DS
175
.C43
vol. 1

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

Ch'amch'iants', Mik'ayēl
"Patmout'iwn Hayots'."

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՈՑ

Ի սկզբանէ աշխարհի մինչեւ ցամ տն. 1784.

Ըստ աւանդութեան այլ եւ այլ մատենագրաց,

Ի մէջ բերեալ բանակռուեալ, եւ յերե-
հարցս պարզեալ:

Շարադրեալ ի Հայր Միքայէլ վրդ. Չամչեանց կոստանդնուպոլ-
սեցւոյ, յաշակերտաց աբբահօրն Տն
Միխիթարայ մեծի աբբայի.

Եւ աշխատութեամբ հասարակաց միաբանութեան Տն Միխիթարեանց
վարդապետաց եւ աբբային արժանի յիշատակի:

Ծախիւք բարեպաշտին եւ ազգասիրին պատուելի Եղիայ Եղիայ
հազարպետեան՝ բարեպաշտեան պարոն յովսէփին եւ պարոն պետրոսի.

Ի հայրապետութեան տն. Ղուկասու Հայոց
կաթողիկոսի.

Յամի տն. 1784. ի յունիս. 15.

Եւ ի թուականին հայոց. ռմլգ.

ՀԱՏՈՐ Ա.

Որում առաջադրեալ են պատմութիւնք ի սկզբանէ աշխարհի հանդերձ իւրեանց
ժամանակագրութեամբ, սկսեալ յադամայ՝ մինչեւ ցամ տն. 44

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ.

Ի տպարանի պետրոսի վալվազենեայ,

Հրամանաւ Իշխանաց.

1784

DS175
.C43
China
Women

ՅԵՐԵՄԻԱՅԻ ՄԵԾԻ ԹԻՒՆ

Ա. ԵՂԵՎ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑԵԱԼԻՆ
ցանկալի և ծանօթութիւն սկզբնաւորութեան խրատոյ ապցի, և սակաւիկ թեթեւն անցիս անցելոց 'ի նմին։ Այլ սակս յամենայն ազգին, որք միանգամ ձեռնհաս գան, հետամուտ 'ի նոյն եղեն։ և կարգեցին գլուխ վիպասանութեան նախնեաց խրատոյ, և գործոյ նոցին։ Այս փոյթ թեւակոտ և յաղգի մերում երևեցաւ, այլ ոչ ծաղկեցաւ։ զի սակաւք գտան, որք 'ի սոյն եղեն ձեռնամուխ։ և գրուածք նոցա եւ ոչ ուղիղ առ մեզ ժամանեցին, անհասանելի վիպակագ գրագրաց այլայլեալ, և փոխոխութիւն բանից վիճաբեալ և եղծեալ։ Նարեան և բազումք յաստուածոց, որք լաւագոյն ինչ գաղիս մերմէ գրեցին, ըստ էի փրայանոցք՝ մանաւանդ թէ առասպելաբանութիւնք և աստուածք։ որոյք խաչառ նամայաւ ծանութիւն գործոց եղելոց յաղգս մեր։

Ի սոյն հայեցեալ 'ի քաղմոց հեռոյ ցանկալիսք զպատմութիւն ազգիս մերոյ ես օրինել կարգել։ զի մի յայսմ մասին եւ գացուք նաւազեալ քան զմեզ ազգս։ Իսպէս ժամանակի ազատեսք գնա ոչ գրեալի իրոց։ և վասն 'ի ձեռս բերելոյ պատմութեան պատմագրաց։ զի նաքոյ մարդասացուք լցուցանել ոչ միայն զմեզ, այլև համարին մերոյս ազգին զիմաստասեն մեծ։ Չէ սակայն տեսեալ թէ այսոր ամենայնիւ թեամբ յերկարագրին յոյժ ժամանակք, և գուցէ յերկարել ժամանակաց՝ եկեալ աղօտացին՝ որք գտնիցին, փոքր ոչինչ ի կարի այժմ հրաւիր ինչ 'ի ձեռս էր՝ զոյս պատմագիր յօրինեալ, սկսեալ 'ի հայկայ, մինչ յաւէտ յաղագս մինչև 'ի ժամանակս մեր։ Լսակ զրոյս առ մեզ

գարձեցան, Հսկաւոր հոյլք. զորոյ դպատնեան անդամս
'ի սկիզբն և 'ի վերջանն վերադրեալ դրոյ.

Զ. Լաւ թէ լանի՝ առաջարկս հրնցոյ 'ի կատարումն
ածել զայս գործ անվնաս՝ վնասոյ ապագայ սրատմանց,
անհարիւն է մեզ 'ի գերս բանիանդիել. բայց ապաւեալ
մի ևս յիշատակել ասա զպատնեանս, յորոց ծագէր մեզ
այն ապատանք, չի անգիտ. մանաւանդ թէ կարեսր
լոյժ՝ առ 'ի սեղեակս առնելոյ ասին զնիմեցեալսն ընդ
ինչ. նրոյ յրնիմոյս մատենագրասիրն.

Ա. Ուսումն է անհնար սիալաղրասի 'ի պատմագիրս մեր.
որոյ վն հարկ եղև. մեզ բազում ձեռագիրս գտանել. մի և
նոյն պատմագրանի, և ընդ միմեանս բաղդատել զնանն.
ապ թէ՝ անդ սիալասիրեալ այլ. ոչ ինաբեաց ջնարի-
կուցանեն զմիսա, բայց նոպատ ևս լինին սրբելոյ բա-
գարի զանասանս իրեարոյ. Մեծ զաղագրեալ սրմանակս,
յորս բաց 'ի բազմապիսի սիսանոյ միսանոյ՝ գտանին և
սխալանք և յաւելմանք, ամենազաստիս մ.ուրեալք.

Բ. Բրիրորդն է անհնամանցնոյն պատանոգրաց մերոյ ըստ մի-
մեանս. չի զոր մին այսպէս գրէ, այլ ոչ այլապէս կար-
գէ. որոյ վն զբրեն յասգակաց (արարիցի կանոնեալոց) սն-
խանք ակնատեալ 'ի գրոսանս իրաց՝ ընտրանաց ասաք,
զոր հանկմատաւք գործոյ՝ և վկայսն այլոց մատենա-
գրաց՝ ասդիզ գատեցաք. իսկ զանասրդեն իրր զնասեցիս
'ի բաց եդաք. զի ըստ արդարադրոյ յանիկ յանգնեաս
երանելացանն, 'ի Դեր" տերէ՝. * Օգտատանեցն բան ար-
ժան է տեսանել (ապատէս). եթէ զապահանատաց դատանին
Զմանատասանատամ վիպասանիցն, վերծանելիք են և ընդա-
նեալ. և թէ ոչ, խոտելիք և արհամարհելիք ||. Լ.ա. զի
մի կարծեսցի, թէ գրիտանեաք ինչ զանց ասասել իսկ մեր.
և կամ ասերարդս ինչ յանդգնաս յաւելեալ, մանաւանդ
գնանաս ինչ կարդեցուք 'ի վի նաց.

Բ. Բրորդն է յաւելեալ սիսարս ասարոսի բանից, զորս
սակաս սկս մանանոյ ենս յեսոյ ամենայ 'ի պատմագիրս
մեր. սակ ամենեին ասասաղեալ են զկարգ և զասարանեալ
իրանն եգելոյ, մինչև առասելս հանանել զնա - և այս
կամ 'ի ոգիսուն, և կամ յանանցեալեր բարոյ. Լ.ոյց զգե-
ոեմ զանց առնեալ զնարիմբ՝ չեր հնար, զա սրոյ յանա-
հանեալ դրանեալ ասասանանին յասգանանի դեպերեցաք. և
գիւրաբանելոյ բանս 'ի կլոս գնեալով, և գոնեն իբրև ընդ-
մեզ անցուցանելով, բան ասանելոյ նիսանեն՝ զնշանարանն 'ի
սոյ որոշեցաք, և զանան յանանանալ 'ի կարգն եդաք.
զնա զի ը գրելոյ գաղարս գարարելոյ, ասա հարանաս պատ-

մանէ՝ ի պիտոյ եւ յարմարութեան ինչ բանից, որպէս զ կոչեցեալ
„ զրուեցեալ ըստ հրամանի կանոնաց գիտասէնս, թերեալ
„ պատկառելով սաստկագոյնի սնոցարտու. յանկարծ իսաս-
„ ուսեալ ելանայ։ զուսելոյ գանելիսն յինչս նայ ոճ-
„ մանս բանից, ընտանեցս ցանել, զէ լեալսն՝ և կարգաւոր-
„ ասուր պատմել բանիւք անտարամարդ, այլ՝ զինաւն ողջախոհ
„ զրուշանի բերել՝ ի յանուն ॥։

Ինքդարդ՝ ի պիտանի քաղաւ՝ ինոյ՝ ի պատուոյ Քս։ զի
Թէպիսակ պատուոյկիք մեր՝ զոր ունիմք, ՚Ը կարի նոպատա-
ՄԷպիսակ ուսումնոյկիք մեր։ քայց և՝ ի քաղուն պատիսոն, կամ մեր
մնատ-ցանեն մեզ։ քայց և՝ ի քաղուն պատիսոն, կամ մեր
՚ի վերոյ խառելով, և. կամ ընտ. խակ զանոյ առնելով։ որոյ
զա մեն ոչիկոյ և՝ ի պատուոյկիս ոչչոյ ապրոյ։ և՝ ի նու-
յունց չասոյզն առնուլ ինեանքը։ քայց մեզի ոչ ո՛ ասկա-
էր առ նոս, զի որ ինչ գտանի չգիտալ՝ ի գիրս նոց մեր՝ անրա-
ուսյդ է և տարբեր, մեզ հոգի էր մեզ միսիլ ոչ ոչ իներ-
յունս յինչն-ինչ գրուածս ապրին մերոյ, եւ՝ ի քաղաս-
զանն ողջունապիս նոխնեաց։ և՝ ի լիշատակարանս մատենից,
և յայլ քաղաղ ինի բանս։ և՝ ի նոցանց ժողովել ՚Ը կարի
զգաստանալ, և զնոյ նաքար զրուեցեալս ոչչոյ։

Հինգերորդ՝ ի ներհակուն. պատմուեց ապրին մերոյ ընդ-
պատմելոյ ոչչոյ ապրոյ, մանուանք պարսից և յունաց և
լատինացոյ։ մինչև ոչ եւ կարել պարել թէ՝ որ՝ ի նոցն էին
ասոյդ, նոցայն՝ թէ մեր։ որոյ զ՚Ը չունեաք ինչ առնել,
բայց ելեալ կշռելով զերկոսին՝ հանել ոչիսի, որ ասոյդն
էր, և՝ ի ՀՄՀ-ոկից մոլորոյ առանցել, և կամ յաջանու-
հուռաստ վկայեալ հոստատեալ։ որ՝ ի զնել ոմանց՝ թէ
որոն գերմանաս պատրիարք. կոստանդինուպոլսոյ գրեաց
թուղթ, և ասացեաց առ բարեկն կաթուղիկոս հայոց
՚ի ձեռն առաքեալսի որինեալոյ։ (ոչ է տեսանել յայտմ-
առաքեալն՝ Ը յ՚ԱՆԽ։ 24։) քննեալ մեր՝ (թէ ոչն գերմա-
նոս լեալ էր՝ այլ՝ քան զբարեկն, ՚Ը՝ ի մեկ յովհաննու
իմաստասիրն, ոչ եւ՝ զաք առ բարեկն կոչիցս, այլ՝ առ հայս՝
՚ի ՀՄՀ կոչիցուն յովհաննու իմաստասիրն։ զի ոչ յունաց
պատմագիրք զգերմանոս դնեն յեւոյ քան զբարեկն, նոյն-
պէս և հայոց պատմագիրք դնեն զայն առաքեալսն որինեցի
՚ի ՀՄՀ իմաստասիրն։ ՚Ի առ այսմ իմանալ մեզ ոչչոյ բաղմաց,
յորս կայ գերարերեալ ինչ գործոց ազգին մերոյ առ այլ
ազգս, կամ՝ ոչչոյ առ մեզ։ ՚Ի՚ զարժանն է նկատել և զայս,
զի գրեալ ի բազմաց՝ ազգաց պատմիչք յորժամ առան-
ձին նկատեն, ՀՀնորհիս Թուեալս։ քայց յորժամ ՚Ը ոչչոյ
ազգաց պատմեալն՝ ՚Ը որոց պատահեալ էին
ինչ՝ ՚ի նոյն գործ, իբր՝ ՚ի բազումս ոուսա էրեալս։ Ոչ գործ

մեծ է զատրգն 'ի 'ն՝ գանել՝ առանց եղծանելոյ զոյգոն։
Եղեբրոդն՝ ի. մեծ ոչ ոչ զնամ, է անսասուքն ժամանակի, թէ անդեռք ոչ ինչ գործ՝ ոչ պատի, յաջորդ ժամանակի գործեցաւ. զի ոմանց բնաւ ժամանակ չէ յիշատակի. իսկ ոմանց ոչիսաւոց թէպէտև յիշատակի, բայց զաղմնք ոմանց։ և՝ անկոխ։ Ա՝ ոչ յայտ մասին ժամանաս ասացեալք յայտ յայտ՝ գոնե յայտ։ ոչ զի մարգեասցուք զգալ և գաւազդ. ոչ ամենայն իրացն երևելոց գոնանել. զի զի բան ոմանց վերայ մեծի քերթողին մեկնելի խորհեսցուց։ գէր։ է։ ԺԹ։ 79։ * սչ է պատմանն թէ Ինարիա առանց ժամանակագրութեան։ մեռաւանց եմ՝ սնեղրպոսն ինն է և անկարգ. առանց ասրա։ Օ՝ արդեր զեղելի զրն երևելի ընդերձ ժամանակաց դիմանելոս պեռաւելու 'ի դարաց. է։ 'ի յառաջաբ՝։ Ոմն ինչ մեծն է պատմանի, և իբր սկզբնաւորաբար ինչ։ իսկ ժամանակագրութեան՝ առաւել նարին և կատարելի։ Յաւելեալ ևս գրել։ * 'ի ասբան 'ուրատասարանի ամ զարի։ գալով, անկար՝ անգին և կոյր է պատմութեան։ մեն ոչ ոչ և Ցոյլիան ոչ ասացեալ յուսակ ասելոյ։ թէ ոչ պատմութեան է ժամանակագրութեան։

Զ։ Իսկ ոտ 'ի գտանել զաւելի և զասոյգ ժամանակ, ոչ ոչ ինչ հնար էր գործել, բայց եթէ առնել մեզ կանոն զանգուածոյ ժամանակ։ որոյմ է ժամանակ։ ասանդեալ յիմանալոյ գիրս յուսոյ քան զոչ։ եւ և ոչ ժամանակ՝ որք գնին 'ի պատմութիս երևելի ոմանց։ որ՝ կիրարոյ, ոչ՝ քանդարի, ՁԵ։ Իսկ յեա քան ժամանակք կոյսերաց, և ընդ հանուր ծողոչ, և երևելի գործոց։ զի ոչոք անգիրեղ քանութեն ընկալեալ է յանենդեցուց։ որ՝ հանեն 'ի քաղաք ժամանակեկոց և յանիանաս ոմանց՝ ոմանք և ամոք և աւարդք իսկ գրեալ են։

Ոչոք զասցա ժամանակս իբր լսի և կանոն ունելոյ մերոյ առաջի, ընդ ասին համամանեցուք զընթացս պատմութեանց մերոց իբրև ընդ փորձաքարս։ և սաքիմբ լսեցեալ զիմանակս անցեալ անուանեալ յազգի մերում՝, մանաւանդ 'ի վերնագրեալ իրս։ զոր առ բարեաց իմանալոյ՝ տայ քեզ դիմակ զայս։ Նոյնպէս է 'ի պատմութեանց մերոց, թէ պարոյն նահանգաւ՝ եղև ասասին պատկուսաբ թագաւոր 'ի Հայս։ և 'ի կամիլ մեր իմանալ՝ թէ Երբ պարոյ թագաւորեաց նա, ասանամբ 'ի ձեռս զժամանակ թագաւորելոյն վարդանեայ մարդասէր։ զի երկորեն ասաս 'ի միասին թագաւորելոյն։ և զի ըստ հաւանականագոյն կարծեսայ՝ վարդանն թագաւորեաց։ 743։ ամաց յառաջ քան զծնունդ քրիստոսի։ ոյն է՝ յամի արարչութեան ՏԻ։ 3757։ ըստ ժամանակագրաց։ և 4456։ ըստ հաշուի եոթանասնամեայ

հանեցեալ, սովին իմանալոյ թէ պարտք է թագաւորաց
'ի նմին ամի։

Բայց այսմ օրինակի լսիցեալ մեր և զայլս, զլսածքն և-
դանք կանոն և չափ ազգաց։ զոսկ և կարդեցաք խորհրդա-
յիւր հաշուեալսաց մերոց որոշեալ ժամանակս, սկսեալ 'ի
հայկայ մինչև 'ի փրկչէ, ոչ իբր անվրիպ ասասդուած, այլ
իբրև վարկմամբ և հաշուելով (յն թահմինով և հիսաբ ընե-
լով)։ և զիւրաքանչիւր հաշուեալսաց զդարձս ը ժամանակս
դարձոց ազգաց կլուծուի։ Իսկ զհայկայ ժամանակն լսիցեալք
հաւատ ը ծնողքան նոր և ը տեսչաւ կենաց, հոմ մասելով 'ի
սոյն՝ որոց ծնանդք և տեսչաւք կենաց աւանդին յանուանեալ՝
զոլով հայկայ 'ի ժամանակս նոյ՝ ը նոցին յաջորդսն։

Այլ գիտել արժան է, զի զանազան պատմագրաց զոնա-
զան ժամանակս կարդեն 'ի հին պատմութիւնս 'ի վրայ մի և
նոյն անձին ը զանազան կարծեաց։ մինչ գրեթէ անհնարին
թուի միաբանել զնոս ը միմեանս։ և այս ոչ միայն յոյս,
որոց ժամանակն է անյայտ, այլև յոյսն՝ որոց ժամանակն
է որոշ և յայտնի։ Ցոյց քեզ օրինակ զժամանակն վերոյիշ-
տակեալ վարդապետաց։ որ ը վիպելոյ կոլմեթի է հուլսիտ-
որ իմն չափ հաշուի 'ի մէջ ժամանակագրաց։ բայց սակս,
թէ զի՞նչ կարծիս ունին զամանի պատմագրաց։ Դիմեթրիոս
պիտակիոս սպրն Ներքաղենին՝ գնէ գնա յամի Ծի։ 3108։
'Լիկղայոս գնէ՝ յամի։ 3140։ Ի Մենղէիս գնէ՝ յամի։ 3230։
Տոմիկն գնէ՝ յամի։ 3262։ Իսկ յակոբ ոսկեբերս երևելին 'ի
ժամանակագիրս, և կալմեթ, և այլք բազումք, որոց հե-
տեւեցաք և մեք, գնեն յամի Ծի։ 3257։

Այս դիտել 'ի նոյն վարդապետայ մինչև 'ի դէսպէ թագաւոր
մարաց, Դիոդորոս սիկղիսացի գնէ ամս։ 180։ Լուսերիոս
գնէ ամս։ 113։ Տոմիկն գնէ ամս։ 65։ Ի Մենղէիս գնէ ամս։
60։ և ոմանք։ 16։ Իսկ ոսկեբերս և կալմեթ, ը այս և
այլք բազումք գնեն ամս։ 37։ Համաձայն Հերոդոտոսայ։
և այլք ևս սյլազգ։

Այլ արդ՝ եթէ 'ի յայտնի և յոյլ ժամանակս և 'ի գործս
այսչափ տարբերուն է յերևելի ժամանակագիրս 'ի վրայ հին
պատմուեց, զինչ պարտ է կարծել մա ոնորոշ ժամանակայ
և գործոց։ Այս յոյն տակս եղաք ասել, զի 'ի պատա-
հել քս զանազան ժամանակայ 'ի վրայ մի և նոյն անցից՝ մի
ինչ շփոթեսցիս։ այլ՝ զանազան կարծեայ լուծոյցեալ զայն,
ընկալցիս՝ զոր քեզ հաւանեսցի համարիս։

Դ։ Իսկ 'ի հաշուելն մեր յոյսմ որ ասեմ զգժամանակս
յոգամայ մինչև 'ի քս՝ զհետ գնացաք ոչնր հաշուի, զոր հնարա-
կարէն վարեն ժամանակագիրք։ ը որոց 'ի սակրնմանել ոչ

մինչև 'ի Ծնունդ քրիստոսի ամն՝ 4000։ Յորմէ թիւ ամանաց ՅԾ
պեռասէրոյ՝ 16։ կամ՝ 10։ ամ պակաս թուին։ սոյն և ամանք՝
40։ յայլ մի ոչ բաշուեալ և ոչ ոչինչ թիւ։ Բնչուսս առաջին։ զի
ոչն ի Հաստատակ։ և զոչն վասն նշանակելոյն ոչնչոյնս, և կալ
ոչ թիւ, և ոչչը բուսումն։ որ և յայդմի մերում հանդերձ հու
չիս եղեալ ոչոց։ Ի սրում յիշատակի և վարդան պատմիչ։
խակ որ հրէից կոչի 'ի կիսա սերնդ՝ սոյն և 'ի յօրուցսայի։ այն
ի զոր այժմ 'ի ձեր առնուն հրեայք։ Ի որոյ մինչև 'ի դ
Հաստատն ամն՝ 3760։

Յամ հարսի։ ժամանակագրաւն եռաթանասնից 'ի սուրբ ծնա
նէ հոգ մինչև 'ի քո՝ 'ի բաղմոց բազուն՝ օրինակաւ կարգի։
ամանք գոնն՝ 5199։ ամանք՝ 5006։ ամանք՝ 5026։ ամանք՝
5091։ ամանք՝ 5100։ ամանք՝ 5277։ ամանք՝ 5287։ ամանք՝
5319։ ամանք՝ 5424։ ամանք՝ 5466։ ամանք՝ 5493։ ամանք՝
5500։ ամանք՝ 5506։ ամանք՝ 5509։ ամանք՝ 5515։ ամանք՝
5624։ և ամանք՝ 5967։ Ուստի մեր ուսուցանի հետևեալս
իւրև ուղղագունի։ և եղեալ՝ 5199։ որ և է համանանի
թագաւորաւն մերում՝ և յիշատակեալ առ մատենագիրս
մեր և այլոց ազգաց՝ սոյն և 'ի վիպասանաւն հաւանեալ։ զոր
իրրև հաստատակ կարգ եռաթանասնից։ զորմէ ուսանիմք խասել
'ի փոխանակ մատենիս 'ի սիրոյն աղիւսակաց։

Օ ոչասին թասնական՝ թէ զոր հարցէր ժամանակագրաց։
և թէ ընդ հարցէն եռաթանասնից։ գոնէ՝ 'ի նեղ լուսանցս այս
պատմագրաւն՝ առ 'ի ցուցանել զանի՝ յորում՝ լինալ իսկ ոչ
ինչ՝ որոյ հանդերձ եղեալ ի թասնականն։ Օ թասնականն
ժամանակագրաց գոնէ՝ նոսա։ խակ զեռաթանասնիցն 'ի նեղբոյ
նոյ։ մինչև 'ի քո։ Յորմէ ասացեալ զթասնականն քան։ զոր
ընդ հարցուն ժամանակագրաց սկսանի 'ի չորրորդ ամն ծնունդն
նոյ։ այն է՝ 4004։ ամն ոչիարդի։ և ուսցին ամ՝ ՆԼ։
պրոպիսոթիոն։ Ոչնոգէս գոնելոյ և զթասնականն հայոց 'ի
նեղբոյ նոսա հայերին թուականաւ։ սկսեալ 'ի 552։ ամն
թասնականն քան։

Յամ հանիր՝ զի սերնդ սերնդ պատմեսցի։ արասնակեալ
ոչնցանն քան ժամանակ յաջորդ դրամոնեն։ որոյ ոչ 'ի
ստեպեալ հարկիս հրկնեալ զթասնականն փակագծիս՝ արտաքոյ
շարադրեալ կարգի թասնականաց։

Է։ Բազում և այլ ինչ սենեալ ծանուցանել 'ի յառա
ջաբանութեան սոյն՝ բայց առ կարճոյ՝ ի երկարութենէ բա
նից՝ հարկիմք զանց առնել։ և սակայն քանի մի ինչ։ ես
համառօտիւ նշանակեցուք։ Լսեմ՝ կամելով մեր ղպատմա
թիւն ազգիս՝ ամենեցուն կիրարմանալի և ախորժ լինիցի,
ցանացաք քան կարի սարդ ոչիւ լսարդել զայն։ այլ 'ի

պատերազմեսցես և յայլ բանս ինչ իբր առ Հարկի ՝ի ոչնչ պատմագրաց եղաք՝ առ վայելուչ կարգելոյ զիրան։ Նոյնպէս և զվիպասէս բանից այլոց մատենագրաց, զոր յառաջ քան զաստանիցն։

Լուցեալք՝ զոր միանգամ առանձինս ՝ի պատմագրութիւնս, ցանացաք յաստենական մասնաւոր քննութիւն և անխարդախ մտաց առաջի դնել, ոչինչ հակամիտեալ հաճել զկամս միոյ կամ այլոց, այլ միայն՝ զկնարս ճշմարտութիւն յանդիման առնել, ոչչափ ինչ մնիցէ ի սասգել։

Լուրարդ՝ զգուշացաք ՝ի բազմաբանութենէ, ել միայն ՝ի յաչս, այլև յայնս՝ յոր արժան էր հիւսել Հաւս կենսաբանութենս և հեռութեան, քանզի այսպիսի յաճախութիւնք պլեայլ ասացուածոց ծանրաբեռնեն զանթեղցօղս։ Նոյնպէս ՝ի բաց թողաք կալգել ՝ի բազմամարդս զպարպակս և զոգբս։ Թէպէտև բազում ազգաւոր անցք՝ այք անցին յաշխարհ մեր, սակայն զմեզ ՝ի նոյն բնլիլ։ մեք զաղբալիս միայն առաջի եդաք։ այլ զալբան ընթեցողաց յանձնեցաք։

Չորրորդ՝ զանց արարաք ՝ի մեջ բերել զալմնակս պեսակս թերեալս, ՝ի ոչնչագրաց։ զի մի երկարութիւն բանից նայեն ընդհատանիցեն զպատմութիւն։ թանզ զայն, զի նեթ գնոսն ևս կամեալք գնել։ Դրկին ընդարձակեալ և ժամանակս ոչ մատեան մեր։ մի ոմն միայն զիմաստս լանկոյ թագաւոր քաղեալ եդաք կարճառօտ։ և սակայն զոյնիսակս ինչ հին թագաւորաց՝ որք հանուրամբ զլեալ էին, ոչ թագաւոր ՝ի լաց։ Նոյնպէս և զվարս ոչ ՝ի եդաք երկար, այլ հանուրամբ։ զի այս գործ ճառագրութեան է։

Հինգերորդ՝ զանազան գաւառաց և քաղաքաց և առանց եդաք պարզապէս ՝ի առանձինս պատմագրաց, և ոչ կամեցաք երկար բանիւք բացատրել, թէ ուր և որպիսի իցեն։ զի այս աշխարհագրաց վայելէ։ և որք կամին տեղեկանալ, ՝ի նոսին պարզին զեգերիլ։ կամ գնան ՝ի քաղաքսն և կամ յաշխարհացոյցս հայիլ։

Վեցերորդ՝ յայսմ պատմագրաւն թէպէտև հոպատակ մեր էր ճանալ միայն զազգս մերոյ, բայց ազգք ազգք՝ մանաւանդ յառաջին դիպս՝ կալաքեցաք ինչ ինչ հանուրամբ զերեւելի իրաց, որք եղեն յօտար ազգս, պատճառաւ մերաբերելոյ նոցն և առ մեզ։ որպիսի է պատմութիւն հնդեստի, շամիրամայ, ասորեստաքաղաց, հիւրասի, ազերսանդրի, եւ։ Եւ ոչ այսչափ միայն, այլև ՝ի վերնան մատենս եդաք ազգաբանութիւն զկայզ. թագաւորացն պարսից, և զկայսերաց։ եւ։

Յոսմներորդ՝ որ ինչ ասորակաբերի կամ քննելի և կամ անկանալի երբ կայեն, ոչ կամեցաք խառնել ՝ի նոսքս պատ-

մուն՝, զի մի չիմացուն լիցի։ այլ մանաւանդ ծանօթանալիք. եդաք զայնս զարդարիլ ի վերնոյն իբրաքանչիւր գրոց։ զորս առ ի գիրս գտանել, եդաք ի նոսա յուսանցս հանդերձ ծանուցմանիւքս փութագծիւք զորպիսի թուականս։ (1)։ (2)։ (3)։ ՌԵ։

Պարտաբանութիւն։

Որք միանգամ յաղագի մերում առանցքին զարատանէին, ենկարեալ և քաղուածք եղեն, բայց յորոց մեր հանապազ զանուանս ոչ գիտաք ասել ՝ի կարգի ժամանակացն և գրոց, յորս երևեցան։ Իբր զոր ասելով՝ խմնեալք զժամանակ հարիւր ամաց, չարիեալ ՝ի ՅՔԵ և այսր։ իբր զի՝ յետ քան հարիւրեակ ամն։ 100։ այն հարիւր ամ ասի առաջին գրոց։ և ՝ի մեռանել յամին։ 101։ 102։ 103։ ՌԵ, ոչ ասանի եկիգ գրոց։ և ՝ի մեռանել ՝ի 201։ 202։ ՌԵ, ոչ ասանի երրորդ գրոց։ և այլն՝ որ ՝ի կարգի։ Ի որոց և առաջինագոյգ ժամանակ, յորում՝ ի ամ՝ ՌՌՆ։ 1784։ ասի ուղիղ ասանելոցդ գրոց։ Ի՝սա ազգամ առեալ զանուանդ գրոց ՝ի յայնոսիկ բանից՝ ՝ի մէջ քերելոյն զարատանոցն։

Ի զանազանութիւնս ասանելոցս ասելոցս որոցմէ՝ ՝ի սկզբան տարեգրի դրանն։ զոր իրարանցին։ Ի։ 64։ ոչիչ բարեգրար։ մանաւանդ։ և փարեցին դրանեալքս լիցի։ * այր բա՝ „ նիրեան գիտաւ։ և ի սանեան հրամանիւն։ առաքա՝ „ բան ՝ի կարգապետի մեռելոց, և յանանարգեալ ՝ի պատանեան „ առաքեալի իւրոց ॥ Սա գրեաց մատեան մի զի՝ տարեգրաց և զոր լուսաւորին մերոյ՝ ՝ի հրամանէ նորին խակ տարեգրաց։ որ և ինքն, ինչ՝ ՝ի յառաջագրանսն իւրում՝ յասելն։ * Ի՝սա՝ „ ցուք զիմանալարանն զանազան հանդերձ (զ՝ խանութիւն)։ „ և զանազանացաւ լուրեաց զգիտաց աշխատանք մերոյ, սա՝ „ նաւ զրանցնդարանն, և սաղ գաղանեալն։ մանաւանդ զմ՝ „ գոյց հրամանիւդ քոյ որանց տարեգրաց ազգաց հոյոց մ՝ „ ծոց Ի։ Ի՝սակ (ՅԵ յոյ չեղաւ շարադրեալ ՝ի՝ սարս զգիտա՝ իւր, այլ զաւ յանարին՝ ՅԵ հայերին, տարակոյս և։ ոչինչ ասեն, ՝ի՝ յորմէնաց հայերին յոյն գրով։ և ոչինչ՝ ՝ի՝ յանարին, և ապա ՝ի՝ ապրանանիցեն ՝ի մերս։ Ի՝ որում ցարդ գտանի ոչիրոյ պատմութիւն նոր ՝ի յոյն լեզու։ Ի՝սիրք ապա ապարեալ է ՝ի գրատանդիմանալոցս յամի ՌՌՆ։ 1709։ և։ ՝ի ԹՌՆԻՆ հոյոց։ ՌՌՆԶ։ յորոյ ՝ի վերին եդեալ իսկ և Թուականն

զարանց թարգմ յաւելումն։

Զ՝սանք նոցանիկ ազգաս ասարի՝ ազանիրանաց սիրն գրեալ լուսաւորին ՝ի սկզբան տարեգրի գրանն։ Ի՝սա մանանանամբ կոչիր գրեալ։ և կարգեցաւ ՝ի լուսաւորին սաւոր՝

Նոյոյ Ինքնակենաց վանից սբ. Կարապետին՝ որ 'ի Սորան. որ
և յանուն նոր գրեցոյ վանք. Էջեցաւ։ Այն ոմ՝ որպէս և
ինքն ասէ՝ յեր։ 34։ Հրամանաւ սիրելի գրիգորի դրեցոյ սաղ-
ուոց ի Հաստատիս, և զնեռոդրիլ եպիս-
'ի ղեմոդեոց, և զիսոդրամ նշխարաց յաշխանաւ կարա-
ոնեի, և զպառեբաղմանեն ինչ ալրատոյ 'ի կազմանս տա-
լոյ։ Եւ։ Վասն որ տարապրել է 'ի կատարելիս
յամի։ 1719։ ռՃԿԸ։ Ասոյց արժանի գիտել, զի որ զոր-
զնեռոյց բաղմաց ուսուցեալ է 'ի դրոցդ։ և 'ի զանա-
զան օրինակս այլեայլ բանս ուսեալ կամ որոկտ գնեն, և
ինչ ինչ և յանոյտրիս կարդեն, ոմանք 'ի սարգիսեան։
Գուզանդ կամ բիւրակոպ։ որ և կ՝ չի փառաս բուզանդոյ։
Որ էր եղեալ յաւուրս Սենեքերիմ նեղոսեի 'ի Լեբրոյ դարան,
ուզգաս հուամ։ որ և 'ի մանկանն վարեալ էր 'ի գոլոան
լանաց։ և ապար պատմեն հոյոց 'ի յոյն լեզու՝ Թարգ-
մանեալ 'ի հոյ։ կամ 'ի հոյ բարբառ՝ Թարգմանեալ 'ի
յոյն։ Զայս դրոշ ասեր զարգար վարպետի կոչ։ Երկրորդ
պատմութիւն հոգոյ։ Ի կարգի դրոցն ազանանդեղարի որ
առաջին պատմութիւն կոչեր։ Զայս պատմածք փառասոյ
խանդարեալ է յոյլոց Ծոյրկ 'ի Ծոյր, և խառնեալ ոնչիմն և
առաս պատմութիւնքս։ որք՝ ամ՝ Լրոր Ընդեմ Լանեն պատ-
մանեց հոյոց։ որոյ մէ և 'ի մոսենոսդրաց մերոյ կոչի վայ-
լրտիսոն և Եղուդապատում։ Ոչ զիսաև տրեալ տրեալ 'ի պատ-
ուեցիս մեր և 'ի Հաստանիս և յոյսմաւուրս դատանեմ զ-
ինչ ինչ տարանեալ 'ի բանից տարս։ Զայս գիրքս տարս-
դրեալ է 'ի կատարելիս դրոյն։ 1730։ ռՃՀԹ։ ուր
սկսեալ 'ի Թագաւորս Հեթում։ խորոնեալ հինգի որդոյ տարս-
դատաց՝ դատանն գարձ Թիգրեաց և կիլիկեոց՝ մինչև ցոր-
շակ և ցիսարիլ Լեդ Թագաւոր հոյոց։ և ցիսարիսարկեա
կիլիկիս։ ցոր են։ 3)6։ Զոր արդ՝ քանզի դրս սնատեան 'ի
նոգիսիս դանան փառասոյ բիւզանդացոյ շրջեր 'ի ձեռս։ բա-
զում ատարկանեին։ Թե զինարդ զինագիսի ոչ դարոյ
աւանակ խոսիցի։ Զայ և բազմաց պատարակեին զայն։ Զսկ
դարաց փարպեցի տես 'ի ցուցանել՝ Եթե ապի դիրք ոչ է հա-
զարաց գրուիթիւն փառասոյ բիւզանդացոյ, զրի դարեր։
* Զայնպիսիսն քաղաքի սահ (ցի 'ի բիւզանդիս) և 'ի մէջ
,, ապիրատ բաղմանեն ուսուցց փարթեալ ապն փառաս, ոչն-
,, սիսի ինչ արդեաք սնհանցոյ լսողաց բանս կարդէր 'ի
,, պատանեան խրատ։ քաւ և մի լցի։ ասասի և սնհաւա-
,, տալի խնամ սակարամանեան կարծեցեալ գարծ, ասեմ՝
,, Թե գոյ՝ այլ ոչ յանդարձն և սնհաստանց։ բանիւ լրա-
,, բար՝ ձեռնարկեալ յիւրանն գրեցոյ զինարդեան ըստ կամի։

,, և կամ զի ուրուք անիարեալ գիտցի՝ ապաշաւեալ փոխ-
,, ուեաց ։ և անաւասիք փոխասին՝ զիւրոց յանդգնութեն պա-
,, ղանս հանելոցս ծանիցէ ։ ։ Լսէ՛ և ես փարպեցին ։ թէ՝
,, յոյն ժամանակն և այլք * քաջաւէջ ապրդեցին գալ յայս-
,, պիսի յաշխարհս ։ ապա ապէնաք և յանդգնեցք ։ զրե-
,, ցին յինքեանց Հաւատ ճշմարտեան և մաքրասանաբանս ։ և
,, խառնեալ եդին ի գիրս գիտաց ։ այլ ընտրող մտաց
,, մոնոցն յայտնեցին զիանոյն քանք ։ և անմտացն շաղ-
,, փաղ միութիւնք ։ ։ Լա զի ոչապիսի ուղաւոր ընթացիւք
քանից խորհուրդս խոնարհեալ է այս գիրքս քաջանդոյ ։ ոչինչ
առաջ ի նմանէ ։ քան զայն միայն ։ որ Հաստատաս-
թեամբ ապաց պատուիրանաց երկեցուցանէր յինքեան ըզ-
Նմանաստութիւն ։

Գորեան Հանճարաքան և նիրհուն թարգմանն այր սքանչելի
ուսակեալ՝ ի Հիմնադիրդ գրոցն ։ մինի ի գլխաւոր և յերևելի
ասպիսիրացս սրբոյն սահակայ և մեսրոպայ ։ Լա յետ մահու-
վիրապայ իւրոյ՝ ի ինքեանց սրբոյն յիսնեցոյ կիսիկիսն դրեաց
զնոսա սրբոյն մեսրոպայ ։ ասէ սահակայ ։ և արդեաք յաւուրս
ոչ էրեն ։ զգիւռոյ հայկական նամանդրայ ։ զմարգմանուն
ոճաչնչին և ապայ մասանիկ ։ ինչ ինչ և զանկերտակայ
իւրոյ ։ և զաշխատանաց նոցին ։ ի թարգմանութեն գրոց ։ ընդ
որս յիշատակի և զինքն ։ Այլ սա քաջամ ուրեք ։ ի գիրս
իւր զանան ոգ ամենագեղոի ։ զոսա խորհեալ զի լուսաւորուն
ապրեն մեզ ։ ի ճանն սրբոյն դրիցարն ։ յաստուածեղոյ ապ-
ծառաւեն ապրեն ։ ի ճանն սրբոյն սահակայ և մեսրոպայ ։ ի
գիւռ և ։ ի թարգմանութիւն գրոց ։ քան սա քան յաւաղ
լեալ ։ և զնոցն փոխելոյս կարդէ ։

Սոքոնս խորհեալք՝ քանիցս ասացեալ՝ ապաքերա սրբոյն մեսրոպայ ։ ի հինգերորդ գրչաւն ։ որոյ գիրքս ։ ի քաղաքս սեղբ
ապարդեալ է ։ Սա ։ ի ինքեանց սահակայ ասպետի բարբա-
ռաւանայ ուրաք զիշաւաւ քանաւ ։ և խնասարեալ քանիս ։ և
վկայարէ քաղաքայ զպատանի հայոց ։ ի հայկայ մինչև ցարա-
ծուն սրբոյն սահակայ և մեսրոպայ ։ և քահանայապետաւն ։ ի տանն
լուսաւորչին ։ կրկին գիրս ։ ցատ. ՌՌ. 440 ։ Օրդ ինչ ասանդ
խորհնային գնարեանայ մերոյ մինչև ։ ցիսարարչի և անդր
ևս ։ հանեալ է ։ ի հին թղթարանն ։ ասանենց ։ ասարգելոյ ։ ա-
ռաք քան զանդրանանդրի ։ ըստ մարդարանայ ։ և յայլոց պատ-
մանէ նորին իսկ մարդիրանայ ։ Լեան ոչնորիկ մինչև ։ ի ինքերորդ
դարն ։ առնու ։ ի զանանան դիանայ և ։ ի ինքեանցի անանց ։ և
յաւելու յարիրկնանան ։ որ երևեցաւ առ ժամանակս սրոյ ի-
նեանայ ։ պատմիչ գիրանանց յայտ ։ զոր և գտանի ։ ի ինչ հեան-
բիս ։ պատ. եկեղ. Ջ. 31 ։ այլ այսմ գրոն. նոր ոչ գտանի ։

իսկ զոր ինչ խասն նա ինքն խորհեսցին զկնի լաստարքին, ուստեղ զայն ի մոնաստերս պատմեսցէ զլեալս յոգեվ մերում յանեսց և պատրաստ գրով յիբաքանչիւր նոխապարարեալս հոյոց։ Եւ այս անուն յայտնի է, զի ՝ի ՌՃ. ԿԷԲ. ԿԷ. 2. յեսու մեկապրելոյ զնախնիս մեր մեր ոչ ունելոյ ինչ փոխի գլուխս առնի և պատմեալ՝ գրի այսպէս։ * Եւ ասեցի՝ ով որդեաք։ մի՝ ոչ լինելոյ զմեր և զպրուն ի ժամանակին (յայտնիկ)։ կամ զանն զիւսիս որ տուեալ ոչ, որ կուտ զիմիանոց զիրի անհետ ի մի դայնս։ (ոչ գրեցին նախնիք մեր ընդ պատմելոս)։ Եւ ՌՃ. ՌՃ. արդարև այսոքիկ կարծեցեալք լինին։ Նին։ յանի գուանին և մեծոցք լեալ որպանեալսանցն, և գիր արարեալ և յանեալ։ որոնք գիւղեց և գաւառաց՝ ետ և իւրաքանչիւր ասոյ ասանձնականաբերեալ ունց և հանուրց հակառակուեց և գոշանոյ այժմ՝ առ մեզ գոանին անբաւ գրուցոյց մատեանք։ մանաւանդ՝ զոր սեփուհոն ազգաս Թեոնն է պատրաստեալ։ Զայսմ երևի՝ թէ՝ ի ժամանակս խորենացւոյն կոյին բազում իրաց պատմութիւնք։ յորոց ինքն առնէ լինչ ինչ՝ կարկ՝ ի զիրս իւր հաստատութիւնք։ ասեն զի զգուշացեալ, զի մի ուրեմն ինչ և կամ ասասի յանոնց խառնեսցի՝ ի նոսին։ որպէս յոյսոնի երևի աշխարհ ընթերցողաց։ զոլորեն և ինքն մեկոյ բազում ուրեք։ և՝ ի Է. 61. տող։ * Արքայի հնոր երկրախեալ յուսերպ և՝ ի պատուհասեալ քանի, և զի ինչ յանհաստատին հոգիս ասանն և մոռանալ։ ինչ, վասն զհետ երկնալոյ՝ կարարեալ՝ զոմանց այլուսա և կամ՝ ի մէնց՝ զարարոյցն և զշնորհողն։ Զ. պատմեալ ասա՝ թէ նախն և զհաստատուն թ ազգամանեցին լուսամ ասուժանանդ՝ ի լաստն բարբառ՝ երկա հարուածք սանգունացք՝ ի Մակեդոնիա՝ գաւառիս՝ գեղարդ ոլորեր վիճաստան գուլեալ ազգ երևելոյ։ զոր և՝ ի այս ընծայեցին ստաբարք յամի տեսն։ 1736։ Եւ՝ արդեն յայսմանի երևի, բազում ուրեք ինչ խնացեալ զհարաստաս մեռ խորենացւոյն, և ոչ իսկ անգիտ կացեալ որոնեալ՝ տանին նոր։ ոչ մի բազում քննութիւնս յաւելուն՝ կամարով յուրեք միտ վերածել զրանս նոր։

Զիրքն մինչ՝ ուշաբերաւեալ խորենացւոյն, և ազգական և առանձնագրեալ ոգին մեծին։ վարդանայ՝ ի Հինդիարդ գարանոյ գիրս տարագրեալ է՝ ի կոստանդնուպոլիս յամի։ 1764։ ամիս։ Այս՝ ի խնդրոյ գաւառի պատմութեան երկրոս մատեանի՝ (զոր և գտաւ՝ ի ժարդն արարչաւոր ընդ նմա,) գեղեցիկ ոճով և արուեստիւ գրեալ իրրև ութսունամեայ զաւեալ Հոյոց յիսնամեայ յազգէն պորոնց՝ արքայի, և զնահատակն սրոց վարդանանց և զեմոնդեանց, և զաստուածանս նախարարացն, ցամ՝ ՌՃ։ 463։

Գ. ազգաց փոլոգիի պատմագիր և Հաղթանակ կոչեցեալ ։ 'ի մանկութենէ աշակերտեալ սիրոյ սահակայ և մեսրոպայ, և ապա երանելւոյն աղուանից արծրունեաց ։ Որ հաւանեցեալ անցանելոյ զգաստութեանէ ազգաքանդողսն զոր կոչեն տաճիկս պատմութիւն, և զգաստութիւն փառասէր զոր կոչէ երկիր պատմութիւն, մինչև զբոլոր տարբերութեանս լինելոյ, 'ի բաժանմանէ անուն ոչիրգեն առնէ. պատմել զնոգանս զնահատակութիւն և զնեղութիւնս ։ և զոմն Խոսրովայ որդւոյ 'ի ժամանակս իւր գործեցեալս ։ և յաւելս երկարագոյն եւ օրինս սա Հոյլոյ ապաքեռաւոր զնոնանց մանկանէ յոյլ 'ի խնդրոյ ազգս զգաստութիւն իւր, մինչև գկալոյ զնոր մայրապատմութիւն Հոյլոյ՝ յամ ՌՄԵ ։ 485 ։

Դ. Սակայն զիրս արծրունեաց 'ի գրաբարս, աշակերտաց սիրոյ եղելոյ 'ի վարդանայ հիներորդ դարուն, և կամ 'ի սկզբան մեկնչորեն ։ Օ սրա սակաւ գրեանս ունելոյ սա մեզ 'ի մի սիրոյ մեղանչոյ և փոշմանոյ արծրունեաց, և 'ի մի գրոնոց բարձրանոյն նեստորականաց, յամ ՌՆ իւր ։ 500 ։

Յանշանակ եպիս մանկանոնաց 'ի ինքնագրոյ գրաբար ։ որոյ կիրք տարբերեալ է 'ի կիսատարբերութիւնս ը բանաց վերագրեալ յամ ։ 1719 ։ ռՆԿգ ։ Որ տարբ գրաբարութիւնս պատերազմաց տանն մանկանոնաց. զնոր պարսից, զմեր հայոց, զազգս վիրանոց, եվ ։ Իբ ինքեան պատմութիւնս տարս 'ի յազգանոց անցեալ ը բարի հաստատին, բայց տակաւն ենեն ը ձեռագրեր բազմաստեղեն, և 'ի բանաձեռագրաց հանեմատեալեն, յորս սակաւ կոմ լանք տարս, ընտրեալք զանն ։ որպես և մեք ընտրեալ առնել ։ զի մերձաւորեն ժամանակաւ՝ զոյգ միասնագաւ՝ խոսի՝ յամ ՌՄԵ իւր ։ 640 ։ Օ սմանեն ունելոյ և յիշատակել 'ի ծանոթութիւն երգոց գրոց։

Յանշանակ խոսիանոյ 'ի գրաբարս՝ աշակերտ և ազգական երանելւոյն մեսրոպայ ։ (զորոյ զմի յանգրեալոյ գրաբարս հայրապետաց) ։ 'ի վերանան բնութիւն գրոցս և 'ի սկզբան տասներորդին ։ զոր սանեալ գրաբարեալն կոչեն, և սանեալ գրանելոյն ։ Որ տարբ տասներորդութեանն և տարբերաւորեալ բանիւբ զգրաբարս Հոյլոյ 'ի Հոյլոյ մինչև յեղելոյ տարբերաբարբ գրագրաբարանաց, յամ ՌՄԵ իւր ։ 920 ։ Իբ ինքեան ժամանակի և կարգ զրոս զմեն նոս 'ի սկզբան մինչև գաստանին աշան, սա Հայանոցիկ երգակոյ փոքրամի ազգաց երեսն, բայց անուն և տեղ սանեանին ասելոյ էր ։ զի սկանանեն գրելոյ դրանի ։ Յորմեանց սա Հոսանաբերեալ զկարգ կիրկիայեն Հոյլոյ առանձին 'ի սկզբան մինչև յեռանիլ իւր։

Ամենայն երկոյ 'ի վայոց ձորոյ 'ի Հոդոցիսն գնեալք 'ի տանն

[illegible] դարձաւ։ Իսկ ապա զոյգամանքն փարեցաւ սիրոյն հնդանելի մեծի։ և զայն ոմանցն արիւնակեալ և գրեթէ բուռ առ բուռ ի գրացն բռնագրաւ՝ բաց յոյսէն և ի անելանց։ յայսմ խոռնեալ ճն յանանց քառասուն խոսքեալք քանեց։ Օ դարձ ապա տարագրեալ մն ի մեծապատ յամի։ 1775։ ամիս։ և ի նմին ի սկիզբն գրոց զբաստանեցի ինչ ի մի վերայ, և ի մի ծագումն արքիեպիսկոպոսաց կամ առաջնորդաց։ և յարձակման թանգապատ ի Հայոց։ Հասարակաց թէ ամենայն իցէ արարեալ և զայն պատմութիւն։ բայց այլ ոչ է Հեղինակ նի՝ և լեռոյ ժամանակաւ։ զի մեծապատ ասէ զինքեանս ի յի շատակարանի իւրում՝ զինել ի ժամանակս վերջանալ կաթուղիկոսի ի սահմանարար դարուն։ ինչ այն պատմութիւն լիցանէ մինչև ի դարն Երեքտասանակարդ։ Այլ զիրենք՝ զի Հեղինակ ոչիր պատմէ ասի, թէ ինքն հաւարեալ է ինչ ինչ ի գրոյն մինչեմարալ անեցող։ իսկ մինչեմաբ ասեցի թեաց ինչ քան զմեծապատ կրեց ի մի տասանկայոյց դարուն։ ոչ յայտ է ի պատմութենէն վերջնոյ։ Այլ թէ որոյ ինչ այն, հաւասարեալ ոչ դեռեալք։ ասի՝ թէ սահմանեալ ուսանելոյ է։ մեր ի լաւանալ գեն մեր ասելոյ։ որպէս մեր ասացեալ զնոցն պատմութեանց։

Սահմանեալ սաղմոսեցի, որ և մեկնաբանեալ սաղմոսք կամ՝ սաղմոսիկ. կայ ի վերնան տասնեկրորդ դարուն՝ ժամանակակից սիրոյ գրիգոր սի Նարեկացւոյ։

Կամ արար զպատմութիւն Հայոց ի ոչ բաւական անապ մինչև դարաշրջին դարձեալ թանգարար բազմատառեանց։ և յայտնիս կամենալոցն։ Յորոց մեծագոյն ճեռն Գարի յոյն գործ, կամ՝ ասն։ 1000։ Այս ի գալի քան զայլս պարշ խօսի յարաշրջ զժամանակս։

Գրիգորակեն Լուսաւորչայն ի Լաստիվերտոյն ի Լաստիվերտ առանց մեծ ուրեմն՝ ի մեծ ասանելոյն դարուն։ Կամ արարեալ յաւելեալ զարգ Թադեաս արքեն զարգարատեսանոց մինչև յաւուրն ոչի քաղաքին յարիսարանոց։ և դարարութիւն զիմաստն հայոց։ կամ՝ ասն։ 1071։ Այս գործ սարա, որ վերնալ շարագրութեամբ լարեալ է, ոչ այնչափ ի պատմել զերան գիտի՝ պարզ թէ զոգաբ և յարատաւոր դարձել զանիթերցողն ի խաղաղութիւն։ սրբ Եղիշէ Հարեն ի մի ազգի Հայոց։ մեր որոյ և գաղաղ՝ արեալ զաղարամ բանիւք հարեալաք գանց առնէ։ * Հարամ ինչ Հարիւրաց պատմութեանց՝ որ ի սաքաք են։ (ասէ՝ է գլ. ԺԵ.) ոնաեն աղարարք։ զարոյ Թադեաց Ճարարարոյ և Հարուսաս մեռաց։ զի Թերեւս պահանջեսցի որ ի նոցանէ։ * և զայս նախանեալ արկիցս գարարարոյն։ *

Սամուել սարհոյնցի վանեցի՝ յեպիսկոպոսանեալ գրդ. գրեաց։ Այս սկիզբն առանց պատմել յաջորդոց երկրի յարքայէն

թագաւորեցաւ՝ մինչև ցնծագոս և ցլևոն առաջին՝ յերկրորդ
ռուբինեանց։ Այլ պատմեմ ի սոցա և ժամանակագրեմ ի
մինչև ցայժմս եկիր՝ փոքր մի բաղդ ևս։ Իսկ ի սմանաց և
անպէս ցամ՝ ՌՃ։ 1128։ Լեկպեռն անհարթն ևն, բայց հա-
մարին առաջարկ գրեալ։

Դրիգոր երէց՝ յերկրաւանդորդ գարուն։ Այս քարոզնա-
կեալ գրատանեն ի ուռհայեցւոյն՝ պատմէ զոր ինչ զամու-
ժամանակս տեսեալ էր ոչոք։ ցամ՝ ՌՃ։ 1161։ մինչև ի
յանձնատանդորդ աստ ի ծերոսի երկրի։ այլ սորուն և զոր
անհարթն է յանն։

Սամուէլ երէց անեցի՝ յերկրաւանդորդ գարուն։ Այս սրան
զքարոզեան ինչ պատմեաց յանդիսական քաղաքացեաց՝ յա-
գամաց մինչև ցգրիգոր կոմիտասիկոս՝ ցեղբայր նեղբանի
Հաղբատայոց։ յորոց ինքեանց յարմեալ զրեալ։ որ և կալ
քրանիկն, կամ ժամանակագրութիւն, ցամ՝ ՌՃ։ 1164։ և ցնծագոս
կանոն Հայոց։ ուշ։ Իսկ որինչ գտանեն յարմեալս ինչ
պատմութիւնք և ժամանակագրութիւնք, յայլոց են գրեալ։ և են
անարդք։

Գերասիմ կիլիկեցի՝ որ և շարագրի, կամ ի կամ Հայոց՝ եղբայր
գրիգորի զկիլիկիոյ փոքր։ յերկրաւանդորդ գարուն։
Օգնեմ քաղաքս՝ ինչ ունիցեն գրել ի պատմագրութիւն։ Այս
բաց ի բազում գործոց որոք և զգիրս պատմութեան Հայոց առա-
ջաւորս ընդմամբ, հրամայեալ ի Հայկայ մինչև ցառաջ-
իրս։ որ և ասացուցեալ է բազմաց զբանս ի գրոց յիշատակս։
Այս գրեաց և ասէ ի վերայ առաման եղեալոյ, և գրագրեալ
թուագիր։ յորոց հաւաքին ինչ ինչ պատմութիւք։

Գիրեանս գանձակեցի՝ ազգակցաս վանականն մեծի՝ յերկրաւ-
անդորդ գարուն։ Այս պատմէ ի սոցանէ։ մինչև ցնա-
որ նախ թագաւորեաց ի ռուբինեանց ազգէ ի կիլիկիս,
և մինչև ցՏեղեռամ առաջին։ և զրկ բարեաց ինչ զգ-ալանեն
սիրեցուցեալ՝ ցի թամարայ, և զգործոց նոցա իրս ակնա-
ռանս, ցամ՝ ՌՃ։ 1260։ Լեկպեռն ոչ իրս խառն է։

Վարդան աղուեցի վանականի՝ ազգակցականէ կիրակոսի՝
յերկրաւանդորդ գարուն։ Այս պատմէ ի սկզբանէ ա-
ղուանից։ Հանուցեալ մինչև ի ժամանակս Տեղեռամ։ առաջ-
նոյ, և ցմահն կոստանդեայ կոմիտասիկոսի, ցամ՝ ՌՃ։ 1267։
Եւ զինչ գրի գտանեցայ յառաջ քան զքո, ոչինչ ոչինչ
առեալ է ի մատենից քրմաց և մոգաց։ և յանի հետաքրքն-
նիս ցուցանեմ զինքն ի պատմութիւն։

Գաղաքիս ոսկեցի՝ յերկրաւանդորդ գարուն՝ փոքր մի
յետոյ քան զվերագրեալս և զմարգարս, ի ժամանակս լեռնի
երրորդի արքայի, և յանդուրս կիլիկիի հրոյեցուց։ Այս սրան

զարդասանէ յարձակման թագաւորաց Հայոց, և այլ ինչ
զարդոց, զամ՝ ՌՄԼ։ 1277։

Պահրամ վիրապ լեռնքարասանելոյդ դարձն։ Այս գրի ասա-
նաւոր քանիւք և ասուդագոյն կողմաւ զծագրմամբ ուս-
ցեալեանց ոմանք 'ի վերուստ ի մեզ եղոյդ։ Հրամանաւ նո-
ցին լինի, զամ՝ ՌՄ։ 1280։

Յովհան վիրապ մեծագնի 'ի հնդեւասանելոյդ դարձն։
Այս իբր ութեանասեան գրի զարդոց, լանկեցամուրայ և այլոց
բանաւորաց, և պատմի վերոյդասէ ասիաոց կիրակոսի յին-
գամեան, զամ՝ ՌՄ։ 1447։

Լուսիկ վիրապ դաւիթեցի՝ մեռեալն Հրամանայ՝ յեսմեն-
ասանելոյդ դարձն։ Այս Հրամանաւ վիրապատի կիրակի,
'ի թուականս Հայոց, ՌՃ՝, ձեռն Եսրկ գրչի զարդասանի վեր-
ջին ձեռին։ և յայս ամ ասարժանեալ 'ի նոյն, 'ի վանականել
վիրապատի՝ Եղիազ 'ի բաց։ և ապա Հրամանաւ յայնոցայ կա-
թուղիկոսի յաջորդի նորին վերադարձ աշխատեալ 'ի նոյն ալ
և ասն լոյս ուսարտեաց զգայն։ յորում՝ պատմի զվանականն
ամոյ գրոցն։ 'ի 1601։ ամի՝ ՌՆ։ մինչև 'ի 1661։ իբր ոսկ-
նատեռ և ակնոջուլաբ։ Նոր և յաւել զքաղամածինս կոյդի
կիրակոսն Հայոց Համառօտ։ թեկոնս և ոնոանոյ՝ ոսկ և
լինեն վիրապ։ Այս գրիք ոչ ասան վիրապ ասրագրեալ յո-
ունաեղգամ յամի։ 1669։ ռՃՁ։ 'ի վերջի ոսպ գրոյ ասա-
գրեալ և Համառօտ ասրեգրեալ ինչ։ բայց այն ամենեքին
ասրագրան է 'ի Հարաւոյ ծիրագրեն։

Գրչամատեանքը։ Օ ամենն գիտել ոչ ինն է։ զի ոչ ոչ է
գրեալ մեզ ուրուք։ ոչ՝ բազմաց։ քանզի նոքա առաջին՝ գա-
դիկ վանահայրն ի խոսիս ազասանեալ յինքեանս դարձն 'ի ժամ
ուշարոյ ասաջնոյ ազգայն։ և գեորգեալ կիրակոսն նրկեալ։ գ-
ծուցուցն սարկաւագին խարդ գրիգորի՝ հնաբերաց զվերս ազգ
յասագաց և 'ի գրանցն Հայոց։ և ապոյ մնասեան մի, ոչ
կարեալ ասասանել իր։ Նոքա ասան գրիգոր զիայասեր մեծն՝ այն
և վահրամ զրգի գրիգորի մոգիսասրսի՝ 'ի ժամ դարձն ժա-
ղովեաց զրոշ՝ գասանս ինքն ազգ։ և զիկոյսբանանինս մար-
տիրոսաց՝ ձեռն քանիւք և Հառոյն։ Նոյ լեաց գրիգոր
միայասեր վարն՝ եղեալ ընդհանրապէս՝ 'ի ժամ դարձն կար-
գեաց զայս ի ասասանեալ գրոցն 'ի մի, յաւելեալ 'ի նոյն և
զայլ գասամեան 'ի լուսաց։ Նոյ ապա գրիգոր սնասասրեցի 'ի
սկզբան ժամ գասան եղ և զայլ բանս, և զամենս ևս եբարձ։
և կարգեաց 'ի մի ասուրց ասոյ ի յունաց։ Նոյ սրեարեկ
յաւել 'ի նոյն ինչ ինչ և կիրակոս վերոյ՝ արեանի ասացեալ։
Այլ ասասել ևս գրիգոր խլաթեցի՝ սա ժամանակաց գրի-
գորի սասանեալ 'ի ժամ դարձն յաւել 'ի նոյնն զայլ ինչ

զքեզ յաստուծոյ. որ և չկրէ զանազան իւր յոգեաց։ Յետ նոցա ի հոգ։ 10։
Եւ յետ այնորիկ հեղգեցեալ խաղեցին ի նոցն և այլք յուղղ
զանս անպիտանս։ և ունէաք յաւելին ևս ոչ սակաւ սուտ զի
զոյգս ի գրքեանցդ մեկնիցի. ասասցուք. զայսմ դիպոյն այս
պատմութիւն ազգաւազեալս։ Եւ զոյգսիսկ գրեալ ի յետին
ժամանակս ոչ առանց յաւելուածոց տարագրեալ ի կատարա-
գիտուցս. գրիգոր գրիչս մարդասանդի. յամի ՌՄԵ։ 1706.
և ի Թուին Հայոց. ՌՃԾԵ։ Զոր նոցին ի գիտել և զայս։ զի
ոչ ապարդեն առասցուք և հարատեալ քանք գտանին յայսմ տարա-
մերս, ոչ և ի ժողովածոյ գիրս, և յայլս, ամենեքին գրեալ
բան առ բան տեսեալ են ի գրոցն ասացուց յայլեալ ժա-
մանակս. որպէս և յայսոսիկ սեռաբ ի բաղդասել մեր սակ
գրոցս տարի հեղինակեալ ի բանից յոյսմուսուցս. Թող
գոյցես։ Ոչ կարէ այսր՝ ի խիզ և գուշար փարեցի, որ ի
արտարանի ի զաւապերոյս և զմեռացածին գրեանս ս-
մանոյ՝ յաւելու ասել։ Թէ յոյսիսոյց ասան * են սանք
ի յոյս։ այլ մանաւանդ. ասասել յասարս։ Լեսի և
մի ինչ ծանեալ ի ժամանակի զոյգսիսոյ ասանոյ սուտ մեծեալս
յասարս՝ յառաջագոյն հատանել։

Դաւանութիւնք պիտանիս. յորս գտանին զոյգ վիպասանութիւնք
ազգիս մերոյ։ Եւ ևս պատմիչսն ծանանեալիք ի կա-
նանաւորիս, և յասանուարս և ի գրոցս։ Ը որս գասի և ներ-
գաղական սահմանաւոր բամբասանացն ի մի նեղոսին հան-
հալեալ։ և այլ ոչք և գոլեստք արարեալք ի բաղմաց։
ևս և գրեալք պատմութեան արեղոյնց բաղմաց։ զորոց
գանուն ուրեք ուրեք ի կարգի պատմագրութեանն սնեալք
ի շարադրել։ Եւ և ի շարադրանքս բաղումք։ և ողջունա-
գիրք կնքեալս։ ի գրոցս, ի թղթոց և ի նշանագրոց։ յորոց բա-
զումք բանք հաւաքին։ Գիտանին և այլ բազում գրուածք
պատմութեանք։ որոց հեղինակքն չեն մեզ յայտ յանուանէ։
Եթէ ոչք ինչն։ և յորմէ ամենի ծաղկեալք։ մինչ ի կարգի
մատենից կոչեալք զայս ոմանոմ պատմեցեալ։ Զոյնպէս են և
պատմեալք ժողովեալ հայոց։ որոց ոմանք շարադրեալք յոյսմն
են։ և ոմանք անոյսս։ Լարգեալ են և պատմեալք ինչ
Թէոդորոսն կիւրեղեայ առանձնաբար յայլեալ գիրս։ որոց բան
հեղինակքն անծանոթք են։

Լաց յոյսոսիկ մատենագրաց կան ևս ասելի. քան զասոն հին
հեղինակքն։ զորս ոչ ունիմք առ մեզ։ և են ոչք։ Լիխանանս
ենք ուռհայեցի։ հեղինակ ի սերբաց հոգեւորական։ խորագի-
ռանք։ սմբատ։ Եղեսիոս պատմիչ հարանանցն քուրայի։
Հասուչ քաղաքաւորն։ մանկա կարգիանոսեցի աղանանց
պատմիչ։ Հասան մկրտ։ մեկնիչ անեցի։ ապիսաղ մրդ-

և վանական վիճակ։ Լ։ Եւ՝ զուարիս վիճակ ծորմորդեցի, որ
ապրեալ է զպատանեաց ժողովոց։ և ինքն վիճակ սահմանեալ
նմի՝ որ արարեալ է զժամանակագրութիւն վիճակացն Հայոց։ Լուր
սրտ և տարաւորեալ սին։ Լ։ Յոյժ նոսիսագրեալքդ՝ զարս ունիմք,
առ ոչ ժամուս բաւական են մեզ։ և եթէ նոքին և ապացոյցն,
Ը նոցին և ոչ ետ ծանկոց յորինողացն և ոսաւդեցոցն։

Օ ոսոր ուստն զոմանս՝ Ը խրատանալոցն վիճակեալ
հրամանիցեմք՝ ի լուսոնոյ այոր որատմագրաւ, ոս։ ի ցուցա-
նել՝ թէ՝ ի նոցանէ՝ քննուիք և բազմաստուր առեալ է մեր
զոյն, զոր սոպ գրեմք։ Լ։ զի նիկոր լմենք բաց գրել,
զնոցին անուանս, կրճատ նիպաք։ զորոյ զոմանսին կարգեմք
ասասեալ Ը կարդի ոչ բուքանիս՝ ոչ ոսկս։

Ամիրանա։	Գրիգոր մանդակոս ասեանապիր ապրատոյ աբքոյի։
Ամարաս։	Գրաբել որատմագիր։ ի գլուխն Հիմնարարոյ։
Ամարաս։	Խաչիանոս ասորանեցի։ ասաղիկ։ գիրք։ Բ։ գլ։ Ն։
Գոռգիս։	Գաբանդ որատմագիր։ յերբորդ գրարանի։ գլ։ Գ։
Դրիտոր։	Դրիդոր նիսէ՝ որ գիրն ասահայերէն։
Լիպան։	Լիպան վիճակ՝ ի գիրս պատմանի։ գլ։ Ա։
Օնեսիս։	Օնեսիս գրակ կոնեցեալ՝ ոչ ակերս բաւարարեալ։
Մանասն։	Օ՝ անուանն Մանասէ՝ կամ՝ ոչ ասնագիրք։
Յոհան։	Պատմութիւն ժողովոց գումարեալոց՝ ի Հայս։
Ամբրոն։	Դիրոն լամբրանացի՝ ի պիոպէս գրանածս։
Լոտոր։ Ը։	Ը՝ բիսատակեն լոտոսիերոցի։ գլ։ Ա։
Ներս։ Ը։ Ն։	Ներսէս խորենացի։ գիրք։ Բ։ գլ։ Ն։
Պատմութիւն Թուղարարաց հիւրիկեաց։	
Պիրակոս գանձակեցի՝ ոչ ակերս վանականի։	
Պարիսն վիճակ՝ ոչ ակերս ասոցեալ։	
Ռուբինոս։	Ռուբինոսիրք զանազանք։ և այլ ոչ ասնանձին հաւք։
Ոսկիոս։	Դրիգոր մոգիստրոս՝ ի Թուղարեն խր։
Պաղատ։	Պաղատիոս սրեկոյ պատմիչ գրոցաւեն Թաղեցոյ։
Ամիտ։	Ամիտոնեանս մանիկոնեանց հնկոս։
Եղոտ։	Եղիշէն վարդապետ մեծապեցի։
Եղեսիոս։	Եղեսիոս եղեց պատմիչ գրոցս ոչ ինչ նեղուոր։
Իրատոս։	Իրատոսիարանք զանազան գրեանց։
Խոռենոս։	Խորենոս կամ Թուղարեցի՝ յաջորդ մեսրոպ վիճակի։
Նոսկ։	Նոսկ ինչ հայկազն՝ ի վերապատուելոյ նախանեաց։
Սոկրատ։	Սոկրատ աւանդեալ՝ ի վերապատուելոյ նախանեաց։
Խորենոս։	Խորենոս պատմագրեալ։
Պարսամ։	Օ՝ անուանն պատմագիրք մեծամեծաց անձանց։
Պատմագիր։	Պատմագիր եղեց ոմանցի՝ հռոմանոսի կարգի։
Պարսամ։	Պարսամ վիճակ յատանուանէ վերապատուելոյ։
Պարսան։	Պարսան պատմիչ՝ ոչ ակերս վանականի։

Փարպեցի ։ Ղազար փարպեցի յաշակերտաց մեսրոպայ ։
Փեռ ։ 3 ։ Յայսմաւուրքն , ի փետրվարի ։ 3 ։ Ղուկա ։ 15 ։
ի դեկտեմբերի ։ 15 ։ և այլն՝ որ ի կարգի ։

Պատմութիւն սրբոյ Գրիգորի՝ յելսապետելոյ ի Գնդ ։

Բաց ի մատենագրաց սոցին մերոց յիշատակին ի պատմագրութեան առ մերում՝ և այլ բազում պատմագրանց այլոց ազգաց , զ յունաց և հռովմայեցւոց , յորոց և առաջինք ինչ ։ Եւ զի չունիցաս զայս պատմութիւնս ոչ գրի ։ լեր ։ զի ամենայն ինչն նոցին , առատաւոր յոյսի վայրի ի դէպ փարիսք ի քանի ինչ ասեն զպատմութիւն նոցին բովանդակել ։ Ը կարգի մինչեւ՝ յորում նիւեցուն նշ ։ ոմանք յառաջ քան զդէպ , և ապէ զինչ ի զոմանցն զարս ։

Դարձ ։ Ասեն փոխիչքայն՝ զանգի պատանի զլեռայ յանդարձեն զպատանի Ներկոդասն արպատարդայ , և հեշտասաւոր պատերազմն ասոյցեալ , յորում՝ և ինքն զնեռանդրեալն էր ։ 1180 ։ ոմանք յառաջ քան զնեռանդն քան ։ զորոյ և զհնութիւնն առաւել յայտնի անդանոնցն ։ Զորս զանն ձեռաքին գոնել յանձինս կուռանելիս հանդիպեալ՝ ի քարքաւ ըստինոցաւ ։ ոչ և ասոյցեալ կայ ի մէջ գրոցն զոգոպասն ոիկիկոսայ ։

Դիկիոս ։ Դիկիոս կրեսացի ի քաղաքին գնոզայ պատմիչ հին՝ Ամիանոս գրեալ ։ Եւ առ գաս ի սմանցանս արոյիչ ։ և գրեալ զանգս նոցին իւր ամենասոս լեալն գիրս նշանագրաց փիւնիկեցւոց ։ Հասեալ սի՝ ի Ներոն՝ իսկ հանդերձեալ էր մեռանել ի բազաքն Իտալ՝ պատուիրեաց զի և զկիրս պատուն իւրոց զիկն ի մոլորեալ յարձանս առապանակն ։ և արարին զնոսիկ ։ Ընդունեալ զբոլոր մեր՝ զերկրատանեղարդ ասի նեղանի հրամանի ։ զայն և յանի նոն ։ 66 ։ Նոցն զարձուն մեծ ի հրաշունն հիւսոց ։ և զբոլոր պատուանոցն հրեն ի քաղաքին գնոզայ ։ ուր և տապանն դիկանեալ ի վերս հրեանցաւ ։ Զայն առեալ անցաւոր հայանեալ , և զամն կարծելով մինչ յարձանս տապանանին բաղին ինչուրն ։ և ասեալ զդիրն՝ տարեալ մատուցին առ իշխան քաղաքին ։ Ի նա յրեալ առ հրամանն նոցին ։ որ և ետ թարգմանել ի յոյն գիր ։ և յայտանեալ առաջագոյն պատմեալն առանն տարոյիչ ի լոյս ընծայեցաւ ։ Եւ սարքին ևս գրած տարգրեալ կայ ընդ գրոցդ գարանի ։ Լրիւքին ոչս պատմիչ գարեն և դիկիոս՝ երեքն մինչ առաջինքն ի պատմիչս յունաց ։

Հերոդոս։ Հերակլեան ազգիկանացի՝ հայր կանչէր զանա-
քին պատմագրանից։ (զոր և յիշէ Խորենացին։ Բ. 2. Հե-
բրայեցոյս անուամբ)։ զոր ի լուսոյ և տրիայ, ծնեալ։ 480.
ամեաք յառաջ քան զԵրս։ Կանանացուս սա՝ ի կղզի սամոսի.
և ապա յԷրեսոս Ը եկիպտաս։ Ը խալդիս։ և Ը քաղդ
յաշտարակն։ և տեղեկացեալ յայսմ Ն՝ Հարդաշէ՝ ծագմանն և
զսամանէ ազգաց։ Հարազրեաց զգիրս իւր։ զոր և ուսու-
ցանէ ընթերցաս ուսանողաց։ Յայսմ մեծաս փառաց
զարմանէին զսա։ և կարէին նոքա մեզոյ։ զի և ՅՈՒ քա-
նանանդանէ և երամշանէ։ Ի ապա և այնպէս զիւրին
բացարեալս։ և քաղցր։ որ զեր՝ ի զերոյ առնէ զնա քան
զՀունարդն պատմարան։

Զուսանողն պատմարան։

Զուսանէ։ Զնա կնգէս կամ Թա կնեզիսան պատմարան յոյն
յանիանոց։ ծնեալ 467. կամ 457. ամեաք յառաջ քան զԵր-
էաս։ ի կնն զլուսոյ ազգայն Թրակիոց։ և նգև զորա-
պետ զորաց՝ ի Թրակիս։ ապա ազգարեցաս անուն յանկարան։
յայսմ պատրանաց մեջ։ զի անէաց զամն քան։ շարա-
զրեաց սա զպատմանն պատերազմին զիրարամարտիցս։ զի նգև
՝ի մեջ ամենացաց և ապարանացաց։ և մեջանաց զապա-
մանն ապա՝ ի քանանանելոյ զամի զմեր պատերազմն։ Զ. ամ
զամն ապա։ Ամ՝ ի մանկանէ Թրակ՝ լուսոյ լանս զզամանս
պատմանց հերակլեան՝ յընթեանանէն զայն նարին հեղա-
գասան տուաջի ուսուցաց։ և շարժեալ՝ ի նոսանանանաց
փառաց՝ յարանանս հարաս։ և սկսաս լոյ։ Օրան ան-
սաս հերակլեան՝ ասէ զՀարն Թանկիրեաց։ Բանի՝ քեզ։
զի անիս զարի լարեանանան։ Յս յայսմանէ յարարեցաս
Թանկիրեան՝ ի ժամանել հարամ՝ ի յարա հասակի՝ ձեռն մեզ
՝ի շարագաբն զիարարանանս Թ։

Լարեանս։ Զանանանի՝ անանանի պատանարան և բարեզի յոյն։
գասաս սա՝ ի մեզանի։ զոր կիրաս փրար հաս ընդ հեղաս
հարամ արանանան մեանանի պարգեց արքայի։ 400. ամեաք
յառաջ քան զԵր։ յարամ՝ մեզանի զմիրաբանաց զարարանան
յարեզեցի ասէ սա ինքն կանանաս։ Շարագրեաց սա զպատ-
մանն ասանանանանցոյ և արարեց՝ ի ԼԷ. զիրս։ յայսմ բա-
զում ինչ յառաջ ասեալ զիրն զիարարաս փիլիսոփայի։ և սա և հան-
լեան։ և փաս։

Փանանան։ Զանանանան՝ պատանարան յոյն։ զարի գրիգորեան
ամենացոյ։ ծնեալ։ 450. ամեաք յառաջ քան զԵր։ մին՝ ի մեծ-
մանան սրանանանաց ակարաց։ առ արամ ասաս զիրանար-
զայանի։ և յանան զարարանան։ Զա զրեաց գիրս։ Ը։ ի մի
մեծն կնարամ՝ ի լոյ ասաս զնանալ զարարանն։ և գիրս։ Բ.
՝ի ազի զարան կնարամ՝ ասանանաս գարամ նանն։ և զրանի պատ-

մանան գիրս։ Է։ 'ի վերս յանոց։ և գիրք։ ա։ 'ի մի յանի-
գեանացս։ և գիրք։ Բ։ 'ի վերս սակրատայ վիպին Խրոյ։
և այլ ևս գիրս ոչ տեսաք 'ի մի այլեայ իրաց։ Այս եղև
պիտեալ փարան կիւրեղի։ և նիկոլասիկիս նոցա ընդդիմ ար-
ասչեսի եղբարն նի։ և 'ի գրեալս զարատանեցիս իւր՝ կորդ-
գեաց գրոնն 'ի Հայաստանեաց նոցին կիւրեղի, ոչ այնչափ
փոյթ կրեալ զՀին գնալ Հնդեանն՝ որչափ թէ ու 'ի
մարդկէ և ասելոյ զիարդն կիւրեղ քաջ առաջնորդ հաստա-
վարեալ։ ոչ միայն էնիկեանս։ որ և ասէ զանենք, Մեր մա-
գեալ էր գրիգոր նի ընթերցմամբ՝ յաղագս քարոզելոյ ոմանց
որոց էր իսկ գրուածքն սորա այնոցիկ 'ի Հարանցի էին ստ-
յանս, մինչև կոչել զնոս մեղս Հելլենացոց, և մեզ՝ ոչ
ճաշ բանաստեղծուն՝ ամենայնոյ։ մեռաւ քանեանս 'ի

Հաստատի Ի։ ամոց։ 360։ ամեաք յոչ քան զչորս։

Ի՛ՍԱՆ։ Ի՛սանեան մեծանուն այր նեխորոսայի՝ ծնեալ 'ի
Հեղիւսպոլիս, Հիմնեցեալ սարատանոց փիլիսոփայութեան, էր
270։ ամեաք յառաջ քան զքրս։ Ի՛սար զարատանս ի. էր խրատու
'ի լոյսն ընդս։ գարձ երևելի։ զոր թէմ ուրեք յիրատանին

Նախն Հելլենեանք։ ոչ և խորենացին։ Ի։ 12։

Պաղեա։ Պողիբիոս մեղապրեցի՝ պատմագրեալ լոյն՝ զդի
լիկոբատոյ իշխանապետի ամենայնոյ՝ յաստ ինանոցսի
երևելոյ ազգացին մեղեցիացոյ, և յաղագս մեղապրեի, էր
165։ ամեաք յառաջ քան զքրս։ Պա։ 'ի Հռոմի՝ զարարդրեալ զիր
ընդեր պատմեի՝ զմեզ զքեզ 'ի անդեսն, զորոց Հանդեր-

մաղ էր խօսել։

Ի՛ՍԱՂ։ Ի՛սաղոյրոս ամենեցի՝ բազ թերեմ՝ ասաղիրս
ասիատարեաց խոհասարի։ նեցոց էր։ 100։ ամեաք յա-
ռաջ քան զքրս։ Ի։ գարձոց ասրա մեղցին մեղոն մասանա-
գրուածք 'ի վերս ըստասնեանց և գիրացանոց և Հեմ մասանան

առասպելոց յիրիս գիրս։

Ի՛ԴԵՐՈ։ Ի՛դերոյ ամենեցի՝ յանկերոյ կամ յարիկեսոյ
քաղաքի սիկիլիայ կղզոյն։ ծանօթ ազգին և մեծահռչակ
'ի հին մասանագիրս յաստեաց։ գրեաց քառասուն գիրս պատ-
մանեաց որոց, մեզ, մեզն զասանին յայդիս։ Ի։ Է։ Ն։ ասարիսք։
և, ասա 'ի մեզ էն մինն։ 'ի Բ։ և այլ ևս Հռոմայեցոյ բանք
'ի մեզանոյ գրոցն։ Այս՝ ոչ և ինքն պատմէ 'ի յաստաղ-
ասանանն իւրում՝ Հնարանոց գրոցն ստոյգ պատմանեաց՝ զանս
երևեալն ծանանոյ 'ի ազգարդել զիրս վիպասանաց իւրոյ։
և ըստ ազգասանն գրացեալ զՀիրս։ յեբրայիս և յարա-
և, ասուրագոյնս անեղեալեալ՝ ոչի գրեեն քան զանանին
Նշանիս գրեալ գիրանեի իւրոց։ Ս մեծարանք գրած ա-
բանանանեանք ինն յիրն մեկնս խորենացի։ Ի։ 1։ յասեին։

* նաև ոչ սուտանապարանք փոխարկի հաւատ առ միմեանս։ զի ի նոսա պահելով զանձն անմեղաց՝ ել բնաւն անցաւ։

՚՚ Նեռաք ॥ ՚՚

Սարաբ։ Սարաբոսիոս կոչիս կիսապատ՝ անուանեալ պատմագրաւն լասին՝ երբ։ 40։ ամաց յաւաղ բան գրի։ որ և խօսի՝ ի մի միջոցաւոյ մեծի՝ բնութեան սիրելոյն Եկեղեցի արքայութեան հայոց։

Ղազիս։ Ղազիսոս ազգակցաւոյն՝ պատմիչ մեծահամբաւ՝ հեղինակաց հեղինակաւն՝ և ժամանակագրոյ կարգաւ։ Որ կայեալ՝ ի հաւիտեանս քանանեարիս՝ որոյ՝ ի յոյն լեզուս գրեալ՝ հոսանեալն հաւատոյ՝ և ի։ գիրս։ յոյսոյ միացեալ մեծոյն։ ժ։ Կան և այլ հաւատարիք գրեալք սմա։

Լիբիոս։ Տիտոս Լիբիոս՝ անուանի պատմագրաւն լասին՝ ի սահմանացն պատմագրս։ սա գնացեալ՝ ի հռոմ՝ սաստկաւ զմեծ համարումն առաջի ազգաց կայսրն։ որ և. յանձն արար նմա՝ գրել զպատմութիւն հռոմայ։ Որոյ մահուանն ազգաւոյ գալեալ Լիբիոս՝ ի պատմս։ սաստ մեռաւ՝ ի հոգին իսկ աստ՝ յայտնի մեռաւ ամենեքեան զնա։ յամի ՆՌ։ ՚՚ Ի մեծի համարի և պատուի սոցա։ զոր որոյ՝ ի մի հոգեցեալ։ զոյ և ի կենդանութեան իւրում այնպիսի մեծ անուն ստացաւ։ մինչև զկնիս սոցանիցն ելին՝ ի հոգի միոյն մի անուանելոյ զնա։ և խուսելոյ ել նմա։

Պոլիբիոս։ Պոլիբիոս մեգալոպոլեցի՝ հռչակաւոր լասին պատմագրաւն յանուցին գոլուն՝ ի դրամի վարձելոնոց և փառասիրոնց։ ելեալ ել սեղեստոսի պատերազմի սրոյ մեծին պոմպէի՝ ի պատերազմ։ և գրեալ անսոի՝ շարադրեաց զհաւատարմութիւն ինչ նշանի գրոցն և բանից հռոմայեցւոց։ և այլ մեծամեծ պատմս։ և բնութեանց սիրելեաց հայոց։

Ելլադիոս։ Ելլադիոս պատերգիրաւն՝ լասին պատմագրաւն։ ժամանակակից սոցանայ և ակնարկեալ կայսերաց։ և իշխանաց։ որ և գտաւ յորբանանս անդ հռոմայեցւոց ընդեմ հայոց՝ ի պատերազմ։

Աթրոք։ Կայսրքն՝ դեղագանց երկրագրի։ փիլիսոփայ։ և պատմագրաւն յոյն։ որ ծագեալ յաւուրս օգոստոսի կայսերս։ որ և գրի ինչ ինչ զարանեալսն։

Փլորոս։ Փլորոս՝ պատմագրաւն լասին։ զոր ասեն հռոմոս ազգիս պատմագրին ինչ պատմեալ՝ ի հռոմայեցոց մինչև յոգեստաս կայսր։

Պլինիոս։ Պլինիոս մեծագրի՝ մեկանանանաս սեկունդոս։ այր իշխանաւոր և անուանի՝ ի մեջ հռոմայեցոց։ հանճարեղ և իմաստասէր։ գրագիր և բնագէտ։ ելեալ՝ ի բնական աստղիտաւորս։ որոյ քաղաքս են գրքք զարմանալի։ Սա՝ ի

գրաքանեան գիտնականն գալով՝ արարատ առնոյր ի գիշերոյ
և յայլ ժամուց հանգստեան, և նշանակիչ անմոռոյ գնա-
նելոյն և ի գրուածս բանից. որով և յայլ վիպս ի լոյս
ընծայեցաք ։ առանձին Հառս, նեղբարեաս, մանուսար
պատմութիւն, ՇԸ։ ընդ որս և զպատմութիւն Հառ ի վերս մեր-
իրաց Հոմերին ի լեզս վիպս. զոր և ընծայեաց վեղարշեան
ի գրատան. և ընդարձակ ի նմանէն և յայլոցն ելն ի սիրասի
ալ գրեալքն պարտաւորութիւն։ Այս յամի ՌՆ. 79. ի տարա-
գիր նրեալն պարտաւորութիւն՝ զնոց ի զինին սեռեան
ոգոյ. և իբրև կամեր յետս դառնալ նուաստս, արդ ելա-
ի բանեալ հանդարտակ հարկոյ. և ի ծերոց և յանձնեալ ցոլ-
ցեալ ծերոյին հրոյն վերապոյ վառեալքեալ՝ անկաս ելապատ-
և մեռաւ. որպէս պատմէ քեռորդի նոր պլինիոս փոքր կոչ-
ցեալն վերեալ, որ ելգ աշակերտ կոչեանիոսեան. և
սոքոյնս յուսադրեն առ արդարեանսն։

ՍՈՂՈՄՈՆ ՅՈՒՍԱԳԻՐ ԱՌ ԱՐԱՊԻԱՆՍԵՍ։

Գնեկ. Գնեկանոս փիլոսոփոս՝ մեծանուն պատմագրան հրեից.
ծնեալ յամի ՌՆ. 37. առ ամենայն կարգաւոր կարգիցուցոյ.
Ի արարքեաց զարատարիս վասն պատերազմանցն հրեից.
գրեալ և զմարդեալ վիպս յայլոցս նախնեաց հրեից. զոր
ուսարանաց առ գրամատեանսն։ Ի սոյն և զիրսս գիր-
ք Ելդեմ ապրանք. և զարարքեանսն Հառ ի վերս նուաստս ՌԸ
մանրագրեալ, ՇԸ։ Սա ելգ սիրելի սեռեան, և վերապահա-
նեան. յոյլ ունեն և փիլոսոփս կոչեցեալ։ Ամ. գիտելի է,
զի գիտակցաբերեն զրոց սոցա յայլեալ սոցագրեալն փոքր
ինչ սարքեալն ունի. բայց մեք ելեալ ի լաւոյն ընտրա-
մանեալն, և լաւ զգուշաւոր սոցագրեալն սանեալ ելգ
յամի ՌՆ. 1726։

Տոնիս. Տոնիսոս կուանելիոս՝ անուանի լատին պատմա-
գրան՝ ժամանակակից վերապահանեան և սեռեան և դանս սեռ-
նեան. որ և կայսերաց հիւպատոս յամի ՌՆ. 97. և ելգ
մինչև յաւուրս սոցագրեանսի։ Այս ելգ ինչ լուսի գրեալ
ելեալ, և զպատերազմաց ազգ սարսին հեռանելոյեալ ի
սարսին և ի հայս։ Հիշեալ և Հարտաս ելն զանազ սարս։
Ելեալ. Ելեփանտոս՝ յոյն պատմագրան մեծանուն. որ և
ասեալ գիշատանի ի նախնի հիշեանեալ. որպէս և ի բարե-
նոյս։ Ռ. 4. բայց ժամանակ սարին ոչ ի յոյանի։ Այլ
և ոմն ելեփանտոս, որ նոյնպէս ի յոյն պատմագրան. և ելգ
ելեալ գրեալ յաւուրս սոցագրեանսի. որոյ ի պատմելն
ելեալ սկսեալ ի մահմեդական ելեանսի մինչև ի մեծն սոցագրանդ։
ելեալ սկսեալ ի մահմեդական ելեանսի մինչև ի մեծն սոցագրանդ։
և այն ի զոր մինչ խորհեալն։ Ռ. 17։

Կրթոս. Կրթիոս կորտեսս անուանի լատին պատմագրան
սոցագրեալ վերապահանեան կամ հրոյանց. որոյ ի պատ-
ասս սոցագրեալ վերապահանեան կամ հրոյանց. որոյ ի պատ-

մուն՝ ի վերայ աղեքսանդրիայի մեծի՝ ի լուսին բարբառ։

Պլատոն։ Պլուտարքոս՝ ոչ անուանեալ, փիլիսոփայ, պատմագրեն և փոստաբանն յոյն։ Ծնեալ՝ ի քերոնիա մեջ բնակոսոյ կամ բիւոտոյ։ որ և Դաղկեդոն՝ ի վանական առաջին դարուն և՝ ի սկիզբն երկրին յուռոյցն նեռոնի կայսերէ մինչև յոդայիանոս։ և անդր։ Եւ գրեալ զպատմութիւն երեքեալ ոստանին յունաց։ և Հռովմայեցւոց։ ասի և խոսի՝ երկոսին յաշխարհս սիգրանայ վիշոյ ուղղագրին հոյոց։ և քիւռան նոր մինչև զպատայ։ դրեալ և Նուռա թարգմանս։ և այլ լուսաւորագրեալ ի Հանդերձ և իմաստասիրութեամբ։ մեռաւ յամի ՌՆ իբրև։ 140։

Ամպիան։ Ամպիոնաս՝ երեքեալ պատմագրեն յոյն՝ ի ծննդեան կոյսերոյն՝ ասորեստանի, աղբիանոսի և անանիոսի պիսոն։ շարադրեալ զպատմութիւն գործոցն Հռովմայեցւոց։ եւ և զբեկեալսն, և զայլոց ազգաց։

Տաճիտն։ Տաճիտոս արանդուիլիա՝ լուսին պատմագրեն՝ ասոնոգոնին ազգիսնեան կայսերէ յամի ՌՌ իբրև։ 118։

Յոսիպն։ Յոսեպոս՝ անուանեալ պատմագրեն՝ երկրորդ դարուն՝ ի ծնեալ՝ անանիոսի ոստան։ որոյ լուսին բարբառեալ զամենայն պատմութիւն արարածոց պանդիսի երեքեալ՝ ի մատենագրի։

Լիբիոս։ Լիբիոս՝ անուանեալ քերթող և յոյն մատենագիր՝ ի սահմանացն եպիսկոսի՝ երկրորդ դարուն՝ ի մարդասիրն պանդիսոն։ ոչ՝ ի անուանեալս իմաստասէր։

Պաւսան։ Պաւսանիան՝ մեծիմաստ պատմագրեն և փոստաբան յոյն՝ երկրորդ դարուն՝ ի կոյսերոյն՝ անանիոսի խնամատարի։ որ և գրեալ զբանաստանեն՝ ի ծ գիրս։

Դիոն։ Դիոնն կասիոս՝ հայրենեաց՝ ի նիկիայ քաղաքացոյ՝ այլ իմաստասէր։ եկաց՝ ի ծննդեան աղեքսանդրոսի կայսերէ մինչև՝ ի սկիզբն գալերիոս դարուն։ և կարդեցաւ՝ ի նամանդ յիշատակի հիւպատոսաց յամի ՌՌ։ 229։ Դիրեաց զպատմութիւն հռովմայեցւոց յաւելեալն դիրս՝ սկսեալ՝ ի շինուածն հռովմայ։ եւ և զպատմութիւն պարսից՝ և զայլ գրեալսն։ Եւ գրեալ զանձնեն, թէ ասեն ոմն աշխատեալ հաստատել զպատմութիւն իրս։ և երկոտասան ոստն ծոխեցի՝ ի շարադրել յանձ վոյեալ։ Որոյ կան այժմ միոյն գիրք։ թէ։ սկսեալ՝ ի Էնէ։ գրոց մինչև՝ ի կն։ և հատուածք ինչ բանից յայլ գրոց։ Իսկ հատուածաւ թէ կամ քաղեալ գրութենց նոր մինչև՝ ի մեռանելն գասանի՝ ի գիրս յաղթանակ քսիփիլենայ։ որ ելիր պատմիչ յոյն՝ ի ժամանակս միքայելի կայսերոյ որդւոյ կոստանդեայ տակիծայ։

Էնեաս։ Էնեասրինոս պատմագրեն՝ երրորդ դարուն։ որոյ

պոյծ հռչակաւոր է յոյժ, և պերապոնեայ քան զամենայն գրեան։ զոր գրեաց յամի ՌՃՁ. 238։ յաւուրսն ոսկի կայսեր.

ԳԼՈՒԽ Գ. ՍՈՒՆԻՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊԻ։

Լսեալ է։ Լուսիքիոս եկեղեցոյն պատրիարքն կոստանդնուպ'ի սոսա՝ յիշատակն սրբոյն պատրիարքին իւրոյ բարեկամի, որոյ մեծութեանն յոյժ ի զարմարդ դարձեալ։ որ և գոյաւ ի ժամանակս նոցին։ Զաղագս զոր ասիցեն հաստատեալ լինել վասն միաբանելոյն ընդ ազգն նեսաց ասիսի։ Մեծագոյն ի սոսի և գրաւեալ ինչ, յաղագս երեսի ուրանալոյ զնչնարիս ասելոյ։ զոր և 'ի մեջ բերեալ նգովիցին զայն հայոյ եօթնեներորդ ընդհանուր ժողովոյն, այն է երկրորդ ժողովն Եփեսոյ, 'ի հինգերորդ գումարումն։ (Կարդ. ՀԲ. երես 641)։ Դեռևս ոչ սորա բարեմ դիրս գեղագոյց յոյժ։ յորս հռչակաւոր է պատմեալն եկեղեցական 'ի Ի դիս բանեղակեալ։ որ և ասիցեն է պանծալի, մինչև մի ոչոր կամ՝ հայր եկեղեցական պատմանց։ Այս արար և ժամանակագրութիւն Ազանայ, և գրատանի վերայ մեծին Կոստանդիանոսի, և նեքարիանոս ասն՝ նոցն կարգ։ Սա գրեաց սուս գրագրեալ զբարի արքայս թագաւորին, հանեալ թարգմանարար 'ի դիմեալս հոլովն տարբերութ, որք կային մինչև յաստուս իւր։ ոչ և ինքն միայն։ Պատմագրքն սորին և մեկնակոսն տարածեալ է 'ի դիրս հայոց, և յասեալ 'ի գիրս սոսեմանոսի ասացեալ, և սամոսատի երիցայ։ Զ՝ սե խարնացին։ Ի. Ղ. Եթե դիրս սորա եկեղեցական ասացեալ, այն է պատմութիւնն եկեղեցական։ Եթե թարգմանել երանելին մաշտոց, ի ոչն մեկնիչ։

ԳԼՈՒԽ Դ. ՊԱՊԱՆԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊԻ։

Լեր։ Ալեքսիս կամ արեսիս Ալիկար երևելի լատին պատմագրաց 'ի չորրորդ դարուն։ որոյ գրեանքն բազմաղանակսն են։

ԳԼՈՒԽ Ե. ՀՈՌՈՆԻՄՈՍԻ։

Լ՝ պրոպ։ Լուսորակոս հեղինակ լատին 'ի չորրորդ դարուն, ժամանակակից յուլիանոսի ապոստատին։ որ և պնոց ընդ նմա 'ի պատերազմ 'ի վերայ պարսից։ Գրեաց սա զբազմազանսն ինչ պատմութեան հռոմոնիմոսի։ 'ի Ի գիրս մինչև 'ի թագաւորն վալենտ։

ԱՅԼ ԵՐԿԱՍՏԱՆ Ի Ի ՎԵՐ ԳՐԻՍՈՍՏՈՄՈՍԻ ՍՈՐԱ։

Լ՝ Ինչ։ Գրիգորիոս մայրեղբարն անուանեալն, լատին պատմիչ 'ի չորրորդ դարուն։ զորս պատմագրութիւն կարի ինչ սիրեալն, յոյժ ինչ ոչ ոչինչ միայն։ ԺԸ. գիրք։ Ոչ թեկուսն և հինգ ամսեան եր։ այլ զոմանքն ի ծոսի գրիգորիոսեանն կրնանիս։ և եր սա զորսեսոր 'ի դարս յուլիանոսի սուրացողին։

Ուրդ։ Ամիանոս երեց հրեայ 'ի դիոգենիոս 'ի հինգերորդ դարուն գտեալ 'ի գիտունս սբ գրոց։ յաստ 'ի 414. ամի առաջնոյ օգոստինոս։ և 'ի յաջորդ ամի ոտ սրբն հերոնիմոս։ և 'ի դարձին թեսուս՝ շարադրեաց զպատմութիւն 'ի Ի գիրս։

'ի սկզբանէ Հայ, մինչև 'ի 416։ ամն փրկչին։

Ս։Դիոնս։ Սիկրատոս ոմն քաղաքագիտուպրեցի մեծ. սենեպագիր յոյն 'ի հինգերորդ դարուն։ որոյ պատմութիւն եկեղեցական 'ի 5 գիրս։ յորում պատմէ որ ինչ անցք անցին ընդ եկեղեցին յառաջագոյն ոմանց կրօնաւոր իշխանաց մինչև 'ի կայսերութիւն Թէոդոսի փոքրու։ որպէս էր Ծմկուկիս։ Օ գործս ապա վերջապէս ոմն Հայոց փիլիսոփայն Մոսէս Խորենացի դարձեալ Թարգմանեաց 'ի Հայս։ ընդ որում ուսանիցի ստեփանոս ասողիկ։ Է։ 2։ Զոյց Թուէ՝ թէ այն օրինակ, յորմէ Թարգմանեալ է, խոնարհեալ էր։ և կամ գլխի յանգգայլ անձանց կանգարեալ իցէ։ զի 'ի քաղաքս ոմանց ոմանք տեսանեն յուղիղ բնագրեն յանեաց։

Սոքր։ Սոկրատես Հելլինաս փաստաբան՝ ոմն ազգաբնակ 'ի հինգերորդ դարուն՝ Ծմկուկիս ասողիկոս։ կեցեալ ըստ Ծմկոս 'ի կայսերութիւնս Մեծաս յամի ՌՆ՝ իբր։ 450։ Զ։բայց զնկեղեցական պատմութիւնն զինն գիրս՝ նոր հիրեալ յանուն Թէոդոսի փոքրու։ որոնք յամի ՌՌ։ 334։ մինչև 'ի 439։

Ս։Հերմ։ Ս։Հերմիաս ենկոս քաղաքին կիւրեանոյ՝ 'ի հինգերորդ դարուն։ Հոռոմոցբեցաւ ենկոս յամի ՌՌ իբր։ 420։ և ասեցի ամանց՝ վախճանեցաւ յամի։ 470։ Սա արար զմին գիրս Եկեղեցական պատմութիւն։ որոյ հինգ մասունքն գտանին։ ոչանալ յաւուրցն Կոստանդիանոսի մեծի մինչև 'ի վերջն Թէոդոս։ Շարագրեաց սա և զայլ քանի գիրս։ յորոց մի ի և փիլիսոփայնն։ այն է վարք սրբոց։

Լ։Բերաս։ Լիբերատոս երանելի սարկաւագ եկեղեցւոյն կարթագինեայ 'ի սկիզբն վեցերորդ դարուն։ արար զպատմութիւն 'ի մի նեստորականաց և եւտիքեանց։

Յովհան։ Յովհաննէս գոմեսացի՝ գրեաց զպատմութիւն հռովմայեցւոց 'ի հռոմայեան մինչև յամն Յուստինիանոս կոչեալ 'ի վերջերսդ դարուն։

Պրոկ։ Պրոկոպիոս հռետոր ոյր երևելի 'ի կեսարիոյ ազգաբնակ 'ի վերջին դարուն։ հռետոր և խորհրդական քահանայապետի ապոստոլական մեծին յուստինիանեայ կոչեալ։ Որոնց զպատմութիւնս իւրոց Ծմկի յինն գիրս։ գիրք։ Ա։ յաղագս պատերազմաց պարսից։ գիրք։ Բ։ յաղագս պատերազմաց վանդալաց։ գիրք։ Գ։ յաղագս գոթաց։ գիրք։ Դ։ յաղագս պարսկական իրաց։ և և մեկ գիրս յաղագս շինութեանց յուստինիանոսի կոչեալ։ Այս 'ի քոմանգակ գրութեամբ իւր խաղ։ զՀայոց իրքն զպաշտաց՝ յիշատակելով զգործս արարեալ նոցա, զոր գործեցին 'ի գրան կայսերն։ Սա բերէ ինչ ինչ և 'ի գրութենց պատմութեան Հայոց, զոր կոչէ յիշատակագիր Հայոց՝ առանց տալոյ զանուն հեղինակին։ բայց սոքա 'ի

[illegible] 'ի [illegible] . [illegible] , և 'ի [illegible] :

[illegible] , և 'ի [illegible] [illegible] :

Եզնիկ . [illegible] , [illegible] , [illegible] . [illegible] . [illegible] , և [illegible] 'ի [illegible] : [illegible] , [illegible] : [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible] :

[illegible] :

[illegible] . [illegible] 'ի [illegible] , [illegible] 'ի [illegible] 536 . [illegible] . և 'ի [illegible] 533 . [illegible] . [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible] . [illegible] : [illegible] 'ի [illegible] , [illegible] , [illegible] 'ի [illegible] 594 . [illegible] 433 . [illegible] 'ի [illegible] , [illegible] . [illegible] 'ի [illegible] , 'ի [illegible] , 'ի [illegible] . [illegible] և 'ի [illegible] :

[illegible] :

Մ[illegible] . [illegible] 'ի [illegible] . [illegible] . [illegible] , և [illegible] 'ի [illegible] , [illegible] . [illegible] 'ի [illegible] , [illegible] և [illegible] , [illegible] և [illegible] 'ի [illegible] . և [illegible] . [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible] : [illegible] և [illegible] :

[illegible] :

Ե[illegible] . [illegible] 'ի [illegible] . [illegible] : [illegible] , և [illegible] :

[illegible] :

Մ[illegible] . [illegible] , [illegible] . [illegible] 'ի [illegible] . [illegible] :

յոյժ։ բայց յիշեն զսա յոյժ դամասկացին, և կոստան-
դին պերփեռուժին։

Ամենեղ։ Ոնորգ սիմոկեսա պատմիչ յոյն յունարերդ դա-
բան։ ապար գիմակրատեան պատմութեան նախնեաց 'ի սկզբան-
նէ մինչև ցդիոկղետիանոս։ Ոսազամ ինչ քաղեալ ու 'ի
հին մատենագրաց։

Յովհան։ Յովհաննէս վանականն սբ և խոստովանող 'ի վանս
ամենայն ուղիղ դարան։ սր և գաւառ յեռանդեալ ընդհան-
ուր ժողովին, սր եղև յամի տն։ 787։ Կոյսին լեան պատ-
կերամարտս հոյ տոյսս՝ տարագիր պատր զսա 'ի սամոդրա-
կէ կղզին։ ուր վախճանեցաւ 'ի 818։ ամի տն։ և քարոզեալ
հրաշալեաց յայտնի եղև սրբոյն։ Նպատ է որարքեալ
պատմութի ժամանակաց։ որ սկսանի անտառաւ ուր դադարի
սիմոկեսոնին։ ի յանձնելոյ նոր։ ուր և ինչն վկայի 'ի յա-
ռաջարանին։ և հասանի մինչև 'ի թագաւորն լեւոնի կոյսերի
սր։ արքայնոցն զնա։ Ոչ և այլ թեոփանէս բիւզանդացի
կոյսեցեալ՝ յառաջ քան զնա 'ի վերջերոյ պատուն յաւելս յաս-
տեղեանս։ զոր որոյ տարեգրեալս պատմեցից։ ուր խոսի
զերկիր վարդանայ մամիկոնեանց։ որ սպան զսարկն մարդ-
պան։ Ի դարձ սորա 'ի մէջ բերի փառ։

Լեոնտիոս։ Նիկեփորոս՝ սբ և մեծանուն պատրիարգ կոստան-
դինուպաւսոյ՝ յաջորդ տարասիոսի։ յամի տն։ 806։ Հրդե-
հանմանեալ յարգանդ պատերազմի սիրոյ ընդդէմ վերոյիշեալ
լեւոնի կայսերի։ զոր հայ ասի։ յամի վանդեցաւ 'ի 815։ ամի
'ի մենասանն ինչ։ ուր մեռաւ պատրեալ յամի տն։ 828։ 'ի
հասակի ութսունամեայ։ Ոսանի սորա բանաստեղծութիւն
ինչ պատանեալ։ և հանուրս ժամագրութիւն։ և այլ բազում
գրեալ 'ի լոյս ընդ։ Այլ և այլ նիկեփորոս պատմիչ կոչ
ինչ ասացեալ։ յայտնի ինչ սկ առաք։ զոր ինչ գոյ միս ես
նիկեփորոս գրեալ պատ։ զոր անսցես 'ի ասորս։

Էնոսոս։ Ի նուստաս դրամեան ասարքանան ասիանոյ՝ պատ-
միչ լատինայոյ՝ ոչ ի մեծանուն յիմնարերդ գրեալն։ զրեաց
զգրեանս կայսերաց և քահանայապետաց։ զոր տն։ 867։

Ի՛եռոնիմ։ Ամենայն մեծագրատուն՝ սնանանի պատմիչ վա-
ղուց սրբոյ 'ի վանքն ինեերոյ գրեալ։ և 'ի սկիզբն տա-
նելոյ գրեալ։ ժամակից մոշաց վարդի և յովհաննու կնդիսի
պատուիրանի։ Լոգն ատենաւորիր կայսերացն՝ լեւոնի իմա-
ստասիրի և կոստանդեանց պերփեռուժենոյ։ Ոչ ամենք հա-
մարին զսա երևեալ իբր յեռանդեալ գրագրեն։

Լոսոնդ։ Կոստանդին կոյսոր պերփեռուժին 'ի սամանարերդ
գրեալն պոդի լեւոնի իմաստասէր կոյսերի, ժամակից ազգաց
երկանի և արտաքոյ թագրոց մերոյ բազմատուռնեանց։ Ա-

էր այր զօրաւոր . և զկնի՛ և նա եւս այլոց մեծ իշխ ,
պատմագրութեան և ճարտարութեան . Յետ այսորիկ եւ զկնոյ
զկարգենն և զօրաւոր հասանէր մեծ իշխանաց ...
... Այս էր իշխանութեանց ,
որ ...

Փիլիպպէ . Յետ որոյ ... զօրաւորն իշխանացն
յանուն , ... 'ի ... Հայոց ...
'ի ... իշխանութեան
... հայոց .

Պետրոս . ... իշխանաց ... և զկնոյ
զօրաւոր հայոց ... 'ի ... Հայոց ...
իշխանութեան .

Յովհաննէս . ... իշխանութեան ... զօրաց
հայոց 'ի ... Հայոց ...
... .

Աբլղարիպ . ... և ... զօրաց ...
... 'ի ... Հայոց ... 'ի ...
... .

Աշոտ . ... իշխանաց ... 'ի ...
... . Սորա և ... 'ի ...
... 'ի ... , յամի ՌԾ .
1057 : ... .

Գագիկ . ... իշխանութեան ...
... . 'ի ...
... իշխանութեան ... ,
... , յամի ՌՆ . 1081 .

Ռուբէն . Բագրատունեաց ... իշխանաց ... . Հա
... իշխանութեան ... 'ի ... 'ի ...
... . իշխանացն ... , որ էր
... Հայոց ... , ... զօրաւոր
... 'ի ... 'ի ... իշխանաց ,
... և ... . զօրա
... Հայոց ... 'ի ... .

Օշին . ... իշխանութեան , յորս Հա ...
... . զօրաւոր
... 'ի ... հայոց ... . և այս ...
... 'ի ... . Սորա է ...
'ի ... 'ի ... իշխանութեան ,
յամի ՌՆ . 1118 . ... . և ...
... .

Գ։ԺԷ։ Ի՛կապէլ զքեզկան եկեղեցեաց պատմիչ յանեալ 'ի ԺԲ դարուն։ զրեալ զկարգս խորհրդաձուցք զոյսմանութիւն հաստատուն 'ի գրոց մատեանս՝ 'ի սկզբանէ Նոյ մինչև ցամենն ալիքսի կայսեր առաջնոյ, յամ՚ տն։ 1118։

Ա՛ծնամ։ Կարամանոյն մատեան։ յոյն պատմիչ 'ի ԺԲ դարուն։ զրեալ հաստատուն պատմութիւն ոստանաւոր 'ի սկզբանէ Նոյ մինչև ցոյսիքս առաջին։

Ա՛ծնամ։ Յովհաննէս սինանամոս՝ կամ կիմնատոս, ուսանողն 'ի զրան կայսեր յանեալ 'ի ԺԲ դարուն։ որոյ զվէց գլուխս պատմութեան յաղագս զարձոց եղելոց յաւուրս յովհաննու սերբիկուսաժնոյ, և կիսամանուելի կայսեր։

Ա՛ծնամ։ Անկեատս հնութեանս կամ ոսկեքնատ պատմութեան՝ 'ի դրան կայսերն պատմութեան յոյն 'ի վերջին ԺԲ դարուն։ զրեալ յոյլս արեւելեան կայսերաց 'ի քառնեւ մի գիրս։ ուստեալ 'ի յովհաննէ սերբիկուսաժնոյ մինչև ցառումն կոստանդինուպոլսոյ 'ի լատինացոյ։ որում՝ ակամատեն զարմ գաւազիս Ռաուլ։ Այն և զոչ երկու սաղմն տեսանի յայլում ժամանակի։

Պոնամ։ Պեդրոս պատմերան պատմիչ յանեալ 'ի չորեքտասանսերդ դարուն։ զրեաց ստուգութիւն և իբր ակամատեն զԲրդս Ներոնայ, միջոցեալ ասիերոյի, և սնդրոնիկեայ երկոցունց։ և միոյեալ խնեերդի։ յերկրաստան զիրս բանիւ գրեալ։

Գ։ԺԷ։ Յովհաննէս կանտակուզինոս խնամատար կայսեր յովհաննու ցորորդի 'ի ազգատոհ Ներ յամի տն։ 1341։ որ և ընդարձակս կայսր հոգաւոր նոսին։ և ապա ճանաչեալ 'ի կառոյ՝ առանձնացաւ 'ի վանս։ և կրնատպեալ կոչեցաւ յանապատ։ Սա չորեքտասան զպատմութիւն իւրոյ ժամանակի 'ի չորս գիրս։

Ա՛ն։ Դր։ Լիկեփորոս գրիգորաս՝ խնամատարն մանկանուանեալ՝ պատմիչ յանեալ 'ի ԺԴ դարուն։ զրեաց որ ինչ յետ առումանն կոստանդինուպոլսոյ 'ի լատինացոյ մինչև ցառաջ կոնստանդինապոլսոյ։

Գ։ԺԷ։ Գուլիաս ազգանունեան 'ի մեծ դարուն։ արդար զպատմութիւն բիւզանդեայ 'ի ժամեն յովհաննու կայսերէ մինչև ցառաջ առումն մեհեմմեդի՝ որ հաւ զկոստանդինուպոլիս։ զորոյ զվեցն ասի հատուածեալ է իմ։

Կոլին։ Ի ստանիկոս կալկոնդիլաս կամ կալկոնդիլաս ասիացի պատմիչ յոյն։ ժամանակակից կոստանդեայ կայսերի վերջնոյ։ զրեաց զպատմութիւն օսմանեանց թագաւորաց, և բարձման կայսերութիւն յունաց։ և առմանն կոստանդինուպոլսոյ։ որում՝ եղև ակամատեն։

Վրոնց։ Վասնզի փրանգաց իշխանաց՝ այլ ծերունի՝ ի ժէ դարուն։ որ ի՝ հասակի իւր ուշիմն ամենց գլուխ քաջամեն յիրու գիրս, սիրեալ ի միջոցեալ կայսերն՝ ոչ դարձոյց զիսաւորսն ի լատինացոյ, մինչև ցկիրճն ոմն սուլտան մահմետ։ որոյ յանուանէ զիսաւորսն ի քէրքէ անդ եր։

Ի յոյսի մատնուելոյն և ոչ ի քաջ ի զանազան զանց ոչուրաք յիշատակել, յայլմէն։ և ի խաչին ինչ ինչ զաղանս հայոց՝ ցարգանոյ ի մէջ քերին գնան։ Վասն ազգաց՝ ոչ ոմանք, որք փոքր մի ազգաց խուսեան։ բայց ի բանից իւրանց երևեցուցին թէ չէր դարձ ոչ խաչի։ ուստի և ոչ խոչ գանուեան ոչ կամեցաք յիշատակել ասասնոր։ Ինչ գրեալս ունիս ոչ հանեալ ի մեր ոչոյս դասանոցն ի, և յանուանեցուցեալ առեալ ի ինչ ինչ՝ ի կարի յարանելով զրուցելն նախնեաց մերոց։ Ոչ մեանելոյն նոցոյ ժամանակին՝ յոյս ոչիսուն եղաք, բայց ինչ յոյժ։ և յեկեալ ինչ ի գիրս ոչիսուն ի՝ նոցն յիշատակել ասասնոր։ բայց զերիս

Պատմութիւն Նշանաւորաց։

Պետրոս։ Գրիգորիոս պետրոսեան՝ անուանեալ մեծ՝ այր մեծի՝ մատաղ յոյժ ի ժէ դարուն։ սա եմուտ ի կրօն յոյսն յամի տնն։ 1605։ և խրոյ խալին և ի՝ զարգանուելն խնամաւորեալ զարմացոյց զազգս եւրոպացոց։ և գիրս ունեցաւ յամի տնն։ 1652։ ի՝ հասակի ութսնամեան ամաց։ Նոյնպէս մեծամեծ գործք ինչ սարս ի քաղաքս Հռոմայ։ զիրապէս և ի՝ ինչ ինչ ժամանակս հանգերձ աղիտակարութեամբ։ և մեծարանաւորեալ

Ջանաք։ ԽԱ։

Ինոկենտ։ Գրիգոր ոմերիան՝ այր երևելի և մեծամտակ յոյժ՝ անուանեալ արքեպիսկոպոս քաղաքի իրմանայ՝ ի ժէ դարուն։ Գործք ոչոս ինչ գրեալ։ յոյս դարձեալ ի սարկաւագութիւն ի՝ սկզբանէ՝ ինչ ինչ գրեալ ունի երկոյ սահմանի, գոյն մեծագոյգ յոյժ, և գրեալ ի միոյն յայժմուս Թվի։ վախճանեցաւ սա յամի տնն։ 1655։ երանի՝ ինչ ի լատերաս։

Կանոնք ոչ մեանեալ։

Կարգի։ Գրիգորիոս կարգի՝ կրնաւոր ի կարգի սիրոն ընդ նիստիսոսի, ուրոյ սենոնեայ՝ որ յՀին գաղղիոյ, այր հզոր և երևելի՝ ի գրոնեալս յանից։ ոչոյ ի՝ մեծանաւոր ժամիս ոչ ամ դարանի դարուն։ և գմ-ինուն ի՝ սեռանալոյ գլուխ յինն մեծ հասոյս։ և ոչ ինչ ի՝ ոչ-գիրս ի՝ մեկ հասոյս, և զրաւարան մեծ ի՝ մի նոյն սի գրոց։

Ինոկենտ ասա ժամանակագրեալ քան զայլոց սահմանեցուն ուղղագոյն հաշիւ յայժմու դարուս։ մեկ և մեր ոչ ինչ զանազան ոչոյ՝ ի՝ ամենայն գրեալ ի լատին գիրս։ ի՝ մասին միոյն։

և ՝ի մասին միւսոյն։ իբր զի ՝ի առեղծմանէ հոգի մինչև ՝ի քո զվերերիսին կալցէ։ իսկ անուն և անդր զգեստիսին և զկոչմանէն։

Լիանդ։ Պատմութիւն ընդհանուր սիւնհոգստոց գումարեալոց յարևելս և յարևմուտս, շարագրեալք ՝ի նոտարաց։ զոր և ասացեալ են լուսնոցին և ստորնեցին յերիսուն ՝ի բազում մեծամեծ հաստատս։

Եւ դիտել ապահան է, զի ՝ի նշանակել մեր զանուանս հեղինակաց, ոչ սովոր եղեալս կամ եղեալ ՝ի նոցանէ ՝ի միոսին գնին ՝ի լուսանցսն, որ։ Յովհաննէս կոչ։ Հիսոդէ։ Ա որդոն։ Եւ։ կամ Ալ ապարս։ Հիպոկրատ։ Դիոն։ Եւ։ ոչ է պարտ իմանալ, թէ առենէքին նոքա միապէս պատմեն զայն, և կամ նոցին բանին գրեն։ այլ թէ յայմ պատմեն ինչ ինչ սահալ է ՝ի միոյ, և ինչ ինչ ՝ի միւսոյ, և իրեւոյց բազմատուն կարդեալ։

Այլ եթէ բարեկամս ընթերցողն ՝ներհակսն ինչ գտցէ անդ միում ՝ի պատմագրաց, զոր ինքն յուսնոցն ընթերցեալ լցէ, մի մերժեսցէ զեղեալն իբրև ոչարարն ինչ ստացեալ։ զի թէպէտև ոչնմ միում պատմագրի ներհակ երևի, բայց զլոց համանման։ Այլ եթէ սրբոյ ՝ի լուսանցսն մի զիրարան միայն լցէ, և ընթերցողն բաղդատեալ զայն ՝ի բուն գրոց ոչնչի զիրարանի՝ ինքն այլոգրգ գայցէ, զոր կամ է ՝ի տարբերութիւնէ ձեռագրաց, և կամ ՝ի պատշանդաղէ իրին առեալ՝ զոր պահանջեալ ընթացիս պատմեն ՝ի նոցն հելլենական ուսանելոյ, և կամ յայլ պատմագրուէ ասացեալ, զոր ոչ էր հարկ ՝ի լուսանցս նշանակել զնա հարեւանցիկ խօսելոյ նոյ զայնմանէ։

Եւ զի զգ այսր ոմն եթէ սրբոյ սրբոյ զրիոլեալ լցէ մեր ՝ի կարդել զպատմութիւս, խնդրեմք նեղոգամիտ լինել, հայեցեալ յաւիտ՝ ՝ի զրիոլանն, այլ՝ յաշխատանն։

Պատգրութիւն նոր ինչ պատմանէ հայոց։

Սասանար կամ է ինձ և զայս մի ինչ ծանուցանել։ որ թէպէտև գուցէ բազմաց նորոյսուր և անհաստատալի լինի երևեսցի, բայց սուրգն եթէ ոչ յամ՝ ազգաց պատմութիւնս դեպերևալ լցէ, արդարոյցուցցէ զաստուցեալս։ Զ՝ որ դիտեալ ապահան է, զի ՝ի գերս պլոց ազգաց, ՝ի՝ յունաց, լատինացոց, և ոչ ՝ի կարգի, որպէս և յուզիմք, ոչ գտանիմք ուստ. ինչ պատմուն ՝ի զի նախնեաց ազգի հարանց, թէ զիարդ զարացաւ առաջին յազգի ՝ի՝ յաւուրց անտի նոյի, և զիարդ ՝ի՝ յազգէ նոյին։ այլ զարս գտանիմք, կամ առաքելանուէր ասանգեալ ՝ի՝, ի. զի առաստեղեաց խոստնեալ։

ոգի և վիպային երևելի հեղինակք. և ոչինչ ևս յանձնումն
թագին մինչև ցնծութիւն. և անդր ևս մինչև գաղտակաց ոգորմի,
և պրեմեն զերազս պատմեն։ Իսա ասոյ ասէ յուսալիս ե-
բելի պատմիչ հռովմայեցւոյ։ գԼԲ։ գԼ։ 6։ թե։ * ամ
հանդուցեալ է առաջելութեանն է ||։ Օ որ և մինչ կոյրն ի
վիճակագրեալ։ կա։ գ։ ԵՐԵՒ։ 15։ * ||Լ կայ առ ինչ հեղ-
„ նուազեան պատմեալ կանխեալ քան զարքայդաց ոգորմն.
„ մանաւանդ լեռ ոչ ինչ ի պատմելս անդ հանուցի զեպ-
„ յուսաց քոց զարքայիսկան լեռ սիրեն։։։։ բոլորովին է
„ առաջել մինչեն յոյժ ||։ ՅԵ ՅԵՐԵՒ։ 20։ ասէ։ * ||Ուր ասեն
„ զասեն ասդ, որ ի ծնեալս ասուն և ի ծագումն իւր ոչ
„ մնացի զաւասոյնս ||։ ||Այլ պատմեսցն է, զի ոչ և ինքանք
խոստովանեն, ոչ գոյին ինչն մատեանս նախնեաց։ զայս
վիպայ և գիտագրաս տիկնիւսցն, որ երեսուն ամ աշխատ եղև.
զասանել զիմամի պատմութիւն, և ոչ եղիցս զասոյգ ինչ։ բայց
ԵԼԵԿ տիսեալ ի նմանէ։

Լեկ պատմութիւն, որք ասացեալ են զասոյգն մերում ի վերնոյ
հնոց մերոց տիսեալ ի Հոյիոյ մինչև ցպարսոյն և ցասորոյ
հարաւ, վասն հեմք ասել լեռ քան զասեանցն ասոյ ասու-
զասոյցն են և կարդասարարոյն։ մինչև ոչ ասէր ասոյն և
ոչ խոյ եղիսատուցոյ և զասոյիսոցաց ունել զանոնցանէ պատ-
մութիւն։ Լա ասոյս ասոյցոյն է ասոյ։ զի պատմեալք մեր յանդ-
պիսի դիւանաց հանման, որք հնագոյն էին քան զամ ազ-
գաց և ասոյ։ քիչ հանեալ էին ի ասոյ ծիսարարեմ
հանմեսայ, մանաւանդ անսոյ զարմն ծն աղեքանոյ եղեալ դր-
մանել ի քաղեցուցս ի յոյն լեզու։ որոյ և օգնեալն գրեալ
պատիրոյ ի դիւանս նիներնի։

Օ ասս ունիմք ի մարիլասայ կատենայ։ քիչ ասս (ամ հանգեր-
ձել եմք պատմել։ գԼ։ գԼ։ 2։) Բաւական է վարդապետիս սա
ալրեալ ինչ հրամանաս նիր եգիտ զայն մատեան նախնեաց
ի դիւանս նիներնի։ և հանեալ անսոյ կարդաս զպատմութիւն
նախնեանն հայոց։ եղեր սա վարդապետ։ և նոյ ետ պատիր
յարգանիս։ Բոլ։ ա։ 3։ Լա ոչ է մարդ ասել, թե մարդ-
բաս անհաստատութիւնք եհան ի մատեան անսոյ զպատ-
մութիւն հայոց։ քիչ ոչ կարեր նոյ ասել։ զի զի զա-
զարշակ ասոյ ինդրեր զասոյդ պատմութիւն ի ասոյդ մա-
տեանց։ և զնոյդ իրեանց մարիլասայ ի ասոյդ մատեանց անսոյ
աւասրի առնել նոյ անհաստատութիւնք դիւանաց։ զոնս։
ոչ ասաջին հանապիւր պատրիլ և զասանան ասրայի։ և ի
զասանալ լիներ դեռանք նիր։ Լոյ այն մատեանք, յորոյ հա-
նան պատմութիւնք ասոյիս մերոյ, ոչ և ոչ նմին նամեն նախնի
նուզեր պատմութիւնք։ յեռ Ֆիլիպայ կարեան, և ոչ անկան ի

Ձեռս այլոց ազգաց. ապա թէ ոչ՝ գոնէ 'ի հին պատմութիւն
նոյ յիշատակիւր այն. քանզի ոչ ուրեք երևի յիշատակ նորին,
և ոչ իսկ նշմարանք նախնի գաղափարի նորան, ոչ 'ի գիրս
հիրոգասեայ, և ոչ այլոց, որք յառաջ քան զժամանակս քան
զանկեալանդը. այլ յամենեքին խառն 'ի խուռն ասեղծաբա-
նութիւք պատմին զնախնեայս։

Ասիցէ ոք թերևս, թէ մարիրասայ գրուածք ևս գուցէ կո-
ղանն. քանզի աստ է, զի խորենացին անուն առնու և գրէ։
Եթէ ասիցես, գուցէ խորենացին այլազգ էհան՝ քան
զոր ուանդեայն մարիբաս, այլ է մասն զրոբանաւն. զի
խորենացին զայդ առնել ոչ հնարէր, ոչ միայն վասն բա-
նեզարաւոն անդիմն, այլև վասն իւրոյ հաւատարմութեան. որով
զնա՝ զոր ինչ և պատմէ, յայտնի ուանդէ թէ ուստի իսկ
հանեալ։ Զոր՝ եթէ այլազգ էր հանեալ 'ի մարիբասայ,
զինարդ կարէր գրել և ասել առ Ամիսիոց իւր։ թէ այս-
պէս գրի մարիբաս. ոչ ապաքէն 'ի Ամիսիոցս անսի իւրոյ
յանդիմանիւր՝ յասել նոյ առ նա, ուր է մարիբաս, և ուր
գայդ գրի։ Այլևս խորենացին հաւատարմութիւն գրեաց 'ի
մարիբասայ. և մարիբասն զնոյնս՝ հաւատարմութիւն էհան
'ի գիրանէն նիներէի. նոյնպէս և գիրանացին նիներէի
հաւատարմութիւն գրեաց. զի ոչ կարէր խորգաթել. քանզի յայտ-
նիւրի գիրանս խորգաթեալ ոչ կարէ մնանել. վասն զի գրի
'ի Ամիսիոցս մարդոյ առ Ամիսիոցս թերս։ Օ այսոքիկ էգեալ՝
արժան է կրել և ասել, թէ ոչ ժամ՝ զոյ ոչ՝ զի արտաքին պատ-
մութիւն նոյնեանց սատգաղին. քան զպատմութիւնս հայոց։
Օ այս ինքնին դժուարին է. լսել պատմագրաց այլոց ազ-
գաց, քանզի գժամարին լսելոյ. ոչ հոգնանք պատագաբեն,
եթէ չգուցէ 'ի քիչի զորաւոր պատճառս մերժելոյ։

Դարձ ոչ ասեն, թէ յկրս նախնեաց մեր ունէր արժան է հա-
ւատալ, քանզի եթէ գրաւոր հիշատակաց էին՝, այդ ծաղրա-
կան էին է. զի հիշատակքն 'ի յետին ժամի ծաղկեցան, և
զորս 'ի վերայ նախնեաց ոչ տեսին, ամենասանկծուք յորինեցին.
նոյնպէս և զորս 'ի վերայ յետնոց. յայտ ոչ այնպէս 'ի ճշմար-
տաբեր իրացն հայեցան, որպէս թէ 'ի դիտեցիկս հիւսեան-
ծոյն։ Օ այս ոչ միայն ևս այսպէս գտի 'ի գիրս նոյ, այլև
երևեալին 'ի պատմագրաց յոմանց հատորի. քան զի 'ի ա-
ղիսն, որ ըստ մատենի. հատոր. ա. էջն. 438. քարտու-
գրութեան ամենայնոյն, գրէ այսպէս։ * Օ արմանալ ոչ ժամ է
,, յոյժ ընդ՝, որք հասնոցին՝ թէ պարտ է յաղագս նախնի
,, նեաց, ոչ այլ ուրեք, քանզի միայն հիշատակաց (կամ յու-
,, նոյ.) հաւատս լինիցին, և 'ի նոցանէ, և եթէ տեղեկանալ
,, և հասու լինել բազմադարեան ճշմարտութեան. խակ մեզ (հրեից)

„ և այլոց ոչ հաւատայ։ Լ՚ամ ես յաւետս հատարիմ, թէ
„ յայսմ մասին ասեմն ընդ հակառակն պարտ է հաստա-
„ տել, եթէ կամիցիս ու յայլեալք մասն կարծիս յարել,
„ այլ՚ի նպատակ իսկ իրաց զարդասին կոչել։ Ես զի զոմ
„ ինչ առ հելլենս նորոգ ծանիցեալ գայցես։։ Զնոսա քա-
„ զարաց, Ճարտարութեան ուսմանեալց, և օրինադրեալք։ և
„ հուսկ յետոյ ի զոմ նոյնագոյն սկիզբն արարին ձեռնաշ-
„ հանել՚ի գրոյն պատմանոց։ իսկ առ եկիպտացիս և առ
„ քաղդեացիս և առ փիւնիկեցիս, Լծոյ ընդարձակեցիս, ըստ
„ նոցին իսկ (հելլենացւոց) վիպելոյ՝ ի սկզբանէ հեռի յի-
„ շատակութիւն իրաց մեռանելոյ։ ։ Լ՚ս ապա ինքն վիպ-
ութիւն յերկնից մասանագրոց հելլենացւոց, թէ ոչ զայլ ոչինչ
հնագոյն Ճանաչին յիմաստասիրսն և՚ի մատենագրսն։ և
զինքեանս նոցանն ասեն ասելիքս։

Լ՚ս։ ՚ի հատոր։ 3։ երես։ 439։ յաւելս։ * Լ՚սպս ոչ յատկեն,
„ թէ մատի և ոտնահանման միացեալք սպարիին հելլինք,
„ կարծելով յանձինս՝ իբրև թէ ինքեանք միոյն գիտելոյն
„ գիտակեալ իցեն։ և ինքեանք միոյն աշխատասիրեն նոցին ան-
„ վնաս ուսանելոյն։ և ոչ զ՚ինչս ասասիցի՝ ի նոցին
„ իսկ մատենագրաց, թէ և ոչ մի ինչ հաստատագոյն տե-
„ ղեկութիւն գիտացին և ստուգագոյնս։ այլ՝ զոր ինչ միանգամ
„ ի բազմանալուրս՝ ի նոցանէ վարեալ, զնոցա փոյթ եղեալ ամենայն
„ ի գնել։ ուստի և՚ի գրոց իւրեանց զիրեալս յանդիմանեն։

„ և ասեմն ասարանցիս զոցին իրաց իսկ։ ։

Լ՚սպս յաւելս բերեալ, թէ ոչ մատենագիրքն հելլենացւոց ի
գրեան միոյ ելիցին զգործս իրեանց, և բոլոր միմեանս գանեալ
կրասցեն։ Լսկ թէ ուստի մեռոյ իցէ՝ ի գրանեալս նոցա
ազգապիսի պատանք, երիցս պատմեալ ասոյ, ՚ի հատոր։ 4։
երես։ 439։ Լ՚սպս՝ զի ասէ, * ՚ի սկզբանէ հեռի ընդ ոտն-
„ նեալն ինչ փոյթ հելլենացւոց, զի զոնցա իրաց եղելոյ՝ ի
„ հատարանի՝ ի գիտանս հատարանական գրագրեալն։ և
„ այն իսկ է, որ ոչ միոյն բանաւոր վիպութեան Ճանապարհ
„ երբեք, այլև տեղի ետ հանդերձեալ ասարանելոյ՝ զրոյ միան-
„ գամ կամ երկու գրել զանցս նոսանեալս։։։։ Լ՚ս ապա՝
„ քան զինչ միշտարարեալք հասնիցեն կարդ՝ ի միջի, զոր
„ ուսանիցեն մինչ հեռանալս ուսանողաց՝ և կրասցին առ-
„ ասանարարեալ, բազմակի ազգայնի ծանոցեալս՝ ի մէջ
„ մատենագրաց։ Լ՚ս երկոքին պատմեալ ասէ, յաւելեալ զայս
„ ինչ՝ ի դէպ։ իբրև զի՝ որք միանգամ՝ ի շարագրութեան գան-
„ ձին միանգամ, ոչ զկնայնի Ճանապարհ յանձին կալցեն, թէ-
„ պէտ և ապա բազմաց հանապազ՝ ի պարագրութեան կալցեն առ-
„ ին ոչ՝ յաւելս զհոգոյն բանին գասցանել։ Լ՚ս ապարդ կա-

,, մեկին գերագոյն լինել քան զայլս, այնպէս առաւել գան-
,, ձնեան 'ի նոսա յարգանքն. զոր վասն իսկ կենաց առասպե-
,, լոցն հիւսեցին, և կենաց 'ի շնորհսն միտեցան զա-
,, զաքս և զմեծարանս գովելով. և կենաց յաւարեցան ազգս-
,, նել զանձն իսկ զարարս և զաստուածս նոցին. համարե-
,, լով զինքեանս այսպիսեաց արժանահաւասս ընդունելու-
,, յանել։ Զ. ԱՐ ոչ ոչ ամենեքին ընդդէմ եղանեն օրինի
,, պատուեց. մի ոչ ոչ պատուեն ոչ և նշանակ, եթէ
,, զնոցն իւրաց ամենեցուն նոցն իցեն բանք և դրսեւոնք. իսկ
,, ուրս յորմամ՝ սլաղգ քան զայլս գրեին, յոյնաժամ հա-
,, մարեին զանեանս քաջ ճանաչողաց ցուցանել։ Զ. ոչ-
,, դոլեա յոչ ասել և 'ի Ճարտարապետաց պոյս է մեզ
,, անուս հելլենացւոց, այլ ոչ 'ի Ճմիսրոտն վաղեմի պա-
,, մուեն, մանաւանդ յիսս սեփուհեան հրաշանչիս հոյ-
,, բենի ազգիսոյ ։

Զ. Ոչ՝ ոչ նա ինքն յոյնեպս գրեր 'ի յառաջաբանաւն դպրոցն, որ յաղագս պատերազմաց հրեից։ *Յորմէ՝ եւ առ մեզ Ճմիսրա-
ատ պատանեն։ զոմանք լինք ինչ փոխեն ոտ հելլենս ։ Զ։ Ոչ և ՝ի
վկայելոյ կամեթի 'ի յառաջաբանութեանն պատմութեանց հրոց։
հոգոց։ Ա. չի պոյտ ոտ բանիս նոր վստահութիւն հաւասալ։
այլ զգուշութեամբ։

Զ. ազգամիկ առացուք մի վասնեի և հին պատմուեց, և ոչ
թէ՝ 'ի մի ոյոց, զայս իբր ակնատես և իբր ժամանակա-
կից ասեալ եղին սլատմիչք հելլենացւոց և հռոմայեցւոց։
մի զաղասսիկ յայտ է թէ Ճմիսրատ։ և անխարդախ առան-
գեն։ Զ՝ոյոց մանրեն է ասել, թէ՝ և 'ի սոսին իսկ գասանին քանի
մի արասք։ և ոչ յաւեան ՝ի լայնց գլխոց։ Զ՝ոչ՝ զի զայլ և
այլ ազգաց որոնք ելեալ պատմեն երբեմն շփոթեն ՝ի մի
մեանս։ ոչ սրբոյ սրբոյ զարարեին ՝ի հայոց, և զՀաղոցն
՝ի պարսից և ՝ի մարաց։ զայս և երբեմն 'ի հասարակի պարս-
թեաս կոչեն, և համարին 'ի վրէ պարսից խասել։ և զպար-
սից խասելով՝ զգրեալ հայոց 'ի նոյն խառնեն, ոչ և զպարս-
սիցն ՝ի գրեալ հայոց։ և այս յայտ է թէ վն այնորիկ, զի
թագաւորք պարսից և հայոց 'ի նոյն ազգէ եին 'ի բազում
ժամս՝ ՝ի պարթեւաց։

Զ՝ոչ՝ զի երբեմն զմանաւորս անցս առանձին միոյ գրաւ-
ոի կամ իշխանի 'ի հասարակի աւանդեն 'ի վրէ բոլոր ազ-
գին։ և ՝ի հակառակի՝ երբեմն զանցս ընդ բոլոր ազգին՝ 'ի վրէ
մանաւորի ուրուք գրեն։ ոչ յայտնի եղեալ՝ որք զայլեայլ
ազգաց պատմեալս ընդ միմեանս համեմատեն։

Զ՝ոչ՝ զի յաւանդել զպատմեալ ինչ՝ ուրեք սրբոյ այնպէս
ոչ կարասցեն զգրոծան, և այնչափ մանրամասնաբար զիւրա-

քանիցս արարս և զիսաս ի մէջ բերին, մինչև Հաւանել
ընդ նոցանն, թէ զրաշն անդ առաքիչքդ գալով, և ոչՀ
ոմանեալ ի դիր անցուցեալ իցեն զրանն։ Ընդ դեմ
որոց պատասխանեալ կրկին ասել զայն քան զրաւորեալսդ, զոր
գրէ նա ի պատասխանի կրօնաւորն։ ուր ի մէջ բերեալ զայնՀա
զանն ասեն։ գրէր։ 456։ ։ Այսքիկ յաւեան խորՀրդածութ
պատմին։ Զ. Հմնոլասոյ և Եմիսլեան սա. ինքն պրեսատրքս
յայտ մեռին առաւել գտանի քան զայլս։

Դարձեալ պատմեսցուք ի մասնաւորաց սասի զարձս
իւրեանց եղեալսն արանց Հաւատոյնցուց և կայսերաց ընդ
դէմ, յոմի գանացան. զիարդ. նոցին քաջութեանցն, և. ի
վերՀանելուն զարարածս. արիանոյ։ և. զիաստուածն զանց
առեալ։ և. այս զրեալն ասեալ ի նոցանէ։ ոչ և խոստանան ի
նոսն ելեալն առաջիս մեծ Ներսէսն։ Հաւատոյ յասեն
ասիսաւորեալն։ մանրելան օրինաց։ պարտ է ասել։ զանց առ
նել զանրոցս Հաստատ ասելոյ։ ոչ ուրեքն է բանաստեղ
ծոյ։ որք զնոս Հաւատոյնցուց վերադրին։ և. յետ սակաւ
ցանից խոստանին ընդ։ ։ Եթե ոչարանոյ Հաստատ
գանանց Հաւատոյնցուց։ ։ Լոյս և մեղադիր լինի մինչ
ի նոցն տուիրատ։ պրա։ ։ ։ Լ։ ։ ։ Լ։ ։ ։ Լ

„ մայնելով զկրս հրեից փոքրիկացուցանեն և ի նաճատաւոր
„ ցածուցանեն։ այլ ևս չլինեմ, զինոյդ հարիցն թէ մեծ
„ եղեալ ասեն նոքա, որք փարեցոյ յաղթեալ լինեն։։

Լա. Թեպետ եղբարք մեծապատիւք ասեն զ՝ և զհակառակամարտաս հռովմայեցւոց, բայց յայնոսիսի ուրիշ՝ յոս հանդերձեալ էր յաղթել նոքին հռովմայեցիք։ զի ցուցցին՝ թէ հռովմայեցիքս յաղթօղ էն այսպիսի զարաւոր ազգաց։ Ուրեք ասէք յառաջ սերեալ ուք և պայծառի լեալ, որոյ լայնի ցուցանեն, թէ կամին զայլ ազգս յիմարս երևեցուցանել առ հռովմայեցւսն։ մինչ առաւել օրհնել հռովմայեցւոց զհնարս իմաստից այլոց ազգաց՝ քան թէ նոքին՝ որք հարեալքն զայն։ և զիրն՝ առաւել գիտել հռովմայեցւոց զնոսա՝ քան զայլ ազգս՝ քան թէ նոքին իսկ՝ որք սնեալ էին անդ։ առաւել և գրեն՝ թէ հռովմայեցիք յօտար տան պոյ եկեալ և մուտս անտեղեակք էին, գտանին խլեանց անքոյթ ճանապարհ և պաշտ առատ։ իսկ բնակիչքն տեղեակք գոլով տի խլեանց և հմտաբարեալքն՝ աչ գիտէին՝ թէ ատոր գոյին խլեանց դիրակուր։ Լա. թէ հռովմայեցիք գիտեին և գտանէին պատրաստ աեղ բանակելոյ յօտար տի։ իսկ բնակիչքն տին յայնմիսի տեղիս բնակէին՝ ոչ գտանէին անդա մեր տպեցուցանել զմնանին։ Իսկ եթէ ուրեք տեղիսկին պատմէ՝ թէ յաղթեցան հռովմայեցիք յայլ ազգաց՝ ջնորհ ՇՄ՝ իրոք պատմառանս մեր առաջի դնել։ առ ի ցուցանել՝ թէ ոչ ի սիսրաշ՝ և կիրանհանդերձ գրեալ մեր եկն այն՝ այլ՝ մի ոչ ինչ մեր իրի։

Հանդերձ առացիք՝ ուր արդեսք օտարք գրեն ի մի պատմութեան իրաց՝ ոմանք՝ և այլ ի պէտ գրեն ի մի պատերազմաց՝ ոմանք՝ ներհակ այսմ՝ պատերազմք որոյսի սարդ իրանին զանազանեալքս՝ ոմանք՝ անասարդ իրանին զարանանեալս։ զի խորհանելիք զնոսա առաւելագիտեն՝ քան զայլս՝ առ որ ի գիր գոյ առաջն այն՝ թէ առաւել գիտեն՝ զմարդն ի սան իրաւ՝ քան իմաստունն ի սան ոչ։ և այս առաւելեալ Հրամարեալ ի պատմութիւն։ Սակայն խրատեմք ասել կարելի՝ ի գրեանս թիւնս՝ զ գրոց՝ ի Հանդ՝ ոչ խօսի ի մի բանին յեսանոյ՝ զրալ կանոնայ զարեղանն՝ թէ * յայնս որք վերարեալ լինին առ վիրապատանի իբրաքունիր ազգի՝ կամ՝ տի՝ պարտ է մեզ անոյ ոչիրոյկ՝ ալք են ի նմին ազգէ կամ յտի։ թարգմանեալս հանանդանկեալ յայն կարմիս՝ թէ ինքն զաս տարեալ ի սեղեկացեալ են իրաւանց սեվասկան անցից՝ քան զայլ ազգ պատրազգի։։ Սոքին խիստ զարանանս հանարիմ ասել՝ թէ յիրս արևելեցոյց Թեսպիան անխարդախ կարեն հանարել զատմունքս հռովմայեցւոց՝ մանաւանդ այնց՝ որք ի նմին

ժամանակը, բայց առանց հաստատելի են պատմութիւնք նոցին
իսկ արանցանց։ զի ոչ ոգոյ զլեռն թարգմանչաց խորհուրդ
ունի։ յերեսս 85։ * Պատմագրաց զանազանութիւնք մատենագրաց
,, յաւուրս և հարանցեալս զնոսին և քարոզեալ յարանցն և հա-
,, ստատեալ ի սա մեզ, ոսկերչն արանցանն մատենագրեալ զնոսա
,, բերանոց զատապարտն սեղանեալն ճշգրտեալ գրագրացան
,, ունել։

Զայս ասեմ գիրս ասելոյ մեր, թեպետև ի բազմ բանս զատ-
ուն ասեմ ի մէջ ասելոց մերոց, բայց զայնս միայն ուրա-
կարգաւոր առաջի հաստատելոյ պատմագրանց մերոց,
մեանց բանից խորհրդոցն։ զի զի ոչ և առաջագ, զոր ինչ
առանձն ասեմ մինչև, ցմարդ ասանելոյ և անարդ էս, առեալ
ի ասուածաշունչն մատանից, և յարդանն ի նեանոց։ որոց
ասուածաշունչն բառական նշան ի բանից նոցին առանց սակա-
ռանն և առանց պատրանաց։ Լիցուք ոմանք զայս և
յայլ ասեմ պատմագիրս մեր, զոր անիմաստիս մեր առաջի
առանն զնդեալս։ և ոչինչ ծանեալն։ յոր հանդարտեալ ա-
մեր, յաւելու ի նոսին քան յայլս պատարագ պատեալ հաւատ
ընծայել։

ԶԿարգ ասելոյ պատմագրացն։

Զ զարգ ասանելոյ զանազանագրացն, մի զմեր զայս ասրժա-
կենար աշխատանս ընդունել անդատաց, այլ քարոզ
ասան զշահ ոգոյ անձին։ առ ոչ արժան համարեալ ի զմ-
այլ զարժանապատիս արանց բանս ի յոյզոյ մատուցանել։
Լայց ոչ իսկ և ոչ նոցացն, այլ նոցին իսկ պատմանց ուղղ-
մեալ ընդ ելեալսն ի սոյն կարգ զմեզ լինել յոյզոյին, առաջի
ելեալոյ զ զարգանագրեալ ի անցս կենցաղոյս, և ասեն յայտնի ցու-
ցանելով, թէ յոյզ արժան է յարել, և յոյզոյ խորհել, ընդ
յանձին ելեալ, և զոր յանձնեալ ելեալ։

Զայսր շահեկանաւն զարգ ասելոյ մերոյ ի ինչ ասելոյն մասն
արշակունեաց ասանելոյ գրոյ զարգ ելեալ ի հրատ խմբագրելոյն
ի մեզ ի դարս։ Գ։ Նրատոց։ երես։ 188։ համ։ 153։ զանազանեալ
լինել պատմանց, ոչ զի ընդ ելեալսն, այլ զի շահեալ զայսոսիկ
ընդ ելեալսն ասան։ * Զի ասէ հնգեալսն կենդանի ի
,, վիրապատուն ասանեալս։ զի անդէն ասանեալս գայլս
,, (բազում ինչ), զոր ոչ ինչ բարի ազատեալ ի դրան ասա-
,, ցան։ Զատատ ի միտ առցու զանազանաց առաքինութիւնս։
,, և զվատանեալս մի լուցու։ և զարդեալ փոփոխս մարդ-
,, կային ինեանց։ և զիրաց կենցաղոյս զանազանութիւն մինչև-
,, զարդեալ գործոց անհոգատասուն։ և զերկրանեալ ի

„ դիւրաւիրածան վասնզ։ Այլ որ առասելն է, ոչացեալ անոյ
„ զպատուիրս ոչք զՀետ եկին չարիսոց գործոց, և չվարձս
„ առաքիւաւելոց։ Ի նոցանց խորհեսջիր։ զի մի զասպանս
„ դուռն պատահոցին կրեսցես։ և ի սահն յարեսջիր։
„ զի զարժանաւոր ոչգասիս սոցին վոչ ելեսցես։

Օրոյն զոյս ազգաբերգութիւն ևս ի Համառօտ բանիցդ ակն
բերանի ասի նոցն յայտնի։ յասելն ի Ինն. ոստիոյ. Ճ. ի սկիզբն։
* Պատմելենք։ ոչացեալ անցելոց՝ ելցեն քեզ յաչդաւ թիւն
վարաց։

Լուսաւորեալ ելեն այսմ՝ և հեթանոսք։ և զոգոստ պատմութեան բազմաց զարմանք զարձուցին։ և յրնթերցանն նոցին յոգոստ բազմաց եկեն։ Ոգ որս և դիպոյոս սիկիլիացի հեթանոս մատենագիր ի կարդել անդ զպատմութիւն իւր սիրեցն առնէ զարբանալն և ազգս խրատուց։ զորոց զրանսն թեսիկոն և փարր մի երկար։ այլ շահասոյ։ ի գիր փորիանիմ եբր կնոջ գիրեցիկ ի յառաջաբանեն դրեալն։ * Ապաքէն ասէ կարի յիրաւունս շնորհապարտ զոսանին մարդիկ համարեն՝ ոմն մատենագրաց։ զոր վիճեալ՝ առանցեցին զրանք զվիպասանութիւն անցելոց անցելոց։ այսմ հետև նոքին իսկ իւրեանց երկասիր վասառիւր բարգաւանն օրհասմանաց եկեն կենաց մահկանացուաց։ վասն զի յայտ յանդիմանն ցանցանեն անկատած վիրծանաղաց՝ նկարագրելոյ օրինակաց վաղեմի ոնցին՝ զինչ մեզ պատեհ ի ցանկալ։ և զինչ ի խորհիլ։ Ոմանք զայլ յոգնագիրն փոյթս երաց։ յորս այլն։ քեզ՝ ասրժանաւոր ի վասարակս և ի վասանգս աշխատս եկեն։ մեք իբր բարակաց և անվանեալ առաջի ազգաց ընթեռնուիք։ նա զի՝ քաջ խելամտոյ առնեն զմեզ։ զինչ հնչ վայել կայցէ ի կեանս վարել։ զմ զի գեղեցիկ ինն է յայտն վիճարանաց՝ նա բարեգոյն զկեանս մերս անարիեալ։ Այլ եթէ զինչ այլք գործեցին՝ ընդվայր հետագասել։ այլ թէ զինչ քաջավայելուչ գործեցաւ՝ մեզ յանդիմանս առնել հաւատասան մոգ նախանձաւորութեան։ Վասնզի խորհուրդք ծերոց՝ զարս երկիրագիրք աւուրց հասակ խորհեմութեան ազգաց։ թեպետ և մեծագոյս յարդին ի ասկաստահասակաց։ բայց զասին (զասիաստահասակսն) սիրելոյ վերագոյնս կոչեցանն։ զորոյ առաջ հիշ յաղագս վիպասանս երաց օրինակս թարգմանեալ ընդերկայնութեան ճոմի (առանց եալ ի վերոյասելոյն)։ քան թէ հին աւուրց հասակ ծերոց։ Ոչ զարս որոյ բարգաւանութիւն շահաւոր է հանելոյ առ կենաց ազգաց զնաս վիպասանութեանց։ զի միոյն կրոնաբարձելոյ զորս ազգի ազգի երաց ընթերցանն համահաւասար կոչեցանն երիցագունեալ յա-

,, հեմանեմամբ, ոչ թե գոլանալոյն հասակաւ՝ որոյ երկայ-
,, անաղոնի կենաց բաղումն մանաւորագոյնք եղեալ ի նմա։
,, Եվաղամ ասել, թէ վեպ սասանութեան զարեկոն մարդիկ
,, արժանաւոր եղուցանի իշխանաւորք։ զաւագ ինչուստաւ
,, ի սնոր ուսանիցեն փառաց առ Տիրակոյ մեծապարծ-
,, ենս յոյժարել։ զբարեկոնս յոգաւոր ի վերուստ, որ ընծայի
,, քաղաքի նահատակելոց, անձնայարժաւոր գոյիցն ի վանաց
,, մի հայրենեաց։ և զմոռոզաց առ աչի վատանուանեալ
,, խորհրդոցանն ի զարեաց։ Լաւ զի՞նչ յանէ։ յընդեր-
,, ուանէ մանանից յիշատակոց, որք գրաւանի գոյանեն
,, զառաքիսաւ։ յարարանաց ոմանց քաղաքս կանգնեցին։
,, այլք զարիցս արտաքոյս կենաց մահկանացուց հատա-
,, ուցին։ և շատ ևս այլք են, որք նորանոր արուեստիս և
,, ուսանաց գտիչք հանդիսացան առ ի սիրոս ազգաց։ ||՝ Ինչ-
,, գոյ ի վերոյ ասեալ իրաց՝ որք ի կենցաղոյս երկրանիկ առ-
,, նեն դարանակոնս, սկզբնապատանոս զվիպս ասելոյն հա-
,, մարել ի Հայ թեռն, և ՅԻՍՈՒՍ զանուն պարկել։ ||

Եւ ՈՐ թեղեալ ասել առանաց, թէ առանց սեղեկութեան վարդեան պատմագրութեանց՝ զմանաբեր իմն ի յանի հասու լինել պատմութեան ճշմարտութեանց գրոց, մանաւանդ թէ և անդրանի։ զի վեպանս արտաքին պատմութեանք՝ հաստատեալ ճշմարտի պատմանց առաջեր իմն են և անոգի, քանզի այսուհետեւ են ինքն գրոցի գիտանին (զի թէպ սեպուցին)։ որոյ ժամանակեալ անպատանս մեր՝ բերեալ յոյոյ սեղեկութեան։ զի զոր ասիոնակ թիւրաստացեալն գիտութեամբ ժամանակին մերոյ առ անվնաս հանդուսանն ճշմարտին քանզի առանցելոյ մեզ ի սոր գիրս, ասիցեն և վիպասանական սեղեկութեամբ պատրաստին առ ծանոթութեան պատմանց առանցելոյ մեզ ի նոցանէ զոր գիրս։ ||Զ որոյ զրոս մանաւանդ ասասելեանս սանանեանց արտաքին վիպասանութեանց, ոչ քան սեղեանս գասանեանք գնասս հանդիսին պատմութեանց։

՝՝ Զիրանան բանիս յորոյ զնեմ ընթերցողն, ուրեղ միտ առնել ընթերցանող դրոց պատմագրաց, և փոյթ բարի ի սեղեկութեան ասանելոյ ի սոնա։ Զանազի ընթերցանաւն և անգեղեալ պատմանց եղեալ, ասկ առ հետաքրքրաւ իցեն, ընդունայնի է։ և եթէ առ զանձելոյ ի յիրոյանն և ի նեռ, ծանրարեալ զի առաջինն ոչ պատարեալ։ իսկ երկրորդն յուսեալ փառաբանելոյանն քան քերկանցուցանել։ ||՝՝ Եթէ ի ասանելոյ գնանանոյ առ ի ուղղելոյ դնանաց անձին, որքանաւոր է ի բարին, և մանաւանդ խոստացեալն։ զորմ անարգելոյ հոգւոյն ունի յանդիման տեսանել յընթացս փոփոխման կենաց մարդկան զանարեալն ասելոյն։

չաւէ, յամի սաղմէ, յամի բարեխնամ, յամի առատաձեռն,
յամի պարապակրաւ, ի մանաւանդ արարել ամի զամ։ միում յա-
ղագրեալ խրատուն, այլում ստիպեալ հրաւայեալ։ միում զբ-
քաւել քաջի յոգեթաւ, և այլում նշանաւորեալ ունայնութեամբ։ միում
վարձ առաքելոյ արարեալ, և այլում պասիւ յանցանաց։
Բարեաց՝ երբեմն լիաւ անդորրաւ՝ առ ի ձաշակ երանութեան,
կամ՝ առ լիութեան ոգւոյ։ և երբեմն հեղուն թշուառաւ՝ յա-
ռաւելեալ արտասուաւ, կամ՝ ի ինամանաւ խոնարհութեան, և՝ ի
փարձ։ Կենդանւոյն և չարաց՝ երբեմն առատութիւն անցաւորապէս յա-
ռաւելեալ։ և հաստատեալն բարի ինչ հոգեն դարձոց, և. կամ՝ ի
ցոյց երբեմն մարդասիրութեան։ և երբեմն անձկութիւն տուա-
պանաց առ ի փարձ զգաստանալ, կամ իբր ի դրաւ ապագայ
լոյսն։ և կամ՝ ի խրատս այլոց։

Լուս այլ անքան. պիտանաւոր կալցուց յայլն ասելս երեւեալ, զոր
ի պատմելս իբր ի պատկերս նկարեալ կան։ յորս թէ զ-
մտաւոր հեռաքնութեամբ անդրդիր վարանեցի, ոչ միոգն ընդունելոյն
դեղարուեստ, այլև ի խորհրդոց ոգորացի և փոանգեցայ։
Այս թէ զ խոնարհ հոգւոյ առ ի յաչս անձին ակն ար-
կանելոյ ի նոցանս։ հիասալի յիսաւ ի ամենախնամ անուշ
ամենանոն։ Անալի սիր զ՝ զ հիասալի ի աւանանել ի գատ-
ման թէս անդ վկարդ այնչափ գարձոց և իրաց մի զհեա միայ
եկեալ յանդուցանուն գարուց հաստատեանս, յորս քանի՝ քանի
ինքնահաւաքութիւն փոխանակեցին զիրեարս։ Վասն զ՝ զ-
ասացի հայեցեալ գանե՝ ի վերնակ հայեցողացս, զնարդ ի սեղ-
քանի և այլոր յանդեալ պլաստաւոր յեղուրքեալ՝ ասել և ի
արդ սեաւ։ Վասն զ՝ զ զարմանալի ի նշանակաւ յայլեալ աշ-
խարհս, յորս երբեմն թագաւորութիւնք զրաւեալ ելին, և
այժմ՝ իշխանաւն ջանքեանց և զորանաց սիրի։ և ոչ գտ-
ուարկաւ ելն։ զի՝ թագաւորութիւնք պանդայ։

Ի՝, յո՝ ամ՝, և որ՝ ի սոցին սակի։ զիրեալ ինն թանի անդրդ-
գարանց և անմանաց։ այլ զոց սուղաւ ընդհանրապէս պատ-
մութիւն այսպիսի անոյշ մնալոն։ յայսմ երեւի հոգ։ թէ
ամենակալ ձեռն սեպուհ թագ կատարի այս ամ։ և յանկարծ
մի ինչ քարայի։ թէ կատարեալ ամի և սեաւ՝ նա ի։ որ
կարգն զամ անարհման իւրով իմանաւթիւն։ և դարմանի և
խնամի զնամ քաղցրաւթ։ և վարի զիմաստասէրս ամ՝ բան-
զրոգիս վարձան, առ որ կարդեաց զմարդեմ՝ ժառանգս առ-
նել զանարուոյս իւր երանելեան վարուոյ՝ առ ի վայելել ի
հանգիստ՝ ի ձեռն փրկութեան մեծին արդարոյ իւրոյ։

Այս այս իմ լուգար ամ՝ զոր ամանգամ՝ ընդհանրանալ զպատ-
մութիւն, ընդրել ի նոսին ուղղս թէ և բարի ոգւոյ։ զի ոչ որ
ընդ գանաւոր ապակի հայեցեալ ի նկարեալ պատկերս թ

հանդարտեցաւ գանոյ ապարեցին քիրմանի յուր զիերպարոնս, ասելոցն և ոչ էրկի 'ի պատմութիւն։ Իսկ 'ի պատերազմ անցեալ ուրեմն ուրեմ քիրի 'ի նոսին՝ ու նոքին զիերպարոնն զինքն գնա-
գանեան պատանեցեան, եթէ չարաւ՝ լայ, և եթէ բա-
ղեաւ՝ բարի։

Լաւ զիերեցօղն բարի ընդունելիր ուրեմ բարեաւ։ և նոքա-
ղեան 'ի քեզ զրարին։ զի լիցիս քեզ և ազգդ բարի։ Վնաս,
զարաղոյ առաջնեանց առանցի ունելոյ, և 'ի սարելու նոցին
գնալով։ Լայլ, օգուտաւ բանիս զ պատմութեան՝ ոչ խրատ
ընդունելով, և ուղիղ վարուցն զ արիական նախահանելի գոյս-
նելոյ։ Վնաս, նեղեն պիտանի 'ի միտս շանելոյանելով։ Լայ-
լայ։ 'ի դասարի բանիցն մեռանն՝ շանեալս զոյցս 'ի մի ք
ապանելով։ Վնաս, 'ի ապաշարելի 'ի վիրս՝ քաղաքիս ունելոյ
գնդանելով։ և 'ի գիրելի 'ի յանդգնելս՝ զգուանն ապեի
յանդգնեան նեղելով։ Լայլ, 'ի վանդել նոցս 'ի նեղելոն՝
նոցս հարեալ գանելով։ և 'ի զարանս զնոցն 'ի յանպարկ
նոցս հարեալ գանելով։

ուզեալ յանդգնար շանել ուսանելոյ։

Դանի ընդանի էր ինչ - եթէ զարարի քոյ 'ի միս ուսեալ՝
արդեանցեր ինչ ի գիրելոյ։ որով ոչ միոյն զարանեաց բարի
ուսանելոց լինիցի կոյոց, այլ զիան ուրեանն վարանց ա-
նելոյ։ յանդգնի քոյ զերկրեալ ուրուս լինիցի, և ինչ
ասելս գանելոյ մեծի ուսանելանելոյ։ Լիցուս յանդգնի քեզ
ապա, եթէ յանդգնանալ քո զարանելոյն՝ ունելոյս նարանան
ոչ ոչ զիրելոյ գրանելան անցիցիս, որք են երբ խնդրելոյ,
այլ զիանելոս նոցին։ որք անարարան նոցանն յարգս զ-
նելոյ քեզ 'ի զգաստանելոյն և յուղղանելոյ։ և տան Աստուծ
դրա ապանելոյ գարանելոյ։

Լայ. ապա՝ բանզի կարես՝ եթէ կանես, զոր ասեմ՝ կատա-
ր՝, յաւելս ապանելոյ քեզ՝ զոր կարելոյ՝ ասելոյ, և զոր
վայելոյ՝ կանելոյ։ Զ 'ի թէ կանելոյ և կարելոյ 'ի միտսն 'ի
քս մեռելոյ է, լիցոյ ոչ ապանելոս զքեզ՝ ունալ բանիս։ և
հաւանելոյ քեզ պատուս քաղաքացեան յանդգնելոյանելոյ ա-
ռանելիայդ պատանելոյ։ Լայլ և հանդերձի առ քեզ եկելոյ
բարելոյ սեղան առաջարանելոյ։ յորմէ լցցի նոցս ամենն
քոյ ուրախելոյ քաղցրանելոյս։ ապա և 'ի քեզ լուսանալոյ յայլ
հաս անարարեն։ Լանալի և իմն փրկեն ապա։ զի յանդգնա-
նալոյ քոյ զայս՝ շահեցցես և լիասցես։ և զայլս 'ի ոչն շա-
հեցուցես։ որպէս և զանարարացցես 'ի կիրանս քոյ բարելոյ՝ 'ի
շահելոյ զգաստս։ և 'ի նոսին թերելոյ՝ հասցես յանանց
քաղելոյն՝ յաւիտենական 'ի կեանս։

Լ. Կանխեալաց՝ յառաջագոյն՝ Հռոմոս փոխ. Ձան։
Ձնեմ գոյն ինչ՝ ասանուրջ՝ սիրոյդ օ. Ձան։
Հարպել ուղի՝ վերնաբարեալ՝ ընդ ասի. Ձան։
ա՛նել լոյսեղ՝ ի գասամբեանն՝ ըն խրատ. Ձան։
Ո՛չ ինա՛ա՝ ուղեցուցոս՝ որպէս ա՛ռ. Ժան։
զ՝ ի՛ զնոյն ասի՝ յայս Ձանապարհ՝ լաշնատար. Ժան։
Հիմոց Հոգանց՝ լուսամեալեան՝ լեցեալ սիր. Ժան։
և քրտ՝ պրոպոդ՝ ելանոյց կրցոպ՝ ի վարձան Ժամ։
Ասեմ՝ յոդեալ՝ վերնանալեդ՝ ի լոեալ. Քան։
լուսեանալով՝ ճաղեն ի ծայ՝ կոպ ալ ըս. Քան։
Մի՝ վայրապոյ՝ յանձեան զանանել՝ զատեթ գի. Լան։
զոր զրանցեան՝ աղեասայոյ՝ Լանեթերոց. Ժան։
Լսեմ զարոդ՝ ապիկալ՝ ի ծալ՝ գլուխան ու. Նայն։
Թաքեալ հանել՝ ոչ ժեղոմել՝ ինչ՝ ի՝ յա. Ման։
Կատարեալ ջանեալ՝ մաղել լանեալ՝ պատանագրա. Թեան։
Հոսել՝ ի գալ՝ զ՝ հա ցանեալ՝ ելոր անոր. Տան։
Ո՛ւ ապրոցոյց՝ և զայս տիպալ՝ յանմարդ. Կան։
Լոր անյատակ՝ քանաստի՝ գիր աւ. Զան։
Հարպելոյ՝ հեղեալ՝ յապանեալոց՝ ջալոցն հ. Ուան։
Ներքեալ ջանեալ՝ ընեալ ասել՝ թեկ ապդ լ. Ցան։
Լ. Միւս գիպոյ՝ ձեղ յարոցոյց՝ երարասաս. Կան։
գ՝ ասարանեալ՝ լոբոյ ոյոգեալ՝ և այլս. Զան։
Լեալ յոգեալ՝ գ՝ գրն գասարկ՝ կարծեալ ինչ. Քան։
զանոն այն անանոյ՝ հեսանոյանալ՝ բանայ գ՝ ինչ. Զան։
Լեկ զասանեալեանց՝ քաղաքեալի՝ ապրանս. Կան։
պիտակ ձրատոց՝ հիշա լանեալի՝ թեկ հոգ ինչ. Կան։
Լ՝ հոգեր զարոյց՝ լս հասոքի՝ բնարն ան. Կան։
չանանա անասան՝ ապատ սանեալ՝ իսկ ուրեա. Կան։
Բամանալ հասանակ՝ ընդ պիտանիս՝ և զանոգ. Սան։
հեղոս արուպ՝ ի՝ զարանանիս՝ և զանալ. Ուան։
Դուան խանալոյ՝ քանոյ մարդոյ՝ գերք զասանա. Թեան։
և ս՝ ինչեն՝ ունայն ջանեալ՝ դասարկոս. Թեան։
Լ՝ հա՝ նա ինքն՝ ամենասերն՝ խոսասա. Թեան։
Եղոյց խոլասա՝ յանոյց Նաբանեալոյ՝ մեղ ասղոս. Թեան։
Պատանեալ գանի՝ վերել զարեայն՝ ընկեն աբ. Ձան։
ընդ ուշասոյ՝ մեզ աթոյ ցանեալ՝ լաանել գնա. Ցայն։
Երբեմն ընցալոյ՝ հեղեալ ասեալ՝ կերբասա. Կան։
յաշ արարեալ՝ ոչ նանանել՝ ասեալ մարդ. Կան։
Տոյ զրանակ՝ և զանանալեան՝ առանեն. Կան։
զ՝ ոչ նհա՝ ի գեղ ուղեանոյ՝ վերելոս. Թեան։
Լ՝ այլ ասել՝ մեզ յարեցոյց՝ ասն ակաս. Նեան։
զոր լեր գրեալ՝ ընդ մարդեանոյն՝ այս պատանա. Թեան։

Զարիս առիթ՝ առ զաշխարհիս՝ վիճակ խո- տան ։
գանձեա հոգւոյդ՝ խորտաս վարուց՝ աղդողա- կան ։
Ա՛ռ ընտրանաւ՝ յազգի ազգի՝ գործոց հոյ- կեան ։
ըղլուսաղոյնս՝ քեզ նրպատակ՝ դիր յանդի- ման ։
Մ՛ի նախանձիր՝ ընդ անուղղայս՝ ի վատու- թեան ։
արեաց կորգաք՝ ըզքեզ զինեա՝ քաջ զօրու- կան ։
Զարին ընդդեմ՝ ըզգործ նախնեաց՝ հան ախոյ- եան ։
զարիական՝ նոցին հանդէս՝ ամուր վա- հան ։
Եթէ գիտես՝ քաջիկ ուսիլ՝ զայս պատուի- բան ։
ի քոյ օգուտ՝ շրջի անշուշտ՝ այն ամե- նայն ։
Այր խելամուտ՝ լիցիս հասուն՝ ի խորհրդ- դեան ։
ուղղեա զՀաշակ՝ լուսապայծառ՝ իմաստու- թեան ։
Նիրհուն գիտակ՝ այս կենցաղոյս՝ վազանցա- կան ։
ըզգմտութեամբ՝ ըզգնացս ուղղեա՝ պանդխաստ- թեան ։
Յանգ հոգաւոցիս՝ փոյթ հասանել՝ յերկնից խո- բան ։
յաղթակերտ՝ փառաց լուսոյ՝ հօրն օթե- ման ։

Ամէն ։

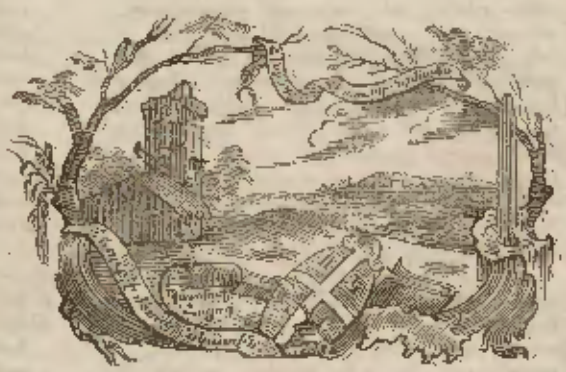

Դիւցազանց վեհի՝ նախնւոյն մեր Հայկայ․
յաղթանական մարտն ընդդէմ Նեբրովթեայ․

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ

ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ԱՅՄՈՒՂՉԵԱԼ ԵՐԳԻ յարատայայտումն ոյլեայլ անցից, յորս ազգ-մեր իբր 'ի յեզալարժ ծովու պետպես հողմովք յաջողութեց և ձախողութեց նաւարկեալ 'ի սկզբանէ անտի 'ի Հայկայ և այսր 'ի բազ-մագիմի փոփոխութիւն շրջան եառ, յինչ ինչ առաւելեալ, և յինչ ինչ նուազեալ և ներգեւեալ, ընդ դարս դարս իբրև ընդ կոհակս ալեաց ելեւէջս առնելով։ Իբր զի յանխուճապ ընթացս զուարթ ճեմելով անվրդով գնայր։ և էր զի 'ի տարագեալ մրրկոյ բռնի տագնապեալ յաւետ վտանգեր։ Իբր զի խաղաղութիւն անդորրայեալ բերկրալից զուարճա-նայր իբր 'ի նաւահանգստի 'ի բարեվայելուչ շինութիւն։ և էր զի անհանդիստ վրդովեալ սաստիկս տատաներ 'ի յուզ-մունս ծփանաց աղմկալիր խռովութեց ներքոյ և արտաքոյ։ Իբր զի յաջողաձեռն շահաստակութիւն հոկայազոր դիւցազանց

Հպարտ դասին հոգեխոնարհը։ Եւ եթէ զի յլեղիսցուհար և յո-
զոյժ ազգաս պատուոյ և դիրուոյ, տեղուոյն և ամբարձոյ
արտաքնոյ ոչում թափանցեալ, հիմնիլ և պարտ։ Լա՛ռ զի մեծն
է՝ ասացից։ Եր երբեմն, զի է Հայոցս զեկավարուն քա-
հանայն և հոգեւոր առաջնորդաց բնիկեալ ցնծացար ի Աշնա-
ձիոս կրսոս ոճպատանն, և ի լոյս պայծառ երկնային լեռնա-
սուն։ Եւ եր՝ զի ընդ սահմանս ուսումնարանաց խաղաղասիրեալ
ապրեցար ի գիտնոց առասարս հեթանոսաց, և ի նոսանա-
ղանեալ խաղաղ անդիտութեան։ Լա՛ռ յոյժ ամենայն բա-
զուկ ամենակալին Հոգեառաքն սեղանոյն ի մի ազգի՝ յոյ-
ժամին նոսա ի ձախակոյսն անդ գիտասիրեալ արդարատեր։
և զամբարատացեալսն ի նեղութեան բարեխնամ ձեռն եղար։
ասեալ ասեալ հայրենեան ոգւոյն գանելոյ խրատուց ի հնարանս
գրոնեանոնաներ։ Քարկոն ի տեսանել ի սկզբանէ անտի ցայժ-
մին մերս ժամանակ։ ցոյց վայր վիպեալ գաղուստ վիճակ
հոլովեցան ի մի տանս հայոց լոյս ազգեալ կապակ տանս-
տեղոյ։

Լաւ՝ զի ոչ այն, յորում սիրեալ պայծառանկեն եռանդեալ
հայկազունք ելս մի ազգային տերութեան, և ելս մի արքայա-
կան շքոյ և ազգս կուսակալաց։ Լաւ՝ զի ոչ, յորում
ինքն շքոյ և ազգս կուսակալաց։ Լաւ՝ զի ոչ, յորում
ինքն ազգասիրեալն ազգակունքն ի սերնդոյ ազգակոյ պարծեն։
Լաւ՝ զի ոչ, յորում երանելին ուսուցիչքն պարսից, և
ասիկոնք երանելիներն հայոց, եւ նոսանայոցն ի
հայոց։ Լաւ՝ զի ոչ, յորում հնագանդեալ տիրեցին
ազգասուանքն։ Լաւ՝ զի ոչ, յորում զարգանն առ-
ջեւեանքն ի վերին, մինչև և զանազիք թագաւորն տերուն
հայոց։ Լաւ՝ զի ոչ, յորում երկիր և կոմ ազգ մեր
յանդիմանեալ։ Լա՛ւ ասա՛ զոր վիճակի ազգակ մեր։ զա-
ղուցս բանեանսիրեալ զգաստանալ մեր ի վերայ դիպ.
առաջի երեսաց զոր հայրեն ամենն և զարդ զարդարեալ։

ԳԻՐՔ ԱՌԱՔԻՆ

Յաղագս իշխանութեան նախնի հայկազանց։

Ամեալ յարարչութենէ զինչ ցամ աշխարհի։ 3754 ։ քան զԻսմանոսիպագրոց։
և. համ. ցամ։ 4953 ։ քան. եբրայեցոցն։

ԷՅԿԷՕՄԵՆՑ ՏԷՐԷՕՄՏ ԻՇԽԱ-
նութեան սկիզբն առնու՝ ի Հայկայ, որպէս գրեալ թարգմանչաց՝ պատմագրաց, որք զանազանեցին, որք զայլ նոցին, յուստոս ոնտոն. աստուածաշնչութեան և լեզուացն բաժանմունս։ և հասանէ մինչև ի վերջ թագաւորն՝ յաստուծոյ ուղեքանգրեալ մանկանացոյց։ և անպէս։ և։ չէ կարօտիալ թէ այլոյ մինչ. ցարշակունեաց ներուեն։ Օրոյտ իշխանութեանէ Հայկազեան նահապետաց և թագաւորաց։ ուանիմք. խասիլ յառաջին յայսդիր։ Ամէն քանզի յայսոսիոն վիրանի փորուց վիպասանութիւն։ գասանի մեծաւ ի ստորամ։ և նեռեն ոսկու՝ գրեթէ յաւերեալն աղգս։ ասկո ոյորդի փոյթ կայցուք զմեծուն թանիցդ պարզել։ և զասկաւութիւն երոցդ յայլոց լուացուցանել։ յուսոց բերելոյ և յարատարին պատմանց ինչ ինչ՝ որք եղեն ի Թիկնոսիանեաց մերոց։ մանուանդ զայնս՝ որք նպատաստոցդ լինին՝ ի յարտարութիւն մերոյ պատմութեան։ և այնպէս լիցի մեզ հնարաւոր՝ ուղիղս և ճշմարիտ ունելիս զայն ընդայեցուցանել։ Բայց կամեցուալ՝ ի ծագումն ոնտոն հիմն. որիսոնել բանից մերոց՝ ոկիզբն. ուրացուք յարարչութենէ աշխարհի։ և՝ ի ստեղծմանէ առաջին մարդոյն։ շարադասեալ որպէսզի յորդ մինչև ի նոյ։ և ոնտոն մինչև ի հոյդ։ յորմէ երբ՝ ի բաց մերկանիլսին նահապետութիւնք ազգին մերոյ։

ԳԼԽԱՒՈՐ

Յաղագս որոյ պարտի ամենայն ոք հաղորդել
և որքերորդ ինչ՝ գիտել՝ ի սկզբանէ։

Գլուխ ԺԱ.

Լրացաւ տարեալն ամենայնի՝ ասի՝ զոր հաղորդել զարարածն՝ զարարածն՝ զարարածն՝

ուն՝ Ամենակալի գնա ողորմութեամբ՝ բարեաց, և յարելով ի նա
իրոք յիսուսեանի ցանկալի։ Որոյ միոյն՝ որ հոգեգնեալ
եր գոյութիւն, ոչամ եր ընդունակ պարատմանն։

Զոր ի լսոնաւ ոյլոյ ամենայնի՝ ի վերերորդ աւուր անդ
ուրար ամ զմարդն՝ ոչն ի. ոգամ, ի որակեր իւր ի. ի նոնա
նուն՝ լի ամ՝ ընարհոր, և կարարիոց խոնարհ։ և եդ զնա
՝ի դրախտին իրբև թագաւոր ամենայնի, զի արար՝ ի վե
երկրի։ և եաց առաջի նր զամ կենդանիս իրբև զպատա
ւոր. թագաւորաբար նորին։ և նա՝ իրբ իշխան եղ ամենե
սեան նոցա հնազանդ։

Զի զի գիտասցի, թէ զի՝ ինքնիշխան տէր նոցա, այլ՝ որպ
սոմսասար իւրեամ արարչի, հրամարեաց նմա՝ ասեն, զի յամ
ծառոյ՝ որ ի դրախտի անդ, եղիր, կերիցես։ բայց ի՝ պարդեպ
ծառոյն՝ որ կայր՝ ի միջին տեղւոջ դրախտին, մի՝ ուտիցի,
ուրուանդեալ նմա։ և մեռ։ Զոր ասեր ստեղծ օգնական և
ընկեր նմա զեւայ՝ ի կողեն նորին։ զարամ յայտ որոյ ոգամ
գիտասցեն ոգոյսն։ ի, կամ եթէ յուսոցն ստեղծաւ։ ասեն
լուր՝ ի հրամանիս ուսումն՝ պատուիրեալ զայն և նմա։ Զա
ասա յուսարն եղծանելորդի գաղտուցեալ՝ ասեն՝ ի նարտանուն
գործս գերծելոյ։ և զայն՝ որ օրհնեալ՝ ասիմանեալ յիւր
ծառայութիւն։

Ի. Զոյգամ արարարարծուն՝ ոչ ասեցեն և հրեշտակք
սահմանս՝ քաղաքն՝ ի զան զմի զքանելն։ զորոց ասեն ա
մենք։ թէ յառաջ քան զարարչութիւն գոյացան։ և ասենք՝ թէ
միանգամայն յարարչեն անդ եղեալ։ և այլք՝ թէ յերկ
րորդ աւուր։ Զոսար աւուրքն ելիցեն, ընդ նոսա և այլք
քաղաքք իբր եղարդ։ մնան նոքա, հոգարարացեալ մերժելոյն
յոգ։ և ունկեալ յերկնից՝ անուանեալն դեռ։ և գլուխ նոցա
սատանայ կամ սաղանել։

Զոր ասեալ զմարդն պարարդ պարանեալ յերբրել իւրմէ։
և եղեալ յամենարանն վերնոյի։ և զինքն բանարգեաց։ զա
ուրեալ յանձնարարն՝ ասելոյն՝ ընդգիմ նորա։ և խորհեալ
զնա եւ ասելոյ իրբև զինքն՝ անարգ։ Զի ընդարձակեալ
մերձիլ՝ առ ոգամ՝ արբեալ եղիր առանձինն զեւայ։ և
խաբեալ՝ ի նոնա բերեալ սնին։ Զոր եղոյ՝ որ գիտեր զնա
րագիտաբար սնին։ փոխանակ դարանոցոյ՝ ի քանիս նոր։ եւ
ասելն՝ նմա՝ և խաբեցու։ կերաս յարգելոյ ագարակն։ և ասեր
զամ։ Զի դեռեւ յառաջին արարածոց՝ զանձն դարանեալ՝
մնացեալ անարգ և ասեն խրատ։ և նա՝ ի գանձել զանձ նոր
քան զանձ իւրոյ ստարչին՝ կերաս և ասեցեր։ Զի բայան ուրբ
նոր նոքանչին։ և ծանուցեալ զանձն՝ դարանեալ զանձն։ և ասեալ
զանձն։ Զանձնոյ՝ ծանձեցին զմարդն իւրեանց։ զանձնան

յեր-

Գանձ. գ. ա. ի. ի.

Գանձ. գ. ի. 16.

Գանձ. գ. ի. 7.
ի. և 16.

յերկնիսն Թագաւորութեան, և անկսն ի իշխանութեամբ
սատանայի · անիծեան յայ, և վարկեան ի դրախտին · Որ-
ծանումն մեծ և զարհուրելի · որում պէտք եկին այսչափ
չարիք և մահ ·

Եվ այնուհետև, կարկին միմեանցմէ ապրած և եղայ · բայց
եղեալ այնու ևս ի, որով յայտնեալ էրն նոքա թէ զաւակ նա-
յին, ի քո հանդերձեալ է առնուլ վրէժ ի սատանայէ, և
փրկել զնս · Դայս ակնարկելով եղայի ասասէր ծնանիլ զայ-
հանին. ազատեսցէ զիս · և իբրև ծնաւ զորդի մի, կոչեաց զնա
յատ եբրայեցիներին կայէն կամ կայնն, որ նշանակէ, ստաց-
ուած · ստացայ, ասէ մարդ ամ · Համարելով թէ նա իսկ լի-
նելոց ազատիչն · Զի ձայնս այս կայնն, կամ յուսալ ի յոյ-
սեցեալն ի վերանորոգեալ · Ա · ։ · կայնս, ի մեր լեզու մեկնա-
բանեալ ցուցանէ. կայ յիս, կամ կայ ինձ · ոչ յայլս առնէ
ապաստան, ինչ ։

Եւ իբրև ծնաւ երկրորդ որդի, կոչեաց զնա Հաբէլ · Ի ա-
նայնմանի · կամելով ցուցանել, զանեանսն ի յուսոյ իւրոյ, զոր
աւներ զիրենն · կամ ի յոյսեցեալն ասել և կամ ապրիլ · ոչ
թարգմանել սուտ, կամ ունայն · և ի Տոյկասին տասնապա-
ծուն աւանդ ։

Եւ ապա ծնաւ զայլ եղբարս ուսանելս և զդստերս · զորոց զան-
ուանս ոչ գիրք ոչ յիշեն, բայց եթէ զմիոյն · Այլոցն եղեալ հա-
զարապատիկ · իսկ հարեալ խոշնորհած ։ Երկնքին եւ ծանեան
զնոսն զարարչէ իւրեանց · և ուսան յոգումանէ պաշտօն մա-
տուցանել նմա ։ Ապասայ, հարեալ պատարագ հպատակութեամբ
հաւատոյ · և ասէ. ընկալաւ զայն հրով յերկնից · Ապասայ և
կայէն · այլ ոչ հնազանդաւ ի նա ասէ, զի չէր ուզարդ պատ-
որոյ վասն նախանձեալ նորա սպան զՀաբէլ, և անիծաւ յայ ·
և շրջեալ երկրեալ և տատանեալ ի չարիս ։

Եւ մանրաբար Հաբէլի ծնաւ ապամ զսեթ ի Հարիւր և
երեսուն ամի կենաց իւրոց · և կամ յերկերիս երեսուն
զորդ ամի ի Թագաւորանութեան · յորում ժամա-
նակի ոչան քաղաքաշէն մարդիկ ի վայր երկրի · մինչև զմինչ
կայենի դքաղաքն · Ենոք յանուն անդրանիկին իւրոյ Եանայ ·
յորմէ ծնաւ գայերիդատ · և ի նմանէ մեկնել · և ի նմանէ
մեթուսաղայ · և ի նմանէ զամէք ։ Ա · յս զամէք եղեալ առա-
ջին, որ եաւ զերկուս կանայս՝ սիրնակ. չար լեալ ոչոյ · և
ի կարծելոյ սանոնց՝ սա ապան զՏուբ իւր զկնոջին · Զչին ա-
նրա ուսանելք քաղաքն · յոմանք · յորում · Ենոքէ · և այլք ·
և զսոնրբ, նեսմա, և այլք ։ Զոմանք և ծնունդք նի եղեն
խաղնապանք · և զրանարդանք ։ Զարաղ եգիտ զերգս և
զլիրս · Զոմանք եգիտ զարհեստս զարդանութեան ։ Զսեմա

եկիր ընդ առանձինս ամենայն զարհուրեալս ապաշխարութեան
կուսաց և սուրբ։

Իսկ սկսի Ծնաւ զԵնովս, և զայլ բազմ որդիս։ յետ առաւել
քան զայսոսիկ եղև կիրճասէր։ և յայտնեցաւ Ծառայ բարձ-
րելոյ ի մէջ ամենայնայայ։ որոյ Թիւ յաստեղեաց օր քան զօր
բազմանայր։ Եւ Ծնաւ Ենովս զԿայնան, և զայլ որդիս։
Եւ կայնան Ծնաւ զՄանուելն, և զայլ բազմս։ Եւ մա-
նուելն Ծնաւ զյարեդ, և զայլս։ Եւ յարեդ Ծնաւ զԵ-
նովք, և զայլս։ Եւ Ենովք Ծնաւ զմեթուսաղայ։ Ի սոցանէ
Ամենակալն բազմ՝ ոսկեալ էր հիւսապաշտութիւն։ և սերունդք
կայենի ապրեալք եկին զանասպարէն խրիմանց։ այլ սե-
ռանցն ի մեծի մասին կային յանդգնութեան։

Իսկ նախաստեղծն ադամ յետ ապրելոյ սակս ինն հարիւր և
երեսուն ՝Լ տարեաց։ և ՝Ի փոսոսոյ ապաշխարեալ՝ մեռաւ խա-
ղաղութեամբ, թողեալ գրեալսն զանհամար բազմութիւն մարդկան
սերեալ ՝Ի ծնանելոյ իւրոյ։ Եւ յետ մահուն նորա Եսեթեան
յարդն ՝Ի նմանէ ծնեալ ՝Ի հաստատի երեք հարիւր վեցտասն և
հինգ ամաց փոխեցաւ կենդանեացն։ այլ թէ զինչդ և որ,
ասացին ոչ է գայթ։ ոչ ասէ սակս սակի ելանն և Թէոդորիոնս։

Իսկ որդի Ենովքայ մեթուսաղայ Ծնաւ զլամեք, և զայլս։
Եւ զլամեք Ծնաւ զնոյ, և զայլ որդիս։ Եւ յառաջ քան զ-
առաւել բազմանալն եկեն յաշխարհի մարդիկ։ և ապրեալ-
եալ եկեն ՝Ի գնացս խլեանոյ։ մինչդ որդիքն կայենի, զորս
ոչ էին որդիս մարդկան անուանեալ՝ զի զանչնչոյ յոյսս ունէին
ի Ենովքայ և Ենովքայ, զորս անուանեալ զորդիս ՝Ի։

Ի սոցանէ ևս բազմանալն չեն մահուն ապրեալ անկարգացան
և գերեցան ՝Ի լարից։ և անեալ զդստերս մինոցոն կայ-
ենի խառնուկեցան ընդ նոսա, և Ծնան զդստերս։ յորոց
ունէր՝ մինչդ ՝Ի բազմանալն զդստան հանդերձ՝ ոչ ՝Ի մինչ-
ելիս, որս հոգեն անուանէր ՝Ի հին պատմութիւն հեթանոսաց և
յաստանդարին եկեղեցոյ։ քանզի յաստեղ վրա ապիրատանն և
ամբարտաւանութեան՝ զան զի հաստատի և արարն։ արարքն և
Եւոն առիթ բազմոց դրել բազում առասպելս գնացանն՝
ոչ միայն զառաջնոյ, այլև զյետնոյ։ որք հոգեն ՝Ի ժամս ապ-
ստամբութեանն։ յորոմ, Թէ ոչ հանդերձ մարտանն
ընդ դիսոն՝ կամ՝ ընդ զեսոս։ և կամեցան եղանել յերկինս
իբր ամենազորեալք, կամեալ ելանել ՝Ի մի լերանց։ և ընկենուլ
զնա յոսեռաց։ և այլ ևս բազմ սուտասարեալ։

Ի։ յանդգնել չարն և անօրինութիւն որդւոց մարդկան
կամեցաւ ապարիզն ընդել զնոսն յերկրաց երկրի։ և զի մե-
զաց նոցն զամ ընչաւոր հինգանի ընն։ Եւ ելն նոյ միայն ՝Ի
Ենովքայն սեռեալ զառաջ արդար առաջի ՝Ի, զնա հանեցաւ

[illegible]

(4)

(5) 1656 2262

[illegible]

(6)

1657 2263

(7)

[illegible]

և զառաջն կոչի առնոյսն։

[illegible] այգոյն իւրոյ։ սրբեցեալ և մերկա-
[illegible] առնել զայն զամոյ կամ որպէս ոչ քա-
[illegible] և յաբեթ ծածկեցին զմերկութիւն հօրն իւրեանց։
[illegible]ցան ի նմանէ։ Եկեալ առնու ժառանգութիւն յա-
[illegible] սեմայ։ զի յապրիցէ ոչ մնրմնացաւ։ և յաբեթայ
[illegible] ընդարձակիցէ և բնակիցէ ի տունս սեմայ։ զի յաբեթեանք։
[illegible] զառաջինն քան զամ ապէս մնոցն ի
տունս սեմայ՝ հաստատեալ ի քն առ Ծիկու արքայսն։

{7006 26 12} Լոյ մեռաւ ի Հայրատառն։ և անդ թաղեցաւ։ ՁԵ վկայեալ
զայ հին պատմուածոց ինչ հայոց։ զոյն վկայի և զԵնոքայ։ կեդ-
բինաս յայն պատմիչ։ յեղեռ։ 12։ կամ։ 10։ և զԵնոքայ սիրեցեալ
զոս։ յեղեռ։ 43։ կամ։ 36։ և 78։ կամ։ 62։ Լոյ զոլեկ տաս-
զի յաղագի մերում ի պատմութիւնս ինչ։ իբրեւ մեռաւ ելն
նայի ներմիրամ՝ կամ ՁԵ տամուկեալ երիցու նոցեմշոտս։ զոլ
ոչ թաղեցին զնա մնա յայն տեղի։ զոլ կալեցաւ մնոյնդ։
ի մայր անդ։ ՁԵ տուգրանեալց տմանց։ Լուսկ տուգանն նոցին
ինոց ի լերինն անդ։ և ոչ վկայի յանկարծ։ ի գիրս նախնեաց։
Ե։ 2։ մինչև ցաւուրս իւր կոչին անդ մնացուածք նոցին։
զոլ և յաւելս։ ասել։ Ա։ 3։ Եթէ զոյսմնոնի նահ. քիւրոս
յաղագիրացի հին մատենագրի վկայի։ Լոյ հաստատուք ըն-
կալեալ ի յաղագի մերում։ Եթէ մինչև ի Ծիկս սՁյն յոկսրոյ
մինչեաց հայրապետի գոյր անդ։

Լոյ զնոցն և զոչգուց նոր։ և գՁրհելեղի՝ զոր ինչ տուն-
դի նահ յարտանիին պատմագիրս։ բայց այլոյ մատեանս։ և
նմանապատեալ։ Լոյ Եթէ ասացեալ է։ զոր ՁԵ կրե-
ասեալ գիտեն։ զոր ի նոյ։ ուներ իւր հարան զՀոգ։ զի նոյ
կոչի ի գիրս ծննդոց։ Գ։ 20։ այր հողագործ։ Լոյս սա-
ասացեալս ասեն։ և կին նոր ինա կամ ակերկ ծնան յանկիս-
հասակ և ի ախանոյ։ Եբրայեցոյ և կին նոր զերծան ի ջուրց
հեղեղի։ Լոյս ասեն՝ կորոյս զամ որդիս իւր բոց ի զեւոյ
և ի պիսիդոնեան և ի ազգասեան։ ՁԵ պատմ նոյ ի կոյսելոյ սրբ-
ուոյ մարդկան՝ ապրեցելոց զերիս որդիս, զսեմ, զքամ, և
զյաբեթ։

Սակայն նման և սիրելեաց ըստ հուսանան՝ այն և գաւառն բիւ-
ռաւ քաղաքեսցոյ ՁԵ ասանդելոյ արարքին մատեանագրաց։
ասել՝ Եթէ յառաջ քան զաւրդն։ ՁԵ գաշատարեն։ և յետ
քան զաշատարեն զեղանաց մարդկան։ քսանեթրեն՝ այն է
նոյ՝ հաւեցաց ի հոյս։ կամելով ասել՝ Եթէ նոյ հաւատ ել ի
հայս։ զի նոյ ի քաղաքն սեղեա արտաքին զրոյց քսանեթրեն
կոչի։ ոչ է տեսանել և ի Թուղթն գրիգորի մագիստրոսի։
Լոյ յաւելու սիրելեաց՝ Եթէ սրբեցեալ ՁԵ զանան և սիրան

[Սաղ։ Ա։ 5։
Լ՝ աղիսաց։
Լեռ։ Ա։ 1։]

և յապտուսքեմ՝ զի են սեմ, զամ և յոյս-
երկրի . և ոչն՝ սր ի կարգի . Զոլով յայտնու-
մուն նայի և ուրուց՝ նի և զուրեղին ազիսա-
մինչև սրատաքնայ ևս զիտել և ճանաչել զայն՝
նե երկար չրն գնարգ պիտիկուս յայլ ևս՝ ի
գրոց . երես . 23 . գիրք՝ է 39 .

Գ Լ Ո Ւ Խ . Բ .

Զաղափ սերդիան ոգոյոց նոյն, և ասոյ ոնկիանոն, և քա-
ղանան ազգաց . Զոր և յաղոթ ծոփման կայոց
դանանոյ դայոց .

Ուրոյն հեղեալաւ ապանկանոյ օշխարհ կոսոյ
պառաջին զիւր վայելչութիւն . այլ ի խոնամելոյ
արարչին վերասին նորոգեցաւ յիւրում կարգի .
և տաւաւ արհնաւէ ածելոյ և բաղմանալոյ ի
նմն սեռեսոց մարդկոն և ամ կենդանեաց . Զայլ և սր-
զիրք նայն երեքին յաքեն՝ սեռ՝ և քամ՝ ի կենդանաւոր ամ-
հոյ իւրեանց անկեան սրդոց յարդիս յաւիտեան արարա-
ապ , և ստ սահմանաւ նորա . և բաղմանան անդէն .
Զեռնայ մեջն սրդոց նայի եղեն հինգ սրկեր յիրատակեալք
ի ոչ դիրս . արիաքաստ , եղամ , լուգ , սրամ , և սատուր .
Զրիաքաստ ծնաւ զատալ , սատալ զերեր . երեր զիսաղեկ ,
փաղեկ զառայաւ . ռուգաւ զսերուգ . սերուգ զնաքոր . նա-
քոր զթոռայ . Թոռոյ զտերաղ , սր և կոչեցաւ արքատաղ .
Զամոյ կրտսեր որդւոյ նայի եղեն՝ սրս որդիք . բոնան , քուշ ,
փուտ , և մեսրայիմ . Զուշ ծնաւ զնեբրովթ . նեբրովթ՝ այն
է ինչ , զեռաւ . ասա զանանքիս . անանքիս զսրբեղ . սրբեղ զբայ-
ազ . քայազ զսրբեղ . սրբեղ զինիս . սրբեղ զինիս .
Զարեթի անդրանկանն նայի եղեն ուրեն սրդիք՝ ի Թորգ-
մանուն եօթանանկոյ . գոմեր , մաշոպ , մագոյգ , Թոբել ,
մոսոք , Թիրաս կամ սիրասի , յաւան կամ յունան , և
եղիսա . Զոմեր , (որ՝ Լեգիոս խորենացոյն . գ . 8 . ի մնաքի-
մասայ մերոյ հայի ,) ծնաւ զԹորգամ , զաստանաղ և զՇաբ-
դիազ . Զյաւ Թորգամ , (որ կայի ևս Թոգարմայ , խորեն . գ . 8 .)
ծնաւ զՀայկ . յորմէ և ազգ մեր Հայոց . Զյաւ սոյ ասանելի
ի հին պատմագրիս մեկնեալայ անեղոյ ըստ փոդանայ
Հնադասաւորեան , և ըստ որատուեանեան սուսարելանց , ի-
դեն Հայկայ և այլ եօթն նոյնարք . ՅԷն , քարթլոս , լարգ ,
մոլիան , լեկա , Հերոյ , կիմիաս , և եղիսա . Զոր սոքին
սերեցան և բազմացան յատաղ քան զաշատարակուշնուրեն ,

16 , 3
2264

(սոր

Գեն . Ի , ա . Պատ . ա

(որ սասցոյք) ի սահմանս պարսկաց, յայն ոչխարս, որ
ոչխար կոչի հայաստան։

(2) Զաւանգաւն պատգամն ուղղմիտ դրսոյ խնամատարն
ամբի՝ ասի, թէ մեռաց սուտաց կրկին իւր՝ ընկենց զ՝ արև-
մուտս հիւսիսոյ, զոսանիս իւր ինանուելիս։ և հասեալ առ
երիցանսեան ընտրեալս։ ի դաշտս մի, ընդ որ գետ անցա-
նէր, գաղտագոյնս առ գետովն ոտիս նիրհս։ և ղեսան,
առ որով դառաւ, կոչեաց յոտնատ իւր սիմ։ Զայն երկիր
առնեալ միում ի կրտսերագոյն որդւոց իւրոց, որում անուն
էր ասէ սարդոն, զորմանս անդրին յարևելս հայաստանի,
ասասի եկեալն էր։ զոսանիս զայլ ևս պատշաճաւոր տեղիս
այլոց որդւոց իւրոց։

Լսէ տարեան մեռելոյ անդ հանդերձ ասատերաքն և գոտերաքն
և արամանացին՝ կոչեաց զգաւառն զայն յանուն իւրոյ տարան։
և ամրացին ևս յետոյ կոչեալս տարանքերան։ Զարս բա-
ժանեաց զարդսն իւր յայլեալս տեղիս զայնս գաւառս։ յարմ
և տեղին զայն կոչեաց գրօն։ ի գրունեն կամ բաժանուին։
Լոյս զի գրունեն արդի նոր մեր։ առ հօր իւրում՝ յնա-
մանեալս տարբանայ։ ընտրեն զայն կոչեաց նաև գրունան։
Լոյնաբար և որդիք բաժին ի յարեմի բազմացեալ յարիւ՝ Ծնն. Ժ.
տիւնեան յերեսս այսր տիրարին յայլեալս գաւառս։ ի մեծն 4. Ի. 13.
հայաստան։ որիքն բաժին գրունեանց։ այսինքն։ և որ-
դիքն յարեմի զանհմանաց լերինն մեռեալ։ Լոյս սահման-
ցուն նոցա էր մի լեզու և մի բարբառ։ և ոչ հասեալ Ծնն. Ժա. 1.
կամ թանձր։ զայն էր լեզուս հայոց։ զորմանս ասս ի վերնոյն
առաջին գրոցս ի ծանուցումն։

(3) Լամ՝ երկոս յայն սահմանեն ևս բազմացան մերոցիկ։ բազ- Ծնն. Ժա. 2.
1757 2663 ասանգեալս մի գրոյ։ բազում ի նոցանէ բաժանեալս ան-
(4) ոմ յասարս ծնանեանն գաղթեալ։ որ թագաւորեալ բա- Ծնն. Ի. 1.
ժանուին։ և խառնեալն ի հայաստանեայսն արևմտից ի միջա- Նար. Ա. 4.
գետն՝ հոսեալն զորմանս և ազանց իւրեանց։ Զոր տես-
զնաց և հոյլ թագաւորանն գալով ի հասանի իւր երեսունա-
մայ։ կամ՝ ի բամանանիցն՝ 2՝ ասեալ, հայոնեալ զիսոր ծնն-
դեան որդւոցն յարեմի՝ հաստատեալ ծնողաց սեմայն։
Պատեալ ասցա զարամ մի մեծ լերինն սեմասար դաշտարա-
գան սոր։ և բազմացան։ ուր և Նուա հոյլ զարմանակ։
և ասա խորհուրդ ի մէջ ասեալ ի միասին՝ հասանելոյ շինել
զքաղաք և զաշտարակ։ որոյ յաւարտելոյն եղեալ նեղբրելի (5)
1771 1787 մեռեալ բաժին յամի ազարայի։ 1771։ զ՝ Ժամադրաց։ կամ՝
զ՝ հանանանիցն։ 2787։ Լոյս ի բարբարացանէ զաղա-
բանին սոն իւր բաւասանն՝ զ՝ սիրենիցիսոյ։ զ՝ կեղբենիցն
և զ՝ ոյլոց։ ընդեալ ի նոսա հոյլ բարբարանն՝ զ՝ խառնարիցոյ

զնեցուս նշ · մինչև ոչ կարել նոյ խնամաց զրանս իրենց · յորմէ և տեղին այն կոչեցաւ բաբելոն՝ ի խառնակումն · զոր հրաման ի հաղեալ իւրաքանչիւրոց զլեզուսն զգոյն՝ բաժանեցան ի միմեանց ի սակս իւրեանց յեղանմասանն և երկու նահապետս առանձինն լեզուօք, (զոր առանձին հին պատմիչքն) · յորոց և սերնցան ազգք բազումք, և լցին զայլևայլ կողմանս աշխարհի ·

Սերունդք սրբոցն Յովհ ·

Ի քանանայ յառաջին որդւոյ քամայ սերնցան բուռնանացիք, սիդոնացիք՝ կամ փինիկեցիք, սիւրացիք՝ կամ կապադովկացիք, քեթացիք, յեբուսացիք, դեպկեացիք, կենեզիք, փեղեցիք, ամորհացիք, և խեւացիք ·

Ի մեռելանալ յետ որդւոյ նոյ սերնցան եգիպտացիք · և աշխարհն ոչ կարեցաւ տեղանիլ, այն է մինչ · յորդւոց սուրա ելին ելքեացիք և դղրացիք ·

Ի փուդայ յերրորդ որդւոյ Նոյա սերնցան շրջանայ ազգք եղիպտացւոց, յորս մոլորագաղաք են, յանուն նախնեացն կոչեցան փուդ ·

Ի քուշայ ի չորրդ որդւոյ նոյ սերնցան եթիոպացիք և սաբացիք, և բնակիչք սահմանաց կարմիր ծովուն ի արևելս և ի արևմուտս · ի սմանայ նոսա հնդիկք · եւ սման ինչ քաղաքն սորբեատանեայց · յորս սերնցայ որդի քուշայ նեբրովթ ·

Սերունդք սրբոցն մեհայ ·

Ի յեզաանայ յառաջին որդւոյ մեհայ սերնցան եղիպտացիք, և պալեստինք, և վիկանք · ի սանանի գնեն սանիք և գինդիկք ·

Յասոնայ յերկրդ որդւոյ նոյա սերնցան ազգք սորբեատանեայց յայնկոյս սիդրիս գետոյ յարևելից կողմանն ·

Յարփաքսատայ յերրորդ որդւոյ նոյ սերնցան քալդեացիք, և իբրայեցիք · ի որս և նոսանի ասորացիք · և թակորիանաք կամ քարիարիացիք ·

Ի ղուդայ ի չորրորդ որդւոյ նոյա սերնցան ելիմացիք · և այլք ·

Յարամայ ի հինգերորդ որդւոյ նոյա սերնցան սիւրացիք՝ ասորիք, որք և արամացիք կոչին, յայսոսիկս գետոյն եփրատայ յարևմտից կողմանն · եւ ն. մուղացիք · Յորմէնայս զրանկորիացին · եւ յարամայ աեն ·

Ի մ ն ն
ն ն ն
ն ն ն

Յովքեբաս · ա · 6։
Մատենագրութ
Սերբեանս ·
Օ ռնարաս
Գրանանել ·
Ասորեստանեայ
Ի ինանել ·
Ի ասորեստանեայ ·

Սէրաֆէտ պրօտօ յաբէթի։

Ի դամբեալս յառաջին որդւոյ յաբեթի սերեցան քա-
ղաքս յերից որդւոց նմա։ Յոսաբանազ ասորեստանցիք ար-
մենակք, և հունգարիացիք։ Ի հ. իմաստս դամբիք, և հ. ի-
գիպտացիք մասկաւք։ Ի ասիդաբանիս։ Ի ենդրպանոյ հոգի։
վիրք, եղերացիք, իսպանացիք, և բնակիչք հիսկաւս։
յոյսս և թուրքմանիք։

Ի մաղուայ յերիրորդ որդւոյ նմա սերեցան գոմերացիք կամ
գալիք, և մեծ սիրելիացիք։ յոյսս և քրիստիանիք, ի չիսուս
ազգք։

Ի մադայեայ յերրորդ որդւոյնմ սերեցան մեդացիք ի մարք։
այլ սանգ գնեն գանգարիս։ Ի մագանայ յարդ.էլ.քեսարայ։
ոմանք և գանգեգանացիս և գիրգիսիս։ Ի մորայեայ ասեն։
խակ սանգ։ Ի յաւանայ։

Ի յաւանայ։ Ի արրորդ որդւոյ նմա սերեցան յոյնք, և կիւրլ.
կեցիք, և այլք ամենայք։ Ի կրկին։

Ի թուբալայ։ Ի չինէերորդ որդւոյ նմա սերեցան թեսաղք,
և այլք։ Յաֆեթայս և դմբրս։ Ի թուբալայ գնեն։

Ի մասքայ։ Ի վեցերորդ որդւոյ նմա սերեցան մասքեանք, զոր
ոմանք հանարին մոսկովեանք։ Ի մանդ։ Ի. որս և յոյնմանեա
հոմանգիս, գիրգիսիս։ Ի. ոմանք ասեն։ զոր այլք գնեն
Ի մասքայ։

Ի թիրասայ յեօթներորդ որդւոյ նմա սերեցան թիրասիացիք,
և այլք։

Ի ենդիսայ յութերորդ որդւոյ նմա սերեցան ինդիացիք, զոր
են բնակիչքն մասայս։ և այլք։

Ի. մեկ յաւանայ մեր ասս։ թեմ ոչ թեզ ազգ։ Ի. ոմանք սերեցան։
և. այն թեզ ազգ։ Ի. ոմանք։ ոչ է ազգաս իսմանայ։ թեմ։ ասին
անուանեալք։ Ի սերգան սեղ ոմանքս սերեցան։ այլ։ թեմ ազգս
գրեալ ազգք։ Ի. ոսոցանց ասին գիտուն իբրեանց։ և ընդ. մեր
Ֆեմ սրանք անուանս ասեալ։ ազգք և տոհմ յոյնքոչեցան։ ան
գիրգիսիս։ և կոգմանացիք յոսանցն սրանացիք։ Ի. ոմանք։
ասեն սրանք։ զոր։ ի. քանանս։ և ոչ սրանացիք։ քանզի յեսոյ
ի ասելոյ ոմանց։ Ի. Ֆեմս երկուց եղբարց։ ի թոռանցս։ կարա-
մոն և գիրգիսիս։ Ի. ոսոցանց։ Ի. սրանք։ Ի. գրեալ։ ոմանք
յեսոյ։ ասեն։ Ի. ասյսմ։ իսմ։ և զնոսա։ Ի. ենդիս։ և թարգմեալ։ Ի. ենդ։
սոնապես։ են սերունդս։ և ասորեստանեան։

Ի. ասդ։ յոգի։ Ի. սաս գրեալ։ գրեալ։ ասեալ։ ներբոլիայ որդւոյ
քաւայ։ որդւոյ քանայ։ հոգանդեցոյց։ Ի. եբրն զրեալ։ և եղեալ
զորոյ մեղանի։ Ի. սոնանայ։ գնեն։ և սրանք։ Ի. գիրգիսիս։ Ի. գիրգ։ Ի. գ։

Եւ նեբրոմի կոչիւ յարաստեղոց քեզ, և յանոնց թարգմ, որ
է բաղ քաջ, որ ոգի քաջաց, և յայլոց ոգեղէն։ Սա զմեռեալ
յերկրին բաղէանն գերիս ածէր, զոգիս, և զաղաղ, և զքա-
զանն ի վերայ եփսատ դեռոյ։ Զ մեռեալս և զաղաքեն քա-
զաք մեր. այնք գեռոյ։ Իսկ քաղքենին ոչ՝ կամ բաղտաս-
որ կայ այժմ ի վերս տիզբիս գեռոյ, այլ է, և յայլոց շինե-
ցեալ, և ոչ ի նեբրոմէանց։

Սա յետ Թագաւորելոյ ի բաբելոն գեռոյ յոտարնոտան։ և
անդ մեռեալ գտնուրեալ, և զդեսանեան, և զբանեան, որ ի
ներսոյ մանանն քաղդէացոց և յասիացւոց գնի լուծեալ։ իսկ
ի Թագրամենոն հօրն անուանիս քաղաք։ ոսկեալս գնի և ի
Թագրամենոնէն տամնարաց և սարեաց, որ ի նոցա գնէր
իրաւամբ։ Զ մեռեալ նեբրոմի և զայլ մեռեալս քաղաք, զոր
ասեն աղեանս կոչեն, ի վերս տիզբիս գեռոյ։ և նասաս անդ։
և այս քաղաք յետոյ ի նիմոն նորոգեալ և վերաբերեալ
կոչեցաւ նիմրոտ։

(6)

Գ. Լ. Մ. Ի. Խ. Գ.

Յաղագս զրոցեալ հայոց ի Գնոսանդոյ ընկալ, և այլոց ընդ
դմա։ և. զՔանանայ. նոց. տաղաս։

Զայլ զրդի Թագրամանայ՝ հինգերորդ ի նայ՝ նախա-
հայր անուանեալ ազգիս մերոյ, մեր ի նա-
հապետացն՝ որք եկին յարարատեանս Հայաստանեաց անդ,
ի սիրել քեզոյ։ և. ի զմեզ նոցա զանուն,
ծնաւ ի բաբելոն ի բոլորակ ամն զարարչագործ զրդիս յետ ա-
մենակալ, զանուանեալ, զիսա, և զայլս։ և բաղմացաւ անդ։
Եւ ապա յամի Տի ԹՎ։ 1893։ Ի Ծիծաղրոյ։ կամ։ 2853։
Ի Եղեմանանին, ոչ ևս կամելով հնազանդել ի ձեռամբ քե-
զոյ, առեալ զարդիս և զՏոռանա իւր, սրոյ Թիկ հարուածի
զանել իւրեքեարսիւրեր։ Եւ և զանդոնին, և զայլ բազմանա-
մեան՝ որք յարեցան ի նա, ել յարարատեան գաւառին հան-
դերձ. ամ ազգիւք։ և խաղաց ի կարգն հիւսիսոյ երկրին ա-
բարատայ։ և եկեալ ի գաւառաքաղաքն մի՝ շնաւեցաւ ի լեռ-
նոսի միում։

Պատեալ անդ հայոցի զարգամ մարդիկ, որք յառաջագոյն
սիրեալ և գաղարեալ եկեն յայն տեղիս, հնազանդեցուցեալ զմեռ
ի իրեն։ և զմեռեալ անդէն գլաստասիերաս։ Եւ ի ժառանգ-
զանի Թագրամ իւրում կոչեալ տարբերեալ։ Եւ
մեռեալ ազգակ ազգեն խաղաց յարեւմտեան հիւսիսոյ։ և եկեալ

մեռ.

Գ. Լ. Մ. Ի. Խ. Գ.

Գ. Լ. Մ. Ի. Խ. Գ.

1893
2853

Եր. 4.4 հզգրա , հրամայեաց գնալ ի տեղի իւր ։ և ինքն դարձաւ ի
հոյսը ։ և հաստատաց յաստուրքին անդ միաբանական իշխա-
նութիւն իւրում ապրի ։

Օ այս գրեալ հայկոյ մեծ հանգիր փոյթանն փոյթապահ , և
պէտք էր այսր ուրանալն հանդերձանոցիդեր տակ ընկնել-
ցն ։ ոչ պարտաց ոչ ինչ հոգեմատաստն և ի հաստատուս
,, երկրի զրաստերն բերայ , զի խրատուտաց յանձ՝ տա-
,, ուակեաց զնոցն ինքն զկենդանին զառաջնորդն կուսաց-
,, ուութիւն ։։

Գանգրանաց անկեան հոգոյ , և մահ նոր ։

Գ. Որոշեալն լսոտ մարդիրատաց գրելոյն՝ կոչի գնոցի
գիւղաքաղաքն , գեղապատանդ , քաղաքանոցաբ , խոյրատկն , ուն-
հեակ , հատատարանակ , հատատարեցն , կոչանքերդ , քաղ , ու-
շեամ և խոհեմ ։

Վերացան կոչի ամենամանուն երիցուն յաբեթեան ազ-
գին ։ Գեղապատանդ գիւղեցիսն գիւղացն , և պատանդ
համարեալսն անդամոցն ։ Քաղաքանոցաբ զանազանութիւն և
զանազանութիւն հիւսոցն ։ Խոյրատկն զանարիւնոցիսց
ուսուցանեալ վարդապետ ազգին ։ Նանեակ բարձրագոյն
և մեծատուն տիրանեան տեղեան անդնեան ։ Հատատարանակ
քաղաքակրթեալ տարեաց բազմացն , և անարատեալ զգաստ
ձեռացն ։ Հատատարեցն և կարգաւորիչ զանազան կարգի
ձգման լայնալիք մեղանչեալ ազգացն ։ Վասն զի երկն երկ
և զմեծամեծ հրաշս յայտնեաց ։ Հրամայեաց զգնալն և զ
հանդերձեալն մեռացն ։ Խոհեմ զփոխարինս և զքաղաքա-
մատ տեսանելոցն ։

Զոր յիրաւի իսկ զանազանեալ անդնեն յանի քա-
ղաքին ցուցեալ երեսի արիս ազգ հայկ ։ Մեծագ ի յաբեթան-
դիր ազգ մեծին ազգ լեալ , և ի հանանդիր ընդ խաթ ազգս ։
Այլոց սա յետ բազում ազգեանն գործոց , և քաղաքական
կարգաց , և աշխարհի շինութեանց , և հիացուցիչ հանդիպեաց ,
ոչ գրի գրեալ մարդիրատս , և յանհանելոյ կամ ուզեալս ։
1973 կեցեալ սոմ ոչ ասեալ՝ մեռաս իւրով մահուամբ յիրաւի՝
2933 հոգի , յանձն առնելով արդեանակաց որդւոց իւրոց զարմանալի
ազգ իւր ։

Լսակ ինչ յորում հասակի էին մեռեալ , չանիրեն ի պատան-
թեան , բայց յանձնաշնչ գրոց գիտեմք առաջին , զի յայն
ժամին մինչև ի չորս հարիւր տարի եկեալքեր սա հասարակ
գիտեմք մարդիկն որք իրենց մահանալոյ մեռանելին ։ Լա-
սա ինքն Հնարեալ է , ինչ հայնի էր ժամկից հոգին , ոչ
և է իսկ , հարկ է ասել՝ ինչ գիտեմք նոր ևս ձգեցաս լորեր-

Հարիւր՝ կամ երեք հարիւր ամ։ Լինի՝ ի հայրն Ժիկարայ նեղասեռացուք, զեռնալ նոր ձգի մինչև յերկերիւր քառասուն և մէկ տարի։ և մահ նոր հարիւրն լինել ի հարսն ՆՃ յամի ՀԷ իւր · 1973 · Լա՛ ի ոգում պարս և. ասել, զեռ նոր երեռասուն զնացեալ էին՝ ի ամենասաղ ի խղճմանս բաղելանի · և գոցեալ մոգ. ամ իւր · 136 · մեռեալ էին՝ ի ելեալ ի հասակի իւր · 166 · ամաց · և յերկարդամ ամի գաղտնի եղեալ ապանեալ զնել՝ պարտաստեալ էին ամ իւր · Ա ·

Զոգ ելեմ ըստ հարսն ելեմանամեալ նեղասեռացուք, զեռնալ ոչ ձգի մինչև՝ ի հարս հարիւր ամ։ և մահ նորա հասարակ լինել ըստ ՆՃ յամի ՃԻ իւր · 2033 · զոն ընդ ՄՇ մենալ ելեալ առաւելագոյն Ժիկի ծնեալ ոմանց՝ ի հարսն անդ։ Լա՛ ի ոգում պարս է ասել, թէ նոր՝ ի հարիւր երեռասն ամաց հասակի զնացեալ էին՝ ի կողմանս բաղելանի · և գոցեալ ամ. ամ իւր · 190 · մեռեալ էին՝ ի ելեալ ի հասակի · 320 · ամաց · և յերկարդամ ամի ապանեալ զնել պարտաստեալ էին · մինչև՝ ի մահ իւր ամ իւր · Ա ·

Ուղղորդս է նեղասեռ և ի՛ ելեալ · որում յոգնանեն պոմեալ տաց երեք հարիւր ամ։ մինչև էր ասելն զեռ նոր՝ ելեմ ի՝ ամ իւրում պարտ մեռանեալ։ Լա՛ մի ինչ երեւեցի այս ամենայն ուղղն · բանդի և ի՝ զարմանալի Ժիկին հարկիւ պահանջ այնոր լինել։ ի՝ ինչ դարձ, զի ի՝ գրելոյ յոգնեալսն՝ ի գիրս դանեալ։ Ա · 3 · Նաև հին մատեանդիրքն, մեռանեալս պատմիչ է զիրս ասացոյց, բիւրոս պատմիչ քաղդէացոյց՝ ոչ էր ասա ժամանակաց ազգանդրի մեջ, և մանրոս, և հեսիոս, և հեսիոդոս, և այլք, բազմաւորաց լինեալս ասմն նախնեաց · ոմանց մինչև հարիւր ամ էս ասել։ Լա՛ ոչ զհայկայ և զանէոյ ասացոյ, նոյնպէս և զոգը ինչ նոր՝ ասացեալ՝ ոչ ասա է խմեալ և մինչ ոչոյ նոյնի նահանգեալս մեջ մինչև ցամամ · զոգ ի՝ հարսն ելեմանամեալ բազում ամք ընդունին պարտ լուսոյ · ի՝ ելեալ և ի՝ Ժիկարայ՝ պարտ · Ցնա զայս մանի՝ ի Ծանօթութիւն · Ա · (5) ·

Լաբ՝ ի հայկայ և յորդոյ նորա սերեալ ազգք՝ անուանեցան հայք · ոչ կուսցան ես թարգմանք՝ համ ասն թարգմանչ յանուն թարգմանչ հայն հայկայ · ես և զանգանանք յանուն ազգանաց եղբայր թարգմանչ · որպէս և երեքեան յանկեանք յանուն նախահաւան թարգմանչ։ Այնոքիս և ազգայնն ոչ սիրեցան և բարձրացան ՆՃ, մայ։ Ամենեցան յանուն հայկայ՝ հայք, կամ հայասան։

Լա՛ ոչ միանգամ՝ ի ծնանցն հայկայ՝ եղեալ ասացք սերեալ յանանցն գաղտուն բաղանցան, ամենասերունդն ի՝ լամանուշ պարտաստեալն զոգն զեղեալս ցեղ · և գոյեալն նա-

[1900] Հաղիսուն՝ Ի՛ սուրբն Հայկայ։ յաթ թագաւորն գասն զ-
[1860] ղուսաւորագոյն, մինչև ունել ի ձեռաւոր իւրեանց զՀաղբատ-
սարս և զ-Լոռաբատս, և տիրել զսահմանս և զանտառս, և
Հանել յոմանց պատուոյ զգոս, և մատանել ինքեանն ի թշնա-
միս իւր ինքնիշխան։ Լուսաւորն հաստատեսցի կոչեցան
և Հոսխարարեսցի ի, և յաստուծոյ զիրաւարարեալ պատուոյն յա-
ռանձին պատիւ և ի պարգևս։ և եղեն երանելի յոյժ։

Վասն Եղիազարի Հայոց։

Ի. Եղիազարն Հայոց, ոչ գրի պատմիչն ուսանէր զանց
և զարբանն ի մանկութենէ անեղեալ, տիրեցան յայնմանէ տե-
ղոյն։ Եգրիս և կարիան ի Տիւսիանոսէն։ յորոց սերեցան
Եղեազարիք, և մնացին կարիանս։ և ոչ ի յայլ կարիանս։
յորոց Երիս և Թորգոմացիք։ զոր ի յետ Ամիսոյ մինչև զա-
ղեան և զկերոս թագաւորաց։ և կալեցան Խիզրանն։ և զի
Հայի Հարեալաց Հոմանքն ասցու, մի այսորիկ ասիցուք եղև
առ նս կալել զՀայս Եմոնեալս, ի Հարեգաստրի։
Իրն։ կեզրանս, ինչ թուրս ասորեստանի զոր գնեն մնա-
ի Ամիս բերայ (այն է քաղ.), ասմանաց իցէ պատերազմաս
գիտիցես ի յարքայական տան՝ զկերոսն Հայկայ։ և սի-
բերաբ ինչ Երիզն նոր։ գուցէ ի վերնաժողովսն մնացեալ բերայ։
զորմէ ասացք թէ ոչ ունիմք գրել ասասցուք։
Իսկ քարքերս միւս եղեսացի Հայկայ գնաց յայլ կողմն հիւ-
սիսոյ ի լեռնն որ կոչի արմենք։ և անդ զինեաց իւր տուն,
և ամրոց, զոր կոչեաց արքեմ՝ յանուն հրամանի որդւոյ իւրոյ,
որ և ոչնչ ամրոցդ կոչի։ և ասաց զոր ի նոր մերկեաց
անուն զինեաց զքաղաքն մերկեաց։ և ի ասացեալ տանն մի-
ջոցիցաւ զասացեալն մերկեաց զաղգն զիրոց։ Իրն հա՛ մեք
զոր ոչ ունիմն իրանց թագաւոր։ այլ զիանն գրեաց։
և յետ Ամիսոյ ի մեռանել զգրեալսն իւրեանց
բաժանեցան ի չորս իշխանութիւնս, և սկսան վանել զի-
նեալս։ և անկան ընդ իշխանութիւնք զարանց։ յորոց և ասա-
ասցուքն յոյժ։

Ի կալ ասոյս յայսմիսի անձիւրեն, ոմանք խառնեցին մեծ
յաշխարհին Ասորեստանոյ։ զոր մի Հասուռանք ինքն քաղ-
մուք։ անցեալ ի գուռն Նորոյ՝ եկին ի ցեղ զրոց։ և խաղացան
ընդ ուսադանին ասցու, և ասին։ զեմ եղեալ ի մեր գնալ
յաշխարհն պարսից։ զամ յանեալ՝ զասանել մեզ վայր բնա-
կութեան։ ապա եթէ դուք՝ զոյգ մեզ անցք, առ ձեզ
բնակեսցուք։ և ի Ինչեամիս ձեր պատերազմեսցուք։ Լու-
ցան յուսարարեալք յանմեր ասեալ՝ բնակեսցուցին զնոս յանտրն

որբեմ և 'ի գաւառս նոյ · յորմէ կոչեցան նոքա որբուք , զի որբեմացեալք · որք և կոչին որբեկեանք կամ ուռպեկեանք ։ Եւ նոքին զոր զրաբիկն զիրոց , և զրաբիկքն զարոյ նոյ · և քաջացան ընդեմ ոմանց թիւրամարդ նոցին ։ Եւ 'ի խնդրուելն ուսմանն 'ի վերն զիրոց՝ որ կոչիւր զիրոնեան , առաքեալ ոստանեցան 'ի Եղեմեան , և զրուցան յոյժ · քարոզ յետ ժամանակաւ մեծաց մեացեալ 'ի նոցանէ յաշխարհն անդ ։

Մասնաւորապէս զարուն բնչոյ , եւ զարդեանց ։

Ի · Զ մասանել բնչոյ՝ զի ներքոյթոց , հմտանացուս 'ի յուսարեանն , մի՝ ոչ փոխարերեալ նոցն յիմն · որոյ վասն զի ոչ ոչինչ ոչ ասեն կանոնեալն յաշխարհն անդ յանուն բնչոյ , որ և գոյացաւ բանիւ · զոր ինչ մասնեալքն · Զ զոր և յանՀան խնամանեալ 'ի Բանն ընդեմ գրչիկանց · և զուրանեալն զնա մարդաբարդ Իրքն զ՚՚՚Ա , զիարդ բան ուսանելոյ 'ի վերն Նոյա · Մինոյ Եւ յետ Ժամոյ զանազանն զնա 'ի կարգս հմանանելոյն · զոր և ասեն մինել զրիոն Հնոյ փիհանաց · զարդն ի ուսանել սա բնչոյ , յեղեր · ԼԳ · զոր զրանն Ամարգանեալք մեր եղին Տոյն · (ԼԲ · ԼԶ · Լ · և եաց · ՃԳ · 10 ·) Զ զրամ նա գաւառ յաղթող բնչոյ · և զի զրանն 'ի բնչ՝ զրաբոյ ասելք , առ նամ նկարեն 'ի Հատուածս զարդոյ շուն մեծ , և զիւսարատակ ։

Յետ բնչոյ Զ ասանդելոյ խորհեալոյն. 'ի Հին մասնեալ զրոց · Ա · 4 · յաջորդեալ 'ի խնդրատրուն նորս զրի. նորին քոյ , յամ աշխարհի երբ · 1897 · Զ Ժամանակագրաց · և կամ 2857 · զոր եղեալանոնց · և կրկին Հատուածն զարդ. իշխանութիւն ։ Եւ յետ նորս տիրեաց զրի նորին առնեալս · յետ նորա զրեալ՝ յետ նորա զարդ · յետ նորա զրեալ Եղիզարդ · և յետ նորա նիրոն մեծ · և զարս զրեալ Եւ զրս իշխանութիւն , զի Եղեն առաջին միաբանեալ յաշխարհի , և կարգեցան Ինքագաւրուն զարշանանելոյ , ոչ նոյ միտնեան զրեալ ասեն 1486 · Զ Հաշուի Ժամանակագրաց · կամ Զ Եղիզանանոնց՝ ասեն · 1669 · սկսեալ 'ի տիրելոյ մեռելոյ՝ մինչև 'ի խրանն զարշանանելոյ · Եւ գաղարեալ ոչ զրեալ ասեն 'ի խրանն. մասանելոյ յառաջ ազգ ասելոյն ։

Սոյնպէս և Ինագաւրուն մասարեանց զրեալ քանի , որ և ինչ Հրեզրայոյ բնչոյ , զարանեցաւ յեկեղեցաւ · զանգի Զ առանց եղոյ զարանց , յետ զատանանն բնչոյ՝ սիրելեալ նորս յաշխարհն բաբելանի՝ Հրաւեալ զրեալ իրարանց 'ի կողմանս եղելոյսն · և անդ տիրեալ Հատուածոյ զինչանանի

[1.մ 20]
խաղաղական կառավարութիւն ։ զոր և ազնիւրդն յանուն Ներսէս մեծին կոչեցան ։ [1.մ.ԼԷ.] Եւ մինչև ոչ այն իշխանութիւն քան անեաց 'ի տոմս՝ ունեաց ասն բազումն զվերոյն փոխիրեալ Հեռուն մինչև յանկարանք ։ որ եղեալ վերին Հեռաւոր Եպիսկոպոսաց յաւուրս վիճիպոսին Հոյ ազգերանդրի ։

Դ։ ակզբան ամագ Ժողովոցս յերիսուս ուղղաբեմն կարգաց ։ և խնամաստեմն , և քաղաքաց ի իրաց գիրս ։ ընդ որս Հաստիկացս և պարսան Հիմնեանսն ։ և սիրելն կոչս Հարիսարանշանքաբեմն 'ի Հայաստանեաց ։ Օ ոչանեն բազում ինչ զարմանալի զրեն բազումք , մանաւանդ Հերոդոտոս , մինչև Հեռ , և զիզարս սիկիլիացի ։ [1.] որում և ոչ ինքն վկայեն ։ Ոչինչ նանան ընդունեն յայլ կողմանս ակամ ունեալ զուսանիցն Հասանել զանբաւեցն և զարդեալ իշխանեան , բայց եկեալն ոչ իշխանութիւնք ասարկասանեաց և եգիպտացոց եղեն երևելի յոյժ ։ ասարկասանեացն՝ քաջութ , և եգիպտացոցն՝ խնամասութեն ։ [1.] օրս և քաղաքեացոցն ։

Դ։ Լ։ Ի։ Խ։ Դ։

Յոլովս հանապարհացն կոչի , ոլորեալ , արանչիւղ ,
անասէր , գեղանի , և Հարիւղ ։

[1.մ 2974
2934]
Գրեմեսն՝ որ և արամանեան՝ որդի Հայկայ յետ մեռանելոյ Հոյ իւրոյ միապետեալ զՀայկազանեանսն , և թագաւորեալ 'ի Հարաւ զիկաս , յերեսաց իւրոց՝ զանանուանս և զիսա Հանդերձ ազգին իւրովն , կամ զաղմուն ամենայն իւրոց և ընդ ոճանցն ։ և գնաց յարևելս Հիւսիսոյ ։ և եկ 'ի գաւառս մի պատեալ ասարկասանեաց յերամբ ։ ուր [1.] մեկ գաւառին [1.] երկրանեալ են անցանեալ կարկաստանս գեան յարևմտից կողմն ։ և առ յերամբ բազմին ոչխարս ։ որ 'ի հիւսիսոյ կողմանն առ ասարասով լերին մին քարանձաւ և մեծի չինեալ արամեան ազգի բնակութեան ։ և անկեալ անուանս մեծ ասեան ։ և գիտասն զայն կոչեալ յիւր անուն ասարասն՝ 'ի արամեասգան , իբրև թե արամեանայ ասելն ։ և զիարանանն անուանեալ ասն ասարասն ։ [1.] Նոր կեցեալ արամեանայ ասն բազումն , յանձն ասալ ոչ ոչ ։ իբրև արամանիսոյ զանիրանացոյն ազգին , և մեռաւ ։ պարարտասեալ ասն իրս ։ ինչ ։ կամ բան եղիա-
ռանիս ։ [1.]

Իսկ մանաւանդ եղբայրն արամեանայ ժառանգեալ զսեղանին Հայոց՝ բնակեցաւ և բազմացաւ անդ ։ և չինեալ քաղաք՝ որ

կայք. մնացուածքս։ Այս որդի Նոյ քաղ ժամանակաց դպրա_ Ըստ 40.
ւորն յերկր ամի, ծննդեանն յարեւմտից Հնդկաց, յորժ. և գա_
ւառն այն և ծնին խոկ կարգաւ բնակելոց, այն է. երկիրն
մարդոյ, և ծով ալեկոծական։ Այժմիկ և խառն 'ի կողմանս
յայտնապէս բաղձանելով՝ կարգելոց գծեա։

Ձեռնկ. 'ի սոցանէ սերեալն՝ խախտանք, բնաւնք, և
մնացուածք. խաղաղութիւն 'ի խառն՝ ազգ. քաղք և սն_
ունդք. բղխմանք 'ի բազմաց. և մնացուածոց 'ի մնացուա_
ծոց. Նոյին և այլ բարեալ երկրորդ եւ քաղք արեւմտական
ծննդեանն 'ի Հայկայ. զորոց ... անցանելոց գիտանք.
այլ ազգաց նոցա մնացին գոլ 'ի Հեն պատմութեան նոյն. ինչ բառ
նմանեալ Նոյ կողմն տեղւոյն Հայոց։

Ժ. Աբրահամ՝ որ և Աբրամ՝ որդի Թարայի ... ամաց Նո_ 2020
Հու Հօր իւրոյ ... իւր բազում կենդանեաց բարեկամք 'ի 3030.
գաւառի, ... պատմութեան, ... և երկիր գե_
տոյն ... 'ի Ա. բնոյ մեր. և ... գաւառն
զայն յետ ... արձանքն. և ... յայնմ ժամուն իւրոյ
... կամ կառոյց եղանի. և յանձնեաց այն քաղաք
երկիր ... և գիտաւոր յաշխարհէն Հայոց, և ... Թ.
... ... նշանաւոր Հայաստանեայց.

Աղէն Աբրահամու որդիք բազում. յորոց մին յազգս անուն
այր զաւակեր, եղև բազմածին յայտ. որոյ ... ազգաց զնա
Աբրահամու յայնմ այլոց իւրոյ. առաջնոյն Հնդկաց աղ_
խաւքն 'ի գաւառ մի մնացորդ աղգասովիւ և բնակեն. ... ոյ
գնացին ... այն է գետն կոչեցեալ առաջինն։

Ի Նոյ բնակեալ շարունակ բազմացան. և գաւառն այն կոչե_
ցաւ յանուն Նոյ, ... և առա 'ի չառակերպ Է. Նոյ, և յար_
գանանօրահող ... զաւառին. Հայաստանեայ եւ 'ի մէջ ասպետաց
բանին, այն, որ ասեն Նոյ 'ի Յաբեթ ... ... առաջին
բանեցաւ. * եթէ քո շարաղէ, ... , ... ամ.
բարձր գետն Ա. կոչ. Գ. Ա. Ա. Մեր Թէ ... եթէ շարու_
նակ եղեւ երբէք զաղաց, ու բանեն զերդ ... ... այլ
... ... երկրին Հայաստանեայ։ Իսկ Աբրահամու ... (1).
... ...
... ... , և ... ... Իւ.
կամ Ղ. Եւթանասնից. Ծ.

ԺԱ. Իսահակ որդի Աբրահամու ... ... Հօր. իւրոյ 2060.
... յարմնաւոր. և եղեն Ծ. ... գեղմն. գեղե_ 3120.
ցիկ, ... այն, և ... եղեան. Ուստի ամենայն Ա.
... ... 'ի Հայաստանեայց աշխարհի. և եկն
... 'ի կեանս ... ... 'ի ...
... ... , որք ... ...

...

մամ ազգս ընկնի , զինուոր բազում ծովիւք զնչիւս ա-
ռանս հեռի ի միմեանց առաւր մեզ հանապարհս . զմին յա-
ղեալս կոյս . և զմիւսն յարևելեան ։ Եւ ես զնա ելիցս որդ-
ան խրոց փառաւոր և ցուսակոյ . յորոց ազգն ոչ ելանն
ընկալան . մին փոքրագոյն , և միւսն ցուսակիցս ։ Եթէ
զնաւն զարգարուց յիւր ամենն ոմանք մեռանեսցուս մասին . և
զգաստանն ի ծովուն զիրենն մոռեաց ոսն . և ինքն հան-
գիրգ գնալանս գրան զարդեալ յարևելիս՝ եղոյց զմասն
նոսկ ինչ , և մեռաւ . զոյսոգոսեալս ասն իբրև . ՁԳ . կամ ՁԳ

Եղեմոնասանից . ԺԲ .

2092 3202 Զ . Զ Եղամ որդի ոմանաց յեռ մեռնու ՀՕՐ խրոց զգա-
զառանս զարգեն յարևելիս ասն քանի մի , ինքս ոչ զրա-
մի իւր զՀարամ հանելոյ զարգանի զարգեն . և յանձն ա-
բարեալ նոա զարգարասուն ազգին հանց ի միւս կողմն ե-
բաղոն գնաց . և խառաց ի հիւսիսակողմն ազգեանց . և
հասեալ յեզ ծովս մեր , որ յեռոց կոչեցաս ծով սեա-
նաց , զնոսանց սեր-իւր գնաս և աւանս և գնակարանս . գոյս
և կոչեաց գեղարքանիս . և զկնաւն ոչ սեր կոյր , սեռ-
ռանեանց գեղ կամ գեղամ . յորմէ և ծովանն այն կոչեցաս
ծով գեղամոյ .

Զոր կայեալ գեղամոյ գնամն կոչ յանձն ազգս զանեղն զգաս
միս ազգաց բերաց , որ կոչեր սիսակ , ոչ և էր ազգս սեռանեանց
և գեղեցիկ , վարդագոյնս և քաջաղեղն , կոյսիսարան և
բաղարարաց . ազգ և կոչեցաս ազգս . իբրև ՀՅՈ ազգիս հան-
սեռանեանց , ասն ի սեռոյ ։ Պարզեանց սոնս գեղամ և ջրեն
ուսան ընդոյ խրոց , և ետ ի ծառայութիւն զազգս սեռանեանց
հարուածին կողմանս այնոր ծովակի յարևելս կոյս ։ Եւ բնա-
գեալ սիսակայ եղեալ ընդ ջրեամբ սեռանեան . և զՀՅՈ
կոչեաց յիւր սեռն սիսակ կամ սիսական . որ կայի ետ սիս-
նիկ . յորմէ սերեցաս և ծագեալքն սեռանեաց կամ սիսա-
կեանց , ՅԲ զրեալ խորենացոյն . Բ . ԺԱ . Լ Բ . Ղ .

Սա սուսանեալ ետ ընդարձակեալ զազգսանէն իւր ՅԷ արևելս մին-
չև ի գետն կուր՝ ասանեանց ՅԷ իւրն զանանիսանն յայ-
ետակի կողմանս . և ՅԷ ասելոյ սենոց՝ ասեն զգնանիկս յայն-
կոյս գետոյն կուրայ , մինչև ի սահմանս կասպից ծովուն
արամ և ալիսարշն ազգ , (որ միով մասանն կոչ ՅԷ մեր կուր
գետոյ և կասպից ծովս) , սենանանցուս ազգանք յերկրն
սենանանց են ։ Եւ կամ բան ազգս , սերեալքն ի սենան-
սիսական յայնկոյս գետոյն կուրայ մինչև ի ծովն կասպից ,
կոչեցան ազգանքս . իբրև ՅԵԿ սերեալքս յայսմէն սիսակայ ։
կոչեցան նաև զիրանանք ի մեզ յոյգ սոյն սիսակայ որ կո-
չեալ սիսական ։

Լակ գեղամայ յետո գալեալ, և եկեալ Իշխան մի, որ
ընդ ոչ գետոյն երանեալ, և Ծովակին ուռուցեալ, չինեաց
զբանալաք ի մի հեղեղատն առ առուն Գիրին. և զայն քա-
նալաք կոչեաց գեղանի կամ գեղամի, որ յետոյ ապաքեալ ի
ալիս ի Խառանայ ոչ որում անուն էր գոնելիկ, կոչեցաւ
գառնի. Զնոսա այսր ամի կիսելոյ գեղամայ ի մեր ազգս մեր-
ոսաւ ոնգ ի գեղամի, պայազատեալ ընդ Շամ ասն իշ-
խան. Ծ. կամ Եսեմանանից Ն.

Ը. Արամն՝ այսչ գեղամայ, որ պայազատեալ զորդն 2142
գարմանիք, շինեաց զարքիոց զանալաքն վիճանք ուսանելոյք 3302
և կանգնեաց ի քաղաքն անդ և արարայ հայակաց սաղ-
ատաս. և պայազատեալ յետ հոգ իշխոյ տան իշ. ամ. կամ
Եսեմանանից. Հ. մեռաւ անդ, թողեալ զիսակուսն
ազգին՝ զգեղ Խարամ արաքայ.

Լոս ի ժամանակն ոստ քաղաքն մայրկամ ընկալեալ զրե-
ալն ի Յովանդոկ Սո հայասանեայց, և ոչ ոչ յաշուց և
ասորեաստանեայց և մարայ և հնդկայ, և ար ի կարգի, և
զայն ուղղագոյնն կարգաց գրչագրեալ ի կարմատ արևե-
ցոյց, և յաւելան յոտորեստան և յեգիպտաս, և գաբեսոնի
ելոյց, և յաւելան յոտորեստան և յեգիպտաս. և գաբեսոնի
ելոյց, և յաւելան հնագեալ. Լսել ինչ կամի արդեաք յոյն-
ոչ ամենագրուն ի հնագեալ. ոչ ի յայս. հաւանակա-
ժամ ուսուցանի յազգին հայոց, ոչ ի յայս. հաւանակա-
նապէս թանձ ասել, մեկ ուրեալ էր և ի հոս կուսոյցուն.
վն ի յայսմ՝ ելեալ ասացեալ էր գաբշուքն մասն պաշ-
ամանոց. և ասկաբ գասանելն ճշմարիտ ուսուցանելոյ, ոչ
ոչինչ էր ասացեալ և մեքսիոնիկ, որք էին յայսմ ժա-
մանակի.

ԳԼԽԱՒՈՐ ԽԱՍՍ.

Գալոյիս արամայ, և յոյժ ետաց նմա։ ուր և յայսմ խոսան
նոցա բան։ Խաս և յայսմ ինուսի։

2173 3372 Ա. ԵՒ 'ի հայիսանս արամ ոչի հարեալ յաջոր-
գեալ 'ի տեղի հաբ.խրոյ՝ եղև անուանեալ յոյժ յաջ-
խարհ ամ։ վասն զի խոհական և արիական
գործոց գնեալ լեալ՝ ոչար ոչի քաջս ի ծո-
և. 'ի մէջ հայրենեաց խնամարկեալ՝ ընդարձակաց գնոյն 'ի ի-
բանալն կամիսաս. մինչև 'ի լերինս ոչոսի, վանելով զամ-
ենայնս՝ որ նորոգ սկսեալ էին առնել մեռս յայն աշ-
խարհ, և նեղել զազգն։

Ինքեան երկանն մեռացաւ՝ ի ժամուց, այլ հարար հանել
զօրք 'ի սահմանս ինչ հայոց 'ի մերձին ծովն հարեալ՝ 'ի հաղ-
թի կոչանցեալ էր գնոսա ոմն երկուս։ և հանդիսեալ էր
յարձակել 'ի նոսա։ Լսեալ արամայ ժողովեալ 'ի հայոց սահմ-
ան քաջ և առաջնորդեալ ինքն և կամակոր իբրև մինուն
հարար, զարամասեցաւ 'ի արամերաշ՝ և բնակեալ յայն
կողմն իբրև տի՝ ուր սկսեալ էր նեղեալ։ զարար սիրամ՝ յան-
կարծելն յառաջ քան զնոսոսել արևաւ եկաց 'ի վրայ նոցն։ և
'ի դիմի հարեալ սասանեաց զարարմանն սաստիկ նոցն։ և
կարեալ զնոսա ինքն զնոսքան՝ եաւ յարմանիր։ և հարանեցաց
յնոց երկանեն զարել ի ձեռաս նոցն։ և զարար նոցանն
սասանեալ զարարին 'ի հարանի մինչև զեռաւ զարարաց։ և յանձն ա-
ռեալ զայն՝ 'ի ձեռս սիրամերանց 'ի պահպանել։

2177 3376 Բ. ԵՒ այն ժամս ինչ զարարարն սասանեալ ոչ-
բել երկիր՝ զնեաց զիրարամ՝ զի զարարաց 'ի վրայ ելոյ մերոյ։
որ յանուն նոցն կոչեալ սարկոն, այն է արիոյ։ ինչ զարարամ
սին այր սեզ և զարաչ 'ի սահմանսն բարձրալեռոյ մերոյ
եղեալ՝ զնոսա՝ եաւ զայն 'ի ձեռաս նորա։ և ասա դիմեաց 'ի
սահմանս հայոց զարարաց հարար հեռաւորք, և հինգ
հիմնարարք։ և խրախուցեալ զարարն 'ի նոսա։ Նոքա
ժամ առեալ արամայ զարարիցուցան և զարարարաց զարար
զարձակեցաւ 'ի վրայ նոցն։ և յանկարծակի զարարեալ նոցն՝
հարարանն արար զազգն նոցն մեծ կոտորածս զարարն
սասանեալն։ և սասանեաց զարարն 'ինչն։ և կարեալ
զարարամ՝ ասան զնա։ և սանեալ զարարանն զարարեալ 'ի
ձեռս ցեղին կազմեանց՝ ինչն խուլոյ յարարանս 'ի կոզ-
մանս կապադովկիացոց զարարարն հարար հեռաւորք, և

[illegible]

[illegible]

[illegible] (2)
[illegible] 2179
[illegible] 3378

[illegible] (3)

[illegible]

[illegible] 2181
[illegible] 3380

[illegible]

[illegible] զեղի սեռեանն քաղաքն։ և իւր անուն միայն յիշեցի։ Զոր վասն խոչ ասի, թէ Հրամայեաց զայնպէս պատանեաց ինչ քանաց ենչեալ յուսաւորագոյնս։ Զոր ինքն մոգովին զանոնկանանալոյնս Հաստատեալ և զգուստս զգուստ մարդկանցն ի գնարարութենէ։ և ուստի ամենի ազատուսցի և վերայ պատերազմի։ և ապա գտանիցեալ զայլ ևս կարս ընդ յոյժ։ և միաբանեալ ընդ ազգին արարատոյ։ խաղաց հոգոյն ի վերայ ազգաց բազմաց։ և ասիրեաց նոցա։ ։ առ և զերկիրսն։ և զամենեսեան նոցա։ զբնակեալս և զերկրորդիսն և ի հարկիս։ զայլ ոչ կարացին ասիրել զնոսա։

Զամենայն սա զերկրամանեայ, թէ ինչ ինչս հոգ իւր ազգանալոյ։ ի հայոց։ նիմեր զի զարմ առանալ զիմ ժ։ յայրեաց նի։ ապա իրեն զարձաւ ի հարկոյ զարդասանելոյս։ զիմեալ յայրեաց հայոց, եղեալ իմանի ոչ միայն տեսիլ, այլև ընդ զաղջն հայոց ասէր։ ։ Զոչ սակայն զգուշացուցանեալ յաւանդեանն։ և զանոյնանալ ի Համբարձաց մեծամեծ գրանցն արուանց հարանցեալս։ ի խորհրդոյ նոցա։ և բասեցին խաղաղութեամբ։ և սանս։ և անուանեցաց զնա։ երկրորդ իւր։ և ետ նմա ածել զարդասակ մարգարտեան։

Զիսոն այսորիկ մեռն նարի նիմնա։ և զինեալ նորոգ զքաղաքն ամենայն։ յարուցեալ ասա սրամբ սիրելիսն։ զոր հանեալ յինչ անուն նիմանի։ երկայնաբերեալ քաղաքին հարիւր յիսուն ասպարէզ հարկ, եմ ենեալն։ փարասին և ելեալ։ և բաղաքին լիանալն ասպարէզ հարկ, եմ ենեալ փարասին և ելեալ։ իսկ ընդ գրելոյ ի մարգարէութենին յանդանալ մեծութենի նոր երբ իրեն գնացս երկոց։ աւուրց։ Զարձրանի պարսպին հարիւր ասանալ։ և բանալն ամենայն ընդ արձանի, մինչև երեք կաւ զիմինոց զիմ կարելի անարգել և զիւրաքանչիւրն։

Զինչ սա սարանելոյն ինանի զայս զարմ մեծ մեծամամբ բանիցեալ ասա պատերազմի բնոյ բանարանցիս։ և զամենեցուն զոր բիրմ յասելոյ, թէ կուռանոյ ենեն և ասան հարիւր հազար ձեռանալոյ։ և երկու հարիւր հազարաց։ ընդ սա և զիշատանն հայաց զերանոգոյնն կուռ։ Զաղաւարն բանարանցուցեալ ես զամենայնս զոր ինքն հարիւր հազարաց զարձեալ էին նիմանի ի երկրէն երանց։ և իրրև կանոչ մեռն ինչ զարանն նիմանի, յարեալ ի ոչի, և կուռանոյ հարիւր հազարաց ի զարանն։ Զայլ նիմանի ազգն։ յանանանալոյ բաղամանանանք։ ետուս յերկիր նոցա։ և սրիրեալ զիմ զարանն։ և զարանանալ զանանի զերկրի զիմանի և զամենայն բաղաքն։ այլ չկարացեալ առնել ինչ։ մինչդ թէ փառանցեալ։ Զիսոնանանի։ զամենայն էին մինանայ զարանարի նոցա։ եղոյց նի հնարս։ զոր ի եռաս նա զբաղաքն։ և դարձաւ չի իւր։

Է · Լսեր արամ զահիպատ հայոց զարշաղուսոյ զորդ իւր զամն իբր · ծԺ · փախուստեցաւ , եհաղորդ զնորա թագաւորն զարդեն զրգռեալ իւրում զարդ : Զորմէ զարամայ և զարդարեալ նոցա ոմն զարդ և զարայի և զարդոյ ոմանց 'ի հայկազանց , եկեցին և բազմեալ առանձինս էին 'ի մարիբաստ , բայց խորհուրդն հաստատեալ յիշէ · ԶԸ զրամ և ինքն վիպեալ · ա · 12 · և 13 · ետ · Լբ · 'ի գլ · 19 · առ · ԺԸ գարի շատ լինի , եթե զնոսա զոր ինչ զարժանն է , ասիցեն 'ի Տառին , զհաստատելոյ զարամայ (հայկազանց) զբարեն և զբանս ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Զ ·

Զնաւոր զարայի , և հանման նորա 'ի զանիրանայ · և յանդրէլոյ իշխանի , և տեառ-լուսանայ ։

Զարայ զարի զարամայ՝ զի զեղոյ զիմանալն կանգնաց զանիրանիկ , զարաշարանայ զհայոց զարամեցոց 'ի Նինուսայ · և յետ մահանելոյն զարքայութեն իշխեալ հանրանն հայոց զանիրանայ զորդի զարայ · և նորայ զարքայութեան զարքայութեն հայոց · յորմէ և սկիզբն այնմ յորում էր զանիրանայ զարքայն զարամիր , կանգնաւ զարքայ՝ կի զարքայութեան իշխանութիւն հայոց կանգնաց զարքայութեան ։ Յետ կեցեալ ամս ինչ՝ ծնաւ զիարդոս 'ի մանչարդայ մեռեալ իւրմէ ։

Զնաւոր սարամ 'ի մեռանելոյ նինոսի հաստատեցաւ 'ի մի զարքայութեան 'ի նինուէ զամիրամ կին նոր , որ ծնեալ էր յասիանոսէ զարքայէ ։ Զարդեալ զարամիրն զրամ ինչ զարքայութեան զանման · ասեն , եթէ զարդ ծնեալ 'ի զիրկսն զամիրամայ զանձանն զարդոյ և զարքայութեան՝ ընկեցաւ 'ի խոռոչ ինչ անապատի · ուր զիարդեսի զարքայն զերդեալ զարդ · Զարդոյ զարդոյ հանեալ զարքայն զարդեալ զարդեալ զարդեալ

Ամ 1000 բաւական մնալ իցէ յաղաւնեանց, և մեծ մի այն կոչի շամիրամ։ եպ. պատմիչք ազգանաց ի գրոցս տարբերանեանց։ զնոցն
տարբերն և նոքա յայտնեցին։

Զ։ Լոյս թագաւորն գրեցեալ քան զնոսա թագաւորս տարբերանեանց էին. մեծագործ և հզօր։ և ի մեր կամանց սա էր՝ որ թագաւորեաց զտարածին։ Լանչեանց սա զշամ հրամայական շինուածս ի գեղջուն մոլորակեան։ հարեալ զմանապարհս։ և կամ ջուր ի բոլոր քաղաքս։ զաղմանարի ինն և յարիւնոց զտարեալն քաղաք։ զոր մինչեւ էր բերեալ։ Լոյս սոյն բոլոր շինուածոց խուզաց մինչև. յերեկայնս։ և կամեցաւ գնալ և տեսանել զտանջանս գիրսի ամմնոնի ի միջոցս։ և հարցանել քարոզիչ ի գաւիրանին։ Բեր ասէաս նմա պատմել, եթէ որքի ելս ոմնոնեան զարտանակալ է նմա։ և մեծ մի յոս մանկան բերալ՝ մեռեալ ի ասոյ հանելուցեալ։

ասալ ինքեան պատմել ասելով։

2249 Զինս ոգորիլ զեմեաց շամիրամ ի հոգեկոր անհնարոյ բոլ-
3444 ուն զաղաց։ և զի նոքա փղոցն զարանային, շամիրամ հա-
ղելով զիրեալ կարգեաց և զարարանաց զանեմն ուստ ի
ոմանոնեի ձկայ. կարգեաց զարամի խարել զնա։ Ցեսեալ ար-
սային հոգեկոր՝ եմ զայր հասանէր շամիրամ՝ ի սահմանս
իւր։ հրեշտակս ասելանեաց հարցանել՝ եմ ի ինչ, և ընդ
զայ, և զինչ խնդրի։ Լոյս զինչ թագուհին։ զաղանարակի
խակ յուցեալ բեզ, ո՞ իցեմ նա, և զինչ խնդրեմ։ Լոյս ասաց
խաղաղացեալ զոգաս իւր յամէն գեստն ինչոսն։ և կամաւեալ
ամբ կամանարս բոլոր լուսաբեր։ Լանց յոյնկոյս։ և թագաւոր
ի պահպանանի լաստաց կամրջին վանեանս հաղար ոյր և
մնաց ի ներքսանոցին երկրին։ Լոյս ինչ առաջ նորա թագն
հոգեկոր։ և զիրեալ ինչ զանարանի բարանանի երկրի զանարս
սամիրամայ։ և առանձնաբար կամանաց կոտրելոյն զանհնարոյ
զարանանանի զարաց նորա։ որ և ինքն շամիրամ երկրա
զերս ընկալաս ձեռանէ արքային հոգեկոր։ որ զհետ զրեալ
գեալ էր ի խաւանն։

Զ։ Լոյս թագաւորին քաջ՝ հնարս հնարեր զերանին կարդել զեր
զրանս։ և ասեցին այնպէս մեծ էր ազգանի շրջանին և տարդ-
նարին հասեալ ի վրն առհասարակ, ասէ զիարդ։ զերկի-
լանցն, զերկնի հարկեցաս խաւսել իւրարքն ի կամարքն անդր՝
զոր ի վրն զեսցին։ Նա յանցանել զարանն խաւսարարս ի այն
ազգանի և չարամ ինչ կրցս ի նոցանէ զրազուն։ Նոցանմ
վայրի ասացին հոգեկոր՝ ոչ զանեալ էր զհետ շամիրամայ։
ապրեալեալ ի զարքիրայի իւրոյ՝ նոսանցիցս լեռս։ և շա-
միրամ զնալ ի բանարդ։ և անտի զարձաս ի քաղաքն։ և
եկեալ ի ներսանն զարարանաց ոմանց։

Խորեն. Ա. 17. Գ. 14. Եր. Ի. Ա. Մոսես.

Գ. Գ. 85. 2255. 3454.

Գ. Գ. 86. 2257. 3456.

Խորեն. 19.

Խորեն. 15.

Խորեն. 16.

Գ. Գ. Յայնմ ամի մեռանի Տրդատ թագաւոր Հայոց, որոյ զանուն ասեն Գրիգոր, զոր ի Խոսրովայ ի Ներսեհ ի Ներսեհայ ի Ներսեհ ի Ներսեհայ ի Ներսեհ ի Ներսեհ

2259 (1) մեռան զայր մեր, Թեոդեան և տեղի նոր ի նեռան գայր
սին զարաշան սնունն, որ ի ասորեաց մարդոց։ Զոր զիս
զարդս տիրելոյն Մեծ. ասին զայս զամիրան նոր Հաստատել ի
լեռանցն Հայոստանի զեմ մի ասպարեզ Հայրենի զիտանանա-
զարի և թիզանդեանցն. և զուսն և զարս սնունդքար թանդրեալ,
և խառնեցեալ զոյն ազգին ի գեան, և լաստեալ ետեղ ի զու-
բանքն։ զոր և կանգնեաց յարգանս Հանդարարի։ * զարդ
արքարեն Հիսանոյ ի մեր սեռոյդ (ասեն զիտարքս)։ ։ որ
և Հասանի ի մեր Եսիմ զարանդեանց։

2260 Զ. Ասորդոյ որ ի ասպանեն ասոյ, զեռ զանանեանցն զՀայոց
3459 զեռ զանանեանն։ Եւ Թանիբեաց զայն ի սանանի ի յանանեան
ասանեանն ասանեանց։ զեռ յանանեանն։ զանանեանն զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։
զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։ զանանեանն։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Լ ·

Յաղագս Նուսպերեանցն պարիսայ, որք ասին գնալ
ի հրոյ, զարհուրելով ի նոյն ինչ ինչ և
զերեսելի էին ·

Զեռ անառաջանայ ի զարթիչ նորա ոչ գոսա ոչ 2338
սիրող աշխարհին · այլ սմանք ի ցերագոսուն 3537
Հայոց բռնացեալ տիրեցին մինչև ի Խարա-
զոսոյ պարիսոյ · զորոց չանիմք ինչ առաջուն ասանցեալ ·
այլ միայն զանուանս, և զասաւեր ինչ ևս գործոց և ճիկաց
նոցին · սոյն սեռցի սոյնք ·

Պարիսն սին ի Հայկազանց անուն իշխան Հայոց՝ երիտասարդ
անպատուելի, ի մեռանիլ անառաջանայ՝ նուաստանալ ի իրեն
զարգս Հայոց՝ տիրեալ բռնութեամբ աշխարհին, ի բազում
բիմ անգամ պատերազմելով · և ելեալ աւելի քան զանն ·
Ճ · մեռաւ · | Սա Հայանէր մեր սա զկարգ մեկ յաւուրս 2369
սորա վասնանեցաւ յանիրաւ նահատակս ի Հաս- 3568
կի Հարեալ և սասն սմանց · զոր նարեալ պատմիչք մոռեալս
և ասին՝ թէն թագաւոր Հոլիշ · ի որում Հայք նորա և
եղեալք նորին բազմապատիկ էին ·

Զեռ դարձեալ տիրեալ ի մի Հայոց արքայ՝ սոն իրք · թէ · 2388
և յետ նի զաւան այր զրաւոր ի մագիստրատի՝ սոն իրք · 3587
ի · ապա առաջս կոչեցեալ սկիզբն միապետան սեռ-
նոցս · բանի ելեալ սին եղբարացի · զոր յառաջագոյն
կանն որպէս Հայոց, ասելով զինանիցս սկզբանի յառաջին՝ մա-
քանեցաւ ընդ յոյն եղեալս սոյ · որք Տիգրանք կոչին յա-
ռաջն Տիգրանայի որդոյ զեՀակլանի · և բանեցոյց զնա-
խուան յերկրաւոր ասեն · յորոց և Հառաջագոյն զեռոնիմ
ինչ սեռնեցոց · և ասասի Հոմերի սկիզբն Տեառ Տիգրա-
նոցս՝ լոյս սանոյ · և տեսեալ այն զեռոնի սոն · 483 · Ի
եռանդն ասան միապետաց · յորոց երկրորդն՝ երանոս կոչեցեալ՝
մենոց զարիսապատոն կամ զարիսապատոն · և ասանեցարդն՝
այն է Հաւատասոն ինանոս ժողովիս զանանիցս այնց երիս-
ասանս ասանիս՝ զինեալ զաւագարն սինեն · զորոց երկաս զրն
պատասարդս · և յետ այնց միապետաց սկասն տիրել ասարդ
կամ Հարիք, որք ի յետնոց կոչեցան սպարապետք ·

Ի Հարիք, որք ի յետնոց կոչեցան սպարապետք ·

Զ · Զինի Հառաջագոյն միապետանն սինեցոց ի կեն-
դանի Հիմնեալ և միապետանն ընկերամենեցոց ի սպա-
սիցոց յԱթին մեռեալս · | Զինն ցայր ժամանակ ոչ գոյր ի

մեր լուսոյ՝ մի գիր, մի օրինք, մի պատուն, մի հանդարտութիւն, մի մարդասիրութիւն, մի բաստանութիւն, մի գթութիւն, մի արդարութիւն քաղաքաց, և մի երկիր արտաքոյ մարդոյ. այլ զի Թոմիրիս։ Եւ եկեալ ի յոյժ պատիս, առաւել քան յայլ մարդիս երկրային։ գիտացին, ի գազիոցիս, ի ստեղծագործս, ի գերմանացիս, եւն. երկիր զի կալանեալ ի հին պատմագրաց։ Հնոյ լայն Թմիւց ապա եմուտ ի դեղ կարգ և օրենք և խնամատեմ յեգիպտացոց և լուսաւորեալ կամ մանց։ ոչ յայնմի աւանդեն նոքին իսկ յոյսք։

Լայն առասպելն զնոսն հաստատեալ գիտասցուք մեծապատուեալ, կիսամա և փունիկ եկեալ ի Թեբայ զայնքն ապրեալս, զոր սկսեալ ի տիրան ն. ի սիրտ, եկեալ նոսին հնագոյն անուն եկին գտանեալ ի յունաստան ի գլուխ եռապատեալ քան իբրեանց։ զոր լուսաւորեալ էին յայնք կիսամայնք։ և անգին ի գաւառն քիւլիքոս կամ բիւտիս զնեալ կիսամս զաղաղաց մի, և կոչեալ զայն լուսոյ մոգ զաղաքն իւրոյ Թեբէ կամ Թեբաս։ և զնա յանուն քան իւրոյ եւրոպիս՝ ի աւանդեալ անուն։ և Թագաւորեալ անդ։ և

ուստիկոյ յանուն գիր՝ ի լուսոյն Թանիս։

Լաւ յոյսմանէ սկիզբն եղեալ գրոյ ինչ գիրս ի գրոմանէ գրոց յանուն ինքն ինքն։ զնոր ազատ յոյժ։ և ոգիցաւ այնոսանս Թիւն զմի ինչ։ և ասա եղեալ մասաւ և լինաւ։ և յեսայ որիկոս բանասաւեղն։ ն. ասա հանեալ և հնարեալ։ և յետ նայա հանեն խնամատարեալ։ զոր ծաղկեցան առ Թիւրք կիսապան։ Եւ ասաւ ասիաւ հնաւ անել ի յոյս գիտուն և մարդասէրսն։ և օրէնսդիր ասասելաւ։ և յետոյ գնեալ զօրացաւ և պայծառացաւ։ մինչև այլոց ազգաց ամենայն գիտուն և քաջարանաւեալ ուս ասաւ։ Թիւնի իրք տուեալ ինչ։ որպէս և հրեայքն անուանի քան զամենեսին։ և կալեցան մայր ն. գոյեալ խնամատեալ։ և եղեն ի հոգի ընդ ամենս Թիւ մանանոցիքն գիտաւեալ և պատուեալ կրթ սուհոնայ։ և

խնամատարքն զրաւեալ ըստ։

Զնախնի խրատեալ և գրեալոց յանուն անհամար առասպելք գտանին ի գրեալոս բանասաղիցն նոյ։ զոր յոլովք ինքն ասացեալ ինքն պատմիցս։ և այլք բազումք։ Այնք փարք ինչ կամեցաք գրեալ զբանս։ զի ընթերցողք պատմագրութեան ունելով գիտանոյ զոնեգեալինն ինչ։ լաւ ևս մարդասէրն հնաւ լինել ոյսոյ։ Զայս այսպէս նոքանք՝ մոսիոյ ի կարգ

քանիս։

2469 Գ. Զեռ զամանոյ պարագաւոյ գնայ փառաւոր ուռ-
3668 ջին։ Եւ փոնեցաւ յարքայնն եգիպտացոյ ի սեւաստեղոյ

Լիտրոս։ Ի։
Լիտրոս։
Գիրք։ Ա։

Ամենեւ Հայոց ի պարիզ • Բ • 60 •

(զամ ՝ զոր այլոց ի սեղմ ասեալ) , որ Հայոցդ թվականութեան • 1673 •
զամի հի իբրեւ • 2474 • զամ՝ զոր ասեն եօթնամեայ • 3673 •
Հելլադասն և զնոսդ սիկիլեացն գրեն ; եթէ յորժամ
ծնաւ ոչն ոչս մեռաւոյ , հայր ոչ ամենեցուն հրամայեաց
ժողովել զամենեսն ազգս զուսակ մեռեալ ի նոսին առաջ գրեալ
յանձն արար զնոսն ի գոյնսին բնութիւն և զգաւորութիւն • և
մարդեաց զամենեսին զնոսն ի սեռատեսակս յոչնչանալոցն
և ի կենդանիս տրամեալսն • և յետ զարդարանաց նոցն առա-
քեաց ի սեղեր տեղիս ի փոքր պատերազմի • յոչս զամանս
քեաց ի սեղեր տեղիս ի փոքր պատերազմի •

Նոյա բանք •

Եւ եկն երբեմն մեռաւ ամենեցուն ; ինքնաւորեաց նա ինքն սա- 2494
ռատ , և զօրացաւ յոյժ յոյժ • և կամեցեալ յոյժ ելանել 3693
բոլորակ աշխարհի զուռնութեաց զոչ բազում , զեց հարիւր
հազար հեռաւորդ , և քսան և չորս հազար հեծելոց , և
ոգեն հազար կամաւ պատերազմի • որոյ տեղեաց զառաջինն
եմ կոչեալսդ , և ասա զարդացաց • եհար և զարդեաց-
նեցն • և զիմեաց անդի ի հայս • ուր ազգաց բազում հայ-
սեաց , և զիմեաց զիրանակ • և ասա խաղաց ի մարս , և
ի ոգաս , և մինչեւ ի հիրկիս ի կաւանեցեալս ասկիսան •
և անդի ի սկիւթացիս և ի ասիանացիս • և եհան ելս
զաշխարհս մինչեւ ի յանապատս • և չարեալ անդ բազանիս
պարարս զարդոյն զկնի ինքնաւոր զարդարանաց զարդեաց ի-
գիպտաս • և անդ կալաց զարդս զարդս զիւրոյն •

Գիրքդ յաղթութեան ոչ ոչ ինչ ասաց մեռաւոյ , քանզի եթէ
հաստատեալ , և ցուցանել՝ եթէ յաղթեալ ամենեցուն • յայլ
ասեն իսկ յոմն տեղիս կամեցեալս զարդանս և զանձն գրեալ
ի մի ոչ զարդեալն իւր այսոցիկ բանիւք • * Ոչ ոչ զա-
ւուտ հանդերձեալ զնոս զորս ոչ ասեալ ոչ ոչ ոչ ոչ
բանս մեռաւոյ ‖ : Ոչ ոչ մանեալ մեռաւոյ ինքեանց յերկրս
տուս հանեն • և յետ նորա այլ ոչ , զոր սոքա գրեն հասա-
ղուկ անուանեալ փոքրագոյն մանանոն • սա զորս ասեալ զարդիս
ելեալ • և յաւուրս սորա ելեալ ոչ ոչ յերկրսն՝ յամի ոչխարի •
2513 • կամ՝ ի եօթնամեայ • 3712 • Պիսիդիա ասեն , եթէ յետ
ազգաց ելեալ էր մեռաւոյ վերոյգրեալ յերկրագիրս • քանզի հան-
գամանք ոչ ոչ ինքեան գնալ ոչ ոչ ոչ • զոչ ոչ ոչ մեռ

Հարկ մեռեալ ասաւոյն •

Իսկ փառաւոր հանդերձեալ հայոց յետ վանեցեալ յերկրաց ան-
ասաւոյն՝ ազգաց հաստատեալ զիմաստասէր իւր՝ ձեռն հարկ
շինել և բազմացուցանել զազգեալ ամուրս • և կեցեալ անդ
իսանեալ ընդ ոչ ամս իբրեւ • ԺՂ • մեռաւ • 2522
Ի • Յետ փառաւորեալ պարարտեաց ՀՀայոց՝ սուլ , ամս իբրեւ • 3721

[illegible]

2552
3751 [illegible]

2567
3766 [illegible]

Բոհորեալ 'ի պարսուկ մասանեցու յերեսաց նմ, և սկսաւ 'ի մարտ · Եւ յոշորգեալ 'ի տեղի նմ 'ի հնաշխարհեն Հայոց զնոյն ամ ամսոյն ամսոյն ասն իրբ · ԺԷ · և ապա սա-նակ' ասն իրբ · ԺԸ · և ապա շաբաթ առաջին ասն իրբ · Ի · սա զնեաց զբաբաստան քաղաք · Օ զնի շաբաթաց նստաս-նորդեալ' ասն իրբ · ԻԹ · զնաց փոսամ' ասն իրբ · ԺՔ · և յետ նորա կաց' ասն իրբ · Ա · և զնի նորա գառանի' ասն իրբ · ԺՂ ·

Յետ գառանի նստաս Հրամեայ առաջին ասն իրբ · ԼԸ · 'ի որս ուսաբ' Լեզեալ 'ի Նեղուսի ելբանեան Ծովանն բիզ · և բաբան և ԷՄ բիւրանեան որդի նեղուսի · ոչ և Ը ուսան-գեալ գիւղ գիւղի սիկիլեցաց · Ը · Ց · և Ը այլոց , և ոչ բան գաղարաս փոսալ'ելաց 'ի յոտոշարանանեն խրատ) , զնեալ ամ քաղաք' կոչեաց յանուն իւր բիւզանդիոն · զոր յետոյ առաւել ևս փայլեցուցց պատան արքայ արարատեալաց · ար և զնի բարեաց ճանաչ շրջեց և ընդարձակ յորինեալ 'ի մեծն կոստանդիանոսի' յանուն նորա կոստանդնուպոլիս կոչեցաւ · ար և այժմ բարանոյ կոչի ·

Յետ Հրամեայ պարսպաշանաց 'ի Հոյս ընձակ' ասն իրբ · ԺԸ · յետ նորա զՊաի' ասն իրբ · Ը · և յետ նորա Հարբ' ասն իրբ · Ի ·

Գ Լ Ո Ւ Խ · Բ ·

Յարեալ պարսպաշինն զարմանալի · և պատերազմն երկրորդ ·
ար ոնկա զարմանք ·

Եւ ասեմք զնահանգեալ Հայկազն պարսպաշինեալ զՀոյս զնի Հարբայ ասն իրբ · ԺԶ · զա-նուց զբաբաստան , և Եղև երեսեալ · զարդ և զգաւրանն զարհուրելի կուռ գրեալ մեծագործաս · Յաւուրս սոցա Եղև մեծ պատերազմն ոչն Եղինանական կամ Եղնա-կան , որով առաւ 'ի յաշուց Եղեան , այն է այսպես , որ բայլ ազգեաց Եկն բարանալ կուրի · Իսկ թեն ուստի գրգռեցու-ցան պտղզմ մեծ , և զնարդ կոստանդեցու , պատրաստ թանձ ինձ սակաւուք գրել սա · մինդ զի և զարմանալի մեր նա-հապետ 'ի նմին ատանարարդի ասանաս յաթելեանց · Լսել կամեցեալ հանգչակեան բնծայիլ զարդն սեպիսն ասարդից · 'ի ծաղմանն տեսեալ իրացն հանապատիս կարգել , զանազ բան կարի յառաջագոյն · գուցէ ոչաս թաղանց ընթերցի և յա-խորժելի ·

Լ.Ա.Ն.
2637
3836

(1)

2733
3932

2758
3957

2806
4005

Խորէն · Ա · 18 · Ե 3 ·
Գրիգոր · Ի Ապիսար · Ի Սրբոն ·

[illegible]

1780 / 3979 [illegible]

[illegible]

1790 / 3989 [illegible]

1793 / 3992 [illegible]

զնաց՝ երիտասարդը. ժիպք ինքնակամն՝ ի դարձ դարձեալ։ Եմեան յասին յայս նոյն՝ ընդեալ՝ ի բաղմանէ անուն զանգանին զարուն՝ որս յիսուն և չորս • որպ գլուխ կարգեցաս։ Հելքելեա, կամ՝ Հերակլն՝ ոգի ազատողաց։ Լուեալ սոց՝ ի Մեհասարդոյ՝ Հասին՝ ի տանն Հոգեն. ասոյեարդաց կամ ասպեալ, ար Մեղրեալ լաւանոյնոտ։ Եւ իբրև եկին՝ ի գամաք։ գտին անդ. կոյս մի կուսեալ յասին. Ծոխուն • քանզի առանդի, Մեն ընդ այն Ծիկս ահագին վիշապ ծուկն եղեալ՝ ի ծոմն՝ վասանդեր զարդեցեալ։ և ասպեալն լաւանոգնաս այլ Հնարս չգտանալ՝ պատրաստ Հոյց՝ ի դարձիցեն։ և ասացաս նոցա՝ ի դիմաց։ զի ոմն որ ասացեն՝ ի Հերակլոյ ոգիսն՝ որ գտանեալ գնասա։ և վերծցին՝ ի գիցն ցասմանն։ Լուկին զինուսկ։ և ել խոսանեալ գասեր արքային։ որոյ վն Հարկեցաս Թագաւորն Կոպել առ Ծոմեալն զգաստոր իւր։ զի էր ցի կերպարար զիշատին։

Այսր՝ ի գաղ. արդնաւորդաց յայն սեպն։ ոսեսեալ Հերքիւլեայ զաղջիկն՝ իբրև խնամաս. գարտանաս իրարն։ ոգնակեալ գնա։ և եկեալ առ Մեղրն լաւանոգնաս՝ յոսեն կապանանել զՀրեշ զիշատն զայն։ և Մեղրն խաստացաս նմա բեմ արարեալ։ զեպ որս և զգուստոր իւր զանգանել ստալ նմա։ Որոմեալ ապա Հերքիւլեայ զիշատին՝ ընկալաս յարքայն զանգանանն։ Ի զեր գուսանեալ նոս՝ Եւ իւրն գնալ՝ ի կողքեան։ յոր գնամ եղեալն էր։ ելեալ զնա առ արքայն իբրև յաւանոգ։ ինքն գայնոյ անդրին։ և ել՝ ի Հոգ զնալ։

ԳԼԽԻ ԲԱՐ։

Ի գնալսն ապա ընդ ծով՝ Հասին՝ ի սանոր անդր ամենազեղանին։ և Հարեալ մեզեալ գտեր արքային այնպասալ յարգասանեալն զայն գեղն Հանդերձ մեզեալ։ և մնալ՝ ի նա՝ մեզեալն անուն գաղանանն և եկին՝ ի արքայն։ և՝ ի այնպել զկնի նոց այնպասալ արքայն՝ ասանան։ Եթե յիրոց ան. պի Եթ պատգամեցն զոր ընկալեալ էր յաբեան։

Իրրև Հասին ապա՝ ի Զաւանանդիսն արքայոյ։ առաքեաց Հերքիւլէս Հրեշտակս առ լաւանոգնաս Թագաւոր՝ գաղանանալ առ ինքն զաւանպես։ Եթ զգուստոր իւր զանգանել։ և դալ զարդեան։ Լսել նա կարեալ զՀրեշտակսն՝ Եկ՝ ի բանասէ։ և զարդասանեցաս գիմել՝ ի վեր արքայանանոյ։ և գանել զնա անան։ և կամ ասանանել խոկ։ և Մեկնեալ որդի նոյն զարքայանս յորդորեալ գնա մի ինչ ասանել նոյ։ զարդ նոս ոչ անաց նմա։ Մնաց յանդեան արքայանս զարդ՝ ի բանան։ և արդարկեալ զարդանանել Հրեշտակն։ և ինքն խոյանեալ՝ ի Հեռաւոր տեղիս Հանդերձ զարդանանն։ Լսակ զերծեալքն՝ ի բանան. գնացեալ առ ընկերս իւրսանց՝ Ծանուցին նոյ զա.

[1799] [3998] զեալն։ Եւ ինչ ապաւէն առնեալ յայլոց դիմեցին 'ի վերայ լաւ-
մերդեան արքային՝ որ դարձ ընդդէմ նոցա։ Եւ ապաստան վան՝
մուն 'ի քաղաքն արդեան, և յարձակեցին զրաւոյ որ-
ջայն պնդեալն, և չարչարեալ ինչ ոչ ուրեք։ Եւ կոտորեցին զրա-
զան։ Եւ մնեալ 'ի սուր խրոխտանն՝ ջնջեցին 'ի յանտառսն։
Եւ յետ ոչ բազում ժամանակաց՝ ոչ գոյժ գոյժ ինչ, ասի թէ
գնացեալ նոցա 'ի կիրճ կոյսեմսի՝ մատուցին զինն մեղ-
սանդ։ Եւ ասեցին նոցա զարձեալսն ասան։ Եւ յաւուրս
քան զմեծեալ 'ի մեծանալ Հաղասանցին 'ի զաշտանդեան Ե-
զիպտոս ասա ոչիրեն գեղոյն ազիկաս մերձ 'ի սահման ոմանց
զանան զոր զանուանեսն զնաց ինչ։ զոր Հանդիսանալ եղեալ
Տեղբեանց։ Եւ յանմիջեսն սոսկալի եղեալ, զի յամ մնասն
ասիոս մանեալսն կատարեցին զոյն խաղ յանկանակի եղեալ
ասասարդ ազգս։ Եւ ինչպէս ոչ ինքնիսկեն ելաց։ Եւ յանցանել
քանի մի ամանց՝ եկաց ոչ խոսանեալ։ զոր յետ ելիցն ի ինչ
անդրին ասորագեալ խիստն։ Եւ 'ի Հաշանաց յաղթեալեն
կարեալն եղեալսն ոչիրեն եղև ազանիկան Յովհաննէս
յամի Տի. 3229։ կամ ՝ եօթանասնից։ 1427։ Եւ ոչ գոյժ 'ի
կալ առանձինս պատմեսն 'ի վերս եղելոցն։

Եւ մի ինչ ի արանաստրեալ 'ի արդեանց, որոյ լաւա-
գոյնս ասասարդ պիտանս գրալ արարեալ 'ի քաղաքս մեզ։
Եւ ասեալսդ գնա ոչեղեն կոչեալսդ արանեալ յոյժ։ Եւ
ապա ինքն ինքեանս՝ նոցանեալ զանձն։ Եւ փոգեալս-
զի էած զնամբ արարեալ ոսկեր։ Եւ մեծ քանն խաղ
Եղանիկաց ասարեալ պատգամաւոր առ յոյն՝ գաղանդանել
զնա։ բայց ոչ Հաստատեցան նոքա ասել։ Եւ ասաքաց ապա զա-
զի իւր զաղարեալ՝ ոչ և կոչեալ ազգաբանդ փոխարեալ։ Եւ
ինքն ամ զանել եղիս ինքնանս։ զի Հանդեսցին գերծանանել զե-
ամանքն։ Եւ նոքա 'ի գնալն նուազ Հասանալ 'ի կղզին կիլիկե-
ցոյ (այն է ելբիկ՝ լաւեալ ասասալ)։ զանեալ ասին ան-
գեն։ զի յանուանն յոյնսանի՝ ՝ի գրեալ գաղեան՝ կատարեալն
ունալ յոյնք զասն ասիրոյանաց ինչն։ զոր սահն իսկ գնա-
նել էր անդր և հեղեալ ինն մեծանալսն մեծի գրանն ասոր-
ոյ (ոչ էր 'ի մեռա)։ Եւ զրանն ետես գրանի գնեալսն 'ի մե-
հենի ասեալ, կամ լաւ գիկանանալ յոյնանի հիւրանա-
լեալ էր գաղանն 'ի ասն մեծանալսն, հարաւ 'ի մեր նոյն։
Եւ հաստատեցեալ նոցին իսկ հեղինեալ յանդանանալ։ գնա՝ ե-
մեալ 'ի նաւ հանդերձ ընկերաց իւրանց։ և գարձեալ անդրեն
'ի արդեան։ Եւ զոր յոյն ազանանալս գրեալսն։ զի հանդերձ
ինքն ասեալ հնոյ ի նանս գարձանանալ 'ի յանեալս գնալոյ իւր
գեղեալսն։

Եւ զոր ազգ ելեալ եղելոցն հեղինեալ, զոր էին յանկերեալ

[2800] [1999]

արքունաւորացն, կուսաց և պողոմ՝ երիտասարդք առագաստ
վարդապետակք, գեղեցկադիմք, և կերպարանաք նմանք ի
միոյ, մեծն վարդապետն ի նասակ մի, և պնդեցան զնոսա
պարիսեայ. և յաճեալ ընդ ամենայն ծովս՝ երեսուն մերձ ի
արդիս. և եղ զայլ գեղանն, թե չնչեցն յարիստակեալ գնա
յերկիրն՝ գասեցին ի սառեցս. այն է՝ զոր նկարեն ի մէջ ելս
կուսանաց կենդանակերպոց. և կանգն երկարաբ։

{2803}
{4002}

Գ. Կնեալս այն հրամանաց յողոց բարձեալ առ սա
իշխանս յուսաստանի յանկոյս յինքն գրեալս նոցա՝ ինչ գրել
զմիւժ ի արդյաւեղս գան յարարանեն հրամանաց. և երբ
ուեան ամենեքին գնալ ի պատերազմ ի մի՛ նոյ ամ զրաբ.
հաստեցին անհամար բազմութիւն, և յարդարեցին զմոմ կաղ
մանի ասել մարտի զանս երկու. պատրաստեցին և նաև
պատերազմի իբր հրամանն երկերեալ առս հնոյ. և եմն ի նա
իշխանք մեծամեծք քառասուն և մէջ. յայս կարգն և նա
գաւորք. և էր զօրաբարեալ ինչ քանի ոչ ոք պակասաց
ազգացն նեռասանց՝ հարեալ զարանի յաստեղ.

Եղեալ սոցա ի յուսաստանի՝ եկին ի ուսանիս հանս ազգ
հոյ. և առաքեցին հրեշտակս առ արիամոս. զի գայցեսցէ
ցն ոչնչեմն։ Եւ արիամոս կոչեալ զհրեշտակսն՝ ասաց ցնա
առաջի հրեշտակացն, կամիս գնալ։ Նոքա ասին՝ ոչ՝ այլ երկուցեալ,
թէ գայցէ ի կամիցն մահ պատահեսցէ ինքեան՝ կամ ի պա
տերազմի՝ կամ ի հիւանդութենէ, ոչ էսա յանձն։

Եւ այս լուեալ յուսոյ՝ դիմեցին ի միմեանս. զոր ի դիմի
հարան զատարիին հնգետասն արքն արիամոսի զոր ասացաք
ասոյ, և ասար կատաղեալ մեծ և սանկնանելն։ Եւ ասացին
ցն հարանեանցն ընդ ամենայն յուսոյ՝ խորհուրդ արարին ի մէջ
խրատուց, և ասեն. գնասարք առ հասարակ՝ զոր ընդ կան
զմեզ, ինչ ասիցէ մեր են, և միաբանեալ են ի ասա. Վայ
և սկսարանանէ յարդել. ասա նոսա զին հանձնեցուք, և
զնա զանարի զոյգիս հանձնել մարդեանցուք։ Եւ այս խոր
հուրդ խարհեալ ամ՝ սկսան պատերազմել ընդ ընդակայ գա
ւառաց. և նեղեալ սարդեցին յոյժ զին, և անարգեալ ա
բարին, հանձնեցին զանեն. և գնեալ զոյգն գարս մեր
հանուն զոյգն արիամոսի առ թիկրն թարգեալ, (զոր ի ու
ռանէն) ուր կայր նոս իբր յապահովի, առին զնա։

Իսկ արիամոս զարեալ առ սանանս ազգաց ասորեստա
նեայց, և առ զարմանալ մեծ ասահասեալ հայոց, և առ ելեալ
սարայեալս, և առ ասեալսն՝ զի առ մեռանեալս, (զոր էին ազգ
ին պատերազմեալ կամանց)։ և ինքն գնաց ի ներ։
Եւ սանանս ոչ կամեալ անձամբ ելանել ի պատերազմ՝
հրեշտակս առաքեաց առ զարմանալ, և յանձն արար նմա, զի

նա ինքն էլոյ ընդդէմ յանուց զարոր խորհրդ և զոգոր ա-
ստեղծանելոյ։ քանզի էր նա Տէրն ի պատերազմի։ Լոյս զարա-
ձարդս առեալ զոգոս իւր և զոգոս անուանեալ՝ եկն ի տարա-
ղեալ, մինչդեռ յանիր ի ջրաբերս աշխարհս ի պատերազմանս
պատահելիս։ Օ այն անկանել պրիամայ ուրեմն էրկն յայտ։
և պատերազմեր ի պատերազմ։

2810 Դ. Իսկ յանիր յեռանձելոյ զարդ՝ գիմեալ ի մէջ ասրայեայ
4029 պատերազմելոյն զբազարդն։ և նախ ասաբելոյն հեծեալս առ
պրիամս, և ասեն։ եմեկ գիտասուցանս առ մեզ զՏիեզերն։
մեք ես գարձուցուցչ առ քեզ զորդի քոյ, և զարագաբ բա-
զարաբի։ այլ պրիամս ոչ հաւանեցաւ այսմ։ որպէս զի զարա-
ղեալս յանուց՝ բարկանեցին զորդի նի գիտասուցս յանգ և-
ուան նոցին առ պատերազմ բազարին։ և ասան եղեալ սիրելի
մարդոյ։ յորում յանի ասաբ անհնարին կասարած լինիր յեր-
կեղանց կարմանոց։ քանզի ասիալեայս ի հարկանել յանուց,
և հեկաբ և զարանցր ի հարկանել զարագաբայ մեծամեծ հար-
ուածս զարկելոյ։

Հնոյ զարարիկ երկրին կարմանք ես ինքրեցին զարարել-
ու ժամանակ մի ի պատերազմին։ և յայնմ զարարման
անանալ զարիալեայ զբազար պրիամայի զարարքանոնք ինչ-
լեայ գնա ի մէջ ասրա ի ժամուն՝ ասալ ինքեան ի գնալ։
և նա հանեցաւ ի զայն։ Լոյս իրրև նոյնպէս սիրելին եղեալ զա-
ստերազմի, ասիալեայս ի սեր գասելն զրիամայ ինչ զա-
ստերազմիր, և զանգամ բանալոյ ինքեանցանէր։ զարամ և
յարձեալ լինիին յանիր ի զարագաբայ, մեանգ ի զարամ հեկ-
ասրայ։ զարայ մի ելեալ զարամանք եկին ի մէջ յանուց։ և
ասիալեայս գնաց եկաց ի զարամերազմէն։ Լոյս իրրև գի-
ասայ, ելեն զրիամայ ոչ կարայ ասալ զբազար իւր, մինչեան-
զասի՝ տեսաւ մարդ գնալ ընդ զարագաբայ։ և զարայ բազում
քաջաբեր։

2818 Հնոյս մարդ ինկեալ զարարան եղեալ ասիալեայիք և ասանգանք
4017 ի հարկանել զրիամայի։ բայց Տեսակ գեայ յարձեալ ի յա-
նուց՝ զարձեցան։ և զի պեռնեցելոյն Լապարհի ասնազանայ
հարբ գասանել, Տասեալ ի նա քաջին ասիալեայ՝ գարալ գՏի-
բաց նի։ և լանեցեալ յերկրպարին ասան զնա։ Լոյս իրրև
ասաեալ էր ասասիացաւ զարարելոյն, Տեսեալ զրիամ զրիամ-
ասի զեմեալ ի մէջ ասիալեայ՝ զիրարարեալ զնա հարարար։
այլ ասիալեայ ոչինչ զրեալ զիերն՝ դնասեալս զՏնա Տեսն-
ասրայ, և ասան զնա։ Օ այն իրրև եռեալ մերս զարարանք,
ի զլուն հարաս ասի։ և. ի հարկանել զրիամանս ասասեալեն՝
ասանաս ի հոնանն նա ինքն զարանալ յանի հան իրբ։ 2818.
կամ ի եռեանանալոյ։ 4017։

Լուրև անկան երիվարն ոգաս , վասահուած զիմեցին յոյնք ի
պարիսպսն ի մի որոյցեց . և ոչինչ ոք կարացաւ գործել
ցին ի նոսա , մինչև վշտանալ պիտանի հանդերձս ան-
արիւնոց զարշելիս զգեստս իւր : Իսկ իբրև զնոսա ա-
փեալս ի սանդարն ապարանի անանանալ լինի նոսի , որպես
ոչի պիտանի հուզ եղև առ ազիւրն՝ իբրև թէ հան-
դարձի և ընդհատանել նոսի , և մինոյ զմիազանալոն ի կոյս
նոսա . և յանկանել նորոսն կիսամեռ հասին ոմանք ի յուսոց , և
բարձին զանձիւրս , և տարան ի նաւ . ապ և մեռան քանիս
այն : և եղև խուսափեալ մեծ ի բանտին յուսոց .

Իսկ զոյս ոչոյս արիւնակաս բարձաւ անարգանքն արարանն
որոյցեց ոգիւրն , բայց որոյցեալ լաւն յոյժ . վասն զի
հանդարձին՝ թէ ի տաճարին ապարանի ամանանալ լինելոյ
բարիացան որոյքն ի մի նոսի , և մեռանեալքն զքաղաքն ի
ձեռս յանոյց . այլ վասն յոյժ՝ վերանին տասանցան պա-
տերազմունք ի կողմանն յանոյց , վասն զոր ասեալ յոյժ որոյ-
ոգիք , և ոչ ի ոչոյ նեղան լինին առաջի նոյ : Այն տե-
սանալ ոմանց ի բերանէ՝ արանց որոյցեց՝ նեղաս փեսայ պարա-
մանի , և անձնանալ , և ալ և մեծասն ի բնանալ յոյսերին
զարիսանս ոչոյց՝ զիրանալ յանոյց , և խոսել զնոսանի . և
ի սանալ նոյ յանան՝ հեքեանք ի ծառուն զաշանդի նոյն
ի յոյս . և առանց ևս զարարանն զան ելեալ զոքանի .
մինչև անանդանալ թշնին՝ պատանամ խուսանալ տասանալոյ
ոչ յոյս . և խուսացան ասալ նոյ զինչ և խնդրեցին . Իսկ
յանոյց գիտելով զանանալ նոսանն նոյ՝ հեքեանք ևս դեղ-
ծեալք ընդարան զնաշանդին , և հասատանալին բարեկամանի .
և ընդարձանալ մեծութեանն զերեալս . մինչև խուսա-
բարձաւ կասկած թշնամանն :

Ե . Պատանի զիկեալ՝ որ հանդարձ լինել Դիկանիոյ , թէ 2820
յեռ որոյնի կամելով յանոյց հասարեալ սիրել որոյնոյ՝ և 4019
ասան չինել երիվար մի փոյտակերտ մեքենայ մեծ և ան-
ծանն . և դասս ոչոր երիվարն ամենասոյ կարգեալ՝ խուսա-
յանալին մնոյ ի դասն քարանալին մեծասալ հանդիսիսն , իբրև
թէ նոսանն ընդարձին տանիցին ի քաղաքն անդր ոչ ելեալոյ
թէ նոսանն ընդարձին ի քաղաքն անդր ոչ ելեալոյ
չինն . ապ. որոյնն և որոյցեց ընդունել զոյն յանգանան
կրանասիրանալ . ի նոսանն ոչ ելեալոյ սա ի նոյն հանդարձեալ
իբրեանց . որ եղև ասեն ի դիմն ոչնականալ . Իսկ զինչ ա-
ւանն ինչ խնդրելն բանալոյ զրանս քաղաքին , և երեալ
արասաքս առեալ ածելին զայն ի ծիսի կրանեալ իբրեանց սատ-
սեալ մեծս ի քաղաքն անդր :

Իսկ զի ինչ ի յանոյց զոյնալ եին ի մեծանալոյ անդրս ի
դարանի , մնոյն յանդարձ զնանալ զինչ եղիսարին . կամ ան-

Գ. Ամ. 2810. 4019

այլք ասեն, ամենք սպասաւորքն թագաւորեալ էին ի փոյթ
Հրիմայրին, և ի մեռանել անդ ի քաղաքն ի գերեզման Եբեն-
յան։ և ի փութել նոցա զամբարն ռազմին քաղաքացոյց, զե-
զաստ փոքր անեաւի և այլ բազմութիւնք յանեալ ի նեղրս ի թա-
գաւորն որդիսայ։ և կատարելոյս յանձնեալ զոյց եռան Հա-
լաւի զորս միոգամ գաղեան։ և ամրեալ քաղաքին առաջ
Հարին զնա, և ոչնչեցին։ Ոսրանին և զոյրիանոս, և զոր-
դի նոցա զարիս։ և մնեղաւաս ինքնին սպան ոչնչեցին զնոսա
իւր։ որոյ վրա այսոցիք յարիք ծագեցան։

Իսկ սրայիս եղև կատարած առելանն և իրդանանան արդ-
իոյ կամ տրոմագոյ ի առանձնարոյ ասի պաշարման նորա,
յորմէ հիւսէ սկսեալ ելին կռուիլ ելիսարին կրկնանքն։ յամի
հաշ։ 2820. կիր ՇԻ։ Հիշ։ 4019. ի ՇԻ մեկ գաղտաս որոնեն հրեից
յեսիմանեան։ Լսի ելն. յամամ ընդ ելիսար պատերազմի սու-
կան ի յուսանաց իւրոց մի փոքր ինչ պակաս, քան զ՝ ուրեն
հարիւր ելեմանասուն հոգի։ կիսելեմհարիւր ուրեմն և վեց
հազար։ Լսի ելն ի պարսաց։ զն ի մարդոն անկան
վեց հարիւր ելեմանասուն և վեց հազար։ իսկ յաստան քա-
ղաքին կատարեցան երկերիւր ելեմանասուն և վեց հազար։
և ոչ առանց զիրեալ, զոմ անկեալն ի մարդոն ամենեքին
այլերին հրով։ և ապա ծածկեցին Զ հազով։

Վասն ի պատմեն ելեն զոր արար զրիգոր տուրանեցի ի մի
գրանակաց։ գիր։ ա։ ոգ։ և ի գիրս նեղիոդոսի գրեալն։ թէ
ի Ծիլ անդ ասանին տրոյեալ, արքայական ոմն փրանկ ա-
ռաւն յազգ ամենաց ոստիկանի տրոյի քաղաքն մոգիսն
փախուցեալ ի տրոյեայ։ և չքնեալ Զ ասիս և անց յերուսա-
և ապա եկեալ յորմն գանուք գեալ՝ շինեալ գքաղաքն շի-
կամբրա։ յորմէ և քանիցք տեղոյն յանուն նորա կոչեցան
փրանկ։ Լսի ոչ այլք ուղղագոյնս գրին։ բնութիւնք սահ-
մանացն ազգին յետ ծիլոյ թէ՝ քարուքեր ազգաս կոչեալ
ցեղ զանձին ի հռոմայեցոյ՝ ընդարձակ զոյն սանուն փրանկ,
որ նշանակի ազգաս։

Գրին և ս պատմիչք։ թէ նաև մեծ իշխանն ունի ենորս՝ որ
էր ի տրոյացոյ անուն։ ելոյս սուրբ և անցեալ քաղաքեալ
գիտալեան՝ եկն ի սահմանս վենետիոյ։ և էարկ զաստան
հիմն քաղաքին պատուոյս։ Ոյնպէս և ենեան իշխանն
փախուցեալ գնաց ուրեք։ զոր ասեն զրեալ ի յայնոսիկ
գրեանս։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ի Ա ·

Ինչպէս պարապուեաց գաւազանի եւ պերճանաց եւ ապրանք հանդիպեցան հոյոց, մինչեւ զիկարդին · ուր եւ յոլովս գոռոզանան ·

Զեռ որոյ մեռաւ զարամայր 'ի պատերազմին արշաւելոյ, ամենայն չիսիմանէին մեծ լիչխանս հոյոց ամն իբր երկու · այլ շատագոյն ունի 'ի սեղեալ տարեգրութեան շատագոյն երկարատեւ առեալ եւ զանազան՝ բանեցեալ 'ի քրիստոնեից յՀին հոյոց ։ եւ հնագունդ կեցոյց զարգէն ։ եւ պայազատեաց ամն իբր · ԺԷ ։ Լաւ յետ նոցա յարեան 'ի նահանգն սինեաց այր մի անդ. եւ հզօր պերճանուն ։ յաւուրս հնագոյն քահանայապետի · եւ տիրեաց քանդագ. Տին հոյոց · եւ նոճանեաց զարգաւ տարս · եւ տարածեաց պատգամ իշխանաց իւրոց 'ի հեռաւոր տեղիս · եւ գոռոզեալ զոր ոչի՛ եղ նորոյ կարգ զիմոնարանն յանարգութիւն շինեալ տարեաց ։ Լաւ կեցեալ ամն իբր · Ի · մեռաւ ։

Պայազատեաց տարս փիրկեր զհոյս արքունեաց ամն իբր · ԺԸ ։ եւ յաւուրս տարս ոչնչաւ սատակեալ հնագունդ 'ի զլոր ամ՝ ինչ ։ Լաւ յետ արքանոյ պայազատեաց զհոյս երկիրդ պերճ՝ ամն իբր · Ի ։ յորոյ աւուրս խիստ դարձեալ տարեալ Լաւ յետ պերճոյ տիրեաց քաղաք երկրորդաբեալ ամն իբր · Ծ ։ Լաւ 'ի տարս աւուրս յամի հին · 2993 · կամ՝ ի՞ հօմանամեալ · 4192 · եկն հիմարիանն առանարին տարմանի · որ եւ կրտարեցաւ յետ հօմանն տանց՝ յամի հին · 3000 · կամ՝ ի՞ հօմանամեալ · 4199 · Հարկաւ ասեալ յաւուրս քան զինուեալ քին ։

Զետ քաղաքոյ պայազատեաց զհոյս՝ հոյ, ամն իբր · ԺԸ ։ զոր գրեալ մոգիսարան տնանամ հրաշակերտ տեղեանն ։ Լաւ յետ հոյոց պայազատեաց յաւուրսի՝ ամն իբր · ԺԹ ։ Լաւ յետ նոր ամենակ երկրորդ՝ ամն իբր · ԺԸ ։ Լաւ տարս կայզակ՝ ամն իբր · ԺԸ ։ Զոր հզօր գտեալ քան զքրիստոնեայս՝ տարս քաղաքս գոծանաքարեալ ։ եւ փառեալ զինուեալս իւր ։ Լաւ յետ մեռանելոյ նորոյ հրամանաց տարեալ՝ ամն իբր · ԺԷ ։ Զոր փառեալ երկիր՝ ամն իբր · Ի ։ Լաւ տարս տարեալ ամի Թիւրեաց 'ի զլոր տարբերանելոյ փառս կամ փառալոյ · յորոյ աւուրս ասի քարոզել յանանս մարգարէի 'ի Նեռանէ ։ Լաւ փառեալ նահապետ հոյոց զլոր տարս իւր յանհոգս կեցեալ՝ ոչնչանալոյ տարս զԷն իւր օտար ազգաց · եւ քաղաքս գտաւաք ունեան զլոր տարբերանելոյ ։

1820 4019 1863 4062 1898 4097 3015 4214 3195 4394

3235 443։ Այս յաղթեալ ՝ ի զարմէ անտի Հոյակապ սիրոյրդին ։ և զա-
ղացեալ յոյժ զբաւեաց զիրեն զանազգ Հայաստան , և սիրեաց
զարքայն քաջութիւն ՝ ասելոյ էր ։ Ժէ ։ Յետոյ ապա երեւեցաւ
Հաստատեալ , և զիրեանց զՀաստատեալ ։ զարմի սրտեան և մեզ ա-
կաւաւք գրել ասաս , Հաստատասելով միաբանութեան և գլխաբա-
դութեան իշխանաց Հաստատեցեալ ։

{2821} {4020} Զ։ Երբ տեսաւ զիրեն սրդիս , նեղեաս ոմն ՝ ի նախարարաց
սեռոյ սրտաբորբոքեալ զիրեանց զարիանոյ սրդոյն մեռեալս ՝ ի
սատիճանաց սեռոյ դիտալ յիւրոցս զանձն և մի նեռաբ , և երբեք
Հոգաբ չարեալ Հարեալ սրտիրբ ։ Հրամայեալ ՝ ի Ամէն ՝ ի բնական
սրդիսանն Ծոմեն՝ զիրեանց զերիսս քաղաքս , զիրանիս-ցան
ի զբեալիսեալ , և զմեզեան ։ Դիմեալ ապա ի սրբեալս գեղ
իւանոյ՝ զիրեանց սեռ զերեն սրդիս , և նեռաբ սեռ ։ ապ
էաս իւր կին զարքիս գեղեալ յանդեսն սրդոյն , սր
ի Ամէն զարքիս , յարդ և ընդարան զանազն սրդոյ զարքիս
ասց , որ էին սրբեալ յարդին յանեալ եղեալ ՝ ի սիրոյս-
նեալս ։ և եղեալ իբրեւ մեռեալ զարքիս , ի Ամէն զմեկ նոր
նոս ինքն ենեալս ։ Յետ յետ սահմանեալ ենեալոյ՝ ի Ամէն ց
սրդի նոր սրդանիս Ծոմեն յանեալին զնոր նոսին , սր էր
գեղեալ սրդեսան սրդոյն սրդոյն ։

Եւ քանզի յարիսան երկրորդ կինն ենեալոյ յոյն էր , էր-
իրոյեալ ՝ ի գեղի սրդանիս զարիս ինչ Հաստատի ունս
զն մանիսանն զոր յարդանդի ուներ , փոխանակ սենեան
յանեալս ։ և անդ երկեալ Ծոմ սրդ զեալ ։ և երբեք
զնս յարիս սիրեալ ՝ ի և յարիս սեռանալին ։ Երբեմն զե-
ալոց զարիս սրդանիս , կամեալս եւ զիրեանն սիրեալ՝
իբր երբեք իւրեալ ։ և յետ սիրեալոյ յաղթեալին սեռանան
Հաստատեալ ։

Եւ զիրեանց Ամէնոց սենեալս ։ որոյ կամեալ յարաՀանս
Ամէնոյ յորդեալ յարդիս , սարդեալոց զերդալ իբր զնս-
մեռոր ։ և սրսն զարդն ՝ զերեալս ։ և սրդեալ զդեսոյ
նոր զանս ՝ ի սահար զեսոսաց ։ Սակ սեռ յարդեալ ՝ ի զարմի
սահմանին՝ Ծոմ զերիսս սրդիս , զՀաստանս և զՀանեան ։

{3276} {4430} Զոյն իբրեւ լսեալ սենեալս , Հրամայեաց բնեալ զնա
՝ ի սրբեալս գեղ ։ սր սրդեալ Ջուրդ Հանին զնոր յարին գե-
սոյն ։ զարս զանեալ Հանին մեռ սոյրս , ի սահն իւր ։ և եւ
սեռանանալ զնոսս ինքն իւրեալ՝ սր կարեալ յարս , սր Հրամ-
հանեալ նոր գալ ։ սրդ զն սասցաս , Ամէն երկարին սարս ՝ ի
գարդ մեռ ։

Զարդանալ սրդ ՝ ի սրս Հասանն , և սեռեալեալ սահ սեռոյ , սրդ
անդին զն ։ մեռալեալն սա ինքանս զարդանն Հանեալ ։
և յանիրանալի դարձ սահեալ՝ մանն ՝ ի քաղաքն , սր նրա-

ոչի ասելոս ոչոց · և դիմեալ 'ի վերս նորա՝ որոշեցեալ
գոլաւոյն ինչս · և գարձուցին յոչնա թեզուն զնաւն ի-
նեանց զնուիրոց , զոր ոչոցեալն էր ասելոս · Լուեալ
միապար փոխարին եւս նոցա ուրեմն ընդարձակ 'ի պարսկա · և
հրամայեաց նոցա շինել իւրեանց քաղաք , և պարսպաւոր 'ի
նմա իշխանութիւն ։

Ամ՝ Ի՝ պարսկաց հանուրսի՝ որ էր յայնմամ իրր 'ի քան
ամաց հազարի , շինեաց 'ի անուն ոնոյ զՆշապուհ քաղաքն
հազարի , յամի ՅԼ · 3251 · կամ ՅԾ · 4450 · 'ի
վերջնումն ոմի իշխանաւն ինչպարքեալ նահապետին հայոց ։
Լու զի պարսկաց քաղաքին էրկն ցած , եղեալր նորին հան-
նա ազգն պարսկաց զնոսա՝ ընդարձակ եանց 'ի նոցն ։ Ի ոչ-
բացաւ Ի՝ ոչ հանուրս · և կոչեցան եւս ասեալ զնոսանն՝
թէ բռնաւոր 'ի վերս իւր , ոչոն զնոս ։

Ոչոս շինեալ զոչոս քաղաքս՝ կոչէ զՆ 'ի նմա հանուրս · և
յերիս բաժանեալ զնոսանիս՝ կոչոց 'ի վերս իւրաքանչիւր բաժնի
միրոսկոչաս իւրեն զարարգրեալս · և զերեսին բաժնեալ զՇ-
բաժանեաց 'ի ոչոն գրաս · և կարգեաց 'ի վերս նոցա զամա-
սրեան · Ի մեծաւորս և զարքունական օրաց յաղբա-
ոոց · և եան նոցա , զիարկեալ պարսկաստանեայ զաստանանաց
և իրաւանց · և գուանալ ժողովոյ ոչ կոչեցաս սինեցիս ,
կամ՝ ոնբակոցս · որոյ մեծարոյն մոսին հաւանանեն պարսա-
կան էր հաւանել արքայ · Լայ իրրև ոչոս հանուրս զբա-
նանալ 'ի վերս ոնոյն , սինեցիսոցս ապանին զնոս 'ի ժամանակ ,
յեւ կալոյ նոր զիշխանութիւն ոնս · ԼԲ · և հանդաս հանին
զնանան՝ թէ զկնի յոչնաւակեցին զնոս · զոր վ. ոսանեալ
ոնանցուցին զնոսանս ։

Յոսելոնոն ։

Ամ՝ Ի՝ հանուրսի նոսոս թագաւոր հանուին՝ նոսոս
պանիլիս · Լու կանգնեաց 'ի հանրի քաղքին կոց · և
կարգեաց պաշտանեայս նոցա · և սահմանեաց զինս խաղա-
նաց · կուրոյ և ասանար հայաստանեայ յանան յանոսի՝ ուսա-
նոյ թագերն խալեոյ , զոր ոնանցուցեալ էին · և ոնոնեա-
նեաց զոյն ասանս խաղաղանի · զոր 'ի ոնիս պարսկաստանի
գանալին , և 'ի ոնիս խաղաղանի փանիին · Լու բաժանեաց
և զարարին յերկրատասան ասիս , (զի ասի թէ կրկնասին ասին
ասիս թանկին յայնմանիկ կոչանան) , յաւելեալ 'ի նոնս դաս-
նիսն 'ի պարսիս յանան · և զփոխարեալն զիր նորոգելոյ և
մեկալ յայնմամ զգիրն հանի · զի փոխարեալ մեկալեալ
թագաւորանի ։

(3250)
(4449)

{Ա.Թ. ԽԱ} {3333} {4533} Ի կիսոն հուսմանի թիւրեաց սուղքս Հասանիսս։ որ եմոյծ 'ի
Հասմանեցեաց գաւառն Ասորեստանի պանդիտեան միջանց։ և ապայ
յաղեալ ելիր, և մեծապէս գՀասեալ։ Եւ ապա գրգռեաց
սատանայն զամենայն 'ի մէջ Հասմանեցեաց և ազգանիցուց ասէ.
մանակաց նոցին։ և առ վճարանն յաղեալ պատեան և
դէն 'ի միջի հարեալ թերկուց կողմանց զիրս ապա։ դի որոյ
կալեն յայլեանսի, պարտուն խառատմանեանն իշխանք ոչինչ
կալանեն։ Եւ զարմանալի ինչ պատմի ապահանի գրելոյ։
իբրու զի գասն յայնմանէ յաղանելոս երեք հազարք Հարեալսոյ
'ի միասին ծնեալք, ոչ կոչեին կոչեալս։ Հոյնչ և 'ի Հասմի
գասն ոչ երեք հազարք Հարեալսոյ 'ի միասին ծնեալք՝ ոչ
կոչեին ոչիսոյսոյ։ միոյնքն ևս 'ի միում աւուր ծնեալ։

որչիք երկուց գիչ։

Ոչաս կարդեցան յերկուց կողմանց։ և իբրև 'ի գիսի հա-
սան միմեանց 'ի դաշտի, անկան երկու ոչիսոյսոյ։ իսկ
կորսիսոյ երեքին ևս միւսուրեցան չարաչար։ Նոյա միջի
կաղեալ միոյ յոմանսանանց՝ յաղթանակել երկոց միոյսոյ,
բայց ոչ կարեալ երեքն միանգամայն զդեմ ունել՝ սկսան
ելանել 'ի փախուստ դասանալ։ և ինչ պարեցան զիսի՝ մին-
և ոնչաստ եղեն 'ի միմեանց։ Եւ իբրև ետես զնոսա ոչիս-
սոյսոյ գասանալս յիրերաց, անդրանն յետս դարձեալ՝ մի առ մի
եհար և սպան զնոսա։ և ապա գասն յաղթեալ հասմանեաց-
ցիսն։ Իսկ սուղքս թիւրեաց հասանեալ 'ի փախանեան իւրում՝
հրամայեալ յետս հանդերձ ամ՝ թանանեանք իւրոյն։ մեռան։

Զիսոն ամ թիւրեաց անկոս մարդիս։ ոչ առաւել մեծագոյն
Հասմի՝ նոյ պարիսոյ կանգնեալ գնոսա։ և յաղթեալ զա-
ռիւսոյցս։ Զիսոն այր թիւրեաց սարիանիս պրիսոս։ և ան-
զաւորեցն 'ի թիւրս հասանեալ եր անանիս շաբ և ձև թիւրա-
կան՝ ոչինչ զիւրն ծիրանի, և կալեալ 'ի ձեռին գաւա-
զան ոսկեայ։ Եւ առաքել ևս բնդարձակեալ գրարիսոյ
քաղաքն։ և ապանան գաւառանանեալ ամենայն անկոսն
մարդիսոյ։

{3389} {4588} Է. Զիսոն ասորեստանեան սարիանիս թիւրեաց սերբիսոս սուղ-
գնս։ Եւ էին երկու գասերք, զորս ետ երկուց իսոսանց
ասորեստանեան իւրում՝ ճանաչեալսի։ զերեց գասանն՝ որ էր
գաղարարարոյ և հեզ, որ և սիրեր զհոյս իւր, ետ զա-
կիսան՝ որ էր այր գաժան և դաղանաձեւ։ իսկ գիրասեանն
որ էր ընդ և գայլենարարոյ, որ և առանցս զհոյս իւր,
ետ գրանանոյ՝ որ էր այր հեզահոգեաց և խաղաղասէր։
Ի գրգռել զուկնսի թիւրեաց՝ սանեալսի՝ գիսն ոչ հանդարտե-
ցուցաներ զնս։ և 'ի խրոխտալ ինչ գրանանայ առնուլ
զթիւրեան հոր իւրոյ՝ այլ ևս զիրաբաներ զնս։ Եւ հասեալ

[illegible] {3496 / 4695}

Գ. Լ. Ո. Ւ. Խ.

[illegible]

[illegible] 3453 / 4451

[illegible]

[3254 4453] ոյրեալ, եւ զանազան բեղեւոց էջմիածնի բաղեալսն, բուսաւորեալ երկրագուեց եւ նոյն զպատիւ թագաւորեան՝ եւեթ միայն ամենեցուն Ը. խոր Ը.Ի՝ սարկաւագաց։ Զաղաղեցին ապա երեքին ապա զարդեանն քարտուղարին գրեալ։ և բարձեալ՝ ի մի նիւնեանի պարագեցին զնա։ Իսկ սարկաւագաց անեալ զանձեալ զանձեալ՝ առ սանդի երկիրգին ի ձեռաց յաղագս ինքեան՝ ել և եկաց զերեսս զդայ՝ ի գրատեղին։ յարամ՝ ի գրատուն մնոնեալ՝ փաքեալ և զերծեալ՝ ի նեղեալ՝ ի քաղաքն։ և մեռաց պաշտեալ քաղաքն ոչ զանն երթն։

Հայոցին պաշտեան ակն ի սենեկ լեալ նի հնարս գտանեալ՝ զնա ինքեր սիրելոյն Հովհաննէսի։ քանզի ասեալ էր զուարեալն՝ թէ ոչ ասցի քեզ՝ եթէ ոչ զերեզի սիրելիս գնա՝ ի նեղեալս։ Իսկ յետ եռանեալ պարարանեան անձկեալ ասացեալ յարեալ՝ զերեալ գնան՝ ի նիւնէ, և ինքնանեալ զմի կոյսն պարարեալն։ Օ՜ այն սեռեալ սարարեալ՝ զանձն հարեալ յայտ, և յուսահատեցան։ և արարեալ փայտակեալ մեծ՝ եռեալ սեղբ՝ ինքն և հանեալ իւր և նեղքինեալ հանդերձ՝ ինքն զանձեալ։ ուր և սարեալն՝ ի միասն։

[3257 4456] Զայս մեռեալ ինչեանեալ Ը խրատեան պարարեալն՝ ի նեղքեալ՝ ի նիւնէ՝ ասին զգնալն։ և կարարեալն ինչ զանձարանեան։ Զա բերան սեղբեալ՝ ասեալ՝ յամի տէր։ 3257։ կամ՝ յամ նեղեանեալ։ 4456։ 773։ ամենայնայն զանն զնեալեալ զնեն, եւ զանձ և պատրեալ ինչերս մի բանեան պարարեալ՝ ինչեալ արարեալ յարեալ՝ ի հայս։ Նոյնպէս և զնեալեալ եւ ինչեալ ապրանքն՝ ի բարեալն։ և ինքն զնեալ՝ ի մեռեալ, և պարարեալ ասեալ ինչ ինքնանեալ նրան։ Իսկ՝ ի մի նիւնէի ինչեալ ինչեալ՝ զանձեալ զանձարանեալ։ Զա ոչն ապա օրինեալ։ Սիրելիս ինչեալ՝ ասարեանեալ՝ յետ ասեալ ասն։ 1486։ կամ 1669։ ի սարարեանեալ՝ ասեալ զնալ հարեալ զանեալ ապարանեալ՝ զամ անեալ՝ յերեալ։ ի՝ ի բարեալն։ յարարեանեալ, և՝ ի մեռեալ՝ ի՝ զարեալ եղեն և պարանեալ։ Իսկ հայք ինչեալ և՝ ինչեան յամենայնի երրեալ զալեալ ի ինչեանէ՝ ասարեանեալ՝ ինչեալ՝ ոչ տերեր՝ ի մի ասդին՝ զանեալ պատրեալ՝ ինչեալ։ և զայն ինչեալս պարարեալ՝ ի բարեանեալ ապրանք՝ ինչեալ։ և զայն ինչեանեալ։ և ինքն եռանեալ զարարեալն՝ ի հայս պարարեան ինչեանեալ։

Կարգ ինչեանեալ։

Ի. Ի. ապրանքեալ զարարեալ՝ որ յետ սարարեանեալ եռանեալ ինչեալ սարարեանեալ՝ ի նիւնէ, եկաց ասն։ ԺԲ։ Օ՜ սա արարեալն մեռանեալքն կոյսն նիւնս զարդ՝ յամենն մեծն նիւնեան։ զի արարեալ նոյն նոյնարեալ զինեալ՝ եղեալ ինչեալ սարարեալ ինչեանեալ՝ ինչեանեալ և սա՝ յետ բարեան

ինչեալ։ կարգեալ։ և այլ։ ի՝ ի՝ զարեալ։ և՝ ի՝ զինեալ։ հարեալ։

մեն այնր թիւրութեան՝ առաջին եղև, զ՚ի նմանէ։ Եւ
Սա է այն, յորմէ խնդրեսցուք զբաղ զբաղ յուրաքանչիւր
յաւուրս հացիս մերոյ։

Ցիսուս Յիսուսի փարաւոնայ նասա զբաղ նի զաղմանասայ՝ 3276
ամն · ԺԵ · զ զարաքաց զքանարիս · և առեալ զայն յամի 4475
Տէր · 3283 · կամ ՌՃ Եսէ՚ամանոնց · 4482 · զկրեաց զնէլ, և
Եբարձ զԹիլոնի ինքն։ Ցիսուս զարգնանասայ նասա զբաղ 3291
նի սենեքերիմ, ամն · Ի։ Սա գիմեաց զբաղ Ծանոս՝ ի վի 4490
նիքն յաւուրս Եզեկիայ զբաղի յուրոյ։ և՝ ի սասանիլ զ-
բաղայ իւրոյ՝ ի հիւանդանէ՝ ելոյ՝ ի գլուխ դարձաւ՝ ի ներ-
սէն։ Եւ կաղծելով ինչ ընդ քարկոցեալ իցեն՝ ի վի հայ,
կոմն-ցան զոչիլ զաղաղակ իւրոյ զիրիսանն զրիսանն զրիս
զերիցագոյնս (Ա յոլեանոսն՝ ի Փիրս Հոյնեաց · Ճ · 1 ·) Զայրա-
մերեալ և զարհուրեալ · զոր իբրև գիտացին ազգ՝ ի կալ նի ա-
ռաջի տարաքոյ՝ սպանին զնա սերեն յետ սերոյ զրանն նասան։ Եւ Ցիսուս զարգնանայ՝ ի սերն նասա սասդան
կամ՝ սասարանանի զբաղ նասն՝ ամն · ԺԸ։

Իսկ երկնքեն նոքա զարգանեցեալ և սանասայ կամ՝ սարգասայ 3295
(սոյ պատմ · Բ · Գաբ · 19 · Եսայ · 37 · և գոբ · 1 ·) փոխու- 4494
ցեալ՝ ի Հայս՝ ՇՅՆ արարատայ, սանիկն սա Ցիսուսն պա-
լոյր զբաղ սկայարբանն։ Եւ զարգայ մարդասանքն ընկալ՝ (1)
զնն՝ ետ նոյ սերի քանանի։ Զոհասայ գնանիցցայ յարև-
մանց Հարաւոյ Ծիս Հայոյ՝ մերձ՝ ի սահմանս սասրեասանի։ և
ի սանսն քաղանալ լցին զանի՝ լիսան։ և կրեցան քանան
նախնոյն երկանց սանասանք, և ռանիարին սասանք։ Եւ
յետ ամանց գլխասոյ՝ ի ՅՃԿ Հաւասարմանի յուցեալ սա
Ցիսուսն մեր՝ ի քաղաք զրանն՝ կոչեցան քանանն այնոցիկ
կոչմանց։ Զայնպիսի և զարգասանեցեալ զերբայր սանասայ
գնանիցցայ յարևելից Հարաւոյ այնր կոչման։ Եւ՝ ի սանան
սերեցան ազգասանքն և գնասանքն զրբ Հրբրբ և Էրեկեցք։ Զի
յանցանել Եմիոյ սասաեր ևս քաղանցեալ և զարգանալ.
զրասանցին և զարգանալոյ ՅՃ զարարշանի։ յորմէ նասա
զարասրբանանք կոչեցան։

Գլուխ Լ։

Զ։ Իսկ՝ ի բաղելն Ցիսուսանոյ նասն զեկնոյ։ կամ Ա՚ 3357
սի զրոյ բաղանան։ այն է նարբեասայ, ամն · ԺԶ։ ապա 4456
նարբն, ամն · Ա։ ապա գնեցիր և պարն, ամն · Ի։ ապա
հիւրքն, ամն · Ի։ ապա մարդասեանցն, այն է՝ մերոյզաք
քարեկամ Եզեկիայ, ամն · ԺԱ։ ապա արդիանն, ամն · Ի։
և ապա ՅՃԿ քաղելն սասոնց Ցիսուսի՝ ամն · Ի։ Զնոյ
Ցիսուսոյ քաղիր, ամն · Ի։ ապա սարբոնոյ, ամն · ԺՀ։ ապա

Հան-

Գ՚ · 46 ·
Գիրք մա-
նաս · քա ·
Հանդերձ-
ման · Ի · 1 ·
և այլն ·

Պարսի ·
Պիսան ·
Զնեց ·
Կարգեն ·

{3322} հանդիպեալ, սամ մի։ ապա ու անանդրոյ, ասն։ զ։ ։ Յետ ապ-
{4522} ման դարձեալ Ցանց բարելն սասանց Թ։ ամ։ զ։ Յետ-
{3323} ման ժամի սասրան Խնդեր նիռանի պարապ զտեալ Եանտ-
{4523} ի բարելն ի քանանոյ Թիկ սամ Թիշաբ իւրոյ, և ան-
քանց ի։ ամ։ Նբ։ և զանկանն Թ։ զասրեասանանայ
և զբաբելացոց արար մի։ Ապ կալաս զանանան Թիւրյա-
դայ։ և ինքն Թուղասրեաց ի բարելն սան։ ժ։ ընդ
ամենայն, սամ։ խա։

{3336} Յետ սասրանայ Թիշրեաց ոսրի նբ սասրանի սամ։ ի։
{4535} Ապ կալի և նաբասրանայ։ և կարի յանանդ, Թկ սա-
ինի նոցն ինքն սասրան։ Ապ։ ՝ի հաշան ժամրարայ ի ժբ
սամ Թիշրան իւրոյ, կամ ՝ի Թասրանանան հանանանանայ
և մեր։ ի ժէ սամ ոնդ ել ընդարձ արարաբարայ, ՝ի դա-
սանկայ Թիշրին մարայ, և սարան գնա։ ի։ ՝ի յաջարբ սամ
սուրբանց գնալարեանան սանանել։ զգնանանկ, սրբ սարարա-
սարին գնան նբ։ սամ գրի ՝ի յարդն։ գլ։ ա։ ամ։ ի։

{3346} Յետ սասրանանայ Թիշրեաց քինանարանա՝ որ և սարա-
{4551} կա, սամ։ ինչ։ և նասաս ՝ի նիռանի։ Ապ նաբասրանարա-
զարարանց նբ սարարանի։ ՝ի նանանի։ սրաշարեաց գրնանի։
ինչ։ սանանարանել քինարանարանի՝ սրբեաց գրնքն հան-
դիպ սամբ իւրոյ։ Ապ Թիշրեաց ՝ի բարելն նա ինքն նա-
{3348} բարանանարա, ա հանարանարա, սամ։ ինչ։ Ապ ՝ի նինի-
{4577} սանի Թիշրեաց ՝ի վերայ սարբեասանանայ սել սին, սրոյ անասան
սչ ի յարա։

{3349} Ապ։ բանաերարդ սամ նաբասրանարայ Թիշրեաց հասանանանի
{4596} նբ ոսրի նարին նաբասրանարա մեծ։ սր և յաբանանի սամ
անդ առեալ գնեմ դիրեաց գյուղ։ և ինանդ գրանկայ
յարանարա։ Ապ հնա ՝ի հնանի գրանարա ասրանանկայ։ և ին
ամ Թիշրեաց՝ սամ։ խա։

{3442} Սամ յաբանրդեաց հարանանարա սրդի հար՝ սամ։ ի։ գոյ նե-
{4641} ինդանարա չեռարա նբ սարան գր գեղն բարաց նարին։ և
Թիշրեաց ինքն՝ սամ։ ի։ և ապա սրդի նբ ինարարանարանդ՝
սամա։ գ։ Ապ սամ յաբանրդեաց սրդի հարանանանարա բարա-
(2) տաս՝ սամ։ ամ։ Ապ յնայ յարանարանն հարարան Թիշրեաց
գնան։ նարին հարարան գարան։ սամ։ ի։ ինչ հնարա-
սան հանի գարանա, սրն ի՝ սրդի սանարանայ՝ հարարանարանի
{3468} նաբասրանարանայ։ Օ սրբ գարանի հարարանի սանայ սրա-
{4661} նել հնարա քանարդի նարա՝ սրանայ ինքնին ՝ի գրի բարա-
լայաց։

{3457} Ե։ Ապարանի ա ՝ի սարա նարա միապանարայ գարարանի։ սա
{4456} բարանան հանարանել լինել սրարա յարարանանայ՝ սչ կա-
մեցաս հարել Թիշ։ սրի և սարբ յաջարանի ի։ սրբ մն սան։

ասքիս, առասանս, ուսգիրս, և կարգեալս։ որոց էր
խնամաւն սկսեալ ի փարատեալս մինչև ի գեղեալ թագաւոր
եաց ամն։ ԺԷ։ ՅԻ սիմերոնց և ՅԻ կոմնիթի։ Հնարս ապա
ստի և յառաջն, մնացք (յԻ նամանի քաւորդւոյ), Ծանիկիս ցիր
ՅԷ գաղատացորս ի սուտս զատուցին ի միմեանց։ և քան
անկարգութեամբ լցեալ էր աշխարհն։ Այս իրքն սկսան սոնա
կոս ընել ի բարձրացաց, միաբան հաւանեալ ընտրեցին
մարք իւրեանց ԹԳԻ զինեանն գնեալ՝ կամ գնեալս, հա
լիւք յիսուն ամաք յառաջ քան զելս հիւրասի՝ յառ հերոդ
ոսայ։ Այսոր արիաբառաջ ԹԳԻ՝ որ շինեաց զեկեղեցեաս՝ ՅԻ
սանկրեաց և զեղեալս։ և զարուեստս զարդեալ ՅԻ սուսերամն
նաբաւորեալ՝ ՅԻ զրամ՝ ի վերս մոգոց գրեցաք՝ զարդեալս։
ի նոսանի ի սահմանս հուսարանց։ ոմն զարամի՝ ի գերս յոգեաց։

Գլուխ։ Ա։ Կերեալ ամն։ ԾԹ։

Հաղարեաց գեղեալ զրգի որ գրեալս։ սա զարարանի զմեր
ամի՝ զարանս զարաք իւրանց, կացեալ ի ԹԳԻ ամն։ ԻՊ։
Այս յետ որ յաղարեաց զրգի նարին կիսասար կամ կիսաքա
ղեալ, ասն։ ԻՊ։ զոր մի գրեալ մեանս հոր իւրոց ժա
զանեաց զոր բարարամ՝ և յաղարեանց գաղարեանեաց։
Ինքս ի միոց ծարեցաս զարարեալս մեծ ի մեջ արս և ա
զեսանց ԹԳԻն զնդաղոց։ և տեսեալ ամն իրբ։ Ի։ զայ
միջոցս։ յետ նարարեալ զրգեալս մեծ՝ արար հարարեալ ի մեշ
նի։ Այս։ ի նրանս հարարեալ ԹԳԻն զնդաղոց։ որ զարարեալ
զարիեանս։ ի կնանի ժարդանոյ ռասիոց էին, զոր էր զրգի
կիսասարոյ զարարեալս մարդոյ, և մարանց։ ԹԳԻն։ և
զնեալս ժարդանի զարարեալ իւր զանիրա։ զոր մեռաւ էր գա
նուշայ յառաջին կնոջէ իւրմէ, ոս՝ ի կնանի մեծին նաբաս
գոգմանոցայ։ ոմն ասացաք՝ ի վերոյ։

Զարա միաբանեալ ասիարանոյ ՅԻ զիեալս իւրաւ հարաս
գաղմանարոյ՝ էրգն՝ ի մարա ՅԻ գեհեմ ասարեանանոյ։ և գե
նեալս զնանանի ՅԻ հերոդարանոյ։ ոմն զրգի և ի գերս գոբեանոյ։
Ծ։ Ի։ 17։ ուր ասն զարա ասիարանի՝ ասասերարա ասանանի։ Այս
յետ մանանանն կիսասարոյ ԹԳԻնոց ի վերս մարդոյ նու կնոջն
ասիարանի։ որոյ ԹԱԼ եղեալ կիսարա։ զորմէ ասնիքն խասել՝ ի
յաջորդ գլուխս։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

[illegible]

3300 4499 [illegible]

(1) [illegible]

3395 4594 [illegible]

3398 4597 [illegible]

(2) [illegible]

3431 4630 [illegible]

կայր քաղաքն արտիմիզ յանուն արտեմեայ դիցն։ Օ՚անոնց երգիչն ասէ խորհրդոցն։ Բ • ՃՂ • ԹԵ * Հաստատեաց զնա
,, ցիրեալ վարդապետն մանուկ ի մուրհակս գաւառացն՝ եկեալ
,, նոսաւ զշրջեալ ըստ՝ զարտիմիզ քաղաքաւ՝ զքաղաքն գե-
,, ոսայ, կուռ կոթել զգուշանն հրամանաւդ ոստիկանի ॥ Բ՚յս
այն քաղաք է, զոր յետ ծմեայ նորոգ շինեալ փոգաշնայ
թիկրի հայոց՝ անուանեալ զիզուլաստան։ Իսկ երամանդայ
ոչ երկարեալ կենեան իբր՝ մեռաւ, դարձեալ ի թիւրանիս
ան իբր։ Դ - որպէս մի ոստիկանաց հրամանաւ։ և եմեալ
զթիւրանիս որդւոյ իւրում սիրելոյն ։

Խորհ.23։ Ի՚ - Տեղրան նրամանդեան՝ երիտասարդ գեղեցիկ և վարել- 3435
Հրամ.խոնդ։ յահատակ, մեհեանն և հիրդ, որդարարեղորդ և ըստնարդ, 4634
Ի՚ զարդան։ հարդ, քաղցրաբարոյ և սատարիսաբ աբանելի, թարգաւ-
բեալ՝ ի մի հայոց, գերազոյն գուսա յաստեղեալն քան զամ-
թիրս մեր, եւսև քան զսաղում թագաւորս ազգաց։ և
արար բազում ինչ։ Նայն՝ մեծաւոր քաջագործութեամբ զաղ-
ձակեաց յոյժ զահմնա սրուեն թագս, յոյս սիրեալ եմն
սաղաբ։ Իրեկ զանազում ազգս, եան դրոյնս նուաճեալ՝ բիր
մեմբ հայոց հարիւրաւոր։ Իրրոդ՝ ի՚ ամ վարեալ շաբ-
զացոյց զազգս մեր՝ ի զգեսաս, ի կերարկուս, ի հարբ-
սանեն, ի բարարանանեն, ի զմեռանարանն հարբ, և
ոյոյ՝ ամ իրա։ Մինչև լինել նմա անուանի և երևելի յոյժ
յաշխարհ ամ։ և փառաւորել յաստենեցանց։ զորոյ զպանծա-
լի գովեստ այսպիսի յորինեսցուք սուտի անուն խորհրդոցն
՝ի հարդն։ Ա • Գլ • 23։

* Ի՚մոնեցանց ասէ՝ զոր առ իւրովքն եկն ժամանակաց, նա-
,, խանձելի, և յանուցս ոլորելի՝ ինքն և ժամանակ իւր։
,, զի՞ որ՝ ի Զմիրկոս ոլորեց, և զոր՝ ի բարս արարեան
,, և խաչակոնաւն ոլորելի հայցի, արար յիշատակաց ոչ
,, գուանարանի, և յորդորեցի զայսպիսի լինել զոր, զոմանց
,, գլուխ, զորոնց ցուցեալ՝ զաղբս մեր զարձրացոյց, և զի-
,, լեալ կացեալս՝ լեռագիրս լուցանց և հարկապահանց
,, կացոյց։ Ի՚թերս ոսկոյ և արծաթոյ և քարանց զարա-
,, ուակաանաց և զգեստաց և զեղանս գուանց և անկուա-
,, ծոց, զորանց հատակաց՝ միանգամանն և կամանց բաղ-
,, մանցդ։ որոյ ապիրգարդանքն իբրև զգեղաւոր երևելին
,, գրանելիք։ և գեղարդքն ի՚ ժամանակին առ հատարակ
,, գիւղաքաղաքեալք։ Հանապարհարքն՝ ի մի ուրոյ ձիոյ
,, բերեալք։ և պարարարքն առ հատարակ դիպարիզունք։
,, և ձիշտուրքն՝ ի ուսեր և՝ ի սեղ՝ նիրակն վառեալք։
,, մերկեալն՝ միանգամ և զգեստաւք երիսմեբք պարարուն-
,, դեալք։ որոց՝ ի մի վայր հատելոյ բաւական էր սեռիլն

[Ա.Թ. ԺԴ.] ,, միայն, և որ Ինոգայնն պատհասանաց և զիրուց փոյթանքն
,, և զոյժանք զիրենանն արտասանելոյ։ Իսրայելն և շա-
,, նան բերոյ խելոյ և մեզուս զհաւակս ամ պարսկաց։
,, Օրայս և որ ոչ այսպիսիք բարուքն՝ նրանք մեզոյ ասին՝
,, խորհուրդս այս և ամենեքեան ծայրիս հերոց երամանեանս
,, սիրգան, երեսոք գանեանն և մեզանին, անձնեայն և
,, թիրիուանն, աւանդարարանն և զնդեցկոան, պարիզոն
,, ի կերարիուրս և զրանիցիս, և ի խրատանանեանն զիանաց։
,, Օ որպէ առնին ի հիրան մեզ, որք բանիրանանն երդեին,
,, լինել սնա և ի ցանկութիւն մարդանոյն զարանս։ մեծի
,, մեսան և սերունդսն, և յամ ոչ ինչ մարդիրանեանն սի-
,, սանի։ Եւ զինչ ինձ ի զիրս յայսոսիկ արդեսք իցէ ասա-
,, սիցէ, զանս թիւ՝ որ յաղագս սրան ինչ զանանաց և զրան-
,, մանիցն՝ յերկրորդ։ Զարդարեալ և հաւատարանեալ կրիս
,, ասեցեալ յանի՝ զիամ սրանք զինոցաց՝ մեռոցն լինելոց կրչ-
,, ոչ։ ոչ Ը. լաւագոյնն խանդոյզ, և ոչ զանանանն սա-
,, հանարիցի։ այլ՝ ամենեցուն հասարակաց հանարիցի զանա-
,, մոցն իւրոց ի վերջ տարածանել զանոս։ ||։

Եւ սրա ի գլ. 28. Նեարարքեալ զարանանեանն նրա, զրբ-
ամանան զնա և ամ։ ❋ Զանանի զարանանեանն զիամ՝ և զնի-
,, զանարանն, և զամենեանն բոլոր անդանանք հանարանան,
,, և ի գեղեցիկն աւարանի հաւանի։ քանզի սաստ ամ-
,, նանիամ լսան իրեարս զարանանեալ, և ուսանել զոր իւր
,, ամենեալ զոյգ ||։

Յաւելս. ի սոսին նոս ինքն խորհանային՝ գրել։ ի գլ. 30.
❋ Հաւատան ասա զարանանի զարդարեալ զանան և զաստանին սիգ-
,, բանն, և զոր ինչ ի նանանի զարանք, սիրելի՝ որպէս ինձ
,, զարանանս, ի մեջ իսոց բանից՝ զոր ինչ յաղագս երամա-
,, գեանս սիրբանայ բանք, եղեալ և քեզ ընթեցողիս։
,, որպէս զարն և զարանն, զարանան և զանանան բանք։ Ոչ
,, զոյ սիրեմ կալել զարանս ի զարանանի, հայեր, զարան՝
,, սիրբանն։ քանզի յաղ իմ՝ բանիս բանքն։ իսկ միոյքն սոյ
,, զիրս ուսեալ թանանի կալել։ բայց ի գեղեցանանն կար-
,, ծեալ, ձեզարիս է և ասեալ մեզ, ոչ արանարդ ոք, այլ՝
,, ի կասեցուցեալ լինել արանարդ։ զարանի են զարանց ան-
,, ուանելոյ արանարդ։ յորոց միոյ և կանգ ոչ արանարդ։
,, Ընդարձակ և բազումք սանանանեալք սիրբանն, միոյ և միոյ-
,, նակ ի հայեցուցեալ (երամանանեանս սիրբանն)։ Զայս
զիրս բանք գանանանի խորհանանային ի վերջ սիրբանայ ա-
ռաջնոյ։

5445 ❋. Յաւելս սորին սիրբանայ գուշակիրանն գանանի՝ ի մարդ-
4644 զարանեալ օձեանն ոչ կիրարս թանարանանոյ՝ ի վերջ պարանոց։

և եղև քաջիկամ տիրանալ · Լաւ թէ զինչ եղև ծա-
գումն նոցա , և ի որոնցմէ ազգաւորեցան թագաւորքն հոսին , և ինչպէս
նամ հանատեալ գրոցիկամն ի ի տիրանալ , կամ եղև մեզ
գրել սատ՝ ի աւանդելոյն Հիրապատեայ , որ եղև առաջին
պատմագրս , և մերձաւոր Ցիկրա · Եւ ըստ այլոց մա-
նաւանդ ։

Հանդերձ ։ Ա · 55 ։ Գրեցեալ ։ Յուսալի ։ Ա · 4 ։ Եւ այլք ։

Ի ԺԴ դարուն մարդոյ յաստուծոյ քան զԹագրել իւր , (3)
մինչև գահակից եղ Տէր իսուսի , եռեալ յաւուրս միում յե- {3403}
լանալի , զի ի բերանոյ երկրպագ գրոցերն իւրոց մանրամասնեալ {4602}
(մի զոր Ցնեալ եր յանուանէ չոգ՝ ի յարքենոյ , այլ , յալեմ-
նոցի) , Հոգեր ըստ յորդումն ի , և ընդդէմ զնամ գրագրացն , և
Հոգաբերք յանմ ասեն ։ Զրեալոց զմարս , և եհոպայ զնոր զի
երգացին · և Նոքա ասեն · ապիկիր Հանդերձեալ է Ցանանել
զայնպիսի սք , որ ուրոյ էրեալ Հանդերձն ասեալ ։ Խնդա-
գնեալ ամբարհանակայ ի այն՝ զ ասեալացոյց զուրիկն ի ի-
խոմանալոյն ուրեմն ի մարդոյ , այլ ի պարսիկ ամն կամիրաս
անուն ։ Յուսալնամ ասի. ասեալանուն մանրամասնեալ՝ եռեալ
ոգ զահակ միաս ևս երայ · յայսմ ինանիր նոցա անուանել ,
զի յորմանիկ գրոցերն իւրոյ երանիր զրեն , զոր Հոգեանն
ծառայեալ՝ զանիրացն ասեալ ։ Լաւ ի Հարցանել նորա զնորան
զոր երարացն զինի եռանն , թէ զաստան՝ որ Ցանանիրացն է
ի մանրամասնեալ , Հանդերձեալ է ասեալ զիրագրեալ մարդոյ
և բոլոր ասեալ ։

Օ այս գրագրիկն ընդարձակ ազգաւորեալ՝ ի մարդոյ՝ ապա-
ուր ծանրեան մանրամասն · և ի Ցուսանել նոր յաստի Ամ · 3405 · {3405}
կամ ըստ հօրեանասանեալ · 4604 · Հրամայեալ գերել առ ինքն · {4604}
և ետ զնա ի ձեռս մերոյ ազգաւոր՝ ի մանրամ իշխանաց իւ-
րոյ՝ զարամ անուն էր արքայ , պատուիր ստանալ սանա-
զնա ի տանն , և ի ծառայել պատանեալ · Լաւ զարքայ եր-
կեալ · ի ապատանելոյ զնա · զի կամեցեր , թէ գայցի մանր-
գանեալ մարդոյ նոր ըստ՝ վերի խնդրելոյ ի նմանէ զի մանր-
գանն · Եմեն իրի կրեալոց զմի ի Հոգեալոց ազգացի , զարամ ա-
նուն էր մարդապատ · և ասաց նմա՝ ի զիսոյ ամբարհանակայ՝
ընդունեալ զմանանին ի քաջ , զի մեռցի · և թէ ոչ զիրեցի
ասի այլ , երկիցս զիրապարտ · Լաւ Հոգիեն ազգաւորեալ ի
բանից նոր՝ զարձաւ ի տուն իւր , և պատուեալ կնոջ իւրում ։
Յայնմ զիրեալն ծնաւ կին Հոգիեն մանուկ մի արական · զոր
անուանեալ նոր ասպաս և ընկեցի զնա ի բացի · և ասեալ երեր
զարդացն կիներս · և կնոջ նոր յորեալ ի գոմ ոչխարի , զի
էր գեղեցիկ ուրբդ և կրկասուն , մարդ զնա սոր իւր ա-
գի · Լան ապատորդ ազգաւորեալ ի պատանիրելոյ նոր գանալ
զմանուանալ ազգն Թագրեցին , Հանարեալ թէ կիներս կոչ ։

[Գ.գ.ԽԵ] Եւ ելեալ անուն կնոջ Հոռոմին էր ըստակ, որ ասեն թե յոյն, յետ ժամուց առաւելեալն բազումն, թէ մնասակ ամն մին հանցեալ էին զկնքոյս, և զմեցուցեալ, սոր գայլոյ կՀոռոմ մարդ։

{341՝5} {1614} Գ. ՀԵՑԱՒ մանուկն Եղիսաբեթ, որ չէր ասա ընկալեալ էր զայր պառաւ։ և եղև ուրախանալոյ։ յայտնի ծնելի հինգ. ամաց ընդարձակ էր ամբարտակ 'ի վրայ մարդոյ։ Հաւատ միտ 'ի խուզալ մանկանց խաղ ինչ յարեցաւ 'ի նմա և Եղիսաբեթ։ և մտանեցան։ 'ի նոցն լինել Հոգաւոր 'Եղիսաբեթ։ էր ընդ նա և մանուկ մի որդի ուրեմն ազգականի՝ պիտելոյն ամբարտակ։ և 'ի քաջելոյ Եղիսաբեթ բերանքիրուն՝ զիւր գոսդ իրքն լանաց նմա որդի ազգականին, պատուհասեալ զնա խաղալ։ և նա գնացեալ պատեաց հոր իւրում։ և հայր նոյ հասոյց զանուն յանունս այրոյն։ Եւ ասացաց կոչեաց ա. ռաջի իւր գլխատանին Եղիսաբեթ։ և 'ի հարցանելն՝ թէ ինչ զանունս զանունեցեր զմանուկն, ասեցին՝ ոչ էր իմ զանունս։ Հարեալ զնոս՝ թէ ինչ ընդ ասացեալ նոցա առ հրամանս իմ։ Ամբարտակ հայցեալ Զ հանարձակուն Եղիսաբեթ։ և Զ գրեալ ասեալ նոցա։ և Զ խոսա, ելոյց զանուն նորան, և զարանեալ։ և սանդեն 'ի նշանաց թէ 'ի կարծիս ելան, թէ զանունս թուեն իւր իցէ։ և ասեալեալ զնոս՝ ոչ հատուցեալ իրացն ասուցան։ Եւ ասա յետ ասելոյ զբերանն սեղեկացեալ 'ի հոգեմն ասաց՝ որ հոգոյ կարծիւր Եղիսաբեթ։ 'ի վրայ ելեալ հշնորհաւոր իրացն։ զոր և խուսափան եղև ոտ ինքն արարակ՝ որ խնայեալ էր 'Զանուն։

Ոչ ոչ ասա ինչ ասեալ թարգմանաւ ասելոյն, թարգ պատրաստեալ զոտ. կոն իւր՝ ասաց՝ զոր յարարակ՝ երկեալ 'ի խնայել մանկանն Եղիսաբեթ։ և ասել զնոս յարքունիս։ միտնգամայն ասաց ասա. խս և զայս մանուկ որդի։ և զոս դարձ. ցիս ընդարձել Զ իս յերեկոյին։ Եւ բան արարակ զնոս՝ ասաս. զոյն զոյգի իւր առ ասելոյն։ և գնաց 'ի տուն հոգեմն մնոտարարաց՝ ասանալ զԵղիսաբեթ։ և ասել յարքունիս։ Ասկ ասելոյն ետ զնեալ զոյգի արարակայ։ և պատուիրեաց պահել զլսելն և զմեռեալ ասելոյ և ձեռաց։ և զմեռելոյն ելել, և բերել 'ի անդան իւր Զ ոչ Եղիսաբեթ։

Իրրև զարձեալ արարակ հանդիպեալ Եղիսաբեթ պատանեկաւն, ելին ուրախանալոյն ասելոյն արարակայ 'ի սեղանն զմեռ որդոյ նոր։ զոր ա. կեալեալ ելեալ սարսափանաց։ Եւ յետ ընթերցանելոյ եղ արարակ առաջի նոր զլսելն և զմեռեալ որդոյ նորին, և ելայոյ, հանանելոյ գրաստ։ Զանելի ետ արարակ, և ասել։ Են անդամք որդոյ իմոյ, այլ չունիմ արարանել զգալոյ արարակի։ Ասացեալ խուսանել յոյժ 'ի ներքս 'ի

հոգի իւր՝ եկ և գնաց ի տուն, եղեալ ի մահ խնդրել զքնիչ գանձուն ամբարիշտիկայ։ Իսկ ամբարիշտի ի խրատս մոգուց առաքեալ զկիւրոս ի պարս առ կամբիսոն հայր նմա, և զգացեալ նմա զքնիչ գինւոյ։ Նեալեալ եղև մանուկն ի տուն կամբիսայ։ ուր անեալ տիպ և առուգաբեր, միտ դանայն և արուեստ և քաջագործութիւն։ Յս. զի երթեալ էր հայր և ընդ պարսիկս, ծանօթացաւ կիւրոս և մերոյն ի հայս և ընդ պարսիկս։ և եղև սիրելի յայնոսիկ։

Ե. Զկնի ժամուց ըստեալ արքունիկ զաղաւոր զարծն առնել կիւրոսի դրմանց առ նա իւրոցն։ և յուշ արարեալ նմա զնոր անցս որք անցին ընդ նա յամբարիշտիկայ, յորպիսոյ գնաց ապատամբել ի նմանէ։ ՅԹէ ասէ դրդեսցես զարքունիկս ապատամբել ի մարաց, խոստանամ և ես առաջարկանել զմեծս յամբարիշտիկայ, և զարձուցանել զնա առ քեզ։ Զայս ասեալ կիւրոսի, յայլոց ընտրեալսն պարսից զայր մարաց։ քանզի և նորա ի վաղուց խոկ անդամ էին ի մարաց։ ուստի և ի յորդորել կիւրոսի զնա ընկենուլ զաւծ նորա՝ վաղվաղակի միաբանեցան ընդ նմա, և ապատամբեցան յամբարիշտիկայ։

Բայց ապրեալ եղև այս յԶոն մարաց, երկիւղ և շփոթեցաւ ամբարիշտիկ յոյժ։ և մանաւանդ զոր ինչ գործեալն էր ընդ արքունի՝ ետ նմա դատաստանս զոչաց, և առաքեալ վասն ի վերն կիւրոսի։ Յս. արքայի՝ որ յաւուրսն իսկ խոնարհացուցեալ էր զմարս յամբարիշտիկայ, նոցա վաղվաղակի ի կոչելն կիւրոսի ընտրելոցն զոչոչ։ և Տեսանելոյն զարքունն ի փոխուստ։ Զայն տեսեալ ամբարիշտիկայ՝ թափեալ զզուարութիւնս ի նմանէ մոգուցն, զոր խրատս տուեալ էին նմա առաքել զկիւրոս ի պարս։ և ինքն զանձն Տղամեալ կիւրոսի կոյր ի ժամ վարանի, և ոչ գիտէր՝ թէ զինչ պատասխանի։ զնոսն զի գաղտուկ էր տեսեալն երևելին ի գլուխս նորա։

Յս. կիւրոս տիրեալ ի մէջ պարսից՝ եղև առաջին թագաւոր ի պարս։ զի ոչ առանձինչ ազգէ պարսից՝ նոցա ոչ հասեալ մարդ թագաւոր, այլ միայն նշանն կուսակալ, զառաջինն ի կոզանեալ թագաւորութեանցդ։ և յետոյ ի կոչմանէ մարաց։ Յս. այնուհետեւ. օր քան զօր զօրացեալ կիւրոսի՝ նոնաձեռաց գլխաւորեալ զքաղաքս ազգս։ և խրախուցեալ հզաւ զորութեամբ ի մէջ հաստատելոցն ազգաց։

Զիարդ Երանելեան ազգայ հոյոց լսեալ՝ թէ զօրացեալ է կիւրոս։ ուրախ լինէր ի մէջ նորա։ զի յաւուրսն իսկ ի կիւրոս։ Հաճեալ էր յոյժ ընդ խնամատարն աստղագիտաց և ընդ վիճանձուն նոր։ զոր պուտ յայտնի ցուցանէ քանանիտա

Յոբ ԺԱ։ 3։
23 · Ա 24։

Լուկ. ԺԵ. ամենայն յիրոց զերծ վարուց կիսարան։ Թէ որոյ ապաշաւ
զարդ։ Լոյս հրեշտակացն առաքեալ սիրդրանայ սուս կիս-
լուսոյ պատմեաց ցնա։ և գայանէ ոչխարն միացաս ի նոսա,
յիսուն ոչխարանն լինել և նիստակացիս։ և ի գրիչսն քանու-
փոնեալ, յնմ պատերազմունս զարս մեկաց կիսարս։ ընդ
հանս երկն ոչիպան։

Վ. մեր թէ սրդիսի հիսունամեայ երկարաբանութիւն զարգարդ
վերադիրեալ քանանիսան ի վի անցիս։ որոյ անցին ի կիս-
լուսոյ և ի ոչիպան։ մանաւանդ ի հայր նոր երանանք։ սես
(4) ի ճանաչումն այսր գլխոյ ի վերնոնն առաջին գրացս։

Գ. Լ. Ի. Ի. Ի. ԺԵ.

Հիշատակ կոչիչանաց և ինոցն ոչիպանաց։ և պարտուն
նոր յերեսաց պիտրանաց և կիսլոսի։

Եղբարք ազգ. եղեալ ամենայնիւ, թէ կիսարս միաբան-
նեցուս ընդ սիրելեաց ոչիպանաց հայոց, և մեք ան-
մեռնելիս կապեալ ի սիրոյ ընդ նոսս, խառնեցաս
յանձս նոսա, և ասասել եւ երկեալ, յասէր ի սիրելոյս
քան ի կիս լասի։ զի համարիր զանգիրան սնապարանի և հզոր
յանի։ նակ զկիսարս իւր ճանաչեալս։ սեր ունիր յաղ-
թանի մեզ առնել ի վի նոր, և կամ ուժել ի հաստատի։ Լա-
մեցեալ ի հայս եր նա, յասելոս նոր և ոչ լեր կասկած
երկեալի։ թէ գայցէ և խնդասարն քարեկացաց միաբան-
նեցուն ի կիսարսի, և երկեալն նոր խարան բարձցեն զմեզ
գանարանեն ընդ։

Հիշատակի ասողանարեցցուցիչ վարանն ծիրեալ ուժգահակայ
եռես յերեսի զարդարանն լեալ։ և յաղեն սենի զարդա-
ցեալ ի քոյ։ երկեալ վարանեալն զիշերայն զնարդիրանիցս
իսր և զմեզ։ և գասան սիրանանի սրան պատեալս ունի զար
եռեան։ Լոյս ասեն գասայ յերեսի յանանանի երկիր լեալ։ ման
բարձր ելիցն մեզ։ որպ զարգանեն սրանանի էր առանանանեաց
զարան։ ասելն լեալ յանն հոյսս։ Լոյս հայցեալ խոր ի լեռան
անսի նասեալ ի ծայր նարին կիս մի ծիրանագեան և բարձ
բահասակ ընդմանալ ի ցոան երկանց։ Լոյս ասա յանկար-
ծակի ծնա կիսն զերիս դիսարանն կրասարեալս հասանիս։
յորոց մեն նասեալ ի վի սանանանի ազանայր յարանասս։
երկրն նասեալ ի վի ընանալ։ ընանայր ի հիս սես։ Լոսկ
երանարն հզարայն նասել ի վի վիշասի։ յարանանի ի վերայ
ամենի մերոյ։ և ազանանարն խոյանալ խարսեր կարանել։

զդիսն մեր։ Լաւ ես ուժգնակի խոսաց 'ի մեջ անկեալ մարտ
եկի ընդ Տի։ և 'ի մարտի անդ միաւորեալ մեր զմիմեանս
սիրելիք վասն սրբոյն Հոգւոյն։ և զերեսս ասպարիզիս
ապաստանի ներկեցաք։ այլ փախանակ կռանցն յիմ կոչեա-
նումն լինիցի։

Յայսմիսիկ անկցուս 'ի քրտունս հարեալ զարիւնս 'ի քնոյ։
զարշուրեալ և խռովեալ մտաք։ և ահա սատանայ անհնա-
ղին պաշարեալ ես զիս։ և ոչ թողեմ, թե իցեմ կենդանի։
Լանջն ոգ ինձ թողի, յերկիր անուն գիւցազանց այն։ որ
յարձակեցաւ 'ի վրն մեր։ ի խրոխտն տիրոջն։ որոյ զարա-
ւանաց անապատելի իշխանաւն մարդոյ նուաստանոցի 'ի մե-
ռանելոյ կիրսոյ։ Լաւ 'ի հաստատել մարդոց զգան նի։ ասէ։
խակ արդ՝ ով զարշելաց յետ ոնծոյն. զգանկանաւն մեզ նպաս-
տեցի զազանել 'ի մեռանելոյ նոյ։

Խորհուրդ. Եռուն նման աւազանին ժողովել զոր քաղում
յոյժ 'ի մարդոյ քաջաց, և 'ի շքեղակոյ զգեստ մանաւանդ 'ի
կենդանի լիրդոյնց ոստրոյն, որ էր Եղբայրն ինոջ ուժգու-
հանոյ։ և քաջմանիցն զարդոյ զգեստ ունել ոչ վայր ոմիկ-
բանոյ, այլ կիրսոյ։ Լակ ուրախանալ ետ պիտի։ զոր-
պին այն Լեղեալ և կարելիս աստանել ինչ։ այլ չի մարդի զեղ-
կանալ միանգամայն զգեստ ունել։ վասն զոր ես ես թողի ինձ
զ միոյն ի մեռելոյ խորհրդոյ զոր գտանեալ։ այլ յայլ
հարս ձեռն ոչնանել։ զի միոյն միոյն, և միանգամ միոյն
կարասցուք յարիլ։ Ով կիրսոյ քաջմանիցն զոր նուա-
ստանոյ դիս բին երեալ ինձ։ խակ զոր ինքն խոսանոք և գաղտ-
նանանի։ և այս անուշտ յայտնեալն։ եթէ գայր նոյս
զարիրանոյն ասեցի ինձ 'ի հարանոնցն։ և պատրեալ գոս
ձեռամբ նոցին կորուսցէ զնոյնս նոցուն զանիրսն։

Խորհ. Գ. ԺԲ. Լ 27։ Լ հանեալ տուգանեալն ընդ այս արձակեալ զնոսս
ուժգնահակ։ և զմի ոմն յառաւել մոնչումոյ իւրոյ հրեշտակ
առաքեաց առ տիրոջն հանդերձ ընծայիցն։ և ինքեալ
յորում գրեալ էր այսպիսի։ « Ինքան սիրելի հոգեպարտիդ։
» ոմանք ոգեակարապէս է 'ի կեանս աշխարհիս 'ի դիցն մեզ
» պարկեշտակ։ քան զանիրեցոց բաղմանել։ և այս իմաստ-
» նոց արդեաք և հրաշագանոց։ Օ 'ի այսոքս և զարա-
» քեսս ոչ 'ի վրն հանդիսանիցն խռովեմք։ և եկեալքն
» վարդապետի հերքին։ իսկ 'ի ներքս ոչ զմոռանի յանդերձ
» գանեալ այսպիսոյ զարուն հարանեալ լինին։ Լոգ պայ-
» տիսի շահ ոգանեմք։ որ 'ի բարեկամութիւնք լինի։ տեսա-
» նելոյ, խորհեցայ։ ինչ հաստատուն և խրատոյն զանիրն
» որ ի 'ի մեջ մեր։ հաստատել։ զի երկրանոնս յանձնոյն
» կողմանց ուժգնակոյնք։ որք և անարատ զիրուքեն մեր կալ-

Ելք 5։

„ ցո

Եվ Հրեայքն ասեցին. և պատասխանեցան Հ. Միլոնոս ասիս Հիմն։ [Հ. մ. 34
Պատճառս երկարելոյ մարմնոյս այս էր. նախ՝ զի տիպքան
ապաւեր գալոցանն կիրարեն. և երկիր՝ զի Ճանապարհ տիպքան
ոչ զայրացաւցանել զաժգահնակ ընդեմ տիպքանուհեաց. այլ՝
երկարել զդրդն՝ զոն գործեալ կորգել զնա 'ի ձեռաց նոցա։
Լոյս եկեալ իրրև հնարիւք ինն զերծուս տիպքանուհի, զբը-
գռանց տիպքան զպատերազմ. յորում փայլի հնար և կեր-
բոս իւրոցն հանդերձ. և 'ի թառնիլ ամենայն զորսն՝ յարձա-
կեալ տիպքանայ 'ի մի ժաժգահնակ ինքնին հնար Հ. տիպա-
նի. զնդարձակ տեղ ներգանի իւրոյ իրրև զարմիաց. և ամե-
նին յետս բարձեալ փնջանին զինս մասին հեծելոց նորին հրեր
արագաբս. և նա. ամենին տապաստանեալ մեռան։ Լսէ տիպ-
քան՝ զնի մինչև զպատերազմն հնար խորամանկ և վանեալ զգօրս
ժաժգահնակայ. և զկնայ յաղթել նմա՝ իբրև տեսն հնարա-
գիս. ընդ որս նման. և զիանալոյ ժաժգահնակայ։ Լոյս կեր-
ակեալ 'ի մի մարդոյ. առ հնարագի՝ իբրև ժառանգ ամբ-
խոստանալ, գալոյ եթե ժաժգահնակայ. բայց նման զան-
ուն իւր զկարդն՝ ոչ և կիսաբար՝ զարդն ուղղահնակայ՝ ոչ մեր-
ժեալ զկիսոլին, այլ՝ ունի 'ի պատուն։
Ե. Զարդ ապարեալ տիպքանայ բազում առարա և դե- 34.18
բուն՝ յուսարկեալ նոցա զարդն իւր զտիպքանուհի 'ի հայս 34.27
'ի յուսանն՝ զոր զնեալ էր մեր անուն, զոր է տիպքան- (1)
կերպ. և զգաստաս տեղագրն ես նոցա 'ի գալանանս։ Զ.
զարդ՝ սարա ուրնցաս. ապատանան նախարարքն ասան
կամ՝ ասանիկ ասացեալ՝ իբրև ցեղ հեծաստարանն 'ի գոլանան
տիպքանակերպ, բան գրելոյ խորհուրդս. 2. 29. որ և
կոչի մինչև. 'ի ժամանակս թագաւորեն բազբասանեայ ցա-
ռաջս. յանգանոս կեղեգիսի. ոչ մինչև նա։ Լոյս այս նախա-
բարդելիս է նոցն, որ 'ի գլուս եղիցեն կոչի ապրանի տուն
ուր. և 'ի գլ. գ. տերես. 9։ յայտնագրոյն նս ասի. * ազգաս
մարդոյն՝ զոր ասանիկան անուանեն՝ յապրանի ասանի։
Լսէ զառաջին տիպքան ժաժգահնակայ զանոյշ, և զայլ կա-
նայս նոր, և զպատանին նոցին՝ հանդերձ բազմաց ասան
հաղար գերեացն՝ բնակեալոյց տիպքան յորևելից կողմանի
մեծի լեռնին ապաքանայ՝ մինչև 'ի տանիմոս գաղթեան, 'ի
զասասանիկանն՝ որոց անուանքն են, ասարաս, ասկի. կա-
զա., գաժ գոլն, և այլ և. ասանք. առ եգերբ. գեանոյն երա-
նայ, յորոց մին էր վանոնդանիք, մինչև 'ի փայտոս հանդերձ
նախարանայ. և որ. և այլ երեք ասանք, խրամ, քա-
զոյ, և խոշակունք։ Լոյս սերունդքն 'ի հանանց և 'ի գա-
ասանեանցն. ժաժգահնակայ՝ կոչեցան 'ի հայոց միջապարանք
զ սերեալ զ յաժգահնակայ, զի ժաժգահակ միջապ նշանակի։

Ղ. ԼԱՒ

Գ. ԼԱՒ ԽՕՍՔ ԺՈՂՈՎՈՅ։

Ողբալոյ Յեռանուռնոյն տիրոջոյ 'ի Նիգոս Քրիստի Իսուսոյ։
որ ի յաղագս մեղանաց Իսրայելի։

3448 4647 Ա. Բիւրեալս Յոգեալս ի Լուսաւորչէ՝ ելանելոյս ազգիս Հայոց ի Հոգեմարտիկս, զոր բարեբարոյիկ լինի և մեծանուն, երբոր ըստ պարտիս քեռաւն իւրոյ ամենակալոյ Յիսուսոյ տիրապետոյ և Կիւրեղոսի, և զանազանեալ 'ի մէջ մարդոյ, դրոշմեալս յոյժ։ Լոյս զի յանդգնեալ իսկ մեղայր Ը Կիւրեղս, և խոնարհայր Ը սեալս բանիկամանն նորա ընդ տիրապետոյ, եղ այնուհետև 'ի մահ' խաչեալ պատերազմեալ 'ի մէջ նոր։ Զայդ զի մեծիցս Ը Եղեմ ոչինչիս հրամի կռանել, պատգամ Եհարց 'ի զարմանալի 'ի ձեռն պիսիթիայ կամ Թեսբոյ, զոր պատգամախոսն էր ապրողանի ընտրոյն։ և ասացաւ նմա, թէ «Կիրեան անուանեալ ընդ 3449 աչս քոս՝ քանոնակ պիտանանալիս Ը։ Զոմին պատգամաւ 4648 հոտարձակեցաւ Կիրեաս Եղեմեալ 'ի մերոյ։ զի պատմիկ փառաւորակ պիտի խնամալոյ քանանալոյ քանակ պիտանալի՝ զոյգոյն խնամոյս։ Զի որպ և պատրաստեցաւ զորս. ծանեալ Եղեմեալ 'ի մէջ Կիրեոսի՝ օգնականի գոնեալ միանգամայն և յորդորելոյ բարեբարոյ։

3450 4649 Լոյս և Կիրեաս Եղեմ նոցա։ Ձեռնասու Եղև նոցա և տիրապետ զարաբ խորոյ։ Լոյս Իսրայել 'ի գիրի հարեան միմեանց քանալոյ, տիրապետեալ զոյգ Կիրեոսի, և վանեցան 'ի զարդոն Կիրեոսի և տիրապետոյ։ Լոյս Կիրեաս յուսալոյ 'ի բարեբարոյ Թէ խոր, և 'ի պատգամն տիրեալ՝ դարձեալ զոյգոյս։ և նոր միաբանեալ՝ մնաբանեալ Թէ բարեմ տիրեալ պատերազմ Ը Կիրեոսի։ և այս մարդ ոչոյս Կիրեոսիս ոչ ոսկիս ժամանակ։

3454 4653 Գ. Զաւակ լեալոյ Իսրայել ի-կենցան 'ի միմեանց, զնայ Կիրեաս 'ի տարեկ քարաք՝ ձմերել անդ։ և ցրուեալ զոյգս իւր 'ի ձմերոցս։ Հոտասարեալ 'ի մեր, զի 'ի ժամանել զարդոն Եղեմ ամ զարդ Եղեմ Կիրեոսի։ Լոյս Իսրայել ազգ եղև Կիրեոսի ցանել զոյգոյ նորին, չիմանալ յանկարծակի 'ի վերայ նոր 'ի տարեկ։ յորմէ զարմի հարեալ Կիրեոսի՝ փախեալ և Եղեմ նմի ոսկեաձեռն հեծեալոյոյ, զոյս ստ Իսրայելն։ խակ Կիրեոսի կամեցեալ դիպեալ և զգալոնն վանել՝ կարպեալ Եղեմ հեծելոյն զարմանի ուշաւոյ։ Զոյոյ զարուցեալ Իրիսարոյ նմի կամեալ և զասալն Թագալ պատերազմելոյ

ԼՀ 454
3454
4653

ընդ և իջեալ նոցա 'ի գիրս՝ հետեւ յարձակեցան, եւ 'ի դէմ
դարան զորացն. կիւրոսի ։ Լսեցեալ 'ի պարսուն մնացեալ՝ 'ի
փախուստս դարձան անդրէն 'ի քաղաքն ասորեստ։ զոր զՏեռ
մնեալ կիւրոսի զորս հանդերձ՝ պարսաւեաց զքաջն զաւուրս
զորեքտասան, և եկաւ զայն։

Լսի՛ թէ յանուաւ քաղաքին մնացեալ 'ի զորսանացն կիւրոսի
պատահեալ հրեայսի, ոչ գիտելով՝ թէ նա ինքն կրեսոս
էր։ Եւ զի մերոցեալ զոսան, և կամէր հարկանել զնա,
որդի՛ Նի՛՝ ու համն էր 'ի ծնէ, առ ասասել ցաւոց մանչու հայ
իբրոյ՝ լանջեալ կապանաց լեզուի՝ բարձրաձայն աղաղակեաց։
կարէին զանազանել։ զի զիրեսոս զՏոյսս իմ ասասանեն։
Եւ ապա լսեալ զորսանացն՝ ձգեաց զՏեռասն կրեսոսի, և
կիսանսնայն էաւ զնա առ կիւրոս։ Լաւ նա հրամայեաց զնել
զնա 'ի մի երկաթեղէն ասորսկի, և խոսել։

Լաւ ինչ կամէին կատարել զՀրամանս ազգայն։ զերեսաց կրե-
սոս զասն ասղանի սեմենացոյ իւրաւ բարեկամի։ յոգւոյ
եղեն, և գազանաց 'ի ձայն ուղղեցին, ամ ասղն ասղն։
Լսեալ զայս մերձակայքին՝ պատասխանն կիւրոսի։ թէ հրա-
ման զնոր ոմն ոչ կալ իւր յոգնաւի։ Լաւ կիւրոսի զիմա-
ցեալ 'ի մի ոչ՝ հրամայեաց ոսկի առաջի իւր։ և 'ի հարցա-
նել զնա զինչ բարեարեր, ասաց։ յաւ հրան ինձ բանք սա-
զանի։ որում հարկեալ իմ՝ երդմամբ, սեմերի զոր յաւեալ ելա-
նիկ զան զիս, կա ինձ դիմել։ զի մարդի հրամանք զան
բարեսուրեան մարդոյ մինչև 'ի փրանան։ Եւ ապա իրան
լսեալ կիւրոս, խանդաղատեալ զնոսին։ ասէր 'ի պատա-
հումն։ (3)

Ի։ Լաւ, յաւ իրան սկսան զարդն կիւրոսի առաջ հարկանել
զքաղաքն, սեմեալ դանն կրեսոսի հրայոյ զինքն իրաւ զար-
մացեալ։ 'Ի հարցանել կիւրոսի զպատճառս զարմանման՝
առ կրեսոս։ զարմանամ, զի զորոց քոյ յաւարի առնուն դքա-
զաքդ, որ ոչ կա է կրեսոսի։ այլ կիւրոսի։ Լսեալ կրե-
սոս։ զինչ ասիսն ընդ ինքեան քեզ առնել։ Լսեալ կրեսոս։ ասա-
դել զաւարդ։ և դիր պահման քաղաքիդ։ զի ոչք ան-
ասանիցեն զանգեալ թէ դրան։ ասացեն զարձոնս ամեմ, որ
եղաւ դդա։ իսկ ինքն զորք քոյ յանշարանեցին զաւարս քա-
զաքիդ։ ոչ մնայն քաղաքդ անդրասոյն։ այլև նաքին իսկ զորք
փարեցուցանեալ անդրան ընդ ինքեան քեզ։ Հարձեալ կիւրոսի Ը
բանս նոր՝ արդել զաւարաւանն։ և լսել 'ի նանան զամ ինչ
խնասանի՝ ոչիրեալ զնա յոյժ, և մեծարեաց, և ասաց իւր
խարդրդանն։ Իսկ զորիրան ազգայ հոյոց զնիզակակից
իւր՝ յետ վնասելոյ զասերդանին քաղաքն՝ ընդ և փոսաք
արձանիցաց յոյ իւր 'ի հոյս։

3456 Ի՚ Ն ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՍԱՀԱԿԻ ԵՒ ՄԵՍՐՈՊԻ ։
3457 Զամենեցուն սուրբն ասիոյ առ գողանալոյ Լեւոնիոյ , զոր եմն
4557 զամենայն կրեսուի , լաւագոյն զոր անցին ի կրեսս , ի
երկուսն յոյժ ի կիւրսն , և հրեշտակս առաքեալ առ նա՝
ապաշխարել լմնել բարեկամ և զաղաղիս ի Քրիստոս ։ Իսկ
նորա ասաց նմա պիտի առանձին , և ասէ ։ զարդիւ սին ան-
սուտալ զգաստամ ձիրանս ՝ ի ջուր՝ հանեցոյց գնուսուցանն իւր ,
ապէ ունելով՝ թէ ձիրանք իւրացուցեալ ծանին ելանի՝ սանձա-
ստուր լեցին ինքեան ։ Ապայ սուտալ՝ թէ ոչինչ հանարիս
զի զնուսոցս իւր , ելանի զուրան , և կորուս ՝ ի ձեր զաս-
զանս , զոր հանալ յաստ ծոցեն՝ իրրև ոչաստ կոյսուել ,
սուտ ցնն ։ Ելանցին ի արդ կոչաւորդ ձեր ։ զի ոչ կամ-
ցուք փոքր մի յուռաչ ասանել զոչ , յոյժամ՝ նուազիցի ձեզ
բաղդաւոր ։ Հանալեալ ասիացոյ զաստանն կիւրսն՝ պատ-
ուստաեցան ՝ ի պատերազմ ՝ ապ փոքունց զնուսոցս զանոնսն ընդ ելեալս
ծանոյց , և հանապանգեցոյց զանոնսն ընդ ելեալս ։

Գլուխ Ի՚ Կիւրոսի ։

3456 Ի՚ Ն եկն զինն սարդիսի՝ յանցանել ասաց ինչ՝ ել կիւ-
4665 րոս ՝ ի պատերազմ Ի՚ Դ՚ Ի՚ քաղաքացոյց , և հաս զաստանն
յոյժամ ամրեր անդ բազմասայ ապայ ։ և եկ զաստն
զրեալ իւր զոյգի աստուծոյ Թագաւոր ՝ ի զի քաղաքն
ոչ ։ Ապայ յաղթեալ կիւրոսն ելս հրամանեալ էր նոցա զիրն
ցնանալ զիւրսն ինչս ։ ոչ և սեռանել ՝ ի գիրս քան-
նաքանանալոյ ։ Ի՚ Դ՚ Ի՚ Ի՚ զուսամ և հրեմիս մարդարէ զայն
զայս առաջն բաղելոյն գուսանակերով՝ հրաւիրեալ յայտնի գնայս
՝ ի նոցն , յասելն ։ * Ելանք նշան ՝ ի զի երկրիդ ։ փոշ հա-
ս ինքն ընդ ոսկրս ։ հրաւիրեցեք ՝ ի զի գոյս գունդս ։
,, պատանեալ առաջ յինեն պարարտեան թաղաւորունցն , և
,, հարեալ զանոնս գնալն ։ կանգնեցեք զնամս նեռանալոյ ։
,, ելանք ՝ ի զի ։ Երեմ ։ Ի՚ Ա ։ 27 ։ Ապ ետ ինքն կիւրոս յետ
երկուց ամաց զիրանալ և ՝ ի քաղաքս իւրում՝ դարձեալ ինքն
Թագաւոր ՝ ի բաբելոն , և յայանեցաւ զիրանն Թագ պար-
սից , մարաց , ասորեստանեանց և բաբելացոյց ։ Ապ յա-
3469 4668 ռաջուստ ամի ինչ Թագրեալ իւրոց ՝ ի բաբելոն՝ ՝ ի լեռն հո-
ռեմանաստն ասացն գիրսն՝ հրամանն ետ երկրայնեցոյց գնալ
զոչ խրեանց , պատանեալ ասելով՝ ՝ ի զի իրրև յոյ՝ զինել պատ-

Գլուխ Ի՚ Դ՚ Ի՚ Ի՚ Ի

Հեսոպին • գիրք • Ա • ԻԸ • Ի Հիանդիպ • Ի ալլս •

ակն և եղև • մի զի լեռն դաշտեալ նորա յերկարութեան
պարոն գիշերոյն եկիցն զնն արքեալ և ընդունեալս ի Թագ-
լատենն • զամ և անանչաստ կատարեաց զնն մարդն • և
զգաստութեամբ ի նոցն ապարդ կամաստուր • յոյսոց մինչ էր և ար-
դի Թագաւորն •

Օրոյն երբեմն ընեալ Թագաւորին • բազում ապարանքս ինդ-
ընեաց զարդեն իւր ի կիրսան՝ հաստատեալ նոր քաղաքն ինչ •
և յոչ ասելն կիրսան • Հանդարձեալ մանկանն՝ զարու վիւ-
ղոյն • Ինդ որ գտանեալ յոյժ Թագաւորին՝ ել վիրասոյն
ի պատանեալն ի վրայ կիրսան ի գիշերիցդրուն արեան պրպ-
իլոյ • և խորանոցս կիցն փախուստեան ընկիցն զնա ի մա-
ցառս գիշերարիս • ապ և կրեալ կիրսան ինքն և երկու (՝)
հարիւր հոգոյ ազգ ի նմա • Լսեալ Թագաւորին զուեալ զգի
կիրսան՝ ելեալ ի նոցն զնա • և կարկ ի ոտի ի արեամբ
մարդոյ • և ասէ զաստուին • մարդոյ՝ յաղթեալ արեամբ կա-
մահոյ • յոր ոմանք ելիր ի կիրսա քոյ •

Ի հա ոյսս օրինակաւ փախանակեալս կիրսա ի հասանի ե- 3477
թեանսն ամաց • Թագաւորեալ ասի • Ը • ամ ի վրայ 4674
պարսից և ի մարդոյ • ե • ամ ի վրայ բաբելացւոց և ասս-
ղեանանեալց • մինոգանանն և պարսից և մարդոյ • Մինչ-
պէսն կուսանիցիս ազգիսն • Ի ԹՆ • Բ • ԷՆ • Ա • Ի • դեն
Թագաւորել ամս • ամ ի վրայ պարսից • ե • ամ ի վրայ
բաբելացւոց • Ի ամ զմարմին կիրսայ ի ձեռս բերեալ ծա-
ռայից նորա ասալան և Թաղեցին զնն պարսից ի պարապ-
գաս ամ ի վանիերս քարաք ի փառաստ և ի հոյակապ
գերեզմանի • փոքրագրեալ ի վրայ այսպիսի ինչ • Ա ասարբ-
նի • գիրք • ԺԳ • Ա Զմ մարդ • կիրսա եմ ես • որ կանգնեցի
զՊարսից պարսից • և եղէ Թագաւոր ասիոյ • մի ուրեմն ի
նախանձ շարժեցցես ի վրայ գերեզմանի իմոյ •

Գլուխ •

Հերոդոտ • գ • 1 • 10 • 14 • Ա • և ալլք •

Ա • Զեռ մահուանն կիրսայ յաղթեցաց ի Թագրամ պարսից 3475
և բաբելացւոց որդի նր կամբիսա այր անողորմ յանգարան և 4674
զինեմոլ • որ և Երբեմն ի ժամու արբեցուն խրատել յանձնեմ
ի մեռանելոյն իւրոյ • որում անուն էր վերհնաք • զայլասա մա-
նկանն ցասումն ի վրայ նոյ • և առնէ նոյն՝ կրակաւի նշար Ա սկսա
ոդոյ նարին • յորմէ ՀԱԿ և ի յարքեցուն անդ չէ ինչն ու-
շամարտ • Լսեալն և զերկիսասան խորհրդանանս իւր վն խրա-
տեալոյ նոր զնա ոգարն և զգաստանէ զարդարարել • Լոյն-
օրինակ երարդ ի կենաց և զոյր իւր զանոյն • Լ ի ինչ
պէս երեանց երբեմն ի կամանի ուսալանաւ գործել, թոյլ
և զոյն գաղանային գուժանոցն ապաւանէր • ոմն լուծեալ

Գ. Դ. Ա. եղբարն՝ եթե և մի սմն յիշատակաց իւրոց դատաստան անիցուս դատաց, հրամանս նոա հինգանոցն զմտրեմ նոցա ի բաց հանել, և անցուցանել յոխեան՝ ուր նոաքն նա ի տան գտանել, և անցուցանել փոխանակ հոգեւոր գրդի նորա։ ոչ զի ասատանի։ և կոցցց փոխանակ հոգեւոր գրդի նորա։ ոչ զի նատուցալ ի մէջ մոլեալ հօր իւրոյ յուշելի նմա որպէս խոյ։

և դատաստան արդար դատեցի։

3479 Եւ ի շաբաթս ամի թագաւորութեան իւրոյ եւ ի պատերազմի
4678 ընդհամ պատանեանաց որոցին եգիպտացւոց որբոց ուստի։ և պաշարեալ զամրաւոր քաղաքս։ այլ ոչ կարացեալ առնել զայն, զոր ասեն, զոր ոչ ոք հնարս խորհեցաւ։ և ոչ ոք գիտեաց ի մէջ զբազմութենի ոչխարի կենդանոյն, զոր գնեաց ի մէջ զբազմութենի զաղամանի ոչխարի։ զոր եգիպտացիքն՝ ուր նոքանք, և ոչ իրեանցն անասնոցն։ զնեալ։ և այսպիսի հնարս ոչ ոք գիտեաց։ զոր կամիցս զանել։ և ապա զանեալ։ և տեսեալ զանազանութեանն։

եղբարս։

Լուսաբեր ապա ոնոյ հրեշտակս առ արքայն եղիպտացոց բարեկամութեամբ։ իսկ նոա բրատեաս հանդուցեալ զնոսա խաժառ հայեցաւ։ և առեալ զաղերն ի մեծ ի լայնութենէ, զոր ոչ կարէին զարել զարդեալ։ լոգանաց ուժգին առաքն նոցա։ և ետ ասանել առ կամբիւս։ և ասէ։ յոլովամ պարծիցք այնչափ քաջութեամբն, մինչև կարացեն ի գլուխ ածել զաղերն մեծ այսպիսի։ յոյժամ իշխեցեն խրախուսել ի վերայ եղեկ-

ոչիպատոց։

Օ այն սեսեալ պարսից՝ ամենին խռովեցան յոյժ։ և ոչ զի կարացաք լարել զաղերն զայն, բայց միոյն նեղացին կամիս։ ապ լեն թէ։ Իսկ կամբիւս նախանձեալ ի քաջսն եղբարն՝ առաքեաց զնա ի գրաստ, և ետ ապանանել զնա։ քանզի և յաստուծոյ իսկ կոչեցեալ զնոսանսն, զի տեսեալ էր զնա զբազմի նոանոյ բանիս։ Ոչ ապա խաղաց ինքն զբանս ի զերեսաց ի մէջ եղեկիպտացոց։ զի բարձրանայ զերեսս նեղեն ուրախութեամբ։ քաղաքն եւ ոչ քաղցն հնարս զանելոնս ի ձանձրանի։ սակայն ասիցեն կամբիւս դատեալ

լեռս ի լեդիսրոս։

Դատեալ միում գրեսս լեսուցն՝ որ դեռեւս կենդանի էր։ և գոյացեալ էր ի կամբիւսոյ ինչ խորհրդոսիսն։ ասէ՝ ապրար նոա զեսս ունել զինքն։ և նոա բարկացեալ հրամայեցոց ապանանել զնոա։ Իսկ ծառայքն նորա յարուցեցին զապանանն նորին։ Դեռ սակաւուց ինչն եղեալ կամբիւս զանձն ի մէջ գրեսոսի։ ասացին նոա, թէ կենդանի է։ ի զի որ թեկուսիցն և սուտ էրն կամբիւս, բայց եւ ապանանել զայնպիսի և սակ ասացեալ եմն զնա։

Գ. Ի Կամբիւս յԵգիպտաս էր, որպէսզի սնի ի մա-

Հերոդոս • Գ • 66 • Գրդ՝ 88 • Ալաքիոս • Բ • 6 • Դատաստան • Ա • 9 • Ա • ՍՂՔ •

լոյս՝ զոր նա ինքն խոստացեալ էր ի շնչ. կատարեալ եղիցին
Հոգւոյն Հոգոյն՝ մեր շնչիւք եղջերայն կամ ի բուսոյ ցանեալ,
այլ՝ գեղեալ ի ներս անդի է. և զի ունիցի ինքն զեղջերայն մի շնչիւք
անուն՝ նմանեալ յոյժ շնչիւքդ եղջերայ կամ ի բուսոյ, զոյգ և
զառնին հասանել էր կերպս. զնա ընդերեալ ի մէջ պարանոց և
ուղղեալ և բարձեալ. այն է արարատ մեզ. որ և կոչի արարատ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ. որոյ անուանն կայ և ի ոչ գիրս. Բ. ԵՐԵՍ. Գ. ԺԸ.
Իրրև լուան զայն կամիցին. գիտասցեալ գիտիցին ի նորա՝
գիտիցաց զոգաց ի մէջ նոցին. և ընդունել ի բուսն յերկրային
շտապեալ. կամ յիշանիցին ի նոցն թագաւորս. ի նոցա իւր ի
գաղանսն իւրեանց. զոր երեալ էր ի պատանեաց. և գնոցա ասիցեալ
ՄԵՌԱՍ. ԽՄԲԵԱԼ ՍՈՒՆ. Է. և ասիցեն. Ց.

Ոգի նախանձուցանէ զոգիսդ ի կամսիցն ի նոսա՝ ընդ մարդեանս այն
շնչիւք եղջերայն կամ ի բուսոյ էին. ընդ պարդեսայ. ապա նա
խոսեալս սոնն սիրեսն սնանն՝ զոր գաւառն լեալ էր Հարամ շնչիւ-
քայ. յոյժ գոնեալ զնա գնոցն՝ ընդ շնչիւք ունելոյն զոգիանցս.
և ասասցեալ՝ ընդ բանի. խաղնաբար ասասցի ի մեզ մեծամեծ
իրեանս զարանց՝ ընդ զինս զոգաս իսկ առանել. և ասասցեն մեզ
քանեալ նոցա՝ ի մի կամն զարանին զշնչիւք. զնա ինքանալոյն
լոյս նորա ՍՈՒՆԱՍ. Ը.

Ամբոխեալն ոչ զոգիս ժառանգ կամիցիցայ, եօթն ամ՝ յորոց մի
եր գարնի զոգի հիսասանեալ կամ ի զասասանեալ, բայց հիսուն ընդ
ուամ՝ ի նոցն սոսկ էին ինքեալ. և հասասանեցին ընդանել ինա-
գասաց զոյն, զոգ երկրորդ յառաջագոյն խոնարհելոյն ի գնա-
գրնն անդր ի ասիասանն ի գնալ նոցա ի միասին յոյսանելոյ
ի սահման. Ընդարձակ գարնի գիասանալ զոյն՝ եամ յա-
ռաջագոյն. զնասանակ ձի ի երկրորդն ինն իւրոյ յոյն անդի.
և ասա գարձոյց զերկրորդն. Ի՝ ի գարնին իւրեն եղին անդր
եօթն ասասանարք ամս իւրասանեալ. Հինգ յերկրորդ իւր.
երկրորդ գարնի ի հասանեալ զոյն սոսկ. ապ ասասանեալ
յառաջ զնա մեռանակ ձիոյ՝ ոկաս խոնարհ.

Ամենասանեն երեսաց ոչոյց զերկոյ նոսասարանն յերկրա-
լոյս իւրեանց՝ ձայն բարձին. կեցցէ ասարայ արարչի գարնի.
և ասեսաց նասաւելին զնա յանուն հեսասասարն. Ամա կա-
լեցուսս ասարանեն երկրորդ. որ և ասա հասասասանն հեսասա-
սարն. իւրոյ էասա ի կիսն. զերկասին գասեսան կիսասի.
գասասանն, և գարձեսանեսն՝ այն է ասեսին. Ամ է այն ասարա-
նն՝ զոր էասա ի կիսն և զեսաներ զգասասր հարեալսայ մեսրեն-
ցին. ապ և երկասանայ ասա. ԺՂ. և ի զերկրորդ ասի ասարա-
կասարեցաս ընդանն ասանարն եղեմ.

Հերոդոս • Գ • Ա • Ը • Գ • Գ • Գ

Ա.Մ. 10

կամ ընկերեմնոցաց՝ ապաց ամենասաղ մեծ զուսն նշան։
և ետ ինքեանց մեծամեծ նուռ ուսելի քան զՀայաստանս երկիրս։
և Եղեն հրամանս ժողովրդեանս անհամար բազմութեամբ ի քաջ հոգ
ամի, որոց մարթեալ էին ձգել զաղեղս։ Եղեն բազմամամ զինեալ մեծ
բիւրաւոր հիւսք որոց։ որոց միանգամ խնդրեցաց նոա յարքայէ,
զի փոխեսցեն միասին ի նոցանէ ի այլ տարածս։ նոա ինքեանք ի միմ
եանսն ծերացան իւրոց։ և քանզքանս Եղեալ՝ էին զերն կա
մս, զի մեռանին։ և ի սուրանալ նոցա զոր կամիցն հրա
մանս ետ ապրոյց անպէն վիճակիցն ի մէջ յոգել զոս առանի
ուաց հոր իւրոց։ և չիցեն տալ հոգի, և չիցեն կոխել ի
գուռն քաղաքին, բուռ ա Հանդիսեալ էր նշանակ զարոյ։
կամ ի հերոսանալ՝ զերկուս մասանս յերկրին կոյսինս
դրան ետ կոխել։ և ի մէջ նոց անցոյց զնոսա զոր իւր։
Եղեալ զօրք նոր սրոյան եղեն բազում, մինչև Հարանել սանաց
ասելի քան զերկու միլիոն։ կամ ի ոչոց իւր հինգ միլիոն։
Պատի՝ ամենեցունց ընդարձակաց սեռանոց միահաղոյն
զանհամար զոյն բազմանի՝ ել ի բարձրագոյնսն տեղի։ և
Հայեցեալ ի նա՝ զառաջինն զանազանեցեալ յիմաստս չանն
իւր, Հանդերձեալ զինքն երկրորդի մի իշխող լինելոյ ոչինչ
բազմանէ։ այլ միայն զմուսա ածեալ՝ ելեալ յետ անցանելոյ
իւրոյ Հարիւր ամաց ոչ որ ի նոցանէ միասին կենդանի, բարուս
սուս Հարամ։ և ելաց ի վերայ Ճշմարտութեան միայնոյն վիճա
կին։ Սա յետ պատերազմելոյ ի յոյնս՝ տրեցաց և այլ բնակ
տեղեաց։ և եղեն Հրաշագործն քան զառաջուն։ և կենդանալ ի
ինքեանս ամն։ ԺԳ։ խոշորագոյնս յարատեանս տեսեալ։

տեսի իւրոյ։

Եղեալ ապրանան սա ի ծանկել զարս ինքն իւր՝ զնաց պատ
մաց ոստանէսի կրասէր ոստրոյ քանզքանս, ինչ դարձեալ
ելեալ ելարարքս ցանկանալոյ փոքրագոյն թագաւորել՝ ապան
զնայր զոր։ և ապրանչն Հանդարտեալ բանից նորա՝ զարա
անհարիսն նախանձու և սրտմտեալ։ և ի մտանել ելարոյ իւ
րոյ գարեն ի գահոյն՝ ետ խարեալ զնա սպանել։ Եղ թագ
զաւորեաց նա ինքն ապրանչ ելեալ ի ծանկանէ Հարակի՝ ամն։
ԺԲ։ Եղ ինքն ամ քարտի նորա երկայն էր քան զնախն,
նենգ իւր և երկայնամեան կամ երկայնաբարդի կրեցուս։
և ի երկայնամեան ձեռաց զարս և ուսանանեն։

Զնա ապարդի խոնարհեալ ապարանի՝ ինչ ապրանան կամի և
զինքն դարձանանել, ելեալ ի մոր ապրանանել զնոս։ և յոյս տանս
Հրամանս ետ զրաց ի վերայ մոդ ապրանալեանս ժողովել
ի գաւառս ապրանի՝ սեռանոց, ինչ ուստ զինս սիրոց էին։
Լինն և ապրանան ի նա։ և զի ուրեմն ապրանչն ետ զգե
նուլ էր զարդս, պատանանոն ելեալ ինչ իւրն սնանանոյ։

Գիրք։ Գ։ Գլուխ։ Ի։ 13։
Գիրք։ Գ։ Գլուխ։ Ի։ 10։

{3931}
{4730}

[3574]

ասաց զարմանան՝ հանել զպարտն, զի փոխանակեսցէ ընդ
իրարանցն. և 'ի հանելն մերձ եղեալ նոցա որոշէ՝ ելոյ թէ
սատանայ կամիցի զանց, մինակաց զարդն 'ի տեղոյն ապառաջանաց.
և անդէն ելուցն զնա 'ի կենաց։

Հոգեներորդում՝ ամի տարին արարեալ էր եղբայս մեր զԹոր-
մարդոյ։ Յաւ 'ի Քառասներորդ երկրորդ ամի նորին, զոր
ի՝ յամի ՌՀԳ. 3573. կամ ՌՂԲ հոգեներորդից. 4772. սկիզբն
եղև ամենայն և բազմամեայ պատերազմն 'ի մէջ լուսակերն
նացուց և սիսիանացուց. որ կամն զերազանական մարա-
զրամէ պատակին և երկայ գրեաց Մասեղիս երեսեղի պատ-
մողաւն՝ մինչև գրանցանելիցդ ասն ոչնչ մեղանի. այլ ոչ
կորուցց առաջոյ. զի մեռաւ նախ քան զվերադարձն նորին։
գրեաց զայսմանէ և քանոնիսնս. և գիրս պատ սիկիլիացի։

Վեր. ՌՂԲ. և այլք բազմք։

Գ. Զկնա ապառաջին երրորդի թագաւորեաց որդի նորա քանբ-
սես երկրորդ՝ ոչ ասելի քան զմի ամ։ Զոյս եղբայրն նորին
անկանիցէ կամ ապրիանոս, ամիսս. 7. Զոր ապանեալ
միաւ ելելոյր նորին զարեկ երկրի՝ որ և նանիս, Թագաւոր
մերն 'ի անալն ոչ ասն. ՌՂԴ. Յաւ կեր ոչ երկոց որդի նորին
արարեալս զարդ՝ հօրեղբարն մեռանն, այր բազմամեայ և.
բարեբարոյ. զարդ զիրոնն իսկ կեան երբեմն մի ամն 'ի հոգ-
ուն։ քանզի կամեցեալ էր ընդարարարելն. պատուանան-
լոյ զարդայն, այլ չանեալոյ մեր նոնն որժանարար, կամ-
ցեալ ասիալ, և խոնարհեալն պարտանուն մնացոյց նոր. զոր
և ընկալեալ զարդայն զիրոյ՝ ետ նոնն փոխարէն 'ի պարգևս
սիրոյ մի ոչ ասելոյ։ Յաւ եղև. ասա կարն փոխարան. և Ցնա
հարեալ հնդեասան որդին։ Իսկ 'ի հարանցառ որդեաց զի
որոն ասնան՝ այր ժանան և սնարարայն, ասեալ՝ զի հայրն
զիրոն յայն զարդամ զիարեն. եղայր ինր, 'ի կարծիս լինալ
Լեն զարդն նա Թագաւորն յետ մեռնելոյ հոր իւրոյ։ գաւանա-
նալոյ զարն զնա ինքն զարդամ։ Ասեալ հօր նորա արարա-
ղեան զանգ ոչարանց՝ ակնարեալ յայն. և անկեալ 'ի սուգ
մեծ՝ զվերն ասիաուրոյ մեռաս. ելեցեալ 'ի Թագաւորեանն
ամս. ԽԷ։

Յաւ զի դիտեր որոն, Լեր 'ի հանդարտի մնանս հօր իւրոյ
արարանեալ, նախարարքն արարանց արհամարհեալ զմարն զայլ
որ յեղեալոյ իւրոյ Եգիպտացանն, զան զարձեալ հան-
դերձ ինչ հանդարտ ներքինեաքն զարել զանգ նորա առ
ձմեռ մի. և Զարանն ելեալ 'ի ընդանոյ հօր իւրոյ իրրև կեն-
դանոյ, Լեր կամեալ՝ զի զմեր ինչ հանցի Թագաւորն՝ որոն որդի
իմ. և մի զարդի որ՝ որ ասամ Դարեմ գաւանայցի։ Զկնա ասա-
գանելոյ զայս Զարանն՝ ծանոյց և զմեռանել հօրն։ և ինքն

[3575]
[4773]

[3576]
[4774]

Պարեմ։ Սիրարարքն։ Ի. 11։ և այլք։

{3650} հատաւ մեծատոյն փառաց թագաւորն։ և գրեցին զայսոսիկս
Հիւսիսոյ։ Լոյս առ հաստատելոյ զանձաւ իւր՝ կոտրեաց
զանձաւն ոսկւոյ յերկրագրոց իւրոց, և զբոլոր ի մեր-ճաւոր ազ-
գսն կոչեցոյց։ յորոց զանձանս ի հոգալ ծածկեաց, և զանձանս
հեռաւոր ասասկեաց, և զայլս ևս այլ ևս զատեսանելոյ
ամենեցուն ելարձ ի միջոց։ ինչ Մեկոլ ծագեցաւ ի ժո-
ղովրդեանն ազգեաց չիրեթի ի բոլոր ամենայն գաւառս նորա,
այլ ևս խոհանոց փոխեալ։

{3651} Լուսնեաց սա կրկին և չեղեալ ոստիցն, զոր ապատանեալ
{4850} եին։ և փոխեաց զեռանեալ, որ ելեալ վերին թագաւոր
եգիպտոսն։ զոր և յիշի խորենացին։ Ի։ 12։ Լոյս զի եկեղ-
ուցիս յաստուծոյ անհեթեթեալ վարուցն զրանք։ եղ ձայնեալ
եին զնա, անեծալ նորա զերն մի՝ զոր ոչ զարդարեին ի տե-
ղի ոչ, հրամանն ևս զոհել զոյն իշոյ միաւոր։ և պատանեալ
էր՝ զոյն եղ ոչխարաւ պարանոց իւրեանց զնան։ խոկ ի մոգ
զոհեալ եղեին հրամանաւն ասենալ խորանի։ և զնեալ ասացի
իւր։ Լոյս ցոյնեալ մեռանն ի մտերիմ վրեալեաց ոսրացի բազա-
սանաւ ազգս եգիպտոսի, որ հարգեալ էր ի մի արքանի
իրոց։ Նա զայրացեալ բեալ զարձ զրանի զեզ մահնա ար-
քայ նանա, և ասան՝ յեռ թագեալ ոչ ասեն։ ինչ։ և զգի ոչ
ընկեալ ի կերարեալ շանց և կատուաց։ և ի ճանաչեալ
ասեալս ոչ զիտեալ էրարեալ ասեալոց, ասա։ ի ցայց զարդ-
ծոյ բարեաց զրանի։ իբր թե նաև զինի մահանն ոչ գա-
գիրի զիտեալ մարդկան։ Խոկ ի անդի դիպ նորա զայլ ասն
եղ ի ասասելի նորին։

{3660} Ի։ Զեռն արանի թագաւորաց արդի ոչ ասասեալ էր՝
{4865} արքեալ ի ձեռն բարեաց։ յորմէ և ասասաւ թանալ յեր-
թալ ասի թագաւոն իւրոց։ Նաստրա մի կայր թագաւորն և
պատերազմ ի պարսիկս և ընդ մանկերանոցս։ և յառաջեն
ասասանալոյ հրեշտակս առ զինիարան թագաւոր մանկերա-
նոցն՝ զի մի դանդաղեցի առալ զասիրանան հարկն։ որոյ
նորա ասէրասեալ՝ (զորմէ ուշեալ գրեալ ի յայլոց ոչ ասեալ)։
պատասխանի ետ հրեշտակացն։ և ասէ։ մի ևս ակնկալցին
պարսիկք հարկս առնուլ ի մանկերանոցս։

{3668} Ի։ ասասեալ նոտաս զարեն հրեշտակ՝ կոչեալոյն Կոդ-
{4867} մանոյ՝ ձեռամբ նորին բազանաց։ ասն։ Ի։ Լուանալ
յուսանիս։ գիր։ Ի։ Կա։ 3։ զրանի և այլք։ թե ասն ասս
զարեն յառաջ քան զնաստաբերն՝ ի պատերազմի պարսից
ի կատաղ՝ ասան զանանանն զիմիսարի։ որ եկեալ էր ի-
գիտ՝ ապատից։ և ելն պատանաս յաղթանն և խոսաղանանն։
և յաստեղս։ թե յոտարոյ ազգի՝ պատեն ասաղան մեկարեալ
գարեանի հարկեցաս իշխանն հարցոյ։ Խոկ գնացարաս սիկն-

Գ։ գրոյ։
գիր։ Ի։ Ի։
Խորեն։
գիր։ գ։ Ի։
Հիշատակարանն
և այլք։

[Գ.Ա.ԺԱ.]

լինացի՝ զի Հռոդոսն եւս, ի զրկէն զոյգսն յաղթուեցի զա-
բեհի · Փիլ · ՃԿ · Երեւ · 530 · Լեմպերտ. ասէ, թէ եհան
պատուոյ և փառաց, բայց զ՝ յիսկ զիշեան լինելոյն նորա ի
վր Հայոց · Այլ թէ զրդեալ էր լեալ այս, ոչ է յայտ ·
գուցէ դեռսոն առաքեալ էր ի փոքրմանէ պարսից · և կամ
թէ հրաբեալ էր ելեալն միջ մասին Հոն Հայոց, և ոչ թէ
բոլոր ազգին · զի յայնժամ զայր բնիկ թագաւոր ի վերայ
Հայոց ·

Այլ ի թագաւորել դարեհի ի մի պարսից, բազում եղեալ
տարակուսանք զոյ յիշեցուք ի վերոյ ։ Նմա եւս պատրաստեաց դեղ
մահու · բուրդ խնդրեալ զայն դարեհի՝ բանի արարեալ նմա
հնոյն, և խրատեալ զանարգեցեն ի զիշոյ · Վասն այս դարեհ եղեալ
հաւատարար յանդարձի՝ ի քաջուն պատերազմեալ է ազգ-
ատոցդն մանկանուցդ, և յաղթեալ ի նմանէ · և ի մե-
ռանել սի զմարմնոյն կամ Եկրաւելիանն պարսից սկսեալ ի
կիւրոսէ, յետ տեսեալ ամս · 229 ·

Այլ՝ զարատանն ի կիւրոսի, և զիարդ յաջորդաց նորա փոքր
ի յաւուր առաջի եղեալ յաւելանաւոյ, մոռացուցեալ խորել
զմահուանէ երոնանգեանն տիգրանայ, և զԹագաւորելոյ
յաջորդաց նորա ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ա Ն Գ ·

Հիշատակ մահուան տիգրանայ, և Բիւրելոյ յաջորդաց նր թիւն.
դիմէն · և բառաւոյ նախարարքն հիմնադրեալ
յաղեքսանդրէ մակեդոնացւոյ ։

[Լեր·ա·30։ Հ·Ա·Ի·Ա·Ի· Ի·Ա·Ի·Ա·Ի·]

ԺԱ · Տիգրան առաջին երոնանգեան թագաւորեալ՝ ի մի Հայոց՝ ամս իբր · խ · զանձանեալ յետ երբ տիեզ ոմանց մահուն դիւրոսի · թագաւոր զերիս տա-
դիս ծնեալս՝ ի զարուհեայ թագուհւոյն, զորս, զանդոն, և զիսհարն · յոր բարեբարոյն գտեալ փրհարդն ակրեալ ի մէջ Հայոց, և ի Եդեսոյ փրկի հօր իւրոյ · և եկն. զարուար բան զարգուն · և գարձեալ մեծամեծ գործս ազգաւ Հանդերձ հերոսիկեալ՝ ի հեղբեալսի · մինչև բազմ՝ եղեալ յարիսել Հայոց և փրայ ի մի՝ ոչ ոչինչ ոչ ազգանուն՝ ի ցոյց դիւրաբանանն անձինն, և յաջորդակ քաջագործեալ նորին · Ոչ ոչ գՀռոմանաւ ինչ բանս յառաջ բերէ խորենացին՝ ընդեալ ա-
հանոնաք իւրովք յերկրագրոյց ոմանք յասել նոցա · « Արինեալ
» Երկին և երկիր · երկիրն և ծիրանի ծով · երկին ի ծա-
» վուն ոմանք վկայմիկ եղէնիին · ։ Եղիգան փոյ ծաւ։

Ա.Ծ. Ծն. « Երամակս · Է երկերասնս փող՝ զոց երամակս · և 'ի բազումս տա_
« ռանեկինն մարդիկ · Նա Հայր Հեր ամենայն · ազգս բազ ամենայն
« զմիրասն · և ամենայն երկնային արեգակնայինք ։ Իսկ այլ եւս
բանք երկայ · յորս ասացաք և այլ , թէ պատերազմաւն լինե_
նի Է միջաւոյ , զայն Է մեծաց երկրաց յայտնի ամպամած_
կայ · և յայտնեալ նշ ·

Իսկ այժմ մի բազմամասի և երևելի գործոց նորա հանդ_
ներձին յորժամ մեծ արձան յանուն նորին 'ի լեռն Հայաստանի նո_
րան · և նմանապէս մեծ պատկերին զոհերն ։ Եւ այժմ
գաղթ աւերեալ մեծամեծք կամ մեծամեծք · յորոց բազումք
յետ մեծաց զաւակ լեռն պաշտօն մեծութեանց նախնեաց
իւրեանց անտի մնացեալ ·

3507 Կեցեալ սորա 'ի Թէոդորոսէ ամս իբր · ԽԵ · ամենայն · և Թա_
4706 գաւորեաց մինչ նա ատոնան. Կրօնից որդի նորին ամս իբր ·
ԺԲ · յորում զեղեցան սատանեայք ։ Յետ նորա Թէոդորեաց
որդի նորին Ներսեհ , ամս իբր · ԼԵ · Յետ նորա զարեհ որ_
դի նորին , ամս իբր · ԽԶ · յորում ծաղկեցաւ ազգն գաղեհա_
ւանեան ։ Օ նէն զարեհի Թէոդորեաց որդի նորա արմոգ , ամս
իբր · Թ · Յետոյ որդի նորա բագրատ , ամս իբր · ԺԲ · Իսկ
յետ նորա Թէոդորեաց որդի նորին մնն , ամս իբր · Ի · Նոր
յանուանս՝ թէ սա նորոգեաց զմեծ քաղաքն զայն , որ յետնոցն
եր յառաջագոյն 'ի շամիրամայ , և կոչեցաւ շամիրամակերտ ·
և յետ սորա երկեաց նորա մին ·

3649 Յետ մնայ Թէոդորեաց որդի նորա մուշէ , ամս իբր · ԽԶ ·
4848 Սա զարգեաց մեծամեծութեան բազում՝ եւ պատերազմ Է ազ_
նուաց , որք ամրացեալ կայինն 'ի կողմանս Հայոց · և մա_
նեալ մեծ բաղխեթի Թէոդորեաց 'ի մեռեալ նորա զամ՝ երեքե
իբր · Իսկ յետոյ յաղթեցաւ 'ի մեծէն ասպարապետ մա_
կեդոնացւոց ։ Նաև թէ սպանաց , զկեցուցեալ սոսա · խաւե_
լեալ նախ ամպամաց զՀայաստան և զապականեալ նորին ա_
շխարհացն ։

Է · Ներսանորսի Մակեդոնացի որ կոչի մեծ , ծնաւ յամի
Աշխ · 3648 · կամ՝ ըստ եօթանասնից · 4847 · և 'ի ծննդեան
նորա՝ այլ ամեն՝ մեծամեծ նշանք եղեն , պատմեցեալ ազա_
գենք , և երկրի անհնարին սասանութիւնք · այլ եւ՝ թէ զայն
օր այրեցաւ եղեա տաճարն եփեսոսի 'ի մի ապարանից՝ ար_
նա ծնաւ , 'ի գաւառնորդ ամբողջ նորա երագոյ և ամեքն ։
Պատմի զարմանալ թէ 'ի նախ իւր ասաց ծննդեան նորա
Հայրն իւր մեծագին և Հայրապան ամենայն արժանեաց՝ այն
է զմանուց կայ՝ յեկեաս · յորում՝ ասպարածին հրեշտակք
ծառայութեան , զի թէ երեւեալ զմեծ յասող յայտնէ 'ի Հոգ_
ծննդեան զկեցութիւն ասպարապետի պատմեալ՝ ալ մանկանց

Կիւրղ. ԺԷ: Մագեբնաա Է · 14 : Սորաբեա · ԺԲՐ · ԺԲ · Ալբրեա · Գ · Խ Զ : Պղատոնի Հրաւիր · Զ · Խ Ժա: Խ այլ :

Հոգալ իւրում՝ սատանայի։ Իսկ որ հրամիր արար զայն սա-
հակ՝ իբրև բժշկեալ մահանցուս՝ ի սանդանս, խաղաղեալ
եղեալ՝ թէ վասն այն գործելի զոյգ, զի լսելի լիցի սեռեն իւր
ի տիեզերս։ Եւ յայս ասէր եղև ընդհանուր արհամարհեր յա-
պիս, զի մի ոք առցէ ի բերան զանազան սատանի դիմելի.
Եթէպետև ի դիպս անցեալ ապրուծելս։ այն է՝ հիշատակա-
ստս լինելոյն։

Եւ ժամանեալ ազգքանդրի՝ ի հասակ երկուտասան ամաց, 3660
կարդեցաւ նմա վարդապետ՝ մեծն Արիստոտել։ առ՝ որում 4859
ուսեալ վարժեցաւ յամ ուրուանկան արուեստս, մեծար ի
փիլիսոփայսն։ և յաղագս մեծարանս ընծայեր նմա։ յա-
ճեալ պարտապան եմ՝ ասեր արիստոտելի քան ծնողաց իմոց.
քանզի նոքա եռանն ինձ կենալ։ իսկ նա եռ ինձ զարուրք
կենալ։

Եւ ինչ եր ազգքանդրի՝ ի մանկուն անդ. առաւ, ի գոս-
նոյ նոցա երբեմն՝ ի հանդիսաւոր պարտամանս զոչիր։ լիս-
ենն մատուցաներ խունկս կուռ։ Տեսեալ զառաջնոր-
նուն նոցա լեռնեցոյն մերկեալս. ասեն ա՛ր՝ ասէ ցնա
առանձին։ յայնմ ամ՝ զոր պես առաւելեալ փառնեցոյն զա-
խունկ յարժամ սիրեցեալ ոգոյ՝ յորոյ եղանեն խունկք։
Ի՞նչ լսեն անօրինք ապաստանեցուս՝ ի միոյ ազգքանդրի։ և
եղև՝ զկնի ժամոց իբրև նաւանձեալ գարարեալս ի խիստաբ-
իւրոյ, նաև մի խնկոցն ալեալ առաքեալ առ լեռնեցս։ և
ասէ։ մի այսուհետև ոչիրն մատուցես խունկ ուծոցն, այլ՝
լեռնեցն առաստաբեալ։

Զաւար միում յեղանել ազգքանդրի յերկրայ ասելի ցան-
գլուխն ասացեալ, յոր ոչ ոք հոմարձակեր հեծանել, հայր
նի միկիպոս սեռեալ զկնանն ազգ նորին գնասուրն,
համբուրեաց զգլուխ նի, և ասէ՝ ՝ի գրելոյ զլուսաբերեալ։
Ինդիսեն մոր եանի՝ գառանել գայրանին գիւղացիոյ գա-
գաւարալի։ զի ոչ բաւեն ասանել զքեզ մանկամարտ։

Եւ եղև իբրև մեռաւ հայր նորա միկիպոս գաւառնանալի 3668
իշանանցն, նստաւ քան զնեալել նի զհայր իւր՝ ասեն զնոյն 4867
նոցա նորա, և ասաւ ամիրանեալ զանարմն նորին։ և ինչ
ելիրեաց՝ ի մի մանկամանցուց՝ ի հասակի քան ամաց։ և
ելս նա իբրև աւրեն հեր և մեծասիրտ, անմեղեալ և պա-
տերազմաւոր։ Տեսեալ նի երբեմն զանն՝ ի զինուորաց իւ-
րոյ՝ ազգքանդրի ասաւն՝ զի հեռաս և զիստասիրտ, ասէ ցնա.
ոմ դու՝ կամ զանուանդ փոխեսն, կամ ոչինչդ։

Ի՞նչ հեռաս զրոյն ասելոյ ազգքանդրի՝ ակաս. նոհանել 3669
զիրդանայս և զհեռաւոս աւնչի։ և՝ ի բազմ զարդարմանս 4868
անանկ մոռեալ, և զանն՝ ի փանդ մահու արկեալ՝ ի-

բամ պիտանաւոր խրատեցաւ սայր զրաւոյն անարգիլով գիմել ի
վրայ Թշնամեաց սպառով չոգի։ Լուսաւոր եւ նմա ուրախասուել
վարժապետն իւր։ Հանդերձ ոչ զանձն ուրեք ի՛ մի՛ խրա-
տեսցուցանէր տարանուանեալս, մինչեւ հաստատեալ ասէ զբ-
ոլորեալն եւ զիւր մարմնոյդ։ Լոյս սիրելի ազգականդ։ Ի հիր
առնուլ պարտ է զժամանակն, որոյ գիտասցիս սէ կարելի
գնասուց մերոց։

3670 4869 Գ։ Խոսրովայն զլեռն զոր աղերսանդրի, եւ լուսաւոր
ազգք եկեալ յեղեալ յարեին ի նա։ զոյլ սուասել էս զբ-
ոլորեալ նորա արտաքոյ ինչի գործս արասէ։ Եկար վանեալ ըն-
ձեռանելեցեր։ Եւ հարկ զասելոյ զիրեալս քաղաքն։ Եւ զի-
մեալ ի բաղաքն զասասա զոմանս բանասէր։ Եւ զոմանս ինքն-
նակամ յանապատ ձգեալ ի Հնարանոցսն խր։

Լոսէ, եմ ի բերն եկն աղերսանդր ի փոխարկու յերկրն քա-
ղաքն ասելոյ, սեռեալ սնդ զակամանդր գնա՝ յիկեալ զգան
Հոմերայ, որ գրանանուրեալ գրեալ եր, եմ զինքն վարեալ
զնալաս արքայն։ Եւ զի լայնաբան գեալն ի՛ն այնոյսի մեծ՝
պրանի երեւեցուցաներ բանասերծան Հոմերայ, ոչ դարձ-
մեցու։ Բայց վասն ի սեռանելն զգերեալման արքայեալ
ասայ։ Երանի՛ թեզ ոչ՝ արքայեա։ զի սոսին քեզ քարեալ Հոմե-
բոս։ որ ոչ՝ մեծացայ զարդս քոյ։ Ասեաս յայն-
ժամ առ։ Եւ բանասանդ սոն։ Եւ ասէ։ բոս եւ գրանցաք
մեր արքայ զգրեալս քոյ՝ քան զոր գրեաց Հոմերոս զարքայ-
լեալ։ Լսեալ ցնա ասեբասանդր։ բղձալի է ինձ ի Հոմերայ
պատանեն թեբրեալս դոյ քան ի սամգ արքայէս։ Հայր
քան ի մեջ բերեալ եւ յանձնեալս երշնեցոյ ի մեկեան քե-
լանանեալն։

3671 4870 Լսեալ աղերսանդր, եմեկ լաւանալոցիք ձեռնասու են ի գա-
ղրեն ազգաց սարեալ ընդեմ խր։ Նոքն իբրեւ ահագին զարանք
խաղայ ի վրայ նոցն, եկեալ ի մոլ հարեալսանակ քանդել
զանոսանակ։ Զայս գիտացեալ անաբանանեալ խնասանիցն՝
որ էր ի քաղաքն ոտոն, եւ ընդառաջ ելեալ աղերսանդրի՝ զի-
ջուցանել զգասանն նորա։ զի էր մոեբրեալ եւ ուրեալ նպին
յասասոց սոնոյ փիլիպասոյ հօր նորա։ Լսելոյ նոցա զնա
ասելոյն աղերսանդր, ծանեան՝ եմեկ մի ասասելոյ ի գլանաց բաղա-
քին գայ առ ինքն։ զոյլասոյսն ի։ ասէ։ Երդեսամ ի դիս, զի
ոչ յանոյց ոգեալանաց նորա յայս նանագ։ այլ զոր ինչ ի ինչ-
բանցի՝ զինքնին գործեցեալ։ Հայեցեալ եկեալ առնա ոնոգ-
սանեանցի՝ ասէ։ Ինչբեմ՝ ի՛ քեզ ոչ՝ զի քանզեալ կար-
ծանանցես զամանակ։ Եւ ի սոր սուերի մանչեալ սար-
ուանցես զնա՝ բնանիցս զորս։ Այս բան զարարեալ եւ ոչ-
չեալ աղերսանդրի՝ Յոյսեցաս։ Ի։ առ։ Լուսասանն Եղանան

Լուսոյ՝ զոր ասաց՝ զիւրեանս գործել բանից սնապարծութեանց, Եկեղեաց լամանակեցուց, և ոչինչ ասաց ի նոսա։

Լուսոյ և զաստղոցն աղեքսանդրի, և վասն հացեալ 'ի սանդեանց՝ յորս յայտնեալ էր նոսա յոյ յաջորդն գտանել յամի, խորհասցի սիրել մեծապար ի ծիրանէն պատկոյ, և բարս ասեալ։ Զի և ոչ քանաւ սատանիր գարեհի զնարկն զոյ հանդերձեալ իւր սայլն։ Իսկ դարեհ կոգամոնս արքայ պարսից հայեցեալ ընդ դարձս նորա, և սեռեալ զի զարգամ սեղան 'ի սահմանաց իւրոց սանակոս սանդ, զայրացաւ, անհաճին պատասուն։ և ել զիրեամ նորա 'ի պարզամ անհամար բազմութեամբ։ այլ բազում սնապարծ կարգեալ դարձաւ։

Ամ։ ԺԵ։

Յե զիրեն մեռանելոյ մեծի զօրավարին իւրոյ մեմնոնի հրամանն եւ դարեհ ժողովել ՅՍՄ զգայոց զրուանցոց, և ապէ և բազում ազգաց 'ի քարեանս։ և այնպէս հրոյ մեռանել զի 'ի մէջ աղեքսանդրի։ Յե. ԼԻՌ զոչ նորա՝ բազմն պարսից հարեալ հազար, և 'ի մեռելոց՝ գրեանն հազար։ և այլ եւ անթիւ բազմութիւն 'ի կողմանց կողմանց այլ և այլ ազգաց։ Աղեքսանդր առ նոսա եւ զանն թիւր հայոց քառասուն հազար հեռանակաց, և հօրեն հազար հեծելոց։ զոր և յիշի

Կամ։ ԻԲ։

Յոսեպի պատրաստութիւն եղեալ, գարեհի ՅՍՄ աղեքսանդրի զ զ կայսր զՍՄ ունել անապատելի զարութեն նորա։ և հարեալ խորտակեցան բազմք 'ի զօրաց իւրոց իբրև հարիւր և տասն հազար զարեալ՝ լոտ պրեսաստքեալ։ և 'ի գերուն 'ի փաթեցան. ոչիք երթալ քառասուն հազար։ և ինքն արքայ գարեհ փախեալ գնացեալ յերեսաց աղեքսանդրի։ Իսկ 'ի զրաց աղեքսանդրի միրուզեցան ոչիք իբրու հինգ հարիւր, և ել ամենեան 'ի մէջ հեռեալեք երեսուն և երկու։ և հեծեալք հարիւր եւ քսան, բոլոր կորեան։ Աղեքսանդր զանն զրաց աղեքսանդրի եւ զանանն զարեհի։ յորում մերկեալ զարդն և զանդն նորա եւ զիրեն։ և զրան զրդի նորա զնցանեալ։ և զիրեաս դաստեր։ Ել որ էին և բազմ կանայք մեծամեծ։ և աղեքսանդր հրամայեաց պահել զնոսա 'ի տեղւոջ զարեալ յանդարդ։ և բազմ պատուով հանեալ տանել։ Յե եղեալ յետ այսր մեծի յաղթութեանն բազմ բազ. և գաստ. և ինքնակամ առնեալ նոսա։ Եղեն նմա։ և զողոց էրիեր մերկեալ։

Ի։ Իսկ զարեհ Թագաւոր հայոց այր հրամ և ոչ լսէաց զԴարամանն՝ զորմ հարան զրաց իւր ել զարս գալեն, խորհեր անձամբ եղանել 'ի պարսս, և խնդրել զիրեն աղեքսանդրն։ Ելն զարձանալ լեալ 'ի հեռաւոր։ և 'ի մեծաւոր ազգաց 'ի հնոց յայլանաց յաղեքսանդրն։ 'ի զրաց։ և 'ի կողմանցն հոլ-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

3673 4872 [illegible]

իւրոյ 'ի վրանեն։ Եւ ոչ ոք զերկրորդն զ Էսա յանէն՝ ասեաց · զ եղբարս զերկու ոչխարանոցս ասեմն, և զ ոսիս զերկու Թիզս։ Զայնժամ միոն յասպանուցն զոսիսն սնուն՝ ասէ · ոչ արարեալ Թէ Էս զոչխարանոցս եմ, զոչ պիսի պայմանս յոժարասիս յանէն առեալ։ Եւ ես արարեալ Թէ զոսիսն եմ, 'ի դոյն յոժարելի։

Եւ զոր 'ի պատերազմիս զոչխարանոցսն Թ զոսիսն զմիջին մարտ 3674
ոչխարին 'ի կողմանս ասորեստանի, 'ի պարսուէ մասանեաց 4873
խորասակեցան զոչխն զարեն, և Թնացեալքն ցիրս և ցան և
դեն · և ինքն դարձեալ վերս ընկալեալ զանարգն զորաշրեաց
իւրոյ՝ Մեռաս · զոր եկեալ և անսեալ զոչխարանոցսն եղեալ
'ի վերս նոր · և Տանեալ զանասն զմիջիսանիս իւր՝ զարտեաց զդէ
նորսն · և աստաղեալ առ մայր նոր, զի Թաղեալն փառաց ·
Եւ ինքն տիրեալ միանգամայն բարեբաստեաց և աստեղաստ
նեալ, զարանց և մարդոց և զոչխաց՝ եղ 'ի մէջ նոր մի
բարեգաստ · Եւ 'ի հայս առաքեալ զնուռակսն սին մին 3675
բան սնուն Թ զիրարսան · գրեալ · ՅԵ · և Թ կորսիսն · գրեալ · Ի · 4874
Եւ · զմիարսան մի 'ի նախարարացն դարձ հի 'ի վերս՝ մինչ
զառ սնուն, Թ զարձ զրն և խորհեցին · Ի · ԼՈ · Եւ զայս
խորեալ 'ի հնգիկս · և յաղեալ պիտոյ արքայի նոր Եաց
անհնարին հարուածս 'ի նոր ։

Գրի յուսանիս · ՅԲ · Ի · 9 · Թէ հասեալ զոչխարանոցսն 'ի քա
զաք մի 'ի կողմանս հնդկաց՝ Եռոց Թիրանն Թ զարիսան ·
և զՄեղասաս առանձին 'ի հիւրասրսակ անդր ։ Զայն ան
սեալ բնակեալ բազաքին զիմեցին կուսանաքսոր 'ի մէջ նոր
ազանունեալ զիս, և բանեալ 'ի միջոց զիրգոմիչն հասանին
ոչխարին · այլ բանն այն սնանեալ մարս եղեալ Թ հաղա
բառաս նոր, և զգիսանն նեսոց և նեղսկոց և առաջաց հո
ցին 'ի զերն հանեալ՝ անդն զրոզուն զարիսան անանր
'ի բազուկ ազանն իւրոյ · և այնպես Ինչ բեալ զարանուեն
նոր՝ 'ի բաց Ինչպիսեր զանն · մինչև հասին առ նա և Ամի
նարանեալ և զարբ նոր · և սկսան կռուիլ Թ քաղաքին · ուր և
ընկալեալ ազանանդրն զիս յանանն՝ խրնին սարն զնա ։
Եւ յետ տիրելոյն ոչխարին կողմանց, և այլ աշխարհաց բաղ
մաց՝ հանեալ յեղեալ զարձ ազարեալ եկին 'ի բաբելոն · և մտա
նեալ զանն 'ի գործս անարգանս իւրամ՝ զարձան · և ժան
ուացաս յոյժ զգեալ իւրացն, մեռեալ 'ի ազարժիլ 'ի բաբելոն ·
և յերանելիսն հարուց ամի հինգ իւրոյ մեռաս ինչ 'ի բա 3681
բելոն, Թագաւորեալ Թ ամ՝ ամն · ԺԲ · և ամիսս · Ի · Եւ Եղեալ 4880
զերկուս արդիս · մին իսրայէլ՝ հերբիլիս անուն · և միամիտ
բաղաս, որ զիտեաս էր յարգանդի հարանանեալ Թագաւոր

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

[illegible]

3681
488c [illegible]

[illegible]

հանայ և ժանտ և քարձրայոյն, բազմիք տուռուցեցայ զՀայս։ Լ.Խ.
և յոգիս ապատասն ասայ զնա։

Գ. Լսեալ պերսիկոս եղբարս յիսո առաքելոյ 'ի Հայս զնոր-
պատրաստեալ՝ ինքն յարձակեալ բազմութիւնք զօրաց յՈՒ կապա-
դովկիայս՝ ապար քաղաքս կատարեալ և ուրուքիներս։ և 3682
նոցեալ զարիարսեն թագաւորն մարդիկներն ապար զնա, և ապա 4881
պրկեաց 'ի խաչն։ և կարգեաց կուսակալ ապր Ծի զեան-
նեա զայր Հզօր և երևելի, որ և յուսաստանի աստեղապէս
էր աղեքսանդրի։ Լսի արիմեն պրդի արիարանեաց արքայն
զախատանայ անուանս սակաւ ապանիք յՈՒ Հայոց։ բաս գրե-
լոյ դիսարսան արիիլիսուցայ 'ի Ա. գիրս։ և Ա. ապրոց։ և ան-
ուանայ՝ թէ Հայք նեղեալ յարաց Հանին զ քանաք նեստո-
զանուց կուսակալն՝ գրգռեաց զնոսա՝ քանել զնոս յարքարքն
խրեանց։

Լսեալ զիբարաբ անապին Հայք։ և ասասել քան զանա-
նեանն ապրանաբ նոսիարաբ՝ այր. զրաբոր և բարեբազան։
որոյ և գուանարեալ զզրս ուշարքին սիանեաց՝ գրանեաց յան-
կարծուին 'ի վերայ քանաբարին նեստորականաց։ և նա ա-
նոսարանաբ Հոգարանոց զանձն մարգարէ դիսարսանամ՝
յերկիրսամ՝ ասի անդ կուսակալաբ իւրոց։ Լու արդանարդ
յանեկուցեալ զինքն զանիսա զօրացն Հայոց ասին և իշխանաց՝
ասիրեաց 'ի վրն Հանարին ապրին իւրոյ։

Օ այն ընտանի պերսիկոյ եղարքսամ ծանրացաբանն եղև։ 3683
և զի յանեղ ինքն արարաբ յերեանց անարդարաբ արդանաց, 4882
առաքեաց պատանեն Հրամանի առ եանանս իշխան մեծ և
կուսակալ կողարանիկայ՝ փոխեալ նոնանել զՀայս։ Դի-
մեալ նի զօրս ծանաբ 'ի վրն Ծին Հայոց, և ոչ կարացեալ
բռնանալ 'ի Հանարանեանն ածել զնոս, խորհեցան քաղաքաբնա-
զիրան զնանել։ Նանն իրն արարաբ խաղարանն առաքեաց
առ արդանարդ, և ասէ։ մի ածեր Հանանեանն ազանարդ
Հայոց զինել ընդ մեծարար ձեռանի մանեբանական ինքա-
նոսն։ և արդ՝ դու, որ տիրացեալդ ես Ծիր, ընկիր և
զնեարարանարս 'ի կուսակալանեն արդանի կողմանց։ և ար-
ժանարար օժանանեն մեծարանաբ արանիարին զնոս։ և զՀայն
ազանարին ոտ բան ասէ 'ի ձեռն նորին անարանական Հարանաս։

Ջեր մեր։

Հաստատեալ զնոր ապր արդանարդ իշխանն Հայոց։ և արար
զանին ոտ եանանս։ խաղարանն լեալ ասէ ասանն դիբարանաց։
և չի ինչ, թէ նեարարանեանս արարաբար մանեբանական իշ-
խանանն նուազ Հանս մեր բանի լեալ զնանարաբ և Հարանական։ և
մեք գիտանք զարդ անին արարանց մեծարանաբ ու չարիս ասն։
միայն թէ մի ես այլ ու ասանաց գնացեալ զարանարի։

[illegible]

3684 4883 [illegible]

[illegible]

3690 4889 [illegible]

[illegible] 3716
4915

[illegible]

[illegible]

[illegible] 3681
4880

[illegible]

Լուսի ։ ամ ։ 3 ։

Լուսնի ։ ամ ։ 3 ։

Լուսնի ։ գրաբ ։

Լուսնի ։ ամ ։

Լուսնի ։ տէրն ։

Լուսնի ։ ամ ։

ամենիգաղտոս ՝ ՝ , ընդ երգոր հրաբաշ ամբրանդրի ։ գե-
մեան ՝ ՝ պիտաս ։ ինչանոս ։ ոսպանեան կին վերանա-
գրեաց ։ գրան բանիս ։ մեղնագրոս ։ ոսնիգիսպատրոս ՝ ։ ասոյնե-
նիս ։ անանիգոնոս ՝ ՝ ։ գեմեարոս ՝ ՝ ։ անանիգոնոս ՝ ՝ ։ փիլիպ-
պոս ՝ ՝ ։ ոս գրանաբարեաց ընդ կարգանանեցին՝ եւ ընդ գեմ
հանանեցեաց ։ ոչ ՝ ՝ ։ ոչ ՝ ՝ ։ ՀՅԵՍ ՈՒՄ ՅԱ-
ՌԱԲԵԱՑ ՍԿԵՍԵՍ ։ ԱՍ ԵՒ ՆՈՅՆԵԱՆ ՉԳՈՅՆ ՅԱՐԵԱ-
ՂԻՆԵՑԻՆ՝ ՊԱՐԶՄԻՆՅԱՆ ՅԱՅՍԻՆԵԱՆ ։ Եւ յայլենեալ ՝ ի ՆՅԻ-
ՈՅԱՆ ՝ ի ՀԱՅՍ ։ Եւ ՀԵՆԵԱՆ ԱՆԴ ԱՄՆ ԵՐԿՈՆ՝ ՄԵՌԱՆ ։ Եւ ԲԱ-
ՂԱՌԱՆԻՆ ։ ՄԱԿԵՐԻՄՈՍԱՑՈՅ ՍԱՆԻԱՆ ՅՅԻՆԱՆԻՆ ՀԱՅՍԻՆՅԵ-
ՑՈՅ ։ յամի Սկ ։ 3836 ։ կամ ՅՀԳ ։ 5035 ։

Ի ։ ԱՌԱՔԱՐԱՆԻՆ ասիայեաց սակաւ սանեաց ՝ ՝ սակաւ
ԹՎԳՐԻ ։ Ի սառաքինն ԹՎԳՐԻՆ սանակերոս ։ գրաբ՝ եկն ա-
ԹՈՒԱՆԻՆ՝ ՊԻՊԷ ՆՊ ԳԵՄԵԱՐ ։ Եւ ՝ ի յայլիկ ՝ ի պատերազմի
սաւարի սեպեկեաց ուշարդի , ԹՎԳՐԱՆ սակայեաց ՝ ՝ ՝ Եշ-
խանանանի սանեանանեցոյ՝ յամի Սկ ։ 3720 ։ կամ յամ հա-
ՅԻՍԱՆԻՆ ։ 4919 ։ Եւ ապա բանանեալ ՝ ի գանարան ՝ ՝ ։
Հաւակ յեաց խարաս սանեաս ընդ Եշխանանանի Հաւանեա-
եցոյ ։

Ի ։ ՍՈՎՍԱՐԱՆԻՆ եգիպտացւոյ՝ սկսեալ ՝ ի սահմանի
ազբրանդրի , սեւեաց սան ։ 293 ։ Լոյս՝ յամի Սկ ։ 3681 ։
կամ ՅՀԱ հանանանեցի ։ 4880 ։ ԹՎԳՐԵԱՑ պատրամեաս գրգեան ։
սան ։ ԸՆ ։ Եւ սանս ։ 4 ։ Նա ՝ ի Հաւանդրոյեաց սաեր կոյեցան
ՆՊ ազգաեր ։ զի ազգաեաց ՆԵՆ ՝ ի բանանի սանանեանեաց Եւ
գեմեարի , որք էին ԹՎԳՐԱ սակայեաց ։ Լոյ Եւ սա սանանա-
նի յոյժ ։ սինչև ՝ ի պատրի ՆՊ անանաս ՀՈՆԵՑԻՆ պարատանեաց
կաց ։ Եւ յայնմանէ ՆՊ յանան Եորին՝ պատրամեաս կոչեցան ։

Նա ՝ ի սերունդս սոմ Եշխանանի բերոյ Եւ զԹՎԳՐԱՆԻՆ զրգոյ
հրաբաշ՝ պատրամեան սիկանդրիկոս՝ այն Եւ Եղեալ պատեր ։ որ
Եւ գրասեր լեալ յոյժ ։ Եւ զՀԵՆ Եղեալ Եորանոյ Եւ բաղանա-
ՀՈՆՆԱՐ Երաց՝ կառոյց Հրամայեաց գրատուն յաղեքսանդրիա ։
Եւ յանան ապար դեմեարիսոն փաղերեաց՝ զոր ԵԿԵ ԱՅՍ ԵՐԵՍԱՍ-
ԱԵՐ , Եւ յանգրոյն Եշխան ասիՀՈՆԵՑՈՅ ։ Հաւաքել անդր յայլ-
Եւ այլ ազգաց գրեանս ։ Եւ զեմեարիոս բա-
գրատ ՝ ՝ գանի գրեան գրծեր զնամ ազգ մասանեաց սոյ ՝ ՝
ՐԵՐ , Եւ սանել գրանեանեան Եաղանանանի Եորին ՝ ի պատանան
Եաղատարին , Եւ ՝ ի յիշատակ ՆՊ ։ Եւ ժողովեաց ՝ ի գրատունս
անդ Երկու Հարիւր Հազար գրեանս ։ ԱՅ գրին ապիտոլեան
Եւ յոսեփայ Եւ Եւսեբիոս ։

Եւ զի ոչն ոչ զեմեարիոս տեղեակ էր որինացն Հրեից ։
Եւ լուծեալ էր՝ թէ որինք նոցա սուտ Եին յոյ , ապէ պատ-
ՐԱՍԻՆ ։ Եւ Եղոյց նոսա , թէ ՝ ի մէջ մատեանց այն մեծն Է

[illegible]

[illegible] {3727} {1926}

[illegible]

[illegible]

(Թվ. 3727) (4926)

զոյս կոչեցեալ են, որ օրինաց նոցին կերակուրս պատրաստեսին։ և բազում ինչ հարկեալ ի նոցանէ։ էաւ պատարագաց հանմարտիկ, և հանեցաւ ի իսատուն ի նոյ։ և հրամայեցաւ պարգևել իւրաքանչիւրոց երիս տարադոյս, ևս և պատանեաց ի պալատաւորսն ի նոյնաւորսն։

Եւ ապա առեալ զնա զեմեարիսն՝ տնկեցին ի տեղի մի փոքրոն գնդեցեալ՝ անկեալ և մեկուսի յանդիսաց։ և եդ զնա ի հրամայեալ պարսսոն միում։ ուր առանձնացեալ են Թարգմանիչքն զոր գիրս յերրայեցւոց ի յունականն։ և զամ առաւ յաստուծոյս գալին յորդոն Թարգմանին, և դասանային։ և ամ ինչ են մատակարարիւ զիսկ արքունական։ Լսէր զարմանալին է, յոչիստոյ ապա յապա գոյսն՝ յերկնանուն և երկու տարուս՝ ի գլուխ հանեն զարմանալի Թարգմանութիւնս։ ոչ Թէ կամելն ջանացեալ էր նոցա զատ Թարգմանեալ։

Բերեալ յանդիսաց առաւ կատարել։

Երբեմն առաքեցաւ գործն, հրամանն ետ զեմեարիսս, և ժողովեցան բազմաւք հրեից ի մի վայր։ որոյ յանդիսանն՝ առաջն նոցին իսկ Թարգմանեցոյ էր ընթեռնուլ զԹարգմանեալն նոցա։ Հաւանեցան ամենայն՝ միաբան ամ՝ հրեայք, և գոչեցին զայն։ և ապա ամ բաղմաւք են, նաև երիցագոյնք՝ ի Թարգմանեցոյ անտի և իշխանք՝ ապաքէն զեմեարիս։ ՝՝ զարմանալ ասէն ուղղութիւն, արդարութիւն, և ամ զգաստութիւն՝ ի ՝՝ գլուխս էլ այս Թարգմանեալս, արժան է՝ զի ամենայնն ՝՝ արդէս և է, անխախտ մնասցէ։ և մի ինչ լոցի փոխուիցէ ՝՝ ի դմա։ Եւ ապ հաստատեցեալ եդ ասդ ի սուրբ գրոցս՝ որոյ միտքսամ յանդգնիցին յաւելուլ ինչ և կամ նուազեցուցանել՝ ի Թարգմանութենէն ամենի։

Եւ եղև իբրև տարին և յանդիսան ընթերցան Թարգմանքն զՀաստատութեանն՝ ասեցին, եւ քան զեւս զուարճացաւ ապաքէն յանձն իւր։ և աքանչացեալ քան միտս արքային և օրինացն երրայեցւոց՝ հրամայեաց ետ քեզ զգաստութիւն և պատուական գնել զայն ի պոչեանսն։ Եւ ապա բազում մեծարանաւք արձակեաց զարքունական յԵրուսաղեմ։ պարգևեալ իւրաքանչիւր ուստ՝ ի նոցանէ երիս գեղեցիկ պատուականս, և երիս տարազս ոսկւոյ, և գաւազան ոսկեղէն միոյ, և ոչ ոչինչ զապա՝ ուրեմն։ Եւ յաւել առաքել միանգամայն եկեալ զարքայութիւնս՝ ի ձեռն ամ՝ բազում պատուոյ։ և ոչինչ՝ զի ասեալ ունէր Թարգմանչաց զայնոսիկ ընտրեալս՝ երբ և կամիցին՝ դալ յաջոյն և յայրկոյսն ինքեան։ Եւ ապա եղև յԵրուսաղեմ ամի Թարգմանութեան պատմեալոյ փիլիպդեղիոսի։ յամի Թվականի 3727։ կամ ըստ հոռոմականին։ 4926։ 273։ ունէր յաստուծոյ քան զինանդ քոյ։

Օ այս ամ գիտցիս և քան զոպրն զրն՝ ի մէջ բերելով և
զանազան եօթնամատեան և երկու բարձանացն, ոչիսաոչս
մատանակերից և սիանատոն եղելոցն · որ ի դեղարն ուսա-
բերեալ ի Թագաւորն առ եղեալաբ զուսնանոգասին · Գիրն
յերկար և յամենայն ի գիր Դանիէլ · ԺԲ · 2 · և եղիմանիս
ի գիր ցոգոց · և Եւոքիս ի նենոխ · ռաեռաբ · գիր · Է · և
այլք բազումք · ընդ որս և խորենացին · Ա · 1 · և վարգան,
և այլք ի պատմչացն Հայոց · Այս յաստեղան Թագաւո-
ռութեանն ասացեալն , որ կոչի եօթնամատեան , բազում եղև միտ-
ի մէջ եկեղեցեաց՝ ոչ միայն ի յոյնս , այլև յայլ ազգս քրիս-
տոնէից · ամենայն իւրն և Թարգմանիչքն մեր սէնն սահակ և մես-
ռոպ գտեալ զնեարն զրեալ նոցին՝ անուն Թարգմանեալն
ի Հայս · ոչ ունիմք ասել ի յայսոսիկ գիրսդ · Այսմ Հայոց-
ցուք յառաջիկայ գլխոյ · գլուխս ։

Յոչն ոչ պատմեցաս զիրս գրեալ ոչ եղեալացաց ,
որ են Թարգմանեալ զնոսանէն , գտաս յաստեղանի եղեալ-
նիցն , ոչ միայն յեղանակաւորեալն , այլև յաստեղանի ան-
իւրաքանչիւր և ի զրուանս · մինչև կարծիս ի մեզ գրեալ , Եթէ
միայն ոչնոգեալ ունիցի զիրքդ յաստղի կիրանս , և մնաց ան-
մահ · և պարծիցի իսկ , Եթէ ի մահկանացուսդ միոյ իսկ
մեծոյն գտանել իցէ զամենեսեանն · Եթէ որում գրեալ ամենեսեան ·
գիր · ԺԲ · ԺԷ · 17 · Թեպետև ընդ գրեալ ի գրանանն զնոյանսիկ
եղեալ յաստեղացս , Եթիրեալ յետ մեծին Հոգոյ ասեալ · ի · և ոչինչ ·
8 · Եթ ասեցին՝ ասեն · լեալ ։

Ե · Այս գիրս գրեցեալս՝ Եթէ կամ զրեալ զրգի նոր պատմեալս
եւեբդեանս կրկնել , որ Թարգմանի բարեկամ · ասեն · ի ։
Այս եւեբդեանս առասպել՝ Եթէ կամ զրգի նորս պատմ-
ելոց գրեալս , որ Թարգմանի Հայրասանք · ասեն · ԺԲ ։
Այս եւեբդեանս մատնագրաց՝ յաստուրս սուրս անցին այս անդ-
ընդ եւրոպէիս , ոչ պատմին գիրքդ գիր մանկաբարեալ-
ոց · Եթէ յանկարծ · գիր · Ա · ընդդէմ ապոնն · ասեն լեալ ։
յաստուրս եւեբդեանս երկրորդ · որ և կոչի գիրանի · Ի Ա ։
Ի գրեալ մերում՝ ի գլ · Ա · Հանոր · Ը · եղեալ է անտարբերս · բայց
այդ գիրսդ գրուագաց է · ուստի և ի ցուցանցն եղեալ է
պատմեալս · և այս անուն ևս յայտնի , զի ի գլ · Է · հանոր · 1 ։
գրեն և ի մերումս · Համանայն այլոց Թարգմանեալոցն՝ գիրս-
գրեալ պատմեալս · զոր և յայտնեն նորին իսկ պատմու-
Եթն · քանզի զուցեսցի անդ , Եթէ ոչ ասեալ եղեալացաց
ասդ՝ Եթէ ոչ եղեալացաց ոչ կոչեալ անտիրոցս , այլ
պատմեալս · Այս Եթէ ի կամարարանն ինչ այնր գրոց
պատեալ յանմանն այլ , ինչ մեկնաբանեն սուանդի , բայց
ընդ վայր ։

{3800} {4999} Եկա փիլոսոփայ Թիւրեաց որդի նոր պատգամաւոր եկի-
փան ի Հասակի լսոյ ամոյ։ Է. եկայ ամն։ ԺԸ։

Եկա Եպիփանա Թիւրեաց որդի նոր պատգամաւոր փիլոսոփայ՝
ազն ի մայրաքաղաքէ։ որ և յեկա ամոյ մեր անկաւ ի Թիւրան։
և. Եղբայր նոր փիսկոպոսն Երկիր՝ Վարդ գիշերանա-
Թիւն։ Զ ամիս մեր տարայ Երկիրն Հոռոմ փիլոսոփայ Հան-
գիստ Եղբարց իւրով։ և միւսանգամ ընկեցաւ յանհաւատ Ազ-
ատիր Եղբօր իւրոյ։ և ապրեցաւ Թագաւորեալ ընդ ոմն՝
ամն։ Ը։ Մեռաւ։

{3859} {5058} Եկա մեհենական փիլոսոփայ՝ Թիւրեաց աստանդինն Եղբայր
Նորա հաս ի Լեռն Եւերկեանս Երկրայի՝ կոչեցեալն պատգամաւոր
փիսկոպոս՝ ի լայնաբոյնն կամ դէր։ ամն։ ԺԹ։ որ և ապրեաց
զարդի փիլոսոփայի Եղբօր իւրոյ ի ալեյոնեան Հասակի
Հարին։

{3888} {5087} Եկա Եւերկեանց Երկրի՝ Թիւրեաց երկոյ որդի նոր պատ-
գամաւոր գնացեալ՝ ընդ մեր խրատ կղեոպատրայ առաջնոյ։
ամն։ Ժ։ Լաւ ապա կղեոպատրա զրկեալ զԺՇիկն ի մի
գնացեալ՝ կոչեաց ի Կիպրոսն զիրաւոր որդի իւր զարքե-
ասանդր, և Թիւրեաց Ը տարի, ամն։ ԺԸ։ Լաւ իբրև ապան
ազգատոհոր զանդր իւր զկղեոպատրա, և փախեաւ, կրկին
յաջորդեաց Եղբայր Նորա գնացեալ, ամն։ Է։ և ամիս։ 6։
Լաւ որդի մայրապանին ազգատոհորի՝ ոչ ելս կարեր ազգ-
ատոհոր, մատնեցաւ ի մեռս միջոցաւոյ մեծի։ և յետ սա-
գրաւոյ փոխանակեալ անկաւ ոչ զրդր մեծ իշխանն Հռոմ-
մայեցոց։ և մոռանցեալ Ը տարի գնաց Հանգերձ հոգաւ
ի Հռոմ։

{3923} {5122} Եկա գնացեալ Թիւրեաց գաւառ՝ նոր կղեոպատրա երկոյ,
ամիս։ 6։ և զրդր գաղթեալ յեկեղեցոյ զազգատոհոր զորդի
մայրապանին ազգատոհորի։ որ եկեալ ոսնանոցաւ ընդ-
նիմն իսկ Թագաւորեալ կղեոպատրայ։ և յետ։ 19։ տարեաց
ապատեալ զԹագաւորին՝ ինքն աստանդինն Թիւրեաց տարի։ ԺԸ։
զԹիւրն զրդր ի քաջ մերձեալ յազգատոհորացոյ՝ ելոյս եւ ի
գիրն զրդր ի գաղ մերձեալ։ և ել Հռոմայ զամենեն թե Հոս
տիրաւ։ և ունայ մեռաւ։ և ել Հռոմայ զամենեն թե Հոս
գնացաւ։ ուրեմն եղեկեցաւոյ կատակաւ Թագաւոր ի Հռոմ
մայեցոյ։

{3939} {5138} Եկա ազգատոհորի ոգեկոչեալն՝ յաշխարհոյ Եկիպտոս
պատգամաւոր Նոյժաս, ուրեմն կոչեցեալ, որդի պատգամաւ-
որի գաղատոյ։ Եկա ասելի լեալ Եկիպտացոյն զոր Երկիր
իրոնոյ, և զոր ծանր ծանր հարկահանուածն, մերժեցաւ ի
Նոցն, և խուսեաց ի Հռոմ՝ ինքեալ ի ստելոսն կեսարի և
ի պոմպեան՝ հասատոյ զինքն յաղթարարեալ Եղիպտացոյ։
ի սոմեական ազգատոհորացոյն ոչ գիտեալ զգնալ ի Հռոմ՝ ոչ

հանդերձով զինս մեռեալ, Թիգրանայ ՝ի սակն նոր զգուստս
նորին. զանգիտիկն ՝ի միոսին ընդ արիսենաց քեռն նորա
երիցս. և պատգամիս ասէաին զնոսա հեռանալ անդաստանէ
անդրանն հաստատել ՝ի Թիգրան՝ զնաց յերեսաս. բայց յետոյ
՝ի ձեռն գարեմանայ վերադարձն դարձաւ ՝ի Թիգրան իւր, և
կրկին զգուստս իւր զանգիտիկն։

Զ. Իսկ մեռաւ ոչն այս պատգամիս ասէաին, մեռանիս
նոր չար դաւակը, պատգամիս մնասուկ, պատգամիս փոքր,
կրկնապատիս երթիս, և որոնիցի։ Պատգամիս մնասուկն՝ որ էր
երեց որդին, կուսակալ Տիր իւրոյ էած ՝ի կին վերնապատիս
դիպոյ իւր երեկ, և Թիգրան հանդերձ նոցա, բայց Ը տիրոջ
հանդերձելոցս կառաջարկեն և դարձանեն։ Ոչն այս
պատգամիս մնասուկ զինի ասկաւոյ գժտեալ Ը կրկնապատ-
ուոյ, և պարգեւ գրգռեալ յերկեմ յուլիսի կենապատ՝ գնե-
ցաւ ՝ի հոմանի. և ապա ապանեալ երիցն դրգռեցաւ Ը-
կիսի նորա. և ՝ի դարձանի մասնեալ յերկուս յերկուս ան-
նեզոս գնասի, ՝ի մասնել իւրաքանչիւր ՝ի նոսա ծանրաբեռնեալ
բազմաւոր ընկղմեցաւ և կորեաւ, Թեսալաւորեալ ամն. Ը.
և ամիս. 8։

Իսկ յուլիս կենաց տիրեալ եգիպտացի՝ ոչ կամեցաւ ընդ
ապուն Հռոմայեցոց գլուխ ելանել զայն, այլ՝ պարգևեալ կրկնա-
պատուիս, ՝ի ինքն որոյ գոյնեալն մեծաս պատերազմի էր։
և զի մի զերծանիցէ ինն երկեանցի հաստատել ՝ի ձեռս ինքն
զայն խնամաւոր, հրամանս էր նոցա ամուսնանալ ընդ միմ-
եանս իւրաքանչիւր պատգամիս փոքր։ և երկոքեանցդ յանձն արար
գեղջաւոր, այլ զի պատգամիս ասէր էր մեռանել ամենց,
կրկնապատիս կառաջարկէր զնոսին։ իսկ զարմանալ զբոլոր
նոր ասեալս կենաց Ը իւր։ որ և զինի Ժամանց դարձեալ
գեռս։ Այլ կրկնապատիս զինի ասկաւոյ ամենց երարձ ՝ի
կենաց զպատգամիս փոքր՝ ասելով նոցա զնոսա մեռանել։ և
ինքն առանձին Թիգրան։ և ապա էր ասասանել նաև զբոլոր
իւր զարմանալն ՝ի ձեռն մասանիսոսի հրամանաց իւրոյ։

Եւ եղև յետ մեռանելոյն յուլիսի կայսերէ, և զինի վերա-
ցեալ պնդրանց՝ զոր ետուն ոչ ասատ կայսր և ամենեքեան ընդ-
պակեալ մեռանց սատակեալ Ը, իբրև մեռաւ կրկնապատիս, Ը-
բանաւ Թիւնն եգիպտացոց յետ ամենայնի մնացեալ Ը տիրա-
Թեսալ հռոմայեցոց՝ յամի �. 3974. կամ՝ ըստ հօրեա-
նանց. 5173։

Է. Թիգրան մեկնիցոյ՝ որ և ասի տարբերամեծոյ,
եղև զարաւոր բան գայլոցն. և ունեաց փոքր ինչ նեռաղ բան
զեգիպտացոց. ամն. 246. սկսեալ թագաւորանելոյդ ասի
զինի մեռանելն ազգաբանդրի. Լսեմ՝ սկսեալ տարեալ

Լ՚մ՚ԽԲ՚ առեալ զարքունի՝ Թիքնայ ամն։ լա։ օրակս դնել և խոր։ Ի։ ։ Ի։
կիսի՝ ամանոյ, ամն։ լա։ Յոն սատարիկ պոռնիրապետնոյն Նոնա-
մեայ զիշխանութիւն այլոց քաջանց։ և չինեաց բազմ քաղաքս։
որոց զամանս անուանք հոլովեալ յանուն հօր իւրոյ։ և զամենայն
ոնլեկիա յոտուն իւր։ և զմին՝ որ կոչեցաւ սելեւկիա մեծ,
զայնոսա ևս յօրինեալ՝ ելս անդ զսիրեալս իշխանութեանն իւրոյ՝
անուամբ Թիքրան ոնլեկիոսայ։ որ յառաջին գիրս մատեան
քրոնիկեաց։ Ա։ ։ ։ կոչի Թիքրան յաւելեալ։ և զի նոնամեայ
քնդ իւրն և զարիացիս՝ կոչի յոմանց նաև Թիքրան։ ի ասիայ-
ական։ և երբեմն Թիքրան մականուն իբրև լայնբազուկ
իշխանաւոր ոգեքարանդրի մեծի։ Այս ինքն սելեւկիոս մի բա-
զում քաջութեանց և յաղթութեանց կոչեցաւ ևս Նիկանորի։ որ
Թարգմանի յաղթանակաւոր։

{3924} {4923} Յետ սելեւկեայ առաջնոյ Թիքրեայ որդի՝ նոր՝ առաջին ան-
ուանեալ սոտիր։ ամն։ ժԹ։

Յետ Նորս որդի նորին՝ երկրդ անտիոքոս Թեոս։ ամն։ ժ։
Ի։ մեռանելորդ ումի Թագաւորութեանն՝ որում Թագաւորեաց
ուրշուկ՝ քաջ պարիսեւ։ զարմն անիմբ խոսկ մերկոյ գիրոյ։
գլ։ Ը։

{3758} {4957} Յետ անտիոքոսի Թեոսի Թիքրեայ որդի՝ նոր՝ երկրդ սելեւկիա
կոչեցեալ կամ պուսգան։ ամն։ Ի։ ։ Զոր կալաւ ուրշուկ
պարիսեւ։

Յետ նոր որդի նորին՝ երրորդ սելեւկիոս կիբրանոս։ որ Թարգ-
մանի կայծակն։ ամն։ Ը։

{3781} {4980} Յետ նոր եղբարն նորին՝ երրորդ անտիոքոս անուանեալն մեծ,
ամն։ ԼԲ։ Յոր ուներ երիսաս որդիս։ այն է՝ սելեւկիոս փի-
լոպատորն, և անտիոքոս եպիփան։ Լաւ ոգոն այս անտիոքոս
եպիփան կրտսեր որդին յետս լինելոյ խաղաղասէր ի մեջ հօր
իւրոյ և հրամայեցուցոյ առաքեալս պատանոյ ի հռովմ։
իսկ սելեւկիոս եղբարն՝ ոչ մեռաց առ հօր իւրումն։

{3817} {5016} Յետ մեծին անտիոքոսի Թիքրեայ երկոց որդի՝ նոր՝ էրդ սե-
լեւկիոս փիլոպատորն, որ ի յումանոսի կոչի և ասորիս,
ամն։ ԺԲ։ Այս՝ ի վերջին ամն Թիքրան իւրոյ առաքեալս զկնե-
դիսպասս յԵրմ զի զանձի տանն ոնոս։ ի որում գրի։ Ե։ Խ։
 Յ։ և։ Դ։ Լուսաբեալ և ի հռովմ պատանդ զորդի իւր զդե-
մետրիոս փիլոպատոր եղբայր իւրոյ անուանեալ եպիփանոս։

{3820} {5028} Յետ սելեւկիսի փիլոպատորայ Թիքրեայ եղբայր՝ նոր՝ էրդ
անտիոքոս անուանեալն, զերբորդեալն եպիփան՝ ոչ է երևելի։
ամն։ ԺԸ։ և տարիս ԼԵ։ Այս՝ ի պատերազմի՝ ի գիրս։ Ա։ ։
Խ։ գլ։ Ի։ և ի գիրս յոսեփոսոյ։ պատերազ։ Ի։ ։ Դեռ գեղեցիկ
և կազդուրեալ զանձանն։ և ասիայեայ զՀրեայս չՀրեայս չՀրեայսն։
և յոգել զնոսա։ և ի փախչելն։ ապաստար մահմոնայ ա-

սակեցաւ յոտսդ երկրի ։ Զոնա փախանակ եպիսկոպոսն կոչ-
էր զոր ի Հրէից, եպիսկոպոսն կոչի զարս քիւրս մասնաւորիք
ժամանակակից։ Գիր։ Զ։ Զոնա այսմոցուն և սոնգրանագ լա-
բուց նոցա։ զի եպիսկոպոսն անդիս թերագոյնսն։ Յոտսդս ասաց
յարկաւ մնասցի շնաւանեան, այսինքն զորդի յուշանուսն զոր-
ազ շնաւանի։ և զքնի յարգարդոյ նմա զորդի նոցա յուրա-
նեկաբ։

Զ։ Զնոա սնարանքդ Եպիսկոպոսն հրեայսդն ինչքեաց զորդի
նոր հիներդ անարեալ սնոսանանաբ Եղանաց։ զոր և հա-
լանցն, իրամանարաբ լիսանայ։ ասն։ Զ։ Զնա սարանանալ չանի-
նեալաբ ետ դրինչանաբ ին հրեից յուղիսանս։ Զաւանս զոր
առաքին գեմեարդ սահր զորդի զիրարարանալ, զոր ի զանան-
դի էր ի հոգի, երկայ անսոի։ ենն անդ։ զարդ։ և կարաբ զանն
զայս զանանարդս հարանցն, և զիրանս։ և սարան զնաբ։ ետ
ինչքեաց ինքն ասն։ Ժ։ Զնդ. զրս զոր զանարարգեալ յուրա-
մանարաբ մեռաբ զինի բարբամ յարանանց իւրոց։ Զ։ յաշար-
դեաց ի սեզի զոր ի հրայլ նարին յանանանան։

Զնա գեմեարն սարանայ, ընարարեաց ալեքսանդրաս քաղաս։
որ և հրդև գեաայ զանանալ զիրանարանի սրբոյին հրիպ-
սաղաց։ և ինչքեաց ասն։ Է։

Զնա քարարայ ինչքեաց երկդ գեմեարդ զորդի գեմեարդի սա-
տրիայ։ ասն։ Ը։ գեաարանեալ զերդիշեալ զանանալ զի-
լանեարդի զիրկ սալեքսանդրան քարարայ։ և կոչեալ նի-
կուսայ կամ Ալիանայ։

Զրկդ. ասի զր սրիգեն սեն ի Հրանանցն արարաց։ և կան
զարդին բարարայ զանանանալն անարարաս, և ինչքեալցոյ
գոնդին գեմեարդայ։ այլ ինքն եղեալ էր ի մարի սանալ
զինչքանին։ բայց քանզի գիտեր՝ թէ յանանանն բնանայանս
հրեից եղայր յանդայ մանարանի Էպիկ զանանայ նանս, բայ-
հեալս նանանանալ նախ զրանանանն։ զրդ զոր իսկ հնարիւ-
ձերարարալ արարեալ, եղարձ զնա ի կենաց։ և զարարգեաց
նանս լանանն եղայրն նարին։ Զ։ ինքն սրիգեն ի նանին ան
սրանանալ զանանանն անարարաս բանանաս ի ինչքեաց սեղև-
կիսարայ։ Զ։ գեմեարդ նիկանար արարալ գնայ ի զանանանս
զարանանայ։ Զսկ զալանն՝ սրբ էին Ը սրիգեանս։ սարդանա-
գեալ ի սանանի ժարանանանն առ կին գեմեարդեայ։ այն է
հրանարարն։ որ և սանանանանալ Ը մեղեալին անարարայ
եղարար գեմեարդայ առն իւրոյ։ ետ ի ձեռս նոր զինչքա-
ինչն։ այն՝ զի անանանանալ սրիգեանս։ և զանանանն։ և զգնա
եղեալ արիգեանայ սասանկ զինարարանն։ զինչ բարձաս ի կե-
նաց սրիգեն։ Զայն այս անարարարս սրիգեանս զարարեալ Ը
փրանարարդ։ զի Ը թիւրարայ զարարարի զարարեանայ։ մեռաբ։

Գ. Գ. Թագաւորեալ սոն ։ Գ ։ Ը գրեալ յուսումնասէր ։ ԺԷ ։ 10 ։ և
խորհեցայց ։ Ի ։ 2 ։ Հաւատս մի շնորհն եղբայր յանձամ-
նու և յուսոյն մահաբեր՝ հանգերձ պատուոյն իւրոյն մա-
սամբեաս և յուրայնն սպանու ։ Ի թագաւորանս գաւառանուն
։ Ի փեսայն իւրմէ ։ Ի պատուական արուեստանց ։ և յոգեղեաց
։ Ի աստղն մի միւս սրբի նարին յանձնեսն ։ որ Ը գրեալ հա-
ւեբեաց ։ Ի ենկագրանն ։ և սեբերիսի սուրպիսեաց ։ երկիր ։ ինս
պատանեաց ։ Ներգսակիս լեռ մեռելոցն սիպիսեաց ։ յաղ-
թեաց ։ ինքանաց ։ յամն կուռեցաւ և վրդանաս կամ հերա-
կանաս ։

{3874} {3873} Ի ։ Հետ սնանուցաց սիդիսեաց եկեալ եղբաւ նոր պեմա-
չի նիկանաքայ ։ Ի պարթեւաց՝ վերանին թագրեաց սոն ։ Ի ։
Ժամկ ժամանակ նոր սարատամբեալ ։ Ի ծանոնէ վն գանգակ գա-
ղանի՝ նոր ինդրեցին յարդարին Եգիպտացւոց (որ եր պատրաստեալ
եւերգեստս երկիր փիսկոն) կացուցանել նոյ թագր զմի ամն
յաղթի առաջնոյ սելեւկեայ արքայի ։ և նա առաքեաց առ նո-
{3878} {3877} պատանեակ մի ապիքատոդրոս անուն ։ որ լեալ կոչեցաւ զ-
բիանաս ։ որ և յաղթեալ զնոսա արեալ նիկանաքայ հասաս-
անաց գաղն ։ Ի յամենայն հիւրանոս արդեալ շնորհեալ ։ և
թագրեաց սանանին սոն ։ Ի ։ Հետաւ ժամի և արդի զե-
{3880} {3879} մերի նիկանաքայ՝ սելեւկիս հիւրգեցեալ թագրեաց ընդդէմ
կամաց մոր իւրոյ կոչնապատրեայ ։ և կոչնապատրէ սպան զնա
հեռանի՝ յետ կալեալ նոցա ։ Ի թագաւորեալ սոն մի ։ և թագրեցուցն
{3881} {3880} զերկեր արդի իւր՝ որ ի հօրեղբարոյ անանքաս գրեալս ։ Ի
ամենայն ։ որ և կոչի յոմանց գիկոմեան ։ այսն է մարդանէր ։
Սա էաս խաղաս զթագրանն ։ Ի ձեռաց զեբանայ ։ և թագրեաց
սանանին ։ ամն ։ մն ։

{3892} {3891} Հետայ խարն եղբարդ՝ ռաթերդ անտիոքաս կիւանիկոս ան-
կեց զնա յանդարձ թագրեալ ։ թագրեաց ինքն սոն ։ ժԷ ։ պարգևեալ Ը
նոնա սոն ։ մն ։ ինչև ։ Ի մահ նոր ։ Հաւատս մի յանդարձեաց
յանձնու հիւրանու ։ Ի քաջագանեն հրեից երեց արդի նա-
լին հիւրանու յաղաս ։ որ և կոչի արիստարքուս նախկին ։
{3898} {3897} Սա եղև առաջնին՝ որ Ը յանձեալսն ։ պոռոբ ։ ա ։ 3 ։ Ի սա-
կաբաբ թագրեաց սոն մի ։ Սա սպան զանցրն ։ և զանտիպա-
նոս զիրարանս ։ զոր թագաւորեալ իւր եր ընտրեալ ։ իսկ զայլ
զերիս եղբարս իւր եդ ։ Ի կապան ։ Լս յետ մեռանելոյ նոր
զերիս եղբարս իւր եդ ։ Ի կապան ։ որ կամիր սաղինս ։ կամ ասա-
ղինն հարին սաղէսանդրի ։ որ կամիր սաղինս ։ կամ ասա-
ղինս սպան ։ հանեալ ։ Ի կապանաց զաղէքսանդրաս յան-
նեսս զ յանձնեան՝ զեղբայր արիստարքուսեայ ։ և սանան-
հանեալ զ նոսա ։ Ի ձեռս նոր զթագրանն հրէից ։ և յան-
նեսս սպան զանն յերկուց ։ անարի մնացելոյ եղբարց իւրոց
կարծիս առնու ։ ոչ ։ Ի նոնանէ գաւառանանէ ։ իսկ զմիս եղ-

բայլն աթեստաբեմ կուրեցեալ 'ի պատուէն ուներ յոյժ ամենայն բարուցն։

Յետ ուխտերորդին անտիոքայի Եւսեբիոսեայ յաջորդեալս զնոցեր անկիրա երից որդի անտիոքայի դրիցեալ, ամ մի։ {3910} {5109}

Եւ ապա ինքնորոյզ անտիոքայ կուրեցեալն եւսեր որդի զիրենեանց եղեալ։ զնոցա անտիոքայն 'ի անկիրայ յորդւոյ Հաղեր իւրոյ։ Այլ անտիոքայ նախ քան եղեալ 'ի կնոջէ զիւր զիրենեանց անդրանիկ, զ որ զիրենեանց եղեալ էր Հաղ իւրոյ կիրենեանց, և Հաղեր իւրոյ դրիցեալ։ զոր որոյ և ՅԱ ասեցեալ անուն՝ Հերոդեայ զիրենեանց կոչեցուցեալ, ՅԲ և բարեպաշտն։

Այլ յետ ուսուցանելոյ նոցա զիրենարանն եւսեբիոս զորդի դրիցեալ՝ ի Հաղ. եղեալ օգնականաւ զիրենարանի զիրենարանացոյ, և զիրենարանեալ ՅԵ նոցա իւրում՝ զիրենարանի՝ յարեալ 'ի զի անտիոքայ զիրենարանի։ և զիրենարանն արար զնա 'ի կարգեանս զիրենարանց։ և ՅԹ զիրենարանն ամս։ Ի։ {3911} {5110}

Ի։ Զայսմ ԺԵ զիրենարանի 'ի յաստեղ 'ի զի զիրենարանի անտիոքայ՝ եկն երեք տարեալ արարաց Հոյոց 'ի անկիրա։ և տիրեաց ամեամ, ամս։ ԺԲ։ քան զարքանասն։ Այլ զայսմանէ տեսանք գրեալ 'ի յաջորդ գլուխ։ ԳԼ։ Ե։ Եւ ապա եկեալ զուսուցանեալ զարքայական Հռովմայեցոյ՝ եւ 'ի անկիրա անուանեալ ՅԴ։ ի զրանոնորդէն անտիոքայ զկենցեալն ասեալն, այն է որդի անտիոքայի զիրենարանի։ զոր և մերժեալ յեղոյ զամենեսեան զիրենարանեալ է անտի։ և ասեալ զՀարաւորսն անկիրացոյ եղեալ ԵԼ եղեալսն Հռովմայեցոյ, յամի Հայ։ 3939։ կամ ԵՀԹ անուանեալ։ 5138։

Յաւուրսն յայնմիկ մեռաւ արքայն Հարաւոյ զյանկեան զՔիլիկիայ Տրեկոյ՝ Ամոյ ասեալ ամս։ ԻԷ։ որում յաջորդեաց կին նոր արքայական զանունն կամ ասեալ՝ ամս։ ԼԲ։ յորոյ աւուրսն երեկ որդի Հիւրկանոս երդիր զաքիլիկիայն։ զոր և յետ մեռանելոյ մարն Ամոյ 'ի տեղի նոր տարանիկն ամս։ Ի։ Այլ մինչ զորին Հիւրկանոսեայ երկրորդի և երգաւ զոր արքայատաւորեալ երդի ծագելոյն մեծամեծ մարտ զարդեալ։ և արքայատաւորեալ յայնմեանէ Հիւրկանոսեայ՝ Ամոյոյ 'ի տեղի նոր։ մինչև լար յանկարգի։ պարէ։ Ա։ 7։ եկն զարմիկսն։ և էառ զինի։ և զՀիւրկանոս եղ զՔիլիկիայն և իշուան 'ի մէջ Տանարին զարդին Հրեկոյ։ բոլոր զանոյ զենոյ զենոյ։ և զաբիսաքեալս եաւ 'ի Հռովմ Տանարեալ զարքայական նորին։ յորոյ մին՝ այն է զանգանդրոս։ փոխուցեալ։ զարձ զարար անդրին 'ի Հրեաստան։ և զարարատիեր զերկիրն։ Այնպէս և զարքայատաւորեալս յետ ամենայն զ միւս զարքայ իւրում զանոնց փոխուցեալ 'ի Հռովմայ՝ դարձաւ 'ի Հրեաստան։ {3948} {5147}

Այլ եկին ըմբռնեալ 'ի զորայ դարիանոսի զորաքարին

1,4 հոմանցեալս՝ վերատին առաքեալս ի հաւատ Հոռոմոց պրս-
աւէրն . և. Ծերակայն պահեալ գնա ի կարգեան արձակեաց
զարքիան ի հրեշտան ։

{3955} Յամենայն ժամուց և վասն ինքն զարիստարքուզա արձակեաց
{5154} ի հասարակ յուրիս Հոռոմոց զորս՝ զնաց ի նա ի պարեսաս-
նէ . նոր զի սգնակոս լինի ի կոգմանէ նարին իսկ կենդան
ընդ մարդասէր . բայց ի հասանել մարդ արիստաքուզեայ
իսկ և իսկ քարձին գնա ի կենաց զոլքն պամպեսի , սուէր
նոմ զեղ մահս ։ Իսկ աղերքանդրան արքի Նարին արիս-
տաքուզեայ սասպարս հարեալ ապատաս լանսիք՝ քան
զանձարկանն զամպեսի . զարդ՝ երկար իսի յոմանս ի ա
զիրս պարզմանց . և ի ձի զիրս նոսանեաց ։

{3964} Յամ անարիզոնս միս արքի արիստաքուզեայ յեա Յամոց
{5163} ձեռնասուն քաղաքանոյ զարանարին աիգլանոյ նասաս
քաղաքեալս կամ թագր հրեկոյ . ի արամ պարզեալ հերակ-
գեա արքի անթիպատրսի՝ յեա երիս ամաց հարեալ ուրեմն
{4000} կարաց յաղթել նոմա . և ինքն նասաս թագր . յարց ի վերջին
ամս մնաս քո ։

Օ այս նոմ համառօտիւ և ազամ զգուշաւոր և տաժանական
քննութիւն առաքի եղեալ ի կարգի մեկին մինչև ի երկայն-
լուն հոռոմեցւոց և ի մնանալ ինի , ինքեսգաք պատաքին
գիրք պատմագրուն . յարց առարա դիրոք և քանի մի նանոյ
լիս հոս . և ապա սկիզբն ոսպասցաք երկրորդ գրոց ի պատմել
աւերելոյ հայոց յաղագ ալշուիանանաց , որ ծաղումն կալաս
3754 զառաջինն յարշակայ պարսից . 246 . ամեաք յառաջ քան
4753 զմնասնդ քրիստ ։

ՕՐԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

Յառաջին գիրս.

Զահանքիր լրուն այսր մերոյ գործառնութեան բազում ինչ յաւելուլ ՚ի կորդի պատմութեան առ ՚ի օտուգութի ուսուցելոցս, կամ առ ՚ի քննել զտարակուսական իրս, և կամ առ ՚ի միարանել զայլեայլ կարծիս. և ասկայն մի չմիջոհատելոյ զընթացս բանից՝ զանց արարաք յիրատակել ունդ ՚ի բուն պատմագրութեան. և թողաք ծանուցանել զնոսին առանձինն համառօտ քննութիւն ՚ի վախճան իւրաքանչիւր գրոց.

Բայս ծանուցութիւնք որովհետև մէ ի շարունակեալ պատմութիւնք, այլ մասնաւոր տեղեկութիւնք ուրոյն ուրոյն եղեալ ի այլ և այլ ծանուցանելի իրաց, և ի պէսպէս կարեւոր գիտելեաց ՚ի վերայ զանազան իրուլութեաց, կորդք նոցին մէ հային առ միմեանս անընդհատ, այլ առ այլ և այլ նպատակ բանից՝ ի այլեայլութեան ժամանակի և կարգի.

Դ սմա տառքդ Բ. Մ. Գ. Դ. Ա. եղեալք ՚ի լուսանցս ցուցանեն զգլուխս գրոց մատենիս. Իսկ նշանքդ (1) (2) (3) ՚ի եղեալք ՚ի ներքոյ նոցա՝ ցուցանեն զոգն տեղիս, յորս եղեալ կան սոքին յընթացս պատմութեան ՚ի նեղ լուսանցս՝ ըստ գլխոց իւրաքանչիւր գրոց. զոգիս և տեսցեն յառաջիկայդ. ուր ահա դնեմք նախ զծանութիւնս առաջին այսր գրոց.

Ի՞նչ պարտէ՞ ասիարան, եւ տեղւոյ դրութիւն։

Զանազանութիւնք եկեղեցւոյ, միաբանիցեալ, քաղաքացւոյ, գաղթականաց, յունաց, և այլոց ազգաց, զանազանեալ ի Հայոց՝ կարգին գրելոյ զաստիարակս՝ ի՝ այլ ամենեքին ոչ հասարակ սահմանեալ մանաւանդ. Եթէ առասպելաբանութիւն չեմ ասելիս իբրեւ զ Ալեմանեանց մասն ինքն գլուխ զարոյ ազգիկ հեթանոս պատմիչ, որ իբրեւ Եթէ քան զայլս զազգաւորսն գրեալ գտանի, Թէպէտ և փոքր ինչ խառնուածք իրոք, բայց զառասպելս եւ ի նոցն յորմէ յաւանգաշէ եգիպտացւոց՝ և առանց հաստատ գոյութեանն գոյացեալ։ Ալ՝ իսկ ի՝ բերոյական ազգին՝ ի՝ ոչ զան անդ շարհեցաւ Զանարիա ծանանաթ՝ ի՝ ամն մանանոի առն՝ որով անառարկելի ծանեաք և մեք, Թէ Եկն և զոմ զիմեանս գոյացաւ աշխարհ և մարդ։

Ալ՝ զ՝ Լեմ՝ ի՝ զանակի առաջ՝ յարուցեալ ասեղծաւ այնուհետ, զի՝ ի՝ գորնան լեկ ընդ այն՝ Թէ յաշուն։ Լիմանք՝ ի՝ գորնան գնեն։ զոր և քաղեալ թասագրեալ յանդ գիրն մեկնիչ։ եւ և կոչեն՝ ի՝ փիլիսոփայսն։ հատ։ Գ։ Եբեր։ ՀՀ։

Ալ՝ մեք Ա կարգի ժամանակագրաւ Եղեալ՝ Լեալիս աշան։ Ի՝ որում՝ աւանգեն էրեւելի և երբաշնեին ժամանակիցք։ ոչ ուրուք, ոչ՝ Թերեան, կայմէ՝ Թ, և այլք։ Ալ՝ յո՝ ի՝ ինչ ասանանեն հանելոյ՝ ձեռնեալ, Թէ ոչ՝ Եղանակ՝ յորում ասեղծաւ ն, ի՝ ասարեալն յայմ՝ Եղանակս։ և ոչ՝ ձրի՝ զարդարեալ։ Լամալոյ՝ ի՝ մեջ բերել ասա զհասատաւորն և զաստարկուն յերկրաբանչիւր կողմանց։ զի՝ ոչ՝ Հոգին ոչինչ գայս մեր առաջիկոյ դարձ։

Ոչ՝ յաղագս տեղւոյ գրութեան ազգեալ՝ հասարակաց կարի՝ Եթէ եգ՝ ասէր՝ Թէ՝ ոչ՝ յանդարձի՝ հոյս՝ ոչ՝ քաղաքն գնեն կալմի՝ Թ, և հասատաւ՝ ի՝ Գիր։ Ցհ։ Ի։ Ը։ Եբեր։ ՀՀ։ և ոչ՝ ոչ՝ Թէ՝ Թէ՝ յոյժ՝ Թէ՝ յորում՝ հոգեան այոյ՝ Թէ՝ ոչ՝ Եկ՝ ոչ՝ ոչ՝ գնեն՝ յանանեան՝ ասիդրիսի և Եւ՝ փիլասոյ՝ և ոչ՝ ոչ՝ այլոյ։ Ոչ՝ Թէ՝ Եր՝ Եգուս՝ ոչ՝ ամ՝ ի՝ գրաբանի՝ ոչ՝ և՝ Եր՝ ասեղծաւ Եւոյ՝ ի՝ կողոյ՝ Եր։ Եր՝ Եղև՝ ոչ՝ գասաւեալ՝ յոյ՝ չուանել՝ ի՝ պատոյն՝ ոչ՝ գեաք՝ յասաւ՝ քան՝ զեւոյ՝ Թէ՝ զինի՝ և՝ Եր՝ Եղև՝ անկուանոյն՝ և՝ ոչ՝ Եւ՝ գեր՝ ինչ՝ զեն՝ մեզ՝ ոչ՝ ոչ՝ Լեալ՝ ի՝ զի՝ որ՝ ոչ՝ յոյ՝ ի՝ Եր՝ զ՝ ոչ՝ գեաք՝ զեն՝ ոչ՝ ասասանոյ՝ ի՝ գրաբանի՝ և՝ գասաւեն՝ ոչ՝ զեն՝ ոչ՝ ոչ՝ Լեալ՝ Եղեն՝ ժամ՝ և՝ ժամանակ՝ յոյ՝ Եղեն՝ ոչ՝ զեն՝ ոչ՝ ոչ՝ Թէ՝ ոչ՝ Եր՝ գեաք՝ ոչ՝ Եր՝ զ՝ ոչ՝ զեն՝ ոչ՝ ոչ՝ ոչ՝ զեն՝ ոչ՝ ոչ՝ զեն՝ ոչ՝ ոչ՝ զեն

Լուսին ի հրեայս, յասորիս, ի Էգիպտոս, և յայլ աշխարհս ոչինչ դիպեալ կուսակցութիւնք վասն ոչ ոչինչ, ոչ պատճառաւն ի ոչ ոչինչ, ոչ ասաւաղիցն, փորձ՝ ծեսանոցք, դիւք ենամբոյս, ոչ։ Լոյս բնիկ առասաղեալ գոյն ի վերայ սոցա իրաց, և ի վերս կենացն ոգանայ և սերնդոց նոցա։ Յորոց և. քիմ՝ բանս յառաջ բերել մեծագոյն սիսնիկեաց։ որպիսի են և առ մեզ լուանք մեծագոյնս կրեալ։ զարանչ ասելոցդ ի մեզ պատասխանել։

Բայց մեղադրեալդ սոր։ լուսամ հասակի ոչ ոչինչ ասեցուցաւ։ ոչ ոչինչ։ զոնդիրս թանձր ասել, թէ ասեալ ինչ քերիաստարդս կան սոր, առաջ հասակի իբր ի չափ ելեւմտեալ առն։ նոյս սոյնպէս յոյս է թէ, ոչ ոչինչ նոր հաստատեն ի ստեղծմանէ ոնեալ նոր, և ոչ թէ քարգելալ զայնչափ եւ ասեն, որ չափ ոչհանքի հասուցն երիաստարդասիեան։ սոսոյ և լասել սոր զրոց, թէ աղում՝ ի 130։ կամ՝ ի 230։ ոչի էլ նոցա ի լոյս ծնեալ գոնեթ, այս ասեն կենաց նոցա հոգոյն ի ժամանակի ոնալի, լուսամ սուղ ասելոցս նա ինչն ոչում՝ ի հոգոյս ի դրախտի։

Իսկ թէ կոյցէ ոչ՝ զրախան, ենդիր է ի մեջ վերապաշտաց։ Լ. Նախնիս հասարակաց կարծիք էր։ թէ կայ։ ոչ և սոնոր յարգիւոցս ոնդեն։ Լոյսդ բեռիք եւ կան, ոչ բիմ զչաշանչ լինելոյ հաստատեն, թէ բարձաս ոչն։ զի եթէ զդ ասեն, ոչ է։ զոնդի ոչ ուրեք երևի, և ոչ ոնդ՝ ուր ոչ սի զրոց համարի լինել, որ ի յանանս զոյից գնաց դրախտին։ Լ. Լասել ոնոց՝ թէ ծածկեալ է յաչաց մարդկանն, ոչ է ինչ հասատասան պատճառաս։ զոր և ջանին ասասիք դասցանել։ զի ահա ունի հոգոյ սահմանեցան ոնասոնի, և ինքն գիտոյ ծածկի։ Ոչինչս և զոր ասեն սոնոր, թէ ոչ զի հաստատեալ իցէ զայն այլոյսր, անասելի երևի։ զոնդ և զի սեղոյս քննել։

Լ. սիրեա։ զիտիր. ասա հասասանին սի հարը, մանուանդ շնորհալին ի Թուղթն առ Միքայեան, թէ կայցէ դրախտն։ Պատասխանեմ։ սի հարը լասեին մանաւանդ ընդդեմ այնոցիկ։ զոր իսկսա ասասելին զդրախտն, և վն ոչոյս բնիկ սնոզնին թէ կայ։ Իսկ թէ։ Բ։ կոնդ։ ՁԲ։ 4։ յիշի դրախտն յասել։ սասաքելոյն զանձնէ, թէ յանիրանկեցաւ ի դրախտն։ զայն ասն դրախտին խնայեալ լինի զանարձանաթի ոնալին ոնասնէ։ ելիկնս։ և այս անասի յոյս է։ զի անդ ի համարն։ 2։ նա ինքն պատրա կալի զնայն երրորդ երկինս։ * լաիշատակեալ ասե զայնդիսին մինչև յերրորդ երկինս ॥։ Դայս մին իմանալոյ լինի ի։ այն բան։ զոր ասասցէ զա. քանզոլոնն առաջանն։ ։։։ ։ Ի։ ։ 4։ ։ ։ սոյսոր ॥ իս իսկ ի դրախտին ॥։ Ի զանարձանէ ածային սոնասնէ և երանա.

կան կենաց։ Այս այս մեր այն կոչի դրախտ, զի ի գրքոյդ
կոչ զանազանելի լինի կեանք, որ զրենուն էր և աստուածային
երանական զանազանութեամբ զի ի մեկին։

Իսկ որ գրի ի յոյսանանի, և. զայնոսիկ, առեալ ի սիրագոյ,
ՃՁ • ԻԵ • ի՛ն։ Ինամք և եղեալ կան ի դրախտին, նախա լինա-
նեալ լինի սեալ ի նոյ ոնանանալ ի մեջ՝ ՃՁ լինիք նման ե-
գիպտեանն գրախտին անդորր և զովագնեալ, յորում կան նոքա։
ՃՁ։ զոյ կոչի զայն՝ զերկրն երուսաղէմ՝, և ընտիրատն հրեշ-
տակաց։ զոյգ յոյսս է ինչ երկրաւոր գրախտն ոչ կոչի սի-
ղոսպեա զերկրն ենչմ։

Ի։ ՔԵՐԱ։ ԴՈՒՆԻ ՀԱՅԿՆ։

Ի սոսն զիրենց սեր գրոց գՀնկոյս երբեմն զարս սեռնանեաս, Ի.
ՃՁ։ Ի։ 4 • ՃԵ • Հաստարանկերեան սենեաք զանՀնին պատուս- (3)
ՀՅԻ։ յոգել ի վր նոցին, և սեռնանի առանգաբեր յեղուլ
ի ընկեաս մոսնոց, և պեռակս առասպելս Հեարել։ և զայս
առաւել ի գիրս Հրեից։ զոր նաև զնոցն ինքն զադամ ի
կողոտ Հանցեալ գառանչ երբեմն։ Ինչ առաջին իսկ ի նեռ, և
գլուխ նոցին, առասպելն այսպէս։ Հարեամ սանն կամե-
ցաւ ՃՁ առեղծանել զնոյդ, որոց նաև գուսա մի Հոգե-
ոին՝ այնպէս մեծ, զոր ՃՁ ի երկնանն ասարանելոյ, մինչև
յերկիրս Հասանեալ։ Ի զոյգոյսն ուՀանին մեծամարմին գուսա-
սանն ի մարդ կերպարանանայ։ և մրեալ ի նա զոչի կենդա-
նի Հրամանն Եւ յոտին կանգնել։ Ի այն ուՀանիս բարձ-
ցաւ ՃՁ նոցս սեռնալ Հրեշտակաց ազգակերցին առ ուՀին։
ոոր ՃՁ ՃՁ, ԵՀ ուրեմն յերկրի այսպիսի զարուն։ Ինչն-
սամ ՃՁ եղեալ զՀեռն իւր ի մէջ գլոյ այնր նարատեսի
մարդոյն ուժգին կարեալ Ամենայ գայն Հանգ, մինչև էր
ի ցանուելն Հազար կանգնոյ, կամ ՃՁ այլ սանն երկնք
Հարեալ կանգնոյ։ և յայնմ՝ ջանս ՃՁոց բարձրանի Հասա-
կին ոգոյոյ։ Ի։ ՃՁ մարդ սանն ցանագոյն զնել։ ա-
պա ԵՀ՝ ոչ գարձր նա ՃՁել զՀեռն իւր ի ծառն գիտաՃ
բարոյ և չարի։ որոյ բարձրանն էր երկնաբերան ինն և Հրե-
շտաւոր։ Ի։ բոյ՝ ՃՁ զարգանոյ, զոր Հանարին առաջին Հանդ,
ոմանքս և զայլոց Հանդոյն յերանանելոյ։ ի ՃՁ գիրս՝ սիս-
ոին առասպելս գրեն, յանդուրս մեծագուանելոյ զՀասակ
նոցս։ և այսմ պատճառս ասին զայն։ զի գասն երբեմն սա-
կեալ ինչ մեռելոց մեծամեծք։ յորոց իցեր յինչեանսն զա-
ուրեալ գուսանին։ զարս և ՃանՃարանի է առաջին ասեալ։
Դարանեալ՝ և զի ոչ ոչոյ առանցաց մարդկան ոչ զանալ զանս
առանցեն։ որոյ կոչեալ սանն եղեն իւրանց եղեալ

զամենայն անուն ունի · նախնեաց և արդեանց սեռեաց զաղգաց անուն ունի · և ոչ զնի հոգալ ամենայ եղից ազգանց 'ի դրախտին · և յանէրուն գրել զնոցն զոլոպոս գործս՝ էր ոչնա-նանուս զնոսանց իրացն · և ասեն՝ թէ յաղագսն եղև ուրեմն քաղաքաթէ և ասատուպիտութիւն · ոչ · յորոց ինչ էաց 'ի սկզբանէ և զարդան պատմիչ հայոց · և առաւել ևս սիմեկրոն պատմիչ յանեաց · առ 'ի ցուցանել զանառուգութեն ազգաբնին աւանդեանց 'ի վերն սերնոց ազգանց մինչև 'ի ջրհեղեղ ·

Գ · Վերն անդրանիկոսին յաջորդ ·

Տարակոյս է առ մեզ՝ թէ անդրանիկ նոյի սեմ էր · եթէ յապետն · Մինչ զ հասարակ կարծեաց հաստատին · թէ սեմ էր · քանզի սոքա զերն բերեալ ուրեք յառաջագոյն դասն զնոս · այսպէս հանարեցան և սմանք յաղագս մերոյ · զնոր ասեն զիրս նորոգեալ նոյեանցն յասելն 'ի գրոցն առաջելոց · * Սկզբանաւորեալ 'ի նախապատիս և 'ի կանխաստեղծս սեռ-մանէն սեմոյ սանդրանիկն նոյի ||

Ամ բնագրոն հայերեալ 'ի Հիրդ քնարն զանոնց սոքա գրոց · և 'ի զգուշաւոր թարգմանութենէ երրորդական բնագրին · ասեն՝ թէ ոչ սեմ · այլ՝ յաբեթ էր անդրանիկն · Բ. զոր ասոյ մեծ և զօրաւոր պատճառ է ոչն · զի սոքա զիրն ասէ · թէ նոյ 'ի 500 · ամի բերաւ ծնաւ զորդիս · և յասելս · թէ 'ի 600 · ամի նոյ եղև ջրհեղեղն · և ոչ ասէ 'ի գլ. ԺԵ · համար · 10 · թէ * Մեմ որդի հարիւրեմեան էր · յորմէ ծնաւ զարիքաքսադ յերկրորդում ամի յետ ջրհեղեղին ॥ · Գ. զոր՝ եթէ յետաբ սեմ էր անդրանիկն · և յերկրորդ ամի յետ ջրհեղեղին ծնաւ զարիքաքսադ · զոյգս էր ասել · թէ սեմ էր յաբեթեամ հարիւրեմեան ամոյ (ոչ քան քանզի ասիրի դնել վարդան) · և կամ զոյգս էր ասել · թէ նոյ էր · 498 · ամոյ 'ի ծնանիլն զսեմ ·

Զայս հայերեալ՝ ոնասարակոյս համարիմք · թէ առաջին որդին զոր ծնաւ նոյ 'ի 500 · ամի իւրում · ոչ էր սեմ · այլ՝ յաբեթ · և երկրորդն սեմ · ծնեալ 'ի 502 · ամի նի · ոչ զնոն պատուաբոս · քան զոր ուղիղ կարդ ասել · թէ 'ի 602 · ամի նոյի · այն է յերկրորդ ամի ջրհեղեղին · կամ ըստ խորհուրդ · Ա · 4 · յետ երկուց ամոյ ջրհեղեղին · 'ի հարիւրերորդ ամի սեմոյ ծնաւ զարիքաքսադ ·

Օ այս կարծիս հաւանողքն դասել սեմաստ քանզի սիմեոնիս · զնոյ և մեք ոչ ասէաք եղբայր · և այս կարի իրաւամբք · քանզի և 'ի թարգմանութենէ եօթանասնից և քաղդէացոյց պարզապէս էրեց զնոն յաբեթ · ըստ զոր և թարգմանիչքն մեր

եղբին պարտէս։ Ինն։ Ի։ 21։ Զ և սիրոյ Ծնունդ պարիք, և նոյն և հայր ոմ որդայնն Երկրայ։ Եղբարքն յարեցեալ երիցս է։ Լս զայս Թարգմանեալ սաղմոսին համարեալ կալմերեալ ի մի կնոջէ այսր բնագրեալ։ Դիպէ զայսմ ի միոյեան զարգանն։ և ի համառօտաբանեալ խարամ նախ զնեանց յարեալ, և ապա զանձնին։ Օնոյն հաստատեն և երեսեալ սաղբիք եբրայեցոց, սաղմոն, աբեսեկրա, զնի յենդերքն, և մինչեւ զերանացն, առ խոհուեալ զանոց։ Վերնոյ։ է։

Ի Ֆիլոբրոնէ։ Գլ։ Հ։

Իսկ այն՝ զոր ասեն, թէ սէր գիրք ի Թանել զարգեալ նոյն յաստուծոյ դատ. զանա, ոչ թող։ զի զայդ ի յորգի ազգին սանեն։ ոչ զատ մարդոյ պիտուն զանանեալ։ ի ջերբրեցոց միոյն պատանի, յոյց ծնաս քո։ ի ինոյ զայն, զի ոչ ամ ուրեք զնայն կարգ պահէ սէր գիրք։ Ասեալ թէ ի Թասնել զնանանդ նոյ։ է Գ։ Նախ դատել զարանեալ, և ապա գոյլս Լս։ դքսոյ՝ որ կրաեալն էր։ (որպէս ասի յորնանալս։ Գ։ ի համարս։ 24։) մինչ։ ի միջոն անդաստ գնեալ։ Լ։ Այ զի ուրեք ուրեք։ ի միոյեայ եաս դասս յարալ թ, սիմեոնեալս յոյն պատանի, և դրեալ որ մագիստրոս։ ի Թասգիեն առ սարդիս միոյ, ոչ միայն մինչեւ հաստատեն գնա, զոյն կրաեալ։ և այս՝ յոյս և Թէ ոչ լսա կարգի Ասեն, այլ գոյն լսա կարգի սոսանն։

Զ. Խոսեալ է ասա, զի ի պատանի սէր զոյս զՇնանդ որդայնն նոյի, և ի յարել ի նոյն զանցս ջրհեղեղն, նախ գնեն՝ թէ նոյ հինգ հարիւր տարեալ էր, և Ծնաս զորդիս։ և յետոյ պատանի, թէ ապառնացաս։ Ասեալ զջրհեղեղ յետ հարիւր ամ քանի ամոյ։ և զի ասեն յետոյ, թէ ի մեղհարիւր յերրորդ ամի լինեալ նոյի եկն ջրհեղեղն, սմանք ինոսենի մեղայոյ, լինի զոս և եղեալ կարդացի։ Նա։ ՊԵԲ։ 37։ Նաեւ, զեկրան, թէ։ Ասեալ թէ նոյ։ և հարիւրեքսան ամն խառնալոյս մարդկան գնալ։ մինչև ի ջրհեղեղ, բայց յառաջագոյն ասեալ՝ ցանաց Ցոյ՝ պատանեցոյց զբան ասեն։ Լ։ Ի սակայն՝ որ ելեալն մի միայն բնեն, ոչ։ ուստանի սաս հաստատեալ պատճառս։ որոյոս գնեալ։ այլ մեռանալոյ թէ՝ որովհետև բազմարեալքս ասնանանց։ Ասեն ամն հարիւր և քան մինչև ի ջրհեղեղն։ հարիւրիս ասել թէ ամենայն սեռեալքն ոչ ամ։ և նոյն պատանեցոյցեալ էր ամն քան։ մինչեր իսկ զայն սէր գիրքս։ Օ։ այս հարեալ Շնարարաչն հանարի կալմեալ։ և կուռեալքս արարիսն։ Գ։ Ինն։ Ի։ 3։ որ և ի մեկնութեան կոչի զանն օգուստինոս և զաստիանոս։ Լսի այն՝ թէ սէր գիրն նախ պատմի զմեղս հարիւր ամաց լինելն նոյի։ ի յետ կատարելոյն քանի։ ոչ բազում սրբոյ է անսանել ի նոյն

գիրս ծանոյց · Եւ որոյ եւ ասաց նոցա զան զպատուել զարա-
նալեան ոչ յիսն զնեանսն զերկրէն հոգի · և ապա սկիզբն առ-
նէր պատուել զարանալեան · և յորոյ ապաստանի յաւելու զիսի
ապառնալեանն մի ուսումն պատուել զնոցն ծանուցեալ ·

Ի Վ Գ Գլխոյն Հինգ Հոգեւոր ·

Յ. Եղիսու անուանն կինայ նոսանի նաշտարեայ աւանդեալ
(5) Ի գլուխ մեծեանի յաղուանից մինչեւ ցայսմ , և Ի նոցն մին
և յոյսս հաստատ անդրանայն եղեալս ասեն · որոյ մի
ուսանին խոկ , ամէն գուշի զանիս ֆարեանի ասեալ զինչ մեր
անս · և կամ ամէն յայնմ ամ գուշն ուսանեն էր զնորանս
ինչ եղանիսն ասելոյ հոգոյնել մի մի ամ · որում ամ ասելիս
լինիսն ջոյս ամ · Բայց ոչ ոչ բանս յանէն ասեն զինչ
ֆարեան զի մեսնս Ի ֆանէին զամն ասելոյն · զոր ասեալ և
ասելոյսն ջոյն · և յերկուսանն ասեալ ասելի մի հոգոյնել ·
Ի գիս ձեզ յայնմ ամենայ բանից նոցին · քանզի յասելոյն
զնոյ նոցա զան հինգ հոգի , յետ ֆանէին ասելոյսն զինչ
հոգոյնելոյ ամ հանելի նորան զինչ զրիսանելոյսդ · ամն ա-
ռելոյսն և ասելոյ պրոնէս հոգոյնել Ի պատուելն զքոհելոյն ·

ՃՆՈՒ · ԳԼ · Է · ԵՒ Շ ·

* Ելս էր ասէ ասելոյ վեց հոգեւոր , և զքոհելոյ զուրցն էզեալ
,, Ի զիս երկին · · · և էզեալ յետ հոգեն ասելոյ և զուր զքոհե-
,, զելոյն էզեալ · Ի զիս երկին յասելոյ զինչ հարիւրորդի կնոջ
,, նոցի յերկրորդում ասելանն (կամ Ի ՃՀ մեսարոյ յետ-
,, ներորդում ասելան) Ի քառասնեհոգեն ասելոյն · · · և էզեալ
,, ասելոյն Ի զիս երկին զքառասուն տիս և զքառասուն
,, գիշեր · · · և զարդասուսն զուրն Ի զիս երկին ասելոյ գա-
,, ստիս և յիսուն · · · և նաշաղեր զուրն յետ հոգեն և մի-
,, ասն ասելոյ · և նասա ասելոյն յերկրորդում ասելան
,, Ի քառասնեհոգեն ասելոյն Ի յերկնս ասելոյսդ · և զուրն էր-
,, ՃՀարիւր և նասնոյսդ մինչև Ի ասելոյսդ ասելոյն · իսկ յամ-
,, ասելոյն մինչև մինչև Ի ասելոյսդ ասելոյն , էր ասելոյն , և-
,, ասելոյ զրանոյ յերկրոյն · և էզեալ յետ · Ի ասելոյ հոգոյ
,, զրանոյ զրանոյ զոր ասելոյ , և ասելոյ զրանոյ զրանոյ · · ·
,, և ասելոյ զրանոյ զրանոյ զնչեալ էր · · · և զրանոյ էր ա-
,, ասելոյ հոգոյ , և զրանոյ ասելոյ զրանոյ · · · և զրա-
,, զրանոյ ասելոյ հոգոյ , և զրանոյ ասելոյ զրանոյ · · ·
,, Ի զիս էզեալ Ի զիս երկին և Ի միում ամի հինգ հոգի
,, յամենանն ասելոյսդ , որ որ մի էր ասելոյն , նոսանոյ
,, զրանոյ յերկնաց էրկրի · · · իսկ յամենանն երկրորդի (կամ
,, Ի ՃՀասարոյ յետ ՃՀերորդի) որ որ զամենեհոգեն էր ամ-

,, ասելոյ ,

,, ոչն , ցամաքեցաւ երկիր ։ Բեր անտ յոյանապէս զեր-
կիրտասան ամիս առաջքն լուրեալ փոխանակ մեղանոյ գնե-
մանէնս ։ և զոյն մի ոչոչն յաւելու ի վերչոյրեալ ամն նոցի ,
և ասէ վերչոյրեալն երդոյ ամ նորա ։ Քոյ՝ եմեկ առա-
գին վերչոյրեալն ամն չինն լուրեալ երկիրտասան ամաց , ոչ
էր մնրեն մանանոն զոյն յեռին երկիրտասան ամիս փոխա-
նակ մեղանոյ գնեալ ։ ապա որպէս լուսի զոյն ամն , նոցն-
պէս լուսի և զառաջինն , և զերեանն ։ Քան ոչոյ ի ամ-
նոյ և մի ամոյ ոչոյ ։

Եւ գտանեալ մանանն ի գրել զոսն առաջնոյ փարի լուս-
մանէ ոչոյ ամոյ , զոր յերուսաղեմի ի ներ առեալն ,
քանզի խորտ ի ներ ոչ գնէ ամենեքեան զ ամն նոցա ժողովեալ
էր , և զ ամն առաջնոյ ։ Իսկ ապրանք զոսն նոցա ի մէջ
նոցա ։ Ի գրոս խոր փոխանակ ամրոցք ասորոց , զոր և առաջքն
և երկիրտասան ամաց եմ , ապա և զոսն առաջնոյ զ
ոչոյ առաջն գնեն ։ և եմեկ յայս միտս ոչ խոսեալ նոս զամոցն
առաջնոյ , ուրեմն խորեալ կամէր զմեմերոցսն ։ բայց այս
ոչ միոյն և ամենեքեան , այլև անկարելի ։ քանզի առ որս խոսի
մանէնս , ոչք ներկայ էին ։ և զմարդ կարելի էր նոսա առել
առ ոս , եթէ սեմ կամ արիարատոգ և կամ երեր Լեկայ այս-
յոսք ասեն ։ և ասեն խմանոյս ոչ զայն ասացին , զոր զարմեն
ոչք հանդերձ նոսին մանանոյն , այլ զայն , զոր ինքն ուներ
ի մեր՝ ոչքաւորարար յայնոյ ամոյ ։ Լոյս գրել զայդ գործ
և ոչ անխել ոչ գործել ։ Նոյզ եմ մանանն այրն ոչ ի խոսա-
ասել և արդար ։ Հեղգուս ասել ասա , եմ գրաբեալ ինքն մոլ-
ոսի յոյ էն և ուեղանոյ , և ոչ ի խեղոյ մարդոյ և կամ
մարդ ասանոյ ։ Բերեն այն ասել զոսն ասոյ մանանն նանանի
նանդարեալ , ենն Հաստատ առաջ ասոյն՝ զոսն ասոյ յեռա-
նոյ ։ և էն ասարոյ ասոյ , և ոչ եմեկ նոսոյ և կիսակա-
ասոյ ։

Օ ապա ոչն սանա կանանոյ Հաստատել ասոյ , զի և էլ-
կարելի ասոյ կենոյն Հայկոյ , որ յերուսաղեմ ի պուտ-
մարանէս մերում ի ԺԷ · Գ · ասոյ և Հաստատեալ երկեսոյն ։
մեն զի եմեկ այնոր ժամանակի մարդիկ ոչ էն առաջին նա-
Հատոյոյ , զորոյ խոսն մանանն , երեսոր կենոյ ասելին , ապա
և Ամերիկոյ նոյն ոչնչոյ ասելին ։ և ոչ ասամ ասելոյ
ասել , եմեկ նաև Հայի որ էր Ամերիկոյ երկրոյ և փաղեկոյ ,
ոչ երկրորդ կենոյ ոչ ասելու ոչ լոյ ։ ասոյնպես և յաջորդք
նորա ոչ առաջնոյ ասոյ յաջորդոյն երկրոյ ։

Լ. Վեպ՝ Լեզու արարատայ ·

Լ. (6) Զատ մեծի լեզուին Հայաստանի՝ կամ արարատայ, զոր նաև տարազին անուն, դիտելի է, զի ՝Ի գիրս ծննդոց · Ը · 4 · ՝Ի թարգմանութեանն առաջի և յետոյ կոչի այն լեռան արմենիոյ, որ Հայաստանի · և ՝Ի քաջիրս երրայեցւոց և ՝Ի թարգմանութիւնն ասի արարատայ և եօթնանամեայ քաղդեացւոց և արարատայ դիմ՝ հրաշանաց · Արմենիա և ՝Ի գիրս · Բ · Թագ · ԺԹ · 37 · Եսայ · Լբ · 38 · Երեմ · Ծա · 27 · ազգայարին արարատեան փոխանակի յանմոռ արարատ կոչի, և յանմոռ արմենիոս, և յանմոռ հրաշանաց · Եւ յայսմանէ ՝Ի գիրս նահանգաց · Ա · 3 · լեռան արմենիոյ կոչի · և յաւելու՝ Թէ թիւռոս թագաւորն զմեր լեռան կրաշանաց յարարատին արմենիոյ · Ներսէս և արիգենոս որ եղեալքոյ · Ներսէս · Ա · Եղեա · 8 · զմեր արմենիոյ · և ՝Ի գրոց գրանիտոցն ՝Ի առանձնայ նոցին յոսեփոսայ զմեր արարատ լեռան արմենիոյ, (փոխանակ զմեր մասիս) · Իսկ մեր հոլիսանի ՝Ընդեմ ՝Հերեթոն · Ա · 4 · և ՝Կերբերոս և այլք ոմանք ՝Ի մեր ՝Հայրապետ լեռան արմենիոյ · և սիմեկեղա ՝Ի միւսոյ · ՝Ի ՝Ներսէս · 78 · Կոմ 52 · ՝Ինքեան կոչի · իսկ յայլսմ տեղս, ՝Ի ՝Ներսէս · 23 · Կոմ 18 · արարատ լեռան արմենիոյ անուանեն · ասիրիոս և այլք · զրան երկոյր զրեն ՝Ի մեր գրերս · Ի՞նչ գիտեցի ՝Ի, զի նոքանք անուն այսր լեռին չի ունեաք յայսմանէ · զայս ինչ գիտեմք ՝Ի զրատանէն խորենացւոյն, զոր գրեալ ՝Ի մարիրեանայ · Ա · 11 · և 14 · Թէ այն լեռան նոր յանուանէ նահանգին Հայոց մասիս կոչեցաւ · և ապա յանուն ազիրարին · որ յայսոսիկ արարատ կոչեցաւ, նոյն լեռան և արարատ անուանեցաւ · այլ Թէ զինչ միտս նոցա զուարար կոչեցաւ, զասացեալ ոչ գիտեմք · Իսկ Թէ կորդուանաց ևս կոչի · այն գուցէ մի արարիկ է, զի լերինք կորդուանաց անուանի ՝Ի յաշխարհին Հայոց · և կոյսն լերինք Հայաստանի · յորոց իբր յերեսէն մասանց մարմ՝ նի և զայն մեծ լեռան արարատայ և զծն իսկ՝ կոչել կորդուանայ · Զմանիր բան երրայեցիսին՝ զանուանս արարատ թարգմանեն անկեալ ասասանան, բան որոյ թարգմանեալ է և ասին վերայ ՝Ի վերջ ուծաչեալին · բայց այլ թարգմանսն ՝Ի բան յայտնագոյն ձայնին դիտելոյ, և ոչ բան ՝Ճշմարտաւորն · որոյ զոր իսկ բարգարէն գերմանայն ՝Ի գիրսն արարատեան լերանն զանուն կոչեցիալ · գլ · Բ · Նամ · 3 · մեզարիր լերան ասելանայ · զի ոչ Հայերէն ասէ ՝Ի արարատեանն ազգին իւրոյ՝ Հանդերձակիցս գնեալ զայդ ·

Գ. Վերայ Հոգի յԻսրայելոյ։

Գ.
(1)

Ոչինչ ասեն քանզի գրեալ է զնոսի, բազմապատիկ նամանեաց, յորոց
քերի ինչ, քիչ և պարզուն։ Գ՝սեն, թէ նոյ զմեր ջրհեղեղն
պիղծն ծառաւ միւս էս այլ որդի մանկանն անուն։ և դուստր մի
աստղիկ անուն։ զոր և յիշի խորենացին։ Ա։ 5։ Գ՝անիսուն
ոչիկքն արար Հմայուն ասկերքն ուրանայ։ Գ՝ատղիկ գասերն
էս նոյ բաժին վերջանիին ուրորիս։ սատանի ելն ոչիկն
ուրոյ ու աղաչեն։ զի յոյժ հիսուն կանոյը ժուանքեն
գեն։ Գ՝ և ապա կրկին վարդան դրանն։ և ասէ։ թէ սա
բան որդի, ելեալանոյ էսա զերկիրս ասլայն։ և այլ ես բնդ
բանք։ զոր ստուգաբանի զի յայս։ ոչ է սեանանէ զիրս
ասէնանաց։ յԵրբ։ 236։

Գ՝ուսդի, յոմանց և այս։ թէ նոյ էսա զանկերն ուրանոյ
յոգ իւր։ զ՝ասլանն։ և թէ յետ ջրհեղեղն էս զանի ար-
կեալ։ ասեն։ և նա թաղեաց զ՝ գաղբանի։ զոր սրոյ և զ՝ի
բաղանաց ասի։ թէ ասկերք ուրանոյ կամ դրան նարա նոյն
եղեալ անք զ՝ի գաղբանի։ Ա։ այս յեշի և ոչն հերանիա զ՝ի
գրն։ մասն։ էն։ 53։ ոչ յաւերբ։ թէ այդ թեպիտեն ըստ
ուրուշանի կարի ասել։ բայց սլ Հնարաւորի։ և դայս ստ-
գրեալ անան։ զի յոմանաւանն չասանուսաց գրի զ՝ի գիրս բա-
ռանաց։ գ՝ի։ 15։ թէ ուրամ զ՝ի գերդան եղաս զ՝ի մեջ հնա-
գանոյ։ թեպիտեն յայլ խորհմանուելիս սոր և զ՝ի մեկաւանն։

Յիրի ոչ։ այլ՝ այլ ջան։ գրեալ։

Գ՝ասանակ՝ մի որդի գրի ջրհեղեղն զաշտոր։ գ։ զ՝։ Ի։ Երեր։
540։ թէ զ՝ի թուին ուրամայ։ ունի։ շինեաց զքաղաքն
Նարիքեան։ Գ՝ոյոյ վերիսակ կոյ զ՝ի Թաբուկանն։ զի նեմ
զայլ գրեն ջան հերոնիոյց։ ուստու էր։ ասէ՝ յոսի։ 1657։
նեմ զ՝ ասանարայաց։ որոնա էր գրեալ։ 1507։ խոկ նեմ զ՝
հոնանանոնի։ յոյժ առնի։ զ՝ի յասի։ 2263։ կամ սլլապ։
Գ՝ և ասկոյն ժամանակագրութեան ուրա ասա և յայլ տեղիս
ոչ լաղագ առեալ է։

Գ՝ վերայ Բիրատոյ, Մեսրեմայ, և Կայենայ։

Գ՝
(1)

Ամենք զ՝ի մանանեաղրայ։ զ՝ սրոյ և խորենացին։ Ա։ 4։ զ՝ի-
բրոյ գնեն որդի գամերոյ։ և հայր թարգամայ։ խոկ յոնոն-
ելի ըստ ոսմ թարգմանութեանց զ՝ի գիրս ծննդոց։ Ի։ 4։ և Ա։
նայ։ Ա։ 5։ թիրատ գնի նեղայր գամերոյ։ և գամեր հայր
թարգամայ։ Գ՝ոյմնիս և գ՝ենոսերեմ գնեն ոմանք զ՝ի մասե-
նայրայ որդի գուշայ։ և հայր նեղրոմայ։ խոկ զ՝ի այլ գիրս

մեռաբեմ ասի եղբայր քաշոյ , և քաշ հոյր սեղբասվիոյ ·

Ը որոյ եղբաք և մեք ·

Ի՞նչ այն կայնան , զոր յիշէ սուտ խորհնային , 'ի բնադիրս եբրայեցւոց , և 'ի յոսեբիս և 'ի քաղդեացիս և 'ի սամարացիս և 'ի լատինս ոչ գտանի · Իսկ 'ի Եկեղեցեաս Հօրմանեանցդ՝ յորինակս ինչ դնի , և յորինակս ինչ՝ ոչ · և ցծծանչի մերում՝ ևս ոչ յիշատակի , ոչ 'ի գիրս ծննդոց , ուր լոպին ասի կենաց նախարարոյ , և ոչ 'ի գիրս Ելեզարոյ · և խեղեալ յորինակս ինչ , ոչ և 'ի ոտարդրեալս · Ա · Նոյ · Ա · ԺԸ · գրի անուն ոչ փակագծէ · բայց այն Թանչ յայլոց մեծեալ · և այս անուն յայս է , զի 'ի ծնիս խորենացւոյն երևի Եկ ոչ դասանիլ այն անուն 'ի մերում Եղանակն · ոչ զրկ նս ինչն խորենացին · Ա · Դ ·

Զրկ նս ինչն խորենացին · Ա · Դ ·

Ի՞սարնեաց՝ յոմանսայս և զիլսն՝ որք բազմիք զեղ եղեալսն յընկերցանելոյ Եկեղեցոյն Եղանակն ոչ , ոչ յիշեն զկայնան · ասիոպիս և ն· եւսեբիս յիրում ժամանակագրութեանն · և ոչ Եկեղեցիս անուանեալն 'ի Հոգին Եօթանասանից · և ոչ այն հարիսան · Գրեթ · Ա · ԽԴ · ասպես և ոչ երևելին ասիրիկանոս · Իսկ զրկն այն երևեալս յոգատոյ մինչև 'ի քն Եանն Եօթանասանն և երիս ծնունդս · Ը որոյ կայնան արտաքոյ մնոց , և արդ ինչս · Ճառ · ԺՂ · Մարդ · և Ճառ · Ի · յանչ · Եկեալ 'ի ծոցն մինչև զորրորդսն առան ծնունդս · ոչ Ի անանիկ և 'ի գիրս հինգ Եանս արտաքոյ՝ Եբայեցոցն և զիլսոցն · և ոչ ասիրիկ հայնան ·

Արտաքոյ հանարի հայնան ·

Ի · վիկտոր Թէ արդարի Եղեալի անանց և 'ի ակտակս Եթարգմանեալ հինգեր և յայսանի Եղեալ , Եթէ կայնանայ ծնունդ ոչ հարանի 'ի կարգս արքայոն նոցի , բայց տարան ասիրիկ 'ի մէջ յանաց հարարակ կարգեալ էր , Եթէ կայնան ինչ 'ի ծնունդսն նոցի · և յայս միս ասի խորենացին · Ա · Գ · Եթէ * զկայնան չարարդ 'ի նոցն ասիրիանցն 'ի ժամանակագրաց գրեն ||։ Իսկ արանան ոչարգեր հարանարեալ ասցա՝ այս է , զի անունն կայնանայ կայ յաբեսարանին զրկասա · Ի · 36 · Ի՞նչ՝ զոր աւաղին նարածեաց քաղաքանին են , ունեալ 'ի նոյսանն ասեն , Եկ այն անուն յիրոյ մուծեալ է յայլոց 'ի բանն զրկասա · ապա Եթէ ոչ՝ ասեն , զիարդ ոչ Եանէ զայն որոյ Եկեալ , ասիրիկանոս , եւսեբիս , և այլք բազումք · Իսկ ունեալ ասեն · Եթէ կայնան Ը անանան միայն հանարի լինայ , և ոչ լաս իրն · Իսկ այլք ևս այլ ինչ գրեն · որոյ և ոչ մեն հանարի ասոյգ · Ի՞սոյց հրպան և իցէ , Եթէ կայցէ այն կայնան՝ և Եթէ ոչ , ապի կենաց նարս ոչ մնասանն 'ի հաշիւ այնր ժամանակագրութեանն Եօթանասանից , ոչ հաստատեն է , զոր և մեք կալաք՝ հանանայն Եարգմանեալ ոճարանին մերոյ ·

Յ։ Եր բանից ոչմիթոգրոսաց։

Ասանգաւեր գրս ցոցն ոչմիթոգրոսաց են այն բանք, զորս
պատմեալ է ոչմիթոգրոս ամն խնամասանի, որ էր մերմ
ի Ամիս թագաւորացն յաւուրս կոյսերացն որիշոգեաց և ա-
նարիսի, ուսեալ զգայս յաւուրսն Հասիլոյ առնոտ ի դրոց
ինչ գրածոցն քարեալ։ Իսկ ելեալ այն բանք ոչոյդ-
ինքն՝ ելեալ անասպիտ, ուր է յայտ։ թայց ելքի կարգաւ ինն
զգաստանն ի խրատն առաջի դնեն, և ՝ի պատաշանի աւանդեն,
զիրկ և մեր եղբարս զնանն։ զորս և կարգս տեսանել յա-
ղեռաց։ ՝ի։ ՝ի։ ՝ի։

Սոյն ոչոս ոչմիթոգրոս՝ ՝ի պատմելոյ փառաց ՝ի մասանն
գրելի։ Ն։ ելեալ։ Ն։ ամ 145։ ոչարդ և ՝ի։ գիրս պատ-
մեցեալ։ զորս անուանեալս անասաւս։ ասել՝ գործք ոչոս չի-
նեալն ՝ի միջի քաց ՝ի քանի մի հատուածաց։ Լոյս ասիցին գրոց
գրելեալ մասնիսարս ՝ի նեռելին աս սարդես միջոց՝ ոչարդեալ
ինչ։ * Պատմեալ (Ն ասէ) մեր իսկ ՝ի հոյ ելեալս գրեալ թարգ-
մանեալոցն գիրս ոչմիթոգրոսի։ զոր գտանեմ յիշատա-
կեալ։ իսարի յոյժ սքանչելի և հրաշալի բանասանեղծութիւն
մանեալոսոր ՝ի մէջ բազում խնամասանիրատն բանից։ Լ։ մ։
այժմ ուր ոչարեալ էին ոչոս գիրք, ոչ գիտեմք։

՝Ի։ Եր Լեռնին հայոց, թէ էր ասելի։

Պարթեւ է ասել, թէ այն առաջին թագաւոր՝ որոյ խօսեին
մարդիկ յաղագս ինոր միոջ գրաժանութեանն լեռնոց,
հայոցն էր։ որ և մեռաց միոջ ցայժմ։ Լոյս։ այս կարգ հատ-
ասանիլ գիտաս։ զի զի յաւուրսն բան զայն բաժանումն՝ մարդ-
գիկ խասիին ոչնոր լեռնոս, որ էր ՝ի հոյասանն։ զի հոյ՝
և արդեալ նոր, յորս ցոյնեսամ մեռաց քանի լեռնս ազատեան,
՝ի հոյասանն էին, և անդ բազմացան։ քանզի արդեալ ասան-
գի ոճաշանն։ ՃԺԳ։ Փլ։ ՃԺ։ տասանն նոցի անդ նասոս՝ յա-
ղագս գրեալ լեռանն, որ է ՝ի հոյասանն։ ՝Ի ոչոյ յոճաշանի ասոր-
ասոց և բազմացեալ դնեն՝ ՝ի լեռան ազանեալ, ՝ի հոյա-
սանի։ ոչ դնեն և յանկանս ՝ի գիրս նաստեալոց։ ՃԺ։ Ն։ և ՃՄ՝
պատմիչք և մեկնիչք միաբանին յայտ։ Ոչս գտանեմք և
՝ի ծանոթեան։ Ն։ (6)։ Լոյս։ յայտ է թէ նոյ անդ անեկոց
գայդ ի լեռնոց զատն, և անդ բազմացան, ոչ անդ բազմացան՝ ոչ ասանգ
ոճաշանն, և այլ մասանագիրք, զոր յիշատակեցաք ՝ի պատ-
մանն և անեմք յիշատակել այժմ։ Իսկ արդ՝ ոչս լեռնս,
որոյ խասիր նոյ և արդեալ իւր անդ ՝ի հոյասանն, ոչ հատանեալ

ցաւ, և ոչ քարձուս, և ոչ յայլ փոխեցուս, այլ՝ նոյն, որ
արդեմ կոչ 'ի Հայաստան, ապա յարիւսամ՝ Հայաստանս կամ
Հայոց լեռնաւ բնակին նոյ և արդեք իւր ։

Զասացի նոսա, թէ ոչ ելեալ՝ որ էր 'ի Հայաստան, ոչ
խառնեցուս · զի զի խառնակեալ ելցուսցին եղեալ 'ի պատիս
աշխարհի, որք ՅԱՍՈՒՐԻՆ ՇԱՆՍԱՆԵԼԻՆ՝ եկեալ յարևելից 'ի
Հայաստան՝ բազային 'ի սենեակս, և շինեցին անդ զաշտա-
բանս · որոկս յայս է 'ի գիրս ՄՆԱՑՈՅ · Գ · ԺԳ · 'Ի 2 · հոմա-
բան մինչև 'ի 10 · համարս · ԼԻՐ և 'ի համարս · 9 · յայսմանակս
ասիցէ սէր գիրս · թէ անդ 'ի սենեակս խառնակեաց ՇՈՒ-
ՇԵՆԵՑԱ ՄԱՐԴԻՆՆ · և ասեցին՝ անդ, խմանայ զանեսաս զեր-
կիրս բարեբանիս, և ոչ թէ զարտարան · ապա թէ ոչ՝ ասե-
լարդ էր գնել, թէ անդ խառնակեաց ։ Սակ արդ ոչ ամե-
նեքին գնացին անդ 'ի սենեակս, այլ ասակաւք, կամ զանգ
կիսակ տարք, ուրեմն լեզու նոցա՝ որք ոչ գնացին մեզ նս,
այլ՝ մնացին 'ի Հայաստան, ոչ խառնակեցան ։

Իսկ թէ յերկաւք ոչ ամենեքին գնացին՝ յայս է, նախ՝ զի
պատճառս գնալոյ նոցա ոչ այլ մեզ էր, քանզի եղեալ զի բազ-
մանգամ գնալոյ էին 'ի կոյսինս արարատայ, և ոչ առանձ երկիրս
զայնոսիկ բազմութ · վասն որոյ և հարկ եղև, բաղմաց 'ի նոցանէ
մեկնել անտի, և գնալ այլուր · և բազմոց եւս մնալ անդ ։
Օ այս կալեալ եւս հաստատ 'ի ԲՆԻՆ՝ ԱՐԴԵՍ · ԽՈՍԱԿԻՆ՝
եղեալ · 16 · ։ Օ այնուհետև բազմութ մարդիսն ասէ, որք ՍՏԻ-
ՊԱՆՈՍ ԵԼԵՆ, ոչ ասանձ մի միայն անցն · վասն որոյ հարկ
էր նոցա բաժանել ։ Սրդեզ զի անհաստատալի էին երեսի,
թէ նոքա ամենեքին՝ որք քարոզեալ և բազմացեալ էին 'ի
Հայաստան, և անդ զայգիս անկեալ, և տունս շինեալ, ան-
ասանդի 'ի գլուս ՄՆԱՑՈՅ · Գ · 21 · թագեալ էին ոտ հա-
ստատուն զանս քարեալց և պնդացեալ երկիր, և ելեալ էին
անտի հանդերձն գնալ 'ի սենեակս, որ հանեմատաբար հայաս-
տանի է իբր յետին անդն ։ Իսկ թէպէտ ամենք չն գնալոց
մարդիսն անդր՝ վերստին զանս զան չնան՝ էրկիր, բայց
ոչ սակաւ ես ոչք խնդիր, և շրջեցեալ ՅԱՍՏՈՒՆ ԵՐ, ոչ
թէ վերադարձեալ է, այլ՝ ստորադասեալ զան զոյլ բաղում
երկիս · Սրդեզ զի 'ի գլուս հայկայ 'ի Հայաստան՝ եղեալ
անդ 'ի անգամ տեղիս զանակիցս տիրեալս յատուկ զան զոյ-
ստորադասիցեալն · ոչ յայսմանէ երևի 'ի պատմեալ մարդիս-
ոյ կատարեալ, զոր բերեալ խորհուցին · ԺԱ · 9 · և 21 ։ Սրբեն
ոչ ամենեքին մեկնեալ էին անտի ։ Սակ թէ խորհուցին
գնել՝ թէ եկիս սակաւ, զայդ ասել՝ հոլովեալ յայն տեղիս՝
ուր նախ գնացք հայկ, և ոչ թէ հայկայ 'ի բոլոր հայաս-
տան ։ այլ զոր գնեն, 'ի յատապարդեն զրաբերց, հայկ 'ի

զրաՀուն ազերՀմկի՝ յարժամ մեՀրդին քաղաքացեալ լարա-
բաստ զրաՀեալ էին աստ և. ամդ. ի ՀՀՀմանեաց Հայաստանի

յառաջ քան զալարաբակաշինումն ։

Լուրեալ՝ ի ժամանակին ուղարարկաշինան նոյ կինարանի
էր սակաւին ։ զի ըստ Հաշուի Հոռոմեական՝ ազատ-
բանն շինեցաւ ԹՎ · 114 · կամ՝ 200 · ամաք զիրի ՁՐՀԵ-
ղեալին՝ փաբ ԹՎ սուրի կամ պակաս · իսկ նոյ զեռ ՁՐՀԵ-
ղեալին՝ ապրեցաւ ամն · 350 ։ Լուտ՝ յայտ է ։ թէ նոյ՝ զի էր
Ը նասն սաբ շինելոյն զաղաղարանն · վասն զի սր. զիրն կոչ-
զաբ ։ Վարարատի լարաւն ։ Խոսոր · Գլ · Ա · Հոմար · 5 ։ Լի-
բանն նոյ ոչ էր վարանեալ՝ և ոչ էր գնացեալ Ը նասն ։
ապ՝ Ուրացեալ էր՝ ի Հայաստան յաշխարՀն արարատայ մերմ
ալ՝ Ուրացեալ էր՝ ի Հայաստան յաշխարՀն արարատայ մերմ
՝ի ասորոյն՝ յարբեցութիւն ասն Լուսաւ մինչև. ի մահ ։ ուրա
և լեալ նոցա Ուրաց անդ՝ ի Հայաստան ։ և ոչ խառնեցան ։
Օր սրակս զեղեցիկ զրի վերանորոգեալ կոչեցեալ՝ ի
յառաջագ՝ ոչ փոր ։ Եբէ · 20 · ։ Լինի բարեբանան խոս-
,, նակութիւն ընդանալ եղեալ Ուծուսա՝ Լուսաւոր յանդուզն
,, խարՀրդալ մարդման ։ ոչինչ զանարՀուան է ասել ։
,, թէ արդեաք՝ Լուսաւոր՝ ոյնպէս և՝ ի ուսուսՀան զեր-
,, գասու նոյ ։

Լոյս թէ յիրարի նոյ Ուրաց՝ ի Հայաստան մինչև՝ ի մահ ։ ան-
ասի եւ կարի զարգանել ։ զի նոմանք ասանեալքդ յեա զասա-
մեալ՝ ի Ուծուսլեն ։ թէ ուսաստանն նոյի Հանեալ՝ ի Հայաս-
տան ։ և նոյ անդ եր ։ յարժամ զասանն ի զանՀ նի ։ ոչ
զիրեն թէ ՀՀր Ուրաց ։ զրով չգանի նշեալ ։ թէ նա չէր
Ուրեալ՝ ի Հայաստանայ ։ այլ անդ կայեալ մինչև յմահն ։
Ե. անդ թաղեալ ։ Լոյս այն է զանելի ինն ասանգաբ նան
յայտնի Հայոց ։ Ը զոց և՝ ի ժաղովածոյ գիրան ասանգի ։
թէ նոյ և կին նի ասալ թաղեցան ։ ոչ գնեն և սինեկիրս
և կեղբեան յայն զասանգաբ ։ զալ և յինեցաբ՝ ի զասանգ-
թեան ։ Լեսան և յսվեալս՝ ի գրելն զնայ՝ ոչ յիրն ։ թէ
նոյ էր՝ ի սենասարայ ։ ուստ զասանգաբ զնան նի ի գլուս նախ-
նեաց ։ Ա · Գլ · 3 ։ ի յաջորդ գլուխն գրի ։ թէ սրդիք նոյի
իջին՝ ի դաշտն սենասար ։ ուրեմն Հասարի՝ թէ նոյ ոչ եր
իջեալ՝ ի սենասար ։ Լոյս թեկան՝ ի վերնապիրն ։ 3 ։ գլուխ
յսվեալ՝ ի սենասար զի բուռ սենասար ։ բայց սեղ չայանի եղեալ՝ ի
բանն ։ ապ՝ և զի այնպէս բաժանելոյ ամենց զայն գլուխ-
ն սրամ այն բան պարտ էր՝ ի յաջորդ գլուխն գնել ։ և
կամ՝ զաղաղարդ գլուխն Ը նոյն գլուխ միացարել ։

Լուսոյն երկրորդ՝ ի վերայ ։ թէ ոչ ելաւ՝ ոչ մեռաւ՝ ի նոյն
՝ի Հայաստան ։ ոչ բարձաւ ։ զի նիմն լեռ խառնակաւ
ընդանայ խաչաձեւեալ որոնք ելեալ՝ ի բարձան ։ ոչ՝ մինչև

ցայժմ կան և մեռանելիք բարդին այն՝ որ մեռոց յարգանց մեռ-
նի՝ ի նոց, և մինչև ի մահ նոցա՝ որ գիտասցեն թէ 200 ամաց
խառնակումն լեռնոց։ Եւ գիտել՝ որպէսզի ոչ բարձեալ ոչինչ
այն՝ որ բաղմանալոցս՝ ի Հայաստան, ոչ ևս բարձեալ լինիցի նոց։
Լատին երդարդ՝ թէ ոչ փոխեցաւ յայլ։ Վասն զի եթէ այլք
ոչ փոխեցան, ընդէր փոխեցի ես։ Եւ զայս ասեմ՝ զի
Հանդարտիս։ զայս թէ՝ ոչ թէ պատուհասիան փոխեալ ինչ
երևի ոչ լինիցէ։ ոչ և ոչ ամ լինիցի։ որպէսզի ոչ գոյ
յայնժամ արանեան քիրսկանուն։ մեռեալոց զի ոչինչ այլ
ոչինչ և նոխարարանչը և ոչ ի ժամանակս ժամանակս յա-
ւելումն յաղագ մեր։ յորոց գուցէ փոքր ինչ յանկանիցք բա-
ռից մեռեալ եղեն։

Լատին երդարդ՝ թէ այն է նոցն լինելն Հայոց, որ ոչինչ
կայ ի հարստանն։ զի ապէն՝ որ ի նոցն բարձեալ ի Հայ-
աստան, ոչ փոխեցաւ յայլ ազգ։ այլ է նոցն ազգ Հայոց
սերեալ մինչև ցայժմ՝ որոց յորոց։ քանզի ոչ յայտնի
առանձինն ի պատմութիւն։ Հայոց ազգ։ Հարստան յանցարդ է
լինոնս ի Հայկայ և այսր։ Սակայն Հաւանականագոյն երևի
ասել, թէ լեռնս Հայոց է ի նոցա։ և ուղղակի ի նոցն է-
լեալ առանց խառնակումն։ յորմէ ցուցանի ևս։ թէ այն էր
հաւաստին լեռնս։ զի է լեռնս ազատաց։ որպէսզի ոչ ցաց-
նէ՝ մի գիրն։ ՅԽԱ։ ՅԾ։ Ա։ Ա Ճ։ լեռնս ազատաց ոչ էր խառ-
նակեալ մինչև ի ժամանակս նոցն։ * Եւ էր ասէ՝ ամ երկիր
լեռնս մի, և բարձեալ մի ամենեցուն ։

Լատինոր ինչպէսն զոյլ բանս յարմարագոյն պատճառ
անելի էր յոգ բերել ասա ի Հաստատելոյ զայս մեր գրոյն,
բայց զանց առնեմ՝ ասա խորհելոյ մեկնարանի բանից։ Եւ
զայս մի ինչ պատշաճ համարիմ գրել։ երբ զի անանանեմք,
զի ոչ միանգամ կատարելագոյն և սիրարժան գիտեն զլեռ-
նս Հայոց ի ամ յատկանց նոցին և բան հնչման ասացա-
նանն, զամ բան ազգաց ազգաց՝ զոր ասանին, կարեն ու-
զել արտասանել, սակայն թէ՝ ինչպէս բարբառ էր նոցա։ իսկ
այլ ազգք ոչ կարեն զբանս այլոց ազգի հնչել։ որպէս և
յայտնի ցուցանէ փորձն։ որպէս երևի, թէ սիրելիանն և
հարազատ բարբառ ի լեռնս Հայոց։ իսկ այլոցն ոչ, այլ՝
ամենեցուն ի նմանէ ։

Այլ թերևս առարկիցի զի։ Եղեալ ևս, թէ Հայաստա-
նեայցդ լեռնն իցէ ազատաց, այլոց ամենեցուն ոչ է մարդ
ցուցանել՝ թէ այն էր լեռնս Հայոց։ քանզի յայտ է թէ ազգ
Հայոց ի Հայկայ անէն զանազանակոչեալս Հայ։ իսկ ազգ
Հայկայ լեռնն փոխեցաւ յարտարակարգեանն, ապա և լեռնս
ազգին Հայոց ։

Գլուխ ԺԱ։ Որ առաջուն ոմանք զոմն ելեալ գրեալ
մերում, որ հիմնեալ է 'ի ութ գլուխս։ որում ցուցեալ, թէ ա-
ռաքեալքն 'ի Հայաստան ոչ էր նոր, ոչ եկեալ խառնակեալ
լեալքեան։ այլ ասացին լեալս Ներսէս 'ի բնակիչս Հայաստանեայ
ի Տայս։ Այլ թէ Հայի խառնակիսն լեալքեան իցեն ե-
կեալ ոմանք, թէ ոմանքն, մեզ չի փոյթ։ Զայդ եկեալ
թէ լեալս ոչ էր խառնակեալ, և այնպէս եկն նուա 'ի Հայ-
աստան կամ յարարատ, չի հնար ասել, թէ զայն նոր և
օտար լեալս մնացեալ էր նա 'ի քանիցն արարատայ։ այլ
մնասաւանք պարտ է ասել, թէ 'ի դալ նոր անդր՝ հնարի եղև
մնասաւանք պարտ է ասել։ Զի դալ նոր անդր՝ հնարի եղև
նուա վասն դիմել զայս նահանգս լեալս, որում վաղուցն բնա-
կեալք ազգացին։ քանզի 'ի դալ Հայկայ 'ի Հայաստան՝ նոր
եկեալ ազգացին։ Զի Հայոց Հայաստան՝ նոր
Հարեւանցարարատի կամ մեծաց։ Զի Հայարարատի և ասելն
եւ բազմացեալ եկն, որք անդն բնակիցն, զոմն որք ընդ
Հայկայ եկին։ և Հայի գիտեր, թէ լեալս նոր էր նոր ա-
ռաջին և ոմանքն։ և եղեալ որպէս էր, և նոա գիտեր
դայր, տարա այնուհետև ոչ նոր խառնակեալ քարարարան,
այլ՝ նոր Հարարատա լեալսնան վարեր։ և այն՝ գիրս։ Լուսոր
և լեալսն Հայկայ, և ազգի նոր ի Հայոց։ եղեն լեալս ա-
նոցին՝ որք բնակիցն 'ի Հայաստան։ և չի մարթի ասել,
թէ այլ եկեալ լեալս Հայոց։ և այլ Հայաստանին։ զի բնա-
կեալ այլ եկեալ լեալս Հայոց։ և այլ Հայաստանին։ զի բնա-
կեալ ոչ Հայաստանի և ազգ Հայոց՝ նոցն Համարին։ ոմանք
ոչ նոր ի Հայկայ։ և ոմանք յայլոց ծնունդս նոցի՝ բնակեալք
ի Հայկայ։ և ոմանքն ի Հայաստանի։

Զայս արարատայ։ և ոմանքն ի Հայաստանի։

Այլ թէ որ Համարիցի զայս ասել մեզ մի յայլոցն ոմանք
Հայոց լինելոյ։ ասեմք՝ թէ ոչ մի ոչինչ զայդ պնդեմք։
այլ՝ մի ոչինչասացեալ։ և եթէ այլ ևս լինիցի մեզ ոսկի
գրեալ։ զայս ասեմ կարի և հնարեալ գուցեմեալ՝
հիմնեալ յանծանեալ գիրս։ զոր եթէ այլք 'ի ձեռին ունիցին,
առաւել քան զմեզ գիտիցին։ Լոյս յիրաւի իսկ։ եթէ ասան-
դիր ածուցանեն, թէ ասային նոքա ի լեռնս դաշ-
զոյ։ ցի փառանալս։ նոյ անդ ունիցեալ զայրի։ անդ բաշ-
մեալս։ և ոչն՝ որ 'ի կարգի։ միթէ ասային թէ ասային
ասա գաղթեցին։ թէ լեռնս իւրեանց։ ցիր յարանց։ Լոյս։
եթէ ոչ ոչինչ գրեալ։ ոչ ասային՝ զայս ի գրեալ դի-
ոնեին նոքա։ գասցի և գլերինս գանեցուցանիցին ասալ զմիոյսն։
Լոյս։ եթէ այսպէս։ ասալս իրաւունք են և մեզ ասել։ եթէ որում
հետև նոյ 'ի Հայաստան եկն։ անդ բազմացաւ։ անդ լեալս նոր
ոչ խառնեցան։ Հայաստանս լեալսն։ ոչ ասալ լեալս։

Զոր ոմանք ասեն, թէ ոչ ոչ լեալս եղեալ։ զոր ասեն լեալս։
լուծին զՀայաստան պատանս։ բայց եթէ գայս։ զի 'ի
ոչ գիրս քանի մի բառք։ ևս յաստուծոյ ոմանքն ինչ՝ նուա

նախ քան զաշխարհակալութիւնն՝ յերբայական լեզու սուրբ
գրաւանին։ Զմի այս չէ ինչ՝ զի մինչեւ որոշիցեալ Եբրայեցւոց լեզուաւ, և սա Եբրայեկան կրեաց զայն, զոր ասեն անունս Եբրայական բարբառով Թարգմանութիւն։ Եւ զի զայնոցիկն բուսս Եբրայեցւոց՝ ի կիր եղուն, զոր նշանակեալ իրացն յայտանեին։ զոր օրինակ, բանդի զամիս՝ ի ծիրանեան զարդի՝ կոչեաց զնա այնպիսի անուամբ, որ ասեն ընդանուագութիւն հանդուսանն, մինչեւ ի բոյս ասանել զայս՝ զայնպիսի Եբրայական բուս՝ ի կիր եղուն, որ ասեն անդանագութիւն հանդուսանն։ և զի բուսոնոց՝ ի լեզու Եբրայեցիսն ունի զայնպիսի նշանակութիւն, մինչեւ զայն բուս՝ ի կիր եղուն։ ասպարիս և յայլս։ Զոր զայս հնարի եր մինչեւ ասելոյն ասանել։ զի որոշիցեալն Եբրայեցիսին կրեաց, զանազան եր Եբրայական բառիւք յայտանել զոր գրեր։ և ելեալ յանուանական լեզու միոյն ասելոյ՝ ի յանուանին գրեր, յանուանց բառիւք յայտանելոյ՝ զոր գրեր։

Զոր այս հաստատակ ասիցուն ի մարդիսն։ զի որոշ լեզուաւ գրեն զգիրսն, նախքան լեզուաւ բարբարոսն գիրսն, թէ՝ ի շարադրելն, և թէ՝ ի թարգմանելն։ Զ։ շարադրելն։ զր, արտաքին հին մատենագրիցք՝ ի սաստիկ զանազանելի և ջրհեղեղի՝ ի մէջ լերանն զանուն նայի՝ մէջ բառիւնոց, որ՝ ի նոսա ինչ ոչ նշանակեն, այլ՝ այլոյ բառիւ, որ իւրաքանչիւր բարբառոյ նշանակեն ինչ։ Ա զոր մին կոչեն գիտ քանիսիւ, և միւսն սուտարիս։ և այլք այլոյդ։ Զարանք ոչ կարէ ընթերցողն հասանել, թէ նոյ՝ ի սկզբանէ այնպիսի յիշողութեամբ կոչիր, այլ՝ թէ այնքանի պատճառք այսպիսի բառիւք՝ ի մէջ լերանն զանուն նոր։

Զ։ Թարգմանելն։ զր, յաւելն։ Ֆնոր։ ԺԶ։ 20։ ՝ի Թարգմանութեանն մերում։ Յասնեալ ի կոչեաց զանուն ջրհեղեղն զրկանն։ յայս բան ոչ ցուցանի, թէ բառիւք զրկանն կոչեցաւ այն ջրհոր, այլ՝ այնպիսի բառիւ՝ ի լեզու խաղեալ, զոր յայսանէ՝ ի մէջ բառս զրկանն Թարգմանեալ։

Զայս և զայլ օրինակ, որ հոգն թէ՝ ՝ի շարադրելն, և թէ՝ ՝ի Թարգմանելն։ Ֆասել յանկնոցեալ՝ ՝ի Ա։ Գիրս։ Խնդեաց։ Գլ։ 3։ Թէ հոգք զանազանեն՝ ոչ էր նոյ՝ ՝ի տապանին, իսկեն աբեղայ Թերեան։ յայս բան ոչ կարի ցուցանել յանկարծ, թէ հոգք աբարտեթերանն բառիւ կոչեն զայն տեղն, այլ՝ այնպիսի բառիւ, զոր յայս սանեն յանուանն բառս աբարտեթերանն։ Ը որում այս բառս նշանակեն սեղն՝ ոչ զինի երանել, կամ՝ ինքեան։ այն է նախիրեան։

Լ։ սկզբան։ զոքա մարդիկն մնոր գրեցին, կամ լոկ Թարգմանեալք։ իսկ մանկանս յայտնուին ոչ գրեալ զգիրսն, և ոչ

[illegible]

[illegible] 106, 107 և 108 [illegible] 1780 [illegible]

[illegible]

[illegible]

լոյսեցաց · մանաւանդ թէ՝ ոչ նոքա լեալս քան զուրթն , և միայն զ պարագայսին ասացին , և զ քառից ինչ։ Լայլ եթէ այլ ազգ առելոյ՝ խնամոն զ գլոնս , զգաղատացիս , զգիրեանսն , զ , անհիմն է այդ · և յոմն ոչ ճշմարտի · այլ գուցէ ՝ի քանի մի քառս միայն · և այս թերևս վասն հարիկ , զի ՝ի սկզբան՝ յոլովք ծաղկեալ էր խնամուն թէ յեգիպտացիս և ՝ի քաղդէացիս , երևմուտ ասացին յոլոք և այլ ազգք առ նոս · յորոց կարելի է թէ քառք ինչ մուծել

Լոսն ՝ի Նոսին ։

Լոսկ եթէ այլ ազգ ասելոյ՝ խնամուն ասցա զՀայս , նոքա ոչինչ անհիմն է · զ ասուն և յայսմանէ տեսանի՝ որոց գիտակ են ազգեն լեալսն ։ Լայլ տես զոս ինձ ասասնոր զլսելոս նաև · զի ոչք գնեն , թէ լեալս երբայեցւոց իցէ ասաց զինն , ոչ միայն համարին , թէ սրանաք լեալսին Հայոց իցէ մեռ երբայեցանին , այլ և հասասանն թէ լեալս Հայոց իցէ նոցն զ լեալսն ասացոց , ասորոցաց , և քաղդեացւոց , ուստ և երբայեցւոց · մինչև խնամոյ նոյ զարքասուրբերաց · ոչ համարձակ գրեն ասելն մասնոցիլսն ասելոյ ՝ի յոլովանն · գԵԼԽ · Ա · Ն · ԵՐԵՍ · 41 · Ն 42 · զոյ և անասարանելն համարի հալանեթ ՝ի Ա·ԼԿ՝ ԱՐ գրոց · հաստ · Ա · ՝ի յաստ ԵՍԱ՞ · Ն·ԵՐԵՍ · 20 · Ն ՝ի Ա·ԼԿ՝ ՅԱՌ · Ի · 22 ։

Լոնն ոչ ասելոն անելիուք հասասանն ազ , թէ՝ լեալս Հայոց իցէ ասասցաց , ոչ ասելն անելիուք հասասանն թէ լեալս երբայեցւոց իցէ ասաջին · զի որոնեան զերիսանն ևս միայն անասարանելն համարին , այնպէս ասասին ասոյգ համարել , թէ լեալս երբայեցւոց իցէ ասաջին , ոչ յասն ասոյգ համարին՝ թէ լեալս Հայոց իցէ քաղդեացւոց կամ երբայեցւոց ։ Լոչ զի զ ասի հնարն է ՝ի ասուցանել , թէ լեալս Հայոց իցէ քաղդեացւոց , ապա զ ասի ևս պարտին հնարն համարել ՝ի ասուցանել , թէ լեալս երբայեցւոց իցէ ասաջին ։ Լոչ թէ զ ասի հնարն է լեալս Հայոց ՝ի քաղդեացւոցն , ոչ է պարտ ցուցանել , այլ՝ ասաջի նոյ գոնել զերիսանսն լեալս · Հայեաց ՝ի զերս նոցին · յորս յայտնի տեսցես , զի քառք , հնդանոք և ոչ երկաքանչիւր ազգք լեալսն ասասցաց ասասնոցն և զ ասի պարտագոյն ազգեալ են սահմանին · և ապա զինչ , զինչ մարթի է ասել , թէ լեալս ասասնոցաց իցէ ասասել մերձաւոր Հայոց , քան թէ Հայոցն՝ քաղդեացւոց ։ Լոչ եթէ քառք ինչ գասանիցին ՝ի լեալսն նոյ և Հայոց մերձաւոր միմեանց , այդ յայլ ասի՝ ազգս ևս գնասին · զ ասասի ապ· յազգէ առեալ է ինչ ինչ , և կամ զ ասասհմանն գիտեալ · և անտի ոչ ցուցանի , թէ լեալս միոյն՝ իցէ միոյն ։

Եւ եւ՝ որք կուսանն զայսպիսի ինն ձեռնարկուն՝ ի յուսանել, թէ լեցու և գրայեցուց՝ որով գլուեաց մանկունս զոր պիտս, եկն յոգոնայ • Հայտ է թէ ասեն, մինչեւ խոսեալ լեզուաւն արքայութեան • արդ՝ արքայութիւն խոսեալ լեզուաւն թարգմանի • թարգմանեալ եղեալ • Եւ՝ սեմայ • սեմ՝ նայայ և նոյ՝ ապանոյ • զի մի ուզիղ էին • ապա ասին և լեզուաւ ասասան, կամ՝ որ նոյն է նայեան, ասելոյ է՝ ի մանկանս։

Եւ որս ասեն է հարցանել • այլ ազգք ասասի էին • Եմեն՝ նոր եւ յոյսանայ և՝ նոյե, այլ ձեռնարկուն զոյն և՝ ի մի նոյ • ապաքեն ժողովուրդն է դիպոյեցոյս յուսաք բերել առ՝ ի յուսանել զձեռնարկն։

Իսկ ոչք առհասարակ սեսեալ՝ թէ ինչքն հաստատեն պատնեշս կասեալ եբրայեցոյն լեզուն յուսանոյ լինելոյ։ Մեռեն յոյսանի եղեալն • Լսեալ սոնս։ Գրեալ եբրայեցիք • դիտեալ՝ ի սենեակ՝ ոչ միաբանեցաւ՝ ի գործ աշխատանքն • մի որոյ և լեզու նոր մեռաց անխառն • զայս է սեռանալ և՝ ի գիրս բնչ հոյոց • յաթոն • Եբէս • 253 • Ա՝ ի Ալիրեամ՝ յոյնիանոս Երիցեցոյ • և՝ ի գիրս վարդանայ • ԼԵ։ Ասայ ոչ պատնեշն՝ որ սարսեալ է՝ ի գիրս մասնեանդրացն յուսաց • Երեսի լինել առանց հիման մասանայ զի նաքին իսկ մասնագիրք ոչչաբ ներհակ խոսին • զի թէ եբրայ այլ խնասեն՝ ելք Հնդարարան ոչնր չիսանայ • խակ թէ հնչայ՝ որ ելք իշխան ասի • որարարեալ կերպակոյ պատրաստեալ ուշխատոզոյ • ԼԵ։ Արդ՝ յայտ է թէ այսպիսի շինեալ և անասունդ սասնդաբեր ձեռնարանն ոչ հաստատի։

Խոսեալ՝ ի մեր բերել սասանայ զայս • որք սասնդին՝ ի գիրս՝ փոքր ծնեալոյ կոչեցեալ սա յոյս • ուր բան գրեալ սիեմեկերոյ • Եբէս • 99 • Նամ 79 • պատմի • թէ հրեշտակ ելեալ մեռեալ՝ առաց ասեն, եւ սասուցն արքայութեան քաղաքեցոյ վերայեալն լեցուն • որ բանն էր և առաքին։

Այս բանք յայտ է թէ յառաջելոյ սահի են։

Այլ սոսա զարմանալ սիժան է բազ սինոսի • որք յայսպիսի ընդին պատնեշս սարսեալ՝ առուել սիրեն զայն հաստատել՝ յան զոր բանք եղելոյն սպրեն յուսանել • որոյ և Հանարին սնասարեալն լինել, թէ եբրայեցոց լեզուն յուսանոյ էր • Ինդրեմ՝ որոյ մամ է արդ ի վերոյ ասեալ ձեռնարկել պատնեշ։

Հայտ է թէ լեցու եբրայեցոյ էր այն, զոր ասեր արքայութիւն խակ լեցու աքարհամ։ Ի նայն իսկ վկայեալ՝ ի լեցու քաղաքեցոյ • զի աքարհամ՝ ի քաղդէացոյ էր • ոչ յայտնի առանոյ ոչ գիտն • Ծնոր • ԺԲ • 28 • և 31 • յոբելի • Ի • 6 • և գրքի • Ի • 4 • Արդ՝ սոսոյ է, թէ քաղդէացիքն՝ ի սկզբանն հետ ընտ-

հիմն ի միջի նոսա, յայտնի անելոյ՝ յորոյ ի սահման եկն խառնեսցի լեզուաց. և յայտ ևս է՝ թէ ոչ խառնեսցի լեզուաց եղև, այլ խառնակեալ լեզուսն խաւնին. ոչ միոն և բազդեացիք զմոլորեալ լեզուսն վարեին։ Զի եթէ լեզու ապրտիանոս և ազգին ի, ի եբրայեցւոցն, էր լեզու քաղդէացւոց, ապա այն լեզու ոչ խառնակեալ էր. ասասի և չիր ա-

գանոյ։

Լաւ եթէ ոչ ասասցէ, թէ լեզու քաղդէացւոց միայն մի-խառնեալ, ասասի և լեզու եբրայեցւոց, Հարկի ասել՝ թէ նան. լեզուք արարածոց և ասաւոց, լի որս և քանանացւոց և փիլիստիացւոց՝ ընդ երկուս այնոց լեզուաց միայն մոլորեալ. զանազի ոչս լեզուք ունի ասասցաք ի մէջոյ, և ոչ յայտ է որոց գիտեն զայնս, են նոքա։ և միայն ի պարարածոյ ասարքերն. ոչ և ցուսանեն զայս բարեալս, Հուեսիոս, վասան, ա. և այս ասարքերանէ՝ այնոքիսն է, որոյսիսն է պետքանէն ի մէջ լեզուաց Հայոց բնակելոց ի ցուզոյ, ի կուսանչիանաւորիս, և յոգուրս։ Կամ՝ ասարքերանէ ի մէջ լեզուաց լաւ-ոիոցաւոյ, խառնեցաւոյ և գաղդեցաւոյ։

Լոր՝ եթէ լեզուք այսոցիկ ազգայ ի քաղդէացւոց եբրայեցւոց, ա, ոչ խառնակեցան, այլ միայն ի հուեն անխառն մնաեալ յայսմիոյ ոչ՝ թէ որոց լեզուք ասաս ի ծմկի աստուածաշնչեանն խառնեցան։ ոչ է մարդի ասել Հայաստանս։ զի մոր ոչ եկն խառնակումն ցուցեալ վերագրեալ, և ոչ պարսկաստանս, զի չունուանս։ զի զերեսս վերն ոչ ասեալ մարդի յայնոսիկ կոչմանս։ Զինչ ասասի։ եթէ կամիցիս Հմանրասէ պատասխանել, պատասխանեսցէ, թէ այնոքա ազգաց լեզուք խառնակեցան, որք եին և են քանչեալ ի սեղանէն խառնակուեն յերկրին սենեաց՝ ի միջոցս և ի սահման նոցա։ իսկ ազգ՝ բնակիչք այնր կոչմանն էին և են քաղդեացիք, ասորիք, ա. ապա նոյ լեզուքն խառնակեցան։ Նոյնպէս և ոչ ի նոցանէ ելին և գնացին յայլեալ աշխարհս, և որոնցան յայլեալ քարեաս։

Լաց սեռ, թէ զինչ գրէ ասասի միանգամ յերեսէն մասանաչաց, զոյց զանանն ոչ կամիմ ասել։ սեռանեմ ասել՝ զի յաւեստ սեռանն միայն լեզուք ոչիոցիկ, որք բնակիին և բնակին սնոյ՝ ուր եկն խառնակումն լեզուաց, քան սեռանցիկ՝ որք բնակին յայնոսիկ սեղան, ուր ոչ եղև խառնակումն։ Զեռանի, որում ոչինչ նշանարի։ Լոր ասասցի զայս յայն սակս ասէ ոչս մասանեսցէս, զի պարարանէ մեռաց են. Լեռագրէ իւր սեռասարանէն, թէ սեռաջին անխառն լինեան էր եբրայեցւոց։ յորմէ ասէ ծագեցին այլք։ զի ի քաղդեացւոց, ասորւոց, արաբացւոց, ա. որք բնակին ի սեղ-

ուղղ խառնեալք 'ի կրակամանս սենեակաց • և եթէ են նոքա
Ի երրորդականին , ամենեքին նոքա հանուրքն անխառն •
Այլոց պարս էր նոքա հաստատուք գուցանել , թէ երրորդ-
ացն իսկ առաջին անխառն լինին , և ապա այսմ հետևե-
ցուցանել թէ այլք ևս նմանեալք նոքա անխառն մնացին • Զա-
նի ոչ գուցանի հաստատուն պատմեալս , թէ երրորդնց-
ացս լեցեալ մնաց անխառն , մինչ Ի հինգերորդ յայտնապէս
հետևեցուցանեալք , թէ որոշիչն լեզուք բաղդեցուց և
ասացուց են խառնակեալ լեզուք ազգաց մանկանց 'ի տեղ-
ուղղ խառնեալքն , եթէ և լեզուս երրորդացուց իսկ նոքա ընդ
նմա՝ ոչ և է իսկ , ապա և այնչ է նոյնպէս խառնեալ •
Իսկ զոր ասէ • թէ լեզու բաղդեցուց նոքա իսկ յերրորդ-
կանին , յայտնի սուտ է • փոխանակ զի պարտ էր ասել , թէ
երրորդականն որ է ինքեալ յորդահանեալ , իսկ նոքա 'ի բաղդ-
եցուց • որոշիչն յայտնի վկայէ մեզ զիրն , թէ սրբա-
համ էր 'ի բաղդեցուցս , ոչ և Թարայ հայր նր , և հա-
քամբ հայր Թարայն • Զի այս յայտնապէս ևս ասեալն 'ի
գերս յաղիեթայ • գլ • Ե • համար • 5 • գիրք 'ի 8 • քանզի 'ի հայ-
ցանել հոգաբանեալս , թէ յորմէ ազգն իսկեն ինչացիք •
յառաջ մատուցեալ սաղմոս՝ ասաց գնա • « Ոչ միայն նոր բա-
,, նիս Յեսայեայ քոյ • և պատմեցիս քեզ զՆնոմիսն զոր ես
,, զարդարեցուց , զոր բնակեալք են 'ի կրակամանս յայտի • զոր
,, մերձ առ բերան է • և զինչ հանեալ ասասի 'ի բերանս ծա-
,, ռայի քոյ • Զարդարեցուս զայս են յազգն քաղդեացոց •
,, և պանդխտեցան ցասաւորքն 'ի վիշտս • զի ոչ կա-
,, մեցան պարտել զոր խս Տէրոյ իբրեանց յերկրին քաղդեաց-
,, ոց • և ելին նոքա 'ի հարանեի երկրէն իբրեանց • ԻԷ ॥ • Զա-
զինչ ապէ վիպասէ յայտնի քան զայս խնդրիցէ որ • Եթէ ազգ
երրորդեցոց և լեզու նոցա իցեն 'ի քաղդեացոց •

Դարձ թէ և զայս լեզուս ծագեալ 'ի քաղդեացիսն՝ հետ-
ևիցեն զնչասի խառնակեալ եղեալ մինչև 'ի ժամանակս
մեծեսի յայլեալ լեզուանց , յայտնի կարէ տեսանել ամ ոչ
յանձեռնուլ զանազանեալ • Վասնզի որպէս ասացեալ անդ ,
աբրահամ նոքա եղեալ յերկրին քաղդեացոց՝ պանդխտեցաւ
յերկրին քանանացոց • Ուրեմն և որդի նր յետ նր՝ ասա-
ցեալ • և որդի սահակայ յակոբ • և որդիք նր • և զի ապա
վասնզի հանապազ լինէր քանանացին , յայս և եթէ բազում
բաւաց և շատ լանեալ 'ի քանանացոյս խառնեցան 'ի լեզու
նոցա • որպէս պատահի այս և այլոց բնակելոց յօտար ազգս •
Զի յեսայ յորժամ զնս ազգ աբրահամու գնացին յեգիպ-
տոս , զորոնք հարկաւոր ամ ինչեալ 'ի մէջ եգիպտացոց՝ ա-
ւասանէ ևս խառնաբարդ եառ լեզու նոցա յեգիպտացոց մեռ •

զի առնելոն խառնեալ եմք ընդ նոսա · մինչև ասել կերպեալս
մուսեանադրն առ Կոստանդին՝ յաստուած՝ · Եղն · Եղն · 203 ·
« Զ՝ Զարդեանն մնալն և ասել՝ կամ՝ զկերպարանս նոցա-
ս՝ գեալս , և կամ՝ զկերպանեալս նոցա » ։

Զ՝ այլ՝ յետ նշանելոյ նոցա զկերպասն՝ յորմէ՝ գրեալ
մեկնս զիրս իւր , ասասցուք ի մեկ ոչ շարադրեալ զայնս՝
զոգեալսն զկարեալս՝ զոր ասացեալ էր՝ ի զկամն զմեղանչ նոցա-
ս՝ այլ՝ ի քառեալ և ի ոգոյ նոցին , զոր և մինչև զայս ծանիս
զարդ ինն զոյգեալ էին՝ ի բուն զկարգն քարշեալսն ։

Զայս առնելոն զայսպիս նշանել՝ հնարն է ասել , թէ ոչ
ինոյ սեռական զկարս վերադրեալ աղաղակ , և առաւել
ևս նշանելոյ՝ զոր ուծանելոյ է՝ ի նոցանէ , այլ՝ զմեղանչ
Լեալ , զոր՝ ի սիրոյն՝ ի տառնեալն խառնակեալն ոչ էին
անոր՝ զոր ելն զմի խառնակեալ զկարնոյ , այլ՝ էին անդ ,
զոր էր նոյ · և գնոսին յայնմ՝ սեղանի՝ զոր հնար էր՝ ի
խառնելոյն զանոն · և զի զայսպիսի էին միայն գնակիրքն հայ-
ասատանի,զրեալն միայն զկարս հայաստանեայց մնոյ սեռական
զկարս զոգեալ յաղագոյ՝ ի նոյ , և՝ ի նոցէ՝ ի հայս ։

Զ՝ սեղան՝ ի փոխանակն · Եթէ զայդպիսս է , ընդ՝ որս ասացս մա-
ռեռագրեալ հայոց զ՝ աստուածն զայդ , այլ՝ մանաւանդ՝
նշանելոյ ընդ՝ զանն , Պատասխանեմ , թէ նոքա սովորեան
զայսանանն զգրեալ և երկար զ՝ զրեալն , այլ՝ միայն՝ ի միոյ
բանիս զ՝ մնալն , զոր ասեն և՝ զ՝ ասանելոյ զայսոյ խառնեալ ։
Իսկ թէ յայնս և յառաջն ընդ՝ զոր մնալն ցուցանել , թէ զ՝
զոգեալ նշանելոյ նոցն առաջին , ասելի է , թէ մի զի նոքա
յայսանի գիտեն՝ և խառնակեալն իսկ , թէ նշանելոյ զոգեալ է ։
և՝ առաջին · և զի բան զայլ զոգեալ միայն զկարգապարանն
հանելոն յարգայ , զայն հանեալ հաստատեն , ուստի՝ ի նոցանէ
և զայս զառաջնոյ , թէ սի գիրք՝ նշանելոյ զոգեալս գրեալ
ցուցեալ ։ Զայլ և այս յետին զառաջնոյ զոգեալ մեզ , զի սի գիրք
կարեալ գրել և յուսալին · սի և գրեալս իսկ , զոր է նշանելոյ
գիրք մեկնելոյ , և՝ զոր՝ գիրք նոր հանելոյն ։

Զ՝ Վերայ գաղթեալ , և՝ զարգանալոյն ։

Զ՝ Զանանեալ զարեալ՝ ի գիրս ասելոյ զ՝ ասելոյ , թէ՝ ի Ճանի
բաժանման զգաղեալ իսկ զնալ Ծնունդն փարեալ · և զա-
զեալ նոյ , նոյն նոյ յետ մեկնեալ բաժանեալ նոցն զարդ։
յերիս որդիս իւր , և՝ ի ժառանգի անդ Ծնեալ իսկ փա-
զեալ · և զայս զարդս ասեալս զի՝ զարդս զարեն զ՝ մեզ
զարդանալոյն՝ զոր զայս մեր եղաք ։ Զայլ հաստատեան
Թոռի ասել , թէ՝ ի բաժանել և՝ ի զանել մարդիսն զարդերն

անուամբ եկն Ծառուկ փաղկակ · · թէ Ը մարկս գնեն նամ-
գայր ոնուն՝ յր ֆեկէկ , կամ՝ ֆալէկ , և ը մեզ փոյկ ,
'ի նշանակել զաւանանումն , յասելն · ՅՈՒ · Ի · 25 · խեկ-փա-
կի * յաւուրս նոր բարձանեցաւ երկիր ։ · զ և Յուսիլեանք
ազգ ոչ բաժանումն ։

Յակոբ գլխին մեռելոյ և այլք անուամբ գնեն զոչոչաս-
կաշնուն յամի աշխարհի · 1951 · և այլք զոյնդ · այլ-
ոչ ոչ երևի մեզ հաւանական , հոլովելով զԳիրք ասեալ յա-
ւուրց անուն ուղղագրութեանն՝ ը հաշուին , որ առա-
դեցաւ յաւուրս աղեքսանդրի մակեդոնացւոյ ։ Գանգն ը
օրէսի գրեն սմենկիկոս 'ի պոլիբիոն · գիրք · Ը · երես · 123 ·
յորժամ տիրեաց աղեքսանդր քարքնոյ , ուստեկ նոր ա-
ղեքսանդրեալ գրեալ Յուզիթ առ կաշխանենեն քեռոպդ իւր՝
զոր էր ը աղեքսանդրի , ազգաչաց գնա անգեկիանոյ Գնուն
քաղաքացւոց ։ Յս նա հրամանաւ աղեքսանդրի քանեալ 'ի
Տիր մասանից նախնեաց , և առուգեալ 'ի քրանց , եգիպ-
տոս · 1903 · յոլովեալ սիրեալ էր յԴին քաղաքացւոց և
բարեբաստ սեպեալ սիրելի իւրոց և քաղքեռնէ ։ Յս
բանդի ժամանակին յաւուրսն յաղեքսանդրի 'ի վեր · 1903 ·
ամնք , Հասանէ մեռ 'ի ջրհեղեղն , ը 114 · ամնք յետոյ քան
զԶրհեղեղն ը հաշուի Եբրայեցւոց , Հուսանական հանդի-
պան ժամանակագրեալ սակ , թէ սկիզբն ոչոր իշխանութեան
ինչ լեալ · 1903 · ամնք յառաջ քան զաղեքսանդր ։ Յս զի
առաջին հասարակ ոչոր իշխանութեան եկն ներբոլի առաջնորդն
ազգարարաշնուն , Ամին ոչոր ազգարարաշնութեան ևս հա-
մարի լինել · 1903 · ամնք յառաջ քան զաղեքսանդր · ը ի՞
յամի Տէր Բբ · 1771 · ը օրամ գնեն և ոսկերիս և կայ-
սէր · կամ՝ յամի Տէր · 1809 · ը պատուեալ ։ Ի՞յամ հան-
ձայնին յոտ յաւելուածոց հաշուին՝ զոր 'ի հանանանութեան
թարգմանութեան եսեթանանից՝ զ ազգաբ 'ի մանանոգրայն
յաւնաց , ևսև պատմիչքն մեր՝ յոլովանեան կնդիկս , և ա-
մենայ եկեալ ։

Ի՞ամ յոլոգս ազգարարաշնութեան բազում՝ ինչ առասպել
գրի յերբրայական առանգաբեր · և այնպես թարգմանեն ին-
ծայի ազգարարին , մինչև ասելոյն և՝ ասեն , զոր ասանին
'ի վեր , 'ի ջերմանի արեգական հարիլ 'ի Ամանարանի · բայց
ասեն , ասանդրն զ ջուսանին ։ Գորին և , թէ ջնեցեալ
զոր ազգարարեն բազի մեռաք ձեռն արկին յոյն գործ · ։ Ի՞
Որ յաւելու յայլոց և ոյլոգան ասասին , թէ զբ ջնեկինն
զազարարին՝ յոժամ ասիս ազգարանին · * Ի՞ յր զայր գրդեռ՝
,, ասէ , և կին զանկեր իւր · և ոչ զբ ասեր , եմեկ ես շատ գոր-
,, ծեցի ը զանկ , այլ՝ եմեկ գա շատ գործեցեր ը զիս ։

Ի Վերայ Նիկիոյ ·

Ամեն. Նիկիոյն Հաւատակ կարդիցք է, թէ չինեցաւ այն
(6) 'ի թագաւոր՝ այրոյ անուամբ՝ որ է Սիմոն · և յետ
այսոր 'ի Նիկիոյ վերստին չինեալ՝ կոչեցաւ Նիկիոն · Իսկ յան-
գիր գրոց · ՆԴ · Ի · 11 · * յերկրի յայնմանէ (որ 'ի բաբելո-
նէ) ել ասուր, և չինեաց զՆինուէ ॥ · բառիւն ասուր՝ կամ
խնդեալ լինի երկիրն, ասուրոյ՝ այն է ասորեստան · որպէս
թէ եդեալ էր · Եկ թէ յերկիրն, բաբելոնի 'ի ասուր · Որ յայն
ժ՝ ուր սերեալ էին որդիք ասորոյ. որոյ սեմայ · և չի-
նեաց զնոսա զՆինուէ · Իսկ կամ կամեալ լինի՝ նա՝ թագաւոր
մի Ասորեստանեայց անդ գտանիցին՝ յանուն Ասու-
ր՝ ասեալ, ասեալ զանուն պարսաւանգելն փոխանակ սա-
ղանանկելոյն · Եւ սմին. Հերոդիոնս, և սմին օրոսիոս,
և ս. և յոլովեցս, և բազումք 'ի յոյն պատմչաց. ասեն, թէ
այն ասուր՝ է որդի սեմայ · Իսկ կառնեցիցս պարսիկք ասէ,
թէ այն կամ՝ որդի բելայ է, և կամ՝ որդի ասուր · Իսկ սի-
տաբոս Հռոմարի, թէ իցէ նա՝ ինքն Նինոս որդի բելայ ·
Եւ սմին գրիգոր Նազիանզի՝ 'ի պատմանէ խորհի, յորոյ
գանուն արծրունեաց · յեբէ · 359 · Լ · 360 · ոդոդէ · 1282 ·
թուականէ հանարի, թէ այն ասուրն էր որդի սեմայ,
զոր գնեալ զնոցն լինել քեռի նեբրովթայ · զի ասէ, թէ
գերեալ ապին ասուրայ առեալ էր զուշ 'ի կուռ թեան · յորմէ
ծնաւ նեբրովթ · և ապա սա ինքն ասուր հրամանաւ Նորին
նեբրովթայ. շինեաց զասուր քաղաք · * մինչև ասէ Եսայիա-
,, բորոնն. 'ի նեմրոդ (զի 'ի նեբրովթայ) Նինուէ յիւր անուն
,, փոխարկեալ՝ Նինուէ անուանեաց ॥ · Զայս կարդիցք մեա-
սամբ. բնիս հանձնոյսի. և միրսամ. զի մեք ի ասուրա-
դոյն կարծեսցուք. եւ ապա 'ի պատմանէ, թէ նեբրովթ շինեաց
զայն քաղաք · իսկ նազիանզին. դնէ՝ հրամանաւ նոյն շինեալ
'ի ձեռն ասուրայ ·

Զայս մի քաղաքացն՝ յորս ելանէր նեբրովթ՝ թագ՝ բանք Եր-
սա մոսենագրեալ, զորս չի հարկ մեզ գրել ,, բայց եթէ
ասա միայն զգան սրբոյն եփրեմայ 'ի ներս · Ծնն · Ի · 10 · ուր
գրի այսպէս · * Զսկզբանաց (ասէ նեբրովթ) յաստուածս՝ որ 'ի երկ-
,, նս, և յարտեն՝ որ 'ի մեծին, և 'ի քաղաքն՝ որ է սիրաքան ,
,, և 'ի հռերոդն՝ որ է ազիսար, և 'ի քաղն՝ որ է քեռրս ,
,, և 'ի հռեկն՝ որ է հռեկոն · ։ Սմին նման խոսի և սմին
հերոնիմոս 'ի մեկնութ ծնողաց, և այլք սպասաց · զորոնք չի
մեզ անկ պատասխել ։

Լ։ Վասն մարդոյն բնելոյ։

Գ (1) Յաղագս մարդոյն բնելոյ ի նեբրոմիայ ոչինչ առուգա-
,, դոյն աւանդի յարտաքին գիրս, այլ յիմն առասպելք բաղ-
,, մոգիմի յոգին 'ի վրն նոր։ Ը որ չի պարտ զարմանալ։ զի
,, սոյդ պատմուն կենաց նորին և մահու ոչ սանկաւ 'ի ձեռս
,, ոմոց մատնագրաց։ բայց մարիամա եգիտ զայն 'ի հին մա-
,, տեանս։ և գրեալ՝ թէ հոգի դիւցազն արդի թարգմանոյ 'ի
,, աստնն յաբեթայ ասան զանց։ իսկ զտուրս թէ քանիցն
,, մարիամայ խօսեցաք 'ի յառաջաբանսն։ Եբէ։ 34։ և 35։
,, Լոյսի վերայ կոչի խորհուրդն նոսա դարեւոր զանազա-
,, նին 'ի մի հին մատեանարարոյ։ թեկնոն և սրիգենոս՝ արդ-
,, ոյ հոգեայ ի արմենակայ ասայ զայս։ Ամենայ զարդիմն
,, հոգեայ 'ի սուրբ 'ի վերս ոյսպէս։ Խոբն։ Ա։ 4։ ։ Լոյսն
,, պէզեղեկ (արդի) ասամանայ, (արդեայ) հարամայ, գնդա-
,, մեայ, սոմանայ, ասաանդիսանայ, ասրամենակեայ, որ ելել
,, հակասակ բնելոյ, միանգամայն և կենանարար։ ի խա-
զոյ և քաղաղ գիտնոս բնելոյ։

Լսայաբ, բազում առասպելք յոգին։ այլ թէ զինչ, աս-
ուն յիշատակել չիսուն։ զինն եղիր առաջի, յորմէ և
դոյլն մարդի է բնեալ։ ասեն, թէ ունէր բնել միանգամն
հանգոյն յարանցեալ հաստակն։ և յորում կոչմանեցաս աշ-
ասարին, անկաս 'ի վրն այնր ոչարարակարակ հոգայի, և
զարշարեալ ասան զնա։ Ապա առասարել ոչ 'ի սրբոյ բե-
ղեալ յարշմանս խոնարհարին 'ի շուն ընդեմ պարկեանդ, զա-
կիզբն կուապարարանն ցուցանել զնել 'ի ժամանակն անան
բնելոյ։ ։ Լսա ապրամ սրմանայի առ չարդեղարարն ասեալ,
,, դարիասանանան զայն զնենարարն և աշխարհ փոյնանարանց-
,, նեան գալով ի երկրանան հաստակն։ իսկ ընդունելն զն-
,, ցարանակ առնելով կանգնեալ։ որ է չարի արձանին նա-
,, բարդանարարոյ։ գան։ Ի։ ։) զի որոյ գրերարարոյ։
,, Ձեռն մարդանայն որարանարարանն ասարանայ
,, պատանեալն։ Լսա ապրամ խաւար ընդարարանն զարոյ
,, ասեղեալ ի իրեն կարեալ կարարոյ։ զան իրարանանարարն
,, իրարանայ ապրանեալով զնարս զանան։ քարարարն ներարանի
,, կոչեալ։ բաբանարարն բնի։ փարարարն բաշադ։ ենդի-
,, նարարն (ի ինքնանարարն) զկան։ ոսարարարն արմարդ։ հայ-
,, արարարդ։ ։

Լսի՝ արդեն գրելոյ, սրմանարն և զոյլոյ նարանի նարհարա-
ասդ իրարանարարն ասդի ասլեալ առասարելք ասանարն։
արարանի են և այն բանք։ որ գրին զանարարանոյ։ այն՝

զի հանգիստ լինել առաջին նահատակն սրբոցն առ Քրիստոս թագաւորն։ եւ թէ կամիս՝ տես զ՝ Խորենի · Ա · 31 · ի վերջն։

Ի Վերս յաղագս Բէլայ։

(2) Զ՝ Յաղագս թանգաւորացն սուրբ նահատակացն՝ որք նահատակեցան Բելայ, որ էին քանք էին · զոր վարդան պատմիչ գրէ այսպէս · « Լուարուք թագաւորս Ներսիսի՝ ի քաջութեան, հիւսեալս հաւատս պատկեալ, և ոչ կուռաւորս՝ ի ծիրանի սերունդս։ Եւ չինեալ զշէջ քարտաց, որ ասեն զասպարէնն։ և ոչ տրմնաւ՝ ի հայկայ տրեալ նոցա մայ։ Եւ թագրեալ թագրաւ քաղաքացի։ յաւուրս սորա դասս ազատեալս ազատեմանն և արծուանագրուն։ Եւ յետ հորս թագրեալ ասիկաս յաղագն սուրբ ասն։ զի սա սկսաւ դաստիարակն և դրամ գործել անուամբ գրոց։ և առ ասեալս դասս քանդուածս նկարաւ, և կաշեալս արծաթի, և ջուր և կրկա, և ամ քարեկարգուն։ զամենայն ասն սեռոյս մայ, եթէ հրաս ազատ ունին։ ի յեւթներորդ ամին թագրեալ թագրեալ տրրի ապատ ասն։ զի զինի ՝ի զիրս ազատացի (այն է արքել երկիր։ զոր ասեն Հանարին ուել) ։ ասն։ զի։ Հանեալ զպատարն՝ ի քաղաքեն յանգուցեալս, որ է նիներն։ Ասայ բարոս ունի թագաւորեալ ի բարեկրն։ և առնիցեն հրամայեալ թագրայի ապատ զնս զնն հանելոյն՝ ի նամանի գիրոյնս կուռեն։ զի էր բրենարեալ։ ։։։ մեռաւ զիրս թագ։ և առ զինագն նիներ։ նոս որպէս նի։ որ չունեալ գիրաւոր հոր իւրոյ ասելոն։ և ընդարձակեալ զսիմեր քիր, և յանուն իւր կոչեալ նիներն։ ॥ »։

Զայս բան առեալ է պատմն ի մատեան ի մեհենական մատենից, և ի մատեն ի պատմութեան լանոյ, որք այլազգս գրեն զպատմեալ։ այլ նոքին ևս հիմեալ են յառաջագոյն քեզոյ։ ասել։ տեսանել՝ ի գիրս կեղծեալոյ։ Զայլ զայսցանէ ասես և՝ ի յայլոսն Ծանօթութեանդ։

Ի Վերս Նշանի և զաւրանաց։

(3) Զ՝ Բազումք՝ ի մատենագրաց, ընդ որս և կեղծողքն առ սրբոյն Գրիգորիոս · Երես · 167 · ի՛սկ 133 · հանապէս, թէ նշանս մեծ՝ ի՝ նոցն գրեալ, շինեալ զանուն թագաւորն ընդ անուն սրբոյն Գրիգորի · ասեալ և՝ թէ ի՝ նոցն նոցն գրեալ։ և՝ ի՝ սիրիլեան ծ՝ մեղգուն՝ զնի, թէ նեղբոյնի ուներ գիր զամբարան · յոմն՝ ծնաւ նիներս և պիտոս · և պիտոս ծնաւ

զանել · ոմին նման գնե և կերպեսնոյ , և այլք ոմանք · և
ոմանքին խառն խօսին ։

Բայց խորհեսցին · Ա · 4 · զոր վկայեալ մարգարեայն նախ
գնի , թէ բել և Նեբրովթ են նոքա · զայսմ և յաղագս ի
մասնաւորաց գաղտնի Համանոյն · որ են եւսեբիոս , սքէս
հերմեսիոս , սքէ օգոստինոս , և այլք · զբ զոր և յարգի մա-
սանասարոց կուսանելիս զարտիսան · ի Գէն · Ն · Ն · 10 · զիս-
նեսոս պետուսիս , բերսոս ընարեսիոս · և այլք · Զբ զոր
նա ինքն խորհեսցին ի մէջ բերելով զրուն քան զարեսոն-
նեայ երեսելի հին պատմագրքի ցուցանել , թէ նիոս էր
հօթեներորդ ի թելոյ , զոր. կարդաս · Նեբրովթ կամ թել ·
բաբ · անեբիս · սրբել · քաբալ · սրբել երկրորդ · նիոս ·
զոր կին էր շամիրամ · զոր յայտնի երեսի , թէ ի թելոյ
մինչև ի նիոս կային և այլ անձինք , ուստի և նիոս ոչ
Հաստատի զոր ի թելոյ , կամ նոա ինքն թել · Զայս Յոհի
Հաստատել ի նոքա և ոչ ոչ կիրդի · Քան ի գիրս ՇԷՔՄ
յուրիանոսի պատմի , թէ յետ մինՀարիւր ամաց զինի ծը-
հելոնի (կամ՝ փոքր մեր աւելի) սրբել թիկեսց ի մէջ ա-
սիաստանեայց · և յետ նի զոր նորին նիոս · և ասաս շա-
միրամ · Զայս քան զի զոյն բերի գրելիս յերկրորդ գիրս իւր ·
Զոր յայտնի տեսանի , թէ ի մէջ թելոյ և նիոսի կայ
սրբել · և ոչ կայր նա , կային և այլք ։

Զբ թէպէտ քաջագիտի ի հին պատմագրաց , զբ զոր և եւ-
սեբիոս , զանց առնեն զնաբոր , բայց զոր. ի մեր · զի դա-
ղեն տարբերս սակս հանդերձելոյ , և կամ դրսի ժամանա-
կին յդասանելոյ՝ Թողին ի բաց · և ոմանք գուցէ ոչ գրա-
տահեցան անուանս նոյն · և հանդիպեցան՝ թէ ոչ գոն · և
կամ զի թերեւս ընթեցան անուանքն նոցին · ։ Զոտիս յա-
,, ռաջին ժամանակին ունի (ասի գիտացս · գէրս · Բ · գլ · 1 ·)
,, Թագաւորեցին ի բաբելայ սեղբոն , զրաց զգաղեա և
,, զանանեան ընդեաց երկրորդաւն ժամանակին ։։

Զ. Զի սիանկեղոս զոյն կարդ հինգ անանց լ մէջ թելոյ
և նիոսի զանց արարեալ ի սեղբոջ խորամ գիտելոյ , զան
դարձեալն ի ծնգ զինի քանանուրն անանց , յաբելով սն-
միքարտեր զինի սեմեռոսի յաջորդին սեմատոսի շրջան կարդ-
զաւ ասելոյ · Զեմեռոս թիկեսց ասս · իսկ · սրբել · խ · բալալ-
խեն · սանեբիս · լբ · քաբ · լ · Զայս կարգ առեալ ի սիանկե-
զոս յարիրիանոսի · բայց ոչ յայտնի երեսի , յարիանոսի յարգ
հանեալ ի սիանկեղոս , նոյն լեալ յեռանասաքսանի կարգի ։

Զայս յետին ժամանակագիրք տարակուսանալ՝ այլեալ բանս
գրեն · և զնոա խորոն ատուցին ոչ գտանին · Զս այս-
պիսի այլեալսն բանից մի հիմն այս է , զի այսորիկ մա-

Լուսաբերեալ Հայոց, եաւ 'ի պատմութիւն զաստանն զանել նորին անունն · իսկ զանունս գիտաց · և զի 'ի մեջ զայլ ազգաց զանազան, յորժամ՝ անհաւատին 'ի նենգաս, 'ի վայր խրատանն զանել այլ անուանեալ գոն · 'ի Հերոդիանոս · և դնեն 'ի ժամն գնուրաց, յորժամ՝ բնչալեալ գրեն 'ի ծոցուն յաղթեալ ազգաւն, յամի ՉԾ թուոյ · 2737 · ամ առնոյ ոգեբերս, և այլք ասեն · Լոկ յորժամ անհաւատին ասոկ 'ի քեզ, սատանն գնեցաս 'ի վերս, և առնեն գնա զարդն նոր · և գնեն փոքր ինչ գեղոց զանազարակաջինսն · ոչ առնեն պեռաբերս · 'ի քանան ժամանակաց, և գրեն · 'ի մեկնեսն ոչ գրոց, և զոմանս 'ի գրոցն ծաղիկս պատմեն, և այլք · Զայլ կալցիք, որ զպատմութիւն նենգան անիրաւալս գնեն զոյնապատանեսն գնեն · զանն 'ի յաստաքարանեն, և 'ի Համառատեն, և 'ի մեկնեսն ոչ գրոց յուշաբ · Եղեն · 37 · 'ի ժամանակս զատաստաց կացուցեն · Լոյ գրել 'ի պատմեն խրատ զրել և զնեցրոցն Հատուցն նոցա · իսկ յայլ տեղիս Հայեցեալ 'ի ՀԷկն նենգան՝ այլ Հոգեալն զրել 'ի նեբերոքեաց · Լոյս տարբերութիւն պատմեցեալ և Ժամանակաց նոցա զանազան զանազանութիւն իրացն, և երկրորդ՝ Հատատեն զուսուցանել պատմեն խորհուրդն

բան զայլոցն ·

Լոկ զոր մատնեան նենգան բնչն · ընդ ինչ պատմեն Լուսաբերեալն · ա · 16 · ասել, թեմ տեսեալ զմեզ և զպարտեալ բարս գնոյ խրոյ շամիրամայ՝ եկեալ զնեցրոն խոր · և գնաց 'ի կրեան · և անդ մեռաւ յանծանաթս · Դիոդորոս սիկիլիացի · Բ · 3 · պատմէ, թեմ մեռաւ 'ի նենգան 'ի նեբերոն խրատ · Լոկ ասեն ասել, թեմ կրեն նոր շամիրամ՝ խնդրեցաց 'ի նամուն շնորհել ինքեան զիւր զնամ իշխանութեն՝ միոյն զաւորս հինգ · և իրրև եաւ, ետ հայանատարել զնոս, և

ապրանանել ·

Զ ասեն այսր շամիրամայ ասեն ասեն, թեմ զմի միոյն որդի ուներ, այն է նինուեան · իսկ խորենացին և այլք, թեմ ուներ զաղջամ որդիս · և այս երկուք հաւանեսին · Պլատոն և դիոդորոս · Բ · 5 · թեմ շամիրամ յետ զանազայ 'ի Հնդկաց՝ լուեալ, եթեմ մեն յաստանին զորձակալաց խրոց զարեմարտ անուն՝ այն է զրուգոյս, խորհեալ ընդ նենանայ սպանանել զնա · և զմեկ նա ինքն կամաս հրաժարեալ, թեմանուն՝ յանձնեալ զայն զրգոյ խրատ · * և ինքն ,, նայնանայն ասէ անուանցն լինեալ՝ առ գիտն փոխարկ ,, ինքան ॥ · յոր յանելին ուներ, թեմ յաստանն փոխեցաս · Լոկ յաստանաս · ա · 2 · պատմէ, թեմ զմ զրգն ինչ ընդ ասկունն հրամեալ նոցա 'ի նենանաս յորմէ իւր, սպանուաս 'ի նամանէ · Լոյս հայծիք յաստանեալ հանանայն մերոյն,

[illegible] 16.

[illegible] 13 [illegible]

[illegible]

[illegible] (1)

[illegible] (1)

[illegible]

կամ գուցէ արմենիա տեսլամ՝ իմանայ զարտասին զաշխարհն
ասորւոց՝ ուրք արամայիք եւ կոչին ։

Ի Լէ արքին Խոսրով ապին Հայոց ։

Ի (2) Որոյսեւ եղեալ է զարտասին քան բարեհաճելոյն · Ա · ԺԱ · և
քան յամենեսեան կամաւորեալսն , և քան զայլոց , զայլ Հայոց
արքին կամ զարտասին կոչեցան ի մեծէն զարտայ յորում
Հարամայ զարտասանաւորս զնարհաւորն զնոսի թէ յարմենիայ
յորում Հայկայ կոչեցան զայնպիսի ցն զարքն · զքէ զրն ի վ-
զարտասանէ նոսիեսայ · Ճ · զարտայ · * Լայ լեռնոյ զնայ
,, ՀԵՆԵՍ , յարմ և Հայք մեք անուանեալ · · զարտամենակ
,, անգրամենիացեալ , զրամ զարքնք մեք կոչեցեալ · զքէ յարքնոյ
,, զայնց եղեալ , և զարքաւ անուն առեալ · և ի սենեկ
,, կարամս ՀԵՆԵՍ , այնք զարքայքս գալ զեկուցեալ ։ ։
Օտար երկրագրեն և մատենիս վիպ զրեանցի յասելն ·
* Լիոյ սերունդք Հայք անուանին , նախնոյն անուանն յե-
,, շատակեն · զարտամենակ Հայկայ զարքն , զոր այն զարքնք
,, ոչ զասացին ։ ։ Ինչարտակ վիպասէր Հարեցեալ մարդ և
ասել՝ թէ զուցէ զարտաքինն և յայլմենակայ բակ զայ մեր
ընկալեալ ինչ զայն անուն ։

Ինչ ոմանք յարտաքին մատենագրաց · զարտասն · գիրք · ԺՁ ·
Էջեն · 530 · յանաքիսս · գիրք · ԽԲ · գլ · 2 · եւս և զիմն-
մանագրաց · Ի համարն · Ա · Էջեն · 302 · կամ 302 · և յոմն-
գրեանս · գիրք · Ա · Էջեն · 13 · և զայլս , զայլասոյսաշ իմն բա-
սան՝ թէ Հայքն աշխարհն ոչ զարտասնոյ կոչ յարտասնակայ
ի մենոյն Հայկայ , այլ յայլմէ ուրեմն թագաւորացոյ
զարմենիս կոչեցելոյ , և կամ բնակիչքն յարմենիս բնչի թագ-
աւորոյ , (որ էր ասեն մին յընտիրացն յարամէ , զորմէ գրեալ
է ի գլ · Ը · Էջեն · 65 ·) անուանել իսկեն զարքնք , կամ էր-
մինք , ցի է զարտասն · Լայ այս Հանդարտին զնչարք Հեռ-
է ի ՀՀմարտութենէ , զոր Հեռ է թագաւորեալ՝ զոր է Հան-
թագաւորացոյ՝ զարամ ասեն Հայ · և զարտաւեր եւ ։

Նայլ թէ յինչ Հիմնեալ է զայս քան զոր , Ծանիր , զի Հին
զարտիչք յանուանց և Հեռաքեցելոց՝ զոր Հաւատան զարքն
մատենագիրք , զրամ Հեռ լսեալն ի մեռելն զարտասնոյ՝ ոչ
զիր բնոնց և զ զայլոց ազգաց , ի կամ ի կարեալ կարաւորեալ զնն-
ուանն զարտասանեալ՝ Հայոցեալ , և զիրոց տեսն զերեւ յայ է զայ-
յանն զարտասն զարքաց , նոր եղեալ Հին իրեանց ազգի ասեալ
Ծարտանեալ իսն · որ թէպէտ և ասասարք են , զոր բա-
զում ժամանակաք ի զիրս անցեալ զարքն Համանեալ եղեն ·
մինչեւ զի և զարտասնոյ է զարքարքաց · Հինա-

զիբրոնոց պատմուն ասեղծանելոյ նմի հնարեցին. և զպատ-
մութիւն ծագմանն ոչոց ազգաց յարմարեալ եղաքանչիւրոց
աշակերտ բանս. և զանկզմնաւորութիւն ոտին յայլ եղեալ
իրաց եղելոց յԴի. և զբազմոց ծագումն և զանուանակա-
ցութիւն եռանդն ազգանուագրաց կամ ազգացոց։ Զեռաս-
դացիս յոլոց նիւ ասեն վերցիցեալ պատենիսն, անուանեն
ի Լեռատպատ յարդ։ ոչ յայսմանէ, որ ելս զբանս ազգանաւ-
գաց։ Զմեզ ոչ և կարի մեղացիք, համարին սիրեալ
ի մեզանէ յորդեաց մեր պիոց նոցա նարին յասելի։ Զիրս
և զաղաչանս յընկերաց նոր։ Զհնարիսն որք ելին ասիմանա-
կիս վասն և Հայոց, ուրեալ ի կառավարացն երկրորդական
եղբարց կառարն և զպարոնաց։ Լեզոյ զոյգն։ ոչ է սեան-
նոյ առ գիրոգոսն սիկիլիացւոյ։ գԼԲ։ Ա։ առ սիկիսան։
գԼԲ։ Ը։ գԼ։ 4։ Խ։ 13։ և առ առեկիտան ի պարեթ։ գԼԲ։ Ը։ գԼ։
34։ և առ ոչոյ։ զբան չէ հարկ ասոն նշանակել։

Եթէ կամիս գիտել զհաւատալ մեր, լուր զինչ խօսին և զնա-
մանն ազգին նշանակեալոց, որոց պատմութիւն քան զնա-
ազգաց յայտնի և առատագոյն է, մանաւանդ Լեռ յոյ-
նակ գրեալ։ Ցարիրոս կոչեցեալս ոչ ի ծագումնաւ ի մեր-
ենոպիրս, և հրամայեալ ի պատմագրացն յուսալ բե-
ղեալ զանազան կարծիս, ի գրոս պատ։ Ե։ գԼ։ 2։ այսպէս
գրի։ * Ինիրատիեն ասէ զս հրեշ, Լեռ զոր ի Յեռին Ծիկ
զաղաղանի գնոյ գաղատեալ գնացին ի կրեատ կղզոյն.
և նեկեալ գնակեցան ի շիրիտ, յորս մ Ծիկ սատանեալ
վանեալ ի զրաւեն յոյնոց (զի ազատեցան), ուրի եան
ի Ինգրատ։ Լա ոչոյ զերի սպանցեալ յանուանեն անուն
իրոց ելիրնն որ հոգաստանն է ի կրեատ։ յորմէ և բնա-
կեալքն առ ասեան իշխանքն հոլիրն։ և ասան յանկաա
զոն մանիսանն ի բարարանն (զի գաղեն հրեշ), և
անուանեցան յարգանաց (կամ հրեայք)։ Լ։ զոր ասէ
ասեն, Լեռ ի Ծիկ Ինգրատ իշխեալ ինքն քաղաքացա-
ժողովարան եկեղեցոյ, նեղեալ անաստ սրեալցան ի մե-
ռանոյ երկրի։ և նին առաջնորդք նոցա կրեատացիք անն
և յարգ։ Որով ցուցանեն, Լեռ զիսկ կոչեն հրեայքն Եբեմա-
նիք և յարգանք։

Զայսոսիսք և զանին նոնա հինն քանիս ասեալ ազգա-
գրին մատենագիրք պերապետ չիներ ասեալ պատուեն կառաւ-
նեն զերբայեցոյ։ Սակ է տեսանել և ի գ։ գրոս յոյ-
նական գրեալ է։ գԼ։ 2։ ուր ասէ Լեռ մեր սեռ էր զգրի
յոյնական հաստատել։ և զայսն մանրեալ արանոս կամ ա
հաւատ՝ որ էր ասէ քանանայ եղիպտացոյ, և զեռ մեր
սիսի Լեռ կայուցոյ։ և զայլ հոս քանք։ Լ։ զոր Եբեմ ի

պատմեմն. եթէ այնպէս ոչ ինչ գրեն պատարիզ
պատիկք, զինչ ասա. զմեզ ունիցին գրել։ Բայց հեղել
արձան է սոցա, որովհետև՝ ոչ սասցաք լուանիցն գոսոյ
պատմելի զայլոց սգոյց. և մեծ ինչ է, զի այնչափ եւ
մարմնոյն գրել։

Խսկ յաջեալս 'ի գիրս Դոմինիկայ. Գ. 6. գնեմ զարքաշեանս՝
ի զնայն գեղջանոյ յորոց ասասոյ որոյ մեծոյ. ի
որոյ գնեն և սիանիկայս. և ինդրենս և զնուրանս, և այլ
գանի մի. պատմիչ յանոյ. յորոց սահանքն և որպէս հե-
դինակք. ոչ և անասն քանահիանոյ՝ որ ապար զպատմութիւն
ասա որոմն։ Զայս կարծիս թէ սոցա ենդանեաց չուա-
նիչիսն ազգիսն 'ի մեկնութենն. մեծոյ. Է. Գ. յաւելու-
ածաբանոնք դատ. զարամ. և ոնոյ գուցանել զերգիաս
Ցին հայասանեաս. * Բայց ասէ Հայեցուք մեր բարեաց
,, ասուզարանս թիւն, քառս արամ և ազանեիս նշանակն
,, բարձր և գերազանց. զի աշխարհն այնոնիս (այս ե
,, Հոյասանն). բարձրագոյն է քան զամ մասանս ամենք-
,, բեա. այս. անտի և այս ընդ ասէ, զի 'ի էրկրին ասոնե-
,, նեայ Հանգիստս տասանն 'ի նոսանչ թիւնքն։ ||

Բայց մասնասագիրքն արդիհետև զմի արամ՝ ենթի գասանեն 'ի
գիրս Ծնեղոց՝ գորգի սեմոյ. յանուն նոր անուանեն զարգն
և զիսն ասանենոյ՝ ոչ Հայասանի. և Զիմարանի ենթե զի-
ակեն, թէ զայլ 'ի սկզբան. այնպիսի ոմն երևեալ՝ սահասան
հայոց արամ անուն, Հոսանդանիկն այսպէս գնել. ասաի
և չի պարս երկարանի բանից գրելոյ սոց։ Բայց դիտելի է,
զի սիանիկայս և ինդրենս. որք՝ ազգ ասացաք՝ Հասանելով
յոմանցոյն՝ յարանց. մեծանն գնեն զՀայս. յայլսմ տեղ
ոչ ուղիղ եւ գնեն սերիկ նոր. 'ի Ղարգանայ յորդւոյ. գա-
մերոյ որդւոյ յաբելայ. ազգ գնե և եւսեբիոս 'ի ժամա-
նակագրութեան. և Հիւսդոպիտոս բարուեցի. Եր. Գ. 4. 4.
ընդ որս. և դիմեանս պարարանք սասրի սա սանեանեայ.

Գարդ. Բ. Գլ. 32.

Լան պետրոս ընբրն արդի մասենագիրն 'ի գաղղիացւոց՝ ոչ
երևեալ, և Հասանանն արդիսանի ծիրեց քրիստոնեից. որ
և գրեաց բնչի ինչ իմաստաց 'ի մի. պատարագամատոյցն
Հայոց. զարգս Հայոց ենեպիս և զի կարծեաց այլոց յարանց
յորդւոյ սեմոյ Հաճարի, բայց գնե՝ թէ ենթ 'ի Հայկայ ընկա-
լան զանուն Հայ. և ենթ այս Հայկ. խոյ. որդի տրամայ. Եր.
* Ալանի և Հասարակ ասանարան է. ասի. ասարածեալ ընդ-
,, նեալս, թէ Հայք սերունդն յարանոյ 'ի Հինգերորդ որդւոյ
,, սեմայ. որոյ գնեն և արամ նոր անուանեն. զի որամ և գարդ
,, խակ. գարդիկք և արաբարանք. այնպիսի կոչեն. զնս. ։ Բայց

,, արամեանք զինքեանս Հայ կոչեն, և զրաբար խօսողք՝
,, Հայկական ասեն · իբր զի ոչ պատմեն Հնագոյն հեղի-
,, նակք, Հայ (ի Հայկ) մին ի կրասեր որդւոց արամայ,
,, պաշտպանեաց զաղգ իւր ի ներքոյկեաց բռնաւորէ · և
,, ոչնչիսի գոմէ արանէ ապրեաց, մինչև Հասատաեալ
,, զմիջոցն Հոգատանցն, որ և մեաց ազգաս ի լեռ ատ-
,, լեսանեցոյց ॥ · Օ այս գրէ պնարս լեռրոն ՝ Ի ՀԽ · Ջ ·
պ · 4 · երեսս · 23 · ուր և երբ ի Հասատատն լեռին բանեն՝
բերն զայն · Լեռ որոյնք անեղեքիմաց վախճանեալ անկան

յերկեր իշխանաց Հայոց ·

Ուստանք ևս յերևելի մատենագրաց զազգաւն ոչիսանալ
յոտար պատմագրաւնս, և չգտանալ զասոյնն պեղոյն զանս
Հնոցին սա · ի մեկնարանել, թէ ուստի կոչին Հայք՝ ար-
մենիք · Յոլով մին՝ ոչն է կալեալ ՝ Ի Գ · Ծնդ · Ը · 4 · յեր-
զատաւ մին խոսելոյ՝ վասանիսեալ ՝ ի բանից նուրց · յան-
ուս և զայս · Գնաջ է ասէ ասել, թէ անուն արմենիոյ կա-
ղի Դաղմ յերկրագիան զուռնս Հայ, որ նշանակէ լեռն ·
և ՝ ի բառս մենի, որ է ասել անուն ազգի երիզ գնա-
դէլոյ ՝ ի Հոգատատն · զոր և յլոյնչ ասել երեմիս · Գ · 27 · զի
ի լատինս մեծեսի գնեն անգ · Իսին նենեն խոսեն և ոչ ի զաղ
հալ բառս · զոր չ՝ պատ մեզագրել, զի չեմ սեղեակ
Հոգատատ պատմեսի ազգին ·

Են ևս ոչ ի ասացանսն · գէրս · Ա · եբեսս · 41 · և 42 · զորս
մեռաս ոչ գտանն ի ասորիս և ի ասորագիս · և ոչ ասացաք
՝ ի վերայ, զի ոչ Հայոց այնչափ մեծ Հանդիսն ասորոց էզիսն,
մինչև խոնարհ Հայոց զասորս ասոյն ասորոց զՀայոց ·
տես զայսմանէ ՝ Ի Գ · (3) · եբեսս · 160 ·

՝Ի ՀԷ դաշտն Մոգոնեաց ·

Յոմանս ՝ ի գիրս Ասորեաց · Ա · 6 · Հանդերձ, թէ մարտ
զարաք առեալ էին զանուն ՝ ի մարդոյ յորդւոյ յարեզոյ ·
և թէ մարտանիցիք, զարս ոչ կոչ մարդանիք, ասէրեալ է-
ին ՝ ի մարդոյ անուն · զոր այժմ ասեն կարգաւորիցիք ա-
սին · Լաւ յաւէլս՝ թէ որոր Հնագոյն յոյնքրիմն յայտարար
նշանակ այս է, զի գաղաքն մինչև այժմ մարտակս կոչի ·
որոյ ասէ յուցանի, թէ ոչ թոյլ ասի այն ազգ երբեմն
արարս կոչեալ էին · Ասայ Խորենի թէ ՝ ի մերձաւորութենէ
Հնդեան գաւառիս, մնակ յարմ մարտակ, և մնաց կամ մն-
շոյ, ասեալ՝ արարս Հանդերձ յոմանս · քանի խարնեալին
Ը Հնագոյն ուսանողն մատենագրուն մարդիանայ ՝ ի մշա-
կոյ ասի զանուն մարտակայ, ոչ և զանուն մարտակեցոյ ·

Յոսկ

(3)

Լուսի փիլատոսգիտոս և կատանդին պերպիռուսին անարդ-
նանին մասնաւ կամ մեղքս կալեն զաւանչին իշխանին դատա-
պարտիցս, զոյժ գաւսի իմանան զայն, զոր ասեալ է խորհեա-
ցին • և վՀ այսք իսկ զնասա եւ յիշեցաք 'ի պատմանէն •

Ի Վերայ Դատաստանի •

Հ՝ազարամ բանք են 'ի մէջ զարդարանաց, զոր յիշէ խորհեցին •
Ա • Ղ • Լ • 16 • Սառնատիրք թանեն զարդարանս զարդարանս •
զոյց և պեսպիս բանս բանին, անանմանելոյ զարմանալոյ,
կամ զարդարելոյ, և կամ զարդարան, ԼԲ • Լուսին զարդարան
Հանդերձ լինել զարդեալ է լայնարանաց • և կամ մարդարա-
տայն է շնչիցոյ • և սա Հանդերձ հեղինակ մարմնեն առ
պարկեցոյ • որ և բան գրելոյ սպասաւորն էր որդի որմանայ •
Ամենայն առաւարելոյն, թէ 'ի Հրեայն լեռնէ եկ առ Յե-
զովնայ զոր էր • Ի որում ասի զմեռնան թէ կոյսն ամենայնոյ
մեռաւ • Լրեալ թէ ոչ էր առաւարելոյ բնութեան ամ-
բարձանն այն նահանգեալ սրբոյն, զոր յիշէ խորհեցին •
Գլուխ • Ա • Գ • 31 • 'Ի Գիրքն •

Լայնարարն Հանարի քարանչեցն • և ոչ ելն գալ քաղ-
քեանն ; և զմեզ ասասիոյ, և առանցն զարշանաքեցն •
Ամենայն առաւարելն ամենոյ 'ի բարեանեցն Հրեից, թէ
իրն քամ կրասեր որդի նայն • Լուսին ասա քամ Հարգ-
ասանաւորք • զոր Ի սպանեալ • Ղ • Ս • մեկնեալ է Հերիոս-
ոնաց ասելոյ • և ցարդ իսկ գտանին մեռեալք ասանց-
ասելոյ ասելոյ • Լսեմ թէ ոչ է այն զարդարան մեզ • Ոչ այ-
յիշէ խորհեցին • Ա • Ս • և Թեպետ կալ զան թէ բան-
ալիսցուց կամ մեզաց, բայց Թուէ թէ ոչ ասա մեղայն
ընդ պատանեանն Եղիպ և չէր զարդարելոյ ; զոյց տես-
ցես ոչիմ •

Դարդարն էր Թագաւոր բանկարիցուց • որ պատերազմ-
ցաւ Ի հնեան • զորոյ զարդարանն էր տարեալ յեղէս • 75 • այլ ոչ
յիշեցուր զանանն մի տարակուսելի լինելոյ այնր • Ամ սա
յիշեն յանանեն • Ա • Ի • և գիրքս • Բ • 2 • և արնոքիս •
Ընդ-էն հեան • Ա • Լ՝ Ամենան նա ինքն յանանեան յան-
կար զրել ; թէ * զան ասեն ինքն առարին գոնէ մեզանէ ?
բայց Թուէ թէ Ի առաջնոյն շարունակով ասի զայս •
Դարդարն էր իշխան մարդոյ • զոր ն. յիշի կիսեմս ազգա-
սանդղայի • և այս է այն զոր ունէր Հոմանին սարեա-
ասանցի ; Ի զրամ նա կարգեցաւ 'ի շարիրանց սեղանայն
և խնամանաց սրոյ Թէլուէ • ոչ եկեալ էր 'ի պատանեն
յեղէս • 79 • Սա է այն զոր յիշի խորհեցին • Ա • 16 • Ամ սա

ՄԵՂ և Եւսեբիոս Լիմիկոպոլեցի։ և դնէ յաւուրս Սորին
Շուշիրոանոց։

Հինգերորդն է, զոր ամենք Հոմորին Հայ, կոչելով զնա
Երա որմնելոս որմիրիկեանցի։ Օսմանն Ա. ասունգելոց վա-
ղերեայ մուրմանի, և մայրաքաղաքի, գրի պղտոնս։ Գրոց։
Ա։ գլ։ 8։ Թէ ոմանք։ Ի պատերազմի, ի յետ սասն աւուրց
վերստին դարձաւ։ Ի կերոնս։ Օ այս մեղ և կրկնեցոյ ողբ-
ամարգացի։ Գրոց։ Է։ Երես։ 598։ ուր գրի ասել զարգաշոյ
զանձնն։ այսոսիսի ինչ։ Ի գիրս իւր։ * Օսմանի գրեաց
զարգաշա զրի Հայոց ողբաս զրամիրիցայի։ Ընթեռ-
ցեալ։ ես։ Ի պատերազմի։ ասոյ պիմասաւել։ Ի սկզբ։ Ի
սորին երկրի։ Այս զարգաշա Հայի բանն արտաքին-
որ։ Ընդեմ հեթան։ Գրոց։ Ա։ ուր գրի այսպէս։ * զրարգաշա։
Հայ՝ սասանեայ Հեռան։ Զոր կիրբեկ մասանեաղիր կոչ
զաս Հայ՝ սրբի սասանեայ։

Օ սա սրամիրի բացի կոչեն՝ գրուցի ըստ Ծենդեանն։ և։
Մանք ասեն։ թէ այլ ոք էր սրամիրիցայն այն։ Զ. Թէ
յերեալ յարգէ Հայոց էրն սրա զարգաշա։ յոմանք ի պատ-
մուէս մերոց։ խոկ թէ ոմ էրն։ և ոչ նոքին իսկ մասա-
հաղիրք գիտեն։ այլ այլապէս ինչ յաւելուն։ թէ էր Ժամա-
կէց կիւրոսի։

Սոքին նոմն յիշեն և զոյլ զարգաշոյ ոմանք յայլ մատեան-
գիրս։ և գործք ամենեցուն հոնդերձ սոնուանք նոցին խառ-
նեն ի միմեանս։ զորոց և քիչ մի ի ոմանս լոմեանս
լեռ անգիլեցի՝ ի վերանն ալանդելոյ խնոսասարաց։ Գրոց։
Գ։ Երես։ 25։ Ինչ է 333։ Թէ արդեօք և սա այլոյ կարդաս
Ամէն։

Զ. Ամենի արժան է, զի գրիր երեսի, բաւս այս զարգ-
աշա՝ ներքուկի մոգ։ Ըստ որոց ոմանք ասուցանեն
զոյն՝ քահանայ աստեղոց։ ոմանք՝ հնարոյ գաղտոնի հրոյ,
կամ գրուանի գաղտնեաց։ և ոմանք՝ նեղուազ աստեղոց։
կամ գրոյն ասուսելոց։ և ոմանք զայլոց։ Զոր զի ինքն
յաղեարհի երևելի մոգք և աստեղագէտք։ կոչեցին զնա
զարգաշա՝ ի մոգս։ խոկ զիրս մոգութեան զարգաշաստանա
կամ զարդեշանիանս։ ոչ է անեանել ի զիրս գրոցս թեմ
երկրորդի։ Գլ։ Ե։ Երես։ 143։ Գուցէ յայս մեռ և հորենացին
ի մեկնելն զգրոդաշա՝ յարի առ նոսին և զարգաշ մոգ։ Բրդ ի
բացատրութեան նորին։ Խենդեան և կրդիոս ասացան՝ ի բան
յոդոգս հեբրեի։ Երես։ 368։ տող։ թէ բուսս մոգ՝ ել յասուն
անուն առաջնոյն զարգաշայ։ այլ այս չի յայտ։

Ի՝ Վերջին անգամ գրած ի նոր Եկեղեցոյ ·

Ի՝ (Ի) Զորեկեալս ինչ խորհուրդքս ոչ գիտիս ասելոյ զամ և կամ ի կարգս հոգեւորացս , այլ՝ ի քարոզս Թագաւորին ա-ստուածաբանեցոյ · և զոր ես խոստանայ ի սի , յո՝ ի՝ վասն գրոց · Իսկ ի ձեռագրի գրամ ինչիցն և ի կարգս հոգեւոր զանց գոն , բայց յագեալ ենարկս ի վասուկոյ · բայց յայլ ձեռագիրս գնի ուրոյն ասելն ի կարգս հոգեւորացս վասն , և կամ , զգ և աստուծոյ յոյժանսեր կոմեսդիկս , և վերջոյն , զ՝ սրս և գրիգոր մի գիտորս հունկերս ասելս բանք ի՝ ոչ՝ լեռ զանսեանց՝ յասելն · « Ա՝ սրս վասն , սա մեծագոյն զորոցն՝ զիշ ասամ կոչեցաս · ոչ կամ իրս , կարող բարբրիս » · Աստ յայտնի երեւի , ընդ ոչ ես ելեալ ի կարգս նահատակաց մերոյ · Եւ ոչ միայն նոքա , այլ ամենայն ոմանք նոքին ասեմք · զոր ի բաց ընդդեալ է գաս-գրաց , այլ՝ ոչ գտեալ զանազան՝ կրկին եղաք ·

Ի՝ Վերջին գերեալ , և ասման տրոյ ·

Ի՝ (Ի) Հերքեալս կամ հերակլիս ասեմք զոր՝ ելեալ զոր երեսելոյ ի տեղի ինչ · սա՝ եղիցոյ , ոչ՝ ախրոյի , սա՝ դաղիացի , և ոչ՝ հելլենացի · զոր պատմեալ ի՝ գիրսդ , գնացորոյ սիկիլիացոյ ի միմեանս խոսանել են , և ունկն չանգ հանելոյ · այլ բանք մեր ի՝ էջ · է · եղեն ի՝ մի՝ հելլենացոյն հերքեալ , զ՝ սոյն լեալ ի յեսին ասելոյ ի՝ ինչ գիրս գրեալ , զ՝ սոյն գրեալ ի՝ մի՝ գրքոյն կրեալ , և մինչեւ ի՝ թագրոն կրեալ , ի՝ սոյն գտանեն՝ սա հելլենացոյ , և այլ բազում՝ գիրս զոր ինչ գտանեն՝ սոյն բանք ի՝ գրեալ ինչեն ·

Զոր ինչ զայն գրեալ հերքեալս զոր՝ ասեալ լեալ ասեն քան զարդեալ ասելն , իսկ ասեալ ինչ զոր՝ ասեալ լեալ ասելոյ ասելանսկան · Զոր , թէ՝ սոյ հերքեալս ասելոյ ի՝ գիտասդան սոյ՝ գրեալ , և իբր ցանրոյ՝ հարկ զանձն կենդանեաց՝ ի խորդի քարքեալ , և մեռաս · զոր ինչ ի՝ ի՝ խիզ և վերջոյ պատմեալ հայոց ·

Ի՝ (Ի) Գամբարգս առասնեն տրոյեալ , թէ՝ աստուծոյ՝ զոր նոքա՝ ի՝ ձեռն հերքեալս , և ի՝ երկրորդին , երրորդի աստեղ պատմեալ · Ա՝ ի՝ ի՝ հեմերսի , զոր և ինչ խրենացին , ա-յ · և զոր ի՝ ունկնդրանաւ և առասելոյ · Նոքա՝ ի՝ հերոդոսոյ , ի՝ սոդոմոսի , և ի՝ այլոց · բայց նոքա՝ նոքա յայտնեալ բանից · և սա ես հոմերի մոսամի կրեալ սասալ · Լիոր՝ ի՝ դարեալ և ի՝ գիկոնեայ , զոր սոյն

լինել, ակամաներ եղիցի, և այս համարն ստոյգ քան զայս լայ։ Թեպետև 'ի սոսին գտանին անոնցի բանք հեթանոսական առասպելքաց։ մնի և եղեկ, մեք ՝ի սմ եղաք։ և տարեր տրեք ՝ի այլոց։ զանց տրտեալ զայլ բանիք։ Այլ սակս և զի ոմանք զեղմանն։ և Ներսիսդուն պատմաբանաց, և առաջել ևս զի յանիրաւութենն հեղինակ այնուայլ են բանք։ զոր չէ մ՝ գ հարկ քննել։ սոյ և զայն, որ գրի էր արդարապատուց։ յոյնոց։ Գրեթ։ 8։ երես։ 217։ զի սոյն պատմեսի 'ի յանոյ է առեալ, և յանաապատն ի համարեալ։

'Ի Ս Ն Ի Գ Գ Ա Լ Ա Ռ Ա Ն Ա Ց Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ց Ա Ն Ա Ն Ի Ն Ի Հ Ա Յ Ա ։

'Ի գիրս խորենացւոյն։ ա։ 22։ գրեալ, թէ յաւուրս սկայորդւոյն էին 'ի Հայս արդիւն սենեքերիմայ ոգեմտելիք և սարասար։ բայց թուի թէ այս բան պակասաւոր ի՞նիք փոփոխեալ է 'ի գրագրաց ՝ի սնանելոյն։ մի զի սենեքերիմ՝ ՝ի ուրիշ քննեալ մատենագրաց հառաջ լիս։ 34։ ամի մոհամանի սարդանապալայ։ և զի պարսիկ 'ի մոհամ սարդանապալայ Թիգրեաց՝ ՝ի ատանդեայ Ներգլի խորենացւոյ, զնորդ ապա զարիք սենեքերիմայ յաւուրս սկայորդւոյն։ զոր էր Հայր պարդայ, Եկեալ էրեն 'ի Հայս։ Ապրի Թոռն Քեն զինկ գնելոյ յաւուրս պարդայոյ սոգեաց սկոյորդւոյն, զանց տրտեալ զրուգրայ զատրիդ պարդայ, Եկեալ էն միոյն՝ սկայորդն։ Լս այս ոնահ հայոցս։ զի ատրիկ։ Գերդ։ Գ։ 46։ և ատմեքլերեալ՝ գնեն յաւուրս պարդայոյ սրդ։ սկայորդն։ զնայն ցաշանկ և քան յանկանոնս կնքելիսն։

Լս Թեպետև սմանք զատրդան զորդի սենեքերիմայ համարեալ՝ ասրչանատրան՝ հորենն յաւուրն լինել 'ի ժամանակս սկայորդւոյն, բայց այս ի նեղհակ և ոտարարել հաստատակ կարծեաց։ որ և ոչ յարմարի ընթացիկ պատմութեանն։ Իսկ 'ի գիրս Զորդատայ ՝ի խոնեմ՝ գնարդ զրեալ։ Եկեալ ի Թեկ ապրանելիք և սարասար հիմն առ հայապակ։ զոր պակեաց ստեղ դարձեալ։ սոյս նոր բեռն էրեն։

Լ։ Այլ զի սենեքերիմն սարասարդ և ոգրանելիքալ գիտելի է։ զի ոչ գրեալ խորենացին։ ա։ 26։ առանաար կամ սանասար 'ի կաղանոս սիմ՝ լերին քանակեալ բաղմացաւ։ և յաղագ 'ի ոնանք ընդարձակ զարդեղուն կաղանոցն։ սանեմուց։ իսկ ապրանելիք՝ զոր և արքամանան սնանանք, քանզի և յաբրեանց հարաւոյ ազգ էրին։ Օ այս ասացեալ խորենացւոյն՝ ապա յաւելու։ և ասէ։ * Գ։ սանանք (ՅԻ յարդարանք։ զոր սոյն պատմագիրն լինել զաղարանս և զգնանս։

Այս մեք կամ ի այդմ՝ եղայք՝ ի պատմութիւն, զի սերիլ արդարութեանց յաղագս մեր։ Իսկ զի զկրն զայրոյն ի գիրս խրատեցաք։ Գ · 55 · Զի զոմն մեռանցուց, եթէ զանազան զարդանսն ի նոր սուրբսդ՝ ոչ էր ինչ · զի մնիցի ի սանդարամետ։ Եւ զարմացեալ արդարոնքն սերնոցն յաղագս ունկնդրութեանն զանազանութեան, և հրկիզին զայն զերկրն խառնեալ էին զի մեռանիցեն, զուգի՝ ի սանդարամետոցն անտի սերնալ զանազանս՝ յարգելոց անտի սանդարամետոցն հանելոյ։ Եթէ սրեալ՝ ի սարդարեալն փրկիչն սատանայ զնոսն։

Ի ԼԷ ԺՈՒ. Եւ յաղագի Բեշոյն Բոբելոնոյ և մարդ։

Զարդ վանմանակարգութեանն և յարդարութեանն Ներգրոյն բարեկամացոյց զվանմանարգարոյն զոյն Հանմանութեանն այնոյ զարանունց, զարս աւանդեն սոյ դիրք, և տրատաքին զարանիցն · մինչև տանց կոչեցեալ։ * Ընդանեմ՝ ի Ներգրոյն սերդի խրենանց զոմն քան զարդարդանն Ներգրոյն բարեբացոյց ։ մինչև ։ ի կանգնն միրանանց զարարանքն զարանունեն զի զարանունեն ։ տի գրոց ։ Օ զարս յայն տանս եղեալ սատ, զի էին զի զարդարանքն բարեբացի՝ քան զոր մեզ կարդեցեալ, մի մեզ զերդարեցի մեզ, զիանելով զերկնաւոր իրոցն · զարանունեն

բարանունք զերկնաւորացն աւանդեն։

Իսկ մեզ՝ զարս գնեն մատանարդիրքն՝ ի զարդարանց զարդանն մարդոց մինչև ի գեղանի, և անտի մինչև զատարդանի, ոչ զարանեն, · ոչ տարացոյ՝ ի յարանարանունեն · յերեսս · 7 · Լրցարեն ի և մեզ նայեն իսկ մեզարարացոյն մարդոց · զի անմեզ զարդանն մեզեն, և անմեզ տանիս · Լրեարդոս ուեզիրեցոյն · Ը · Ց · լոս կանանոց զարանս Հարանն զեզարդ մարդոց՝ մեզանի մեզ · արքանիս , ասն · մեզ · մանդանեն · Ն · սարանեն · Չ · առանիարիս · Ն · արքանն · մեզ · արարդս · ի · արանանեն · մեզ · արարանն կի սանդիարդ · ի · և լոս նի սանի զարդի նարեն սարանդան՝ ի յանոց սանդարանի կոչեցեալ։ Լրանարանս մեզն ուեզեն · ՅԸ ԷՆ , զարանիս , տանանան , մեզիարոս , կարդանիքանս , գեղանի , զարարդ , կիրարդ , ասնարդ , ասնարդանի · Հերոդոսս զանց արարեալ զարանարանիս դեն լոս · ՅԸ · Էն , գեղանի , զարարդ , կիրանարդ , ասնարդանի · Լրանարանս եւ սանի գենն · իսկ ոանանս զարանս · ասյ մեզ եղաք զի զանարդ մեզանարդանց խարենացոյն · զարանի Հանանանն մեզանի լինեն և նա ինքն զիրարան զի կանանարդ։

գեցարդ զի զանեցոյն զանարդանց։

Զարդ սատանոյ կարանեն , մեզ զարարդ իցեն արարարդ · զարանեն մեզ զարարդ · իսկ զանարիս և զանարդոս գենն , մեզ ոչ զարարդ · զարանեն մեզ Հայր զի ի զարարդ-

սապ · և այս մեկ հաստատմանագրին թեմեալ՝ և համա-
ձայն հելլոգատեայ, ոչարկիս եղաք ·

Ի ՎԵ ԳԼՈՒԽԻ, ԵՒ ՓԱՅԼՈՒՆ ԶԱՄԲԱՐՈՅ ԿԱՖԵՈՅՆ
ԲՈՓՈՊՈՒԹԵՍՆ ·

Հրամանագիր · Ա · 21 · գրի, թէ արդի սարաչայ՝ հրաշեալ կուգայս * վա առաւել սլոչծասերնս և բոցակոչոյն լինի լինելոյ և · այլ թէ այդեսք այս եղեալ յուսասկ անսանելի, թէ այլ · աչ մեր գրի · գասլ · ի ծնողեան նարս հոյեկեալ ծնողաց ի բոցասիոյ սեռել սլոց նորին՝ այնպիսի ունեմ ընծայելոց նմա · և կամ դասլ այլ սնան եղիս, բայց միայ իւր մեկանանելոց կոչեցաս հրաշեայ, որ ասասգանանի՝ հրամիայ այս ունեալ · Ամբիծ կր և գոյլ նոսոպրանի՝ հրամիայ մեր ոչ գանանս պիտոյս ասասգանանի առալի սունել, ոչ առնեն սանեք · ի այլ զոյանիսակ ուկնանեն այր միայնակ · որ և ասել՝ այլ երանելի, կամ մի միայն ի մեջ ասանց · սոնեցիս հնայիս ուկնել և գոյլոյ անսանս · ի՝ այլ ասդանի ասասգանանեն գերել ոչ միասհոգաբ մեջ · քանզի անասարակաց հարկ լինեալ քեզ անհնին բանս ի մեջ մասամբանել · Ուստի և գրի որ ասոգնասաս ի Թոմեալ զիսպաբանելիս անանանս նեղեալեաց մերոյ՝ միայն յայտնանալան բանս ի միայ նորին կայդե ի հիշման ձայնի ասանանեն, ոչ հայեցեալ ի Ինդ ասասգանանի նորին · ոչ և սեռանել յաղս նր ի հեռանին սա սարգիս ասդգիս ·

Գրի ի գիս իսպանասայն · Ա · 21 · թէ սայն այս վերոյշեալ հրաշեայ սլոչ սարգիսայ խնդրեալ իսկ ի նորանս գաղանասայ զմի սեռ ի գլխասայաց հրեից, այն է շամբաս · նոյնպես գնի և ի գիրս յոհանեան կանոնիկոսն, և այլոց · բայց այս բան ելանի փոխանակ ի գրոցդ լսանանելոյն և ի սանան · զի ի հարանել զժանանակ հրաշեի և նաբասպգանասարաց՝ հրաշեայ հոմարի լինել թիւ · 70 · սանք յասաց քան զնա · Զ՝դա Թոմն թէ միոկ գնելոյ յասարս հայկական՝ վերակաս սասանց եղեալ և հրաշեայ · լոր յասանս վարդն, թէ նա միասանեցաս ի նորանս գանասայ ի գերել զնա · սնի և մեր եղաք ի պասանեանեան · Լոկ եթե չգասցէ յայսմ վերոյիսկ գրանդաց, ասելի ե՝ թէ խպանասցին ոչ ի իր կարծեալ գնի այդպես, այլ՝ ի այլոց · քանզի ոչ ասի՝ թէ այսպես եղև, այլ՝ թէ այսպես ասեն · և զի ժամանակ եղելոյն ոչ անհնանի յասարս հրաշեի, այլ՝ հայկական, հարկ լինի ասել՝ թէ յասարս հայկական եղև գարն շամբատայ ·

Գ՝մ

(1)

(1)

Եւ մեր ասեալ է։ զի ասել յոլովանեալ կենդանի զայսմ
շամիրամայ։ մեկ։ Հաստատեն լինել։ գուցէ գուցէ։ և վայ-
ելեն ասել լինել։ ի ցեղին յուրոյ։ և այս չի ինչ նոր։ Դար-
ձեալ՝ յոլովեալ լինել։ ի ինքեանն մեծաւորք գուցեսուս։ զար ա-
ղարեալ ի իշխանաց վերայ։ զորս անծանեալ սին։ ի վերայ բա-
ւական։ որ հոգատանին։ այսպէս։ * զոսանք։ (յն. զիսոքանայ) ա-
,, ռանց Հայր շամիրամայ բարգաւառեալս (լինել)։ յորմէ էր
,, ապրն բարգաւառեալս։ զարդ ասեն լինել Հայր դանիելի
,, և երից մանկանց։ ։ Եւ ասել։ Եւ։ Իսկ՝ Հայր
շամիրամայ։ և շամիրամ իսկ Հայր դանիելի։ մի երից ման-
կանցն։ զոյց չի այս ասեալ յայտնի։

Եւ ի խրոնոգրին։ Գ։ 21։ ասել սոնց, թէ բարգաւառեալք
իցեն։ ի Հոգիոյ։ այլ զայս մերժի ինքն։ գրելով այսպէս։
* Զանգի ասեն սոնց անհաստատ մարդ, զի ընդարձակ
,, և ոչ թէ Դանիելն։ ի Հայկայ զինագաւիր ազգի լինել
,, բարգաւառեալս։ մեր արդ ասեմ, մի ոչ ամենայն լիմաս-
,, տանի Հաւանիլ։ զի և ոչ մի շարել կամ յուցանեն զայ-
,, նոսանէ յասացեալսդ։ որ զարգարեն սնարդի։ զի ի
,, բայ բանից և անուն իսն յարդոս Հոգիոյ և նմանեցոյս
,, կոչեալք։ Այլ նոսանքն զանազան ասեն, զոր յանձին
,, բարգաւառեալքդ։ ի մի պատանեալ կոչեն, Ճշմարիտ շա-
,, բան է (կամ՝ շամիրամ) ընդ հարեալ իւրեանց խասիցն,
,, որ է եբրայեցի։ ։

Եւ մեր բարգաւառեալս գրի յայտնուսս։ ի Հոգիոյ։ 27։
այսպիսի ինչ։ * Բարգաւառեալք յաղագս հրեից եմք գե-
,, նեալք։ ի սրբոյն։ Հոգոյ սրբոյն։ և մեր զի յառաջս
,, դեմ եմք, սատանն ելանեն։ զինքն սրբուհանեալ։ Ա-
,, գաւորեալ։ ։ Այլ սոյն բան հաստատեալ է։ զի ի Եկեղեաց
բարգաւառեալք յաղագս հրեից եմք։ և յառաջագոյն։ բայց ոչ
եմք։ գերեալք։ ի սիրելեաց։ այլ՝ սիրեալք։ ի շամիրամայ։
զոր յաւուրս նաբուգոդոնոսորայ եկեալ։ ի Հայս։ զոր և բաղ-
գաւառեալք յարշաւելոյն յանուն բարգաւառայ։ յաւուրս վա-
ղարշակայ։ ։ Իսկ հրեայք՝ որք գերեցան։ ի սիրելեաց։ երկ-
ուքդէ։ յայսմ՝ Եմեն եմք։ յեռոյ քան զարգարարս։ և ա-
ռանձինն։ ընկալան իւրեանց տեղի։ բնակիլ։ ։

Եւ սա։ արժանի է։ ծանուցանել։ և զոյս։ զի խոսք նաբոնասն
ի Հիս։ Գանդար։ Գանդերս։ 234։ գնե։ թէ։ * Զարգաւառ Հոգոյ։ որ
,, և բարգարարս։ կոչեալ։ վարարչայն։ Հայոց։ ։
Եւ սա։ զուցէ վիճակ։ ասացեալ է։ զի սոյնս։ էր։ գնել
ի խրոնոգրին։ զարգարարս։ յաղագս շամիրամայ։ Հոգի։ զի
սոյս շամիրամ։ 450։ ամաց։ յառաջ էր քան։ զարգարարս։ ։

Զ. Վասն այնպիսեաց պատմութեանց ոչ գրոսնոյ և իրոսի։

Զ. (3)

Զսա ինչ պատմեն Հերոդոտոս, և քսենոփոն, և խա-
նդնային ի մարիբասայ՝ զոր ասացեալս և կիրոսի,
եղեալ ի միմեանս համեմատութեամբ, երկեղեան եւ երևելն լի-
նել ոչինչ պատմութիւնք այնպիսի թշրաց։ զի Լեկոլոս և
յիրա ինչ միաբանին, բայց ի բազումս յապրանք առաջ-
ին։ Հերոդոտոսին զանգեալ երևի փոքր մի առասպելաբ-
քսենոփոնեանցն՝ ի վերայ դուստրերի երևի լինել հեռ-
ասեալ ինչ ոանից՝ ի ցուցանել, թէ սա պատ իցէ թշրին
ունեալ դստրս՝ զի թշրուհի խլ օտար և ոչ իմ իրաք ներկայ է
Հերոդոտոսին։ Իսկ մարիբասայն զոր ի միոյ մոսին ցե-
լն խոսեցին, ի այլ ինն պատմուի։ Լ. մեր ի կարի
քանայաք վերանին միաբանեցուցանել ի միտսոս։ միանգ.
երիցն ևս համանայնել՝ ինոյն, և ասասանելոյ։
Լիմանի է ևս, զի Հերոդոտոս պատմի, թէ նախ սոփոս-
հակ եւ պատերազմ ի կիրոսի, և պարտեցաւ։ և կիրոս
կոչեալ զնա՝ խնայեաց՝ ի հեանս նոր։ և առեալ զթշրուհին
նմի ի նոյն զնա ոչ խոր առեալ ի յիսանուն։ կամ ի այլոց՝
եգ յայրգերանս։ Իսկ յաստանս։ Ա. Ն։ ասի, թէ խնայեալ
ի նա՝ ետ նմա զմարզպանուն Ասն զկանայ։ Լ. Հա-
ստանիզոյն է աստանդեալն ի խորենացոյն։ Ա. 28. ի դրոյ
եղեալ է մեր ի պատմեալ։ զոր և տեղեկս ի սիրեալն յա-
ջորդ. ծանոթութիւն։

Զառաջն ասա՝ ի մէջ բերել և զայլ քանս այլոց մատենա-
գրաց։ որպէս սանեալ զգաղեն և զանպահակ նոյն Համարին։
և ասեն, թէ նա էր արուարս այլն ենթեբրայ։ և այլ բաս-
մասիսք քանս։ որպէս է անուանեալ ասս սիրենեղինս։ Եր-
205։ Գիրք՝ է 232։ համերիս։ 164։ Գիրք՝ է 185։ զորս մի մեն
մեզ կարեն քանել։

Զ. Վասն բանից տեղեկութեան, զոր հիրաւ՝ ի գրոցն Կիրոսի
Կերոնոնոյ և Պիրիկանոյ։

Զ. (4)

Լուսաբերեանցն։ Ա. 23։ Գիրք՝ է 30։ և այլ պատմիչք հայոց՝
ի աստանդելոյ մարիբասայ՝ ի գիշանոյն երանելի՝ զրեն
՝ի վի երանելոյն ասիգրանայ, թէ միաբանեալ ի կիրոս-
սի, և ապակցեալ նմի ապան զորագանի, և՝ ոչ ձեռամբ
երարձ զթշրուհին մարայ։ Իսկ քսենոփոնս ասէ՝ զայլ
հինն ասելոյ իւրոյ պատմելն՝ նոյնոյ իրս պատմի։ և
զոչ երեքասն ինչ երեքաս ուստի նեղարի կատարելոյ պես.

պես

պես բանից · զարս ու այնչափ պատշաճ որպէս հարկաւոր
լինելոնիսի՝ ի մէջ քերթել, քանզի մինչ մինչ լերկարատ-
ուսամ զրուածոց նի՝, առ ի լսող իւրոց երկիւղանել, թէ
քանի խրատեցի մատուցանի՝ զոչ գրի՝ զոչ գրի · և յասելոյ ցոս-
ցանել, թէ զիտասին քանեզիսնեանայ ոչ այլ ինչ է, քայլ
եթէ՝ զի յայտ սրատցի, թէ լաս եւ լինել իւն, եթէ այն-
պէս լինալ էր ·

Ի՝,ոդ՝ սոյն ոչ քանիսոնա հանարի՝ ասես, թէ յառաջ քան
զիշերել կիսրատի և մերոյն ոսիդրանայ՝ փոքա ևս ոռեալ
էր ասիպտակ · և թիզեալ ի սեղի նոր ի վրայ մարոց որդի
նարին կիսրատար, այն է զուչեն քեռի կիսրատի · և ի վերայ
ոլորակոյ հոմարի թիզեալ գիրամ՝ լուս զիզոլն կիսրատի · և
առաջ յայոր հիման վրայ ոչանի կանգնել զայսորի հին չին-
ոնան, ի գիրս · Բ · Լ Գ ·

(Լ) ,ազուրն ասարեստանեայց (այն է նեղիզլիսար՝ թիզ-
բարեցաց՝ ի ոսկերոյ) ,ուրայ ասէ զրատեալ թ-
ւեմ կիսրատայ արքային մարայ · և արար իւր թիկանս
ղեսաղուամ աղջա, թ սրա և գիրեսոս լինաբցի · նարոպես և.
կիսրատար զանաի ինդրեալ ի կամբիսայ զրդրդեն զրա-
սիոյ՝ թ ի հարեն կիսրատի · և կամբիսայ հանեալ թ զին
կրկնոյ զրաբանեա գիրսոս զարի իր, և երեսուն հա-
զարս զարս բնաբերեալ ուսքեայ զեռ յանասնի մարայ ·
Լաւ ինչեն կր թ կարի յարիեալ զրաբանաս մարոն,
ասեալ կիսրատի թէ ուսկատ եղիկարի Հոմն, այսպիսի
ինչ առաջի հայի կիսրաքայ ·

Լ սնոյ ասէ յայրարել, թէ հայն (թ նախաբարն հայոց,
այն է երանեալ հայր ոիրդոնայ) նշանաւոր է զանսանի-
բոյ · և ա առաջի ինչ զրս և ոչ հարկ թ զարանեալ
զարանն · Կիսրատար ասէ · այն այլարանս է կիսրատ · և ես
ասարիսանալ եմ, թէ զինչ զարան է առնել · զարանեցեալ
յարուցանել ի վրայ հորս, թէ թաղալ զնա ուր զիտ · զի
մի և զնա յանեցեալ ի թշնամիս մեր · Լհարց կիսրատ · քան-
կուրի հորս զարանի ասելին իսկ · Պիտի հա կիսրաքար · ոչ
է կարի զարանի զարս · բայց կան ինքեանք, յարս եթէ ասա-
զարեսցի՝ մանրեալ է նմա ոսկրոնալ ի ասելի յաղագանցի · և
ասկայն հանր է զարք զարալել զնա ի ինքեան զարանի
սեն և ուրար հրամեն հայրն իմ ասիպտակ ·

Հնդիսեամ ասէ զնա կիսրատ · թէ կամք իցեն քեզ առաջել
զնա քաղաքան զնալու, երկեալ է իմ՝ ի մեզ զիրս ոչնանանալ
նանանել զնա փասեալ, և ուռնել բարեկամ առաջել քան
զուռաջինն · Լաս կիսրատար ասէ · զիրարի հանր է քեզ ասնել
զրայ · քանզի ընկալ է իմ, թէ ոնդ հրամեն մանկանար

նարս սոսկալով ասին նմա. քանզի յարս գիտասցէ զ սասոն թագաւոր և զիարմ զայրենի սա. քանզի ի գոլ. նեղեալ ձերբակալ ոչ ասացեալ զնա զնա, զարդասկ հայրն զնամ՝ զոր խնդրեմք։

Լուաւ կինն զ. զայդ՝ լաս թագուհի ինձ նախ համբարս հանել, զի սրա մեծ ունիմ առնել յոյնսանի կարմիրս, և զի՝ զիարդ ասաջ ասեալ է իմ՝ ի քէն զՏեծնալս զիարդ. զի կարծիս լինալ հայոց, զի՝ ի պատճառաս սրոյ եղեն ոչոչանք իմ՝, և ոչ՝ ի սակս կուսոյ, ոչ սոսն խոյս յերիսոց իմոց։ և կամ զանեն զ զարդասանն՝ ի պատանդարդ։ և ես զիարաս պատացայ զնոս։ Ինքաբար ասէ։ զիարեցիկ ասնս զա. զարդ։ բայց ես յայժմս ոչ ասց քեզ. բրնի՝ զարս, այլ՝ հանապատս թագուհի։ և եղեցի յարտամ եղեալ զոս ամ սրամբք, և սուրս իբր երկու ունցուս զեռ յորս։ զեցիր առ քեզ՝ ի հեծելոց հ. ՝ի հեռանոց կամց ՃՁ բուսակոնին։ զարս առեալ քս ՃՁ քիչ՝ փոխանակ խոզաղաց՝ ի վերայ հայոց։ և ես փոյթ հրամայեցի հանդերձ հեծելոցդ զարք՝ սլինալ բացագայն առ՝ ի քեզն ի ներքոյ։ զի ՃՁ ժամանն պիտանոյ հասցէ՝ ի թիկունս։

Սա ասեալ խորհրդոյ եղ. կիրարս ընկերքաբ սամանքաբ յոյս՝ ի սահմանս լեռանց ուիտրիկն հայոց։ և անդ յեռ ա. սասոյց ինչ լուր առեալ։ լեռ գան գունդքն՝ զարս ասաքեալ էր կիրաքարս։ ոչ ասց առնն զոյուսանարս ոմն դուրս և պատանեալ եռ։ զի կացցեն՝ ի բացն վանեալս սա զրկեցաս։ և ունդ ոգանիցին։ Լոս ասոս հրեալ առ ինքն զ՝ խոնս զարան։ սրք ելին գիտակ կրոյն։ բռանցաս առ ենս։ և ասէ։ ս սրք մոերիմք։ հոյն յուսանիմ վերգան էր ՃՁ կիրաքարայոյ։ և հրաստակ նմին։ այլ այժմ լսեալ զգլուխ գոսեթիան Ծիրամեաց նորա։ արքանարհեալ է զնա։ որպէս վանեալ զոչ ասոսրն մեզ։ և ոչ զՀարիս վնասել։ արդ՝ մեք այժմ նկեալ ունք ասս սուսաց զնա՝ ՃՁ կարասցուք։

Ոչ այսոքս լաս թագուհի ինձ առնել։ դաս խրիատանգն։ ուրանհետան եղեալ ես յաղամ անդամ՝ ի սահմանս հայոց։ առ՝ ՃՁ քեզ զիկս ուանցդ պարսից՝ սրք ՃՁ մեզ ենս։ և անցեալ յառաջ՝ կաչՃՁ զարնսակ էբրինան։ յորս հայն ասզոր ՃՁ խոսալ՝ ի ժամանակի յորժամ վասանգ ինչ հասանի նմա։ իսկ մեք կարեմք զոգալ յանասանիսա սեղոն՝ սրք ՃՁ յաղասոյի կոմանս։ Լոս ասկայն պարս ՃՁ քեզ յուսաքանչն սրձանկալ ապս քանի մի վառիսոր։ ոչք թանալ և սուրսս իբր ասասգանք հրանեցին։ և ՃՁ դիպեսցին։ զմանց՝ ի հայոց, ընկնեսցեն զնս, և սրգեցին։ զի մի ինչ լաս հասասցին առ սպս։ իսկ զոր ոչ կարասցեն ընկանել, պանդեսցին ոմանք յուսաքանեաք գնին ՃՁ։ և պարոյ մարգեսցին հոգ գրամանդակ գանդագ յոյսանի սեռա-

նել. այլ միայն զամբուս տանս անեռալ առաջակս կաց-
ծեցին. արամ ասիլ. դու այսպէս սեզ տացի քեզ.

Այս ես վաղքաչ ի առաստան առեալ ի իս գկես հետուս-
կաց և զնա հեծեալս ընդ հանապարհն գտանելոյ սանդ.
հաս արշաւանաք գիմեցեալ ի բուն տանէնս ի գլուխ հայոց.
և ինձ գամակալաց գալն, սիրեալ ի մեզ. ելեալ ի գալ-
խաս տանէ, մեք գիւրաշուտ պարանք գնեալ. նակ ինձ ի
ելիցս խաստեանէ, յայնժամ ոչ ցայտունելն ի գոյն. իբր
զի ոչ զաբ ի հասելոյ տեղս խնայեսս գերծանել ի ձեռաց.
քանզի յայս արշաւանս պարտ ի մեզ գալս ինչ գտանել. ար-
գարեն արտաքոյ ի գաղանաց. զի ոչ նոցա նախ ի ինձ ինչ
գայցեն գաղանք, զանառասն գանեն. ա ինքանաց գալեն,
զի մի խրատացեն գնեն. այնպէս ապատաքաց ա մեք. | Եւ այլ
պարիսի երկոս խրատասք, (լայս ընդլայնի քանանցանա),

յատակ արմանեալ գիրգասանք գարանալ.

Նակ ինքն կիրս ի լաստանալ առաստան մինչև երբ գեր-
ծալ ի ներքոյ հրեշտակ ուսաքեաց ասս հայն այսպիսի
պատգամաւ. հրամայեալ քեզ գիսատս ոչ հայ, զի սնարատաղ
ի գեանս առնա, առեալ ի քեզ չտակ հանգայցն, և գալամ
գարս ի պայմանին գարտաս հաստատանել ազգային մեզայ.
իրս յանել ասել յարատաքանարն. եթե հայցէ հայն, ինձ
սոր խնդ, ասա. ի մեզ սահմանայ քոյ ի. և եթե գալանեալ
հայցցի, ինձ ես ինքն գիսատս ասեցեմ՝ գոլ, ասա. ալ գի-
ասեմ՝ թակ ելեմ խնդրեսցէ, թե լանի ինձանք, թանգ ար-
ասեմ՝ զգաք ի քեզ. և նա ելեալ տեղեկասցի.

Այս ինքն ինա արմանեալ գարատաքանարն՝ պատասատեցաւ
և յայն ամենայն զգուշալի գնալ ի մի հայոց. պատաներ նա
և գարացն՝ զգալ ինձ յանիկաս քանանի. իբր զի ելեմ պա-
տահեսցին սատք ի հայոց, ազգ արատացեն նոսա մի ինչ
ելանելոյ. և եթէ աք ի հայոց սնոտ ի գարս խոյ գանա-
ռելի ինչ խերսն սա նմա, գառնասցի. (Հնդատեալ յերկ-
բարդ գիրս. և առաս յարտ ի գ գիրսն նշանաց.)

Երբեմն լանս հայն գաղատանն գիւրասն, զարհարեցաւ յանձն
իւր ; զնեալ սանեալ գրգռել իւր սխարին մեզայ. և
առանցաղան ելեկոս ի այն, զի գարատանատարն գիսատ
եռաս զարգ շինան պարտին, գայ սնդեն կանգներ ինքն
ելանի գարանն. Այս իբրև յանհնարաս եմուտ, փոխմանակի
յգեաց պատանեկ. առ իւրան՝ ի մի հաւաքել գարգս. միան-
գամայն հրամայեաց առեալ գկնիս սրդի իւր գարատարն՝ ի
լերինս, ի սմին ի. գկանաց գնալ և գարգասն մեծաց ինչ
յանանց. ևս և գգասեր, և զարգալ և գարգասս մեծաց ինչ.
Այս յասել այնմանիկ լուեալս սնանեալ, ինչ գինչ գարձեալ

կիւրոս · Եւ յայնմ փոյթս ոչ ի լատուս հասանէին · զոր
ի թերան առէր · թէ առանձի ինքնին կիւրոս · հասեալ
կայ ·

Յայնժամ ոչ եւս կարացեալ ՝ի գանել · կապել՝ զանձն Ն.
գապարի փոխասեամբ · Այլ ի բրեալ անեմն հոյզ · զրուեցան
և ՝ի ղերեսս գոնել զալեալ կիւրեանց ՝ի աեղին հեռաւոյս ·
Տեսեալ կիւրոսի՝ թէ լաղմեալք մարդիան խուճապին ՝ի
դաշտս · առաքեաց առ նա պատգամ · և ասէ · եւ ոչ եմ՝
թշնամի ազգացդ՝ որք մնային · այլ նոցա եղեմ՝ որ ՝ի փո.
խուսս անապարեն · և այս. դարձեալ քեզմէ յետս կա.
ցին ՝ի փախչելոյ · Ոչ եթէ որք յառաջագոյն գնացեալ էին
հանդերձ կռուամբք · որսաահոգոյն զօրացն խրիւանդիոց ·
յորոց և քեզմէ ընկանեցուցեալ սրոս և կրակ սրբի ի ՝ի գլխն · եւ.
կրանալք և դասերք · և ոմանք ՝ի նոսանք · Ոչ ոչ Ոչ՝ն իրսն խմա.
ցուս ակեկուն · ոչ գիտակեալ՝ մեր ՝ի գիմեցն · ակրծոյց գանն
՝ի գրոր մի սմանալեալ · Այլ կիւրոսի յաղանակալ գնա՝ դա.
շտիցս զբաբն գնաս իւրոյ · և յղեալ առ խրիւանդ
պատգամեր ետ նմա դալ առ ինքն հանդերձ ամենեքեան դաս
ընդառնեալն էր · (Այլ ասաս սկսանն քանգիանս հիսանել
գրքի բանս ·)

Պատգամաւոր ուղարկեալ կիւրոսի առ հայն՝ հարցա.
նելոյ այսպէս · ասա ինձ հոյդ · այդր ՝ի ելքի մնալ կամիս,
և ՝ի ոչխս և ՝ի ծարուաբ կուռիկ · Մեք իջանել ՝ի դաշտ · և
ընդ մեզ ՝ի մնալս մնալոյդ · Պինեի ետ հայն · ետ և ոչ
՝ի մնալ ՝ի կռուիկ · Այլ զի միասին ասի՝ յանալ կիւրոսի՝ ասէ ·
և զի նասելոյ կամ ոչդր · Որ հայն · և զինչ ասա · Այս
կիւրոս · ՝ի ինչ պիտոյ տարակուսիլ քեզ · այլ հարկ է իջա.
նել և հանդերձ ասել դաստանեալ · Ասէ հայն · և ՝ի ինչ
դաստանոյ · Կիւրոս ասէ · նա · որպէս ետ ՝ի ՝ի ՝ի՝
ոչ և կամիցի · նոսա առանց դաստանանի իսկ · Կամի ասել
ինձ եւ ՝ի դատել զքեզ՝ ՝ի՝ և հանիցի ինձ · Մեք դա.
ստանանս՝ և մեք առանց դաստանանի · Պիտուցեալ
հայոյ՝ թէ հարկ է իջանել ՝ի ՝ի կիւրոս · և կիւրոս գա.
կեաց գնաս · և զամ՝ որ ինչ էր նորա · շարքանակի ՝ի մէջ
դրոցս ·

Յայնմ ժամանակի դարձաւ ՝ի հեռաւոր երկրէ երկոց գա.
գի հայոյն սիգրոն · (այն է երամանց եանն սիգրոն) · զի
լեալ էր երրեմն համարոտդ կիւրոսի · և լսեալ զանոյն ի
բարի՝ փոխանակի եկն առ կիւրոս · և իբրև եհան զհայոր
իւր և զմայր և զքոյր և զկին իւր ի գերեալս · Հարցա.ցեր.
ատաւ · Ոչ կամ բարի հայոցեալ ՝ի նոսա ասէ · ՝ի դիպ ժա.
մու հ.սեր՝ լսել զդատաստան հոր քոյ · Ոչդա վարվարակի

յատուն հօրեաց զիշխանս զգրաւն՝ զպարսիկ և զմոգաց ։
Իսկեաց ընդ նոսին և զպաշտօնեայսն 'ի հայոց ։ մի 'ի բաց
մերկեալ և զիմաստս ։ որք մերձն կոչին 'ի մէջ կուռաց ,
այլ՝ ելս էր թագ նոց ։ և ունկնդիր լինէր
Լոյս իբրև ուղեկցաւ առնոնն , խոսել սկսաւ կիւրոս , և ասէ
ցերանոնդ ։ ա՛ հոգ , նոնոր զաստուծոն խոշհարդ սատ քեզ
զշնորհսն խօսել յատենի սատ ։ ոչ զմեզ այս մի ինչ
որ ասելն իմն է յոյժ , պակաս իցէ 'ի քէն ։ քանզի ոչ և
գիտես , սատ լեալ յայսոյանդիմանական մեծ ասելս խոսիսն լի-
նեալ մարդոյ սրժանի գասանել նեղոյսն ։ թեպ զայն , զի ի-
բարեաս են և սրդիք և կոնայ ։ քոյ սրդոքին , և այլ ևս
հոգէ որք սրդոյ կան , սրդոսի և քանի գօրն գործեալ է
քո ։ և եղեալ զեր լուիցեն սրդոյ բարեասել քեզ ։ սոն զոր
սրարեալ լցեսս , զգրին իսկ գասատարս ասնիցեն զքեզ ։ Լոյս
նս ասէ ։ հոգոյ կիւրոսի զիշեալ հոգոյ իցէ քեզ ։ զի զշնորհսն
խօսելոյդ սատրի գոցս ։ և եղեցի որ լինելոցն իցէ ։
Լոյս կիւրոս ։ սատ լինի , սրդոքեալ իցէ քս երբեմն պատ-
գամ ընդ սոժգանոնդ հոր մոյն իմոյ և ընդ այլ մարդս ։
Լոյս նս ասէ ։ այս սրդոքն ։ Կիւրոս ասէ ։ յարձեցայ 'ի նոսա-
նէ , և հաստատեցայ զնոսա ուստ գոչին հարկատու լինել
նոսա , և յոմանս սատուլ գնացայ 'ի պատերազմ ուր և հրա-
մոյրեալ նս ։ խոստացայ նս ոչ կանգնել զեզ սոնոր ա-
պատատանի ։ Լոյս նս ասէ ։ այս սրգոյնս ճշմարիտ են քանզի ։
Կիւրոս ասէ ։ և սրդ ընդ ինքն սկսեալեցիր սրժմ զիարկս ,
և ոչ սատուցիցեր զանոնս զոցս ։ և ընդ ինքն յատուցիր սա-
տել պարտոցդ զամենս ։ Լոյս նս ասէ ։ սատատատ ցանկայի ։
քանզի զիշեցիր ինձ սատ ասելս լինել , և զնայիս սատ-
սատի թագաւոր զրաւոյ իսոնց զինի ։ Լոյս կիւրոս ։ զիշեցիր
և այս խնդրել զատատատի , և եղանել 'ի պատերազմ առ 'ի
ոչ ծառայսոնսայ ։ այլ եմեն սը յետ եղանելոյ 'ի պատերազմ
և յետ մատնելոյ 'ի ծառայսոնի զուն զարձեալն քեզեր յանձ-
նել զիշխանսն ամն իբրոյ , զինչ սրժան և առնել ։ ոչ այ-
սպիսին ։ զի սատ ։ եմեն ընդունեալ էր քս զայրն զայն ,
պատուիցիր զնս իբրև զրուցեալ ։ ոչ և սրժանի պատ-
ուոյ , թեն իբրև զատատատի պատուհասեալ ։ Լոյս հայն ։
պատուհասեալ ։ զի ոչ ներեսս ինձ սատատել ։
Լոյս կիւրոս ։ արդ սատ ինձ և զայս յայտնապէս ։ եմեն ոչ
կարգեալ իցէ 'ի քեզ 'ի պատոսն աւագսն , և յանցանիցն
ծանոյ յանցանսն , թողուցս զնս ապ և սատ փարել զայն իշխա-
նսն , մեն զայլ ոչ կարգեսս 'ի տեղն նոցա ։ Օ՛գայ ոչ սատ-
փոխանակ կարգեմ ։ Լոյս կիւրոս ։ եմեն ։ ունիցն նս զանձ
բազում , թողացուցանեմ ։ նոսոն ինձ 'ի ձոխսն , մեն ազգս-

սուգասցանեմ։ Եւ թոյլ առնասցուս՝ զոր ինչ և ունիցի։
Զան կիսաբան։ ապա եթէ իրաւեկ ես լինիցիս, թէ վասա-
նանիցիս ոչնչեալ դա, և անդրանիկ սուտ թերնասիս, զինչ առնես
ընդ դա։ Զան հոյն։ մեր սպանանեմ զայրն։ քանզի զի
ոչիսոյ է ինձ ոտել, և վասն սուտ թեամբ վասանոսն մերանել։
ոչ լաս իցէ Հնարաստեամբ խոսիլ, և քաշուիցիս վիճարել։
զկեանս։

Եթէ լանաս զայրոսիկ ոչդի՝ նոյս չասուրչ։ ընկենչ զիայրն։
և արուսաւորչ զրարմանանն։ նայնպէս և կանանչն կսկիսն
քարանալ լսելն։ իբր սոյն թեմ՝ ի սնոյ մասանալ իցէ հոյն։
և ինքեանչ իսկ՝ ի մասոյ ասնիցին կարնչիլ։ Զան կիսաբան։
պատասիրեալ՝ նոյ լաս լինել։ սուտ ոչ արձեալ։ թան է ոյս.
չափս։ արդ՝ այսոքիկ առ՝ ի քէն են իրաստանք ս հոյ։ այլ
մեզ զինչ ինչ խորհսարդ խրատս սուտ՝ առնել՝ ի վրայ այս-
ցիկ։ Զա այս լաս ենեթ կոյլ հոյն։ վասանանալ յանձն
իւր։ խորհուրդ մեստաւոյն ալիսոք կիսրոսի։ թեմ անոնէք
զանձն սպանցն։ և կամ իրատ ինչ սոպոյն զընդունին այս-
ցիկ։ զրան ոչդ ալ հանարեցան առնել։

Դոյնուեան սիդրան արդի նոր յասալ մուսասցեալ խաղեցաս
ոկիսաս։ և ասէ։ սան ինձ կնուրա։ որպէսզի հոյն իմ
ասրաւանանալ երեի։ կամիս։ զի ես սոյ վրայ նոր զայնոսի
խորհուրդ՝ զոր ընել օգասս հանարիս։ Զա կիսաբան քանզի
քան գիտեր գրնանիկ իմանասանի սիրգանայ։ և դրան-
չեցի հանդանանս անձին նոր։ զարդ զանի իսկ առնալ ի՝ ի
Թանկ անուն՝ յարամ եւաներ յոր ի նմա։ ցանկանալոյ ցան-
կայր լսել՝ զոր ինչ կամիցէ ասել տիրան։ նանիս ելի սա-
գեն և անդ հրամանն ես նմա խօսիլ զկարծիս իսր։ Զոկ
արդեան։ եթէ դա ապրարև ընտրելի հանարիս զնորհաստրդա
կամ զկարծս հոր իմոյ։ մեծ ապիս յարդաս լինիցեմ քեզ։ զի
հանանեցցես նմա։ իսկ եթէ թոսի քեզ։ թէ յանդասցեալ
իսկ յայս։ խորհուրդ իմ քեզ ոչս է։ զի մի զմին հե-
ռանեցցիս։

Ելեալ սուտ։ ոչ ոչդ՝ եթէ զարդարն զոյնեցիցս։ ոչ ինչ
հեռանեցայց յանցայեալն։ Զանեան ասէ։ և կալալ իսկ քոզ։
Զոկ կիսաբան։ ապա սարեցեն զ քանի զանի սպասս է՝ ի սա-
տիրն պատասխանի սրկանել զհայր քոյ։ զի զի արարեալ է զանի-
ռան պատասխանել։ Հնգեան ասէ։ զայդ պատասխան հոր
իմոյ՝ օգուտ հանարիս քեզ կնարա։ թեմ ինչս։ Կնարա-
ասէ։ եթէ ինչս ինձ հանարեի։ ապրա զիս ինքն պատաս-
խանեի։ Հնգեան ասէ։ բաղանն ինասես անձինդ։ յոյժամ
կարես շանելոյ զպատասխանի՝ մեծ ինչ առնել։ և դա-
զանց արարեալ զայնս՝ կամիցիս պատասխանել։ այլարդ՝

սան ինձ կիբրաս, Եթե մարդք իսկ շահել և լուծիցեն զնծ
ինչ առնել 'ի կշռամբէ անդ գանձիսան։ Ասիրոս ասէ.
ոչ ինձ Թոնի, յորժամ կշռամբեսցէն խնամառն լինիցի։
Տիգրան ասէ. Ե. ինձ այդպարև կիսրաս ոչիրպիս երևի, և
յիրասի այդ Ե շահ ունծ գան գնած։ զի զինչ ունծ գան զի-
մնասասցէ։ իսկ ոչանց խնամառութիւնք չիք ապաս յառաքի-
նոսէ։ քանզի զինչ մարդասցի գործեալ ոչ 'ի ձեռն հզօրի,
եղեալ անխնամառ իցեն։ զինչ 'ի ձեռն աղքատեալոյ։ զինչ 'ի ձեռն
մեծատանն։ և կամ՝ զինչ 'ի ձեռն իշխանի։ այլ հանգերձ
խնամառաւն ն և իցեն յարեկամ՝ որիստանի և, ես ոմ ծառայ
պատանեկան։

Լ՝ան կիսրաս։ ոչրաս կուրիս ասել, Թէ եռաև հայր քոյ
յայսմ 'ի միասն ուսոր յանիսնառ գոլոյ եղև խնամառանս։ Լ՝ան
սկիզբան։ այսմ յայմ մեծատարս։ Ասիրոս ասէ։ սրբեն դաս
զնամառանսի մուրդոյ հանդերձ լինել։ փոփոխական ինչ կիրք
հաղոյ։ և զ ուսանն խնամանիս։ ն։ ասորքէն սա հանդեր-
ձեալն է խնամառն լինել։ որպա է։ ամա նախ 'ի նոյն կրթել։
մինեն վարելս զանի յանմեռանն ոչ խնամառանս լինիցի։ Տիգ-
ران ասէ։ և զինչ ապա կիսրաս։ լեռեռ ընդեալ քա սոր-
սիսի ինչ։ Թէ նոյն սորուք անխնամառութ գոգալեալ իցէ որոյմ
է ոչլամ հզօրագանի քան զինչն։ 'ի որարաւն մասունեալ
խոկեսիսի դարարեալ իցէ յանխնամառեալն անտի խորեն։ և
ասասցեալ զնամառանն։ Ակ ասս ասէ։ զոր որարաւն հարքա
ասեա։ սրամ ոչ ոչ ոչ ասս ջանաս գանցանել զնա խնամառա-
ցեալ։ Տիգրան ասէ։ ելդանեալ իմ՝ 'ի դիս։ առանեն յոյսմ
յարամ ծանեան։ զանձին իսոյ զբարի։ և որանչանեցաս 'ի
քաջ հնարիս ոչ։ սրամ յանարարարանի հանեալ 'ի վրէ նոր
ընդունեցեր իբրեւ 'ի ծառայէն։

Ասիրոս ասէ։ ասրամ ինքն ինչ բանանիս լինել այնպիսի
որարաւն։ ես խնամառանն դարձեալ զանարդ։ մինչև ճանա-
նել զբարի անձին։ և հանարել դրցէ լասադոյն քան զինչս։
և հարատանիլ նոցա։ առաջոց կրեալ յանանն որասիսի սրա-
սահան։ Տիգրան ասէ։ կարի յոյժ առաւել՝ քան Թէ զ-
'ի մարս որաբերարդի յաղթեցի։ Ասիրոս ասէ։ հայր քոյ և
սչ մի ինչ ասանն ին իրեանց առկաւին ոչ։ այլ միայն յեր-
կիրանն է։ Տիգրան ասէ։ կարծես դաս, Թէ կայցի ինչ՝ որ
առասել ընկնեալ։ զանարդ, ոչ նիսիոյ սասանի, յոր արդ
վերարկեալ կայ հայրդ իմ։

Ասիրոս ասէ։ յիրաւի հաստատամ ես։ Թէ այրդիսի ան-
հոսակ կրնալ իցէ որդ ն հայր քոյ։ զի երբէ այնպիսի որ ի-
նեալ։ որ 'ի յանարարանն ոչ ամարհանաց վարի։ և 'ի ձուլորդ
կամ ի ինչ լեռանի անձանի։ այլ Թէ միասանդամ ոչի առցէ։

անդրէն յարձակեալ ուրեմն և յոխորտալ 'ի վրայ այլոց։ Զինչ-
բան ասէ, արդարև ոչ դիպելոց երևի կիսլուս։ և այլ իսկ
լինելի լինել պատճառս, որպէս ելանելիք հաւատալ 'սմ։ Զ'այլ
ասեմ քեզ կիւրոս։ արդեաւք կարեցո զտանել յայժմս Ժամիս
զդէպ, զոր ասեմ։ մարթեսցուս ասել մեծ երախտիս ցուցանել՝ որպէս հոր
խնամս։ որոյ թեմ նիրհեալս, առաւել ինչ արասցես քան զայլ
մարթեր քեզ առնել՝ Հայաստանեալ նման զանազան։

§ Ամենայն կիւրոսի զբանս ապիրատասի՝ սարսեալ լինեալ մեծա-
պէս։ քանզի թեմեր նմա 'ի գլուխ եկանել այնր ոճի, զոր
խոստացեալ էր կիւրոսայ։ իբր զի յիշիցէ զասացեալն յիսրա-
էլ առ նա, թէ ակն ունիմ սյնպիսի ինչ առնել։ զի էր
հայր քեզ բարեկամ քան զոր յառաջն էր։ Լ'սյս սկսաւ
հարցանել զհայրն։ բայց արդ՝ ասէ, եթէ անդրէն դիցնա-
նալիք քեզ հաւատացից, սրբապէս զոր արարեսցես ընդ նա,
և սրբապէս ինչ ասացես։ Լ'սէ հայր։ աչքիս այլ ոչինչ ասել
կարիս, բայց եթէ անխարդախ ընթանալ առաջի քո զնամ
զոր սէնիմ։ և դա ոչ սրբապէս և կամիս, եթէ յընչից, և
եթէ 'ի զրոյց։ լեսլիսոյ առատանոյ ուրեմն միայն զպատասխանս
ինձ բերեսցես։ Լ'սէ կիւրոս։ և որդ՝ ոչէ ասա։ սրբապէս զոր
կայցեն քո, և սրբապէս ինչք։ Այլն ասէ։ Հեծելազօրք հայոց
են իբր սեղեն հազար։ և հետեւակք իբր քառասուն հազար։
իսկ ինչք հանդերձ գանձուքն զոր եթէսլ հայրն իմ, են
ասելի քան զերկոք հազար տաղանդ արծաթոյ։

Լ'սէ կիւրոս։ զիկա զարդոյդ արձակեսցես ընդ իս 'ի ժորս։ և
զմեռեալսն առ քեզ պահեսցիս՝ զկնի ոչնչի խոստանոյ,
զոր լսարասցուն պատերազմ ելեալ ես։ (իսկ եթէ խոստիցիս
ասելով՝ զոր ոչ։ համանոյ, ոչ գիտեմ։ զի զնի 'ի յոյն
քաղաքն։ որպէս կարէ իմացուցել ընդ կամ ընդ ապրեցայիք, և
կամ խոչանիք։ այլ բանդի քաղաքացիս չենք ընդ ընդ Ելլ-
նոն պատուիրեմ քանզի ոչ ասելոյ, մեզ գնելոյ խոչանիք։ Լ'սկ
յընդերձ՝ ասէ գ'խոսանոյ յլսասն սարդանդայ։ զոր զարսա էր
սաղ 'ի հարկս, կրկին վճարեալոյ կիսաղարայ՝ մի վճարե-
ալ 'ի հարկս։ և զնա զայլ ամբ ոչ ևս հարեալ
ալ քա նամ գոյալսամ Ժամս։ և ինձ սոսբ ոչ ևս հարեալ
տաղանդ 'ի գանձ։ զոր գնա խոստանամ քեզ։ զի թէ բարե-
բարս լիցի ինձ ածի։ մեծ ևս երախտիս հատուցից քեզ։ և
կամ զոյնս ինչս՝ եթէ դարձցիս՝ անդրէն դարձուցից։ իսկ
եթէ ոչ հասցէ ձեռն իմ՝ 'ի գլուխ է անցեալն հանդերձ
լաւ զիրան՝ ինչս։ Լ'սէ հայր։ կենդանի ես դիցն կիւրոս՝ զի խոսիր
այդպիսի։ ապա թէ ոչ՝ ոչ լինիցիս կարեմ ես գնասցել 'ի քեզ։
այլ համարեսցիս՝ թէ սրբապէս ինչ ելանելոյ ունիս առ ես
այնոսիկն զոր ասել զորս առեալ ասելոյ 'ի քեզ։

Լիտոց ապա կիւրոս ; և ասէ · այլ որպէ՛ ոչ ասեն ինձ տրչ-
ցեր ինձ և մի՛ աղաղակեր կիրջդ · Լիս նա ասէ , զլաստ և.
կապացեալ առ · Ինչպա ասէ · և զինչ ուրա մի՛ որդ · ցդ ·
Նոյն ասէ · և մի՛ նոյ զլոսն կոր իցէ իմ առաջ · Կիւրոս ասէ ·
Ո՛ ոհա ոյդ ոմեհոյն՝ զոր խոստանաս , կիմնապարսիկ ասելն
ինն գոն զոր ասեցուք · Լիս գոս ասիցարն առա ինձ · զա-
նոյ գին հաստեսեր մի՛ դարձուցանեցոյ · ի քեզ գին քոյ · Լսէ
նա քանզի նորոյ գին ածեալ նր , և յոյժ սիրեր զնա , ո-
ոկ · որդուն կիւրոս՝ զունն իմ առաջ · ի գին · միայն ինձ
ու ոպամնասոյն այլոյ ելլեցք · Լիս կիւրոս ասէ · և
որդ՝ դու ամ · ի քեզ գինն քոյ · զի ոչ հոմարիմ զնա գնե-
լի առեալ , որովհետև լի քո երբեք ի մէնք փոխանցեալ
և գոս ոչ հայ սա · ի քեզ գինն քոյ և զորդիս քոյ · զի ամա-
ցին զանձինս ազատասիրէ գործեսցս առ քեզ · Լիս այժմ
լսեցիր ոտ մեզ · և յետ ընդիմանցն երթիցք ի ա.

Հանոյ ի մեզ ·

Լիս եղև երբեք բազմեցան և կատարեցին զընդիմին · խո-
ովեցան կիւրոս ընդ ոխերսոյն (զայլմէ ասեմնէ զոր ուրա-
ոնալ էր երամանգ ,) և ասէ · Լիս ինձ սիրգասն , որ իցէ
ոչոյ այլն այն գովելի վարուք , ոչ ի մեզ յաստ լեր զբ-
լեսոյանեց · Տիգրան ասէ · ոչ ապաքէն տարն գնա ոչն ա-
հայր իմ · Կիւրոս առէ · զո՞ ինչ յանցանայ · Տիգրան ասէ ·
զրանպն ասէր , թէ ինձ ինամարար է կենակցութիւն նորա
լայր և դ.ս. գնեսն կիւրոս , թէ քանի հոմանա ոք էր
ոլոն և բարի · մինչ զն և յոյսամ սրտոյ յոյսամ՝ ժեւոս-
նէր , կսէր՝ զնս ոտ ինքն ասէ · քեզ ասեմ ոմիկրան , մի
ինչ զայլոյցցեսն լէ հայր քոյ մի՛ մահոն լոյոյ · զի ոչ եղեն
ոտ շարոկամն է գործ զոյգ , այլ ոտ սնոյիսուն · իսկ
զբ ինչ վիճեցամ առ անոգիասն յանցանեն մարդ ի՛կ , զոյս
նամ յանկանայ · լինել հանորիմ · Օ՞այտ լսեեալ կիւրոսի՝
ուրեք · ոտոյ ոյնոպիսոյ ոտն ·

Ոչ նա ոլոյ բանիկ հոստատեալ զհաստատի ելին հոյգ ի
կուռ հանդերձ կոստանքք , և ամենեալք դնացին ուրա-
խութեամբ ի մեսուլնա խրթանց · և անդ պատանին ի մէջ խո-
ովանց (ոտ քանուսինա) ամն զինանասոյնէն կիւրոսի , ամն
զանհանոսի նի , և ամն զէնգուլն , և այլ ամն զգեղեցկոյնն
ն զքանի՛ · Լոյսիսամ հնչաց սիրգսն ցնին խոր · միմեն
ն.քեզ ասէ գեղեցիկ նրանցոն կիւրոս · Լիս նա ասէ · ամ ն.ամ
ասեմ քեզ · և ոչ իսկ հայեմ ի նա · Տիգրան ասէ · ոտա՛ զ
հոյներ · Լիս նա ասէ · ասասգուն ասեմ · ի՞նա հայեմ , որ
առաջն՝ անձին ասարանոյ գնեալ զյանկանի իմ · (Լիս ասեմ
ոչ մեզ մի՛ մոսիսոնն՝ մերնեմ ի կիւրոն նէ՝ ՅԱ · եբեսաց)

Եվ զդրեն անդր եկեալ ՝ ուսցին հայն հանդերձ սիրասեան՝ զերեսս հիրաւոնեարանն մատոյց կիսարան և հանդերձն զրաց նոր · և հրամանն ՝ հան առ խրատ՝ ժողովիլ անդր ՝ քեզ ոգոյ ասասը , զոր միանգամ զարս եր գնալ ՝ ի կիսարանն ՝ ի զաւառարարն · և զդրեանն զոր ասացեալ էր ՝ կիսարանն , ելիցին ՝ սասելանոնով առաջի մատոյց ՝ ամն · քանզի կիսարան առեալ զրոյսն ինչ ՝ ինչ էր հրամայեալ ՝ զիրսգեալն ՝ ելեալ հոն · Ի հարց ասաս կիսարան , ՝ ի ձեռն ՝ ի ՝ ձեռն զրեալ ունի զրաց առաջնորդ ՝ ձերասին զրաց · Ի զրեալն ՝ ի միանգամանն ՝ զրեալն զրեն ՝ ոչ ես հրամայեցաս · Ես յանձն ասել ասելոյն · զրեալն ասեն՝ զրեալ կիսարան , ՝ ի ինձ հնար մեկնել ՝ ի քեզ ; Եթե բեռնակիր իսկ լինիցի՝ Ոգոյ ՝ հրամայեալ կիսարանի՝ ասէ ՝ զրեալն ասեն հանդերձեր , Եթե ՝ ի ՝ ինքն ՝ զրեալ ցանաչ էր զիրս քոյ՝ թե բեռնիս կրես դաս · Տիզրան ասէ ՝ և զինչ՝ թե ՝ լանիցէ · Հայեցուսցուք ասէ հիսուս , ՝ ի ՝ զրեալ զրեալ զրեալ զրեալ · Տիզրան ասէ , ՝ ելիր , թե կարդ հասեալ են , Ես իրրև հասին զրեալ , հան՝ զիրս զրեալ անդ ·

Զիսուս զրեալ անդ ·

Ի զիսուս զրեալ ասեալ կիսարան ՝ ի զրեալ զրեալ և զրեալ՝ զրեալ զրեալ զրեալ ՝ ի զրեալ · և հայեր՝ թե ՝ ի զրեալ զրեալ ՝ ի զրեալ զրեալ զրեալ · և իրրև եկեալ ՝ ի բարձր լինել ասելն , եհարց զրեալն՝ և ասէ , մի՛ վերկնք են զրեալն , ՝ զոր զրեալ զրեալ զրեալ զրեալ

զի ոչինչ ասէ օգնել մեզ 'ի վնասուն այսր գործոյ , զոյգսի
նպատակ եղուցանէ , դիմեալսն փոխեալ 'ի վերս առնուլ
զանկիսդ , և ամենեքեան զառաջ քան զդուռնորուն լինելոցս ,
դանդաղ ընթացարուք ոչ թերարանիցք 'ի զենս • և դուք
մանկք գնացեք առ մեր յոտեակ լեալ • և դուք հայք բա-
ժանեցարուք յերկուս , կէս մի յոտ լեալ , և կէս մի յառա-
ջագունոց • և դուք գունդք հեծելոցդ զկնիկ մեր եկեսջիք •
և խրոխտանալ սարսեալք զոչս 'ի վերկոյս • և մեք ոչ պան-
դարանս ինչ ցուցցուք , բանի վարեալք զնա •

Օ այսոսիկ ասացեալ կիւրոսի՝ ինքնին յառաջ անցանէր՝ ա-
ռանձնապէս լինելով զարանն • Իբրև իրաւունք եղեն ասելոցս ,
մեք ոչ առ 'ի վերանալոյ սարսաւեալ , փաղփաղանի ոգի տարին
ոչոյց • և միայն ոչ ապաշաւեալ 'ի մի վայր գտանիմ • Ոչ կիւ-
ռոս ասէ • ո պարսիկք՝ նշան ասի մեզ ոչ ինչ մեռանել ոչ ոչ-
զի մեք վաղապէն հաստատ 'ի կուսաց , նոյնս մեզ ոչ կա-
բասցին առնել • Իբ եղև իրրև մերձ եղեն զաչքն կիւրոսի
'ի գլուխս լերանցն , տիրացան որ 'ի միասին գնացին ընդ կիւ-
ռոսի , ասեն • գիտիցես սարսեալ կիւրոս , զի մեզ նոցա
ի փոխեալ 'ի նոսին մոռանել • քանզի հայք ոչ ինչ այնոսիկ
ունին , որք ժողովել կարացեն ընդ մեզ ասելոյ • Իբ կիւրոսի
ասիցեն առեալ՝ ասէ • գիտեմ և ես զայդ • և ասիցին պատ-
ասխանիս սարսեալ գիտել կարելի զինեալս • զի յորժամ
հայք ինքնեքեան ինն տարուցեալ 'ի ենչոսեալս ասան 'ի խաղ-
տեալ՝ գիտս գիտիցուն , զոր ասէ ընդ առաջ եկեալ գիտ-
նելոյին • Իբ եղև առեալն խաղալոյն զնոյս հաստ եկեալս ,
ազատակ բարձեալ դիմեցին 'ի վերն ենչ • և հայքն ընդ կիրուն
զարձեալ՝ ձգեցին զնս զկնի իւրեանց • յայնմանէ հաստատ
սարսեալ՝ հարին պատերազմն 'ի խաղաղեալ ոմանք • և զոմանս
ձերբակալ արարին • և զայլս փոխեալ առան՝ եկին 'ի վեր ,
և առին զքաղաքս լիրանցն •

Իբ 'ի հաստատել ոգի զարդն կիւրոսի՝ հրամանս եւս տուին
Հաշեմ • և յետ Ինդանն խարշեցուս զինել առնոյ 'ի սեղ-
ուոյ անդ • հրամայեալ և ասիրարանայ յոգել զանն առ հայոյ
իւր , և պատմիցել , զի եկեալ առ թագն՝ բերեալ ընդ իւր
զարձեալս և չհանդարտեալս • Ոչ թոյլ պահեալ ածին առ
ետ զկիրուսն կարգանոյ • և զայլս ասեն՝ զնոյս զկատարեալ
եկին , զոչս և անեալ կիւրոսի՝ եւ լուծանել զկապանսն •
և զինարարսն հրամանս եւս դարձանել՝ կոչելով զաժիշս •
Իբ ասէ՝ ոչ բարեալն զնոսանի • եկեալ է իմ այսր մի
մեզ կարարանել զմեզ , կամ մեզ զմ պիտոյից ինչ պատ-
բաստել • ապ զի կարգեմ հաշաուն խորհրդոն հաստատել ընդ
մեզ և ընդ հայս • գիտեմ , զի յառաջ քան զառանն զլնոց

ՀԵՐԱՆՑ՝ ԵՒԵՐ ԶՈՒԲ ԿԱՐՕՍ ՍՊԱՊԻՍ ԽԱՂԱՂԱՆԵ · ԶԻ ԱՊԱ-
ՀՈՎ ԿԻ՝ ԻՒՐ ՁԵՌ · Եւ ԶԻՆՈՒՈՐ ՀԱՅՈՑ ՅՈՓԻՍԱԿԵԱԼ ՍՈՒՏԱՔԻՐ
'Ի ՁԵՌ · ԻՍԿ ՅՈՒՏԱԼ ԴՐԱՑ ԷՐՈՒՆՑԻ՝ ՍԵՌՈՒՆԻՑ · ԵԹԷ ՅԱ-
ՌՄԱՄ ՎԻՃԱԿԻՆ ԳՍՏԻՔ · ԵՒ ՍԻՐԵ՝ ԵՒ ԱՅԺՄ ԱՐՁԱԿԵՍ ԶՁԵՌ
'Ի ՍՏԵՆՍ ՁԵՐ · Եւ ՍՏՈՒՄ ՁԵԶ Եւ ՈՒՂՂԵՑԱՑ ՍՊԱՐՍԱՅ ԻՍՐԱ-
ՀԵԼԻՆ · 'Ի ԿԱԲԻ ԿԱՑԻՔ ԵՐԱՆԵԼ ԸՆԴ ՄԻՆՉ · ԵԹԷ 'Ի ՔԱՐԵԿՈՒ-
ՄԱՆԻ ԳԱԼ · ԵԹԷ 'Ի ԿԱԲԻ ՅՕՏԱՑԻՔ · ՄԻ ԷԼԵՍՑԻՔ ԱՅՍՔ ՈՒՆ-
ԼԻՆ · ԻՍԿ ԵԼԵԼ ՎԱՍՊՍԱՆԻ ԼԱՒ ՀԱՒԱՐԻՔ · ԵԿԻՑՔ ՈՒՍԱՆՑ
ԳԻՆՈՒՑ · Եւ ԶԳԱՍԱՍՈՒՍԻ ՁԵՐ ԱԼԵՍ ՅԱՆՁԵ ԱՍԱՑԻՔ ·

Օ այսոսիկ լսէաւ խուզանաց՝ զարձին յայժ զնիւրս · Եւ
գայուն խնդութեամբ 'Ի տունս իւրեանց · Իսկ Հայն լսեալ
զպատմեր կիւրոսի, եաւ ել իւր զդուծուրս Եւ զնիւթս
լինուծոյ, Եւ ՀՀԱ ՈՒ ՆԱ ԽՆԴԱՑ ՎԱՂԻՍՈՒԱԿԻ · Ելին
յայնժամ Եւ խուզարքն, զպա ապանուրալ էր կիւրոս · Եւ 'Ի
նմին աւուր եգ ԽՍ ինքն կիւրոս դաշն խաղալոյն 'Ի ՄԷՋ
Հայոց Եւ խաղանաց · Եւ ապա սնդեն միաբան ձեռն 'Ի գործ
արարեալ՝ շինեին զարարիսն սմրցին · Եւ բերեին զնամ ոչիա
զարծանն · Եւ 'Ի լինել երեկոյի՝ արար կիւրոս երկաքանչիւրոցն

ՀՈՒՆԵԼԱՆ ԸՆԴԻՐԿԱՑ ԻՐԱՆ ԹԱՐԵԿԱՄԱՑ ·

Դեռ ապարիկ իրան կատարեաց կիւրոս զշինուն ամրոցին ·
Եւ էր անդ մեր մեծագոյն պարիսպանն Ի բաւականին կարգեալ
Ոչ վերակացու զանն 'Ի մարդ · Եւ ապա ել Եւ գնաց սնոտի
Հանդիպեալ զարքն՝ զբաւ ուներ, Եւ զպա էաւ 'Ի Հայոց · Եւ
իրան ելք 'Ի ՀԷՆ, ոչ ապ ՇԱՅ 'Ի Հայոց փոկեալ 'Ի տան՝ ալ
ապր · Եւ ոչ ելին, այլ աւ Հասարակ ելին ընդ առաջ նորա
խնդալք մեծաւ՝ ցնծալով Ի Հաղասն խաղաղանն · Եւ բե-
ղեալ ընծայս մատաւցանեին՝ զոր ինչ իրաւունքեր ոք ա-
ներ մեծադին ·

Եկն ապա Ի առաջ Եւ ելն Հայոցն՝ ասելով ընդ իւր զդրու-
ատ՝ ս իւր · Եւ զկրսեր՝ սրդին · Եւ քաց յայոց ընծայից մա-
տոյց կիւրոսի Եւ ասին · զոր նոքա ոչ էր կամեցեալ առնուլ
կիւրոս · Օ այն իրան ես ես կիւրոս · ասէ · մի՝ ասիցուք
զկս · 'Ի ՇՈՒՐՀ փայտս թարեալ ՀՈՒՆԵԼ · այլ զոչ մի ելն Եւ
Եկայք՝ ոչ ՀՈՒՆ զինչ · զոր ինձ քեր · Եւ մի՝ այլ Եա
ասացին զայն Հայոցն · գաւոր Եղանոցն · Եկայք · այլ զոր-
գարեան զարքն վերարձ գարդի ըստ · Եւ ասեսցեան Ի իւր
արանոցսն · Իսկ զՀեռաեալ ինդ պարհեան 'Ի պէտս քոյ Եւ
ուստերացդ Եւ զտունարդ · Եւ ՆԱԲԻՄԼՔ զպարարանքն · Եւ
զՀեռաս ձեր ինդ ս ՀՀ · զարեսցիք · զանգի շատ լեալ Հեռ-
ել լեալիր զանարանս · յորժամ իրարանցեալ ոք զՀարանցն
զՀեռաս իւր ·

Օ այս ասացեալ կիւրոսի՝ զարեաց զերիվարն · Եւ ուղեկից

լինելին համ Հայն և այլ ամ մարդիկ • և բանելոյ զնա կարդային • Լ։ ապա Մելքիսեդեկ կիւրոսի 'ի նոցանէ գարձեալ ետու Հանդերձ տիգրանաւ. և մեծամեծաց պարգևս, և եկին մեզ մարդս առ կիւրոսայ, (այն է գրաբէ) • և յանցանել ինչ ուսերց գնացին 'ի գրանդարդի 'ի մի բանիցն •

Լ։ այս պատմել է քսենոփոնտեայ ամենեցուն 'ի մի բանս կամեն։ եղանակ եղանն տիգրանայ է կիւրոսի մեծի • զոր այս զանան Հատնոտանելով և փոքր մի պարզելով 'ի մեջ բերեալ առանոր։ Օ։ այլ 'ի մեջ բերել և զնոսանն 'ի քանի մի սոյգ բանիցդ ասելով։ Լ։ այս բանս, որ և յայտնի տեսանի, Հիւսանեալ ինն են։ զի ասելիցն սասայ, յայտնի մնասել են, և ասելոյն խոսք • որով Քանայ քսենոփոնտ գուցանել, ինչ բանի պարանեալն էր Հասանարանն կիւրոսի • և իսկի ևս ասել սրինակ, ինչ զինոյ պատան ոչ մեծի իշխանին ասելոյ՝ արդեսն էր կիւրոս, փարել յայտնիսն իրս։ Լ։ այլ այս մի ինչ մեզ Հնամատուցեալ յայտնի անասնոն 'ի բանալ յայտարարել։ ինչ ուրեմն մեզ տիգրան ելանելն էր յայնեաց՝, և տիրելի յաջս կիւրոսի, և մանրիմ Հարին և օգնականն զնա՝ ժամանակս Հարա • արդեն և յայտնի անասնոն 'ի գրանդարդ Հարին քսենոփոնտեայ, 'ի Գ։ գրոց մինչև 'ի Շ։ յայս ցուցանեն զանկրան իրս գլխաւոր ազգակից կիւրոսի •

Գ։ ԿԷ։ ԱՌԱՔԵԼԻՆ •

ՌՄԿ՚. (Ի). Յորաման 'ի գիրս • ՃՌ • երես • 532 • և պլուտարքոս 'ի գրոցն զանկրանցեալ • երես • 420 • և 508 • և ապոլիոնոս • երես • 216 • և 218 • Հասարին, ինչ քաղաքն տիգրանակերտ տիգրանայ 'ի ժամս պատերազմացն մինչև ասասայ ընկալաւ զայն ոնուն։ Լ։ մեր երբեմն ի Յոյնեանցն • Ա։ 29 • յոյսոցին տիգրանայ • և այս սնոտարանքս ինն է • վասն զի խորենացին 'ի մարդեասայ գրէ • իսկ մարդեասս յառաջ էր ժամանակաց. քան զանկրան երկրորդ • Լ։ այլ Հայերով միանգամայն 'ի պատմեցեալ Հայոց և այլոց ազգաց մեր է. ասել • ինչ մի, այլ երկու էին տիգրանակերտ քաղաք յայլեալ տեղս մինեալ • մին ասի մինել ամիդ քաղաքն, այն է տիարբեքիր յաշխարհին ասորեաց՝ յառաջին տիգրանայ կամեցեալ և միւսն երկրի մինել յաշխարհին սիւնեաց • զորոյ ինչ այն իսկ ապարան քաղաքն կամ ապարներ, մինեալ ինչ երկրորդ տիգրանայ • Կամ ինչ գուցէ ասել այս ապարան քաղաքն էին մինեալն յառաջնոյն տիգրանայ • իսկ ասիդ 'ի երկրորդէն •

Յ· ՎԵ ԿԻՍՈՍ ԼԵՍ Յ-ՄԻ ՅԻՇԻՉԱԼ ԵՂԵՆ ·

Վերոյիշեալ յամուց և ոլորց ոգեղոց առհասարակ առանձին, թէ կրեսու էր, յասելոյ կիսրասի · և թէ կիսրաս ինչ կրկին գիրեսու · Լսի խրենոցին · Բ · 17 · և 12 · յառաջ քերեալ զլրբս պատուիրս յամանայ, ի ԷՍ՝ պղծիկրատես, եստրարա, փղեդանիտ, և կրանեղրոս, որոց գիրը այժմ ոչ գտանին, ասրակուսի Ի ՀՅ սրա · և. սրա Հաստատուն հանրերն ասել, թէ սրասաչեն պարեմն. Թոան վրայարդուկ ինչ կորնալ զկրեսու · Լոյոյ զուսուցին կարծիսն ևս հանրերի Հաստատուն, ոչ ա և իսկ · վասն զի առաջին պատմիչ ոչսր ե դեռ հերոդատոս, որ ծնաս յամի ՀՀ. Բ 35 · 10 · 45 · ուներ զԿիսն մեշանեն կիսրասի · և. 366 · ոմանք յառաջ քան զնեբուսարկել արասչեսի · և գրեալ յերկար և որոշ · Ի · Ի 70 · գվարդ մինչև Ի 90 · զայն մեր պատերազմի, որում կիսրաս յաղթեաց կրեսասի · Լսրբ գինրդ գնոր էր նաև գրել զոյիպանի գործ որ գարձեալս յեռ բեղ ամոց, եթե գիսի՝ թե կրեսա էր յասելոս սրասչեսի · Ոչինչ պատմի և քանեմուս, որ ծնաս յամի ՀՀ · 3350 · 336 · ոմանք յառաջ քան զնոյզ աւարել արասչեսի · Ինչպատուիկ գնոյն և Կանեսիա՝ որ էր ժամանակուցիոյ քանեմոնանոց ·

Եւ ասեսցուք սր, թէ յեսեն պատմիչք զոյրն սրասչեսի մասին ի պատմագրասանին հերոդոտեայ և քանեմոնեայ և այլոց · բայց զայդ ասել անսուտ է · զի երկոքին նոր սյնպիսի ճարտարի սրսրադալիք ի կարդի երկոր գրեն գիրսդ, որք միայն աւարդն կիսրասի սրասչանին · Լս դարձեալ պատմեն նոր, թէ կրեսաս էր բարեկամ սաղմի փիլիսոփայի · իսկ որդ յոյանեի է ասեն, թէ ասքն փիլիսոփայն՝ որ էր մին յեոնն իմաստասիրաց, էր ասս ժամանակը գրեսուսի · ապա և կրեսաս Ինանին ձեռի էր · և ոչ թէ Ի ժամս արասչեսի · Սոր Լեղդատ զայն, զի ամ պատմիչք առանդին, թէ կրեսաս էր եղբայր կիոնն ամբարակոյ՝ հանուսն կիսրասի ·

Լսել նոյնպէս զք հասանելոյն, թէ այլ սին կրեսաս էր յաւարս կիսրասի, և այլ սին կրեսաս յասասրս սրասչեսի · ոչդ ևս ոչ ճշմարտի · զի եթէ այդպէս էր, ապա սոյ պատմանեն ընդանեալ էր սյսմ լեսին կրեսասի քան զոր ընդունի առաջնումն · քանզի սրք զկրեսաս Ի ժամս արասչեսի գնեն, զնոյն պատմեսն ասասիոյն առաջին առնեն ·

Բայց եթէ կամիցիս զնանել զրոյցսդ, այսր այլեալսդ, երևի լինել շիսանոսի անուանաց առ պատմագիրս · իբրև զի

անանց. Ի նոցանէ զանազանեն կիրսոյ զիրքանեն լուսաւոր
խառնեալք ի սմանէն կիրսոյ ի թիրն. նոցին, և զանազան
արատոնեան թիրին արարչից ընդ սմանէն. մերոյս արարչեան
պարտեալ զարատանէ միոյն սանեալ են միասին, և որ գոր-
ծեցան յայլսում ի մէջ սարեալ են զայն ի ծիրս կիրսոյ
մեծի։ Իսկ թէ զինչ այն եղեն, երկայ գրեն նիկոլին ծիրա-
կից արարիչք յանուսյ քսենոփանա և կանոնեան։ Ը սրա և
գիրոգրաս սիկիլացի, և այլք։

Պատմեն մեզ, թէ գարեանի ենկիլ սրբոյին, պարսից որ կո-
չեր նոմնա, եղեն երկու որդիք։ անուն էրիկոն արատոնս,
և կրսերոյն կիրսա։ գորս էառ զիրսին արատոնեան երկնա-
և զկանչն զիրսա, ասաց մարդկան ի մէջ։ Զին լուսաւոր
այլ մի ոչ ջատագով այնու մոխոսաս Ը եղաւ խրատ, և
գրգռեաց պատերազմ ի մէջ նոր։ և արատոնս մերկեալ ա-
ղատ գնա։ և արձակեաց ի խնդրոյ մոցն։ այլ հուսկուց միա-
նոցամ յարուցեալ ի մարտ Ը գնէր արատոնեան սպանաւ ի
ձանանց։ Լ՚ոյ գրեցէ անանց ի մատենագրաց, զամբանեն
սոյն արատոնեան զկիրսա։ գնոցայ խիր զմարդպան։ լու-
զաւոր։ փոխարեալ ընծայեցին մերոյս արատոնեան։ և ա-
սացին, թէ արատոնս զարթեալ կայ զիրսա։ կամ զկիրս-
սա։ և կամ զկիրսոս ազգոյ լուսաւորաց։

Ի սրենացին ի մէջ բերեն և զայլ ինն սուտարեանն Ը ասեն.
այսր։ ոմն և գասանեանն սան, նեբրասանեան։ վերին հա-
պաղ։ եղիրատացոյ՝ որ էր ի ծիրս։ փիլիպոսի տոր։ մե-
ծին ասկանոյին, հիմնեալ։ ասեն յեսոյ էր քան զկիրսա
և զկրեսոս։ իսկ մերս արատոնս հոյնսան էս։ և ասի ասեն
յեսոյ։ էր քան զնեբրասանեան։ Լ՚ս եմեն պատեն։ ասա
մի հնար։ զարտաշես։ հասնորիս յաստս։ կրեսոսն։ Պոխարի
ն։ և ասա։ զի ի զամենայն արքունս խոսքեսցոյն։ ասի այս
կրեսոս։ երբեմն կիրսա դրի։ երբեմն կիրսոս։ և երբեմն կրե-
սոս։ նոյնպէս։ մերմ դեն ընկեսցի։ և մերմ լուսաւոր։
բայց յայս։ Ի՚ թէ բանք խոսքեսցոյն հոյնն սոս կրեսոս
լուսաւոր։

Իսկ փարսան այլ ինն պատմ։ մեծն սիրքոն ասէ։ որոն
զամ գահակ։ և զկրեսոս ընդունեալ։ և արձակեաց։ զիրսն
զնեալ։ Ի՚ թէ սիրքոն։ մեռանոս։ նոր։ կիրսոս։ յանուանէ։ նոր
զկրեսոս։ Լ՚ս սանեանոս սուրբն։ գրեց։ ա։ գլ։ ե։ զնեն,
թէ։ զկրեսոս սրանեալ կիրսոն։ եղոյծ զիրանանեն լու-
զաւոր։ Լ՚ս։ սրա։ Ի՚ յաջորդ գլուխն ասէ, թէ արատոնս
զնեալ։ զարտաշես։ զարա զկրեսոս։ լեզուացոյ թիրն։ Լիսիկոս
առնն և սամանէ։ նոյնչ՝ որ։ զկրեսոս կործեալ էս։ ի մէջ բա-
նի։ Լ՚ս։ ոչ ճանաչեան։ ի։ յայսմանի լինի։ ի վերայ։ գրեալդ։

Լ. Վեր հոսող ներքոյ։

Զանձանանա։ գլուխ։ Ը։ Հանդերձ։ թէ կիւրան մեռաւ։ ի մարդիանոս թագաւորութենէ։ պատուէր առնէր գրագրաց յաղագս թագաւորի իւրոյ։ և աշխարհին յարս ասելոյ։ Կամեցաս։ գլուխ։ Ժա։ ասի։ թէ պատերազմեալ կիւրոսի ընդ սարդայ թագաւորն գերբկայ։ որք են սահմանակից վրաստանայ։ հարաւ։ ի հնեան։ և մեռաւ։ ի վերայ սոսի գետ եղեալ։ աւարդ։ Լսելիս ազգաւ։ ի յիշատակաւորն նախնի թագաւորաց։ թէ սնեալ։ ի սիրելի յաշխարհին մարդեայ։ Այլ հայի և քան զերկրորդի։ զոր ասեն խորենացին։ Ը։ Ի։ յաստեղս։ * ուր այնպան թագաւորաց։ կիւրոս է մարգարեն։ պատերազմելով ॥ Լսեալ հիւրաստան։ գլուխ։ Ա։ գլ։ 214։ և յաստանայ։ Ա։ Ծ։ և վարդենիս մարգիսանս։ Ի։ Ի։ և այլք պատմեն։ թէ ի սիրելին է թագաւորի թագաւորացոյ կամ մարդեցոյ։ ասեալ։ զոր յանէրս զերեսարս սիրելոյն։ Ի։ Ի։ թէ ձեզարեալ եղեալ ի թագաւորացն։

Կախեցաւ զիպան։

Զամ զիպանէ ալիսան է։ զի ուրեմն զոր սպանին զնեն։ զի թէ ի թագաւորաց սիրելեացդ իցէ յայլեալ կիւրոս։ զանանն զիպանի էնեալ իւրեան կարմանցն երասխ գնալոյ։ և ասեն։ թէ նա ինքն թագաւորն թագաւորն կարէր արքելոյ։ զկիւրոս։ զի մի անցցէ ընդ երասխ գնալ։ զայլ եթէ նա անցանեալ և մատանէ յաշխարհն ազուանեն իւրոյ։ զի գիւրաւ յաղթեսցէ նմա։ Այս բան ասոյ առաջակայ մատուցանեն։ և ասէ այլ ինչ ուրիշ։ զոր զի յայտ է թէ յոյն Ամիսն երասխ գնա։ ի նոր ընդ խրատուելոյ թագաւորաց։ զայլ։ ահեղանոյ արքային հայոց։ Զի լաւ ասէ մարդն է ասել։ թէ կամ ուստ է։ զի սրատանելոյն։ և կամ այն թագաւորն ելոյ ի իշխան ակիւթացւոյ։ զայլ թագաւոր հայոց։ Լսեալ թէ պատմիչք թագաւորի ասեն զնոսին։ զոր կասկածելն նրանք։ զի ոչ զի թագաւորի ասեն զնոսին։ զոր հեռաքնին յանի։ ի Ծանանաւ։ թիւնն յուսանենոյ։ զերեւ։ Ա։ սնանա թագաւորն կամ թագաւորն յաւելա նշանակն զթագաւորս արանիսն։ քան թէ թագաւորն։

Գուշի։

Զ զլսոտիկ եղեալ։ ասորակաւանքն։ ի զբ իրոյդ։ և զ ասորակաւանքն կարանքն ասել։ թէ թերեսս կիւրոս յեա ձիկոյ թագաւորանոյ ընդ սիրելոյ։ և պատերազմեալ զ նմա կարեալ եղև։ ի նմանէ։ Վասայ։ յայս հայի ոչն քան յոլ հանանաւ կանանաւ։ զոր գրէ։ թէ սիրելոյն երանեան պեան * ժամանակեալ յանուշ մարդն ինչոյոց (ոչն է թագ-

դուստրն մարեաց) , և կալեալ զիւրսս զիրսն զիշխանուն մա-
ղաց և զարդարդ գրաւեալ յանդուցանէր ։ ։ Լիներեալ և թա-
գաւորացն · Ա · 30 · ասեն զիս զրն , եթէ * զիշխանունքն մա-
ղաց և զարդարդ զիրսն յանգիրեաց ։ ։ Զայս բանդն զայս
ասեմք զայլասն հասասաւել , և զի հաստատեալ կարիցիս է ,
եթէ ի Թագաւորացն Թուիրոյ զարդեցան և սաստուս կեր-
բան , մեք ևս ըստ այնմ եղեալ ի պատանութեան ։ Զայլ ըստ ա-
պիսի կոստատան կիւրոսի մի ոք զարմացի · զի Լեգեկա հա-
յոց կոչեցեալ ազգն Նոյին բարձրացաւ , զայլ ոչ Դանիել-
զաս · ոչ զրի եւս · նէ · ։ · ինչ · ի 5 ·

Ի Վեր ուրուց սասանեանն պիրանայ ·

Ի Գրեալ խարէնացին · Ա · 30 · զի որդեաց մեծին ոսկրանայ
ոստին · * Ոչ ոչի բաղ , ոչրան , ինչ ։ Այն-
պէս զրեալ և յամենեցս կիրեալս , առանց շարակարգն է · և
յայլի զինի ոչնչ · * ասի բան զբաղ ոչրանայ , եթէ ի հա-
նանդին վրայ ոչասանի զշիւբ · և ի զարմն սի ոչրին վա-
հանեալ ։ ։ Յայսմանէ ոչնչ հանանցեալս , եթէ ոչրանի երբ
առանանք զի ոչ նշանակեն , այլ զինանդն · Զայս յայսմ՝ թէ
զիրանայս սրակառեալ է ի ի զարդարդ բանդ յոմանցս կիրեալ ·
և խանդարեալ են ի զարդարդ բանդ յոմանցս կիրեալ ·
Զանդի յայսմանէ սանանդ զրեալ մարդարա ի յոյլսն իւր
զերեցուանց ոչ գանանան · զոյն և ուրոյն սարդն ի ոչ ք-
բեալ ասեն · * Ոչ բաղ , դանն բարեաց · Ոչ ոչրան՝ ոչ
ոչրանայ , ոչալ սրակառեալ գծեալ կրասեր գալ նմա · Ոչ
ոչանայն , զ և հրինեալ երկիր , և զի զինի առասարկեն
ոչ առանն · Ոչ բանն զարդա է ասել , թէ ոչն երբերն ան-
հանդ ոչ զի , այլ զերեալ զոչիս ոչրանայ յուցանեն ·
յորոց վահանն Թագաւորաց · և ի նանանդ սերեցան վա-
հանեալ ։

Պիտանի է ևս , զի կարծել յոմանց՝ թէ ոչն ոչ զոհանդ՝ ի
վահանայ՝ իբրեն սանանդալ · քանզի ոչ զոհանդ հիմնեալ է-
բեր ի ի մերձաւորաւն հնդեան բառիցն · ապա թէ ոչ՝ խա-
բեանացին և ոչչ՝ ի վահանայ ասեն , և ոչ թէ ի վահանայ ,
զոր նոքա վերջին Թագաւոր յիշատակեցանն նոցանէ հայ-
կազանց ։

ԵՐԵՔԱՏ ԵՐԵՔՈՅԻՆ ԳԼՈՒԽ ։

(1)

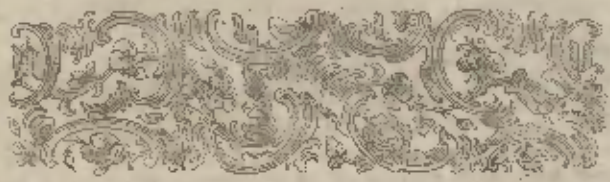

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

Յաղագս իշխանութեանն արշակունեաց։

Սկսեալ յամի աշխարհի 3754 • ըստ Եկեղեցւոյ • և յամ 4953 • քան զԵրանաւորդ • մինչև յամ որ 441։

ԱՐՔԱՅԻՆԵՐՆ ԻՐ ԽՈՒՆԱՄԱՐԵՆ, սկսան ի Հայս ի վաղարշակայ թագաւորէ մեծին արշակայ, որգեայ արտաշիսի, որգւոյ տատոյ արշակայ պարթևի, որ յետ բաժանման իշխանութեանն պարսից և մարաց յոգերանդրի մեծի Ալեքսանդրայ զառաջին յարևելս։ այլ թէ պիտի, զբնացեալ որդ։ և ապա սկիզբն ասասցեալ ի վաղարշակայ Հայոց՝ խառնեցուք զարքայս դիոգաստայն ապառանունայ մինչև ցարքայ, ըստ առանձինչ խորհրդոցն, և ըստ երևելի հին մատենագրաց։ և սեպհ ևս մինչև ցարքայութիւն գրեցին Հայոց արշակունեաց։ զոր գիրս մինչև զգաւառան Հայաստանեայն Հայոց սիրեալ ի բանասէրսն մերմի մինչև զիմաստնոն սքոյն սահակայ մեծի։

Օրայս երկարագ գիրք մնալի էր յերիս բաժանել։ Մի՝ ի վաղարշակայ մինչև ցարքայ։ յորոյ առաջի եղև նորագոյն գրիչն աշխարհի, և ՅԾԱՆՈՒՆԵԼԻՆ յայգա Հայոց։ Երկրորդ յարքայէն մինչև ցարքայ։ յորոյ իշխանութիւնքն ծագեաց յԵՆ մեր ընդ ՅԾԳԵԱՆԸ ի ՏԵՌՆ քաղաքավարական Հրամանս երկրին երանելոյ Հօր մերոյ՝ սոյն յուսուցիչն։ Երրորդ՝ ի տրդատայ մինչև զարքայն թագաւորն արշակունեաց ի տունն Հայոց։ Զայլ զի ոչ ամ ամիկ Հային ի վիճակ իշխանութիւն արշակունեաց։ ի մի գիրք ամփոփեալ զամ՝ զանիրկն պատմեալ եղեալ յարշակայ պարթևէ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ա ·

[illegible]

3754 · 4953 · [illegible]

(1) [illegible]

(2) [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] Խորենացին. Գիրք. Բ. Գլ. Ղ։

[illegible]

[illegible]

3761 4960 Է. [illegible] 599 [illegible] [illegible]

5781 4980 [illegible]

[illegible]

3785 4984 [illegible]

Լ.Գ.Գ.

Զ այն լուծեալ անախորժութեան ազգային անբնակութեանց՝ կարդացեալ
ի մէջ հայաստանեայց ոչխարաց երեվելի ապա յաւուրս խուռնց կա-
ուկանչելոյ կամ բգեղնս . մինչ ի մէջ աշխարհին մեծին Հայոց՝
արտաքոյս կամ ապաստաքոյս անուն , և միւսն ի մէջ փոքրուն
Հայոց՝ գաղտնի կամ գաղտուստ անուն ։ Լրատուսս եկ զանեալս
իւր յաշխարհին արտաքոյս առ երեսաց գնալոյ . և զարձեալ
յաշխարհին ծոփաց առ երեսաս գնալոյ ։

Զ ։ Լրատուսն ամի հինգհարիւր ութսուն մեռաւ ապաստանէ ար-
դի արքայիս պարսից՝ կացեալ ի Թագրուքն անն . ինչ ։ և 3812
յաջորդեաց նմա որդի նորին արշակ երիտասարդ , որ և հրա- 5010
ցաւ մեծ . զի զրաբացս յայժ յայժ առաւել քան զառաջինն (3)
արշակ . և պատերազմեալ ընդ թագաւորս ազգի՝ ընդարձակեաց
զիշխանութիւն իւր մինչև ցհնդիկս ցինաս գնալ ։

Լ.Գ.Գ. մինչդեռ նա ընդ միմանս պատերազմեալ զբազեալ էր ,
հանգամանեալք պատերազմին ընդ ասիրիկեցիս . և էր սաստ-
կանալ ասիրիկեցոց անասնոյն անմեկնաբար կարեալ ի նոսա
ոչ առանցին , այլ՝ երկրորդն , որ և մեծ կոչի . իսկ հանգ-
մանեալոց ասորոյն էին ջրոյն , որ վերոյ ասիրիկեցոց՝ ասիրիկեան կամ ասիրիկեցի կոչեցաւ . յայժ և ի
պարսուն մեռանեալ մանկանայ փոխուցեալ անկաւ առ-
ամենեքեան մեծ ազգայ ասիրիկեցոց ։

Լ.Գ.Գ. ի հեռանալ սասանի պարոնայն ի մէջ նոյն էր և ի մէջ անասնոյ 3812
քոյն մեծի և հանգամանեալոց , զերծաքաղ եկին ի նոյն ամ- 5012
սաքարս . զի և կամէին նենգաւոր լրտեսս զայժ և զպարսուս
առնել նոցա , և թէ հնար ինչ է զամենեքեան կոր-
ծել . նոքին իբրև ի բնամենեալս յանդն խուսակեալ լինին ընդ
նոսա՝ կամ լրտեսք կամեցան ասեն՝ ի սեալ անասնոյն , թէ
ամենեքեան կամեցիս ի նա ։ Լսեալ էր նա զգեղարմանն և
զերկնն . որ ի յանդամանն լեալ ամենեքեանց յերեսուն թագաւոր .
յանկանել զբանիւբ երկուց քաջաց լինել իրեարս , ելեալ
զնոսին զանձնիցեալ . զի հանդերձ լեալ յաշխարհին քաջ ապա-
լասանեալ և ապրեալ սասանի ։ Լինելոյն ասէ . զարդեալ ասէ .
զարդեալանդ մանկանդանցն ։ Զ իսկոյն ասէ . յետ նորա զի
կազմեա ։ և նոյն ասէ . զպիտանս ։ (զի էր հոգոյ թագն հոգեւ-
ոյ՝ որ ի գլխին ելանոցայ) ։ Զաւել զիսկոյն . յետ նորա զ-
ասեն . զայնմամ ասէ ամենեքեան . զիս ինքն ասեմ ։ Զարտեալ
զիսկոյն ընդ այն՝ ասէ՝ զինչ ասա , ելեալ ինձ յաղթեցեալ ։
Լինելոյն ասէ . ելեալ քեզ յաղթեցեալ , վերոգոյն գասեմ
զիս քան զազգասունդդ և քան զգլուսս և քան զայլ ամ-
քաջս ։ Զ այնուհետև խուսեցեալ ես ի մէջ իբրեանց՝ մեռեալ-
սան ի միմեանց . քան զոսկ զասունին զիմիս ։ Գիրք · Ի · և
զոսոսոքաս , և ասորիանս ։

Զիսոյ ապարիկ իբրև միւսանգամ զրգռեցաւ, պատրաստ, կարգաւորեաց մեծանկարգս անսիրաբար լիցուսաց Հոռոմայեցոյց, և զինքս հաշտութեան առնել ։ և ի գնել զրաշխ իսաղաղան՝ խնդրելոյ Հոռոմայեցիսն ։ զի ամենեքեան չանոյցի անսիրաբար իշխանութեանն ի մեռանել. ինչ եսրոյոց, նաև ի լաց զրգռանսցի զաղաղութիւն, սուրբ ։ Բ. զամ՝ ծախս պատերազմացն ոնգեցոյց նա ինքն վճարեսցէ ։ և ի վերջ այսոր նոքա կենդանեացն ասցէ զանունս զաղ՝ ի հնոս նոյ ։

Ընդ այս պատուեալ յոյժ անսիրաբար՝ վերստին եկ՝ ի պատերազմս մեծս պատրաստանէր ։ այլ միւսանգամ յաղթեցաւ զարտաղաղ, և անգրէն խոնարհեցաւ ի հաշտան ։ Այս հոռոմայեցիս զնոյն պայմանս եդին, զոր ինչ առաջոյ ասեն յառաջագոյն, զնոյն եհեղ իսկզբանէ ։ զի հոռոմայեցիս ոչ ի յաղթելն էրանին, և ոչ ի յաղթելն բարձրամտեին ։

Ապ՝ անսիրաբար ինչպէսև յանձն կաւ Ներսէ զկամն՝ ասցա ։ բայց քանզի յոյժ սիրէր զանձնիսաղ ։ խնայեալ ի կենանս նոր՝ գալա փախոյց զնա ի կաղմանս աշխարհին Հայոց ։ և պատանաւանս եղ Հոռոմայեցոյց ։ թէ իմ կամէք եր առ զնա ի ձեռս ձեր ։ այլ՝ զի վարուցին իմացեալ զոյն անարգանաւ ինչս նոցա առ ինքն ։

3816 Գ. Իսկ անդիրաղ գնացեալ անկաս առ արքայն կուսակալ
5015 կաց մեծին Հայոց, և ասէ. նի մանկամ սիրելի ։ և բնի՛ ինչ խնամասցէ խորհեալ ։ նոքա զնոս զի հաստատան պահիցէ զանձ իշխանութեան Հայոց ոչ սակաս նպատս մատուցն նոցա ։ Այն այս ամենիքեան՝ լաս գրեցոյ պատուիրեալ ի գործս զանգուղեալ, նաև ։ ասացեալ. ։ Գիր ։ ։ զրեալ յաշխարհին Հայոց ։ Բ. տեսեալ քաջս մի գեղեցիկ առ երանի գեղոյ, ուր խաղեն գեան մեծաւոր, առաջի եղ արքայասայ շինել անդէն քաղաք մի ։ և զնա այսոր նեղարարգիալ զձև քաղաքին ըստ նարամ Հոլաստ մատանի՝ եցոյց նոցա զայն ։ ընդ այ կարի ինն Հանդեցաս արուարս ։ և զի դիպոս կարէր ընդ ոնգր ինքն գրեալ՝ Հրամայեաց գրեալ անդ քաղաք, վերակոչեալ. կարգեալ զինուորս զնոսա ինքն զանձնիքեալ ։ ի կանգնեալ քաղաքն այն յանան նորին աշխարհաստեալ արարաս ։ և եկն գլուխ քաղաքացն Հայաստանեայ ։ ասեալ՝ փափաքիցուս արարաս զանձս ։ Զինասէ այսոր քաղաքի խանգեալ խրենազանցն ։ Բ. զն ։ յաստանդասեն եր գրեալն գոյն գանձնն ։ ասէ զեալ յոտսոր զիրինն արարանի արարաց

սանաարկ ։ գրեալ սեն՝ ի ծանօթանս ։

(4) Զիսոյ ապարիկ ոնսեալ էրկրանաց կուսակալաց Տիս՝ ապատ-
3820 ասաց և գարեցի՝ ի եղեն զարանան Հոռոմայեցիսն, ուստ եղեն
5019

ընդ նմա հաշտուն. և ձեռնտուութիւն նոցա կրկին հատատուցանել
յիշխանութիւն իւրեանց՝ նշխարեալ զանձկիսցեալս. և ընդ
ոգոնս թագուցն. ուստի և զդիւրութիւն պատմեցան ժառանգ-
ասիակիս՝ թագաւորն մեծին Հայոց սանուանեալ զայն ստորագրեալ կոչ-
ատիսս։ Այլ ամենեքեանց կանաչեալ ոգեւոր հնարեալ. յայտնի
ցուցեալ վասն միութեանն նոցա ի հաստատելոցն՝ խոյս ետ՝ ի նմանէ.
և գնաց՝ ի կրեսաս։ Լսեալ ապարանս զարուցեալ օր ըստ-
ոլորեալ. և հանեալ գանձս յայնմ՝ եթե Հայոց՝ արար յոլով մնացեալս
և ընդ իսպառս ի կուսակցին զանձն Հայք։ ոմն և դրա-
ցեալ զիարդն Հայոց։

Ը. Զկնի անցանելոյ թագաւորն՝ ի զոր տեղի կիսոցուց զոգորդն 3829.
սանտրոցս. եպիսկոպն՝ այն է հրեշտակն. զայր կաց՝ թէ զարուս- 5028.
ցան կուսակալ. միաբանեալ ի հաստատելոցն։ և թագաւորն
զաւ եդեալ անձին՝ իրրև ինչ ելիցեն տիրոջ ուղղարկին մե-
ծին Հայոց։ սանն իրի սուսերեալ առ նոս զարդարեալ զարդ-
ասէաց՝ գալ՝ ի հնարանաւն իւր։ և սոքա ի զկարգ հան-
առ ինքն. յոյժ։ Եւ յարմարեալ ի նոցանէ զարուցեալն թագրին,
զարդարեալ յոյժ սանսրոցսն՝ խաղալ զորու ծանուս՝ ի վերայ
զարդարեալ։ Եւ և զարդս զոգոր Հայոց և այլոց ազգաց
Եգիպտ սանտրոցսն։ բոլոր տիրապետեալ կրաղելոյ փափուտոյ
անկաս յԱ իւր՝ ի Հայս։ և ապա տիրանոյ կամաք զանձն Հաս-
նուանիլ ընդ ձեռամբ սանտրոցսն։ և անդէն զարդարելոյն
ժողովեալ. զանձ ոգոր յՀոյն Հայոց՝ առաքեաց նոսա՝ ի վերոյ
Հարկոյ։ և կամ ի գրեալ. տարեանոսն և զրիցիրոյ՝ ձեր-
քակոյ եղև նախ յանարքսն։ և ապա բազում՝ ինչ խոս-
տացեալ՝ արձակեցաւ՝ ի նմանէ։ և սանտրոցս դարձան խոս-
ստացեալ՝ ի տեղի իւր։

Զայդ՝ ի տեղի իւր։

Այլ արտաքսեալ կամաքն առեալ։ թէ պատճառս դրգռուն 3830.
սանտրոցս։ ելեալ էր՝ զարեկ հուսակոյ փոքուն Հայոց։ խոր- 5029.
հեր վրէժ առնուլ՝ ի նմանէ։ և դարձեալ զգաստանալ զայն։ և
գիտացեալ թէ չիարդ զգէտ ոնոյ արտաքսեալ պատերազ-
մաց։ բազում ընդարձիւք հաշտեցոյց զնոսա։ ոչ։ և առ՝ ի
դաշանալ՝ թէ ինքն սիրով է ընդ նմա։ առաքեաց առ նոս
՝ի պատանդ զկրոկ որդի իւր՝ զարեն անուն։

Եւ եղև իբրև մեռաւ զարեկ։ զարեն զորդի զարեկ՝ 3831.
սոյ՝ արտաքսեալս խնդալ՝ ի փոքրն Հայս։ և տիրել նոսա։ 5030.
այնմ մասին։ Զայնմանէ մինչև ելիցէ որդի դարեկի
զարեանէ յԱրմենիս՝ ամենայն՝ ոչ ոք զարեկ՝ ի նոսանէ։ Եւ
զարեն՝ ի նոսանէ։ զանձ ոգոր՝ ի նոսանէ։ և ինքն ոչ՝ ի նոսանէ։ Եւ
զարեն զայն արտաքսեալ՝ հրեշտակս արձակեաց առ արեն,
և ասէ։ զի՞ կայ քո և որդւոյ զարեկի։ Եկ միաբանեսցուք
ի միասին զերկուսս։ որդիս նոցա։ ես սպասիցս

Լուսն ԺԹ

զգորան՝ որ կոչի առ քա, և զոր զմորիանիկիս՝ որ անկեալ
է առ քեզ. և սիրեցուք ժառանգութեան՝ նոցա. և ոչինչ ինչ սահ-
մանք իցեն փաքուն Հայոց, բաժանեսցեալ ի մէջ մեր.
Լ.ԺԼ սէ թանգագոյն նոցա արեամբ. նաև բազում բանիւք մեղա-
դիր եղեալ հրեշտակայն՝ ի գրեալ նոցանէ՝ ուռարեալս առ
ոստանաւոր՝ ի նեռն նացին հրեշտակայ, և յորբարեալ զնա
յիսուս կալ յոյնելիսի անիրաւս բռնասկարանի. և ինքն արեամ-
3840 արքայ նեռնասս լեալ զտրաք՝ ընդ ուրեցոյց զմորիանիկիս զար-
3039 դի դարձեալ ի վէր աշխարհին փաքուն Հայոց. ուր գրեալ գեա-
ղարա սիրելիացի՝ ի քաղաքաց հնդիկիսի վարեալս. Երդ.
325. և կալ զնա մորիանիկիս, կամ մերձաւորն. Լ.ս էր
սա ինքն մորիանիկիս ոչ քաջ և հոկայ, ասէր զ սեանամբ
և զբարեար՝ ի պատերազմի. ուր գրեալ և խարենացին. Է. 5.
3841 Լուսն արարաւսն՝ զոր խորհեր զինել Ներսէս մորիանիկայ, հա-
3040 սեալ՝ ի վերեանն կնոջ՝ մեռաւ, դիպեալ յիշատակն մե-
ծին Հայոց սուն իբր. Լ. Լ. յաղորդեաց՝ ի սեղն նոր որպէս
նարին արարաւսդ՝ ի գրելոյ ոսկերգանի. գեր. գ. և պրա-
սարքեալ. Օ սա յաստանս. գեր. ԺԸ. որպսանաբեր. ան-
ունանեալ. և սիրեալ սա՝ ի մեծն Հայս սուն իբր. Ի. Նորոգ
ասասրս Երեմեայ Երուսաղեմ Հայոց գաս ի չեռեան. զոր պարեալ
յիսուս մեծարատոս կոչէ.

Գ. Ղ. Ա Ի Ս. Ի.

Յաղագս Ներսիսեանցոյ արքայի մեծի պատերազմի՝ ի վէր Հայոց.
և վասն վարդապետի ընդարձակ. և գրելոյ նուազ սա
արդեալ վասն պատմութեան Հայոց.

Լուսն գ. սա վասն. Յուսաս. Գ. 6. Ղուկաս. Է. 4.

3850 Զոգ այն ամենայն արքայ մեծ արքայ պարսեաց՝
5049 Լեռն առաջնայ ազգական որդեաց՝ որ զորս-
կեալ էր յոյժ. որ զան զոր սարածեալ
զարգանսն իւր՝ ի քարտ աշխարհն՝ նման արար
սատանայի պատերազմաց. դայլեալ ի դիպուածն, և ի զան-
լեալ ի դիպուածն՝ պէս մանկերանական իշխանութեամբ բռնեալ էին
լեռնացիս՝ պէս մանկերանական իշխանութեամբ բռնեալ էին
ասիա. և սկսանի տարեալ նամակաց զամ՝ ընդ դիմա-
սիա. և սկսանի տարեալ նամակաց զամ՝ ընդ դիմա-
կոցս իսր. և սիրեաց մինչև ցեղիսա գեռ և դասարիս. ուր
վիսանն տարաքին մասանեանսիրեր. դիոգարս. յաստանս,
և այլք. սրք և մեծամեծս իսարն զնանեն. և յաստանն սնոան
ասան նոնս մինչև. և ասին եւ. թե սնոանանաց նա
գանան՝ ՝ ՝ զարդ գասանեանն և՝ ի գրասս նոր փորագրեալ
գանանս ՝ ՝ զանանս թեռս, որ նշանակի ՝ ՝ ՝.

Խորէն. Բ. 7. և 30. և Է. 3. Պլուտարքոս ի Լուսոս. Է. 12.

Լ. ամ. Ա.

Թիւն ամաց սորա ամենայն զորոք և յոմն հայաստանեայց՝ էառ
և տիրեաց հոմերին ասիմեանց նորա. և ի քաջ վանեալ
անտի զարտաւաղդ զդրի արտաշատայ՝ կացոյց թագաւոր ի
մի ինն հայոց զիւրոյսդ իւր զմեծադրակ ի բառասանեարդ (1)
ամի թագաւորութեան իւրոյ, յամի արարչութեան Դ. 3851. քան 3851.
ժամանակագրաց - կամ 5050. քան հաշուի հոմանանոցն - 5050.
149. ուստ յառաջ քան զինուորեալ ցեղ. առեալ անս զանա-
կան մեծ. հայոցմանն, յորում եկն հոգեւորսն աշխարհաբ-
նի եղն, ոչիարդ բարձր հայոց. ինն չորրորդ հայոց. ինն
աշխեաց. ինն տուբարբերանոց. ինն մոկոց. ինն կորդուանաց
կամ կորդենից. ինն սպարտուհայոց. ինն վասպուրականի. ինն
ուտեանց. ինն արցախոց. ինն փայտակարանի. ինն ուտեաց-
ոց. ինն գուգարաց. ինն ուրցոց. և ինն արարատեան. յոր-
մեռոյ արքեցան. 190. նահանգք կամ գաւառք. ըստ աշ-
խարհագրութեանն խորենացւոյն. և ի նոսին. 620. փոքր գա-
ւառք, ի զինեալ, և ի զարդանաց զարդարեցաց ի գա-
ւառս բաժանելն։ Թիւն զինն հրաման հայոց։

Դ. արարաց ոչ ինչ արարակ զարարարեալս նման զինն սարդ-
արատեանի յարեւելից կողմանէ մեծին հայոց. զարմի ասի,
զմեն կր մեան աշխարհին մարդոց. և յանուն սարդարատ նա-
խարարին զարեցի՝ որ էր յաւուրս ազգաբանարի. կոչեցան
սարդարատեան. ոչ կ անուանել սա յանկանոնս վարդանայ.
էրէ. 65. և 24. ։ Իսկ զամենս ի Եղբարանին հայոց հրա-
մայեցաց նոցա գնել ի քարանցն մեծին յաշխարհին ասիանայ.
որոյ մի մասն էր ի վերին կողմն միջագետաց. զոր և կոչի
միջագետք հայոց. ընդարձակեալ զիրանաւորեն նորա միջոցն
ցերկիրն սարդաց. և յաստենս գրարարեալ. գրատեսք
ասեալ նոցա միանգամայն՝ տիրել և այլ ևս աշխարհս յա-
ռնուսս. հիւսիսոյ. * ոչչարի մինչ քան ասի և յարեւելեայ
հատանեն. զի սահմանք քանայ. զինն իւրանոցն. ոչչարն հա-
տանեն, ոչինչ ասեն։

Դ. Եռաբարձեալ զարարարեալս զարարեալ. ի մի հանդերձ (2)
հայաստանեայց, կամելով հատուցանել. առեալ զիշխանաց
իւր, և անկանեալ տիրել ի վերայ ամենայնի զոր եկն ի
ստիւռս. աշխարհին հայոց, և տարեալ ևս ընդարձակել
զսահմանս տիրելոց իւրոց. Ժողովեաց զոր ունէր ի հայոց,
և ի նորանէ տարաստանեան, և յորոյոյն դեղանց, և
ի ծնողացն զարարի. և գուգարաց, և ի ուտիքանաց. և ի
դարձեալ անանց, և գրեթէ զինն մեան աշխարհին. նոսա ել
իւր և զարարարա յարդն շամշատայ. հրեի դրոյ քաղ. և
կարարի. զոր էր էր մի յերկրէ նախարարաց. արշակայ. ելեալ
ի իւրոյ ելեան. տարարատանի. հարդայ. սարդ. զարարարակ ի

Գ.Կ.Ա. մինչ զայնպէս յայն երեսուն մեռ յաղթեալն . և սնոյ
կացեալ զաւուրս ոչ սակաւ՝ կարգ եղ զգրագն . և դիմեաց
Հռոմայ յորեմնոյս հիւսիսոյ մինչև ի Ծայրս փոքրուն Հայոց ։
Լուրն լուան զարշաւանս նոր խաղաղք , լայնիկոցիք , պան-
ասոցիք , կապադովկիացիք , փոքրագիացիք , և այլք՝ որք հան-
ատուն դաշանց խաղաղութեան ունէին ընդ սերնիկացիսն ,
խռովեցան յոյժ . և ասենէին առ հասարակ միաբանեցան
տալ պատերազմ ընդդէմ վաղարշակայ . իսկ երկիրն հայոց ա-
ւաղնարդ մարմարիկեան քաջ , զի երբեմն թագաւորն էր
փոքուն Հայոց . [Գ] զրուժ յիշեցուք ի վերոյ . գլուխ . 207 .

3853 Լուսաւորչի . Գ.
5052 Եւ երբեմն մեռ եղև վաղարշակ ի բարձրաւանդակ բլուր
մեռ քարայարեալն , եւ ընդ առաջ նոր մարմարիկեան թագ-
ուհի զրաց ոչ ելեալ ապաց . ուր և հեռի ի միմեանց բա-
նակեալ զսերնի սակն երկրին կացմանցն . Եւ յետ բարուոյ
աւուրց դրդեցուս զարշաւանս ի կողմանէ վաղարշակայ .
Եւ մարմարիկեանքն յարդարեալ զնակաս իւր՝ սկսան յառաջ
մղել բարձրաւանդ ընդդէմ վաղարշակայ . և ինքն սոմեցեալ
զանձն և երկրին զարհիւր՝ յանդուգն յարձակմամբ եհան
ի ճակատս վաղարշակայ . և զարշաւ՝ ասս ընդդէմ և քաջս
անդին կոտորեալ . և մեռ անցեալ առ սրբոյն՝ ծգեալ ի
նա զնիզակն իւր երբեմն զնեալ ։

Լուսոյ սրբոյ քաջք ի զարմանն հայկայ և յաղթէ սենեքերիմայ
ասորեստանեանցն անցեալ [Գ] մեջ խորասանեցին զարձանս նո-
նիպանին . և զմարմարիկս ընկեցեալ յերկրպարին սպանին
անդին , և զրգռա նոր հարին ի հարուածս սատանին յոյժ ,
մինչև վասակայ արիան առաջանալ զերկրին երբեմն զՀեզեզ
անձրեալ . և զմեռցեալսն սրարին փոխատանին ։

3854 Զայս նոնոմանեալ վաղարշակայ զնեմ՝ ազգս բնակեալս առ
5053 ասկիմեանս կողմանցս հայոց . պանասոցոց , լոզանիկոցոց ,
խաղանաց և եղեկացոց՝ որոյ զնոս իւր հարկատու , և
եղ ի նոս կոչս [Գ] իւրում խնամաւն . և յայնմ հետէ քաղ-
ծաւ . ի հրամանս անտի յիշատակ երկրամեան սերնիկացոց
կամ մարեբանացոց ։

Եւ մինչ վաղարշակ զարձ դարձեալ եկն ի կողմանս հիւսիսոյ
ի մեջ տայոց առ ասորատոյ պարիսարայ լերին . ուր եկն բա-
զում մոյրիք . և զի երկիրն այն զինեն էր և մտաւորաց ,
3855 կամելով վաղարշակայ առնել զնոսն քարեխառն և զանա-
5054 ռնելի , անեկաց անդ զայրիս և զաղբոտատոս . ուր կոր-
գեաց և տեղի տայ . և շինեաց զանուրսն . զի եթէ զնոս
լիցի նոցա զանուս կողմանք անցանել , եղիցի նոցա ոչն ա-
մարտանաց . որոյ ապաւաւ բարմանարդացոյց և զանհնարս
տեղեաց՝ ընտանեցուցեալ ի նոս զիլլանի եկատուս ազգն ,

որ եին ի դաշտին Հիւսիսոյ, և առ ասպարէզ ելին կամ
կուռ և ի հեղիաս երկիցդեանցս։ և եան նոքա պատուէր թա-
գաւորաց պատերազմի և զմարդասպանս։ զի յանդրին գայր
իւրաքանչիւր ոմն մարդասէր։ և նոքա ի վայր նոցա ի բնակս
և վիրակուցուս քաղաքացիսն կարգաց։ և ինքն լուեալ ի
միջապետս ի քէջ իւր ի մեծին։

Գ. Բազմ այն ասելոյ զ պատմելոյ զնեռելոյ և զարդա- 3856
նայ, երկու եղբարք իշխանք հնդկայ զեմետր և զխիանի՝ 5055
հրամանաւք յարքայէն իւրեանց եին և ունկն ուս ինչ-
դարձակ ընդ հայոյ։ և նա ետ նոցա զբանառն տարեալ։ զոր
ի նմանէ ինչ քաջալերեալ ուս հաստատեալ հաւանեալ կամ-
լաց։ և նիկայ յաշխարհս կանգնեալն անդ զնուս հնդկաց։
Իսկ յետ հանգեաստան ամաց չորսանասան նոցա սպանեալ զնուս 3811
զարձրակաց։ զոր իրիք յանցանեալ։ ետ զիշխանսն նոցա երկոս 5070
որդւոյ նոցին, կնոջայ, մեղուայ, և հաւանայ։ կամաւ
ընեալ զուսն մի։ և հրամայեաց զնս միւր սնանել կանուս։ և
ՈՒղղեալ զաւանն մեզի։ և հաւանն զաւանն հանան։
Իրեքին սի կանգնեալն զերկուս մեծ և սքանչելի կուս
ի լեռն քարեղ յանուն հայոց իւրեանց, այս է զեմետր և
զիսանի, ձեւանալ պրնձի։ որոց ասի զմեզ երեսեան կանգնեալ
բարձրանի, և երկու կանգուն և թագաւ լայնանի։ զոր պաշ-
տեցին մեծարեալ և զոր իւրանց, եւ և ժողովրդք տեղւոյն։
ՈՒստ զուսն յետ ժամաց կործանեալ ելեն զրիզոր։

Դ. Իսկ վասն զրանկոյ կամեցեալ տեսեալ, թէ՝ նոյ 3857
լեռն էր։ և որպէս կորոյս տիրեալ յառաջ քան զնոսա 5056
թագաւորք և իշխանք հայաստանեայց, և ուստի ուրեմն
նախարարքն։ ոչուս ի խնդիր լինել ուս ի գիտելոյ թէ
ամենեքեանքն զիշխանութիւն քաջ ազգին պարսկաստանեայ էին,
լեռ ինասոյ։ Լսեալ զանուն զանանեալ ի մեզ պարսիկ իսոյ
ազգն հայոց, այլ միայն զերեսս ինչ բանուանեալ զանա-
նոյ, բարձրեալս ի տեղի քաղդեական մատեանս արանել զնոցուս
զոր զնոսանց ելեալ ասեալ զայր ասն ասորի մարիրաս կասի-
նայ անուն, կամ մարաբաս կասինայ։ (զոր անանք թարգ-
մանեն, որ իրաւ ի քէջին կասինայ, կամ ոչ որպէս ուրեմն)։
այլ մատեանս և անդեակ զոսոց և զնոցանի քաղդէացոյց և յու-
նաց։ Զ ոս ասացեալ վասն զարդարակ հանդերձ թագաւոր և զն-
ծայնք ասս ուրեակ եղեալոյ նոր։ և ասացեալ զնս ցուցանել
ասեն զնոս մեռանեալ պատմութեանց։ զի եթէ զոսոյ ինչ ի
հանեն զանս ազգին հայոց, հանցն ուստ։ Լսեալ եր օրինակ
թղթոյն այս։ զ ասանելոյ խորենացւոյն։ ա. ց.

Բարակ թագաւոր երկրի և ծանիս, որպէս մեծն և զաս-
կեր ոմ և ի իսկ ամ ոչ ոչ, իւրեանց քանս և պատահեալն

Ի՚ մի ամ
3837
5056

,, ի վերս քան զամ Թոգաւորաց, և մեռաց յոյժեալի ոչաւի
,, երկնի ի վերի երկրի։ վասաչակ կրասելոց նեղեալս և նի-
,, զակեալս, որ ի երկնս ինարգեալ ազգաց հոյոց։ ոչ է սեր
,, ամ յաղթողք։ Ի՚ մանկի պատասաներ ընկալեալ ի քէն քա-
,, ջանք և խիստասուն հոգ ստանալ, ոչ երբեք ոնիպեմ ա-
,, ղարեալ զքոյոնէ խրատս, այլ ինամ սարեալ հոգացայ
,, ամի, որպես միտք և հաստատեմն։ Եւ այժմ ի
,, քամեմ ինամանոյսանի զեամանեալ Թիրատի հոր հոգ ի
,, մոի եգի գիտել, թե ոչ ունիք յառաջ քան զիս ինքն
,, ոմիսեալ ամեն հոյոց։ ի ուստի նամնատրոմեն՝ որ տես
,, կոն։ զի ոչ կորիք ինչ լեալ ասա յոյանի, և ոչ մի հենից
,, պաշտանեանք, և ոչ դիմասարոց ամեն առաջինն յոյանի է, և
,, ոչ վերջինն, ի ոչ ոչինչ սիմնատոր, այլ խառն ի խառն ամ
,, ի վերջինն։ (Եամի սամ, թե ոչ գոյ տես սանեգեալ գրով,
,, եմեն զինչ կապք լեալ ինչ յաստուծոյն, զինչ զինեան
,, պաշտանեանք կալեալ իրն նախնիք, և որ ինչ չեալ յո-
,, ուանն դլոնս ոչ ոչ ինչ։ ոչ՚ որ ինչ ոչասի, խառն ի խառն
,, է։ և ասա ունիցուսկոն յարի, և սոսկ)։ Ի՚ որոյ սուր-
,, լեմ զքոյ սիսոնիմ։ հրամայեա բանալ զինանդ ա-
,, քանի ընդարձակ առանց։ ինչոց սասաջի քոյոյ հրոյ ասես-
,, թնգ։ զի գտեալ զրաձանն հոգոյ քոյ ի սրտի բնչոյ
,, զասորոյն տեսնեմ։ և զմեր հեշտասնեն՝ որ ի կատարեալ
,, սաստանի լեալ քոյ գիտեմ խնդասի քեզ լեալ։ Ի՚ զի երբ
,, երկնիցդ բնակես ի ահ դիցն։

Եւ Ի՚ ոնեալ սրբակոյ զԹոգին մոգաշրոնոյ՝ ի ձեռաց մա-
նիքասոյ կասանոյ՝ գալեաց զնոյնի եղեալ իրոյ։ և հրա-
մայեաց բանալ զհոնոգին զիեան գրոց նախնի Թիրայ՝ որ
՝ի նմանանէ։ ուր յոր գիտալ մարիքասոյ զնամ մասեանս պատ-
մանոց՝ եգիտ զմասեան մի յոանական գրով։ որոյ սկիզբ-
գիր էր այսպիսի։ * Ի՚ յո մասեան հրամանաս ուղիքանդրի
,, ի քաղաքեսոյոց բաշտասոյ փոխեալ ի յոյն։ որ ոնի պատմ
,, հնաց և գնանոնոյն բանս։ Ոչ՚ մասանեալ կարգաս եհան
մարիքասս զոյասանոնս հոյոյ ի հոյկայ սինչև յոտրդանա-
քաղաս, ի անդր նա գրեեալ սինչև զաղեքասանդր, յոտնաց
և առաջոց գրով։ և երբեր ի մեջեն ոտ փողաշրոնի։

Ինդ որ յոյժ ուրախացեալ նոր եգ զայն ի գոնանդարանի խ-
ընամ ի պատկեսոի մեծաս զգաստոնի։ և պատոն ինչ ի բան.
նոյ մասանեին ես դիտեալ յարձանի։ Եւ ասաս ոա ինքն
մարիքասս գտեալ և զոյալ մասանանս գրեաց և ոնոի ինչ.
ինչ սինչև ի ժամանակս իսոյ։ գրեաց և զգաղեա վարքա-
ցանոյ։ և որդ ոյ նոցա ուրշանոյ։ նաև զգաղես ուսանոյն
ուրանոյ զարքեսի։ և երկրորդին ուրշանոյ մեծի՝ եղեալ

վաղարշակայ · և 'ի ապա մատնեցին զիրն մոգին խորհեալ
զի զարատանել իւր մինչև. զարատանալ առաջին։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Գ ·

Յաղագս պիտանի խորհրդոց վերելապատանէին վերադրմամբ
զարուանի իւր ի նոսիարդոսէ։

Զ ուղարշակ թագաւոր յետ տիրելոյ զաթոռ աշ-
խարհին, և յետ գործելոյ զարդս մեծս, և յետ
ասողաբար տեղեկանալոյ զոգւոյն և զարքա-
սանէ ազգին 'ի զարատանէ մտաւ զոր էր նոր
մոգիրան, ձեռն էարկ վերելապատանել զնա՝ զոր հայոց
բազմաստուերի կարգոր։ Եւ սիրեալ զասացեալն յազգատոհմիկ
իւրում, կոչեցեալ օրինս, զի 'ի սառն թագաւորին ամ գոր-
ծոց լինի որոշեալ ժամանակ՝ եղից և մոգ, խորհրդոց և
զարանց, յարտաքնանալոյ և զասանելոյ, եւ։ Կարդեալ և զեր-
կուս յիշեցուցանելոյ։ զի մին յիշեցուցեալ ասեն զարդ զար-
զանն, և միւսն զիշեալանգրանն։ իբր զի բարի յիշեցուցա-
նողն ազգ արարածոց թագաւորի զիրանն և զմեղանչելն,
յարմար կամիցի ընդել 'ի բարդեանն յանձրան։ Հրամայեաց։
իսկ միւսն ազգ արարածոց թագրի վերադրելոյ զմեղս անիրա-
ւանեցեալ յարմար ասելոյն զիրն արարածոց։

Զնոսա ազարիկ եւ անդիրանն, զոր ընկալեալ էր 'ի նոսիարդ
արարանէ զն հայկազանոց, կարգեաց և որոշեաց զմեծագոյն զ-
զիրն զարանց ասողանս և զանարարանս յազգատոհմիկսն նոր։
Եւ նոսա՝ կարգեաց զարարատս զմեծ թագաւորն զոր ասաց զոր-
զիս ամ թագրաց հոգեալ 'ի ցեղն ազգատոհմեանց։ Զ՚ամս զարա-
զատ՝ ոչ ասողաբար 'ի նոսիարդոսէ զարանն, էր յաղագն հրեշ-
սերեալ 'ի շամբատաս՝ զոր զարդ և թարանիս։ Եւ էր զիրն զարդ-
յարգանանն ազգաւոր՝ իբր ինչուան ասողանոնն։ և 'ի-բրեալ զոր
ձեռնտու վերադրեալ։ զոր զն. ինչ յետ թագաւորն հրամա-
ցաւ. հարեալ զնս եռաբ սուրս։ ոչ ազատանէն և առանձին
սիրելի թագրի։ և կացեալ ինչուան զարանէ զարդ։ և հրա-
մանն ետ կասել զարատակալ յերկրսն զարս մարդարատաց։ զոր-
ժամ իցէ յարգանանս։ Զանուն ազգ. ազգ ասին զարդա-
ասանիք։ կոչեցան։ ոմն ասացեալ։ Ե։ ՃԻ։ զիրս։ Երեք։ 101։ և
182։ Եւ ազգն 'ի նոսիարդ զարանն հրամայեաց նահատա-
կեցան։ 'ի թագաւորաց մերոց։

Զրդեալ։ կարգեաց զարեալ զարանս անձին և հանդերձեալս
'ի զարանաց։ քանանկիրս։ քանանացս։ յորմէ զեղանիք։

(1)

զամ

զարդ զարդ

3858
5057

3859
5058

[Ա.Դ. 3859]
[5058]

կամ՝ գնդունեալ , ՝ի քանանիդունեալ ։

Լ՚ԺԹ՚ կարգեաց եւ ի Թիլիզատարն ապաստանեալս ՝ի խորհուրդս առնեաց ՝ի զաւակսն խառաց՝ որ ՝ի Հոյկոյ , ասս ընտիրս և քաջս , նիզակակիս և սուսերակիս ։ և զլուսի նահատակսն ՝ի ՝ի ՝ի զգնդակաց ամն ապր քարի և սուսերոյ ։ յորմէ և ապէ խորհրդանեաց կոչին երկրին և մաղքանունք ։

Լ՚ԺԱ՚ կարգեաց ՝ի մի արքունական սրոյ սրատարն զգաստ իշխանն ՝ի զաւակէ գառնիկայ Թոռին գեղամայ՝ յորդւոյն Հայկայ ։ և յորդւոյ ՝ի մարտոյ անկեցան փրկանունք ։ Հինգ՚ կարգեաց զգաբաղ անուն ամն ՝ի մի Համբարձոյ Համբարձոյ ։ և զաքիլ ամն ՝ի մի սարուսոյ և զանհոյիկ ապրայի ։ և սրալեանաց ՝ի՝ չինս ։ յորոց զարքիլեանք և աքիլեանք ։

Լ՚ԺԲ՚ կարգեաց յարգէ աշխատելոյ որդւոյ սենեքերիմայ զարմանելիս ։ յորոց սարմանիք ։ այս և ամենայ կամ բարձոյ զարմանիս առանց ապրայի ։ և զի բազում էին ՝ի՝ յամանն սրոյ ՝ի՝ ՝ի զիրոն հին փոքրաբարանք ։ ուր զորացել ՝ի՝ գրաբերն բանանուն զայն ։ Լ՚սա ասին կարգեաց և վերակացուս ՝ի մի որացոյոց զբաղիս և զայլ հաւ ։ յորոց հաւանիք կամ հաւանանք ։

Լ՚ԺԳ՚ կարգեաց ՝ի նոցն ազգէ սենեքերիմայ զգին ամն սահակասպես ։ յորմէ գնանիք ։ որ սատուգարանի եւ՝ գիրի անանս ։ * որանանի ՝ի՝ գիրոյ (ասէ խորենացին) ՝ի՝ գործոյն և անանն ։ զի սրաւ՝ անուն էր գին , նոնա յանն եղև սրաս գինոյ ։

Լ՚ԺԴ՚ կարգեաց զերակացուս ՝ի մերոյ զենարանաց և ապանդոյ ։ յորմէ ապանդանիք ։

Լ՚ԺԵ՚ կարգեաց զորձակալս ՝ի մի ՀԼՆՈՒԿԻՐՈՅ և պահանայ ամենազանցան ։ յորոց ՀԼՆԱԿԱՆՔ ։

Լ՚ԺԶ՚ կարգեաց ՝ի զորմէ առաջնոյն տիրանայ և բերեն տիրանաց՝ Հեայ յորդէ Հայկայ սրս չորս՝ Հմանդերձ առանձին գնդոյ զանելոյ ՝ի սահմանաւն ։ զան սրքանանք և ռանանի կոչեցան ։ ՝ի՝ որսաւ գրեցաք ։ ՀԲԿ ։ Ռ ։ ԵՐԿ ։ 110 ։

Լ՚ԺԷ՚ կարգեաց զՀայրիշանն ՝ի մի ներքինեաց , որ և Հոյն մեծագոյն ։ և Հրամայեաց առանց ներքինի յաղագս Հայկայ ՝ի՝ Հելիանոսական օրինի ։ և ետ նմա զանուն ինչ յաստարարական՝ մինչև զՀանաչ և զանգանման ։

Լ՚ԺԸ՚ կարգեաց և զմի ամն Հոյլ նանս երիզորդ Թիզրի՝ ՝ի զաւակսն ամգաշակայ մարայ սրքայի ։ յորմէ և նահապետ այնր զնգի Հոյն մարդասան ։ ՝ի՝ մարդացոյ ՝ի՝ ։ և ապէն ամենանք մարդանանք , եւ և միրանանք ։ և յորմէ սրոյ նամն զնամ՝ չինս ։ յորս բնակեալ էին գերեալքն ՝ի մարդանաց յաստարա սիրանաց առաջնոյ ։ զորմէ ասեն զՀրեն ։ ՀԼԲ ։

Զեռ. այսպիսի կարգեաց՝ ի քաղաքին դատաւորս, իշխանս
իրաւարարս, նստարս, և զոյլ ամենայն պատուականս. Ը քարու-
նակեալ կարգի։ Լբ. եւ կարգ եղեալ ի մէջ զարաց պարեալ
ցանց ի գաւառս գաւառս, բարձրեալ, յիրիկեալ, յիրարեալ, ի ընդ-
գրաբ, և որ ի կարգի։ և կոչեցեալ ի նոսա տասնապետս, հինգ-
պետս, հարիւրապետս, հազարապետս և զօրագլուխս։ ի մի
ամին ՆՂ զի սին արարածոցն մեծ։ Լա. ասէր այսպիսի բարե-
վայելուչ կարգաւ յարդարեալ՝ պերճ և պատնեշի արար զա-
զարշակ զաբանարանիսն Թագաւորութեան։

Լբ. Լբ. ապա սկսաս կարգել յարիւրս ասէին Զին
հայոց մարգարանքն և զայլ նախարարքն։ Լգ. ասեն՝ յեզ
արանիցդ կուսանն Զին. կարգեսցես զիրիսս կարգեալս զիւ-
բարբարեալս տասն տասն հազարաց, յարդի սիրասիեմն և կաղ-
մեսն։ Լդ. ասա ասէին՝ Զիւսիոյ արանիցդ կուսանն
սեռ. նոյ գեռոյ կացցէ հրամանիս տասն հարիւրաց զաւան
զայր իսնասանն և քաջ ի ծնողացն սիրակոյ։ Լե. ի ոչ զաս-
կոյ ասի սերեալ ազգն. ասակացոյ, գարդմանոյցոյ, ծոյ-
գեցոյց, և գարբեցոյց։

Լզ. ոչ ասի ի մի. կողմանցն ազգոյ և տարբոյ. ասա ասի-
մանաց որդարատան Զին. կարգեաց կողմնակալս ի գաւա-
կայն գուշարաց՝ որ ի շարայի յարդին. հրկոյ։ Լէ. յան-
գիման կոմիսս. ընդիանս. կարգեաց ի ռազմեանսն. գաւարաց-
ուց զմի. սին յարաբաց։

Լտ. ի հոլանիս մեծի գաւառեալ կուսանոյ հարիւրեան. զգա-
ղեն սին. ի մանուաշանայ ի գաւառանցն հայոց։ յորմէ ի նա-
խաբարանին. գաղեն. ի՝ զարդանին տասնեն։ Լութ և. կարգեաց
կուսակալ ազգանոցն զմին տալ ի՝ տուրք. սնուցն, այլ խոշ-
ուարդամ, գօնեհայեաց։ տարեարանն։ խարանն։ և. զմի-
խարն, և ուռամ տասնեն։ յարդի զարաքանոյ ընդանին տասն
հազարանոյ հայկակոյ։ զի և մնդեցուն դիմանցն։ կոչեալ սնանն
ղեաց։ յորմէ և ազգն կոչեցաւ. սնանոյ տասն։

Զիսա այսպիսի հոստատեաց զնախարարսն Զին. Ծոփաց ի լարդի
հայոց։ յարդեաց և զնախարարսն ասորեստանեաց և մեծաս-
զեանց և բզնունեանց ի գաւառանս հայոց։ յորոց զարատա-
կանաղանին. կայցեն ի՝ զի՝ ՆՂ։ Լզ. զայր. սին. քաջ
սլաք ի՝ ազգի սնանեանց. որոմիր կարգեաց զարհի զիրիսն
զարանց, և որսալ. զաշչ։ յորմէ են ոլիսնիք. կամ՝ սիկա-
նանք։ Լտ. ի՝ յորմէ ազգն. էր այս ազգի, ասի խորեան-
ցին։ Ը։ Ղ։ * զ. ի կարգեաց հոստատեաց ասել։ ի հայկայ։ եթէ
յառաջագունից ի մնա եղելոց յարիարանին։ զոր հին զրագրքն
պատմեն մինչ։ զայ էր ասէ. զայ։ ։ Լուսոյ գարձ։ կայ-
գեաց և զայր սին միանդամ սնանէ։ յորմէ՝ մանդանանիք։

Լարբ.

Լ՚ մ՚ Ն՚
3059
5058

(2)

Գ.մ ԽԵ
3859
5058

Կարգեաց եւս ՝ի վերայ Հին ազգնեաց յարմարեալ տիրութիւն
յեր տարեւոր մեծ եւ հաւասակալ զշարայսն ՝ի
ոսկի, բարեսարակ սեմեալերիմեանց։ Լոյս տին երեւի ՝ի գրա-
մեանց, եթե ՝ի Ծոգ Հին ազգնեաց ՝ի միջագետս յերկրին
հոլեսարեաց կարգեալ զայլ հոմարարարեն։ զրամ եւ ոչ հա-
հարեալ զմի տին ՝ի պարիեւոկան ազգէ ՝ի բրեմ տա տնան։
զոր պէտք կոչեն ուսի։ յայլ տանեն ՝ի բարեսրն կոչեցաւ
ուռնեալ։ զրամ ունիմք խոսիլ ՝ի Ծանանեանս զայս գրոց։

Գ.Ղ - (2)։

Կոտեալ տարա վիզարշակաց յարիսարշն մեկաց զայր մի ա-
հաւոր, որ ընդ իւրեւ ունէր զրիկարս բազումս, հանարա-
տեաց զնա մարդարն Հին ազգնեաց ՝ի հոմարարարեն մեծ, զոր
ասի մեկաց։ Այնարեա կարգեաց եւ զիսարարարեան, զոր
ասին հոդարանեալք, սեմեանեալք, եւ սակեացիք։ Լոկ հարա-
բարարեանքն զոր կոչին ուրարանեք եւ զոյլենեցիք, են հոտ-
ուանեալք ՝ի միասանեն։

Գ.Ղ. Զայս եմ հոմարարարեալք զրս յիշեցուք, եւ ազգ հա-
խարարեանքն զոր կարգեցան յարեալ մեկ, կին գրեմ
մի մի առանձին թեղեալք։ ազ զիրոյ՝ եւ զրիսարս։ Ղ։ Զ։ Եւ
նոքին իսկ հոմարարքն են իբր թեղք, ունելով իւրարան-
չեալ զ տիրաբ իւրեանց ընդարձակ սահմանս, եւ զ ան-
ուամբ իւրեանց զանուս հաղարաւոր զրաց։ ոմանք զինք
հոգարաց, եւ ամենք ասին հաղարաց։ եւ այլք ասելի կամ
զրանս։ Զոր յուսուս զիրարիշտասկեալ զրիսիսոսի, զի էր
՝ի Ծմա կարգեցան նեբոնն եւ զիսարարանսի, թեղք զնոց
հարարարանեանց՝ ոչ հաս դրկ, կին հարիւր եւ բասն։ յայս
յեռոց յաւելան եւ այլ քանի մի։ ոչ է սեռոնել ՝ի կարգի
զրամանարանս։ Զոր այս իշխանաւն հոմարարանեաց զիրանեալ
զայրաստանն զրաց յարիս իբր ՝ի Ծառանեալս։ եւ հան-
ատանեալ զիշխանութիւն զրարն։ եւ էր ոսկեալ։ բայց եթե
մի իրեք հարկն զրաւմ ունեալ ՝ի հոյն ցեղն հարիեալ լի-
ներ ՝ի թեղեն։

Ինչ զարդք զի հասուց նոցն կին շրեղք յոյժ՝ բան առանցիցն
զրիսիսոսի ՝ի Գ։ Գիրս՝ զի յաղագս չինանանեալ նոցն։
՝ի գլ։ Ի։ Լոսիկ կամ քրամիզ նոցն էր ասարանեալ։ ոչ ՝ի
հասանց, այլ՝ ընարանեալ հասաքեալ ՝ի մանրանեալեցն ՝ի Ծո-
վերին ինչ կինդանեաց՝ զոր կոչի զիսաց։ ապն է ոչնանաղոյն
առասի ինչ փինեալի։ զոր ՝ի հարիանեալ ապիսա զոյնզոյն փոգ-
փոգեր։ Զորանեն հանդերձ նոցա ուներ զարդ ոսկեհուռն
յայնմ մանին, ուր ասիրիեալ կասիբ։ ՝ի վերին Ծայր
լոսկին զինգ ոսկի կամ փորակալ ոսկիւ ակամբ լե-
ռնեալ։ զրամ երեք յայնմանք կախեին ոսկի շղթայիւք։ Ի՝ն-

ասաղեալ պրեգօտնոց Հանեակ ոսկեղէն պաշարապալ ի քա-
ղաքաւոր ։ Լուսիկ քարիւր հանեալդն մինչև ցիւանին պա-
տեալ ։ Օրոր ասէ պրոկոպիոս սկ այլ ուրեք բաց ՝ի Գոյսե-
ին և յայլազգեաց պատերազմ օրէն եր զգեստուլ ։

Զի մեք ասցա ուսուցք նոսա թագաւոր անուանեցուն . ոչք և եկն
առաւել երեսէն և հաղորդոյն , մինչև թագր ևս կոչել յայ-
լոց ազգաց , և իբր առանձին թագր եղանել ՝ի պատերազմ
ընդդեմ այլոց թագաւորաց . և վասնել զնա՝ ունկսն ՝ի մե-
ծն թագաւորին Հայոց . զորոց և ոչ ընդունանս Հետոց և
սեռանել ազգմ ։ Լ՝ամ մեք Հայոցուք ՝ի Խարբ պատա-
ՀԵՏԵՍ ։

Ի . Զնա բազմ իրաց՝ զոր ազգս զազարչակ , զմնեաց և
մեհեանս յարմնեալ . և կանգնեաց զանդերձս ալեկաւոր և-
լուանի . և եդ ոնդ զարձանս նոսին ենաց իւրոց ։ Լ՝ Գոյսոյ
բուլոն ՝ի փոհանեաց իրաւ՝ ՝ի վահանեաց յազգացն վա-
հանին զարս պարանոսերս իրաց ՝ի ինդրոյ նոցա . և պատ-
ուեալ զնա՝ զանեաց ընդ առաջագոյն նախարարս ։

Ի ոչն պաշտօն ուսմանեաց և զաւանեանս և զպարեհա-
ւանեանս ։ Լ՝ ապա ՝ի մուտս ցանել արքայի զնա ՝ի նուաստն
մեհեանն , սեսեալ՝ թէ բազարաս ոչ Հաղորդի ՝ի նմա , զի
եր ՝ի ոսխնեաց Հետ յոլեան Գնոյ , յոլորեաց զնս Թա-
գուլ զայն Գրոն , և պարսալ զնուա ։ Լ՝ամ երբեմն ոչ Հաս-
ուա յանձն , եթեղ զնս ՝ի Գամն իւր . ՝ի ՝ի ինչ ինչ զնա , և
ոչինչ իրիք կամէր նեղել ։

Զնա զնուն մեհենից կանգնեաց ՝ի քէր տեղիս բազմ ՝ի ՝ի-
և զնս բազմամարդս . յորոց մի կարգեաց իշխանս և իրաւ-
ապարս և պահապանս . և եղ ՝ի նոսա բազարական կարգս ։
Հրամայեաց կրկին նորոգել և զարարքն շամիրամայ զմեան-
գամ նորոգեալն ՝ի զանոյ՝ ՝ի յիշատակ արարքի ։

Զոյս նամ այսպէս Հաստատեալ՝ ապա սիրաս գրաբ գնել
՝ի յորդիս իւր . զի ունկն բազում ուսցուս . և զի ոչ Հա-
մարեալ զնոսս ՝ի գաւառն Հաշանեաց . և եռ նոցս զնամ զնս
Հոգմանեն ոչնայեալ . և Գոյսոյ իւրաքանչիւրոց ուսեալս
արքունեաս ։

Լ՝ամ զանդրանկի զորդի իւր , զոր կոչեաց արշակ , պահեաց
սա ինքն զի յաջորդելոյ նմա՝ ՝ի թագաւոր ։ Լ՝ զ յոյսմանեան
ինդ զինեալ ՝ի մեջ արշակունեաց . զի մին յորդոյ թագրն զնա
ինդ զինեալ սա Հոն յաջորդել նմին . և զայլոս առաքեն ՝ի կոչ-
մունս Հաշանեաց՝ սերիլ յազգ արշակունեաց ։

Ի . Գոյսոյ անդ փարզարչակ զնամ ապատարան իւր ։
և ՝ի զորանալ նորա ՝ի վերայ նամ , անկաս խաղաղեցեալ ՝ի

3860 5059

3861 5060

3862 5061

3863 5062

Լուսաւորչի սեղանիցդ։ քանզի դեռևս ոչ ելիցէ նիկա-
նոնքն զոր զեռարդ ասացեալ ասասիոյ զոր սեղանիցդ կա-
ծեալ ասան զասանելոյն զ՝ զոր ինքեանց զարհուրելի էր։ եթէ
բազում զարաբ ի կոստանդնուպաց և զարդոց և Հայոց, ասա-
ՀՀ զարքակ մեծ։ և ասան թէ ամենայն թեկուսա ընդ կեռ ասի-
փանայ։ Գայլ թիւրան զարաքայ զ՝ զ՝ ամեն լինել եղբայրն քա-
զ զարանայ, ասաւեալ յայլակոյ՝ եհար և սատակեաց զարա-
ին։ և ձերդակոյ զարա զնա ինքն զնեկանոյ։ և զարան սա-
զարքակ։ զ՝ և հրամայեաց մանանել զնա՝ ի կոպանա։ և զնել
՝ի քանան։ և՝ ի ուրեն զարա երկոքեան կոպանայ անուանեցան
ասա յետոյ՝ ի՝ յոյն լարքաս զիրքանիկա՝ լուս խորենացւոյն։

և կամ զիրանիկոն՝ ի զիրանիզեալ։

3865 Իսկ եղբայրն նոքին զանանդրի անանդրա վերերոյզ՝ կոչ-
5064 դեալն զիրանա կամ զիրանոյ՝ ի ասպարանալ փիանակ նարա՝
գանանքաց զոր քաղաք մ՝ գիւրոց, և՝ ի հիւրիանոսն յոյնանե-
նէ՝ ի բանանդայանանի հրեից։ և յարձակեցաւ յասարեա-
ասան։ Լոյս՝ ի կանիր զիրանիր ասդ՝ ել ի ասաւոյ նոր թիւրան հա-
զիւրք քաղաս հրեր զարաք՝ ի՝ ուրեանք ասա լրանեկաց։ յարանի քաղ-
ի ասրեալ անանդրան՝ և զարանեալ՝ ի ասասանանի՝ ամենայ-
նոյն՝ ասիրանեցաւ յանանդ տեղին։ և հրամայեաց հանդերձ զա-
զարք իւրոցն։ և ոչ ասաց ասարանան՝ ոչաս զիրանի։ Լոյս ասաս
3874 եղբայրն նոյ զեռարդ նիկանանի՝ ի զարանանի՝ ի՝ զարանանի։ զար-
5073 հանեալ՝ ի հրամանայ յասաւոյ ասրանանայ ասրանի զարանայ
զարանաս՝ ի ուրանանի։ և զիրանանի նասաս յանանս ի՝ զիրանանի
իւրոյ։ Տես զարանանի և։ գիրք։ Բ։ էջ։ 138։ ի։ 139։

3872 Իսկ զիրանանի զեռ ի՝ զիրանայ ասն։ իրն։ և զեռ հարդ եղայ զ՝ Ն
5071 ասրը, ասասաս՝ ի ասրանի։ Լոյս ասն յիրանանաց յասաւանանի, ասրք
զիրանանամ՝ ի զարանանայ ասասի ի՝ զիրանանի ասրանաց յարանանի՝ ի
զիր հայոց, հրանան ասրանանանք՝ յասաս նանանան ասրանայ
զարանանի։ և՝ ի նոյն ասաս նասաս ի՝ զիրանի և ասդ հայոց եղ-
բանի զարանի և ասասանեցաւ, ասն և զարանի։ զիրանանանի ասրանի
զարանանի զասանանանցաս եղբանի ասրանի հանանի զանանի զանանանի և ասս
զարանանի

Լամն իրն և գիրանի կասանաս զարանի հանանանեցաց։ գիրք։ իր։
էջ։ 78։ զանանանց զիրանանանանի հասանանի ասն։ ասն յարանա-
նայ զիրանի ասրանանանի ասասաս ի՝ զիրանանանի։ և՝ զասանի յարանանի
զասանանի զասանի ասանանանանի ասանանանանի։ և զասանանանի հասանանանանի։
և զասանանանանի զասանանանանի զասանանանանի։ զասանանանանի զասանանանանի։
և զասանանանանի զասանանանանի զասանանանանի։ զասանանանանի զասանանանանի։
և զասանանանանի զասանանանանի զասանանանանի։ զասանանանանի զասանանանանի։
և զասանանանանի զասանանանանի զասանանանանի։ զասանանանանի զասանանանանի։
և զասանանանանի զասանանանանի զասանանանանի։ զասանանանանի զասանանանանի։

ԳԼՈՒԽ Բ.

[illegible]

[illegible] 3873 5072

[illegible] 3875 5074

[illegible] 3877 5076

[illegible] 3880 5079

[illegible] 3886 5085

[illegible]

[illegible]

3888 5087 [illegible]

3890 5089 [illegible]

3902 5101 [illegible]

3903 5102 [illegible]

Ձեռաց զգաստաց եղիցի. փոքրանն ասիցէ՝ նի և՝ ի ծոց բարձանն
դառաց · և հասեալ՝ ի հիւանդութեան՝ տիրեսցէ թշուառի, և
եղուցեալ · և քանդեսցէ զերեսեալն քաղաքն. զոր՝ յառաջ զան
զՀուսանել նոցա հասեալ եր հանդերձ քաղաքն Նոյին · Նոյ
Ենոսայ և փոխիցուցեալ և ապրուհացուցեալ որ՝ ի մեռանել, և ապ-
ստոց բարձեալ · և զարշելիացեալ զբնակեալս՝ ի սահմանս մի-
ջերկրեանն ծովուն · և յոմի յաղթեսցեն ընդ՝ զարձեալ՝ ի
հայս · Եւ սոյն թագաւոր հաստատեալ զարդի երբ զոմա-
բանն՝ զոգաս՝ ի զրադաս · Եւ յայսմ՝ ասի ոչ գտաս դեսնա-
նոց զարդաւանեալ նի · զի ենեալս և զարդեալ նին յայնմ՝
հաստատեցեալ, քանզի պատուեալ ենի զարդեալս իբրեանց՝ ինին
ձեռնհաս երանեալ ՅԿԵՄ զարդաւորեսի ·

Գ · Եւ՝ զայ՝ ի զարձանին՝ նի վերատեսն յայնոսիկ հարանոս ·
յանիարդանի. նին՝ ազանեալ շրջեալ ծագեալ՝ ի գրա նորա
նարդն իսկ սիրան հասարեալ դիմեանս · Նոցանց հանելով զա-
ստանեալ Հաղարդի զանձն՝ գրաբանանին եղև քարգաւ՝ ա-
ղանդեալ · և. չի եւ հասեալ՝ ի հայս՝ զարանս՝ ի զրաց իբրաց ·
ինն · զի · զի՝ ի մեռանելն ասաց · աւուր անցանս
փառաց · Եւ եղեալ վերկոս զրդի ծնեալս յայրանանի
ինանուհաց · զարդերան՝ զոր ինդեսցեալ եր՝ ի զի հայոց ·
և. զերկուանաց տարաց մի զարամ անուն, և. զայլ զրդի մի և
գոս անուն յայրմի ինանց ·

Դ · Դրդ իրարանցին՝ ի մեհենական մասանեանց · Ի · ՇԼ · ինի զայ-
ոյս զարատեալ յարանս՝ գտեալ անդ. զարդեանցեալ
ասկեղծ քաղաքաշնոս ազանս դիցն զարանեանցեալ և հերան-
լեալ և զարդանի, զրաս զարձեալ եր սիրն զանց և զրանեալ
կրնասցուցն անուանի զարեանանց, յղեալ յանն հայոց
յարանս իր · Եւ քրանանանցն զրդ եին յազգի զանանեալ,
ազանալ եղին անդ · ի մեհենի · իսկ յետ մեհանն զարանեալ
զանանն հերանեալ կարանեալ ենի իցն զանանի՝ իրանանց
հարանցն, քանզի ընդ հրդեին յառաջանն զանանեալ
ձանանանի հերանեալ, զարան՝ ի զարան, և կանանեցին յա-
զանան՝ ի զիանն իրանանց ·

Ե · Դրդ զարձեալ իրարանցին՝ ի վերայ նշանանեալ տեղաց, ինչ
զանալ զարանանն՝ ի յերանա զանանեալ զիանն, զարանեալ
զանանց, ազանեալ, հեղանանց, և զարդանանց, հան-
զանանց զանալ՝ ի հայս. հանգերձ զրանց իրանանց · Եւ զ-
չի եւ հասեալ նոյ՝ ի ազանանանալ զանանն, յանանալ զանանանի
զանան զարանանի զարան զանս յանանցն զանի, և զանալ
զանանի ·

Զ · Եւ զանս զանանի զարանանի զանանանալ ենի զանանանց զանան
զանանն՝ ի զի հայոց զրդի նորա զանանան երկրորդ · ի յա-

զանանան

Ի՚ մեր
(2)

զուրբ իշխանաւն ապաշաւոց եղբարն կամ ապաշաւակցաց պարտիս
ապրելի։ և վերստին ժողովեալ զզօրսն, ասէ գրոնեալ նոցին
'ի տեսիլսն հոր իւրոյ։ և կարգեալ զանդեալս զիջելոյն իւր։
և կոչեալ առ ինքն զիջելոյսն զբեռսդ իւր Հաստատեալ
զնա երկրորդ զմեզ ապրելի։ Այլ զի յայնմ ամի յոմանք ան-
լաւ զմեզ ապատուեսք, և զգլուխս զօրաց նորա, հեռանեալ
նոցա զոյժ մեզ, եկ տիրասն ինչ ամ առեալ ընդ
նոսա եղեն զոյժ մեզ։ Այլ ասեցին զնա։ Ամենա-
իւր և զմիտրդատ։ և փախուցեալն ապատ զնա։ Այլ ասաին
զարձեալ 'ի մեռեալ, այն և կեսարիա, ասիեալ ասեց։ և
եմեալ անդ զմիտրդատ բազում զօրսդ, անուանեալ զնա ապ-
քաց պանուսի և մերձեցեալ, զարմ սեռ 'ի ռանոքանն։

 Է։ (1)։

Զուարթութեան նոցա։

39 12
51 11

Այլ ինքն զարձ ապաստեալ անուն՝ ասիեալ և ասէ քաջալերեալ նոցա։
և զերեալս զաստուն։ և ասաղեցոյց զտիս զիս բանիսդ։ և
հաստատեցեալ ի նոսա զանձ ապա։ զարձ և ասելով բանձ
բանս սիրոյ նոցա։ մինչև հանդիպել 'ի ամ ինչ, զարձ ընդան
մարդիկ, և չոր մեռանին մեռելոցսդ, իսկ ընդ իւրում
իշխանսդ, և 'ի հաստատեն զմարդիս։ Այլ ոչ զբեն պատ-
ճիչ հոգեցեալոց, բարեկամք ամենայնոցդ զերեալք 'ի
ռանոնք կայրն մեռեալսն առանձ նոցա։ և ժառանգեն նոցա։
Այլ զարքերեն 'ի բազմանալ անուն իմ ազգաւորաց ուներ հա-
նապազ ընդ իւր և ապատ մեռեալսդ ժառանգեն զոր 'ի ազգ
շեղեալ զառաց։ և 'ի գնալ իւր ազգեր երկրաց՝ ընդ-
քեն նորա ազգեն ազգեր նորա գնացին հեռասոյ զգեցեալ իմ-
ազգաւորեան պատանեանն։ և 'ի նասել յանձոյ և 'ի հրա-
պարակեալսդ կամ 'ի ազգ պատգամն ազգաց՝ յանդիման
նորա յոմանս կացին 'ի նշան խառնեալեալ զանձինս ժառանգ
զանձել նոցա։ Ոչ զանազի գրել պրուսացոյս 'ի գրքս նշանա-
զանել նոցա։ Ոչ զանազի գրել պրուսացոյս 'ի գրքս նշանա-
զանել նոցա։

գնաց։ յԵրէս։ 4։8։

Ի։ (3)։ Եկեալ բազում գրանդ բազում՝ զոր ազգաց տիրոյն,
տիրոյն չեմեալ 'ի հոգս զմեզ հեռանս։ և զանազանեալ թագաւորն՝ որ
ոչ իրարանց կամն զկրոնս հերակեալ տարեալ եմեն յաշխարհս,
զանեալ 'ի քարանձաւ։ և գաղտիրաս ասեալն հանս յաղագանիս։
Լսեալ այն քարանձ որ եկեալ եմեն 'ի մեզարդոյ 'ի յանձն։ հան-
կանեալ՝ եմեն դարձ առաքեալն զնոս տիրոյն 'ի խորհրդոյն
հոգոյ, ոչ կարելով գնալ անդ՝ առանձ տարեալն տիրոյնդ առա-
յոյ պատանեալսն 'ի գրանդ գրեալ ընդ մեզարդոյ։ եմեն
առանձ ոչ կարեալ եղանել 'ի յանձն տիրոյն։ Դարձեալ ընդ այս
տիրոյնդ՝ կանգնեալ զարանձիսկան պատանեալն գրանդ բոյն
տիրոյնդ 'յանձն, և գրանդեալն 'ի յաւանն եմեն։ իսկ զմեզ պատ-
նեալ զարանձեալ 'ի մեզարդ։ զի մեզարդ։ և զմեզարդանդ
'ի բազարանդ։ զոր զարանձիսկանդ պատանեալն հանեալ յանձն
տիրոյնդ։

տիրոյ-
Ի։ 13։

[illegible]

ԳԼՈՒԽ Ե.

[illegible]

[illegible] 39 13 / 51 12 / (1)

[illegible] 39 14 / 51 13

[illegible] 39 15 / 51 14

Բ. Դ. Սոփ.
3915
5114

զեռեալ ի Հոռոմայ, զոր ի Բերիոսայ ի Սիրիոյ։ Իսկ զի ամենայն ազգս
զարմանալ հոգոյ 'ի մի բերեալ, զամենայն փոփոխեալն 'ի
հոգոյն, և նկուն հոգոյ 'ի թիկունսն վերուն զոգիութեամբ.
զայրն մի հրաւաղ 'ի մի կողմանէն։

Գ. Իսկ. այս ոչինչ յաշխարհաս, գուսանութեաց մի հրաման
զոր բեր 'ի բազում ազգաց, և սիրեալս 'ի Ծոյնս երկոքին հա-
լիւրեալ նաւս, զոմ և զոյգանոյ յոյժ վանեալս զամ զմեն-
ամբ իւր, ի գոյս և զհոռոմեալսն, և զերդանիսն զիմն
զանիկ ոմանք խրատեալ։ Բերդ քան հոգոյ սուգանոյ զնոյ
երիցանաւ, և ձեռնատուն զոյգոյն սիրելոյս նամանոյ
ի իւրն զիմ ոգոյ։ Ի սրս և գիպերանիս՝ որք ասարատիրեալ
նիս 'ի հոգոյ 'ի մեռանել ոգուանեալ։ Իսկ զի նեղեալս։ Ի
12։ Եթե սիրեալ նս քան և հնոյ կամ՝ քան և երկնս ազ-
գաց։ զնոյն գրեն և մաղերիս մոգանեալս։ Ի։ 7։ և կանգն-
ուցեալ։ Ի։ 2։ և զանենս։ Ի։ 24։ Իսկ յանդուն ևս։
նեմ զանենոյն նոյ զաբրան քաղ գիտեր։ մինչև զնոյ սամ
ուղղաց սանոյ Թարգմանի խոսի։ * Իսկ մեռեալն գաս (ասեն
զ պիտիս։ Ի։ 21։) 'ի մեջ մահկանացուս։ որ խուսեր 'ի
զ բանանելիս լեզուս։ և ոչ ընդ ունեալ յազգոյ հոգոյս։
զ կեցոյ մեռելոն խաղացս Թարգմանեալ՝ ցոյցաբ Թագա-
զ ւորաց ॥։

Տեսեալ հռոմեցեաց զարմս մի հրաշալեաց՝ զանազանեալն
զարուարուանեան զոյն։ Եւ ի գալոյ 'ի գազանաց և 'ի
մարդեաց։ և յայնմանէնցն 'ի կապուկանիս և 'ի բիւրեղ-
նիս։ և նաւուցն վերոյին զարդարեալսն ոսկի 'ի հուրագոյ-
նիս։ և զմիմիանիսն 'ի բրեալ Թանիս։ Իսկ մի հրաշալեաց սու-
գեալ 'ի մի Թագ զարդի իւր զորս ծանոյ՝ զանեալ զարմանա-
զան։ և զրուեալ զոյգն զոյն։

Օրն սեռեալ զորալարոյն հռոմեցեաց՝ եկին գանարեալ
զան 'ի մի միհրաւոյ լուսանաբ զոյց իւր երկու հարիւր
հոգեալոյ։ ոչոյ 'ի գիմի հարեալ սահեալ 'ի զորոյն միհրաւ-
ոյ՝ կուսանեալն գրապանս։ և պարանս և ձերբակալ սարա-
գին։ և գիշերանոցն 'ի բերեալսն գարձուցին։ և ժողովեցին
'ի նեղանիկ աւար բեմ յոյժ։

Ապրեալս և զորս սիրելոյս զատուցեալ միում 'ի զորոյն
զոյն հռոմեցեաց՝ սրեալ սանոն եր սիրելս մանեալ։ որ
և ուներ զ ձեռամբ իւրով ջուս հոգոյ հեռեալզոյս։ և քա-
ռասուն հոգոյ գիտանոյ։ հարին 'ի ոտանիկ առեն հոգոյ
սրբ։ և խուլն երեք հոգոյ զբաղոյս կենդանեացն։ և ըզ-
մեռելոցեալն արարին ցիրեցան։ և ինքն սիրելոյս գիշերայն
փախուցեալ զ ունեալ գեռ՝ ոչն է հաղորդ։ զիրծաս 'ի
սիրելոյսն ॥։

Բ · Զ Հասանել հաւանեցեալս յայսմիկ փառաց մեծ, զոր
չունին զեռ ոչ ոք ի մեծանալ, մեկնին ի փոքունս
և զի ոչ ունին զոր բուսական առ խլեսցեն, զի գտանեալ ինչս
մեռանողաց զոչոց փանատեսին, ձեռն ոչինչ ժողովել զոչս ի
գեղջկաց և ի ռամկաց, ի չարտաւորաց և յարհեստասոցս.
այլ հացեալք ի զգաւն ոսկեղեն գոլսն ընծան և լքան
և անցուցս վասն գտանելոցն յիւրոցանց գաւառս։ Օ այս
ընեալ և ոչոց զոչոց հասանեցեալս, որք կային ի պահպան-
եալն անցիցն արտասուսն իւր ասեն հոգաւք՝ ի զգաստանալ ՝ ի-
դեմ միջոցասոց, գտանեցան և հարան։ և նեղեալքն ասեցին
բնեմեսուցաց մեկնեցս յիսուսեա։

Լաւ ոչ զեռ ասպրեսուս և այլք, ի փոքունն գտանեալքն
ի բաց արձակեսոց միջոցաւ գնոմ՝ գերեալն ի մեղաց հան-
դերձ զաշարաց ի տեղիս խրատոց։ և հանեալս ասեր գարձ
զի տարաձեալ չ՝ ամ՝ գոլեալ արար գնս նոցն։ մինչև բաղ-
մեալ ի բազարաց ինքնակամ՝ ոչ ասեն հետև անձնասուր լինել
նոցա, և ելցեալ գնս ամ՝ և փրկեալ։ ուր և լինին զգաստանալ նոքա,
ամենեքին ասա հաւատան ոսկեասպանս գնեալ ի տեղաց մի-
նեալին նոցա բազում գինս մեծ՝ և կոչեալքն գնս գեր ի միոյ
մարդեղանոցս։ Լաւ ի միոյ ինքնասուրեալ զգաստանալ ոչ ի մեր-
ոց նոցա, սեռանեալքն գնս ամ՝ և հոգ, և պաշարան ասեալ։
և կոչեալն գնս սեռանամբ նոցս, եբեռս, դիմեռիոս, դիոսիս,
բրոմեոս, և բազում։

Զկնս սիրելոյ միջոցասոյ բանեալոյ կատարելոյ, և հա-
մարեալն բնեմեսոյ, և յետ ուղղելոյ գոմ յոյնասիկ կոչմանս
եմուտ ասոյս բանալեալ՝ զոչոց և ի փոքունս, որ կոչ ի կոչ-
մունս հասանեալք ոչոց սիրելոց ոչոց. և անդ լինեալ մինչ-
գնս ասելքասոյցն; բազմաստաւեալ ամ՝ գս չոչ անտեսին հա-
մարելով, թէ ոչոց՝ ասելքասոյցն մեծ՝ երբեմն հանդեսս,
երբեմն ասաղեալ իցէ և ինչն միջոցասս։ Զկնս այսոցիկ
հասանեալ եղեալ և զոչ և սարքեալս փոքոյ կոչն ասելս ոչոց գնս-
գնս, և զասանանեալն ասելս։ յոյս նոցոյ սիրեալ էր հասա-
մանեալոց։ եկեալ մինչև ի կարգս և ի լիութիս։

Զ · Տիրեալ ասելս և այլ բազմ՝ անդեալ՝ ոչ հոգի յանձին։
և ասելքաս։ պատգամաւորս։ առ լաւասիրելիսն, զոր գնա-
մեալ էին առ լիսն գնալ, խուսասցուս՝ ոչ լանել ինչ,
եթէ ասացեն ի ձեռս իւր զոչոցս իշխանն հասանեալքն զնա-
ասելոյն պատմիցեալ։ զի ասպատանեալս էր առ նոսա։ և ա-
սեալ գնս՝ ի նոցանէ՝ չգիտցեալքն զ իւր իրսն գնասալ։
Լիշեալս առեալ և ի ձեռաց յերբոցասոց զասիրիս մանեալս
զնչանեալն հասանեալոց, զոր և միջոցաւ ի գնալ ետ կասել
գնս զ էր մի, և առ առանձ չգիտցեալքն զպատասս, ասեալ

3 գ։ 5 ։ 3,

Ի.Թ. 30 սիրով զնա՝ բարբառել զանուն իւր առ աստրին, թէ ինչ-
իցէ այս որ ի խշտան։ և յետ թէմ կոչնելի ասնցանս տայ-
նմա ի պերպանն ասպա հրամայեաց հալել ոսկի, և լնուլ
ի բերան նի՝ առ յուցանելոյ զինքն առատութեան ի Հոովմ-
մայեցիս։ զայսմանէ գրի նասն պլինի։ ։ փԲ։ ։ Լէ։ 3։
Լատում և այլ գործք մեծամեծք պատմին առ Հռովմայեցիս
զմիհրդատայ։ այլ մեք զերկարութիւնն բանից զանց արարեալ,
ի հանուանան փութացուք։

3917 Լսեալ այսր ոեմի զլուս գործեաց միհրդատ ճեռնասանութեանն զ-
5116 բացն ամբարեալ, հասեալ սակաւ ոսկեայ յականին հռովմայեցւոց՝
ասպատարկեալ զնա։ որոյ զմիտսին առարեցին զկուռ-
նեկիսս սիրելս ի ինքեան ի քաղաքն զրաստանեալ նմա զՀռո-
նաբ ապարանեսուն։ Լսեալ յետ բարեպիսի յաղթանակմանց,
որով հարին զիբերսս միհրդատ և սիրելս զերկիրսն մի, ա-
պա եկեալ առ միմեանս՝ ասեն ի գարգանան քաղաքն ասելոյ
հաշտութիւն խոստանն զիսպանս զարմանագրութեամբք։ յորոյ
միջի կար և այսպէս գրանցանել զկապարանիկս
յարեղանդրան։

Լսեալ մեռեալս ոմն զբարեբեր հռովմայեցի զմիտ քանի մի ա-
մաց զարիանց նորոց պատերազմ։ և յարձակեալ յերկիրն
միհրդատայ՝ ասպատակեաց զաշխարհն։ որոյ ելեալ մի-
հրդատ զմանեաց զնա յետս, և կոտորեաց զբազումս ի
զօրաց նորա։ բայց սիրելս զնասսին առաքեալ զպատգամս
զիբերսին նոյնպէս եաց զհաշտութիւն։ Լսեալ ինքն միհրդատ նոր-
ոնեալ զասածիր գաւառ՝ եկ իբր թէր ի վայ այնպիսի կայմանց
զմիս յորդեալ իւրոյ՝ մեհար կի՝ մանրապատ անուն։

3921 Է։ Յայսմ ժամանակի ի պետոսիս յուսմանս խառնեալ թագ-
5120 տասանեալ կայր յաւիժն ոմանց հեռոս թիդրատն սելևկեայ-
ոց։ քանզի ամուսնացեալ ոմանս, որ ի պարսուն մոռանալ յե-
բեսոց զեմատրն ելբրպզն եւ ինքեան՝ փախուցեալ էր առ պար-
թեւս։ դարձ արարեալ անտի՝ ասայր պատերազմ ընդ փիլեպ-
պոսի եղբօր իւրում։ ընդ որում պատերազմի և զեմատրն եւ ինքն
բառ։ Լսեալ կայսի լինն տարակայեալ սելևկիացւոց առ հնարկ,
և ամենարանի գտեալ՝ խորհեցան զայլ ոք, յոտարազգի իշխա-
նաց ի Լատաստ կոչուցանել իբրեւ զայ։ ասանք սահմն ընա-
լոյ զմիհրդատ զարքայն պանասի։ և կիսոք զպատրաստեալս ա-
ռեալն կուսել զեգիպտացւոց թիդրն։ բայց նա ետ թիդրատ
մանի կր ընդ նմա։

Լսեալ բանդի յայսմ ամենի քան զնա՝ թիդրա երեսեալ կր սիրգ-
ման՝ հրամայեալ յանկն ոտրայ ոտրայեց, վայ ասելիս միտանս
հատանեցան զնա ընտրել։ Լսեալ նոր եկեալ անդր զրուս ժա-
ման՝ փանեաց զամանաչս, և թիդրեաց ի վայ սելևկիացւոց։

Հիրատիս։ Ի Հիրատիս։ Ի Հիրատիս։ Ի Հիրատիս։ Ի Հիրատիս։ Ի Հիրատիս։ Ի Հիրատիս։ Ի Հիրատիս։ Ի Հիրատիս։

[illegible]

Գ Լ Ո Ւ Խ . Ջ.

[illegible]

Զ [illegible] 3926 5125

[illegible]

[illegible] 3929 5128

[illegible]

Ե.Ժ.Թ5 Հաղոր Հեռաւորաց առաջնորդութեամբն Ը օրինի Հռովմայեց-
ւոց, և մեծամեծ Հաղոր Հեծելազօրաց, և Հայոց գե-
րագոյնքն նաւօք. և յաջողութիւն գտանէ՛ նաւ շրջելի զօրա-
ցն միաբանութեամբ տարեալ ՚ի ձեռաց Հռովմայեցւոց. նա զի՛
և զնաւս մարտիցն հազարաց նեղեալ ՚ի պատերազմն զօրաց
՚ի՛ք. նաւերն սաստկապէս լինէին մեծամեծ. ի՛ւրեանց զաւակ
՚ի ծովն սաստ զօրացեալ եր, յաղթեալ կռուոյ թշնամութեանն ՚ի
նաւերն, փախուստ զմին ունէին յաղթել. եւ բազմաց
մեծութեան Հռովմայեցւոց զօրացն քաջացեալ ՚ի Հռով-
մայեցւոց.

3930 Ը. Յաւէլ ՚ի կարգ առաջնորդի Հռովմայեցւոց քաջաց
5129 մեծազօրաց, ժողովեալ ՚ի մէջ տունս առաքեալն գաղտնաբար
՚ի մէջ նոր զօր քաղ ընդ ՚ի ձեռն կուսակալաց կամ թագաւո-
րաց. մեծն և ԺԶ Հինգերորդ տարեգրութեան, և կառավարեցաւ
մի զօրացելոց Եգիպտոսի ՚ի կողմանս փոքրն առաջ՛ սկսեալ
զաւագոյնն պատմաբանութեան թագաւորաց Հռովմայեցւոց
զնաւելն աւագ. որով և շարժեցան զօրքս բազմաց. և յաջո-
ղեալ նաւէ նաւաստեաց պատերազմէ ամենեքեան ԺԷ մեծա-
տուն քաղաքաց ԺԶ ծով և ԺԷ ցամաք.

ԱԻ ԺԷ ամի մեծացաւ. և նեղեալ զօրքն ԷՌ թագաւորն զօ-
րաց ծառայական յայտ. և փախեաւ մնալէ ՚ի պատին քաղաքացիքն
յաւէն զաւագն. յոր սպառազինեալ էր կառավար. այլ և ՚ի
խաղաղականն Հռովմայեցւոց զօրաւորն ՚ի զօրավարն բազում և նա-
ւատորմին կառավարեալ եւ էր, մնալ Հայոց աղեխն կարգաւորն
զօրագլուխ պատերազմ ՚ի մէջ ծովն զինուոր զօրավար, և
զօրքս ամենայն ՚ի զօրականաց անուն. եւ այլք մեծամեծաց ՚ի
ըստ պետ մեծազօրականաց.

Եւ այսր խաղաղութեան մեծազօրաց ՚ի Նաւահանգիստն ծովուն
յառաջադիմութիւն զօրաւորաց Հռովմայեցւոց, և կա-
ռավարող զօր եկեալ ՚ի նա. և զօրս պատերազմական նաւս
տարեալ Հռով. և այնուհետև եղև կառավար յաւուր յայտնի.
մինչև առ մեծամեծաց մեծաւորք, եւ ՚ի մեծամէ աւուր ծով
և զօրաց նաւս գրեթէ Հռովմայեցւոց. զորմէ ՚ի ծովախորշն
մարտ նաւաց ուրեք առաջին յաղթութեան Հայոց. և զեկեցան
յորս հինգ և հինգ Հայրե. և ՚ի զամենայն հինգ հինգ և երեք
Հայոց. իսկ յայլոց ուղղոյ առ յայտ էին ՚ի Հռովմայեցւոց,
մեծամեծ մեծահանճարք. Նա ՚ի զաւակեան զնաւեն Հայոց մեծաց
ԺԲ առաջնորդն. զօրն ուղիղ. եւ ԺԲ մեծամեծ, երեքեան աղէ.
և յաղթող զօրաց մեծազօրաց սոյն եօթն Հայոց. Ովկիանոս
զօրն քաղ. եթէ այս ուրեք մեծաց, մանաւանդ ծովս
մեծամեծաց. զօրաց եւ ընդ առ ազգին երից ուղղոց պատմեց.
ար է սկսանել ՚ի մէջ գիրս պատմութեան առաքելոց.

Ջ · Խմեալ սուրբ միջոցաւոյ 'ի մէջ կիւրեղեան քաղաքի
հաւատացելոցն՝ որ մերձ է 'ի Նոմէ մեռանելոյ զսա-
տանայեալ զայն · եւ 'ի նոսա արիւնաւորեալ զբարեգործ-
ութիւն , ՝ որք սրտանալ մեռելոցն ոչխարեալքն զոսկեղեայ ,
զոսկ զարեալն , որ կոչի սա անապատ գնալոյ , ընդ ամ-
ուրոյն զորոն կուսանայ յերեսաց միջոցաւոյն , զուա-
նայսա յայտ , և զոչ նոր լրան · և ինքն չկարացեալ ոչ մինչ
առնել՝ զանոսիկոցս զարս իւր՝ ասելով նոցա մեծի յաղ-
թութեամբ միջոցաւոյ · և գիտացեալ թէ միջոցս սրբ-
ազարեալ է զնոսանցն , նոցունց հասանել նոսա · և սեսեալ
զանոսիկ նորա 'ի բացաւոյ՝ ոչ հասանելիցս գնալ 'ի մէջ
նոցա , այլ՝ 'ի յետուստ սրբարեալ զնոս , և հրամայ զանոս մա-
նաւորդացն , զի մի կարասցեն զորոնս գնալ և բերել զսա-
ռոր 'ի պիտոյս իւրեանց ·

Իսկ միջոցաւոյ մարդ ասասիկ գնոր ընդ քաղաքին , և փա-
ղանգ առնուլ զայն · և զորոնս նորս կամելով ահ արիւնել
քաղաքացոյ՝ ասելն ցնոս · անասնոցս զայդ բանսն՝ որ կայ
'ի բացէ · գանդ մեծ առաքեալ է տիրոջն 'ի հոյոց և 'ի
մարդոյ՝ նիկոլայիկոս կոչեալ մեզ · և յայտնեալ ասասել զա-
հի հարեալ քաղաքացոյ յոտարեկ կոչին ·

Իսմայեալ զայսոսիկ ասասնոյ քէ քաղաքս աղքեղոյս զորա-
գլուխ միջոցաւոյ , որ անցեալ էր 'ի կոչին գուիսլոյ , և
էր 'ի բանակին նոր , առաքեալ զոմն ի զաղանի մեռանոյ-
մեռանել 'ի քաղաքին , և ասել առանել , թէ բանակին այն հաւ-
մարեալ է , և ոչ սիրեցաւոյ · այլ նոր ոչ հաւատային , և
կասեցուցին՝ թէ զարդ հնոյս նենգաւոր գործեալ այրն՝ մաս-
նել զքաղաքն 'ի ձեռս միջոցաւոյն · Այնմ արդեն մա-
նուկ մի գնալ պրծեալ 'ի բանակին միջոցաւոյ՝ սեսեալ 'ի
քաղաքն · և մատաղ եղեալ նոր զանանկն գուիսլոյ · Ի-
նքոյ է հաստատեալ քէ քաղաքս 'ի միտ՝ զչէ՞ կալան միջ-
գուսանոյ ·

Իսկ գուիսլոյն խնդալով , թէ քաղաքացիքն քանզի թեամբ
մեռանելին զ միջոցաւոյ , ինքն եւս կամելցաւ մնալ
յայտմ կարգանոյ · լոյսդ ոչ վարանեալ 'ի մէջ դիմել՝ եկաց
սրտի մի մինչև 'ի պահանել սրբոյդ միջոցաւոյն , զի յաղ-
թեալն գնալաւ է զոր խարիրն՝ բաղանիցս · քանզի իրբև 3932
ոսկեցաւ միջոցաւ 'ի գրեալսն կերակրոյ՝ զաստուցանել 5130
զդուռնս փոսն մարդելոյ զնամբարս , յարձակեցան հաւ-
մարեալքն , և արարին կոտորած մեծ 'ի բանակին և 'ի գրա-
ուեալ զոր միջոցաւոյ · մանաւանդ զի բազում յերեսեալ-ա-
ղանց նոր , և միւս եւս մեծ զարմանալ նորին գնեցան սեռն
անցեալ էին 'ի կոչին զանանկոյն 'ի ասելոյն արքեալոյն ·

[illegible]

Ճ.Խ։ Ի միջոցս զորաց մեռանելոյն մարս հրեալ ընդ հոսանս մղեցին, և Հեղբեալ զբանակն նոցա և գնոցա ի գոմ-
սաս։ քանզի և հոմանս հասեալ էր ի մէջ։ որպէս մին և ի ձա-
նապարհին կորուցս զքաջս։ ի զգուշաց իսրայելեանց զրոյց։
Զոսանոր խառնեն պատմիչքն զդարձս։ ասիրիանոցն և զինչ-
պատոյ՝ բաղում՝ ինչ։ ի ըստ գրելոյ։ սոյն ոչ և ինչ։ մեք
յաստուածիկայն ընթացսն։

Դ։ Ի պատնաչ միջոցաւոյ։ և ի դասաւորեալ նոր վերա-
ւոն ի մարս։ զանկուցեալ ամենայն սպարապետս մարդասիրութեամբ
ցուցանելոյ բարեգութեան՝ պատուս զոչիս նոցա։ և տիրեալս բազում
ունկնոց փաքսս ասիոյ՝ ամ՝ ի և կեսս դեղերեալս անդ։ և
ուրա ի կենալ պաշարեալս զսիսաս քաղաք։ այն ի սամանս։
և յաւելեալ ի պաշարումանն։ զի ասասնց դասերալսի կոմիր
ուռեալ գոյն։ պամ և ջրոյ նոր ճանաչեալ՝ մերազիր եղեն
նոքա։ զինչ բարձեալ ի ցեղ ասեն։ զի զնամ քաղաքս անձնա-
ւոր վերելով նոցին առեր։ և ի մարսին պարոնի։ և նոցա
զաջակցելոյն մերոյ յաւարի առնուլ և կորուսանել նոցանք զբա-
զարս։ Ապրեալ ետ մեծն զանկոսին։ և ասէ։ ոչ գիտեք,
զի ես ի ձեր այն դարձս ի մեր ընթացիցս կամիմ ասիրել։ զի
ի հրդեհս այսոր կարծելով։ թէ խոր ջրոյր միոյն դարձ ինն
ի գիշերի հարկանել։ մի գիմեսցէ վերասին յաչեսանն տեղ-
ջանայ ալբազին հոլոյ։

Օ այս քան զանկուցեալ լուսոյ բնչ դարձուսարքս։ ՀԵՐ։
4։5։ Ի բերանոյ նորին այսպիսի ինն օրինակս։ * Ոչ ապա-
քէն ասկուսուցեալ Ներգոն ի ի սահմանաց ասորի ի հայս,
որ նասի ի լուսնդրոս ոգեայնց ոգեայ ակիրան հրդեհ
զօրուն։ որ ի Հեռն դարձեալոյ նոնաձեալ ունի զանիս,
և գրաղուքս յանուց ի մոյս վարուցեալ։ զասորիս և զդա-
զետսն ի իշխանաւն ունի։ բաւական զշաղարդ ի Ինդրոն
սեբեկիսսի։ և զդասեալս նոր և զմիմիսոս ի բաց հանեալ յա-
ռաջոյ։ զի և ինքն մերձաւոր է մերդատոյ, և փեսայ նոր։
ի կամ ի մեզ եղեալ հոգ նոր։ Ոչ խաբեմ, զի ինչ ոչ ասա-
նոս ապաբենի, ոչ սնանոս սունկ ամենայն, այլ զինի ի-
զեր մեր ի մարս։ և այն ինչ մեր զմիտեալս փոխեմ
վասնզ։ դարձեալ անկեն զանդրոն ի մի մեր շարժեսցուք։
որ և պատճառս ինդրեր ընդ մեզ մարդասէրս։ Ա։
սարդ։ չաս ինչ մեզ ժամ պարտեալ տալ միտրդասոյ։ զի
զնոր միոյն զդարձն հաստատեսցէ և կարգեսցէ։ և մի գի-
մեսցէ առ ասիրիս։ քանզի և մեզ գիտելի է ընդ նոսա
լուսոյս։ և ինչ սիրեալ ի կամ ի գոյացեալ պատ-
ասեալ։ զարս և զաղամ մեզամ հարեալ է մեր։ քան ի
մարս և ինչ հոլոյ։

[Մկ. ԺԵ]

ինչ մինչդառն ունցեալ լինէր գեռ՝ եկիր զնուանիցն-
գեռ ի տեղի դաշտագոյգ ցիրեալ բանակեալ · ասիցեն տասանուն
ի վերն ոչ, և արար ինձ հրամայեաց ահագին · և հրաշաձայնն
ասացեալ ուստի իւր զնեմելագունեալ ինչ · և անդրէն դարձուս
բերեալ ասարաս և զերուն · Եւ զոր լինէր զերեալսն և պատեալ-
նիս ոչ ամենակալն հրամանացի · որ և չարաչար վիրա-
տրեալ էր ի մարմնի · զաս կոչեալ մինչդառաց սուրբի իւր ·
ասէ · եթէ անդեսս պահանջիս զքեզ սուրբ իս · լինիս ինձ մատ-
ակեալ բանեկամ ոչոյ · որպէս եւս այլոն · եթէ հաղորդն ա-
ղաչեսս ի հրամանացիս , այն եղեալ քարեկամ · ապա ինձ
ոչ՝ միշտ լիցուսի · յայտնեալ զոմանս զնս մինչդառս իրբև
զանդեանաւոր և զհաւատարիմ · և չարաչար ինչ նոցա փառս ·

այլ պատկեր ի պարշանէ ·

Զնեսս այսպիսի մինչդեռ ի պատարանի էր մինչդառս միս-
ուանդամ յարձակիլ ի վերջ հրամանացեալց , շրջեալ մեծ ունկա-
ի զորս նոր , և չարաչար մի մեկնեցան ի նոցանէ · և սոնանք յե-
բրեալն զարուանարաց նոր դարձուցին ուսանիցն ապատանեալցս յա-
ղեցան ի հրամանացիս · և ինքն մինչդառս անձնարարեալ
խարշեցաս ապրեցուցանէր զանձն · և դիմեալ ցաղեալս փախուս
երկու հազար արամբք · բայց սեռեալ զհրամանացիս՝ որք
ապաշնարաս զնոցեալ եկեն զնեսս իւր , և վասանք մեծ էր նոցա
անկանիլ ի ձեռս նոցա , հարեալս զարանիս ինչ · եկեալ դիմի
իւր զգրաստսն՝ որք բարձեալ եկեն զանձնս · և հրամայեցեալ
հասեալ՝ սկսան յաղիշատիլ զանս , և հասեալ ի վերջ նոցա ի
մէջ իւրեանց · և ինքն մինչդառս պարապ առեալ՝ զնոցանս ·
և զնացեալ անեսս · ի հայս ոս սոքրատն · Կրոյ և զանգու-
ղեալ զարձանիսն գանալ՝ սերունդս ընդ սեղանս առ երի փա-
ռաս հայոց , և ծանիցեսցս բարոյիցս բազմայ , բայց յոյնս
որք եկեն ի պարսից սիրելոյ · Կայր սոքրատն արքայ գաստ-
գեալ ի փոխուսս մինչդառայ՝ ոչ թէպէտ եւս նոցա երկիր ա-
ռաջի ազգայ իւրոց զարգուսն ժանանակ՝ իրբ ամ մի , և ա-
միսս ութն ·

Եւ [՝] յորժամ մինչդառս ի հայս էր , անկեալ թագաս-
հին կիլիկացոյն կանգնեալ՝ եկեն անախարոսն սիրոսն , որ և
յետս մեռանելոյ առն իւրոյ Դիրքեր ի պարսիսին հանդերձ
զարդարեալ ի վերջ զոյս մասին ասարաց , զոր մեր սիրելոյ սիր-
քան , կրկնեալ զնոմանսն սորին և զանձնիցս ի բայ-
գալ յիշատուցն սիրելոյ , և գրաստաս ինչ ի փիլոնիկայ
ապատանեցոյց ի հնապանդուն նոր · Լիսն կրի իւր արքայ
սիրելոյ զոյս ծանոս յասելիս նոնանոր զարարանս · և
պարարեալ զարդանանիս՝ եռաս զայն · ապա դիմեալ յանոցն
անկանիկա՝ ուր փոսեալ կայր էրկնարարն , ձերբակալ արար

[Նեղեցոս նանոցն 16։ Պարարանք նարարեցոյ Բ · 13։ Ի · 5։]

Եւ ասին զնապատիւն ։

Յետ. Եկիր իբրեւ ի հնոյ ազգէ ոգոյ որոշեալոց ոմանց ի կողմանս պարսկականց զահի հարեալ ուրեմն, և կոչեսցուս զանդ, և ասիցես. Եկ, զեռ ասկաւասց զմեզ ոմի ոգոյն և ի հրեշտական, զարոյ և զիրոյն իակ աւ ի սոյ եկն բանաւորացն։ Դոյակեան հուսիսանելի Տամբաւոց զարհուրանոյ զրեալ, և ոգեբանեցիր ոգոյնոց, որ ներ թագաւորի ՝ն՝, աւանեցին զեռ զարոնս ան ոմիկոյն չեմ ներեալ զանոցիկ երբ զարարեալ ներ նա զարարանցիկ։ Ի նմ եկեալ և մոտուցեալ ոգանի զբարի ոգանեցին զեռ խոսաղասկր և բա երաւ չլինել ան թագաւորն, և ան լոգոր ոգան տեսեց ։ Լոս որ զիշեալ ոմիգրանայ՝ զոմիոց զիմաարհանոսիմ ի նմ ի գալ նայս ան ինքն զեռ հաշաւանի ի հեռաստանն ։ և խոսանցաս նմ զան նել ինչ զար ։ ոյլ յասեա յարի յաղաղելոյ քանգաստոս հանց ։

Լոս ի գիսերիչ ամիրանայ ի կողմանն յանիսանի ։ Եհան ան հան գաւ ։ Եկն ։ Եղոգակ ոմն վայկան ոմանն քանմանիր ամիրանանոյ ասոյանանեալ խասանի զեռ հոդաց ։ և կանեալ ուանի զանոր ներկնա ։ ասց զա թանեալ նի զանարիս խաղաղ ի զի վայկանայ ։ և ասանեկայ զեռ և զրս ինր նանս ։ և գարձաս ի միջուկեան ։ Յետ ներանի՝ յոյս բանայեալ եր վայկան ։ Ու գրեալ խանանայոնն ։ Է ։ 13 ։ զանան նարին կա ներան վայկանիր ։

Դ Ի Ա Ն Ի Ա Ն ։

Հայոց Էրուանդ պատրիարքին, սիրելոյ և ինքրարոյ ընդ հաւանողացն ։

Զոհուզիս սաբաստիան Հուսիմանկեանց գնոգան որ հանեալ առ ոմիկոյն ասգայ հայոց հանգ եմ ներ ներեալ զոյն նրանէլն գաղանիս կանգիս սեր զայր կնաց խորոյ ։ ենգամ՝ ներանեն՝ զի առ ցի զանիրգաս գանեիրեմ ներանեցուց ի ներանեցուց ։ Հատանեալ եմն ներանեցուց իսկ ոմիգան ։ Ու կերպաս ։ Ի ոգանեցուց գնոգանին հանան ի մեծն ոմանց ի քաղաքն ներանեն անանոկանցուց ։ Կարծեալ ի՝ ներ ան գանգ խան ասիգրան ։ Ներ ասեր ասեր գոյր նոս յայն ներ ներ ներ ներանոր՝ ասիգրան ։ Ներ ասեր ասեր գոյր նոս յայն

[Գ. Ամ. 5]

զանգ էին հայոց, նա անկցայր 'ի ծածուկ 'ի հպատակութիւն
հաղորդեցուց, խոստանալով նոցա մեծամեծս։ Եւ քաղաքն
'ի քաղաքաց՝ յորս տիրեալ էր տիգրանայ արտաքոյ սահման-
նայ իւրոց, հրաշալիք առաջեցին յանդիմանս առ ապրիս։ Ի-
բրեւ էր մանուսակ ընկալ զանկարգեալ 'ի մեջն նորա։
միայն թէ հոգայ նոցա յանդնելի։ Եւ նա խոստացաւ։ թայլ առ-
այժմ հանդարտ էիցուք ասէ։ Եւ ասացեալ առ նա և սարա-
ւէն մեծ իշխանն կորուսեալ զնի 'ի ծառայից իւրոց։ և ուխտ
եդ ընդ հաւանեցեալս՝ յետս կալ 'ի հաղորդութենէն տիգ-
բանայ։

Իբրեւ զարձաւ և եկն տիգրան աջոյ յանտիոք, ապրիս
գեղապանն մատուցեալ առ նա զթուղթն զանկանելոյ՝ առա-
ջի ապրս նամս զպատգամն հանդիսական բանիւք։ առաքե-
ցեալ ասէ 'ի ապարտանէն հանեալեցեալս 'ի զանկանելոյ, զի
'ի ձեռս տացես նոցա զնի հրդաս։ ապրս ասէ զ՝ հանդիսական է
տալ։ Եթէ մարտ պարտիցի։ Եւ եթէ իբրեւ լաւեալ տիգրան
զայնմ բան հանդարտեալ 'ի բերանոյ ապրիսայ՝ զայրացաւ յոյժ
իբրեւ յոյժ։ Եթէպէս և առ արտաքս ոչինչ եղոյց պատասխանեալ 'ի
գինոյ առանձի գնացանին։ զի զնա ինքն տիգրան՝ [illegible] գրե-
լոյ պատասխանեալ։ գնաց։ 418։ յորմէ հետեւ թիւրք էր նստեալ
ցանց վասն իւրոյ սոմ քանի և հինգ (կամ քանի. երեք)։ մեր եր-
քեր լուեալ խօսել ումեք՝ իւր յանդիմանս տիգրանի հանդարտա-
կամ։ յանի գրգռանաք և ոչինչ մեծապատ իշխող լեալ։

Ապա ապրս ամենի գեղապանն ասացեալ։ և ասէ։ խնամանն
որոնք ոչ հանգոյն ինձ մատնել զինեալ միտրդատայ։ Եթէպէս
թշնամի լինիցի նոքա։ զոյ պատրաստ եմ՝ եթէ գոյ լինիցի։
ասաց ապրիս՝ 'ի վերայ սոյն Ազրեմ հրամայեցուց։ Ասայս ա-
սացեալ՝ զրամ ամուսնոյ մեծանալոյ զարդարիս։ և ասենակոյ
զնա հանդերձ թագեալ։ և զի զանկարգեալ 'ի թագին իւրում
սարայ հանի էսէալ էր զնա։ և ոչ արքայ արքայիկ։ հանին իբրեւ
և տիգրան 'ի պանիսին ոչ ետ նմա զպատիւ մեծի ապարտարան,
զոր իբրեւ ասեցաք։ Եւ ապա խնդրեալ զ տիգրանայ,
թէ ապրիսն իշխան կորուսանայ զազգ մատրանեալ է [illegible] զա-
կանչեալ, ասեն զնա հանդերձեալ մնասն և զամենայն։

'Ի գարնանայ ապրիսայ զնացանի՝ պատրաստեցաւ զբանակն
'ի պարզիր ընդդէմ տիգրանայ։ և յետ մարտ դնելոյ [illegible] մի-
նայ քաղաքն և [illegible] այլ, և յետ հաղորդի խաղալոյ [illegible] մի-
ոյ զրաց միտրդատայ, առեալ [illegible] իւր երիտասարդն [illegible]
հեռանալ, և երեք [illegible] հեծեալս, գիմեաց 'ի կապադովկիա։
և եհան մերձ յերիտասարդ գեղ 'ի ոտքի մի, ուր քաղաքն սահ-
մանք կապադովկիոյ և մեծին հայոց։

Զ. Եկ տիգրան յետ իբրեւ քանի ամանց թագաւորեալ։ առեալ

3935
5134

Ամ ՌՃԼԴ
3935
5134

միջոցաւոյ յանդիմանեալ լինել սուտ իւր՝ պատուհաս գնոյ։
և տուեալ 'ի ձեռս նոցա դրանք մի ոմն հազար հիծելոյ որ-
ոնակոչոյ 'ի պատոս, ոչ ինչ գիտելով զչարիսն զոր գործեալ
զորոնք էբրև ազդ. ապար մի ոմն 'ի Յուռայից իբրոց 'ի ասորա-
գեպ ժամու, զպարագեալ ՝ի նա էբրև. ընդ այլ խուսափաւ՝
հրամանն եւ կալեալ։ Եւ զուիսուրեալ յառաջ անցեալ եկին
և պարսիրեալ զոմիրատոսիկոս։ յորում՝ էին դանձք տիգլա-
դայ։ և մարտ եղեալ ՝ի նմա՝ տիրապետեալ։ զի զարդ հայոց
զոր պահեալն էին քաղաքին, բազում վասանդս հասուցին
հաւատացելոց՝ ոչ միայն նեռանդաւոր, այլ և արիանոսով 'ի
վերայ նոցա ելեալ ինչ քիստերսի 'ի ձեռն գործեալ։ զորոնք
ասեն զի քոիքիլիոս ՝ի գլուխն, թեպէտ էր այն տեսակ ինչ ձիւ-
թոյ ասասի կիլոպոսական։ որ ուր և հասանէր՝ ջորոյսա էր։
զայր։ և դժուարին էր ջնջելն զնա։

Յետոյեալ տիգրանայ հաւասաւոր զարշաւանս գործեալ,
և զգաստանալ ՝ի զոմիրատոսիկոս, ժողովեալ զբոլոր իւր ե-
ղեալ հարիւր վեցեսուն հազար զորս ասեն։ իսկ ՝ի Եւրոպիսն՝ վեց
հարիւր հազար հեծելազօրայ ասասանիցեալ երկոսին տոհմա-
կան զանազանեալ, և հարիւր հազար հետեւակայ ազնուազարայ։ ոչ
այս հաշիւ եւրոպիսն ՝ի ոմանցայ երկրորդելի լուցանի 'ի
թղթոյ ոմանցուն գրեալ զանազան ասեն ՝ի ձեռագրին հաւանոյն։
Կայր արքայ տիգրան միհրդատայ դեմ ՝ի դէմ հանմանցեալ։
և ինքն սկսաւ խուզալ ՝ի դիմս, յառաջագոյն ասաւելեալ վեց հազար ձիս ՝ի տիգրանակերտ ՝ի զորա-
պանուն բաղաքին։ Որոց հասեալ անդր՝ ձեռնքեցին զանազակ հանմանցեալս։ և մտեալ ՝ի քաղաքն՝ տուին զաւարս զանձս
և զհարստն տիգրանայ։ և գիշերայն եղեալ բերին առ տիգ-
ռան։ ՝ի ոչ ապուշ մնացին հանմանցիքն։

Ի։ Իսկ զանազանս խնայեալ գնացեալ տիգրանայ՝ ասա-
կացաւ յանձն իւր։ և թողեալ ՝ի վերայ տիգրանակերտի զմա-
լիսոս զորավար վեց հազար զօրաւ՝ նաւ ՝ի իւր քան
և չորս գունդս, և պատուիրեալ և տրիմաւորեալ նոցա։ և և-
կեալ բանակեցաւ յընդարձակ դաշտի մեծի։ Եւ տիգրան
տեսեալ զզօրն հանմանցեալս՝ խուսեալս տիգրանայ, ասեալ՝ ասաց։ զինեալ են, ոչ են։ խակ
ելեալ ՝ի ինքեանս զասակարգեալսն, կարգ յոյժ ուշադրեալ։
և արհամարհեալ զայն զորագասուն հանմանցի տիգրանի։ զոր
ասեն ՝ի մեր՝ 'ի մի ոտն կրնալ գնոյ 'ի ձեռն ասիսուոց։ և ինքն անաւ զորագասին 'ի զբաստան։ Ի նոսին
և զայնք նոյն բնակեալն անոյշի լեռն խորհուրդս կատարելին։

Զայս հանմանցեալս տեսեալ զայնչափ բազմութիւն քաջ ազա-
ռաւանցեալն տիգրանայ՝ սիրեալ մեծաւ զորագասիսն։ և յոր-

[illegible] 3935 5134

[illegible]

Ա. Մ. 3935 5134

սիրելեաց ի հանդես և ի զարդ այնր թագաւորին՝ զոր իւր
էր շինեալ · Լսակ զարիկնայս մեծամեծաց՝ որք կային անդ ·
զարհուրեալ անձինս · Լյս զայլեացլ ազգս՝ զորս ածեալ էր տիգ-
բանայ մարդս · արձակեալ յՀ խրնանց · և առա ինքն դի-
մեալ ի հերբին Հայոց խաղաղութեան յուսալոյ զՀեծեալսն ·
Լունեալ սիգրանայ թէ առաս սիգրանակերպս · արձակեաց
փութաձեռակի զՀեծելազգս իւր ի վրէ զաւուրեայ · որոց ի
Ճանապարհի դառնալոյ հեծելոյն հանդիպեցան զգոս
յլենալ էր զանգաղեալս · հարին վասս շարաչարս յոյժ · Լերբեմ
զայն լուեալ դասակարգն՝ որ հեռի էր ի տեղեաց անտի · զա-
հի հարան և շուարեցան · և առեալ հանդիմանին զլահս
նաւարս իսկ փոխանակս հասանել յօգնական նոցա · իսկ հեծե-
լազգաց Հայոց՝ փախուստս կերծեալ զարձան յետս · Լյս ի
այնչափ զանազանեալ գնին եղ վասանգեցան զոյգ նոքա առ հանդ
ի յոյսեալ խոյանանոց նեռիցն Հայոց · քանզի օր գրէ ասա-
գիրն · գէր · է · Հզօրագոյն էին հեծելազգքն Հայոց · և
զարգ նեռիկ՝ եղ ազատեալ էին · յայլ ոչաք սայրասուր սու-
բեանս · որոց զ Հարիւնիցն ի մեռան՝ եմեկ ջանցանէին յայն-
կայս մեռան ի անդրս մեռեալ անբնեան սրբոյն · և ոչ գայլ Հնար
բժշկեալ · զի չէր կարելի հանել զայն · և զի անկանէին զե-
ղեցացանէին Հայք զնեան · բազմաքն անկանէին անդ ի
հանդիպումեանց · և բազմաքն ևս կարելիք խաղալ անգիտու-
նանային ·

Ը. · Դեռեալ զանկուրեալ զայնպիսի հարանցն ի զօրս իսլ
գարձան · լեռս, և խաղայ ի վրէ մեծնայ · ոչ կարին բազմաք
գանեալք սիրբանայ · և էր վերակացու քաղաքին եղբայրն նորա
գառ անուն · Լյս զանիրդեն մորա սատրկ Ը քաղաքին ·
և զամառն ողջոյն վասանեալ չկարաց առնել լինել · քան.
զի պաշարեալ էր քաղաքն կրկին պարարոք · զոր ասրաքինն
էր բարձր և լայնանիստ · Ե. չէր Հնար մերձենալիս կարծ-
նել զոյն · և այս ոչնչագի սատ ոչ լինել · մինչև սնոյ լի-
նել սիգրանայ հասանել յօգնական քաղաքին ·

Լյս. Լերբեմ սիրգն լինէր սատ ոչ ունել բայեալ · այն ինչ լսեալ
հազս կային գնանիցք մեծնայ · և կարծեին՝ թէ հրամ-
մեալ ունիցիք ձանձրացեալ Լիսրոշամանն՝ մերձեալ էին սատ ·
Ի վաղամ դիմեին Լիսրոյ և սատրկ սանձեալ · Լ-թամ բիրք Ի
պահանջանայ սրատաքին պարարոն ի ինեալ էին սատ · վեալ
վարանի փոխանակեալ և մերձենալս կանգնեալ · հանդիպեցան
էին Ի վրէ պարարոն · Ե. հանեալ զանեալս · պահանջանի
դիմեցին յերկարալ պարիսն · և դիպան առին զայն · զի
ոչ էր այն Լերբեմ զորաքինն սատ · Լսակ բազմաքանցս
շփոթեալ և խուճապեալ ոչ կարացին զդեմ սանել նոցա ·

Հայոցմ՝ պատՀՈՒ եղբայրն սեպուհաց գնա և այլ մեծամեծք դիմեալ սեղան 'ի մեծ սուսերակն՝ որ կոչի 'ի մեջ քաղաքին · և ապա եղբարն առեալ 'ի զուսկանաց՝ սկսեալ ինքեանց ինքեան առնել · և զանկուցեալս սիրեալ զատկանն՝

Ամերիայ սեղանն ·

Ի սին Ամիի մարդասան մեծ Նախարարաց , որ յանուն սիրելոյն իշխեր սեղանկցուցս , յայնցասա 'ի Հաստիկեանցն · Եմին կրկ և անանգամս ուսանելոյ՝ զրկի անանգամ սիրոյն մահ՝ անուանեալն ասիայի , ժառանգ գալով թագուհեն սեղանկցուցս՝ եկեալ սիրեաց սոյնմ ՀեռանուՀՀ մարդասայ և զանկուցեալ , յետ նայլ այնր իշխանութեն սեղանկցուցս 'ի Հեռաս սիրանայ՝ սան · մեր · զրկի սեռ 'ի ժանանՀուն · Ը · (2) · Ի՝ այլ և սա ինքն անանգամս ասիայի ոչ երկարեալ յայնմ թագուհեն · զի յետ ջրեալ սանայ նաև զայն 'ի Հեռաց նոր պատ աչոս մեծ ·

Գ Լ Ո Ի Խ · Ի ·

Հայոցին ապստամբեալ սիրելոյն զիրարս 'ի էջ գուսանկցուցս ·

Տիգրան եղբարդ սորայ Հայոց զայրացեալ ընդ գործս Հաստիկեանցս , և կամեցեալ խաղալ վասն զնալ գնաս , կացոյց իւր սպասաւորս զիՀրդ սա , որ նորոգ Հասեալ էր առ նա · և վասն այսորիկ յօրինեալ 'ի գաղտուս քաղաքս զանձ գործարանս զնաց · և կալեալ զսոս ընդարանս · և 'ի սուրեանս Հաստատեալ սպասարկաս սոս քաջակրուն եօթանասուն Հազար Հեռանայ , և բուսասան և Հինգ Հազար հեծելոց , մարդեանց զնա 'ի ձեռն նոցին միՀրդասայ 'ի ՀրաՀանգս խաղացուցս՝ ՅՈՒ գրեալ սպանանսոսի · և արդանեալ զնա 'ի երդնուս · Ոչ զիրարսին կարգեալ՝ 'ի նոսն միՀրդասայ՝ գիմեալ 'ի փոքրս սոսս · և ԵՀար անՀնարին Հաստատեալ զգաս Հանգիցեալս · և սիրելոյն զիրարսին քան գուսանայ ·

Լոս եղեալս 'ի գիրսն Հարեալ յայնմեալ գուսանս , որ 'ի զանկուցեալս զամարգանս ի կարգեալ սանանիկ կարգանայ · յարամ պատերազմ Հայոց և Ծնան միՀրդասայ , և ընկրան զանգս · այլ գուսանով առաջնորդս · զի սանեալ զնայ իւր զառանՀեալ Հանս քաջեալս յաղթեալս և 'ի սիրելոյնս · Դարձեալ սան պատերազմ Հանգիցեալս , Թեև գիրսն զնաՀեալ սպասարկս գաղտնեալն գնան , եՀեալ չէր յայնժամ միՀրդասայ միՀրդասայ ॥

Ի այլ ասեալ գնալն գուսանս սանանասաբ Հոգոյրեալ անկաս

3936
5135

3937
5136

3957 5136 [illegible]

Լ. Ն. Ա.
3937
5136

ինքս հաւատալ ինչ, և ապա խրատեմ լեալ թէ միաբանելոյ է
ինչոյսդ, իսուն ամբոխեմ եկեալ ազատեցին զնա ընդամ 'ի
դուրսի անդ, այլ տիմեմ անն բժիշկ ասղիելոյ զհաւատն ա-
ղեանն' հանդերձ ղերիսա նոցա, և միտրաւ յանդիմանեալ
զայնուհիկ ուրբ ուրն ետուն զոչուն, զնոս կրսիլ 'ի յաղթանդ
նոսի հաւանեցեալք սրոշաց գտեալ' անապարեցին 'ի գոր-
ծուսա, ուր եմեն ուրբ գիպեան ալ եր պատահեալ, զնա-
ՔԻՆՔ ՀՐՆՆԵԼԻՆ ԵԱՄԻՆ' ԵՔ ԳՐԵԼՈՅ ԴԻՆՈՅԻ.

Եւ ելարն խոյսս հանդերձեան ցուրբ միտրդատոյ, ոմանք
'ի սմին ուսալ խնդալոյց զաջրս իւրբ մտա առ բանսին հաւա-
մալեալոց, ուրբ արդեն ելեալ եին յերկիրն միտրդատանայ,
և նս կրկին գատանդաջամ, և ընդհանալ 'ուսուցեալս ինչ ա-
մենեսին. Հայուսմ ասուրբ 'ի դարուց հաստատեցեալոց սանս ան-
կանիլ առնի քան զեռանն հաղար ամանց, յորս հարիւր և յի-
սուն հաղիւրատարեալ եին, և քանն և չորս հազարապետք. սրդ
հանեան ծրդիրբ ընդ երկնեալ, զի անկանիլ 'ի միտս սրդ ազգ-
ատի մեծատեսն սրանոյ հաստատեցեալոց, զոր և ընդեալ կի-
ներ սրանոյ ազգաց մեծատոնս. ոմդ և ակասանի 'ի բանսն նի' ուր
ԿԱՆՆ ՄԱՆԻԿԵԱՆ.

Զ. Ոնա այսորիկ 'ի կարգիս անկեալ միտրդատոյ, թեմ
գուցի և այլ ևս գացին իւր թշնամիք մեղադրեալ 'ի զորոց մերի,
հանդիս. ուրար ընդարանեն նոյ իրոյ 'ի ուսանելոյ այլ ինչ իրայ,
և հրամայեաց անդէն դեղագրելոյն հարանելեր յերբ վրանս
երթալ. և 'ի գնալ նոյ 'ի վերանալ ի թշնամի խոնարհ երեսանց,
հաստատեցեալք ոմանք' որք գնարիք խառնեալ եին ընդ զոր-
նոյ, միոյնոսկ մեռցին 'ի բանին. զորս ասեալ իրաց ունկն
Կարան և զաստանոյն հաստատեցեալ' զայր 'ի ծերակուտն ա-
ռան, ար-փարեալ 'ի գառանանալոյ' ասրանելոյ էր յուսա
միտրդատոյ. և բարեկամարար բնկալեալ 'ի նմանն. բայց
կարգիս դաւանանոն առեալ գանանն' ոչ թեղանալոյ և 'ի նս.
Եւ ապա եկեալ 'ի գորս հայոյ երաշ առան արդարն մեր
հանդարտարարոյ առնալոյ. և զինարարոյս ելոյ յերդեանն ապա-
կանալ, զի մի դարձուցեալ ասեր' հոմանարս գրոյ. Եւ
ինքն զանալի առեալ ուրեք' մեռցն դուրանան տիրանայ և
զարոյ նի. բանդի ալ կամեր, բայնարա' մնանալ 'ի լարիրմ ա-
ռանոյ ախրանոյ. Եւ յուրի ունեալ նի ապան. միտրդատ ապ-
գալ մեռալոյ փեսոյ ակրանայ յուսարարանան առարեալ
'ի նմանն, յանդարարանոյ. յարձակեցաւ 'ի երեքայ մեռարա-
ռանան զորոյն հաստատեցեալոյ. և հարեանն. անհանդիս
ԵԱՆ ԴՈՅՆ.

Է. Ոակ զուկաւրեն մեծ սարարանն. հոմանարեալ. յեան
միանդամ և երկիրս հարեանն. ընդարանալ յերկրայ միտ-

[Հմտ. 3937 5136]

գաւառս և տիրաբնակս, անկեալ ի պարանս՝ ոչ ի սուրբ գնալն
եղանել իշխէր, և ոչ անկանել ուր կամի՝, պիտի ել հանդերձ
կէր. ապա ելս ի մահ ըստ առաջ ելանել անիրաւոյ. զի թե
թեռ գանգիմեալ և ի վերատակեալ պահիս. ի գեր ոչ հասեալ
զիսկեալ կարասցէ զոգոր նոր, և գալոնել ինչ նանձիրս. Ոչ
ոչ յոխորդեցաւ նոսա ապա. քանզի զորք նոր առ գոյր մի ոչնչա
եղեալեան նոր իբրև մերձ եղեն խաստրել ի կոպարս զիրա, ար
հի ուեմ հարեալ, թե գայ տիրան, ամենի մնացեալ սկսան
յիսա գառնալ առանց ինչ բարգաւանելոյ առ միմեանս իբրև
ի մոր ոգաց. և մնացին սակաւք ոյժ. յոյժ ուրբի եղեալ
ի եկն գանելոն վաղերեանս կոչեցեալ. ապա նոր ևս խորհ. ին
գարիլել.

Ի ուսուցեալ սոր իրաք հնարիլ սրոպ զոմանս նոր, և թանան
ձեր գնոս, զի մի ցուցցին զնաստաւ. զմի մի ի նոցանն ապա
ներ. և առ գրանս նոր գեղերեալ պաղասեր յարով և մնան
ծեալ ոգով. մինչև նուռ զոմանց գնեռանի ինպեալ ապեր
սեր. Ոչ նոր ցնցեալ գնեռս նոր մերմեալով և զայլանալով ա
ռեին. Ելեալ գաս և առանձին սուր պարիշ ի նոս. Ոչ այլ մեռ
գարերեան զորք յաղթահարել չարաչարանաց ոչ ոչ զարաց մեռ
ցեալ յանձն տալն ինչ և գոյն ամենն ի ոսկերս. Ոչ, զ այսոր
ամին. ոչ գարաւ եղեալ զուսուզեալ ի գրանի ոչ ելեան գնոն ի
նախան. և սիրարն ելեալ յաւարի հուռ զնապարհանիս. և
յանձն սարարեալ զոյն միրարաստ դարանս. և միրդաս
սիրանեան՝ ընդարարցաւ ի գի հռանեցեալոյ - և տիրեալ նոր
տեղոյ զարս առեալ էր նոր ի ձեռաց նոր. և այնպես հետև
օր քան զոր սուաւել զարանոյ. և թեպեա եօթան ամենոց
ոչ էր յոյժ ամ միրդեան ելեալ գրանոյ. քայլ էրն և
գրատարդ. ժիր ոսկերեր ելեալ զանձն ի գարձ արարարդի.
և մեռանին բեղ քաղաքն ի գլուխ ասաներ.

Ոչոյ և հանիրս քաղաքեցեն նարս ոչնպես հռչակեալ մեռեր
գնոք ոնդ ասելս, մինչև. ելեանաք լուն, որս լայնոմ ի միր սա
ռաարեին ի ձեռաց հռանեցեալոյ, պարագամ առաքեցին առ
նոս, և ազատեցին գալ զորք յիսանեան, և ձեռնասու լինել ին
քեանց. ոնդ գրի գիրագրս ուրեցեալ։ Լյ միրդարս արար
սինեն. նոս զասիս ասի նոնանեցեալ՝ յոր պարարեալս եմ, և
ապրս զորք հեղեալ յիսանեան.

[Դեղարան գիրք. ԺԵ.]

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ի ·

Յոլովս յոյժ ելեալ պտղեր ի Հր գնդապետ · և հալչ
ոսկւոյ քոյ տիրոնայ ·

Լուր ոյժս ասի՝ զոր ասային միմեանս և ասիցեն, հասեալ ի հասակ՝ ասարանաւորեալ զծերակոյտն · և ապա խորհրդով մանկունս մեծի հայրապետի խօսեցան. Հարատարանն կիներն ասային բազում բաս յոտանէ էր փոխելոյ զրաւիրեալս ասային բարեւ, և փոխան նորա առաքելոյ զպատիկս զայլ ելանելն յոյժ - որ յայնմ Ճանի դեռեսիր ի կողմանս կիւլիկիոյ · Ի ծերակոյտն հաւանեալ է ամն՝ յղեաց պատգամ առ պոմպեան՝ ելանել Ի հանուր ոստրատեան և հրամանատար, և ի խնամ ամբարտաւանութեան իմանալեն զնորին զպատերազմն կամ՝ յաղթութիւն, և նաեւ հաշտութեան · Ի նոսա երբեմն եռս զայսպիսի հրամանս, բազմեալ զհանան և զկնաւոս իրր զանձանի ընդոյ ընդ ոգնպոն գոյժ մեծ և ուրախանալի ·

Ի ուստ հարիեալ ի հրամանէ ծերակուտին՝ էառ զրաւ մուխն զօրաց իւրոց, և խաղաց ի գլխ միհրդատայ, որպէս եղեն յայնմանէ ի ընդ ընդարձ՝ երեսուն հինգ հեծելոց ի գունդս զունդս ոստիցոյ · և երկու հազ հեծելոց թիկնապահաց · թեթեւս ոստիւնս գնեն երեք հազար · Ի քանզի զայնմանէ խրամանս ուրիշ, աւար հարեալ էր ոսկւոյ և միհրդատայ զամենի պոմպեան հիւսիսոյ զորացն · և առ ասիան ամենեցուն ի հանդիպեալս զորացն միհրդատայ անեղանեն առ միհրդատ · և նա զոր միանգամ՝ ի ձեռս քեռիր, ոմանց ընդարձակ · և զրաւեն անհաւրեն ասունքանք ասուակեր · զոմանս ի ընդարձակ զանգիսեն ասունք · և զիրոց զայլս հաներ · և զայլս կենդանեաց հանեալ ասունք · և զիրոց զայլս հաներ · և զայլս կենդանեաց ոստիր · զրաւ և առեալ էառ զ. էս գիտիցի հանեալ ասունք ·

Լոց առ ինքն ·

Լուն պոմպեան ի զրաւանի եղեալ զՀեծելազօրն՝ առաքեալ զայլս ի մէջ զամենեին միհրդատայ զրգռել ի մտաս, և ապա զայլս ի մէջ զամենեին միհրդատայ զրգռել ի մտաս, և ապա իրքն յաղթեալս ի ոսոնն՝ թեթեւս զարձուցանել · ոմն զի միհրդատանգ զարեալ զմեն ոգ՝ մտանեալն ի ձեռս դարանակալաց · Ի յետուստ ի գրեալ եղաներ այս իսկ հրամանս նորա, թեն ելեր զրաւ հաշտեալ միհրդատայ · որ զՀեռանալոցն յաւաղ մղեալ ասի կարի զորացն զարեալ, և զանեալ զնոս զեռս · Ի ինքն միհրդատայ առ ձեռ մի բոլոր առեալ՝ զՀեռանեալս · զանեալ զայլ ես զրաւ զ ասունքեալ · զի՝ ասակաւ եղեն այն զրաւ

կայ ։ Եւ սոսա և անոր սառոյ հարկանէին զպատասա ։ զի եկեալ Թէոդոսիոս մի զօրօք սաստիկ պատերազմաւ, և նեղեալ ի նմին ։ Ասէ հերթ. ըստ այս, թէ ողմնկեաս սկսաւ է ի փոքր հայս, յաղագս պատերազմ և նուաճեալ զնա ընդ ձեռամբ, եկեալ թէ զօրօք ի քաղաքս յունաց առեալ նա անձին, ինքն եւ սկսեալ անդր ։

Իսկ եկեալ քաղաքացիս հանդէպ Թէոդոսիոյ ի վէմ բերդ, մեծ ։ Եւ հանդերձեաց զօրաց ։ և ունէր ամենայն թէ կայսերութեան եկեալ ի տեղ արքայն զհառաչեալ ։ քանզի ինքն յետոյ հանդիպէ տեսեալ ստոյգ ժողովեալ հանդերձ, և ժողովեալ հետազայ ։ Իսկ սա զօրօք պատերազմաւ ։ այլ եւ ելեալ Միհրդատ զօրաւ ի հեծելոց ի նոցին պատերազմ հասանել ։ և յայս ամենայն քաղաքն ի Թէոդոսիոյ եկեալ յետ այն ի նա պատերազմաւն ։

Իսկ սրտմտեալ կատարեալ ի զօրաց Միհրդատայ կայր եւ ի մեծ սպառազէն ծառայ ։ ուր զօրաւորքն էր Միհրդատ առաջի ասպատակել ինքն ։ Իսկ ի կայսերէ եկեալ զօրավարս զօրաց ել ինքն առաջնոյ զօրաւ ըստ Միհրդատայ ի պա. տերազմ ։ և սա ըստ առաջին Զենոն մտաւ զնէ կայ ի քանակի նոցա մերձ ի զօրաւորս, այլ եւ առնել կատարած հասցէ նա ։ Այս առաւ վասն եղեալ ասպատակ զօրս յաղթե. ցաւ եղեալ ինն հանդերձ ժողովելոյ ։

Ասէ հերթ. եկեալ Միհրդատ զօրանն սոր քաղաքացւոյն եր մի զօրավարութեան տեղւոյն, և զնոյն, պատերազմ սկսեալ անդր հետի ի նոյն զօրաւորքն եւ ։ և հրաման եւ բանակ Զենոնի ։ և զօրաւ զօրս առաւ առաքի եղև, յայն ։ Իսկ Միհրդատ առ. զօրս զօրաւ զնոյն և նորա ի Թէոդոր ընդ ինքն մեծ եղեալ հեծելազօրն ։ սոր և ձեռնարկեաց պատերազմ յաղթ. և զինեալ զօրօք զօրս նորոց ամենայն տարածեալ ի նոյնին և զօրս զօրս ։ Ասէ մի կոտորած պատերազմելոյ առնել եր առաքեալ մի էր ոչ ընկալաւ զնա ։ մինչ և նա խաղաց յետ ամենեցուն, սոր քաղաքաց ի նոցանէ առաջի սրտին եր, ժո. ղովեալ առնել զօրս ։ ուր և հարկի նոյն ։

Զօրաժողով պատերազմ զինեալ յառաջ արձակեալ զօրս առ հեծե. լոց եղեալ ի իշխանութիւն Միհրդատայ ։ և գրեաց պատգամ նորա զինեալ Միհրդատ, և զնոյն յաղթանակաց նմա պատգամ տանել ։ և պարգևաց զնին առ. նոյն ։

3939 5138 Ձ ։ Օ զայսու ժամանակի առաքեաց արքն ի Յոհաննէս զօր և յանուն հայոց առաքեալ կայսեր պատմիչք հասանելոյ յաղթանակեալ. մինչ զանուն ի նախարարաց հայոց վասն զօրանալոյ ի հայս հասանէ, և ունէր առ ինքն արքայ պատմել ։ և պատմեալ զնա Յովհան մեծ քահանայ խաղաց նախ հանդերձ յետ հայոց ։ Ներսէս Բ. / Կաթողիկոս / Վասնորոյ / Հեղինեան / Սարգիսեան

Կիսիրն · Ամրիտ · Ա · 5 ·

Ի. Թագ. Ա.

և սիրեաց քանզի մի քաջագոյն · և ապա եկեալ պատերազմեաց զարտաղաս քաղաքն յԾին պարսաւոյ · և մարտս առնելով զբազմս առաւել ու կարաց առնուլ զայն · ՀՅայնժամ թեղեալ արքեղի անդ զսիրոն հանդերձ զորոք գարձաւ ի Իսրայել ·

Օ այն ըստեալ տիպրոնայ՝ որ յայնժամ ի հեռաւոր տեղիս էր · դիմեաց բարիութի ի մէջ պղոց իւրոց · և հալածեաց զնս անտի · և սիրան անձամբացեալ անկաւ առ հռոմայեցիս · և պատկեալ նի առաջնորդաբեր եմուտ ի հոյս · և ապա խոտեցաւ հաշտութի ընդ ոմանց · և սիրոն գարձեալ գրեալ ի հռոմայեցիս զանազան զանազանս · զոր ասասցուք և զիրենիցուցս յի գրաւոր մինչև ի ծայր ինչն էր առեալ ի տեղեկութենէ · եւ զման ինչ կապարսկեալ և կիսլեկեալ · և ի մի ոստ նամեան և բազմ պարգեւս պանդեալ · ել դուսմ և կապեցաւ ապ նի՝ վս մի ծիմաստ և հանձարեալ կառավարութեամբ առն · որոյ առաջի ցուցեալ զինքն առաւասանիս և զի հանձն · բաշխեաց իւրաքանչիւր զոյսոյ նորա ել մարդասիրութի հարիւր յիսուն դահեկանս՝ ըստ սորաքանչ · և հարիւրապետաց՝ հազար · և հազարապետաց՝ ոսն հազար · Ի՝ սասնոր բազմ առասպելս յոր են պատմիչք հռոմայեցոց՝ կամելով ամենայն զնոսանէ · սակ թէ սեպ և խրոխտն ամրան անկեալ ի՝ չտոս պատկերի · և զվարդն եղեալ ի՝ առաջի նոր · ել · զարդ էր տեղս խոսի · Իսկ զի սիրոնայ ասեն · թէ անասուս գանի՝ նոր առ պանդեալ կապարոք ոսպեալ · եղև ի հազար · ՀՅասանչ գրել և զայլ բազում քանս · զոր ամենայնի ընդ ի՝ քեռաւի մնասուցանել ·

Լսելով ապա պոմպեի զՀայոց՝ եղ ի կարմանս ասաբոց · և մինչեւ նոս անդ էր · ինչպես ծանալեալ ի սիւնեցացոց զրազմանքն զրոյց զորձաս ի պանաս · և զբաւեաց անդրին զաստուն տեղիս · և կաս զքաղաքն տիմոթիկոսին՝ որ առ գրան պանասի՝ ակզն զանազանաս տեղիս հանալ հռոմայեցոց · Ի՝ յորդարեալ անդ վասն գանգս ինչհարիւրական քաղ ն · ոսի պատերազմանանաց · և ոչ ել ամենամոր բազմն ամբոխեց · և կոչեալ զբազում մեքենայս և նաւս խոշոց ի մէջ ընդնոնաց · և սիրեաց վերոսին համարին խրատ՝ հոն և քանդակ ասնասի · և ոչ բազում ակոցս ի գրաս մանի ·

Մինչ կատարեալ նախապատրաստ նոր · և ոչ ել ինչանք ապատամբեալ ի նամանէ՝ ոսկեցին զբազաքն տիանաքարին · և ասոսեալ զարդիս նոր՝ որ էին ի քաղաքին · ել ոչ ել ընդարեալ · և զնա՝ հաստեցին և մնասեցին ի ձեռս պոմպեի · Օ այն ըստեալ և ոչ ոչ բազաքաց ; որ անկեալ էին ի՝ ինչանանոնեն մինչեւ ասոյ ի սահմանս պանասի , փոքրանքն

Ի. Թագ. Ա.

3940
5139

[illegible]

3941 [illegible]
5140 [illegible]

[illegible]

,, ասատիկ 'ի պատերազմի. ելեհատուց յառաջիսնէ մասին.
,, յանիցէ գիրուանս միջս մեծահոգի. առաջնորդ զորայ
,, ի խոհաստակ կառավարութեանէ, և զիմաստս բանաստեղծի
,, ի հաստատուն ժողովս արարէ ॥ Այլ բան յորմէ ոչ
կիկրնուի, զ որ եղ ՝ի ժամանակս։ * Զբաց մեծ զգնի աղեաց
,, ամոլի ॥ * ॥ Ի և զանազան մեծացուս (ասէ յառաջիսնէ.
,, ։ ։), մինչև ոչ միայն քան զիւրումն ծանի ի ճաշուտս,
,, այլև քան զամ՝ ի ՝ի ոսոնի գարուց գերազանցել մե-
,, ծութիւն, և մինչ զատերազմունս ի հռոմայեցոց բազմա-
,, պիսի յուզեալ էր։ ։ Այլ ի վախճանի սեղ յաւուրս անկեաց,
,, ծերութեան ոչ ՝ի զորութիւն ի ՝ի ՝ի ՝ի զարեալ անկանէր,
,, այլ ինքնակամ մահու ՝ի հոյրենի ի ՝ի զարաւորեալ զինուս
,, վիճարեր ॥ Իսկ՝ սոյ մարմն ի հաւաքել ՝ի կարգ բանից
բարեպաշտութեան և յարատաւոր պատուոյ, ելեալ ելանն սա։ Ծնա-
ի։ սա ՝ի բարեբաստ կոչմանէ վրայ։ և ինչ։ սա յիշատակաւ
ուսմանացն պատասի մինչև ՝ի կարգել նոր ի ՝ի տիպ-
բանայ։ և ՝ի։ սա ՝ի ի ՝ի ՝ի պատասի և կարգաւորելոյ։ ի
որոյ և պլինիոս։ գիրք։ Է։ գլ։ 2։ ուղղագիր յիսուն և մեկ սա
տայ նոսա ի ՝ի ՝ի, իմանալով այսու զարմանալի ծանր իշ-
խանաւն ՝ի։

Գ։ Այլ մեր գրեցն պատմեցաս յատրիս էր և ՝ի հոյաստան,
և մեռ յերիրայ գեղերէր վս աչին միջոցաստ, անոնց սա-
տարիք ընդարձակ։ զայնն սա նա ՝ի կարմանց պատասի՝
ունելով զծայ. ինքնակաց իւրանց զարգարեալ աղաչմիւ
զանձնաց ՝ի հեղան ուրախանէն։ և նեկոլ պատուեցին նոսա
զնոյն նոյա։ Այնուհետև պատանեաս վարդապետի կուսակեր-
գուս ինչ բարձրաւանդակ ՝ի կոչոց կարգաստաց՝ ելլ ՝ի վի-
նի։ և մեծաձայն բարձրաձայն աստուածաբանս ոնոյն զնոյն նա-
բուն։ ապա և զայլ հռոմայեցոց սա հնոյ ուսս ցեղուն կա-
սարեցին և ոչն մնուացին ինքեանս գոհութ, իբր ՝ի ՝ի մե-
ռանելոյն մինչդատաց՝ բարարարն ՝ի ՝ի զարաւորաց անկեալ
իսկն։ Այլ ցնծալաւ հրամանի պատանեաս, զի անասելիալ
պրնակաս մինչեցաւ գարձ արդարեն՝ նոսա յանձն եղեալ։
որոյ վեր ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի։ և ունէր և ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի մարտս
և յարշաւանս բարարեալ։ Այլ եղեալ իւրեն ՝ի հռոմ և յանձն
զանոյ մինչդատաց՝ չգան և ՝ի ՝ի։ և ասեն մեծ գաղ-
ՀԱՅ կատարեցին՝ զերծեալք յանձն զարանեն։

Դեռ պատանի մնացեալ պատանի յեղեալ պարզեցաս, և կատ-
զայն։ զարդ ՝ի ՝ի զարանս։ Այլ յեռ բարի գարձ
քանաւ զարդ բարի ՝ի ՝ի զարանս սա։ մանուկն, զնաց ՝ի հռոմ
զաւի տարի։ 3943։ կամ ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի։ և ՝ի զանել 3945
անոյ, իբրեալ սապատ ՝ի ՝ի և զարգեալ մինչդատաց՝ ՝ի ՝ի։ 5142

մեռեալ

[Գ՚ մեծ.] մինչև առ զրաւելս հռոմայեցւոց զիերն միջերգաս ։ և
զարշամ ազգական նոր ի նմա։
3944 Հասեալ պոմպէի ի հռոմ՝ պատր հանդէս վասն յաղթութեան
5143 իւրոց։ զոր անչափ գեղեցիկ ոգեղարդեալ՝ զանազան զարդ-
պարեն պատմիչք հռոմայեցւոց։ մինչև ցմեկիսն բնեիրցու-
զին նիրկայ լինել ի վենիս այնր հանդիսի։ մի միոյն ի սե-
ամանէ՝ այլն ի տասպել զայլեալ հոխորտանաւն հոգին մի-
պատմիչ։ Ի յետ ոչ սորին իբրև անկաւ գԺաուրեն մեծ
ի մէջ պոմպէի և կրասսոսի երեքեանց։ յուլիոս կիսապ եկիսալ
ի հռոմ՝ հաստատելոյ զնա։ և ոչաք հոմպերտ կարդեալ և-
ռապետուրեան։ իսկ ասեն՝ թէ զի երեքն նոքա միոյն ի-
ի բովանդակ աշխարհն հռոմայեցւոց՝ ի երից մասանց ան-
խարտն։

Եւ ... [Սակ ոմիցրան ընդեալ զմեծն միջերգասայ քեռաւն [Յոյն. Գ. 14.
խորշ արտանցս յոյժ ։ և սուգ եղեալ ի մէջ նոր ։ և դատա-
կեալ ի մէջ հռոմայեցւոց՝ եղ ի մասն առեալ զիեռ ի նոցանէ։
լայեալ պարապոյ ևս սպասեր ։ Ի՛ զ ոչ երեւի ի պատմութեան ։
ոչինչ սոյն ոմիցրան։ մեր լսեալ զմեծն միջերգասայ՝ ի միջ-
գետանէ ոմոյ։ թրամ թիգրանայ զորդի իւր զարտաւաղդ ի
3945 մի ոգարարեան ծի՝ ինքն գալով ի միջագետս։ մեր թիգրան
5144 ալ իւրոյ առանձինն ասն ։ Ի՛. յամի ծի ։ 3945 ։ կամ լուս
եօթանասնից ։ 5144։
3946 Ի նմին ամի կորգեցաւ գաղիանոս ի հռոմայեցւոց ի մի-
5145 յոյսցաւն երկրին ասորոց ։ և յաւուրս սի ոգորաց գաղաղ
սիգրանայ խուզաց յասորոս ի ելիերայ զօրացն հռոմայեցւոց։
3948 և նոյն միրանն զասորոս ասելն ։ զոր զարձուցեալ էր առ
5147 հռոմայեցիսն ։ [սակ գաղիանոսի զանն հարեալ յարշաւանաց
սիգրանայ՝ փոխեցաւ փախիլ յիգիպտոս ։ մինչդ զի և
պատգամեալ սրբոյ եղիսրացոյ թզի՝ ինչ խաստանայր նոցա
հաստատել ինքեան յաղթանն ։ [զի՛ ա՛ զիքսանդրացւոց ։ որք
առաջամիրել էին ի նմանէ ։ և դաքինոս ի գնալ իւրում
ոգիր՝ գաղանի հաշտանի խոսցեալ ։ [զ սիգրանայ՝ նոյնա
զքեռարդի ենր միջերգաս ։ [զ նմին և զարշամ ։ զորս
ասեն ի ծանաքանէ ։ ։ (1) ։ [Ս՚ սորա հանդերձ եղեան այսպի-
սի ինչ զօրանոցք։ բայ զոգա փախուցին զնա ։ [զ սոր զ ...
ցանեալ հռոմայեցւոց՝ ընկեցին զնա մինչ ասեն։ [Յոյն. Գ. 7.
[սակ սիրանայ ի կարանա լինի՝ [զ ։ զուցի ոչ ոչ միջերգասայ չկրե-
ալ հարազատ քեռորդի ։ այլ ոչ ոչ սոյն միջերգասայ
ի հարանց դարուն ։ զ ։ [զ նոյն ինչ ի ժառանգաւոր հօր նոր
ի ինքնանն պանասի ։ ի. ու. զ. ։ [զ ։ և նա սոյ-
ատանի ։ ի սիրանայ՝ [զ ։ սա յուլիոս կիսարն ։ [զ ։ ի ...
եաս ։ [զ ։ ամենեն զիշխանաւն ։ [զ ։ զոր հարեալ

ցին կալ։ պերպէ ։ և միաբանեալ ի անիթիպատրոսի հար հն.
լանքի՝ բաղմեալ սկսեալն ելն յաբլոյ կնոջաս ։ ի ուղել նոր
պարզմնեալ ընդարձի պատրաստեալ մանկան ։ և ընդեմ աղեք-
սանդրացոյց ։ զոր խրատեալն կասն եղ խոյացի հրեայս ։ Լու
զմի ամենայ գնայնոյ սարեն մերկրպատայ փաքա ։ ի մաժ-ակ
ն գրեալ խրատեալսն ։ Բ – 17 · նարոգեալ գնայն ։ և շնեալ
նարձակ և պարծառ յայիտնաւորեալք ։ և ի պատիճ յաբլոյ
կնոջաս՝ կոչեալ զայն կնաստիս ։ այն ի ալյոսերն ։ և յայնմ
հետ բարձաս ի քաղաքն. ոնոսի իշխանաւին հայոց ։ մեն-
պէս ուանք գնեն ։ (ծ. սիրելիս կնաստ սիրեալ կորմանայն
այնոցիկ՝ զայն բաղաք հաշեալ իսկ. կնաստիս յանուն ոգաս-
տաս կայսեր ։ և այլք այլապ ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ա ·

Յաղագս պարսուն նիստաս յերեսաց պարնեաց ։ այսինքն՝
հայոց և պարսից ։

Եւ նոքա ի սակս յայսմ Տեմի իշխանութիւնն հասալ
մնալեաց. եր. ընդ. հաստատեալն. սիրելիս
ի հնաց. ներից տանեանց ։ յաբլոյսի ։ պատնիի՝ և կրաս-
սոսի ։ յաբլոյս կնաստ գնաց՝ ի գաղղիս ։ և ոնդ նասեալ կա-
ստանիրն զնաստիս ։ պատնիէս. պատեցաս. գնալ ի սպանիս
ի կոստանդիոպս ի. սիրելիս ։ Լսեալ կրասս զինքեանս սուաք-
ցաս յաստրեն ։ ի կոստանդիոպսեն սիրոյ ։ և յանեալ զիրն՝ ոնդ
պարեալեալ ։ յն հայոց և պարսից ։ Լ՝ զարձեալ սորս ։ ի հաստ-
ատեալ զոր գանեն զօրաց՝ ձնոյր հարար ի ծով. այլ վասն
գնաց յերկայս մերկանաւորեալ սրեցան՝ կորոց գնաս բաղաքն ։
Լու սորս եկեալ ։ ի ցամաք՝ խարարեալ զզօրն ի պարսից ։
ուր սենեալ զիրն. գնալ ։ որ ։ ի հասի հասեալ ծերսն՝
բարեաք՝ եար զնեալ ։ սասոյ ցնս. ընդ խաղս ։ զի՞ ի քեզ՝ զն՝ ի
մեռաս. սրեալս ձեռնասուն ։ զնեալ ։ ի շնեալ ։ Լու նոյսս ի
հնկաստանն. հնոցեալ՝ զիրսաս՝ ասել ։ սենասեալ և. զանէ
պարարտեալ մեծ ։ զի իրր ։ ի յեր ։ սրեալս. մեկս ։ ի մերս
որպիսեալսն ։ սեղեալ ասել ։ և զոս եսաստանիկ ծեր ես ։ այլ.
ի իր. երկասարդ լաստեն. սեռաս զկարդ. զ պեր. զարդիկ ։
լանալ և կրասս. զանանեալ սրեալն եր ։ Լոյս. հնեալ
հրասոսի. մեծի յաստրիս՝ զօրաստալ եղեալ. անդ յարձակել ։ ի
վերայ. պարսեալաց ։
Որ · գիանալ ։ արեան ։ ։ զի յայսմ վայրի մեծ տարբերութի
նայ ի մէջ պատանեալ. խարնասցեան. և գրաստածոյն հասալ

մնալեաց.

3949
5148.

Գ. Մակ. 6.

մոյնեցաց։ և գրեցեալ անկարելի է միարանել։ Խոսենացին։
գիրք։ Բ. գլուխ։ 16։ Ցայժմ ասեսս յոսիրկմանէ, որ
դրեալ է բան դիմանացն սիրելոնաց։ իսկ հռովմայեցիք զնոսն
Ալեքսանդրիայ՝ խնամեալ Ալեքսանդրի սրտիցն, և ապի՝ ապրեալ
սարեալ։ և զիրենք ՝ի կրեն դրասեն, ապն է արքիպ։ և
զիմադասարն հայոց գրեն արտասուզդ։ Ի սամ ետ յառաջ
քաղաքն կարկիշիր ՝ի ամրարանս թիկն կուզեանն սրարանաց։
և զոր ցայս պատմեն՝ սմանք ՝ի սոյանն մերձաւոր նին ժամս։
Նայց որ Ճշմարիտն է, և համաձայն պատմութեան հայոց և
հռովմայեցոց, այս արշաւանք կրասոսի եղև միանգամայն Ալ-
ղեմ հայոց և արարիոց։ և երկրին ապրք միոքան ետուն ի
նմա տրիզմ ՝ի միջագետս։ Զ՝նչ աստանոր լուս կարդի յա-
ռասք յերեալ զոյսամսն կրասոսի ՝ի մատենագրացն հռով-
մայեցոց գրեալ զարթեալ սանուանս։ որում հրամանեն հոլ-
և զարարիկ։ Զայս հատուածս լեան ժամանակեալ զարձուցաք
՝ի կարգ պատմանս։

Գ. Զարդ իբրև հանգրանեալ է կրասոս խաղալ ՝ի Ալ-
ղեմաց, սմանք ՝ի քաղեալսայ՝ ոչ ազգ զարարին նոսա հանա-
ղիկ լեան, և մի արիանալ զանոն ՝ի վերանալ։ զի ասեալ լուսի էր
նոցա զվարձ քաջանն զարարեանց։ Զայց նա յուսացեալ ՝ի հռով-
մայեցոյն զարամն զարոց խաղալ սկսեալ ոնսաց նոցա։ Ունդ զի և
զարարիս կենալ գրեալ ՝ի գաղղիալ յարարեր զնա ՝ի նա։

3950 Զ՝այս գիտացեալ նորա նախ յեկիր կաս զանձն սառնարին,
3149 Ի յարեկարան։ զարարեալ։ 8։ ուսեալն հիր։ քանզոր սակայ։ և այլ.
ևս երկու հիր ՝ի զարարանս զարեզմի։ Զս ելեալ յեզր եկրա-
ասայ՝ ձգեալ կամարն։ և նանց ՝ի միջագետս։ և մինչև
յանհուսս կալին անդ կրասակալ զարարեալ։ յարձակեալ ՝ի
վրն նոցա կրասոսի։ կաս զլաղամ սեալս։ Զս ինչ ասի մեանն
՝ի նոսանարարսն, որ ՝ի դիմեալ՝ սաղեմն սրակ կուգեր։ ՝ի
դիմի հարուս զրուսան ոչս զորոք, թայց վերս ընկարեալ յան-
ձին՝ ՝ի վանանս զարձաս։ և զկարուզեալ զիմեալ ոնկաս առ-
արարեալ։

3951 Զս ՝ի հասանել ձմերան զարձաս. կրասոս յասարիս, և սոգ-
5150 ձմերեաց։ սալ և նալաղ եկեալ երդի նորս զարարիս։ ա-
ռանալ առ նա ՝ի յուլեայ կենարի զնդաս միալ հիր զարանց
ընարելոց։ Զ՝նչանոր և նա ինքն կրասոս զարար զարարա-
սաւ մեծ և զարհասարելի։ Զս յանցանել ձմերան խուզաց
հեռանալ։ զարարալ հարալ զարարեաւ։ և ՝ի մի զորոք հռովմայեց-
ոց ՝ի միջագետս։ և եկն չ նոնա հակասեան անսանաձի զո-
ղանալ։ և կասեան այր հիր զարանաձև կրասոսի։ և այլ
և ևս բազմ երեսելի սանձինք ՝ի հռովմայեցոց։ Զս ՝ի դիմեալ սանդ

Գ. Մակ. 6.
Գ. Մակ. 11.
Գ. 3.
և այլ.

Լ՚մ հե
395։
5150

կրաստի ի սահմանս պարսկանց, ձեռնասու եղեալ նոցա մի սմին
յիշխանաց սմբատիկ կոչմանց՝ պատրաստ ի խորհրդոցն գոն-
ձաց նորա։ և եցոյց կրաստի Ճանապարհ գիտելի։ ապ նորա
հարծիս առեալ զմանակ զանազանութեան՝ ոչ անտաց նմա։ և
սկսաս խաղալ ի ներքս ի գաւս ընդարձակս յոչին միջոցս
ասաց, կարգիալ զգօրս իւր ընդ երկոսին ի գոնաս գոնդս
սարդն ի վիճակս։

Ի՚ՆԱՆ մինչև. էր նմի հուսալ զկիս Ճանապարհն, ե-
կին հասին գասաքանք շտապուս։ և պատանեցին նմա, և զ-
ուրս՝ ոչ ի՚նմա, լեռ յեռին գոնդս հասուն և կատարեցան
՝ի ի՚նմանաց։ և ուշս մնա նմ՝ ոչ առնել զոչ վաղել ուշիկ
զգաս ի։ Լինդ ոչ զգահի հալեալ կրաստի, և պատարեկ լինալ
զոմ՝ զօրսն, կարգեցան ապաստարան։ այլ անդեն իսկ ել-
թասին փախեալ ի խորհրդոց իսրեանց կարգեցան քաղա-
կաւոր և խիտ։ զոգոց զմի ելեալ ետ կրաստս կրուիսակ։ և
զմիւսն ոչոգաց իւրասա՝ պատրեալ։ և ինքն ետեալ ընդ ոչ
քանանին։ և հրամայեաց՝ զի ոչ միմեանս կոչեն՝ կոչա-
կոչ առեալ։ և ոչոգս փոխանակեալ զնոս յասի սնանկանալ խառն
կարգաւ և անընդհատ գնացիալ ի. ոչոգաս։

Լոս իրրև մնա եղեալ ի տեղի սրեալ, տեսեալ անդ զանանակ
պարսկանց ահեղակերպ Ճանապարհս՝ ի հանդիպայ։ զոգոց
ապարատաւոր էր սուրեն կամ՝ սրեալս։ Ոչոյն հայեցեալ հրամ-
մոյեալս՝ սուրբ ոչոգոն լանին։ ենկեալս սուրեն ոչոգաց
ոչ էր գնալս հոնեալ միոգոսանցն զոգ զհանան ընդեր-
նոյ։ այլ զի մնաս միոյն։ խակ զայրս հայեալ էր ի տե-
ղի ինչ զիպարապայն։ զի կարասցի սնանչաս փնտել զնշ-
հաստոս։ Լոս մինչև. լսէն ոչ ինչ զոգոն հրամիրեալ յե-
նանաց՝ ոչ՝ նոյ բաժանեալ զարսկաս և զոչոգս՝ զարքնա-
կի փոկեցին և՝ ի վերջ սարն զգանոգ։ մի հրամիրեալոց ա-
ռանց խոնարհալ նոյ։ Լոս ի կանգ՝ նոյ գոգ մի զոգոց գնալ
՝ի ուսակասարսի կարկաչ նեռոց պարսկանց զարդս վան-
գեալ՝ յեռս ի կրանին փախեան, և սնանան ի մեծ գանգս
խրեանց։ և հասան նոյ ոռիկ ազիկելոյ և երկնչելոյ, ցա-
յանեալ միոգոսանցն և զարգաս սասակոսի հարուածոց նե.
սիրն, և զանհնարին խայտաճանս առ հիրկ։

Լոս ի չիմանալ՝ ոչ՝ զարել գոնդ մի պարսկանց զրիս
կացեալ ի հեռասանն՝ յոտ կոչմանց բացասա ի բուլ սկսան
նեգտանիլ. լինել սասակաչ ի վրի խոսն խնդրելոյ զարդսն
հրամիրեալոյց։ պարզ զարձեալն մեծասեր սասիրեալս։ զի և
ոչ՝ ի՚ նեռոց սնան՝ նոյ ի գերս եղանեալ։ և այն ոչոգանի
սասիրեալ զարս՝ ի՚ մինչև ոչ միոյն սնանչանն հարուածս։
զարդ մահանս ի վրա ածել յարանց։

Ամ. 395։
Տ. 5150

Գ։ Զկնն ունկին հաւանեցան զիրք, թէ՝ ապաւանցին նեռը ՝ի ՝ի
և յանգին մեռաք նոցին՝ ինքեանք ՝ի ՝ի յորմանեն-
գին։ այլ երկրն գիտացին, թէ՝ լաստով ուղղուք բարձել
ուրեմն նոքա ենաս առ ՝ի ՝ն պատրաստ՝, և առնուն ան-
տի՝ սոց միանգամ՝ նեռն ենամ՝ նաւանցիր, զոհի հարան և ասա-
կուցան յայտ, զիտելով՝ թէ լաստս մեռանեն նեռաձգաւելի
նոցս։ ապա անձամբ գնեալ կիրասոսի՝ հրամանս ի ՝ն ոստոց
իւրում պարգեալ հզոր պատանուց՝ ՝ի զինի հարկանել նոցս
ընդունել, մինչև իսկ որպարեալ՝ ՝ի նոցանէ թոռան։

Այնժամ առեալ պարգեալ հոգաւոր և նոքա հարիւր հեծե-
լազգաս, և հինգ հարիւր նետաձիգս կրասոսն, և ուրեն գունդս
վառեալս, ընդ սոսա ելն և բազմ ասոր անսմանիք, յայնկան-
գան՝ ՝ի ՝ի որոշեալսն ՝ի կնդեալ ՝ի ՝ի փախուցան գալանի՝
ՀՀ եղեն զպարդիսս և զգոս ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի իւրեանց՝ մինչև հե-
ռանալ ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի կրասոսի՝ յայնժամ ապա յեան
ՀՀ՝ ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի՝ յուղանակեցան՝ ՝ի ՝ի՝ ՝ի՝, և ընդ փակեալ
յամ՝ կաղմանց՝ հարին զնոսա յարաստ։ Հարան՝ ՝ի՝ և
զարիկնա զանարիանամ պատանի՝ նոցանեն՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝
իւր։ և՝ ՝ի փաղանալ՝ ՝ի՝ երկնալ զիւրանի՝ ՝ի՝ դարաց զոս ՝ի՝
ՀՀ՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝։ ապա մնացեալ զիմանալի իւրսամ զկոզ-իւր
իսոցն, և զուանալ զինքն՝ ՝ի՝ կենաց։

Այնուհետև ամենեցան և երկոքին՝ զաջ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝։ որոց մին՝
այն ՝ի՝ կենարանս այլ մինն՝ զիտասանն՝ և փաստուրան՝, զնայն
ոչինչ զանանի ընկալաւ։ և մեռաւ՝ այն ՝ի՝ մեղուաքս այլ
հանեալ՝ զարանի և յաղթանալ՝, ինքնին հարեալ ասելաւ
զանարս իւր՝ մեռաւ։ զնոյն արարին և այլ ոգիանանք։
Իսկ մնացեալքն ապաստան եղեն առ քաղաք միով, և ինք-
նին զերծանել՝ յարոյ մի գիմեալ՝ որոշեալսն՝ նոքանք հա-
ցատեցին զոս, և ոչանին չարաչար։ եւ և՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝
ՀՀ՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝։ յարս կացին և երկնեալ
սանինք բարեալ։

Դ։ Հան ընդ առ կրասոս զանանեալս հանանանեալս ոգն։
և մինչև զանարաղեր նա՝ յարս՝ սանեալ՝ դարձի արարեալ,
ընդանալին առ նա հեռագիտն բանարարք՝ ասելով՝ հան
յանանի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝։ Յայ ոչ ինչ
կանալեր և կորեալ՝ նա զգաս իւր՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝
արդեալ իւրում՝, հասեն՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝
և մեծաղոր յաղթանալ՝ խրախուսեալք։ սաք և զոյանեն պա-
ղեալ՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝։

Օ։ ապա ոմանալ Տիրամանիրասոյ՝ լրան՝ ապիլցան՝, և որաբանի՝
եղեն՝ և՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի՝ ՝ի

Լ. ԺԵ.
395
5150

ի գարիսահոս ենաւոյն սասանեցեալ, և անկան յոլովք
ի նոցանէ. և զ միւսոցդ սանդարամարտ արիութիւն ի միոյ
տոցա, հոմարեալ թէ ի հոգ ընել իւրեանց ոտ թշնա-
մի յերեսաց նեղ անձն պնդեանել, հարուստ ևս էր
ևս և իրեք ի միասին ի մեջ. նիզակի կոպեաց շամիրեաց
մեռանէին. և այս՝ միոյն ցաղրամամբ ուղղեալ, յորում՝
վայրի յիսուս կացին զարկեալ ի պատերազմելոյ ասելով առ
հոմանիսկիս. զայս զմի գիւղ Լաստենիք կոչեսցի առ ի կա-
տարել զասած սրբոյն Իւղայ.

ԳԼ. ԻԷ. ԻՐ ԽՍԱՅ.

Յաղագս Վեղիի պարսաւոյ իշխանի յերեսաց դրանաց,
և մահու նորին.

Գ

ՅԻՇ. ԷՔ. ԻՐ
Գլուխս։
Հանդերձ։
Փիլիպոս։
Ի Բէթ։ Ձեր։
Մարդիս։
Ի. ԺԳ.
և այլք։

ՐԱՍԱ մեծ անասնոյ գՀարամանս խրոյ զոլորն ի
դարձեալոյ, և մեռեալ. զնոսն արքայն խրոյ պատ-
գեալ, յանհնարին սուր ընդունեցան. և զանա-
ղեղն սրբոյն Ծաղկեալ ամենայն զկարգս իւր՝ ուրագրի գտա-
նեալս ի մեջն. և երկիրս կանգնեալս ապաւէն ընդ-
դեանն զնացորդս. զորս ի փախուստս յոյգարէր. մինչև սահ-
մանս նոցա առանց նոսին փոքր զաղտանգամոց ընել լուրջ. Այս
իրարս դիտացին անպատգամն, թէ փոխին զարուսոյ, ելա-
մէ և ինքնանք անկին մեռանել ի բերանս արքայ թշնամեաց,
հանին ազամանդ մեծ և շքեղ անհնարին, զայսմանէ և ողո-
զակ, գաժուանն և ուրուանն ու. ամ բանակն. զի և զփախ-
ուսեալս անդամ կոչեալս ոչ. մի զոսոցն լուծեալ թշնամեաց
զամենեսին յարձակեալին ի մի նոյ. զոր ինքն ոչ ոչ զաղեալ
պարանոց, այլ ուսիցեն երեն.

Զնոսն շքեղն նոյ երեք հարիւր հրամանաւ ի նոցանէ ուրարա-
ժամ դիւերս հասեն ի նախաանն քաղաք ինքագեալոյ, ու մեռ-
էր ի սեղի անդր, և էր ընդ երկանասէ հաւանեցեալ. և
ձայն ասեալ արքայանայն ազգ ազարին ասել. կարդեցուք
մեծի երկանի քաղաքին, թէ կրեսուս ասասկ մեռուս զանգ
հա ի զարդեաս. և սինչ ազգ յոյսին ասացեալ անկեալ
ոնսի փոսեացուս ոնկանել ի քաղաքն կոչեանս.

Լսակ կարգեցուս յանդրոշ. և ի շքեղ բանից ոնսի անկաս ի
կարգեցս կուսկանանց, թէ ուսարանուրիկ ինչ բանս ի
ձայնս այս. նոցին ելն անդամ զարդարանի հանեալ զարա-
սանուցոյ զնոսն. և ի ասաց ընթացանոցաւ կրասան. ու
զն ոսկանան հոգալոյ յարդ ելանել ի Անապիշ. և զերծոյց
զնա հանդերձ մեռացոյց զորոք ի քաղաքն անդր.

Գ.Ա.Ա
3951
5150

Իսկ ընդ լուսնեալ առուստոն գիմեալ սարդիթեաց 'ի բանակն հասանիցէաց, և գտեալ զմնացեալսն 'ի նոցանէ արս իբրև չորեք հիր, զանոնն որոց եասն Հարակ. և ապատանեալ քաղաքացոյ ցիրեցան թափառելոց 'ի դաշտսն՝ ձերբակալ արարին, Ինչ որ ուսանէ և զայլ եւ ոչս գտնէսցի (որոց առաջին, Ինչ որ ուսանէ և զայլ եւ ոչս գտնէսցի) ասիրեցին 'ի նոսանէ մանկունս Լեգրոնեալ 'ի Ասորիս; ասիրեցին 'ի նոսանէ մանկունս Լեգրոնեալ 'ի Ասորիս; և շատաստ հարուածեալք խոցատեցին զմեզ սա. Հիրկ, թաց և շատաստ հարուածեալք խոցատեցին զմեզ սա. Հիրկ, թաց 'ի քան զօրականաց՝ ոչք մաղատաց Ասորոցանէ հանին 'ի խուռան։

Զ. Սարեն ոստրատեա սչ գիտեալ հաստատեալ, եթէ կրատաս է կասիոն 'ի խառան ելն, և. կամ թէ ոչչոր փանչատուչեալ, առաքեալ որս հաստատելոն անչեկանալ զնոցանէ. խոստանալով միանգամայն 'ի գիտոյ ոչքայն սեան խուզեալ հաստատել է հաստատելոն՝ եթէ ելեալ մեկնեցին 'ի մեկնաբանոյ։ Իսկ հաստատելոն՝ ոչք չրեթէ ոմանք յուսահատ լեալ ելին, ինչուաթէ ընկալան զայն բան. և ժամանելիր ելին առ միմեանս գոչոյ կրատսն և ուրբանոյ։ Իսկ երբեմն խոնարհ սուրեն, եթէ թիւանին 'ի խառան գալեալ կայ, 'ի վաղիւ անդր նեղ զորոյ 'ի վրայ ամրոցին։ և պաշարեալ նեղեր զայն. և ասիպեր բաւան զորաւոր զհանցեցին, զի եթէ ազատաւթեն խնդրեն և հաշտաւն, կամ ելանեցին, զի եթէ ազատաւթեն խնդրեն և հաշտաւն, կամ ելանեցին։ Ոչ ոչ տայցեն 'ի ձեռս իբր զկնասոս և զկասոսիս։ Ոչ ոչ տայցեն 'ի ձեռս իբր զկնասոս և զկասոսիս։ Ոչ ոչ ժամ կարի ինն սարդացան հաստատեցեալ է խոսել իւրեանց։ և ամենայն ելեալ յաչուէ ոչոց՝ խորհեին 'ի գիտուսս սանապարել լուեալոյն։

Ո՞ այս խորհուրդ իւրեանց ելեր սրծան յոչ է զմեզ յայտնեալ ուժեք 'ի բնակչացն խառանայ. բայց սակայն յայտնեաց զայս կրատաս իբր մեկնաբանեալն 'ի նոսանէ անկրամարտի զուսանանեն. զոր և ընդարեալ սուսցնարդ իւրոյ ձանապարհն. ասասի և զնամ խորհուրդս նորա խնայեն սրբեալ 'ի մասնեալ նամեն նայեն անդրանաքեալ։ Ոչ զի ընդ մեզեն գիտերոյ սակ պատերազմ սչ էր սրնչաք սարդեալեն սրբեալեաց, փանեցուս կրատաս դիտերոյն 'ի փախուսս գառանալ։

Իսկ սնդրանաքս սուսցնարդ գոլով հաստատեցեալ՝ է սյլեալ ձեռն յանդրանաքս զանոնս զնոս, զի մի քաղաքացոյն հեռասցեն 'ի որոնեալոյ, որք էին է թիկանս էսյ. մինչև սանեալ զմեզ 'ի սարեալս Ելյոս և 'ի սանչս խարսիկաս։ Ինչպէս 'ի նոցանէ կարծիս սանալ 'ի նենգաւոր ընդդանաքեալ սակրարանալ եալ՝ սչ հանեցան գնալ. զնոս։ ուստի և կասոսիս դրանաս 'ի խառան։ և սնան հանոյ ծրմ հինգ հարիւր հեծելք զիրեալ յասորս։ Ոչ հինգ հեր սդիք էս, որոյ զոչ-

գլուխ եր կոտրելն հոգոտուիսս, հաստատելով առաջնորդս գտնել
ապաստանեցան ի լեռնային վայրս։ և յաւուրս քանի զլուս-
նոյ սասուրի՝ զերծուցին զանձինս յաստուծոյ սեղն մի։
Լսեալ կրաստ իշխեալ ի գժուարութեան և յանել վայրս ի Ամ-
հրոն, գնդեցեալս անդ զօրն ոգոյն բոլոր ասպատանմամբ աղ-
խատեալ գտանել հնարս զերծանելոյ և փոխելոյ ի Ամ-
ասիայ։ Հանդերձ զորքն՝ օրք ինչ նոցա էին, ի ներս քարք
գանդք լերանոտակոր, և սակաւ հեծելոցքն, և այլ ևս
թիկնապահքն և ասպատաւորք։ Մինչև հարեալ ուրեմն կարաց
նշանել ի հոգատրութիւն մի մեծ դիւրաշարժելի երիվարաց, իբր
երիստասան ասպարիզաց հեռի ի տեղւոջէ անտի, ուր ա-
պատանեալ էր Հոկտաւիոս իշխանն Հոնդէրդ։ Հասեալ
Հոկտաւիոսի ի հեռուստ՝ ետես, զի հասին պարթևք ի վերայ
կրաստի։ Զոր որոյ վաղվաղեալ գիմեաց սպասիոք իւրովք
յօդնութիւն նմա։ Իսկ առ հասարակ զորքն նոքա և զորք կրաստի
չուրջ փակեալ վանանք զկրաստս՝ պահեին զնա յամ կոչ-
մանց, ասելով. զասելիք միասնել ինչ նեռանգուն սպասաւո-
ռոս մերում, մինչև նոքա զորքս հանգիցին պաշտպանելով ոմա-
սասաս անկեալս։

Տեսեալ սաւրենոյ, եթէ զորքն իսր ոչ իշխեն յարձա-
կել ի վերայ թշնամեաց վերս կալոց նոցա յապահով վայրի, և խոր-
հեալ՝ թէ չի հնար ձերբակալ առնել զՀոռոմանցիսն, գու-
ցէ գիշեր ի վերայ հասեալ գտանիցեն, զայլ հնարս հայթայ-
թեր։ Լսելոյ զսմանս ի գերեալ հեռամեցուց, զոր
լուեալ էր ի մէջ բանակին պարսկական զանազան սասանական
կեղծեալս, թէ առլին ոչ յետս կայ ի հաստատելոյ ընդ հռոմ-
մանցեսս, եթէ կամիցին։ և նոքա գնացեալ առ կրաստս պատ-
մեցին նմա, զոր լուեալ էին ի բանակի։

Իսկ մեծն սաւրէն հրամայեաց իւրոցն խապտ գաղարել ի
պատերազմէն։ և առաս հանդերձ մեծաւորքն հաստ եղեալ առ
փարս մի ի հաղարլուրն՝ հանձարձ գտանին, և ձգեալ գնեան՝
յորգարեալ գիշերս հասատատել ուրեմն խորհրդոցն։ ասելով
թէ ցայգ գոյր զիրս զանձ զօրութեան պարսկական։ և ապա
եթէ կամիցեն առ և զնարգասարեն նոքա զիրս։ Իսկ հաստա-
տեալ ամենեքեան ոչամ կրաստս կասկածեալ ի գաւառանոնէ,
թոյլ զորք նորա յորդոյ լինելոյն նոցա առնել զգնաստանն։
և մեղադիր լինելոյն վասն գժիամտութեան։ իսկ նա զանազան
ասելանաց և պատճառանաց հաստատեցուցանէր զնոսա՝ անասել
զորքս մի մինչև ի լրումն տուրցն։ որպէս զի գիշերայն զան-
խրատոյ փախիցեն։

Նայց զայրացեալ զօրացն ամենայնի, և զինս ցարուեալ՝ սպասա-
նային նմա։ յորմէ պարսկ հարեալ կրաստի՝ ոչ ինչ գնալ

Ղ. Գ. 38
395։
5150

առ թշնամիս սնարդ։ և զբերան առ իբրան զրոյժուցեալ՝ ասէ։
* Զնիկ ասեա Հիկանէ և գիտասնէ, և որ միանգամ եշ-
խանարդ էր Հաւամնիցեալոց։ սեանանէր աւադիկ զոր յան-
ծին կալայ՝ զժուանալակիր ասէաս վասանի։ զայլ ասդ՝ ա-
թէ դուք ալ անարգաս զարանդիցուցանիցէք ամ մերդոյ։
թէ աշխարհի մասնեցուս կրասաս, այլ՝ ի ուենդալ թշնա-
մեաց զրաւանեցեալ։ ։ Իսկ զայս բան ասդ, յայն ասկա
ինանի ասդանիս։ զի՝ ի գլուխ շարժեցեալ գնասս ի վեր իւր։
զարմացեալ նոս ինքն՝ զհամբաւս նայնոս հոգալ։ եղոյր բա-
նիցս։ Յարժամ և հիկասանիս և այլք սս ժամանելի կալ.
ի հայրաբանն իրին և ինքեանք զիսի նորա։ խոկ զիրիկա-
զարսն՝ ոչ՝ ի պատանդ ասալ ընդ նոսա երթալ կամիցին, ար-
գել կրասաս։

Գ։ Զառաջինն ի առաջ հանի կիսասի երկու նրանի-
ի ասալ՝ ի պարթևաց անկանի յանանան քարբասաց։ զոր
ի վերայ իրեալ՝ ելիցիարաց՝ երկրպագեալ ողջոյն հասան նոսա
յանանանին։ Իսկ սարանոյ ասասալ՝ թէ հեսանաս զոյր
կրասաս։ Հրամայեցեալ երիցիարս մասանցանել նոսա։ և նոսին
զոր միջոց՝ ի գեան։ և գրել զանիս և զդաշն խաղաղանի։
ի. Իրրև. մասանցին առ նոս զերիցիարն, կրասաս սլ կամիր
հեծանել։ ասելով՝ թէ չի թոյլ տանիս։ Իսկ նոքա ասեն։
զոյր քեզ պարդև ասդ արքայ։ Յետ անգէն վերդարձին
ասեալ նասաւցին զնա բանանիթ և շասաղալ երիցիարն։ և
մարդակեալ դասթացանանին զնա յլենիացս։ Բուռն եհար
հիկասանիս զասանէն միոյն։ և պասանիսա հիրասան. ինդ
հանեալ։ և ասա՝ ի վրայ գեղեալ խուռն բազմանի հոգանիցեալ
ասդ՝ արգելալ կամիցին զնիցիանն։ ասլ սարթեալ ընդդեմ
կացին նացու։ և եկանքն կազմանք բանանացին կորել
զիրասաս։

Յետ երկի խառանի մեծ և սարանի լցանեի։ մինչև սկսան
հարիանել զանանս։ յայնմանս հանկասանիս մի գեալ զասալ
ասան զանանալոյ ուրանն՝ ի պարթևաց մասի։ և ասլ ասն՝ ի
սարթեանս հարեալ զհիկասանիս՝ զիրասանեալ զիրիկանս
հարա։ և. մի ասն հրեալ նեա՝ ի վրայ սեասանիսի։ ասլ ա-
սեալ՝ սեան ընդ զարան նարա, և ինչ սլ գծեալ՝ զերծան-
ասնիցս։ Նայեսա՝ խառն այլ սեն՝ ի պարթևաց սրանք սեանն
հանար և զիրասաս։ և հանան զգրանի՝ ի զոսն։

Դ։ Յետ այսպէս եղեալ կասասած զիրասաս երանելոյ։ և զ-
հանս կրեան բանանս։ և սանեան մեծ մասն հասամանելոյ։
բան գրեալ վերերսի սասերիանելոյ։ Է։ 46։ Իսկ սան ալի-
նիս։ Է։ 56։ թէ *հան. ամ բանանան զոր՝ զոր էին բեր
ասդ։ զ համ կասարեցան։ ։ Յետ յրանանդիս գնեն։ թէ

իբրև մեռեալսն լեգէոնապետքդ. կոչեսն հանդերձ կրաւսդիւ. Յետ կիսեկրսն Դամասկոս հոսանքն խոյսեցուցին հանդերձ մեռեալսիւ և հայելանցն յիշատակեալ։ սահ։ Թէ կրասոս հանդերձ որբովքն և ամ զորք սատակեալ բնաջինջ եղեալ խորհուրդսկոյսս յոչնչեցոյ։ Այսուրբն ոմանք զՕն և յանխնայս։ Նախ։ գԼ։ 7։ Եւ պարեալ։ Ի։ 8։ Ի՛սկ զուանալ ոմն՝ անկելոց ընտ ամենց ասի ելեալ քան հաղագ։ և ձերբակալ եղեալ՝ ասան հաղար։ զոգ ի տեսանել առ պրտարքեսոյ։ Ի՛սայ ասպիսանս։ գԽԵ։ Ի հասատակ՝ Թէ Ի հրեսիրեալ հաղար զորոց թաղմանէ հաղիւ ասան հաղար։ զերծանս։ Պասակ Թէ. յարեամ ասրան զպրեսն կրասոսի։ Ի հոյս։ սար եկեալ էր յանձեամ և Թարսուսն. սարեոց։ հաղեալ։ ասի զանս ընդ բերան։ նորա։ և Թէ՝ սրանելի. բանեսիւսուն հրգաց Թարսիրպանս. արարին։ և զայս այնպես ձեւացուցեն սրասիլք հռոմիցեցոց առ սլուտարքեսոյ։ որ Թէ

հեքեանք. անդ գ։ բրլ՝ աչք տեսեալ իմն։

Իսկ մասնիսալ զարք հռոմիցեցոց մասարդք ցեր և սան փանխասեալ. գնացեալ՝ Ի փարն. հայս. և՝ Ի հիւրկիա. և յասաբիս։ հաղիւ բաւեցին սրասիլ զանցս հասարանին։ սիլ աբեր. փրրաս։ Ի։ ԺԱ։ Օ այս ասալ հարեալ հարաւոնց հռոմ. բաղմաց. ապրաց. ասեալեալց. խորհեին յետս դալ՝ Ի մարքանս Ն և. Ի հաստատեալ Հռոմիցեցոց։ այլ բանալ՝ Ի Դանիս. Ժամի հարեալեալ. Ի հանալ կրասոսի. կասիաս։ նա ինքն. Ի մի. հաստատեալ սասանասոյ. զարս. գրանեալ՝ գարս. ասմեալ ասարին սրասիլ և զարեալ յասին. կոյսյ։ Ա։

գրեալ գրի սրասիս։ Ի։ 13։

Դ. Ի. Ն. Ի. Ս։ ՀԻԼ։

Հիսուսն յարեալեալս։ գրեանս՝ Ի. պարեալ. և. կարգ. Ի. վեր. կար. և.
մարեալս և. Ի՝ մեր։ և. ոչ. Ամ. գրեալ. Ինչ։ Ի՝ սարեալ։
հանրն ոչիրեանս։ և. հրապարեալ. ասրա.
սարեալ՝ Ի Նասիրարեալ։

Եւ նոքա՝ Ի մեռանել կրասոսի՝ սր էր մին մերիս հրամանաց հեռագրեալսն սիրեալն Հռոմիցեցոց։ որ. ոչ. ինչ սիրեալ ի և խորհեալս։ և անկաս հասարեալն՝ Ի մեր յարեալ կեսարս։ և՝ Ի մեր սրանելն։ և ասասիսալս հրեն։ մեզն յերկաց կարմանց զոր գասանալ բաղում՝ յայտ։ և սիրանալ։ յարամ սիրասի յաղեալ։ զասս յարիս կեսարս։ հրի սրանելս՝ Ի սարասան սիրանել։

Պլուտարքեանց։ Գ։ ԺԵ։

3952
5151

[illegible]

3953 5152 [illegible]

3957 5156 [illegible]

3960 5159 [illegible]

Ի Բ. Ժամ. Ի Ինչ. Գ. Գլուխ. Բ. Ի Հայ.

Ի Մատ. 1960 5157

ծերակուտի՝ թեր ունոյին, և տանէր նոսա խրատելի մարգեանն Բնգնակարան՝ անկախ լայլեալ, ունելով զնոսա զամ զիարոյ ծերակուտին։ Լ. յաւուր միում՝ միջոցեալ նրա տեսայ երբ նա յանձնոյ կոչում, մատոյց առ նա սուսանիոս խրատակից իւր՝ ի Հիերուսաղեմ՝ թագ ոսկեայ. այլ նոր հրաժարեալ յայնմ պատուոյ՝ ետ ասելոյ և դնել զնոսա՝ ի սանդար դիսի. և զ[illegible] կոչել թեր, այլ խրոյ անուամբն կնոջ. յորմէ սկիզբն կոչեալ զինքն։ Ի. Գ. Ոչ ոք ի ինչ ալինիս. Ի. Գ. Ոչ ոք ունի. զոր և յիշէ ալինիս։

Լ.Գ.Ա.
3963
5162

Գ։ Զայս Մելիտ՝ ըստ դրեալ խորհեցայցն, ասիրան
արքայ Հայոց՝ որ ծերացուցեալ էր, անեկաւ ի հի-
ճակագրէն։ որպէս վայ և զարմանալի և նոխազարեալ էր՝ որք ան-
վաւ զգուանային, իքան յայծ։ Զսոյս ըմբռնեալ սիգարանայ, Մե-
ռանին հրամայեցեալ դիպն մասն սաստուց՝ զոր էր ի ինչս
հաւաք եղեալ, և խորհին գիմել յարքեալ ի վերին մեղրաւորեալն
հայուածոցն կրասոն, սնկու ի սարակաւանս։ և կաս-
կածեր, թէ և ի վի իւր յարձակեցին։ սոյն խորհեցաւ
միաբանել ի արքեզ սրբոյին սարսեղ։ Լու քանզի սչ էր
հնար ոչամ լինել։ թայց եթէ առաջ նոնա գնասցուցեն՝
զոր հայր իւր սրատեր յանձնակեալ էր ի պարսից։ զայ
և ելանէր արշէպ ինքն դարձուցանել։ և ոչասեր մա-
հուն սիգրանայ։ նա ինքն սիգրան կոտանեն նա նոնա զնայն։
Ամենք զի գիտեր հաւատանս։ թէ սրդի իւր. արատաւորեալ
ոչ կարէր զանն պահել։ Լու ի հաստատեալ ոչոր նա սիգ-
ման զբուստ իւր ի հինգեն բանեալ սրբոյ արքեզն։ և
զայս ի խիր յիշատակն նաև հիմերան ի Թաւղեն իւր։

(1) Լու ի լինել ոչոր միարանեալ՝ ասուքեաց արքեալ առ սիգրան
զոր բիր՝ որոց զրաւեալ կալոնի էր դրդի իւր գրանեալ՝ այն
ի սրակաս։ պատրաստ յանեալ նոնա՝ զի ի իւրում՝ հանձնալոյ
որոցն ի հաւանայեցին՝ սեղ և գիտեն։ Լալեաց սիգրան առ-
ինքն գնանարարն սշանանեաց՝ զի կալեր քարշանարն։ կամ
բանանիան։ զոր անհանա և սանհարին պարզեալ։ և նա
ի ձեռս նորա գնի զոր հայոց։ և կացոյց գնա ընդհանուր
ապարանքն՝ զ միայն ի վերոյ իւրոցն։ այլ ի գի զորացն
պարանց։ գանուեն ենեն ոգարարանն առնեալ ի պահան-
սոս ի պատի։ երեսաց նոր։ և արձակեաց գնասս ընդդեմ
հանդիպեցելոց։

3964
5163

Լու բարարարեալ ի գիրն մեղագեաց։ և դիմեալ յարձա-
կեցան ի փիլոնին։ և նանձեալ զաստրս։ Լ՝նդ. Ճառաչ
ել նոնա սանանեաս։ թայց երկուցեալ ինաս չարաս։ զի չա-
ներ բառարան դարարանն։ և ոչա գնաց ի հոսմ։ ի
նոյն ասուրս ելեն առ բարարարեալ և առ սրեկարս՝ անանիգ.
նոս զդի ալիսարարուցեալ։ և ի ձեռն լիանանեալ արքայարդ-
ուս ոտարաց բարեկանին։ թարց հոստացաս նոյ հոր քանարդ։
և հինգ հարիւր կին գեղեցիկ։ եթէ ընկեալ։ գնեալ գնանաս
զնանարարն և զբանանարարն։ եթէ՝ հաստատեցեն գիրն
յիշատակն անդ։ և գնեարեցեն զարդ ի անանարարան հան-
դերձ իւրարանն սարանեն։

Լու այս հանեալ բարգարանոց։ յանեալ թէ սրարանեալ,
բարձանեալ գնանն։ և սանաքեաց գրանարս բիր ծայրեքե-
ցոյս ի հիրասանն։ և ինչն խուլաց ի միրերանեաց։ և

Սարդ. 18.
Գնդ. 9.
Գնդ. 3.
Գնդ. 13.
Գնդ. 23.
Գնդ. 18.

Ի, ԺԷ ԽԱ
3964
5163

վանեալ անասն զհո

Յ. Ի Ամ
3964
5163

եկեալ Հերոդէի՝ զարհուրեցաւ յոյժ։ և զի կոտրեալ էր ձեռաւն, լիսուսոյնել առնել ինչ՝ իւրոյն եհար զլերա իւր զքարի, և միաւորեաց ըստ ասելոյ։ Իսկ ինչուժամ ուստեքեաց առնա տանիցուս զանիրկ սն, որ ի հրաման. ոչ եկ զինուաւոր գալ՝ ի մէջ միոյց դարեն, և ոսկն գնա։

Գ. Իսկ բարբարեանն պատմեր յանել առ գնել յեր՝ յորդորեաց գնա, զի արասցի և զհերակեա։ և գնել թեոդեա և գուսալ նմա պատրել ինչորդ զնա՝ ելանել արարքն զոր զորիսն, այլ Հերոդէս իմացեալ զնարամանեանն ի՝ ձեռն թագոց։ զի այլ գրեցին առ նա որ կալոնաւոր լմենայ եալոր իւրոյ։ զ էտ յանձն։ բայց երկոցեալ ետ՝ ի ներսուն գնեալ և սոսիդոնեանցն՝ զ իշխանաց կալ՝ ի քաղաքն անդ։ Լուրս ասեալ գշնաւոնիս ինչ՝ ծանուցուկ՝ ի գլխերի փոխեալ առ երոմիանեանս յանձնեն մնասցուն։ և անդ թողալ զշնաւոնիսն գնայ՝ ի պարար քաղաք։ և վասնեայր ծոցոնել երեք հազար քանքար։ և առել բարբարանաց։ զի զերծուսցէ զնգոյր իւր։ Հասանեալ և էր՝ ի մահ՝ ասել նմա պատանեալ զորգի վասակեանի։ միայն ինչ ուզատեցի երկայն, զ գիտերով ասեալն զնուանել նոցա։ բայց յոյժամ լսեալ զմեր՝ նոցն։ ելեալ գնաց՝ ի Հռոմ։

Լսել զայնն Հայոց և պարսից ձեռնասանեալ անոիգոնեանցն մարդն լեալ, և զմեզն հերկանալ և հերկանեանցն յաւարն ասեն, և լցան բազում ուրախ։ և կայուցեալ զոնոիգոնս թագաւոր Հրեից՝ ելին՝ ի քաղաքին։ և զնա՝ էր ելեալն մեր՝ ի վայր պարանոցեալ խոսելոցն։ և ոչ բեմ գոռոտ առաջ առաջանալոյ ուերեցին։ և զբաղարն մարդուացոյ ոչն ի մարիսոս, զերի սառեալ քանդեցին։ Հիսուսեալ ասրա բարբարանայ գրաբանն՝ ի զլոյց յերկրին ասորոց և՝ ի ոսկեանս ելելեկոյ, և զարկոյս՝ ի միոյսեան հեծելազարք հոյոց և պարսից, ընդ արա և պանել, դարձաւ ինքն՝ ի հոյս։ և զհիւսիսոնս ասրեալ մասայ առոյն ոսիգանայ հանդերձ՝ ամ՝ գերեցին։ Լսեալ ոսիգանն հրամանեալ նմա, զի զհրեայն գերեալս՝ ի մարիսոյ՝ ընակեցուցանի՝ ի քաղաքին շուշանայոց։

Իսկ Հերոդէս հասեալ ասպնջական՝ ի Հռոմ՝ յոգս արար առաջի հոկտաւիանոսի երկրել, և սոսանանոսի մեծի, և ասենոյն։ երանելոյն զարանաս փոխանակեալ իւրոյ, և զոր արարն սոսիգանոս, և զոր ինչ միանգամ գործեցին զորդն Հայոց և պարսից՝ ի նորատ անոիգանեայ, և զնուանարարմն ինչ՝ իւր առ հռոմայեցիսն։ Նայեցեալ ընկալ նոցա զամենայն իսկ՝ կոչեցին զնա ինքն զՀերոդէս թագաւոր

Լուսաբ. 19։ Նախեպոն պատեր. ա. 14. և 15. և այլ։

Գ.մ 3964

հրեից, և առաքեցին զեռ 'ի հրեաստան. եւասն 'ամս եւ
ոգնական զանազանեցեալս, այն է մինչեւ ոստրոգոթս հաւա-
մոյեցաց' զորոք բազմոք, զորս ելիր ի զոր հայոց ի պատ-
ակ, և ընդ ոմանս։

Դասակն ոչ լսարիս՝ փախստականս զորոն զմնացեալ զորոն,
զոր կացուցեալ էր անդ բարգաւորանս, ի թեղին զանդն
մերձ յեփրատ, կամ՝ ընդ ոյլոց՝ առաքեցին զնա 'ի սահմանս
կիր ընկոց՝ ընդ ամենայն լինել հայոց և պարսից։ և ինքեանք
դարձան յիշխ. և պաշարեալ զքաղաքն՝ պարտեցան ընդ ան-
ակամակս։ այլ ոչ կարացին առնել ինչ։

Լսեալ հայք և պարսիկք զիասնչամ զորացեալ հնամագոնց
հարան եռան և հասին 'ի վերս սիրմսի, և կուտեցին զզոս
ար։ և հեղմամբ արեան սղոցեալ զերկիրն փախստական
ապարին զնա 'ի հրեաստան առ բենդիկոս։ Թեպեա ասի
նս, թէ նս ինքն բենդիկոս լսա պատահմանս հասեալ 'ի
վրայ ազարեցոյ զանդն։ Լոս ասան 'ի յաղեալիս պահպոսն
'ի վերս բենդիկոսոյ հանդերձ գնեալս։ զանի հարեալ լերբ-
ասց նոր բենդիկոսն յարգարեալ կալոցեալ մեծաս ոստրա-
ատաբ զգոս իսր, և պարգեւեալս ընդ նմա։ լսեալ պանդի
անկաս նա ինքն պակարս։ ընդ նոսին և բազմք 'ի հեծելազորացն
գնեալ, և 'ի հեռաւորսն պարսից ոչ ասեալ։

Ի. Դ նոյն ասաստ սիգրոյ ոչ զոյ հայոց հասեալ 'ի 3965
փոխրման կենաց իւրոց՝ ոմանք 'ի հաստակի սանանան և. հիմ- 3164
ատանց ընդ զանգիսանսի, կեցեալ 'ի Թիզրան ընդ նոսն ամն իրբ
ծիր։ 'ի ժամանակ ասան հոր իրոյ արտաքսեալ։ զորոն ասեն
'ի ծանաթանս։ Գ։ (2)։ Լոս հաստատեցաս 'ի սեղն նորա
Թիզրա հայոց զոգի նորին ոստասանդ առաքին, զոր 'ասին
կարգեալ էր 'ի տիգրանայ ազգայ ոստրատեան ազնուին։
որ և. ինաց յոմ ամ, և ոչ նին 'ի ոստրատեան՝ ասի էր ասեալ։

Թիզրանն հայոց։

Ինքն ասի խակ խակ 'ի Թիզրիկ իւրոյ՝ գեղեցիս իսր ի զբաս
ոնակեցոյ 'ի գաստանն ազնուական և առաքանաց։ և հաս ինչ
զհաս ոչիսական գասասաց։ և կորեաց իսրաքանչիւրոց ինչ
զմասս ի զասանիկս հանգոյն ոչ ոչ զոյ ոչ զոյ ունեաց, որք էին
'ի հոգմանս հաստանիցս։ և ետ հասանել զնն ոստասանական
գանս և իրբ առաւել Թիզրանոն զ զհաստանիցն։ և հրա-
մայեաց ինչ զի ետ կալ յարդարատ 'ի գնասանեանս ոստրատ։
Օրան բան ոչ զոյ ինն արիանոս յիշատակն ոստրատ
ոստրատիցն։ և ասան ժամանակ իբրեւ Թիզրան մեռաց։ և մե-
ռաւաւ Թիզրան դարձեալ։ Լոյ ոստասանդ յեա կարգ և-
ոչ զարատակ։ ետ զինն 'ի հրամանս ասանեաց և ընդ-
ելեալ, և 'ի զասանս ոչ զոյ։ զարդ ի ասազանդ ելեալ զոյ-

[illegible]

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

[illegible]

3965 / 5164 ա. [illegible]

3966 / 5165 [illegible]

3967 / 5166 [illegible]

[illegible]

3968 / 5167 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Ի նոսա հաշտութիւն խաղաղասէր, խոստացեալ նոսա նոքա զանգ-
ակոց լինել հաւանութեանցդ. և եթէ ելցէ ի վերայ դղեակին՝ և
կամ ի մի այլոց, լինել նոսա ձեռնասու։ Այս լուեալ Տակ-
առ խոնարհ կայսրն, թէ ոչինչ և հաւանեցաւ ընդ հաշտութիւն, քան-
զի ամենայն ի ծուռ և ի թշնամանաց էր ի անասնանան, գրեաց
առ արքայազն մի նոցուն նոսա՝ որ ի ասեանն առ դիւանն։

Գլուխ ԽԵ.

Ուստի ապրեալ զաստիրն անդ ոչ կամեցաւ թշնամանի
կալանել զառ անասնիսն, իբրև կոչեցաւ ի նոսանէ յոգ-
նութենէ ի գիր դղեակի՝ ելն առ նա վաղվաղուկի հանդերձ
վեց հազար հեծելովք, և նոքին հազար հետևակքն։ Այս
ունանիսն ոչ ասեալ կասուցանս ինչ զնոսանէ՝ ընտրեաց
զնոս իւր ուսումնոյ հանապարհն, և խնամեալ զգործոց
դարձարարքն։ Լուեալ քանզի զկամէր արքայազն ոգնել ան-
ասնիսն, հնարս հարկեալ, և մեկնեցաւ ի նոսանէ հան-
դերձ զգունդն, հաւանեցուցեալ զնոս անդրէն դարձուցանել
զնոս առ նա։

Զի անասնիսն զնոս գրեցոց ինչ քաջասն առեալ զմեծ
զոր իւր խորհեալ ի մի դարձեալ՝ ի ասանելոյն մասնա-
նագրեալն հաւանութեանցդ. դրեն ոչ ի ծանոթ։ Գլ. (1). և Ար-
ուեալ ի ձեռս սպիտակ ասասիանեալ զարդս և զմարքնապ
պարելի, և տասն հազար ոսկի ի զրաց ընդ նոսա, ինքն դիպ-
եալ յոգ՝ և ի մնալեալ նոքա ի սահմանս պարսից դարձ-
ցուցան ի վասանգս յաղանց ընդ նիրք. և զոր ասեալն կատ-
ներ ոգնեալ յարատարարքս՝ ոչ հոգան։ Մերոյ զի նա ի ծա-
ծուկ սգնական եղեալ պարսից։ Այլ ոչ ինչ յարդ անձնաս-
տանս գոյր պարսս ասասիանս, հնարն ի մի պարսիկս,
և կատարեցին զնոսա նոցա ներ, և տարին զնոսա զանազան. կայան և
զարդանին արքայ դարձանի՝ որ էր ի նոսանէ՝ այլ ինչ արձակեալ
ցին զնոս։

Հնարս խորագոյնս անասնանան, և ընդ անդամ մնալս է
գեալ ի պարսիկս ոչ ինչ յարձակեալս նոսա, այլ զանեալն զնոսն
ուսուցանս։ Բայց այսու՝ ինքն ինչեալ հանեալ ի մի մոլ ի
քաղաքացի պարսից, զոր հանեալեալքն պարսս հոգեն, պարա-
բերեալ զայն։ Ընդ դիմեալ պարսիկ ի մի գրաց նի՝ հարկեն
զնոսա յարատարարս, և վարեալն ի բարդ և տարա ի հրկիզ պա-
շարել նոցա զքաղաքն՝ կարի ինն վասանեցան, և կերակուր նոցա
պակասեալս։ և ոչ կարէին ժողովել ինչ։ զի եթէ երթեալն
բնդ ի հեղանն վն հերակոյ, ի մերոյ ինոցերոյն ասեալ
կեալ պարսիկ հասարակեն զնոս, և եթէ սակաւք գնային, ի
վերայ գնացեալցն յարձակեին։

Գլ. Զինքդեռ անդէն յոգին ապատանեալ ինչ ռնասանիսն։

Ի մի ամ
3968
5167

Ի Լեզուս
Բ. Գլ. 82.
Ի նմի. ՀՇ.
Ի ինչ. Բ.
Ի ինչ. 10.
Ի ինչ-ինչ
Ինքանս զ
Գլ. 19.
Ի ալլ.

3969
5168

Ի. թ. Տի
3969
5168

սուսերեաց առ նա որբոյն պոլսոյ պատգամաւորս , և ասէ , փոխեսցի մեկնիլ յՀեն այսր ։ ապա թէն ոչ՝ կրկնիցս զոս և ոսմ զորք քոյ ։ Ի՝ յայնժամ և անատնինոսա՝ սկս վկայաբերել էր իսպառ , լեռելոյ ունգ զմեքենայս իւր , զի սկիզ լերցեն զկիր , սկսաւ պատուել յեռս Ը Ն ասորպատանեն ։ և պարսիկք եկեալ սպրեցին զմեքենայն ։ Լոյս 'ի յանիշ հորա՝ հասեալ պարսից 'ի վրէ երկիցս՝ ետուն սաստիկ պատերազմ ընդ նմա , և քէմ հարան ածս հասուցին զարս զնոր ։

Ա՝ի սոն 'ի զարագլիսոց նարին փլուսիս անուն ասել՝ Ի՝ սոնեն մեռանն ինչ զորայ հասմայեցոց , սնդ թեռ դիւրաւ եւ ասելոյ յաղթել , յարմակեցաւ 'ի վրէ պարսից · այլ խորտակեցան զարք նոր չորայսոր , և ինքն շրջիւք նեռիւք վերաբերեալ մեռաւ ։ և բազումք ձերբակալ եղեն ։ Լոյս 'ի գիմել հասև այլոց զարայ 'ի վրայ՝ ոչ եւս խորտակեցան ։ և հինգ հազար որոյ 'ի նոցն վերադարձեցան 'ի մահ ։ մինչև հազիւ խրել անատնինոսի ապրեցուցանել զմեքենայսն ։

Լոսկ պարսիկք քաջասան հազար հեծելովք լանոսկով զայն գերեր հանդերձ հասմայեցոյ՝ որսորատուին գիմել յարատասանն 'ի վերայ նոցա , և խապտա կոտորել զեռ ։ Լ՝այլ այր ոմն հասմայեցի՝ որ յանուանէ գերեալ էր 'ի պարսից , և զգեստաւք արեւելեայց հագեալ 'ի մէջ նոցա , տգդ արար հասմայեցոյ զարդասարդս նոց · և իրաւս եռ չրեալ ի Հնդկէ լեռնակոյսն ։ Իմացեալ պարսից զսպանել նոցա ընդ այլ ազգս , փոխանակի սուն զասոյս նոց , և հեղան վերստին 'ի վրէ նոցա ։ յարամ վայրի իսպառ յաւարեալ և վարեալ անասնեալ՝ ամբարս զնեալ իւր յերկիրս ։ և իբր սեխաիք լինելոց 'ի չոծոց իւրոց , և ասէ՝ ի զրեալն պատգաքեալ ։ տեսես ։ 685 ։ * Եւ ինչ նախասնանսն վեց ի ակամբ հայկոյ ,, առ իս՝ չիսմիցն յաջորել զիմ նախկին բարեբասեալ ։ ,, ապրեալ ինչ 'ի դիւրս իմ կատեսցի զնամ չարիս ։ բոցոյ միայն ,, զոլորն զերծցին յաղթուել ։ ,,

Լոյս ապա կարի ինն առաղնապետ ինչոյց զգոս իւր ի զառ՝ 'ի վայրս ինչ՝ Ճակառ յարդարել յընդարձակատարած հարսի միւսմ ։ ուր սկսան պորսիկք սերզալ 'ի նոսա յամ կողմանց զիրանս իրրև զարարոս կրկիսի ։ յարոց անձապասկալ հասմայեցոյ՝ անկան 'ի սաղնոսպ մեծ ։ Լոյս սպառ ապասասկնք նոց չգտեալ զայլ հնարս՝ շուրջ փակեցին 'ի մէջ զսուսկանոս խրեանց ։ և 'ի վրէ ձախոյ ծեղոց 'ի կուռնն ինքեալ , և զձեռս վերանոյ 'ի վերս ամրարձեալ կատարեալն ինն զանոն զրեալն զանոնքիւ վերանոյ 'ի վերոյ գլխոյ իւրեանց · զոլ և նոքա պարսից հասեալ 'ի նոսն ասկեին և 'ի բաց սատնեին ։ և այնպէս պարշապանեցին զայն նստակ զանձինս իւրեանց ։

[illegible] 5969
5168

[illegible]

[illegible]

Լ.Ի.Ա.
3969
5168

լցին զքաղաքն 'ի մէջ սաղարտարեալ հրեանաց, և 'ի կարգեալ
ծոց մարդեաց ինչ. և այնպէս թարգմանեալ սանեին ամենեքեան
զինք, և հիւանդաքարշալ ասէին՝ Լ.Ա.Ա պարսիկք 'ի նոցանէ
զանեալ նոցա զանուն Հեռ զիրենն զայն։ և 'ի ծաղել ա-
րեան հասեալ առ ծոց, յափշտակեցին զիրենն զոնեն զվաս-
առակեալ և զմանրեալ 'ի Ճանապարհն և 'ի հանելոյ։ յայսմ
և այլք եւս ոք չանեին կարծիս ինչ զաղատան պարսից,
լուծան և լաւն։ Լոյս ասա ամենեքեան զանել, իբրև ամենա-
ապատ պատերազմ, ծանուցեալ նոցա ասասկացուս։ և կարգեն ամենե-
քին շանարեալ։

Յայսմ ասաղնոյն գունդն առաքին գտեալ առաւ ինչ սաբա և
յասակ ինչ, ամենն լցեալ ունայնագաթար։ այլ այն ինչ սաբ փոքր
մի ասլ, պարզ և վասակար՝ զոչիրս լանպոյց ձիոքն և խառնեալ
և ասարեալ ծոցաւաւ։ զոր ինքեանք ասէր թարգմեն նոցա։
և ինքանին արդիւնաւ, այլ նոքա վանեալ 'ի բաց քեցուին զոր-
գիրսն։ և յրանեալ սլ գաղարեին։ Լսեալ անասնեան 'ի վրայ
հասեալ ազաներ զնոսա հանդուրժել փայլ մի։ զի գայ ասեն 'ի
մեռաւար ասելս ինչ գեաղ լանեալ։ յոր եթէ հասանեմք,
հարեալ 'ի մէջ գայ թշնամեաց 'ի բաց գասանալ։ զի գժուար-
բաւ է նոցա 'ի գեաղ և սոցա Ճանապարհն, և անկեալ հրեանաց
նոցանեան յաչ անասն նոցա ծանեալ սա։ ասեն զի գանեալ ինչ լա-
սելոյ զնաւն 'ի հանդարտ տեղի ծանանեալ։

Յայսմ վայրի սակաւ մի մեկնեալ էին 'ի հոգանե
հեծելոցն պարսից։ արամ 'ի մեռուցեալ ծամ ուսարն ան-
բիկ ընդ ասնեալ միոս հանմոցեալ 'ի պարսից ասան։
ոչայ 'ի հասանել գիրերայ՝ նաքին լակ հանմանեալք եղին
մեռ ասց սա։ Լեթ չարն։ քանզի նեղեալ զարուն առ հասարակ
լերեսաց սանան և ասդարար կասարանին, կամելով այր
իրարանցութեամբ ինքեանք՝ պարանանել փախստականք ասան
սարանանել այր զանրանաւ իւր՝ առ ար մանարամ գիտելոն
լմեալ արանեալ և սակի, և գաղարեալին՝ զոր և գասանեին։ և
զգրասաս յեռանարանս յարիւսանեալ կարգեին։ մինչև կանգն
և. զկարանս անասնեանն ետ, և զմեծագին ապատս սեռանոյ
նոր խարանեալ՝ բանեալին յիւրեանս։

Ի ծաղել պարսիկ ազգայ՝ զիրանալ սասանեցուս նոր բա-
նանն 'ի մեռեալ գիրերայ։ և հասարեցան, եթէ թշնամիք 'ի
վրայ հասեալ եղեն, և նոքա եւս ոչ ասնեն զայն կարգալս։ Լեր
և ինքն ասասանեան անցեալ լեալ 'ի փրանի ասնեան՝ կրկնաց սա
ինքն զմի սմն յարանարաց։ և եա նանս երդնալ։ զի 'ի սակ.
ասել հարկին ասանալ զնոսն։ Հրամայեին վերադարձել։ և
զգրանեան սառալ գասեցան՝ կամ սանեան սրասալ։ սոր զի մի
անկալ կենդանեաց 'ի ձեռս սասարացն մի եւս սեռալ մեռանալ։

Եվ ասա գիտասցես, թէ ոչի լիցի քո ի յարձակմանէ
թշնամեացն, փոքր մի ոք էիր, և լսեալ լսեսցես թէ
մեծ են ի դեան երեսոն, հրամայեա հեծելապետին զկիր
անել թշնամեացն, որք պիտէի գալոցն դէպ ի քեզ, և զանազան
փաղանգսդ անդամանել յառաջ. Եվ ի բերն հուսին մեր ելեալ ե-
լուսոն դեալոյն, ապ առաքել առհասն պարսից, և սկսանիր
երկիր միրին հայաստանի, տեսեալ ոչ դեպարսի և զորքին
ինայսոն գեալոյն զոնգիսեցին ունայնել ընդ ոչ. Եվ ինքն
ոչա մինչև էր ոչ և ի ցանաց յայսպիսս գեալոն ունկանել ի
ասորին հոյոց, բայց երկնչեին թէ գայցէ ոչ ելոցն զկիր

պարսիկք ·

Ա՛յլ իբրև գիտացին, թէ մի այլազգ հնար զերծանելոյ
յերեսաց պարսից, մեկնան ի դեան, և անցին լայնկայս. և
ի հրամէ նոցա զերեալ միրին հայոց հոմարեին զանանին,
և չիրս ասիեալ միմանց ասին ի ներսուն, որպէս թէ
ի մեռելանէ կենդանացուցեալք իցեն. Եվ նա ինքն ոչա
ի մեռելանէ կենդանացուցեալ իցեն. Եվ նա ինքն ոչա
ղարեալ զարդանոն մեղապուզ փոխանակ իսկ յաղթանէ կ-
էր՝ մի ոչ ոչ զերծանելոյ յահէն փարեալ. Ի որսոն
չորս վերկոյս պատերկոսոն ի գնասոր ժամանակաս · գիր ·

Ի · գլ · ԾԲ ·

Եվ զի ոչ զի ոչ ասասարդս, այլ ելեալ հոյոց ընդդի և ար-
դարասոր էր, ասն անդ. Հասանելոցիք առաստ ի զինի ա-
ռաջնոյ կարասոն, և ի ցաղոն բարիս. Ի ելանելոյ ս որսոյիկ
բազումք ոչան ոչասանալ զոնոս ջրագրեն ի նոյնոնց ոչա-
գանի. Ի՛ յայ սուրանանս անդեն հանեցեն տարարեալ հրոյն
ելոցեալ կասարեալ ի զարոցն բոլոր հարար հեռանալոյ, ի ոչ
հարար հեծելոց. Ի՛ զարոյ կասարան ոչ լիներ ասն ոչասար-
բոս, ի մեծ զօրքն հոյոց մեռան ի հոսանանցեն, և ամենա-
ներին ի հեշտանս. Մեռեալ ի յայլանեն պարսիկ. որոյ հեռոն
հիսատ ելին հոյոց մարանելոյ ընդեմ նոցա ·

Ե · Ա՛ն այնր տարս պարսկաց ի սկսան հասանելոցիք մա-
բան գրոյ ոմանք զանանելոս ինոցեալ վրէ, զարասասարդ ար-
քային հոյոց, և փոխարկին հանասցանել նոսա ի ամ-
քային հոյոց. Ոչ ոչ ասանելոյ ինքեանս ի ձեռնասս. ինքեանք նարա
ի պարսիկս. Ի՛ սոյց անասնանելոյ ելեալ զասան վա-
ղանցն ի ինանոնք փոխանակ վրէ ինանելոյ. ելեալ նոցա յար-
գասն մեծ, զի ոչ ասան ինարասս էր նոսա և. ելելի ոչ. և ապա
անկան ի Հանասարդ գնալ յասարիս, և անոնք յերկրասոր ոչ
ելելոյ ասարա. Ի՛ զանանելոյ ոչ ասանելոյ ի ամ ելեալ, բազասանք ի
դարոց ոչ հոյոն ի ցլասոյ, և. մեռան իբր սանն հոյոց ոչ-
ի ամենեսին. գիր · Ա՛ · Ի սոյց սիրասարանալ էր ի ոչարանի,
զարասոյն դաշ ելելոյ, և սիրոն մեռանել. Ի՛ ի ասան-

Գ. մ. ԽԵ.

զեղ բարկանայ զնա ոչինչի վասանգաւոր ձգիցուն, առաքեաց
անասնոյս Տրեշաւակս առ որսաւորդս, և խնդրեաց և կոչ-
ի նմանեկ զարմանս զորայ իսրոց, և զալաբ Հռոմապարտի։
Զայդ իբրև անհարիւն եղեալ Հանուրդարիարքն, քանզի ինչ-
խուճանաց ուղղեալ զարամասարդ՝ ասել Տրեսանն ձմերելոյ
անդէն յԴիոն Հայոց։ և նոյն ինքն ևս ոնեալ սնդ ան-
կուս մի ժամանակ։

3970 5160 Ի մեղմանալ ձմերան ասելոյ անասնոյսի զմնացեալ զբու-
խսի զարձաս յերկիրն սասանոց, և զերծուս յանտրանք։ սակ-
բանարարն յմասարանաց ուսիարձ զանգա իսր։ իբր ինչ յաղ-
ինեալ իսկ զարձեալոց, և ոչ ինչ փանանացեալ յերեսաց նոցա,
ի գրեալ զիրսակ. Գ։ 10։ Զոս ասա ուրեմն ընկերաց ելք՝ ի
ծով, և զանելն ևս յանդոցն լուսկեսմն կոչեցեալ՝ ի մէջ
ոերանանալ և զարդանն։ սակ սակեալոյ ապասեր զարանեան
կոչեցարարեալ։ որոյ անձկանն մանեալ՝ ևս զանեան՝ ի գիսեր-
բուս։ Զմի ելեալ անդ կիսեսարարս, և հարեալ բնդմ հնոյ և
զգեսաս։ և բաշխեալ զրանն զորայ ելի։ և ասա առեալ աս-
շաս զնա ընդ իւր յեգիպտոս։

Գ Լ Ի Ս Ի Ա Ն Ա Ն

Զ Ինարարս ընդանեալոյ անարանեանն զարարաւորդ։ և ինքն ասելոյ։
և մանրս հարանն անարանեանն։

Զ. Զնայեալ անասնոյսի, յեգիպտոս, բարդուսի իսրա-
հարդս հնարեալ մեքենարեր՝ առնասի զմիւսն յար-
տասարդեալ արքայնն Հայոց։ և զարարեալ սարաներ
զբառամբ սանել զնա։ Զնոյն ասասարն, բարեալ զարաեարդմարա-
սարդ, ասելոյ մանալ ընդդեմ արդասարի ասրայնն զարանի, և
ընդեմ զարասարդեալ ասրայնն Հայոց։ յարդանս սրոյ ասա-
քեալ զարասարանաւ սա անասնոյսնս զարանեալ սրանն
սասի, և խնդրեաց՝ ի նմանեկ հասանել սարս խարդաւանեալ՝ ի
մէջն։ և խարեալ զարդանս ընդեմ զարանի և Հայոց՝ խասաս,
սկսալ ասել նոսա զարանս խարանք։ ընդ սր սարանս լեալ. անաս-
նոյսի՝ զարարասանեալս։ և զանել՝ ի Դարն։ քանզի ինչանան,
ասել՝ ի հղեալարարս՝ ասաս եկաց՝ ի խարհարդս խարս, և մնաց
յարդանարիս։

Զոս՝ ի գալ զարասարդեալ ասրայնն Հայոց՝ ի սրանրին առաքեաց
առանս անասնոյսս Տրեշաւակս քանիս բարեկամաւն, և կո-
չեաց զնս նանդասն, յեգիպտոս, զի սանգեն անարանս ընդա-
նալ սարանի զնս։ ասել՝ սր գիտացեալ զդասանանն անաս-

Զ Լ 2 Դիսանի

Զ. Զարարարս։ Դ։ Ի։ Ի։ և այլ։

նիմասի ոչ եւս յանձն դնալ. փոխ սիրտ անասնիւռ զայլ ինն
հնարս հնարել. բանդն ոչ կարէր յուսանել յայսմանէ ել-
դեմ նի զնշանաւոր, զի մի 'ի պատերազմ դրդեսցի զնս.
ել գրեալ գիրսիկ. գիրս. Բ. | Լր. ապա յուզեալ 'ի բարկութեան
խրատանեցեալ առաքեաց առ նա պատգամաւոր զմի ոմն ել-
ուանելի իշխանաց իւրոց՝ զելեալս ոմանս. և խնդրեաց 'ի նմա-
նէ զաւուրս նորին 'ի կնութիւն որդւոյ իւրոյ՝ խոստացեալ տալ
զքեզ՝ ասիս. բայց ոչ եւս յանձն արարաւ զդ.

Զուսկ յետոյ 'ի սկզբան ամսոյն եկեալ անասնիւռն 'ի փոքրն
Հայս՝ հրաւիրեաց անդր զարքայն. իբր ի թեկ զոմն և խուս-
տանեալ. ունկնի հարցանել 'ի նմանէ. բայց արքայն զի-
տացեալ զնենգաւորութիւն միտս նի՝ ոչ գնաց առ նա, այլ՝ շ-
քաւ 'ի նենգութեն Հայս. Զ. այն իբրեւ գիտաց անասնիւռն, խա-
ղաց զոյզ 'ի Հայոցաստն, որպէս ԹԷ 'ի վերն պատմեալ ունիցի
գնալ. և միւսանգամ առաքեաց առ արքայն զքեզ՝ ասիս՝
գալ 'ի տեսութիւն իւր. այլ նա պատասխանեաց ինն խոյս
տուեալ գնաց յարքայաստանն.

Ը. Զառաջ գիմեալ անասնիւռն՝ զոմն գործս հաստ-
նեցուցանել զարքայն զոյ 'ի քանակ իւր, փաքր մի հա-
մարեալ զնս 'ի մեռն մտերիմ բարեկամաց, և փաքր մի ոչ
հաթեկ առնելով բազմութիւն զօրաց իւրոց. Լր. զի ոմանք 'ի
գրոնածս Թագմոց և 'ի գործս զանձն բարեկամ մեռացուցա-
նէր անասնիւռն, և խառնանեն մեռնածս առնէր, սպանելոյ
զարքայն զարքայաստանն. մինչև ինքսն եղեալ նորա նեին 'ի
քանակ անդր հաստատեցաց. և անասնիւռն անդէն զարքա-
զանին մերկանալ սրոյ զնս. ըստ որում գրեն Մելիտենի
պատմիչք, զմեռնս սրոյս. գիրս. ՀԼՁ. սարգսն. գիրս. ՃՁ.
երս. 524. և 532. Միւսիոս պատերազմս. գիրս. Բ. գլ. 82.
ևս և սուիտաս. 'ի թագաւորս. Բ. 3. դիոնն. ԽԵ. երս. 415.
պրոկոպիոս 'ի գործս անասնիւռի. երս. 686. յոսեպոս.
նախն. ԺԱ. 4. պրոսպեր. Շ. 19. և այլք. Զ. այս խորհուրդս
զնս և զդրն. Բ. 22. բայց ցուցանի, թէ 'ի սրոյն ընդ-
նեցաւ. թէպէտեալ չեմ մեկնս. հարն ասանիմն՝ ասն. Ե.

Զ. Զեռ ընդունելոյ անասնիւռն զարքայաստանն՝ սիրաւ շրջեցու-
ցանել զնս առանց կասկածոյ առ զգեկոյն՝ յորս պահեալ
էր նի զանձն. եկեալ 'ի մտի՝ սիրել ոմեսց խաղալոյն. յա-
գելով զնոսին պատճառանս, իբրեւ թէ. ոչ զս ոմն ինչ իսաց
կարեալ իսկ զնոսանն, այլ՝ թէ յոգոյս ազատեալ թէ. և
թերեալ նի ինչս ի նոսանէ ժողովել 'ի հոգոյ. և սակայն ոչա-
ինչ ոչ ընդունեցաւ. զի վերոյիշեալ սանցացն և պահապանք
զանձուց ոչ անասցին, և ոչ ինչ եռուն նման. Լր. զի Եարդ
անասնիւռն զարքայաստանն սրոյ յոսին շրջեալ, զանգատեալ

(1) 3970 5169

Ամ. 3970 Տ. 169

հուժկոյսք զամբիսի թագաւոր յերկրին կապանս կապել, առի գիւղս։ Այլ ի սոսկել զնա յոյսանել զտեղի պանդուխ թագոյ՝ նոցա նա զանցուցի, զոր էին մեծամեծ գունդք ոգի։ Եւ պատերազմաս նգիրեալ ունանիմոսի՝ հետ զգին։ Եւ ժողովեցաւ ամսի ամի և ապուրեալ քաղաքն, ի գրելոյ պոռգեալ։ Պաղեալ ունանիմոս և զերդիս արտաւաղդայ, և հերի զնոս և ի շրջելս։

Ի. Եւ զոր հոյսոյ՝ ոչ հայեցին ուստ և անդ։ Իսկ ինքն զարտաւաղդ և զերդիս ոչ ի կապանս, վաղվաղակի սպանեալ ուստ յոյսոյն պարեալ յարքայոյ կոչեցին զՀարդոյսդ արտաւաղդայ զայրագ, այն և նոքայք մեծին տիգրանայ։ Ի. Թիգրիսեանցին զնոս։ Թեպետ հաւանիցեալ պատանիք հանդերձ զուս երկոց գրի արտաւաղդայ, և հիշեն զնա արտաքսեալ։ Այլ այս արշամ՝ որ և ասիցեմ, գալով ի հաւանի իբր վանաւոն ամոյ թիւրիս և ունէր մանն ինչ արեան նիզոր իւրոյ, բայց քանզի յուներ բաւական զատ բաստաւելի ի ներգեմ այնուհի զորոց հաւանիցեալոց իւրոյնս հաշտուն խաւել ընդ ունանիմոսի։ այլ իրոք ոչ հանձեցան զորս հոյսոյ ի յոն հայտնեն, յարանկեցաւ ապշամ նեղոք ի ի հաւանիցեալոց, և արար հրաւանս մեծամեծս։ այլ ի վերանալն ի պարաւելի մանանալ յերեւոյ նոյ փախեան և ոչինչ ոչ գարեկն։ Յայսմ առանել ևս զորոցեալ ունանիմոսի ասիկայ ըստ աեղոց աշխարհին հայոց։ և ապա ի մանն պատերազմն։ և ի մանն խաղալոյ գրուեալ զոգանոգաստ Իրիրն։ Այլ կարգեցաց թագաւոր զերդի իւր զաղնքաւորդ մանուկ ի մի ուստրն հայոց յիսուս դեռաց։ Եւ այլ։ իսկ զվերին հայոյ՝ ոչ յոյսկայ հրամայեալ։ յանանց ոչոր արքայն մարոց։ զոյսոյ զգուարն գլխատակ հաց ի։

Կնաւն ոչոյ իւրոյ ոգեքանդրն։

Յուրեալ ապա զոր քաղաքն ի ասորն հայս առ գանիսն հանեալ զամբ գարձաւ յանկարգանիցիս։ ունելով ի նոր ի զրելոյ զարտաւաղդ և զերդիս նոյ։ և ետ զնոս զամենեսին հանդերձ գանանքն կիրարարոյ դրեցին Եպիսկոպոսի ի զորդեաս։ Ոչ ոչ գիտեն, թէ իբրև ածին զարտաւաղդ և զերդիս նոյ ունանիմոսոյ՝ որ ուանալ նոր ի գանիցս, ինչ բանանի և ոչ ասացեալք ուխտեին զնոս նկիրարարանալ թագուհոյն։ այլ ունիցուս։ ելանեն առնել լոյսդ ի իրենկիրարարանալ գարշելոյն ոչոնկ։ ի ի գերեսն զոյնմացան, բայց ուրեմն խոսեմ մարել ի նոս իբր ի ասիսարանաս։

Ոչնա ոչարերի ոչոր ունանիմոս հանդերձ յարքանանիս, զանգեանդրիս։ ապ առաջի ոչոր և զարկանանդր զերդի իւր։

զբեցուցեալ նմա զսաստիկ զգեստս հպատց, սրտմտեալ ան-
ամենայն էր զնա թագաւոր Հայոց։ Այս ասա եկեալ
վերատեսն 'ի Հայաստան յանձն տրան զմարդն հպալ 'ի ինքեան
պարգևեցուցեալ արքային սրնտաի։ Այս այսուհետև գրեցեալ էր զկա-
յսրեն ինչ. յոյնքան Հայաստան։ Զ՝սաստիկն սուրբն հպալ,
սկսեալ 'ի վերջաբանեն մինչև յերասխ գնա, յարուցեալ էին ինն
աշխարհք, ցի ոստիկք, մանք, կարգանք, ազարդ հպալ,
պարսկահպալ, բարձր հպալ, տուսարբերն, վասպուրական,
և արարատեան, Ը անուանեալ իշխանաց աղբատանդրի պրդ-
ուց անուանիսեան։ Զ՝կիրարդն վերին հպալ, սկսեալ յերասխայ
մինչև 'ի գաբ գնա, և ոստրդ ևս, յարուցեալ էին վեց հոգ, ցի
սիմիկք, արդամաք, փարատարանք, սանիր, գուղարք, և ապալ,
հոնգերն մասամբ միով արարատայ, ընդ իշխանսն 'ի ար-
քային մարաց։ Զ՝ԷՐԻՊԴն փոքր հպալ Ը իշխանսն 'ի ար-
քային սրնտաի։

Գ։ Իբրև եհան լսար այսր ամի 'ի հասմ, հոգոտսիս- 397
նոս ոչիր քանիւք չարախսս եղև զանանանիսն առաքի ծերա- 517
կատեն և ժաղովեցան իսկ. զեպիսկոս ասէ իբրև զուստ-
ի՝ զբանն խորդ մինչև գրուանայ։ զարասատդ ուղղեալ հպալ-
ոց դանն եղեալ էր թագաւորսն Ը մեզ, կարգա դուսանա-
նուր 'ի նախարարսն հաստատեցուցեալ։ և 'ի մէջ այսր ամի Ը հա-
ճայ իսր բաժանեալ զՀայաստան և զայլ ազգսն։ Օ՝սա-
ոիսիս խսանալ հոգոտ խնամի զնուանին զարդանայ լասելոյ
Ը՝ԶԷՆ՝ ՈՒՍՈՒՆՈՒՍ։

Ինչ անուանիսոս եղեալ 'ի հայոսանեն էին յերիեսոս։ և ան-
ոսի գնոց յանեն. սոր ետ զանուն 'ի ինարդ, 'ի զբաստոն և
'ի զարգս խնենդանեն։ եղ և զնոսդ 'ի ինդան. և զրամ հա-
ուեալ՝ ետ զանդանել 'ի նոսա զարդանի ինչ։ * անուանիսոս
յաղթող հոգատանի։ սա և անանել և ցարդ իսկ յարդան.
Եվ դրանս։

Գրեսոց ասա անուանիսոս 'ի հասմ՝ զանի, դրդ սրտարեալ էր՝ 397
այլևայլ բանսին։ և կամէր զի և ծերակոյսն հաճանցի ընդ 517
ազն։ իսկ հոգատարանս զանոցաս ունարդ ցոյցանել զա-
ղարդան անուանիսոսի։ և յետ ոչիր՝ հանգուցանոսեր՝ լուսակ-
պեանի իրաց, երդարանիսր նկ՝ ցի հոգատարանս և անանի-
նոս սկսան սրտարանել Ը՝ԶԷՆ՝ ՈՒՍՈՒՆՈՒՍ՝ 'ի մնալ սանդրն։
զրայ ասրդաս և անուանիսոս ասանանեալ լեսրեն զարտատր հոգ.
տասանանսն զնկատարիկ, զարդ իւր 'ի գնասն սանեալ էր։ Լա-
'ի զինել ոչոր՝ հաշակ եհան հոգատարանս։ ելն անուանիսոս
հանդերձեալ է զոգատարել զկշիռանանեն հանանելեցուցն յն-
գիսրաս 'ի սրատին կղեսարարդ։ Լ՝ուսի յայսմանե ամրա-
ոեն ծանգեցաս 'ի հասմ, և տանեանքն դարձան յասանը։

[illegible]

{3973}
{5172}
[illegible]

[illegible] 3973 [illegible] 5172 [illegible]

{3974}
{5173}
[illegible]

[illegible]

խոցեաց ինքնին զկայր իսր, և անկաւ 'ի վայր մեռեալ. և զի- Ա. Մակ.
աչ մեռեալ առ ժամանն, ձայնեաց առ ծառայս իսր՝ ասել-
նանել զինքն փութով։ Այս 'ի լսելոյ ազգին և զիսեմաստնոյն՝
ապէր եղեալ կզկարարեաց, զոր արարն անասնիցս։ և դա
հրամայեաց ասել զնոսա առ ինքն։

Իբրև զիրաց անասնիցս, թէ տուիցին կենդանի ի կղեր.
պարարս, նկայ յատին իբրև արքեալ։ և 'ի յարդել արքանն՝
ածուս ձեռամբ ծառայիցն առ կղեսպարարս 'ի գտանելոյն
անոյշ։ և իրասելով ընդ մեռեալ գրեաց զոգին։ Զորմն խոտեալ
ե. կղեսպարարս խարշեցաս տանջանաց զանձն։ եբ. իմ՝ 'ի
վայր բուրդաց ելաց։ ի. 'ի հարաբաձայ նր թանասարեալ մե-
ռաւ՝ ընդ փլարար և վերկրեալ։ և բարձաւ չարն 'ի միջոց։
և այնուհետև խարարս անեկաս թագաւորի եգիպտուցաց ընդ
իշխանաց կայսեր։

Գ. Լ. Ի. Ի. Ի. Ի. Ի.

Հաղարս վանելոյ արքանայ ամրոնիայեցիս, և ապա հարիւրեայ ընդ Ասորս։
և ընդ ելոյ 'ի վերն կայր արքանայ, և տիրեալոյ
իրարս։ զոր և յաջորդս արքայական հիշատակս։

Գրեալ. Եբ. Եր.

Ոտամ գանելոյ պարսաստոյ արքայն պարսից արքա- 3975
սիր, և արքայն հոյոց ուրբաստ որ 'ի պարսս 5172
էր։ յասասարս ուրբանոյ անասնիցսն և հան-
առաքեալսն։ զարքաստելոյ եալեն և զիսեն ցին յերգակարծուսն
ուրանս 'ի վերայ մարդոյ միարանելոյ ընդ հոյսն ընդ, և.
ասանձիցն վերուս։ Լ. տարս իրաւունս արքանայ 'ի հոյս՝
յարձակեցաս 'ի վայր հանելոյ, զոր թագեալ էր ան-
ասնիցս, և արարեալ ուրար առհասարակ զանս։ և ինքն
ասիրեաց բուսանելոյ սարսին հոյաստանս, և ամ զրանն
հոյոց վերն և 'ի կալանս վերարոյ, ձեռնասս ամենայն իբր
զարարսիս։ Այս արքանայ արքայ պարսից էստ զվերին հոյս
'ի ձեռանէ թագաւորն մեղայ։ և ինքն տիրեաց ոմանս։ կար-
գեաց ամենայն զարարսիս ամն իբր մոռարքայ։ և յոմանսն
ամենայնսն ելեալ 'ի պատուիրանս հոյաստանեցոյ։ այն ոչ վե-
րին հոյս մնայ 'ի ձեռս սարդոյ միոյն 'ի ձեռս ելանելոյ։
և զոր ինչ պատուիրեալ ասանդին զհոյսս 'ի գերս հոմանեցոյ։ (1)
ապ, զոմանս ոչ պարս է բանիս։

Ա. Յ. Իբրև լուաս զարքայ թագ հոյս, թէ մեռեալ է սա- 3974
ասանիսն։ և տիրեալ է հոյաստանեան, ելգ իրարս։ Տրեշանակս 5173
առաքեաց առ նա։ և խնդրեաց զարքն եղբարարեալ իրարս

Գ.մ.ոդ. արտաւաղդոյ։ Բայց Հոկտաւիանոս ոչ ոպձուկեաց զնա, այլ
եա տանել 'ի Հռոմ։ զոմիկեան կուսակալ էր պաշտամանն քան
Հռոմմոյեցիսն գտեալս 'ի Հայաստան։ Վասկոծեալ ընդ՝ոյս
որշամոյ։ և երկուցեալ թէ գուցէ դիմեսցէ Հոկտաւիանոս
'ի վրէ իւր, վերոյին աւանդեաց ոտ. նա հրեշտակս՝ հատատ-
աեալ 'ի մէջն ուրոտ խաղաղանէ և մշոնջենաւոր հաստատէ։ և
խոստացաւ սոց Հռոմմոյեցւոց ամ յամէ հարկս 'ի ձեռն
հիւսիսի 'ի կողմանցն միջագետաց և իկոսրիոյ։ և կոչ նոցա
հպատակ։ բայց առանց պարտաւորելոյ տալ զունդս, և կամ

կերտիլել զքաղաք Հռոմմոյեցւոց։

Ինդ ոյր հաստեալ և հաւատեալ Հոկտաւիանոսի՝ ընկալաւ
զդրամսն հաստատեն նոր։ և հաստատեաց զոյն։ և արշամ
եկեալ ընտրեցաւ 'ի միջագետս 'ի մեծքին։ և յայսմ օրի ոկիզբն
կալան հոյք տալ հարկս Հռոմմոյեցւոց։ ըստ որում գրի խո-
րենացին։ Է։ 23։ և կայցեն 'ի Հայաստան ամն բազումս։ Ասկ
հռոմոյոցուն վերին հայոց։ ցոր ոչնիք, արցախք, գու-
գարք, ուտեացիք՝ և տայք։ ընդ որս և ՀՆ փայտակորան,
կայրն ը հրեանոցն արշաւրի թիդրն պարսից։

Գ.մ.ոդ. Յորոմ ինքն արշաւէր՝ ոյն է վրատա, յետ մեռեալ
զՀռոմմոյեցիս յՀՆն մայոց և 'ի վերին հոյոց, ոկսաւ
անաշարոյն լինել գամենուն վարել ը պարսիկս։ որոյ վն տապա-
կացեալ նախոյսարոյ նոր՝ ընկեցին զնա 'ի Թիզբոն։ և Լիպին
վերակ նոր զաստարոտ ոմն։ բայց արշաւիր ժողովեալ զբան յոյլ-
եալ ոդրոյ և 'ի վերին հոյոց՝ եկ 'ի վրն ասարտոյ։ Լու
յերկոսիսն պատերազմոց 'ի մէջ երկաքանչիւրոց նոր՝ երկ-
եալն եա դիմեալն առ օգնութիւն Հոկտաւիանոս։ և խնդրեցին
օգնութիւն 'ի նմանէ։ այլ նա քանզի դեռ զբաղեալ էր 'ի մեաց-
ուածս որոտերազմին անանցնելոց։ յապարեալոց օգնել։
մեռանգամանն կոմիր եւ։ զի երկարին հոգաց զմիմեանս հոր-
կունելով՝ 'ի միմեանց խորտակեցին և ոչարարացին։

3975 Գ.մ. 'ի վերջոյ զբաց ոչ ոչշուլոյ՝ վանեաց զոտարդաս։ և
5174 'ի գոյ Հոկտաւիանոսի յատարիս՝ ուաքեաց։ ետ նոր արշաւիր
հրեշտակս։ և նոր ոչրով ընկալաւ զնա։ Լու յարգանիլ առ
նոս և ասրպ ասայ՝ ոչ ինչ օգնեաց նոմա, այլ մեռեալ եկ եուս
'ի ձեռաց նոր՝ զկոտակ ոգի արշաւրի, զոր յոգեստակեալ էր
նորա։ և ասրաս 'ի Հռոմի զբրև զպատանդ։ Ոչ այն իբրև
լուսաւ ասրշաւիր։ գայմեալ առաքեաց հրեշտակս առ Հոկ-
տաւիանոս։ և ազաչեր տալ 'ի ձեռս իւր զոտարդաս։ և դարձ-
ուցանել առ լինքն զորդի իւր։ Լսակ Հոկտաւիանոս կոմե-
լով զերկոցունս միաս։ և Հանել։ զասրդաս 'ի Թիզ յայոտ-
տաւ։ և զորդի արշաւրի դարձուցեալ առ նոս Հանդերձ ոյ-
լովք։ որոյմեն եկեալ։ զի և արշաւիր գարձաւալ զգերիս

Հոստոսոս։ Խ։ 4։ 5։ 'Ի Խ։ Ջ։ Ա։ Ֆ։ Ի։ Ի։ Ի։ Ի։ Ի։ Ի։ Ի։

Էմ 94

և զգրոշակն , զոր առեալ էին պապիկք յանցեալ պա-
տերազմունս ։

Եւ ուրշաւիր հասեալ ածեալ և երկուցեալ , թէկ գաւազ պատե-
ալամ յարաւազ հիսարաբանաս 'ի վէր իւր , գարձեալ առնու
զգրոշակն , որպէս վէճ բազմ ցնծութեամբ եղեալ 'ի հուսմ ։ և հոկ-
ատարաբանս կատարեալ սուանալ յանուն աստուծոյ՝ որ հոմանիւք ընծ
վրէժիսդրաւն , 'ի նարշակաբանի այսր ։ և կարգեաց իսպա-
հանաւորմարանս կուսակալ զայն՝ առ յանկ յանմեռնն մանի-
սի ։ և 'ի գրասն նորա յաւելին գրոշոն հուսմանցիկք զայս
ինչ ։ ԿԵՍՈՒ ԱՐԱՐԱԾՈՅՆ ԿՐՕՇԱԿՈՑ Է ։ ՀԻՆՈՒ ԱՅՍՊԻՍԻ 'Ի ՅԱՒ-
ԶԻՒ ՍԱՅԼԱՅԼ ԽՈՒՆԿ 'Ի ՄԷՋ ԱՊԱՐԻՆ և ՀՈՒՍՄԱՅԵՑԵՑԱ ԱՌԱ-
ՔԵԱՑ ԱՐՇԱՒԻՒ և ԶԳՐԻՆՆԻՆ ՍՐԳԻՍ ԻՒՐ ՁԻՆԵԱԼ ՅԱՅՍՊ ԿԱ-
ՌՈՒՑ՝ ԱՊԱՍԱՆԳԱ 'Ի ՀՈՒՍՄ ։ ՈՐՍ ԱՌՈՒՈՒՆՔ ԷԻՆ՝ ՇՈՒՐՍՊԱՍ ,
ՀԵՐՇԱՊԱՍ , ՓՐԱՍԱՍ և ԷՆՈՒՆ ։ և ՍՏ ՅԵՍԻՒՆ ԶԻՆՔ ՇՈՒԿԱՑ
ԱՒՆ ԻՆՉ ԹԵՐԵՑԻՆ ։

Դ։ Դեկ եղև յետ քանի մի ամաց գալ Հսկաուբանասի 3984
մեսանդամ յասպիս · զայն իբրև լուան նախարարք վերին 5183
հոգոյ , որք բնակէին յայնկոյս եւրասիայ , առաքեցին առ նա
հրեշտակս , և ամբասանս եղեն զբանաւէ իսխանսնէն պարա-
սից · և ինչբեին ասել ինքեանց Թեզբ զոտեղբոն փոքր զարդի
ազատաւորոյ , որ էր 'ի Հուսմ իբր 'ի պատանդի · և խոստա-
նային հնազանդել Հուսմանցեաց ։ Եւ Հսկաուբանա՝ որ պատեր
զայսպիսի առնել , յանձն արար զիւն 'ի ինքեան · և ԵԹԷ ա-
ռեալ զոտեղբոն փոքր՝ տարաւ 'ի վերին Հայս , և Թագ ե-
կեալ 'ի դէպս նորա՝ Թեզբեցոյց զնա ոստ յանգիմանն 'ա-
խոստարաց այնր կարգման փոխուսակ արարուցեալ ։ Եւ ար-
քայն պարսից զ կարգաց իւրոց խոսանել զայն · զի և ինքն
պատուիրեալ էր յայլ իրս · Մեռեալ զի նորոյ սեղատ Հաշատե-
ղեալ էր ընդ կայսեր · և ելիցէր քանկոնք դրան ։
Լոյնանէս և արքայ Հոլոգաս Թեզբ Հայոց , որ սիրեալ ընդանա-
կապանութեամբ Հայատանեայց յերասխայ մինչև 'ի հիրդեանս ,
զ մինչ փոյթ կուգաս խոսանել զԹեզբն սիրելոյ փոքրս
'ի վերին մոսն Հայոց · Մեռեալ զի առաջիկոյսն Հոռնեալ էր
նա ի լարձանն սաստեցելն արասիրասայ , և ի սիրել
սիրելոյ մեծաւորին իւրոյ · քանզի սա էր Թասն մեծին
սիրելոյ Եղբարն արշաւիր , և զրկել զի յինքեր պանակաստ
զոտեղբն վերս այսր Ազգեմ Հսկաուբանասի կայսեր , յորոյ ան-
ուանն ասասկր յայնմ ամի՝ զանազան խոսանգամ · ամին էրի շատ
Համարեցաւ արշաւ խոսոգաւորն մինչև զնոսաւ իւր՝ զոր սա-
ներ , քան յայլ մինչ և ձեռնամուխ լինելոյ մեղանչել 'ի
նոսն ։

Դ։ Յայնմ ժամի մնաց ասալա Թագուհիր ապարսկ յաղ- 3985
5184

Դեր. Ի.Ն.Ի
Հանիստ ·
տար · Է · 3 ·
Սարգ. Ի.Ի.
Ի ՈՒՆԵՍՈՒ
ՊԻՐ · Գլ 9
Ի ԲԼԷՅԻ Է
94Ն · 132 ·
և այլ ։

Գ.Խ.Դ.
3985
5184

զի բազմաւորեսցեայ՝ խուսանելոյ կուշտուց հարիւր քսանեայ՝ ոգեկոչեալ՝ ի ծառուոյ զՀիւրկանու։ զՀիպոլիտ հրեայ՝ զոկեալն՝ ի բարձրութեան։ զբան սեր՝ ի ծանօթութիւնն։ (1)։ Մայեալ զայս արքայն մեծի թագին հայոց՝ բարկացաւ՝ ի վրայ նոցա։ և. ասա պէսպէս պատճառս առեալ հրամայեալ խուսանեալն եղև։ թէ հիւրիանու խուսացաւ։ ուստ վրկանս անձին իւրոց հարիւր քսանեայ։ զէ որոյ ոչինչ առեալ ասեն յիրեանց նոր՝ արձակեցի զնա։

Օրն չարիս՝ արքայի՝ ասասել։ ասա բարկացաւ։ և ժամ եդ. նմա՝ առնուլ զայնչափ քանաչ՝ ի հիւրկանուն։ ապա թէ ոչ՝ ինքնին վնասել։ Լոյս նա ուստեանց զմի մի մեղբարոց եկայ զանեերիա առ հիւրկանու։ զի ասացն զիսուսուցիչն։ իսկ մեանրիս նկեալ՝ ի հրեանուն՝ ոչ եգիտ զհիւրկանու։ զի սպանեալ էր զնա հերոդի։ էրկուցեալ՝ թէ գուցէ զուս ինչ գայծերցի ՀԷՐՈԴԻՆ ինոյ։

Իսրև նոյնս ար ժամադրուն։ պահանջեաց արքայ մեանուսն զՀիւրկանու քանչսն։ և յոչ կարին նոր վնասել զայն՝ ընդեցինա՝ ի պատանոյ իշխանուն իւրոյ։ և հրամայեաց գնել՝ ի բանտ։ Լոյս ոչ ոչ ոչ զարս ոնուն նուհոյոս ոգոյն գնեցուեաց՝ կամ լոյ բառնալ զկնանն նոանուսի։ և ասնալ զիշխանութիւն նոր։ զանեանն մասոյց ոչարոյն վնասանն։ գիտաչիր ուսի՝ ոչարոյ։ զի նոանու կամ լոյ ապաստանել՝ ի քոյն՝ յարոյնքեաց զնս։ զի՝ ի միւսին ինդրեցաւ՝ ի հերոդէ զերդանն։ և կրկնաւ գոնեկ ժամանդոն էրկրի մերամ՝ ի պանդանն։ (արամ հանեա մին՝ ի հրեից էր սերեալ։ և միւսն՝ ի քանանացոց)։ և իրկն եսեա։ թէ ես ոչ հաստատեցայ՝ սոնս։ ինքնին կամ ցաս՝ ի գլուխ՝ առնել զարդարոյ իւր։ և զոս ոչոր իսկ արձակեաց զՀիւրկանու։

Գ.Յոսեփ զբանեցոյ զարոյն հա առացեալ արքայոյ՝ հրամայեաց աղի աղի առնելոնս կասել՝ ի զոր նոանուսի։ և ասէ ցնա։ զոր քեզ ազատուի՝ ոչոյ եթէ թագուցեալ զորինս հրեաս՝ և երկիրս ոչացեալ արդարան։ և պաշտեցեալ զկուռս մեր։ որպէս իսկ վերադարձեալ՝ ի քոյ՝ ասոյ քեզ զուրանին իշխանութիւն։ ապա թէ ոչ՝ հարկ է քեզ կախել զփայտ։ և ընդանինք չունել ուզի քան։ Լոյս նոյն ժամանն հրամայեաց, ապանուեալ առ աչի նորա զմի յոգեկանաց նորին։ որոյ առնեան էր սարիս։ Պատուցին և զարդիս նոր՝ ի տեղի սարանմանն։ որոյ անուանք էին ասարիս և ազարիա։

Տեսեալ նուհոսի զարդիս իւր մասանէ՝ ի մահ գարարեցան ուղիք նոր։ և երկեալ յոյժ։ և յլանանեաց իւրոց։ ասեն թագուցեալ՝ կատարեաց զիսոն թագին ազգանք իւրոյ։ Ասան արդ՝ և թագին հատատեաց զնա յաւուրին արտաքին։ և ուրիշն՝ ի

Գ.Խ.Բ.23
Գ.Ենոխ.

կասկածի լիով զմտանեն՝ զ ելեալ զնա ինել 'ի վիրտեան ,
զմ՝ սառաքնոց 'ի հայս · և յանձն ոչոչ նոմա զկառաւիրաւն
միոյ կուսման ՅԾԻ ·

Եւ Յաւուրս Ժամկոյս սլսոյնի հելոսկիս սրքոյ հրեշ-
տանի ելիր՝ զինուանոն կանչեցեր · և նոսիս նոսրուեաց զսոսանայն
ելիմ՝ առ սիրելն ընծուցելոյ զնեան սպրին հրեշ , և զուցանել
լոյ՝ թէ իցէ մեռեալ · Այլ ի զրնչոյ յանիսոսի՝ զայնոսի քա-
զաքս և առնս և աշտարակս շինեաց նոս , մինչ զլեռնեն երկի
լինել անհաւատացի · Յ՚ամ՝ երրորդ. իցէ՝ 'ի սատանանս ոչոսի,
սի զինուանոց , և մեռեալ զոր հալեցեալ զնեաս սնոսիս-
քոյ , զի եկն ոչոմեալց և անանոյանելի , խնդրեաց յաշխատանս
ալքայի սերոմ զուսամնի գործաւորաց · Իսկ աշխատ՝ ի հաս-
յանեն · այլև զուսրաստեալ է այն ժողովեաց զոր ելեալ հն-
ոսիսի , և առարեալ հրեշտակս առ կոյս 'ի հոսոմ , զի ա-
զատ կացուցի զնա 'ի հերոսիէ · Յ՚ոյլ կոյսն ոչ սնասցեալ
նոսա՝ հրամայեաց կուսորել զնեանիս հերոսիէ · և նա սոսոս-
քեաց զգործաւորսն · սրսալ և հերոսիէս ես ընալ զհրաշա-
քանս Ինչեն սոսոիաքացաւոյ քոսն սքոսաւն երկոյսուսիի · և.
շինեաց զյատակն սպիտակ կնիկս ·

Լսեալ՝ թէ յայնմ՝ ժամի զինեալ էին և արքունեաց իւր սոսոանայ
զքաղաքն սրքամուշատ կամ ասմուշատ՝ մեռ 'ի սահմանս հա-
սանելոյ · լրսեալ և գաւառն և քաղաքն ոչ կոչեցան սրքամու-
նիք կամ ասմունիք · Այլ ինքն սրքամ թագաւոր ընդ ոչ՝ ասն
ինի · մեռաւ 'ի իւր ծերութեան , թողեալ զոյսի իւր զարքամ
Ժառանգ իւրումն իշխանութեան ·

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ամ Ս Ի ·

Հայոցս Ներսեհ սրբոյն · և աշխարհակալն Օշոսկոյ
Հայոց , յորում թվի ՆՇՈՒ · Սոք և յոլոցս Թագուցս
տիրեալ Իսրայէլ և ապրանոյ 'ի վերին Կոյս ·

Եւ զբաւար սրդի սրշուսոյ Թագաւորիս 'ի մեռանն 'ի
վերն հոլոյ յամի տի 3999 · կամ ՅԾԻ · 5198 ,
Սոա էր այր Թիկուսէս և քարկուհաւսէ ,
հեզահամբոյր և քաղցրաբարոյ , իմաստուն և
հանճարեալ է զամենեսեան , լոր սա իւրովք ժամանն էին · սոր
վիրսի և պարսկական պատերազմ յանեաց · Այլեսի և եւրոպա և
սամ մատենագիրքն գոսանք խոսրն զինանի · և հնամարին զնա
գեղեցագոյն սմն և գամելի է ոչեմ · Սոոց վրա խոկ կոչեցաւ նա

3999
5198
(1)

Լ. Մ. Հայ. ասաց. այլ, թէ երևելի և աստգաստիսն քան զամենայն մարդ։ Լ՝այլ
ասացին և յոյնք ու կարեալ սազիլ պատասխանել զանոնանակ-
չասիս՝ ասաց այլ, կեաց ասագար կոչէին, և կեաց սրաղալ։
Մինչև հասարակ անունամբ կոչիլ նմա ազգաց։ Լսկ արուաբա-
ալիք ազգաց անունունէին, որ նշանակէ ասաց. կամ մեծ։ Լբ
զի զայս անուն ունէր մոլորեալ նմա, բուն անուն նի ոչ յիշատա-
կեցաւ։ Լյս մոլ մարդի է ասասել՝ ի կարգս սրաամոնի այլոց
ազգաց, բառս այս ազգայ եղև յետոյ երբ մոկանուն թա-
գաւորաց և իշխանաց, զոր յետ արքայս նասան չեղ ասիս։
Լոյն այս արքայ՝ ի թագաւորել իսրայէլ՝ առաքեաց զքոյր
իսր զոմգեն՝ ի հայք՝ հանդերձ սանդիսոյ սրդասել նոցին սանա-
արկաս, ասս և թիլ սպառաք և ընկերաք։ որոց պաշարեալ
՝ի ձանապարհի՝ ի սասիկ մրրկի և՝ ի բազմ ձիրանն՝ ի ընդրենն
կորդանաց՝ ցիր և ցան եղեն, մինչև սչ գիտել այլ զընկեր, թե
լնուք սր գրեցաս։ Լայլ գայիանն սանասարեց, որոյ անուն
էր սանսան՝ քայր գիրասանայ բաղրասանայ, և էին իսարե-
նայ սրծիլանայ, առեալ զանանսանն նոյ՝ ի մեջ գրկաց և սանանայ
իսրոց։ և մնաց ի նմա՝ ի մեջ ձեռն զերիս սիրս և զերիս գի-
ներ։ Լզգա իրրև առաքեցան խնդրանքն՝ ի գիսան մանկան,
սրիասակ շան նոյ եղիա՝ ի հոսոյ զտեղն նոր։ զոր հանեալ փաղ-
փաղակի՝ տարան՝ ի հայս։ Լ՝ասի յայսմանէ՝ թե՝ ի պատերազ
մանկանն՝ ի սանսասայ՝ կալեցաս ունսան նի սանասասակ, սրպէս
թէ՝ սանասայ արուկ, այս է՝ առաքք։ Լհանդերձ առաքնորդ-
դուքն սրիասակ շան եղև այս գիսան սանսարկայ, սրպէս յա-
ռասպէլս, թե՝ ի ծանեալ նի ի ձեռամբ սրիասակասիոյ կեն-
դանի մի հարահրոյ առաքեցաս յոնոյ, և զպասաշաս նմա։
Մինչև ազգեցուն առեալ սրգասարս՝ ի բարձանց՝ առաքեալ և
եհան զնա անսի։

4000 5199 Ի նոյն աստս յերկրորդ. տարի անդ թագաւորեալ սա-
եղ հրամանս, յոգասաս կայսերն հուկասիանոսն աշխարհագիր
առանել յամ՝ տեղիս, յորս ձգիսք իշխանութեն հորա, և յամ
թագաւորեալ. սրք հարկասու եկին նմա, առ՝ ի անդեկանալոյ
բազմանն թասանց անձանց եղելոց ընդ սրիսոք հուսանեցեալոց, և
առ՝ ի գաղանելոյ զինքն իշխանն հոգին։ Լառաքեցան և՝ ի հայս
գրագիսարք կայսերն։ և քերեալ զդասակերս նի՝ կանգնեցին
՝ի մեհեանս հայոց։ Լյս յայսմ հետ ասի խորենացին անկան
նամ հայք ի հարկասանութեն հուսանեցեալոց։

Լյս ահա՝ ի սմին ամի՝ ի թասնեալ անդ կայսերն զորդիս մարդ-
կան իբր ոչ նոցին, որպարիս նոյ ի գրքի արդեն։ ոչ ծնաւ՝ ի սիր
կուսէն՝ ի քեթղեհեմ հրեայասանաց՝ առ՝ ի երկեալս զմարդիկ
՝ի ծառայասիմ մեզայ։ Օ որոյ ծնանելոն զգամանելիսն սե-
սեալ երիս մոգասց թագրայ՝ ի ձեռն սասեղ՝ եկին՝ ի հրեայ-

Խոր. Բ. 33.

Խոր. Բ. 25. Գրեգ. Նարեկ. Ա. 6.

ասան՝ գասանել զնա և երկիրպագանել նմա։ Զոմն յԵՂ-
և հարցեալ զնմանէ ցհիրոմէ՝ զնոցին՝ ի բեթելհեմ,
և անուն յայրին զոր փոսաց։ և մնասուցեալ նոսա զբա-
կիրապագսն՝ զարքունի յԵ բերանց գաղա՝ ի հերոմէ։

Ոգի այս ասանոցեալ հերոմէի, և զարմանեալ ի միտ թէ
գոնցէ՝ սարաք մեռեալ մանուկն ասէին զիշխանսն իսր, ։ իբր
սոր թիկրեսցէ ի վերջ հրեից։ խորհեցաւ սպանանել զնա։ Լ-
զն ոչ գիտէր, թէ յարմատ ասն իցէ, առաքեաց զքանորս
՝ի բեթլեհեմ՝ և սահմանս նոր։ և նա կոտրել զնոսա զոր-
ծին սպայսն՝ ի անդեանցն մինչև զիրկանացն, հանեալք
թէ նոսին ազանցն ի յն։ Այս զարմ գործեալ հերոմէ
զի՝ առաքեաց ապա և զպատկեր իւր՝ ի մեհեանս ոչոց ապ-
գաց՝ կանգնել զնոցն ասս պատկերս կուռքն։ յԵՂեաց զոնս
և ի հրոյ։ բայց արգար ոչ ընկալաւ։ զոր մի զոլուցեալ
յայժ հերոմէի՝ ինքն ինչ ասնասյ զմիտ յաբգարն։

Լոս զի յայնմ ժամի հարկ էր նմին հրամանաս կալանքն ա-
ռաքել զոսա թագաւորաց և գերեմանաց՝ ի կողմն մի երկ-
ինն պոլսոց։ հրամանն ետ զարանն մնալանել ի աշխարհն
արգարաս։ և ասասասակել զերկիրն։ Լ՝ մի արգար զգնամ
հուլաս։ և ոչ ետ թոյլ զարանն ընդ երկիր իւր ոտիանել։
զուցեալ՝ թէ հրամայեալ է կողմանս։ զի զոր նարա ոնոց-
գին ընդ անասաս։ և այնպէս երթիցեն՝ ի սահմանեալ
տեղն։

Լոս ընդ այս ինդրեանս կուրն ինն հարուցեալ հերոմէին։
բայց ոչ կարեր սանանալ սանին առնել ինչ։ զի՝ ի պահպան
մանկանացուս լինելոյ՝ յանհնարին ցասս լցուցանել էր։ և յար-
դասնս հարեալ։ Ամն ինչ առաքեաց ի գեմ արգարաս բաղմաց
զորաց զեղբարդի իւր զյանկեան։ Լ՝ նոր հասեալ ՝ի ան-
քարանաց՝ ասասեցան արգարաս՝ ի զարանիսն զասասին
բուզնան։ և մարասայեալ մեռաս՝ ի զորաց նոր։ և զոր իւր
հեղն զնասասան։

Զոմն մանկն մեռաս և հերոմէն թողեալ զաշարդ զարդն
ինչ զաղբեղայս։ զոր լեռ ՝ի՝ ինքաց օգասաս կոչարն կացոյց
չարբարարեան՝ ի վերջ հրեասանն՝ առնեալ նոնա զիրկս։ մանն
երկրին հիրամի։ և՝ ի վերջ երրորդ մանին հացոյց զիրդ ապետ
զիրկանպան զի զրայս ազանցարան։ իսկ՝ ի՝ վերջ զիրդն զանգի-
պոս հերոմէին զերդայս նոր։ Լոս յետոյ յառաջասանել ար-
քեղբարսն առաջի կայսերն՝ սքանչեալ զնոս՝ ի թանա քաղաք
գաղղիացոց՝ եդ զիրդսկան զմի այլ զերդայս նոր զրնաս-
նոսս՝ ի՝ ՝ի՝ արիանացոյ։ և կարգեաց զասասաս՝ ի՝ վերոյ
հրեասանն զիրամանոս։ որում յանպայ եաց մարկոս ամբե-
ցիս ՝ յեսոյ ոնանս ասէս։ և յետոյ վասերիոս գրասաս։

և.

Լ՚ին Հոմ
Լ՚ին ՁՆՆ
Գեան ՅԻ

և յետ ոչ պիղատոս պնատայի։ և յետ պիղատոսի յաջորդեաց
ագրիպպա հերովդէս որդի արիստաբուլայ որդւոյ առաջ-
նոյն հերովդի։ յետոյ կուզիոս փատոս։ յետոյ տիբերիոս ա-
լեքսանդրոս։ յետոյ կումանոս։ յետոյ ֆելիքս։ յետոյ ֆես-
տոս։ յետոյ ալբինոս անգամի։ և յետոյ ոնոլրդին փլորոս։
յորոյ առաջս ապստամբեցան հրեայք։ ի հռովմայեցւոց։
զոյ վասն եկեալ վեսպասիանոս և որդի նորա տիտոս առին զՀա-
մրզին պաղեստին և զԵրս, և քանդեցին զտաճարն։ զորմէ
երկար գրեալ յոմանս՝ ի գիրս պատմագրաց։ Լ՚ԱՐ մեր դարձ-
ցուք՝ ի կարգ պատմութեան մերոյ։

4002 Ի՚ չորրորդ ամի արքայութեան մեռաւ փոքրն տիգրան արա-
5201 տաստաղեան։ որ կոչեալ էր Թիգրան Երեցն Հայոց։ Որ-
2 հետեւեալ ապա այնուհետեւ հայք այնր կրկին մնալ անկախ
յերկրամասէ հռովմայեցւոց։ Լ՚ԱՐ ԼՍԵալ օգոստոս կայսեր
զմարդն սիրելոյ փոքրամարդ՝ առաքեաց ի տանն Ներոնի Բոլորմանթ
ղորոյ հռովմայեցւոց զեղբայր նորին տիգրանոյ զերանազ,
որ կայր ի Հռոմ՝ ի պատանդի, զոր հռովմայեցիքն լանուն
Տրդն արարատայ կամ արարատոյ կոչին, լեռ ազատել նոր
ի վերին Հայս։ Որպէս լրման ցայն հայքն, ելին ընդ ի Հռով-
մայեցւոյ, և հարին զիրս՝ ի լեռնան պոյ, և վանեցին զերե-
ռանոյ։ և կացուցին՝ ի վրայ Լուսանոյ Թիգրան զայլ ոմն տիգրան
կրտսեր ասացեալ։ առին և օգնական՝ ի մերոց և՝ ի պարսից,
և զբազում յոյժ։ և արքայութիւն արքայ պարսից ձեռնէ եղև
նոցա ձեռնասու, և՝ ի բաց եկաց՝ ի բռնակալութենէ հռով-
մայեցւոյ։

4003 Իսկ ապ. եղև օգոստոսոյ կայսեր ապստամբութիւն զի-
5202 լիկիոն Հայոց, և ձեռնասունութեամբ պարսից՝ ի նոսա, որոմայոս
3 յոյժ, և անկաւ՝ ի փարոս տարաիոսի, Թէ զի՞նչ պատա-
ճառ։ քանզի ինքն ծերացեալ էր, և չկարէր ոնՅամբ՝ ի մոտ
եկանել։ և տիրեր արուեալ էր՝ ի նմանէ։ և զայլ ոք յերևելի
ազգոց՝ ոչ էրկեր՝ ի բաց տրծուել լեռամ։ Իսկ կոյիոս և
զաքիա որդիքն նորա առկանեն մանկահասակք էին, և
անհմուտք մեծամեծ գործոց։ Որպէս յետոյ ասիցեալ՝ ի հար-
կէ էրոյն՝ ընարեցաց զկայիոս՝ ի վեսարանն պար գործոց։ ե-
տուեալ նմա՝ ի կնոջէն զդստեր մարկոսի լուսիայ՝ իշխա-
նուհոյն ձիոյն զերանազոյց զնա, և իբր զբարեկամ ոք հան-
դերձեաց զնա ոնեալ ոնեղոսն իսրայ։ ոմն ոչ ի խորհրդոյն
կառավարեացի տղայուն նոցան։

Լ՚այս պատճառաւն դնեալոյ կայիոսի՝ ի վերայ հայոց և պարսից՝
յոյսին ոնեանն և՝ ի բանս ոչիգիսի լանասանեցն, որ՝ ի
նոցն ասասան զրկեր զկար քանահիասանեն՝ ասանաւորացն։
քանզի ոա յառաջին զիրս իսր խոսելոյ առ հայս և առ պարսս՝

ասե պրպեր · * Զհա կիսաբ մեր ինքնակալ, զբասել կամի
,, դարգ սարասուշեալ · Ներքին գաս ծաղ արանելեան, մեր
,, լինիցես ոչ անազան · և գոռ պարձեալ զայգ և նոման, զեր
,, լուծցես քամ խեռասն ։ Եւ այլն ոչ ի կարգի · ուր ծագ
արանելեան ասելոյ խնամայ զիերին հայս · իսկ պարձեալ ա-
սելոյ խնամայ զպարգիս ։

Գ · Բարեւ եհաս լսոյ պարարասուն կայիսի ի պարիզ
առ հայս և առ սրբսիկս, արշաւեր սրբոյ սպասից առա-
քեալ գեղարդն առ կայսն օգուստոս ի չքնեղս լինել վեան
ինարաս ապարամբուն, և խնդրեր հաստատել զդրան խա-
զաղան · պատարանն ապար սրբասաս ի ձեռն թագաւոր,
ասի · սեղի տալ յարիարհեդ հայոց · Իսկ սիգրան սրբոյ
վերին հայոց · այն որ կիսերն ասի, զ առաքեաց յոյնաժամ
և զ մի ինչ հրեշտակսանն ։

Լ · Յլ ի հասանել կայիսի յաստրիս լուսեալ գայն արշաւի,
փոխեաց առաքեաց և առ նոր հրեշտակս, և հաստա-
տեաց զանոց ի ամս հաշասն խուզաւան · Օրն սեռեալ սիգ-
բանոց ի ամս հաշասն խուզաւան հրեշտակս առ կայսս
և առ կայսն օգուստոս հանդերձ ընծայիւք և թագաւոր · յս-
բամ ոչ անանաներ զինքն թագաւ · այլ ինդրեր առնալ ի
կայսերն զայն պարիս ։

Կայսերն ժամարամն ընկալեալ զանծոյն սիգբանոյ յղեաց
զարարաքամ զնալ առ կայսս · և սիգբանոյ զնայելոյ առ նոյ
եդ ի նմա զայն խուզաւան · և հաստատեցաս ի թագաւոր
խլուսամ ի հաստատիսանն հռոմանցոյ · Իսկ սրբոյն գրեր
,, Նախա հեղբաքայն եին բան զարարեալս, սնանանաստ եղեն
,, կայսերն ։

Դ · Այլ յետ երից ամաց մերժեցին հոգեւորքն վերին
հայոց զոմիրեան կրոնս, և վարեցին զնա յաշխարհն սնան ·
զոր իբրեւ լուաս կայիսն, զիմեաց անդր · և խաղաղութիւն
ուրարեալ կացցէ թագաւոր հաստատեալ հոգեւորացն զարարամ
յաղդէ այծրունեանց · որ և ի գրեալ կանոնիցեալ ասիանոյ
ի պարեպեր · Է · 4 · Եր ոչ փառացի անուանամբ և զիանեն ։
Օսա հռոմանցոյնք կրոնն արիարարան, յազգն մորոց, հա-
մարեալ զնա ոչ ընդունելոց ի զգրարարանեան լինել մասն
ազգն մորոց ։

Նոյն ինքն կայիս գրեալ արարեալ յաշխարհն սնան վերին
հայոց խուզեր գնալ ի հոգեանս արեւելեաց · այլ ի հաստա-
տել նորա զիարարեալս, ազգան սահարարաց հայոց որ իշխեն
ի ամենայն արարարեալս, և չէր հասան ընդ թագաւորել
ապարանալ, կանգաց խուզաւան զնայիս մնա առ գրարեալն,

Լ մ ԺԵ
Լ մ ԺԹ
գրեան գրեր
Լ մ ՃԵ
հաստատել

4004
5003
Լ մ ԺԹ
4
Լ մ ՃԵ
1

ոմն ինչ գազան ինչ սնանկն ասել նոցա։ և մնասցեալ առ
նոսա թաւշի՝ սեղանն խոցեալ զնա ջարաչալ, և խոյս ետ 'ի
նոսանէ։

Յայսմիսի մերա սասանի առաքեալ զօրացն Հռոմայեցւոց
ընդ ամենայնի լուսին հաւր զիտիս, և սաղին զայն։ Ցնե-
ռեալ ապիսոյ՝ ինչ վրանդ 'ի նոսա անկանել 'ի ձեռս Հռոմ-
մայեցւոց, գաշնաւիժ ապայ զանոն 'ի զարիսաթ։ և անկեալ
'ի մէջ փայտակալաց խարուանի, միանգամայն և հարեալ 'ի
թշնամեաց, մեռաւ։ Օտարանի գրի՝ լաւ մնասին ելելոյս
պատերազմաց։ զի էր յայնժամ մի 'ի զօրավարացն կայսերի,
և ասկանատու եղելոցն։ գիրք։ Բ։ գլ։ 102։ ընդ նոսին և
առաքաւն Թիմակիոյ։ գիրք։ Բ։ երես։ 529։ և գրեալս։ գիրք։
Բ։ գլ։ վերջին։ և գրեսն առ զնոսայ։ և այլք։

Իսկ կայսեր՝ որ միրաւորեալն էր, փարի մի զառաջնորդն դանել՝
նահանջեալ զբանակն այնոցիկ կողմանց 'ի ձեռամբ ապրա-
մոյ։ և 'ի խշխանաւորի Հռոմայեցւոց։ և կամ ետ առ ժամ
մի մեալ յետ ոնդ։ ոնդ դի յառաջագոյն ասեալ ետեղի գոցի
բժշկի անձին հրոյ։ քանզի ասիցեն յետս կիսեալ յոգաս-
ատեալ կայսերի։ իբրև Եհաս 'ի լինիկա գաւառ՝ վճարեցաւ 'ի
կենաց։ Լաւ յառաջ քան զկայսեր մեռեալ էր ոնդեր նորա
մարիս քաղեալ՝ որ էր ընդ նոսա։ և կարգեցաւ փոխանակ
նոր սեռաց։ և խնամատար կայսերի սուլպիկիա կոչիմեաս։
այն է կիրենաս դատաւոր երկրին սատուց, ոչ յիշատակի
յաջորդանն զանուանս յառաջագրեալս։ Իսկ ապա սա
ինքն կիրենաս յետ մահուն կայսերի առեալ զգզոս Հռոմ-
մայեցւոյ՝ գաղտնաւ ետա։

Գ Լ Ո Ւ Խ Մ Ի Լ

Յոլովք փոխեալ սրբոցս – 'ի հաւէտ. հաստատ 'ի պարսս ընդ պան-
ծառանոյ։ և ընդեղ դէպ զիրեանս։ Ի-ր և յուշս ինձ ելեալ
ոչ ելանի և ղեռնի 'ի վերն հոգս։

Զարեկեանս սրբոյն Գրիգորի։ Գլուխ 'երկրորդ։

Զասասս հանդուրժանս կայսր յերկրանին դա-
ղարս. ապրագոնէ ուշխարհն նոսանալ յանձնս իշ-
խանութեանն Հռոմայեցւոց՝ 'ի երկար ամաց կա-
լաս զայն։ և քաղաքացիքն կոչեցան և զինս ելեալ զարեց
զնոսանն ելեալ։ և առ ամ ոգաս՝ որ ժամանակս հայաստանի
կողմն նոսա։ մարդասիրութեամբ ցուցեալ։ ընդեղ զինքն զգիրան
ոչ։ Ի նոսանէ ունկն հաստատեան լարեալ ունեալ 'ի մա-
ծին արքայութեան թագաւորին հոյոց։ այլ 'ի պատանեաս հրոյ

4250։
5203։
4

ծին 'ի Թէոդոսեանէ ամենայն զժամուԹն ամենայն 'ի միասին սպառ
Է անկանել Հայոց 'ի նա ։

Այսմ իրազեկ լեալ ազգայոյ՝ եւ յապստամբէն հրամի. եւ Ան-
ծարգարէ ազդարեալ զնոյն 'ի Հայոց՝ Է ամենեքեան սրբա-
զնեալ 'ի Է. ծնեալ առ յաղագս պատմագրաց. Գլ. 22. երես. 5
117. համ 301. առ 'ի Նաւարկել եւ Համառօտել զհրամանն զգու 2
մարդկութեան Է օգտակար: Այս իրքն յանցանելն եւս կայսեր,
եւ թերատ 'ի թերամ խրատեալ ընդ 'նոսա, այնչափ ապստամբութեան
Հայոցն Է Հրապարակ իշխանաց Թագաւորին, միայն կայսեր-
ացն ազգ 'նոցա Է 'նոսա սիրով. եւ զանհնարին 'նոսա այսու-
Հետեւ կենդանի Է ազգարարն ընտանութեան, եւ անխնդրելից առ-
նել զնոս յետոյ. եւ ոչ 'նոքա մեծին լինել, եւ ոչ զմի ոք
առ 'ի կորստեան 'ի յանկարծակութեան. Այս Թէոդոսոս խորհրդեալ 6
արդար բաղձամ անգամ՝ արձակել զնոցա յաղթութեանն լինել. 3
այլ ոչ Թագն կար նոցա Հայոցն. արդ եթէ Հայոց եղեն նոցա բռնա-
կել 'ի Հայոց՝ զնոյն հին. Այս յառաջելոյ յամել, յանկարծ՝ Թէ
Հայոցն ոչ Թագաւոր մնացեալ, փախուցեալ 'ի միասա. եւ յետոյ այլ
եւս ստրկել զնոսա զնոյն ազգս.

Այսպէս խորհրդեալ՝ առեալ զորսսկացն՝ զազգային իւրն Համազասպ-
եան. յառաջ մասն զնոցելոց նոցա, յորս Համազասպ ծառայից
իբրեւ փառաց ինքն Հայոց 'ի Հայոցն՝ կայսեր կենդանութեանն զամենայն
Հրեշտակս. եւ յետագայ անձանց՝ յորս յեղյեղեալ զնոյն,
եւ բաժանել ամենայն Հայոց 'ի զգայնոյ, եւ բերել Համազասպ ե-
ղեւ 'ի զաւակն. Այս իրքն եւս եւ նորա սպասաւոր Հայոց
'ի Թագաւորն 'ի փախչելն իւրում, եւ առնել սրբոյ առաքե-
լոյ զկենդանութիւն եւ զՀայրն: Այս նոքա յայսմ սրբութեան նոցա,
Թէ մի Հայ յորմէ անզգայն եղեւ, եւ որ կենդանին մարդկան
ընտանի ումեք, Հրամայեալ ծառայից իբրեւ զնոսա զՀայս
արդեն առաջին 'ի Թագաւորն առաջ. եւ զկենդանութիւն մեծամեծաց
յառաջնոյն առնել սորա ծառայից ազգին. եւ այսպէս անկեալ
արձակ Թագաւոր զնոսա.

Այս եղեւ իրքն կատարեցին ծառայքն զՀրամանն նոյն, անզգայ
մտադիւրութեան կենդանութեան զաստուածոց 'ի միաբանեալ զնոյնս առ
իբրեւ զամենայն Հայոց, որ ամենայն եւ ևս, բերել յայս 'ի բանս.
Այս 'ի զօրավարաց սպասաւոր Է այն՝ առ իւր առաքեալ. եւ զնա
նոր իւր յետոյ մեռա կայսերն լինել. յանդգնեալ եւ իւր ընտանեաց
եւ Թագաւորաց 'ի բնիկ եւ 'ի Հայրենեաց իմաստնոցն, այսպէս ամ-
բողջ առնել Համառօտել.

Համբաւեալ ազատաց 'ի Հայկազանցն, բանսիցն արքայական՝ ա-
կամայ կամաց Թագաւորաց նոցա զաստուածն յետ իւր. Այս 'ի նորին
նորա ոչ՝ առ. զնա Հայոցն. փառս Համառօտել նոյն, Թէ ինքն-
ըստ իւր յետոյ: Եւ այսպէս այնս իւրոց կայսր զանգա-

զլխոյ

Մ. Գ. Ներսէս Գ.
Մ. Գ. Գրիգորիսի

գիտակաւ ինքեանց եւ ի նմանէն զմեզ լիցուսն քաղաքի
Խաղաղն Հանդիսական ։ Եւ Հաւանեցեալ կարգի ։

Եւ երբեմն գալուստ եւ ելիս յաշխարհ իւր ։ Հարցանէին զնա
աւագանին Հայոց ։ Թէ զինչ ինչ բարի գաւառ յոգաստանաց ինչ-
նոսկալէ ։ Եւ որս պիտի ուսանիլ ասէ ։ « զսուր արտի անվնաս ։
եւ ինչ ուրեմն ի սեպուհս ։ » Զ այս ասեր առ ի գայանել ։ ինչ
զինչ գործ ի Խաղաղան ։ զոր ի կայսերէ ինքրեալ էր զմնալ ։
իբրև զի ի Խաղաղան թէ գաւառի ինչ նկարագրի ։ զսուր արտի
զմեզ ի զինեն ելելոց ։ այլ անվնաս ։ իսկ եմեն ինչ ազի Հան-
դէս ։ ինքեանք ։ թոյլ իբր անօգուտ ։

9 Եւ սարս մեռն արկեալ ազգարս՝ արար քաղաք զինուորիս
6 եւ երկրի գործս ։ կանգնեալ եւ ձեռակերս վայելուչ ։ ի մի-
ջագետս ։ զոր անսահմանեաց աբգարայս ։ Եւ ասանգելոյ մա-
զդեայ մանարգացոյ ։ գիրս ։ ԺԷ ։

34 Եւ ։ Զ այսու ժամանակաւ մեռաւ արքայն պարթեւ աբ-
21 շամիր ։ այնմ ի վրաստան ։ ի Եմալ գերիս պրիս ծոնեալ ։ ի մե-
ծի Խոսրովայն արշակունւոյ ։ զարտաշիս ։ զկարեն եւ զսուրեն ։ եւ զգաւառս մի սր Հոյլեալ կայր ։ ելին տասնհայսեանի՝ ոչ
սպասարարեալ ։ ասեալ ։ եւ անկաւ ։ ի մեջ նոցա խռովութիւն ։ Եւ
արամ զրեն խորհեցան ։ Է ։ ՀԶ ։ զի արարեալ կամիր սպասաւ
որդւոյ յոգիս Թիգրան ։ ի վրէ պարակոյ ։ Եւ հայրենի ժառանգ-
գաւառ ։ իսկ եղբարքն նոցա ։ Եղիմանեցին նմա ։

15 Եւ զ գաղութն ։ ի նոսրաբարոյն արարսից եւ ոչ ։ Եւ մին ։ ի նոցա-
12 նէ հաշեալ՝ առաքեցին հրեշտակս ։ ի հռովմ ։ եւ ինքեանքն
զմին ։ ի բարեաց որդւոյ ։ զարս ծնեալ էր արքաւոր յայլ կա-
նանց ։ սրբ եւ էին անդ ։ ի պատանդի ։ Եւ կայսրն վասնզա-
զի Թիգրանայ զմանն՝ զի եւ մին ։ առաքեալ ։ ի պարսս ։ թոյլ
տալոն մերժեցաւ նոա ։ զարքայորդւոյն իբրև դիտաբեր ։ եւ ան-
կաւ խռովութիւն ։ ի Թիգրանէ արարսից՝ այր զարամբ եղանելոյ
ասն ոչ սակաւ ։ այլ զանուն Թիգրան սենեկ արարսէս ։ զոր
հռովմայեցիքն՝ արտաւանդս կամ՝ արտաւասն կոչեն ։ զայսպանն
ասեն ։ ի ծանօթութիւն ։ Է ։ (1) ։

37 Եւ նոյն ասն մեռաւ եւ զարտասն կոչեալ ։ ի Ծիրանի հռովմի ։ եւ
24 թագաւորեաց որդեկիր նորին սիրեալ կամ՝ սիրելիս ։ զոր եւ
երկու տարեաց յաւելեալ կարգեալ էր կոչեալ ։ ի նոյն զարտասէսն ։
Զ այսր լմենալ արգարաս Թիգրան հայոց՝ հրեշտակս առաքեաց
առ սիրեալ՝ զի նորոգեսցէ սիրոյն ։ սրոյ հռովմ՝ ։ ի հռովմ՝ զարշ-
հանարհեալ եղեն ։ ի գերմանիկոսէ կեսարէ ։ զոր էր արդ եգիր
սիրելեաց ։ եւ յանդիմանեցան եւս ։ ինքեանք ։ Ինչ զայս զայրա-
գեալ աբգարս ։ խարեցաւ ։ զարտասէսն ։ ի հռովմայեցւոց ։
ըստ քանի քաղաք ։ ինչ էր սիրոյ առ այս ։ լուծոյ առ
ծիկ մի ։ եւ սկսաւ ։ ի ծանծաւեն զինեալ սարտասուսն ։

Խորենացի։ Գ։ 27։

Նախ։ Գ։ 21։
Տարիրաս։ զարտ։ Գ։ 1։
Շ։ Ոնիոն։ Գ։ 1։

Լուսն նախ խորհեցաւ ամրացուցանել զքաղաքն Երեսիա, այն է ուռհայ · ուր նստէր նահապետ մեծ · և ձեռն 'ի գործն առնուլ՝ նոքաւ՝ զմենաց զքաղաքն, և անիծացոյց զայն անաւրինիկ պաղատաքն · և եկեալ զնոսաքն · և փոխեաց անգր 'ի մծբնայ զնոսա՝ արքունիս իւր, և զմատեանս ամ հնինից, և զբնակս թիզրաց · եւ զնուանն՝ անուանեալս նոսաքն ; ընդ քաղաքն։

Լուսն տեսեալ՝ թէ քնարդն իւր ամանաւորեալ՝ մանուկ հզօր է և խիստաստն · կարդեաց զնոս ի նոսանայ իշխան, և հրամանատար աշխարհին հայոց · և ցուցել նոսա զխորհուրդ իւր՝ առաքեաց 'ի ասիանոս գաւառին շաւարշանս, որ ինոց պատաղ կանգնեալ, նստել անդ, և պատրաստել զզօրս 'ի պատերազմ։

Եւ այն առուրսն՝ մինչդեռ յոյսպիսի գործս գործեալ էր արքայ, մեռաւ թիզրն զերին հայոց ազգատոհմ · և զի վասն՝ զոր յիշեցաք 'ի վերոյ, յերից ամաց հետէ մերժեալ էր 'ի թիզրանէ պատերազմէ, և զկնա էր իշխանութեն, դիմեալ 'ի վերին հայս, և բռնացաւ թագաւորել անդ · Լուսն 'ի խրատեալ 'ի զէն նէ պատանեաւ՝ դիտացեալ զմանն, թէ չիարդ մեալ հայասանայն յոյսիս իշխանութեն, առաքեաց զիարքանդին հրեշտակս առ կոյսն տիրեր, զի օգնութեն նորա դարձեցոյ թիզրանն զերին հայոց · և սակայն ոչինչ ոգնեաց նոսա կոյսն · այլև հայք ոչիր կալանն նշանագրին զնա · և նէ առեալ գայլս գանձ բազում՝ փախուցեալ 'ի կոյսանս ասորոց, և եկաց ընդ իշխանութեն հասանելոցս · Նոսկ ապատանս թագաւորեցոյց 'ի զէ՞ այնր մեռեալն հայոց զմին յոյսոց եղբոց արքեղ անուն՝ ընդ կամս հասանելոցս։

Եւ այն լուեալ տիրեցեալ հայոցն՝ առաքեաց զերեսելին զերեսանիկս զորք բազմաց յոյսանէս · և նէ դիմաղիր գիմեալ 'ի մինիկս զորք բազմաց՝ փոքեալ անաի զոյնեալ թիզրն · և զի նախասացեալ ոչինչ մեռեալ հոգեալ էին է զոգի զոյնեանի արքային զոնասի՝ զոյ սեռն էր զնոսա, զնա բնագրեցին · և զիրանեալ կան մեծաւորաք հանդիսիք թագ. կապեալ նոսա՝ թիզրեցոյց 'ի զէ՞ աշխարհին · որ և կանգնեաւ արքայնս · և ապոս նա ինքն զերանիկս յեա 'ի դէպս ասանելոյ զայս գործ՝ դարձաւ անուն 'ի անգի՛ իւր։

Եւ այն խոսեալ՝ որ 'ի մեհեանի անուն արշաւիր ասեալ էր 'ի պարս 'ի ազգ արաստանի՝ և եղեալոյ նոր դարձեալ և աստ ինոյ զի թագաւորեն, յայնմ ժամանակի առաքել էաւ զօրացաւ և ասատիանս՝ եղբայր 'ի զէ՞ եղբօրն յոյսոյ։ Թէպէտև զայն զայս խոսեալ թուին թէ նոցն հանարիս խոսանացին է այնմ՝ որ եղև անիծուցեալ մեհեան արշաւիրն Լարեն եաես մեծն արքայ թիզր հայոց, թէ ոչ դարձարին

Յոսեփ. Բ. 27։ Յովհ. Խա. Ա. 6

Ղուկ. Ա. 6

Յովսեփոս։ Սոփ. Ժբ. 2։ Գաղիոս։ Դաբ. Բ. 4։ Ի՞ սենիրն։ ոմն. Գլ. 49։ Եսայի Գ. 12։

խոս-

Գ. մեր. գրեան։
Գ. մեր. գրեան։

[illegible] նեց, այլ յաւէտ հ. զօրանան, եմ ալ զնոյնս բրի՛
պէս խորհեր ապաստանիլ 'ի հռոմիայեցւոց. և մայրաքաղաքն
զգաւառն գնաց 'ի դարան, և հաստատեաց զարքունիս 'ի նեա-
պաւլուսէ պարսից։ և յընդդիմանալ ոչ ելեալց՝ ոչ սա-
կաւ սանդրեանցն և վրդովմունք եղեն 'ի մէջ զարաց նոցա։

Լ. մարդոյ հանգեալ զնա 'ի խորագոյն կարգեաց 'ի մէջ
նոցա զոգոյիսն ինն սահման։ Իբր զի՝ արուաստիս Թիզբեանցն
յանդգնելոյ զարդ յարդիս։ խսկ եղեալքն նոքա՝ որք կոչէին
զարդիսաբ յանուն քաղաքին և Հին իբրեանց քահանայ։ վերին
գլուխս կանգնեալքն և առաջին քան զնա՝ ասիանարուեանցն
զարդիս Իբրև զարդաբ Թիզբի։ և եթէ դէպ ինչ ոգոյ զարդ-
մին արարողեսի, յարդեաց նոցա հաստին Իսագաւորք զարդոյ։ և
զայս զարդիս կարգեալ՝ հաստատեաց դրամ։ Լ. յայսմանէ
զարեցան երեք երեսնի զանգ զարդիսաբանք կամ զարդիսաբ-
նեք։ զարք կոչեցան՝ կարգեալ զարդիսն, սարենի զարդիս։ և
սարդարդանի զարդիս։ յանուանէ Իշխանաց ասն կաշեալ։

Ի գրելոյ խորհրդոցդն։ Գ։ 27։ Ա։ 63։

26 Զեռ զարդեալ կարգ սահմանելոյ արքարս 'ի մէջ զարդ-
23 զարեցոյ՝ հիմնարարաց սնոյ յԵրն զարդոյն, և անկաւ յոյսս
լոր, Թէ յոյսս արքան կամ բարեսան։ մէջ և զարդիսաբանս
դարձոյ յՅ Իր յերգեալս քաղաք, առեալ Իր և զկեր
զարդին զարդիսաբանց։

27 Լ. բանդի հերակլէս անՄիրան զարդարդանս, և. եղբարք
24 նոր փրկեալս և Լեւանեան։ Էր զարս և զարդարս զարդարդ-
հրեանանի՝ Թիզեանս Թիզ եկեն զանդ զարդարս, զարեալ նոր 'ի
զարդս առիթ ասեալ՝ մարքան զրեցին զանանդ ամբանաս-
հանի առ ակրեր կոյս։ և առ Ծերակցան հռոմայոց։ Իբր թէ
զարդարդ գնացեալ 'ի զարան՝ մարդանդ զարդարդ զարդարդ։
եկն ապաստանիլ 'ի հռոմայեցւոց։

28 Զ զարս զարդարդ արքարս՝ գրեաց և. ինքն, և ասեցին ա-
23 զարդ զանձն իր և զարդարդս, յուղեալ զարդանան գնացին
իրարդ անդր։ և 'ի հաստատանի զարդ՝ առարդոյ և զարդանին
զարդ գաշնն, որ 'ի մէջ արարողեան և եղեալոյ նոր։ յարդ նոր
ոչ հաստատին նոնա, զի բազում էին զարդարդոք հարս՝ մա-
հաստանդ հերակլէս։ այլ հուսկ յետոյ հարձ արանն հաստա-
նեցոյց զնա։

31 Ե։ Զեռ զարդեալ զարդանաստարարդ՝ 'ի մէջ հերակլէ։
28 և արդարդ արքարդ՝ սր նասէր 'ի զարդս քարդք զարդանան
զարդարդ։ վն զի հերակլէս յանանդանի առեալ էր զարդարդ-
նի իր 'ի գնան։ և. ամս արդարեալ զնա՝ նաս զհերակլ հա-
դս զնին եղեալ իրոյ փիլիպպոսի։ զարդ զի զարդարեալ արդ-
արդ՝ զարդարեցաս առ զարդանդ՝ Էր հերակլէ։ Լ. զի

Գ. մեր. գրեան։
Գ. մեր. գրեան։

յարդ-

բարեկամ էր արդարոյ Թագաւորն Հոյոց, խնդրեաց զ'ի նմանէ օգնութիւն, և որդեայ առաքեաց առ նա զիւրոյն արծրուն զորոք զարմք, որոյ մեծագունդ և զարմանալի զրոյցս Հերովդի Հայոց զիրս ասասցուն և սասակիդն գիրսս։

Գ. Գնան գրեան գրեան գրեան։
Գ. Գ. գրեան հաստատեալ։
32
19

Գրեաց Հերովդի թէ միտքս ի որդեայ ընդ արեւուց, վիրաւորն ամենասուն նոցն զանունսն ի Հռովմ. և նոցոյ սաստիկ յաւուցն թէ աղգայ գումարել է զոր ի Հայոց և ի պարսից, և է ի պատրաստի վասրանքեալ ի արեւելեայ հրամանեալ, և թէ գիրաւ գնալ նէ ի պարսս նոցն լինել գնացս այսր խորհրդոց։ Զառաջինն զայս որդեայս, և կասցուցեալ թէ գաւազ քաջայի գուն պարզեալ է Հռովմայեցիս, և ուշադրեալ իւր հրեայն զանցս վերին Հայոց, սուրբեալ սուրբ իշխանն Հռովմայեցւոց մաս մնա սասրդեան վերակացու կոչմանցն պարդեանցն զերկուս հրեշաւոր, զմարիհայ բրնջնաղմեալ, և զշամշաղամ նոնանաց սարսռեալս, զի որս և գունանն սարսռանդակ զնոր հաւասարիս զ'քաղաքն բեթլեհեմ զոնն ի գալոցն ի Հռովմայեցոյ զոնն ի քանոնց ապատանեալ։ և գրացայ ես նոնս զարուանս գնաւոր զ'իւրոյ ի պարսս, յաւելեալ սուս և զնաւոր դաշինս, զոր է զեալ էր ի արասանն և ի հոգալանն։ և խնդրեաց զ'ի նմանէ միջնորդել առ հայոր։

Միջնորդել առ հայոր։

Գնացեալ հրեշտակն զ'ամն զանուանեալս յերեսեալս։ և մեծարեալն նոնս զարանն որդեայ։ և նոր սիրալ և մեծարանաց զնոյն գնաւոր, որոյ զնոնի առ որդեայ առկանակ ունալ զնոնս գնաւոր ի հայոսն։ Զայն թէ զչարին մի յաղաղեցեալ զնորել։ Լաւ նոր զայս պատուէր առեալ ի նմանէ՝ մեկնեցան անտի։

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

Գրեալ հաստատեալ սիրեալս զ'ի 32 զ'ի 39 զ'ի նոսն նոցին։ և հրեալ նոր նոցանս։

Հրեշտակն որդեայոյ, զոր առաքեալ էր նոր առ մեծանուն իշխանն Հռովմայեցւոց զ'ի կողմանս պարսից, զ'ի դարձեալ իւրեանց առ որդեայ, լսէն զ'ի բազմաց բազմաց զոյանցեալս զոր բժշկութիւնս ցնորեալ, և յանկարծակի երեալ յեկեալ առ զ'ի տեսանել զնոս։ և իրրև եկին և տեսին զարմացեալ, զոյս առնեալ զ'ի զարմանացեալ յոյժ։ և զարմանացեալ յոյժ։

Զարմանալի զարմանալի։

գնացեալ, պատուեցին Լեգէոն իբրեւզ արգասաւոր։
Օ՛այ՝ լուեալ սրգասրբ՝ հաստատեաց 'ի միում իւր, եթէ 'ոչ
ինչ Ճշմարիտ որդի ոչ։ այն զարանիք ասէ ոչ են, և սլ մարդ
ոչ։ զի չիք ոչ 'ի մարդ կանգ՝ որ կարիցի յարուցանել զմե-
ռեալս, քանզի միայն ոչ։ | յԵբրայեցի ոչ գրիլ 'ի վերագրեալ՝
մարդիկն ուրեմն։ չարաչար ապականեալ էր կեղծիք թարգ-
մանեալ իբր յեսեայ սոնոց հեակ, և չէր գտանել հնարս 'ի ըն-
կոց, ցանկացաւ դասնել զնոսա 'ի քան։ և զի ոչ կարէր ան-
ճամբ գնալ, առաքեաց առ նոս հրեշտակս ընդ անանկի հա-
ւատարիմ սարկանդակին իւրոց, հանդերձ Թղթով՝ զ սներ-
պիսակ զայս։

* | Լեգէոն սրբասանց՝ Լիսոն այիարհի՝ առ յիսուս փրկիչ և
,, քաղաքաց, որ եկեալդ յԵրիկոնոյ, ողջոյն։ | ունեալ
,, ես իմ՝ զքո, և զկնի թժշկանեալ՝ որ լինին 'ի ձեռս քո սուանց
,, դեռոց և որմանաց։ զի սնի առի, ասա զու կուրացս սեսա-
,, նել, և կաղոց գնալ։ և զբորոտս սրբել, և զլայս լսելոց
,, և զմեռեալս հանել։ և սր մեռանց ամ լարարեալ են ընդ երկրի սր
,, հիւանդաւորք թժշկես։ զոլ, և զմեռեալս յարուցանես։ | զբ
,, իբրև լսեալ զքո զայս ասա՝ եկն 'ի մեզ իմաստ՝ մի յերկուց
,, ասասի։ կամ՝ թէ։ զու ասա՝ լցեալ ինքնակ յերկնից, և գործեա
,, զայդ, կամ թէ դրդի լցես զու ոչ, և զայդ ուանես։ | ըզ՝ զո
,, այսորիկ գրեցի ես առ քեզ՝ ուղղել զքեզ, զի այնուհետև ըն-
,, դունցիս և ունկնցես առ իս։ և թժշկեացես զհիւանդաւորս՝ զոր
,, ունիմ ես։ | Լուա լուսոյ, զի հրեայքն արանքեն զքեզ, և կա-
,, մին զայլասրեալ զքեզ։ քանզի քանզաք մի փարիսիկ և գնդեցիկ
,, է իմ, և. բաւական է մեզ եպիսկոպունս։

Պատուէրս ես ես արգասր հրեշտակայն՝ մոռացանել զնա իբր
զհոս ոչ 'ի սաձարի նորա յինէմ։ | Սի՝ թէ յղեաց զնոդ նոս և
պատկերահան մի, սր յոգոնուս ոս հայոց յանիշանոնս դոյն։
իսկ պատուիրս յանեաց հատուցին, թէ նու ինքն էր սարկան-
դակն առանց, որ չիտեր ուանն գնդեցիկն։ և զնա յայն
սահս ուանն առաքեաց, զի նեղեալ ոչ նեղեցէ զ՝ զատակեր նոր
նեարեալ քերցի սու ինքն։ մեր զի գանեն 'ի գեմն կերարարանաց
պատկերնդուն ուռդ զլաւմն փոխարանոց իբրոց։ նոլ՝ ոչ
իսկ դ սրդն ինչ խնամալ կարացեալ։ թէ սրդիսի ոչ իցէ անդ
դեն այն՝ զ գարձեալ զանդիսի մեռանեալ աբանելոս։

33 | Ուռեալ հրեշտակայն ընդ անանկի զնուզեալ արգասրս՝ գնա-
30 ցին 'ի հրեասանն յաւեալ մասանեցոյ ոնն։ և խնդրեին
առանանել զնա։ քանզի ոչ հոմարանուկեին ուռնամբ մեր բնեանալ
ոս նու։ սորս մասանեալ ասս ուանանն փիլիպպոս ասեն։
կամեալք զնա առանանել՝ և սալ նմա զնուզեալս զայս։ և փի-
լիպպոս իրառեցեալ ընդ անդրեի՝ հրկարեն 'ի միասին մասանցին

յոմ։ Այլոց յայնժամ մի ուրախութիւն լանան իւր։ և հաս-
մանեալ Սամսոնի առաքելոցն՝ գրել առ ոսկի որ այնմի Եղեալ
Թոց նոր։ Եւ ետ գրեալ ի բերանոյ քոյ այսպէս։
Զանազի իցէ այնմ, որ հաստատոյ լիս, իբրև ոչ իցէ նորս
,, տեսեալ զիս։ զի գրեալ է վասն իմ այսպէս։ զի որք տեսան 33
,, նեանն զիս, ոչ հաստատացեն զիս։ և որք ոչն տեսանեն, նոքա 30
,, հաստատացեն, և կեցցեն։ Սակ մի ասիր, զի գրեցեր դու
,, առ իս՝ դալ ինձ առ քեզ, արժանն է ինձ կատարել ասա
,, զամ ինչ, վասն որոյ առաքեցայ ես։ և իբրև կատարեցից
,, զայս, ապա համբարձայց առ այն՝ որ առաքեացն զիս։ և
,, յորժամ համբարձայց, առաքեցից զմի յաշակերտաց ասել
,, իմոց։ զի զգաստ քոյ բժշկեսցէ, և կենդանի քեզ՝ և որոց ընդ
,, քեզ են, ողջոյնք։

Սակ պատկերագրեանն կամ-ասել նկարել զգեստն քոյ, և ոչ հա-
մարձակեալ յանգիտանն նորին անկեալ զայս առնել, մանդ
զի և բազմանգ ժողովրդեանն ոչ լինալ տալն նոսա մերձ կալ,
ել՝ ի վեր բարձեալ վերի։ և մինչդեռ քո խօսեր ընդ առաքելն, նա
ինքն նստեալ անդէն առանձին իբրև՝ ի ծածուկ, և զաչս
առ քո ուղղեալ՝ զուն զրպարտեալ զկենդանագրիր
գիտաց փրկչին։ և որչափ աշխատ եղև, ոչ իւիք կարաց
առնուլ զնմանութիւն նորին։ Զեսնալ ծածկագիտին ասի զան-
հոսի յանդուգն տարեալ նոսա, և զանազանեալ ինքն, ետ կոչել
զայրն առ ինքն։ և ասեալ զոսանաւակ մի՛ էգ՝ ի վերայ ածել
զնն գիտացն։ և արանելապէս տարուցեալ՝ ի նմին զկրա-
նարի կենդանագիրն կերպարանաց իւրոց։ Եւ տանեալ զայն
ցանանել և ցայլ հեռագոյն արգարաց՝ ասաց ասել առ աբ-
գար հանգեալ ի զգեցմն՝ ի սփոփանս տեսանաց և բարի
հաստատ նորին։ Զեաւերս ասատոր կերգենոս պատմի-
չին, թե զի՝ ի վերջ ի զգեցին եւ ինքն եօթնեան եղբայր-
կան տարուբ գրոշեալ, որպ նշանակեին ասէ այսպիսի ինչ.
Ասատրաչ տեսիլ՝ ասացին աբգարայ։

Զայս ասեալ զայսոսիկ անանցեի և ապայ հրեշտակաց՝ գաղ-
ման փոխանակի յերկնից։ և ծանուցին զեռ զիրն և զպատ-
կերն առ արգար։ և պատուեցին նոսա զնա՝ անցն։
Եւ արգարս ընկալ անարատութիւն խնդրեալ՝ անկաւ՝ ի վերայ
երկնայ իւրոց, և երկիրպագ ասացին պատկերին քրիստ-
նորհաւոր և մեծաւ հաւատով և եռանդագին պատ։ և ոչ
ասեն ոմանք, խակ ուրեմն զայս յանձին փոփոխեալն մեծ, և
թեմնանալն ցուցայ։ Սանմեցեալ և զնուազն փրկչին՝ քա-
ղաքացիքացու և զգաստս։ և ապատեր կատարեալ խոստմանն
քոյ՝ զոր գրեալեալ մեզ յաշակերտաց նոր։ և հրամայեաց պա-
հել զայս մեռելոցն՝ զոր զգաստ նոյնոյ և զպատկերն։ (33)

Լ. գծ. գէտ. գն.
Լ. մ. գն.
նուագարկ.
(2)
33
50

Ուստ մի հոմբառնալոյ Հոն մերկ՝ թանձեալ տարեալ մեր
յերկոտասանից սնամ ի յանմանալոյ նմա փրկիչն առաքեալ
պիտակեալ գմեր յեռանամանից յերգեալս առ սրբոյ ի լեռ-
տարել և ի բժշկել զնոս ։ Ոչ պատմեալ թերկեան բարեալ
մնաբանագիրք գրեցին ։ թայց տարեգրեալն եւ խորհրդակն
տեալ ի գիրս բնայ յառաջին հեղինակի ։ եւ ասեն եւ երեքիս
կնաբաղի յեկեղեցական վարուքն՝ հնեալ զբաղալ ի
լուն գիտանոցն սրգոցս ։ Որոյ թէ ոս զանց առնի ընթ-
ցիր գրեն վարեկիցն ։ այլ ոչ և իցկ՝ մեր ի ուղիղ առեալ
գրիչք սուս ։

Բ. Երբեմն եկն ուրն թադիւս յերգեսիս ։ եմեալ նակ ի
ուան ալիոյ կի՝ առաքեալ բարգաւանալոյ իշխանին յաղի
հրեից ։ ալ և ընկալեալ գնա՝ հաստատոց ի քս ։ և սրն թա-
դիւս կացեալ առաջս ինչ ի նոսան նոցա ։ և ապա եկեալ ա-
ղաղ՝ ոգոյ բիւր՝ աքանչելս ի լաղաքն անդ ։ յորմէ՝ ելեալ
տարածիլ հմամաս նորին ։ Այս թրեն եկեալ այս յականքս
աբգարս ։ խրեալ նի առ ինքն գոտիս՝ ասէ ցնոս ։ լուանք ։
զի ոչ սնն մեծարաս եկեալ յինեմ՝ իրնասեալ ի առ քեզ ։
և գոսեն բարեալ ոգանելս բժշկեան ոգանից յանսեն յոն ։
Պինի էս ասելս ։ այն ոգոյ ոչ գիս ։ Լոկ սրգաս ։
կամիս՝ զի անցեալ գնաս առ ես ։ Լուծեալ տարեալ ինոսն,
խաւեցեալ ը թադիւ՝ և ասէ ։ սրգաս թիրեալ քաղաքն կա-
լեալոց զնս ։ և հրամայեալոց ասանել զքեզ առ ինքն ։ զի բժշ-
կեսցես զիմ մեղսն ։ Այս թադիւս ասէ ։ ելիցեալոց առ-
նս ։ զի յանկս ի հարս նի տարեալոյ ոչ սու ձեզ ։
Այս ի գալիս անդր ընդ. առաջաս ոռնալ տարեալ զնս-
գիրս գնալ առ սրգաս ։ և ի մտանել նորա ի ներքս ։ եռեալ
սրգաս զնեալոյն խոն սանալ ինչս նի ։ և անդն վարեալ-
զանի յարտ գնալ յանեալոյ՝ եպիսկոպոս նոս ։ Ասանչացան
սանեալքեան՝ ոչ մերձն կալին ։ զի ոչ տեսին ինչ յանմա-
նի՝ զոր երանալն թիրն նշանակ յերկոս ընդանի ։ Իսկ սրգաս
եհարց զնն թադիս ։ և ասէ ։ եթե գնն ինչ ասա-
գոսն աշակերտս յոն սրգոյն ոչ գտնեալ ։ որ գնեալ առ
նս տեսանել զքեզ ի բժշկել զոսս խոն ։ Լոկ գնս թադիս ։
ոչ՝ նա ասաքեալ զնս առ քեզ ։ զի մեծ եղեն հաստատ
ինչ առ նս ։ և եթե առաւել եւ հաստատուք հաստատեալս
ի նս ։ ըստ հաստատ քոյ եղելոյ ինչ՝ զոր ինչ և խնդրես ։
Լոկ սրգաս ։ ես սրգալան հաստատեցի ի նս ։ և լսեալ թե
ի նիւաս հանեն գնա հրեայք ։ կամին զանել պատճառս ի մի-
նոյ և ընկալ զնս ։ եթե չէ կաւեցուցեալ զնս յայտ խոր-
հրդոյ կաւեալոն երկնայնի իշխանութեն հաստատեցուց ։
Յանիրաւ վասն թադիսոյ բարեգործեալ նոսն ։ և ասէ ։ չէր ։ զոր

Լուսաբ. 30։
Գործք։ 13։
Գործք։
Գործք։ 4։
յոյս։

Լ. Գ. Ն. Դ. Ն. Ն. Ն. Հ. Ա. Ա. Ա. Ա.

պարտ է քեզ հաւատալ, զերն մեր և ոչ յս քեզ զոր միան-
գամ պատուիրեալ էր նոցա հոր իւրոյ՝ արար զնոսա, և դարձ-
նու առ նա։ Եւ յասել նոցա զայս բան, աշ սարուսալ տր-
գարաս լոյս ոչ էաս ընդ քոնեց՝ պինի կա, և ասէ։ ես՝ և ի նա
հաւատացի և ի հայր նոր։ Եւ ՝Այնժամ՝ ասէ նմա Յիսուս։
զրամեան յոտ պոտ հաւատացեր դու։ զնեմ զ ես զնա
՝ի վերջ քայանուն ոչ մերոյ յոր։ Եւ զայս իրբև արար, խ-
կոյն աշաւեցաւ ոգեղոր յախան անոի և ՝ի հիւանդութիւն
յորոմ նեղիւր։ Եւ կալաւ զնա ապրանի ոնդ։ զի սոր ՝ի ոչոց
տեղեկացեալ էր զնոսն։ արդեւ ամենեքեան էաս ոչնալ յինքն ՝ի
ձեռն Յիսուսի սուսկերատի նոր։ Եւ նոքոն առաւ ըժշկեալ սոր
Յիսուս և ոչերակացու ըստաքն զորդիս զոխասպեռոն
ոնդամանուծուն։ և զայլ ՝ի՝ մարդիոյ՝ ՝ի ոչնոյ իսկեռեց
և յախտից։ և ՝ի կատարիլ պլ.ևս ՝ի՝ պանելեանց հոգա-
կեցաւ յոյժ անաւն առաքելոցն։

Լ. պա խոռնցաւ աչքար ՝ի Յիսուսի և ասէ։ զոր ինչ միան-
գամ ասէս զս։ գիտեմք՝ զի կատարին ՝ի՝ ծայրն զոյսբն
՝ի՝ մի։ որպ զ՝ մեծապես աշանչանամք ՝ի՝ քեզ։ այլ ազա-
ղեսեր մեկնել արդ. ամենեցուն մեզ զգուլսն զգալուսա նոր
Լեռ ոչ զիարդ լեալ իցեր։ և զիշխանութեն նորա։ Լեռ
սրոյ զոչուեր զայրքան և զայնպիսս արար նա։ Եւ Յիս-
ուսոյ ասէ։ և ես ՝ի զայն իսկ առաքեալ եմ։ որդ՝ դա ՝ի վա-
ղիւ անդր Երեզեցոյ՝ ինձ զնամ քարոզացիս զս։ և ես գա-
ղալեցից սամենեցուն նոցա։ և սերմանեցից զանոն կենաց ՝ի
հոգիս նոյ։ առաջի եդեալ զարինակ գալասեան յոր քոր։ և
Լեռ ՝ի՝ սրոյ իրաց առաքեալ իցն նա ՝ի հայրն։ և խառնեցայց
զիշխանուն նոր և զգոսանի խարերդոյն՝ զորս յայանեաց նա՝
՝ի՝ մեջ մարդկան։ և Լեռ սրոյ զարսի ոչոր զարան-
զրելով ՝ի՝ մեջ մարդկան։ և Լեռ սրոյ զարսի ոչոր զարան-
զեցիս։ և Լեռ ոչոր ոչոգաւ զանոն իւր նսնաստացոյց։ և
զանձն էստ զարարոսնս և զմոհ խաչի ՝ի հրեից։ և ՝ի՝ ՝ի՝
՝ի՝ սասրիս՝ խորատեցաց զրրանս զ՝ժոիսց։ որ ՝ի՝ ՝ի՝ դա-
ռոց հիսի ոդիսեալ կայր։ և Լեռ սոր յարեաւ և զմեռեալս
յարոյց։ և համբարձաւ յերկինս։ և Լեռ սոր միւսանգամ
հանդերձեալ իցի գալ փառաւ՝ ուսանել դասասանն ՝ի վերայ
կենդանեաց և մեռելոց։

՝Այնժամ հրամանն Լեռան սրպար՝ Լեռ ամ քաղաքն։ զի ՝ի ծա-
գել լուսոյ առաւսուն։ ՝ի՝ հանուռ ժողովեցին՝ ՝ի լոր քարս-
զանն Յիսուսի։ Եւ իբրև Լեռին ամենեքեն ՝ի՝ ի՝ սեղ։ քարս-
զանն Յիսուսի։ զոց սոր զարարս զարարս Լեռ։ և ասեալ Լեռ ոչ հրի
զեաց նոյ սոր Յիսուս զարարս Լեռ։ մերաեաց զնոն հանդերձ Լեռ-
լուսաստեղծն ՝ի՝ ՝ի՝ զարարոյն նոյ։ մերաեաց զնոն հանդերձ Լեռ-
գա սրուն։ Եւ ապա հրամարեաց նոյ զիսանել զարարն մե-
հնիցն։ և ՝ի՝ զի պանելոյ կուցն՝ որ զարարեալ Լեռն յոր-

մեռնս և 'ի սիրոն, եւ հիւսել զերեգն, և զինեաց 'ի քաղաքի սուր զեկեղեցի, որ յեպս նաւիրեցաւ յանուն ամ ՌԾԾԾ-նոյն։

Գ. Կալը 'ի վերջ գրան քարաքին եդեալ էր 'ի բարձր տեղւոջ զրաշաւած ինչ զիցն հելենացւոց 'ի վաղ ժամայ, սրաւ հարկ էր յարդուելի մատուցանել որոց միաւորամ 'ի քարաքաղաքն մեռանիլն։ Օրն եկաւ անտի արքայ, և 'ի առաջի նոցա հաստատեաց զանձնապարծ և զհրաշանկար պատկերս փրկչին՝ ապուցեալ 'ի տախտակի սկիզբարդ շրջանակաւ։ և յաւել բանալոկել զնոսին պատկերն ինչ։ քանզի՝ որ 'ի քեզ յաւայ՝ ոչ վերիպի 'ի յուսոյն։ Այս պատուիրեր հրամանի եգ, զի՝ որ մնանակ 'ի քաղաքս անդր, թեգեսիա, զարժանին պատիւ և երկրպագութի մատուցանել ոնծոյին պատկերին։ որպէս գրեն կարանդին սկերվենուժին, և կեդրենոս։

Ա. Յս քարաշուն սոյն Թագէի, և հաւատալ արքարաս Յուգաւարին հանգերձ ժողովրդեամբ եղեսիոյ՝ նոցա ՁՅՈՍ-ատակարանոյ գիրանի՝ ոսրան արքարաս՝ զոր Թանգմանաբար 'ի մէջ բերէ եւսեբիոս Ձ ընտիր սրմոնիցս, յանկ երանք հարիւրեարդի և քառասնեարդի Թուականին եղեսացւոց, այն է Թուականն սեղեկիացւոց։ որ և հասեմատ երկրորդ ամի երկու հարիւր և երկու ոլիմպիադին։ և է երեսնեարդ ամ հասարակ Թուականին քրիստ, և երեսնեարդ երրորդ ամն 'ի ՅՆՆԷԿԱԿ 'ԱՐԱ։

Գ. Զրդ՝ յետ լսաւորելոյ Թագէի զարքարս և զժողովուրդն եղեսիոյ՝ կամելով գնալ և լոյլ սոհմանս հոյսոց՝ հրամարտակ էառ լարգարեն սոնատրուկ քեռորդի նր, որ հարգեալ էր իշխան հրամանատար ոչխարհին հայոց և զորոց։ վասն զի նախ ձեռնադրեաց փոխանակ իւր եպիս եղեսիոյ՝ զմեռաքարդ սին, որ էր խոյրարար արքարաս, եկեալ նմանանաւն ոչդէ, զոր սասրիք ազգ կոչեն։ և սոյն եկեալ գնաց 'ի հոյս, ուր էր սոնատրուկ՝ 'ի գաւառն շուրանայ։ և քարոզելոյ նոյ հաւատաց սոնատրուկ 'ի քն, և մկրտեցաւ։ ընդ նմին հաւատացին և մկրտեցան և այլ ժողովուրդք բազմք։ և 'ոչ խորտրդ ոչ սակաւ, եւ և գոչսարն սանատրկայ սանդրաւեալ։ Զ. Եւ ձեռնադրեալ Թագէի 'ի աեղի իւր եպիս զրաքարդիս սին՝ յոգաւ քարոզել և 'ի վերին հայս։ քայց շեղեալ սոյ ընկալեալ 'ի ոգոմաց քարաքաղաքն նայս։ մինչ և կիրեալ սոյ գնաց յոյսանաս, և քարոզեր անդէն։

Ը. Զ. Զեռ գնալոյ Թագէի 'ի նենդրին հայս՝ գրեաց արքարաս Յուգաւարն սոյ ոսրան հոյոց, և ասացոյ 'ամս մի յոյ, և ինչ ցինարդ սարարարաս ասանին ինա հրեայք։ և յայլ սրեաց զնա

ազգք քանիք՝ հաւատոյ՝ ի քո, և հրամայել՝ զի և այլք պարտ-
սեցին զնա։ Եւ օրինակ թղթոյն էր այս՝ Ի գրելոյ խո-
ւենացուն՝ ի դեպուրենայ։ * Ի թագաւորէ ազգայ հայոց՝ Ես ի-
մում սերելոյ կոչակ հանմայեցուց՝ ինդարդ՝ Խոսրովայ եմ,
եմ ոչինչ նստելի՝ ի քաւանէ թագաւորէ, այլ իրրև զմեզ-
ըս ուրեմն ես խնդացուցանեմ՝ ի ձեռն գրոյս։ զի հինգք՝ ոչ
գնալոյ են՝ ի դուռս պարզեսարանացոյ, ժողովեալ խա-
լեցին զքո աւանդս իրրև յանդամսոյ՝ ի զի մեծամեծ երդա-
սեցան, զոր ոչ ոք առ նս, նշանս և աբանելս, մինչև
զմեռեալս անդամ յարուցանել։ Եւ զիսոկսն, զի զորու-
թիւնս այս ոչ են սակ մարդոյ, այլ՝ ոչ։ զի և ի ժամա-
նակին՝ յարամ խալեցիկնն զնա, ասելովն խաւարեցաւ,
և նկիրս շարժեալ ասասանեցաւ։ և ինքն յետ երկոյ ա-
ստղոյ յարեալ՝ ի մեռելոց, և երկնեցաւ բազմոց։ և ոչ մ
յամ՝ սերելս մնան նոր՝ ի ձեռն ոչոսկերտաց հորա պան-
ելիս մեծամեծս կատարել։ որ և առ ի ինքեան հայոց
յայանուցեալ։ Եւ արդ՝ ոչ սուտ հեռուն ոչոսկիս զոյ գիտեմ,
որ ինչ ասեցեալ է հրամայել՝ ի վերայ ժողովրդեանն հրելոյ՝
որ զայն գործ գործեցին, և գրել՝ ի ձեզ ասելոս։ զի
երկրպագեսցեն քոյ իրրև Աստուծոյ։ ՀԱՐԸ ԼԵՐ։

Իսկ սիրելիս յետ առաջի ասելոյ ծերասիրութեան զանազան
աղգարարս՝ գրեալ նոցա այսպէս։ * Տիրելիս հայոց հրով-
մայեցայ՝ ազգարարս ի ձեզ հայոց՝ ինդալ։ Օ Աստուծ
մեր՝ ընտրեալ զի ընտիրս առաջի իմ։ վասն որոյ նարհա-
կարեմ՝ ի մէջ քեզ հասցէ։ ի ձեզարան՝ ի բազմաց մեր
ընտրեալ զայդ յառաջագոյն։ հայոց և պիտաս առաւելա-
գոյն։ զոր և նրանցն՝ ոչ։ և եթէ յետ յարանն՝ ի մեռելոց՝
հաստատեալ ելիս բազմաց, ինչ ասեմ։ Ի որոյ և ես կա-
ցցայ առնել զայդ, զոր և դու խորհեցար։ այլ քանզի
սովորութիւն է հանմայեցուց՝ ասեմ՝ ի հրամանէ ինձ ա-
ստանոյ ոչ հաստատել, մինչև փորձեալ քննեսցի՝ ի սենեկ
զնատեն։ զոր ոչ ոք և իմ յարանեալ զանս զայս սենեկիս։
սեռ՝ ուշամարդեալ սենեկիսոս, զի ոչ քննեցաւ նա յա-
ռաջագոյն՝ ի տեսանել։ Եւ մեր առնաք հրամանս ասեմ ու-
նիս, որում և հանոյ ինձ հանիցի յս, ընկալցի զնա ի ձեռս
և մեր այնոյիկ ուղարկեալ՝ որ ասասցեն կոչեն զբրիս-
տոնեից։ Եւ զի ժողովրդեանն հրելոյ, որ յանդգնեցան
խաղալ զնա, գրեմ ընտ, ինչ ոչ ապրանի խաղալ էր նա
և մեղու, ոչ՝ պատանի և երկրպագուն, յորմամ առեալ
պարարտեն՝ ի պատերազմն սաստիկացոյ ապատանեալ
զոչ յինն, քննեալ հաստատելոյ նոցա զարմանն։ Օ ապ-
ատանի քանս սիրելիս յիշատակի և տեղատարածեսցես՝ ի վերս

Ջու-

1՝ Հ ՅՈՒՆ ԳԵՏՈՒ ՇԱՆ
1՝ Մ ՇԱՆ ԽՍՈՒՐՈՅ

Զոտոյսիսկեանն քրիստոնեից։ գլուխ։ ۵։ և ۲۱։ և Եւսեբիոս։
պատմ։ Եկեղ։ բ։ 2։

Յայնժամ միւսանգամ յաւել ապաշաւ գրել թուղթ առ սի-
քեր՝ սլարիս։ * Բարեաւ սոցանչ հայոց՝ ասն խնդրեալ ոսիքերի
կայսերէ հռովմայեցւոց խնդրել։ Թուղթ գրեալ ի սա-
ծանաբանայ սիրոնիպ տեղի։ և ընդ հիսանոն մնացուցեալ քա-
ղաքացայ։ և ելեալ ոչ յամաստանս ինչ։ զորս ինքեանս
սիրէ յոյժ ապրանքն ի։ զանցն առ գաւառ։ ի քնեան ի մարդ-
կան տուեալ լինի ամուսն։ և ապրանքս ապրուհետև՝ ելեալ ոչ լի-
նիցի հատանց ածին՝ մարդոյն։ ոչ լինել նա ազ կայսի։ և
երբեմն յոյժմանն՝ մարդոյն ստանան ի քաւել ինձն։ Բայց
քեզ ոմն խնդ հոգոյ թանեսցի առաքել զայլ ոչ լինիմ փա-
խուստակ ապիշասան։ զի լուծցի նոյն սնոտդանաբ յիշեա-
նունն։ յոր կարգեցեր զնա։ զի զի սրտի զկնան հրեշտն։
և խուսեաց զմ ի ասարատպատաց առանց քայլ հրամանի։
Ողբ լինելոյ ընդ ընկնողս։

Ե։ Ամն ի ամի և նեղանի մանուկ ազգայ ասորեասանի՝
պրի արտաքնի դարանից ոգեալի։ որ հոստեր ի բարեալն։
ընեալ զարժանն ազգարս ի ձեռն թագորի՝ դրեաց առ նա։
և ինդրեաց առաքել սա ինքն զնոսիրս։ ազաչելով զնա
միանգամայն՝ արձակել ի կապանաց զնչնանն ուրեալ։ զոր
արգասրս կալեալ և ապրեալ էր ի ընթացս զնան իսկ ինքն
ինքեան։

Յայնժամ ապա արձակեալ արգարս զնա ինքն զոերոգ՝
դրեաց թուղթ առ նեղանի սպանն։ * Բազարս ազգայ հայոց
սրբոյ ինոյ նեղանի՝ խնդալ։ Զիր ողջունի քոյդ ասեմ,
և զկերոյ լաւն ի կոչնոց։ և զնեան ներ թանդն նոր և նեղ
կամ՝ իցէ քեզ։ կորգեսցեն զնա ի ներակոյսն նենունի,
ոգ և կոմիս։ Բայց զնչ սոյնդ՝ զի դրեցեր առ իս։ թէ սուր
առնել զայդ բժիշկ։ որ զնչանոյ առնի։ և քարոզեն սոյ ինձ՝
ի ինքն ի գնար և զքուր։ զի տեսից և լուսոյ դնա։ նա ոչ էր
բժիշկ ի արուեսաի մարդկան։ այլ ապակեցա էր որգեցն
սոյ՝ սրոպն հոյ և ջրոյ։ և վնասոկ հասել ի կոչնանս հոյոց
առաքեցաւ։ Բայց յընկերացն ինի ի գլխաւորաց սիմոնի
ասուն՝ նա ի կացմանս սրանից առաքեալ է։ ինդիր սոյա-
բեալ լսիցն նանս, յարմամ և հայրն քոյ սրասաշն։ և նա
բժշկեսցի զսանոյն հիւանդանս։ և ձանաստարհ կենաց
յոյցցի։

Օ սայն գրեալ և առ արքայն սրբոյ պարսից յորդոր լինել
լսելոյ նա ի ծանաքանն ձշմարտին սոյ։ ոչ քեզ։ և սրինակ
ինքեանս դալ ի ծանաքանն ձշմարտին սոյ։ ոչ քեզ։ և սրինակ
թագաւորն էր պարսից։ * Զգալ սրբոյ հոյոց սրասաշնի
եղբարն էր պարսից։ Լիսեան՝ ի ոգ
եղբարն իսուամ պարսից սրբոյն խնդալ։ Լիսեան՝ ի ոգ

զոտոյսիսկեանն

զոտոյսիսկեանն

խուսաքակ

,, լսեմ զ՝ի քո մի բան՝ զոր ասացեալն ես՝ զոր խաչեցին զիս՝ զայն ասա՝ որ յարեաւ՝ ի մեռելոց՝ և առաքեաց զաշակերտս
,, իւր՝ ի՞նչ տիեզերս՝ ուսուցանել՝ ի հանապազ՝ և ի՞նչ յա-
,, շակերտաց նի՛ զլիսաւորաց՝ սիմոնն անուն է՝ ի կայսեանս
,, քոյոյ՝ արուեցեալ՝ արդ՝ ինդիր՝ զայրեալ զայնոցա՝ զնա՝ և
,, նա՝ ցուցցէ՝ զնմա՝ զոր՝ հիմանդանէ՝ զի՝ ի՛ ձեզ՝ և զնա-
,, նապաքն՝ կենաց՝ ասացցէ՝ և հաւատացեալ՝ քանի՝ նի՛՝ զոր
,, և եղբարք՝ և՝ ամենեքեան՝ զի՝ հնազանդեալ՝ քեզ՝ կամա-
,, ՝ զի՝ անարժեալ՝ է՝ ինձ՝ զձեզ՝ ի՞՝ մարմնոյ՝ աշխարհս՝ ի-
,, նչ՝ ինձ՝ մեռելոցս՝ հարազատաս՝ և՝ ի՞՝ հաղոյ ։։

Զ՝ զոյսսիկ՝ թագեցս՝ գրել՝ երանելոյն՝ արքայազուն՝ զոյսոնՀեն՝
նց՝ ի՞՝ դիմանսն՝ իւրում՝, և՝ չեմ՝ ընկալեալ՝ զպատասխա-
նիսն՝ վնասեցաս՝ յանցաւոր՝ կենացս՝, կենցեալ՝ յեա՞՝ հաւատա-
ցս՝ ի՞՝ քո՝ ամ՝ կամ՝ երեք՝ ։ Թագեալ՝ է՞՝ ամենայն՝ ամ՝ ։ է՞՝ ։ և
թաղեցաս՝ ի՞՝ քաղաքի՝ իւրում՝ յեղեսիա ։։

Գ՝ Լ՝ Ի՞ Խ՝ ՎԽԹ՝

Հայրապետ՝ Եփրեմայ՝ սեանէ՝ և՝ սանարէ՝, և՝ գրչեցոյ՝ նոյն՝ ։
և՝ թարգմանեալ՝ զգաս՝ զգի՝, և՝ նախարարեալ՝
գասարիայ՝ ։

Զ՝ որոգաւորութեան՝ հոյսս՝ որ՝ էր՝ ի՞՝ ձեզս՝ երդմանեալ՝ 34
սգերդին՝ մերոյ՝ աբգարու՝, յետ՝ մահուն՝ նոցա՝
վրդովեալ՝ լիմեցաս՝ ։ միանգամայն՝ և՝ վայրեալ՝
չսեմ՝ նի՞՝ ի՞՝ երդս՝ ոնդարանեն՝ ազգաւորեցաս՝ ։ Վասն՝ ա՞՝, (Ա)
նանուն՝ արդեն՝ նի՞՝ որ՝ և՝ անանուն՝ կոչի՝, և՝ սանատրուկ՝ քեզ՝
սրգի՞՝ նաբեն՝ ի՞՝ մեռանելոյ՝ նաբոնն՝ միանգամայն՝ Յիսուսեցին՝
հոկտառի՞՝ միանոյն՝, առանն՝ յեղեսիս՝, և՝ սանատրուկ՝ ի՞՝
չուարշանս՝ ։ Լաւ՝ ի՞՝ թագաւորել՝ նի՞՝ նախարարքս՝ հոյսս՝, որպ-
սա՞՝ երկաս՝ դեղանարեալ՝ յերկիրս՝ ազգաս՝ թագրին՝ հա-
ւատացեալ՝ նին՝ ի՞՝ քն՝, թագին՝ զհաւատսն՝, և՝ դարձան՝ ի՞՝
հեռագրաւորեն՝ ։ և՝ չրթեալ՝ զմիս՝ սանատրկոյ՝ զնս՝ ևս՝ որա՞՝
ցան՝ ի՞՝ կամ՝ ի՞՝ յեռանց՝ ։ մինչև՝ հնարս՝ մերժել՝ նանս՝ զերկնս՝
քրիստոնեութեան՝ ։։

Զ՝ սա՞՝ արքունեաց՝ ասցս՝ և՝ ասաւել՝ ես՝ քան՝ զսա՞՝ թագեալ՝ 35
անանուն՝ զհաւատս՝ քոյ՝ ։ ի՞՝ ցաց՝ զատանաս՝ կոյս՝, և՝ չոչաս՝
զնա՞՝ զրոշեաց՝ ։ և՝ զոմանսի՞՝ եղեալ՝ զայնս՝ ժողովրդեանն՝
սրբ՝ ոսանանեն՝ զպատուեր՝ փրկչին՝ ղեկեալ՝ ի՞՝ էր՝ գրան՝ քա-
ղաքին՝ նգեալս՝, իսարեցաս՝ բառեալ՝ զայն՝ ասան՝, և՝ գնալ՝
մեռանելոյ՝ ի՞՝ սեղն՝ նի՞՝ զբաղեալն՝ դիցն՝ ։ Լ՝ յամ՝ սանիս՝

Մարկ. ... գիտէր խորհրդոց Թէպէտև ամենայն յայտնութեամբ երևեցի չէաւ
ասացեալ եղեն, զամենայն զօրութեան Հօրն իւր ...
35 լաւ։ Նոյն 'ի գլխելն մեծամեծացն ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
36 Իսկ Թէպէտ ... 'ի յարկս ... Մարկ. ԺԴ. 31.
[illegible] Ղուկ. ԻԲ.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
37 [illegible] Մարկ. ԺԴ. 32.
[illegible] Ղուկ. ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Է. Ն... [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Քաջանայն ուժեր • և ոչինչ արգելանս ասպնջնանս խաղաղ-
ութեան զքարոզն և զդոնձս թագաւորին •

Ամենայնիվ ի նոսա ունելով հոգս զքարոզն • և ապա սոսկ 38
հրամանն կուսակաց զեմ զաւակ տանն ազգարար՝ բաց յոգ-
կանցն, զորս հանեալ յերեսաց բնակիցցոյ 'ի կոչմանս հոշ-
ուանիս • Ոչինչս և զշնչոյն հեղմանէ զվին ազգարար առա-
քեալ 'ի խառնուն, թողեալ նոսա զոմինանն միջոցեալս վիճակ
բաղերարուելոցն, զորս գտեալ էր միջոցեալքն ընդ յոգբարի
ջեռուցի հրամէ •

Այս հեղմանէ թագուհի հաստատեալ 'ի հաստատս, և զոյ- {42}
գարուցեալ շնորհօք հոգւոյն սրբի, ոչ կամելով բնակիլ 'ի սիզ
կուսաստանին՝ գնաց յլեռն յաւուրս կրկնեալ կիսոյն • յորս և-
զի ասէ սաստիկ ՅԲ մարգարէանալոյն ազգարան • փոխ • ԺԸ •
28 • Եւ առնէաց զայն իսկ զնանս ինքն գոլեան թագաւոր
յոյժ յերկիրսառն • և բաղեաց կիսասեղոց • ՅԲ սրամ զիրսկ {2}
և յոյժանուս • Դան • Ի • 2 • 3 • Ի 4 • և պատեր • Ղ • 2 • 6 • Ի 8 •
Եւ 'ի մեռանիլ նմա՝ թագեցին զնա փառաւոր առաջի զրանն
Դաւթի իւր զարարեալս ազգաց, զնեալ նոսա զիրսկ նշանաւոր •
զարմի առեն եւանելիս • Ի • 12 • և խորհուցին • Ի • 32 • թեմ
զոյգաւոյն զինչն 'ի ծանն իւրեանց •

Դ • Իսկ սրբն Թագուհս, զի գայթեալ էր 'ի կորուստն աղ- Դաւանիա •
ամանոյ, և քարոզեր զոն 'ի սահմանս Հին Հայոց, ընտեալ Գրիգոր • 27 •
զգուշն սանատրիկ՝ ազգարանս յոյժ • և գիտացեալ՝ թեմ նա Ներսես • 19 •
եկեալ է զոյնն 'ի լաւարան գաւառս • յորս յոն հրապա- Գրիգոր •
գովիցաւոց 'ի կեանսին • և անդ հաստատեալ զեկեղեցին՝ ձեռ-
նադրեաց եղեալ զեպիսկոպոս • բան որում գրի յայտնուորս •
գէ • 21 • 23 • Ի 31 • և ոնանք ելք ինքն 'ի միջոցեան՝ գնալ
յերեսանս • և վերադարձեալ անդ զոն • Եւ եղեալ 'ի մեռա- {46}
նելոյն 'ի սահմանս միջագետոց՝ պատահեցուն նմա զ եղբարս
սանատրիկաց 'ի հաստատեցեալս առ սանատրուկ՝ ոչ ելք հնար,
այլ ամենայնիվ և ուրացողանք • զոր դիմաւորն սնանն
եղ խրեալ, որ թագաւորեալ ոսկի • զորս տեսեալ սիրն թա-
գաւորի՝ բարկացեալ ոչ զրն, և դարձեալ 'ի հաստատս, և միրտեալ
զնոս • և զանկի ձեռնադրեալս բանանայ • Եւ ոչ միանգամ
զնոս իւրեանց՝ սկսան շրջիլ ընդ առաջնոյն, և քարոզելն
զոն • որք և յանուն գլխաւորն իւրեանց՝ ասկիանոս կոչեցան •

Ամենայ զայս սանատրիկ՝ կրկնեալ առ ինքն զնոսաքեալս 'ի ա- {48}
ւարանն գաւառս, և ասան զնոս • և մին յաշակերտաց նորա Դաւանիա •
զարարեալ զարանի յիշեցեալ 'ի նախկինեանս զլուխն, Հոլմնիս 19 •
զեղանիսարան • Ասան սանատրուկ ընդ Թագուհի և զրաւեալ Գրիգոր •
իւր զանգաւեալս զնոս հաստատեալ կրկին ոչ 'ի հաստատս, զոր
ուսեալն էր 'ի սոն առաջնոյն • Եւ 'ի զինել մեծի սրանցն-

[Ա.Թ. ՀԵ.] լեաց 'ի մէջ որբուհեան՝ հաւատաց 'ի քրիստոս նախապարտ ոմն մեծ
հանդերձ ՅՈՒՐ տունքն բարով, որ և կոչեցաւ ասանուն, զոր
լուծեալ թագաւորն՝ բարկացաւ, և նա փոխեալ քեռեան հրաւիրեալ
ի ՀԱՌՆԵՐ, և այնպէս կատարեցաւ. նոյն 'ի քրիստոս։ ոմն պատմի 'ի
Ճառընտիրս, և յոյժմեւուրս։ գիրքն։ 23։ Այնպէս հաւա-
տաց յոյժմամբ 'ի քրիստոս և մկրտեցաւ ոմն մեծ զորման-
դուխտ անուն հանդերձ իւրայիսիքն, զոր եկն իբր երկերիր ո-
դիք։ զնոս ևս նա ռանատարակ ոպանանել արար։ Լուսաւորչեան
առանձնացուցեալ մերձ բակունս եկեղեցոյ 'ի լիոռն ծագկիս։

Հանդերձ ուրեմն։ զորոց ի. ունիցի խոսել 'ի գլ։ ԽԲ։

{49} Զ։ Զայսու ճանաչեն 'ի հայս և բարեմուղիանս ա-
ռաքեալ, թերեալ ՅԵՐ իւր պատուական տիրամարդն։ զորմէ ասա-
գին պատմիչ մանրիս խորհնացին 'ի թուղթն, զոր գրեաց
առ սահակ նախարար արմրուանեաց։ Այլ յոյժանելոս աւան-
ուրանքն ձեռագրեալ առն 'ի մէջ կի պարիս կիր կիսորդի փոյտի
զարտակիր ոչ ՅՈՒՐՈՅՆ։ և յարեամ եկեալ ժամ՝ ինքնան
տիրամարդն, ապաստին դնա առաքեալքն, զի ոչ հնարեցին զարա-
կեցն զայն։ ոչ զի լուսի այն 'ի միմիայն խրատեալ։ և 'ի
բժշկութի տիրամարդեանց։ և ամենաշնորհալ հոգոն կատարեալ
զհոյցաշնորհս ՅՈՒՐ։ եպ զայն 'ի մէջ երեանց իւրոց։ և ետ նոցա
զնոցն իբր յիշատակ։ Յոյժմեւուրդն գրեր։ լեռ։ անդ ուս-
ժամանն ասաւորեցաւ պատակին 'ի տարեալի անդ։

Զիս փոխանն ոչ ՅՈՒՐՈՅՆ 'ի տարեալի անդ։
ոչ գտանալ զոն հոգոն կենդանի՝ տիրեցաւ յոյժ։ և ասացեալ
զայլ առաքելոցն՝ զանազ զինն զգերեալն ՅՈՒՐ, զի տեսցէ զնա.
և իբրև բացին զտոպանն, զանն միջոցափոխեալ զնոյ յերկինս։
որոյ փոխն մնաց սիրն բարեմուղիանս ի ՅՈՒՐՈՅՆ։ և ոչ կարէր միմիայն։ Զայն ունելոյ առաքելոցն՝ եռաւն
նմա ՅԵ խնդրոյ ՅՈՒՐ զիրացեալ պատուիրն զայն 'ի միմիայն։
անդ ՅՈՒՐ։ Լոյս ՅՈՒՐ առեալ եղեալ զայն ՅԵ իւր 'ի հոգոն։ և
եկեալ յոյն անձանոցեալ զորուեալ։ ոչնոր պատակելի հարա-
ծեալ զբաղմանն գրեալ 'ի ՅՈՒՐ տեղեալ, մանաւանդ 'ի տեղւոյն՝
որ կոչեալ գաղանաց գրեալ։ ուր կոյր կուրքն անտեսեալ գրեն
ՅՈՒՐ ազգագիտեալ լինելոյն։ ի. անդ. 'ի լերինն կանգնեալ
հոգոն զնոյ։ ի. ասա զինեալ մերձ 'ի գետն զնկեալ։ զոր
անուանեալ ՅՈՒՐ։ և եպ 'ի նմանն զգիրաշարն պատ-
կերն զոյն։

{50} Լոյս զինեալ առ հոգոն յանուր և 'ի զգուշաւոր տեղւոջ զան-
հոգոյն՝ հաւաց զանազ կոչեցեալ։ ժամանակաց ոնգը զիրանան
և. զոր կանայս։ որոց գլուխ կացոյց զմարիամ զայրն յուսիկ
լիշանին։ և երկիր ՅՈՒՐ զանոնս զայրն արմրուանոյ։ և ՅՈՒՐ զոր-
ծեալ զանոնք մանաւանդ։ Լոյս ՅՈՒՐ աւետարանեալ 'ի

Զ։ Զայսու ճանաչեն ՅՈՒՐ։ Զիս։ 15։ և 20։ Վերամ։

Յովհ· Գ· 8·
Յովհ· 30
Գործ· 15· 20·
Յովհ· Ա· 30·
Ամենայն ազգ·

սարքին հայս զքո զարդեալս զգաստանն ի հաստատ · Եւ որ
և զայրն առնասարկեալ զկանանէն թագաւորի , և զկողա-
բարեկեն նոր · Իսրաել բաբ նոցա , կուսաւ առնասարակ զբաղ-
իւր , և ասասն զնա · և նա հանել զձորն բարձեալ զվանեալ ,
խոսել ի քարոզեն արանքեան , ի տեղեաջն որ կալեցաւ յա-
ռանն նոր բարձեալում , և յիսուս բարի · որ և ասեցաւ հանի ·
և անդ թաղեցաւ մարմին նոր · զայլ կնա ի մեկոց փոխարեր-
գաւ ի մարգարիտաց բաղաք , այն է Նիկիկիա ·

Լսեալ մարգարէքդ յուսական յանձն արարեալ զվանեալն ի ձեռս
անուանի քեռ արդեալ սասոյ՝ կանոնս յոյնկոյս գեաստն , և զինուսալ
իւր իրդեմ յառանձին տեղեաջ՝ ի նմին կատարեցաւ ձգնուն ·
Նոյոյ յեռոյ նասն ոչն ինքն սենա թասլեալ զվանեան ի ձեռս
մարգարէի քեռ մարգարէի՝ զինուսաց իւր խուզ ասրն , և անդ
զվանեաց զվանեան իւր · Ի սոկ ոչ կաւոնք , որք կոչին ի
վանեան , սենանք ձգնաւորք և ասանք մարգարտաւոր կատարե-
ցան · Զայս վանք յեռ ունեալ սքն գրիգոր լուսաւորիչ նա-
լաշ զինուսոց · այլ զուսանարն եմեալ ոչնարեալ ոչ և երն · և
գիտեալ՝ զոր կանգնեալ էր սքն գրիգորիս , կոս. ոն-
ուի , և Եւ իւր լսեցուցանէր · և նոսա գրեալ թեմ պան-
ելեալս · զոր և յեռոյ կանգնեալն ի մէջ գերեզմանին որբա-
ասալ սրբոյն ·

Է · Պատանեաց արժան է նշանակել և զայս · իբր զի՝ Եւ ա-
ռանդելոյ յայտնաւորեալ ի յոանէ · 30 · և Եւ սքն գրիգորիսի
ի ձեռն ձի սասելոյ · եկն ի հոյս և յաղագ սուրբեալ , այն է
թագաւոր մին յերկոտասանից · և կատարեցաւ յոյսն քաղաք ,
և թաղեցաւ անդ · Ոչ մի թանմանի առաքելոյն , որ կա-
տարեցաւ ի հոգիս , ասէ , յաղանաւորն , թէ նոր ասկեալն
բնութեալ նասն ի հոգեոց , լուսոյս , անաթ տարեալ էրեն ի
հոյս ի յոյսն գաւառ յԵրն սուշնեալ · և երբեմն ի գեղոն
խոսեալ · Զայսոցանէ ունիմք խոսել և ի ծանանաւորեան ·

ԺԲ · (2) ·

Ի նմին ժամի և եղիցի ուրակեալս թագաւորի առաքելոյն , որ
հեռանուրեալ էր եկիր ի լուսակրոյ եղբարէ ոն , եկն ի հայս ,
և անսի յաղաս յոյսանոն և յուսի գաւառ ի քաղն սահան
երեք աշակերտաք · և գնաց ի գեղն գիա , և գարձեալ զամ-
նեսին · և եկեալ ի գուշան այրուն՝ անդ կատարեցաւ քարա-
կոծումն , և ընկեալ ի գուբ մի անյայտ · և յետ ժամոց ի
բաղ եկեալ՝ սարան գնա ի գիւղն ուռնկոն , և ասա ի
վանքն գրիգորիսի · Իսկ յեռոյ վաչական արքայ սաղմանոյ
կանգնեաց զիւն ի մէջ գրեն , յորոյ վերայ սնեկոտիս նարն
վաչականայ ձգնեալ՝ հանգեաւ ի քն · Իսկն ի հայս և ոչ սքն
հուսանիկոս ոչն յեռեմանանից · և նահատակեալ թաղե-

Գործ· 21·
Գործ·

Գործ· 8·
Գործ· 30
Գործ· 15· 20·
Յովհ· Ա· 30·
Գործ· 6·
Գործ· 5·

Լ.մ. ՝՝ ցաւ 'ի տեղւոջն , սր ապրիմ յանսաց նոր կոչի սասալեա , սոյն
և սասիցեա ։
Լսեր սանասարուկ յետ տիրելոյ հասարկն թագաւորին սասրին Խորենաց։33։
հայոց՝ արար բարեաւ գործս , յորոց մի նկեր շինսէ մեծրնայ
քաղաքի , զոր զի 'ի խոսիսիլ նոր 'ի գիսանաշարութենէ քանդեսցեալ
{55} զնոսն , և նորոգ շինեսցեալ պայծառ յոյժ քան զառաջինն , և
պարարեալ կրկին պատասխարաւ , և զարդսն իւր կանգնեսցեալ
'ի միջի սենեկաց 'ի ձեռին ոչի գրեալ , առ 'ի յայսր առնելոյ
(3) լեր 'ի նոր շինսն քաղաքին ապառեցան գանձք նոր , և մեսցեալ սին։
Եւ լեր յայն առաբան զինչ ինչ գործիր 'ի վերին հայս ,
գրեսցուք 'ի յաջորդ գլուխսդ ։

Գ Լ Ո Ի Խ · Ի ·

Յաղագս Բոփառարելոյ 'ի վերին հայս ոգեշնչեալ և հինգ գրեալ ։
Եւ յաղագս ի գրեալսդ Բոփառարոյն պարսից ։

Զ ապրեալ քանզի են 'ի պատմութիւնս արտաքին մաս-
նաւորաց , և մեծագրաց , և մեծագոյն 'ի տարեգիրս կաւանեկանաց
տանիսասի ծանկանցի՝ 'ի վերս անցեալ աշխարհին վերին
հայոց , թէ զինարդ յայն ժամսն գան գործեալն ոգեշունչք
և հոգեմարդիկք յինքեանս կոչեալ զայն ։ զորոյ կարեսն
աեսանել և 'ի ծանուցեալսն ։ ՝՝ (1) ։ Ասացեալ առեալ և
մեր՝ սրչափ ինչ հնար էր յաղագս հարազատ պատմութեան
ազգին մերոյ , առաջի գնեմք սասս ։
35 Եղեր՝ երբեմն մեռաւ զենան սրքոյ՝ զոր թագաւորեալ էին
հաստատեալք 'ի մեսն վերին հայոց , արասուքեն թագաւորն պարս-
սից՝ զոր այլք արասուան կոչին , կամեցաւ միասանգամ թա-
գաւորեցուցանել 'ի անդն նոր զարշելի զորդի իւր , զոր յա-
ռաջնմէ մերժեալ էին հայք ։ այլ յոլ հաստել նոցա վերադարձ
ընդ զնա՝ թագաւորեցոյց զմիւս սրդի իւր զերեց սրչակ
անուն ։ և երբեմն եռեսն թէ կայսրն սինչ ընդ ամոցաւ այնմ՝
հանդարտեցաւ դիմել և 'ի կոզմանս ասիական հիւսիսայ
մինչև չեն կարողացեալ , կամ չալ ընդարձակել զիշխա-
նութիւն իւր , և զի ձեռն կարկ պիտան եւ սառասկեսցեալ
նոր , քաղաքն 'ի նոխարարաց նոր խորշեին 'ի նեսանէ ։
Լ՝ սա երկու 'ի հոգոյնսն՝ ցի են շինեալ , և արդեն նեղքնսն՝
միաբանեալ ընդ իւրեանս զամենս 'ի նախարարացն պարսից ,
առաջնոյն 'ի ծանուցեալ ոչ եսարանս աւ տիրեալ կոյսր , և խոր-
ոեցեալն 'ի հանանն՝ տալ իւրեանց թագաւոր ոչիրասա զորդի աբ-
շարայ զծնեալն 'ի հարանէ նոր , սր և կայր 'ի հռոմ ընդ

Գրիգոր։ Դարեհիր։ Ը։ գլուխ։ 31։ գիր։ 'ի 44։ Հայ։ վերագրաց։ Խոր։ Բ։ գ։ Խորենաց։

Ա՛մ դեռ 35

այլ պատանեաց · և մեք ասեն ի գալ մի վիճակաւորութեան առաջ
զարատեաց ·

Պարսկաստեաց ընդ այս սիբելեան՝ շքեղագոյնք պերճանացեալ
զկիրառս , և արձակեաց ի տարսս , հրամեան ասեալ՝ ամենայն
զանխաւսանս զահեղ զանոն՝ մինչև հասցէ մեզ ի սահմանս դրան
սոց , և ալ մերոյն ի սիրելեան ընթացք · Բայց զի գաստանանան
հրամանի լեալ սպասէս արքայ դարձոյ՝ հրամայեաց կնքեալ
բարեկամանս դարձեան ի Ներսէ խոր , և արքայական ամենայն գնդ
մահու եբարձ ի կենաց , և զլեռնակ յայոմիսն գոգոնս զան-
զնացեալ , որ ոչինչ կարէր ասանել ընդեմ արքային ·

Լսեալ մեր հրամանաց՝ զի գոյր ի թիկունս , առի մեք հասեալ յաս-
դեմ՝ ելեալ զհանդերձանս հասանելոյն ապատանց յոգս ասելոյ
եր յայնչափ ժամս , և հետ զարքունական զարատահարեան ·
վասն ի նպատակս սոցա մահու անկեալ զՀաղեցան · ի կենաց ·
Զոյն լանել սիրելեան՝ զարձակեաց զիսոն հրամանաց զան-
լուսաւոր արդարոն ասելն , զոր ասեալ կալեալ զիրիսաղ հա ,
դնալ և մարտել զարատեաց , և առեալ մեզ զիրքն զիրիսաղեն
պարսից · և ոչ զի դիրիսն յոշաղեալն նոցա ոչ , զրեալ
սիրելի առ միմեանս եղեալ փարատանոյ արքային մեզ ·
առ այն քաջ և երևելի , խաղալ զորք ի մերոն հայս , և
բառնանալ ի մի ենք · զի յանեալ զայն արքային պարսից՝ յար-
ձակեցեալ սոցա յոգնասէն սրբոյ հարց , զոր ի թիրեցուցեալ
եր անդէն · և այսու ի ժամս դարձ զանն պարսից՝ գիսալն
մեզի սարարուցաց զիմել անդր և թիկունս · Ի՛սուսանելոյն
գրգռեալ և զիրն աշառեալ յարուցանել սիրելի ընդեմ նա-
ռին ապատանեան · Ա՛յս ոչ սոցին ամենայնի վերուկայս կարդեալ
կոչեալն զիմեռեղեան զի սասանոն սարայ ·

Գ՛ռեալ մինչդուստ վրացոյ զպատգամն կալեալ՝ ընդ
գրեալ կառնելեաց սակիսան , խնդրեալ օգնանի յեղբարն
իսրայ՝ ի փարատանալ արքային մեզ , և միջոցաբ նորա
ընդ մեզ ինչ խոստացեալ՝ ի ծածուկ ծառայիսն արքային թիկունս
զերին հոյսդ՝ եւ բառնալ զնա · ի կենաց պատանանանեն ·
և անդէն վարկանելի ինքն մինչդուստ յուշանկեալ բազմանալ
զորայ յոյն ՅԾ ենն և. հետ զլաղոյն արարաստ , և ի ծա-
գանանալ անդ ·

Ելանելոյ զանդ սարատանանալ պարսից զանոնչ արշակայ արքայ
Լեռնոյ , և զինագաւորել մինչդուստ , զայրացաս յանհնա-
զանն , և գանդ սասանոյ գասանանալ ի ձեռս արքային արքայ
հրոյ կեցանելոյ , արձակեաց ի կուսանս մերին հոյսդ սա-
հանալ մեզ ի մինչդուստ · Ի՛սկ մինչդուստ սանանարեալ վա-
զարեալն ազգ. արար մեզ ոչոր առ փարատանն եղեալք իսր , և նա
միաբանեալ ընդ ինքեան գալոնս և զարքունատանն ի ներս և ինքն

Գ. Խ. ԽԱ. զդէմ՝ սեմիլ սլարսիցվակ հայք այնր կոգման յերկուս պառակ-
տիլ՝ կէսք անցին 'ի կողմն վրայ, և կէսք 'ի կողմն պարսից։
Ինդ ասա Նիկոս ինարսի քարդարեալ փարամանս և միջ-
դան Եղկմ արշեղի արքայարդացն պարսից բիրմ Հարսնանս
հառացանելին 'ի զարս նրա. և նա ինքն փարամանս 'ի վրայ յար-
ձակիլ արքային՝ Եհալ սուսերաս զարդարարա նորին, և վատա-
գեաց գնա։ այլ ոչ կարաց կրկնել զհարսնանս յանցանել երբ-
վարին իւրոց թարսալ։ նա զի և թիկնապահքս արքեղի բոլո-
ցեցան գնալու։ Իսկ սակայն ապրանակ չգտանի անկեալ 'ի զորան
պարսից՝ երբ ՌԵԿ մեռեալ էրեն արշեղ։ Խուսափեցան առ հասա-
լակ։ և 'ի փախուստս դարձան։ և վարանեն զորացեալ՝ հաս-
տատեալ զեղբայր իւր ղիմրդաս 'ի թագաւորն վերին հայոց։
և նամակեաց զինակիս Հին ի Ձեռամբ նր։ և այսու օրհնու-
կաւ եղ զերին հայոցասան։ 'ի ոտիցն պարսից ի ասկիսասն։
զոր և յիշատակեն յանդարս 'ի գիրս Նոխանոց։ ԺԸ։ 4։ և գիրքն
կատարս։ գիրս։ ԾԸ։

36 Գ։ Եվ դալ ամին միւսոյ վերասին զարաժարդն եկն ապաս-
ճեա սրբոյ պարսից ամ արքային գալ և տիրել երկրին հայոց.
այլ միջոցաս 'ի ձեռն հայոց և վրաց վանեաց գնա։ Իսկ այն
ինչ կամէր ապատիս անդրին միւսանդամ յարձակել 'ի վրն,
դարձեալ հասանէին առ նա՝ ՌԵԿ գալ 'ի վրն քս վասեզիս
հանդիպելոյ ահեղ պատարագաւ. որոյ և անդրս լեալ նորա
'ի տիրելոյ աշխարհին՝ զարձաւ 'ի աւերն իւր։ Ամ. շինեալ
նախարարս պատարագ ընկալեալ ընդ արքայն 'ի վասեզիս՝ զբա-
զուածաց զարարիս 'ի վրն արքասանի. մինչև տեղեկանն մեռ-
ցեալ ապրանքն՝ ելոյս եռ սկսեալ արարիք 'ի կողմանս վրկանաց։
Օ այն իբրև լսեաւ վասեզիս։ նստաւ ընդ իւր զտարարդաս՝ զոր
առաքեալ էր կոչարն թիկրել 'ի վրն պարսից։ և քարանձաւ զ-
քանց եղ 'ի ՁՆՈՒՐՆ սեծել և նստուցանել զնա յանձամբ թիկրաւն։
Հայնժամ ընդուսաց ելին տարարարաս բազմն 'ի նախարա-
բացն պարսից հանդերձ շինականաւ։ և ընկարան զնա իբրևնանց
'ի թիկրն։ և յետ մի կնեալոյ անտի վասեզիսսի՝ սեծին զարարդաս
'ի ախարն։ և սնոր երևելի հանդիսիւ թիկրեցուցին զնա։
Ամ. ԶԷն վն իրեք զարանեան՝ զորմն երկար գրե սակիրաս
Ի։ 43։ անկան երկարակաշն 'ի մէջ նախարարաց։ միարա-
նեալ ամենց 'ի նոցանն՝ ԶԷրեմ տարարարաս՝ յետ սակաւաց
կոչէին անդրին զարարդաս՝ գալ և թիկրել։ և 'ի յարձակիլ
նոր յանկարծակի ոգեկանանն։ ուրեմն ասելոց՝ սակրեցուս առ-
բարդաս փախչել ընկերն առարաց առ հասարակացեալս։ և ելեալ
արարաչեան՝ վասեզիսսի հասասանելոյս յաթառն։

37 Ամ. Ի լաքարդ. ամի 'ի նոսանի հայկազի կայսեր կարդ ասաղայ՝
արարչեն ոգ ուրեան հաղարան Ի նամ, ըստ գրելոյ Հաբեանի,

Գլ. ԺԵ։

4Է։ 14։ և դիմեալ, 4Էրդ։ ԺԵ։ Լոս սեղ գրի յամենոս։ Նախ։ ԺԷ։ 4։ յասել առաքել առ կոյսն զարդի իւր զԱրարատ 'ի սա-
ռատոգ։ Հանգերձ բեղմ ընծայիւք։ Ի սրտ և զայր ոմն վիթիա-
ղի հոգայ հինգկանչական հասակաւ յաղագէ հրեից եկեղեցի
ամուսնոյ։ որ ի ոմանի լինել 'ի բազբասանեաց։

Իսկ կայեալս կոյսն կասկած առեալ ապատամբութեանն զմիր- 38
գասոյ վրացւոյ որ թագաւորէր 'ի վիրին հայս, խորհեալ
կշռեաց զնա առ ինքն։ և արդեալ յամբարի միտս 'ի գլուա-
հոգ։ Ի որսամ յիշել սենեքս տիրելոտոյն։ Ժամկիկ և ականա-
տես գոլով։ 'Ի գիրս անդ։ գլ։ ԺԱ։ Եղեն։ 262։ զնոյն
ասանդեն և տակիասս։ գաբեգ։ Ի։ 8։ և գիտեն։ գիրս։ և։

Լամ թերև նասաս կոյսն կզգիսս։ տվերս մատաչեալ միր- 40
գասոյ առ նա։ ապրարացոյց զանն առաջին նի։ և արձա-
կեալ 'ի տունեն գարձուս յորելեր։ բայց ոչ կարաց առ ժա-
մանն մնանել 'ի վիրին հայս։ զի 'ի հեռանալ նի զՇեն անուն
պարսիկ։ վերսանն սիրեցին այնմ։

Հանիսոս։ Ի։ 3։ Եւ ասաց ինչ։ խոսարգ սին։ զոր յամենոս։ Նախ։ 45
Է։ 3։ Համարի որպէս արարանի ապրանքն պարսից։ և տանի-
սոս։ զնե լինել նոցայր նի։ սորան։ ասարանեն։ և։ բանեցաս
թեր։ և զի կայր նի նոցայր մի սանդարա անուն։ զոր ոմանք
վարդան կոչեն։ նոյնաբին նի յարեան 'ի հոգի ազգեմ երե-
լայ։ Լոյ։ մինչեռ նի յայն չիոլի զարանիալ կին։ փարա-
մեն։ ոչարայ վերայ վերարեն։ կանելով հասասանել զմիրդասս
զեկզայր։ իսր 'ի թերեան վերին հայոց։ ապրի արարի դարանոյ
կայսեր։ և նա հրամեն ասարեալ առ զարա հրամանքեայսոյ
ճեռնասս լինել միրդասոյ։

Ապա։ տանել միրդասոյ ընդ իւր։ ոմանք։ և զհրամայեցին։ 46
դիմեալ յանայն վերին հայոց։ և բանեցաս։ 'Ի ոչ բաղամ
ասելեալ։ և թերկեր զուարին։ զգեմ կալաս նոնս։ վասու-
հան։ դեմեանաս։ նոխարար հոյոց։ բայց իբրև։ վանեցաս նա
յերեսաց միրդասոյ։ այնասանեն այլ։ և։ ի բարս նոնանեն
ղան։ ասանոյ։ զիմոգարանն։

Բայլ հարիր սին։ որ։ եր։ թեր։ կարանայ։ փարան։ հոյոց։ յան-
հոյս։ լինեն։ զարազասն։ 'Ի ասիսարարայն հայոց։ և։ զանեցաս
խարան։ լինել միրդասոյ։ բայց։ զի նոս։ ինքն։ կարի։ ի։ ի։
խոսանալ։ կոյսեր։ եր։ ։ եհաս։ ասա։ նա։ հրաման։ մի։ առնել։ ինչ
ի։ զգեմ։ միրդասոյ։ և։ այնուհետև։ վերարեն։ թերեաց։ միրդասոյ։
'Ի վերին։ հայս։

Ե։ Իսկ։ խոսարգ։ և։ ոմանք։ որք։ կոանեին։ զոր։ թերեանն։
զարանի։ հասակ։ կոյոյ։ էին։ 'Ի։ հաշասի։ խոսարգ։ մեկնեցաս։
'Ի։ կոզմանս։ Հին։ զերկանայ։ և։ ուրարտ։ նասաս։ թերեալ։ որ։ և։
իրարանայ։ յինքն։ կորզել։ զազանգոյ։ հայասանն։ թեր։ զնե-

ԿԱ։ ԽԱ։

լինն և թէ զասորինն։ զայց ոչ զնասիրը։

Այր ի սմին ժամի թշուառեալ ի վշտ ազգաբնակացս՝ յոր վերին մասին առաջնանեալց, իշոյ սն սրդի մնասկոյ։ Օսա ԸՍ գրէլ յսխեզասի։ Դանի. է. 3։ սկսաւ հրամարել ուսարա միաբանիլ ԸՍ ինքեան, և առալ պատերազմ՝ ԸՍ հռոմայեցիս։ սեղմի մարմնոցի սիրել Հայաստանի։ և ի խորասել զնա ի կամ, զայ՝ մի գնել ԸԳԻՄ այնպիսի հրամայ՝ ի հրամ գրգռեցաւ ուսարա ԸԳԻՄ նորին իշխագայ։ այլ ի վշտ հասեալ մահսն՝ ԸՍՆԱՅՆ եկին խորհուրդ նի։ քանզի յոյն աւսարա սպանաւ նա յիւրոյն ի ժամ որոյ։ և խուսարշ եղեալս նի սիրեցոյ թշուառն պարսից։

49 Այլ ՔՆԻ սա ամանարամ գաւառ առ իւրն, և անառակ ի վարս, ի ծոծուկ գնոյսն առաքեցին սպարապետ առ կայսրն հրամայեալ՝ ԸՍ գրէլ ուսակիասանի։ Ժ։ 10։ և ինքրեցին տալ հրամանս թշուառն զմանուն մեհրատ զորդի վնանի։ որ ի սպասաւորդի կայսր ի հռոմ։ Այս կայսրն հռանեալ ԸՍ ոսի՝ յանձն որոյ կեսարիան վերակացուի տարածաց տանել զմանուն մինչև յոյն եկիրաց։ և անտի առաքել զնա զորոյ հռոմայեցոյ ի ախարն քաղաքն։ և նի լերեալ զնա ի քաղաքն զանիսանայ՝ որ էր ի մի գեղջն, կոչեալ առ ինքն զերեանեան պոյսոյ։ Այս ի պալ նի անդր՝ եկն և մեծ թշրն հոյոց սահասարուն։ և առեալ տարաւ զմեհրատ յեկեսիա։ և որոյ նմա ՔՍՆԵՂՍԻ զՊՇՄ ուսարա, և յուղարկեաց փառաւ։

50 Այս ապա իբրև նանց մեհրատ յայնկոյս տիգրիս գետոյ, և դրգռեցաւ սպանդմ՝ ի մեզ հարս և խուսարդայ, տիարացաւ կարգն մեհրատայ։ և թշուառ կարն նախարար՝ որ էր ի կարգն նի, ոչարս գաղանիս ինչ, զայց հասեալ յետոյ ի պարսաւսի մասնակցաւ և նա։ և մեհրատ կալեալ եղև նենգաբար պատերազմ ուսարն։ և կապեցաւ և ուղարկեաց ի մեռա խուսարդայ։ Հայնժամ խուսարդ՝ ԸՍ գրէլ տակիասի։ ԺԷ։ 14։ * յանդիմանեալ մնարդեաց զնա իբրև զսչ մերձաւոր իւր։ ն։ սչ յոգակ որշակայ (պարթեւ)։ այլ օտարոտին և հռոմայեցի։ և հրամայեալ զսկանդն նի՝ հրամայեաց թողուլ զսչ կենդանի։ (և այս ասէ) իբրև առ ի ցոյց գթութեան իւրոյ։ և ի նախառանս մերս՝ թշուառ հռոմայեցոյ։ Յետ այսորիկ մեռաւ խուսարդ հիւանդութեամբ։ և հրաւիրեցաւ ի թշուառն զնան։ որ յայնժամ իշխեր մարոյ։ և առ իբրև զկնի տակաւսց մեռաւ։ թշուառեաց որդի սպասաւեան դարձեալ։ զոր այլ պատմիչք։ (1) հասև յանիսպա։ Դանի. է. 3։ վերոյիշ կոչին կամ վարդեցաս։ և հանարին զմեղ եղեալս խուսարդայ։ այլ մեք յընթացս պատմութեանն ցնեմք ԸՍ խարեանս։ զոր գարեհ։ և ուրեք ուրեք դարեհ վերագրեալ։

ԳԼ։ ԻԳ։

Ղ. ԽԳ

Գ Լ Ո Ւ Խ · Խ Գ ·

Հայրապետ Բռնեալաց հաստիչաց վասնզ, ի վերին հայս · և
պիտելոյ անդ պիտինոյ եղբօր գործեանն ·

Տախտակ · պատերազմի 44 · գիրք · Ի 5 ·

Եւ ուրեմնայ ուրբայնն վասն զի պրպի մի իրս զասն 5
ասաց՝ հաւատիցի. եթէ հաւատիցի՝ ասէ՝ մեր-
նուն ասպարիզուցուչաց հաստատաւ և հոգոր գործեցի-
որ ե. լեալ ամրելի յաչս ուսանողացն զանն գործեն յանիւ-
կել ի ձեռաց հոգ իւրոց զնիցուսին վասն · Իրարանչ լեալ
ոչամ հոգ նորա գիրուանայ, և երկուցեալ յոյժ ի նամանի
հնարեցաւ յայլ ամենայնի գործանչացանել զմեռս մեռանիս
աշխատանի ուսի առաջի քան ի աշխարհն վերին հոգոց, զայ
եւ եաւ մինչրաստոյ վերանալ անուն զարանիկ · ապրի · քիչ
անուն ի ուանել զայն Ն, եթէ իւրաստոյ յանորաստաւեալ սեռ-
գիլ զմինչրաստ ·

Լ՝ ոչ ոչ յամարանեալ հաւատիցէ, և կեղծեաց յանցեալ
զանձ՝ իրրն. թէ գիտեալ իցէ ի հոգ իւրում, ի լաւագոյն
հեռ վասն · և գնացեալ ունկաւ ուս մինչրաստ հարուցեալ իւր ·
և ոչի՝ ոչաւանալ ընդունելոյն եկեալ առ ի նամանի · և առ
ասկաւ մեր ուկաւ ոչաւ զմեռ ուսաց ունեալն հոգոց · և ցիսրն
լանկացեալ զանձ գրանեալ ելիցի՝ մինչրաստաց · Լոչ իրրն
եաւ, թէ յանցող են իրք, գոյցեալ ունդրեն ի մերս, ապան-
հաւանաւ եղեալ թէ կասի հարկել ի հոգ իւրում՝ · և ասել
ի գարանանայ գրանանի գոյց, ինչպիսի ծանանաւ յարա-
ձուեցաւ ի մի մինչրաստոյ · և ուշարեալ զաթարեալ՝ հանա-
ծանեալն առաւ զնու առաջի երեսաց իւրոց · և մինչրաստ
հանելերն ընդունելոց գնացեալ անկաւ ստ հանանիլոյնս ի
բերան իւրանց ·

Ղ · Ո՞չ եթէ նարա հաւատիցէ, և եկեալ գրաչանեաց
զանարան · զոյ ասելով՝ թէ լկոյսի ուռնալ զայն պրանանաւ ·
եաւ կրչուս իրեանն հանանանոյց հեզեալ գանիկեն · և
ի ձեռն նարա հաւանեցոյց զմինչրաստ իրր հայաւեն ազա-
գաց. եղանեալ յամարանն · և ի գալոնի՝ ասեցու. հաւատիցէ զա-
լանեցոյս նարանն · և ի գալոնի՝ ասեցու. հաւատիցէ զա-
ղանեցոյս նարանն · և երկուցեալ հաւատանի զարանն իւր
ի նամ · և ասաց գիտանանանի ասաւ ասաց զնա ի մա-
ասանեալ ունանանանեալ մարդեաց · կարանաստեալ ի իմ ասա-
ուեալ զանձ զանձ զարանանեալ նանեալ գից · զի նոցին միայն ի-
հաստատեալի ոչ մեր պարանն ուսանի ·

Գարեն ասանանոյ ասանիանաւ · ՃԵ · 47 · նիւ օրինք նին յայնժամ

Գ.Խ. ԺԸ
52

ազգս ուրեկեանն Լեհիրայ՝ 'ի հոտասուն զմեծ ինչ դրամ մի-
լիոնաւորեալ՝ կցել զՀՀ ձեռս եկեղեցեաց Լեհիրայն Լ. միոնս ։
և կապել հանգուցեալ պոյմ մնաւանս նոցա ընդ իրեարս ։ և
յորժամ՝ արիւնն 'ի նեղութեան 'ի ծայր մատանցն առատա-
նալոյր ։ զայն հարամայր ծուկեին ։ և լեզուին զարիւնն ։ և
այլ ուրեմն հանդուցեալն հանելոյ ։ իբրև լեհ քաղեալ իցեն
յարիւնն կենդանոյ ։ Իսկ յորժամ՝ նուազի ասել 'ի դնել զայսպի-
սի տխուր հանդիպումս և միհրդատայ ։ մերձեցուս միմի 'ի
ծառուցիցն հոտամիզոյ ուրկոնել զայն կալ 'ի մատանս նոցա ։
և. ընդունել յերկիր ոչ ոչի կոյր ակունս ։ խնայարհեցուս 'ի
գեղին առնուլ զայն ։ և անդէն բուսեալ հոտեալ զլաստաց
միհրդատայ՝ ընդեալ զնոս ատանաս յերկիր ։

Զայնժամ հանեալ 'ի վերայ նորա և այլոց բազմաց՝ անցուցին
շրջեալս յատս նոր ։ և ելանեն կապանաք բորբեին գնա ։ և
ելանեն և ձուլեին զնոսին ։ Զի զի հոտամիզ ելուծանեալ
եր՝ ոչ ապանանել զմիհրդատայ ուրոյ կամ՝ թանալ, եւ յորաչ
արկանել գնա 'ի վերս երկրի ։ Զ նոսն և զկին նոր ։ և եւ ծաղ-
կեալ գնոսն ընդ. Ցանոր հանդերձիւք ։ և այնպէս խեղդումանն
ուրայ գնոսն ։ ապան և զոլորիս նոցա որք կեղեալ ելին ընդ-
մէջ ծնեալս իրենց ։

Գ. Զ Երբեմն հնգամ այս լուր բանաւորեալն հոտամիզոյ ուս-
մեծն կոմարարաւոր ՝ Ինեկիս ։ որ կոչեալ էր 'ի հոտ-
մոյեցոց ՝ ՝ Ուրուկացու եկեղեցն ասորոց ։ յանուն հոչեաց
զՀոտմոյեցիս ։ և խորհեալ ասել՝ Զ նոս ։ եթէ ուրեմն ի-
նչ վնասինդ ի լինել այսմ ։ որովհետև միհրդատա ձեռամբ
հոտմոյեցոց նաւեալ էր Լեհիր վերին հայոց ։ Ապա ուրեմն
զայն եկեալ ուրեմն ընդ փառս անուանն հոտմոյեցոց
՝ խնդրել 'ի հոտամիզոյ զվնասն ունայնանայն ։ զի զան-
ձանց դիրաւն խնդրելոյ՝ լաւ հանդերեցան լուռ կալ և հոտ-
դրաթիլ ։ քայց զի մի հաւան գայնոցն ցոյցն զանձինս ։
և դարաւորեալ կրեցին 'ի կոյսերն ։ առաքեցին հրեշտակս
ուս մոլամեն հոյր հոտամիզոյ ։ և ասեն ։ 'ի բաց կաց 'ի
ասենանայ այսմ վերին հոյոց ։ և յեւ դարձս զերկիրդ
քոյ վայելուչեն ։

Լսեալ յերկու պեղիչսս հոտմոյեցի ։ որ գաւառական եր
կոչուչիկիս ։ լուեալ զանց վերին հոյաւոսանի՝ ել կա-
ցոյց հանդարեալ ։ ոչ՝ զարաժոլով լեալ՝ զիմեաց անդր ։ 'ի
մեծ նգեալ անդրին ուրկանել զնոն Զ ուրուք կոյսերս ։ քայց
'ի դարաւոր մնանեցաւ 'ի զօրայ հոտամիզոյ ։ Զ. իրրև
Լսանաքիցն իրքն եւ 'ի նմանե ։ և ասացին գնոսս
Զինուորք ։ ոչ՝ զանգիանն լեալ՝ խոտեցաւ Զ նոս ձարտա-

բուն, և հանդերձ նիզակ նոցա ներ, և նիզակս մի ծագանս ի նոսա։ Եւ ապա ինքն իսկ յարուցանայ զԴաւիթս՝ առնել զշուրջ ճամբարն Իսրայելի հոլով. և ի կապել նոցա զվիճակ՝ ոչ էր գաւառ առանց իրեն զմի ի բարեկամաց նոցա։

Լուրն ապ. Եղև այս գործ սեղանոյն առ Դաւթեանցին, Նախատինս ունէանց վարկուցեալ առաքեցին հրաման զնոսա ՀՕՐ դնոյս զՀեզբիդոս պիտանս լուրսնոյն ասելիս ի նոսանէ ՀԱՅԵՑԻՆ, և լսանցեալ նոցա փութանակի ընդ ելիս ասասի՝ անուն հրաման Եհան առ նոսա՝ դառնալ յետս ի յոյսերն, զի մի կամ ինչ ինչ ծագեսցի ընդ պարսիկս։ Ի՚ խնդրի լսեալ զայնմ ի գոսանէ վիրոգիս ազգաց դարձիս զոյսամարդ է, զարդ զարանանոնս ոչ դիտեին։ բայց նա գրամոլաւոր արարեալ ոչ զոյսոց բաղանց, և պատրաստեալ էր ածել կացուցանել ի ՀԵՂՐՈՍ անդ վերին հայոց զեղջայլ իւր զանիրեն։ դրա պատմիչքՀոսանիցեալ՝ ընդ օրս և յաջեալս։ Դանն. Ի. 3։ և պատ. Ի. 7. սերիդաանս կալեն։

Ի։ Լսեալ յարքանեալ զարեհի ահագին պատերազմ ի վերին հայս՝ վրեանայ սնոյն զվերս։ և սենեակս քաղաքաց թագաւորաց զանգ և թիկունսն անդ զարիեն յարաւաշս քաղաքի։ զայն և յաժարանս ընկալան հայք՝ մի վերնոյ նոր սրաշանին։ Լսէլ յետ սակաւուց իրսն Եհան ի մի ձեռն սասանի, սենեակ ի զայս պատոյց, միանգամայն և սենս մեաշարանոն։ մինչև ասիպիլ զարեհի գառնալ ի սենի իւր։ Յայնժամ պատաց գասեալ հուանիզգայ՝ գիտեաց սնդրեն յայն՝ ՀԱ։ և եկեալ քոնացաս ի մի ազգին։ Յայնմ վայրի և սերիլի սրբոց անապատաս գասեալ՝ ասիցաս յանապատի բերան։

Լսեալ հայք՝ որք հուաս ելին ընդ սերիլի, միաբանեալ ընթացան այր իւրաքանչիւր ի դէնս իւրեանց։ և գիտէր հասին ի մի հանդիպայ։ և նորա սանդարացեալ էաս զանն իւր զանանիրեալ, և սանդարին սասնարս սանդարեալ՝ ի բաց ճանապարհաց գասեն։ Լսէլ քանզի նին նորա լեզի էր, զընդեմանալ անդ. Շատագոյն գոյն վայրք՝ գնասցեն, և խնդրեցեալ մինչ սանդի՝ գերծանել զարդիլս մինչ սանդարս՝ ի հանդարանաց գերասն։ Լսէ այր նին շանարեալ՝ ի սանդարս՝ ի մեան՝ ի գիտեր՝ ի գանդ ազգաց։ և զի ոչ կամէր, թե սանդի նա ի ձեռս սասանայ՝ գիտարեցաս ի խարդեալ հանդարանաց։ և հանեալ զանդարանոն՝ խարեալ գնա։ և քարշեալ գնասցեալ յանդարանոն՝ ընկեալ ի գետ, զի մի և մարդին սանդի առցի ի գանդարի։ և ինքն շանեալ Հանդեալ գիտանդ սասանդ գիտանդ սասանդ ի գանդարի։

սասանդ. Ի։ իբր ի վերս։

Լսէ Հայոց սանդ սասեալ գիտեն, զի զընդեմանս գնասցեն ի մի ջարդ գնասանդ կոչեալ, ի մեր սանդ գնա, և պա-

Բ.մ ԺԱ տեսին զվերս նոր . և զնամ գարման ի նոցա ի սրինգ շինելոյ մոռացեալ՝ փոքր մի առողջացան . և հայցեալ զանուն և զանցս իրացն՝ ուծին զնա ի քաղաքն արարատ . և անդ ուսուցեալ ևս դարմանեալ՝ սարան առ թագաւորն տիրոջն . և ապ սիրալ ընկալեալ զնա՝ հրամայեաց պահել յանգստրաս պալատն խնամատարաց .

54 Եւ Բնդ այն աւուրս մեռաւ կղոդիոս կայսրն . և հաստատեցան ի հասանիկ մանկանն՝ և սա առաքեաց սահատարակ մեծ արքայ հայոց՝ զ նասեր ի միջագետս . հրեշտակն հանդերձ ընծայիւք . Եւ սրա և զսակրաբանն հարիսն . մեռանդամ հաստատելով զայրանն հաշտութեանցդը սներ Եւ հաստատեցին . Յետոյ զնա նեղանի հրամայեաց եղանել ի մեծ կայսերական գաղոյս . և նստակ ի միասին . Եւ երբեմն աչ օր յաւագանեալն իշխեաց ընդ վեմ ելանել . սենեքա փիլիսոփայ՝ որ դաստիարակն էր ներսեհի . հարցիր նմա զայնպէս ասել զայն կայսերական պատիճ հրեշտակացն հայոց . լասել նմա . ահա գայ մայրն քոյ ազգիրալինա . և ի նոյն պատասխանեալ զկայսրն՝ խոսիսն կարգ .

Դ մեկնիլ հրեշտակացն սահատարիսյ՝ ի հռոմայ՝ եհան դաստիարան յարևելից առ կայսրն . Եթէ պարսիկք միրսանն ակնկալին վերին հայոց . Եւ յոր լոր խոսիցայ զնա՝ հռոմայեցիցն . զի ներսեհ կայսր դաստիարակ ունեալ եղանեալ ասմաց . զի լաւագոյն Եթէ կարասցի առնել ինչ . և զի մայրն նոր ազգիրալինա փեսի նորին հրամանատար էր ի բաղաքն իրա . զինչ ակնկալէ բարեջոգասնէ ասելն յուսալի իցէ ի նմա ի կառավարութիւնն .

55 Բայց ներսեհ հրամայեաց զորամատոյ առնել յայլեայլ կողմանց . և երթալ հանդերձ զօրաքն հռոմայեցւոց մտա ի սահմանս վերին հայոց . սրատանէր արմատիեաց և առ.. ապրիպատս հերակլէս . և առ այլ իշխանս հայոց հանեալ ի կերպ լինելոյ . և երկրին ասպատ՝ զոր ժողովել . և նիզակակից լինել զօրացն հռոմայեցւոց . առ զգէմ ունելոյ պարսից . և Եւ սրամ գրեմ յամենայն . նոխն . Է . 8 . և տարեկան . ԺԲ . 7 . շարժեաց մն այսր և արիաստրուդեալ սրդուց հերակլի ապարի քաղաքիդեալ զնեղանալն հին փաքսն հայոց . ասնեալ նեմն չուր ի ծգրակաս . Եւ կայգեաց ներսեհ ի վերն այսր մեծի գարձ պատերազմի զկարգուսն դամեոնս զայր հզոր և անանուն . և ոչնակն նմին զկոստարաս վերակացու երկրին ասպատ՝ զոր և յիշեցաք ի վերայ .

Տարեկան . դար . ԺԲ . 5 . 6 . 7 . 8 . Պարամ .

Գ Լ Ո Ւ Խ · ԻԳ ·

Հաղորդութիւն երիցունքն ի վերայ սիրելեաց, և խորհելն ընդ
ընտիրսն երեսփոխն ի վերին հայս ·

Զ Ամենասուրբ կարգաւորութեան գանձանակս աստուածային հաղորդութեանցս յորժամայր զերկրին հայոց, ըստ կամս՝ թե սիրելիս երկրպագեսցի, որ հաստատեալ է զայս ի հայոց և ի պատուոյ գլխոյ ազգիս ասելոյ հաղորդութենէ · Նոյնպէս հարեալս զանձի հաղորդեալ նոցա զանձանակ ոչ իբրեւ, ոչ միով և գրգռեալ զմեզս, այլ կամիցս հաստատեալ և բազմապատեալ զիրս վիճակել · Լոյս զի դիտեր, թե ձեռն դարձեալ՝ որ զրաստուցումն զարիսիսի, առաքեալս դնապանս առ զայսմ՝ գալ ի հաշտանալի ի կարգս, և հաստատել զսրբոյն ի սիրելոյն ի վերայ հայոց · և կամ ալիս օգնել, նմա ·

Լուեալ զարքեն սրբոյ սկսան գրանձառանս երկրալ, և զարանալ զհաղորդութիւնս՝ նոյնպէս հաւան լինել բազմաւորք · և զանել նս առաջել առ նա զարանդս · և զիրսն աշխարհին վերին հայոց նիստ վասն ի ձեռս սիրելոյ երկրի իւրոյ · և զարանքսդ զնորաստեղն զամենեսն՝ ուրեք զուսն զարանի՝ բա- 57
նիս ի զարանդաստիսանէ · մինչև լիցուն նոքա բարոյ ասելոյ զարանն՝ յոր կարդեալ էր · ոչ դեղերիլ մերձ ի սահմանս հայոց ·

Լոյս զի զոյն կարգաւորի սանենէն սերնդոյ, էին ամենայն ի զարանդ, վասանգեցան յասար՝ ի սոյ բոյսն՝ ասելոյ՝ մեռելոյ զերեսաց ցրաց · սրալ և բազմաց ի հոգոյն ի հոգոյն ի ծնունդս զարանդ · և սենեակ ի գիրերարանեն սանդեալ մեռան · նոսա միոյ ուրանն ի զարաց, որ բարձեալ սոսկել զեռաբնս փոյթս, բազմեալ սաստեցեալ բեկան և անկան · Հայաստանի գաւառի աշխատանս ենդեալ զարանն՝ ոչ սան բոյն ի հոգոյն գարան ի փախուստ գնալ, զարս սարդեալ կանեցեալ կարգաւորի՝ ձեռն էալն լուրանի գարն սանալով, զի խոկան ընդ սանալն զանձն կուսեան փոխասանան՝ սայր սրանանի ·

Ի · Իրան մերձեցան սանալ գարանդոյ, սեռեալ կարգաւորի՝ ի ոչիս զանձի զարանի պարտու կալալ, և սիրելի սանալ զանձն ի զարանի՝ զերկրին հայոց, հաստատեալ ի տեղի զարանի սանալի ի վերայ սրբ · սայր խաղաղարարեալ զարան՝ յաստուածային սրբոյ զարանեալ սրբիսաս զարանդոյ սանալ զարանալ սանալ զարանալ սանալ

Գլ. ԺԸ
58

աեսել զԹշնամին ։ և ազգ սանել ինքեան ։ Յոսկ սիրելի
արքայ ընկեալ զգուշասա հասարակաց՝ առաքեաց ընդ մեծ
զգօրս հայոց և պարսից 'ի խառնիլս խառնիս ։ որոց ոմանք գա-
ստիեալ գրկուիսան՝ հարին զարանս զգօրս նորա ։ և գինա-
յեալսն արիկն փախուցեալ 'ի բուն քաղաքն ։ զարս և սուր զոյ-
ցեալ սրսին պատուհասեալ կարգասան ։

Լ,Ը ապա սատակսաբ գիմել կորբասլանի 'ի վերայ դիսոդից և աւա-
նիս՝ բռնեալ 'ի աեղիս սեղիս ։ և հաս. քանի մի բերդս ։ իսկ
զարքն հայոց և պարսից 'ի վերայ հասեալ՝ առգնուցին զնս ։ և
զարս միանգամ դասեցին 'ի բնակչաց ՅԹն նոմանեալ ակամայ
կամաբ ի հաւանեցեալք, ոմանք ի ահագին դասեցան 'ի
հարատակսի սիրելի զարձանոյն զնն Ցեսել կարգաւ-
նի ։ թե չկարե զրեմանել զարձեական ձեռին ։ յասել սա-
ինչն կանչել իբր հրամանաս կարգեր և զայլ զարս ։ և կարծեալ

բաղմանք սահայոցանել զԹշնամին ։

Ի նոսին ամի և փարանան արքայ վրայ գժանալ ի սրդ-
ի բերասմ հասմիլդայ ։ և բարձեալ զնս 'ի կենաց ։ փասնա-
ցաս հասանել զարքն 'ի Թիկոնս հասմիլդեցոյ ։ և ի գրե-
լոյ սակիսասի՝ առ 'ի ցասցանել զՀաւասարմանի իսր սա նասա՝
ՅԹ զարսաբ 'ի զարձ զներ զնախկին սահելսսի իսր ընդդիմ
հայոց ։ արամ և արար բասրամ՝ սեր և ՅԹս ՅԹն ։ և զարա-

ցայց զՀս սիմեանցն ։

Յոսկ սիրելի արքայ առաքեաց զարաքամաւարս առ կորբասլան,
և ասէ ։ սանիկ հղբոյր իմ զարեհ վարդեն հաՅՁեցաս յա-
ռաջեմ առնել ի ՅԹզ խառազդսի ։ և ես հանդարտեալ կայի
առ ՅՁն մի ։ քանզի կարՅՁեաք շատանալ մեզ այսս ։ և ա-
ռանց հեղմեան արեանց մեռեալ յՅԹս ։ զիանալով՝ թե ժուռան-
դսի այսր մասին հայաստանի անՁեալ է ի իշխանութեան պարս-
ՅԹեաց ։ այլ արդ՝ շատ լեցին ՅԹզ շարիքդ՝ զոր կրեցիք ։ և մի
ես յաւելուածս պատերազմիլ ։ և ՅԹալիք զիս կալ խառազդութեան
'ի ՅԹգրասՅԹն խոսամ՝ մի սրդեաք առասել ես առաքիք զմարդ

գարսան ալանկանեսոց ։

Գ,,Ը քանզի կարբասլան ոչ կամիր ։ ՅԹ ասՅԹեանին անտան
մեռանես հասանիցիք ։ զիլեանսաՅ ալանարՁին հայոց ։ զիեաց
գիՅԹի առ սիրելի ։ և ասէ ։ զանՁն առնուք մեք ։ զի ոմանցիս
գաս զայրդ իխանսի ։ բայց կասիք՝ զի ՅԹեսամ մերոյս ինքն
նակալն և ի ալանաբ ՅԹի հասատեցցի բարդ ենՁրսամ ։ և սարդ
ոնլ ։ ելՅԹ հասՁին ։ Ակ զանգնման լեցաբ միմեանց ։ և խարդ
հեցուբ 'ի վրն այդարիկ ։ զի խուղաղութի վՁարեցցին իրարդ ։
Ընդ այս հասՁել սիրելիս՝ եաս ի իսր ՅԹՁնասաՅն՝ արա հեղ
ՅԹ ։ և ելն մերձեցաս 'ի բանսին հասմիլդեցաց ։ և կացեալ 'ի
հանդիպոյ 'ի վերայ բլոյ մի՝ ելեալեաս կորբասլանի ։ ես ոչաս

Գ.մկ. ԺԸ. 58

խասել զնա. այլ ՝ՅԵՐ կարգուելոն կասկածեալ ՝ի քաջ պատմոյն
տիրելոյ, հաստատեաց իւրոյն կարգ կալ այր իւրաքան-
չիւր առ վիճակի իւրում. Օ՞չայն ասեալ տիրելոյ՝ դա-
ւանեալն ՝ի փարիսա զիրն. և երթալ ի նեկեցաւ տեղի.
և այսպէս առաւել ևս գլուխելիւն մարդի անկուս ՝ի մէջ
նոցա։

Գ. Յառաջ մեկոց կորբուլոն զգաս հաստատեցաւ. և
նիկեալ ՝ի կայսրնոս վանանդոյ, (զոր տակնոտ վերանդ կոչեն),
ուստա եղ ասասկաւ զերիս ամրոցս. և ՝ի միում ուստր հան-
զիրեալն զնա. և որպէս կատարած զիր՝ յարեալ զտի հրամայել
և ոչչոց բանեալ ՝ի բնակաց ՝ՅԵՐ՝ անհնազանդ երևեն նոցա։
Այլ այսպէս յեռ ոմիոյզ լսեալսն սեղեալ՝ վարահոյսու կրթ-
բաւելոն դիմել ՝ի մի որբանեան քաղաքին. ապատանաց.
բայց ոչ իշխեաց գնալ զկոյսն Հանապարհ, այլ ՝ի հե-
ռուստ. և կարգեաց զգաս իւր յոյլեալ թեռ. զգաստաբար
կորդաք. և ապակս խորհեր նրեալ լուրջ պատրել զքա-
զաքն։ Այլ ահ յանկարծակի եհաս ակրիեմ ոչչոյ զանա-
խուլ հանապարհն զգաս իւրոյն. և եկեալ ՝ի մէջ փակեաց
յամ կամենոց զպաս-կարգաւորեալ. որպէս թիւ բազմութեն ա-
ռաւելեալ էր. և ոչ ոչ հնարի ՝ի ՝ՅԱՆԱՅՆ ոչ արկանել
նոցա մինչև մարդասէր քահանայ զկոյս զոտաւարանն՝ ասելոյ։

Զի իբր ամուր պարիսպ պատեալ կոչի։

Այս իբրև եռեալ տիրելոյ, թե անխախտ պահեն ՝ՅԵՐ զկամս
գրանցեալոյ, ձայն ետ իւրաւեն ոչոչ ՝ի ՝ՅԱՆ հարկանել
ՅՆ։ Ի՛նչ յուսալ ամենաւակեր քաջութիւն զոյսոյսոր հեծելոյ-
զօրանն հայոց։ յարձակ յարդարեալ հանարեն գնոցն՝ միաբան ՝ի
մի յարձակիցն։ և զբազմանգամ կարգ հանդիսացեալ. վեր ՝ի
վերոյ ասպարեալ զրաղուն ՝ի նոցանէ զարարար հարկանելոյն.
բայց և ինքեանք սա ՝ի նոցանց զանեալ վանանդեն։ և մին-
չև զաստաբարանիլ սուրն ասպնջականալ զիմեանս ասաքի
ուստրիւ, հանելոյ զոյս քահանայն և մեկնեալն ՝ի միոնանց.
և զն սակաւ էր զոյն տիրելոյ, ամփոփեցաւ ՝ի սեղի սա-
ռիք։ և ՝ի ՅԱՆԱՅՆ ոչ ՝ի դարս գոսմարիլ։

Իսկ կորբուլոն խորհեցաւ ՝ի ՅԱՆ գիշերի գիսել ՝ի մի աղ-
աստաղոյ, և զոչնալել զոյն, զնոյզ և զասասանոյն։ և
տեղիկացեալ ՝ի ՅԱՆ զրաեալ, թե տիրելի ոչ է ՝ի քաղաք-
քին։ ասաց արձակեալ զնոս զանակին երթալ լուրջ պա-
տել զքաղաքաքս։ և անդադար հնարանքս հանել զոյն։ զն
զանաստեղծին պահպանեալ ՝ի զոյն գիշեր։ և ապա ՝ի լուսա-
նալ սուրբն՝ ինքն իսկ կորբուլոն եհաս անդր՝ ՅԱՆ զօրար։
Օ ահի հարեալ ՝ի այն քաղաքացոյ։ և գիտացեալ թե ոչ
նոցանէ իսպառ զդիմանալ այնչափ բազմանալն։ խորհեցան

Գ. Ի՞ զ՝ խոզաստուրք սաղ զքաղաքն , և աղտուել զանձինս 'ի վասանէ կորուսեան ։ որոյ վասն իսկ ինքնակամ՝ լուցեալ զլլուսնս քաղաքին՝ ոմանսաւոր եղեն հաւատոյն ։

Գ. Զ կորուսանն յեա ակռելոյ արտաքսաւոյ՝ ստրկութիւնքն վանեալ , թէ զի՞նչ արասցէ ։ քանզի ոչ էր հնար որոնել զայնպիսի քաղաք լինելոյ անդարձակապարիսպ՝ առանց հզոր զինուորութեան և բազմաւոր զորաց ։ Եթէ ասէ զրաւն 'ի քաղաքի սոսա ինուլից , կիսուն չէ ժամանակ մտել ընդդեմ տիրի. Լեռ , ասացո թէ ասէ անպահանջան Թողից , զի՞նչ օգուտ և կամ՝ զինչ փոյթ սնոսի հաւատոյ՝ Հաւակ եւոյ՝ իբր թէ կամելով լինիս ասաւել 'ի տիրութիւն , հրամանս ետ հուր արկանել 'ի քաղաքն ։ որով և այրեալ ասպարեալս զնոսա չինուածս նոցա , և դարձոյց յապոկանութիւն ։ թեպետև յանձինս ընակչոցն ինչ ոչ ինասնոց ։

Դ. Գ՝ յուսեհետև զարոցեալ կոչեալսն , մինչև էր էկեալ ուրեմն՝ ոմանցուց զշրջակոյ աւանս 'ի հնազանդութիւն հաւատոյն ։ Լ՝ Հրեշտակ աւետարար առաքեալ 'ի հրամայ՝ ասելոյ նոցա զերան բարեամ առաւելութիւն՝ քան զոր գրածեալսն , և նոցա ցնծութիւն մեծ 'ի կայսերական քաղաքի ։ և սնանկիլոտն յանել մանաւանդ արտաքսեալ յանձն ներքոյ ։ իբր զի խորհրդով 'ին էին ։ զոն ոմ ։ և ասկմանեցին , զի յուսուցին առանամբուն յայսոսի հրաստարակեցոյ , Եթէ կենդ. եղև ասելոյ , և զկնդ. աւետարերեալս ։

Լ՝ ոչ այլոգի ինայն , այլև 'ի յիշատակ ոյոր յաղթութիւն ետ ներքոյ առանձին դրամ հատանել ։ որ և կոչ մինչև ցայսոր յաղթութիւն գանձս ։ դրոյ 'ի մի կողմն դրոմեալ է զլուին նեռանի՝ ոյսու վերաստաւ. ։ ՝Լերան՝ դիւ-գոյնին կղզոնեայ կեռայս. ։ և 'ի մեռ կողմն քանդակեալ է նկարագրութիւն յաղթութեան՝ իբրև զշրջոյ կանգնեալ , յոգու ձեռին ոսոկ դրունեալ , և 'ի ձախու սոս ոտամաւենեալ ։ ուր և գրեալ կայ ոյս բառ . * Լ՝ ամենիոյս ։ յր հոյատատանեալոյ (յաղթութի)։ որով նշանակի ակռելն ներքոյ վերին հայոց 'ի ձեռն կորուսանոյ դրամանոյ ։

Գ. Զ՝ 'ի ծմեի ոնդ՝ զորամ ուրարոտ ինք , ոնդ ասացաք , զ՝ ծամանեալ ուրեմն՝ ոյոյ հանուել յոգարին , իբրև. լեռս. զաւեր նոյին , զուանոյս յանձն մեծասիս . որոյ վն առաւել ևս զինս լիներ գաւանելոյ զոր քաղաքամ յայլեալ աեկեաց ։ ինդրեր և ոչնաւ ինոյսի իբրև 'ի գորեն ինքքոյին ոյոյոց՝ սա 'ի կարոյ լինելոյ հանել զհամանակսն 'ի սահմանոյ իւրոյ ։

Տակիտոս . գրքեր գ. 23. 24. 25. Դիոն. գրքեր ԺԵ.

59 Լ՝ ոյոյ կորուսանն երեմոյամ երեմայն և զորոնոյր , և տիրեր կողմանց վերին հոյոց . և ուր և հատաներ , զանդրիանոյ

Գ. Մկ. ԺԵ.
59

քանզեն կոտրեցք , և զոյգ նանձանիցն սիրով՝ սեր գուշանեցք ։
Օ այն տեսեալ հոյցս , ունեցաք 'ի նոցանէ խուսմ խուսաբ եղեալ յանդիմանիցն 'ի վերայ յարձակելոցն , և հարկանելոցն զՀուսիանեցիս ։ և առնուին աւար բազմ՝ և կարի ինձ ապշանալիս զնա ։ և խուսեալն , յանապատի վազեցին ։ Գ. Մկ. բազմք ևս զոհի հարեալ ի Հրէից խորհուրդս զնեալսն ի բերանց , և փոխեսն յանդիմանիս և յանիրաւս վայրս ։ և տեսեալ համարձակ ՝ամ զնասնոսա և զոգիս ի բերանց ի սպանեալս յանապատս ելիցեն և 'ի ծերոյս քարանձաւսս ։ զոր հեռասեալ ի նոսա Հուսիանեցւոց՝ զանոնս 'ի փոխանակն անդ հարկանիցն առ զուսնուսն զարդս ի բերանց ։
և զայլս հեռագիս զարդասէր ասասկիցն ։
Լսեսուցեալս զայրացեալ Կորբուլոնի 'ի վերայ այնոցիկ , որք յանձնաս լերանց զոգեալն էին , 'ի մեռն լուսասոց զանեալ եկեալ զանդիս թագնոց 'ի նոցանէ ։ և Հրամայեաս նոսա 'ի բերանն անձաւսց խոսիս և Հուրս , և հուր արկանել , և այնպէս սպանեալ 'ի սերդիս սերդիս զնձաբաղեալսն 'ի ներքս ։
Տեսեալ զայս Հրէից Կորբուլոնի , եմ նեղեալ ելեալ լերանցս իւրոց քաջութիւնք Հին , պատրաստեցաս երթալ և 'ի վերս զաքին՝ որ Կոչիս ապարան յոր անկեալ էին բազք ։ (եմ Կարս ասիրեսս սեռանեն սերգանակերս ։) ելեալ 'ի մոտ , զի և եմ սուգ զայն 'ի մարս պատերազմի , և հարցն զանանիցն , ոչ մեծ ունի տրիսանել զայնս Հոսարանն թշնամեաց ։ իսկ եմ գրեալ թշ զոյգն և թոնգեսցն յետ սասանեն , անուն մարդասերսն իւրոց հալանեցն ։ զրոյ և յաժարասիս զիրն Հոսարարք Հին սանանասար ընեալ նոսա ։ Գ. 'ի գնալ նոցա անդ՝ դիպեալ 'ի Հանդարարսն Երիցուց սերոցուց , յորս սանեալ էին բազք 'ի Հայոց , մարս եգ զ փարեն , և եսա զոյս ։
և յերկիրն մեծ Հասկս զանանիցն կանց առ նոսա ։
Է. Գ. զարարել ասրս սարեք կորբուլոնի առ 'ի Հանդիս զրոյց իւրոց , եկն , յարեցաս 'ի նա միսն 'ի Հայոց զինեալ 'ի ներքսասն՝ ապր երեսեալ ։ և սկսաս երբեմն սանել առ նորայ զկիսն սակրաս կասկածեալ զնանանն կորբուլոնն Կարկ զնս 'ի սանիցանս ։ և նա խուսասան եղև , եմ միարանեալ է ընդ իւր զարս զարդանասան՝ յարձակել 'ի վերս նորս ։ և յանպատրաստից սպանանել զնս ։ զոր մեռ իսկ և կորբուլոնն էաս զինչ 'ի նոցանէ ։
Գ. Գ. Եղև մեռ եղև կորբուլոնի յարարանս քարանք , Հասին առ նա Հրեշտակք 'ի քաղաքացոյ անտի ։ ասեցին ասեն զոր եմ զրանք քարանքս ։ և՝՝ մարդասիրս պատրանս է 'ի Հրամանս քոյ ։ Գ. զնն յարձեալ կորբուլոնն , և եմեաս խուսարարք 'ի քաղաքն ։ և Հրամայեաց զարդս իւրոց մի՛ ինչ վնասել ոչինչ , և մի՛ աւար ինչ յարձակել ասանք , զարդս զի տասեալ էս

Գլ. ԽԵ. յոժարագոյն արասցէ զմանկիսն քաղաքին ի հնազանդութիւն։ Ապայ քանզի ամենայն ի Տոյոյ ելեալ ի վերնագրէն՝ զի՛ կալան հռոմայեցւոց, մնացեալ սասանիկ եւ ի ներս կարգաւոր։ մինչեւ անձնատացուալ եւ նոքա՝ ի բաց թողին զքաղաքն։ եւ զիրսն ի հայրենեաց։ Գլոսանիկ դիւրագոյնս յաջողեցին կալանքն՝ ասէ սասանիս։ քանզի պարսից պարսից ունէր կուիւ ընդ վրկանս։ եւ ոչ էր ձեռնհաս օգնական լինել եղբարն իւրում՝ տիրելոյ։ Իսկ ոմանք մեծ տարագ հայոց ոչ էրխեր ձեռնասու լինել։ զի էր ի՞նչ ի հարստակեալ ընդ խլեանսն հռոմայեցւոց։

Գլ. տիրելոյ զարտաւանս լեալ ի մարդոց եւ յայլոց աղգաց։ փութեալ հասանել՝ ասէ։ եւ վասն զհռոմայեցոյն։ բայց կարգաւորն առեալ զառաջս նոցա զարք իւրարք՝ ոչ եթէ նոքա մասանել ի ներքս։ եւ սովորեալ գնա մերել ի լուսոյ։ եւ լքանել դայլոյ պատերազմի։ որոյ վրա եւ տիրեալ գլուխ ունկնս առ եղբայր իւր։ զարմի ի կողմանս վրկանայ։ Եւ կարգաւորն առ խորան յանուշանութեանէ գնան։ հրամայ եւ զայլ աւար հարկանել անազգամ՝ զոմ տեղս։ զոյս գիտէր վրեալ գնեալ տիրելոյ։ եւ այնպէս տիրել։ աշխարհին այնմիկ։

60 Եռաքեաց լայնամամ ներքոյ կոյսր հրամանն առ կարգաւորն՝ ի՝ ձերբեալանալ անդ ի վերին հայս ի հնազանդութիւն հասանելոցս զարիլան կրսեղադոյն՝ զեղբարդի տիրանոյ կրկրեալ։ ապա և արդի ուղեքանդրի խոսն առաջոյ հեղանի։ զի ի՝ հանուց կողմանն խոսն գդարիլայ դասեր արքեղայսն ուղղեցին կապարանեցաց։ Եւ սչ հարձեցան ի՝ նա հոյք։ զի զանազանութեան կամին ունել իւրեանց թիկն։ բայց բասանեն եւ՝ զոր սասանիկացեալ էին ի գառաջեթէ զարանց։ հարձեին ունել թագաւոր զանազանի՝ տանել ինչ ի կայանսն։ եւ այսպէս օգնաւք հռոմայեցւոց հասանեցաւ ոյս սիրելոն ի ինքեանսն։ զորոմ ձեռնասու եղեն և՝ այլ քանի մի թիկունք։ զոր եին ի հնազանդութիւն կալսեր։ Այսպիսի զայսպիս կարգեալ կարգաւորնի սարարապետի՝ լուեաց յերկիրն սասանց։ զի նոքա յանձն եղեն վերակացուն այնր տեղի։

Տաճիրոս։ գլ. ԺԵ. 26 յ. ի Եպիսկոպոս։ գլ. ԺԵ. 5։

Ղ. ԼՌԻ. ԽՍԻՐ.

Ղեղափ պատերազմելոյ պատմեր և հարց ընդ հարամոյեցիս
'ի սակս ոչն ելին ի կոյս ·

Ասեն վաղագիս ազգաց որոնց, որ զանազանել 61
էր 'ի պատերազմունս զկենաց, իբրև նոցա
զեղջայր իւր զանիրեն 'ի մանուկ, թէ
հարամայեցիք թշնամի կացուցին 'ի միջին հայոց զսահմանն
զանիրեան, զայրացաս մեծապէս · և խաղեալ զկիր սուր
անարգանաց ազգին որոշանելոյ · բայց քանզի ոչ սա.
ցաք, նեղեալ էր նա 'ի սիսակս զազրելոյն, սկսին կարա.
գեալ սառնել յայժմամ' զարմանալ յոմանս իւր · կամ միաբանեալ
նա յայսոցիսի խորհուրդս էր, նա դաժան եկեալ առ նա,
թէ սատարածին սիրելոյ յարձակեալ մեզ 'ի սահմանս պարս.
կից' ասաց եկաք զաստաւ' սեղբս ·

Ընդայսմ բարեարեալ լրոյ շարժեալ զարիսն' մոլեալեաց ասեան ·
և սրընթեր գայուցեալ իւր զանիրեն' խասկ սիրաս, և
ասէ · Կա իմ եղբայր կրասերագոյն հասեալ դասս ինձ 'ի
թշնարիլ խնամ 'ի վրն ոչեսցս, որ և միաս եղբայր իմ բա.
կուր · նմին իրի և իմ կամեցեալ զանիրեն վերոյ զաստաղ
առնուանուն ի ոչնն կարգիլ սմարալեի զա 'ի ժառան.
գանի հանին վիրին հայոց · ոչ և զանազանեալ հանին մեր · բայց
քանզի հարամայեցիք սատան յարեան ելեալ մեր, իս զա.
ռաջինն հնարիւք կամի որսալ զմիաս նոյ · այլ նոր այլազգ
վարեցան, և զիրաք բռնացան · և ոչ զանազանեալ զանիրեն
զանազանեալ, որպէս զանազանեալ արշակունեաց զենքին լցեց ·
զի գիտեմ զգրաւի և զմիաս որոնեալ անդաղեցի գալ,
և յոնոց յաջողիլ ·

Լ. յայսիք քանիք խրախանալ դարեցի զիրոն' եղ անգին
վիրարին ենոյ · 'ի դլաս սիրելոյ յանգիման ասենեցան ·
և զպատերազմունսն ոչ ասաւեն էր · 'ի ձեռս մոնեանոյ կամ մի.
նեպոյ առն ազնուական, հրամայն առնեալ առնուլ զգնու.
քանսն և յարոքեսանեալոյ, և գիմել 'ի վիրին հայոց, և
վանել անոյ զանիրեան, և փոխանակ նի հասասանել անդ.
ունն զաբրիլ · և ես ասէ զնոցեալ զերեալ մարդոս զկենաց'
իսկ և ի կ հասեալ 'ի կամանս ասարաց, և յարձակեցայց 'ի
վրն հանդիսանին զարաց ·

Բ. Այս ամ իրրև ոչ էր առ կարգաւորն ոչարա.
պան հանդիսանեցաց · զանազանի զառաջ կարգեալ երկուս

Ղ. ԼՌ

Հայիրաս · պարէգ. քեր. 1. 2. 3. ԼԵ. Գիրք. ՀԵ. տարիքն.

զուշագ ասասՀարս . և տուել զնս 'ի ձեռս երկուց երեւելի զ-
ըսխարաց՝ վերադարձայ սեւերսի և վերկոտոյ թուղանոսի, առա-
քեաց յաշեաւեալն ի սիդրանայ . զվերոյ և առ կոյսն ներսն ,
լեալ հզար զրաւիրսի պէտս ինչ, որ մարեալ ասի պահպանել զվե-
բին հայս . զի ես ասեմ չիշեալ՝ պարտաց լեալս զկալանան ա-
ապուոց . քանզի կասկածեալ լեալ փայլեալ ի փրկեալ յայնմկեսցի
զարեն . նմին իրի ինքն առ ապամբ եկրաասայ բանակեցուցեալ
զայլ գունդս՝ ամենայնոյն և պարեր գայնասիկ կալանան .
Լսեալ մինչեւ զգրաւիր հանդերձ զգրոք պարսից և ասարես-
ասանեայց յանկարծակի 'ի վրայ հասեալ ապարան քաղաքի ,
յարեալ ելս յայնժամ՝ ահիգան , պարարեաց զկոս . և ակուս
նեալեալ 'ի մնալս պատերազմի . և զոլոր նարս մերքենայսն ի և
անդ զվաղ ջանային հաւաս մեաւիլ . այլ վանդեալ 'ի քա-
զաքացայ՝ ոչ կարէին վնասել ինչ . Լսեալ զի 'ի նմին ժամի
եկեալ գրաւիր և զարեն ալքայ 'ի միջագետս , հրեշտակ
առաքեաց առ նա կարգաւորն զկոսարիսս հարկաւորապես ,
և ասէ . զի՞ է , զի 'ի բարեկամանալ հաւանեալ քո յաւուր
քաղցն՝ այժմ ընդդէմ ելեր զմեզ . խնդրեմ՝ զի թողցիս 'ի
բաց զքաղաքդ 'ի պաշարումանէ՝ զարս առաք . ապա լեալ ոչ՝
և մեք անյանձնեալ զարաք 'ի տիրանս ձեր , և նպատ զրա-
գաւեալն 'ի միջի պատերազմ տասելի . Յայնմամ գրեն
բարեալ վարեալեալ 'ի ձեռն կոյսերս վնասել զիրան՝ որոշ
պինդ ասս կարգաւորն . եւ ասէ արձակեմ զեսպանս առ նե-
բան՝ զգիրին հայոյ . և այնպէս կամիմ հաստատել զնոսա-
զաւեալն 'ի միջի . Լսեալ ապա առաքեաց պատասխան առ մա-
նեալ , զի մերկանցի 'ի պաշարմանէ քաղաքս , և դարձցի
ի կրունն .

Մինչեւ հասեալ էր զեսպանացն պարսից 'ի հռոմ՝ նե-
բան կարգս կարգեալ էր ազարարիա զբեռս կենսենիսս վայ
երեւելի՝ գնալ 'ի միջին հայոց , և օգնական լինել ախիրանայ
առ 'ի պահպանեալ ծին . Լսեալ իրրեւ հասին զեսպանքն դա-
բեցին առ նեղան , սչ հաճեալ նեղանի ի պատգամն նի՝ զկոյս
պատուէր առ թեասս վանել պատերազմաւ խորտ զպարսիկս
յաշխարհէ անաբ . Լսեալ բեռոս գրոհ ասէնալ հռոմէական
զօրաւն՝ ուծանեալ ապարանայս . ախիրանի ասեալ հանդերձ քա-
զաքայ , և առաջ հարեալ զնոսա՝ զարս սանեսաս ելեալ
կարգաւորն . և լիրաւ ի խաչարարեալ յարձակման բանայաւ
'ի մի ասիրայայ ուանայ , և ահ ելալ 'ի բերն . այլ առաւել
քան զարս ապարն գրեալ յարեալանալ առ կայսրն . և եղայ՝
լեալ ամ ինչ լաչ է .

62 Գ. Ի. յայսիկ պարսս վնասելոյ՝ հարեալ ետ գոլոն արքայ
հանդերձ զօրաւ պարսից և հայոց՝ գիտել 'ի մի հռոմայեց-

Յոհան. ասորեստ. 10. 11. մաս 3

Գ. Խոսք ինքն առ զինքն.

Գ. Ոչ ոք ոչ ճանաչեր.

սաց։ Ուրեմն ի քեռուս գանգ մի ոսկի լուանել զնկան պարսից և Հայոց։ Իսկ սի՛ զեղջի՝ զարդարեալ հարիւն և խոտակերցին զանձանցի հանգերձ զոյանդարանս։ Եւ մինչեւ արբ սմանք փոխանակ ծաղրոյ՝ ելիցն սաստիցն քեռուսի։ Իսկ գիտաց բնաւս, թէ հրամայեալ ինն թշնամիք իւր, բանտանեաց զգալոն յոյլեալս՝ թեռ՝ պարդել զանցս պարսից։ Եւ զկին և զորդի իւր եդ ի գանձանոցս մի

Հանդերձ պարհապան գնդոս։

Ոչ ոք գարսիկք և Հայք հանդարձակ յառաջ քան զարդին դրան մինչեւ գամն տասնչի երեսուց խրիմոնց։ Խոտակերցին և զինգիզանամարս Հանդիսացեալ, և գնամ զարս նաց ցիրեցան ամարեալ ասին զանցնա։ Յայս անկեալ ելին զարդ նոցա։ * մի միայն Տրիպատան ասրկանիս կրեն, ,, կնանուն (սակ ասիկուս) կարաց ուղղանել զուրա- ,, լանին։ Յարսամ ասելոր զանհնարանեն ॥։ Զս գալ միան- գամ ոչ անդամս զեղծանելին։ Յանկոս զկարս փոխանակ գնացեալ թանգասելին։ և յետոյ ասրնին Հայոց կնաք ի Բնա- ցանն ի մի միոյ ժողովելին։ Ես կնաք խոցեալք ես միասուլ ասասենեալ ասա և ասդ՝ ասա նոր ասիանեին։ Ես միասին ի բանակ խրիմոնց բաղմելին։ Եւ ի գրեալ նարին ասակիասն։ * Խոտաս ասհաբկեալ յոնանիս՝ ասասելին՝ Իրեարս ասնա- ,, ցասնելով զարդան թագաւորին, և զառանիսն և զարա- ,, ասելին զարաց սլաղանով ॥։ Զյրն բաղասեն ի Եւսանն ի Ինանն զարաց զիրաշակ խրեանց՝ ի դարեալ գինուանելն։ Զս ինչն բնաւս գիտելին զամենի զամենի հարեալ ամենայս իւրոցին։ Հանդերձ բանաւելի գարս։ Եւ Տի՛ զարկս ասաքեաց ասա կոչուելն ասի- պաս։ Եւ ասկերանոց։ գիտեան եկ ասկ դարաստանել զիրարս

Հանդերձեալ։

Ոչ ոք կարգասանի զայնոսիսն գայլ վասանն Հանդերձ ասան անուան։ Եւ ի գկես շարաց խրոց ի գարաստանանեն։ Ոչ- գրին ասարաց։ Ես ինչն էանց ընդ կարգարանիս սրանց զո- բոց։ Եւ գիտանաց։ Ժամանեալ ի Թիկանս բնաւսն։ ասրաս- ին խոր և դեղանանի դարանոյ բարձեալ յարգան։ ասա ի կարող էինելոց Հանանգասանին դրեմ սանկ թշնամանց և սանց։ Ինչ ասաց գասասեցասնեան զասաբանին։ Ի Ամանարարին ի Հայ- սանանելոց գիտանանիկ ասան գարանիս Հարիսարանին։ Ես ասրա սայլ ասանք ի գարանանաց։ զարս ասեանք կարգասան- նի՝ գի գնանին գասանանաց գասարանանին զգիանասան խ- բեանց՝ զանդեանսի բնաւսն ասաշի գնանալ։ Լարան էաս ինց գասանաց ասա բնաւս գարանիսը խրեանց։ Եւ գիտան ասնասալ գնանսն նոր։ գի նա նանի սան յանդանաց գիտանան նոր։

րգ ։ Իսկ եւ սա եւս միայն առ յարքունիս զգեցեալ զիւր զաւրացեալ,
եւ առ վաղու մեծամեծաց ։ Եւ զայս տեսեալ զինչ զաւրսն
հասանէր յօգնութիւն այլոց վտանգելոց ։

Գ. Սակայն զի զբունաւորն հալածական՝ զաւրեն ար-
քայի սպարապետն ամենայն զաւրսն, յորս տեսեալ նեղեալ
եւ այլ զօրս հաւատացելոց ։ միանգամ ստանալովն նեղեալ
զերկաց թշուառ զանազանեալս առ մարդկան, եւ առն ։ մինչեւ
է մեզ 'ի Թշնամեաց զաւրս իշխանաց այլազգեաց հարց, որ
'ի ժառանգութե հասանելոյ է հաւատացելոց ։ եւ զի վաղուց
զայծեալ, որոց յանձն առեալ է հնազանդել թշնամի իշխանաց
հարկեալ 'ի կայսերն ։ եւ որք բնակեն հայոց զհաւատացեալս
յայսմ երկրագործիցն կողմանց ։ եւ մի յառաջինսն եւեթ
հասին ։ զի թէ այժմ բազմաց զաւրաց ընդ 'ի վեր մեծ բազ-
մաւս, առանց երկիր հալածէ յարձակեալ Մակեդոնացւոց
մեծաւու լինի հաւատացելոց ։

Իսկ զայսպիսի սպառնալիս այնպիսի յղեաց առ նոսա զաւրս եւ առն իրաց,
այլ՝ մինչ առ ժամանակ մի յարուցեալ կողմանս, զի եկեալ
այսր եղելոց իւրոց թագաւորաց եւ ամիրայից՝ խորհեցան զաւր
արժանի է լինել ։ Զաւրք առաքեալ բնաւ զծառայսն իւրեանց
է սպառնալիս ։ եւ սպառ հրամայեաց մեծամեծաց զորս նախարարն հեծե-
լոց՝ երթալ առ բնաւս, եւ խաղալ ընդ նոսա 'ի գլխոց իւրոց ։ Ի
զաւր իւր առ մեծամեծս՝ սպառ բնաւ յաղթութեան առաջին մա-
նկանց ։ զոր ինչ մեծագոյն առաքեալ լինի մեծամեծ սպառա-
զինաց եւ իշխանաց հաւատացելոց՝ զաւրավարս, զարմացեալ, առ-
աջնորդ ։ եւ այլք 'ի մէջ հայաստանեայ ։ Իսկ մնացեալ առն ։ բազում
զաւրավարք եւ զաւրագլուխ 'ի ձեռս նոցա եկն ։ այլ զորաւորս 'ի ձեռս
սպարապետաց ։ Եւ այսպէս բազում մեծամեծք ընդ մեծամեծս՝ հրովք զօ-
րացեալ կայսեր վտանգիւ, համարձակեցին 'ի մեծի զաւրացն զայս
իրս ։ զի զօրք հաւատացելոց՝ որք փախեան սպառազէնք լինեն
'ի սպարապետաց, թողլով զզաւրս, եւ խաղաց մեծամեծացն 'ի սահ-
մանացն հայոց ։ մեծամեծացն զԸ տասն եւ ափշեալ ։ եւ ընդդէմ
առաջին 'ի ձեռս սպարապետաց, որպէս եկին յառաջն ։ եւ զա-
րհուրեցուցանէին զնա առաջին իւրոց գնդապետս առ
կայսրն նորին ։

Բայց հրամանն եւ սպառ զարհուրեալ կամաւոր նոր ձգեալ 'ի մէջ
զնոցայն, որ հաւաքեալ առ բանակաւն ։ իբրեւ էր ընդ այն կամ
էր նա Դաւթականին առաջին ։ այլ զայս կամաւ յարուցանէ արար-
ծիք՝ առ սակաւ իւրն 'ի նշանակ յաղթութեան՝ զաւրացն իւ-
րեանց մեծ զաւրացն ընդ այս ։ Իսկ մնացեալ ի հաւատացելոցն՝
ընդ այլ Դաւթականին զաւրացն մեծաւ աներկիւղութեամբ՝ նոյն
վտանգեցուցանէ եւ զհետեւեալ առաջնորդսն ։ զայս եւ զդը-
ժնդակ յարձակեցան հայոց՝ յերկրէն նոցա յանձնեաց առնել ։

յայլև յանցանօթ նոյ ըստ Ճանապարհ՝ անանուշ Հայոց զինչս կամ՝ զգլուսառս յանչնակեալս , և Ծանուցեալ՝ զարս իւրեանց ելն , ի բաց կորզելն 'ի ձեռաց հաւանչեցելոց , առին և զգրեսաս և զրկնս վստահարեալ զգնան , որք և Թալ տային , և ալ ընդդիմանային , զի մի տարեն ինչ կամաց դրդեսցի , և ուա- տակեային 'ի նոցանէ ։

Լսեալ դարձեալ զարքայ , զի պատանիքնեանն էր զառաջինն 'ի մի հաստատել զրկնս և զդիտիսանս անկելոց հռանիցեցոյ՝ 'ի ցաւոյնեալ զմեծ կաստատութիւն նոցին , զի բնչ՝ ելն յայլ , հրամայեաց , լինալ խուզանել , զի մի անեսալ զայնս ոչչոց զօրաց նոցա , զի ամենայնիւ լինալ ՝ ի այնորիսոյ հոլանան՝ 'ի բաց գնացին , առանալ եւ ամենի կրեսցեն ։

Ե · Լսեալ նոքին բնաւս և զորք հարա ուս կորգաւոն , զինանորակիցք նոցա՝ որք ելն ընդ կարգաւորեալ , անեսալ զիսաս այնպես ապրեալս և ամենանոյնեալս՝ ելոյն 'ի վրէ նոցա , և կարելիս լինելն ։ և երկարն կայանք ես ոչ հան- գարտելն յարտաւանաց ։ * Հաղիս կարայնն (ասէ տակի- ,, ասս) սոքայն ասալ մինանց յերեսաց իակնոնս ապրանն ։ Ակնաս ապա կորգաւորն մեծ զօրախար ի զարգիր լինել բա- սասի ։ և նոր քանզի դարձեալ էր սիրտ , և վրէժս ուռնասալ կամէր 'ի Հայոց , խարհուրդ ետս , և ասէ ։ փոսքանակի 'ի մի զարարիցուք զզարս , և դիմեցուք յանկարծուսս 'ի վերին Հայս ։ մի զի մեծիանալ ն արժի անսի դարձեն ։ ապէ կորգաս- ղան ոչ կեսս յանձն ։ քանզի գիտէր , զի ելք իրացն և ուս դարձ- ման դարձեալ ։

Զնոս այսորիկ դարձեալ արքայ և կորգաւորն պատգամն ս- ռաքեալ ուս մինանց՝ դատարկեցին զանուրս , զարս ելս- կաքանչիար կարմանց չինելոյ էր 'ի սահմանս վերին Հայոց 'ի պարապանոսն 'ի խրեանց ։ և ամենայնիւ զձեռս իւրեանց յարմարի անսի՝ Թողին զՀայս 'ի կամս ոգաստանն Դ- ցին ։ մինչև հաստատեսցի բան հաշտասանեն ընդ կոյսն ներքսն ։

Լ.մ գԼ

ԳԼՈՒԽ ԻԴ։

Հոգեւոր հրեշտակքն պարեալ առ Տէրն ։ և դիմելոյ հոգիքն
վէրսին 'ի հոյս ։ և հաղորդեալ պիրիս՝ ընդ հովուեցեալ-
սոց ։ Լիով և չեշտասիլ հրեշտակն հովիւ ։

63 Եւ, Երբ կոյսքն յանհոգս նստեալ 'ի հուսի, և հուսալ Տես գլուխ ։ ԺԸ
Հուսալ յաղթեալ լուր առեալ 'ի սուտ պատ- պարագ. ։ ԺԸ
գամանաց զարուգլեալոց հովանոցեալոց, հա- և ԺԹ ։ 8 ։
մարձակ պատուանքն արձակեալ առ նոսա՝ ոչ այսպէս և այնպէս առ-
նել ընդ թիշամիս ։ և բարձրամտեալ պարծիլ յանձին, իւր
թէ իբրեւ խորհրդեալ խոսեալ հանդերձեալ իկեն նոսա՝ մի
զարթեալ՝ հոգի և պարտիք ։ Լոյս ծիրանեալն յաւուս
զմիտս հաճելով իւրեարս՝ քան զելս գործոց պատերազմին հայե-
լով, մանաւանդ պասիս ընծայեին նոսա ։ և կանգնեցին ևս
յանուն նոցա արձան ի շարիս մեծութեան չնծայն ուրեմ ։ և
մեծագանեալն ասեալ ասելոյ հրամանն տային հանդերձ յաղթա-
նակի առնել 'ի կոյսերական քաջարի ուղ իրը 'ի նշան պար-
ասան պարկեանց ։ և այլ յայնպիսի առուլս՝ յոյս զարթեալք
յուլթեին հոգեւոր ։ Լեսան յաւելու ասել տակիսոս ։
ԺԸ ։ 18 ։ զ 'ի սմին ժամանակի եր 'ի սիս պատանեկուն, թէ
զայդ գոյնեին հուսալոյեալք * անասս արարեալ զմտացն
խնդալ ։

Ալ՝ինչդեռ յոյսքսի անհոգութեան կայր ներան, եկին հաւին Տես գլուխ ։
տու նա հրեշտակք 'ի դարձեն վարդեալ յոյսքայեն ուրա- գրագ. ։ ԺԴ ։
սեալ՝ հանդերձ թիղեալ ,,ոյսամ՝ գրնալն եր ոյսպես ։ Լու- 24 ։ և 25 ։
ղեալ է իմ՝ 'ի բաց զարթնուս տիրելոյ (վերին) հոյատա-
նի ։ թեկոյեն և ինքեան ոնձն դասասուլք եւ կրոնեալ նոսա
զարթեալ զփաստանալն նոցին ։ և ոչ առանց վասա-
նուսանեալ հանդերձեալ ։ Լ՝ մասոյ ալքանդամ արձակեալ
զիմակեալն և զպարարեալն զարիգլուն ։ և ապա գրեալս և
զկնեալս նորա նայեալս, երբ 'ի ձեռս էր նուաստել ։ Լիով
առնեալ է սեր զոյոյ քաջաւն, ուստաք և զմարդասէր կամեաց
զիմոր ։ Լոյս 'ի մէջոյ պարս ոսկի՝ ոչ խորշի և սիրեալ գալ 'ի
հուսալոյեալոյ քաջաք՝ առեալ առ 'ի ձեռն գթաք ։ ոչ զի
օրինք մեզանէ ոչ թողուցուցանեն զայդ, հանդերձեալ գնալ,
ուր են զրօյգ հուսալոյեալոց, և պատակեր ինքնակալեալ ։ և
ամոյ յանգիման լեգեան զարուցդ կարգեսցի նա 'ի թիշրութեան
հոյոց ։

Զ ։ Ինքեալքսեալ հանեան գոյսապան թանս գարեհի՝ զայ-

Ղ.Գ ՊԱ

լուցու , դաւանացու , միանդամայն և զարմացաւ յոյժ ։ Զայն բնաւս ոչինչ զգալոյ էր զքեզ ու նա ։ Իբրև ետես զնա ինչ մեկ եղեալ հաւմանեցեալ ։ և զամ ինչ յաջոյ էր ցուցեալ ։ Հայոց ներսն զՀարիւրապետն , որ եկեալ էր ի գերդաստան պալատեն ։ մինչ զվնասն գոյցն ուշադիր վերին Հայոց ։ և նա ետ պինդն ։ ամ այր հաւանեցեալ մեծիցս յՕրն անուն ասեմեալ ։ Յոմեռամ 'ի միս հաւա նեալն՝ ասէ առանձինս զայսոսանս և զՏնկնուն բարբարոսացն , ի պարթևաց , որք ինդրելին զայն զոր ոչինչ յիմքեանս կարեալ եին ։ Իբրև զի յետ սիրելոյ վերին Հայոց , և զանազ սնուն զՀռոմայեցիս , զորմանէ ինն և կնոջուապատեալ բարեկամանն ի նոցանէ և 'ի հրամանէ ինոքանին ինամապատուցանել անդ զանիրն ։

Ապա 'ի խորհուրդ կոչեաց ներսն զՔերուբիանն Հռոմայ , և ասացի եղեալ նոցա զիրն՝ ասէ , զի Հանդոյ ինձի մեզ , զառաքեալսն կերպարդ , եթէ Հայաստանի մնալոյ , քանզի յետ ոչնչոյի իրարանցման Հաւանեցեալ էր յառաջի զանազ ինդ 'ի վերն զարթեալոյ ։ և զի ես Հայաստանն ինձեր գնեալ , զի ելանեն յանարգանէ զինքանէ ։ Հասակ յետոյ ծերանալոյն Հանդնին խորհուրդ արարեալ Հռոմայեցոյ 'ի կամ երանեալ , և բառնալ զնախարարն Հռոմայեցւոյ ։ Էր որոյ և ընտրեցին վերոյին 'ի տարարարեալն ի յաջոյն 'ի գլուխ ասելոյ զայս գործ՝ զմեծ կարարելոն զանուրս ։ որ զբնաւ ասեն զեգիպտեալ և վարեալ է արևելեալս՝ քան սեղանակ էր հանդարանոյ զոյս ինձանանայն ։ զի մի ասեն այլ զբ անաւելակ յայս գործ կարելոյ՝ կրկին վարանելոյն , ամ եղև բնաւսին ։

Լակ նա ինքն բնաւս յեւ ասկաւոյ դարձեալ 'ի Հռոմ , և կանանոնեալ ինձ զառաջնոյս ինչ կրեալ մն զարարանինն , յանձն մեծի ապանանելոյ ։ բայց ներսն շատ Հանանելոյս ծաղռանեալ զնա զայսոսին ինն բանիւք ։ փաւեալ ասէ ներսն զքեզ , զի մի՝ ոչ զիրարարարեալ ես յերկիրս , 'ի բարձրանալ , զի մի՝ ոչ զիրարարարեալ ես յերկիրս ։

Հոգոց Հիմանդանայնս ։

Գ ։ Ի նոյն առաւ՝ յամի ՌՌ ։ 64 ։ անկաւ Հրդեհ մեծ 'ի Հռոմ ։ զոր Հանանեցան բարձրանք Հանանեալք ներսնի մինանալ , ոչ զի Դաս ինքնին նոցանեալ զբարեալն , և յիւր ապանան կանանալ զնս ։ զի զի ինքն ներսն 'ի Նեմին պահեր՝ բարեալ ոչրեր քաղաքն , 'ի խարդ թանարանայ զանանանալ ։ և Հայեցեալ 'ի տեսել քաղաքին փայլմանն Հրոյ՝ երգեր զերգսն յորինեալս 'ի վերայ ապոյանան ուանանալոյ , Հասեալ մասանալ ոյնմ՝ զայնոյսն Հռոմայ ։ և ոչինչ յաւեր է ոչնչաւ ապրեալ քաղաքին ։ յոյզ 'ի լարեալսանն մասանոյ չարք միայն

64

Տպիրա ։ պարբ. ԺԸ. 38.39.ԼԸ ։

Գ.Գ. ԺԵ. 64

ՇԱՑԻՆ անկեան ։ զի եկեալ մասունք նոցա 'ի մոխիր դարձեալ՝ հոլովեալ եղեն ։ և եօթն մասունքն կիսայրեալ խորխորատեալ անպիտանացան ։ և հրաշակերտ ապարանքն՝ զոր և մեծամեծ տաճարքն կոց յերեսի արանց կանգնեալք՝ հրով ծախեցան ։ յորոյ վրայ սղբարով գրեալ տակիտոս ։ քիմ և բիմ ՀՈՒԹԻՆ տակ և փայլուն թիթ և ՀԱՐԱՍՈՒ գրծածք բազմապիսի յաղթութիւնքն Հռովմայեցւոց յանձնեալք 'ի յիշատակ յաւերժական պարծանաց՝ յաՀիւն գալման ։ որոց չինաց յոյս մեռանելոյ Նորոգելոյ ։

Եւ զի յաղագս այսպիսի մեծի ՀԱՍԱՍ ՇՆՉԻԵՆ անկաւ 'ի վերայ սմբոխին առհասարակ 'ի վերն ներքոնի, կամեցեալ նորա խափանել զայն՝ Լարկ զՇՈՍԱՆ 'ի վերայ քրիստոնէից եղելոց 'ի հուսի՝ ԻՔԵՐ ԹԷ ՆՈՅԱ ԼՅՆ ԱՐԱՐԵԱԼ ԶԱՅՆ ։ ՈՉ ԱՆԽԱՐԶԱԽ ԱՒԱՆԴԷ ՀԵՐԵՔԱՆԱ ՍՐԱՄԻՆ ԻՆՔԱՍԱԿԵԱԼԳ ՍԱԿԻՏՈՍ ։ Եւ յաւելու ասել, թէ սկսաւ ներքոն վասն այսր պատսՀասել զգրիստոնէսն ։ թայց ծանրագոյն խաղարկութիւնքն 'ի գլուխս իւր ։ ոմանց 'ի նոցանէ ասէ տայր զգեցուցանել զմորթս գազանաց ։ և այնպէս կենդանանալն 'ի կերուածս շանց ագռաւոց՝ զայլս հրամայէր 'ի խաչ գամել ։ և զայլս 'ի ժամ գիշերոյ տայր այրել 'ի հրապարակի ։ զի ասէ լոյս ՀՈՒՍԻ չէին քաղաքին ։ Եւ սկսեալ ՈՒԵՍԱՐԱՆԻ գիւանաց էր յօրինեալ զպարտեզ զգաստնայ իւրոյ ։ ուր նստեալ ՆՈՅ 'ի քաղաք ամենայն՝ հրամայէր խաղարկուածս առնել առաջի իւր ։ և հայեցեալ 'ի վերն այրեցելոցն՝ ծիծաղէր ։

Եւ ապա առ 'ի ՆՈՅՈՒԹԻՆ քաղաքին յաւել ներքոն հարկս ծանրանս 'ի վերն ժողովրդեան և ՇԱՄ՝ հպատակեալ իւրոց ։ և վաղվաղակի ձեռն էարկ նորոգել զքաղաքն ։ Եւ յայնմհետէ ոչինչ առաւելս ՈՒՈՒԼՐՈՒԹԻՆ ներքոն ։ և ոչինչ չարիս դարձեալ՝ թէ առ օտարս և թէ առ իւրսն ։ մինչև հանդիպիլ զնա քրիստոնէից՝ դերաքո ։ և յանուանէ նարին ներքոնի՝ դնել զանուն նոցա ։ Ոչ այս հանապազորեն ասասէ յիշատակեալ դարձցուք 'ի կարգ պատմութեան մերոյ ։

Դ. Սարգուլն ապարապետ Հռովմայեցւոց՝ յառաջ քան զլսել զայրսին հասմայ՝ առեալ զյաւուրսն կայսեր և ծերակուտին գնալ 'ի վերն տիրիթոյ ։ ժողովեաց առ ինքն զամ զօրս Հռովմայեցւոց՝ սրբ կայսին յարեալեան գաւառս ։ Եւ նորին և զնիրակեալսն յոյլեալսն թերաց հպատակելոց կայսեր ։ Լ'այց չէին նմա կամք 'ի կռիւ եկանել, որովհետև քաջ գիտէր զայրսիլն պարթևաց ։ այլ գանդաղանոց դեկերերն 'ի կողմանս եփրատայ ։ և ապա առեալ եկեալ գնայր գեղ 'ի վերին հայս ։ և կամէր հնարիւք ինն այնպիսի առնել խաղաղութիւն ։ զի կանգնեցցի ոմանցն հռովմայեցւոց ։

Տաճիտոս ։ գրեթէ. ԺԵ. 26. 27. ԼԵ.

Լ՚ամն ինչ տեսաւ մինչեւ ամենայն ընկալ նա յոչխարս վերին Հայոց, Հիւրասէր առաքելին ասա նա գարեւ եւ տիրեալ, ցուցեալ լեալ և ինքնանք կոմին սաղ չարձան պատերազմի. վասն զի ոչ վերջանայր երբեք ոգեղեան կռիւ, որ զիրաւարութիւն ոչ ներ իւր առեալ.

Հիւսիսոյ ընկալաւ կորուզոն զՀիւրասակն Ոգ. և յետոյ ասա նոր ի Հիւրասակ նային զոմանս ի Հարեւրապետաց իւրոց՝ Հոնդնիրձ պատգամաց հեծուցուց բանից. և ասէ յայն ի Հիւսիսոյ թոռն, մինչեւ յերեսն կռուոյ պիտի ասել և թուել զամ՝ զբաւ. ||Հ լաւ ի ցեղ ասէ արիւնոյ սուսանց մոլորեալ՝ ի ձեռաց Հռոմայեցոց՝ ի որդեկի մասին Ջունիլ զՔրիստոսի Հայոց, և Հանդուրժուցեալ վարել. Ներսիսն և զարքունի ոչ լաւ թուեցի մեռ խուսալոյն զարիւնաւոր Թիգրան՝ միայն և Հայոց կոչ Հուամնեցեալս, քան զօրարիւ յոն զաղալ մեքուանն՝ ի Ճիսոս երկրաքանչիւր կարմանց. մեռ զայն, զի և այլ բազում զարանեալ ունի զարեկ մեղել Եգեմ այրոյ թիւրուանաց. զիսոին բաւական նոնաձել. այլ մի բանն ինչնակոյն նոր ասեր. զայժմ զնոսանն խոզալոնն ի. և ոչ ոչ ի ենթ զարանեալ կայ.

Լ՚ուեալ զարեցն և արիւնոյ զարանեալ կարուզոնի՝ յօժարեցան և ինքնանք Հոռոմայեցի զրանն Հաշտուն. և արիւնի ժամանեցին եղեալ զոնդիմոն ընել կորուզոնի. և քեռոն ի ձեռանէ խուսել Նոնա. և որոշեցաւ տեղի զայս սակո ամենեքին զրանն՝ յորում մեռան մի յաւուր պաշարեալն էր ընտոս Հանդերձ զօրաց Հռոմայեցոց. և զայր ընտրեցին բարարարաց՝ սակ ասկիսոս՝ ի յիշատակ զարձանաց յաղթեալ.

Եւ ||Լ՚ն նոր ի Հռոմայ ուստր ժամարքն՝ առաքեաց զարքաղաքն ընդառաջ արիւնոյ զերիսոս՝ ի պատուսուոր եղեալ զանազան զարիւրեալ տիրեալ զոտոցն Հռոմայեցի, և զմիանան ամենայն զիրարս իւր. ||Լ՚ն իբրեւ նոքա և մերձեցան արիւնոյ աւա կորուզոն՝ ելն յերիսոսարն իւրամբ ասա՝ ի մեծարել զնոս իրրեւ զարարարեալս ինչնակոյն. Նոյնպէս և կորուզոն աձապարեալ ել զարարեալ նոր իրրեւ ի մեծարանս՝ և ասա խոսել սկսան երկոքին նոքա ի միմեանս. և զարձեալ զնա կարուզոն՝ զոր յօժարելոյ՝ ի խոզալոնն՝ զի՝ ի քաց թիսոյեալ ասել զարարեալն զարանք մարդի՝ բանն զարանք, որ ինչ ունեցարի և զարձեալ.

Լ՚սէ ոսկիսի. յաժարեալ եմ գնալ և՝ ի Հռոմ՝, և նոր իմն զարք ընծայել նոցանք, ոչ ասեմ Հռոմայեցոյ արքայութեանդ՝ զինչնակարին գարանել զարանի Թիգրան. ուստի և այժմ ինչ խակ եմ՝ և ինչ յանդիմանն Հռոմայեցւոցդ ցուցանել զիմ

Էջ 323
65

Հայաստանեաց՝ բանակով շրջապ 'ի գլխոյ իմմէ, և ասասել. 'ի ձեռաց 'ներքսի զնայն ընդունել։ Զ՝ յապիսի զուարճալաց խասակից լեալ Նոյա զոգաստ ժամ՝ փախնման արարին բանից Հաճբասրիմ սիրոյ, ի մեկնեցան։

Զնա աւասոյց ինչ կարդեցին ասեան մեծ և հանդէս ահասոր։ յարաւմ կայնն երկաքանչիւր կարմանց գրոք շքոնչ զարեալ։ տասի այրուձին սիրելեաց՝ 'ի հայոց և 'ի ոդարսից գաւնդոգաւնդ դասաւորեալ ը Հայրենի խարանց զարդաս։ և անաւ խասարը հաւելիկանն լեկեանաղնդից՝ արձանագրեալ արծանոք և նշանաք, հանդերձ դրօշեալքք գեղ՝ զոյս կանգնեցին անդրն։ և 'ի միջի քեմ փառաւորեալ և դահասարսի՝ յորոյ վրայ եղեալ էր սրսակեր ինքնակալին ներանի։

Ա՝ասեաս ասպանդարը սիրելի։ ի. սրայ զոյն և նաներ քան արշաւանաց, գնեն իւրոյ։ և յասարս զանիցն բարձեալ զեղայն 'ի գլխոյ իւրոյ՝ եդ ասս պասաւանդաւն արանկիրին նեռանի։ ընդ որ զոմ՝ սիրեն ասան, յանձինս հաւանեցեալ հանելն։ սրբ նեղեալ եկն ը սուսոցն խարտեսանն խարնանց։ և ասէին, զարձաւ արդ բաղդ հաւանեցասց սնդրեն առ հոս։ Լոս կարբաղն ևս քան զևս ուրախասցեալ՝ սրայ սիրելեաց մեծահանդէս խրախանա՝ յոտ օրինի հաւանական ասասաւ կարգեալ։

Հասուկ յեռոյ՝ քանզի հասասանալ էր սիրելի 'ի մամ՝ երբեմալ 'ի հասամ, յոր և յարդարեր կարբասդն և այլ զարանաք հանանեցասց, դրեաց թաղեալ առ ներան, և ծանոյց նամ զասանանաս գնալոյ խարայ անդր։ և ապա եկն ուղասանեցնամ ղեղարաս իսր՝ զրակաբ արքայ մարայ։ և զյարեհ արքայ պարսից։ ի առեալ 'ի նայանեն ինչ, ինչ պասաՀեր՝ հանդերձեցաս երանեալ 'ի Ճանապարհ հանդերձ ինաս իսրալ ի ոդասաք։ ը սրս եկն և որդիք դարեհի և քսկոսրայ՝ ը գրելոյ դիսանի առ քսիփիլինեանայ։

Օ դնալ սիրելեայ 'ի հռոմ գլեն երկոքին ժամանակակից և ակնաբաս երանելի մատենագիրք։ ը Քս՝ զլինեան մեծն, և սակիասս կասանելիս։ Օ նոյն աւանդեն և նասանի գիրք յիշատակաց հիւպատասցն հաւանեցեալ։ Որոյ զայնմանէ և դիսանի կասանս ը կարգի, որ և. փաբ մի յեռոյ է ժամկաս։ յորոց բանից առեալ և. մեր՝ գրեսցուք առս։

Ղկ. 4Բ

Գ Լ Ո Ւ Խ · ԺԲ ·

Յիշատակ փառաց տիրնոյ 'ի հոգի, և պատիւոյ 'ի երանելի Քոռեայոյ 'ի վերն Վերին հոյոց ·

Զոհեալ տիրիթայ յարանցից ցաւանաւք ծառայից՝ 65
և երեք հազար սպասաւորքն հնծելոց 'ի հայոց և
'ի պարսից, ուղեիցն ունելով զ իւր և զսպասսն
'ի հասմիոյնեցւոց, ճանապարհս ապար ընդ ցամաք · և սլ կա-
մեցաւ նաւսս ընդ ծով անցանել · զի ասէ պլինիոս · Զ · 2 ·
թէ չէր օրէն զ մոգուցն կրօնից ապականել զծով թէպէ ան-
մաքրաւոր, և սլ իսկ թեռաք արիանելով 'ի նայն · մանաւանդ
զի առեալ ասանէր զ իւր և զտիանս 'ի մոգուց ·
Լինդ ցամաք երթալով ափրիթայ՝ երկայնեաց սգաւորութիւն
նոցա ոմիսա իւր ինս · որով քարաւ ծախք եղեն մ չիայն 'ի
գրանման նարին տիրիթայ, այլև 'ի հասմիայնեցւոց · քանզի
պատուէր որձակեալ էր ներան ինքնակալ յամ քիզա · զ որ
ունէր անցանել ափրիթ · քանզի մերձալուզ հանդիսիւ ընդա-
նել և յուզարկել զնա · որոյ վասն յամ ասելս զարքարէին
զիսպոցս և զկրապարսիս · և ընդառաջ ելեալ բազմ շքալ
ընդունէին զնա 'ի ձայն երգեցիկ արուեստականաց · և զամ
սկեսս որ և զծառայիցն սառաւելեալ ընտրեն ·
Իրրև մօտ եղև տիրիթ 'ի սահմանս իսպանիոյ · ընդառաջ զայն
ներսնի կայսր՝ պատրաստեաց զն նր հանդերձանս մեծա-
ռանաց · և առաքեաց ընդառաջ նորա կառս · քանզի մինչև
յիսպանիս երիւարաւ էր եկեալ · Լոյս ուներ ակրիթ 'ի գլուխ
իւր սաղաւարտ սակի, և ամենայն շրջել զարդարեալ · ճեռնդ
զի փառացի էս էր, և քարաւանեալ հանդիսաւ՝ ելեալ գլուխ,
լոյս գլուխի, և ահեղ տեսլեանս · մինդանայն և խոհե-
մանիս և զգօն · որով և յամ սեղիս ընդ որ եանց, սիրելի
եղև հասմիայնեցւոց ·
Զ · Զարթամ եհան տիրիթ 'ի ենապարիս · եկն անդ ընդ
առաջ նր ինքն իսկ ինքնակալն ներսնի · և իրրև յանդիման
եղև տիրիթ ներսնի, ազդ տարին նմա՝ 'ի բաց գնել զոս ին,
զոր կրեր յաղթեր իւրում · զի չէր օրէն այնպէս երեւիլ ա-
ռաջի կայսր · այլ նա ոչ կամեցաւ · քանզի ոմ ասանդ առ-
կիսաս, պատուէր առեալ էր 'ի զարեհի՝ մի ցուցանել զգա-
ծուն առ հասմիայնեցիս, այլ հայրենի տարազս և ահեղաւ
աշխանենաց փարիզ · բայց զի մի դառ ինչ կարծեսցի հասմ-
մայնեցւոց, պեղեաց տիրիթ զաւրն քաւեալ զ պատուին ·

Պլին. Է. 2· Ա. ԺԲ. 3 · Տաթիոս · գրք. Ե. 31 Ա. գլ. 23· Ալիանոս. ԺԳ. առ տեսիլ. Երես. 520. Հմ. 716 ·

Լ՚ԺԹ՚ ԹՎ. ոչ գրե գիսնէ։ և այնպես մատուցեալ ծնողացքաւ ազգին
եւ կայսեր։

Լինք այս գարձ նորա զարմանալոյ ներանի՝ մեծաւ մարդասի-
բութի և խանդաղատական յորդանօք ընկալաւ զնա։ և յետ
ջրոյ իրաց՝ հրաման եւ առնել խաղ ըմբշամարտուն և գա-
զանամարտաւն առաջի նոր՝ ի քաղաքն պատերազս։ և գլուխ
խաղան էր պատարագիսն՝ մին յազատագիր ծառայիս ներանի։
Լ՚ոչ մինչեւ՝ ի զնին նատեալ էր տիրիթ ը կայսեր։ կամ-
լով զանարձակ առնել գլուղ նոյ՝ ի հնարհն հրեռաց պատար-
քեալ։ ինդրեաց ազատել լոյնալիմ։ և ձգեաց ի բորբաւան-
դակն անաի զնեան՝ ի մի գազանաց։ և զերկուս ցուցս յալթ-
անպատան՝ ի մի հարսնաց փքնի շամիրեայ յանդիման ամ-
նեցաւն։ մինչև զարմանալ նոց յոյժ։

66 Ը։ Եւ այսորիկ առեալ տալաւ զնա ներան՝ ի կայսե-
րական քաղաքն՝ ի Հռոմ՝ զոր ը մասին նորպեալ էր։ կո-
մեալ տեղ թագ կապել նմա։ ուր և ը գրելոյ տակիսասի՝
եամ քաղաքն զեղեալ ընդառաջ լինելն յընդանելուն կայ-
սեր և տիրիթայ։ Լ՚ւ զկնի սակառուց կամեցեալ ներանի
կարգել զՀանդրէս թագադրութեանն տիրիթայ։ հրաման
եւ։ և զորդարեցին գիշերայն զմեծ հրապարակն զարդիւք
և զամբարօք։ ծաղկօք և պտակօք։ ուր ժողովեալ էր բազ-
մաւոր քաղաքն։ և մասն ժողովրդեան յաշխարհանաց անաի
ազիանակոգչեաս և գաշնեօք պատեալ՝ ուրպն կացին կար-
գաւ՝ ի մէջ հրապարակին։ և յերկոսին կողմանս զօրք պրա-
հաւորեալ՝ ի զարդ շքեղ։ արոց զենք և գրօշք՝ ի լուսոյն շա-
ղալոյ փայլակնացայտ ճառանչելն։

Լ՚ւ՝ ի պատրաստիլ այսր ամի՝ ի գիսնէն՝ մեռ յարշալոյն եկն
ներան փառաւք՝ հանդերձ սինկլիտոսիւ և անձնապահ զօրաւ։
և էր զգեցեալ ինքն ներան պատմուճան ոսկեհուռն՝ զոր յա-
ւուրս յաղթանակի արկանէր զանձամբ։ և եղեալ յատեան՝
նատաւ յառաջին գահոյս։ Լ՚ոկն և տիրիթ զկնի նոր հան-
գիսիւ՝ ի բարեպաշտն հանդերձ։ և Լանց ը կարգս պիսաւորաց։
սրք կազմ կայն յաջմէ և յահեկէ։ և մատուցեալ յատեանն՝
խանարհեցաւ և եւ ազգին յարգուն ինքնակալին։ զնոսն ա-
բարձին և ասքն՝ սրք ը նմա։ Ոչ նոյնաժամ հանդերձն քաղանեցին
հրապարակին գաշեցին իրրև՝ ի միոյ բերանոյ՝ ի ձայն ցրն-
ծանչ։ մինչև սպրիլ տիրիթայ ը այնպիսի ազգակ նոց։

Լ՚ապա խոսեցաւ տիրիթ առ ներան։ և ասէ։ գիտասցէ ինք-
նակալ ոչիգ իմ։ զի ես ինքն ծնունդ արքունական պարիսի՝
եղբայր լարեցի և բարեբարի՝ էկի պաշտոն մատաւորանել անդ
խանում իբրև արիւն անմահի գեղարդայլ ծագեալ։ և առ՝ ի
քէն ոչիմ գտանել զիմ սահմանն փառաց և արքայական

Գ՚ մ՚ ՊՀ
66

իշխանաւն · քանզի գիտացի , թէ 'ի քէզ է իմ քաջդ երջանիկ , և լասեա զքեզ իմ քաջդ հանդերձեցայ և փառք · Յայնժամ ասէ ցնա ներսէս · զոս բարեաց արարէր , զի էիցիր արար՝ զեմ յանդիման վայելել զիմեամ առաւաձուն զանձեան · զի զոր ինչ՝ ոչ եթող զքեզ հայր քոյ 'ի ժառանգութենէ , և զոր եկալպէ եասն՝ է. ոչ կարացին պահել , զնոյն առաւելիկ ես քեզ առաւ այժմ և կացացանեմ զքեզ թագաւոր (վերին) հայրասանքի · սոր զի դու և ինչ 'ի մեր առաքիչք , եթէ զանազան իշխանաւն է՝ ապա և 'ի բաց առնասչ չիցուցանիցես · Այս առացեալ ներսէսի հրամանն եանա հասել առաքիչ իսր 'ի յանթառն յոյն , որ յատենի անդ վաղ այրս իսկ պատրաստել էր , և 'ի հասել տիրեցեալ 'ի վերայ եր յանդիման ներսէսի եր ներսէս թագ 'ի գլխոյս դնայ , և երկեր 'ի մեծի հանդիսի անդ միւսանգամ բարձրացաւ ձայնք ցեծութեան և հրճուանաց ժամ.

Գլուխ Ե ·

Գ · Զկնի այսորիկ եկին և այլ հանդէս հրամանաւ ներսէսի և զոլոր ծերունիսանն 'ի պատուի տիրեցեալ՝ 'ի թագաւորին պանկեր-դայ 'ինքնագլուխ * քանզի ասկալ պատուեալ եին ,, 'ի միում առար՝ 'ի ցուցանել զայն տիրեցեալ թագաւորին ,, հայոց ||. յն սրում գրի ոչ ասասանն զլինիս մեծ · գիրս · ՃՂ · գլ · 3 · Զ ոմանն և զ լանքն կասեսս առ բանիցիլնեալ · գիրս · ԿԴ · էրես · 521 · պ · և լասեալս , թէ Զ ենէն պանեալի և ամ ապաք՝ որ մնացեալ 'ի թագաւորն տոզր , ոսկեղենք եին · նախակս և զաղդք և կաղմանդ արարքին այնոր թագաւորամ՝ ոսկեղենք · և յաւգաս այսորիկ իսկ ասէ՝ օրն այն ոսկեղէն անոմանեցաս առ հաւանչեցիս · Լաւագեալ և Զ ապին գիտիցի՝ վրանեալ. հանեալոգք , որք լոգալ պատրաստեալ էին 'ի մեղանչ լաստ արեան , էին 'ի ծերանալ , և ոսկի ասանողք զարդարել , և շարժանակի ճանանչասանս վերջաւորք փազիկեալ ,

Լնդ մեր մեր թագաւորին ինքն ներսէս անպանելոյ հնձեալ 'ի կուռ ասղնեալոյ պատմանանաս և կանայորդեաս · ն 'ի գլուխ իսր եդեալ եր զգլխանայ կուռափայլ · և անձամբ յառաջ վարէր զկաստն · և զիրեր շարեալ փառաւ հանդերձ քնարահարաւք և երգովք արարեանապանք · Լայնմի հանդիսի և ուրախասիր , զոր այսարին հրամանեցին , լայանի ցուցանին , թէ մեծ հանդիսին լայտ և փառք հասանիցին · Իշխանաւն թագաւորացանել 'ի վրայ հայոց զարիսի · Ե · Զեռ կատարեալոն հանդիսին՝ զարշ կարաւ տիրեցեալ արքայ երկրանաց ինքնակալին ներսէս · և ոչ գրի ինչ , մեղմամ ինն և Զ զոլով սարանեալ երոյ զգարձս ինչ հանին հայոցն և զգանան · բայց ինքն զգանաչ ամենեքին մեր-մեալ ցասցեալ առ հա՝ հարատանցաս 'ի ոչ և 'ի յարեկաս-

մեալ

Ա.Խ. 30

ունի նոցին, և ընկալեալ 'ի նմանէ պորգևս մեծամեծս, և
ինքն ըստ արժանեաց փոխարինել նմա, արձակեցաւ պատուով
դառնալ 'ի տիրոջն իւր 'ի վերին Հայս։ Այլ Հրամանն ուրեմն
նմա 'ի Ներոնէ՝ նպատակ ծովինքն Կայսեր զարտաքսեալս քոզազ
զուարեալն 'ի կորուստենէ։ Եւ յայն սակս առեալ տարաւ ընդ
իւր 'ի Հռոմայ զոր Հորատիոս 'ի գործ շինուածոց։ Եւ եկեալ
Եհիոս խոյանաղուն յԱն վերին Հայոց։ Եւ ընկալեալ նզև մեծաւ
փառաւք 'ի նախարարաց իւրոց։ ուր և նորոգ շինեաց զպարա-
շաս։ Եւ անուանեաց զայն 'Կայսերն Ներոնիս։ Եւ
ամենայն հաստատեաց զոլորտս իւր։ Այլ զոր ասեն յայսմ ամի։
66։ Լերեալս ասասանեցան ոմանք կայսերաւն Ներոնի։ յորում ամի
հաստատեցան 'ի քաղաքի ոմանք 'ի Հռոմ՝ զոր առաքեալքն
պետրոս և պաւղոս։

Եւ յայնմ Ամսի Հաստատեցան մեալ թագուն վերին Հայոց
ըստ իշխանութեանն Հռոմայեցւոց։ Իբր զի յանձն եղև 'ի ձեռս
կայսերս Խրատանք կորելոց անդ թագաւոր պոլոս և կամ-
ցի։ միայն թե յորշակուն եաց ոգին իցէ։ Լայս և զոր վի-
ճակ առանձին թագաւորութեան Հայոց ոչ տուեալ յերկար։
զի յետ սահման ամիսն ամի ամացուս ընդ թագրութեան սարին
Հայոց 'ի թագել Երուանդայ զկնի ասասարկոյ։ սոր ասեցեալ
'ի սարս։

Գ. Լ Ի Խ · Ի Ս.

Յաղագս մահու ասասարկոյ, և թագելոյ Երուանդայ Երկրորդի։
և զերծանելոյ արտաշիսի մահուան։ ուր և յաղագս սասնոյ
Եկեղ 'ի պիտոյ։ Եւ և զանձնելոյ տիրանայ։

Զայս վայր առաջի եղոյք ըստ առանդելոյ Ամիա-
կիս մատենագրոցն Հռոմայեցւոյ զանցս, որք
անցին յԱ վերին Հայաստանեալսդ 'ի կենդա-
նութենէ ասասարկոյ մեծի տրդատայն Հայոց, որ նստաբ 'ի տիրա-
բին 'ի Հարաւակա տիտ ուրշակունի թագաւոր մերոց։ այսու
հետև տուաջի կայմեալ պատմել զթագելոյ յաջորդաց նորին
ասասարկայ, խոստացեալ նոցին զմահուանէ նոր։

Ա.ԲԺ՝ սա ինքն ոմանս ուրեմն յետ տարեալ զկնոնս իւր 'ի յան-
գարան։ Եւ 'ի զբաստոնս, և յետ տիրելոյ ըստ ամենայն՝ ասն Ե-
բերանեալոյս։ Զ. ամ ընդ ոնունեալ որդւոյ աղգարու, և Ի. ամ
ասասանեալն։ 'ի գլխոյնեցոյ իմեքն վասանդեալ մեռաւ։ Զոնա-
զի յետաբ տիրամ յեղանել նորա յոյս, և 'ի սնդիլ Հանալ երա-
ծուանքիք։ զկնոն երկոց Հրամայեաց նոցա առնուլ զուսոցս

Նոցին,

Խորենացի 3.33։ Յովհան

նոցին, և պատել շարժանակի։ Լ՚այլ ի ձգել միսամ ի ծուռ- Լ՚մ գ
ոլոյն նոցա զնեա իւր սաստիկն ի վերս որոյն, նման վրիպեալ
ճհաս յարքայն, և ապուն զնա, գոյացե ի վրէժ մահու դրա-
ատրն իւրոյ սանգիսայ, և սկզբ առաքելոյն Թադէի։

Լ՚զի առնակ սատ խարենոյին։ Բ։ 33։ Լեռ զերաբանա սրդէ
ապիշադարայ դալրի գրեաց զնամ գործս, որք եղեն յասարա
աբգայոս և ոնատարկայ։ և նոյ յեղեալա ի գրնանին ալրաս-
նէ։ և ինքն յայնմանէ իբր յակամուտս։ զկայ առեալ սրա-
մի զգործս նոյ, ի աբգարոս և սանատարկայ։ ի սրոյ եղաք
և մեք։ բայց մի անգանոր ինքն իսկ զկոյլ՝ զանց արարեալ
է խարենայն գլել զգամ գործս սանատարկայ։ զի * ոչինչ
յիշատակաց արժանի ոչ համարեցաք ||։

Լ՚այլ զանատարեալ յիշատակն յայլսում մեկն և շինիցաս յայն
մանանագիր հանդերձ գոլանդ գրելոյ ապարեալ ի բառարանի
իւրում։ * Լանատարսակ ասէ Թադասար հայոց Լեռկանա մի-
,, քահոսակ էր մարմնով, այլ՝ ոգի ունէր մեծ յանի, և յուռեա
,, ի միցմանս պարկանց։ նայն և զգոն և զգոսարսակ սր-
,, գարան։ պարկեշտ և քաջասար ի հանգերձանս էրբակ-
,, ռոյ։ և էր նա իբրև զմի ի գիսպանագոնեցն հելլենացոց
,, և հռոմիացեաց ||։

Բ։ Եկեսո մանհանեն սանատարկայ Լեռգրեաց ի վրէ սորին 68
հայոց երոմանդ երկրորդ՝ յասիանանելոյդ ասի գարեցի
վերոգրեալ նորքայի որորոց։ Լսկ Լեռ սմ էր այս երոմանդ,
և ոչպէս յանարեցուս սմա Լեռերել, սասայսը սատ ի խորե-
նացայն։ Լին սմն էր յազգէ արշակունեաց՝ հոտէկոս և սհա-
սար։ զոր էր խոտուադիմանեն և կարսիան ոչ որ իշխեր առ-
նուլ յամանուրի։ ոս յանկարգ խառնակսն ծնաս զերկուս
որդիս։ զորս սնուցանեաց երուանդ և երոմանդ։

Լաս էր երուանդ յաղեանդամ և սրտեայ յոյժ։ և սմանէր
հոյեցուսն ահասար և գաժան։ ինչպէս ի և իցէ քաջասիրա
հորդոյ երկնչել ի հայեցուածոյ անաի նոր։ յորմէ ես էլ զոյցն
այն։ որ ասիսր յառաստեալ Լեռ սենարկասէն նր կարի ինն
վասեր հմանիւր։ սոր գրե խորենացին։ Բ։ 39։ և Լեռ վրան
սոյր ի լուսանալ առաւաուս յարիսամ յանդիման լինէր նման
ոյոր ի լուսանալ առաւաուս, սրձաքար վիմս կալեալ ի ձեռս կանգ-
նէին ամենայն հանդերձ նր։ և ի հայել երուանդայ առ նմ
սոյն վիմք պայթեին։ և ապա հնարս լինէր նոյ անվնաս կալ
ասարի նր։

Լաներ ոս չէ արուեստ և ոչ ահասարուեստն նաև զՏերգոյի
քարս, և զնանարն կենդանարարսն, միանգամայն և զա-
ռաստաձեռնայն։ որով և նոսա քան զՏերգեն խակ սիրելի լեալ
առ սահնանսին՝ յանդոյց լինէր զերբա սանենայսն։ Լոս յա-

Էջ. ԽԵ.

եւ բա անդ սանատրկոյ քաղաքն՝ մեծամեծ փարձս ցուցեալ՝ հոգի եղեալն և տուաջին ի հանդարտս հայոց։ Վասն որոյ և ի մեռանիլ սանատրկայ փոխանակ Եղիազարայ միայ յարքունեաց հարան, միաբանեալ հանդերձ՝ Թուրաստանցոցն զնա ինքն զկամանդ՝ առանց Թագաւորի լինելոյ տարեմտն քառասնեաց։

Լուսանեալ ապա հրամանաւ յարքունեացն սանատրկայ, Թէ զուցէ յանդգնեցեն ի հանել զԵղիազարն, կուռանոց զանհնարին մնա՝ բաց ի տգոյն միոջէ, որ կոչիւր արտաշէս։ զի սանատրկն ոչ առեալ զնա՝ փոխեաւ յՀն պարսկահայոց ի կողմանս հերոյ։ և ապէ պարեալ ծանոյց զայն մեծին սմբատայ արքայի թիւրատոյ թագաւորանոցն՝ որ էր ի սպեր գաւառի ի շինին Խրոմ ի սմբատաւանն։

Գ։ Իբրև լուաւ սմբատ զմահն սանատրկայ, և զայծ կնոջսոյնմի որդւոյ ՝ի՛՛, առեալ զկինս դստերս իւր զսմբատանայն և զսմբատաւէ՛ ապրաւ նոցոյ զնոսա ի բարեբեր, և նստեալ ի գլուխ ամենայն արս բազս։ Լու մինչն հանդերձ կնաւ իւրով, և ոչինչ արամբք էին ի հեր գուաւ՝ գասանել զմեռեալն արտաշէս։ և եաւ գնա մինչն։ Օ որ իբրև գիտաց եղեմանդ, մեծարեաց զկնիկ նոր։ զի սոսանցեն գնա և զմանուէն ընդ նոսա։

Օ այս խոցեալ սմբատայ՝ խոյս ետ յանծանօթ տեղիս։ և. շրջէր ի լերինս և ի դաշտս ի միտս հովանոց։ և զանազ յաջոյ գիւղեաց պարարոյ գնաց ի պարս առ դարեհ արքայ։ և ծանոյց նոսա զնա՝։ Լու նա՝ որ յառաջագոյն խոկ Հանդերձ զամբատ։ և լսեալ նա իր զկամաւ քաջութեանն՝ մեծարեաց զնա ընդ զօրագլուխս պարսից։ նոյնպէս պատուեաց և զմանուէն պատուակս ՝ի որդիս իւր։ իբրև զաղ գայլն և իբրև զարդի կիրբոն։

69 Լուեալ զայս հրամանագոյ՝ անկաւ ՝ի մեծ կասկածանս։ և վարաներ ՝ի խորհուրդս իւր։ Թէ զինչ ուսիցի առնել ՝ի գայրդանալ մանկանն։ և ապադեալն ՝ի տունքեան հոգոյն։ և ՝ի գիշերի անդեանն զարհուրագին երազս։ և չգտեալ զայլ հնարս՝ խորհեր հաւանեցուցանել զդարեհ։ զի ասցէ զմանուէն ՝ի ձեռս իւր։ Լսեն ինչ հրեշտակս աստուծոյ առ նա պատարագաւ՝ գլուեաց և ասէ։ ապարեն հարուցաս ազգայնոյն իմ ես դու և արձան իմ՝ յարշահանեաց։ Ընդ որս մուրացեալս առ քեզ զօրարարգի մանուկդ զարտաշէս ընդ գիմ՝ իմոյ Թիրաւոս։ քանզի չի՝ նա արդի Լիգլին սանատրկայ։ այլ՝ արդի հաւրն յարգի մարայ։ զոր գաեալ սմբատայ ելաբանի՝ թիրեալ է այլոց պատրել զձեզ։ Եւ բերեալ և առ սմբատ զքեզ՝ անդամ՝, Թէ ՝ի զարդ աշխատիս ՝ի քեզ մեն-

կանն, խաղեալ 'ի սանտուէ նէ · և թէ այն ջանք քոյ հոգա-
ռակ և թիւրեալ իմոյ · և ոչ թէպէտ սակ ինքս ուրեմն ինչ առ-
յինն։ Լսէ ընկալեալ նիրհանդայ յերկոցունց պիսի խիստ
զայրացաւ · և սա վիրաւոր առաքեալ զորս 'ի բարեբդ հո-
ստոցեալ զոյնոսիկ , զորս թիւրեալ էր անդ սմենասայ 'ի
պարկանաթի գասերայ իրոց · և գերեալ զերիսանն գրա-
սերս նորա զոմանսոնոյ և զմիսասնի եղ յամենայն անի ·
բայց պարեալ զնաս յանդգնելս · և ինքն կոյր հանապազ 'ի
վարանս։

Գ · Գաւուրս մի սասաստրեին յանհնարին վիրաս պատ-
ուրազի հինգեալ գնանելոյ 'ի պարեսատն · զանազ նեղեալ նոյ
յոյժ յանարգմանէ փլրալ դասաւորին ապատամբեցան 'ի
հանմնեցուց , հաստատեալ 'ի միում՝ ոչ էս բնաս կալ ընդ
իշխանաւն նոյ։ Լու ընարեցին առաջարդ յոյս գործ զբաս
իշխանս , յոլոց մի էր և յանխնարս , որ պատմէ զայս , այլ
Հաստատամիս և բարմահանոյ , հնարապէտ և զգաստ ·
Լու ամենայնեալ զբարաքս յոմ կալմանս հրեաստանի զի-
նանցին գանձիս ընդեմ անապատեալի զարան հանմնեցուց ·
յորոց 'ի Յեռս ունէին մատանի 'ի լուծանել զիրենք յանոցա-
նոցն , որոյ անարգինցուն յոմն գրեալ մեր ։

Լոր ասեալ նեռանի կոյսեր ապատամբան ապրեն հրեից՝
առաքեալ 'ի էլ նոյ զվիսապարանս զորապետս զայս հոգոր և
իմաստուն , և զարդ նի զանուն՝ հոգոր հանանանս , հանա-
Հել ասելոյ զնիսաս 'ի հնազանդութիւն հանմնեցուց ։
Լնդեալ վիսապարանսի 'ի պարեսատն , յեռ բազում և ծանոյ
պատերազմաց մղեալ 'ի զարդեան՝ 'ի սատարիս և յայլ սա-
մանս հրեաստանի , եղ 'ի դիսարիս · և մինչև 'ի պատրաս-
սի էր յարձակել 'ի էլ նոյ , լար նոյնս երկոյս՝ նոյնդ մե-
ռան նեռն , և թիւրեալ զայրս , և զիսի սիսան , և ապա
սասան նեռն , և թիւրեալ զիսապարանսի , ապատեր լեր
զիսանոյս ։ Օպար ընկալեալ զիսապարանսի , ապատեր լեր
զիսանոյս մինչ ասեցին զերգնանալ իրք հոգոյն ։

Լսեալ զոյգ նի խորհուրդ ապարեալ 'ի մէջ հրեանց՝ ընարեցին
և կոչեցին սանդին զնա ինքն զվիսապարանս կոյսն յերկրն
ասի թիւրեալ սերոյս հրանդայ ։ Լու հրեն հաստատեցան
նա 'ի կարգարան , առաքեալ զնապանս՝ ի գրելոյ սակիսասի
Հիսիսոյն · պատ · Բ · 82 · առ Ներսասն պարսից և առ Թա-
գաւորն Հայոց , հաստատեալ ունել զարարքն բանիսանութեան ,
ծանուցանելով նց զնոցոյ կոյսերսն իւր ։ Լու ապա եղեալ
գնաց յերկրաս · և ինքն առարեալ գրաս ծանուս զարեան
զոյգ իւր 'ի էլ նէմ ։ Որ և բազմամենայ աստուրբ պարա-
գնալ գնեմ , և զարհուրելի պատերազմ ասեալ նուս զայն
յանի ՇՀ · 70 · այն է երկրորդ ամ կոյսերսն զիսապարանս-

Գովեսպա-
դասեանն։

69

70

Գ. Ամ. ՌՄ. սի։ Ի ։ սեպտեմբերի։ և արար հիմնադրաւորակ։ զարդիկ և
երկիր զրկ ակնաւորեան յանիրաս։ Ի գիրս հրեշտակն պա-
ատուիրագրեալ։ Ը։ Ա։ Ի։

Լոյս սոյ հաստատ։ սոյն ինքն յանիրաս։ Ի պարարտանն և յան-
ման անդ նիզակ մեռան։ Ի արդ և Ի ոգի։ մեռաստան հարիւր
հազար հրեայք։ յորս յաւելեալ և զայլ ոմանք յայլեւայլ
քաղաքս հրեաստանի։ լինին իբր։ 133749։ որ ի։ միլիոն մի։
և. երեքհազարիւր երեսուն և. եօթն հազար։ զորեք հարիւր և մի-
սուն։ թագ զայնս։ զայլ վանսաեալ ոմանք յանծանոթ
վայրս սակաւ ի ինչանուանք մեռան։

73 Ե։ Յայն ուսերն Ի պատմելոյ յանիրաս Ի գիրս պա-
տերազմաց։ Ե։ գլ։ 7։ ապագ ալանաց սկիւթական կողմանց
անցեալ Ի դուռն երկաթի։ որ Ի սահմանս վրիստոսց։ յորմ-
կեցան յանկարծակի բազմութեամբ Ի սահմանս ատրպատականի
յաշխարհն մարաց։ և յաւարն առեալ զբազուստ անցիս ժո-
ղովեցին կողոպուտս և գերի բազմ։ և ամենայն Ինչ ասեալ մա-
բաց եղբայր աերիթայ զանի հարեալ։ անկաւ յանմատչելի
տեղիս։ և հոգին թափեաց Ի մեծաց ալանաց զկին և զհարան
իւր։ առեալ ընդ հարիւր սաղանդ։

Ալանքն առեալ ալանաց յաշխարհ վերին հայոց՝ ոչան առ-
պատակել և անդ։ յոյժաւոր եղ երկիր նոցա ոչինչ այլոց
Ի մարա պատերազմի։ և արար բազմ հարստաց Ի նոս։ Հայոց
ճանկեցաւ անգէն մի ոմն Ի թշնամեաց անտի Ի վիր նոր։ և սր-
կեալ զնոսա զկոչեալ պարսն պրկեաց զնուազ որբայն երա-
գաւոր հառեալ զպարսն։ Ի մեծ առ նոսա։ և ոչնարարեաց
Ի փախստական։ Իսկ թշնամիքն առաւել ևս կատաղեալ։ սիրե-
ցան յաւար աշխարհին։ և առեալ կապուա կողոպուտ բազմ։
Ի գրա և զերի սկսան։ զարձան յերկիր իւրեանց։

73 Ինչ այսր պատերազմի զոր արար աերիթայ որդոյ Ի ազա-
նոյ։ կեցեալ այլ ևս զորս մի ամ մեռաւ։ թագաւորեալ
ամն։ թ։ յետ պատերազմն Ի ներանն։ Ի։ զ թ։ ի պարսա-
կանոյ զերեալն։ զասասցուք Ի յոյժարդ գլուխ։ Հայոց
թէ արտաքին մուտենագիրք զոյս առեղծանն յաշխարդել ու-
զիրեալ։ տես Ի ծանոթութեան այսր գլխոյ։

(1)

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ի Ժ ·

Զարդեալ տիրէզ Եւ՝ սարդ՝ ի վէր ամ Հայոց · Եւ զիրուանդոց Դ՝ ·
Եւ զԹիթեղ զերեսաց պարանոցի · Եւ զԴաւանիէլ ·

Բրամանդ ազգաց սարդն Հայոց , սոյ գրեցաք ՝ ի
Նախիջեւանայ գաւառ , Հանապազ ասասանեալ ՝ ի
խարհարդս խոլ ոչ պատուական մանկանն սրտաց
սանուարիալ , Եկ դայլ օգնեալ պարանց յայրեցն ՝ ի վերս խոլ ,
և վանեալ զնոսն ՝ ի Թիդրասիէ , տապալեալ և վարանեալ ՝ ի
կասկածութեան · Լերթն լանան սա զնոսն սրբեալս Թագաւոր-
քն վերին Հայոց , խորհեցան յինքն զլուսն և զանուն նոր , զի
անեղծալ ՝ ի ձեռին զՀաւերին ազգ Հայոց , և առնելով զՀաւ-
մոլեալն խոլ սանկանն , ժարեալսն զրեմ ասելի սրատաւոր
մանկանն որ ժառանգեալ էր Թագաւորութեան , Ի՝ պա զաշտա-
ՀՀ ասլն Հաւանեցուցանելոյ զՀռոմկլայեցն , Հրեշտակսն ա-
ռաքեալ սա վերադարձան Հայոց՝ Հաստատեցոյց զնա Թագաւո-
ցանել ինքեան զանուն վերին Հայոց , ասելով նմա փոխարէն
զրոյսի ինչ տեսլի կալոյ Հայոց ՝ ի միջոցեան , և խոստացաս
տալ տուանել Հարկս քան զայլ տարի յառաջն ·

Ի՝ ռեալ-ատա ՝ ի-գոյութիւն զայս ինչ ունի , որում ոչի ա-
ներ , նոսա յանկարծ յինքն զիրս ասասարուցաց վերին Հայոց ·
և ՝ Եկ ձեռնասունսն սրբոց մեծանուն՝ բանիսուկ Հայաստա-
նեաց՝ առաջնոյն ի վերնոյն միաբանեալ , և փոխարերեալ զայլ-
քանիս նոր յանկարծն արարաւորեան ՝ ի քաղաքն արարատ ,
որ առ երասխ գետով , գնաց անդր՝ ՝ ի՝ ազգիսն խարիզ ՝
Ի՝ յամ չկարոց ինչ խառնեն արկանել արքայն պարսից , զա-
ղեկ ակնածելով ՝ ի զարանցին վերադարձանելոյ · մերնադանելոյ
և կամելով Հաստատեալ զարՀեալ Ընդ զարանցիսն խոս-
մանատոյ զի ինքն զրաղեալ կայ ՝ ի բազում պատերազմանս
և շատ ազգաց ·

Լոս յայսմ Հետ՝ սոյ գրի խորհուրդքն · Բ · 35 · ինչ ասեմ ՝ ի
գաղանեան միաբանեալ ելեալս , ՝ ի ձեռաց Հայոց · և Հռոմ-
մոլեալք կացուցին ոմանս տանուանին ինչսն ՝ ի քաղաքն ՝ Ե-
դեսիա երբն զիրարին ալրոյ · և ապա-ինքեանքն ՝ ի քաղաքէ
ամենայն զարանցին , և մեղանչեցին անոյ զինեանս , և զան-
Հնանեան մասանեան · Լարդեանքն և զերկաս դարոյս , զի՝ մա
սարաց ելանել , և միսն զեն յանոյ · Լոս ոչ կարեցին զազ-
գն Հայոց ՝ ի քաղաքն անոյ և յայլ քաղաքս միջոցեալս՝ ՝ ի

Բ, Գ, Դ

Բ · 35 · 36 · 37 · 38 · և 39 · Եզեկիել · Պաս ·

75.

76.

Ա՛Հ ՊԵՆ մեծի մեսին մեացին 'ի նոսին ԸՆ իշխանաՔ հռոմայեցւոց։
և Եբրեին ԸՆ իշխանաՔ այլոց։

77 Բ։ Իսկ Երուանդ ոչքայլ հայոց յետ սրոյ փոքր մի անդորրութեան, եկ 'ի մահ իւրում շինել քաղաք նոր, և անդր փոխադրել զաթոռն Հայոց յարմատիրայ։ քանզի չէր այնչափ ամուր այն քաղաք։ և դարձեալ չի նեղուիցի մեծ էր ոմանք։ զի զի գեան եղասխ՝ յորոյ վրայ շինեալ էր քաղաքն։ յանցանել ժամաց փոքր փոքր հեռացեալ էր 'ի քաղաքէ։ որպէս զի սահմանելի աշխատութիւն էր մարդկան լուրել անոյ զքաղաք։ թանգ զոյն, զի 'ի ծմրի Նիերան 'ի սառի ջուրց զեանցն՝ չէր մարթի այլուստաք ջուր հասուցանել 'ի քաղաքն։
Այլ 'ի խնդիր լեալ Երուանդայ պատուանգաղն աեղի գասնելոյ՝ գնայ յարևմուտս կոյս 'ի վերին կողմն Երասխայ։ և զրթիլ նգիա յեղ գեանցն՝ որոյ յանգ իմն հասկ ոսկեբեան դեռ։ զարահասասա բլուր մի։ և 'ի մի հովիտ գեղեցիկ։ և 'ի միջի այլ բլուրս վիմսկուսաբ և ուղղաբերձ։
Զ թլուրն սապրեն հոս Երուանդ սասել սրատաքաստ։ և 'ի ամրոնս տեղիս կորել մինչև 'ի յասակն հաւասար գեանցն։ զի ջուրք դեռոյն ինքնին մացեն 'ի նեղքս ընդ փորձածն։ և ապա էած զնամաս պարիսպ շուրջանակի։ և զմեսայ անդ քաղաք վայելուչ։ Այնպէս և զմիջնաբերդն բարձր պարսպաք կրկին ամրացեալ։ որում էր ամրակուռ գաւառն մի սրդնի։ և կանգնեաց եկեղեցի ելանելս ելանելս 'ի սասուսասա 'ի վերս մինչ 'ի գուսն։ և զայն եկեղիսի։ ի յերկայ կաղմանց։ մի կոչեն զս հաւարակաց։ զոր 'ի աւանդեան թանալին։ և 'ի գիշերի փակեին։ իսկ միւսն զս թիշամարոյ՝ ոչագայթիւք լցեալ լանգասանաբ։ զոր 'ի յերեկի փակեին։ և 'ի գիշերի բանալին։ զի թէ ոք դաւել կամելով զարքայն՝ գաղա 'ի վերս եանելոյ։
յարուցելոցն ըմբռնեցի։

79 Լ։ յորմեսալ 'ի քաղաքն անդ դուռպանս հայոսիասոյ՝ փախեալ զամ՝ ինչ իւր յարմատիրայ անդր՝ ասոյ 'ի կուռ։ յետ կալոյ յարմատիրայ սոն իւրոյ ներքս։ իսկ պատանուն թագաւոր զկուռանոյս եղեն։ զի մի 'ի ժողովել ամենայն բարկանն ժողովրդոյ զս գոհեալ՝ անդ սաղանն։ լինի գանգանուն թագաւորն։ Ի՛յ քաղաք յանուն Երուանդայ կոչեցաւ Երուանդաշատ։ և միջին բերդն՝ Երուանդաբերդ։ ԸՆ սասուսոյ և ԸՆ վերոյ սոյ։

80 Գեան սոյսարիկ շինեաց և զայլ քաղաք մի փոքրիկ նոնոն նմին՝ գաւառաւն ասպարիզաւ հեռի գնդ 'ի հիւսիս 'ի վերս սիսաւրեան գեանայ։ և կառուցեալ 'ի նոնա մեհեան՝ ելեր անդ գնամ զկուռս իւր յարմատիրայ։ և զեղբայր իւր զերուանդ կացոյց 'ի նմին քրմապետ։ և զքաղաքն կոչեաց բագարան։
ԸՆ սեղի բագնեաց։

Լուսնէ՝ և ի Հիւսիսոյ կողմանէ ախուրեան գեղջն իւր Ը
ունէր երկայն գեղոյ անկեալ մայրիս յանասուն մեծ, և արմատք
նոցին արտաքս ելանէին, զեղջնս, զեղջերուս,
ցանուս և զմարգս, այլ ամենեքեան լցին զանասունս ի դաշտս
հովիտն որոյ. և զոյն անասուն կուգայ՝ ծնունդս, զաստ ան-
բանականաց կենդանեաց անուանն ծնունդս։

Շինեալ է այլ քաղաք ի հայոսական երկրի կալ- 8գ
ցնոյ Հոնդեպ երանելոյ անուանեալ ի Հոխոն մեծի մեծի. յորոյ
ի միջին ուրեմն կանգնեալ կայաւ գեղեցիկ և փայտէ յա-
ղիւսեալ զարուեստսն. և ունէր նաեւ շուրջ զքաղաքն զաստ
բանասուն անուանեալ ծառոյսն. և շուրջ զնոսա զայգիս։
Ի հարաւայ կողմանէ այսր քաղաքի առուն երեքն գոյր
զանազանութիւն. իսկ ի հիւսիսոյ կողմանէ կարապետաձեւ ա-
ղեալ զգիր՝ դաստեր զնոսա գեղոն հրամանս։

Օձն այսր քաղաքի Եղանեցւոյն խորենացին. Է. 39.

„Եւ ի ոտ ասել և յաղագս գեղեցիկ գաստատեղոյն եր-
„ամանդակերտի. զոր յորմէնոյ նայն ինքն երանելոյն՝ գեղե-
„ցիկ և չքնաղ յորինուածովք. քանզի զմիջոյ հոխոն մե-
„ծի ինքն մեղրկուէ և պղծուտ ընդուածովք ընտանոյ ան-
„սկսեալ ընդ. իսկ շուրջ զարուեստ զայն բազմասիրեն
„սկսեալ. իսկ զուստրեն ազգեանոցն ինքն զարուեստսն
խոտ և գեղեցիկ ծիր. այլ հիւսիսային կողմանն դիր
„գոլակնոնն ապաստան. գնալատ կուսից յանդ դարձեալ
„գաց հանեալ. իսկ ի հարաւոյ հարեալն գոյտոյ՝ ծնունդս
„ոչ պարտէ գեղեցիկն. իսկ գեղն լեռնայեալ դա-
„ռանոյն ամենայն՝ զեղեցիկ ինքն նշանակ չինեալս։
„Եւ այսպիսի գեղեցիկն դիր ունելիքն ի ինն գոգես ի
„բարձրանոյսն թագաւորական զհայեցուածն սանի.
„և արդարեւ բերի և թագաւորական՝ գաստատեղան։

Ի՛նչ բանք են խորենացւոյն։

Զ„Եւ զոր ասեցեալ գործեր երանելոյ, զամենայնի ասոյր
զանեղանելոյն ասա սմբաւ այր ոչ ասոյ անուն ընտանի եր-
անելոյ, զոր իւրն ծանեալ. երանելոյ, սոյն զնա՝ լեղ-
ինայակի, Ը գրեալ խորենացւոյն։ Է. 44.

Ամենայնի ի շնորհն քաղաքաց զրուցեալ էր երանելոյ, ասա- 8գ
ասամբեցան ի նմանէ բնակիչք աշխարհին ուսանելոյ՝ զոր ի
վերին հայս։ Եւ ի հասանել գուժկանին ասա. երանելոյ.
վասնզի ոչ կարեալ ես ի ձեռս արդանոյ իշխա-
նին վիրապանոյ, այն է ինքրոյան որ։ Եւ նոր դնանեալ
բան՝ ուսանեցաք զերկիրս Ը հնագանութեան երանելոյ։

Ա.Ժ Թ. որպէս զի՞ եւ նմա [illegible] եկեղեցւոյ [illegible]_
[illegible] ։ Ուստի գրեալ [illegible] է մի այն ասացեալ 'ի Գլ. Գ. Երես.
313 . [illegible] առաջին 'ի կարգէ [illegible] [illegible]_
[illegible] [illegible] [illegible] եւ [illegible] [illegible] . որք եկին յաղ_
[illegible] . եւ այն [illegible] [illegible] 'ի [illegible] [illegible] . եւ նա
եւ զայն [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Է [illegible] [illegible] Գլ. Գ. Երես. 221 . եւ 'ի [illegible] [illegible] [illegible]_ Յուդ. Ե.41.
[illegible] ոչ [illegible] [illegible] [illegible] այն ։ Որով [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] որ էր [illegible] [illegible]
[illegible] , նաև եւ զայն [illegible] . [illegible] [illegible] եւ [illegible]
զնա [illegible] [illegible] [illegible] ։
87 Գ. Իսկ սրբոյ [illegible] որ էր 'ի [illegible] , [illegible] Յովէլ. Բ.
[illegible] [illegible] 'ի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 40.41.42.
[illegible] Է [illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] և 43.
[illegible] ։ Այս զի [illegible] [illegible] [illegible] , թէ սրբոյ [illegible] [illegible]_
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Հայոց , [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] սրբոյ [illegible] [illegible]_
[illegible] [illegible] ։ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] է [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։
Որպէս ասէ ։ * [illegible] , թէ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ‖ . եւ [illegible]
[illegible] ։ * [illegible] [illegible] ։ եւ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]_
[illegible] , [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Հայոց
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ‖ . [illegible] եւ [illegible] Է [illegible] [illegible]_
[illegible] եւ 'ի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 'ի [illegible] [illegible]_
[illegible] , եւ [illegible] [illegible] ։ [illegible] [illegible] 'ի Հայս
[illegible] [illegible] , եւ [illegible] [illegible] , որ [illegible]_
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։
88 Այս զի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] , [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։ [illegible] եւ [illegible]
[illegible] [illegible] , [illegible] սրբոյ [illegible] [illegible] [illegible] 'ի [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ։ Որպէս [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] 'ի [illegible] [illegible] , եւ [illegible] [illegible]_
[illegible] եւ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] 'ի Հայոց . 'ի [illegible] եւ 'ի [illegible] , [illegible] 'ի [illegible]_
[illegible] եւ 'ի [illegible] . [illegible] եւ [illegible] [illegible] , [illegible]
եւ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։ Այս եւ [illegible] [illegible]_
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։ Այս [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] եւ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
'ի [illegible] [illegible] ։ Որպէս [illegible] [illegible] եւ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]_
[illegible] ։ [illegible] [illegible] [illegible] , եւ [illegible] [illegible] ։

Լուսն ամենայն զ-փիսեալ զգաւառսն երուսաղէմ, զ՝ի խոր, զ՝ի
հանդերս, զի՝ կոտ, լուսոյ իցէ, ամենայնիւ տայցեսցես
տուչ. և ամենայն ի երեսաց փախեալք հասանիցեն, ի սահման
սուսերացուցչաց։ Ամենայն ոսկեղենս և զարդս զոչս ինչս
էր երուսաղէմ յուսոյ, զգաւառսն ամենայն հանդերձ ար-
ասուրեանն, սիրով և պատուիլ ելին ի առաջն Դարու, և ինա-
նեցան ի զրոս Դարու։ Իսկ զոչս ինչսն և զ՝ոսկեղենսն
հայրն ոչ էին ընդ երուսաղէմ, լաճուն և լաճն ոչ։ և
խորհեցան յեռս ինչ յայլոցն, և լարին զ՝ի սիրեալս, և ինա-
նեալ ցանանել զարուսեան, քանզի փոխեին զոչսսն սիրելս
ասուս, և զաղանիս ոսկեղենս՝ զոր ի նոսա։ ասէ սոյն և
ընկենուն ի ծով լեալ՝ մինչեւ ի ելանալն։ մինչ զի ոսկանք
՝ի նոցանն չէին այնչափ հանելոյ ի երանոնոյ, որպէսզի էր
նս ժառանգ թիւրանոն։

Զ՝որ կամիցիս երանդաց չանել զնա և զարուսեանն, ո-
ռասուկ և այլոց տայր նոցա պարգևս։ և միոյ միոյ ի նոցանէ
յանձնեալ զլանաց։ * և սրբոյն ելան տայր, շատ ևս ասելն ի
նոսա։ ասէ խորենացին։ քանզի նմին յայտնի ասասանին,
թէ ոչ զի ոչոյ տայր՝ զոչս յորդարեր, այլ՝ զ՝ս երկիս զի փա-
ռեալ սրոյ կարասցէր։ Այլ զոչս նոսա նմին զարդանայ ոչ
ինչ ցէ, և յասէր զաստուծոյն զոչս զնեան զարդասցեալ,
պատրաստեցուս։ ի զարդեալս։

Յս ապա հարկ եղեալ ի զարդս կուսոյ ի Հիւսիսակողմն ամա-
նեան զնաց։ Ի. ընտանեցաս ի մեծն դաշտին նոցին հայրեր
առաջարկեալս հեռի յ՝ընտանեցուսոյ։ և ոչոչ մեռ յոչիս-
ուսեանն կանգնեալ պատանար պատերազմի ի փոյթիկ պա-
տանոյ հայլոյ և հասուսյ։ Յս բանեանն զոչս իսկ ի խաղա-
խասեալս, և. երկեալ ելանէ՝ դեռ և պահանան ի թաղամ ան-
զեր վիսեալ, ԵԵ ընդ այն ամենի տրշանեալ ոչիցս, ասա-
ցեր նմա։

Ամ։ ոչիցս հանդերձ արասուսեանն և նոսանարքս ա-
ռուցաց ուսանանաս անցեալ առ ծովսն գեղամեայ, և ինչ-
ինչ առ ուրացան լերանն, ինչս մեռ ի տեղի ընտանեանն
երուանեալ։ Յս սեռեալ զայնոսի բանանեանի զոչս նարս
ուրեանն հանարեցաս։ թայց վիսեալ ԵԵ ապրամ ի նոսա և զ-
ոչոչ իւրոյնք, ոչն ոչեր ի նոսանի։ զի էր նա ապրանք և գա-
ղանաս ուրանալոյ։ ուրա զի խորհարդ ես ուրանանի՝ հանարեալ
ինն զարս ուրարան ընել առ ուրարան։ և նա ի քանին ամ-
ինն զարս ուրարան ընել առ ուրարան։ Եթէ ասեն ԵԵ զեր-
բասոյ առաքեալ՝ երկուսան նմա։ Եթէ ասեն ԵԵ զեր-
անոնդ, և դարձիցի յիմ կոյսն, ոչ ինչն ոչ պարհասեցու-
ցեալ ինչ յերկանանանի քամեն, զոր առեալ է քո յերանան-
դայ, զոչս կրկին ես տալ առելոյ։

Էմ գրք. 88

Գալ միոյն ի առնել պատուական զոքանչն, եհան երանելի
յաւուրս բանակի նոր զրաքմանցն ոչ ոյոց խորոց յերիս թեւս
ոլորեալ, հեռի ի պատանարան ոսաի, զայ կանգնեացն։ Յաւուրս
առեալ և սիգաստոյ զՀակոբս խոր՝ կերպիր և կացեալ ընդեմ
Հակոբայ երանելոյ։ և յանկարծակի ի վերս ամբարձեալ,
զգրչուկս արտաքսի զարձանէիկորս, և զոչանիշանս, և
զիշխարարս, հրամայեաց դուռնոցանել զդրանն փակն
զամ միանգամայն, և բանալ յաւուրս։

Յոյժամ վայրի արդամ քաջ առնալ գլուխոնի զարոյ խորոյ
եանց ի կապն արտաքսի։ և ի միանալ զորագ նոր ի գանգ
անգր, ասիրեալ ոմրաասոյ զամ զպարն ի շուրջ ասպեան
ոլի՝ յարձակեր ի վրն սենեարին ուժով։ Լոյս ի խառնիլ անդ
երկրայ կոյանոց, նախարարքն Հայոց՝ որք էին յոլ և յահեկ
ի Հակոբայ երանելոյ, յարեան և վազան ի զորոն
սիգաստոյ։ և հարսանեն սիրոյ ասասիանալ յիրանանգեանս։
և զարքան ուղղեալ երկաքանչիւր զորոյն բարձրացան։ և էր
անդ տեսիլ մեծ զարհուրելի։ Լոյս պի՝ և քաղքինն պոնեի վա-
հանոյ, և կոթիւն հաստատեցեալ ներքսակոյ և լիսեցեալ խառն-
ի խոսան սուսերաց յոսկանչ սպանելոցն հնչեալ, որ-
չոյոմ զորացուցաներ զքաջսն արամ յաղթելոյ, այնչամ զայ-
քայացուցեալ զանդգնեալն բարձեալ զքեզ։ Լոյս զայն ոգեանց
Հայոց և հեղեալ, թայս նոցա ցոյացեալ, զամենեսին
առ հաստատուն զարացուցեալ ամենեցիս զարձեր։

Գնդ. զորք վրայ և թշնամս նոցա փարամեն թեսն առաջնոյ
փարամանոյ՝ խառնեալք, և յանդգնագն ի զարամանէ յա-
ռաջ արձանացեալք՝ հարամանագանցն բաղեալն։ և վանա-
գնալ յոյժ ի սիգաստոյ՝ ի միտ կոգին խառնեին։ Լոյս ի զո-
ղանալ զարոյն սիգաստոյ բարձանալ և հարսնած զորոյն
երանելոյ։ Լոյս ի սարտոյ շիրանի անդ՝ զանգք եր-
ամանգայ։ որ ի միջագետաց՝ և զ՝ ի կապադովկացոց։ կա-
ստանի և ոնեգին մրանք նախարար մեծամեծս հայոցա-
նեին։ միանգամայն և ինքեանք զանհնարին հարսնածս ի զո-
բարոյն սիգաստոյ յանձին խրեալոյ ձգեին։ զի զամբարեանն
յոյս սասքինակ յարձեսցեն քաջարերեր։ և զերամանգեանն
յաստանանն ոչ վասնել բարեքեր։ զնոն բարձեալ միտա-
հացու գաներ։ զասա արամանուն կատարեցուցաներ։ Լոյս անդ
եր տեսանել քաջանելի կատարած զնդի զորոյն երանելոյ։
միոյն ընդ լայնանիպ տարածեալ գաշանն գիտակամբ երի-
ատարարոյ նոր։ որոց միջին նոյնի։ և թատանչիւն հիւսան
ապեասալ հնելեր։

Գլ. Ի խառն անդ ի միանգ մեծ անկաւ սրտաշիր՝ տարա-
բեալ ի գաղթաց հեծելապարան տարացուցոյ։ զանգք առեալ էր

ՆՁ յերամանդոյ բաղամ ՝ ինչ , ի խառատեալ նմին ուրանա-
նել ՝ ի սրբեալն զարտաքսէն · զԶՆ և ՝ՅՄ զչորսն զՏԵՐ ԷՆ ՊԱ-
՝ ի չիսմն անդ · և ի բրդոն պատահեցան նմա , և մերձ էին
հոգնանել , կարելին զիարդ զարդի ասնասնի ՝ նր հետն հատեալ
՝ ի ՝ , և անդեալ ՝ ՝ ՝ նՁ՝ ՝ ՝ զաժանսն նոցին ·
և ասասկիսալ զՀարգանաւոն՝ զերծոցն զարտաշէս ՝ ի ձեռաց
նոցա · բայց ՝ ՝ ասկրա · զի մին ՝ ասլրացոյց սեռի հա-
բեալ զլաստն ՝ սասերաս՝ ընկեալ զՀԷՏ զիմանն · և ասան
անդ Է ·

Գ. Իբրև երրորդեր մերան , ի ասասկանալ կատա-
ղածն , ՝ հասանել զիՀերան տագնապեալ հեռոցեալ զարագն
Լամանդայ՝ ՝ ի միսիուտ գարձան · և ՝ ՝ ՝ Լամանդ անձ-
նապարծ զերծաւ ՝ ՝ բարեալ ՝ ՝ ՝

Եսայ. ԽԲ. Եւ որոնեցէք զիրանցեալս զիւրեանս։ մերձեցարարուք։ զի
մերձ է յարդարութեանս ազգի եղ։ Եւ ահա այսու օրինա-
կաւ վասնզի կամ։ երանեալ ասեն։ Թագաւոր։

ԳԼԽԻ։ ԻԲ։

Հայաստան հաստատելոյ արդարութեամբ ի Թագաւորէ հայոց։ և
պարգևաց նոցա։ և ապստամբելոյ զերբաջ։ և նոյնոցելոյ
զարդուցաց։ և վանելոյ զալան։ և բարեկար-
դելոյ զոչխարս հայոց։

88 Ամենայն ասացեալ ելից կամ զքաղաքն երանեալ։ մտեալ յարքունի գանձարանն՝ յուզել նոցին ընթացքն սանապարհս հայոց որոտաշնչի։ և առեալ զայն էր ի գլուխս նոցա։ և թագաւորեցոյց զնա ի վերայ ամ հայոց ի սկիզբն երեսուն և ինեներորդ. ամի գունդն ոստիկանն զարքունի։ Եւ ապաստանս յեա հաստատելոյ ի թագաւորութիւնն՝ եւ որդիկս զգայոցն պարծոց և մարդոց։ և արձակեաց զնա ի իւրեանց։

Սոյնպէս և զոյգ երախտաւորաց իւրոց եւ մեծամեծ պարգևս։ և նոսին ուսոցին իւրումն ասպետի քաջին սմբատայ եւ զոյարապետաւն հայոց։ և յանձնեաց նոսա զաեալսնթն զարծուկալաց քաջն տիրոնէ իւրոյ։ եւ և քաջն ասեն արքային։ Եւ և արգամայ պատուհասեան ասեն ի խոսամեան իւրոյ՝ երկարդ լինել ազգայի։ և կալել զարակ յանկեանկայ։ և զալանել գինոս յերկսին ոսկանցն ի սովսրանն ազգ։ ի ժամի։ և կարդեր ազանկի մոց սոմն։ և սենել ասկի գրգալ կամ ասարգալ։ և պատասարդալ։ և ըմբոկ ասկեգին նոնդաք։ Եւ զնելոկս զարդի գիասակայ իւրումն ապանցուցն հայոցյ հիլոսն։ և եկ անուն նոհաբաբանն նոսա գիմակիսեան կամ գիմաքսեան։ զի ի հայր նոր ի պատերազմի ոնդ կորուսեալ զկնս գիմայն զի պաշապանելոյ զարաբիս մեռաս։ Սմանոգիս պատանեաց և զհիգեսասան պատանիս յարքունացն առաբայ՝ միայն զի բասեցն։ զոր առնելոն։ ի ասամ ասացեալ ի նոսերնեցոց գլուխն։ և կարգեալ զնոս ի նոսանպետաւն՝ կալեալ զնոս։

Եւ։ Եւ ապարիկ հրամայեաց սմբատայ՝ երթալ յամուրն բագարան։ որ ի մի սխուրեան գնալ։ և ապանանել զերբաջ քրմոցն զեղբարն երանգոյ։ Եւ սմբատայ գնացեալ սոդ՝ կալաս զնա։ և կալեալ զնոս զարանոց նոր զերկանարայ՝ ընկեց ի յարձանս գեանցն։ Եւ ի սեզի

երանելոյ կացոյց քրիստոսեան զմի ոմն յլինուանեացն արարչեսն, որ նախ ուղղափառեալ էր ուսումն երանելոյն Հոգւոյն մեզ, որոյ մեր և սնունդ կոչեցաւ նմա մեղաչառն։

Լոյս ապա յաւուրսն առեալ զնոսա զանձանն երանելոյ, և զմեզ ևս զմիոջ Տարեալ ծառայս նորա, և հանեալ ի գոռնոյ մեր Հեթանոս ոգի ինչ ծանրագոյն էրեր զնոսա առ արարչին։ Լոյս ևս զդեղեան պարգևեալս սմանաստ։ և յաւելեալ զոր ինչ ի գանձանն յոյն՝ զոր էրեր, հրամայեաց նմա ասելով զիրսն առ գարեկ սարեալ պարսից ի շնորհակալութիւն հոգւոյն՝ զարդարեալ նմա։ Տարեալ նախ սմանաստ զդեղեան յանն ծնանեալ՝ ընակեցեալ զնա յիրթոսմ հնուանիերսի։ զոր և կոչեաց բարգաման յանուն մեր բազարանի յարմն գերեալ էր զնա։ և ապա զնոսա արարեալ գնալ առ գարեկ արքայ ընծայարարս։

Լոյս իբրև նոքա հասանեցան արարքս ի նոսա առաջի հրամայեաց, զի ևս յաւել առաքել Տարեալ առ հաւանեցեալսն՝ ապա համարեալ զնոսն ի նոսանե։ Նոքա իբրև և զնոսակցեալս հաւանեցեալս հրամանաւ գրեալ-արարեալ կոչեալ եղբարս ի մեզ ի գերեալս ի սահմանացն ասորոց և արաբանեալս՝ խորացեալս ի հայս։ Լոյս զի յոյժ սիրեալ էր գրեալսն սմանաստ՝ Տէրն ապրեալ, երկուքեաւ արարեալսի ի գրեալսն նոցա առաքեաց զնոսա զիրեալսն հանդերձ ընծայիւք։ և կրկին առեալ նոցա զՀոգին հաճեցեալ զնոսն։ և արձակեաց զնոսա։

Նոքա ապա արարեալ կանգնել զգրեալս զմեզ։ և յաւել նորոգել և զարմանել զգրեալսն արարչաւոր՝ որ ասեն թանգ գեղով, և հայկական ասարանոր զարդարել զայն, և սանդարանել շուրջանակի։ և զի ի զիրեաց անուն սիրելեաց այն բազաք կոչեալ ենրանեն, հրամայեաց յոյժ հիրաւ անուն գարձեալ արարչաւոր կոչել, որպէս և կոչեալ յառաջն յանուն արարչապայ։ զորմէ ասեմ ի ծանօթութիւն այսր գրոց։

Ա։ (4)։

Կարոյց արարչեալս ի նոմին քաղաքի և զմեհեանս ահեղս։ և թերեալ ի բարգարանէ զպատկերն արտեմիդեայ, և զոմն կուռս հայրենեաց՝ եղ անդ։ խոկ զպատկերն ապաղանի ընդ հանդերձեաց արարեալ քաղաքի մերում ասեն Ամանատիին։ Լոյս զոմ՝ ինչ ասիցէ զոր երանելոյ փոխագրեալ էր յարտաքսեալ յերուսաղեմայ, և զոր ինչ ինքն երանելոյ արարեալ էր ի քաղաքի անդ, փոխեալ յարարչաւոր։ սոյնպէս և զիրեալ հրեայսն՝ զոր ասացեալ էր երանելոյ ի քաղաքս իւր, երթեալ անդ։ Լոյս ապա պարծեալ և պանդիսի զիրեալսն, և սիրեալս մեծամեծս յարիստոսեանս շրջեալսդ զքաղաքն իբրև ոմն թագաւորեալն հայոց։

Ամ. ՌՃ
90

Ի։ Բնդ Ժաւոնեանսն ի այնոսիկ ոչ ոք ազանց մնա-
ց քանզի ի Լեռնականս՝ ոչ ի սասրանցիս, ուստի
ի խրեանս գրեցեալ և ոչինչ ազգին մնաց, յարձակեցան՝ ի
հոգս։ Լոյս ապտուէս Ժաղմեալ ոչ ազգաւն զոյաց իւրոց։ ի
ոչինչ հարան նոցա։ և. եղև պատերազմ սասանի՝ ի մէջ նոցա,
և կոտորած անհնարին՝ ի խուժանն ազանաց։ ոչ և ձերբա-
կալ եղև որդի արքային ազանաց սանեն։ Լոյս յաւուրսն
ընդանուր Հայոց փախստական անկան ազանք՝ ի կալ դեռ։ և
անցեալ լայն կալմն՝ քանակեցան՝ ի Հանդիպոյ։ և զորքն
Հայոց՝ ոչ զՀնա մնալ էին նոցա, հասեալ յայսկոյս գետոյն՝
քանակեցան յանդիմանն նոցա։

Ամ. Վարդանեալ սպրդեալն ազանաց՝ ի սրդոյ իւրոյ։ ի լա-
սանալ ասասուսն սկսաս սրալել զարուսանս։ և դնել մշան-
ձնանալոյ խաղաղութեան՝ ի մեջ սասանեալ ազանաց՝ ի կոչ-
մանս հոգոյ։ ի խաստաղաս. ասալ՝ զոր ինչ և խնդրիցէ, միայն
թէ արձակեցցի զորդի իւր։ թայց արուանս ոչ կամ յանձն
կասուցեալ զինչիր՝ նոցա։ Ինդեմսա՝ եկեալ և քարշ սասանս-
ացն սանթիսիկ կոչս յանին գեսայն՝ եկաց՝ ի բարձր տեղւոջ։
և՝ ի միջի թարգման կոչուցեալ՝ հոյնեաց՝ ի բանսկն ար-
սաւեսի։ և ասէ։ քեզ առեմ սրբոյդ քաջ՝ արիդ սրսաս-
ջեն։ որ լաղթեցեր ազանաց քաջոց։ Եկ հաւանեա՝ սրս-
գեղ գսեերս սրանաց։ և սոնար գրասանիդ զեղջայրն իմ։
զի՝ ի՝ օրեն դիսյաքանս վասն միոյ քինս քառեալ զեղանս
սրյոց դեսցասանց։ և կամ՝ ի կոյրս սոյնոց սրսնել զար-
քայաշանս։ և հասասասել մշանձնասոյ խնդասանի՝ ի մեջ

Եղկոյց քաջարի ազգաց։

Լուեալ արտաքսի գիմասանն քանս նմի՝ մեսեան և ինքն
ի՝ դեղ դեսայն։ և ունկն մասասրեալ բանիկ կասսին՝ հանն-
ցաս ընդ նա և ի՝ բանս նմի։ և յարեցաս՝ ի գեղ նորին։ և
կոսնցաս առնասալ զնս իսլ՝ ի մեսն։ Լոյս կոչեալ առ ինքն
զասանս իսլ զոմեսս՝ յայսմանց նմա։ թէ կամի դարձս-
ցանել զարսանդն սանեն սա. Հայր իսլ։ և դնել սեսս
խաղաղութեան ընդ ազանս։ եթէ արքայն ազանաց սուցի ինքեան
ղրսասար իսլ զաանթիսիկ։ Լոյս՝ ի հանել սմեսոսալ ընդ այն՝
յլեսց դասարանաս գնս ինքն զամեսս սա արդեսն ազա-
նաց՝ իսանի՝ ի նմա զէ այսր։ Ինդ որ սարսեր լինալ սրքայն՝
ասաց։ * և սասան՝ սուցի քաջ սրեն արասաշեն գիսրս՝ ի գիս-
ս։ բաց և հաղարս՝ ի հաղարաց ընդ քաջասդեսոյ կոյս սրիդ-
ս։ գիս ազանաց։ սեն թէ կամիր սուել՝ ի գիսրաեսրաց եթէ
գիսրք ընարեցին, և՝ ի հազարաւորաց հազարք յայլ և այլ
ազգաց, այնենցսն նմի դեղեցիկսն ու հասասարի գեղջ սա-
թինկանն։ նմին իրի մեծ ինչ պարսի սուլ սրասաշեն հան-

Ամ. ՌՃ։ Լուսէ։ 47։ Ամ։ ։

դեսպ սանձեցիր փոխանակ սանձիկանն օրինդի ։ Լ.մ. ԽԲ
Զբանակեալ ապա արարողքն զանձին պատանին, և եգեալ
զայն խաղաղութեամբ ի աղքային արանց՝ եառ զգաստութիւն զո-
ւրիսդն սանձիկի - և դարձաւ յարքունարան ։ և կոչեցեալ անդ
զՀանգիս. հարանեակս՝ ամուսնացաւ ի նմա, և կացոյց զնա
թագուհի առաջին՝ ի մէջ կանանց իւրոց ։ Եւ յայր գործ որ-
ուստիսն եղգիին Հայք՝ ի Հնուն զերգաւ՝ այլազանեալ յայլ և-
այլ տարազ խաղց - զոր և՝ ի մէջ բերի խորհուրդն ։ Բ - 47 ։
* Ասեցաւ. որի սրբոյն արարողն ի սնունդ զերկնից ։ և հա-
,, ճեալ զսակիօղ շիկափոկ պարանն ։ և անցեալ որպէս զաղաւնի
,, պարանն ընդ գլուխն ։ և ձգեալ զսակիօղ շիկափոկ պարանն
,, ընկեցեալ՝ ի մէջ օրիորդին տանջագ ։ և շատ յաւանցեալ զմէջ
,, գլուխն, որիորդին, արագ հատուցանելով՝ ի բանանն ար-
,, ասաչեալ ։ * Զայս մեկնել խորհեալս՝ ասի ։ * Զնանաբարդ
,, ունի (այս զմիտ բանին) այսպէս ։ քանզի պատուեալ էր
,, առ արանս մարդ կարմիր ։ Լայրաս շատ, և ասէի քաղաքս
,, ի վարձանս առնելոյ՝ առնաս զանիրն որիորդն ասելիսն ։
,, այս է ասէիցէ շիկափոկ պարանն ։ Դանդաղ (ասէ) և
,, զՀարանեանցն առաստելեալ երգին՝ այսպէս ասելով ։
* Տէր ասէր ամենայնի՝ ի փեսայութեանն պատուիրի ։ ան-
,, պարտ մարդասիրա՝ ի Հայանութեանն ասելիսն ։ Զ. ար-
մենականելով յանէս ասել խորհեալն ։ * քանզի ասիրանի
,, խանի նի թագաւորաց միրց փեսայութեանի՝ ի գաւառն տաճա-
,, ին Հասանել, գահիկոս Հանգիս՝ իբրև զՀիւսիսականն
,, Հարանեանցն ։ ասին և ինքագնեցին յաստարարանն
,, մարդասիրն ։ Լ.այ (ասէ) Հանգուցեալ՝ քանզի ։ Եւ
ծնան որուստիսն՝ ի ասելիկանն բոլոր՝ զարիք ։ որուստարդ ։
զլոյր ։ տիրան, մնծան, զարեհ, և այլք ։ և հուսկ յետոյ
ծնաւ տիգրան երրորդ ։
Լեռ.Ի.55 Լինելոյ ելին յարանայ զանգ սանձիկան ։ և բարգաւ ելեալ
անանիք ելոյ Հարանանանք ։ և տանիք և՝ ի մեղանաս ապա ։
կոնայնի՝ զնաս ։ որք և կարգեցան յարանայն յայդ ։ և՝ ի
նախարարաս՝ կանչեցանք ։ առանիզանք ։ կամ առաւելանք
յարիարիս հայոց ։
գ ։ Զայն ասաս մեռաւ մարդն արքայն պարսից գալեհ զո- 9 ԺԲ
զոգոն ։ և նստաւ՝ ի տեղի նորա որդի նորին աշակ լոյր ։
Լ.ոյ պարսիցն հանեցեալ՝ որոյ ինքն զանունս աշակ
հանանքն ։ իբրև հասարակ մանանուն ։ համ թագաւոր պարսից
հրեշաց յայդ ։ պարթեւաց չեռ դարձի ։ մոգոց եաց փոխա-
նակ սրբոյ ոյդի գնան զրադարանիկ որպէս նորին
գալեհ ։ և յետ քանի՝ յաստանն գնալ զեղբայրն նորան
խարդալ սնան ։ Լ.այ մանաղ սնոյ զայս խորամ հա-

[illegible] մարդ Եղբր Տեառն : [illegible] ի ծառ-
նութեան :

92 Այլ եղեւ յետ այսորիկ յանդգնեալ [illegible] Կոր. Է. 49
[illegible] Տեառն [illegible] , [illegible] 'ի [illegible] Ղուկ.
[illegible]
[illegible] : Եւ [illegible] 'ի [illegible] : Ոչ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] : Այլ [illegible]
[illegible] 'ի [illegible] : Եւ [illegible]
[illegible] 'ի [illegible] : Եւ [illegible]
[illegible] , եւ [illegible] : Այլ [illegible]
[illegible] 'ի [illegible]
[illegible] : Եւ [illegible]
[illegible] , [illegible] 'ի [illegible]
[illegible] եւ [illegible] եւ [illegible] , որ է 'ի [illegible]
[illegible] :

[illegible] Ղուկ.
[illegible] , որ Մատթ. 27.
[illegible] , եւ [illegible] 'ի [illegible] , [illegible] Մարկ. 19.
[illegible] Յովհ. 26.
[illegible]
[illegible] : Այլ 'ի
[illegible] եւ
[illegible] 'ի
[illegible] : Եւ [illegible]
[illegible] , [illegible] : [illegible]
[illegible] , եւ [illegible] : Եւ [illegible]
[illegible] :

{107} [illegible] ,
որ [illegible] , [illegible]
[illegible] 'ի [illegible] : Եւ
[illegible] , [illegible]
[illegible] : Այլ [illegible]
[illegible] : Ոչ [illegible]
[illegible] 'ի [illegible] : Եւ [illegible]
[illegible] : [illegible] : Եւ [illegible]
[illegible] : Եւ [illegible]
[illegible] 'ի [illegible] , եւ [illegible]
[illegible] :

Այլ [illegible] եւ [illegible]
[illegible] 'ի [illegible] , որ

և գոչեցաւ առեալ. զի՝ ասելուն՝ ի գաւառն բազկանոցս · [Մտ. Դ.
և գայլն անդ ասն ինչ՝ մինչև՝ ի ժամն գրատիանոսի թագաւորին
աղանոց, որ ի Հռոմայեցիս կոչի գիպիանոս · և՝ ի նոցանէ
գնոն թագաւորն, մի ոմն ի նոսանորդացն սկսաւ հեր անուն՝ ասել զ-
բաղ մեն ինչ, թէ ուր իցեն, և զինչ գործեն։ Յայնմ ժամ մեր- {130}
հնոն ասաւելսի առաքեաց զմի ի զաղանոցս իւրոց բառ ասելոյ
զի բաւական անուն՝ ասել գնոս աս ինչն · և եկեալ ոչ կարացին
գալ, տանջեալ և տրամանեալ գնոն։ Յայնմ եկեալ՝ ասելոյ գնոն
գնալ ի իւր տեղին, և խնդալ զհաստատ լեալն · և յայ տա-
նալ՝ ինչ յանձն՝ բազում տանջանս մեռանալոյ նոցա · էր կարել
գնոն, և լաստերս վաճառել մատուցանել՝ ի մարմնոս նոցա · զի
ոչ ասաց հնազանդեցին · և տեսեալ՝ լեալ նոցա ի առանձնոս
բաւական ասն բազում · և՝ ի տեղոյն անդ քանեալ ազգեր (1)
զուրց, յորմէ և բժշկուն զինեալ զնոսանց։
Եղեալ ի Հռոմայեցիս, թէ ի մեծն մեծին կոստանդիանոսի
իբրև՝ ի յայս եկեալն մարմինքն նոց, նա ինքն էր թագալ գնոս՝ ի
վանեալ տեղւոյն։ Դրի և յայտնաւորս՝ ի սեպտեմբերի · 19 ·
Եթէ այն գրիգոր լուսաւորիչն մեր գնացեալ անդ՝ ի տեղա-
ւորեալ Լեռան՝ շինեաց եկեղեցիս՝ ի տեղի վկայիցն սուրբոցս
ամենայն։ և կոչեցեալ անուն զայնս Գրիգորեան։
Եւ։ Դան ոչ ասացեալ ինչ՝ զեր հայոց յետ բազում գործոց քա- 95
[Խորեն · Բ. 53 · Լ. 56։ [Ասողիկ. 61։
զաքաղաքն ասելոյն՝ զոր երբ սկսաւ ժողովացուցանել զՀա-
հայոց · և էր անդր զանազան յոյլեալ ազգաց, քանակ-
ցուցեալ գնոն՝ ի վերին և՝ ի դրսոյս։ Յայնմ երկիրս բազա-
նեալ՝ ի զանազան աստիճանս՝ կանգնեալ՝ ինն նշանս կոփեալս
՝ ի քարանց երբեմն զանազանակս վանիրոյ կարգաւ յիւր անուն
Շինեաց և զքեզ կամարքս՝ ի վերայ զեղեաց, և կարգեաց 96
զանհամար նաւակս՝ ի գետս և՝ ի ծովսն։ Ամենայն ոմանք
մարդ և ջան զորոց եմուտ՝ ի մարդիկ հոգին, մինչև՝ մեռան
ամենք գնացարկ, և՝ ոչ անեղոյ իմիք անարդ, ոչ՝ ի գեր-
նացեալս և ոչ՝ ի գաղանացեալս · զոր ասէ խորենացին · Բ · 53 · և
56 · ԺԲ ։
Ինքն ոչ ասացեալ ինչ զոր ասաւ և զվարժանս սիրոյս 97
մարդոյն գործեալսոյն · և կանգնեալ զբազում ուսումնա-
բանս ազգասիրեալս արշաւեալ՝ ի տեղեկանալն զիրաւն ինչոյ,
ասաղոյց, ջարանոց, խնամոց, և ոչոյց իրաց, ուսանել զոյն
զբոլոր աստուց և արարեալ՝ ի լեզու հայոց։ Յայնմ հանեալ

[Գ.Կ.] այլ նմի՛ զոր աւուրեր ուրաւչէս , հասակալ ի մարս , ի սրարս , և յայլ բիւ՛ սեղիս՝ ազատ գնա սնանիցի յոյժ . և ոչ՝ հայոց
100 նախանձելի քաղցեաց , Լոյս յայս իսկ գայցին բազումք յաշ-
խարհս մեր .

ԳԼՈՒԽ ԻՆԹ .

Յեղափոխ ոգեմեան արքանց և որդեաց նոցա ի նախանձանէ արա-
ւաղաց , և գրգռեալ ոմեաց՝ ի սրարս և ի հոգս , և
պարերազմելս դիւոց ընդ հրեշտակեղիս , և
[Գ.Կ.] զխնամեալսն արարչեան .

106 Ա՛ ՐՔԻ արտաշէսն ուրաւուզդ հասեալ ի ցամ հա-
սակի՝ նոցա՛ զգալաւոր , յայլ հպարտ և անձ-
նահոգ , որ և ցանկալով երկրորդ լինել արքայի՝
նոսրանձաթեալ լիներ՝ ի մերայ արգասանց ծերանալոյն մերայ-
սոն՝ ոչ՝ սնեալց նոցա զայն պատիւ . Լիներ նոքա զարուեցեալ
առներ զանանց առ հայր իւր , և ցարտասուսն , երբոյ ինքն
խաղ հեղեալ նա ի ծարաւարել՝ ի վերայ ամի . և այսպիսի ցարտա-
սուելիք եհան զնա յայլ արքայն և եղբարց իւրոյ .
Հաւուր միում՝ յարժամ՝ էր նոցա երթալ արաւչեաի և որդ-
ւոց նոցա՝ ի ձաղ արքայոյ , որաւուդ կարգ բանս կապա-
ծանաց՝ ի սիրոյ արքայի և եղբարց իւրոց , եթէ ահա ար-
գամ՝ և սրտիւք նոցա խարշին դարանանել զմեզ ասասանաց . և
ի բանից սատի ծագեցաւ սնդ յանկարծակի ինն շրջեալ . և
խուսանի մեծ . Լոյս ի մեկնել արքայի՝ ի տեղւոջէ սնոյն ,
սրտիւք նորա գայրոյթն յարձակեալ՝ ի վերայ արգամայ՝ սկսան
նախասասակն առնել գնա , և զայիս նոցա քարշել , և սաստ բեր-
անարգանս . և ասա մեկնեալ սնոյն գնային՝ ի սեղեան ի-
բրեանց . և արաւչէս ընկեց զարգամ՝ ի սրատանի երկրորդ
լինելոյ արքայի . և ի սանի նոցա կացցեն զարդի իւր զաբ-
ատուզդ .
107 Լոյս՝ ի երկին գրգռել արաւաւպոյն զարքայն՝ առաքեաց
արքայ զմնուան զարդի իւր մեծսու գնդաւ՝ ի սահմանս նախ-
ջեւանայ՝ ի վերայ տոգին սրգամայ , սրբ՝ սկսեալ սատանք՝ էին
լայլել մեռաց . Լոյս նոցա՝ յանկարծակի հասեալ՝ ի վերայ նոցա՝
կրատրեալ զաղաւսն՝ ի նոցանէ , և յաւուրն առեալ կապա-
ղանան արգամայ՝ սրբեալ զայն . և զհարամ նոցա զաւաքին՝
սրեալ սնոնս էր մանկաւ . Եաւ առ սրաւչէս .
109 Լոյս՝ ի նա երկայ առնոյ հոլանեալ սրգամայ ի արքայի՝ եաւ
ի նմանէ գայն մամ՝ . զի յանիրաւակեալ էր մատան՝ բաց՝ ի

հաշտեմ։ Եւ հաշտեալ ՝ այս սրտաւորդաց՝ բանասոյ
զմի սրտաւոր, և եղեն ի նմանեալ զիշխանութիւն նախնեաց
նոցա, և զամբ գիտցիս նոքա ոչ էին ի հիւսիսակողմն հրա-
կայ, և հասեալ նոցա ընդարձակս և ջերմս ի զանա-
զան սեզիս։ Եւ կամեցեալ իսկ սատանին կարգել սրբոց
նոցա, ընկեալ ՝ սատանայեալ խորհուրդսն։ Ա։ 29։ Բերեցին
գոչեան, ՝՝ ի գաշտին շարաւարեան դի սուսն հրա-
կայ։ զաչ և սեսանեանոց մարդկերաց։ ՝՝ ի պատահաւ նոցա
ձեռն զարդն արդարոյ՝ որ ի մարաց։ և մի յընչեցեն նորա
շինելոյ զայն։

Զաւամ նոցա ի հանդարտեալ սրգոյն արդարոյ՝ յարաս գին
պատերազմ ելեալ սրտաւորդաց։ և նոր մարտ եղեալ ընդ-
հանուր սասանեալ սրան զամ ծնանել արդարոյ։ և ս և զնոյն
ինքն զարդաւ՝ և զամ երևելի արս ազգի նոր։ և գրատեալ
զինչն զամ սուցանեալս նոյ։ և ոչ ասի խորհեալին։ Բ։ 48։
Ա ոչ ինոց ի հոգանել, բայց միայն ինքնասէրք ոմանք
սոր և չիմասցէ սա արտաքոյ սարկեալս ի գրան սր-
քանի։

Ա։ Գայսս ՝՝ մեռաս թէ՝ որ պարսից արշակ էր։ Եւ
և ի վերոյիշեալ թագաւորն նոր, փոսիմացեալ մերսան սրտաշ-
ան՝ կացեալ ի մի պարսից թագաւոր զարդի նոր պշտանան իսր
զարտաշիս նէրարդ։ որում՝ ոչ կամեալով հնազանդել քաղաքաց
ասարատանեան՝ ի նանեակ։ ըստ գրգռելոյ և բնակելոյ երկ-
րին կուսակցի՝ մեռաս կայսր ի հնազանդութիւն պարսից։

Ինչ ժամ սանեալ սրտաշեան զամ՝ զարս հայոց ի մեռաս սրմ՝
բանալ մեծի իւրոյ սարտաշեան՝ սուաքեաց գնոս ի վերայ
նոցա, ասղեկելոյ ՝՝ նոցա զասարս բանիս։ Սակ սմանս եր-
թեալ նոցա ի զասանս պատերազմաց՝ որ ի գարս։ հնա-
զանդեցեալ զնոս սարդոյն գարսից։ և անասն դարձեալ ի վեր
կուսակցութեան՝ ետ պատերազմ ՝՝ նոս։ և ասերեաց զնոս՝
և կալաս զվերս նոցա զարդարեան։ և սուեալ զգրեալ գերեալս
կամ զամ՝ ի հայս։

Զանարձանեալ սրտաշեան՝ ի վերս բանան դարձոյ սարտա-
պետին իւրոյ։ զամ սուսին՝ զոր երեր նա։ ետ նոցա։ և
պատուիր իւրոյ։ զամ սուսին զոր երեր նա։ ետ նոցա։ և
ի պարսս սրտաւորեալ՝ ի գանձարանս գտանել՝ հարկել նոցա
հայոց արդարոյ՝ ի գանձարան գտանուն։ Սակ սրտաւորդ
հանանեալ ընդ սրտ՝ խորհեալ սարանել և զամբաս։ և
իբրև եկին՝ ի յայս խորհուրդ նոր՝ խառնեան ծաղեցան ի մէջ
սրտաւորեան և սրտաւորդոյ։

Ա։ Զայն քանզի սմանս սեղն սանեալ՝ և կամեալ իսկոյն թա-
գեալ զիշխանութիւն սարտաւորեան զորոյն հայոց հրաման
նոցա յարտաշիկ մեկնել ի կողմանս սնոսի։ և զնացեալ

Ա։ Ա։

Ա։ Ա։

զնա-

Բ. Մ. ՊԱ

ընակեցուս 'ի դաւառն ոմանք մերձ քաղաքեսան, ասեմ
առեալ էր իւր կին 'ի Ծերաշ։ քանզի և հաճեալ իսկ էր
յայժ ել ասէնսն ոչնոցիկ վիպոց։ այլ զդեղին ընակե-
ցոյց յաւանն ալկի 'ի կողմանս Հին Մծբնայ։
Իսկ զիշխանաւն ապարատեսանն՝ զոր ելեալ ամբաս։ ելոս
արարաւաղ։ ել ոչ սկսան նոսանդիլ ելքարք նոր առհա-
ասրակ՝ գրգռեալ 'ի կռանաց իւրեանց։ ասին իրր սրասակ
խարհելով զիմանն դիմանն հաճեցուցանել՝ կայդեալ կոգոյ
զիւրաքանչիւրան 'ի ոնծաստեղ գարձս իւրոց իշխանութեան։
ՊԱ. Օ վայր երիտասարդ. խնամանն ի. բանասաեղն կարդեաց
կատարեալ և հաղորդեցաս 'ի վերն արքաստեղոյ իւրոց։ և զմա-
ծանն արար քրիստոնեա։ զիրն արտաղրեալ յանն ընն անդ։ ոյն
է կանոնն։ Կա։ ապա քաղաքեալ զանձ զբոր հայոյ 'ի բարս
զիմանկ։ յարևելեան։ յարևմտեան։ 'ի հարաւայնն և 'ի հիւ-
սիսայնն։ զարևելեանն՝ որ էր քաղաքանդ։ ետ արարա-
ւաղդալ՝ զահիոյ 'ի հոս և զանանն սաքարուքեաւն։ զարևմ-
տեանն ետ սիրանայ։ և զհիւսիսայնն ետ զարևնի մանա-
կան։ 'ի զբուշան պահպանանն հին սա կոչմամբ վերայ։
Իսկ զհարաւայինն դարձեալ յանանեսոց սրբասայ։
ՊԲ. 'Ի կարգել սոյ սպասիս՝ քարձամ արքայ զիրոյ զիրբ առեալ
զօրսն զարևնի։ և սեսեալ՝ թէ նա թեպետ և մանուկ
ոչ է և վարժ յորջանաս սրաց։ բայց 'ի սարսեարդմանս
ահար և սնոյիսան։ արտասրեցոյց զանարդիկ հին՝ սրբ
քանկեին 'ի սահմանս հիւսիսոյ։ և զիմանալ 'ի վերն զարևնի
կարաս զնա։ և կարգեալ 'ի շրջանս՝ եղ 'ի քանալ 'ի կող-
մանս կանգնուս։ Իրբև լսեաս արտաւաղդ զանձանել զա-
ռնին, առեալ զեղբայր իւր զանարդ յարմանկեցաս 'ի վերն
քարձամայ։ սրաց լոգանաւ ելեալ և սիրաս հարաւայնն զօ-
ղոք։ և վանեալ նոր զբարձամ՝ ընկանելն զարդասարքանի նոր։
և սաբն յինքեանս զանանն։ Կա։ այնուհետև ել հնազանդ-
զանելոյ արտաւաղդայ վերայ նոս ինքն զարևնի գիհանայինն
զօրսն։
ՊԳ. Դ. Տեսեալ արտաշեսի՝ թէ զօրսն սրդիք իւր, և սամ
ինչ յաջող ի նոսա, ոչիսհեաց այնուհետև գիտամանելոյն։ ելեալ սրդիք Բ.
գնացն սրաք և արդարն պարանց սրասրեցս։ Օ դիրացեալ ել 51։ և 52։
(1) ոյս արդիանսի կայսրի՝ սուարեալ զոր քոյ՝ յարևելս։ սրաց
'ի հարանեալ 'ի կողմանս կիսարիս՝ ել ընդառաջ նոր սերոն
արևմտեան զօրսն։ և սրասերդեալ ել նոս՝ ակնարկաս։ և
հանդիպեցուց յաղթեալ դանոյ՝ գիսարանական պարին գնա։
և վարելով զզօրս նորա առաջի իւրեանց՝ ասին առաջնորդա-
մինչև յընդարձակ հարանն բանեալ։
Ել դեղ ժամանեցին արտաւաղդ և զարևնի արևելեան և հիւսի-

ասին զօրք ։ և նաև մարդ ասասիկ ԸՀ հոմանեցեալն ։ և
լիարանալ զմեզ անել նոցա վասանգեալն յայժ ։ զի թեկեալ և
բազուկ պատերազմիցն ։ բայց վասն մեզի արհեստի հոգ-
մանեցուցն ։ և անշարժելոյ կարգ նոցին գերազոյն գաղաղ

զզօրուն քաջուն հայոց ոգեարացութիւնքն ։

Եւ իբրև լուաւեալ յաւագանեալն ոգիեաց ՝ ի վերն նոցա ։ վեր-
ին գնացեալ նոցին կրկին ևս զօրուցեալ վասն ։ և ՝ ի զարարելոն
իսաւանել մարդոն վերանին բազմ ասանցիս գործեցին անդ ար-
քայորդիք ։ յորում մեզի եհաս և անկարելի նոցս քանի
ոմիսա հարատարին զօրաք ։ և կարծանեալս յարձանիսն
ի զարս հոմանեցուցն ։ որոյ բազմ կասարած ։ որպէ
առաւել ևս ոչ առեալ ոգեարարացն անհնարին սրուբ
հեռանալոյ ։ ելին զարարին հոգմանեցուցն ։ Եւ ամենայն
յառաջեալ քան զնոսին հայ ածուկսն արար զնոս մինչև ՝ ի
ասմանս կեսարիոյ ։ * զի թեկեալ ծերացեալ էր (ասե
խարենացին ։ բայց) երիտասարդագոյն յարդարեաց և մեծաց

զմեհեանն ։

Եւ ապա ասարասակ սիրեալ զարարն հայոց ։ ընդ սրա և
զարանց ՝ ՀԾ կապարանեցուց և յանուց յաւարի առին
զամենայն ։ և ոչ միայն կոստանդին մեռեալ յոչ պատմիչ ։
ասարածեալ զասազանի իրեանց ԸՀ հոմարին ասին ՝ վրայ-
ին զամենայն ։ և ապարին բազում կասարածս ։ և նաև
Ճարան հայ գայլեալ անելս ։ Ի գարծս ոգոց հայեցեալ և
պաղեասանեացուց և եգիպատացուց ՝ նոցա ևս ապատանեցան

յիլեանաւն հոմանեցեալ ։

Օրդոյ իրբև լսեալ արարիանոս ։ եկաս զարարեալն զզարդ
հոմանեցեալոց ոգոյ մեծ ։ և գիմեալ նոսս ՝ ի մի եգիպա-
տացւոց և պաղեասանեացուց և ՝ ի մերոգեան ՝ ուրեն ապար
զասարատարեալն նոցս ։ և հնարանեցեալ զնոս ԸԼ իրեն ։ Եւ անդ
վերասին ժողովեալ զասարքս ՝ առաւել ևս յարձանացեալ զգարս
նոսս ։ և հանդիսանեալս խարազ ՝ ոգոյ ՝ ի մի հայոց և պարսից ։
բանգի գիտէր ասե մնասե ։ թէ տղայ է բարեալեալ արար-
ձանգի գեանդ ։ ասե որ զնոսոյ էր գրասարասեալն մեծ ։

Ելեալ ։ ասե որ զնոսոյ էր գրասարասեալն մեծ ։

Դեկ արասեալ անանեկարիալ ։ թէ գրասեալ բազմանի և զբ-
ասեր գիմեալ զոյ արարիանոս ։ երկեալ մարդ գնել ընդ
նոսս ։ ՀԱՆԴ զի հայեցեալ ՝ ի ծերանին սիրասարդ ։ կասարեալ
թէ գասեր ոչ ևս յարձանացեալ բազմանալի հայոց բարասա-
նեալն ։ Ա՝ յարդեալս հարասեալն խասել ընդ կասերն ։ և
ելեալ ընդ սասոյ նոցս հանդերձ ընծայիւք և հայեցեալ յան-
ելոյց զանգրս նոցա ։ սեղասեր ևս սրաս ասանն ՝ ի զնայ գաղ-
ելոյ զանգրս նոցա ։ սրդ ևք իւր ։ և ևք ընդհանս գանն խա-
գաղանն ։

Ի ։ Խա-

Ի՝ գարեն։ 52։
Գիրքն։ Բ։
ասա գանել։
Լուսեր։ Բ։ 22։
Օրդոյ։ 21։
Գանան։
Գաղաղ։
ասա։

Եվ։ Բայց ասա տրայիանու՝ ի տարտ, և նսեմացեալ
ցնոր։ և ասէ գրի խրատեացին, զնոմ զկամն իւր կա-
տարեալ ի նոսա։ Զատուեր բազում ինչ ալ Ը։ զլոյ զնոն
պատմիչք հռոմէացւոց։ զոր մեր լիարանալ սուրգել՝
Թեզաք ի բաց։ ենունդ զի ալ այնպէս հոգին ոտ մեզ։ և
ելբ գրեանն զնոն Ժամանակից։ Զոյլ զիմոյզ և իսկ։ զ՝ այսպիսի
յայլաբանց երամանանուց տրայիանու զպարծեալ և զհայս,
մեկանանց նոսա՝ փառիթբոս և պանեիքաս։ ցի գրեր.
Թեհան և ապոռեան։ ըստ երաց անունի և ցարդ իւր ի
գրեանս նոր։

Զնա կատարելոյ տրայիանու զայս գործ՝ իբրև դառնայր յա-
ւարիս։ Ը։ առաջ ինքնայ նոր մատոն քրիստոնեայ զրի տրայիանի
ալեպայի հոգոյ չարարան նրա զերկայ։ եղբարոյ իւրոյ զար-
պուռարայ և զարքանայ։ Զ՝ տրայիանոսայ՝ զի գիտէր զբ
ընդ նմա զ՝ բանանալոյ նոր և հալածելոյ զնոնանոն ամբաս։
յրոյ ի ձեռ ունալ էր ինքն։ ուստի կամիր հանել ի նեանէ
զգաւառ ապարանոցանէ։ և ասէ միւս ի գրոր իւրում զա-
ղեկի զար երեր։ Բ՝ զարքանայ։ զի գիտեր զնոն հանանիս
արուարարայ։ որոյ զն և հանել ընկենալ զնա ի զրարա-
նէ ալեմանան զնդին։ և ինքն փարել զալն ի խրատեալ
հանդերձ քրիստոսանէն։ Զ՝զն ի զի տրայանոսա նգեալ
առաջի տրայիանոսի՝ առ զնա։ * զ խաեա՝ արքայ, եթե զբ-
,, ասաւորդ և զարքան զնարանդիս ալ այսոցկ։ և զբրա
,, հայոց զարեզի ալ հաւատացեալ, հաւիքն ունայիսա ի քեզ
,, ալ Լիեսցեն ։։ Բ՝ սի տրայիանու անդիպ տրար զնանեն։
և զնոնց ոնոյ բանից նոր։ Բ՝ մոցեալ զարատարարայ և զարա-
նայ զիարհարբ մոտանոյ՝ զարան գրանեցին նոնա ի յարա։
և ասանն զնա՝ և ասրեալ թագեցին ի բազանցն ասանի։
ցի յերկրորդ բարարանի՝ ար ի բարբանոյ գասանի։
Ի մեանեալ տրայիանու յաշերդեանց ի կայսերաւ տրրիա-
նու։ և ասանալ թագաւոր հայոց առ հաւատաւոն պահելոյ
զդրան բարեկամութեան իւրոյ։ Ը հռոմէացիս։ զոր նարգ
եղեալ էր։ ուստրեաց առ նա հրնշանակս հանդերձ տրատա-
ր բարարք։ և վերադարձն նարոգեալ զբանն հաշտանն։

Զորի յաղանաւարս ընանանալոյ ի յոանեի։ ։։ Թե յաւարս
տրրիա տրրիանոսի կայսեր՝ գունդ զինուորաց հայոց իբր
տասն հազար։ արանց եղեալ ի կարգանեցն կուսակալեալ
նահատակեալ էին ի ընդեանն ուրարարայ՝ բանեալ ի խա-
ղ։ ալ թե զնոնց։ ասարք ինչ ոչ ասանի։

Լուանք էրանոցն։ թե զգալաւ ժամանակաւ եկն ի հայս
ի ամանեանն ուրաց հաւաւեալ տրրիանն ամանանոց քա-
ջաց սիրելոց յազգէ հռոմից։ և ասէ՝ թե ապա եկն յայնոց։

զոսա նախ առաջուանէ եր արքակ պարիզեն ի նոն ասեաց , ասէ
կալեալ ինչ մանուկանք 'ի նախնեաց իսրաեաց 'ի մեռելոց .
և ,բասասցէսք ինչ՝ հասին 'ի պասալ. 'ի կոլմանս ուշմա-
ասնի . ։Զրեալ եկին նաբա յաշխարհն մեր , պատանեալ ընկա-
լաս զնա որդեալ ուրասէր . և ես նոցա անդր քանակսանք
Ջուրանակ՝ հանդերձ դաստակերաւք և գիւղաքն . և կաց-
պեաց զնա 'ի նոխաթարոսնս , այլ կալեալ ասեասնիք . ալ
'ի լեզու պարսից և մարաց նշանակ եկք , կամ նկատնաք .
և ելին 'ի նոցանէ սարդ քաջք և սասանիք . և սանեարին
խակ հզորք .

Ա·Բ·Ի·57 Է . ։Դեղ սասրա Ծիկաց ոյսոցիկ 'ի նշխարել որոշեսի 127
արքայն պարսից զՀոլմայեցին՝ առաքեաց ոսկիսատ կայսր
զոր 'ի ձի նր , յորոց սրսագում և ոսս որսուցն Թիզաբ մեր՝
եղանեալ 'ի ձի արքունի . ։Զա նր կամելով հանել զմիտ
կայսեր՝ ասեաց 'ի կոլմանս մեռոց . ես կեցեալ սոդ զԺամ
ինչ՝ հիմանգացաս . և յա գասանել զԺամանակ՝ էին 'ի խոսրանդ
գասաս , ես տեսել եսս ,բասանն բանասարանքս .

։Սասանեանքս անդ զարքայ մի ունի 'ի նոխաթարոսաց. սնաի հայոց
աբեղն անուն նահապետ առանձին ապեանիոց , զի սրամեսցէ
զինքն երեթաղ յանկղեաց գասաս 'ի քաղաքն երիզայ 'ի մե-
հեանն ապասմիրեայ , և խնդրել 'ի կոռոց զԺամանն և զեր-
կարանն կենաց Թիզրին . և արդեաց հրամանն հանանն գնալ .
այլ մինչև եր զարձեալ ուրեղեայ՝ մեռաս ապասէս . և 128
եղև սոսգ մեծ զոլայն հայոց և հաներին ազգին . և ապա-
զին նանս Թագաւոր մեծանանել յաշարկասարդ .

։Որ սոդ առաջիկայ քարասարդն սրնասն Թեոդոսի յերկ-
ինն առասաց . զոր յերկ և երանելոս . զարմ . ԵԷԸ . Բ . Ե .
որդ և սեռեալ քարասէս 'ի հիմանգամ , եւ զանգ նր ես
զՀանդիպն Թագաւոր նարին . զրանց զայնմանէ ելելս ակա-
նաւանս . յարմ ասեալ զրկ և խորհեցաքն . ։Զարաւզանսակ
ելին ոսկեղենքս . զահաքք և անկողինք բնեղեալք . պա-
մանանք սակեղենքս . և Թագ կալեալ 'ի գլուխն փառա-
սոր . և զենն ոսկի եղեալ առաջի . Ը որք զգահոյիքն
որդիք արքայի . Ը սրսն . բաղմունք ազգանանաց . և հայոց
զորացն գասաց գասաց . առաջի . և խուռն ամ դարանարանեաց
գասաս գրս 'ի մէջն . ։Ռանքն զինաս վասնուլք , ոչ Լեռ . 'ի պա-
սերազամ պատրաստեալ լցեն . ։Զնասաց հարկանեին փոգ-
պշնեն . և յեռասաս յաշմանեն ձայնարկս գասասոց , և
սեսազգեաս աշխարհ կանանց . և հուսկ յետոյ ռանիք ժ-
ղանգեսան Ը կարգն . ։Զա 'ի Թաղեն քաղամն շուրջ զգե-
ղեցմնասս նր մանանեցն գանանն 'ի կոմնասս մեհանս
'ի ակս և 'ի պատին մեռելոցն . ։Ո զի չեսալ եր նա ամե-

Ղեր գ.
128

նեցուն սիրելի , և քաղցեաց կամ իրրև ոչոչանէ՝ վասն քաղաքաց
գոլոյ իւրոց , զոր ասեր , Թողաւորեալ ասեն : բան ,

Եւ յետ մահուն նոր քաղաքաց երդս յարիսն ալ երկնէն հայր
'ի վերն Նորա : և ոչինչս բան ոչ ունէ խոսելոյ զնոսանկ : և
այս ոչ միայն յաւուրս, մինչեռի խորհեալոյն , այլև դրդ-
գռելոյ սոցիս՝ որպէս ընտրեալ մեզ յաշխարհէ՝ 'ի մէջ բա-
ղի 'ի Լաւդիա առ գրիգոր Նիկոս մոկոյ՝ ասել ասելոյ :
* Լաղձայր (արտաքսիս) մեղս մարդեալ ծիսոյ շամանդաւորելոյ
,, առ Գաւառաց շինից և քաղաքաց : ո՞ սոյր ինձ ասեր (որ-
,, ասչէս 'ի մեռանելդ խորամ) զծուխ ծիսանի , և զառա-
,, ւան նաւաստարդի , զվարդեն եղանոց , և զվաղեն եկեղե-
,, ոնաց : (և ժողովուրդն ,) մեք փոշ հարաւոք , և թմբեալ
,, հարկանեաք , ոչ օրէն է լ ապաւորոց ||

Զ. Լ. յաւուրս քոյն զվանհանիլ արտաքսիսն մեռաւ սասկա-
նելի քան զարտասուեան սիրասա բեռրոտեան՝ այն է որպէս բեռ-
բուսոյ քարգրատուանաց : Զ. զոյն զոյս ոմքսա քաղաքաց դրդ-
ռնասոյ խորհեալոյն : և յաւելանէ , թէ մի քարանձ և վայ-
ելչաւոր ոնձիսն զկարգս բանասաեղծական երգս և զքարոյս
յարիսնոյ եկեն . ի որպէս և ինքն գրէ զնոսանկ ոյսպէս . է։49։
* Սիրելի է ինձ ասել և մի առնն քաղքն ամրասոյ .
,, քանզի արդարն ըստ առասպելին ոմանց կոչի հեռի 'ի
,, ճշմարտութենէն : (համի ասել , թէ այն ըստ՝ որք ասին
,, յառասպելս 'ի մի ամրասոյ , Հանուրքն 'ի մի նոր) : որ
,, ուներ հոսակ ունգամոյ՝ հոսեմոա քաղաքն , և առա-
,, քինաւ ոգւոյն դարդ : և գեղեցկութեամբ ալեաք վայելչա-
,, ցնոյ , սակաւ մինչ արեան նիշ ունելոյ յաչսն , մի դրա-
,, կանիկան 'ի մի ոսկւոյ , և 'ի մէջ մարդարտոյ ծագեր ,
,, և 'ի վերայ ղոյս ունին և մարմնոյ՝ դեղոյ յաստեղանի : և
,, առաջնորդի յոլովաձաղ ուներ 'ի մարդս առաւել քան
,, զնամ ոք ||

Գլխ. Ը.

Գ Լ Ո Ւ Խ . Ը .

Պաղեստ ինքնագլուխ արտաստանի երկրորդ, փոքունայ ոստանին, ինքնանայ երկրորդի, և վաղարշապատ և հրաշալի նորոգ։

Յոյն. Է. 58. Գրիգ. 6.

Զ արտաւազդ երկրորդ որդի արտաշեսի երկրորդի Հնդաստանի, որոյ ի տեղի հայր իւրոյ ի վերջին ամի արտաշեսի պարսից արքայի, և ի սկզբան ունէր թագաւորեալ իւրոյ հաստատեալ յարտաշատ, ընտրեցեալ իւր, և քաջակոչեալ զնա ի հաստատն ազգիսն և տարածեալ ի ոգի արտաշատ և առաջնոյ արտաւազդ, և քանզի ոչ գոյր նոր որդի, պահեալ առ իւր զմիայն զեղբայր իւր ի լինել յաջորդ թագաւորութեան։

Գայ արտաւազդ ի մանկանէն ինքն ի մահ կալաւ. մայր կնոջն՝ ոմանք իւրում՝ սատակեն։ որոյ մի կարծիք ոչ ասի հայոց, թէ կանայք զարիցն ոտգրանակաց ի մանկանէն՝ զի հարեալ իցեն զնա կոխարկ ոտաց, և ընդարձակեալ իցեն զնա յախտս մեծաց, յոր մեռ յերկրս առատապէսս տեսեալ զնմանէ զգրեալ իսկեմատեանս։ * «Ինչ արարանէք զգազանս զնա. «Նաւին արտաւազդ, և չէր փոխանակ եղին։»

Այս կամեցաւ. յաւար մեռաւ զնաց յոյս փոխանակ և ցաւոց առ մասին ընկաւ։ և հասեալ ի դեան ուրում՝ որ և ինքնայնոյն կոչի, ետուն զ կամերջան ոգանուսս։ և ցոլորեցաւ ի խնդս իւր։ և հանուցեալ երկնայնոյն յանձնաց ոստ և անդ ոնեաս ի խորխորատս մեծ։ և խորատոյ լեալ՝ անհեռատաս, ընդարձակ առն սա։ Լայ ազգաւ յերգս սոսոպեալ ասիր, ընդ այս դիպաւ նմա մի այնպիսի՝ զի յորժամ շաւիղ զգիրեալ մանաս արտաշեսի հոր իւրոյ ընդ ոստանդին դիրքեանս ի պատերն՝ արտաւազդ դժուարանալ զ ազգ՝ ասացեալ նմա՝ զի՝ «Մինչ դու գնացեր, և զերկիրս ոչ զ քեզ ասասի, ես ոչ երակայս ոչ ընդ քեզ։» Լու յարեալ այսորիկ ոմանք՝ զի զնա արտաշեսն զ երդեալ զ առաջագոյն ոգանեալ։ * «Եթէ դու յոյսս հեծցես յաստան ի վերս ի մասին, «զքեզ կալցին տարաք, ասացին յոյսս ի վերս ի մասին։»

Ա՛ն ոյսորիկ առաջնեալ լինեալ ի բերանս սրասուանց, զի արտաւազդ արդեալ կայ լայրն ոնուս կանգնալ երկաթի ընդեանիւ, և առ նմա երկու շանս՝ զոր հանապազ կրէին ընդ ոտս։ զի յանդեալ ելցէ նա արտաքս, և ուտ-

[Գ.] ԺԱ բեսցի զնա։ բայց յաւելին եւ, թէ ի ձայնէ կուսանաց-
բուն զարքնաց զնոցին լցեալք են։ զոչ և ի հին կարգ,
եւ և ի ժամս խորհրդոցն, ոչ ինքն գրեալ է։ 58։ ոգեալք
ի դարձեալ հաւատոցեալ ոգւոյն առաջնոյն, նաև յա-
ւուրս կիրակեաց երիս կամ չորիս բազմիցն կանանս զոսկն։
զի մի յաւուրս զորաւորս ուրեմն առ ի լայսէ ձայնի կան-
նոց թեւակալացին շրջողքն արտաքոյադրաց։ Իբր. աւետ եղանիկ
կողբացի։ Ճառ։ Ի։ երեսն։ 93։ * Ոչ ոչ ուրուրն գիտոյ խորհեալ
,, զլեռնացարշան հայոց, եթէ զոմն որսաւորդ. ոնուն ար-
,, զելեալ ինչ գիտոց, որ ոչ ոչ կենդանի կայ, և նա ելանե-
,, լոյ ի և ունելոց զարշարդն։ Ի։ զի թագեալ զոռասպելդ՝
մեսիրուբ ի կարգ պատմութեան։

133 Զ։ Եւ մեռանելոյ ուրուանալոյ ելիրեալ ի վրէ հոլոց
եղբայրն նոր արքոն ուռաջին յոլորդ ոմի ոկրուզի առաջնոյ
արքունի արքայի։ Ա՝ զամ աւուրս կենաց իւրոց եկաց անո-
հոգ և հոնգիւռ՝ պարուսկոյ յոլոս և ի զրօսանս։ Պատ-
ուի, թէ ուներ ոչ ոչ ոչ արքայ զերկաս երիվարս ոչ-
ոչ ի ենեթն և երամ և գիրարարանի, մինչև համարիլ նոց
իբրև ոչ ոչ ենոչուն։ Հայաւոր միում խլեամն ոչ ոչ
նանց դասարքն։ անուն կամելոյ յանոյիմնոյ գամերոց քարս
արքունի՝ խոնարհեալ ի՝ ոտունն՝ հեծանել ի մին յերիվարաց հա-
ղա։ Ա՝ ի իբրև ել ի՝ ենա, աւաց։ եթէ այսոիսի երիվարաց
շրջեի։ քան զարքայ շրջել ոչնչացի։

138 Զոյն աւաղեն ի թագրել անառնիմնոյ սիւսի կոչեր հաւա-
մայեցոյ յսմի ամս։ 138։ առաքեաց առ նա ոգրան հրեշ-
տակ, միանգամայն և զհարկ ուղարկին հոյոց։ և ներոգեաց
զգուշն խորհրդոյն ընդ նմա։ և անառնիմոս ոչ ոչ ի ոչոյ
140 հաւատացեալ մարկամուն յղեաց առ նա թագ. արքունիկոն և
ծերակոյ յերրորդ ամի կոչանարանեն իւրոց։ և նոր դիրա-
գրել վրա ոչոր ի պարանոն հռոմանդիոյ նոր գրամ յանուն
իւր։ որ և գաւնի մինչև ցայսմ։ յորոյ ի մի կողմն նոր-
կոց գլուխն կայսեր պատկերոյ գարձեալ՝ հանգերձ վերա-
ռաբ ոնանոնն իւրոց։ և ի միւս կողմն հակառոյ նա ինքն
կայսրն՝ երեալ զձեռն իւր յառ ոչոնայ։ իբր թէ ծերու-
նիս գրեցուցանել նոնս։ և գիր դրեալ ոչոչոն։ * Ոչ ոչ
որմնիկիա ասեն։ Ի։ ԺԵ։ թագաւոր հայոց ոսմեալ։
Իբրև լսեաց պերոզ ոչոչոյ զորոյ, թէ ոչոչն կան զնոսա
ի կոյսերն, ոչ ոչ արքայ ոչոչ ընդ ոչ գրեալ են՝ պատրաս-
տեցան խաղալ պատերազմաս ի հոլ, և ոչ ոչ զարքուն ի
թագրեալն։ Ի՝ առաքեաց ոչոչն ոչ ոչ հրեշտակ առ ան-
առնիմնոս ոչոչ՝ խնդրել ոչնչանի ի նմանէ։ և ոչնառնիմոս
յղեաց զարքունոյն առ զրեալ, և խորհեաց զնա ի ոչոչ-

դաց իւրոց։ Ընդ սրուն գրեալ յուրիս կապիտանսն՝ ի վերս սա-
ղին կոյսեր։ Եւ յայտնի նոսա միշտ հաւատարմութեամբ եկաց
տիրան արքայ հոյակ ընդ հաւանելոցին՝ ուղղապաշտ վերստ-
ին գայսմանեալ հարկսն։

Յաւարս ոսոր ազգէ արշակունեաց գնահակաչէ՝ ի կալումնս 143
հաշտեսցի՝ ներ հոմանչեալ զաեղի գնահակաչ իւրեանց։ Եկին
առ արքայ տիրան, և խնդրեին՝ ի նմանէ ջրել զս տեղի
ընդարձակեալ առեն մեզ զահիանս մեր, զի ներել է զանա-
զի բազմոցուն յոյժ։ Եւ նա հրամայեաց՝ ոչ, զի մի՝ ոք և
հոմիցի՝ ի ծոցանն՝ գնացեալ գնահակեցէ՝ ի գաւառս ասորի-
սին և սաբերանի։ Եւ՝ ի ճախանձել նոցա, թէ ոչ զս
չի մեզ բաւական, ոչինչ անասայ նոցա։ այլ մնասանց զՀիր
հասատարեաց՝ ոչ ասել նոցա ասելի սեղի՝ քան զոր ունէին, և
քան զոր յայնժամ եաւ նոցա։ Եւ նոքա անձնասացեալ բաժանե-
ցին ըստ կարի պատճառանս հաստատեալ։ և որոց պակասեցուս
անդի, գնացին՝ ի գաւառսն աղեսիոյ և ասորեստանայ, և
բնակեցան՝ ի նոսա ի հրամանի արքային։

Գ. Եւ՝ յաւուրս ոսոր այր ոմն երանեալ անուն, յաշ- 142
ակ անձնացեալ՝ զօրաւոր խորհրդով և. զարմանալ, հմտեալ
հաւատարիմ և ի ծառայել։ զոր և ի ծառայս սիրեր արքան։
որոյ վրա և ետուն՝ ի գործ զմերձին կին արտաքուստաց, զոր
ածեալ էր՝ ի յաշտոց։ և զպարգևեաց նմա ետ զարեն նա-
ղին որոստաղգոյ։ և սարս կապոյտ զոսա երկրորդ. արքային։
Եւ յիսոյ յանձն արարեալ նմանն զուշիարն՝ ելեալ առ նմա
զգաստանն արևելեայ զորոն։ Եւ՝ ի սպասաւորս՝ ոմն զարա-
գիկ ոմն զրուեալ անուն, որ էր մեծերիմ իւր։ և էր նա
ինանացեալ՝ ի նախարարսն վասուրականի։ Եւ՝ ինքն արքայ 144
ելեալ յարարատեանն՝ ի ձորոյ՝ ի ջրոյն հայա-
՝ ի գաւառն եկեղեաց՝ ի տեղի սոգդոյ։ և սոդ զնեալ ասա-
բանս յարանն զբանն՝ հաստատեաց զարքունիս իւր՝ ի նոսն։

Եւ ամենայնոցայ տիրան արքայ զդուստր իւր երանեան 145
կնոջ արդասապ քաղաքաստանաց, որ էր որդի սմբատայ հեղ-
դասեր քաջին ասրատայ։ Եւ էր այն որ արդասապ այր՝ ար-
սեաց յոյժ և. ուժեղ։ և. քանզի կարճ էր հասակաւ և ոչինչ
կերպարանքն, էին՝ ի երանեան սրատարեալ վարեր ի նոսն։
և հմտապարանքն զանձն, զի սպասիալ ասն զիրն.
էին։ Օ սիրոյեալ ասրս արքայ՝ ի մի նորս ասասելի 146
ամենայ վրա։ և ասեալ զկապարան՝ ի զարդ վարեցին,
և. կոչեալ զՏերս նոր, հրամայեաց քարշել սրատաքս՝ ի սե-
նեկին։ Եւ զի գիտէր սրտաս, թէ ոչ ներե սրամ հայր
երանեան կոյս տիրան արքայ, փոխեալս անտի՝ ՀՇ ուրեանայ։
և եկեալ ոնդ մինչև՝ ի մեռն տիրանայ։

[Գլ. ԽԵ. (153)] Յայսմ միասն կացեալ զարդասն յընթերցեալս նահապետն սնեալ
նեալ քանաբ։ և ի սեղանի անգ հայեցեալ նոր նման զկնի մի
գեղեցիկ նաստինիկ մնասն, և առիացաս ի նոս։ և անասնեա-
ցեալ, ասեալ զրանաբ։ ամբ կեռ գլա կնաբեն։ և նա ասեալ։
մչ ասամ, զի հոգն եմ է։ Իսկ որդասն ի քաց ենպեալ
զամենի մարդկայնոյ, և ի յոսի գնասն ձեռին հրոյ ապանինել
գնեալ։ ի վրայ։ և կամիր բանաբ ասեալ վնա և ասեալ։
Իսկ բանաբ սրամնեալ ի վրայ նոր, յարեալ ի սեղասէն ելու-
մէ։ և խնդրեր հանել զկնին ի ձեռաց նոր։ Հայց տրդա-
ապայ յարիշտանեալ գնաղկանալ սկսասդ սեղանայն նանին վա-
նեաց զբանաբ։ և յարմիլ բաղանանայն նա նանին ընկ-
ասեալ իբրև զնաս վարեալ մերթեալ գնասանի։ և առեալ
զկինն՝ ել արտաքս։ և փասնեցեալ գնաց ի ասն իր։ և
անաի չքաս ի բարձր հայք ի սարեր գասաս բազբասաս-
նեաց։

[154] Ի. Ասի տիրան ոսքայ կացեալ ի թեբրանն ասն։ թեր։
ամառս յանակնկալ գիրաձանոյ։ քանզի բաւայ միասն ի
գնալ խարասն սա։ բերամբք ի զբասանս, հիսս ձեռս թաստ-
լեալ ի վերասսն։ և սա գնա լուրն։ և որոր հեղձամահ։
Յետ թեբրանց ի անգի նոր։ եղբայրն նորին տիրդան ելոյսդ
հրասեր սրդն սրասանէսն հրամանաս սեթայի պարանց տրդայի
ի քսանեւչորսերորդ ամի թեբրասն նր։

[155] Յաստաս սոյա ի մեռանել կայսեր անասանեասի պիսսի, և
ի, բաքայանլ մարիսի սրնկիասի այն է անասանեասս խնաս-
ասաեր։ ՝ Նանին և վերասի զասկիասի, ոկիրաց սրքայ պար-
ոնայ յարձակեալ յասալիս վանեաց անսի զհամանդեցիս։ և
որոր բազասի յարձանեա։ և ասա միաբանեալ ընդ հայս՝
խրախասրը դիմել է ի կղզիանս կեսարիայ։

Իսկ ուերիանս վերակացու կայսրասանցի մեծ խնան հռամ-
մեցեալ՝ ուղղաս գաղղիասի՝, զարհարեալ յարշասանաց
անսի։ եկարց պարարամ ի գարբերայի։ զայն գղեակնեայ ի
մեռն տղեքանարի քանի, որ համբասասրն էր ի գասաշ-
կամեանս։ և ասանս նանա սինեն սյասրն։ ՝ զարբեանս և
զհայս հարցես ահնդեն, դարձցեն ի հրաանի փառաք
ի պանեանայն։ ապրեցեալ հասանք քան զանարանայն, որ-
սակ յարկեասն՝ զրանդ կապեցին։

Ընդ այսպասդասն մասաշնայ ուերիանոսն դիմեաց վասլ-
մանդանի բաղանանք ի հայս։ որոյ ի առաջ ելեալ խարամ
զրանանալ զորոք հայայ և պարանի։ Լուսի սասանի մաշեալ
գնամ գասդ՝ նր՝ ի որ նեասհար կարդս և վնա ինքն ընդ
սեթրանս։

Օ դայ ընանալ ազբանդրի պատգամանոսի՝ ընդեաց ի մե-

[Խորենաց։ Յոլ. հա-պիսկոպոս։]

[Ի առիանոս։ Ինքոր ոչ ասարդի դարդ։ գնանոսի։ եղեռ։ 486։ և 487։]

[1,56 ա]

նեռական դիմանաց զառաջին զկար պատգամ՝ և գրեալ է
ոգեալ ոգո�կ ։ * ||Ի խաղալոյ զարթ ելա՝ ի Հոլոստան, քան-
զի վիճանգնալ անկանիս՝ ի գաղան։ ասէր զինս վիճաբել՝
եկայ յանդիմանի՝ ի ոչ գեսա կամացի պատիր սիրելեան։
մահ ոչեռակեալի՝ նեռիսք ասելոյս, կենացդ լասոյ առ-
նել քեզ վիճանան ։

Իսկ ոչ կարող սրբոյ պատիկ զարձ արդարեալ՝ ի սիրելոյն մա-
ասա՝ ի՝ ուրն ամի։ ապ ասէ խորհեալոյն, թէ զոյգ անուն
կուս։ նա մի յոլովեանց իւրոց, լուս գասամ պիտոյգ անուն
նշանակի յաղթող։ զի ասացին սնան՝ ոչ ալ էր։ զար մի՝
գասամիչ վարագոյ երկրորդ։ ինչն, կամ փոքրիկեաս։ ոչ
գրի ի. խորհեացին։ ի։ 61։ որ ի. լասելս։ * թագ ինչ ասէ
պատաք զինչ կայնն զնս, ոչ. գիտեմք ||։ Լաս ապա լեսս մա-
հա ալեղոյց թեպասարեաց՝ ի մի պատիկ տրի նի վարարշ
առաջին ։

Ի սնեալ որեղբսան կոյսեր, թէ պարսիկք և հայք վանեցին 162
զՇապուհայեցիսն, առաքեաց՝ ի մի նշ զլեսս զանկոս զկոյ-
սերսկեց էր։ Բայց մինչև. ենկաալ էր նշ, սիրելոյն տրեալ
հոյոց գիմեաց՝ ի մինչերկրեալ՝ մինչ կամելով էրգիր զիրգն
հայս։ և ուրացանելոն գիրեալ՝ ձերբակալ ելն դասարանաց
՝ ի յաղթիսն միոյն, և ելա՝ ի կարանս՝ ի դրեալ խարն.
ուսալոն։ Իսկ վերսի զասկիսի հասեալ՝ ի կաղմանս մին-
ելերոյց՝ ասէ խարն՝ ի մի՝ ամ թշնամեաց, և նեսան ապաշ
զնասս ։

Ցեսեալ ապա զի զարիգրան ընդանեալ՝ ի կառաման զարմանաս
և՝ ի գասի զարտեցաս՝ ի մի՝ նշ, և արձակեաց զնս։ և հանել
է վաղելանի սնանին նի՝ բարեկամնեան տիրալ կապեցաս զն
նոնս։ և թեսաց կապեալ նոցին՝ վերսանն կացոյց զնս թիկ-
հոյոց զ իշխանաց հոմանցելոց։ և ինս ելս ոմն գնասի՝
զաղբանն իսկ գնոյսն ուսի։ և արձակեաց զնս հանդերձ
զարդեանս խարսի՝ զ նշանս արքունս սուսերս, ի քաղաքն
աշաստաս։ Լաս զի մի սնիրատակ մնասցէ զայս գործ՝ եռ գան-
զակել՝ ի գրման ոյսոյ՝ ի կարն մի գրան կոյրերն վերսա-
ռանս * ||Ամենիսքս։ ։ և՝ ի մնաս կարն հասեալ կոյսն
վերս՝ ի գահոյ՝ գնել՝ թեսաց՝ ի գլուխ ասրն սիրելոյ։ և
գրի ոչս գոն։ * ||Ինչս սրմենիս սասնոս։ ։ զի թիկ-
հոյոց սոմեալ։ ոնց գոն և՝ ի գրման սնասանիսնան տիսի։
||Գրեալս նոնանեալ վերսի և գրարսա՝ էր՝ ի գրամն իսկ
փոքրն իրսոս և. ասմենիսքսոս։ գրեալ սրսոր ի. կայսերական
նի սրեալոս մեկնս սնասանիսնս։ ոնց և սնասանի մինչև գայս,
զոր՝ ի գրման երկրորդն ասցս ։

Լինեալ սնիրատեաց՝ ի հայս՝ գիմեաց բաղին. սոս գնեալոնս- 163

Բ.Խ.Դ. նաև եղբօր իւրոյ մատնոյց քրիստոսի, և զաբջ զնոցա. քանզի հիւրիս՝ իբր 'ի հնարհակալաց ընծայ զնոցա ի ազատութիւն իւրոց։ Զնոսա սա ապա 'ի ասիսայ հուսիցեալ զքաջս որդիս։ և յետոյ Թոռեայ զնոսին՝ նաև զայլ կին։

187 Ալ զչորեսին որդիս ասիսայ կալաց նայ յաստանն նոսրագունեալս՝ կալեցեալ ասիսեան, որք և աստանանք անուանեցան։ և զերիցագոյնն նոցա կարգեաց զլուս նահապետութեան։ և զայս մն ոչն ասացաւ, զի մի անուանեալքն նոքա արշակունիք։ Զորեն խորենացին։ Բ։ 61։ Թէ սոյն ոչ ասիրան կորդեաց և զայլ բազում նախարարութիւնս յայլեսոյ կողմանս տնն հայոց՝ ինչեր 'ի կարգաց։ այլ ասէ ոչ կամեցայ յանուանեն յիշատակել զանսին վասն որոշակի ոչ գիտելոյ զնացուցեալ հաւատոցն։

192 Զնոսա վերոյն թագաւորեալ ասիրանայ՝ յանցանել իբր բանն ասացաւ զնաղեցաւ կայոր 'ի հուսիմ մարդոյ սոսիոս։ Զոր իբրև եհան յոյր զնաղեալն նն յաստրոն, զորք հուսիանցեալ՝ որք անդ եկին, ոչ հանեալ ի այն՝ կացուցին կայոր զվերակացու գաւառին զնիւղեր պեղկին։ առ որ զկնն ասակաւուց եհան գուշ կան, թէ սեպոնիմս սեներս հաս գնասցի։ և զնարեցաւ 'ի ծերասիաւ կայոր փոխանակ սոսիոսի։ և թէ բազմաց զորոց դիմեալ գայ նա յարեալ 'ի վերս։ Զոգ այս խուսիկաս նիւգերայ՝ յոգոց պատուէր առ ամ վերակացուս գաւառաց՝ յաստ անոց սեներայ։ խնդրեաց օգնութիւն և յաջորդեն պարսից, և 'ի սիրանայ թագաւորեն հայոց։ Զայց սիրդոն ապար սրենի։ ես ասէ և ոչ միւսմ 'ի ձեզ զինիմ օգնական։ այլ միայն զիմն պատասխանեմ աշխարհ։ իսկ թագաւորն պարսից առաքեաց զոր 'ի թիկոնս նիւգերայ։ Զոր 'ի լինել պատերազմի ապանաւ նիւգեր։ և սեներս հոս զիկս յայնցանէ, որք սգնական եղեն նմա։

193 Ը։ Զեն հանն ամի մեռաւ սիրանն որդայ հայոց՝ որ և ասի վերոյն, կեցեալ յիշատակեն ընդ ամ՝ ասն։ իբր։ և թագաւորաց որդի նոր վասարշ։ որ ծնեալ էր յառաջագոյն սիրանայ 'ի մերմիսայ։ Պատմի՝ թէ մոգ ասին վասարշայ մերմիսայ 'ի գնանն յայրարատ 'ի մարմանայս ձմերայնոյ։ իբրև եհան 'ի սեղին՝ որ գեան մեբոյ իշեալ խառնի յերանոն 'ի ասանոնս գասեանց։ ըմբռնեալ յերկոնցն՝ ծնան 'ի ձանապարհն։ Զոր այսր ապատաւ վասարշ 'ի թագաւորեն

195 շնեաց 'ի տեղւոջ անդ ծննդեան իւրոյ քաղաք։ և կոչեաց յիւր անուն վասարշապատ։ այս է սասն վաղարշապատ։

197 Զկնն սիրարիկ ծեռն էարկ վասարշ։ և պատեաց ամենայն պարսպաւ։ և հրոյ պատուհարաւ զաւանն վարդենի։ որ 'ի

Խորենացի Բ։ 61։
Խորենացի Բ։ 61։
Խորենացի Բ։ 61։

մի քաջաղ գեղոյ. և անուանեսցեն զնա վաղարշապատ, որ
և կոչեցաւ նոր քաղաք. և փոխագրեալ զարքունիս իւր
անդր։ Իսկ մնացեալս առհասարակին. թէ զի սա նորոգեաց
նոսա, զքաղաքն եդեալս, այնչափ առաջս. քանզի ոչ ոչինչ
կամ թէ գոյցէ նոցանոր ինչ. մեռուցեալ իսկ իշխանին Եգեղ-
սոյ 'ի նոցանէ քաջաբին։

Եւ զի վաղարշ թագաւոր բաց 'ի քաղաքէն շինութենէ. և 198
գործոց՝ կարգեաց նաև. տան աշխարհաշինութեան ժողովրդոց 'ի
սիրեան տարեալն. Հայոց յաստանեայ տուեալ տուեալ տանեանն նա-
ւասարդի 'ի պատիճ. պատանդեալ հօր յանուց 'ի գնեցեալնն
հիրեզար իւրոյ մեծանայ քրիստոնեի 'ի բարեանն. տանին,
որ և կոչի բարգեան և գիրաբան 'ի բարբառնաբ գաւառ.
ուր շինեալ էր հօր իւրոյ սեպհականայ վերջոյն բարգեն. որոյ
փոխեալ յանոյ կալեցաւ. 'ի Հայս տան յանիշնեան կարգաւորի
և անմնացեալնեայ միոյի։ Զ Ինչ անոյ վաղարշ նաև զայլ
տեղի բնակեալ. և զարդարանս գիւղիցն. յորմէ և նահանգն
բարգեանդայ կոչեցաւ. և և փարարշակերտ. որ այժմ ալաշ-
կերտ ասի։

Եւ եղեալ է այն աւուրս միանգամ խաղալ սեռերոյ կայ- 200
սեր յարեալս. որ և նկանն արարեալ զարարատեանսն. թագ-
հեցաւ և 'ի հայս ալաշաեալ։ Զոյգն լանեալ վաղարշոյ որ-
դոյն Հայոյ՝ սանդարեանց և եղ զարքս իւրոյն ընդգեմ նո-
ցա. յառաջ քան զմիմեանս 'ի պատերազմ՝ հիրատոն խանգնեալ
զնոսա. նամա. դարձոյց զնոսա խաղաղութիւն յետս. յաւելուս. ասա
դիրոն, թէ զնոցանէ ոչ կայսեր և զոչխարսն ծուխաց։

Եղեալ ասացեալ ինչ մեռուս. ալաշն որդուոյ վաղարշ՝ հանանան 212
մերոյս վաղարշայ. և թիկնեանց. 'ի տեղի նոր որդի հարին արա-
տաւան, կամ ոստեան. զարմի. ունիցք գրել 'ի յաշարգ
գլուխս։ Իրրև լսեան զմեռ՝ որդոյնն. պարսից խապերք 213
և բասիլք՝ որք եին յարգելն ապամատացեալ, մինչ ամենայն գե-
գեանն առաջնորդ և թիկնոր ունելով զիմասակ սին սարդեալ
ասացեալ, ելին արտաքս քան զգաւառն ծնրայ. և անցին ընդ
ինքեանս գետն՝ ասացասկիլ 'ի Հայս. և 'ի պարսս։ Իսկ վաղարշ
թագր Հայոց ժողովեալ զամբոխս մեծ մարտիկ, զոլաց՝ եկ է
գնալ նոցա, և եհար զնոսա ասասիկ. և զնոսայոցս նոցին արարս
փախուցեալսն է նոցանս դառն արանոց։ Զոր յաստանեալսն նոցանէ
նոր զՀնս խաղաղաց և բաղաց, նոր գործեալ միաբանեալ կար-
գեալս վերատեն 'ի պատերազմ. և վաղարշ յաղթեալ 'ի նոցանէ
ոստանեալ զարքունս 'ի նոցանէ. և ապարանս ինչս եւ 'ի
պատերազմի սնդ հարեալ յաղթեցուցոյ՝ մեռաս, թիկնեալ
ասեն։ Զ։ Զոր Հայոց սա թիկնս զիրեալ զարանս հա
վանեալ և հանեալ զիմնանին՝ դարձան ազգ ինս։

Ա.Գ.Ռ.

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.

Վասն Խոսրովու տառապանաց, և զառաջնորդելոց ընդ քոր աւանդեանն Տրդատայ. և այլ ևս գործոց նոցա. Կորուստ Յուդայի տեղեակ [illegible]

314 Ծ. Կոստանդին աստուածն՝ որ և մեծ կոչի, որդի Կոստան-
դեայ, յետ մահու հօր իւրոյ թագաւորեալ ի
տեղի նորա ի Ժ. Հայոց, յամի Տն. 314. և նորա հետևեալ
[illegible] [illegible], [illegible] ի
[illegible] և [illegible] ի [illegible] ի [illegible] [illegible]
հօր իւրոյ. և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ի [illegible]. և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
և [illegible] ի [illegible] [illegible] [illegible] ի [illegible].
և [illegible] [illegible] իւրոյ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] իւր. և [illegible] [illegible] ի
[illegible] [illegible] [illegible] և [illegible], և և [illegible]
և [illegible], [illegible] ի [illegible] [illegible]. Այս զի
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Հայոց
[illegible], [illegible] ի [illegible] [illegible] ի [illegible]
316 [illegible] ի [illegible] [illegible]. և [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. Ե. ՂԸ. ի [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
որ [illegible] էր [illegible].

Յաւուրս սորա [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Մե. Տփխ.
[illegible], որ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ը. [illegible] աս. [illegible]
[illegible] [illegible]. և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Մովսէս Խոր.
[illegible] [illegible] ի [illegible] [illegible] [illegible] Թա. Գր. Եփեսա.
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] աս. աւետ.,
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Հայոց. [illegible] և Յաւետիս.
[illegible] [illegible] ի [illegible] [illegible] [illegible]. (2). ի Ձմեռ.
Այսր [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ի [illegible] [illegible] Միխայէլ.
[illegible], [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible] և [illegible] Ծննդոց.
[illegible], Ը [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ԺԷ. 12.
և [illegible] [illegible]. Երևն. 359. Յուլ. 286. [illegible] և և այլք.
[illegible] և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible]. Այս էր [illegible] [illegible] [illegible]. և [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] և Հայոց. և էր [illegible]
[illegible].

Գիրք [illegible] [illegible], Թէ [illegible] էր [illegible] [illegible] և

մանրիմ խարշդաձևն բուրդաձևն սին տարի եղեալցի ։ [Ի մի տեղ
զոր յիշի և եւ սեբիոս ։ զորմ. նիեր. Ի. ։ Յ. և ապէք ։ Լ։ Եր ոչն
ոչս բարդաձևն ոչոր կոչոյն բանիւբ ։ և լուցաղ ի գրոնածս ։
ռեռնեան բուդասմ ի գունոց՝ եւ ն. Հայոց ։ Ի՛նկոյ ապա սորա [Խորէն.63։
ի սիրոնս Հերձնանաց՝ եկն ի Հայս ։ և Ջանայր գարձուցա-
նել զնոսա ի կռապաշտութիւն ։ և. արար յաղագս իւր ։ և յայս
իսկ գրոցս բազում ինչ ընդդիմ Դիոնիսի՝ զոր ունէին Հայք
ի պարտանութեան կոց. բայց զարդ ինչ ինչ բանս ։ Լ՛զոր
գնացեալ յաղագս ոչնչի եկաց անդ զժամանակ ինչ ։ ապ
և ընկերցեալ զմի Հնոսական պատանեան Հայոց՝ թարգմա-
նեաց զայն ի լեզու աստուծոյ ։ յոր յանձնեալ և գայլ բազում
ինչ ։ ի դիմանալ Թէոդորոսի՝ որպէս զրդուանդիլեալ մի տարե-
լոյն ։ ոչ լեռաց լեալս ։ ի յայն լեռս ։ Ի՝ ապա գրանէ սա-
նեաս խորենացին ։ զոր ինչ պատմի յաստուծոյ ոչուսաղայ
երկիրոցի մինչև դիտարաւ առաջին ։ զոյսմ ես այժմ բանք
մեր ։

Դ.Խոնէ.Հ.ա. Այս եղև. ընդ այնմ առապա ։ ի դիմանալ անասնանսի կարակա- 217
զամի կարսեր պատերազմանս ։ ի կողմանս արևելից ։ Եղ ընդ-
առաջ նոցա ։ ի վերոյ յիշատակեալ աշխարհ իշխան իրրև բա-
նեկամ Հաւանելոցացոյ ։ իսկ կոչէին զայնոսիկ Բարկ զնոս ։ ի կա-
ղանս ։ ըստ ոչոսմ գրի։ դիմանն կասարս Ժիլակից ։ և Ելոս
զմնանն ոչոսարդ հարս ։ և եբ ոչոր զնոչս կոչոյսս յեռոյն ։
և յայնմ ինեան բուրգաս ոչն Թէոդորոսն ։ ելեալ
Լինեալ կոչեալ ։ ի կարգանոց ոչոսի՝ յաստի ոչոկաս ։ ի
սուրեանս Հայոց ։ Ոչոյն ցանեալ խաղաղիս՝ գնաց ի սասաղ
հարս բուրեիսամարդեն ։ և եկաց սա ։ սա զասարս քանի մի ։
Լ՛ս ։ ի կարգել ։ զի գասանալ յեռս՝ արդեալ զնոս կոչոյն սա իւր ։
որպէս արար արքարս ։ զոնոյն խարշեալ տիրել և ազատարկեն
Հայոց ։

Լ։ բրև լաս. եղև. ապա սա. Հայս՝ սուռ դիրնն ։ սա Հասարակ
սուկոնս ապարեալ ։ ելին ։ ի պատերազմ ընդդէմ կոչաբ ։ յա-
ռաջ գաղէ Հարեալ կոչոյն՝ ուրձանեալ պատանալ զնոսարով ։
Լ՛ապ իրրև զարձաս ։ ի Դիոնիսիոսիս ։ ասարքաց ։ ի վրն Հայոց
բարեալ՝ զարք Հասարկեալոց և ծանր զարարասուն զմեսկ.
լիցիս զարարքոր մեծ ։ ոչլ ոչարք խարարեալ ։ ի դիմն Հարեալ՝
կասարեցին ։ ապարեալ զՀասարկեալսիս ։ և զմնացեալսն դարձ-
ձուցին ։ ի փախուստս ։ Լ՝նա ասկասաց պատերազմեալ սոյն
ապա անասանիս կոչոյ ։ Ը։ արարաւանայ ոչարդին պարարդ
։ ի փիրագեան մեսաս ։ ի մեջ եռնանոց և խարարանս ։ ոչ յիշա-
ասիկ և խարարեալին ։ Ի ։ Ղ։ ։ ոչ Հայանանդիկ գրեալ ։ լու-
սեալս ասեալ ։ Թե յոյն մարտ մերս խարարեալ սլ ։ ոչ եղեալ Հա-
կանեանալ ։

Եւ զգոնեան։ Ի յոտոցէն։ Ի Եռաբերա։ առ սուրբն։

զի • Լսեալ սրտաւէտն ազգայ սրտոյդ զեռ վանեցոյ զկոյսն
հոգեմոլեցուցեալ՝ սրտակեցաս կրկին թագին ։ հրաշ։
գրեալ հերակլիտեան ։ և մեծամտութեամբն իւր մեծամեծս
խրատեսցէ սիրել համբերն սրտայրի ։ այլ զկնի սահաստոյ
վատեալ խապաս՝ կարոյս զանձեղոյսն սիրել իւր ։ Ի Նմին
և զկնի բանին սրտաթեսկան ։

Այս՝ ի սրտաւ դրի ի լանարին արիական գրոյն ուղղեան-
գեղասի ։ էր աեղեակ և հմնաս սասաեղաչիաութեամբ ։ և սրտ-
թարգեր ի ինանի ընդեանցեալ մեղարանց ։ և ի նասին հայեա-
լով հմնաս հմնակեր ։ ես զարարգաս դասակեր ։ առասել ես ի
գրի յանգանեն գրիծեալ թեգարասեն խրատ ։ Ի՝ այլ առկայն նա-
խարարաս իսր չեմն հանեալ ընդ նու մի խրախս և սեպ բա-
լասցն ։ մինդ գի մի ան ի նոցանն ։ սրդ անոն էր արտա-
ներ։ զրդի սասունոց լուգեն պարանց՝ ի ասարեր գասասեն ա-
սարեասանն ։ խանեթայասցեալ էր գնա ։ լանգայն ։ ես պարապոց
սրտաներ զինեալ յասարասարեան ընդդեմ ենք ։ և քանին թա-
գասրեալ ։

225 Յնասար միասի՝ մինչեռ ի ժամ գիշերոյ նասեալ էր սր-
քայ սրտասան ի ակիսոջ խրատ ի սենեկի ։ հայեցեալ ի
գիր յերկինս՝ սկսաս հնայել ։ և ասէ ցանկինն ։ սեռանեմ
յանեթացս ասասեղաց ։ գի ենթ դեղ ելոյն սամբ ի ոյն ա-
սարա վասարանցել ի ենեն խրոմ՝ յանգանցն նեռա ։ որպ գի
հասանիցեմ յոյժ և ի գիր թագրասես իսոյ ։ զայս ասաց ։ և ա-
դա ի գրան եմեռա ։

Ի խասել ալրոյն ի սենեկի սնդ էր նասիրգա թասգասհայն
ազատոյ սարա ասան ։ որ և էր յաղբանասթեն արասարի
սասանեան ։ և էր սարգասցեալ ի նեռանն ։ Ոչ իբրև յանա-
սա գրանս դասրանեն սրասասանայ ։ ապրեալ արար սրասարի ։
զի գիտակ էր խարհրալոյ նորա ։ և ասա ենկալ աս նու՝ յոր-
գի գրեալ զնա գասթալ ի գարձ գնել ։ զոր խարհեալն էր ։
և սարգեաց էա գնա ։ զի եթեն յանգանցն նեռա թագրել ։
ուարձոյ ընդասասարա յեաս ։ երդ մոնի խասասցեալ նամ՝
կարգել գնա գրելոյ սրտարի ։

Ի՝ գրա հասասանալ սրտարի ի գիս քար զնարհարգ սարը-
սասմբան՝ յանկայ լինելոյ գիրքս հոգեարարարոյն սրտարի
և սարբասանանալոյ ։ և հասանանք ենց սասրեաց առ սր-
սասան երկաս սրասգասանարս ։ սրոց ասանանք էին գեհ
և երարեն ։ խասել ի սրգայի ի գեռնոյ իւրոյ և ի գիմոյ
հասանգեն հոգեարարարոյ ։ զի սրասասան լինելոյն հրատարեալի
ի թագրասէ սրարոյ ։ քանզի ասեն՝ ալ էա երանեն սրարանեք
սանալ թագրի ի սրարանեաց ։ այլ ի սրարանց ։

Լամենակ ընդ այս սպասցի՝ վասնզի զնոր յերկնաց իւրոց
սատանայքեաց. և ապա՝ ի վերոյ հատանել՝ թէ զիարաւ ա-
ռաջիր սատանան միարանեալ է ընդ նոսիարապս իւր, և
պատրաստեալ է սպառանալոյ, փոգվարելի գուանարեաց զրօս
՝ի արքենաց և՝ ի մարդոց, նաև՝ ի պարսից. և զիմեանց՝ ի
վիր ՝ի՝ Հոգոյեալ և արարչի հանդերձ սիրոյն նոսիարա-
ցարքաց զգօրս՝ եղեն ընդդեմ արարչանոյ, և. նոսանն պատ-
բաստ ՁՆոս իրրև զասելի մի։

Հասանեմ մարտն անդ Ձ յանդուցն յարձակիլ երկուց հա-
կառակաց՝ ի վիր միանոյն՝ բաղդանք անկան՝ ի նոցանէ. Լ։
՝ի վերոյսն բաղխել ՆՁ ընդ միմեանս՝ եղեն զարձեալ հար-
ուածք մեծամեծք. և ոմանք՝ ի նախապարսց՝ որք եկն ընդ
արարանոյ, սեղմեն՝ ի կոյսն արարչի. Լ։ ՝ի սատանանոյ
պատերազմին իրրև տեսարանս կոյսն արարանոյ, սաստ-
նոյեալ սահապարեաց արարանն՝ ի փախուստ. և միաստե-
գամ գուանարեալ զզգոյ եկն զարձեալ՝ ի վիր արարչի; և.
Հանկարեցաւ ընդդէմ նոցա։ Լ։ յայնմամ՝ ի պատրաստան եկն
վերոյսն պատասխել միմեանց՝ որ ամենայնոցա սեղմեն արա-
չիր. և. ձայնեալ առ արարանն՝ ասէ նոցա. ընդեր՝ ի զարբ
մեռանս զզգոս քոյ՝ ի հրաբաս. հեղանդեալ եմ. յիշեա
զոր խոսեցար յանցանս քոյոց քոյ՝ ի սենեկի քում՝ ի գուա-
ղել անդ զիարաւնանն ենքարանք։ Լ։ ՝ոչեկաս արարանն Ձ
ասէ, և ասէ. զիարդ. գասն ե եկն։ և ոչ գիտեալ թէ նա-
ժշտեն էր յանցանքն, անալն իսկ հրամայեաց ասանանել զտե-
կեանն։ Լ։ ապա գասանայեալ պարսն յարձակեցան՝ ի վերայ
արարչի. և. ՝ի ձգել՝ ի նա զնիզակ իւր՝ խոցեն նա արարչիր
և. փախուստ. և յանկարծակի ընդ կրունեն զարձեալ՝ ՁՀար-
դեցեալ և ապան անդէն, ՝ի հոգեբանանոյդ. ասի ՁԹագաս-
բանեն Ն։ (1)

Յայնժամ վաղվաղակի միապանեալ նոսիարապսն ՁԹրբ-
ցուցին զարարչին սատանան՝ ՝ի վիր արարչի. Լ։ ՝Թարամե-
ցան Ձ նոսն և երկիւղ սրտին՝ ՝ի նոսանէ. ՁՆ ՝ի՝ սարբ-
նեանք և սարարանանք. այլ երրորդ ցեղն՝ ՁՆ ՝ի՝ նա-
բենանք՝ ընդդէմ գարձան, և. ասէին՝ զիարարչին վհատել
ՁՆ։ Լ։ յայնմ՝ հետ գարձան ՁԹբրանԹն արարչի՝ ՝ի ցեղն
արարանանոյ արարչանոյ, յեռ տեսեալ զիարարչանն. 475.
և յարարչեալ ՁԹբրանի ցեղին սատանանոյ յարի նոս. 226. (1)
՝ի հինգերորդ ամի կայսերին սակարանոյսն արքայ մեր-
մեայ։ և ապա ՁԹբրանի սատանանոյ գրչակաց սեանոյ ասեն. (3)
409. միանգամ ցաւոս տարան հաղարանոյ։

Ի. Իսկ խոսարեալ արքայ Հայոց Լուսաւոր զիարարանն
հանին արարչի, և զնեան առեալ զբաբ մեռելոն արարանոյ,

Լուսանան. Օ. Գնոր. Լուսր. Է. 64. Ինչ՝ ի՝ 70. Գ. Գնոն. Ն. Հերոդ. Գ. Զարեի. Բ. Ի՝ Եռաբ. Ի՝ Զոնիս. Ի՝ Զոնի. Խաչ. Օ. Ոնարան. ՁԲ. 15. Եռ ալբ.

226

Գ՚ դ՚ ԹԽ ժողովեաց զօրս, և փութացաւ յոգնեալ ժամանել նոսա։ և
յանցանելն ընդ ուղեւորսն՝ լուեալ զմահ նոցա։ և անկեալ
ցեալ՝ թէ ամենեքին միաբանեալ են ընդ արուագրի՝ բուց՝ ի
ցեղին կարենան, պատերազմ յոյժ։ և առաքեաց հրեշ-
տակս առ ազգ պոհլաւեանս։ զի՝ ի մի միաբանեալ՝ մերժեսցեն
զպարսիկս։ և կուսակցեն ինքեաք յորդւոցն արշաւա-
նոյ։ ոմն զի հաստատուն կացցի պարթեւական իշխանութիւն
որդւոցն։ և թերեն խաղաղ զերկիրս։ յայնմիկ կողմանս
ոմն երկեալ՝ ոչինչ կարող առնել։ և լինէր նոսա հնար հա-
մակցանել զմն ի կամս իւր։

228 Զ՚ այս դորձ ապարեալ՝ սուրաբ՝ ի հայոց՝ ոկսաւ վերստին գու-
մարել զօր բազում յոյժ՝ ազգաց։ և ոչ սակաւաւոր
ի պատերազմ ընդդէմ՝ արաւարի։ Զոյն ինքն լուեալ ար-
ուագրի՝ կոտ և ինքն զսաղմանի գրեալ խրոց։ և ուղեցեալ
ինքն զարշաւ զխաւոց՝ ի հայոսանն։ որոյ ընդդէմ երեալ
խաղալոյ՝ զանազ զնա ոտարիկ պատերազմաւ։ և հեռա-
մուտ եղեալ՝ ի փոքուոտ զորանցն զնա։ Զոյսմանոն զրկ
և զիսոն կատարս՝ զամենայն հաւանեցուցեալ՝ ի Զոսմանուակեցի՝
ի վերջին գիրս՝ ի հատուածս հեռանն յանշնանս քսիփի-
լինեաց։

Պարձեալ սուրբաց խորով հրեշտակս առ պոհլաւեանս,
զի միաբանեցին ընդ ինքեան։ և ի միասին խնդրեսցեն
զերեսս յարարչի և ի պարսից։ և մի պիտեսցին յիշխանութեան
անտի պարթեւանց։ Լոյս իրրև եկաց, թէ նոքա ոչ ուռնուն
յանձն, դարձաւ՝ ի տեղի իւր։ * ոչ՝ ամենայն ազգաց՝ բարեսիրեալ
ընդ յաղթութիւն, (ասէ խորենացին։ Է։ ճգ։) այլապէս ընդ
վերջակոյսն ազգակցանցն զ ժամանս ॥

229 Ի հաստատել նորա՝ ի հոյոց՝ հասին ուստ նոա և հրեշտակք ա-
ստուածայք՝ ի կարենական որդիս՝ հանեալ։ և եկուն նոսա աստ-
ուծոյ, եթէ նոքա առ հաստատուն հանդերձ իւրեանց հաստատ-
ասցեն՝ զոր կուսակցի ինքեանս։ ու հնազանդիցուս արարչի
գոն առ քեզ։ Զայս լուեալ խորովոյ՝ ուրախացաւ յոյժ։
բայց ուրախութիւնն զոյնս գոյացաւ՝ ի ոսկի մեծ։ զանազ
իրրև լուաւ որդաւոյ զանձն կարենեանց առ խորով։
եհան՝ ի վիր նոցա զորսն։ և կոտրեաց զանձ արու նոցա յերբ-
ասարդոց մինչև ցոտոյ խոյս։ բաց՝ ի մեց ոչոյն որդ
անուն էր ոլերոյսանա՝ որդի վեհանանայ։ զի բարեզ ոմն
իշխան պարսից։ որ բարեկամ էր առանն վեհանանայ։ ի
կատարածի անդ յոգեշանակեալ զմնաւեն՝ ուստուս յաշխարհն
ուրեաց։

230 Զ։ Բնդ այս գործ արարչի զոգրացեալ յոյժ խորովոս՝
և վերոնն՝ ի գոսանարզամ՝ ի վիր նոցա։ և արարչի չկարացեալ

[illegible]

231 [illegible]

[illegible]

232 [illegible]

[illegible]

234 [illegible]

245 [illegible]

[illegible]

246 [illegible]

253 [illegible]

[illegible]

255 Է . [illegible]

Հայր խոստումն հրաշագործ անակնկալ նոր-
յաստարն, որ էր յաջակ պարտեալ ի գի՛ն ու բերեան, յանուն նաև դա-
տարել զարծն։ Եվ ինչ իրի առնալ զնոսանսն իւր զա՞մ՝
կնոջեաբ խնն փոխատական եկն յարտաքոյ հանեալն եզ-
ալոյ իւրով։ և զոր պարոյ պարեալ զՏեռ նորա՝ պարեն
ի պարանոցս հարածելոյ։ «Արքիսն զնա յարտեսուն»։
և անուն ի ուշնանս ասորաստանեան Ը մեջ հարկանեալ։

Օ այս լուեալ խոսարեալ՝ որ յարեալ յոտն ուսանոցալ էր, 256
վարդապետն ուսանեալ գանալ մի զորոյ զանալն ուսանոյ։
կանգնեալ՝ ինչ գայլ հասարեցեն զնա պարանքն, պարեն
պարարեն ընդ հարանեանս։ Հասեալ զարանն հարոյց յանուն՝
ածին զնա պատանալ ի գաւառն ասորոց։ որ ոչ էր ելեալ նոնա
օնեանեալ ի սեզալ սրբոյ։ յարեալ էր ասորոն որ առարքն
բնաղեան։ Լուաս, թէ կին ոնակոյ սրանն կամ՝
ուարանի ոնոյ յշապաս գոնն գրիգոր լուսաւորիչն մեր։ սարա-
գնեալ ազգիս մերում միջնորդութեամբ ոնոյ թագաւորն առաքե-
լոյն առաքելական ծառայիկ ի փայ։

Լսեալ անուն հասանալ յասս խոսարեալ յանն ուսանեալոյ ի քա-
զաքն բաղեան։ և գտեալ ինարն առաքի նոր՝ արտաւնեցաւ
ի նոնանն։ և ապա ընդ ինքեանս լարքարանեան քաղաքն ի վա-
զարշապատ։ ուր և ծնեալ էին նորա սրանն զրիգոր՝
յամի ՅՀԵ։ 257 Հայրն Հեռն պարտալոյ ասրանոյ ոնակ գա-
ալ զնարոյ սրբոյ և սրանանալ։ Լուս իրքն ինչ եղեալ սրբ- 257
քայլ եղանալ ի գաղտ մի սրոյ։ ոնակ և ելեալոյ նոյ առեալ
զնա մեկնարի իրր խոսելոյ ազգաւոր՝ անդրէն առ նոնն հարկն 258
զնա սրոյ։ և հեծեալ ի բերեալոյ իւրեանց՝ փախեան։

Երբրն խնայան զայս նախարարքն և զոր հայոց, ինչպէս զա-
կն զՀեռ մանալ նոյ՝ կարան զանոյն մանարարհոյ։ և ըն-
դլուխս կամիցեն։ Լոյս ի հասանալ ոնակոյ և ելեալոր նորա
յերարան գեռ։ ոնդ զրոյ հայոց պարանալ զնոն՝ հասանին
ի գեռն։ և հիշանանն կրաւորն զնն։ Լոակ խոսալ սրբ-
բոյ մինչև էր հանեալ զՀայրն։ Հրամանեալոյ քեզի զա՞մ
առնն ոնակոյ և զարգարանն նոյ։ և ինքն մնալ։ Թա-
գաւորեալ ասն։ ի։ Լու ի կատարել հայոց զարգն ոնակոյ
խոստանն ոչ սարեցան երկու սրանք՝ ի կատարածն ան-
ոն ձեռանն ոչ ալեեալոյ իւրեանց։ զարդ զանն՝ որ կանեալ սա-
լեն։ առնալ մանկաբարձանն՝ փախուցին ի պարան ոտ հա-
լարալոր խոր։ խոկ զանն՝ որ լուսաւորիչ լինելոյ էր մեզ։ ա-
ծին ի կեսարիա։ քայլ թէ՝ ի ձեռն որոյ եղեն այս և զնարոյ՝
առասպելք ասա ի գրելոյ խորհեալոյն։ (ի Ա գլխոյ արան-
լեանս ենթակի։ զոր ձեռնադրեալ էր՝ «Դա ինքն սրբն գրիգոր»
Հս և ի Թ գլխոյ զենորոյ ենթակի ասանկերաի լուսաւորչին)։

Մուրացար նմա յայսմ սորբեալ եկեալ եր ընդ այն ժամա-
նակս ի հայս ։ և անուն գնացեալ էր ի հեռաւորս կողմա-
նս աշխարհաց ։ որք և առնէին էր իւր կին ի հաւատացելոց
[illegible] ... ։ Իսկ [illegible]
... ի հայս ի [illegible]
... ։ Իսկ անդ ի ժամա-
նակս ... [illegible]
Իսկ յորժամ ... անդ ... ։
... [illegible]
... և ի ... և իւրն եւս ի
... ։ և ... ։
Իսկ ի սորա ... 18 ։ և ի ժամա-
նակս ... ի ... ։ ... ի Անտիոքացւոց
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
գրեաց ։
{276} Իսկ ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... ։ Իսկ ...
... [illegible]
... [illegible]
{280} Մարկիանոս ... [illegible]
... ։ և ...
... ։ Իսկ ... [illegible]
... [illegible] ։ և ...
... [illegible]
... ։ Իսկ ...
... [illegible]
... [illegible]
... ։ ... 5 ։ Ան-
... [illegible] ։
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... ։ և ...
... [illegible]
(4) ... ։ ... ։ և ... ։ Անա-
տոլիոս ... և ի ժամանակին ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Լ Մ ·

Հայոց թագաւորաց ազգալի ի Հայս · ուր և յազգս որդւոցն ,
և փոքունց նշ յաւագ տան զՔՁԳԷԼԷ ։

Լեր. Գ. 73.

ա · Զիսոն մեծ անկաւ ի Հայս յետ ապանման խոս- 259
սոյս մեծի յանուանեալ պարսիկ և նախարարաց
և իշխանաց Հայոց ի խուզիսն ՔՁԿ արտաքոյ առ-
ՁՁանանն ունի ազգաւոր ի Հայս , խորհուրդ
արարեալ՝ առին իւրեանց օգնականաւն զարս հուսկնոցեր-
ացն , որք էին ի փախուստս · և զաղվարսին ազգ արարին
վանքերանոսն կարգեր մի ամ՝ իսկայ՝ որք անցին Ը Հայս · և
ազատեցին զնա լինել ՁՁանաս ինքեանց փոխեալ ընդ կեր-
պարանս · Լսայր քանզի Ը այն ՁՁն վանքերանոս զարգեալ
էր յազգս կա , նամ զի և վասնոյ եալ խակ էր , ոչ ինչ կոյաց
ազանել նշ · և ոչ խակ յորդոյ նորին գանիներս ։

Լեր. Գ. 73. 74. Ե. 75. Լրբ. ՄԲԲ. 18. Ե. 29.

բ Յորոյգ այսորիկ հանդերձակեալ արտաքոյ ոչխարեալ ի 260
Հայս · և առեալ պատերազմ սասանի վանեալ զոգոս եկեալ
ի փոխարին · և ապատակ ամենայն՝ ամ՝ կոյանեալ ՁՁն՝ ե-
Հար և յանէր գաղծոյ զարգեալ անկան · և ՁՁրբակալ ա-
ղարեալ զարգեր նոցանոնց՝ ապան զնն · և ի գնալն փարել
զարգեալն ի գնանցոյ ՁՁն Հայոց էս սանել ի սանչանս
ամենն իրոյ · Լակ նախարարացն անարգանն լինի՝ Հայա-
ծանան եղեն ի կողմանս փոքուն Հայոց և ՁՁն յանեալ ·
ընդ նոսին մեծինսն և ազգս ազգանունաց · Հայնմ՝ գոյ-
լի մեծն ի նախարարաց արտաքոյ անուն մանդակունի
առեալ զմանուկ մի յորդոյն խարոյնս Ը ազատեցին Հայոց
ազգաւոր անուն՝ փախեալ ի կողմանս ոմանք՝ Հանանցոյ-
ոց , և Հասոյ ի Դեսպրոս · և ոնդ մնացանք գնա · և
ունայն առեալ ասացաս գնա ի Հռոմ · ուր և ի լսի Հա-
ռեալ ազգաւոր՝ եկայ ի գրան կայսերք յանուանեալ կայսի
Ը ՁՁուսն լինիսանայ մեծի իշխանին ։

Ոչիսոնն և ազգ ամն նախարարն ասնատանեալ ասոյ անուն ,
որ և էր գնեալ ազգին ազգանունս , առեալ զլուսոր
խորանս գնացարանի՝ գնոյ յանանցն ամի , այն է կա-
մանն · և ոնդ մնացանք գնա գաղա , պրանելով գիանգա-
մանն և գամանն զայն Հաստատանն ։

գ · Լակ ազգաւոր գնա ակնկալ ազգարանն Հայոց՝ եղ զարն 261
խարանալ Ը Հանանցոյն · և ապա գրեաց առ ՁՁն նախա-
խարարս գնանցեալս և ասիանցեալս յայլեալ անանս , և գրա-

Լուսն 26 երկեաց զնաւ քաղցրութիւն , և պարծիցի յեաւ ։ և զամենեսին կորգեայ յիւրեանց առաջին վիճակ՝ եւ նոքա զնոր-դիր և զկորուծեալ նոցին ։ նոյնպէս որպէս և որբևութեանցն , բնակիցուցեալ զնա յիւրեանց տեղիս՝ ուր և յաջոյ տրարաւուց հանդերձ ուռիոքք և հաւիւք նոցին ։ և զնոմ քնարիցն հայեաւոնեայց 'ի խորագոյնսն կայր հաւատոտեալ զբաւան-դակ աշխարհն վերելեալ , կրկին զանգոյց ի ստորնոյն , կացուցեալ 'ի մի սլանալ ասմանայ կուսակալաց 'ի պարկեալ և 'ի հոյոց ։ Այնոքիկ և զկաշառանեան մեհենայ ուսանել և յաձոխանալ , զհերն որմզդանն զբ գնալին 'ի բուս. նայ աւանի 'ի պասիլ որմզդայ՝ ի արուանդայ , հրամայեալ անդնջ որեմն ։ իսկ զարձեալ՝ զբ տարեալ էր մերոյն վարդապետայ 'ի նանանեմն պատկերն նախնեաց իւրոց ։

փղեաց ։

274 Լոյս յեաւ քանի մի ուստ՝ զաբրին կանգնելոյ յորբայն մերոյ մարդ տարանիւ վիրիոյ յարգանս սահմանայ՝ զանեղայնն հարգեաց , և փոխեալ յիւր անուն արանդիանն ։ Լոյս զի ամենահան ուշարդ արարայի հանդերձեալի Էրիկրն հայաստանեայց ։ և սա սահմանարն փառ հատուցանել կանգնայ զտեղիսն դրանք փոխել ։ և 'ի մի այլ ոմի ուռանանայ զինքն նան ՅՁԵՐ հոյոյ և քաղաք ուրեք ։ և 'ի ոմին ամի գահանիկ տարաբերեալ ՅԾԳԱԼԵ ի որ գրալի իւր զշարաւն՝ որ ի մերդանանի տեղացարդն ։ հարգեաց զնա հրամանաւաւ 'ի մի ՅՍԱ՝ իշխանաց հելենոյ յԱՅԻՆ հոյոյ ։ Լոյս տարեալ 'ի սկզբանէ մեռեալ 'ի սերնանի լեռոյնս մինչև ։ 'ի մահ իւր կոչեալ արուանիր զանարդ ՍԵԿ ԿԱՆ ։ ԺԳ ։ Ի տարի դրի խորհրդոյն ։ Է ։ 74 ։ և յետոյ նաև երդն հին շարաւն կարի առանձին տարի մի մինչև 'ի Թագաւորել սարգսայ ։ Լոյս ի 'ի ժամանակի անոյ՝ յորում լեռան զարդացաւ տրուցին և ուսանեցաց զինքն Թագաւոր հոյոց և բոլոր ուրեք , մինչև 'ի մահ իւր՝ անցին առ հոյսն , Թանի Թէ մի այն ուրոյնիան և ալ որ-աւարին տրանիցն ։ ԺԵ տոն ասն նման Թագրել ։

Պատմ. Խորենացին ։ Է ։ 75 ։ Թէ տրուցիր 'ի կենին զնա-խարարս հայոց՝ ընկաւ , եթէ արուանդայ նոխարարն առեալ զմի յորդոյն խորոնեան՝ տարուել յԱՅԻՆ յանոյ , բարկացաւ յոյժ ։ Լոյս անդնիցանոյ՝ Թէ նա յոյգն մեռանելանեաց է , հրամայեաց տանել և ջնջել զնմ՝ դողդն զայն ։ Լոսկ մի ամն տանանոյ անուն 'ի դուռանն ուշոյոյ 'ի զանանի գաւառոյ հայեանոյ՝ գոյացեալ գմի 'ի քիրն արուանդայոյ զաղջիկ կոյս և գեղեցիկ փոխեալ անոտ , և ասրաւ 'ի քաղաքն հե-ատոյեաց ։ և տեսանելոյ 'ի նմա՝ Թագ անոյ ։

274 Լոսկ արարանի առանձ և տարաբերեալ զաղջիկ սիրեն իւրոյ՝

վերատնեն նշխարեալ զհամբարեցեալս, և խրախուցան զմիմեանս։
Եւ զբան նոսա կայսր կոչեալս ասացիս, թէ՝ մի՞թէ ոչ ասա-
ցեալ զկնոջ ի դարաժամուն լինելոյ, ամենապարծուց ինքն, և առա-
քեալս վարդապետին զոր ինչ ի մէջ մեր ակնարկեալ ունիս։
արդ ելցիս հրամանս արտաքսելի՝ վասն մեր մինչև ի սահմանս
խաղաղեալս։ Այլ իբրև ելանեալ արտաքսեցան կայսր ի հուսկ,
հրամայեաց առաքեալ առ արտաքսիս՝ սրով հարանել զանձ ընդ հանս։

Գ. Եւ զի՞նչ ասիցուք՝ զոր ի հուսկ՝ երևելի լինելոց դարձեալ
կամս մարգարէանս։ զի ի սոդոմայեցւոջ ոճոյն խրատ ի բնութենէ ու-
ժգոյ սկսելոյն մերոյ զանձն ի դարձս քարշեալ, յոգեսպան բար-
ժել դշնոս, կարմրանալ վարել զերիվարս, և ամենեան կանգ-
նել վերանալ յերս դժուարութեան։ և այնպէս հանդերձեալս նա
զգալուն, մինչև ուսանիցուս բան զհերքելեացն։ ոչ է տե-
սանել ի վարս նոցն։

Հաւատք միայն ելնոս ի հիրեանոցս մեծի երկնային, այսինքն
հրապարակի խաչելոյ՝ ի վարել զիսուս։ այլ բանգի մարտա-
կից նոցա հմանարոյն էր յայտնի արուեսան, ընկեց վրա ի կա-
ռացն յետս կոյս յերկիր։ և նոր փաքեցուցեալ՝ բուռն ներգ
զիսուսացն, և ընկերեաց յետս գնեցեալս լսելոց երկնայոց ի
զարմացանն տեսուցեալ։ Լ. ի մեռ գաղանանարուս թե
մինչ ձեռամբ կալեալ զերկրեալս երկուս փայտեղի ցլաց
թանիեաց զիսուսն համանդամանցն, և զպարանոցս նոցն ջան-
ջուխեաց։ Լցեալ և զայլ բազում սրուեցեալ զարդս ի քա-
զամ սեղան։ որոց ընտանս սնանիս կարգել յընթացս այսր
պատմագրութեան։

Ինչպէս ի հուսկ էր արդեալ, և էր իբրև ասեալ երեք
ամաց, աչս գլխոյ՝ որ կոյր ի կեանսն, տեղեկացեալ ա-
ռեալ զնոսանէ, և գիտացեալ հաւատասուս՝ թէ ի նա որոշ
խաղաղութիւն արքային հայոց, զոր սոսան հայր իւր անակ,
լցեալ ոտ նոս, և յարեցեալ ի նա՝ կուռեցեալ ծառայել նմա
ի փափարին ինքեան հօր իւրոյ։ և ելն տերելի յայս նոսս։
և յայնմ հետէ ընդ նմանս կայր իբրև յանծանոթեան։

Գ. Եւ այն ծերն եղ պարտս կայսր ի պատերազմ ելեալ
գնացեալ՝ ի գոնոցաց։ և զարձ նոր վանդեալ յայժ ի սակր
գիտ ցին զայրագին ի մի կոյսեր, և ապանեն զնս։ գիմա-
ցին և ի մէջ իշխանաց յարիսանել զինչ նոյ։ Լարն հասին
և ի վրան ելիկանեալ, այնպէս որ սոդ էր, ինքնին միայ-
նակ ընդդէմ կայսեալ բազմանալն նոցա՝ սէ եթէ զմա ոնաս-
նել ի հերքս։

Եթէ այսպիսի՝ սասա. կարող կայսր ի սեղի պրոբասի, գոհա-
նից առնելոյ զերկանին արդիս իւր՝ զիպարիոս և զնամերկա-
նս։

Գ.Կ.Գ.

նոս։ Եւ զիմեալ տարանէ պատերազմի 'ի վերայ սատանայնոցն
արարելի 'ի կարգեանս միջագետաց՝ որոց յաղթութիւն մեծ,
և ոչիրեաց մինչև 'ի տիրոքան։ Իբրև հասեալ արարելիք։ Թէ
զորանան 'ի վերայ իւր հաւմանեցիցք, ժողովեալ զոր
բազում՝ յոյժ յայլազգեալ ազգաց։ Եւ ի հայոց՝ որոց զը-
լուսաւոր կարգեցեալ կուռնակ հայկազն։ որ ի երբեմն ոպա-
յասիսն էր խորհեալ հար արշաւաց։ այլ անհնարին ոչ-
սեռաբանք։ որ թէ եղեալ և ոնգեալ էր պատերազմ։ քայլ տուեր
զոյժ և պատոյն իբրն զերկուասարիւն՝ որ ի ցեղ յառաջ հասակի։
Ի՛սպա 'ի գիմել արարելի 'ի վերայ հաւանեցեալոց՝ լսոյ գրեալ
խորհեալացոյն 'ի ուրեմն ժամանակուն։ Եղ զարա-
ձեալ կարգս կալոյ ընդ գիմ նոսն։ գնայ ընդ նոսա ի լեկիանոս
մեծ խլիանն հանդերձ արքաւոսաւ։ և առեալ մնայ ոսա-
սիկ ի մեռեալս՝ 'ի պարսաւի մուտանելոյն հաւանեցեալքն։ ի
զարանն 'ի փոխուսոս։ և կոյսն կորաց ոսանոս 'ի զորայն
արարելոյ։ Թեկուզ պատիլքն հաւանեցելոյ գոսոյ ոչ ոչաբա-
նել կամելոյ։ ասեն՝ թէ կոյժանեսոյ։ մեռոս նոս յոյ-
նաստի կողմանս։

283 Լսոն կորինս որպէս նոսա փախանելոյ։ 'ի կարգեալսն հար
հոյոյ՝ զվեր սոկուսոյ զորաժ սրալ եկն։ և զիմեալ յանա-
պատն կոյս 'ի վերայ զարայն արարելի։ և սանկեալ 'ի վերայ գնալն
կռուանկոյ՝ վասանելոյս և ոսրանսոս 'ի նոսանն։ և զոր նորս
հարան զարաւոր յոյժ։ և մեռուցեալքն՝ ը ոս էր։ և լեկիանոն։
աշնապուրելոյն 'ի փոխուսոս։ Յոյսոս վերայի վիրաւորեալն երե-
վարեն ոչպատոյ՝ մեռոյ նա լեռս։ և ոչա առեալ զկաղեալ
ձիոյն և զվեր իւր՝ ընկեց զվիրն 'ի գետն եփրատ։ և լսուրք
լսոյ էանոյ յայնեկոյս հնուզերն ծանրոսն 'ի բեռեն։ և եկն 'ի
բանակն՝ ուր էր լեկիանոն։

284 Ի։ Նոսա ոյոսիկ հասատ կոյսոյ հաւանեցեալոց պիսկ-
ղեսիանոս լսսի ոն։ 284։ և ը գրեալ մեծին ապաշան-
գեզոսի։ և ոյլոց մուսենագրաց հայոց։ և մեռապիսանաեոի
յուսնոյ ոսանի։ և ոնոնիմաի հնագոյն բուրն հեղինեակի։
յաղոյց պոռեզ՝ ը նոս ոչբոյն գիտաց հնի։ Ամոյ վեր հրա-
մոն նհոն գիսկեսիանոս։ զոր ժողովել յոռմ կողմանց իբրոյ
տրուն։ Լոս 'ի գուռարիլ զորոյ 'ի ոսհմանանալ տեղին։ եկն
և լեկիանոն հանդերձ զնոսոս իւրով։ և 'ի հոսոնելոյ նոցս գնա-
ղերոյն 'ի քաղաք քանանեցեան արարոյոյ առ պարսոսան։ և
պակոսեալոս դարձան խուսոյ հրեխարս նոց։ իսկ տրպասոյ ան-
ոնել՝ թէ յայնկոյս զարոսի կոյ խոս ոչնել իբրն զարոս։ ել 'ի
վերս ը քարձրանի պարսոսն։ և հոնոյ յայն կողմն։ հ ոնոսս
հոսել զարարդ խասոյ յայոկոյս։ ընդ սրա և պանանս 'ի ջանց՝
ոչք կայեն ենջեն՝ 'ի վերն խոսոցն։ և ոնոսի անցնի՝ հոլ 'ի վայր։

Լեկիանոն։
Խորենացի։
Ղազարեան։

Լեկիանոն։
Օրենք։
Ներսէս։
Նոսոյ։
Նոնոս։
Ներսէս։
Սարգիս։
Հոսոնոս։ 8
Իրենք։ 8
և այլն։

Լ.Գ. ԺԹ.
285.

Լսեալ հրէից թագաւոր զիրսոց միջանցս լինելոյ յաջորդս ազգին Հասմոնեցւոցն՝ պատգամս առաքեաց առ գիսկիզեոնսն, և ասէ. ընդէր է մեզ քաջալերեալք զգրեալս մատեանս վիճարկել. ահա ես և գունդ մեր ամենայնիւն. ունիցիս ես յոյժ քեզ. զաւրս հեղգանդեալիս և ծառայելիս ինձ. խակ նիցիս դու յաղթեսցես ինձ, մեք ծառայեսցուք քեզ. Այս ասէր, զի ինքն վաստակ էր բանին յաղթեալ դասալիք վասն ասատիկ ուժգնութեան և քաջավարժ լինելոյ զգրեալս մատեանս.

Լիակատարեալս բաշեալ զայսպիսի մեզ պատգամ, երկեալ յոյժ, և անկուտ ի վարանս. զի զիարդ՝ ունիցիս մեզ համարձակիլ ի հրէից. Այլ կալեալ զիշխանս հռովմայեցւոցս, զի զարմանալի, խորհարգ արար ընդ նմա, ունի զի զարմանացեալ. Ընդ ոմանս յառաջ մատուցեալ լինիցեալ՝ ասէ նոցա. մի ինչ հպատակեալ ինքնակալ ամբոխ իսկ. զի բան մնացեալ ի վիճարկել վիրապ. քանզի կոչեսուս արդարեալս սեռաս, որ կարող լինիցին երանել զնուիրեալս հրէից ի դիմաց ինքնակալիդ, և յաղթել նմա. Այս ասա պատմեալ զգրեալսն արդարապէս՝ ելեր զնա առաջի նոր. և ի խօսիլ նմա կոչելոյն՝ յանդգնեալ յանձն կալաս արդարս երանել ի մարս.

Այս իբրև ելին հայել ի սեալի հակառակս, և քանակեցաւ յանդիման հռովմայեցւոցս, պատգամ՝ առաջեալ կոչարն առնա, և ասէ. փոյթն ունիցիք սեռանել զմիմեանս ի միոմանսաւ. Այս ի միասամ սասար հրամայեալ կոչարն տարաւաքինել զարդասս ի կոչերոսկան զարդս. և ինքն ծածկեցաւ յամբոխն յաւանմանն սեալն.

Այս ահա իբրև սկսան հարկանել զմարդն զրկելոյ ի կերկաց բանակացն, ելին արդարս և հայեցեալ ի մէջ հակառակաց յանդիման միմեանց. և ի յարձակիլ ի մէջ թիկունաց ասպնջականաս, ի յաղթելոյ մեր զարդասս արդարս. և ձերբակալ արարեալ զհրէն՝ կոծ և կացոյց զնա առաջի կոչերին. և անդէն վճռեցաւ գործ պատերազմին. Այս կոչարն զանաց. Հացեալ ընդ գործ քաջաբեն արդարապէս՝ եւ նոցա մեծամեծ պարգևս. և փառաւորեալս զնա յոյժ յանդիման առաջաց

Ինքոց.

ԳԼՈՒԽ ԺԷ .

Յարուցեալ Եփրեմայ տպարաց , և պնդելոյ նորա հոգեւոր ոչխարին Քրիստոսի , զոր ի յաղագս հերետիկոսաց աքսորեալ գրեցեալ ։

286 Ա . Որպարուցեալ դիմի զնախանձսն փոխանակ դարձուստ՝ կամելոյ զնոսն ի վերայ առնելոյ ։ Եւ զանազանել զնա զորոմանսն մեծ ։ Լուսաւորչի ապա ՝ ի վերայ հասեալ հաւատոնաւ , Թէ և նա սրդի խաղաղութեան հայոց Թագաւորի , և Թէ ինչ վերծանեալ ՝ ի ձեռաց Թշնամեաց հոսեալ է անդր , եւ Թեպէտ ՝ ի գլուխն ՝ ի , և զգեցեալ նմա ծիրանի Թագաւորական . և Թագաւորեցեալ զնա ՝ ի վերայ հայոց յերրորդ ամի կայսերութեան իւրոյ՝ յամի ՇՌ . 286 , և եւ նմա գոնեալ ՝ ի զօրսն հռոմայեցւոց ։ և առաքեալ զնա յիւր սեպհական երկիր յաշխարհն հայոց ասանն ։

Ինչ նմա էր՝ յայնմամ և զնն գրիգոր լուսաւորիչն մեր ինքնին զմի ՝ ի մանկամ և ՝ ի հաստատամ ծառայից ՝ ի , սիրեցեալ ՝ ի նմանէ յոյժ ամենայն , ոչ ասացաւ ՝ ի նախընթացս գլուխն , զի Թիրիդատ զնա գրիգոր , բայց նա ոչ զիսաւոր ՝ Թէ նոր սրդի իցէ ։

Լուեալ արքայայ զլուրս հռոմայեցւոց , և եկեալ ՝ ի կողմանս կիլիկիոյ՝ առաքեալ յԾ իւր պատգամաւորս առ նա , խաղաղարար հոգոյ , սրոյ յանձնել էր արտաքոյ և շարհոյ զԾն ։ և ծանայցէ՝ զնոսա՝ զի զնոսա՝ ՝ ի , Լուեալ ընդեալ զայս՝ ՝ ի զամենայն ընդ առաջ ելեալ նմա զլուրս իւրեանց ՝ ի կիլիկիա ։ էր ՝ ի՝ մանկան առաջին նահատակ մանկունեանց ։ և ընկալեալ նոցա զարգասս՝ կրկին ևս Թագեցուցին զնա՝ ՝ ի վերայ հոգոյ , Թագաւորեալ ամբաւ ասպետ լուսաւորչի՝ ՝ ի ցերեկ սիրասուն մեծի քիլոսանան ։ Լուսաւորչի սուրբ ասեալ նոցա հանդերձ յամենայն անդ՝ եգիտ անդ զտաց նախարարս , զի բազմ երկոսիանաւք և հաստատութեամբ պահեալ էր զամիսոցն զայն , և զպանձան՝ սր ՝ ի նմա ։ և մատեալ էր անդ զիսարդիանոս զլայրն արդասոյ ։ սմին իրի պատաւեաց զնա պիդաս հնարս հանգարուն , տալեալ նմա զլաբ հաղարապետաւք հայոց՝ հրամանատարանալ նմն ։ Սիրեալ և պատուաղդոյ մանգականաց՝ ՝ ի , Եղեալ։ պատճառ փրկութեան իւրոյ , և զարարածոցն զգրոցն հայոց ։ Լուսաւորչի զաստան՝ սր ՝ ի ՝ ի զայրն պատաւաղդոյ՝ ՝ ի ձեռաց պատարագի , կոչեցեալ Իշխան գաւառին աղցոյ ։ Լուսաւորչի

Ագաթան ։ Լուսաւորչի ։ Գ . 79 ։ Գ Դարձ ։ Գ Կանոն ։ Գ Գանձ ։ Գ Ասորի ։ Գ Դարձ ։ Գ . 18 ։ և այլ ։

անուն սրանց զոհանա յերկնէն Նոմիսորաց Հանգիրգ գրոց
Նոյին յԱն պարտաւորեան՝ գրաւոնոյ երկրին ։

Եւ ապա երկոքեան եմեն Եղիա քահանան Հանգիրգ յե-
լեալքաց գաւառ, յաւուրն երկրորդ ի երկնից ։ ուր էր մեհեան (2)
անուանեալ Յոմոնշեղ, այն է սրտանիս կամ գիտնս գաւառ որ (3)
պարանոցաց ։ զոր պրոքեին հայք իբրև խրատոց Յի պրոն-
պան ։ Եւ մնացեալ ենք արդարոտ զոհս զոհեալ՝ վասն մեծի երաշ-
խաւորին ։ զոր կարդեալ՝ ինամեալ գանել ։ Յետս զոհելոյն եղ ապա-
գաւառ և բանաստեղծաւ առն ոմն գայլ գեղոյ ։ և խրախանեալ մեծ
արարեալ՝ ի գլուխն իւրում՝ զոհապարտաց յանէն իւր ։ և
կամեցաւ երկրին Նորշա մնասցուցանել՝ անարհասական դիցն ։
Հրամայեալ գրիչդրի՝ որ ի տարատ կոյս նոնա, պատկեր և
լեռաւ ոսաւ մնասոյ և, գունդս ծաղկանց սանել և նոնիլել
ի մեհեանն անարհասոյ ի գլուխս իւրում ։

Զոհ գրիչդ հրամայեալ՝ ի քարեղեն՝ ասէ ։ Եւ միոյն Հնդնոր-
սին ոչ միոյոյ արարեալն երկնի և երկրի պարարան մասա-
ցանեալ՝, և ոչ մեռաւորն կոյս ։ Ոչ ինչ և զարդացաւ Հ-
ապա արդարոտ ։ զի ոչ երբեք լսեալ էր ի գրիչդրն քան թեր-
լեալ գրեալ հրամանն իւրում ։ և ասէ նոցա ։ զինչ է ապա գրի-
գարդին ։ ոչ արդարն այլ մի օտարական և անարդարանի եկեր
գաւ, և եկեալ տարեալ ի մեզ ։ ապա զիարդ խրատս պարանոց
գանեն զոգն ։ զոր ես ոչ արարեալ ։ Եւ նոնանանն հրամանն
եղարանեալ զնա յարարեալս յայն օր ։

Եւ ի գարձն կոչեալ զնա յարանան առաջի իւր՝ սիրաս
հարցանելոյ ասելոյ ի վր հրամանդ նորա ։ և սարդեր զնա ի
արարան կոյս իւրում ։ Ոչ նա արանչելի բանիւ մասի գա-
ցեալ զիրանս հեղեմանաւոր՝ հոմարանի զհաւատն քրիստոսի մե-
ծաղաղանեալ ։ և զարդարանս արարեալ և զարդանեալս նոր
առ ոգիոյ հանարեալ ։ ընդ որ կարի ինն արանեալ արդա-
ապ՝ մեռն եարի ազգի ազգի սանքանս ապարանելիս մա-
ասցանեալ ։ Եւ յարքեկ ասանքանք երկար բանիւ գրաս-
մին ի վարս ոչ հարս մերոյ ի մասնեագրան մեծի ապա-
ստանգեղոյ, և մեռաբրատեսի, և անանիսոյ, և այլոց
պատմարանից, հանդերձ բանիւն՝ զորս խոսեցան ընդ մի-
մեանս արքայն արդարոտ, և զնոն գրիչդ։ այլ մեր սասանոր
հանարեալ՝ կամելով՝ միոյն զիրանն յարարանաց նորս ։

Կարգի գիրքն առաջի ։

Ա ։ Ոչ՝ նախ առաջին ի հրամանդ արդարոտ՝ կարգեցին
գահիրեն զնեաս զնոս ։ և արկին գոյլ իւրեն գոնեն ի
քեզան նոր ։ և էրին հաստոս ասի ծանանան ի վր Միկանց
նոր ։ և պրկեցին առասանոց գեղոյս ։ ի վերայ կրծոց նոր ։ և
համարանեն մերկանալոյ ։ ի գոյն ։ ի բարեր տեղ առ արանոյ

Գ.Մ. ԺԱ
286

. . . . . ասպարանից ։ և Թագին այսպես սուսերս եղեն ։

Բ ։ Կոփեցին զնա գրի՛ի վայր զմիոյ սասան ։ և Ծիսեին
զայրս գարշահոտ ՝ի ներքոյ ։ և միանգամայն սասն սոր գա-
ղար բրոջ հարկանեին զնա զաւուրս եղեն ։

Գ ։ Կապեցին կամեալս փայտից ծոցուրս , և ամոցուցեալ և
մոնուեալ զաղաս սիրն ՝ի մէջ նոցին իրրև ՝ի մանկայ սրիկ-
ցին յանանոք սաստիկ յոյժ , մինչև հասեր սրիանն Ը ծոցս
մատանց սաց երանելեայն ։ . .

Դ ։ Հարին երիսանի քանուս ընդ ներքսանս սանց նորա ։ և
կալեալ զանուանսն՝ ընդհատացանեին յոյակոյս և յաջակոյս ։
որալ և սրիանն յարգառաս ինքաներ յանից սիրն , և Թանայր
զերկիրն ։

Ե ։ Այլ քանզի յոյնոքսն անհնարին ատանջանս սրամանեալ
ցուցաներ երանելին՝ իրրև կիսրարանակիս գոլով յոի բանե-
ռեցեալն ՝ի խաչի , հրամայեաց նա Թեզրն , և հարին զայս նի
սաժգին , և կոփեցին չարաչար զկրանն սի ։

Զ ։ Այ դին զգաբս նի ՝ի մանանս , և սպրեին ։ և միանգա-
մայն բարկ քարով և աղ և ջրակ փչեին երկնքանի ընդ
բանգաանս նի ։

Է ։ Լ ցին ՝ի ամ ուրակ զարաչաս հնացի խառնեալ մրով ։ և
ուրացին ՝ի գլուխ նորա մինչև ցոտրանացն , և հատեցին
թանարանն ։ զն ՝ի աստիրանանի ինչին՝ մրոխանն գոպաս
հասեալ ՝ի ներքո՝ վոանդեացն գնեալ նորա ։ և Թագին այնոր
սուսերս վեց ։

Ը ։ Կախեցին զոնն գլխ ՝ի վայր , և ձագարաս լցին ջուր եռա-
ցեալ Ը սրանցն նի՝ ՝ի ստորանանն աղեաց նորին , և ՝ի
հոգեսանանս նի ։

Թ ։ Պրկեցին զնա կամգանն գերկուց ձեռաց և գերկուց ոտից
յատ ՝ի շեղ խաչանն մեչ փայտ ։ և քարկեցին զկոգս նորա
երիսանի քարերով ։ մինչև ՝ի վերուցաց ուրանն ուսգաներ
գեանին ։

Ժ ։ Ամենայ ատրածեցին ՝ի գեանի խիս առ խիս երիսանի
առատասկ ։ և ամրացուցեալ զանն՝ քարշեին և Թաւալեին
զնա ՝ի վայ նի ։ մինչև ու հասարակ ծանրանցուս սի մարմին
նի , և ոչ ինաց ՝ի հոնու աեղի սղջ ։

ԺԱ ։ Այ գաւցին կուսանանս երիսանի՝ ոչ ենի իբր երեսք կանանց՝
՝ի ծանանս սիրն ։ և սնոդեցին զայնս սեռիս ։ և ասեցին հա-
նին զնա ՝ի կանանգան , զի քարշեալ յաշեացին ինքանին ծանանք
նի ։ և եկաց երանելին՝ սինի զաւուրս երիս ։

ԺԲ ։ Հարեցին կապար , և մինչգեռ նուազն սասանի , լցին
զմարմնալ սիրն ։ և խանձանալ այլեցին զայն ։ լցին և բնդ
բերան նորա , և նոյնս մինչև յարանցին ։ Այլ նոյանեցին

Գրիգոր, որ պահեալն էր յայր լուսաւորիչ լինել Հայաստանեայց, զոչիչ ինքնակալս յաշխարհն ամենայնում սասն, ընդ որս ասղեալ հինգեալս սրբոյս արքայ հանդերձ ամենայնիւ տունս և ասուպանունս։

Չկամ ասել ամի իրրև զ՚ի՚ի՚ի կարացին հաւանկալուցանել զերանելին, յոմանք վասնզի առանձնա աշոցայ ասէր՝ զի սեռեալ էր զգրիգոր ի կնասիա, և տեղեկացեալ չպատասխաներ, ապա ապաղ ոնեալ ի՚ուրմ սրաւաղդաց մանկակնեալ մեծի սպասաւորին հայոց, թե յարմ՚ ազգն ինչ գրիգոր, և սրաւաղդ մասուցեալ սա ասեալ՝ Ծանոյց նմա, թե դա է սրբն անակոյ՝ որ ասին զնոյր ոչ պնասալ, և խրատս զնա հայոց։ * սրբ՝ առ չէ պրաս կեալ դմա։ զի սրանց զնա հայոց։ զի վերիժասարան է գան։

Երբեմն լուսաւ զայս սրբոյն սրբոյս, սուաւել ևս ի բարկուն գրիգորա։ ի վերն սրբն գրիգորի։ և ստուգեալ զիրսն՝ հրամանն ետ կապել սանիք և կապեալ ձիւաք սանել զնա ի գլխոն արասաստ։ և իջուցանել ի վիրատ մի խոր, որ կայր անդ։ զոր ընկենուին երբեմն զմանկապատս։ Լցեալ մաղկոտոյ իշխանին սրասաստոյ զրգոն գրիգոր՝ ասասա զնա անդ։ և ընկեալ ի վիրսն։ սակ և նիստ երանելին՝ ի մէջ անդ։ և ընդեալ զեռնոց զամս երբ չարչարասան։

(4)

Ամենասուրբ զեռնոց զամս երբ չարչարասան։

Գ. Ասան՝ ի Հռոմայեցիս և յայրեանս, թե յորժամ՝ սանեին զասարքն գրիգոր յարասաստ, սասասինալ նմա՝ ի Հռոմասարքն ի սասասեանոց սանոց՝ ժամ շինեցան ի նմանեն։ Լ։ Լ։ թե սրբ էին սոքա, գրեսցուք սուս Համառօտիւ։ Լ։ զայն ասասն զանհամարան սին Հոյոց սարքն սուսն՝ իշխան գասաւելն սուգահանեաց։ և հասեալ ի Լաւանն՝ սր յանուն նոցա սարքն կոչեր, ել ի՚ի՚ի՚ի՚ի՚ և եղեալ։ և եր սնան գնաց՝ զի ազիեմ սասն, և սրսի՚ի՚ի՚ի՚ի՚ և սրսի՚ի՚ի՚ի՚ի՚ սասն՝ սր յեսեան սանց՝ հնաց ընդունեալ էր ի՚ի՚ի՚ի՚ի՚ սասն։

Եր էին հրեքն ևս սրսրաստասարք կոց։ այլ սնեին սրսրմաց քարս։ սրս էր ինչ շինեցին հիմանդանոց մի սա։ ապրեցին։ սր կոչեր սրբեանս։ սրբ ժողովեցան յաստուսքն սանելն քան զերեսուն։ յոյսս էին իր գրիսասնոյ և քանանոյ։ դրասս սասոս։ և սա քարսրանք ի՚ի՚ի՚ի՚ի՚ զնոսս ի՚ հաստոս գսի։

Եր եղեալ ի սանել զսրն գրիգոր ի վերսն՝ յանցանել ընդ սարսհանեանց գասաս, ելին ընդառաջ նր դրասս քարհանայ և ընկեալ նր։ և սնեալ առ սոս սրն՝ առժամայն սրքացան յանսանց մարմնոցն։ Օ սրն սեռեալ սան սեռեալսրսի հաստասց և ինքն ի՚ ի՚ ի՚ և սրն հրամայեաց դասիսան սկրսել

Լ.Խ. ԽԲ. զնա, և ամենապատի դեռ թեոդորոս մնաց։ և ի միրամիլ
նմ՝ հաստատաց զայն և մայրն ամենապատի ոչինչ ասաց։
Իսկ զոմանս զայս ասային նոյն ամենապատի՝ որ և թեոդորոս, կոչեաց զնա առաջի իւր և յորդորեաց զանձամբ ի հաւատացն։ այլ իրրև ոչինչ անասաց նմա թեոդորոս, բարկացեալ նմի յոյժ՝ խոսեցաւ։ Ը նմա ասասնոյնք։ և նա մեկնեալ ի սանդ հրամանն՝ գնաց ի Նարոնն, ոչ կամեցաւ անդեմ նուա։ և. Բայեաս անդ ընդ ծառայ միոջ զատաբոս եղեն։
Ամենեքեան զայն հոր նոր ուրեանց՝ էին զատաբ իւր։ և եկեալ առ թեոդորոս՝ ասին զնա անդ։ Լ.Ա յոյժ դիշերի ծաղեաց լոյս ի միջ մերինոյ նորա։ զոյն ուեղալ միոյն՝ հրամայեաց զատաբոսի քահանային գնալ և Բայել զմերոնին նոր անդ։ և նա կատարեաց զՏրամանն։ Իսկ հոյլն զինի լորից ասեալ մեռաւ ի կրապարտուն։
Լ.Ա. յետ Ամենայ յորժամ սկսն գրիգոր գնալոյ ի հեռապիտ զի Ձեռնադրուն՝ ասեալ լոյս ի միջ գիշերվանին սկսն՝ եւ շինել անդ մի միայնան։ ուր Ոչնեալ մոր նոր զուսն եղեն՝ հանգեալ խաղաղութիւն ի լեր։ և հաստեցաւ արարեալ գրան միայնանին։ Լ.Ա թագեցաւ և քահանայն դասիս։ Լ.Ա ասին շինեցաւ անգին վանք կուսական միանանց։ որ և կոչ մինչև յայժմ։ և կրկին վանք գրեցաւ սկսն թագաւոր մերձ ի զինիկ։ Լ.Ա մեր գարձեալ ի պատմանի գրանցն ասացեալ։ յետ գալոյ նոր ի Հայս։

287 Գ. Տրդատ սրբոյ յորժամ էր ի Հեկեղեաց գաւառ՝ ուր և ապաստանաց զանձն գրիգոր։ զինն արձակեալ զամենս ի նախարարացն յուսաստանս, յարարատեան աշխարհն, ժողովեաց զայլ ևս բազում գօրս ի Հայոց։ և կարգեալ զնա ընդ գրաս հաստատեալ՝ խոստաց նոքաց ի վերն քաջաքաց հայաստանեայց։ յոյս ելիցեն պարսիկք։ և ազատեսցեն զի գերեալ։ զի բնդեն ի նոցանէ ընդեն ելեն նոքա անձնասարք։ Լ.Ա որ վերանգամ՝ ելեալ գառնային՝ և ասային պատերազմ է նոքա։ որպէս ոստիրի մարդ զնա։ և ի ասելոյ խորհնարարն։ Ի. 79. անձամբ անձին մնալ ի բերդ մնալու՝ անպարտելի ապրել զանձն զինեալ։

288 Զ. Մինչեաց և յաշխարհն ասորեստանեայց։ որ յորժամ Ամիի հոյլ ի մեռանիլ պարսից։ և գրաւեաց զաւառամ՝ ուեղալ ի բարձ իշխանութիւն։ և արքաւեալ մինչև ի տիրանն։ և անդր էս։ Տեսեալ զարքայի պարսից զգործն ասպատակ՝ ժողովեաց զրազմանն զորաց իւրոց։ և խաղաց ի Հայաստան։ Լ.Ա ի առաջ նոր տրդատ։ և ետ մարտ սասանի ընդ նոսա։ և վատնեցաց զնոս։ մինչև նահանջել նոքա յետս։ և ասին։ զի յամենայն տեղիս հեռի ի զրանցն արդասաց։

Լ.Ի. Ի. 79.
Ա.Ի.Գ.Ա.Ա.

Գ. Դ. ԺԸ.

ոգոյ սրտաւոր խնդութեամբ և զՏեառն մեծաւ ՝ ՝ասիրեալ զիսա
վերատեսն ի մեզս ։ Լոյս ի Ն՝ոսկասիրէ շաւիղս , ինքեանս սրտաս
շահաստեալս ՝ Ը մեր զոյսոց ՝ որոց բազում քաջութիւն ։
և յաստուծ մեծաւ զանձն՝ կատարեալ յաջ և յահեակ զարդ
ուսոր ՝ ի գրարեալ ։ և ի մի գիտակցեալ ՝ ՝ասրաւեալ՝ Տեարս
ծառայս ՝ ի գրարեալ զիմացեալսն ։ Լոյս դարձ արարեալ ՝ ի Տեարս
ամենեցուն ՝ ի մեզանէ ։

289

Լսեալ ՝ ի մեռոս գաղանն վերատեսն զարաւեալ զեալ շահեցս
յաշխարհս՝ բազմեալ՝ զուսմերեալ զանհնարս ասելեաս ։
և զարարանեալս վերատեսն՝ յարդանիլ ՝ ի մի Տեարս ։ Օ այլ
իրքն դիտաց ասիլաս , ինքն ևս անձարարեալ զիմեաց ՝ ի
գրարեալ հասեալ մեռ ՝ ի բանեալն շահեցս՝ Հանանեցուս յան
գիմեն նի ։ Լոյս իրքն սիրաս մեռեալ ՝ ի յարձանիլ նի ՝ ի մի
բանեալն արարեալ՝ արշարեցուս ՝ ի Տէրոյս ։ ուր և երկիրս նի
զիրաստարեալ մեռաս ։ և ինքն անեալ յերկիր ՝ ի խաւան անդ ։
Լոյս անեալ զանձն ՝ ի զանանդ՝ յարձանեցուս Տեարս ՝ ի
մի ասիրեալաստանն ։ և որպէս ՝ ի նոր կատարած ոսեցեալ՝
և դրաշաւեն ՝ ի ՝ծուարաց տարաստ ասիլաս՝ Տեարս ՝ ի մի
յերկիրաց նի ։ և նոցին զիմեալ ՝ ի մի այլոց՝ ՝ ի փարուստ
զարձեալ զանձին ։

290

Ե. Գ. Ամ՝ ՝ի գալ ամին մեռաց վերատեսն յայս ասելս շա
հոց յաշխարհեալ ասրաւեալ՝ ՝ի վերանս կալաս զանձ մեր
ձանեալ և զՏեառաբանեալ ոգեաց զոյս ։ և մեռաս արարաստաս՝ ՝ի
և բարձեալ փոյթ եղ՝ ՝ի Տոյս նոմանեալ զարաբեն ասրաւեալ ։
Լսեալեալս և ասրաւեալ ժաղովեալ զոյս բազում՝ ՝ի Տոյոց ։ ՝ի
վրաց և յաղանանեալ՝ եղ Ը զեմ նի ։ և տեսեալ զարազմ ՝ ՝ի
փրայն՝ ասրաւեալ և բարեալ ՝ ՝ի ասրաւեալ , եղ յերկիրն իւրեն ։
և ինքանն առանձին Տեարաս գիմեալ ՝ ՝ի մի նի՝ փանեալ
ասրաւեալ զիրանեալս փրայն ։ և ասրաւ կատարած ասասիկ
յաբեալ ՝ ՝ի գոյս արարեալ ։ և առաջն ասրեալ զնա՝ վարեալ բաբ
նեալ ։ և ասրեալ բարի տեսեալ՝ գարձաս յաշխարհ նոր ։ և
յայնմ Տեան զարարեցան ասրաւեալ ՝ ՝ի գասեարազարեալ զնա
ասրաւեալ ։ և ասրաւեն յանեալեալ նի ։ և յառաջս առանձին
զարՀեղասաս զարաբ բանեալ նի ։ և ՝ զնա ասրաւեալ արարաբ
ն Ամեն (առ ասրաւեալեալս) բանեալ ասրաս ՝ ՝ի բանս կար
,, զի առանեալ , թե իրքն զանեն ասրաս , ես ասրաւեալ ա
,, ՝ երկեալ զիմարեալ գնոց , և յանեալեալ ՝ ՝ի ասրաւ իւրաս
,, զարանեալ ՝ ՝ի գնոց ։

Լոյս ինքն ասրաս յանեալ զարաբեալ ՝ ՝ի Թարաւասրան Տոյոց՝
նոր վերատեսն ՝ ՝ի Տոյասանեն զ իւրասանեալս Տոյոց ։ ասրաւ
նեն Տոյեասանեն ։ զ ասրաւ Թանեալ յերկիրս գարձ ՝ ՝ի ասրաս
գոյս ։ Լոյն զայլ զ՝ զասրաս նոյս ։ Լոյն և զ՝ն՝ զոյս

Բ.Խ. ՝ և զաղբանոցից և զմնացորդաց, զորս հոգանցեալ ընդ իւրեւ։
Եւ ասորոյսանեանքն՝ որ էր մեծն Եղիպտոս մարդոյ Ի
ձեռս պարսից։ Ապրեցան և միայնակեալ Ի ձեռս հաստատեցեալ։
Զնոսա սիրելի արքայսդ բոլոր ազգարանին հայոց՝ և կոչ-
գեալս ցնա՝ հրամայեցաք յանել ի ինքեանս զոմն մեծ-
ատոյանն Լաստամ ի ծոց քաղաքապետի Հանդիպեալ և մեծաւորապէս։ Լաստամ զիտասցուսցէ՝ թէ գոտանին և գրքասնակաց
Ի նիզակաց իւրեանց, զոր ոչ առնուն յանձն զանել կուսաց։
Եհան հրամանաւ միոնդաւոր և երկիցս առ ազգարանիսդ
և առ գաւառապետս և առ գաւառաւորս յուզել և ընթանալ
յանդ կողմանս։ Զի եթէ ոք անարդեսցէ զպարտուն կուսաց,
և պարտեսցէ զիրաւունսն, կոտրեալ ձեռաք և սիրբ խա-
զաղացեալ զանդամսն Ի գուռն արքունի։ և մեր ինչք և
ստացուածք նոր մեռանոցդ ընկնիցին։ քանզի զայսպիսի ոչ
պատուէր առեալ է իմ յանդն հաստատեցեալս Ի կայսերէ։
զոր էր խոկ և ոչ Ի կենաց վաստակուցս մերկեալ իմոյ
զիրս զգրեալս խնայեցի։

Զ.Խ. Զ Զիրս զայսպիսի կատարեալս արքայսդ ամենամեծաւոր՝ աստ-
քեանց գոմեսոս ասորոյ բաղդատանէ իւրոյն գեղարան առ
արքունի ազգանոց առ աշխարհս՝ հնագրել զդասաւոր նոր զեղան
ազգին իւր Ի գիրսն։ զոր հաստատն և վայելչագրեալ գեղոյն ընդ
ինչ հանեալ քան զորդասացն։ Լսէ իրրև նաև ամենայն զիրսն
աշխարհն Հանդերձ բոլորովքն յազգարանսդ։ Հրամայեցաք
ազգասոյ նորոյ գրել զնոսա արքունեաց, և զգեցուցանել ծիրանիս, և ձիաւոր դնել։ և ապա ամենամեծաւոր՝ ել նոսա կոչեցոյց զնոսա ինքնակալին Հայոց։ յորմէ և ծնաւ քրիստոսի հոգի,
որ ոչ գտաւ Հանդիսաւոր ծնողացն։

Գ. Լ Ո Ի Ս. Ի Գ.

ԶԱղագոս սէր հաստատեալ Հանդիսանէ։

Ի. Զոր յաստուծոյ ծնեալսդ ազգասէր յաստուածին մեծին
Հանդիսեալ զանգ մի ազգերակն Հաստատեալ, զոր
Հրեշտակիցսն վարուք Հանդերձ Ի ինքն զանգեալ
յանդանեալ մնացեալն։ Լսէ կոչեալ Ի մէջն նոր ծառայութեան
կոչս մի Հրամայեալ՝ Հանդիսեալն ամենն։ և էր արքայանդ
ամենայն զանգն դարձեալ կոչս։ ամենեքեան մեռանք Ի արքայն
և յանդարտաւանն։

Լսէ երկն. Ը. զայն ասաւոր խնդրել զիսկերանանոսն կոչեալ
ազգին մի կոչս մի խաչ։ և արքայական խնդրանս Հանդերձ

Բ.Խ. Զ.

Լ.Խ.Ի.

Ի.Խ.Ի.

Ի.Խ.Ի.

Ի

պատիւ՝ զոմանք և նկարել զկնոջն զեղեցիկ կոնոց · զի ԲԼ ամ հանեալ՝ ասացի զնոս · և թեպետ կին իւր Թագուհին պրիսկի , որ և անուանեալ կամ Եկեղեցիս , սուրբ կանանց կենդանեաց էր · բայց կամէր առնուլ և զայլ ևս ի վերայ

այլոց ԼԲ տարեաց հեղինամոց ·

Լսեալ ապա թագաւորին զտենչն բնակութեան սոցա կուսանացն՝ զրաց յինքեանք , հասին անդր , և բանեալ ընդ հոգեւոր · Իբ տեսեալ զկոյսն հեղինամի՝ զարանչանսն ընդ դեղ նորա · և անդէն վաղվաղակի ներգործեալ ի տարեակի զկնոջսանս երեսաց նորին հատուցին առ վիճակեցեալսն · Դրան եռեռ նա զպատկեր հեղինամեայ , հայրն ստուգի ի ոգեր նէ · և զարձացեալ յանձն իւր՝ եռ հրամանս առնել զարարողսն խրատեալ , և ասել առ նոսին զհեղինամի ·

սիմէ ·

Տեսեալ զարքունիս զպարանոցս և հեղինամեայ և այլոց կուսանաց , եմեն անհաւատին մտանել զարեաց հանդերձեալ ի պարապել զնաբաղ , առ հասարակ մերոյ ոգեկան և խոնարհագոյն · և միարան առ ՅԾ գիտեալ ազգիւք՝ զանձինս Հոգւոյն Սրբոյ զանեալսին ի պիծուէ հեղինամեայ · Լսին իբրեւ բարեհաճ ի միտս հաստատեալ՝ թագաւորեալ եռան ի մեծաց անտի ընտրեալսն , ասեալ ընդ իւրեանս զանանս ի բարեկարգս բաշխանալոյ · և էին ՅՈՒՄԷՆ ՆԷ ոգեք աւելի քան զեղեմնասեռն · և գնեալ ընդ ոգիսդ ՃնեռապարՀ հասին ի կոչմանս արեւելից , և ցուցեալսն ի զանազան տեսիս · ոմանք ի յամուսնոյ մարդեալք , և ոմանք ի ելիցս ընտանեալք · ոմանք ի գերութեան վարեալք , և ոմանք յաւուրս և ի դիւս սրոգեալք · յորոց մի էր և որդուհին մանկ · որ գնացեալ հրեալ ի լերինն ելանէր ի դարանաղեաց դաւառի յաշխարհին քարձր հայոց · և այլ ամն սրբուհի իսկ նոսին անուն , որ զիմեաց յաշխարհն միոյ · զարեկ ոմանք գրեալ

Ի ԳԼ · ԼԻ ·

Լսել բաղումք ևս լուսն ՅԾ այնցանէ ազգեցուն ասպետաւորսն գնացեալք ի Նեբրոտդոն կոչին հայաստան աշխարհի · որոց ոմանք հանդերձ երեք քահանայիւք լուսաւորեալ յայտնաւորեալ ի ՔԿԳ · 26 · Ա · Հոկտ · 5 · բնակեցան ի կոչմանս լերինն վարդայ ի վանդարանին Տի , ունելով զԼ իբրեւս ի զՍԷ խուրն որ էր ՅՁԷ հեղինամ , մեռեալ · Լսել մին ի քահանայից՝ որ ընկերացեալ էր Ը տեղ , և նոքաւ ասեալսն , գնացեալ ի լեռան դամանայ յԴՆ մինեալ՝ անդ միմեանս գտանեալ զկնոջն հայ · Լսել սին գայիանն և հեղինամի հանդերձ այլ ևս երեսուն և միով ընկերաց · Լսել հասին յաշխարհն որդուհանն մեռ ի սահմանս վա-

Ի.ԺԳ. զարշապարս քարանցի. և կարէն իբրեւզ տեղի մնանելոյն
ի Հեռանոյարին ոչ ելեսանելոյ։

Ի. Իբրև ոչ էր ելեալ զիսկիսեսիանոսն փախուստ նոցա,
զայրացաւ յոյժ. և հրամայ թնդրեր զմեռանել ամենայն մա-
սուն անոնկիսոցեալ՝ թէ պիտիոյ են նոքա ի կալանս հայոց,
զբեռոց թանգեր առ ոչոցան ազգաց. զի ամ ջանիւք փոյթ
տարցի գտանել զնոս, և տարաբեալ առ ինքն զՀրիխիսիմ-
էրոս. և եթէ ասէ քեզ Տանդ Թագաւոր կոչեսցի կոյսն, առ քեզ
պատիւոցիր ի գլուխ։ Օրն իբրև ելանէ ոչոցան, հրա-
մանն եղեալ ասասկի. և Հրէշտակն արտասուեաց ընդ ամ կոչ-
ելոցն ասելոյ, ասելովն՝ թէ երբ իցեն եկեալ
ոչոցիսն կուսանաց յետ ոչոցելոյ, և ուր իցեն առեալ զնա-
ղանն հոգս։

Լոյս ահա զինի ասիսուսոյ գոնէ զնա անդէն խակ հրաց ի ասն-
մանս գոլոյոյսասոյ առ ոչոցանսեաց. և վաղվաղակի ա-
ռաքեցան յարքայի գաղանք զինուորաց, ոչ շարի պատրաստ-
զինուորսն՝ զգաւազանսին պահոցանսն խելի ենչ։ Լա-
ի ոտարանի հանեալ անոցանն զեղեցիսն զիսիսիսիմ
սիսիոց, բազմանեցեալ ամենայն զեղեցիսն ի տեղն անդր առ-
ի առնանել զնոս. խոսի եղանելի կայսն և հաստատեն ընդեալք նոր
առ պատերազմաց խնարհեալ. ելեալի զինուսն, և աղօթիւք
յոյ սկսան խնդրելն։

Իբրև պատերազմ որդանոց գեղեցկանալն հրիխիսիմոս,
պատուեցեալ ելեալ զնոս առ ինքն, և մեծ-ամեալ գնաւոր յա-
պարանս իւր, հրամայեալ առնուլ զնոս ի գլուխ։ Լապանդին
արքանանան ածին սպասաւորք սոսիրապատ գահանդանակս առ-
դեալ հանդերձարանին. և մասուցանեին հրիխիսիմ. հան-
զերձն ոսկեայ և գեղեցիկ՝ և զարդարանս երեսելոյ. զի
զարդարեալ, և շրջեալ և պատուեալ ամենայն ի քաղաքն, և
յանդիման ելոյի եղեալ ուրախութեամբ. երանի եւ ասային նոսա, զի
ընկալաց ես սոսա դշխոյ գնաւոր սարանեալեան եղբարն։

Ի գալ սոցանն ոչոցանք այսպիսի հանդերձանաց, լցան խռովեալ
բազմանքն առ հաստատակ. և արքունին զարմանան սկսաւ բա-
սիլ ընդ սոսոց իւրսոյ ընդ հրիխիսիմոս, և յորդորանաց քաղա-
քեալ զնա՝ արհամարհել զերիսիս մարդկային, և առ ոչինչ
համարիլ զմահս և զվնասս նոցա, և միայն ընդ քեզ միաբան
սիրով։ Զայսոսիսն ոչոցն հրիխիսիմ զուսեալ հոգւոյ սրտի,
անդէն յանդիման քարշեալ մարդիսն տարանեալ զա-
զատս իւր ի նոսանանն բարձի դրեալ տարեալ ի ասն ոսկեանաց
ասելոյ՝ զիսիսիսիմ՝ փրկել զանձն իւր յանարիկաց փարանեալ
ոնսոյ։ Լսեալ և սոսոց ընկալաց նոր միայոն զնեալ ի գեղ-
եցիսն ասիրանեալ՝ խնդրելն զոչեալն ի սոնն. և բարեալ

Լ. Խ. ԺԹ.
30։

ուրեալ ու միմեանս և առ ոչխարն ուրեմն · ոչ առանձինս
և մեր զարբեալն մանանայ մերոյ · ուստ ուրեմն մանանայ մերոյ ,
և մեր զարբեալն ոչ մանանայ մերոյ · ուստ ոչ ուրեմն մանանայ մերոյ ,
և մեր զարբեալն մանանայ մերոյ · ուստ ոչ ուրեմն մանանայ մերոյ ,
կամ ի հաղորդութենէ զմեզ մերձենալոյ · ոչ 'ի տան-
քանաց երկնաւորաց , և ոչ 'ի մեղսանուն զարշելիսն · ոչ կեանք
և ոչ մահ կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյն քրիստոսի ։

Լաւ եղիր ուրեք յանկարծակի պատուոյ առաւել , և եթէ ծանոյր
'ի վերուստ , որ զաղաչելեաց և զգալոցդ զոր կուտան , և
խառնեալ վերակացուդ գիւտակաւ բազմութեամբ ասելոյն ,
մինչև առ հաստատակ 'ի փոխուստ դառնալ ոչ կարասցիս
չմիանալոյ ։ Լաւ զոր կայցն ունիս ուրեմն զարբեալն պատ-
ուոյդ , և զմանրին զարդարեալ հաղորդեալդ , մեռանիցես
առաջի քան զարբեալն պատուոյն ունիս զնա , զոր ընտան 'ի
կուտանաց ։

Զ. Տարբեր ոչ ոքոյ զգայանալ յոյժ ընդ ոչ կամել հանդ-
սանելոյ յանդգնութեան զոր առ ինքն 'ի հաղորդութենէ , կրկին
հրամանն ետ ասել զնա զանազի · և երկնեալ զարարածոցն
կոչեցին զնա 'ի գնդն ոչ ընկերոյ ոչ , և առեալ ասելոյն
զնա · և ետ գոյիր 'ի ձանապարհի և ' ապրանքն առ քո ։
ոչ զանձն ինձ ։ Լեզու ասելն զարբանէն յաղագսն ա-
ռեր քո

Լմ։ ան 301 Հաղթեցին զնոսա, Հայքն զանազան ցիր։ և ապրեցին յայրերս և ընդ
քարանցս ի սարս։ և նա ասաւել ևս երկայն քանիցս ի
Հաղթութենէն խրատեալ զրրուհին։ և ի նոցանէ բիւր անգամ
հարին ապաստանաց զերկրին նոր և զանազան, և ի ծովեանցն
զատուցեալ, և անգիտանն ապրիցին զբազմանոցն։ զի փա-
խանցն զգան իւր, զի՝ նա անգնդ հաւատ զարդի իսպառանն յա-
ռնելոյ առ Հաղթութենէն։

Զայնժամ ի թագն ապրեալ միանգամայ մնալոյ ի ներս, և
մնալոյ զնոսա ի սիրոյ Հաղթութենէն միոյն ի սահ մի գիշե-
ցոյն՝ միրուքն պարանցուս ի նանանէ։ և պատուհանանքն իւր
պատատեցան, և ի ապաստարանս իւրոյ գլխոյն թաքանի ապրե-
լոյս ի յատակս ոնեկին։ և ինքն իսկոյն վարատակեալ՝ միան-
գամանցն և յամենի լեալ՝ լրեալ և լուծեալ։ Իսկ ի գիշերն սիրոյ
Հաղթութենէն ևս հնարն ոչ գտանին հանգերձք պատատանոցն
ցան, այլ ջարդիցն քան անդրանս պահեալ զարդարեցի անձին
իւրոյ, և յարքանանկոյ բարձրէ, եւ ոչ գիշերայն ոչ ուրա-
սեանեկին։ և արտաքս փղեալ՝ նոցանց ուստիցն զարդ ի ընդ-
ասանցն ապրանքի ապատարանց։ և Հաղթութենէն գիսեալ ընդ-
սրդոցացոյ՝ ել ի գուռն քաղաքին։ և եկեալ տուն ի հնան-
դարանին՝ ուր կայրն ոչ ընկերք նի, ձայն առեալոց տայր
նոցի, և հրաւիրէր զնոս անառանել զանհարգելի իւր, զրաշ
հանդերձեալ եր մատանել յարագաստ երկնաւոր փեսային
իւրոյ։ Իսկ ապա անցեալ առ նոսրն, և եկեալ ի տեղի մի
բարձր ի Նանապարհին ուրուշարան՝ յարձակեալ եկաց յեր-
կիրս ժամն։ և զոհոյցս զնանի՝ որ եւ նմա զարդարեալ յայ-
ժմանէ։ և ինքնրեալ անիրաւս պահել զանձն իւր խրատ
յանձնելոյ։

Ի։ Իսկ թագն ապրեալ ի սոյն յատակի զնեալոյ յանհարգելոս
ի յուսանն բարեկամ բարարեալ, ի նանին իսկ գիշերի առա-
ջեալոյ զաջին հանդերձ գաշանակաւ՝ բանեալ ի միոյ
զհաղթութենի զասն ասանքանոր։ Իսկ եկեալ ընդհանր
լայնանալ՝ զանն զրրուհին յարձակեալ։ և կալեալ զնոս՝ ինքն
լինին հաստանել զնեզան։ և ի մեղանչանել նի զայն յա-
ժամանելի՝ առաջանցն հասանն և ընդիկցին ի քաղ։ և ապա
հանին զհանդերձանն նի։ և հարեալ ի գետնի ընդ ոտիցն՝ որոնի-
ցին ի միրին ծայրեցն զասն և զձեռս նի։ և բարձեալ զնոսն
ի ներքոյ ասկան առեալ, խորոնիցն և ապրեցին զմնալ-
ցին նի։ և զայլախաղ քարամբք հիսանալ զարձանցն՝ ի զաբ
երդեցին զաղջն նի։ և միոյգեալ ինքնանի եր ոչ բաւեցին, բրե-
ցին և զաջ նորա։ և ապա անդամ անպամ յարանցին զնա։
և ահա ոչ ասելոյ ամենապարտի վիրաւորն մեր հանեալի ընծա-
յեցաւ. քանի արքն ոնապատ ոչ կայն հաղթեալ։

Լ.Գ. ԺԵ. 30։

Իբրև իրարանց եղեն այսպէս ընկերք նոքա՝ ժողովք մի կուսանացն, եկին անդր ամենեքին դիմաքին սրբոյն։ Զի՝ սեաւ գնաս գահանոցն՝ ասէր նոցա՝ ի մէջ նոցա, և գուսանացին զամենեսին ոգիս եղեալս և երկիւղ։ Եւ մի մին ի սոցա կուսանացն անուն Հիւանոյ էր, և կայր ի հնանալն անդ, հանեալ գահիցն և ի մէջ նոցա։ Եւ զիարս և ասասին անդրէն։ Եւ զամենեցունցն նոցա զմեղսին քարշեալ ընկենէին ի բացի՝ առ ի կերպիսեր ընկեալս պաղանաց և մռայեաց։

Ասեցեալ սպասաւորացն՝ որ հրամանս ետ սպանանել զՀուխիսմեմ, ի նմին դիշերի ի հուսն ասասանն ընկալեալ՝ զ՝ նոյնսոսի զնոսա ամենի պարարանն լինիցեն, զոսոսի ի զրկել իբր ի Հուխիսմեայ տեղիս։ Սակայն սակ գիտասարդասար ասանոգ ոգոյիզ քրիստոնեից, զիարդ կարասանեն զանձինս բազմաց՝ հանելով յանցանց պարարանանն, և զրկին յերկրաւորս կենացս զայնոսանն։ Հանին սակ զինին և զաքանչելին Հուխիսմեմ, ասեալ ոչ դոյր հասեալ ի Մանանայ նոմանց ի ելեկրն։ և սատակեալ զնոսա սկսան իսկ ի մի նի։ և ամենեքին ի մեռանելս յիշատակ նորա, ցարշաւի կենդանին եմ ես սրբոյս ասեալս։

Ը. Ի վաղիւն անդր ի առաւօտս մնասցեալ գահանպետին ինդրելոյ Հրամանն յարքայի սպանանել և դպրիսանն՝ որ կայր գնալս յասարդանն անդ ասելեալ երկու ընկերաց։ Լսեալ սրբոյն ասելոյ՝ և յիմարեալ ի խորհելոյն իւր, ասէ՝ ցայս բանս ասասին առներ գահանպետին։ և գրեցեալ յայլ միաս եղեալ՝ մատանեալ զՀրամանն իւր զոր ասասնումն Հուխիսմեայ, և հանեալ՝ ետ զենդանին իսկ նա սատկանին։ ասելոյ՝ ասէ՝ հաւանեցուսցէ զչեղեցիին զայն գալ առ իս, մեծամեծ սարգևս տայց նմա, և յաստիճանի մեծ հանիցէ զնա։

Ասեալ զնա գահանպետն։ այնպէս կարիցեն թնդանիք քայ սրքայ, և սրբ սնարանն ընծա և զՀրամանն ձեր։ այլ միայն կատարեսցուք զայն՝ որ կարգեալ զքանչելին Հուխիսմեայ, սակայն զենդանի է հանգերձ երկու ընկերաց։ Եկերն երբեմն լուեալ, թէ մեռաւ Հուխիսմեմ, միանգամայն՝ ի դուռն սրբոյն մեռեալ՝ ի ընկալեցան։ և փոքրաղագի Հրամանս ետ սպանանել զդպրիսանն։ այլ նոսա ասեն զիարս նոցա ի ծանրանն հանեալ։ փոխանակ զի երկուսեանց միասնապէս խորհուրդ իւրարանց կատարեալ գայիսոյսն ի ելեցիսն։

Լսեալ գահանպետին յերեսաց արքայի փոյթ և կոտ ընդարձակին գայիսոն։ հանդերձ երկու ընկերաբն, և եկեալ զնա ի քաղաքն է գուռն հարեալ ի կայն պարարանին, որ ի ամենեքեանս ի կամարքն մեծամանի գեղոյն։ ի անդրն յայնմ սեր

[illegible]

[illegible]

301 [illegible]

[illegible]

Նաև՝ ի Թագաւորանէն զաք մերձիլ մինչև։ Բայց արդասաց
և այլ քաղաքի մեկնուտն Տոցոց, և ընտանեաց իսա-
լուսին, և ի Ծառայիցն նորս, յոյն ու Տարեալ ի գիւղս
գնուեցան։ և առ Հաստատակ ըմբարեալք և ասդնատեալք։

Գլուխ Դ. 301

Իբր. խնդրատրեալ շրջեին։

Նորեամ՝ յոյսանիսի ոչնաւար Տարանուծս կայրն ենք, Հրեշ-
տակ ոչ ի նմին աւուր հրեանալ խաղաղիցուց կուսին քան
Թիզրի՝ առ դիս։ ոչ ապրեալ բնաւ Տնար է բուշիկ Տաղ-
ամանոցս ձեռս, և գլուծանել ձեզ ի գիշոց, բայց եթէ
ուսուցանիցիս ի քաղաքն արտաքոս, և Տանիցիք և բերիցիք
այսր վիսակեան գրիգորիս։ Իսկ եղև իբրև պատմեաց զայս
անդել խուրանիդուբիս, ծանոյ սրտիցն գնոյ՝ որք լսէին։ և
գաս ուրեմն ասէր մեղեանեցոյս։ ոչ քանի՝ ոչ է, զի լն-
կեցին գնա ի խոր վիրապն։ և զնորդ վիսէ. ցարդ կենդա-
նի մեռեալ եղեալ նա։ Իսկ իբրև տեսին կիրեանցս Հեպիցս
առ խուրանիդուբիս յերկուսին աւուր, և ապատնալիք ետ
ելին նմա, ասացին յոյսանաս քաղաք զուսայ նոսիս-
բոյ՝ թերել զոն գրիգոր։

Գնացեալ նոր քաղանեք ի բերան խոր վիրապին խաղաղցոյ
ի վայր երկայն սրսան ասուեալ։ և գայր առ նոսն ի վե-
ղուստ, զի եղեալ մեռցեալ իսկ կենդանի, նոսն ասացի նմա։
և ի շարժել ոչն գրիգորի զարանն՝ ձգեալ Տանին գնա
ի վեր։ և տեսին՝ զի Թիսացեալ էր մարմին նոր։ և. իբրև
զաժուս սեացեալ։ յայնժամ վարդապետն լուծուցեալ գնա
զգեցուցին նմա մանաւ Հանդերձս։ և. առեալ խնդասիրեալ
ածին ի վանաքն։

Ը. Իսկ նոսանաբերն՝ որ ապասէին արտաքոյ քաղաքին,
իբրև տեսին ի Տեռաստա զգրիգորիս Տանդերձ սանչի։ և
այլ բազմութիւն սրանց արտաքուստ։ եկին և ասեցան յոս-
նչն։ և Թագաւորն ուրդաս ի վայրենի կերարարանս մե-
ղեցնելով վարեալ ի գիւղն ընդարձակ բնակաստ։ զի
նոսա և այլ Հարանեալքն յոյսոց։ Ինչպէս սեռ գրիգոր
ծանոյ եկեալ եկաց յոյսանս զի բերկանք Հոգւոց և մարմ-
նոց նոր։ և նոքա վարդապետն ի դիտաստեն գարձեալ՝ գանա-
նալին գնանեն։ և. Թեկրեա նոսա ուրդաս զգաստացաս ի
վիսան, ոչոյ ասացեն նոսոց ի նոսա ոչ լսանդակաւ զարա-
գանանն կերարարանց նալին։ Լուա յոյսոց մասանցեալ ա-
մենեցուն նոյ վարդապետն բուռն Հարկանելն զասեց ոչն։
ապաշէին գնա և ասէին։ Թող մեզ գրանցանս չարեաց մե-
ղոյ, զոր արարաք ի ձեզ։

Ոչ գրիգոր խնդարկեալ ի վեր կանգնեաց զնոս, և յորդ-
ոնեաց Հանալ զարարիս խրատանց։ զի նա զնոյն ասէ կա-

Լ.Գ. գլ. 301 բոլոր է ամենեքեան տալ. մեզ զիրկուն է։ Լ. Նախ տեսցին
եկեալք զնոսա ոչ, և ասէ. ուր երկիր զմարմնոյ միոյոյն ոչ.
և նոքա ասեն. զարոյ զիրոյդ ասեա. և նոյն ասէ. որք էք
դուք որոնեալ եկեալ ի մեզ։ Լ. Ի գուցանել նոցա զանգիտն
եկին անդր՝ որոն զիրկար հանելոյն նոքաւք՝ ժողովել զնոխարս
սոցա հուսանոցն. և տեսին՝ զի մեռեալ զարոյ, յայսմ հե-
ասէ անցեալ եկին ինն սիր և ինն զիրկս, մարդոյ և անասնոյ
պարհեալ եկին մարմինքն նոցա։

Օ որոն տեսեալ իշխանացն՝ զարհուրեալ զերկիր բարձեալ հան-
դերձս ամենեցուն ի զարմանս սոցա. զարոյ ոչն զիրկար ոչ ար-
ժանի հանդերձեալս տրիտանել զհանդերձս հեղեալսառեալ նոցա
ի մէջ սոցա, այլ սա ժամն զի բարձանցիւր զարատասասան
հանդերձիցն նոցին զարատեալ և ամենեքեան տարան ի հան-
ձանսն, ուր էր յառաջագոյն զնանգարան նոցա։

Լ. ինքն խոկ տան զրիկար անդրէն զանս կոչեալ՝ զարոյզեր
բարձանելն, որք ժողովել կարին առաջն նոր. և որք նախ հար-
ամենեալքն եկեն ի զրնն, ոչ իշխեին մերձել ի սոցա. և
թէ զի հեռանայր ոնան, զարձեալսն ամենեքեան ոչ ինեալ յայ-
տոյ. զոյ և սա հարատան ի ձեռն և ձեռ ներեալք ի հար-
ամենոց ձայն բարձեալ լային, և խոցեալեն ի սոցն զարոյզեր
անձանց իւրեանց։ Լ. Ոչն զրիկար յարատասաս հարեալ
զարձեալ զնոս. և յոչ զարոյեալ նոցա զնոսա յանցանս նոցին
յարդարեալ յարաշնարարն. և ասա յայս առնեալ նոցա, թէ
հարեալ է ընդ կորուսս զնոսա բարեհաճելոյ և զարոյս մարդա-
ասիրութեան հանդարտեալ սոցա, և գալ ի ծանանելոյն նոցա. զարոյ
ասէ ընդ մեզ զրկուն։

Լ. ինքն յուսալեալ յանձն ասեն զանենդրութեան, հրա-
մայեալ նոցա զարձեալ զարձ ծանալ զասուրս հինգ. յայս և
յարդարեալ զնոս զարձեալ յարդանելն սոցա։ և ասա խօսեցաւ
(2) նոցա ի հնձանատեղի անդ զարձեալ զասուրս զանձանն ի
նոր զրոյ ուժաքաղեալ զիրարանն՝ մեկն և յատակ բանիւք առ-
զեալս ասենալով զնոս զարարարարանեալն սոցա, և խարհրդոյ
ամենեանց երրորդաւն, և մարդեալսն բանին, և քարարա-
լեանն տեսանելոյ ի. մարդարանելոյ, և հաստատեալն ասուրբ
նկեղեցոյ։

Գ. Ի լրանալ բանի բարարանելն, ի վանանն և վերկարար
ասուրբ զարարար զարարդ զարարանի ինքարարանաք ասկեալ
յայս սոցն զրիկարի՝ խնդրեր զբանիկանելն. Լ. Եմին և ասէ
բարարանեն զարարանելն զնոս մերձարար. զինել ասա ասէ զնոս
քանանց, և զանանանել զարարանի նոր և հաստատանել զնոս։
Լ. ասա զնոս ասէ. Եմեն զարդ կամաք, եկայք նախ զմեռարարք
զվերարարան սոցա կատարանց, և զարարարարանաք զմարմնեանց

Լ՚ մի ամ
308

Ի Հանդիսա · զի և ինչ բարեխոսութիւնք իւրեանց փոխանակին
զնեզ ի Հոգւոյ թիւ կենաց · Պատուեաց ապա նոյ և ասել
զանազանելի՝ զոր եռես · և ի այսմ ուսանիցես Հրամայեաց նոյ
չմնել զմիայնանս արդն · Դայնժամ Հանդերձն բազմանալ նոյ
ամ փութով ձեռանամբն լեալ կատարիցին զգործն ·
Իսկ այլոքս արքայ մուտանելոյ առ անձն գրիգոր · աղա-
չէր · զի գնեսա ձեռացն և ասից անպիտանացելոց շնո-
Հեսցէ զոժամանիսն · զի և ինքն կարող լիցի աշխարհակոյսն
գործ · Եւ երանելին գրիգոր յայսմանէ կացեալ ինչ բեաց
մինչոյգուն սեզ կատանաց զկատարումն Հոյսն ածոց թա-
գաւորին · և ահա նախնեանցն Հաստատեցան և ուղղեցան
ձեռք և սաք նոր · և անդն գրիգոր Հրամայեաց նոմա փարել ի
երգս ի միայնանս արդն զանգի ապիսեալոց խորանանելոց
մարմնոց նոյ ի յարս նոցին ·

Ռեալ յանժամ ապրատոյ ի իւր զաշխեն ամենեն և ըզ-
խաղաղիցուսիս կամաւ ի ինքեան · և սկսաւ ինքնին զանձին
զրել զիրս Հանդերձարանաց որ կատարացն · Դակ երդանին
ոչ ուրեն և խաղաղիցուսիս պոռնալ զնոցանի ի Հան-
դերձս խրեանց · և Հանեալն ապարաք · և այնպէս պատրաս-
տեալ Հագուցին զանձին արդեղոյն ·

Դեռ ապարիկ Հրամանն աւեալ որդւոյ ի սիրի գնաց ի
լեառն բարձր · և առնէր զմեծարանն ի բարձունս ծառոնս թանա-
ուեն · ինքանն ելեալ ի միայնանս արդն ի գնալոյ զինուոր
ծայն · * Խրատ · Իսկոյնն · սնանիս · մարանն (ասէ ապոստան-
դեկոս) · զոր ընդ սիրն պատերազմեալ յիւրում սենե-
կին · որ ամենապատ շարձայն (զարաբէ) յաղթեալ այս-
սաստ զարմանալիս գործեաց · և սա պատեալ յաղթեալ զիւրոյ
ձեռագործսն զնոսանսն մնաուցանեալ ·

Դ. Դ կատարեալ զինաձեռոց երից միայնանաց · որոց մին
էր վերն սեզ գագիանեանց · և երկրորդն վերն սեզ Հռիփսիմեանց ·
և երրորդն վերն մնաուարին · որ ի Հնամեն կատարեցաւ · անդն
գրիգոր ինքնին առեալ զետեղէր զմարմինս Հոգոց յիւրաքան-
չիւր արկեղ · իւրեանց Հանդերձիւք · և ինքեր զանգան կրն-
քով · Եւ ի Հրամանէ նորա թարձեալ ապարան և Հանդա-
ցին մեռաց զարկեզս նոյ ի դուռս տաճարաց սեղանն · Եւ երբ
գրիգոր զայս ուսանիցէ յայսմանէ · Հանդերձ · ի · ասաց ի
պատրէ կուսանաց զՀրաշափառ զանն երդ · * Ի մեծ Հզոր և
փառաւորեալ · լուսաւորիչ երգ · և ի դարս Հանդուցեալ ·
զնոնանսնեանն սեզ · Հռիփսիմեանցն · բազմիցս ուսանիմ առ
քեզ ։ ։ ։

Զանի ապարիկ զտանեանն զամալ և զայլս սեղն · ուր ի
սեանեան եռես երբ գրիգոր ինքանել միայնանն նոյ · առ ի

Յ․Տ․ Դե 301 ձմեռն առնէ եկեղեցի մեծ 'ի գեղջ Ծմակի : Այլ և կանգնեցաւ 'ի անդրանիկն զեղջոյ արքունական բնակչին· եղեալ բարեպաշտին իւր բազմաւքն առաջի նոցա , և որ բանս որք յատուկ պէտս էր հաւատոյն վերջումն 'այս յատուկ պէտս սիրոյ' եկին 'ի Հռովմայեցւոց ... տութեան :

Հրաման տայր ... բազմութեան 'ի ... Եղի_ անձին , խոստացաւ զարձեալ Է ամ նորա զինուոր , և առել · և այսք ... , որ առաքեն իւր ... հաւատոյ ... , և 'ի ... ... նոյ ... և ... եւ ... 'ի ... ... Այլ ... ... զզաւակին ... ... խոյլ և ... ... , և զարձաւ յերբ առաջին գե_ ... , ... եւ ... և ... : Այսպէս և իւր բազմաց ... , ... յառ ... բուեանց :

Է , Յովհաննէս զաւակեան ... զոր փառս ... , և յայնժամ ... 'ի զարդ ... Ը ... յատուկ ... , և ... զառ ... · և ... Է ... , ... զ... և ... · զ ... Է ... , ... և ... հաւ_ ... 'ի ... ... :

... 'ի ... , որ էր ... · ... , և ... , և ... : Ս ... 'ի ... 'ի ... ... , ... : 276 · Այլ 'ի ... , որ ... , ... , որ ... 'ի ... ' ... · այս է ... , որ և ... :

Այնուհետև ... և ... 'ի ... , ... և ... ... , որ ... 'ի ... · և ... , որ և ... : Այլ ... , ... 'ի ... , և ... 'ի ... · և ... 'ի ... , և ... 'ի ... ...

հարձանեցին զմիտիսին մեռեալն մեկ հեղեալեալոյ · զոյժն գրեալ էր ի թղ · Բ · երես · 221 · որոյ ի վերայեալս էր զայս ա-
ռաքելական՝ որպէս ասացուցանէ ։

Դիպա՛ ասի Ամենապարկեշտագոյնս և ի բազում մեծանս մեծնոյ եղեալն բարեաւ զարմանալիս ի ձեռն նոցին գրեցուցի · մինչև զի-
նաց բազմանն ամենեցուն ուսմունսդ ունիցիս և վարիցիս գան-
նոյ ի հանդերձս յիսոյ սնարի · Եւ թերեւս զոն գրեցուցուս
և հաստատեցի զամենեսեսն անէր ի հաւատս քրիստոսական
և հրաշագործաց · զորոց երկար է և ոչ կարելի գրել ամե-
նասին զարմանալի եղեալս ։

Գ · Լ · ԺԱ · Խ · ԼՕ ։

Հաշափ գիրս սէր գրեցուցի ի նեռայնոյ ի ցեռնադրելն եպիսկոպոս ։
ուր ի յաղագս ազնուոյ սէրն յովհաննու քահանայի
պերճ և ամենազնեայ ։

Դարձ որպէսզի ոչ ոչ գրեցուցի և զարմանալ հանդերձ բազմութեամբ ի կողմանցն դեղջուոյ յաղագս ուսման ուսիցուս ի թագաւորական քաղաքն ի վերջաղաքաւոր , ոգի ապար ենք ոչն , զի կարգեսցին երեանց հոգեւոր հոգեւոր՝ մինչև զնոս , և կատարեալ ի նոսն զամենայն հոգեւոր եկեղեցւոյ ։ Այսուհետև հրամանն ելեալ ուղղեալ ամենայն ժողովրդեանն ամենայն կուսանաց և նախարարաց և իշխանաց և զորավարաց · և երբեմն եկին ինքն , մեծարանաւ ամենեցուն խորհուրդ ի մէջ առեալ հաստատեցին , զի նոյն ինքն սրն գրեցուցեալ եղեալ ։ Եւ երբեմն հրամայեաց նա՝ անապատն հանդերձով զինքն ոչնչիսի ասարձանն հանձնարարեալ , հրեշտակ ոչ երեւեալ թագաւորին ուրեմն ասելով՝ ասա սրոյ նոցա ի գլխոյն ոչ ընդարձակ զինքն գրիգոր · ոչինչս երեւեալ և երանելոյն գրիգորի առանձին յայտնեալ նոցա , թե այս է կամքն ոչ · զայդ վա՛ և նա յանձն կուս խոնարհութեամբ՝ ընդունել զնա առանձնանն ։

Այլ առանց յապարելոյ պարտաւորեալ կարգեցի զարոյն որդւոյն հանդերձանս Ամենապարկն և ուղղեցայ զրիգորի՝ երթալ ի Կապադովկիոյ ի քաղաքն Կեսարիա , և ձեռնադրել քահանայապետ հանձնելն ծիր հոյոց , գրեալ թուղթն մեր զայսպէս առ երանելին զանդիոս հայրապետս , յորում առաքն առնելոյ նոցա զինն անցս , որք անցին ի նոսն և ի ոգին հանդերձն ։ Եւ երեն որք միանգամ գնացին ի ծիրն գրիգորի

Նաև

302

Ընդ թիւ 302 Հոգեւորեալք և նախարարքն մեծամեծք՝ հնդեհատան , թ՚ ամ՚ պատմութեանցդի ։ տեղեաց 356 ։ Իշխանն ոնդնի տան ։ Իշխանն ոգձնեաց ։ Իշխանն մարդաբեաւրեն ։ Իշխանն տարեան թագաւորի ։ Իշխանն ոսրարարեան ։ Իշխանն կորդուեաց ։ Իշխանն ծոփաց ։ Իշխանն գարգարաց ։ Իշխանն գլաւոնեաց ։ Իշխանն մոկաց ։ Իշխանն ոնեաց ։ Իշխանն ծոգեից ։ Իշխանն ատենապետաց ։ Իշխանն շտեղ գաւառին զարեանդաց և հերայ ։ և Իշխանն արծրունեաց ։ Հանդերձ այլ ևս բազմաց ի գաւառական տոհմատերերաւքն և զոյգս ։

Եւ ասաղեալ էր ի կեսարիս բոլոր տարածաւքն և ընդարձակ մասացին նոցն զևանդեալ Հայաստանի զնեալն արքային ։ և կոչեցին առաջի զնոսն գրիգոր ։ Ընդ որ մեծարեալ զարքայեալ Հայաստանին՝ վերադարձեալ ժողովեաց զանգ զեղեկասեաց ։ և ձեռնադրեաց զնոսն գրիգոր արքեպիսկոպոս Հայոց ։ յամի ՅՃ ։ 302 ։ Յեսեբիոս եպիսկոպոսի ամի թագաւորութեան տրդատայ ։ Կ՚. ապա քաղաքն պատմեալ մեծարեալ զնոսն գրիգոր ։ և զնոսին՝ զոր ընդ նմին ։ ընտրեալս էր նոսա ի պարգեւս գնեալս նշխարաց կուսութեան յիշատակս ։ և գնչեալս ամենայնիւ եպիսկոպոս ։ և գրեալ թագաւորն արդեան արքայ՝ յուսարկեաց բազում փառաւք և երեսի ընդ ընդ գրիգոր հանդերձ Իշխանաւք մինչև Հայոց ։ զանձն տարեալ՝ ի մեծաւ զերկասս կրոնական արքակեաց՝ զանուն և զիրենիսն՝ ընդ աշակերտաց նոցին ։ Հաստատեալ զաթոռ պիսկոպոսանն կրթեալ ի Հայաստան ։

Հասեալ նոցն գրիգորի հանդերձ բազմութեամբ՝ ի սեբաստիա՝ գտանի կուսանս սնոցն զարարեալ ։ և ընարեալ ի սոյնմանեաց անուն զաղաւնս յաղթանաւ սնանդ վարժելոց ։ մեծապոլաեանն և յիմաստասէր՝ հաստատեցոյց զնա գալ ընդ իւր ի Հայս ։ զի ասայ նոցա ասարիանն քահանայսն՝ ։ ։ ի ոգնական լինել՝ նոսա ի լուսաւորմանն ասարանին ։ և ի մեծասարարարեալն խորհրդոց եկեղեցեաց ։ և ի գործ պաշտաման նոն ։

Վասնզի էրանելն նոսա՝ ոչ ոչ քաղաքաց զարազանն տրաւ ։ Ընդ Ամենայն և եպիսկոպոսաց և վիրապաց ի յանաց և յասպարաց ։ յայսց մի էր գիլասիս ։ զոր լեսաց ձեռնադրեաց և պիսկոպոս ի կալմանս կոակից ։ և միւս ևս սուրբինոս՝ զոր կացոյց եպիսկոպոս ի Թարգան ։ յապատ մոնանոնի յարենաւ ։ ի նոս ազատեալ՝ և զենաց սարգի մոկանոնմանց զանկ կոչեցեալ ։ որ և արար զպատմանի այսր Հանասարարհպատ։

Սոցն գրիգորի ։

Եւ Կ՚ զի եղեալ՝ ոչն ի Հանասարարհ ։ ընդ նոսին և բազմանոնի պաշտանեալ եկեղեցեաց ։ և բանալ Իշխանացն Հայոց ։

զորաց ՝ն՝, իբրև մերձ եկեն ՝ի գաստառն ասորւոյ, զգուշա-
ցին նոքա իշխանքն, թէ կան սակաւն ՝ի մնացս լերինն
քարեալ ՝ի կիպմանս ասորոյ եղիս քաղաքիս անասանի կուռ՝
դիմանեալ և պեհերելոյ, զարս գրեալ եմք ՝ի գլ · Բ · երես ·
210 · ուր գտնիցի զասելն · և եկին անդ առ լերամբն լինն
ակռանք ալքերաց, յարմն և ուղղին կողմն ինանկեան · Եւ
ամն գրիգոր եդ ՝ի մտի գնալ անդր, և կործանել զկաստան ·
Զորս ասասնոյ վերայլեալանկեալս զնոսա, որ յայնժամ ը-
ղձին էր, թէ եկն ՝ի բանակ մեր և իշխանն հաշտեցուց,
որ ՝ի որոշ մկրեանն էր զնեա հեթանոսական գիշատչաց ·
և խնայեալ զիրաս սնոյն գրիգորի՝ վաղվաղակի ՝ի ծածուկ ա-
զգարար քրիստոսական և յերանցն զոյանաս գուսանան սնոյն
և ասելոյ · Զոյն իբրև իմացան նոքա, ահաւորեալ գինե-
լոյն բարձին զգարդս և զպանձս թագաւորի, և թաքուցին
՝ի տանս զեռնոսական · յղեցին փութանակի պատուիրս և տա-
ղարան ալիշատոյ և ասելոց մի-հնոց՝ ժողովել ՝ի միասին
բազմութիւն, և զգիմ տալ սնոյն գրիգորի, և իշխանացն՝ որ
ՀՆՈՒ · Զոտամանալ տալա զոյանամեղոյս խրատանց, զոմանս
հրդեհ ՝ի գոտանի ՝ի շտանկ ապեհատանեալոց, և զմանս ՝ի սեր
անաստանական մոլորեալ · Լիցեալս և քրիստոնեա նոր ալանն
անասն և որպէս նոր գիտեալ, պնտու վառեալ հանդերձ լ-
ուրերգելոյ ապարանք՝ մեռցին ՝ի բերի փասամ ուս լերամբն՝
հանգեալ կամաս ասանին ·

Լոկ ամենք ՝ի նոսանոյանցն հոյոց՝ որք ՝ի սեր գրիգորի
եին, իշխանն ասնոյանեալ, իշխանն սանեալոց, և իշխանն
ոնդեալ սանն՝ հաստատեալ, ՝ի բան քանակի իւրեանց և
ոնք հարիւր ապարանք՝ խոտոյին յոյն կոցին · և ոչ գիտա-
լով պատանեան քրիստոս՝ անցանեին սա լերամբն · Յայնմ
փոյթն քրիստոսեան ոլանն, և սրդի նոր գեմ ապ յանկարծա-
նի գանցուցին զիրս, և գիմեցին ՝ի վերս նոցս · Եւ
սանեալոյ գիրս՝ հայոց, ոչ գիտեալ՝ թէ ոյս խցին այն
ելն ՝ի ամենի, գիտեցան · և ՝ի գառնալ իւրեանց յետ՝ պատա-
լեցան յոյսն գրիգոր ՝ի ձախոյ կողմանն ·

Եւ երկրն անոնի՝ եկեալ վասանք մեծ ուսոյն կոյ նոցա, ան-
գին սասանեալ գիմեցին ՝ի վերս գրիգորի, և սասպասս տա-
կեալ գրանեան ՝ի ապանեն՝ անցին և գնացին ՝ի քաղաքն, և
պատանեցին որոյ գրիգորի, և իշխանացն՝ որք ընդ նմա ·
Յայնժամ հուսալ նոր անոր բարեաց՝ գնեցին զքրիստոն
գնոյ՝ · և սպանին զքրիստոնան և զորդի նոր, և զբոյն ՝ի (2)
պատանեցին նոր · և եկեալ ՝ի տեղի իմանեանն տգրեալոյ՝
գործանեցին զապարանն, և հրատարեցին զմնացեալ քրիստոն ·
Եւ ամն գրիգորիանոյ տեղի գնացեալ ամենեքին իսալին ·

Եւ չեռ մնաի թագաւորն գալին զաշտիցն ասան՝ որ մասն
եր։ Ի կայր անդ. Եւ նոքա բարձեան զի Լեռնն մի՝ ան-
ուանեալ սպիտերդ պուշան, իբրև Ամ։ գերդաստան պուշաւանն
տեղի։ որ և Ճանեալ էր յանուն վիշտապապն վահագնի, ՝ի
հեղինէից՝ որ սպան զվիշապ։ կամ ի-բրդն վահագնի՝ որ
եհար զվիշապսնոյն։ Եւ էր այն տեղի յաճախաւ զոհից
և նուիրեաց Լիպարեայն հայոց։ որոյ մի խակ է ասեան կոչեալ
ուշիշատ։ ՝ի տեղի շատ աշխի զոհից։ Բաղիրն յերից
բարձեաց զի հեծին յանուն վահագնի կռուիսլ։ զանի զանեան.
Երիարդն ոսկեհատ ոսկերար դից անահիտայ։ և երբարդն
ոսարանն դից՝ այն է ապիրդիսակ։ գարեն լանասանզնա-
ռասարելին։ Ամ ճնեալ էին՝ ի փրկիչն Ջարց ծանա։ բան
արամ առուսիկ համարիսլ։ Ճանեալ ի նոցն յերանել նոցա՝ ի
հեղեղն Ջարց։ սոլ և յիշատակեցուցանի ի ծանանի ասա աշխն
գրոց։ ՝ի ԵՐԵՎ։ ՝ի ՀԵ։

Բարդ՝ երբև հասին յանդիման մի հեծին մեա՝ ի պեան ա-
բարձանի՝ որ է մասն ինչ հեպիրատայ։ զաեղի ուրն սպի-
տակ ջրիկ կառայն։ սոր գոյին ուրեանքն նոցն լոյնանու-
կարարեալ և ոչխանագինեայ վիպի։ և ալ ևս ընթանային
յառաջ։ Բնդ յարանալ ուռեալ ոգին պրկեալն՝ ի հրեշտա-
կէ՝ ոչ՝ փղոսկեալ ետ բազմանն շինել՝ ի նոցն ամբարք
վիշտարան՝ ՝ի մեասանն։ և եդ անդէն՝ ի քարեալ սապա-
նի զմասն ինչ յոսկերաց նոցն։ Եւ կանգնաս սեղան այն
վանք մեսրան՝ ՝ի գրեալ սպիտակի մարդուսարի՝ ի թասանն
առ թոռնիկ իշխանն մանկանեան։ կամ վանք մեսրայ։ և
կամ մեսրաւանք, ըստ յայսմանասարայ։ ՝ի ԹՎ։ ՝ի ԼԲ։ Ի՝
Հայեցք։ ՝ի Ը։

Եւ մինչդեռ գայր գարձ կայր նոցն, հրամայեաց էշխա-
նաց և զօրացն։ զի նշեալ կարձանեցեն զվիճաւանս բազ-
մացն։ բայց դեռ ծանչեցին՝ ի նոցանէ զարասան մի հենին.
որոյ վրն ի լիանալ ու կարարեն մնանել՝ ի ներքս։ և ոչ
խակ զարձն մոլեցարն փլուզանել։ զի և ոչ գարձի երկա-
լեի գձիկ՝ ի նա։ Բարձ սարանեցին զայս՝ զայն գրեալսի։
կացեալ նոր՝ ի հանգիստ՝ խուսափեալ՝ ի վրն մեհենին։ և
նա անարձն կարձանեցաս։ և բարձաւ՝ ի միջոց։ ընդ նմին
կարեան և սարանեալք՝ զի։ զի անանալ ժաղովրդեան ան-
գամ՝ զանի մեծի հոլան։ և հասասային՝ ի քն։

Ցայնժամ՝ ոչն գրիգոր հինն՝ կայ՝ ոնդանալ զասարանն
շինել զեկեղեցի։ ասալ և ուղղեաց սեղան խարհրդոյ։ և կար-
գեաց կատարել՝ ի նմին սեղանի՝ ամ յամի՝ ասն եկեղեցոյ՝
յեսանկարդ ասասր սարմի ասանայն։ ՝ի Է։ ՝ի ԼԶ։ Հանեսմեաբ-
բի։ զայ գամ ամենայն յերիդրդամ կիսարանի զմի հան-

Գ.մկ. ԺԵ
302

գանգեցաւ իւր՝ զնախաւարսն և զշարսն , և զմեղսդին Երկ-
նից ։

Ի . Զ ինեալս ասաց զնկեղեցի և զլուսաւորչի կարապետ-
ական յիսնամեայսն սահմանս , և ասեալ ի ձեռս զմնան իսկ
մեսցեալ հրաշալեաց հարքն սկիզբ կոչանեսցի և պարզ սաղմ-
նապիսեալ՝ անապրեալ չէին , զի սնանասցեն մեսցի յերկուսեան
յարդն , և պահեսցին մեզ հաստատուն , և վերոգեսցեն մեզ զմեծ
մասն նոր՝ ոչխարացն զիսնսին , Լանջեսեալ ի նմին սիրելոյ
և զանազ մի . և Երկոսեալ ի նմանս զերկնս նոր կարասարան՝ զան-
սուն և զկարմիրս հանդերձս ոսկեալս , և կացցեն առաջնորդ
անեալքն զշնորհս սուրբն , զոր և ձեռնադրեալ եղիցուք պա-
և զի մանկանաւն նորս հոգ՝ զանգ , զմեզ ևս յանուն նոր կո-
չեցուս զկրեալ զանգ ։

Զիրեալս սնոսի ՝ զոր գրեալ ի մեզ սուրբ զանգ , յա-
ղագս ինչ շնորհակալ զնեալ զնանսն զոր ընկալեալ ի հոգ-
լացեալ , և պատմեալ զանցս զոր անցին ՝ զ նա ի սուրբն ,
խոնարհեալ առաջի սուրբ ինքն և գոյլ խնամսոն հանձն զոր-
ծեալս ի գլխաւորն ՝ ծածանն զրոյ . զի հանեալ զսաղմ ենն
սան , և մշակեալ սակաւ , և յուսալ սալ , թեկ մին ի մշա-
կացեալ՝ զոր խնդրեմ , և եղիսուցեալ կամ զաղագ՝ եղեալցն զե-
ղանգ՝ եղիսակաւս նեղաբարեալս , և մին ն տիսմեկան և
պիսկաս սակաւեցաց , զոմն դա խոկ սան զոմիկ ըն-
հանուն՝ զոր՝ սան ի սարսեալ զոր զրեալ
զանգեալ զաղանեալ՝ զիմ սալ զաղ սարսեալսն սիսկ ,
և ի ձեռնադրեալ սոյն սրսեալ իւրաքանչիւր զաղագս
զիսուրիկ՝ մեզ սրեալ զանգեալ սիսկ զանգեալ ։

Գ Լ Ո Ի Խ · Ի Ա Ն ·

Յոգոյ՝ Ոգեալ սիսկ զանգեալ զաղագս սրսեալ և զաղագ ,
և զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ ։

Զ սկսեալ սրբոյ հոգոյ՝ իբրև լսեալ զդասեալ սիսկ
զրեալ զրեալ ի կենսագրեալ . հասեալ ի իւր զաղագն սի-
կեն և զանգեալ զանգեալ և զաղագեալ ի զանգեալ
զանգեալ զանգեալ՝ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ
զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ զանգեալ

302 զ՝ Հ՝ Ա՝ սա ասին եկիրատ գեանց՝ բազում՝ խնդալիսամբ եմոյծ զնոս
յաւուն։

Ընդ սկսաւ երանելին վերատին քարոզել, և ամենայն ժամանակաւ մարդել զնոսա զանազան և զանազան խակ յանդուգն յաւն միրատն։ և եդ ոչ պակս։ և յայնմ՝ միջոցի նիկեայի շինեալ՝ ի նմին ատենի՝ հանդերձ անդ զինուցեալ մասն նոր։

խաչաց սրբոյ յոյժանոս և անձանոպինոց։

Ի կատարել աւուրց պահոց պատարագաւորքն՝ էջ սրին գրիգոր հանդերձ խաչաւորաւ և ՝ամ՝ ընտանեաք նոր և բանակաց զորոց յոյժն երիրատաց։ և յաւուրսն պահոց մկրատաց զնոս ի գեսս ունէր։ Եւ և նշան պատանելի երևեցաւ։ զի՝ ի միրատնն՝ լոսս գրեալ ապամանդեալսն, որ և խաչի՝ նոր յայնմ պահս՝ ի անգամ անդ էր, զտեղի ասեալ Քարտ գեասն՝ զարձան անդ ոչն՝ կրանին։ և լոյս ասասին և երևեալ՝ ի նմանեալն սեան՝ եկաց՝ ի մի՝ քարս գեսոցն, և տեսել աղաստակաս խաչ՝ ի մի լուսեղին սեան։ և ոչինչ ասասի էր ծագումն լուսոյն, միայն նաև ազնուցանէր և զարդարէր զնոսաղոյնն ասեղանն։ և իւրն ասուն՝ զրաղաներ՝ զոն զրիգոր, շրջան ասեալ՝ ի մի գեսոցն՝ շուրջ գնացեալ կամէր փարեր։ Ը՝ որ զարձանեալ սանեանցն՝ բարձրացանին զօրնուն՝ ի փառս։ Ի՝ այլ՝ ի միրատ սրին գրիգորի զարդատ սրբոյ՝ փոխեաց գանուն նոր, և կոչեաց յոյժանանս՝ ի պատիւ յոյժանոս կարապետի։

Ընդ սպասրիկ և գայլ ևս սատ բնոյն գարարեալ անդէն՝ սրն գրիգոր՝ յոյժ՝ աւուր միրանի գործեցուցանէ այլոց պատանեաց նեկեղեցոյ գանհարանս բարձրանի տին հոյոյ, էջ ՝ամ՝ ելեալ՝ զորեր հոգոյ բիբ։ Ի՝ քանի անդ՝ ի բարձանն լուսաշնամ՝ աւուր նուաստարի ազնարհաց զարձանեցն ասեն կատարեալ՝ ի Ձեր հեթանոսաց։ զի ինչ շինեալ անդ բարձրն և սեղի հիբրանկաղանի՝ ի պատիւ մարտիրոսի, քանի՝ ասեալ գրեցաք՝ ՝ԳԼՀ-ԴՀԷ։ 357։ կորդեալ՝ ասն գրիգոր փոքր ինչ ազնի՝ ի նմին աւուր ասի յոյժ ասնել անդ ասնալ զասն նորատաց տեսն յոյժանոս կարապետի և ամենասրբոյ հանդերձեալ վիճակն։ զոր ոչ՝ ասնանի յետ ասնի սրոյ գայլեանց։

303 Զ։ Զասրն արարեալ՝ ոչն գրիգորի հանդերձ ի՝ գրաւ՝ ի փաղարապատ, ձեռն էարկ շինել զՏոյանոյ եկեղեցին նիքիրանեալ։ ասի զրն ասանանդեցաս։ ՝ԳԼԷ։ 375։ զորոյ զանոյն պրանալ միայն պատեալ էր յատաշնեն։ և՝ ի շինուն ասան ասանանեալ՝ ասնեալ ասի ասի ասանանաց ասն եկեղեցոյ, այն է ասն զաղանեալն, զոր կատարեալն՝ ի նուաստարս վերասիրեալն։ Լաստեալ՝ ի նմին ժամանակի և զայլ ասնս ասնանանանանեալ

զամենեսին ՝ ի յանձնաց · Եւ նա զամենայն հանդերձեալսն և դայ-
մանեալսն առանձինն ։

Օ Եռաբեր. Յորժամ ՝ ի վաղագոյնսն էր տգեղ գրիգոր , հասին անդր
Թադեոսն ՝ ի Կեսարիայէ , և մատուցին նմա զիմաստս նգիս
վանականաց · և էր այն պատասխանի Թադեայ նգիս գրիգորի ·
յորում՝ յայտ առնէր զանգ , Թէ առաքելի զերկրիսն գաղա-
կերտս մնասին գնալ ՝ ի տերէն Մեսանկեան հանդերձ քա-
ռասուն ընտիր ընկերաւք՝ կալ ՝ ի վանսն անդ · և յորդորէր
եւս զգրգն շինել և զայլ վանսդայս , և հարգել ՝ ի նոսա կրմասա-
բարեսն կանոն ։ Իսկ մեր եղիազարու ասէր , Թէ Հայաստեալ
՝ ի Հերուսիկոսաց փոխեսու ՝ ի հաւրմ · և զտիմոթեոս ասէր
ընդ՝ Թէ գնացեալ է յԵկմ մեր Թարգմանելոյ գրաւորսն
ուսանիլ ՝ ի յոյն բարբառ ։ Օ պարսիսն ըստ ասելոյ նգիս
գրիգորի գրեաց Թուղթ հանդերձ տրգատայ առ հրամայա-
ցուս և առ տիմոթեոս գալ ՝ ի Հոյաստան · քանզի նոքա յայ-
ժամ ոչ ժամանեցին ։

Ընդ խան Ի նոնիս։ Ի մեսանեան ընդեալ հրամանաւն գրիգորի հանդերձ թարգա-
մամ գաւառաւն և ՝ ի քաղաքս Ծին Հայոց՝ մինչև զնա-
կեսուն , և հասատանք զամենեսին ՝ ի հաւատս քրիստոսի · հանգնեալ
տեսին զեկեղեցիս · և յոյս եկին մեհենքն՝ սրբեալ և սա-
հեալ առեալ նոցա · և ձեռնադրեալ եպիսկոպոս և քահանայս և
պաշտօնեայս եկեղեցւոյ ։ Եւ հրամանաւ Թագաւորին գրիգոր
քրիստոս · զնոյն բարբառ մինչև Յոլովիսն՝ կոչեալ՝ ոստան
գաղարոց և վարժարանս՝ ՝ ի երկուս դասս բաժանեալ , ոմանց
ուսանել գաղարոն ասորոց , և ոմանց գաղարոն յունաց · և
՝ ի տղայոց դրան միանգամ ուրեմն և ուսանիցեն տեսանելի ,
Թերեւն է իսկապէս իւրաքանչիւր մատեանս · և զամենս ՝ ի նո-
ցանէ քան Ծիկին ձեռնադրեալ եպիսկոպոս ։
Հայոստանի գրեաց քրիստոս մին էր սրբոյն կամ ոչ կամ ,
որ եղև Եկեղեցոյ ՝ ի կաղմանս եպիսկոպոսաց · և ոչ ամենայն
ազգաւ մնան , որ եղև Եկեղեցոյ ազգանի գրան · և միւս եւ
եւս ասասիս ասեն , որ եղև Եկեղեցոյ քանանց · Է որս և քա-
ռասս , մնեղեն , Եւանգելս , յոհանեսս , ապոստոլս , ապոս-
Թելս , ապոկալիպս , ոնատիրեն , և այլք բազումք , որք յորդ-
ուցին զրանց ընտրեալ ապաստանեալ Եկեղեցի ոչ ինչ կամ-
մանց , և որ մեռանիցեն ձեռնադրեցան և իրարանցան եպիս-
կոպոսանք ՝ ի լուսաւորչէ մերմէ Է մեր տեղիս Ծին Հայոց ,
ասի՝ Թէ Եղեն ասելի քան զարանք հարիւր , Թ ասողելոյ
ազգանանալեալսն · Յեռն · 381 · և մեծին վարդանայ ՝ ի պա-
հանաւորութիւն · և յայսմանաւորաց · ՝ Խեռ · 30 · Եւ ըստ
ասելոյ խորենացւոյն · Է · 88 · Եղեալ զամ կարգեալ Ծին Հայոց
Եկեղեցի և վիճակ · Մինչ զարգանի անհամարքանանալոյ ։

Գ.Մ. գ.
303.

Լուսաւ. ։ ԺԷ.

Գ։ Եւ զի՝ որոն զրիգոր զաղուեսն հոսեալ ի բերանոյ սրբոյ
հաւատացին ի քրիստոս ։ Յերեսուներորդեաց քահանայս մի-
տուցեալ՝ ասի՝ ինդրելին ի նմանէ ։ Թէ զինչ գործեսցին առ-
ի գաւանել զգարման զիտալիս՝ անձանց և ընտանեաց իւ-
րեանց ։ Յորժամ ասէր՝ ի կիւրարքաւորեալսն էաք ։ ի զրկեալ և
ի պղծոց՝ ոչ սենեաք մեզ ուսանիլս ։ իսկ այժմ ասասի՝ կա-
ցուցեալ սենել ։ զի ոչ կիսեմք արհեստս ։

Լսեալ ոչն գրիգոր ։ Ի սրտի զրեալ՝ զրեն սոցունք ի կանոնա-
կան հնուս ։ Բերեալ ։ Բոսեցուս ընդ ՝ն և ասէ ։ ։ Լուք սր-
։։ գենակ իմ՝ մինչ զգաւ ։ Ծուսալ ցիք՝ ոչ կենդանոյ և
։։ Ճշմարտի ։ և դայրն ձեր զկիցիք ։ Ի նոս բարեաց սրտիցն ։
։։ և զիրերին խորհեցարք՝ որ զմեր ասատ ։ Ոչ զի հոր ։ զայն
։։ օրենսն և զուսակսն և զկեանսն ինդրեցիք ։ Ի ոսկ ։ և.
։։ ապ յանիրցի մեզ ։ Լսեալ զասեալ ընդ ոչ զրաւն ։ Ի սա-
։։ ճարի ասելեալք՝ մեզ եղեալին օրհնութիւնք ։ Ի ժողովրդոց
։։ ոչ ։ զոգեանակ ոչոչ զրեցեալ ։ զոչ զրեալ՝ զոչ հաղորդ-
։։ զեալ զինեալք ։ Ի՞նչ ։ այժմ՝ ոչ. զասասարանն երեխայ-
։։ ոչ ։ (զոչ են աւուրք սրբոյն ։ զասասարանն ։) ։ և զոչ զեալ
։։ ։ ։ զանոյեալ զասոյն ։ զրեալ զանոյեալ զոչ հաղորդ զաս-
։։ ։ նեալք ։ Ի՞նչ զեալ ։ Ի՞նչ եղեալին մեզ երեխայքիս և զասանարքս
։։ ։ Ի խորանեց և յարմեաց ։ Ի ժողովարանն ։ և զասանարքս
։։ ։ Ի զեանեն և յանարեալ ։ Ի՞նչ սրբ մասուցանեն յեկեղեցոյս
։։ ։ զաշերս յարքուսաց կամ ։ Ի խաշանոյ ։ բաշխել աղքատաց ։ առ-
։։ ։ ։ զեալ անասի մեզ բաներս ։ և զասբ և ասի քահանայքս սա-
։։ ։ ։ զեալ ասասանարս էնդիեալ ։ Ի հասոյ եկեղեցոյ ։ Օ այս ոչ-
։։ ։ ։ սիս կարգեալ զոչ զրիգորի՝ եղ սրեան քահանայից ։ Հա-
։։ ։ ։ ։ զասարեալ զոչ զրիգորի ։ զոչ եկեղեցիս ։

Հ։ Ի՞նչ զեալ ։ Ի՞նչ զեալ զրիգոր և զբեալ ։ զանարս և զիս-
։։ ։ ։

յամ՝ տեղւոյն մեծապէսն ուսումնական ուսումնասիրութեան, և նման հրամայողաց յայնմ արդի ամենայն՝ ասելոյ թուրց, և որոնաց մուտքեսցին զի ամենեքին զաստիճանն 'ի հաւատս քան · զոր և յիշեալ ա-
զամանս պատմիչ յանուանց · գիրք · Բ · գլ · 8 ·

Զի արժան է և դիտել, զի Եբեսիոս ընդհանրապէս ոչինչ հայոց յանիրաւ հաւանս երկանց հայն մերոյ սեպն գրիգորի ծագիկեան 'ի կրնա ասելոյ՝ այլ զիրաւ և ասանք ինչ յերկ ասելոյ հայաստանեայց՝ խոսան 'ի հայոց և յոստ ազգաց՝ մուցին 'ի հեթանոսաւեն 'ի ծնունդն · ընդ որս և ալեւոր գիրք կրնեցեալ՝ մերմ 'ի ասելոնս միջոցեալ · որք կացին բազում ժամս 'ի մանրաւեն խարեանց մինչև յա-
ստուածեղեան հոգեշաւոյն, և ասեր հեր։

Գ. Զեռ որոշեալ ասելոյն ոչ ոչ գրեալ զնոսն 'ի գրեալ զնոսն հայաստանեայց ասելոյն՝ գրեալ ասելոյն մարդոյն · և զնոսանալ 'ի մերոնս և յանուանս Հայներ յոլովս և 'ի պահս, մերմ ընդերոյ ասելոյ՝ զոր ասեալ 'ի մեծասանաց, և մերմ ընդ ասելոնն · և ասեալ ասեալ եկեալ յայրերն ասելոյ, և հաստատեալ զնոս 'ի բազմերանսն ասելոյն մերոյ
ասելոնաբերեալն գրեալոյ։

Եւ 'ի միում ասելոյն զնասելոյ ասելոյն հրեշտակն ոչ 'ի լեռան ասելոյ 'ի դրասնոցեալ գրեալ եղեալ ասելոյ զոյս կոյս մեր քանեալ յայրն միում խառնեալեր զա-
թոյ · և զիրն եղեալ ասելոյ 'ի զանանելն ասելոյն՝ քանեալ զնոս եղանելն · ասելոյն և ելեալ ասելոյ գրեալոյ ասելոյ 'ի յայրն մանեալ բազում՝ ասելոյ ասեալ ասեալնալոյ Հայներ։
Եւ 'ի յանել նոր երեսեն՝ կարասելոյ յայր 'ի նոս երրորդեալ ասելոյն ասելոյ՝ 'ի զոլ նոսս ասելոյ զնոս ասելոյ ասելոյ
լայր ասելոյ գրեալոյ ասելոյ ասելոյն։

Զեն ասելոյ գրեալոյ, որպէս գրեալոյ 'ԵՎ · ԻԸ · ԵՐԵ · 367 · երիս ասելոյ 'ի կարգեալս ասելոյն յանուանց · ասելոյ ասելոյ յանելոյն կարգեալ գրեալոյն, ա յայրերանելոյն կոյսք ելեալ մեռեալ · և կրասելոյն ասեալ ելեալ ասելոյն · ասելոյ ասելոյ զոյս գրասելոյ ասելոյն ասելոյն ասելոյ Հայներ յանանալոյ · և զեռ ելեալ ասելոյ 'ի հայաստանեալ, ելեալ ասելոյ գրեալոյ ասելոյ ասելոյ · Զոր ասելոյ ասելոյ ասելոյ 'ի հայոց ասելոյ ասելոյ ասելոյ՝ ասելոյ հայոց հրեշտակ ելեալ ասելոյ 'ի ասելոյ գրեալոյ հրեշտակ՝ ասելոյ
ասելոյն ասելոյ ելեալ ասելոյ 'ի գրեալոյ, ասելոյ ելեալ։

Զ. Զոր ասելոյ ասելոյ ասելոյն, ասելոյ ելեալ յայ- 318
և գրեալոյ ասելոյ զնոս գրեալոյ ասելոյ ասելոյ ասելոյ, և զնոսն և զիրեալ ասելոյ զասելոյ զասելոյ ասելոյ, և զրասելոյ զասելոյնալոյ հոգ զեռասելոյ ասելոյ 'ի հոգասելոյ յա-

Ընդ որս 318 նայ՝ ինքդիր և գտանել զբերդս սոցա լուսաւորչին։ Լուս ելն
գնացեալ գտին զքիթանեն ի հիւսիսոյ կողմաց, և զարթ-
տանէին յանապատն միում։ և հարցեալ ուրեմն հաւանեցա-
ցեալ գնոցա՝ առեալ ածին առ արքայն։

Ընդունեալ մեծապէս ցանկացեալ արքայն ընդ գալուստ նոցա՝
եւ զերիգոնին գնոցա ի իւր, և գնաց ինքդիր զտեղի ս-
ուանձնաւոր՝ որպէս գրիգորի։ մինչև եկն ի գրանդաղեաց գա-
ւառ ի տեղիս լեռան ի յայնմ ժամանակ կուսին։ Որ սե-
ռեալ արքայայ զկամեղին գրիգոր՝ ասացեալ գնոս, զի ս-
բոյժեսցուք ինքն ստանալոյ յանձն կալ և մեզ միրա ի քա-
զաքի, ձեռնադրեցէք զեր փոխանորդ իւր զարիստակէս։
Պատասխան հաստատեալ ոգին գրիգորի զինդրաճանաչ արքային՝
ելի ի լեռնն տնաւ։ և եկեալ ի միջաղաքսն՝ ձեռնադ-
րեցաց եպիս զերանելին արիստակէս յամի ՅԺ։ 318։
և ապա ուսեալ զնոս ընդ իւր՝ գարձեալ տեսաւ զՅՊՏ-
ենոյլ քաղաքն՝ ոչ առնել իւրում ժողովրդեան։

Ստանեալ ի պատմել խորենացոյն զարիստակեայ և զիրը-
թանիսի։ Է գլ։ 77։ զարմանալի ընդ նոսա և զ նոսն գրիգոր։
* Ապրիլն ասէ հոր աբանելոյ սորին զարմանալիք առա-
,, ուել քան զառաւել։ զի ոչ նա ինդրեաց (՝ի սկզբան)
,, զարդեան, յորմէ գարձան զ՝ որդուոյ, և ոչ նոր յա-
,, բան առ նա։ և ոչ գրեթէ մի երկիւղ հաղորդանոցն։
,, քոյր և ոչ՝ ի քահանայութենէն և՝ ի փառաւորիչ հօրն՝ երև-
,, եալ պերճանոյսն նորա։ ։ ։ անապատին և սուրբ սանդանանն
,, միայն հանելոյ։ որք ոչ զարարեն յիրեանս ձգեին, այլ՝
,, պատրեն զնետ նոցն ընդ ածաղաւ։

Է։ Դեռ եղանելի Թագաւորն արքայն՝ որ և յոմանցն, բազարանն զանազանեալ առաւաղորդ լուսաւորչաբ սնոյն
գրիգորի և արիստակեայ՝ որ քան զայր առաւելագոյն ի հան-
դես առաքինութեանն։ զորոյ զիրոյն Հաւատոյն և ուղղափառութ
ի գանձն առեալ ասենապետն նորին արքայն ուրեմն ոչ եղեալ գրե
տեղս։ 385։ արդեաք։ * Դասեր ինքն արքայիս բարե-
,, պաշտութեաբ ապաստանելոյ զ՝ աղանդաւորսն Հաւատոց՝ ի
,, քո՝ երկիւղած գառնութենէ։ որոյ անդիմադրելոյ և մարդեղ
,, ուեալոյ հրամանաբ, և ցանկալի եղեալ օրինապահն
,, կուրալ, և բարեաց արիւնոյ ուսմ ՅՕ։ և անդէն ի նմին
,, ուշ եղեալ փառեալ ընդ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑ ՅՈՒՍԻՆ գրոց։ զի
,, յանտեսին Հաւատն գաղանն երկրորդ բնութեանն յաստ-
,, ուածոյն էր անգամ՝ ասաւել փիլիսոփայական մտաց հան-
,, ճարակութեան, զի ուսեալ էր զայս։ որոյ ընդդիմակաց և
,, զնարդն երկրաւոր պարգևացն։ որոյ առ ժամանս լա-
,, սաւորեալ, և Թեոդորոս Թեսաղոնիկեցի եղեալ ՅԾՏՍՍԵՐ

Հրամանն։

Գ.Մ.Գ.
318

„ Հրամանացն պրկեսցեն, և նոքա պատասանք զանձն յար-
„ դանել, և ոչ ունուրանեսցին զանձինս ի ծառայութիւն
„ ոչ մարդասիրին դրձեալ, մերկացեալ այնուհետև յա-
„ հեղանատիրս ցանկութիւն, առեալ զնոսն դրձեալս
„ խոյին յանձն էր · և պաշտել զիրն սահմանեալ խա-
„ ղերայն՝ հաճել դիրտանացն պրկեսցին, զիրն խաչակիր դի-
„ դին քան զանկերանացն հեռանել · Լու սանձին իւրաքան-
„ կեալ սահմանս զանգ և զանձանքն ազատեալ մեղմս մեռանել
„ մեռանիս, և. բազկատարած պատասանս առ Ծն, և ա-
„ տաուս Հանապազաբաղեալ զամ ազնարհին խրոյ · սա-
„ սեն և զամ խոր խնդրել, զի մի յիրեսցին մերկ, որ գա-
„ ասին ոգեղեն յոյժաւ որ ի հնաւ անոյ պարեալ ·
„ Լու բազում և ոչ սաստիկ պատասանսաբանեալ յանձնեցան.
„ ցեալ աստանդանագրեալ զիրարանն հպատակաւ ցուցեալ,
„ և. Ծառայեալ լաս ասեղանանն վերեալ · և պարտ-
„ խարանեալ և զգաստացեալ զրանաւոր վարաւք յառաջ-
„ զէմ լինել ոչ ազգաւք յոչ պարծս բարեաւ նի, առա-
„ ել և պարծառացուցանեալ զիրարանն առաջարկեալ ·

Լուսաբեր
Եկեղ · Ե.Ն ·

Լուսաւոր պատմագիրն ասէր՝ թէ ի սոքանէ ծագեալ էր ի հոգս քրիստոնէութեան, և փայլեցուցեալ նոքա ի կրօնս ոչնարարութեան, միանգամայն և բարեկամ հաւատացեալ, մանաւանդ ասելոյ բանիցդ ի մէջ հոգոց զի քրիստոնէական հաւատոց նոցին պրկեալ պատերազմ. և ի պատուոյ ժամանակ յերեսաց նոցին վանեցեալ լայր, և խղճագիտացան զոր էր · և դարձաւ նոր ի կենաց յիւր · Լ. Հաւատ յիւրոյ զառն մարդասիրութեամբ բարձաւ ի հենաց · Լ.Ա.Լ թէ յոյժ ուրախ եղեալ իցէ սոցա պատերազմ, ոչ և յոյս · Թէոդոս սիրելիներս գոնէ յամի ՌՌ · 315 ·

Վերի նոր և յոյսանուագս Հայոց · գիրք · 30 · երես · 51 · Թէ նուազ լիցիմաս բանուսոր ի նոցն ուստրս զարտեալ ընդդիմ Հայոց զոր քրիստոնեան նոցա՝ գոտարեալ զարտաւն ի զարաց նոցին ի կուսմանս նիկոմիդեայ · Գրոցն յոյս Տոյլ · ասի, զոր յիշ խորենացին · Է · Ն5 · թէ լիցիմաս զրուցեալ ի սերունդս սրբոցս մեր Թորգոմայ՝ ոմն ոչ ոչ զարանն ի Թշնամեաց · քանզի դիտեր, նեղ առեալ ի սոր-
„ դարդ ոմ՝ ասիպարիա ·

Գ. ԳԼՈՒԽ Դ.

Հայոց պարսիկաց գրիգորեանցն հաւատոյ, և զանազան ապէս, և գալանդեանցն լսելոյ։

Գրիգորեանցն հաւատոյն մերոյ լոյսն՝ որպէս լուսաւորեցաւ աշխարհս մեր։ Նոյն և յաջմ առեալ զիւ ի ժամանակի սաս աստուծոյ և պայծառացաւ ի փառս քոյ ոյ մերոյ։ որոյ սուրբքն և մերոյ պատուական դատեցուք սակաւուք տալ աստանօր զծանաճուն ինչ գրեմանն։

{306} Ի լուսաւորչէն ազգիս մերոյ ի հինգերորդ սահ անգ, ոչն ի քառասնիներորդ ամի թագաւորութեան Արտաշիրոյ։ յամին։ 306. թագաւոր յարեաւ ազգն Կոստանդիանոս։ և կամեցեալ ի բաց վարել զբազմակալութիւնսն զոչ միայնոյ զնոսա քաղաքն զԺուարկ։ և ոչն ինչ ի գիտել իւրում ի վերն ելեալ զքաղաքն զոյսոր՝ մարմնոյ լիներ զհանապարհն, թէ զի յԵնոց ամսոյ իւր թիկունս արասցի։ զոչ խաչանման պայծառագոյն։ {312} ելանելեալեցեալ։ յօրն ԺԲ երեկ՝ գլուխի նշանագրութիւն։ * զոչ ոչ յաղթեսս ॥. և ի նմին գիշերի երեսեալ նմա ի տեսլեան՝ հրամայեցաց գրոյսդ խաչանիշդ կրել առաջի իւր։ զոչ իւր։ զոչ և գաւառ նա յաղթեալն յանի։

Կրկին ապա առ ինքն զաւանեալն և զարս խոտաւանս ի գրիւանեանցն։ և վերադարձաւ ելեալ խորհրդոյ քաղաքն։ և քանզի հաւատացին, եկն ի Ջիմարիա ուսանելոյ։ և յետոյ մկրտեցաւ ի սնոյն եպիսկոպոսէ։ և դարձուցեալ զամենայն {317} (1) զոչ հայանանոց։ մարդ ետ և զՀալանիին, և զարդոյ զարդարանս ի գրիւանեանցն, թաղեցուցեալ մոյր, և անդ գրեցեալ զեկեղեցիս։ զոտոյ ասասցուց յամ ակոն իշխանաւորք իւրոյ։ և հրամայեցաց Թագաւոր զնուագարանսն և զանազան զարդարանսն հանեալ։ Ասեալն և զայր ոչ գոյին հեղեալ հաւատացեալ ի նմա, և զնացեալ յեր՝ եկիր զեր խուսն յամ ոչն։ 327. կամ։ 317։

Եղ այն ինչ և զայս կայսրն ի սոյն հաւատս։ քանզի մեր յարկերայ երբեմն հրամանեալ նոցանք ոչ ոչ եկեալ յոչ զոյս, կամ բան զանազանեցեալ յանուանց։ զերի վարեալ, բնակեալ ի մեծիմեռ, և ելեալ անդ. զարդարեալ, և աւանդեալ լուսոյ զաքանչելիս ի մէջ ախոտաձեւաց։ Այլ եղև ի հիմնադրեալ երդոյ զոյգին վասն միհրանայ՝ եմոյալ հիմն եա ոստանդ զամենեին առ բոլոր թմբի կանգուն։ և ոչ

Խորենացի։ Դ գրքի։ գ. 28։
Ագաթանգ։ գ. 20։
Խորենացի։ գ. գլ. 3։
Բուզանդ։ գ. 80։
Թորոսիսի։
Խորենացի։ գ. գլ. 24։
Ագաթանգ։
Խորենացի։ գ. 29։

ինչ օգտեցաւ 'ի գլեալս նոցա. ապա իրրև թելփն և առ սՔՀին նոանեն, խալանՔեալ նոր 'ի վրայ մանկանն՝ ասէ. քո՝ որ գալոն առաջացայց, առաջացուցայ և զմոնուկս զայս. և նոյնժամայն քակեցաւ մնուկն 'ի հիմանգսեՔն։ Եկեալ տեսուց հիմանգսացաւ և Թագաւորին, և կալեաց առ ինքն դարբասին նեանն. այլ 'ի հիսուսարիլ նորա վրայ խոնարհուն՝ ասին զՔագաւորին յոտս նոր. և նա ալՔԵՔութիւն քաջեցաց զնա։ Այսոր տեսեալ մինդանայ արքային զրաց՝ մեծարեաց զարքասին, և պարգևս առատս ետս նմա. և 'ի լուսնալ նորա՝ զարմացաւ յոյժ, և պարՔեաց 'ի մահ զիրեն։

ՆեՔանել ապա յաւուր միում միհրանայ յոյս՝ Եկաց 'ի վրայ նոր մեգ և խաւարս սաստիկ. որով և մոլորեցաւ 'ի ՔՔՔին, և սկսաւ ոգոդակել առ լեռն խոր. և ապա եկեալ 'ի միայ յիշեաց, զոր ինչ յաղագս արդասայ լսՔեալն էր. և երկեալ՝ ՔՔ գոյր։ և ինքեան պատահեցեալ ինչ ոչնոպիսի. վրայ գիմեալ պատասանք առ ՔՔմայիսն ՔՔ, զոր սրուտ լսՔեալ էր 'ի նոանեան, խառնարարեալ՝ գնա միոյն պուսանել, եՔԵՔ վասասեցի. 'ի նմանէ խաւարն. և 'ի կատարել ինդրսՔՔնոյն՝ դարձաւ 'ի տուն, և կալեալ առ ինքն գնաանն լսՔաւ 'ի նմանէ զգանս հաստատս միՔՔմիրն։ և դարձաւ առ ՔՔ, ինքն և նմա ժամանեալ իւր։

Յոգ նոանեն առաքեալ զարս ոմանս առ սրն գրիգոր՝ ծանոյց նմա զլրանումն միոյ. Ի զ զարմանալ սՔՔն՝ լՔեալս առ նա հրաման կարծանել զարահիրս հոց, և դնել 'ի առելն նոց զոր խոյն. և սրբուհին նոանեն։ կատարեալ զՀրամանն Եբանելոյն գրիգորի Եբարձ զմեծ կուռ նՔ զարամիրն սրամազրայ, որ կայր մեկնար 'ի քաղաքն յայնկոյս գետոյ. սրուն յամաստասան. Եպիսկոպոսանեանն վերք 'ի առնեալ իբրեաց։ Այսպէս Եբարձ սրբուհին և զայլ կուռս նՔ. և կանգնեաց 'ի վրայ միոյ յարևելից կուսէ գիշերեալ խալ մի։

Հեսեալ միոյ ՔԵ այն խալ մոգարդ և անՔերպարան ինն է, արհամարհեցին զնա. ոչ պիտեր լի է ասեն անառուս մեր։ Այսպէս յաղՔեալ սրբուհեան՝ գՔուցեալ ՔՔ 'ի նա՝ երևեցեալ լեռնանց սեն լուսատեալ ամպոյ, և լցեալ զրլուն անուշահոտ խունկաՔ. ուր և լսեալ եղև ձայն երկոյ, և ծագեաց լոյս ՔՔ ձեռ և ՔՔ մեծուլՔՔ փայտեալ խաչն, և եկաց 'ի վրայ նոր, բայսեալ երկոտասան աստղ զոք. որով զարացեալ ամենեանցն 'ի հաւատս երկիրպագին սՔՔ խաչին։

Դեռ ոչ սարիկ տեսլ կացեալ միհրանայ սրբոյն 'ի սրբուհեան նոանեայ զարՔեակ ձեռ ՔՔեղեցեցաց քրիստոնեից հրամանս ետս չՔՔել զեկեղեցի յԹՔն վրայ. և երբ ՔՔմինչ պատրաստեցաւ,

Լ՚ի գլ
{317}

անցաւ , և սկսան շինել , ասի՝ թէ 'ի կանգնել զբնակ
'ի մէջ տաճարին մեքենայիւք , զոմն 'ի սեռից անտի լինա-
ցին 'ի վերս առնուլ . և թէպէտ յանկարծ աշխատ է-
ղեն բազմութիւք գործաւորաց , բայց չեղև հնար շարժել
զնա ։ խրէցան պարանք , և խարտակեցաւ մեքենայն , և սիւնն
կայր ոչ շարժեալ ։

Օ այն խնացեալ սրբուհւոյն նաւնեայ՝ 'ի ներսն գիշերի գնաց
անդր միայնակ . և կոչեալ յարսեն՝ աղաչեաց զնա ցու-
ցանել զարանդերիս իւր նարահատաւ աղջին ։ Լաւ ահա սիւնն
այն ինքնին 'ի վերս սաղմոս կանգնեցաւ , և էկաց առկա-
խեալ 'ի վերս խարսխին յօրս առանց շարժելոյ զխարխին ։
Լցին անդ 'ի վաղիւ անդր թիզն հանդերձ հարսարապե-
տաւ խորհիլ զայլ հնարս զոր սեռանն ։ և իբրև եռես զաբան-
չիլսն՝ հիացեալ յոտիւն ըմբռնեցաւ . և 'ի խասիլ ոչ զարս-
մայմամբ թէ հարստարապետն , մեղքն յանդիմանն ասելն-
ցուն սիւնն այն էջ նստաւ 'ի վերայ խարսխին ։ Այնուհետև
ամ բազմութիւք տրն գտան անդ , գաւազանն մեծառայն , և
ասին . ձշմարիտ է այն սամ , զոր քարոզն նաւնեայ ։ և այսու
աւուրս հս հաստատեցան 'ի հաւատս ։ և խնդութիւն կանգ-
նեալ զայլ հս սիւնն փութով վերոյգին զշինուածն տա-
ճարին ։

Լ՚այս աւուրսն մինչդեռ հրեշտակս թ յարգարելոյ արբուհ-
ւոյն առ արքայս նոսա առ կայսրն կոստանդիանոս , և խնդ-
ութեամբ 'ի նոցանէ առաքել յՏ իւր զմիպիսանս և զբահանայս ։
Հուատոր ցուցանելով նոցա՝ թէ 'ի քաջարարան հաւատա-
գնեալ են 'ի քրս ։ Լցնելոյ յայնմամ եպիսկոպս և քահանայից
մկրտելին զնս ։ և կարգեցին 'ի Տն զսէր պաշտամունս եկե-
ղեցւոյ ։

Լսակ սրբուհին նոսնեայ յեռ լուսաւորելոյ զմիրս՝ ելեալ մա-
սի սկսաւ քարոզել մեծի և յայլ ազգս մինչև յՀն մինչ-
քեռոց ։ զարս զարմանալի գործոց զարդիւնս 'ի մէջ բերեալ
խարենացոյն . Է ։ 8 ։ զրկ զնմանէ ոչապէս ։ Լ՚Հաւատանք
ասեն ոչ յանարգակ լերգանն՝ շրջելով անարգանաբար և առանց
ոսկերգաց ։ առաքացեալ յՀն՝ և ոչ 'ի սմա ։ կամ թէ ոչ
մարդագոյն ասել՝ 'ի խոչ ելեալ ։ 'ի կրթուն մանկ ոչ
կեանն ունելով , քանզի վայ լանին ոչ , և յաժարանն
իւրով սոչ որեամբ պարակեալ ։ զոր Տամուռնակիմ ասել ,
առաքելոյն հոգեալ քարոզեաց 'ի կղարքեց ոսկեալ առ-
դրամբք ոչոնց և կաարդ մինչև 'ի ուսմանս մեղրեաց ։
և հասեալ 'ի փոխանն կինաց՝ կատարեցաւ 'ի քս ։

Դ ։ Լ՚ամն ժոմանակի և յաշխարհն հնդկաց պարծաւա-
ցաւ քրիստոնէսն ։ քանզի ը պասարեցոյ մատենագրացն յա-

Յոհան։
գ։ գլ։ 9։

Գործ. ԺԹ. Յովհան. Բ. գլ. 24. Յովհան. Ա. գլ. 23.

Դաշ՝ գնաց անդր իմոտոատեր սին քրիստոնեայ՝ մերձեալս
սնանեն տեսանելի , լեալ իւր ամենայն ընկերս յաղթութեանց
իւրոց մանկանցն ուշեղ . զորս մեր կոչեալ երեսիս , և մեր
գրամենիցս . զորս և մարդեալ էր յանուանս իմոտատեն
Ի հասանել մերձենալոյ յայն ուղղութեանն յոգեւորական զին-
ուորքն ՝ ի ձեռաց նոր զմանկանսն , և տարան առաջի Թագաւորին ։
և Թագաւորն հաճեալ լեալ ՝ ետ յոյժ՝ կոչեալ զկերեսիս սնանա-
ւակ իւր , և զքրիստոնեայսն տանջագրեալս ։

Զկնա մեռանելոյ Թագաւորն՝ իբրև նստաւ ՝ լուսեղն նորա որդի
նորին , որ գեղեալ մանուկ էր , կոչեցին զանունն մեծին յոյժ անս-
տի ։ Ի՚ այլ մոյր ՝ որոյ Թագաւորին տարեալոյ զնոսա մեռ-
անդ , և օգնական լինել պղծոյ իւրում՝ ի կառավարել ըստ
Թագաւորի իւրում ։ Եւ ՝ ինչ յանձն առեալ կոչեցին անդ ։ և ա-
զատեալ զքանի մի քրիստոնեայս , որս գտանէին անդ ՝ ի հոգ-
մայեցոց , չինեցին զաւանութեան մի . ապ կուսարեցին զարշ-
առանանս քրիստոնէութեան ։ և զարագրեալս ՝ ի հանգոյց ածեալ ՝ ի
հաւատոյ փոխարկեցին նորոք զնոսն ։

Օրինք այսորիկ ՝ ի զարգանալ հաւատոյն ապրելոյն՝ հրաման
առեալ ՝ ի նմանէ և ՝ ի թագաւորէն՝ եկեալ ՝ ի հոգ կայ ։
և եկին յանդիսանելիս ։ ապ մի հինգեալ ՝ ի ինքեանսն՝ զնաց ՝ ի
անտառն լեռանանց իւրոց ։ ի՚ կամ մեռանիլ իսա մնացեալ անա-
ռանոյ՝ գնաց առ ամն անտառս , որ յայնմ՝ պատրիարքն
էր ՝ ի քաղաքն անդ ։ և պատմեաց նմա՝ որ ինչ պատահեալ
էր նոցա՝ ի հոգիսն ։ և աղաչեաց զնա՝ առաքել անդր քարոզ-
ելոյ և քահանայս և դեղեալս ։ Իբրև լուաւ զայս այն
սրտմտեալս , ինքն ինքն զիրանալոյ իսա ՝ ձեռնադրեալ եկեալ
առաքեաց զնա անդ ՝ ի հոգիսն հանդերձ քահանայիւք ։ Ուրեք
նոր անդր՝ քարոզեաց զքն , և զարանցն զնա աւանդ և զեն-
թարոյսն ՝ ի հաւատս քն ։ և շինեալ զաւագան եկեղեցի , և
կարգեալս զպաշտօնեայս ։ Ինքեանս եղեալս ՝ ձեռնադրեալ
եկեալ՝ և նա գնաց անդր ։ և եղև զորս ՝ ի ամենայն փառանդ ։
Ի՚ զորս զամն ՝ ասեալսն ։ զամ յամենայնի հաւատակեալ
անուանն քն ։

Գ. Տարածեցաւ քրիստոնէութիւն այն ՝ ի՚ հիսն և ՝ ի զորս ։
և լցան ուշարարն այն ՝ քրիստոնեութիւնք ։ և ոմանք զարմացան
քաղաքանալ եկեղեցիք ։ Ինչ զարանալոյ մարդոյն զրդ-
ռեցին զշտամն կամ զաւագանս արմենիսն՝ մեծ դարձ
ստեղծեալ ։ և նոր հրաման ՝ ի նախնեան Հայոց զարանալ հի-
ամանալ՝ յորոյ սնանիարին հաւանանս ՝ ի վերն հաստատ ։
ցեալ ։ զի միանգամ ՝ ի՚ Թագաւորն հարեալ ՝ ի զարգանալ
ասեալ և յատարեալսն ։

Ի՚ յոր ըստ հաւանանց ընդարձակեալ էր ՝ ի ոչիրան շնանանք

պատրիարքն

Գործ. Բ. 9. 10. Սեր. Գ. Դատ. 12. Գ. Թագ. 1. Բարեգ. Գ. և այլ.

{318}

{327}

{320}

{328}

Գ, 4 ԹՂ.
{328}

պիսկոպոս սղակ քաղաքի և սիսթանի , քանզի ի դեռ ևս մանկ
հոգի մեծամեծ հարկս ի մի քրիստոնեից , և մինուանակ ի
վերայ եկեղեցականաց , զի դիպաւ ասիկոսցն զնոս պառնալ յա-
քիեռ պարսից , զվնաց սա նա թեռաղ ոգին այս շնաւոր
եղեալ , և ասել ։ եկեղեցականքս ալ մեռեալք ինչ ։ մեր ոգոյ և
ալ կարեմք հարկս տալ թեռաւորի ։

Ընդ այս ցաւոցեալ շաղկոյ՝ հրամայեաց տեսրել զեկե-
ղեցիս , և ուրեմանել զեկեղեցականս , և ասել առ ինքն
զայսուսն ։ Լաւ իրաւ տարան զնոս ի սակայ ի խուժասան ,
տեսեալ զնա շաղկոյ յարդարեաց երկիպատգանել արկաս ։
և յոլ առնուլ նոր յանձն յնոս քաղաք բանեալ հրամայեաց
հաստատել զշրջաբ նոր ։ և զիկաս երիցանց՝ ոչ ը նմա , և
զմեծի ելիսանին պարսից փոխիկ կալեցեալ՝ որ էր ի ծո-
ծուկ քրիստոնեայ ։

Ասասկանալ ասա հրամանին շաղկոյ ։ զայր նոր ոփեալ
յամ սեղմ՝ կոտրեցին զանհամար անձինս , որք խոսա-
վանեին զքն ։ և յաւարին յարձակմանն՝ ոչ գլուխ ի ձառ-
նեալս , ոչ մեռան հաշուք հոգոյոց , և բիւրք բիւրուց ։ ի
վեց ամաց ասոյ սրբեալս սկսեալ մինչև ցպետեկոստէ ։

Ընդ հոսին կատարեցաւ և քաղաքն շնաւոր եղեալ , որ ի-
նչեր ասոյսուրդ՝ ը սոգամենոսի ։ ընդ նմին և մերդոնեմ ։
Լաւ սա վկայքն յոնան և բարաքիս ։ և ինն վկայք՝
բանեթիոս , ղազարոս , մարութա , նեռսես , մարիս , ա-
լիսոս , սիմոն , և սարաս ։ ը սրա և բուժդարսա ոնն ծեր
պարսիկ՝ այր երևելի ։

Լ. ամեալ ոչոր հաստատեալ՝ ելքն շաղկոյ ։ կամ ը յայտ-
ուսուրդ՝ մոյր նոյս , լուսաւորիչ յոյ՝ նոին քրիստոնեայ ։
Ոչոյ մի կրկին զայլացեալ շաղկոյ՝ վերսին ասասկայցդ
զնաղանանս ։ և հոհատակեցան քաղաքն ։ յոս եղեալ
նոցին յանկանեն ։ և յակոբ քահանայ յայգէ պարս-
պից ։ Ընդ այս կուսարկան և ակիթիսն եղեալ ։ և յանկ
քահանայ , և ոչիանոս սարկաւագ ։ զոր էին նախապէս յայ-
գէ պարսից ։ Ոսալեալ և բարդիշան և շահակ ի շնաւոր
ասոյսիք ։ ասա արքիշան ։ նոսա վանահայրն բասիմոս եսիմ
սարակիրոսք ։ Լաւ ասոյսն եղեալ տիրանայ յաղոյդ շնա-
ւոր՝ հանդերձ հալիր բանեսանեն արամբք ։ ի սոս յա-
ղոյդ նոցին բարեալսն եղեալ վերասան սարակիրոսք ։ ասա
և աբրահամ եղեալ արաս ի քաղաքի ։ զոր սր դիպեալ ։
սարին ՀԼ ձիանալ եր ։ Լաւ դարձեալ սրն մերի
էեալ ։ և բարի քահանայ ։ և շինեալ ուրիաւոյ ։ Ամ զ-
մանոս ի ոսցանն ձառնարիրք գնին նահատակեալ յաւուրս
դրանդի ։

Գ՝ արդ. 26 ։
21 ։ 1–29 ։

Գ՝ յեսեբ. 4 ։
Հաստ. 9 ։

Գ՝ արդ. 2 ։
Գ՝ յեսեբ. 4 ։
Գ՝ արդ. 16
Գ՝ դատ. 4
գեսեր. 18 ։
Գ՝ Հանան 10
գեսեր. 8 ։
Գ՝ յեսեբ. 12 ։

{330}

,, ՀՆԵՆ Հաղասակերոց շապկայ զգաղսումն, զորս իբրեւ կա-
,, ղիւր հաղալ թողուն սմանք, ասելով՝ Թէ ոչինչ օգտի,
,, Հանդերձաւ և փոդոսրեցաւ 'ի Հարսածելոյ. և Թալ Եռ իւ-
,, ղաքանչիւր մարդոյ վարել Ը իւրում կրօնի. մանաւանդ զի
,, Ը գրելոյ ելանելեաց. 'ի Գոր կոպ՝ · Գ · 9 · և սաղմոսեալ ·
,, Բ · 15 · և Թեոդորեանաց · Ա · 24 · և Թեսալոնիկեաց, և այլ-
,, լոց, գրեսց ուստ մեծն կոստանդիանաս Թագաւորն բարեկա-
,, մական, յորում յորպէս լինիր նոցա խնամ սնել 'ի վերայ
,, քրիստոնէից.

Ը. () այսմ երեսնի հալածանաց շապկայ հրկեալ գրեաց
,, աբեն մարուլեա ենկա. և և սաղմոսեաս · Գ · Բ · զորմէ յի-
,, շատակէ և սրն Եպիշ 'ի պատմութեան · Գլ · Գ · Երբ · 57 · 58 ·
,, և 59 · սը գրի խօսիլ մոգպետն պարսից այսպէս · * Դա-
,, սարան շապկայ տղայոյ արքայի իբրեւ ոկսայ. ուսումնա-
,, սէր (քրիստոնէութեան) ասել և բազմանալ. և նաեւ զեր-
,, կիրն սրարեց, և ամենայն յարեալս անցանել. իսկ որ
,, վերայն էին զրկեաց մեռոց, յորդորեցին զթագաւորն զի
,, մի քաւաւ սահմանին յարձցին օրէնք մոգպետն շանն. եւ
,, հրաման տասարկ, զի չեռալ դադարեսցի քրիստոնէութի-
,, ւն. ուրեմն նա կարձելով արդելուլ կամեցաւ, եւ քան
,, զեւ ասեցին և բանեցան և հասին մինչև 'ի Դաղիկս տարա-
,, ծեցաւ։ Ի։ այնպէս ունկրկիզ և համարձակք եին յան
,, պարսից, մինչև յոմ քաղաքս Ծին եկեղեցին մեծամեծս
,, շինեցին, որ կանոնացանէր պայծառութիւնք զիրքանակ
,, արքունեաւրն։ (Ի ինեին և ոկայարանս ինչ անուանեալ, և
,, վնայն զարդ եկեղեցեաց զարդարեին. և յոմ սեղան և
,, յամուրաս միջոնոցս շինեին։ Իբրեւ սինչ երեւիր յայս.
,, Նի սղնակնանէ սատոք, ասելով ասեին, և բազմանա-
,, լով բազմանային. և մարմնաւոր մեծութիւնք բարգաւաճեին.
,, զպատանուս հարստանեն մեք ինչ ոչ գիտեաք, բայց այս-
,, չափ ինչ՝ ճշգրտիւ իմանայաք, զի սիրելիքս ամ զինի սա-
,, մանն նշ գնացին։

,, ՀԻՆԳԵՆԱԼ արկ 'ի հոտս Թագաւորն զմեռս իւր խաստ-
,, ՄԵՁ, և զաղաչեն կայսր 'ի նացանէ և շարչարոց, և զեւ
,, բարեւեն մահուամբ սատակեաց, (այլ ասկոյն) պատ-
,, նացաւ և մանձրացաւ յանձն իւր, և զնոսա սչ կարաց
,, նաստակիցացանել 'ի բազմանէն։ 'Իսարձեալ՝ Թեկեան փա-
,, կեաց և ինքեաց զչրուեն եկեղեցեաց Ը եամ ծն պաշ-
,, ոչ, ՆՔ զամ ասան եկեղեցի արարին. և յոմ սեղան
,, զիւրեանց արենքն կոստարեին. և զանձինս իւրաքանչիւր
,, զկայարանս համարեին. և լաւագոյն զչինուածս մոգ-

,, կեղինա

Լ.մ գ։ ,, կեղծեսս քան զՀոգեղենս հաղորդեին։ Զաղջ սոյանողացն
,, բնեցան, և նոյ պարսանացքն ոչ մոնարացան։ Լաստա-
,, ռուք սուացուածոց նոյ սշխատեցան, և ուսան օր քան
,, զօր աշեցեալ բազմանայր։ Զբամոնեալ կր թեզրն, և յայժ
,, գառնացել դահիճք խաղուեն։ իսկ ինք սրթեսնք և գոնոր
,, թեանք և ինդալից լեռնեին զնամ հարսնածս սանցանաց,
,, և սիրով սանեին զնամ յաղիշաակուն ընլիս իւրեանց։
,, Յերբ եռես թեզրն, թե գրսհ սուեալ գիմեցին 'ի մահ
,, իրբև խաղինք սիք յան երկնաւոր, սպեալ և կարձեալ
,, 'ի հոգունն գհարսնածս սանցանայն։ և հրամուն եա մն-
,, գաց և մոգուեաց, զի մի առենեին սր խուեսցէ զնն, այլ
,, հոսուսանել կայցեն անարկիւղուն յիրաքանչիւր սամանս,
,, մոգն և սոդիկն, հրեայն և քրիստոնեայն, և սր այլ ևս
,, ըզմ կեղաք են 'ի հսգմանս կսգմանս ազգն ոլորսիս։ Լա ապա
,, աս երկիրն գիսաղուզաշ հասասասուն, և լուեալ դարա-
,, բեկին նամ խուսուեցին յուզմունք ॥։ Զայս նամ յիսուս-
կաշ 'ի մեջ բերեալ իրաեցաս մոգպեան ընդ. վասակ աս-
նահասակաքք փոգանանց։ Լայլ մեք պարանցուք արդ 'ի
պատմուն գոգնց սրդատաց սրքայի' զմնի դարձի նարա 'ի
սր հաւատս։

Գ Լ Ա Ի Ա Ի Ա Ա։

Յաղագս գնալոյ գնծին սրդատաց և սրբոյն գրիգորի 'ի հոռվմ,
նա և յաղագս պարբարելոյ նր ընդ հնաւանան։
ոսր և յաղագս մանկանանց և կամարս։
Խնայ բանք։

31Ա։ Ուրեալ արդատաց զդարձ կսասանդիանուն մեծի 'ի
հաւատս, սրբոյն եղև յայժ։ զի սուներ բա-
ղեկամանեն ընդ նմա։ և ցանկոյր գնալ առ
նա յաղջոյն իւր 'ի ընդհաւատարանն և 'ի ինդուիցսն։ սրայ գր-
խարհս։ ոչ սարեալ ել սքրն գրիգորի և ել նախարարս իւր՝
գնեա եղեալ պատրաստուեն մոնոսորդի։ Լոչ առեալ ընդ
իւր գնոս ինքն զանն գրիգոր, և զաղաղամ սրս պասանա-
ուրս, անկաս 'ի յոս' դիմել 'ի հուսմ։ և յիլանել նր 'ի վա-
զարշապատ քաղաքն՝ սուգեցեալ նոչեն նամս բաղմունք նախա-
բարաց նանանասուն հազար զորոք՝ մինչև 'ի գալ յերկիրն
սարանայ։

Լոչ իբրև ժամանելոյն ինք ոնդր, նհաս առ արդատ գաստիան
յաղջոյնն գրոց 'ի միջոնայ' զանիս պատուեալ։ և պաս-

Հանգեան։
Գ. Ինք. Ի.
Խորենի. 81։
Գ. Ինք. Ի.
Շ. Խորենի.
Ագաթան.
Գ. Լ. լուս.
Մարգ. 20
և այլ։

մեաց նմա, եթէ զնդանն սրբոյն Հիւսիսակոյսեաց, զի
և կողմանցն հնգաց և բոլոցս՝ որ յԵրն սասանացուց.
գուսանալ զոսա՝ էին 'ի մէջ վրայ։ և. փոխատակեան արա-
բեալ զմիտրան միւսն 'ի գուսան կարգեալ յաստի կաս դեր-
ելիս նոսա։ և զերկաց անաի բացումն՝ յոյժ հաստատուր
անանց։

Օ այն իրրև ըմբռ արդասս, զանազն կեաս անդէն. և փու-
թանակի առաքեաց զիշխանն ասպահանեաց երեսաւն հաղար
զոյսք՝ հասանել յոգնուն Հին վրայ։ Որոյ գնացեալ անդր՝
վանեաց զԵնանիմն։ և եաս 'ի նոցն զերի լսելիք հարիւր
սոյր ընտրել, յոլս կային և երեր երեսելի իշխանք։ և թա-
զեալ կալանաւոր 'ի մէջ երկրին զիշխանն սղմնեաց դրամ
անուն՝ յոսս հասցեալ արամբ։ զարձեալ ասս. սրդաս, սր
սպասեալ մեայր նմա 'ի սարն։ և արդասս հրամանեցեալ սա-
նել զգիրեալսն՝ յոսանեն սրդան։

Լսելոյ սոսա սրդասոյ վերակոյս. քաջանեցն սոսրանոյ
զգալով զիշխանն սղկաշնեաց, նել 'ի ճանապարհ զէ սրդն գրի-
դոյն՝ գնալ յիսաբիա։ և էին զ նոսա արիասակես սրդն սրդն
գրիգորի, և սրգեմոնաս նեղկոս հարեալ։ և 'ի նախարարացն
հայոց երկոտասան իշխանք մեծամեծք՝ հանդերձ իւրեանց
թիկնապահաւք և ռազմաւորաւք։ Լու սնոցեալ ընդ բազում
քաղաքս հանդարտ ճանապարհորդէ հասին 'ի հռոմ քա-
ղաք կայսերական։ և սրասանեցան մեծապէս 'ի մեծէն կայ-
սանդիանոսէ և 'ի սրդն սեղբեսարոսն։ Լու կացեալ սնդ
սանորեալ մի ժամանակ՝ սրքոս լինէին 'ի միասին։ պատ-
մելով իւրեարոյ զոր ինչ միանգամայն արարեալ զ նոսա։ և եղեն (1)
'ի միջի դասն սիրոյ և միաբանութեան։ զոր և հաստատեցին (2)
գրովք։ և սրն սեղբեսարոս՝ զ նոսա սանդի յաղագի մե-
ռելոյ՝ ձեռնադրեաց զրգն գրիգոր պատրիարգ հայոց կի՞
նկատակաւ զ մեծ հայրապետ։

Լու սոսա յիսանել նոյ 'ի հռոմէ՝ նա ինքն սրն սեղբեսարոս
նս սրդն գրիգորի 'ի պարգևս զահեակ ձեռն մեղրոյ ո-
ուրքեալ։ և զանասա աւետարանին։ և. նշխարս ինչ սրդն
սրեարոսի և գրիգորի։ և զայլ ևս նշխարս սրց։ Լու սրն (3)
կոստանդիանոս արքունական օժանդակ մեծապէս զմեծն
սրդասս և զրգն գրիգոր։ և յաւել դարձեալ ասել զնոսա
աղաչեալ զնոս և սպասս երեսելիս՝ սանել և գնել 'ի սահման
սրց կոստանդնոյ հանդերձեալս։ Հանեալ սոսա զմեծ յարքու-
նի սեղբեսարոս կառս յաւելարիկաց դասասալ։

Եղ. Ամ. 'ի լսել սրդասոյ 'ի հռոմի՝ լուր առեալ
յաստի սրդասին գրիգորի՝ նեղ մի կնալ և արդասս յոյժ իւր-
մէ, ժամ դիսրդ հաճարեկան նանաձել զնոյս զ նոսա։ և.

Ա.Մ. ՌՃ
319

կի՛ ապրել երկրին ՇԺ ժամին։ Եւ զի թէեալ եւ ի գառաջ
ոմն վանական հիւսիսակողմանց յերեսաց Հայոց, և գիտէր՝ թէ
ՆՇ յաժարանի լինին ինքեան մեւնուսս ՇԷկեմ Հայոց, հրեշ-
տակս սրձակեաց սա նմ, և ասէր զարար նոցա պատրաստել
'ի սրատերազմ. և ժամանիր եկեալ Ը նոր, զի 'ի պայմանեալ
պահս արշաւեսցին 'ի Հայս։ և ես ինքն ասէ հասեալ անդր
'ի միւս կողմանէ զօրաց արիաց։ Դարձաց և 'ի Հայս առ-
սնսէ հանգիստ ազգին ոչիսնեաց, և յորդորեաց զնա՝
ոչիանել ազգանէ յՅին Հայոց, խոստացեալ նմա՝ մեծամեծս։
և նա հաւանեալ Ը այս՝ նոքա ապան զՔերուբնին ասայ ամա-
տուն զիրեայացեալն ասնվին իւրոյ։ և նոսա յամենայն
ոչինն՝ ոչ 'ի գաւառին տարանոյ։ և ազնական իւր սրսր

զրնակիցս սիմ լերին։

Այնուհետև և գնդեհին սրքայ հինայ և բանալոց առաքեաց
պատգամաւոր սա գրով իշխանն ազգնեաց, որ կալմնա-
պահ եր եղեալ 'ի սահմանս գրոց։ և կաշառս ասէնալ նմա
վանական հայոց գրոհիկան՝ աղաչեաց զնա մեկիկ յՅե-
ռանի։ և նի ասիալ զասլան՝ եմեալ զկղզիսոյսն 'ի
Տին։ և գնաց յերկիրն ուրարտեանաց։ և եղև ազնական սրա-
կիսյ։ Յայնժամ ասաց գեղեմ հին վասասայիալ 'ի ձեռնասանէ
իրկացանց սոցա՝ փութայր գիմել 'ի հայս յիսանուռեն

հազար զրաբ։

Եհան 'ի նոյն աւուրս և արդաս ոչքայ 'ի հոյս 'ի գաւառն
տարանոյ։ և ասեալ զիրաւնքն Տին, և 'ի վր հասեալ
սպասաստքանն իշխանացն՝ սրատեցաւ յոյժ։ և կասկածեալ
'ի նոցանէ մեծագոյն՝ անդին վարդապետի գաւառաց զրաս։
Բ.այլ միոյգեռ նա զՏեռ եր պատրաստեալ, եհան գեղեհին
'ի սահմանս հայոց։ և եմուտ յերկիրն ասարանոյ, և բանա-
կեալ մերձ յառանան հուանիցս և կամուսաց։

Իրրև եմուտ սրդաս, եմեալ յանկարծակի եին Եհան 'ի մի-
բոյոյ թշնամին, զանձն հարան։ քանզի լուաներ թագաւորն զօրս
պատերազմի, այլ միոյն իրր զ բեռան հազար զրաս։ Եւ
զի ոչ կայր Ցեմ զայրս եւ գասարիկայ։ քաջալերեալ զարս
'ի ձեռն ուսեր, զանձն հազարն 'ի նոցանէ յգեաց 'ի լեռն
կալեալ ասեան, և գրաս հազարն առաքեաց 'ի միւս կողմն՝
պարանոցալ լինել մեռ սրանանի գեղոյն։ և զայլ ջրս
հազարն յայլակ կողմանէ եգ 'ի գարանի։ իսկ զամ շաս-
սան հազարն ձակաբեցոյց ՇԷկեմ ի ՀՇանանոց։ Դ նոքին ժա-
մու և սոյն գրիգոր առեալ 'ի ձեռն զնչասա սոցա առաքե-
լոյն՝ զոր եղեր 'ի հասանոյ, արար 'ի հեռուսա զնչան խա-
լի 'ի մէջ բանակի նոցա։ և կոյր քաղաքարար յաղթեցաւ։
Բ.այս փութեալ հայոց զՇԷհանին իրրև 'ի ինանարդի վա-

նեցին և իջուցին զին յանտառն, որ էր Հարուսկոզն։ Եւ սաբ 'ի մի եկեալ՝ կոտորեցին 'ի նոցանէ զբազումս. յորմէ և անցին ոչն անուանեցաւ Թարկոյ։ Իսկ մնացեալքն փախուստաւ զնացին անտի՝ յարձակեցան 'ի մի մեծանոյ գիւղս։ և սակայն զարուստ հարստաձև ընկալեալ 'ի լրոց հաւատ զարուցն՝ որք յայն կողմն զոչնանային, փախան անտի ևս։ Իսկ յայնմ ուրեք կոտորեցան 'ի նոցանէ Ի՝ մեծ ոգիք արկեալք 'ի թիկ, ըստ հարազատ և հարիւր երկուսեան։

Թող զբաղմանէ գերելոցն։

Ոչ ապասիսի քաջուն հայոց դասանոցեալ որքայնն գերեալ՝ եհան զլոյս իւր, և փոյթ 'ի գաղտն հաշտենից։ և քանզի էր այր սեգ և խրոխտ և յուսացեալ յանձին զօրութեան, առաքեաց հրեշտակս առ արդաս, և խնդրեալ 'ի նմանէ ազատութեան զգերեալսն, նուազ զհարիւրս ևս։ ապաքինեալ ասէ, զի մեկնիմ ես ասասն, մինչև բանդեցեալքն զերիվերս ազատ և գերեալ։ Զ այսպիսի բան չլինիցի արդեաւ՝ եթէ ոչ ես երկուսն հաղարամ, և Նուկաս յորինեալ ելեալ ինչ զաչ թիկ ասկասուն իւրոյ ետ իշխանին մինչեաց, և գաղտակ թիկն իշխանի անցեալ ասն։ իսկ զպատերազմ իշխանաւն ետս ինքն

Իսրն զԹիկնապահն։

Իսկ Եղեկ 'ի դրան մարտին՝ ոչ ագրն ասասուն բազմեալ երիցունց Նուկասուն Ի մինոնս, ունկանելն զարուստ գերեալ կողմանց։ Յայնմ փոյթի իշխանն մինչեաց և իշխանն անցեալ ասն միջանուն լեալ 'ի թիկնապահ հարկանելն զնա 'ի հարանցն սասանիս յոյժ։ Իսկ յուսուել յանմոնել հարանցն, մի ոմն 'ի զօրավարացն հնոց յարձակեալ 'ի մի ոմնեաց իշխանին կամէր հարկանել զնա։ և Իսրն ետս խուսափեցոյց զինքն, Եհար և Եհատ զօրավարն զկնոջ երիվարն նի։ և յանկանել ձիոն՝ Եհար և իշխանն մինչեաց զսոս ձիոյ զարուստին։ և երիվարն յերկիր անկեալ՝ բուռն հարին զմիմանց կատաղեալ։ Իսոյց իշխանին մինչեաց ոչնաս թիկ դանալ 'ի մեջ 'ի թիկնապահաց Իսրոյ։ Եհար և ոսան զզօրավարն։

Հոյնեալ հասեալ և իշխանն անցեալ ասն 'ի միս կողմանն ամենեքին ուշադրակ հանդերձ թիկնաւն կոտորեցին զզօրսն, և զենոցեալսն փախուցին յայնկոյս դեռոյն փոքր, որ մոցաներ Ի երկիրն Հաշենից։ Իսկ զի Եհատ 'ի մի զգեղջն, քանուելեցան զզօրն հայոց յայսկոյս դեռոյն։ իսկ թիկ

Դամիրն 'ի հանդիպոյ։

Իսկ 'ի լինել ոչգաւն մինչդեռ զզօրք հայոց յանհոգս կային, հասին թիկնաւն 'ի մի ոմն, և սկսան հարկանել զնա։ ապ և զարաւար խուսեցին զիշխանն ծոտաց։ բայց չկարելով ընդ

դեմ՝ ունել խարան՝ փոխանակ անդրկին լեռս։ Զի մի ապարա-
սիսն հոգաց քաղաքեցուն զլաստն՝ յորդորեցոյ զնոս յանկար-
ծութի յարձակել՝ ի մի վրանին, ուր էր արքայն, և ապա-
տանել զնոս՝ մարդիս և յաղագանց։ Եվ ելիցս և առն մեռանիլ
մեզ դիմեցին։

Զայս խորհրդով փառեալ ՝ն՝, ել ոգեկոչեալ՝ ի մեռանելոյ՝ արքայի միս գնելով զարքայն ապանանելոյ, յան-
կարծահաս յարձակմանէ յանդուգն գիմեալ՝ ի մի, և զզօրս
հայոց հերմեալ՝ հարին՝ ի վրան արքայայ, և հալին զապա-
հանանն։

Զի այն ինչ կամէին՝ ի ներքս գիմել, եկ ՝ն՝ զեկեմ՝ զարքայն՝ ի վրանն իւրմէ հրամէ զբաց՝ ի հանցն, և ծանրեալ զապանն՝ ի ոտն։ բայց՝ ի մարմանել ընդ սարտարանին՝ խոցեալ՝ ի
հրանն յահեակ ձեռին իւր, յորմէ առաւել ևս զայրացեալ՝
Էհար աջս զլանի՝ ն՝, և յերկուս ձեռքեանց գնալ։ և զզօրս
նոր առաջն առեալ՝ նիզակակից անելով զրանն՝ ի հայոց,
փութասարին արար մինչև՝ ի կողմանս հարաց։ Զոր ապա-
խարար՝ ուրեքն զաւազ՝ ելեալ՝ ի ներսուստ՝ անկաւ՝ ի մի
ոտ՝, և կոտրեալ՝ ի ոտանէն՝ ապա հարին հայոց։ և մնացե-
լոցն զահն հարեալ՝ նմանք՝ ի գեղեցիկն, մեկնեցան փա-
խստականքն՝ ի նոսա։ Չէ՝ ուր կոտրեցան՝ ի ոտն յոյնս՝
պատերազմի՝ Ը՝ ամ՝ ելեն՝ ելոյ՝ միշտ՝ հարայ։ Զի՝ Ը՝
ՀԵՐԱՔՐԱՅ՝ զԵՆՈՒԱՅ՝ երեքտասան՝ հարայ։ խակ՝ ի հայոց

Հարայ՝ և ՈՒԵՅՍՆ։

Իրրև դարձաւ արքայ՝ և զրաց՝ ՝ն՝ ի տարն՝, մատոյց՝ հան-
դերձ՝ ամ՝ բազմութիւն զանձուց՝ առ՝ ՝ն՝։ Զայս ապա՝ ի մեռս բե-
բեալ՝ զիարաւոնեցն՝ զիշխանն՝ ազգենոց՝ զրդամ՝ հրամայեաց
Ծոյլատեղ՝ զոսս՝ և զձեռս՝ ՝ն՝։ բայց՝ ապրեցեալ՝ ի սրոյն
գրիգորի՝ հնարեալ՝ ելեալ՝ և առաքեաց յաղագս։ Զայս գնա-
լիս՝ դրաստիս՝ ասել՝ նոսա զպարսի՝, այլ՝ գիարեալ՝ ի՝ ամ՝ զո-
ղանն՝ ասիրացուցեալ՝ ելն՝ նոս՝ զեղերն՝ ասիոն՝ յարամ՝ նոսին՝
և՝ ի՝ ՀԱՍՏԱՆ՝ ՀԵՌԱՍԱ՝ ՈՒՆԵՐ՝ զԱՍԱՍՆ՝ ի՝ Դարաբատայ՝
արայ՝ մի՝ և՝ ապրասս՝ գիտասիկս՝ ելանել՝ ի՝ մի՝ ՝ն՝։ Զայս դա-
զարեալ՝ ընդ՝ ոչիս՝ զիրգորի՝ զանազան՝ ելիս՝ ի՝ սեղմն՝ գիան-
ասինեան՝ գնայ՝ ի՝ գաւառն՝ ասպահանայ։ և՝ անարի՝ ելեալ

յաղագս՝ Ի՝ ՀԱՍՏԱՊԱՏԱՅ։

Զոր՝ ոչիս՝ գրիգոր՝ գտեալ՝ ելեալ՝ ի՝ մինան՝ գլանայ՝ զաւարս
բանս՝ և՝ գիրս՝։ և՝ գիտայ՝ ելեալ՝ անարի՝ գինեալ՝ ի՝ ասորաս
լերինս՝ ասորաս՝ գիայարանս՝ և՝ գիտս՝։ և՝ նմանայ՝ ասի՝ գնալ-
նարս՝ առաքեալն՝, զարս՝ գիրեալ՝ ելն՝ ի՝ նս՝։ և՝ ելեալ՝ ի՝
նմա՝ պարանոցս՝ ասս՝ երկուասան՝ նարդեաց՝ ի՝ մի՝ ՝ն՝ գի-
գիանդար՝ ելեալ՝ Նեբուսրադնեցոյ՝ գերդասանն՝ գինոցայ՝։ յարամ՝ և

աեղին անմոռնեցաս Եղիազարա կամ զուգորս վանք. կա-
չեցաւ ևս առաքեալք՝ ի ամիրեցոյ մեզ Ղեմոյսայ նոցին։ Ի՚Մ. ՊՌ
Օ այսպիսի ունցս գրեաց մինչեւ ի վերջ՝ առաքեալ՝ գլուխ մեկ- 319
նումնեալ՝ հրամանաս սիրն գրիգորի ի ինդրոյ երիցուց
ոմանց, որք ոչ ժամանակ ասէին և գործեցին լինել
սիրն գրիգորի՝ ինքնիշխանքն ազատեցին զնա, զի ծանուցանէ ինքն
քանց՝ զոր ինչ անցք անցին ի նմա։

Դ. Իսկ այնուհետև ոչ ամենեւին էր, թէ շա-
պուհ ոչինչ. զարթոյն զարդաս զրամիտեան ի ի հիսուսիանեաց, զար-
մանալոյ ի ոչ անապարել նմա։ այլ ընդ ինչ գիսականեր ևս, թէ
գոսցն յանկարծակի հացն և նա ի վերս։ վասն այն ինքն հա-
ւաքեաց յաղդարելոյ զզօրս իւր՝ ի պատրաստուելի պատերազ-
մի։ Լսեալ եկաց, ցանկասաց առ նա, թէ հիսուսականքն ելիր-
ուին գաստիրեալ են՝ ի կողմանս աղանանոյ գիմել՝ ի հայս։
և արդաս տեղեկացեալ՝ թէ շապուհ չեն ի պատրաստուել
ձեռնասու լինել հիսուսականաց, ինքն ոմնարարեաց խրատել
՝ի վերս, և նամակ զնոս խրատս, սկզբ որպէս և հայոց իւր խու-
սով։ Ասոյց քանզի սուրբ նահատակուսականաց դաշնակիցն
շապհայ պատգամն պարեալ էր ելս օգնական, և խափան
մեծ էր նմա, խոսեցաւ ի հիսուսականսն հանդարտս ինչ,
և ասէ. եկեք որ կայցի հնարիցք զաղանգ և ածցէ առ իս,
ասաց նմա զպիտոյս և զդասաւանդիրսս և զնամ ի ինչանուշ ազ-
գին սպիտանեաց։

Օ այս պատմէր յանոն առեալ ձենաքեանն մամիկոնեայ՝ ի ս-
ղոմանց զնամ ազգս ասն խրատ, և գնաց՝ ի գաստան ան-
բանոյ։ Իբրեզ ասասանեալ էին՝ ի սպրատաց, և կամ փա-
խուցեալ՝ ի նոսանն։ Այս առաքեալ առ ազգակ բանի մի հե-
ռաւոր՝ զգացաց զանել նամս գրեալ, թէ հանդիսանալ է
արդաս գնալ՝ ի կողմանս ասղանանոյ։ և ահագնասէ ոչ ամենեւ
գնորդ ժամ գործելոյ զոր ինչ և կամիս։ և ես զանազան
լինիմ ի քեզ՝ ինդրել զնամ՝ ի սրդասոյ զի սրհանարհա-
նայն զոր կրեցի՝ ի նմանէ։

Օ այս լսեալ սղանայ՝ սարսուր եղև յոյժ, և ընդարաս գնա-
սիրով։ բայց ոչ եկեալ նմա կալ յիւրմամ ուրացի, զինչև
ասոյգ լինի ի ամի՝ ի վերս։ Լսեալ մամիկոնեանքն զանդրանայ
յանի հաւատարմութեան ցուցեալ նոսն՝ զասահայոց գնա, և
արդաս անկասկած՝ ի վերայ իւր։ և յայնմ հետ հրամարեալ
մամիկոնեանքն և էլաներ առաքի նմա։

Լսեալ սրդասայ առեալ զպատրաստեալ զորսն գնեցաց՝ ի 320:
Գլուխ Ի.
Պատմ.
հայոց սղանանից։ և եկեալ ժամանեալ, զարս հիւսիսակա-
նայն՝ ի դաշտին գաղարատաց։ յայոց մի ունկիսալ յանանա-
կալ պատմ՝ ասնոցայ։ և սասանեցայ զնա։ և՝ ի խանանալիս

Էջմ. գիր. 320 նոցա առհասարակ՝ ինքեանս ասելոց նախագրեալս շահասակեալ, և իբրև նոքա հրավաստ ելեալ անցեալ՝ յերկնս ձեղքեալ զամբարս խառնիչսն։ և գիրանդարհաս ուստակսաք զանհամար բազմութեան նայեն հնձեալ՝ դիտմամբ յերկիր կարծանեն։ * Զ՝ կարեմ ասել (ասել խորհեալեն) զկրաղսի ձեռ„ սին, զրպես անքարոք ի նեռանել յերկիր անկեալ՝ թա„ ռալալար խոսալին ॥, և յերեսս երկրի կոյսանելին՝ իբրև ձեռանց թեթարիսոյք ցանցիւ ի ձեռաց ձկնորսաց։

Օ այսպիսի ահագին զգաւեն շահասակեալ նի առեալ թաշ-
նամեացն՝ յիմարեցան։ և ի սաստիկ ուսգնուդելոյ ոգաց
խրեանց՝ ի կասարեալ վառեցան։ սրով և զայլոսպագին
զայլասպանելոյ՝ դժոխակ սրամասոյ մեռեցան ի գործ դասա-
նալ՝ և արարին կասարած մեծ։ Այս այսու փոխանակ
լքուցանելոյ զձեռս կայոց՝ առաւել. ևս զօրացուցին զմա։
և եղեն անդ ողմանեք և ապեալք անհնարին։

Ի սասանանալ անդ հարամանց յերկուց կողմանց՝ սպարա-
պետն հայոց ապին արտաւագդ ի ծերուն խրատ՝ իբրև ա-
նին ոգաւոյց հրամեալ՝ ի վրէ թշնամեացն՝ բազում նոսա-
ձիոս գործել։ և այնչ պակաս քան զարդասս ծարակ տայր
սոցա։ սոյ՝ ի բաղմոյցդ խառն անդ խոցեալ յեռասս՝ ի
թշնամեացն՝ ոնկնա ևս մեռաւ։ ի նմին անկանելին և այլ
բազում քաջք ի հայոց։

Ինդ այս տրամեալ յոյժ արիւսաց և ամբոխեալ՝ ոչք նի
մեղացան։ ապա ի նեռս ուժգնասն փոխարկաց շփոթելոյ
իբրև զի գրգռելոյ ինքեալ անդ՝ ուր առաւել էր ապնուն շփո-
թեալ՝ անհնարին մեռանեալս գործեր։ Զայն իբրև հայկազա-
թեանդուրն լուսոյց գեղանկեան՝ որ էր ոյր հնուժիս և ա-
հարկաս՝ և էր վառեալ անդծելի զրահիք՝ ելեալ տագ-
նապաս առ որդաս։ և յանկարծակի յեռասս կոչմանէ
ձգեալ կորսանք զնեղուեալ քեռիապատ ձայնանն՝ ի գիշ-
ելեալ երկայն սրանն յոսս նի ձախս։ և զի տրդասս վի-
բաստացեալ էր զոր ձեռն՝ հարկանել զոր սրով՝ ծայր կա-
ղեալ պարանին՝ ի ձախսս սեայն կանգ ի ոնեթով ոգոյ նի։
զոր կոչեալ գեղանեմի՝ սկսան քարել՝ զի ընկեսն յերի-
վարն զնկայազանն։ Այլոյ իբրև ոչ կարաց շարժել զնա,
հարի գաղանն զանձոք երիվարին խաղ։ և մնարարեր գնա,
զի ընկեսցիք երիվարին՝ շարունակ զարքայն։ Այս քեզ ա-
կարեր տրդասս հանդուցանակ վարել զամ էր ի սաստիկ որկե-
ցեան՝ ամենապատեալ ձախսս ձեռաձգն ի վայր մեղեաց ասեալ
յոնեթ ոգոյն զպարանն։ սրով յանդ ելեալ ոգոյն՝ ինքեան
(4) զերկայնն սայն ի վրէ գեղանեմի՝ և ի մէջ կարեալ գնա-
նդ նմին և զպարանոց երիվարին նի։

Լ՚ գ՚ ԳԼ

Լուսն մեռեալն զայն թնջուկին, զոր հուրեալք առ հաստատակ
ի խոնարհս դարձան. բայց ապրեալս զհետս մտեալ վարեալ
զնա մինչև յոսկերսն հնայ, և ի նեզ եարկ զնա. մինչև
խոցեալ ՝ի՚ գնացաւն։ Լ՚նդ որ զնիկալ արքասայ՝ էառ ի
հոգանն պատուական քարանն, և դրեալս յետս. բայց ոչ
այնչափ ուրախ, որչափ զարմացեալ ի զարդս նորա։ Եւ կարդա-
ցան ի պատերազմի անդ, մեր առացեալ. ընդ որս և իշխանք

Մեծամեծք ոչ ասեալ։

Լուսն-Ա՚ Ի՚սկ մանկունն՝ որ ընտանեացս ազգեալ, յուսարկեալ
ի գնալ ՝ի՚ յայս երկոց, իբրև ձիրնեալսն ելանեն ի վի-
զոյդ, ընդեալ զանձն իւր՝ եհար նեանց զաթոր ազգեալ ի
մեջ թեկանցն, և կոծանեալս զնա յերկիր։ Եւ անդէն ա-
ճապարեալ արամբ իւրովք՝ կալան զամենն ոգիսն և ապա-
ստ ի մի եդեալ՝ կոտրեալս զրնեն զոմ ապա դասակ ազ-
գին ակնանեալ, ոչ միայն զայս երեն յամենոցն անդ, այլև
զայս ապաստաս, բայց ՝ի՚ սուրեալսն՝ որք փոխեան ՝ի՚ երկիրս
Դանայ։ Եւ այս աղաղակեալ մանկունսդ՝ ի՚ վերայեալն. առա-
քեալ առնասարս առ արքսն ՝ի՚ կողմանս ազգանանց։ և
ծանոյց նոսա զամն՝ զոր արարեալ էր։ Եւ արքսն գրեալ առ նա
հրաւիրական, և ետ նմա զոր խոստացեալ էր։ և կար-
գեալ զնա ՝ի՚ տանդ արքայ։ բայց պատուիրեալ զմեռեալ
մանուկսն ՝ի՚ գլխանեալ անտի։ Լսեալ ինչ ոչ և ասացի ՝ի՚
այս մանկունս, զանց արարաք զասեալ ՝ի՚ վերայ, զի մի կարդ
պատուեալ մեզ, զարտասուեցին։ որոց զի՞ ասասնոր ՝ի՚ գնալ

Հասանելիք հասանելոցն գնալ առաջի։

Լուսն-Բ՚ Լ՚սանել խորհեալին, թե մեռանելոյ՝ ի՚ Մոգուսէն մե-
նաց, արքայ՝ ունէր զերկուս դստերսն՝ որոց, մին կոչեր
Թաղմի, և մինն՝ մանկունն՝ կոչեր մանկին։ բայց ոչ ասասա-
սեալ զմանկունսդ՝ առ արքայ՝ հաստատեցոյց զանունսն զնա։
Եւ այս զգաստեալ մանկունսդ՝ փախեան տուեալ իւրով ա-
սասանեանն՝ արտաքոյ թագաւորի՝ ՝ի՚ Ժամանակին՝ մեր
յարուցեալ՝ աշխարհ մեր՝ կոչեալ ՝ի՚ Հեռոնոպա։ Լ՚սարեաց՝ ար-
քայն՝ հրեշտակս առ արքսնն՝ և խնդրեաց ՝ի՚ նմանէ զմանկ-
սնն։ և յոչ տալոյ՝ արքայն՝ յարուցեալ՝ արարեալ պատերազմ ՝ի՚
վերայ նորա։

Լսեալ մեռեալ արքայն՝ և Թագաւորեալ որդի նորա՝ ասասա-
սին՝ ոչ կամելով նոցա զմանկունսն՝ ՝ի՚ Հեռոնոպա՝
յղեաց զնա ՝ի՚ Հայս։ և հրեշտակս ասելոյ առ արքսն՝
ասելով՝ Հայր իմ երդուեալ էր մանկունսդ՝ ՝ի՚ լոյս արեգա-
կան՝ մատանել զնա ՝ի՚ Հեռոնոպա քս։ բայց երդումն և իմ զգու-
շացեալ՝ ոչ առաքեցի զնոսա զնա։ բայց զի Հայաստանն և
զկամս քոյ՝ Հարածեալ զնոսա՝ չեն՝ խնդրեալս առնս մի

Լ, ԽԲ. Եւ զնա այսր լիցի ի մեջ մեր զարանցեալս . Հաստատեալ ՝ ասացեալ զայսոսիկ զարարեցուս ի կուռնին .

{286} Իսկ մանիսոն եկեալ յաշխարհս Հայոց՝ ինաց սեպ . և ի գալ զրգռուցեալ ի Հայաստան՝ պատկեալ ի դիմդիմանսն , եկ՝ զոտուն՝ ի մոլ նոխուրար ընծայիցք . և պատուհեցուս ի նոսանն՝ զանգեալ . և ասիցք . եթե նոսա սիրեցի յորմէ և սիրիցուս ազգ մանգունեան յիրկիրն ասորոց . զոր յանմի դասու հրդաս է հաստատիցեմ . և կալցին հաստատելիս մեր միմեանս . Օ՜ այս հոմանասին ծանուցեալ , զուրցցուք ի կարգ պատմանս .

521 Ե . Տրդատ ոչ ոչ յեա նամանեալ զհիւսիսային ազգս բաղաց՝ և հնոց , և հայասէ խառեալ ՝ ի նա , զարտասանեցաս զարմանալի և ի մի շաղկ զմիոյ ազգեան . զոր զոմանս նոսա ի հիւսիսոյ անապ բաղաց զարս հնոց եկն խլեանցկանասանսի զարդեսաք . Ոչ զի մեռեալ էր մեծ ասորուրդեան հայոց ազգ , կացոյց ի մի զարաց ի բաց զարս զարաքարս . զոր ասաքին էր ազգաց՝ զարաքարս , զոր միանգամայն . թագեալ էր և զ ուղարարաց , զոր և եդ զոլոմաց հիւսիսային գնդի զարան հայոց . Երկրն էր բաղարաս ասպետ՝ զոր ի սիրասոյ լսարարանաց , զոր և կարդեաց զարաքար զարեմանաց զնալի զարան . Երկրն էր մանանիկն նահանգ ս զրանեանց , և զարար գնա զարանքս հայոց զարան . և զնդն էր վահան նահանգեալ սանասանեաց , զոր

Կացոյց զարանք արևելեայ զարան .

Այս ի զարարանաք զարանաց զարան իսր զարանք , զիմ-գին և զարք կայուր յայն ասարն ի բասարանան , և յասարի ասանանն զարանանս զարանն զարանց . Այս ի իսարանք շարանհայ ի մի նոյ յարձակեցաս և զարանս զարան ի բանք ի կաղին արևելից հիւսիսայ . և նոսա ի ձեռաց զարանց զարանանի սանգիս , զոր յասանք ի իշխանասանք-հոյսոյ կին , և զարան անկեալ էին ընդ ձեռամբ զարանց . Զարանաց և յանն զարարասանան , և

Եաս զդանի , և զարդեալ ամանանց զարն .

Գայլ քանդի ի նոին ժամանակի հաստատ ի խաղեցաս զարանս ի կասանանիսանք , ի զարան գրկ և եսերիս ի վարանք՝ Բ . 57 . ոչ կամեցաս զարանս խաղալ յասանց . այլ թողեալ զիլուսեցուս ի մի ասանանցն՝ զարս եսոս , զորն և ես զանն զարանդասն ի զանդն , և զարձաս յանն ի հնոյս .

Զարի խարնանցն , թե ի գնալ զարանաց ի հիւսիսանանցն արևելեայ ի մի զարանց , եկն ասնս կամեալ զարի զարանանաց՝ զարաց զի հասանանց . Այս զերանանաս ասն է այն ազգն , զոր քարդ անն յանիրանանալ ասարաս . Երկիրն զարանց կամ քաղանց՝ ի հասանալ զարանանի զիրն կարեանան

պահլաւն. ոմն յիւրեցուք և մեր 'ի թվ. ՉԽ. երթ. 363. Լու-
ի բրբ. ժամանակաց նու 'ի չորս հարակի երկուսասարգամ, և
յոյանեցաւ Ամ որոյ պարն է, սարասարիր Թշնամի պարսից հոյլն
պահլաւ աւանդեալ հանեցաւ ապանուել զնա, բայց ակնածելով
'ի բազմաց ոչ հրամարակեցաւ առնել զայն, այլ կացոյց զնա
'ի վերս գաղոց, գիտելով զաւառ զայն գործ ոչ դանելի, եթէ
Թէ 'ի պատերազմել ընդ Թշնամեաց տոգան կորիցեն.

Լու ոսկայն պերոզամոս յանկարծ գալ պատեալ և հաստատելիս
եկիս ընդարձ աւուրբ հարին ի հոգ արուսյրի. և մնեալ 'ի բա-
զում մարտս յաղթեալ գաւառ 'ի նասին. և յաւելեալ նոցանն
ազգաբերեալ ինքրիկն խաքան' այն է աղբոյն խուզիոց, եղև որ-
քերն յոյժ արուսյրի, և էառ զբնակաց նոր իւր 'ի կնոնի. և
հրամն նոցա որդիք բազումք, զոց մի էր կոմանաբ. Լեր- {285}
բրն մեռաւ արուսյրիր, ոչ կամելով պերոզամասոյ հնազանդ-
դիլ ուղղոյ նոր չապէ՝ ապստամբեցաւ 'ի նոնանէ. և թշնամ
ամենայն պատերազմեալ ընդ նոնա' երևեցաւ յաղթեալ. Հուն-
գոյն նոին և որդի նորուն կոմանաբ մնեալ ընդ նոնա' 'ի թա-
զում ոմարզմանս արար մեծասիրտ քաջութիւն. այլ 'ի միում
նանգի հարաւ դլուխ նոր ասիերբ, և հատաւ մնոն ինչ
յոսկերաց ոհաստուսկին. և Թեկեա բոցում գիրոյկ մեծ-
կեալ եղև, թոյլ մի կոչն չկամ նոր հնոց արկանեալ.

ոյզ վր խակ կոչեցաւ կամոր, ՝ի պարսկաս գլուխ.

Լու յայսմ հոյր նոր պերոզամոս ոսանուս Թշնամի զոր
հասն նոնա մանկիսիք ասիդ, ոգնու հետև բազմ կամեցաս-
նոք և զաւաշնի կոյր կանեալ յՀին պարսից ամենայն ոսկա.
Լու ասպա ոչ ևս կարացեալ մնալ յայսոսիկ կոզմանս' նին աս-
ադդաս Թշնամին 'ի գնալ նոր 'ի կարգանա պարսից. և ոչ- {321}
դաս պատանոյ ընկալաւ զնա իբրև զորդեակն իւր, ՝ի
որում էր ապրանքնի կարիքնան. և ածել զնա ՝ի իւր 'ի հայր'
Լուսաբ.387. եան նոնա զորդաւանդ գաւառն ընկալակ, և զբաստակերան
ուրարդի զգրասիանակերս կամ զգաստանակերս. Սա յետ իբա-
ջորից ասնոյ ընկալեալ զնուաստ ՝ի նոնի' եղև քրիստոնեայ, և {325}
մկրտեցաւ 'ի անուն զրիգորի. զորմ և հիւրանայր եղև ար-
գասս. և զնոնի հանն ասաբ մկրտանն փոխեցաւ յասանեացս.
Լու ուրոյ արդասս զանդրանիկ զորդի նոր զանանանեալն
արշաս իր նոր ուղղոյ իւրոյ զոյ եղեալ ինքեան ուրարեալ, կարգ-
դեաց զազգ նոր 'ի նախարարսն մեծ' յանուն հօր նոր անուանեալ
նեալ կամանարանն. և յաւել տալ նոնա զգաւառն երասխա-
ձոր' հանդերձ քաղաքաք նորին. զոր նա յետոյ հոյեաց յիւր
անուն արշարունիս. որոյ և տունդ կամանարանեանց արշարու-
նիք ևս կոչեցան. իսկ ուրքանի ամենն երամանդասար ոչ էր
զերասխանաձոր, կարգեցաւ նոր ոստան քաղաք՝ յի ազատ տեղի.

[Էմ. 40]

Գ. Լ. Ի. Խ. Խ.

Հայոց պրոտ և ծաղրվեն նիկիոյ։ Խոհ յաղագս Հերքին առանցնաւ սնոյն հրեշտակի։ և վանականի նշ։

(320) ԻՆ. Ապաղաբերն քրիստոնէից, որ ընդ ամ սեղիս հաստատեալ էր յաւուրս թագաւորաց կայսերին կոստանդեանոսի և երանելւոյն ալիքսանդրի Լեռնեցւոյն մերոյ, ակաս ելիցէ ի սմին ժամի յարուցին յոտնայ և եգիպտացւոց՝ ի յուռնել ժամս մեղրաբեռն արիսի։ զրամ գրեցուք ինչ ասա սակաւաք։ Այս էր ի կազմանցն ալեքսանդրիոյ որ յԵգիպտոս, ըստ մարմնոյ կերպարանացն բարեգարդ, և ի արամեղանակաւն իմաստս Հարեալ։ Այս ասացին Հանդերձ էին մեղիսին Եգիպտոսի, որ քաջաւոր հերձուածս յարուցեալ էր ի մէջ նեստորականաց, և զհնար ետ էր կոց։ ի բաց կացեալ ապա ի նեղանէ ապիս՝ ձեռնադրեցաւ ալիքսանդրիոյ։ և ի յարել նոր վերանին ի մեկնիս, հերքեաց զնա որն պեարս յեկեղեցւոյ, ոչ հերքեալ էր և զմեղիսիս։ Լսեալ իրեն զվարձանեցաւ երանելի հայրապետին, զարձ ապաղ անգրին արիոս յաղեքսանդրիա։ և ձեռնադրեցաւ քահանայ, յանկ զատայ ի յորդրին պետրոսի, և գոլ գեցաւ երկոյ եկեղեցւոյն քաղաքին։ և ունի ուներ հաստատեալ ստարիարգանին։ Սատանայ ապրոպոլ ամբարտաւանաւն՝ յղացաւ ի միտս իւր մեղանչել զոր ընդեմ քրիստոսի։ զանոլ ասանայր զնոմանն ոչ։ և պարտապոյ ոստանէր զեղանչ զիրն զոմանն իւրոյ։

Լս եղեւ իրեն ընտրեցաւ պատմիարգ ալեքսանդրիոյ աղեքսանդր, մարեալ ասիսն՝ ասն՝ ակաս ասիս հետեւ յոյսանապես ի գոգս ժայռիքել զՏերեսմիանսն իւր։ յամի ՅԽԸ։ ԺԷ։ Լս նոմանաւքին յարժամ ասն ալեքսանդր ի միտս ժողովի խուսք ասաս և մի ամենասէր երրորդաւն, և զարդին հանապատիս և հանապազ հոր հաստատեր, ընդդեմ զինեցաւ նոմա արիս, ասելով՝ թէ հայր միոյն է ոչ բաղանի։ ասէ՝ ձշմարիտ։ և թէ որոնն կամ բանն ոչ է համադոյակից հոր, ապա՝ կատարեալ ստեղծած յոնէ։ և թէ՝ էր ժամ, յարժամ ոչ էր։

Օ զայսոսիկ անհնարին մեղադրեաց նոր ընտրեալ երանելւոյն ալեքսանդրի հայրապետին, գաւանեալ ժողով հարիւր և ութսունոց յալեքսանդրիս Եգիպտոսի։ և զատապարտեաց

[Գիրք։ Գ։ Գ։ 7։ գնալ։ ի 14։ Լիսիոս։ ոչ։ Լոսոմ։ Բ։ Լոյսքն։ Բ։ 86։ և 87։ Հայոց։ Ի։ Գրիգոր։ Ա։ 222։]

զարիս միանգամ և երկիցս , և հնարքսդ զապուռգ նի լար։ Ի՝ մեզ նս փարատակեն մեկնել 'ի պարտեսին վերատեն սկսու արձարձել զշարսն իւր · և դրեալ թուղթս առ ազգեալս անձինս՝ առատապէս բանիւք գրոց գրատուն · Ի՝ որս յինքն ձգեալ և զբանիս նիկիայեցի · որոց ժողով գումարեալ 'ի քաղաքին՝ ընկալան զարիս 'ի հաղորդութի եկեղեցոյ · Հանապազ երկերցու ոգով՝ և միս եւսեբիոս դեռագոյն · որոյ գրառ ջատագով և պաշտպան կոստանդիանոս զայր մեծին

կոստանդիանոսի ։

Յայնմ հետ սկսաւ արիոս տարածել ևս բարբարել զհաւ գ ժամանակին հերետիկոսաւ իւրոյ · և ձեռն էարկ ուղղասրել զարհնուն փառք հօրին , ասասցեալ իւրոցն երգել պատիս · « փառք հօր՝ որդւոյն՝ 'ի ձեռն հոգւոյն սրբոյ » ։ Այսպէս ասա և զայլ մոլորեալս աւանդել 'ի վայ խորհրդոյ մոլորելոյն , ոնդելով՝ թէ բանն ոչ էառ զհոգի լանուսին , այլ զմարմին միայն , և զանգի հոգւոյն եկեցուս ինքն բանն · և ձգեցաց յոյս մոլորելի զարատիս։

Բ · Զարև սկսան բազմանալ և զբաստալ տիրասանութ , 325
մեն կոստանդիանոս հաւատեալ՝ ոչն սեպհականորոն հրամայեաց ժողով մեծ գումարել 'ի Նիկիա քաղաք բիւթանիոյ , (այն է իշնիկ 'ի գաւառն պոլիս) 'ի քսաներորդ ամի թագաւորելոյ իւրոյ , յորմէ մեր · 325 ։ ։Եւ եկեալ ժողովեցին երեք հարիւր տասնեւութ եպիսկոպոսք · յորս հայրն բազում

հայրապետաց նշանագրութիւն ։

Ի՝ սաքեաց կոստանդիանոս հրամայեսակ և առ արդարս տրքաց հայոց · զի առեալ Ը իւր զանն գրիչս՝ եկեսցի 'ի ժողով անդր։ Ի՝ այց քանզի կոսկանէր տրդատ , թէ գուցէ 'ի հեռանալ իւրում յայնմարդէն անտի՝ յարուցեն թշնամիք պարսից զժրեսցէ Ը զկամ դարձն , և դիմեսցէ 'ի հայս , ոչ կամեցաւ գնալ։ Ի՝ զի արդ զայսմանէ և առ ոչն գրիչս · բայց նա ևս ոչ էառ բանն երթալ , զի մի զի խաստանիոսդ ևս անուն իւրոյ փառաւորեցի 'ի ժողովին։ Ի՝ այս խորհուրդ արարեալ երկոքեանց՝ ոչ առաքեցին 'ի տեղի իւրեանց զոչն արիասակիս , առնեալ նմա թուղթ ուղղի խաստանուն · յորում և խաստանային ընդունել՝ զոր սահմանեսցէ ժողովն սրբ։ Պատրաստեալ ոչն արիասակեայ 'ի ժողով՝ ոչոյ՝ ընկալեալ երեք մեծաւ պատուով իւրեն զոչ։ և իբրև զարդի խոստանալ վիճակ ։ (1)

Այս ժողով հրաւիրեաց երեք ընդդէմ արիոսի սրբոն ոչ՝ թանասս սարկաւագ աղեքսանդրի հայրապետին։ Ի՝ որ և քանեանալ հոմանին սրբ հայոց զիտս արիոսի՝ դատապարտեցին զնա , և մերժեալ հանին 'ի հաղորդութ եկեղեցոյ · և ա-

Գ. Դ. ԺԲ. 335 զոր ասէին նեաց Հաստատեցին զՀանդիսանին Հաստատ։ և երկին կանոնս քսան։ Յոյժեամ և կայսրն ետ ոգոյ զրել զայսոսն և զՀանդիսանն նոր։ Եւ էին զինչդ զնիսն ա մանց ինչ զարձնս ետ Հոգոյ զարդարանաց, և քանի շնորհեալ ինչ զարձնս ետ Հոգոյ զարդարանաց։ Եւ զայսոսն 'ի գրոցն ասասցեն։

զոր գրել։

Գ։ Իսկ սոքա որիսանիկս ասեալ զրուանեալ սոքա ժողովքն և զքսան կանոնսն գրեալ 'ի Տոյա։ Լոյս սոքա գրեցան ժողով սրբոցեալ եղեալ 'ի գաղաղացաց քաղաքն զինկուսս գՀանդիսանին նիկիոյ։ և ինքեանց զայն ոչաս բանեալ։ ԺԱ։ Իսկ մեք գիտասարիոցաք՝ զոր յառաջ քան զրեալ ,, ասեալս։ եկեղեցականելոյ սոյ եղբարքն և մի ուծուն ,, Հոգ և արբեալ և Տգաւոյն սոյ։ ոչիմ և մեղա և յաւել ,, ասեալս յաւելանոց։ ասէն ॥։

Իսկ քանի կանոնք նիկիոյ ժողովքն էին 'ի վա բանեկոր գանն եկեղեցաց ՃԼ։ որոնսն ոչ գիտի։ Ա։ վա նեղիանոս։ Բ։ վա նոգաւանն Տեմոնաց՝ ոչ կամիցին մեռանարիլ։ Գ։ վա ոչ ոչինչ եկեղեցականոյ 'ի ասն զիսնոյ մեռեալս։ Դ։ վա մեռանարանն եկիցուս։ Ե։ վա բանադրելոյ։ Զ։ վա մեռանալոյ ինչ իշխանանն եկեղեցոյն անոնց։ Է։ վա եկեղեցին եկելի։ Ը։ վա կանգնարանաց կամ նոգաւանանաց։ Թ։ վա ոչոյ՝ ոչ եղանին 'ի պատիճ երիցուն ասանց քան։ ԺԱ։ �վա եկեղեցականոյ՝ ոչ 'ի Հաղանանն ուրացան։ ԺԲ։ վա Հաստատել ժողովարարանաց ուրացելոց։ ԺԳ։ վա ասոյ՝ ոչ Տրուժարկեալն յԾՆ, և ուրեմն գարձան 'ի նոցն։ ԺԴ։ վա մեռանարիլոյն սի խորհրդոն 'ի ՅԱՄ ՄԱՀՈՒ։ ԺԵ։ վա եղբարացեալ մերոցելոց։ ԺԶ։ վա էմոնեցոյ բարկալ Լեմեն։ ԺԷ։ վա ոչոյ՝ ոչ ոչ մեռնի յեկեղեցիս։ ԺԸ։ վա վաշտաւոր ժառանգաւորաց։ ԺԹ։ վա պատանոյ եղբարոյ։ Ի։ վա զարձելոյ յաղանգոյ արարոյ ասանանաց։ ԻԱ։ վա ծանր կրնելոյ։ Յոյսոսիկ կանոնս յաւել յինքեանն և սա Հաստատիցին մեր սուգ ինչ բանս՝ վա տաւել գրաստեն։

(2) խոյ վիճանին։ զարմ ոչս 'ի ծառանանն։

Գ։ Ոչ ոչ ոչոյսիկ սրոս ոչս գրիցոս և Հաստ բարանս։ սրոց բարեկանանն կոչ յանանարաստ։ և զոր ասանս զի ոչանանանեցոս։ ՅԵԷԸ։ 394։ ոչոյսիկ ամենոյ։ Ա։ Ոչոս ,, ասէ յեռ ոչոյսիկ զարձոց ասանել բանդրանոն ինչանն ,, սիսեալ եղանելոյն զրեցարն 'ի Հաստ յանանանաց զրան ,, ոչարարարանանն, ասանին խարեանոց, դիտարանոց, քաղ ,, մանցն ինչ, շնորհանոն, ոչարարանոյ 'ի զոտ ՅԷ և. 'ի ,, Տիեզեր զրոց մեղարարանանաց, զի ՅՄ Հաստանք գոյ։

,, գեղոյ և յոլովեալս՝ աւեստարանական հաստատեալ ճամբայ
,, տուեալ . յորս բազում նմանութիւն և օրինակս ի յան-
,, ցառագայ ասոյ՝ առանց վասն յարմարելոյ յուսոյն առ ի
,, հանդիսաւորս յոգոյսեալ . զի հերքելոյ և զեղուա-
,, հան տիեզերապատելոց և մարմնաւոր իրաց զրաղելոյն ա-
,, ցին , առ ի անտարել , զանարիանալոյսանել , զարագաց-
,, նել , և հաստատելին առ խոստացեալ աւետիսն քաջալ-
,, երել ։

Եւ ։ Զ։ Զայսմ հետեւ խորհուրդս առաքելական կանոնքս ոչ ինչ զրիչարի գոյս ի տարին ի միոջ զրեալ , և եկայ անդ ի տիրոջ . և ապա չարաւ վերոյին ի գարնանային զուարա՝ որ ի քաղաքս հոյլ , և եկայ անդ ի լերինն անարհոյ ի հայրն մանեալ՝ ոչ երբեմն զանգոյ որ հոգիդին , այլ յաւուր երբեմն զանգոյ երկնային , բարարին հոգեւորեալ . որ և հանապազորդեալ յանծային տեսանելոյ և յերանութեան կենաց զնայլմանս զիմի ինչ՝ գնաց առ անդրանիս երանելի՝ ժառանգել զանձան և զանարատ հրաւանն . կեցեալ ի գառապարտի հոգեւորական իշխանութեան միոջն զանձնոյն առանձնոյն իւր՝ ասեն . Զ։

Իսկ զնարին երանելոյն զառաջ հոգեւոր՝ նոր ելեալ անդ յանծանօթս , բարակոյս արարեալ ի վերն ։ Զի յետ ոչ սակաւ տենչ ջղանոյ սին զառանիկ կոչեցեալ , որ էր ի զառանին բաներ ի գնոջն որոնեալ կամ գիտեալ , յայտնութեան ընկալեալ յոյ՝ նոր զայն ի նոյն տեղոյն ի մանեալ զրան . և ասելոյ հանդերձ ի նորդան . Զի ասա զերանելոյն ի փարաշատան քաջաք , և եղաս ի հոգեւորականն եկեղեցւոյ . և յետոյ ի գոնէին ի փոխագրիլ անհատոյ ասաց . և զինն Քրիստոս նաև այլ մասունք նոր սիրեցան ասոն և . ասեալ . ընդ որս և մասն ինչ ասարեալ եղև ի կրառանգիրուապարանս . և մասն ինչ յիսարանս ։ Զ։ զայսոցանք սեռ ի ծանօթանալս ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Խ Ե ·

[illegible]

332 [illegible]

339 [illegible]

առ ամենեսին ի հաստատութիւն հաւատոյ և յուղղութիւն
ճշմարտոյ ։

Բ · Զի հայր ընտիրքեալ յաշխարհին փոյթապարտանա- Լուկ. Ա. 3
առ ասմանոյ աղաղակեալ՝ ի հեթանոսս ընկալեալ եին զշա- և գլ. 4
հատս քոյ, ասելոյն անդամոց զոլով առաքելական կենաց
ոչ ի բերանոյ հաւատոյ, այլ ի առաջին ասմանաւն զարդեին
իւրեն զկենդանատ , Զանազան ազգս արդարոց զնս եւ զկատա-
ծել յաղագսն երկնին յարդարանաց, և երկնին արդարանաց ·
բայց ոչ ինչ օգտէր ։ Զարդ ոմանք յառաջնորդաց և ի մե-
ղանչագունոց տեսանն նեխոլ առ արդարն ասեն · մերձնար է
քեզ ապրայ ուղղել զնս , բայց եթէ տացես ինչ զոր ենկն
ի դատակն զնն գրիգորի · զի որովհետև մեծ է համբաւ
արդարոյն ենդ առ Ն՝ , եթէ տեսցեն զոր խրատեաց առաջնորդ
յարդարոյ ենդ , պատկառին ի նմանէ ։ Ի պատուէ երեսաց զնն
գրիգորի ։

Հաստատեալ զ այս երանելոյն արդարոյ՝ ընտրեալ զերկ 340
արդի զնն զմեծանուն գրիգորիս · որ եթէպէտև տակաւ-
հաստակ էր , բայց քանզի ունէր զմեծամտնուն հոգւոյ և զ-
արդարոյ փոյթս , ետ մեծարարել զնս ենդ և յանդն ապա- (1)
ղեալ խրատն ասելոյն՝ որ կոչեալ ամենարարոյ զաղգն ար-
ղանանելոց , առաքեալ ի փոյթապարան ի երգմանս ապ-
ամանեալ ։ Իբր հացեալ ենդ պատուերն սրբոյն՝ էրդ զմեծակ
բարի ամենեցուն ։

Գ · Դակ տարբեր զմեծանեալ զանազգ առաքել ետ զպերեալ- Գլուխ. Գ.
ցուցանել զնկերգեցն. Բայ ի պարտանեն բարեկարգութեան
եռանդ ի նկերգեցոյն. Երանելի՝ առաքեալ հրեշտակս ա-
ղին մարդոյս պարտեալոյ. Եղեալ , և հոգոյ առ ի ոմանէ
ինչ ինչ ի զմի ծիրոյ և պաշտամանց խորհրդոյ. Նկերգեցոյ ,
և ի զմի ոմանց էկերգեցականաց ։ Լաց զմեր մարդոյս ա-
ղարտ. յեղ ի այն՝ գրեալ զեռագրն կանոնական հաստատեալն
ժողովոյ Նիկիայոյ լեալոյ , ուստեղծալ ի նոմա կանոնս ասեն ·
որոյ. օրինակ գաղանի ի կանոնագիրս յոյժմանս. Լոմասա-
սերն ։ Լաց թեկարս յարմանս ինչ ասե , թեկ որս կանոնք
են ասենական նիկի պարտարարեն , բայց այդ զիրարան գրա-
գրեալ է · զի ի քանս ինչեցոյն գնի ձեռագրոս · և գրի ասեր
ոյսպես · ։ Լաց մեր մարդոյս սրբոյն նիկի · և նոմ բարեսեր
նիկիայ՝ որ ի քանս ինչ · առաքեալ ի կարմանայ ասելոյ
սա գնաներ և երկրորդ նիկիայոյ զերեմանեն , և սա
հաստատեն նիկիայոն և քահանայս հայոց , բազում զգա-
շուեալ և երկիր զնն կատարել զիարգաստարուեն մեծի
խորհրդոյն ։ Այ , որ կատարն ի կամարդեն նիկիայոյ
այ , հա ։

Ղ.գ.
340

իսկ քանզի ուրեմն կանոնաց հանդուրժումն ի սորին։ Ա։ Սակայն եթէ ոչ ոք հանդգնիցէ մի միրուանցն։ և եթէ միրուանալ իցեն երբեք սուրբքն ի ամբարտաւանութենէ, ի անմի՛ջաբար են։ իսկ եթէ յայտնի՛ եղիցեն ունել, պատժեցին։ Բ։ Զատանն միրուանն կանգնեցի յեկեղեցի։ և սոդ ելցի միրուանն։ իսկ եթէ զիսեցի զ սրբոյն, ոչ ելցէ եկեղեցի կամ աւարան, այլ՝ զ միրուանն յորում՝ վայրն և իցէ, երիցս ընկղմեալ ի ջուր։ Գ։ Եկեղեցականք զիրենանց կարգ պատիւեցին խոնարհութիւն ի խրատանէր սատանայի յամառելոյ և մանաւանդ յեկեղեցւոյ։ Դ։ Օ՛ր զի որքանքն՝ ի զիրենանն եպիսկոպոսն պիտիցին։ և եթէ ոչ ոք զիրենանն եպիսկոպոսն պիտիցին՝ ունելոյ ի իւր և զայլ երիս ինքն, և կամ զի։ իսկ զիրեղ երիսիցին և զիրեղ հիմնադաց քահանայն որ հնեցին։ Է։ Որ ոք ի՛ նիկիոյ մերձենալ խոշիմ մեղայ կամ ի՝ Ներեհաւատուն ի խորհուրդ հաղորդուն։ Ը։ Ի՝ ժամ՝ սա պատարագն մի զոյն անդ հերետիկոս ոք։ Թ։ Ոչ ոք ի՛ ներսն՝ ի՝ ի՝ ամսի՝, և քառասուն անապատ հանցն ի սեղան մեռանի, ասիկաւագաց։ և քահանայն որ հնեցին։ և կաստրեցին զանարհաւրդն։ Ժ։ Ամենայն խորհրդոյն վարագոյր ունիցի։ նեղոցեն և սեղմն քաւուն, ոչ ի՝ բեմն։ ոչ ի՝ ինն միոյն սպասաւորքն խորհրդոյն։ իսկ ապաք զինն ի՝ կարգն։

Ի՝ վերջ այսր կանոնական թղթոյ յաւելու ծանաւանել զոն մանաւանս, զի՝ եկեղն բասենոց սուրբոյ անուն միսրանեալ ի՝ ի՝ արիանանոն, և զի՝ կամ լինել ինքնապատիւ։ զինքեանս ասել՝ զի՝ շահեցին զնա քաղաքաւ։ Ոնկաբեալ սիրն վերծանեսի զայսպիսի կանոնական Ի՝ ոչ՝ սիրն մանկորայ՝ յաւել և միրն ի՝ նոյն ինչ ինչ կարգս ուղղեալ ի կատարումն խորհրդոյ եկեղեցւոյ։ Եւ զրեաց պատաներ սա եկեղեցական խրոյ ի՝ ի՝ յանեղայն անդիս միրիանակ կատարել զարդ հուրդն երկիրագործաւք։

Ի՝։ Գայրեր ի սմա ժամանակի երբեմն ակն լուսապայծառ ի՝ մի երկրի սրն յանդ հայրապետս ի՝ ծմեռոյ, զգան կոչեցեալ։ և կր սա յայգն պարիսեալ՝ հօրաքեռորդի լուսաւորչին միրամ՝, սյսինքն է որդի խորովիհնայ քեռն սնանկոյ։ որպէս յայտնի առանձն պատմագրքն մեր և Ճառընտիրքն և յայտնաւորքն։ Նաև՝ ոչ զգիրոր հոգեկանին։ Եւ ի՝ սա ընդեղայեալ զուսաքինն միրանակի ունիցն սոյ։ որ միրապէ կոչիր։ և ի՝ ոչ պարարտ ի՝ կարգեցան սոքն յանդ։ Ենկն ի՝ ծմեռոյ։ և ապրս գնացեալ ի՝ ժողովն եղիցեալ՝ պատուեցան յոյժ ի՝ հարց ժողովոյն։ և յաւելան ևս ի՝ ի՝ ծնեն կոստանդիանոսն՝ ի՝ սեռանել նոր։ զի հրեշտակք պատուս-

Ղ.գ. Գ.
340

Օ էնոք։ Ա։ Խոր։ Բ։ 26։ Ե։ Գ։ 7։ Ակաբեանք։ Գրդ։ Ծ։ Ի՝ Ներեանս։ Ամենայն։ Ի՝ Բ։ 15։ Լրոյեմբ։ 28 Շարագրեցոյ Ամենայն։ Գիրք։ Ա։ 7։ Ամենայն։

Գ. Խ. ԺԹ.
340

Գլուխ ԺԵ։

Լուանցի 'ի պատուհաս, մեծ յաւուրս ասրա 'ի հանդուսիկ ոմանց 'ի հեմեռանաց մէջ առուցեալ անցեալ եղելոց՝ զոր պատմեն յոմանցի, մանաւանդ 'ի մէջ ջրհեղեղին և զոյնան առապանին, ցանկացաւ ապ երանելիս յանգ եղանել 'ի լեռան արարատայ, և տեսանել զառապանն, և տեսուլ մասն ինչ 'ի նմանէ, առ 'ի սուտ ցուցանել զրանս հանդուսիկոցդ ասելոց, և 'ի դեռել նոր 'ի վերս բազում ասիրաւորս, միոյնն հասեալ էր 'ի գագանին, անկաւ քան զմուտս. և հրեշտակ ոմն երևեալ մէջն՝ եւ զմասն ինչ 'ի փայտից ասապանին. և ասէր

Ցուցանեալ նորին եղ 'ի մեզս։

Արդ ապա ապրանքի՝ մեծ հայրապետս յանգ, ոչ միայն յաղագս մեղուց՝ այլ և յոմանց ազգս գրեսանեցից 'ի ապրանս և ապա պրոստեալ եղև և պրատեր մեծագոյնս՝ զոր իբրոյ պերտիցոյ գրեաց, որպէս եղև մեծի հանդէս մեզաւոր փրկչաց. և գործեաց զազգն ազգի ապրանքիս յարոյց նոսա գրեսանոցս։ Պատուէր և զոր իբրոյ երկնային խնամանէն, որպէս ասացեալ զարդանս, և գրեաց զհոգեկոյ Հաւատս։ Իբրոյ ասացաւ մեծամեծ դանիէլ գրեցին զեռանն մասունեալքս, մանաւանդ լեռնագիտոս 'ի պատմագրանէ իբրոյ և 'ի վերջ ամենեցուն 'ի վերս սոց։ Լիսոդրոյ զասագիրքն ներքոյոր գրեալոցդ։ զոր յորինեցին վերջս։ և յանէն սոցն գրեալս

Նարեկացի։

Լուանալ զարբանի և գրեսանանի երանելոյն՝ ազգանէոյ հաղորդն սրբոյ վրդանայ՝ ոմանցի սեսանել զնս, և խոստացեալ ինել ի նմա։ զգեաց ապա լեռնի ասա նա, ոչ տեսանի 'ի Հաւանեցեալս։ և ասաղնաց զնս գրել ինչ ինչ 'ի մէջ հաւատոյ և 'ի վերայ ոյլոց իրաց։ և նա յարմեցաց Հաւատս ամենասուն գրանցելի մէջս։ Զ որս ընթերցեալ սոցն մեծանալի ուրախ եղև յոյժ։ և հանեալ զնոսա ասաղնաց գրեալս սոցն՝ ասաց գրեալս ասելոցդ աշակերտաց իւրոց՝ 'ի միս առանալ զայնս։ և ասասցանել ապրոց։ Լա զի ինքն սոցն յանգ՝ ոչ ասասցաք զրանս անուանեալս, այլ գիրս Հաւատոյ նորս եւ յանուն հարանեալս։

Մանց զգեն կոչեցաս։

Ը. Լաւ 'ի զանալ սոցն վրդանայի՝ զ նմին և երանելոյն սրբոյ սարգսայ սրբոյի անունն պահել Հայր ամենայնեան 'ի Հայս, և տասանել եւ պայծառացուցանել, քարոզեալ 'ի ասասարանցն Հայոց կամելով զ նոցանէ իւրեանց սոցունն վարել։ Թուլացան 'ի կրնս։ և բարձան եւ 'ի նոցանէ առեալ իւրեանց Հարձ։ և այլք յայլ սասարանս գրեալ եղեն Հաստատեալ։ Ինչպէսի զնն երանելին սրբոյն 'ի քարին։ և ապաղեր մի յոյժ գրեալոյն երեսունեան հեմեռանաց շարանեալ։

Ծ՝ Ի՝ այլ։

Սրբ. Բ. Ցոյց. Լաւ. Ա. այլ։

Ը.Մ. 34. ոյլ՝ ՝Ը զրիւանեկեան հաւատոյն զոյրն բարձ բարձ երեանցեալ
ունել յանձին ի բանից։

Այլ երբեմն եռաւ երանելին, թէ ՝ի՝ լինիս շահին ՝ի յանից
իւրոց, ոչ՝ պիտոյ ուռուել ես յանդերձելոյն քերին, ընդ
կեց յանձնի պրուին հրիտուր թՁրուին՝, և գնաց զնեա
երիտասարդին։ և հրամարեալ յԵմ՝ ասաց՝ ՝ի ինուն ես ապա-
հոյ։ ՝Ի սեղանն՝ ուր ՝Ն՝դեր յառաջնմ նահատակն քրիստոսն
գրիգորիս։ և անդ կացեալ ՝ի հուսամբերս ՝Ն՝դեանն՝ ապա-
սարեր միւոյն յիսնամեան։

34. Իսկ հանարարեալ հոգոյ իրոցեալ սրտիւրեալ առաքեցին ուռ-
նա։ և աղաչեցին՝ զի եկեալ և կոցցի զԹՁրն՝ ի իւր։ խա-
ռանարով ուղղել զվարս իւրեանց։ Ուրոյ երբեմն սեռին՝ թէ
ՀԱ։ Հաւ նա՝ յանձն՝ ուրբեալին նոցա զեղ մահու՝ և բարձ-
ցին զնա ՝ի կենաց։ և ՝Ը ուրեալ իւրեանցն՝ * զՀԸ։ցին
զՄՔՈՆՆՍ զարամոփալ Ճառաղալեան հոգալուն ՝Ն՝, յետ
կոյս նոր ՝ի ԹՁրուն՝ ամս։ ԺՁ։ ՝ի հաւատի իրբ ուսանեալ
(3) հինգ. ամաց։ Իսկ մանանն՝ նոր Թաղեցաւ յումեան տնի։
Զեռ ապարեալ տաւաքեցին և առ բնակիչն առբոյ ապա լոյս, Խոչ։Փ։2
զի ասացին՝ նաև զոյն վրեանն։ որ յայծամ՝ ՝ի մեռելոս-
վանս էր՝ ՝Ը՝ ՝ի վերայանան՝ ՝ոյն յանհանաս, զոր շինեալ ՝Ն՝մն
զրիգոր։ Ուայ ՝ի կամ՝ ՝Ն՝ռս մեռ՝ ՝ի ՝Ն՝ա ՝Ն՝ռն՝ կարգեցան
(4) ոնքեանցն զարեր։ և երանելին էանց անդանաս ՝Ը մեկ ՝Ն՝ց,
և գնաց յեկեղեցոյ գաւառ ՝ի Թիլն ասան՝, ուր էր Թաղեալ
Նոր սրբոյն՝ և ՝Ն՝ոյ սոր։

Իսկ երանելի կոզակից ՝ոյն սրբոյն աշխեն Թարգմանի՝ ՝ի Խոչ։Ը։37։
բարեմաց հեռն հրաւիրեալ յանգարանի վերելեալ՝ քնեալեր
՝ի գոնեի քաղաք։ զոր զարմանն նոցա չինեալ էր արդար
արդարոյ։ և կարեալ վերանք։ և ասեր՝ Ինչ՝ զգեցեալ կենաց
կանանոցանոյ՝ ՝ի՝ սեր։ Ինչոնկ և ՝Ը՝ կեան խա-
ղանեալ քեր սրոյ սրոյանալ հրեշտակունն վարեալ կոցեալ
անդ։ ՝Ի գաւանի՝ ՝ի սանն՝ զոյ՝ սաւեի զ՝ ՝Ն՝ շինեալ էր սրբոյ,
փրենեցոյ զանդաւեր ՝ի՝ սանն։ և գնաց առ անդանդն իւրոյ։
Ի՝ ՝ՀԱ յաղագս երիցս երանելի հոր մերոյ՝ ՝ոյն գրիգորի լու-
սաւորչի, և երբոյ ՝Ն՝, և ՝ՁՀ սրբոյ՝ և ՝Ն՝ հրեշտակ-
մանց, նոյնպէս և արքեն սիկեալ և խորհրդոյ՝ աղաչեալ
էր բարեմանել գրել սա՝ հրամարեալ ՝Ն՝բարզոկան Ճառոյ,
ոչ՝ մի՝ ՝Ն՝ զ սրոյանալ զարամանք՝ զոյամանքանն ՝Ն՝ՁՀ
եղոյ՝ ՝Ը՝հանարարեալ։ Իսկ զոր ՝Ն՝ մեռ՝ առանձին բանք են զնացանն,
զոր աւանդեն ՝ի գիրս մեծին ապրանանալոյ։ զորս զրա-
նեցին զաստուածն հաստատեն՝ ՝Ն՝մանի պատմեալ հոյլ,
(5) եւ և մեռանեալ իրբ ոչ՝ ոչ՝ ՝Ն՝ ունեն առանձ՝ ՝Ի
Ծանօթութիւն։

Գ Լ Ո Ւ Խ . ԽԲ .

Պատճառ կոչումն սիրն գրիգորեան, և վարուցն նորոգելոյ, ուսուցչին
և խնդրոյ. և թշնամեաց խռովելոյ. Եղերդիի. և անկ-
բուսելոյ մանանայի ի սիրն յոյժ.

Զ՝ սանելոյս մարդս սիրն արդասաւոր հասանել ի փայ. 342
ուսարան և յաղագս հայոց, փոխանակ ա-
ռաքելական ոգւոյ զինուցոյ բնակելոյ ոգեղէն նշ-
ան զարմանաց ալեալոյ. զանգի ի կենդանեաց երանելեաց
գ. կարկին նշ հատարձակ կատարելոյ զշնորհս կատարեալ ել-
լանելոյ. հասեալ զի հանապազ յանդիմանեալ է ի սիրն զրգ-
գռիսն. զարեալ սիրն զիրն ամենայն՝ հեղգեալ եկեն ի բանից նոր,
և զ՝ հատարձակեցին վասն ի նա ձեռն՝ սիրն ածելոյ ի մա-
ծեն արդասաւոր.

Ի՝ սպս նոցն լուսաւոր զմամ նշ, ուրախ լինիցին ոչ այն, մա-
հաւոր խրատքն ոգեղէն, իբրև ի ծոց ազատացուցանէ նոցին՝ ի
ջոց սիրոց. և ոչ ի մի ի՝ զիրսոյ ժամ հատարելոյ չէին ի խոս-
լոյ զմեկ ի. զիսաւ՝ ի խոնարհ ի վերայ հայրապետին խրատուց
եղանելոյն զշիրոցին՝ ոչ յուսարեալ. ասասարեալ ոչ զանանուն
ասին. և կրկնալ զնա՝ կապեցին առ. ժամանն ոչ ազն ձիոց.
և փարեալ ի գլուխ զիսանեան՝ ասելոյն զեղուեալին մերկ ի
ձոնն կապեալ. Իսկ զնարանն ոչ բարձեալ սուրիս ազգ
հասանի՝ բերին ի փարն սիրեալ. և ի Խաչեցին յաւանն ա-
ծուրս համ ասելոյն՝ յեկեղեցւոյն. զայր շինեալ էր սրբոյ
գրիգորի. ալ և յեռ ի մեկոյ. ոչ ասեցաս ոչ ի յուսալ վա-
չանոյ ուրբանին ազգանոյ.

Զ՝ նա զարս գարձոյ՝ ելանեն ասեալոյ յանկարծակի. լինին
զարուս ի ժամանոյ փարաւորանս և ազգանոյ՝ ոչ Խաչ
ի ելանի իր. և խարշեցաս օգնանի ազգանոյ և սուր
ապրայ՝ արիք հասանին հայոց՝ մի լինելոյն արշաւանի.
Օտար լուսաւոր մեծի իշխանին քանուրայ, ալ գարձին ի ր
ծին ազգնեալ, նոյ ես ապատարեալ ի հայոց՝ ելեալ
ինքեանք ի ինքեանս ի ինքեանք. և արար իր օգնական զաւարիկ.
Այնպես և այլ ոչ՝ մեծաց իշխանաց. ասասարեալ վա-
ղանքէ՝ ազգի ազգաց՝ զարիս ի հայս. ի որս և երեքին
ասասարարանի՝ ի՝ ոչ գարձանի. մնասարանք և գանիցեք
կամարդանիք յայտացաս՝ ի՝ ոչ միանաց՝ կասարեցին զնեցաս.
և ի՝ մարդանս ասին՝ ոչ՝ ի միջոց լեռան. զարոց ազգանդ ինն (1)

գրի ըստ գրոց։ Գ։ 4։ Եւ 8։

343 Ի։ Զոյս անեսեալ ոչոյց նախանշանաց ժողովեցան առ
ոգեն զլեռնանն։ և ասացուցուցանեն զնոսա զարդ ուրա։ Լոյս սոր զի
զմեկնութեանն զնոսա զարդ զարդ ուրա։ Լոյս սոր զի
անեկանեն մոտակ ենթարկեալ ի ոչ յիշատակ ասաստեցան։ և
ինքեանք անեղիքեալ կոչեցին յոյսերին զարդոյ։ կամեցան
ի ձեռն կատանելոյ կիրեր զարդ մեծին կոտանելոյ
ոտան ի գլուխ սուրել զիրան։ Ամեն իրն ընդունին զեկեալս
Եռխարարն ի զարուսեղանոյ։ զոր ամն կոչեալ մոր
իրոն ծանոյց։ և միանս զոսոյ ինչոն հաշանելոյ։ և առաքն
զնն առ կոտանելոս հանելեալ զարանարդաք և ինքեանք։

յարուցն զրեալ ենն զարդս։

* Լրանեալ զարդանեն զլեռնանն։ և զոր ի հոգոյ եղկանեալ։
,, և ոմ հոգեարարդ հոգոյ մեծաց։ ոն մերոյ կոտանելոյ
,, կոչեալ ինքնանելի հոգոյ։ հոգոյ ի ինչ զոյն զեկ զարդոն
,, ուրան հոգն քոյ կոտանելանան։ զոր առ միաւոր հոգ-
,, զանարն զարդոյ։ և ի զարդոյն զոն զոն զարդոյ ոն-
,, մեծոյ։ այլ զանեցեն մեկ զարդ ինչոյ զոնեալ զարդի
,, զարդանալ զնարդի։ զանալ ոմ զանեալ զ մեոյն եղարդոյ։
,, զոյն ոմ մեկնանելոյն արարոյ։ և ոչ զարանեն ձեզ
,, եղեալ մեոյն ի մուրս երկրի։ և մեզ ինչոնեմ առանալ
,, զան զարանալ արանալ ձեզ։ ոչ զ ինչոնեալ։

Հանեալ կոտանելոյ զ ինչոնի ոչ առաքեալ առ ոմ զարարա-
զան զնագարանեն ասն ինչոյ զարանանալ։ զ ոմն և ինչոնա-
զեն և զարան զարանեն։ զրեալ զանանելոյն և զանալի զանեն
զարանի զարանեն։ * ( ) զանան ինքնակալ կոյսն կոտանե-
,, զա։ մեծոյ զանանեան և ոմ հանարեն զարանանելոյ
,, զոյ ինչալ։ զ զարանի ձեզ զոյ զարանանելոյ։ և հրամանն
,, զարանելոյ ձեզ զարանալ զոյն զարանի մեզոյ զար-
,, զանալ։ զարանի զի բարեկարգանի հանարանալ ձեզ մեզ
,, զարանի զարանելի։ ոչ զարանելոյ։

344 Ի։ Նկեալ ամենարանի ի հայոյ զարանելոյ զանարանա-
զարդ ոմի ինքնանելոյն։ կոտանելոյ։ այն է հինգ-
զարդ։ ամն բանանելոյանանն զեզն զանանեան։ յամի մեն։
344։ Լոյս կանանելոյ։ հանարանելոյ զարանեն զարանեն։ զա-
զարանեն։ զարա։ կանանելոյ ի զարանա։ զ զարա։ ի զարա
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։
զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։ զարանեն։

խն, ասէաց՝ ի ձեռս նոր և զոգոս կիր լինիցի՝ զոր ընդունել
եր Բ իւր։ Լ՝ուսքեաց և զամենեն ուրեմնեկաց զնդասն ի մի
ուսքաստատեանի, ասեն՝ ի ձեռս նոր զլոգոս գուլատիոյ։
Ցեռս ուրանեալս զնոր մանուրաստ՝ ասրան և նասոյց զոլ-
ասն խոսրով ի քաղաքն արտաստ՝ իսկ յանենա նեազա-
սրան։ և ասեալ Բ իսկ զմիկրան հեռանալեն զոլոգ, և
զանաղոլան ուրեմնեաց զոլոգ խասրոց ի մի մանուրիկ
հանդերձ, յանուկան գնդանն։ Լ՝ասլ անասրան անոս-
լասցեալ ընդոգ սրարիկ զմիայանեալն գոլ՝ ու յանն փայ-
ասանկարոնաս, զնաց և անկաս ի պարան։ Բ նոսիարարոս ա-
ղանանեն՝ առ շարանն։ ասրեալ զայս
ունարիոլալ՝ ու և ամենաս զհեռ նոր։ այլ Լ՝ասրեալ ունոգ-
ասս ասմենաք միրանանանաս զոլոգան զոլոգ ի հոլոն՝ գալ-
Յուս յեռ։ և ասեալ զհարկ նին՝ հարան ասս կոլան ի կոս-
ասանկիրանանաս հանդերձ։

Եվ մանուաճիր գնացեալ հարուսանն գնալ և կիս-
լիցեալ զայոգ ի կարգանաս ասրանանանի՝ եկ յաշխարն ազգ.
հեռաց, և արուսեալ ասեալ Բ բանարոյ ասասիկ՝ ասան
գնս և զոլոգ նոր, և ասրան հարանական զայասիկ՝ ոգ յոյ-
նանանանանի եկեալ էին նոսս, և ունարանալ ուրանեալ զալ-
գի ասանանոյ զհնարոյ կոսրեալ յերիսանի քաղաքս, և ա-
ռաքեաց առ խոսրով՝ Բ նոսն և զաղջիկ ու զբազմն հեղեալ՝
և զնա՝ գասասան բանարոյ կոսան ասրանալ եսիանոյ՝
կասրանաց զանհանոր բաղմանի մնարիկ զոլոգ, և եհան
ի սասս սասերի զանմիրա սոգրանի ասանկոյ և զնանանանաց։
Ցանձանիկաս ասրա և ի սահմանս մերանաց, և սկսաս գա-
ասրի սասանալ զնս։ և գերեաց զասրանանաս անմեզ անձնաս
ի ժաղանոյաց։ Բ ոգս և զանեն ասրկասանանաս ամեն գա-
հալեալ, հայրասանանի մերանաց։ Լ՝ինն առ՝ սա եղանելին, և
ասալեաց գնս՝ ասանանի զասրկասանանն։ և զասանիկն։
զի լեն լոգ սակ մեր ասրասցեալ գերս։ բայց ոչ հասանեսաս
մանուաճիրն, պասանաս սասանասրանի՝ թե ոգս և կասոն
ասեցին, սոն թրեն սեն յանոգ գիսանալ գնս՝ ի ձայս սա խոս-
լասի ասրան՝ հասանեցանել գնս գնս ասրանիկաց զաներան։
Ի՝ոչ ասանանիրն գասալ՝ ի սեն գնս գնալ զոլոգ սա ասրանալ,
և գրգռեալ ևս ի գասասանանացն, հրամայեաց զասրիս։
ասասանս եր գիանանան, լիսանի ընկենալ ի ծով։ Լ՝ազն ասրի
եկն այս սրն, գասրանս յեռս ասասանանն։ և հեռալ ի լեսանն
մի բասրի՝ ու կոլիսաս ընանանրանս, սասան ունրան։ եր հեռալ
զասանանա գասասանն ասրասանեաց, անեն ունան գնանիկն։
և զասանանանի՝ սր էր իշխան նասանասանն երիրն։
Նրան լանան ինքն և սանանանանա՝ զոլ ասրանալ էր ան-

Գ.ԺԹ. գ. հաստիկը , հրամայեցին սրմանել զդերեսսն . և ասացին զոչեն յսկայ՝ ասելով աւ. ՝ն՝ , զի գար ՝ի դեղ արամաս ՝ի ՝ն՝ . Լոյս ասկայն * սչինչ լսեցին զասասասանքն ՝ն՝ ॥ , ասե խոր-ենացին . զի մանանՀիր՝ ի սկսեալ ցասս ըմբռնեալ մեռաւ . և պաղատերեան գասուն ՝ն՝ զարձաս յաղասասան . Նասե ՀՀ-ը Ծանն ասլեն ասերայ բարձրացեալ սրասեալ սոխրոն՝ Ծանկեաց վերձակեալ անբասասն աեղայն . Լոս լեռ վամ-ՀանՀ սՀրն սրդի մանանՀրի զարա ըմբռնեալ յաղաս զայ՝ զնաց սրասասանք ՝ի գերեզման ՝ն՝ . և բարեխաս կալեալ վեռ՝

Եղիա բ. Յ շրջան ամենի իւրոց և գասասեն .

346 Եւ Լսեալ խաղաղ արքայ Հայոց գալով ոչ ամենայն և ասա-լոյ , և ՝ն՝ փաղաՀասանեալ մարմնոյն փաքրանգի , անիրկեալ առնուլ սրանեբասեան ՝ի ձեռաց շաղՀայ դեռան ՝ն՝ խրոյ՝ զոր ՝ուս կալեալ ՝ի , խաղաղի խոսկոս ՝ն՝ ՝նոս , խաստանեալ վերարել և Հայկս . և ինքն ետ զանձն իւր ՝ի պատանս որոց Հատաց և երեից . Լոս մի ոչ սրասեասի անկեաց ան-ասաս մեծ ասս ազաս գեասալ . զի և կաշկաս անասաս խաղաղ-վաս և խաղաղակերս . Հարձեալ ետ ՝ն՝ ՝ն՝ տեղին ՝ն՝ այն՝ զի-նեաց անդ մերձ յանասան քաղաք ՝ի վրն թլաց մեր՝ սրարանի-

348 լեն դանն անանմանեալ , ասս ՝ի բլաց . և անդ փոխեաց զար-քանմանս ՝յաղասասաց . քանզի չեր յնաս Հաւան ՝ն՝ ասաս-շաս՝ ՝ի ինքն և ՝ի ժաղովարդ քաղաքին . մի զի ծանրացեալ ՝ի յայնժամ՝ յոյժ սգ ունելոյն .

350 Գ.Լ մինչեռ խաղաղ արքայ ՝ի զինուն ասպասանից և արքանեաց սրասասեր , շաղասոյ ասլեաց սրասեց գրգռեալ ՝ի սաս-նասարեց սրշակասնայ՝ առաքեաց գասս սրասաքանասրս սա-գնանիկս կալիկասս Հեսեսալեն կաղմանց , և յարդարեաց զնս ասասասանել ՝ի Հայս . Լոս ՝ն՝ ՝ն՝ յաստաքագրն խոկ գնասա-ցեալ զբեռ-խաղաղաւ ՝ի խաղաղա՝ յաժարեալ եին ՝ի սոյն , ՝ի Հրա-սարել ոնգ յարքայն սրարեց՝ վաղվաղակի գոնդ հասանել սրասասեցան և արշաւեցին , ՝ն՝ Հայոց բան Հագար զգաք-սրաց զարաղասն եր այր ոմն Հակաց անՀագին և կարանի յայ .

351 Լսեալ խաղաղ զարշասանս թշնամեաց՝ խուսեցաս . և խ-կոն Հրամայեաց ՝ի զարձաս զարձաս սրասեցաս՝ ՝ի սա-սեբալ . ինքն եաս ՝ի ՝նոս սանաս մանաս ՝ն՝ մեռեալ , ևս և զՀիՀրան մրացի Հանուբրն Հիսեսալին զեղան . և անկեալ ՝ն՝ երասս վեռ՝ գնաց՝ ՝ի կոյն ասեսանից . իսկ բա-գասաս և վՀան ասեսանեաց և ասեսելեաց գնդոր խաղաղ-ցին ՝ի կալն Հիսեսալ . զի ՝ն՝ զի կալն եկեսցեն թշնամիք , ՝ն՝ ասաց եկեալ ՝ն՝ Հարցին զնս .

Տեղեկացեալ թշնամեացն՝ թե յարեալ փայլի լոյն ասրան , յարձակեցան ՝ի վրա ՝ն՝ . և սլասեբասեալ ՝ն՝ ՝ն՝ Հարին

ասասայ զՀիւսիսային գաւառն մինչեւ ի Սանդն զամենայն զանգիրն Թագաւորութեան միասնակամ արեալ յաշխարհն Ծոփայ. և ինքնանոյ ի մեռեալ հասեալ յոյժ ուրախութեան ի քաղաքն Վաղարշապատ, և արքայեցին ինա.

Զոր ինչ ի պատրաստի էին մարտս վանել ընդ քաղաքին, յանկարծակի հասին անդր բազմաւոր և վասնն զօրոք խրենից. և երանելի սատկուտիս վանեցին ոմանք զՀնաստին. և բանտէ փարեալ զնոսա զանազարս զամուրս պահեալ. արքային զնոսա ի վիճակս սերեալս և ի պատուս բարեաց. ուրվանոյ մեծ էր նոցա արքաւանք. վասն և ասեալ՝ մեանք. թեկ և դրաւուելոյ՝ ձանձրաս յարմեցին, և ակամայ պատերազմիլ ի զօրս հայոց.

Զայնմ միջոցի զօրագլուխն Հիւսիսականաց, որ պատեալ էր ազգին զամենայն հեծելովք զրաստիւք, մեծամեծ հարստութիւնս հաւաքանէր զօրացն վասնոյ, և կիսան ոտիս ասեն ընդ զաւառն բազմաւոր. և ինքն յայլ ամենայն հարստութիւնս ոմանս, զոմանս բազմաւոր, պաշարանեալ ի պահիցն՝ զոր ոչ կարէր ելանել. Հայոցեալ զամենայն վասն ինքեան ցեղալ ուրեմն զօրաւոր, և հայեցեալ ի կարգն եղեալ զայն երիտասարդ՝ զոր կոչեցեալ էր ըստ ասելոյն, ասացեալ է ասել. ։ զանեալ ինձ ոչ, որ զգաւառն ինքեան արարաքարն ոչ կարեցեր ձանձրանալ այլազգեաց խրատացեալն զարիսաս. , ուղղեալ և զնիզակս իմ ոչ ան։ հարիս ոչամիկ ։։ Եւ զայս ասացեալ՝ զանազանեալ զնիզակ նոր. և հարեալ հարածանեալս զդրան հոգայ ի գաւառակ ոմանց.

ԵՐԿԻՐ.

Օրն ոմանք զօրացն Հայոց՝ բազալերեցան և հարին՝ ի բերան ոչոց զՀիւսիսականս. և զանազանն փոխանակն սրաբեալ դարձան սարսափաւք յետ Ծոփայ. և պատուեցին արքայն՝ որ ինչ պատահէ ոչ նոցա, մանաւանդ զարդ քաջն մեծին վասնայ սատանուն. զարդ անուանեալ էին նոցա ոմանք. և բաղարաստ ասին։ Եւ որ զանարգանսն՝ այլոցն՝ նոյ վասնայ ի պարգեւս զանել ձանձրանն. և չաւ։

ՄԵՐՈՒ ՍՈՒՆԿԱՆ.

Ոսկ փոխանակ միջնոյ զրաստիս՝ որ ոմանք ի պատերազմի, կարգեաց արքայն զօրաւորս ի մէջ Հիւսիսային շնչի զարաջոյ. մանաւանդ, որ էր Նահանգս խոյնուանեալ. և. ի մեկ մանաձերն կարգեաց զորաւոր ի վրն Հիւսուսային գնդին զարդ ի նոր զարդս նահանգաստարարանեալ. խոկ զարանն հանգարարեանն, ի գրանակարն. Տիրն՝ ոտ արքայ բայ կամաքարանն, որ. երկնչեր էր և պատանեալ ի Նահանգաստ։

Եւ պա չիտացեալ խոսանալ, թեկ. ձեռն շարունչ պարանոց սր-

Լ. մ. 532 քայի ի Ը հիւսիսային ճիշտ ուղիղն, քանզի զառաջին հայ-
տանէին զոր եղեալ էր ընդ նմա ։ և զՀարկն զոր տայր նմա
յուսացն, եթէ կոչեսցէր, և եթէ ի նմանէ զգոյ յոգնութիւնսն
առ ի ընդ գիտնականս զորոյց ։ Բայց կանխեալ օրհնանա-
հուն իւրոյ զՆոյեանս ի կենաց, ինչպիսեաց ասն. Եթէ. զոր
բարձեալ տարան ի դրախտաղերոյ գետոյն, և ինչպէս ու-
հոր իւրում ամենայն ունի ։ այն և կամիս, որ և. էր ունի
հանգստարանի ինչպայն հայոց ։ Օ այս պատմեալ ոչ և
(4) զյաջորդ սորա սկսեալ գրի բուսանիցս։ Գ։ 7. 8. Ե։ 11։

Գ Լ Ի Ս Խ Հ Ի

Յաղագս ինչիցէ՝ որոնց երկրորդն, և յարդանն նէ,
յուսան, և ինչ գոնիցէ՝ և յանդիսանաքն
փառերոնի։

Զեռ ասեցեալ խոսրովն Երկրորդի որդոյ որդւոյ
ասայ Ժողովեալ զինն զիրենսիսն զնա՝ նոմարարս
հայոց և զՇեմ զորուլիս ։ խորհեցաւ Ը նոս, զի
ի ձեռն կոչեսցէ ինչիցն զորդի խոսրովու զանիսան ։
Բայց հրաման ասի նեցուն յանձն որդեալ զանիսարն
հայոց ։ ի ձեռս որդւոյ կամարարկանի՝ ոչ ի զարտարա-
նեալ զոյն յերկոսաց դարեաց, քան ընդ իւր դարձն, և
զնաց ինքեան ուրբ հայրապետն ոչ կոչեցն ի կոստան-
դինուպոլիս։

Բերն ըստ ոչ ամենայն հանդերձ, և զգնալ տիրա-
նայ որդոյ նոր Ը զրիգորեան ոչ կոչեցն ։ գուարեալ զոր
բաղում, և եթէ ի ձեռս խարն եղեալ իւրոյ ներսէհի, և ասա-
քեաց ի հայս ։ Ի սոսի երեսաց ինչ ուղղեալ ցանել զնոս ինչ
զնարեհ փեսկ սիրանայ ի մէջ հայոց ։ Օ այս լուեալ ար-
քաւորի՝ ելան զամ հայոց հանդերձ նոմարարաց, և ել
Էջմիսն՝ ներսէհի ։ և պատահեալ նոսա ի դաշտն մեռոյ ետ
պատերազմ Ը նոսա ուստիկ յամ ։ յորում բաղումք հան-
ջեան յերկուց կողմանց ։ Այս դեռ ի միջոցանէ նոմարա-
բացն հայոց յոյժ զանս յարձակման ինչեանցն ։ այնո-
չափ անմարանելի՝ Ը՝ միմեանս՝ հոգն զանազան ։ որոյ բա-
զումն ի նոցն մեծամեծք և զաստուածունք անկան որոյ ինչ-
նամարաց ։ Բայց ի վերնոյն զորագնալ յաղթեցին պարսից ։
և պարսին զնոս փախուցանեն։

Ի վերին այսր պատմեալսդ՝ հիւսիսականաց առ հասարակ
արանք և հնանք ։ Ը որ և կոմկաբանանք, միաբանեալ և ան-

գնաց Ը կարդան Հայոց· ապա և զոռն. աշխոյ, մեկն լուծ-
ումնա, և քանակեցան մեզ. և ըստ սնդաստ եղեալ սեռի՝
ապաստակեցին յՀա Հոյոց։ Եվ յլբոցն ապրուիր Հզօր պաշտ-
պանողն զգաստացեալ ընդ կամ նոյ՝ պահէր զՀն յապրաստ-
կուռեց նոցին։

Իսկ սիրան որդի խաորոնս Թագաւորեալ ՀաՀոնջ և Հա- 353
ռանոջ կոստանդեոյ կայսեր որպէս կատարդիանոսի յեղեն
նաստանէորոյ ոսի ինքնուկալսոն նի՝ էկն ի կոստանդնոս-
պոլսոյ ի Հոյս։ Եվ Հաղատոն խաոնցեալ Ը շարՀոյ՝ սկսաս- 354
ալ և նմոն Հորկս, ոչ և կայսերն։ և. Եկաց ի Հոնդուր-
սանն, մոնոտանոջ խն ի Թուլանրեանն, ծուսիրոյ ան-
որժան գ ործոց, ոլլ ի ծուսանկ։ Ջոի ուկուսնկլալ ի սա-
ծէն ալեմանիսի՝ ալ Հոմորձոնկեր լոպանի պոլսոն զոտա խոր։
Եվ էին սորա երեք որդիք յիշատակեալք ի գիրս մեր։ ա-
ռաջինն՝ սրասաշեր։ յորմէ ծնան ալրիկն։ երկրորդն՝ ոլ-
շակ։ որ լեռոց թնչոլեանց։ և երրորդն ոլոպան։ որ ծնան
ղանել։ և ոպանան ի քրիստոնդիս։ որպէս ասեմք գրել
ի տարի։

Գ. Իսկ մեծն վերնանեն ցեալ գաւորս կենաց իորոց 355
ամ որդոջ։ ցեա վարչեալ զիշխանութիւն Հայաստանեաց ամ
մեն։ և փոքր ինչ տուեալ, փոխեցաւ յԱՀ. ՀԷՊ ամ տեսա-
նոց։ Հրամանս ասեալ զոր ունայնոց իորոյ թագել ի գլխոյն
Թագոն, լեր մոգաստրիանալոյ յուսաչագոն, լեռ՝ և մաս-
մին Հոյ իորոյ փոխադրեալց նոցն տեղս։ Ը գրեալ խորե-
նացոյն։ Գ։ ԺԱ։

Լոր ՆԸ Կրասեր որդի լուսիկ անուն՝ եղբայր գլխադրիսի ապ-
ոնոնց կարեւանիկսի։ զոր զատեալ բոզանագոյ։
Գ։ Հ։ սիրան սրբալ յաւաղ Ը գնաթագաւորեն ասնեալ էր
ի կնոջ զյուսուոր իոր։ յորմէ և ծնեալ էին երկու որդիք՝
պոպ և ամեմանպիսն։ Եվ։ լեռոց ինքն լուսիկ հրաւերեալ
էր յՀՄ։ և կոչեալ պարսիկ յուլիսն և ի Հնդեանս։ և էր նա
ոպանելի ի վաղս սրբոսն։ և լեմնաստ ծնանին գրոց։ որոյ
ապաստուս լեռ մեհեն. ոչին զերեմոնիսն ընդունեցաս և կարգեալ
ցաւ ոպեանաւոր կանանգիկս Հայոց։ յամի ՌՌ։ ՅՀԵ։ այս 356
և սրբոյդ ամ սիրանայ։

Եվ ի Հանդարտել երկրին Հայոց։ լեռ իւր երեց ամուց 357
վերասին գիմեցին մեռանեալք ի Հոյս։ Եվ Հոպարեալ յոյն-
ժամ տիրանայ ինչ բնոց ոպեսն ի շարՀոյ։ և ՀՀ գրեալ ոսոՀ
արքոյ նոցոց։ գանեալ էր գրեալսոյ ազգս Հրաւերեալն կոչ-
մանն։ և գեռ յոստն ունէր զարան։ էին մեալ գիրս ոգեղ-
նուն տեղանոյ։ և Հրաւերեալոց յՀեն Հայոց գՀեռանեալսն։
և ոպա առեալ զոյն ետ գրոս ոպեալ ազգաց իսաոց ի

Լ՚ամ՝ ՃԵ՝ մեղերիցեալս և ի զաղբեանն, կուսակալ սիրել առ Հաւատակ
ոյնոցիկ կամանց։ Օ՚այլ ընդեալ կուսակալեաց կալեալ ա-
ռաքեաց ընդդէմ՝ նոր գլուխնս կեսեր զրաբ բաղցեալ։ Լ՚ա-
ի պատերազմել նոց բոց միմեանս՝ երկրորդն կուսանքն մա-
սեալ պարտեցան ի միմեանց։ և յերկարել պատերազմին՝ ի
Հաւանեալ եկեալ Հաղարեն ի միմեանս առ Հեմ
մի։ և զաղբեանն գայնս գեալ։ Լ՚ա նոցա երբեմն մեռաս կոս-
361 աւելոս կոյսք։ յանդարձեալ ի ոեզն նոր նոյն յանդ-
նոս։ որ ուրուցեալ գնոր լուցեալ Հոլաձանս։ և ջանալ ջրն-
ջել զՀաւատն քրիստոսի։

Լ՚ի սմին ժամանակի հանեալեան ոչ ի նիմանս։ Ղ՚ուանա։
ոչ գեղեալ բաղաքի։ զոր Տեր անուն էր զաղալ։ և մեր- Գեղանի։
մարիամ՝ յաղագ Հայոց։ Վեռեալ՝ ոչ զաստուածն Հրաշա- Գրիգոր։
նացն յանդանոսի։ Բոռ յերեց անուն ի սրբ երեանելոցս
և այր ե՚ և կին։ և գնաց ի երեանն մի։ և եկաց անդ ոմիա
եկեալ։ ոչ և քարանձաւ սրասանչելի զոր ընդ իր ի գեղ։
Լ՚ամ՝ ի գալ նոր ի յայլ ինչ քրիստոնեայ ի։ սարսեալ գնա
ոչ բարեմեալ։ ուրուցալ կայսերն Հանդերձ ընկերաց նորին ի
բերդն՝ ոչ կոյն կունչ։ Լ՚ա սակ գաստուրս սեալոյն սան-
ուռ սանուն յեռ յոյսերեալ զնա ինքոյ զՀաւատն, Հրա-
մայեալ զոմանք զնանն։

Հաբրն գամանն արքաստանոյ ժամանակ ջրա։ և ուրկին ի բանա։
բանանին ուստ գնամ մուրանա նոյ։ և յեռ բոյ՝ սանանաց
Հաբրն զրբեալն ի խեղանդն մեռ։ Լ՚ամ զահանայն գնա
ամենեալ՝ գնանցին առ մարմնոս սրբն։ և նոյն ժամանն
առաջնոյնս՝ Հաստատեցին ի բն։ և ինքեանն գանանին
նոյ ի բանալն սանանալ։ ոչ և գանանին։ յոյսն և ուանն-
ցի կանցաս ոչն առեալանոս։ և ուստ գնանցին գանանալ և-
կեղեցիս։ գանն յանանի գն նոյնն ոչն սանանանոսի։ և
գանանն գն ուանանցուն մեռանանոյն։

361 Գ։ Դեկ յանանանս կոյսն գանանանի՝ գանանանի զի՝ ամ-
բանանալ յանանի գարանց՝ խանալ զանս ժամանս ի գն նոյ։ և
իրան ամ նանն յեղանան գնա։ անանանալ զանանն գանա-
ոնոյ՝ ոչ գանանն զանանանի կանանն։ գանանանալ Հանանն
գանանն նանանանանանն եղանանալ։ և ոչ ասանն նանա անանն։
Օ՚այն սանանալ յանանանսի՝ սանանանոյ նանանն ոչ սանանն
ասանալ Հանան։ ի՚ սանանանանալ։ Ը։ ։։ և նանանանալ ի՚ նանն
ոչանանն։ Լ՚ուն ոչանն գանանն գանանն՝ զոր նանալ էր զանա-
նանալ։ գանանալ ի գն զանանն նոյ՝ ոչ ասանանանն գանանա-
նանանի։ գանանանն ասան գն ի սանանանոյ ասանանն
եղանանալ։ Լ՚ա կանանալ գանանանն գանանն բանանալ՝ գանա-
ոնանն անանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-
Ի՚ գանանանն գանանանն Հանանանն գանանն բանանն։ գանան-

զի այսու շարժն զաստուծոյ յանդիմանեսցին։ Եւ ի սակաւել
զեռս յաւելուսոյն գնալ է իւր ի մի տարեալ, եւ պատուեալս
եղեալ իւրն ինքն. զի պիտի մերձի ընթանալ զոյն-
սոյն աղէ, զ կաւ յանեալ։

Եւ զ որ կասկածեալ յանդիմանսի՝ ընդդեալ ի ներսոն զոս
և պատուեցա։ Եւ ոչ ունի սիրուն զգաստանալն հայաստանին, որպ
զանաւել եր զարս հանդիսանալ ոգեպատեալ։ եւ ես որ-
սանդ զնոյ զրդի իւր զարդեալ հանդիսիմ գնալ և զրդեալ
նորին, և զանիրեալ զնեսոն իւր՝ զարդի ունդրանեալն իւրոյ
պատուհանի՝ որ մեռեալն էր։ տանեալ առ ինքն զերկիր զրդի
իւր զարդեալ զոր յաշխարեալ ի թագաւորան։

Եւ ասեալ յանդիմանսի զպատանդեալ առաքեալ զնա ի կուսան-
գինաստանն։ Եւ ասա ես տիրոջոյ զդաչ զրդեալ զանդիկ իւր
ինքանալ՝ ի տանեալն, յորում կայրն և ոչ ունի ինչ գի-
հանան կերպարանաց։ և հրամայեաց նոսա կանգնել զայրն
յերկինսոյ՝ յարանելոյ հնան, ասելով։ որպ մեռանիցեմ՝ ընդ
երկանանոյ հանանելոյ հանան բեղն, ոչ պես զոյս
ի ոչ առնել։ Եւ այս պատասխանի տուեալ յանդիմանսի՝ ասելոյ
ի զարս, ի նանի և զուրս հարաստանի գնացան։

Զոր ակրանալեալ զրկանանկարարանանին յանդիմանսի՝ եկեալ
ի գաւառն Ծոփոց։ և մտեալ յեր արքայական եկեղեցի՝
ինքանին կանգնել զնա անդ։ Եւ՝ զի հասեալ առ նա
անդ յանդիմանն՝ յարդարեալ զնա մի անկարելի ընդեմ՝ որ եկե-
ղեցւոյ. զանգեալ նոսա՝ թե ոչինչ պատարանի զարան մա-
սանանն՝ նա զնանալ։ զարանանալ կերպարանք զինեալ և
հանդանալ էին ի պատկերն։ Եւ ասեալ ասեալ ասեալ նոսա
արքայ, յարդարանալ սրբն ի ձեռաց նոր զարանանին՝ ընդեղ
յերկիր, և կանգնալ հարանանեալ զնա։

Լսեալ զայս տիրոջոյ, թե զոչի զն այնորիկ պատահան
ինչ կրեալ։ ի յանդիմանսն, զարանեցաւ ի բարկանալ ընդեմ
սրբն։ և ասեալ զբարանանանի յանդիմանանանն նոր, որպէս
հրամայեալ ինքն ի նոսն զն անորին զարձաց իւրոյ, տա-
սանալ ես զորքանցաւ։ և հրամայեաց հանանալ զնա ջոյ-
զանանք յերկրաց։ Զինչ ասեալն էսակ ասանելոյ ներանանին (1)
զհոգի իւր սբ։ կենալ՝ ի հոգարարանանեան տան։ Ել՝
Եւ զանարանին նոր առնալ սարանանալոյ նորին՝ տարեալ թա-
զեցին՝ ի գեղն Ծարդան առ. հոր իւրում։

Խոս. Գ. 16. Եւ ոչ ոք երկու տրդիք, ոչ և յիշեցաք՝ ի վերոյ, պապ և
Գրոնոյ 3. 15. աղանանանանին։ զարաց կնանք ամենեին անհանան էին կենալոյ
նոցին՝ ի բարի սենեաց ոսոք անանանանք զի զատանանք։ Եւ այլ
զարդի ամենանանանանոյ ներանանք՝ բարի հանան բարի բաս-
ելով՝ ի մանանանանք առաքեալ՝ ի կեսարիա, զարանանեցաւ անդ՝ ի

Ի՚մ. գիր. հելլենական գիտութիւն, և յաւելեալ 'ի հրամանաց ճոխագոյն սուն։ և մեծի գնացեալ 'ի կոստանդնուպոլիս՝ առաւել զարգացաւ յիմաստս։ և եղաւ իբր ելիս զրաւորաց ուրումն մեծի իշխանի՝ որ կոչեալ սապիանոս։ և եկաց մեզ զժամանակ մի։

Գրեալ է յայժ պատմութ 'ի մեկն ծմեռի երանելին դանիել մեկրոնի՝ ապրեալ առաքի, որ և էր աշակերտ սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին։ և էր ձեռնադրեալ 'ի նմանէ քահանայ։ և կարգեալ յորեկոյ։ և ինքն բնակեր 'ի կիզմանս տարածեալ 'ի վերանս կուսեցեալ հայկայ գրեալս։ Օրս կամեցան նախարարքն հայոց նստուցանել յանթոռ հայրապետութեան 'ի տեղի սրբոյ լուսաւորչին։ զոր մի հաւանեալ առեալ 'ի սիրանայ կուսեցին զնա 'ի սարանոյ։ Իբրև ելեալ նա առաջի թագաւորին սկսաւ յանդիմանել զնա մի սուրբնուն, զորմէ ասացեալ 'ի պատմութեանն։ և յարդարեաց զնա յապաշխարութիւն։ Իբրև յայտնաւորեալ նոր գրանս երանելոյն՝ ելաց 'ի մէջ նոր և անուն զնա։ զոր մի բարկացեալ արքայն հրամայեաց խեզդեալ առնել զնա։ զոր բարձեալ աշակերտաց նորին քաշեալ և եղեալ ի մեռեալ։ Թաղեցին 'ի վերանս իւրեանց 'ի հայոց գրեալս, ուր նստեալ նա 'ի կենդանութեանն։

Իբրև զանազն փոփոխեալն նոխարարքն յայդմ լուսաւորչին նպատակեալ դրեալ յանթոռ հայրապետութեան, խորհեցան զմի յոգեւոր յուսոյն կոչել յոյն պատրիարք, ի գրեալ քաղաքայ և կիրակոսի։ Իբրև թեկուսն ոչ կամիցին, զի նոքա ասացեալ և խոստանալեալ, և. չանեալն զոչ առնեն, բայց բրնաստանալ զնա նոստ ձեռնադրել ապիրատ։ Իսկ նոքա մերժեալ զկարգն ոչ՝ առաւել ևս անկարգացան։ զոր մի և երկիւղալ հրամայ սպասաւորեալ կարգեալ 'ի նոսին։

Ցնչեալ՝ ժողովեալ նոխարարացն հայոց առ սիրոն յարգելն զնա կացուցանել զոչ զբ քահանայապետ։ զորմէ մի ոչ ասեն, խոտորեալ մեծ ճարն 'ի մէջ ժողովրդոց։ Իբրև զի ոչ գոյր յայտնեալ զի յայդմ պիտի գրիգ ասի՝ թոց 'ի նենգութեան, որ գեռևս նորոգ էր ամենասրբոյն 'ի կոստանդնուպոլիս, յանդիմանեալ զոմն փառնեղոն՝ կամ փառնն անուն յաստուծոյ քաղաքն 'ի վերանայ յոյնոնս կարգեալն՝ զոր 'ի տեղան։ և եդին զնա հայրապետս հայոց 'ի տեղեաց զրդ. ամի սիրանայ։

Ե։ Սուրբ այսր ամի զոր ասացաք սիրոն, հասեալ յանկեղեցի զուրայ ջրաբաղի հոյսաւորին գեղին, որ հրամանաւ սիրանայ գնացեալ էր ի յուլիանոսն, սիրեցեալ զնա յոյժ։ Խոսեցաւ ասաց ի զոս իւր, և ասէ։ * մի գրուեսցուք հրա-

,, մանաւ ոմանցուն (յր ոմանսայ) սր գայլեսկղուն սրկո-
,, նե ,լեկերաղոմն ի ,ի , և սպասանն գաշա Եր։ և մի նա-
,, նատարհակցեացուք սրամ՝ ամպարիկա (յայլեսնոսի) ֆա-
,, գասպի ։ ։ Օ այսպիսի բանս ասացեալ Եր՝ , և հաձեցա-
,, ցեալ զզրամ՝ զարանս լեռս։ և խոյս առեալ յերեսաց սի-
,, լոսայ՝ գնաց ի գաստան տնարն , և անդ ամրացեալ տա-
,, ոկր սեռանսեալ , մեն զինչ ոանիցն առանչ նոմսարանը հոյց ։
,, Իբրև ազգ Եկն յասլեսնոսի զարանն զանգայն՝ սասրհանդուկ ա-
,, ուաքեաց առ սիլան արգալ հոնարեալ մեղմով , և ասէ ։ Եմեն
,, առանց գիտակրդ քո գարձս. զարս , ասացեալ գնա ազգանն ։
,, ապաեմ սլ՝ ի գասանալ խոսամ՝ վանեցեալ զանչ և զ՚ չ՚ գ։ Ոսկ
,, արիւսակ մեղեցան էր ոգս , ՝ զանչ խոսանացայն ։ Գ։ ։ 15։
,, * Ինքնակալ յաղանաս , ՀՀասանդ ի Նաբոյ , ալամանալ-
,, պրդի , և Հանկասաարեաւ յանանհան ի։ սիկանայ մեղամ
,, գարմանալի , խոնարհ ։ Օ զարա՝ զգ սրամանեցեալ ՝ մեզ ,
,, առեալ զարաղանի նոցին՝ ի բաց գարանս ։ և մեք լս-
,, ուանն Եաք յանեմ։ գնդացս մերոց զՀնա սառարել՝ ա-
,, նել զնա ։ ոլլ Ենայ սանաք վեր Երկոս գառանաց ։ ա-
,, ռաջին՝ զի մի ասացեն զմեզ գարարիկք, Եմեն բանալ և
,, ոչ կամաս սանել զլրանս։ Երկրորդ՝ փարձել զքո միամի-
,, սանդ ։ Ի.ԸՀ՝ Եմեն սլ՝ ի քոյ կամացդ արար նա։ զոյն ,
,, սասակեացեն զնա ոգոս ամենեմի՝ սա՝ ի չեռոգալ
,, նոսս ՀՀանցարդ։ ոգս Եմեն սլ , Եկս ունալ՝ ի ռաս՝ որ
,, զՀեգրանս չարՀնաց մեզ , և լանեանս՝ սր գայլեսանն ,
,, զի՝ ի գասանալն մերսամ անգարանի գոլանս։ վանեցուսք
,, զբեզ և զաշխարՀդ։ ։ ։

Օ այսպիսի լսար առեալ սիրանդ՝ գարՀանեցուս յոյժ։ առա-
քեաց փոքանանի զմարդպետ Լոր՝ յր։ ընՀրքանոսեան՝ զոր
Հայր Հարաչին , առ զուրա , և կոչեաց զնա գալ առ ինքն ,
երդուանալ՝ Եմեն լուսի ինչ։ ինասել՝ նմա։ Լս զարանի ան-
սալ՝ Եմեն նախարարքդ լանալ Հան , ն. զարք իսր նոր գրանեցան ,
անՀարանցեալ գնաց ականանալ առ արքայ։ և նս ընկեր Երգման
Երգս Հասանդեաց սգանանել զնա , և կոստալ զանանան Եր ,
արք գասան յանանան ազգանանալ։ յոյս մեզ՝ մեր։ մեր-
սանակ մի զրդի Եգբար Եր ան Հնգակոյ սարեցաս ի ձեռն գոգնկաց
խոսաց։ Լս արքայ Հայոց զանանակ գասալի զբարվոյ Հա-
ստատեալն զանին գասաղանաս իշխանն անձնոյ գառատեն։ (2)։

Լ.Խ.

Գ Լ Ո Ւ Խ · Խ Գ ·

Յիսուսի Քրիստոսի զապիոյ պիտիսն · և Բիբլիոս-կանելոյ
Ջրիշակ · Լաս և յոգոց Խանանիշուսի
Ալեքն Նեբուսի ·

3ԹԳ Ասի ուրացողն յուլիանոս՝ որ սարառնայր մեծամեծս
հարեալ ի քարիւզն ոչ ունելոյն մեռանելոյ մե-
ռաւ ի սահմանս պարսից · Յիսուսամ միւսանեալ
զարաց նոր՝ ընտրելին կայսր գայլանոս զայր փառասի կեր-
պարանոր և քաջեղաշա · այլ ի հրամայելն՝ ոչ և յասել ·
Հիսուսի՝ ես լինել թագաւոր կաւարաշոյ, որոյոյ ի դամ
յուլիանոսի · անդրն ապարդանեցին զարքն առհասարակ ·
մեր սանն քրիստոնեայ եղիր, և բռնի ծառայիցս ամպա-
ղանի յուլիանոսի · Օ այս լսեալ յուլիանոսի՝ յանձն էառ
դիցամերսին · և խոսեցաւ հաւաւեր ի լապիդ · սայլով ի
նա զծիրն և գայլ լանի մի քարարս ի միջագետաց · և
դարձ պարքեալ խոտոյանք հրամանս էհան յամ աեղին հա-
մարձակ պալանք ոչնանելոն զբարեսանելուն · և ինքն և-
կեալ մերձ ի դաղաքամ՝ մեռաւ սեղ · Լս թագաւորեցաց
ի սեղն նոր վաղենսանոս այր բարի · և սարար գարձակից
կայսերաւն և աստուածոյ ինքեան վերայալ իւր զվաղեր զայր
հարեալ զարիսասկան · որսմ և յանձն ոչոր զարեալ ·
Լսել շապուհ զոքաղ պարսից դեսնելոյ դարձին, և ժողո-
վեալ զբազմաղ զգայս իւրոյ՝ կամեցաւ դիմել ի վրայ յոս-
նաց · Լս իրեն սեղաներ ու սահմանոր հայոց · ի մեր
ուսելոյ զգրգռս սիրունայ՝ որոյ ձեռնաւ ինալ էր նա յոս-
յանոսի, խարեցաւ խուրեսնէ ընդանել զնոս · յոգոգաս որոյ
առաքեալ ու նա հրեղանս հանդերձ թագաւոր կանչաց զնա
բարեկամանոն բանիւ · և ի որ օրինակ թագեցին այսոլս ·
* Ա՝ սոդեզանոց քաղ · և բարձանցից ալեքանոն · շապուհ
,, աստանդ ոչոյ · ի քարուզ մերում ինչոյ եղբայրք սի-
,, ոնի աերան հարց ոչոյ, ոչոյն շաս · ՀՅՄԱՐԱՒ ի
,, վի հասաք, եկեք զանդ մեր հաստատուն պահեցիր ·
,, ոչ գասալ ի կարեր դաս պարանց · այլև ոչ սենդն զար
,, եաս ի քեն · զնոս յոնեալ կանչեր ի բաց · և զառա-
,, ջինն՝ զար արարեր, գիտեմք, զի մի ի ՀՅՆ քս անցցի
,, արարեր · զար ինքն իսկ առնելոյ էր · Լասի և մեր արա-
,, հանեալ գնալն գասասարանալ ի բաց եկին՝ զբեզ ոչաս-
,, ՀՅՆաւ · մեր որոյ մեր դասասցեալ ասարի ՀՅ՝ զյա ոչ-

Ա.Էր.Գ.27.
Ապամ.Ը.5.
Մանանեա
Ի.Ինաս.Գ.
Լուսաբ.Ի.7.
Ամոս.Գ.14.

Խորհ.Ի.7.

,, քան ·

,, բուսոյն ոսին . և քան զնոսա զանազանեալ ոմանք զիսանոցուք ,
,, երգումեալ 'ի միոյ մեծ ՌՃ . միոյն փոքրագոյն սեռանոնք
,, զմեզ , զի խորհել ինչ մարդեացուք վասն հաստատեալ
,, օրդի ॥ ,

Ի · Ղեմերկեալ սիրանայ զնեալսն շարժիր , և անդէ- (1)
ատացեալ խորհրդոյ նոր , ել և գնայ առ նա 'ի գլուխն ա-
ծուղ կի՝ ասիցէ 'ի գուսան ապաշնանեալ ։ Զ-երբ ինչ յան-
դիմանն եղն , կշռանեալեալ զնա շարժիր առաջի զրայ իւ-
բոյ , և անդէն կուրացոյց զաչս նր . և ասէ նա խաչաղ-
ցոյց զնս հայոց 'ի լուսոյ աչս յուսանանն , ասդանպես և ինքն
խաչաղեցաւ 'ի լուսոյ զաչսն արեգանանն , յետ նիգ-բնեալ
ասն . մն . Զամանակաց յայնմանէ ամս շարժիր գնալ և
հասել յՏրն արդարասոյ 'ի յաւանն կոնաչ առ ասանէն ա-
բաղած լեալն ։

Նոյն երկրուցեալ շարժիր , եմ գաղտ գինուորին հոյսք ի-
գեմ նոր խնդրել զկնիկ զն ոմրանայ , աւաւանոյն նիգբնե-
ցոյց շարժ 'ի տեղն նր զարդի նոյնն զաղտակ երկրորդ . և
միսկ մեծին վանանայ սանասանեալ վարանանելոյ կոցոյց զշ-
զանար 'ի մի արեգեան գնալին զվանանակ սիրեր , որ և էր
նոր հաստատիմ ։ Ամ կանանան ասնելոյ 'ի մի նախա-
զարարին եմ գաղտ յարարամբան մնարանիցեն , եառ պա-
ատանայ 'ի նոցն . և ինքն խորհայ 'ի մի յանանայ . և հասեալ
'ի գաւառն գնեալ ոնիս՝ ազ կարայ դարձ ինչ յայնմանէ գոր-
ծել . բայց կամելով յուսանել , եմ պարտիկ ունին յայնմէ
յանանայ՝ կանգնեալ առ ծովեան սիրն մի , և արանն տես-
ծաւ 'ի մի նն . ի որոյ սոսիք ելլ մնանան . առ 'ի նշա-
նակելոյ եմ երբեմն սակաւ հրոյ ինն պարտիկ , և ի ելլ
խոսանս ի երեանց ունին արկանել զայնս , որք երբեմն զամ-
սանան պարանանակոյ են խնամանն ։ Ինա այսարիկ սկսաւ
շարժիր ասարանակ սիրել 'ի միկերկեալս , և ինչ միանա
հնաստանել բնակեալ , ասելոյ . յարի կարի ինն . նեղեալ վա-
զենարանան՝ առաքեաց զոր բանալ՝ 'ի մի նարա , և հա-
լանանան արար զնա հանդերձ . զորոք նարին . և խաղաղ-
զոյաւ երկիրն ։

Ի · Եկ շարժիր գնացեալ յՏ · իւր՝ բանալ սարն . ան-
ցոյց միարանն ի գրեանանայ . որք հային անդ 'ի ծանուկ .
և զարանան 'ի նոցն նահատակեալ . ամ նահատակեալ էր
'ի նոցն ամն և գրեն ի միոյն քանի գրեն սարդ . զարդ . փայլ
ինչ գրել առ . ասանն հնանարանն ։ Ինա էր սարանանան
կամ սարանանան զոյաց բանալոյ սնան սնոն կատանարանան
և սարանոյ նր . և կոյր 'ի կոգմանս կատարանիցն ։ Ինա էր
երկն . Եկ գնաց սարանոյն . յանանս . սնանալ սարդ սն գնա-

Ի. 54 ՅԽ

[362]

բոլոր կռապաշտութեան ախտիւ յոյժ. և ապա բազմեալ ազգ քաղաքաց դիմեալ ընդ իւր մեկնեցաւ ի սահմանաց կռոցն, և եկն ի Հայս հանդերձ արքայ իւրով Մուրակիմբ։ և ոչինչ հայոց պատուհաս գոյր գոր բարձեն։ Լուաւ ի գլխաւոր յուլիանոսի յարևելս՝ ոչ ևս կուռքս ուրեք պահել զնա. իբր, երիտասարդ ի յուլիանոսէ. և ետ նամակս խորհրդոյ՝ սնանկանել զաւրսն Հիշոց պարսից։ Լոյս իբրև գնաց նոյն, պատուհաս գնա շապուհ ընդ տարին զօրագրեալ իբր։ Լոյս ապա ըստ ինքեան շապհոյ, թեմ յուլիանոս գնեալ դայ յարևելս, տարաբեաց զարդիս քանի մի զօրաց պարսից ի կողմանս սահմանաց ի գաւառսն երկրին, և ինքն եկ ի պատերազմ ընդդէմ յուլիանոսի։

Իսկ սին տարին գնացեալ Լուսիգիանոսն զապարանս անդ զամիս երեք։ և ապա յոյն ուրուրն գնալն անդ զանդ մի զբոյս յուլիանոսի, և քանակեցան յանդամանս գնդի սիրն ապրգսի։ Օրն իբրև անցան զօրքն՝ դէպ եկն ընդ սիրն, երկեան յոյժ։ մեր ասեն ուսուցանեալք եմք, և ինքն բարեաւ, զմոլորս կարելիք զդեմ ունել նոցա։ զայս ասացեալ՝ ահագարկին գնացեալ։ Լոյս ցնոր սին տարին։ Եթե հասանելոյ ի Հնդարիան ոստ, սրեալ ամ ինչ հնարաւոր է, նաև ոչ ի ձեռս ապիսաւորացս զարդիցեն մեծ ընդդէմ այնչափ բազմաց։ և սկսաւ յարդարել զնա, և բարձել դիս, ունելով զոր խորհուրդս հաստատ ի զբոյս ոնարն դնել զաւրսն Լիհաստոս։ Յորմէ պահս ունելս բանկարանքն ի սիրն ի գլուղի անդ զարդեն բազմանալ։ և օրան խուսանել և փախչել, ազգականքով ի և զարեն ոստ ելին, և սնանկեն զնեալ ամենայնիւ կան ընդ ոստան։ Օրն անուն օրն ապրգսի գահացնս զնոյ։ և զօրք նոր առաւել ևս հաստատեցան ի հաստատ։

Դեռ ոչ ասելիք յուլիանոսի՝ ի մեզանդարան երբ շապուհ, ոմանք ի թիշամեանց սիրն ապրգսի ոմանք առանն ելեն դիմանն, և ասեն։ ապրգսն զարաւար՝ քրիստոնեայ ոչ ասեմ զօրս իբր։ և կոխարեաց զնն։ Հրամանալ ընդ ոչ շապհոյ՝ ոչ ասեց պատգամ ասս. ապրգսն հանդարեալ, և կալեաց զնա ի դասն։ և յաւել ասելիք սա նա նաև զմարդիս զոչդ նոր, զի զմարդոցն գալ։ Լոյս ի գնալ մարդիսն՝ անկան ի ձեռս թիշամեանց հանդերձ ուղեկցօք իրովք։ Օրն իբրև լուաս սին ապրգսն, դիմեաց ազօթիւբ առ ծծ։ և ասեն հարի ասն ի թիշամեան ոստ։ և զերծեալ մարդիսն արդարդ՝ ելին առ նա, և յայտ արարն նոցա զհրամանն շապհոյ։ Օրանեաս սին գնեցաբեն շապհոյ։ բայց ապատ ոչինչ մի.

ղամբեալ զնապահուսաս զարմս՝ յայրերեաց և քաջարբերեաց զմա- Մտ. ԺԱ
հաստատուն մեռալ՝ ի հաւասս , և զերկիրեալ՝ ի փրգանեաց , {362}
զոս ելք սանն . ընդ քիչ յաժամ ելիք՝ ի կեանս և՝ ի մահ . և
եթե պիտալ լիցի , պատրաստ եմք զդեմ՝ սանիլ շարեաց պատե-
լուցիս , և յայլմէ նմա զարանչն բան . Զակ ցամ սիրս . այլեմ
ոմ՝ զ ել մնալիցեալ քաջամ խնդրեն՝ ի մէնք , այլ զ ել հոգալ՝
զոս ինքն հրաժարել՝ ի ոգի , և յանձն ապարել զմա խնա-
մեցն ոգ՝ էառ զարդի խալ զմարարս , և եկն առ շարսահ
՝ի մեղանդարան .

Խոսեալ զնա անդ շարսահ պաշտօն մատաստանել արեգա-
կան . ես յոլ առնալ ՝ի յանձն՝ հրամանեաց դառն կատա-
նալ տանջել զնա . և ապա ես ոչ խնայել զնա մեռ՝ ի քա-
զաքն՝ որ կոչիսք գաղման . և սրգի՝ ոչ մատակարս մեռաս
անդ՝ ի խուռն մի հաւատալ . և՝ ի չինել սքանչելեաց՝ ի մի
ոգ՝ հաւատացին՝ ի քն չարիքասան զինանալ . և ոչ ես ես
կատարեցուս մատակարսաս .

Զոհանէս 31 Ելեալ հաստատակեցն դաղան զմարմին տրգն սարգսի՝ տա-
Լուկ. 9 լեալ նեղն՝ ի հարիսն քաղաք . Զոր յետ ամսոց՝ ի ասանել
դեալ յարմատարաց՝ տրն մատալ երարձ զմանն ինչ նշխա-
ռաց ոչ՝ սանահ , և ապրաս՝ ի կարգն . և եկ պատանալ՝ ի
լուսի . և ապաս զաբերն զանգ հրաշակաս . Զոր զմն յա-
սատանալ ելն սարաս՝ ի զանց ասանն առ սահմանալ արան-
նեից՝ ի գաշան դաղաց , և եղեալ զոյն՝ ի մէջ գայաեաց իսա-
լի՝ կամանեալ՝ ի մէ դաղանեան դարալ բլայն , ՝ի զանգն՝
զոր խոչ սեռանանալ . և շինեալ սանգն զանկանչի յանան
սրոյն՝ կոչեցեալ գաղաց սէ սարգիս . և գարձեալն անդ՝ ի
զանգն խոչ՝ և յանկանչեալ նորին քաղաքն՝ սանանալ
նորին դրելն սարգսի . Զարգեցաս և՝ ի պատանի սրբոյ զա-
կանն ասն լաղալ հայոց՝ երիս տարեալ՝ առալ քան
գաստատարգսական պարգն . Զրեալ՝ լեռ մարմին ոչոր սոյ
էր՝ մեծագոյն մանն նշխարաց՝ նոր փոխեալ լեալ , երկիրն
սարաց , և եղաս՝ ի քաղաքն՝ որ լանան՝ նոր կոչեցաս սարգ-
սարգիս մեր լեռնիս . Զեկեցաս ոմանք ասեն , լեռ՝ նա (1)
դարգիս կոչեցեալ իցէ յանան՝ զոր սրգսի՝ որ էր
դնեալ ընդ սարգսի . Զամ մեր զարձեալ՝ ի կարգ պատմա-
Լուսաւ. 20 Զամանակի սանց՝ յարամ Թագաւոր ոչոր սրգսի
Զուանշ. գ. 4. սիրանաց՝ ի զի հայոց , երկրի ասի իշխանանն նոր մեռաս
և Ի. 21. փառանեալն կենդանի , կացեալ՝ ի հայրապետաս ասն կոչ-
Լուսաւ. Զանգատաս թագաւորն արշակ և նահապետն՝ ի. իշխանք 364
Զոհան. 19 սամ՝ մեռանանալ խարեցեալն ընդարձ զոյն՝ ներսեհ՝ որ էր՝ ի
կատանդիանոսոսն , զարգի ամենապիսեալ՝ ոչոր յոսա-

Լ.ա.ա. կոն՝ որդւոյ վրէժանիսի՝ որդւոյ սիմոնի։ և հրեշտակս
առաքեալ հրամայեցին զնա։ և յուղարկեալ ի կեսարիա՝
եռուզ ձեռնադրել զնա անդ քահանայապետ հոյոց։ և ըստ
օրէսն դրել ի փարս նոր։ զոր և յիրեք յանձնանս կենդանի։ ի
ձեռնադրութեանն նորին հոգւոյն սրբոյ երևեցաւ առաջնա-
կերոյ հանգուցեալ ի սիր նորա։

Լ.գ.ա. եկեալ սիրն նոր նոքանչ ի կեսարիոյ՝ ի հոյոյ ընկալեալ
եղեալ իրրև զհրեշտակ ոմն։ և ինքն իբրև լուսատիպ արե-
գակին ծագեալ յԾ մեր արքունի և խնամարարք՝ զիրարին պայ-
ծառացոյց և լցոյց հոգևոր միխիթարութեամբ։ Նորոգեաց յանմի
զանազանս։ զոր սահմանեալ էր հայոց նոր՝ սիրն գրիգորի
և արիստակիսի և վրթանեսի և յուսկան։ Նոսա զանազան բա-
բերեալս։ կարգս՝ զոր սեպհական էր յՀին յունաց, մանա-
ւանդ ի կուսանդիմուսոյնս, իբրև զպատուական ոսկեստ
ընդելուզեալ հաստատեաց յԱրարատեան։ ոչ միայն յեկեղե-
ցականս, այլև յԱշխարհս, և յուսիս ի յարքունիսն։

365 Ե. Լ.ա. զի յայնմ ժամանակի պակասեալ անկարգութիւնք
մնացեալ էին յաշխարհս մեր, ի ծանապարհս բռնաւոր զբռ ի միջոց։
և զի այլ իսկ հաւանութիւնք ոչչակայ արքայի զանազանաց
ժողով հանդերձն եկեալս և առաջ ի խնամոց յաշխարհս ընկալ,
և եղեալ առաջի նոցա զիարքութիւնս անկարգութեան՝ մեռանց
զարմանս գործոց ի միջ նոցա։ զոր գլխաւորքն կիր առին։

Լսեր՝ ասելովն էր լեալ յայնժամ, զի որդիք նոխազարաց
զի պահելոյ զանարգիսն ազատուի ցեղն իսրայելոց՝ առնուին ի
կնութի զմի բնաւոր ազգակոնս։ և զայս ասպել արն եղանիք։

Լսէին՝ բարձրանք ի միջ մեռելոց կամ դնիին սասակի, և
ընդ հեթանոսաց պեղեալ ոմիրս և անիրաւ գործս գործեին։
և զայս ևս երարձ հոյնպէս նզովիք։

Լսին՝ գորտաք և ուրուանք և այլ այսպիսիք, որոց անուանս գրա-
խագրեսան ենք յայլս, հաղածեալ լինին ի քաղաքաց և ի
գիւղից։ որոց և ոնձանացեալ՝ բնակիին յանապատս ոմանք և
յանմատոյց արանսն գլխոյս։ և չունելով զարմանս և դեղեալ՝
ասիսանս կրծչեին։ ասին հաղածել լինին և կոյսք և կաղք
և այլ ասին նմանք։ Ոչ ազգաց ասին նոցանց ոչ հրամայեաց
զինել առնել զնուազեալսն ի բարեխառն դիպոյ լիութեանէ
գաւառաց։ գրիգորեանցս՝ գնոն գորտից։ հիմանդանցս՝ ի
աղքատ հիմանդաց, և անդիրանցս՝ ի կուրաց և կուսաց
և այլ այսպիսեաց։ Լսէ ի նոսանս ասելս կարգեալս հաստ ի
կարգեալսն գիւղից և ազատեալս, և առաջս ի բարեկամաց։
և հայոյս ի նոսա զինամատուս և զարատուս։ և զինի այ-
սոցիկ զՀոգն յանձն առին ի սուրբս։ զի ասիսանս իւր, զայս անուն
էր խոտ ի գառաւանն կարնոյ ի գեղջին մորգոյ։

Ամ. ԺԵ.

Այլ՝ որքա և այլիք ազգատաց անիծեալ մեռելք ունեք ի դա-
դաշ, և ունեք յայլ անիծեալս մեռելքն։ և վասն այ
Հրամայեաց զմեզ զգբանոցս և զպիտանոցս։ և կարգեաց
զոչ առանձինն հաստ։

Զինոգնիդ՝ հիւրք և առաջք ու դառնելով զառանիքանաւ
յումեքն բացուեցեալ մեռելն։ որոյ պատճառաւ և զարիս
գործեցին։ և վասն սոցա Հրամայեաց զմեզ յիւրաքանչիւր
գիւղս և ի քաղաքս զհիւրանոցս։ և կարգեաց առանձին ի
գիւղեց և ի քաղաքաց։

Ալեցիդ՝ կրմաւորք այնոր Ամիլ տիկեաց եկեն զառատիկաղա-
քին զմեզ։ և ունեք ի նոցանէ նոսանեն ի տուեալ հաստա-
նաց ի բերդաքի։ և բազումք հանապազորեայ ի գիւղս մտա-
կեն իրբև ի վասն։ Զի յամ կամելով գործեն տանել հրա-
մայեաց զմեզ զերիս գաւառ բնակուն կրմաւորաց յանապատ
տեղիս։ առաջին՝ զեղեցարանացս կամ վասն միաբանակաց
կրմաւորաց։ երկիր՝ զմիջանացս, որ զանդիսի վասն յարուցեալ
Լեկեան և բազումք բնակեալն, բայց առանձինն չկենին։
և երիր՝ զառանձնակեցեալ խրախեն բազումն։ և յեան ի տասն
կարգեաց կրմաւոր։

Զայս ամ ոչ ոչոքեն տանիմեալ սիրն ներսեսի հրամանաւ
Ժաղովոյն և հրամարտակաւ թագաւորն՝ որ առնեսցեն սկսան
կառարել։ Կարգեաց ասա ի վեր կրմաւորանոց տեսուչ և
հոգի զանգիսա զոյր ոչ զաշակերտ ոչ ծերոյն գանելի,
և զերիսիսն հանապազն ունին։ զնոր օրս և զվերին և զկնոջ
ոգիսնի։ և լուսա ընտրեսն ոչ ելոյ յամ վասն զառանձնարար
բնակիս։ Լա ոչ ասի, վասնորոյ՝ որ շինեցան յամամ
ի մեռնն ներսեսի, եղեն ուրեք քան զերիս հաստ։ որոյ
ունեք կան մինչև ցայսոր նոցին շինուածով։

Լոկ ինքն եղանեցին ներսես ոչ ասոյ հանգիստ ունին թա-
ղոյ։ այլ՝ հանապազ յայց եղեալ գնեցին՝ ի քաղաքս և ի
գիւղս։ ի վասն և յանապատս, խնամեր գնամ՝, և ուրախ առ-
ներ։ Զան ի գրոնս իշխանաց հանարձակ մտեալ՝ զանե-
նեսին կենանարարոյս բանիւք յորդորեր ի սէր և յուրա-
յուսի։ և տաւալ և յոգաստանուն։ Լա զոր այլոց քաղա-
գէր։ զայն որ եանիք յանձին ցայսմանիք։ մանիր ի գրոց
ազգաստանեալն։

Գրիգոր։ Գրիգոր։ 366

Գրիգ տասանոր յանիանեն կամ ազգիկս պատուանանն՝ հա-
նեալ ի գիմանաց հայոց։ թեև պայսոսի և զայս-
ոյսիսի գոյն ոչ ինչ ներսեսի տեսել արշակոյ արքայի և Հնա-
բոյոց հայոց և հանելին առաջանցն՝ արարին ժողովեալքս-
ոոց։ և կարգեցին իշխանոց պատարիզպ ոչ ինչ։ ոչ ինչ հան-
ոոց։ և կարգեցին կամելով մնանանի։ և պատուով և կարգաւ

զնշխարսն նոցին ի սեղանոյն կամ՝ պատրաստեալ , զոր ընկալեալ էր սկզբն զրիգորի ի սեղանատոնն . և յայնմ՝ հետէ հայրապետաց Հայոց ոչ էր յաւելմն տեղւոյ ձեռնադրելի ի կենդանոյն , այլ յետիկեան տեղին . զորմէ ասեն ի Ճանապարհ։

Գ. Լ. ԼԻ. ԺԷ. ԿԱՆ։

Յայսմիկ ապրեալոյ Յոյսեր զինեցան ի մերոյ աշխարհէն . և փեսայն ինքն Ներսէհ սուրն նոա , և տարբերանելոյ պատանեաց . և յայսմիկ ապրեալ Հրէայսն զերեալ , և Ամենայն թագաւորեալն ի Հրեանս ի Հռոմայ։

ԱՆ . ազգնախանուս կոյսը յեռ վանելոյ յանկարծ ի ամ. մի զրատաչ ՝ ՝ զրեցաք ի մերոյ , ասաւ՝ զեցաք Հրեշտակն առ արշակ թագաւոր Հայոց զարձի անբանոց Հանդերձ թագաւոր . և յայսմիկ զնա մի և ոչ կալ ի հնազանդութեան ոտանց , այլ ՝ ՝ հրամանաւ յաւեալ . և էր բան թագաւորն զայսպիսի . « Ինչ՝ զանգակ վանքնտեսնոս ,, զասաս , Հանդերձ անդամանաց մերոյ և թագակցաս ,, զանդեսիս կայսերաս , արշաւեալ Հայոց ազգայի . ինքս ,, Ոչ՝ ասա էր զեզ յիշել զարիսն՝ որ անցին ՝ ՝ ձեզ յանուն ,, ինչ զարանց , և զերանսիսն՝ որ ի մեզ ի վանդեաց մեր ,, և զ. զրեզ . և հեռանալ ի հոգանն , և մնալ ի մեզ . սակ ,, զի խաղաղեալ ՝ ՝ զարս մեր՝ մարանիցես ՝ ՝ նոս . և հանդերձ ,, զանգակաւն թագեալքն մեզոց զարանցանդ՝ առաքեցին ,, զնորին Տիրոջ . և առեալ զեղբայրս քս (զի ասաս՝ ի զրա , ասանդի կոյ) , և զրբ ՝ ՝ ասս զանանիցեն՝ ի քաղ ասն , ցեն . Ակն՝ ՝ ամենայն հեռացանդաւեալք հաւանեցեալ ,, զիս . ,, զիս։

Լուեալ արշակայ զեղուզեալ կոյսերն՝ արհամարհեաց զրաս , զոր ասեալ էր , և ոչ ինչ զիմեաց զրեան զրեան . և ասեն՝ զարձեալ զարձոյց զՀրեշտակն . քանզի և ոչ ինչ ամենայն հաստատութիւն կուսաց զառաքեալսն՝ , այլ՝ ի լոյս եկաց և ի հայրապետութիւն նոր . և կոյսն յանհոգս և ի զբաստան։

Զ. Լոյս քանզի վանքնտեսնոս զլուսի քաղաքն էր , զոր ասեն էս գիւրաստարն էր ի զարկեալ , զարդարեալ յոյժ ընդ. զոր գործ արշակայ՝ կամեցաս վերեալ զանանուն . որոյ զի անդեն իսկ էս ապանանել զեղբայրն նի զոգոյսս , զի ի պատասխանի կոյսն առ յոյսս , յաւուրս ոմանս յանանասի . ոչ և էր Հայր մանկանն զոնեալ։ Լոյս ապա հրամայեաց թագաւոր-

սի՝ ապարատանսն գիտեմ զօրս ծանոյս ի մէջ Հայոց. և պա-
տերազմս նոցա նկատեալ գնասցուս։

Այս եղև ի դրան Եղեսիոյ ի պատերազմին Հայոց, զար-
հուրեցաւ արշակ յոյժ. և դիմեալ առ սՐն Ներսէհ՝ ապա-
ղաչեաց զոս. դասել զնարս Հաշտութեան։ Այլ նոքա ասեալ զա-
մենս ի պատուական արանց՝ գնայ ընդ առաջ Իմաստասի. և
մեկնեալ զդիմումն նոր՝ հանդարտեցեալ զնա։ Այս գնացեալ
մնուցմամբ առ կայսրն խոսեցան։ Եվ նա բազում ինչս խնդրեաց.
և կայսրն արքունի պատուական մեծարեալ զնա. և ետ նմա
զնոմ պատանդս զիսանսին արդուստ. եղբօր արշակայ, և
զարիրեան զիսոռն ամրանայ։ և զայլս՝ զորս առեալ էր յաշ-
նասի ի նմին ամրանայ՝ ի պատանդ։ և ինքն գայսպէս մնայն
ետ՝ ի կնոջէ արշակայ. զկիրս մի անուն ապատանեալս յաղ-
ի իսրայէլ։ զի մեռեալ էր տասներին կին նոր։ զորս առեալ
սիրեն ներսէսի Հանդերձ նոսա պատրաստանոն. գուրանս ի Հայս
առ արշակ։ Բազմաց կայսրն և շնարհս մանկանն գնեալ պա-
տայ արդասայ մի՝ ի զար ոսրանանեալ զՀայոս նոր. զարդսա
տանեալ նոնս պատիս՝ հիւպատոսաց։ և զգանանս բազասն։
Ընդ որ նախանձեալ յոյժ ոմիրիմայ խոսիր հարիս մեր նոր,
և սպասեր. զիպոզ. ծանի։

Գ. Բայց գնեալ գնացեալ՝ ի ծնրաստայ բանանն կանա-
ալ զեռնոս. կենդանի՝ նոր. հաս իսր. կարացեալ սիրոն,
պատերազմ նոնս գնոն՝ և զոսրանանի հոր ի բոյ արդասայ։
Ընդ որ սրատեալ սիրանայ՝ ոգեաց յոյժ. և ասէ նոցա՝ պա-
հեա մեզ նոր. զի ես ետ զնոս պատանդ յաղթութեան.
արդ զի իսկ կամ ասա՝ ի կոտրասէ։ Այս ետ գնեալ գնոն ինչս
իւր՝ զորս ունէր ի ժողովանդասէն։ և ոչ ինչ ընծս գնա-
զիոց. և գաստակեցուցս։ և հիրանոյեցաց ոնս գնուկիս ի նմին
տանսն ի կուսանս։

Նոր կեղեալ գնեալ՝ ետս իւր գնոն գիտասանեանն գաստատ 267.
ունգոմեայ սիրանոց նահապետի. և արար ամենայն հայ-
ասանին։ յորում ետս մեծամեծ ընծայս՝ ոսկեղենս։ ի
ձիրս առատս՝ ոսկեղենս՝ ի սոսկրասէն։ ի մանրանն.
պարզ և հանդերձս՝ ոսկեղենս։ և զի օրինս էր գոյնն մեծ-
ամեծ ծաց՝ ասալ զմի յորոյոց իւրեանց յորքանսն ի սպասս
արքայի։ գնեալ ասաղին ոսկեղս։ և ետսան նոնս զար-
գին խրատուց։ և նոս գարդարեալ գնոս ասասանալ քան զոր
յաղթանեան էին։ գանծայի և սիրելի նոցն հարց նոր։

Բ. ասանոր եղեալ սիրելի պատանուս բանս։ և զի ինքն կար-
գեալ էր յաղթայի իշխանաց Հոյնոն։ արար՝ ի ի Հանդ-
կամ զեղջայրն մասակրա զիսրաստ մանկանսն. զի էր ա-
ռաջին զինակիր արքայի։ և Հանդերձ՝ ասեալ մասացեալ.

Ի՚Հ։ ԺԵ։ առ ապրիլ՝ լարտիսա եղև զգնելլայ, և ասէ. ոչ անասնոց
ոչիրայ, զի գնել իարտի թիգրել փիսանակ քր։ և ոչա բնա-
կեալ ի յայրարատ՝ ի կալաշածս թիգրայ։ և ապրա ամ նա-
խարարայ եղև ի Ղոմս։ գուցէ յայրդ՝ ի նի և կամք կայանին։
արդ էր և ետ նամ զնեւապատուն պատիճ։ Ինչիմ՝ վայ-
ելի և վարդանայ երդանեալ լարեն ապրայի՝ ասէ. ես իսկ
սանանոցք խնամք լինայ՝ ի գնելայ՝ որ ասել։ ոչ լինելոյ ես
հոգեոցդ խնամ զիրեն մանչս հոր իսոյ։ զի ի պատճառս
նոյն ասոն կայարն գնայր իսկ։

Ի՚Հ։ ԺԶ։ Ապրիլ ամսոյ ի ինարգանայ հաստատացեալ ապ-
բայի՝ առաքեաց զիսոն իսկ զնարդան առ գնել, և ասէ.
զի՞ ի՞ զի գոյ բնակեցուք յարարատ, և լաւ ծեր զիարդ հայ-
ելեսայ։ ոչ գիտես, զի միոյն ազգայի ես բնակիլ՝ ի գամ,
և միոյ ազգայ ես միանոյ։ իսկ այլոց ազգակցանայ՝ ի գա-
ւառս հայաստանեաց և ազխանայ և առելեանայ հանդերձ ար-
գունի առնիցք և մանրք։ Լաւ ազգ՝ ընարեսս գոյ քեզ զի
յերկուց ասոն, կամ յանձն առնուլ զմնոյ, և կամ մերկիլ
յարարատայ՝ արձակելոյ միոյ ամանն և զոյգիս նախարարս
բայց՝ ի քեն։

Ի՚Հ։ ԺԷ։ Ապրիլ ամսոյ ի ինարգանայ հաստատեալ ապ-
բայի՝ զարդարանի ել ամսոյ, և գնաց յառաջագոյն
գաւառս ազգաբնակ ի քաղաքն թերկրի։ և անտի դիմեալ գնաց ի գա-
ւառն ազիրանի, և բնակեցաւ յարքունական քաղաքն զա-
ղիրատ։ Իսկ ապա ի գաւառն շահապանան՝ ի Ծոգիսոն գա-
ւառի՝ ամենեսեան մեծ՝ ի զարմանալի երկիւղ, մեծացեալ նոցա
ի ժամանակէ մերոյ, որ էր յաղագս առաջնոյ գնելոյ զնոսա
ոգոյ։ Ի այս տեղի՝ Ղանայրն սիրիմ առնուլ՝ ի ձեռաց գնե-
լոյ։ այլ ոչ կարէր։ զիր և մաշեր՝ ի սրտի։

368 Իսկ ապրանայ սեսեալ զոր արար ոգին իւր արարակն գնել,
առաքեաց առ նա պատգամ խնամ, և յանդիմանեաց զնա
զի՝ ասիր։ Ինչ որ զայրացեալ արարակ՝ հրամայեաց՝ ի ծա-
ծանել սենեկասանացն սիրոնայ՝ հեղձամահ առնել զնա։ և
նոյ կատարեալ զհրամանն՝ թագաւորն գնա յոյսմ կոնայ ա-
սանի։ * ոչ արժանի եղեալ հարցն գերեզմանայ։ ॥ , ասէ
խորենացին։ գ։ ԺԲ։

Ի՚Հ։ ասն առաւել դեղ եղև. գնայ արշակայ արքայի
յորս զնիկամբք մասեայ՝ ի սիրեցեալն իւր գաւառ հրա-
յոյսի, որ սահմանակից էր ծաղիսանոն։ Լաւ՝ անդ՝ ի զուար-
ճանալ իւրում՝ յոյս կրեալ, և՝ ի պարծիլն՝ ի՚ի ոչ՝ ի՚ի թագաւոր
յայսպիսի զգաստս հրամայ իսկ վայելիալ, զայն քան նորա
սովորեալ սիրելոյ։ և վարդանայ մատակաս առ նա,
և ասէն։ քաղցրեալ յոյս զարմանալի երկոյս ունի գնել յիս-

լուսաւորիչն 'ի ջուրս ներկեալն, և ահաւասիկ գալուստ սրբոյ առաքելոյ քան զամենայն Թադէոսայ։

Օրհնեալ արարիչդ՝ 'ի հոգեւոր շարժեցուցն. և գրեալս առնելոյ նմա նենգաւորք, զի տեսցեն զարդարանսն սրբոյ 'ի լերինս ամենայն. մի զի տան 'ի փոսին եկեալ զանարգանսն յոգւոյ։ Եւ էր զրնտակ Թադէոսի՝ ընդ գրելոյ խորհրդոցդն։ Ի։ 23։ ասասցէս։ * Լուսակ սրբոյ հոգւոյ մեծոյ՝ գնելոյ սրբոյ խոյ ,, խոյսոյ. Նեղեալ տեսցեր քաջերս 'ի լերինս ծագեալս ընդ սրբոյն ջրով, և զարդարեցեալս. զի եկեալ մեր ,, զարեանեալս Թադէոսի դիպեալսն սրբոյ։

Եկեալ առաքելոյ արարչայ զիմաստնին՝ վաղվաղակի և ինքն յուղղ անկաւ՝ գնալ անդր, խորհելով 'ի մեզ՝ ամենայն զարդարանալ նմա ,, զարեանեալսն զանարգանսն, զարանալս եղեալ յանդիմանեալսն զնա։ և եթէ հնար իցէ, կալցի և զարդեսցի։ Եւ իբրև եհաս 'ի տունն, տեսեալ զգեղեցկութիւնն վայելուչն, և զարդարանսն սրբոյ, և զարդարեալ եղեալս, առեալ և 'ի խոյս խոսեցաս նախանձս. և խորհուրդս զարդարեալ ,, զարեանեալ զիրեղանսն՝ հրամայեցաս նմա՝ զնեալ զարդարանսն իբրև զիրեղանսն զարդարեալս դիրեղանսն՝ 'ի զնել, և զարդարանել զնա։

Եւ զարդարն ոչ այնչափ էր բանից սրբոյն՝ որչափ զանձն հանդերձ տիրեալ խորհուրդ տիրելոյ, հարկաւոր զնեալս իբր 'ի թիկնամէջն զնելոյ՝ անդրէն առ նմին սարսռեալ զնա։ Զնա զարդարելոյ զայսոցիսն անիրաւանն՝ 'ի չքմեղս եղեալ Թադէոսն և տիրեալ և վարդան՝ ապարդեալ բարձին, և սկսան առաքեալ սրբոյն և գոնել զնել, և նոցանէ զգեղարդեալն զիրեղանսն։ Եւ սարդ բարձեալ զմարմնոյն նոր՝ ի գաւառն ապրեալ։ և մեծաւ յուսարկաւորութեամբ Թադէոսն զնա 'ի քաղաքն զարձաւ։

Եւ ի եկեալս կարձեր սրբոյն զայսպիսի առաւելս կոնալոյ ծառայեալ զանարգանսն իբր, բայց ամենեքին յոյսնի ծանեան, և զկոյսեալսն, մեզ նոս նենգաւորն սարսռեալ զեղբարդի իբր զբանս։ և մեզ սառեալ առնէ զայն կամ։ Օրհնեալ զիրեղանսն և մեծին նեղաւորի՝ անեծ զնա, զի նոցին և զվարդան և զբանս տիրեալ։ և նոսա 'ի տուր զառուս բարեալս, ոչ այնչափ զնոսն մահու դնելոյ, որչափ զի չարաչար զարարեալ և տանջեալ արարչայ, որ սահմանել զնա առաւելոյ, զի առեալ

խորհուրդսդն։ Ի։ 24։

Իսկ սրբոյն զինչ ասացաս 'ի զի զարեալս իբրոյ, այլ յաւել եւս 'ի նոցն։ և զի՞նչ զրիստոսանեսանն զրնոյ ունելով զինն զանազանութիւնս Թադէոսին նոսա իբր և զիրեղանսն զինն զնելոյ սարսռելոյ զնա մեծաւանցելոյ զասացեալս նոր, և զնա առաւելս գեղեցկեալն զիրեղն։ Զամենայն զինն զարդարեալս զբ

[Ա՚մ՚ 36] [Խորենայ Բ. գլ. 15.]

ապի գեղեցիկ եր մարմնով, այնպես ոչ ոք և. անորին գտաւ
հոգաւոր. քիչ մոխրոցեալ ապա ի երանելին ուրուանիցիսդ
մի տիկնուհի նի՝ գալեաց ի նոս զանազար և գարմանալի
գարս. զի խառնեալ զանհաճոյն յոտնալ խարհուրդ հա-
զորդաւ ի մեռն միս ուրուց անօրէն քահանայի մի ինքնին
անուանեալ՝ եւ նոսա զայն, և ելարձ գնա ի կինաց.

370 Զեռ ապարիկ եւ ապահանել նենգաւոր և գիաղինակ գիանի
զաղարիալ ասելեսն գնդին. և կարդեալ ի տերն ի ղ-
լամբար զիոյր իւր զանգրանի կամ զանարիր գնահատեալ սի-
նեալ. և կացոյց գնա միրակեալս. քաղաքին սիրամանկիսն,
Օ այս՝ նամ՝ սանալ և կարի իմն գնաացեալ մեծին նեղան-
սի՝ մեկնեցաւ փարք մի Ժամ ի գլուխաշատաս քաղաքն, և
նստեր ի գանարայս իւրս յաւանանն է.

Է. Յաւուրս Ժամանակաց ապարիկ եր ի Հայս այր ոմն
գատաս կամ՝ Գաւառայս անուն բուզանդացի յազգէ յոտնաց
Ճորատար բանիւր. որոյ ուսեալ եր զեղաս Հայոց, և նշէր եր
ի կարգ քահանայսն. Յանկարծակի ապա եկեալսն հասա-
նել. խնդրեր մեռանդրել ի մեծին նեղարանի. այլ իրրև ոչ
կարաց նա յանձն, գնաց ի փարն Հայս. և կացեալ անդ ըստ
Ժամ մեր՝ հեռանեալ եկն մեռանդրել ի կիւրղաստ, որ էր ենկս
ի կարգանս բանիցս. այլ իրրև նա եւս ոչ կարաց յանձն, գնաց
առ նոսն բարեկամ Հայրապետս կիւրղիոս յանձնարարեալն զբա-
նեալ պարարան ուրուն՝ առնուլ ի նոսանէ զմեռանդրսն.

[Խորենայ բարեկամ.]

Իսկ սոքն բարեկամ տեսեալ, քան զանգի գեր վիպարն և հաս-
նելն կիր ըստ ի և կամ՝ նեղարանի մեծի, ոչ կամիցաւ մեռ-
նանդրել գնա. և նա գրեալ առ. անմիտնա մեռանդրեալ
երկիր գիաղարանիսդ. որպ և ընկալեալ գնա՝ ընկեալ կանոն-
նաց մեռանդրեալս ենկս. Լոյս ապա նա ինքն գատաս գնա-
գրեալ իմն հաւանեցուցեալ զգաղաւանն կարգեցաւ առաջորդ
կարգանցն բանեալ. ի տեղի կիւրղոսի մեռանդրեալ ի գա-
ղաղան. գրով և անկաս. շրջեալ ի և երկրագանսն ի մեջ
ենկոսց գոնն.

Օ այն իրրև լսեաս սուրբն բարեկամ, մի բանեաց գիատաս ի
հաղորդանէ իւրմէ. և գրեաց մի զաղրաւն գնանել և գան-
գիանել. սա մերիաս ենկս անտիրաց և առ Ճիրդատաս ենկս
նեղիսարաս. Լոյս գատաս ոչ եւս կարացեալ կալ յանձն յայն,
գնաց՝ մեռեալ Ճի գարեցաս յոտն անտի.

Նիկեալ ապա գատաս վերադարձ ի մեծն Հայս՝ յանկաս ի
սրն ենկաս. իսկ նրն ասեն Հոշանեցուցեալ գնա ի սրն բարա-
զի յանձամ հետ սա իւր պահեաց գնա. զոր և կացոյց ի գլ
ազգաս անոցաց իւրոց. և գարձ ակիր սրաց նոսա զայլ ենկս
ոմն՝ զ կոչեալ զորի. գնաեալ ի ոչ ապա գատաս բանգանա-

[Խորենայ բարեկամ.]

[Գ՚մ՚ Ճ՚ Ճ՚ և Ճ՚ Գ՚ Վարամ.]

'ցի է այն, որ բասզմեշ կալի · որ և արար զբաստիանի հայ-
ոց սեռանանեալ թուզանդու�ա. և զամանակ գրեալ էր 'ի
յառաջագոյն մասն · Գրեա · ։ · և սանիմք հա գրել ինչ ինչ
'ի կարգս ծանուցմանն զորս երկրորդ գրոց · և մասնաւա-
պատեալ 'ի Ֆանոլ · Ֆ · ։ (։)։

Բաս գրեալ սորին թաւզմանայ փաստատի · զոր ։ Ի։ ։ Ճ։
էր սորա նշանագրեալ մի առաստամ անուն' ապր ձեռագրեաց-
սր 'ի մատեանին Թաղեցւոյ 'ի գլուխս ամենի. 'Ոչ է գրեալ
այլ այս գիտաս, թէ էին յոլովք ժամի 'ի մեծն Հոյս և
ապ բանի մի երևելի հնդիսանէր. ՝Ի էն՝ տարբերեալ 'ի բան-
նոյ աշակերտ մեծին Զանիելի, այր ծերունի և արդար սր-
ժանայեալ հաստատեալ. գրել և զրթիռնաս եպիս Զմիսմո-
գայ' այր սգ և պարկեշտ · և կիրակոս եպիս սայոց, որ
և ասէ զահրեի կոչիւր' այր ուժգոյգս · և մեսիսն և սի-
լրիկ եպիսք 'ի կողմանս բասենոյ' ապ հրեշտակրոնք · և
ուհարն եպիս ոստանին · 'Ոչ էր գրեալ թէ էր և յայլ
հանեպս եպիս ոմն · Ի. զամանակ ամենայնորեակ զարբ բռ-
ատ · Ամենայն' եթէ կամիս տես 'ի վերնիկ գոյսաւ նշ։
էր Ճ։ ինչ 'ի վերնոն։

Գ Ա Լ Ի Ա Ն · Խ Ա Ղ

Յոպոպ գիրեալ զաղոյ 'ի յոյն, և Ֆաթանոն տիրոնանիրոյ։
և սպանող տիրոնիայ և Վարդանայ ·

Խոսք։251 Ասորոյ արքայ զոպոպոյ զիսայեալ 'ի վերայ արշակայ զն 370
հարստակիրոյ 'ի կայսերէ և սչ ինքեան, խոս-
հեալ յարմանկիլ ՝ՅՈՒ զարուք 'ի վերայ, բայց քան-
զի զուսալոյ էր 'ի բաղում պատերազմանս ընդ հիսանա-
կանս, ոչ յոյսալոր նոցա այլ։ Զայլ ի բրև սրարոյ եառ 'ի պա-
տերազմայ աճոսի, և՝ ասորս խաղաղսան ՝Ի հիւսիսայինս,
զատուսուեցաս զայ 'ի վերայ արքայիս · և անսի անցանել
և սուր զատերազմ ընդ յոյնս ·

Օ այս իմայեալ 'արշակայ' ռազարեայ սա նս զանիրեն և
զվերարուն Հանդերձ սրժանասր զատերազմաւ խոսել 'ի խա-
զաղսի։ Լ։ շատագոյն յանձն առեալ զՀրաշաւոն' զատերազ-
բեալ արշակայ 'ի ձեռն սիրիեցւոյ և փոքրասայ։ զոր ընդ
իւր 'ի սերազմ ընդդէմ, բաւական նմա զորոց հրամայ ·
Ընդ այս նիկուցեալ յայր արշակայ' անկաս յանդարձեր զա-
ռանս · զի եթէ երկայնայ սուտ, շարժեցեալ զայլս առ յարայն 371
'ի վերս մեր · և եթէ ոչ երկայնայ, շատագոյն ոչ զերանի մեզ,

Լ՚մ ԺԵ Լ՚ուրա հրեշտակս առաքեալ առ նոսա՝ ազգաբեալ, մի ասիցէ զինքն յոյժ դարձ պարզեալ, պատասխանիւ զայլևայլ բանս։ բայց զի մի երևեսցի թէ ինքն է՝ ի կոյսն յաւետաց, խոստացաւ առաքել նոսա զքաջ։ Լ՚ և զի խոստումն իւրոյ յիրականն (1) շատկոյ՝ ի վերայ յաւետաց յղեաց առ նոսա զանուն մի զքաջաց։ և հիսուս Հնդիկ՝ ի հոգս և՝ ի ծառայս։ թէ յինչ եղեալ ունիցի զհանրակ ոգի։

Ի։ Լ՚ այլ տիրելի՝ որ թեշտամի էր յաւետաց, փոխեալ խորհուրդ խորագոյն առաջի արշակայ՝ գրգռեալ զնա ընդեմ յաւետաց։ Լ՚ յոյ գրգիռ նոր էարկ յարքայ կուսակալանս։ թէ գաւազն պատանաւ ինչպէսցն շատկոյ զքաջս՝ ի նոսանէ ընդեմ յաւետաց՝ իբրև նոսա ինքն սիրելի՝ և տիրելին նոր վարդան։ Հնդիկ զիարքի վասակ՝ երկարեալ զվնասելիս ազգին եղբայրն վարդանայ։ ակաւ յարքայէ գնա։ դի զերկուսին եւ զսիրելի և զվարդան ընկեսցէ՝ ի պատանեաց իւրեանց։ զի գժկամակեալ էր ընդդէմ։ նոա՝ զնա սիրելի՝ ի պատուէն կալով՝ բազմ չարիս գործէր։ և վարպան եղբայրն իւր՝ ի նոցա միտ էր։ և առեալ եւ էր՝ ի հարկ զաղջիկ մի։ Ը որ մեռեալն վասակ։ Կրեալ ոգա արքայի զերկուսին զնա առաջի իւր՝ ամենայն քաջութիւնքն յանդիմանեալ գնա։ և ընկենոյ յերեսաւորեալ թէ իւրեանց։ Ի՚ նոցա չհանգաւսեալ այսպիսի դատաստանաց և արհամարհանքն՝ պատեալն ոգւով զիմեցին զինի շատկոյ։ Լ՚ ոգ որ առաւել զայրացեալ արշակայ՝ հրամայիւ վասակայ եղբօր վարդանայ սպանել զքաջս զհետ նոցա։ և սպանանել զնա ուր և գայցէ։ Լ՚ վասակ փութացեալ՝ եհան սուր նոր՝ ի ձանապարհի։ և զերկուսին եւ տարան սնդին։ Լ՚ զոր և Ը ասելոյ խորհուրդն՝ ինչպէս սնոյցան սրիեն գնելոյ՝ ի սիրելեաց և՝ ի վարդանայ՝ յանիծից մեծին նեբատայ։ Հետ այսպիսի առաւել փրկելն էեալ վասակայ յարքայ արշակայ՝ չինեալ հրամանաւ նոր գաստանելու մի յեկեղեցոյ գաւառի։ որ յանուն նոր վասակայ կոչեցաւ։ ըստ գրելոյ

առաջկայ։ Ի։ Ի։

372 Ի։ Լ՚ ոկ շատաւ ոգոյ պատեալ՝ ի խաղալ խաղաւ՝ ի մի յանեաց՝ հասեալ՝ ի մեծ փողոցն հայոց՝ ի տեղիսն ուսկիրս։ կամենալ մտանել՝ ի ներքս խաղալոցն։ և առնուլ փոքր մի՝ պարարտ ձանապարհի։ Լ՚ ոկ մեղուն նահապետ տիեզերաց ամենայ արշակայ։ որ և էր վանդամոյն զրգռեալ ասելեանց գնալն։ և էր կայսրեալ վերակացու քաղաքին։ առանց խորհրդոյ հրամայեալ ապիկ զգլուխս ընդեմ շատկոյ։ Լ՚ ոմ շատաւ հրեշտակս առաքեալ առ նոսա՝ ասէ։ ես թարեկամ եմ հայոց։ ասա զմարդ փակես ընդեմ իմ՝ զգլուխս քաղաքիս։ Լ՚ այլ անդամն արհամարհեալ զհրեշտակն՝ դարձեալ զմեր ասա-

լեալ ելուս, և գոյուեալ սպասս ելիցեն շաղիսն. զոսամ կամ
առնեցան քաղաքն Ի սպասին. և Ի գաղատացիսն մնանեալ.

խաղաղեին Ի միջոցեսն, և եկին Ի մեծին.

Լ՚նդ. դատաւորացն և կարգեաց շաղիսն զերս իւր՝ կոչին
յարձակիլ Ի վրայ սիպրանակերտի. բայց զի՞նչ ինչ լուեալ
ընդ Ի լուսեաց խալոյ մի պան յանաց՝ եկեալ դիպեր
զի մի խաղան ինչ սակայն պնդեալ յաղանաց՝ և կամ
և. կամ այլասար վատնեցին։ Լ՚նդ սրոյ առեալ վարդապետի
զբանս իսկ՝ խաղաց Ի յանս. և դասակեաց զանազգի ազգս
նալուց առ սիպրանակերտաւոր, և ասէ։ Եւ կամիմ խա-
զալոյ անցանել յեռ քաղաքս մերկապան ձեռնիս։ այլ
զոր առաջնակեալ ելիցեն կացիք ինձ, և եղիցի սիրեալ ազ-
գաց քոյոց առաջնորդեալ։ բայց Ի գաղմին խնամ
այնպիսի սարդեց զձեզ, զի լինիցիք ես արիւնակ պատուհա-
դի այլոց սասանելոց։

Իսկ պատասխանեցին։ Ազգդ զանց քաջ շա-
տոն սարդ ուրբանոյ՝ սիպրանակերտացիս, զոր ոչ ես
զանազանիցուս Ի մեջ սրեաց և ոսկերաց։ Կամիմ
զի ձեզ սկսեալ յիսուսանիկոյ քաղաքս խաղաղանալ և
քաջալերեալ զմտաւոր առնել, և եթէ դարձ սիպ-
ռանակերտացոյ, որ առաջին էր՝ ի շահատակութիւն ա-
սոր, այլ՝ Ի մեզ ազգդ զանազանեսս, ընդդէմ կացիք ինձ,
Ի ձեզ այլոց և զոչ զոչ սասանել. զի Ի դարձն սա-
սան քարկաջ սիրեսս վանեցեալ զձեզ։ զի երկեն նկրեալք
սրոյ քարկաջ սիրեսս սասանակեցուք։

Դիմեալ ապա շաղիսն Ի վերայ սասանաց՝ սրոյ քաղաքս
յարձակեցին, և զերկուսն զբաղաքս ասիոյ և զբնակս
հանան։ և զսրն սրարեալ սասանի փոխեալ հասանել Ի սիպ-
ռանակերտ, և առանց զիսիսի Ի քաղաքին, արձակեալ
նոցա զիսիսի զչասանն սրշակաց գնալ Ի մեծին, և ապա.
սել սոցա։ Հասկանեալ ինչ զասի նոցա վերակ ազնելոյ ինչ՝ եթե
ազնեացեն սիպռանակերտացիքն։ Լ՚ս զի առաջին յաղթեալ
պատերազմի սոցա առեալ լինի վերասին յաղթելոյ, սոցա
լինի և պատճառ շարաչարս յաղթեալ լինելոյ՝ ի սասանելոյ
բանին սրսան, սիպռանակերտացիքն յոյն առաջին յաղթելոյ
հրամանս սրսասանեալ զ՚ի կամենալն հաշտան խաղալ ընդ
շաղիսն։ այլ՝ զիսիսի զնա մեռ քաղաքին, և ելեալ Ի
ձեր պատերազմն սկսան ծանր առանել զոգս սրսերոյ։ ա-
ռեալ սանն զիրեալ յառաջնոսն, կամեր վերադարձան սասան-
կեալ Ի մեջ։ Լ՚ս առ շաղիսն ձգեալեալ մի սան Ի նոցանէ՝
ոչ յանդգնագոյնն էր, սակ՝ Ի բոյն գնա Ի մեջ շաղիսն։
սպանեալ զ՚ի թշնամեաց հասանեն Ի քեզ և Ի զոգս քոյ՝ ո-

Բ. Գ. ԺԱ
37 2

առանձ քան զառաքիսն։

Իսկ շատագոյն յանդիմանն կացեալ առաքիս նոցա՝ ասէ. ոմ զարքաւորեալ հայոց՝ ցուցանեալ ոչ զձեզ միանգամ, այլ սէր գործեալ զգործ քաջաց. զի թագաւոր եթէ ի պատերազմի մեռանիցէ՝ ձայն սպառնալեաց արձակեն արտաքս, այլ՝ ի յոչ ձայն դադարն մատչին ի կռիւ մեծաւորն. մի զի գործ կոմանոյ և յիրկիսալ սիմոնի ապրելոյ գրանն ի ներքս, և խոսիլ

քանիցս սպառնալեաց արտաքս։

Օ այս սատանայ չարկոյ՝ զիարդ խաղաղական սիմեոնոյ ընկալաւ պատուական՝ ի բաց և նոմանատիան։ Ոչ զպայծառեալ ներս մերձորդս՝ կոչեաց առ ինքն գլխոնէանս և զբանիկս զերեսաց ի յոտնաց, և ասէ ցնա. եթէ դարձ մեռաց արտաքսաղարձեալ է մեզ յաղթել քաղաքս, ի յոտնեալն գան՝ ապատեցեալ. զամենեսին զձեզ հանեալ ընտանեաց ձերոյ. և առաբերեցէք զձեզ ինքս դարձեալ ի ներս։ Օ այսպիսի բանս ընտեալ նոցա՝ բարբարեցան իրրև զմեռ, և կամէին առ ժամ

մայն ընտել գրաստքն։

Իսկ շատագոյն նոյ կարգ արարեալ. հրամայեալ զորսայն պարսից ընդարձանալի հանգիսիլ զպարապաս ի հեռուստ՝ զաս գաս ալեկոյսուրայ և տիգրուրայ. և պարսուրայ, և լինել հեռատեսիք և քարտաղիք ի զոր պարսիցն։ Եւ զասպաս ի ռամկայն յոնեայ նոյնպէս կարգեալ զպարապաս. և ետ ի ձեռս նոցա նիւթի վառելի և գործս հրանկեցս՝ արկանել նաքաղ հուր ի քաղաքն։

Պարսից ոստս և ասեալի զիմաստնոյն յոնեայ զգամ մեծաշէն անուամաւոր մերձնայս, որք կոչին գեղք կամ՝ գոր, զորս փարեին երեք ոստք։ Օ այսոսիկ գործիս յուսալ մինչև զինուորացն, և ստ պարապաք ղեսեղեալ՝ մոտն ի ներքս նաքաս. և սկսան կացուցանել մինչև և լաստք փոքր զշիմանան. և սատանայ քաղաքացիքն նոցա. և այլոց գործեալ ճարտարել զահարին և զմեծամեծ քարինն, զորս ղեսեղեալ էր տեղ

բանալ մեծի։

Է. Եւ զբաղ սեանն զոյս հոյգ ի պարապն անուն, սկսան նետանիգ լինել ի զոր պարսից, և քարինս մեծամեծս արձականել ի մէջ մերձորդին. բայց ոչինչ կարէին առնել. զի ոչ՝ ոչ ինչ մերձորդիքն էին, թեպետև յանդգնեալն սպանանին, բայց յոչ՝ նոքա կային, զի՝ այն մերձորդք ի

բարանց ծիրոյ ինչ ոչ վնասին։

Տեսեալ շատագոյն. թէ մի կարգն պարսից վատանիցեալ, և այլ երկու կողմանք մերձ են յանկանել, հրամայեաց յանկարծակի գալեալսանել զմամփոյն պղնձեալս։ Եւ ահա յայն հնչումն՝ զոչին բանիանգամ յուսալ մատուցեալ, սկսան իր-

ըն զառաջարս Թագաւորաց զմեռս , զանէզս և զառաջինս յամ հոգ- Ն, Տ. Թ.
ևոյց 'ի մէ՞ հայոց , որք նէին 'ի պաղպաղե , և ընծեմաւ պեղ 37
'ի նեղըս ։ Օ՝այնի հայոց նոյ ՃԷ ամ , և յաղպոյն կրեծեալ
յնևորեցան ։ և [illegible] 'ի նոյն [illegible] ասեցան ։ բայց
[illegible] եա [illegible] 'ի մեծապատ սաստ-
կութեանցն ։

Այս [illegible] նոյն յայտարեալ [illegible] աստուածնային պաշտպանելով
պատերազմեցին , [illegible] և յաղթեցին զգր-
գեալ [illegible] եկեղեցին կողմանց պաշտպանին ։ [illegible]
և [illegible] ։ [illegible] և զօրացն [illegible] Հայոց Հայր-
[illegible] 'ի նեղըն [illegible] ։
Այս [illegible] 'ի Հայոց [illegible] 'ի նեղըս կէին ։ 'Ի յա-
[illegible] 'ի կատարման [illegible] ։
[illegible] ։ [illegible]
'ի [illegible] ։ և
[illegible]
[illegible] ։

[illegible] և [illegible] 'ի [illegible]
[illegible] ։ [illegible] և [illegible]
[illegible]
[illegible] ։ Ա , Ռ . [illegible]
[illegible] ։ [illegible] 'ի Հայոց [illegible] 'ի [illegible]
[illegible] ։ [illegible]
[illegible] ։ և [illegible] ։ [illegible]
[illegible] , 'ի Հայոց [illegible] ։ [illegible] և [illegible]
[illegible] ։

Ա , այս [illegible] , [illegible] ։ և
[illegible] 'ի [illegible]
[illegible] 'ի [illegible] ։ և [illegible]
[illegible] ։ և [illegible] ։ Հայոց [illegible]
[illegible] , [illegible]
[illegible] ։ Այս [illegible] Հայոց
[illegible] 'ի [illegible]
[illegible] ։ և [illegible] 'ի [illegible]
'ի [illegible] ։ [illegible]
[illegible] ։

Գ Լ Ո Ի Խ · Խ Լ ·

Հինգերորդ գլուխը սարկաւագ զարմանալոյ, և պիտանի նիզակ ընդ
նախարարն. և սարդիոսաց մեծին Աբրահամի վասն
եւ զաղէն կոստանդինուպօլսոյ։

{370} Ապագաւորն Հայոց արշակ ամիրանութեան լեռ տարա-
նամեայ զեղջորդելի իւր զլանել շինելոյ զքա-
զաքն ի զաւառն կոգայմիս ի Թիւրեանց կո-
ստ էրիմն մասնաց։ և կալեալ զամուրն ի սրբութեան։
Եւ կամեցեալ փոխեալ բնակել ի նոսա զոյն իւր ազ-
առակիցս՝ եւ հրամանն, զի սր միանգամ երկեալ բնակեա-
ցի անդ, ոչ սակաւ լինի ընդհանուրն զաւառացոյ։ և ի լոյսի
ի մէջ նոր զաւառաստան լինելոյ յանցեալս։ ի պարսիկս զոստ-
ունէր ազատ ամենայնիւ մեծագիտն՝ փոխանակ անկանել.
ոնոյ, զարտասանք, ռազմագարուք, ինուշանք, լուսը ա-
կոյչ, զոլչ, ատրանալ, ծառայել չալ, և ոմն ինչասա-
զարաք։ և վաղվաղուն լցուս և ծանկցու քաղաքն քաղաքն
մաղկուն։ և ալ գոյր նոր այլ և խնդիր։

Ել կարգեալ ամենայ ոյամ նախարարաց և իշխանք Հայոց։
Ասեն՝ զի և իւրեանց ծառայք փոխուեալ լեալ անկա-
ծեն՝ զի և իւրեանց ծառայք փոխուեալ լեալ անկա-
նեն՝ ի թագաւոր ոնոյ։ զոլ՝ ոնոյան թագաւորեցին առ որ-
լայ։ թայլ հոս ոլեալ լուսու նոր։ Լոյս իւրն ազգ եղեալ հա-
զարարաց՝ ելեալ շատուցն՝ ոյազիեալ յուսոց՝ հրեալ ի Հայոց՝
և. երեալ ի ի սրդ բուսակիցս։ ոչ գիտելոյ նոր ելեալ զինչ
գործեալ ինչ նոր ընդ քաղաքն, առաքեցին առ հոս գեսա-
ղարան Հանդերձ ելեալ։ և ծանուցին՝ ասա գնա՝, և ա-
զատեցին զնա։ զի միայնեալ ընդ ինքեանս՝ քանդեսցի
զնարանն զիրն զարդարեալն, և խնդրեալ զիրեն յորդա-
կոյ։ և մեր ասեն մեռեալս եմք քիչ յոմն։

Իսկ եկիր զեղարանն ի սահմանս սրդ բնակերսոյ, ան-
սեալ զգաստն այնորիկ քանդեալ՝ զարդասան յոյժ։ և մեր
տարեալ առ շատուցն՝ ասեն նոսա զիրեալ զիրեալ ի նոսոյ-
նոյսոյ և զիրեալ։ Ո սարդասայրս շատուցն՝ ի գիրեալ նոր
առ ինքն։ և կացեալ տուրբ ինչ ոնդ, իրբ ելեալ գտանին
Հայոց՝ սրսամ սոյսեալ մեռեալ։ ոչ ասացաք ի նոսոյնոյ
գրեալ։ առաքեալ ի Հայս զի ի զարանոյսոյ իւրոց՝ Հան-
գերձ ելեալ Հայոց գնդաս։ և տակաս զարաս գարդեալ։ և գրա-
ասիրեալ նոսոյ կոստանդին զինգիր նոսոյսոյսոյն, ելս ի մեր-
բակոյ առեալ գարդակ։ և ինքն շատուցն չոքաս յոյ իւր։

Դարձ իբրև լուծաւ ապրակ, զնաց 'ի կողմանս բարձր հայոց
յամենայն ոսկի, և եկաց անդ զաւուրս ինչ։ Իսկ զարդերն
պարսից զիմեալ անդր՝ եդին ձեռնասունսն 'ի նոսիատրացոյ,
և արարին զամենայնսն, ուր ելն ապրակ, եկ մարտ ի քաղաքն,
և նուաճեաց զայն։ և ապրակ փոխեաւ 'ի կողմանս կոմիսաւոր,
և տարաբնեցաւ։ յայնմանէ վերայ։ Իբրև ալ կարաց զարդարդ
ամբարանել զնա, եհան 'ի քարանձաւն ոսկի զիմ զարդանս ապրա-
նի, և ա՛ռ զիմ ոսկերս Թէրայոն հայոց։ և բարձեալ տարան
ի նա յանն պարսից։ Եւ Եթէ ելեալ զարդ զայս, * ալ գիտեմ
,, (ասէ խորենացին), զի նախաստին առնելոյ ազգարդոյ, եհան
,, զի հանելոյ ինչ հեթանոսական ॥

Զ։ Յորժամ ոգի հոգի նոսիատրացոյ, թէ ապրակ զնա-
ցել է 'ի կողմանս կոմիսաւոր, դիմեցին առհարկ 'ի վերայ ար-
քայաբանաց։ և կոտրեցին զիմն՝ զարդ զարդն 'ի ներս, յաս-
նեն մինչև ցիկն։ բայց 'ի ներքոյ տպայոց, զարդ 'ի գերու-
Թիւն վարեցին։ քանզի ասիներքին իսկ, գտանողեալ էին
'ի վերայ խարտանիսոբ ծառայից իրեանց։ և յանցաւորաց։
Եւ զգարդաքն զիմն յաւեր գործեալ՝ ընդ հոգին զիրա-
սակ ծառայ։

Ոմանք զայս մեծին Ներսեհի՝ Եհան փութանակի առ նո-
ա՝ Թագաւորն զարդարս։ 'Ի ձեռաց նոցա՝ հրամայեաց տանել զիմ
յաւան ինչ։ և կարգեաց նոցա դարման և սնուցիչս։ յորոց
բարեաւ խնամեալ նոցա, իբրև մեծացան, կանչեցան որդիք։ և
ապա զիմ՝ զի ածեալ եղեն նոքա յաւանն յայն՝ ոչ սիրեալ կոչ-
զիմք, որք կալեալ որդիք։ զի կազմեալ էին որդիք՝ (զի
ասացին ձիւրանք)։ Իմեալս ի ձեռագրաց ինչ՝ մեր Թեր. նոքա,
այլ՝ ասմանն կոչեցաւ որդիք։

Իբրև լուր եհան սիրելոյն զիս ոսկերաց Թէրայոն։ Եթէ
զնարդ զարդարն պարսից հանեալ զիմ 'ի յանուց՝ տարան
'ի պարս։ տրամեցան յոյժ։ զի ելին ընդ ոսկերք սիրելի
ոչ գտանեալ։ և զարդ նոցա խորտակեալ։ զի որոյ յարդարեաց
զնախարարսն՝ ընդարձակ գայթս 'ի շարհոյ։ և նոցա առաքեալ
հրեշտակս՝ ազաչեցին զնա հանել ինքեանց զոսկերսն զայ-
նոսիկ։ Եւ ուրեալ քերին և ամիրեցին զառանն՝ որ կոչ-
ի՝ ոսկեր՝ զան արարածս։ զի ոչ պատուական համա-
ցեան Թագել 'ի վարագրապատ։ քանզի խառնեալ էին
ընդ ոսկերս հին Թագաւորաց հայոց մեռելոց 'ի հեթա-
նոսութեան։

Եւ հան լուր աստիճանի ոլորմանաւոր առ արքայն՝ ի որդւոյ-
նոցանէ նոր՝ զարդեցեալ ոսկեղէն զարդանովք։ և առեալ զզարդ
զայս՝ եկին 'ի հայս։ և ամ մի արքայն գեղեցիկ ասան և անդ՝
ծաղկեաց առ ինքն նան։ 'ի կողմանս անոր զամենս 'ի հայոց։

Խորեն. Գ։ 29-30-31։ և 32։ Ղազար. խոս.

ոտալ

Մարդ

ասել զատերազմ ընդ նախարարսն։ Իսկ զայն ներքին օր-
ին կամաւոյ եղբարջ զարշուրն Հաւանեալ կամարարութեան
միաբանեալ ընդ նախարարսն դիմեալ ի մի ոգի։ և ասէին
զմարդն միմեանս՝ յիրարանցիս կայնոց ընդ հոտ-
ոտեցք երեն։ և ոչ երևեալ թէ ոչ կայնի իսկ յայլմեալ, և
ոչ յայլմեալ։ սին իսկ մի մեծեցան ի միմեանց առ ժամ մի։

276 Եւ մինչեւ զատապատանին մերոցն յարձակիլ, հասին ի
ասմանս հայոց զարք յառնոց ի վերայ արշակայ։ քանզի վա-
դիս կայսր եղբայր վասնանասոյ չիատակեալ հաւատեալ
թէ հարք միասան են ընդ զարսին։ և թէ ի գիմել
շահին ի յոյն՝ ասէալ ի նմա զարշակ զուանդ մի զորաց
յոգնականոն, զարկայեալ էր յոյժ վասն։ և հրամայ-
եալ էր Թեոդոսի զարապետի զնալ բազմութեամբ զորաց ի
հայս, և յաւարն առեալ զնան։

277 Եւ եղև իբրև եհան Թեոդոս ի կողմանս հայոց, անեղալ
արշակայ թէ զիր եղին Թշնամիք իւր, յոգեաց և յահեկին
նախարարք և շատուն, և յաւուրցն կոյսին մեծ, ասաս-
կուսեալ և անձնասցեալ յոգեաց առ մեծն Սենեքերիմ հրեշտակս,
և ողորմեալ գնոցա՝ օգնել ինքեանս, և առնել խաղաղութիւն ի
մէջ իւր և ի մէջ նախարարացն։ և Թափել զինքն ի ձե-
ռաց կայսերն և Թեոդոսի։

Եւ զի եղեալ յանձնարարանքն։ եթէ զարշակ ասէ նա զիսա-
զարգարեալն, ընդ զՀՈՌՈՒԵՔ։ Իսկ Թեզին կրկին կրկ-
ին առաքեալ առ նա ասելով՝ ինչպէս կարարել զՀայոց-
ուեան իւր, իսասանալով նոցա զանալ յոյժ Հանապազ
իւրոց չարոց, և առնել զնոսա զարձեալ Հրամայեցեալ
նոցա սին։ և զի անցեալ զարձեալ իւրոց ևս ապարհարել
ի քուրն և ի մոխիր։ միայն թէ զարշակ սին Հարս խա-
զարարեալն։ Իրեանց և առ Հարկանս՝ միաբանել առ երա-
նելին, և ասելով զիրս, զի մի յանիրաւի զինել նոցա կո-
ղմն աշխարհս։

Զարժեալ յայսմ՝ նոքա երանելոյն։ եկեն առ արշակ։ և
կոչեցաց զներքին զՀաւատեալս զամարարութեանց և զայլ նա-
խարարս։ և առեալ ի նմանէ Հաւատն՝ Հրաժեցցեալ զնոսա ընդ
միասնա, եղեալ ի միջի ոտիս այսպիսի։ զի Թագաւորն
յայսմ Հետ լիցի զՀետ ուղղեալ և շինեալ։ և նախա-
բարքն ընծայեսցին նմա զՀպատակութիւն յարգելոյ։ Իսկ զա-
կայն նուիրեսցին արծաթեանց մերոցն, և քեռայր նո-
զանեսցեն մասնիկեանն։ ոչ Հաղանեցցեն զոչն, և ոչ Հա-
ւանեցան ընդ միաբանութիւն արշակայ և նախարարացն։ այլ
ապատամբեալք ի նմանէ՝ գնացին առ ողորմն պարսից զա-
գրոյ, և յարձեցան ի նոս, և ուրացան զքրիստոս։

Գ. Զեռ խուզարարութեանցն է Հայոց եղանակն մինչ
զնախարարս ընդ թագիր գնաց առ Թեոդոս տար-
բասէս յաղագս ինչ մի ինչ ինչս առնել Հայոց
Հայոց. և խոստացաւ նոցա տալ Հայոց է պատանդս յարգաց
նախարարաց, զոր ի գրիչն թագիր գրեալ։ Զոր քարոզ
բարս ունէր Թեոդոս, մինչդ զի այլ ոչ էր և առաքիչնա-
ներ, զիրս ազգանաց ի ծին ներսէսի։ և առեալ գրա-
տանդիսն է զՀայոցն հանդերձ թագիրն՝ յոր գրեալ էր ար-
քայն առ վաղին կռանցս գառնալ յիսոս։ Զազգանց և զե-
բրանելին ներսէս գոյ ընդ իւր ի կուսանդիսանսն։ Զբ-
նա ոչ կարացեալ ամենս առնել գաղանսն՝ գնաց ընդ
նոսա, եդեալ ի տեղի իւր զմանարդ զիսաղ սարկաւագ,
զոր ձեռնադրեալ էր եդեալ բարդեանցդ և արքաբանեաց,
այր սրբ նման ընդ իւրոյ վիրդին։

Եւ բրև հասին ի կամանդիսիս, ապարատեան Թեոդոս 378
յանդիմանեցեալ զվարդ՝ ճանապարհն գնաց, և զՀաշտուն՝
զոր արար։ և մատոյց առ նա զՀաշտոն արշակայ, յորում
գրեալ էր այսպէս. * Զարշակ արքայ Հայոց ի Թեոդոս, և ամ
նախարարք ազգանաց ասին, մեզ մերում ինքնակալ
վարեսի ազգասոն, և զարդ (զի ի գրոցդ) քեզ գրա-
սանեսն, ընդարձ։ Զի գիտեսցիս ի մեզ, ի թէ ոչ
առեալ զձեզ ի ձեռաց, կամ ի բրև զՀայոր ինչ զձեզ վարկու-
նելոյ ազգանիցդ զոմեզ. Զիմոց յերիսիդ յանցաց, այլ մե-
զ խոստանայ՝ որ ի ձերում միջի չարութեան, գիտակ է
ղեալ, երկայնակամ ի շարիցդ՝ ելիցն սէր որ թագին զմեզ ի ձե-
ռայնէ, ազատեալս նոցա զարդն գնալս։ այլ ոչ ես ինքն ար-
շակ նիցն ընդ նոսա՝ զվարանանի ի ձեզ սրտիցդ։ մի որդ
աներեալ գերեալ զՀոս մեր, մինչև զանկերս անգամ հարցն
բրեալ ի գերեզմանաց։ Զոր արդ՝ Հաւատացեալ ձեր մեր
նիցոյ՝ զառաքեն սիրն առ մեզ Հաստատեն պահեցէք.
և մեք առ ձեզ զմտերիմն Հաստատեալ ծառայսն։

Լսեալ վարդն զԹագրէն ընթերցան, և ոչ ի Հայոսէն Հա-
ւանեցաւ, և ոչ իսկ կամ գոյ առնել զայն ինչ, այլ Հրա-
մայեաց արարել զմեզն, և զնամ՝ զարձանդ մեր ուղարկել։ Սակ
ի միջոցդ լինել, Թեոդոս առ կայսր՝ ընդդէմ նոցա մեծն
գնեաց պատանդիցն։ բայց մեր ոչ ինչ նեղեսցուք։ մինչդ
Թէ առաւել առատացուցանէ զՀաշտոնն իւր՝ և ապարդիւ
առնել զնա ի Հեռաւոր տեղիս։ Զ որում՝ նին և երկու տարի
գերեալ ապրեցան նոքա։ ունայն միայն ուսամ, և միայն տեղա-
նամ։ և այլ ևս քանի մի քաղաքացի։

Զոր իբրև տեսին զերանելին նաւուս յարարեալ ի ծովի ձեռ-
բամ, յարեան ի Ռանդիրն Հայոց խիստ և դառնացան, և

Լ. ամ. 378

ընկնէր զնաւն ՝ի կղզի մի անմարդաբնակ։ զոր ասոդիին՝ ի-
ճ , պատմեն կղզի . ապ. զքարի հարեալ նաւսն՝ խրատակ ,
գոս , Լ. ամ. ՝ի խնամոցն այ ոչինչ վնաս եղև նոցանէ , և
ոչ նոցա՝ սրբ ի նոնցն կին , և ոչ ևս նաւորդացն , և թիւնա՝
ոչ ասկ խրթնացին , գ. ՝ն. ասնկին ասս խրեան զմա-
կոյկ նաւսն (՝ի գամոսն) , բազց ոչ հասարակեցան ոչ-
նոս նաւել ՝ի ծով , Լ. ի քրիս նոցն ՝ի կղզին , ոչ գտեալ ՝ի
նոսն ասելի ինչ՝ ձեռն արկին ասել զարմանս ծառայ , և
սակայն ՝ի անոյսին այ ընկեալ նոցին՝ և ընկենոյր հանապազ
՝ի կղզին յայն զձկանս , յորոց ուռուցանէր հեղանկիկն իբր
ոսկեա ասեն ,

Գ. Զարժամ եկաս լաց արտրանաց ամ ծին նեբսեսի՝ ի
հայս , ապրակ թագաւոր հայոց ազատանի գասաց՝ ասս սուն
նկաբ զարիանս , զոր ասան ՝ի նոսիոբաբա խոր , և ինդրեր
ազատանիկ՝ զնի յաստնուլ զվիրտ գինանն , զոր սաներ զնա ազ-
հատանարկելոյ նոյ զինքն , և զնա տաբերելոյ նոյ զմեռանիսն իբ
պարարկասան , սամն խրի խաղդասանաց և նենգաստ , լսրա-
գալեն ասկանելոյ կարգոս զբարսամ ՝ի նոյն , Օրսի գրի և
յուգանոյ , ՝ն ՝ի գրարդ գարանն ՝ի գլուխ . գնա զի երևեալ
եր ՝ի ամ նոբսեսի նահատրեա կանարանանց , ար և լեալ
եր սասանարդ ՝ի զարանանանի նոսիոբաբանոյ ընդ ազգակոյ ,
խարհեցաս ասրակ ընդել զբանանդակ սահմ՝ կանարանանոյ ,
մանաւանդ զի նոսիանաներ ես ՝ի բնակել նոյ յերանանդաշան ,
ար յասաս ամ զարանանց կարգեցաս կանարանանոց քաղաք
սասանի ,

Յայսմիկ խարհարդս սարսաբերանց արյունակ հրասիրեաց
յաստ ՝ի ամ զկանանանանն՝ երբ զանդ զիանանանն՝ ՝ի ա-
դարն սրտանիր , ան թե սանիցի ՝ի՝ զ զարանն զնն , Լ.
երբ հրազանեցան ամբն , եւ կասարել դանանն զնն ՝ի ամ-
դանանն , եւ և զնամ՝ կանարա և զարդիս նոյ , սար և կանի
հաբա , մինչև ալ ՝ի նոյ՝ ՝ի նոյ՝ բաց յասան՝ մարդ բան կանր
ասանդարան՝ արդ ալաբարն . եկեալ ՝ի ամ՝ ՝ի , Օ՝ ի սա
ասնելոյ զկին թագրան ալաբանի՝ ամբանալ սանան , բնա-
կեր ՝ի կազանս հանանանի՝ ՝ի սերարդ ամանանդան կանն ,
և զի բանզ բանանանալ ամ զներ ՝ի հարանդարի բրանի՝ ՝ի նոր-
ամանի , և խարանանի եր ՝ի նամ , զնակ ՝ի զնալ նոյ ամանի և
ասրաց կանարանանոց բարանանի՝ ինքն ոչ զնաց անդ , Լ.
երբ լանս զբան կարանանի նոյ , ամ զերկան արդիս ասրդ
զբարարդ և զդանանն , և փոխանանալ անկան ամ յայս հան-
զնանդ ամ բանանանք ,

Իսկ արշակ հրամանանց զանիանանս կանարանանոց ամի
ամանալ ՝ի ամ և ընկենալ ՝ի բացի , զի լեցին կերանարար

զանց և. գոլորշեաց · սրակը և ելեն իսկ , և մնացին միայն
սակիքն նմ · Զիարս ոչ տեսին՝ թէ տեսցէ խորհուրդս · Գ · 32 ·
Եւ արդարոյ փոքրել և շինել զերկրս մեծաւորի գործս խորհ
և յայնս մերմ ի հանգիստսն , և. Հրամայեաց ասելոյ ժողո
վել յոյս զամ՝ ինչս կամարարսանց և. պարել առ. Ի-մի մի ,
Իսկ ասելարդքն՝ որք նկեալ էին յառնալ պինդս նց , ի սա
ղանել իւրեանց առ ոսկերաքն՝ ուսանալ զայնս զարհուրե
ցան · և իբրև հարցին և տեղեկացան , թէ կամարարքա
նաց են նորին , բարձեալ զիսին ի ոտսն իւրեանց փոքր ըն
ջից նց՝ տարան և ինուցին զնս ի դրան յոյնսկն , մինչ
զի զիսամարարսնս Հրամարեին իւրեանց բարերարս · Իբրև
ամենս զայս արարին , բարկացաւ յոյժ ի վերայ ասելարդսն ,
և Հրամայեաց կախել զիսոսս զնոսսն ի անդամ անդ ի
վերայ պրոյն ·

Օ այս՝ մի յանկալ երանելին Խոսդ , ընդ իմանեաց և կշռամ
բեաց զոլորշակ բանիւք բազմօր · խակ նա զիսկ ջանիցի խարհի
ցաւ տարամանել զնս · Իբ յաւուր միում՝ ի կրկնել խոսդ
զկնարարսնս իւր՝ Հրամայեաց ասելոյ ի երրորդ ամի զնս , և
քարկոծել · Իբ ելն անդ զառն յայնմամ ասպիրք զոսանն
խոսդ՝ որք քաջք յարգեն ուղղանուեաց , յարձակեալ նց
ի վերայ քաղաքացոյն կամ ցան արգելալ զնս · և յԵրեքեանալ
նց՝ հանեալ զոր զաւակս իւրեանց՝ վերաւորեցին զնս կիս
մահ · և յանիրաւակեալ զերանելին խոսդ ի ձեռաց նց՝ տարան
ի գաւառս իւրեանց · իսկ որոյակ ոմանք կորոյց ուանել նց ·
մանաւանդ թէ եկեալ. ևս , զի մի և այլ նախապարբ գրդ
ռանցին ընդ միմեանս ·

Գ · Զի մարդասէրն ասելարդ՝ որ կամակից էր նմա , հրամայեաց
Լուս՝ ի նմանէ ի ծառայս ասելարդսն , պատ , և յանիրաւակեալ ի
ձեռաց նց զկարգաւորս սիրելս նորուն · Օ այն իբրև զկարգ
շուտ ասալ մանուկ արծրուանն , տարաւ զնս յոյս երկրս · և
տարան զնս վերակ երանելոյն խոսդոյ · Հարցանէ մեծ գրեալ ըն
սանեաց խոյանեացն · * Ասա խոսդ ասէ յանմի նմանեալ մե
ծին նեղեալսի , և առաւել ևս ի սանդարեալն ազգաւոր ·
որոյ յանեմարանքն ազգերացան գրանիցերալսի՝ էր առ
եղեալսի և եղիսեմ · Իբ ի յանդիմանել զարդոյ՝ ա
հաւոր և սասամ էր և սանկրեալ · և ոչ եղև · Ի նոսա
գրանգիաւ տասանց ॥ · Իբ յաւելու ասել խարհանելոյ
զնն Եհեզիա և յոյսոյն պնեալ էր և , ձիասեր , բայց յեսոյ
ինանեալ զարդոյսն պնեալն , և * խարարգանգաւ եղեալ ·
« Խրոյ շրջեր մինչև զոր մահանան իւրոյ ॥ ·

Գ · Օ այսպէս ժամանակաւ յետ մեռանելոյ զարդոյսն՝ կայրն
գրատեանս , և՝ կայրերակից նորա զարդն զարդանանան

Գ՚Ա՚ 372 կացուցին 'ի տեղի փաղանգի գլխոյն քեռիոդաս ։ որ և անդէն
խիստ հաւանեալ նոցին գլուխոցդ յետս գլամ սի հայոց ազգա-
բնաւոր 'ի վարդան ։ Ը որս և զմիոյն ներքոյս ։ զոր և զայս-
հետոց սա ՃԺԷ մի սա՝ իբր 'ի կոստանդինուպօլիս ։

Նոյն աւուրս սկսեալ էր սատանայն հերձուածաւորն մա-
կեդոնն սոսկալագոյն ։ որ յաւուրսն պատրիարգ էր 'ի կոս-
տանդինուպօլիս ։ և ասէր զՀոգին սրբոյն ։ Յոյնպէս
ստորագրեալ էր և մեղսուն ապաշխարին որոշեալ միւս ա-
պաշնորդն ։ որ և ասէր ։ թէ բան ոչ եղև զիրկ մեռոյ 'ի
քո ։ և թէ մարմին ոչ բնաւ յերկնից ։ և զկնոջ նս յերկ-
նարդսն ասացեալն ։ համարելով զՀոգին սուրբ ։ զոր
զի մեծագոյն ։ և զՀոգին ոչ մեծ ։ Սա այսպէս և մոլորեալ
եղեալ ասանց ։ որք ասէին ։ թէ Հոգին սրբոյ եղանակ
'ի Հօրէ ։ այլ յորդոյ ։ Այլք յոյնքսամ և այլ ինն շրջեալ
'ի կոստանդինուպօլիս ։ զի բնկնեալ զոչն գրիգոր ոչ ա-
բան յանուանս կոստանդինուպօլսոյ՝ եղեալ էին պատ-
գիարգ զմարմանս ։ որով և յորդեալ էին քոյ՝ խռովեալ ։

{381} 'Ի յաւուրս այսպիսի շրջմանց ։ մեծն Գրիգոր հաւանեալ
անչի գանուսան պարսին հրամանաց Հանուրջ ժողով գա-
մարել անդ 'ի կոստանդինուպօլիս ։ Եղեալ ժողովոյն յամ-
սեանն մարտի ։ յամի ՅՈՒ ։ 381 ։ Հարիւր յիսուն արան
(α) լեան հայրապետաց ։ յոյսոյ մին էր մեծն Նեղոսն ։ Նոյն ժո-
ղով նղովեալ հարց սոցա զՍերբեսիանոս՝ յաւելին 'ի Հանդա-
նանին ընդդէմ մակեդոնականաց և եռանանց ։ թէ Հոգին
սոցա է ՅՈՒ ՀԻՆԳԱՏԱՍԱՐԱՐ ։ որ 'ի Հօրէ ելանէ ։ և Ը՚ԶԵՄ՚ ա-
պրղիմարեանց եկին 'ի Հանգանանի մի զոգոյ ։ թէ * յրս-
,, ցուս Հոգւոյ սրբոյ 'ի մոլորանաց կուսին ։ Հաստատեցին
մերոյսին և գրիգոր ՅՈՒՍԱՐԱՆ յանուանն կոստանդի-
նուպօլսոյ ։ թէ պիտի լեսոյ նս ինքնին հրամարեալ անան՝
զնոցս յիւր ամենայն նոցանանցս ։

Սահմանեցին յայս ժողով և կանոնս քանի մի ։ ՃԻ ։ զի հաս-
տատեալ պարհելոյ զՀուսաս հարց նիկիոյ ։ Ը ։ զի ինանելոյ
ենիկասն՝ միայն զնուրեանց առաքելոցն զիմանի ։ Գ ։ զի լեսանն-
լոյ ենիկասն 'ի զիմանի այլոց ։ Դ ։ զի եկեղեցեաց քրիստոնեից՝
որք են յերկիրս քարտաղարաց ։ թէ * պարտ է հոգալ և կա-
,, ռավարել զնոսա ՅՈՒՍԱՐԱՆՆ զոր 'ի հարց ընկալեալ ունին ։ Ը ։
զի պատուոյ ենիկին կոստանդինուպօլսոյ՝ լինել երկրորդ
զկին Հռովմայ ։ Ը ։ զի յուսանանելոյ զանաբանս զաղանդաւորն
և զանանանանելոցս ։ Ը ։ զի հաստատեալ հանգանանին կոս-
տանդինուպօլսոյ ։ Ա՚ յա եղեալ հանանք յամանց 'ի հինգ գլուխս
բանանդանին ։ և յամանց յերիս ։ ոչ զնոր և 'ի կանոնադիրս
հայոց ։ ԽԼ ։ ԺԲ ։

Յովհ. Ը. 26.
Մատթ. Ը. 4. Ե. 7.
Գործք. Ը. 2. Ե. 8.
Ի՚ Նիկիոյ ։ հատ. Գ. եղեալ 521 - գիրք 600։

ԳԼՈՒԽ ԽԲ.

[illegible]

[illegible] 379

[illegible]

[illegible]

Գլուխ ԺԸ։
379

Զինեալ յղեաց աւանդսն առ արշակ, և ասէ։ Եթէ դաս անողսդ գոսդ, և զ իմնդ ի ցեղ գանոնս քոյ և յեմ ի համարուկանն, զքեզ զինս առասել մեծասպասդսն կին քեզ զիմաք և Հաս, ապա մի կալցես յոյս ունել, թէ ես ինդանիցի ի քեզ։ զարձիցես զիմաք և Հաս։ Հեռի ես գոս վենն։ Այս զիմարդ լինիցի ինձ, յասելոյ յերկրագուկան խոստանաս քո՝ կարասանել զայն, զոր ունիմ յաներկեցայս ի թագաւորն խմն։

Օ այսուհետ զինեալ ինկալեալ արշակայ, և տեսեալ թէ լիք այլոցդ հնար զկնանելոյ, և զ ուսուցք ելք զգնուեմի գասանելոյ, խորհեցաս գնալ առ արանսդն, և երթալ ի հոնս առ շապուհ։ Ոչ առեալ նախ ի ճամ երդասն, զի մի արուցեն հոս ինչ չար, գնաց առ նս։ Լսանելոյ դոյս սանոց ի հոսանուրդոց, ելք փաթ մի գուեթ ասնեին ի մի ոլշակայ, եկին և ծեր առ ոլշակայն։ ընդ ոլս և վասակ մեր վիկնեան, և դրաստանան հերքեան մի ինչ ասան նմ։

Ի բուզանդայ։ Գ։ 16։ Եւ Ե։ 7։

Լուեալ զնա ոլշակայ՝ ուստաս գասանելոյ առ շապուհ ի գրեալ։ և շարունչ ես գանել զմեր յանդգնս և մեծասնաք յաստուծոյ։ ես հրամանեցայ արշակայ գրել առ քեզ զանգ մի զրոյ ի հայս, և գրեցայ առ մեծամեծս և առ հոգևորսդ հայոց, զի առեալ զիսանեցեն նեկեցեն։

Զաղջաղակի ոտ ինքն։

Գ։ Ոչ ասեալ հանգուցուրդ զոյսպիսի գասաներ լսակոյ՝ խոսանեցեալ յոյժ։ և նկեալ ի մեսանն՝ խորհուրդ ի մեջ առեն։ ես ասեն։ Եթէ գնասցք առ նա, գնեալ ես կուլեալ ունիցի ի գասեհասի։ և զկանոցս մեր ասդի սեղ։ և եթէ ոչ գնասցք, յոյսուցեն գասաներ՝ ի վրայ մեր։ ասդ ոչ գոյ ոչ մեր։ և սի գլուսն գմեռուցեալ։ Զայս հոստատեցին առ սեալ ընդ ոլշակ հրեշտակս առ շապուհ։ և խնդրել ի նմանէ։

Զի թագուն նոյ գալ՝ ինն խրհանոյ։

Իսկ շապուհ՝ զի եգեալ էր ի մասն խաղաս նմանանել ի ձեռանէ խաղալ զհայս։ և հանել զանեն գնա ի քրիստոնեութեան հաստատոյ։ ոչ հանեցաս զիրանել ի խնդ ի նախատանքն։ Ինդ զի զոյացեալ նոյ յայնմանէնցան ի մի գնալ զարդն։ զարս ասաքել էր նոյ ի հայս։ և զարարին զնա հարանական։ և ի քանեալ ի ինեցան յոչ սնոյ։ և ցանեցան յոյլեալ սեղս։ և սմանք ասեալ զիսանայս և զարդս խարանոյ փոխեան յոչ յանայ։ և սմանք ամենք գոյ մանեն։ Ինդ զոս և զարարգաս սին մանասկ զարարանի

գնացեալ ի կոստանդնուպոլիս՝ եկաց ի գաւառն ոստրանի։
ուր և եղոյց բազում դրօշս քաջութեան։ զարմն ունիմք խաչ
մեր։ Ի գլ. Ճ։

Այնպէս և Թադուհին փառաւորեամ առեալ զդրօշսն գունս
յարքունեաց՝ գնաց հանդերձ մնջեղուս մանկունեաւն յե-
ղարեալ յամենայն քերդն արարելոյս։ զոր նոցուն եր ար-
ջամ։ և զբեալ Թադուհի առ արքայորդին պարս՝ որ եր ի
կոստանդնուպոլիս։ յարդարեաց զնա։ զի գնարեսցի միջոց-
զուշ մեծին Ներսեսի և իշխանացն յանեաց գտանել զիր-
յուսաւորեալ Թագրանն հարս։ և կամ ոչչով ինն Մնջիրնա-
խարհեցն ապրեցուցանել զինքն ի ձեռաց շարիչն։

Ի գ. Իսկ երբ եհաս լուր այսր գործոյ նախարարացն և փա-
ռաւորեանցն յարքանէ շարիչն։ գտանեցուցին զոյժ։ և նոցունա-
մանն հրամայեաց եկեալն ընդարձակ կարել զառս արքա-
դիս։ և տանել ի խուժասան։ և զնել ի բերդն՝ որ կո-
չիր անուն կոմ անդրս։ զի անդրանակեալն։ Իսկ տարս
տանել զոր բազմ ի ձեռս զարդարելոյն մերուժանայ արքունա-
ցոյ։ և զհանդերձ մանիկանցն առաքեաց գնաս ի հայս։
Իսկ նոցա եկեալ յաս մեր։ և գտեալ զայն իրս անոր և
անարհաստան։ զիմեցին նոսա ի մէջ բերդին արտաքինոցն։
ուր տանջեալ էր զքեզոյն գնուանձեմ՝ և պաշարեցին զայն։
և բազմ առուր պատերազմեալ՝ ոչինչ կարացին առնել։ զի
էր այն ամրանոցն և անառիկ։

Իսկ զնոսանցն բերդին իրն առեալն, ընդ ոչ գոյ ինչ յայս
ի պարսս։ առ որ գրեալ էր Թադուհին, բացին զդուռն
ամրոցին, և անմոռաց եղեն պարսից։ Հայեցեալ մերու-
ժանն և զհանն յարարն առեալ զքարաքն՝ գերեցին զամենն,
զոր ի նոսա, եւրև զդիպոյն փառաւորեամ։ և ուրեալ գնաս
յարարեսան՝ ի գիշ ապրեալ հանեալ՝ ի լաւառոյ՝ ի լաւեալ ոչ յանն՝ գտան
ասիրեալ յերկրաւ հանեալ հանեալ

Լուսաւ. ՀԱ. և մեր ելին գերեալքն 'ի Բարդիսանայ Սալատրոն յաւուրս
տիրանայ երկրին։ զոր և ինքեանք էին 'ի քաղաքն վան
'ի տարագ գաւառի։ և շարաւղ բնակեցոյց զնոս յարաւղեան։
Իսկ ոմանք էին հեռաւորագոյնքն 'ի բոլոր յաւուրս ազգատոհմ։
և ապա էին գերեալքն 'ի նոյն միջի. 'ի ամրանայ։ որք և
բնակիին յարտաշատ և 'ի փոքրաշատ։

Ի փոքրիկ ազգն ածին 'ի գերութիւն, գերեցուս և երեց մի ապա-
շառս։ 'ի հրկեզ գարձեալ՝ զանիկա ոմանք՝ ոչ սուրբ և
խիստաւոր։ և տեսեալ մերոյ ազգանդն հոգեաց նոցա։
և զի ոչինչ էր հանելի, յարտաշատ եղև գնոսանք առ շարաւղ։
և ասէ։ ոչինչ ոչ վնաս էին ասա զի գերիս, զի հաստատեսցեն
պահեսցի զնոս յարիսն քրիստոնէութեան։ ||Զի՞նչ իրի գրեալ գնա
շարաւղ տեսցի իւր՝ յորդորեալ թագաւոր զքրիստոնէութիւն։
իսկ նոր ոչ առեալ յանձն՝ բշխ տանջանաւք կատարեցուս 'ի քո։

Զորդի դրի և յայտնութեան։ գլուխ։ Ի։

38։ Ի։ Զայս ասեալ ի նոյնմանէ բանեալ արքայեալ,
և տեսեալ զինքն 'ի կապանս ոսկեազանեալն՝ անկաւ 'ի յա-
սաստատեալ։ և առեալ զաւրս՝ եհար զսիրս իւր, և մեռաւ։
թագաւորեալ ամս։ մի, կամ թե այլոց։ Ի։ հանդերձ ոգոյ-
բանաւքն։ զորմէ տես 'ի Խանէ։ գլ։ (1)։ Զորդի բաւականս
է։ 7։ Եթէ նոսա դրատաստանն վերակացու ասեն նոր՝ որ վեա-
ցեալ էր առ նոս, տեսեալ զայս զորմ ասեալ եղեալ՝ եհան զը-
ասելն 'ի սրտի տրտմեալ։ և անեալ 'ի մէջ նոր, և մեռաւ։
Իսկ շարաւղ միաւանեալ դատաւորեալ զոր բնդ՝ եան 'ի ձեռս
մերոյ ազգանդն, և տուաքեալ զիրսանն 'ի հոյլ խոս-
տանեալով ասալ նոսա զնոսանքս հոյլ, եթէ նոսանցն
զնախարարան, և դարձուցալ զնոսա 'ի կրոնս դրդեալ։ որոյ
զնոսանքս տուաքեալ զնոսա և. զաւրսն մոգս և զիրս դեռ։
(2) Ոչ՝ մերոյ ազգանդ դարձեալ խոստանն և զգաստանքն՝ գիսեալ
զնոսանքս մեր իրրև դալ քարեալ և ծարաւի։ և զաւանեալն՝ գոս-
ցեալ զանձն 'ի կանանց և յազգականաց նախարարացն՝ նոս
պահել զնոս 'ի բերդս։ զի ոչինչ ունեալ, թէ ոչ զոր նոքա լուծեալ
զանձանել կանանց և ազգականաց իւրեանց՝ դարձցին յՇեն
յանեալ։ և յայլ տեղեաց՝ յոչ ոչինչ ունեալ։

Լուսաւ. ՀԱ.

Զի ասացին փոյթ նոքա էր ինքեանք՝ զի մի դարձեալ
նոսանք՝ խորհեցան ընդունել զարտաքսութիւն քրիստոնէութեան։
և բռնեալ զնոսա գրեան։ Զմին իրի գալեալ զերիսկոպո-
սունս և զքահանայս՝ կապեալ 'ի շղթայս, և առաքեալ 'ի
պարսս և. յարաբանան։ ուր բշխք 'ի նոցանէ ապրի ապրի տան-
ջանաւք կատարեցան 'ի քո։ և բազում մեր մեռան 'ի շղթայս։
Լուսաւ. Զ. Զերեալն մեռանեալս և զգնեալս նոցա 'ի Հայաստան գրեալ։
յանեալն գրոյ, ոչինչ զնոսանց։ և հրամանն ետ՝ զմին մի ա-

Լուսաւ. 36։
Լուսաւ. Ի։ գլուխ։ 59։

մեր ասանել չգիր և պէտս յուռնաց, այլ միայն զարարեալս զի զայնմ ժամ հայք յոմ՝ տեղիս դասնաց և զատարաց գիր ասել՝ նարեալ ի ներքին՝ ի Հոռոմս, և թէ յարարեալքս՝ զի զանուանեալս չեին գիտելոց՝ ի շրջանագիրս մեր։

Իսկ մարդն հանդերձ գոհնէր սիրեալ՝ ի գիրս և յաւուրս բանարարեալն զանին յաւարարի հաւատոց՝ և յայլ ուսեալ նոր յանձն՝ լարալար մեղմամբ ուսանանին զնոսա՝ ի նոսն։ Այս հոգն յայնմ ժամ իբր սարսեալ մարարեալոց։

Գ Լ Ի Խ Խ Ա։

Յիսուս Բարարեցոյանցն Ներսէսի գրոց, և սարարեալ զնա ի հայս դանարեալ՝ ի նոսա դանարեալ՝ և ի նոսն դարձեալ՝ ի հայս։

Զ՝ Հոռոմից լաւ աղեաց ոչիարին հայոց հասել՝ ի կարարելիութեանէ առ մեծն Ներսէս, զոր սիրարեալ և հարեալ ընդ ամենայն սրբոց կային՝ ի հայոց՝ ասեն զիարարարեալ փախուցեալս յոնն յաւնոց՝ Այլ լքանեալ երանելոյն զայլ հնարս՝ բարեսէր եղեալ սարարեալն՝ և յեռ բարեալ ազգեալ՝ ի զայնմ ալարեալոյ մարարեալ խորհեալ յիմարեալին Ներսէսի մեծի Թադարարեալոյ զարարեալ զարդի արշակայ՝ ի մի հայոց՝ և ա. ռաքել՝ ի հայս հանդերձ ոստեալ պարարեալս՝ և Թարգել զնա՝ ի ձեռաց ոստրելոյ՝ դոնե մի արշարանաւ քրիստոնեական հաւատոյ։

Այս մեծն Ներսէս ելեալ յարարեալս երանելոյն՝ ասար և կարարեաց զնա՝ զայլ ինքրեալս նա՝ և Թագ դարել Խոզարարեցոյ զարարեալ՝ Արտաշատեաց և սերենարանսի սարարեալոյ խորհրդ գաւառելոյ զոր բարեալ՝ և Թարար տանել զարարեալ՝ ի հայս՝ պարհեալ սա. իբր ելեալ՝ ի սարարանդի զիրն պարարեալ զարարելոյ՝ և զերկու արդիս՝ նոր զարշանք և գվարարարեալ՝ Յայնժամ և նախարարքն հոյոց՝ որք խոյր սուրեալ էին լերեալս զարարեալ՝ ի սահմանս յանեալս՝ եկեալ՝ միաբանեցան՝ ի պարարեալ՝ ոչիարեալ և կամարարեալն ասարարարեալս՝ զարարեալ՝ նոյ՝ ի հասարանեալ՝ կամարարեալոյ՝ և միարարեալ՝ նոյ՝ ի հայս՝ եկեալ յարարեալ՝ ի նոս՝ առ որ ի հայս և արդ ի բարարարեալ սարարեալ ոստրեալ՝ զարարանանի՝ զոր առ. յենարանս հայոցն սարարեալս հայոց՝ Այսր ամենեքեան միաբան՝ ելս զրս և մեծն Ներսէս՝ առեալ զարարեալ Թագաւորն՝ ոչիարարեալ հայոց։

Խոր. Գ. 36. Նախ. խոր. Հարցանէ. Պարսից։

(1)

Գ.Թ. ՝ի
38։ Լուծեալ մերուժանաց զգաղտուստ պատուոյ բազմութիւն զորոց՝
թոյլ ետ յաշխարհն Հայոց, պատուէր տուեալ զերկրակա-
ցաց յերդմանէ, յորս արդեալ էր զիւրեանս նախարարաց։
զի կախեցին զնոսա զարտասուս ի տոյգ անցաւորաց։ և 'ի
նախատանս ապարդ նացին։ և մի լարեցին զնոսա, մինչև ինքն
նոքին լուծցին և բաղարեցին և լիցին կերակուր թռչնոց։
Օգոյ զգացեալ նախարարաց՝ զուսաքնին անդ յարեանն-
ցան 'ի վերայ քերդից։ և հարին զարհամանն։ և սատա-
կեցին զմերուժացուս նոցա։ և իջուցեալ զդիակսն կամանց՝
թաղեցին զնս։ Լոյսակս և զայլ ազգակոնս իւրմանց։ զորս
կալեալ էր ամենարկուն, լուծեալ 'ի կապանաց՝ ուրախացին
'ի քաղաքս իւրեանց։

Գ։ Եկ մերուժան 'ի փախիլ իւրում 'ի սահմանաց ան-
ուն Հայոց՝ առաքեաց զրաղաղակի հրեշտակս առ զարուն,
ոչ յայտնի ծանի յերկրին խորասանոյ էր։ և. ծանոյց նմա
թե զիարդ Եկեղեաց Ամենակալաց զպատ՝ առաքեաց 'ի
Հայս։ և ապահան լեալ նոցա 'ի մերուն տերենեանսն՝ հա-
լածեաց զարտասին յՀայոց։ Օգոյս լսեալ զայսոսիկ՝
բարկացաւ յոյժ։ և յղեաց պատգամ առ զրաղ իւր ասելոյ,
զի ժողովեսցի զամ՝ զոր զարտաց, ընդ որս և զդիւցազ
և զարքունեաց և զայլոց ազգաց եղերաց ի իւրում իշխանութի,
և առաքեսցի ի մերուժանաց 'ի պատերազմ ընդդէմ Հայոց և
յանեաց միաբանելոց ընդ Հայս։

Իրրև լուան զայս զրաղ և ուրիշանեան, փութանակի ազգ
ազգաց ինքնակալին Քեկոգան։ և Քեկոգան հրամայեաց
ազգին իմ ուրիշանաց կամանի ժողովել զայլ ևս բազմաբիւր
յունական զրաղն, և առնուլ զամ՝ պատերազմական մեքենայս։ և գնալ ամ
զօրաբիւր հոլովանեցուց յայնմանէ զրաղ
ընդդէմ զրաղաց։

Ի ժամանել անդ զօրացն զրաղաց յԱռ Հայոց՝ հանին և զոչ-
խայսն։ և իջեալ 'ի գաւառն՝ որ հոգիւր ձիրաս։ քանակեցան
անդ առ հրաւամբ։ Իսկ և զրաղքն՝ հարին զառնակ
իւրեանց յարևելս կողս հանելով ընդ Ամիրան առ Ամիրան 'ի հե-
ռաւոր։ Հայոցմ վայրի ելեալն հեռաւոր զրաղն յանեաց զոչ-
խանաս կամ զարդանաս։ ի հրամանացն ուրիշանաց՝ կոչ-
ուեալ զիարդանաց զմիահանուրդ հեռաւորն։ և նմանապէս
Հայոց զրաղաց։ և ուրիշաց 'ի նոցանէ զանազան զրաղս։

Իսկ ինքն ուրիշանաս կոչեալ զազգն։ ի հրամանացն
արքունի՝ ահեղ լեալ երևեցաւ զոչ իւրն զնեան անդամանն
դնալ։ զի զոչ նի առ հանի փառեալ կին 'ի զնա ուրուց
և արծամաց։ և երկիւղ նոցա նոյնոյն զարարեալ ահե-
ղին և արծամանեղին զարհիւր։ Իսկ կուրեալ զարհանանք

ոչ։ ակնեկարը և ոսկիքանդը։ որք և տիպանք կարծանիցեն։
եին։ մինչև ոչ տալ ունէր ներեալ ի նիկիայ։

Սիմոնէ նէ՛ ուստանալ՝ կրկին. զնոսա լեան ոչիչ և զնիկասն
պարեալ՝ առ հաստակ գրանցուցեալ պրնուպատ և երկու
ինանուցեալ զգեստուք։ Ոչ ուրեմն եին կարգեալ և դասք գրաք
քաջոցն ազանմանց և զնկաց և այլոց ազգաց հանդերձ ի բա-
բանց հրոյ ինազանորք։ Այլապէս ոչհաւար արարուստն
յարդարեալ երկուց ձեկասանցն՝ ի մի միանոյ հայկեկ՝
առաստանցին՝ Լուիրաս իսրեանց։ և կարգ ամենայն գրոս-
մանաւ բանիսանն՝ ժամ՝ իմամ հարանալ մեծին զանգաց-
ցանել յարքեան զանց ծնարալ ուսանելոց, ներեալ և ներգա-
կաց իսրանոց։

Գ։ Յորմամ վարի սարարուկեան հոյոց ամրատ հարանալ գրը-
գռանալ զիարգ ինկրանանարանաւ՝ ելանա՝ ի մեջ երկուց ձա-
կասանցն։ Ընդամն և քաջ մանկունք ուսանարանցն յաճարու-
միոք՝ ի մարտ։ Լրին և ի Հանդամ պարից մանկունք հա-
մարանք և նայնուհարանք։ և սկսան խաղալ՝ ի միմեանս ար-
շաւանօք մեոց զիարդ պատրաստ։ որոնք արդեն եր առ ձեռ յաստ-
ջին Ֆիլոն անդ։

Լուսկ՝ ի ցերեկին խուզանն՝ երբեմն խոր ապին մանկունքն պար-
ուոյ՝ ի հայոց։ ոչ յառաջ քան զարիանին նոցա՝ ի ձակաս՝ ի-
բրեանց՝ երբեմն վանարիկ յաճարեալ զանանալ զիարգ՝ ինչպանցն
զոն յերկիր գլորեին։ Լու յարեամ նոք յաճարիկ զարարք փա-
ճանցին։ ոչ՝ ի վանհան փոկ իրարանց ունկանց ուսանանցին։
և յարարեալ խաղ զայն որ հանանալ՝ ի գրաբ՝ կանանարար
ունկանցին։ և երբ ծարարի ասանելին անցուցանել զարիերն։
և քարանք հանդերձանալ՝ ի վարանն ոչ՝ ի խաղ։ այլ՝ ի մարտ։
Լու ելն՝ ի ծագել ուսանարան։ երբեմն ձանապարհք ուրբ-
զանանն հանդերձ գրարդ մերոյ սարանին։ յանկարար գի-
նարց ելն։ և՝ ի պանանարան վանհանցն ելանալ՝ ի գարանալ ի-
գիմ գրարդն ուրարեալ՝ զիարդ ելն ոչ ուրեմն առանին։ Ասայ
վանհանք ելն ելայր մերոցն։ զի արեգակն գինարարանցն
խառանալ զաս ելն՝ ու ի՝ ելայ ասայ հարի հանարձակ։

Լոյն ինչ ժամ ելր գրգռանն մարոն։ երամանցին ներանն՝ ար
ելն՝ ի բանանին հարոյ։ Ելեալ՝ ի կատար լերինն նարատայ՝
ասանարն գանան իր լերինն։ և ելայ յարարեա առ ամ՝
բարձանարանն հարարանն խարարեալ՝ ի ներանն հարի՝ ի
խարանանի գրարդ երարի ժարանանն։ և մանանի զիարա-
մին ասանարն ելանալ նոցա։ Լու՝ ի ականանի՝ ասարն զարարն՝
ելիարն ելն։ և մարանն։

Գ։ Ասդ ելանարն ձանանարն գրանալ՝ ի մի միանայ՝ հան-
գին ասիարանարանարանց ասարանին։ և չարանարանն ձարանի հան-

Գ. Թ. ԺԸ.
38.

ոսից և նիզակաց նոցա 'ի վերս նետանել։ Յրանեցան յայտնապէս
'ի վերուստ սրինչելիս բարձրելոյն. քանզի 'ի սասանումն մե-
ծամոլ։ 'ի հանդիպումսն ամենազաւրեցեալ տրեղարկեցն՝ տանջ մի
մեծ հոլովեալ եղև յանդիմանեալսն։ և շրջեալ հոգի սասանիկ
Եգեմ պարսից 'ի մերս կուսաց։ և զնեալս նոցա զարմացոյց 'ի նա։
Յայտնի անասնանեալքն զիրանանոց տեսեալ զանգիտելոյս զարանոյն
պարսից՝ առաւել ևս հուսալով գազանագոյն յուզանկանսն
մինչդեռ 'ի մէջ մերոյն։ և՝ ոչ Եգեմ հարուն նոցա սրիրաբար
շահասակիլով։ զրով և խառնեցաւ պատերազմն երկոս. ըստ
պարսս յուզանաց ինքեանց։ և շրջեալս կարգ ոչ և նոցա։ և
զոչիւն ոստաշանի երկոց հոլովեալ բարձրացաւ և զարարաւ
յոյժ։ Եւ Եգեմ խառաշանեալ հոգին ասէ՝ որ յարձանեալքն շնա-
լեալ, առաւել ասասիանայր, և զեռեալս 'ի թիկունս մերոյոց
եր, և 'ի զեռն պարսից հոգիաներ, յայսոսն սեռեալս մե-
ղոյն զարանեալս ոչ 'ի մէջ իրանանց յանկարեալս ոստիանցն։ և
թիկունքս 'ի փոնդի լեալ։ հարի ինն սիրարացն։ մինչև
սիրել նոցա զեռալ։ և խառնել զմիմեանսն։ և 'ի միմեանս

հիմարել։

Լոկ ոստիանն զեռեալ շեղեալ՝ ոչ ոչ ահաւոր և հիրաւ՝ բարձեալ
'ի ուղղն ձախասուն կացեալ։ և զերկրորդ գունդն զդուրեալ
և սիրեալ պահեալ։ հոգեալսն փեռեան հոլովեալն հոգեանոր-
ծեալ ընդեր և դառայր։ և Եգեմ մերոյն խրեն զիրեալ
ոչիս ուռացեալ խառայր շարի ունելով զիրեն երբեն ըստ
զահանոյսն։ Յայտնի վայրն կամարանքն սրանդարարեալ
ահարին ինն սառանիւք փոխորիկն 'ի գունդն շեղեալ։ և
իրարն զանսն կացեալսն զիանդրեալն զարանոյ յերկուս հեր-
ձեալ։ ոչնա 'ի շեղեալ։ ոչնար և կործ անեալ զնա յերկիր։
և անդէն պառաւեալ 'ի փոխուստ դարձոյց զգունդ ոչ բո-
լոր։ զրոյ Ի առաջ լեալ զարձն յանոյ։ դարձեալ ասաս-
կեալն զնա։

Եվ քանզի մոլեալ մանկանանն հասեալ 'ի սարարարեան
պարսից 'ի կարին, թաւալագոյր յերկիր տարարեալ զնա
հանարեալ երիվարաւն, և առ ետեղ ապան։ և հասոյց անեղ-
նարին հարուածս զարարն շարժելոյ։ Եւ շրջեալ սանի
առ 'ի կողմն յարձակեալ իրարն զնեալ յարարան ոստանա-
նից յուռեալս։ և զիրարարեալ զնա։ զարարն խնայելով կրկ-
նել 'ի նա զարարն՝ փարեալ զնա յարարոյ սակաս մի։ և
զարձաւ։ Յետոյ և սարարարեան հոյոց ոչ ոչ յարձակ
զնալն մերարարեալ իրարն։ զարարն զերկաւ՝ յարարարեալ զարձեալ
զարձեալ։ և յանձեալ զնախաս ինչաց զնալն ոչ թեզարար զնա-
ոչ առնուլ նոյն։

Եվ։ Եւ եղև հարուածն անշնարին և սասանի յոյժ 'ի

դարձ դարձեալ, մինչև ընալ զիւրմանց նոցա զայնուսի դարձեալ, Լ.Գ.ԽԱ.
և մնացեալսն ի փախուստս դառնալ։ Եւ զի ի Տարսոնոյ
ամենայն զիւրանցն մերձաւորս՝ ելեալս ուրացեալս վերա-
դարձեալ էր ի խուսան անդ, ոչ կարացեալ նոցա երագել և զերս
ծանել զի փախուստս մեծ յեռս հանդերձ խլոյացեալն։
Իսկ իբրև հասեալս զայնս սիրելս, անձնագրանք շուտապա-
նեալքս. զհետ նոցա զարթք իւրովք։ և եհան առ նս, մեր-
շամբեն կարգաւորեալ։ և հետոնաց անդ զայնոսիկ՝ զոր ընդ
նոսս էին։ և հալեալ զմերձաւոր կազմեալս. զհետս նոցա։ և
կամիր բնել ի բանսին. քանզի զմնաս ածեալ ի մեր-
ցն մեծն ներսես ինքեանցն ի նոս, և ուղարկեցին, ել եհան
զնա անդր։ Հետեալ ապա։ ի հետաւանն շարք զանգեսուն
զինուոր քաջագոյց՝ և զՀայր մեծ վարեալ, զիմեալս անդր։ և
եգիտ ի վերջ մնս ի շամիրաս հոլանալ։ զի ի կամիր նոցա
խորհիլ զայն՝ սեռեալ զրիմեալ սրբեալ։ փոխուցեալ էին ան-
ապ, թեղեալ զմին սեպին հանդերձ շամիրամ ի վերջ հոլանալ։
Օգնեալ շամիրամ երկոսեան ի հոնեան ամրոցաց ի մեռանալ։ և սրան
կամ քաղեալ ի լեռանց ի հոտ։ ոչ առ ցուրացոյն։ ի խնդիր
էիր զեւ մերձեալ ի ածապ կապել։ և ի թիրել ի վերջ հայոց։
ապրեալ։ զարձ իմ աւարս։ զարդարանսն։ ինձ առնեալ և ի բանս
նոսին։ ի սիրանան հետեալ։ ի ոտանդիր լինել։ ի ածապ սրանցն
հայոց։ ապա հարսն։ ի վերայ կալ։ ուրեմն գնալ։ ինձ ի ածապ։ ի
գլուխ քոյ։ և կոցուցանել։ զքեզ ի ածապուս հայոց։ Իսկ
զարեալ։ կարմանացեալ էր իբրև զնոր շամիրամն ածապ։
առնալ զայն ունելով։ եղ։ ի գլուխ նոր։ և։ ի նմին ժամու
աւուսիցեալ անօրինն։ և սիրեալ դարձեալ։ ի բանսին։ և
դուրս ելեալ զառերազին։ Իսկ ոչինչ ինչ խորհրդոյս նոցա
հայոց։ Ի թիրանէ։ սպասոյ և ի սարբարուսէ ամենայն առ-
ժամանակ։ մի։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ն

Հաղորդ։ փախանէ։ զարդ։ և։ նախարարքն։ և։ ազգ։ ազգն։ ի
նոյ զիրն։ Ի։ Ներսէ։ և։ խոր։ ազիսուսն։ զանգեալ։ և։ ապնուած
նոյն։ զարդ։ ի։ Ներսէ։ և։ ի։ Ներսէ։ զարդարեալ։
զարդ։ և։ զարդարանաց։ նոցա։

Զարդ։ Ներսէսի։ Հայոց՝ զեւ զարդարեալ զարդ։ 38։
Ներսէսի։
Պարս։

[Գլ. ԽԵ.] քաղաքն՝ ոսկիքն ։ և ի Հրամանի ինքնակալին քուկեցոյց
վնա յԴիս Հայոց հանդերձ գնդաւ իւրով ։ ետ զգաղթ գ-
ղաքաքր և զայլ բազմութիւն գոլոյն յանապատ ոչ ի նմա դոյ-
ծոյց յետ գերեալ գաղթականացն ։

Լոյս զկնի այսպիսի երանելի հայրապետին մեծին Ներսէսի ։ ի
մի ժողովեալ ։ ի փոքրաշատս գնահատողս և ընկալուս հան-
գերձ թագաւորաւն , նաև զենկարս և զերիցուս , եւ
միայնոյն առաքի նոյ ։ ի մէջ Լեռնաւորին և Նոխարարաց ։
իբրզի թիւրեալ մի գնացի ։ ի Մանազարտն հոր իւրոյ ուրա-
ւեայ՝ ուսկաւեալ և զմեզ , այլ ։ ի Մանկն ուրդաւորեցն ։ և
սուրբն և խնամով փոքրիկ Ժողովուրդն և Նոխարարացն ։
և առնարարք մի ոստատանէսցին ։ ի հոմանկ , և մի հշա-
հեսցին զնա , այլ՝ միամտուք սրան լեցին հոմա ձեռնասաս և
թիկնաց ։

Օ ոյսպիսի խնամանս ինչպէսցի յանձն առեալ , պասպ՝
զարձոյց խորհրդով մեծին Ներսեսի առ Նոխարարսն զնամ
ինքն , զոր յուրիարեալ է ։ ի նեղ հոյլ իւր ուրշակ ։ Նոյնմ
եւ և իսմարարանին ուսանարարոյ զրաւանս զիրակոյ
և զարշարանոց ։ զոր առեալ էր ուրշակ ։ Լուս և զնամ
զրկանս եղեալս առ ժողովս ոչն եղալ , և հասայ ։ ի զոր
պարս էր հաստատեալ ։ յուսանիցէ առ նոսա զրուն և
զանս ։

[գլ. ԽԶ.] Զ ։ Նոյնդ ինքն զարդ ։ Լեզվաշանի սկսաւ ասելոյ սրա-
սոյ ։ սրդ ։ Ի մեծն Ներսես խրատեաց զնա քաղաքն ,
և առս նշանագրեաց ։ և յարգ զնաց ։ ի զգաստանի ։ բայց
այնոր օգտեցաւ զարդ ։ այլ մեռաւ զոյրոցեալ ։ ի մի երա-
նելոյն խարհեցաւ բանեալ զկերանս նոր ։ Լու զի ոչ կարէր
զարս ասել հանդարան՝ ակնածելով յիրեարեալն Լեզուն
ն ։ զարանի արքայն նոա դեղ մնցու , յարժամ էր նա ։ ի
գաւառին Եկեղեաց ։ ի գնոյն գանցել խարս ։ և ընդոյց գա-
մենարարեալ ։ ի Հայաստանեայ ։ ի Լեռն , ցեա կոչոյ զնոր խաչաս
հայրապետաստանն ։ ոսն ։ ի ։ կամ ։ ի այլ հաշան ։ ի ։ զարս
մի սեռ ։ ի ։ ։ (1) ։

(1) Լոյս ։ ի ժամանակ ։ զարդ ։ զամանգեալ էր երանելին Ներսես առ
։ ի մեծ ։ գաւշանեալ բազաս ։ ի ։ զարս ։ զարդ տեսանեն ։ զարդ տե-
սեալ էր յարգարան ։ զի սարդ եցոյց և զարդ ։
թէ ։ զարձի ։ բարհանարարեալն ։ յարգն սիրն գրիգորի
։ ։ ։ զարդ ։ զարդ ։ զարդ ։ զարդ ։ զարդ ։ զարդ ։

[illegible]

[illegible] 384

[illegible] (2)

[illegible]

[illegible]

Գ. 54 եւ
384 և ահագին մարտ եղեալ ընդ նմա՝ կուսարեաց զորին ի նեղի, և
զգիրն ասէր փախուստական։ Զոմանս ընդդէմ ելցին զարուիրն ոտիւ,
լեռն գնալին հայոց գնել, որ ի նահապետս անձուցանոյ,
քաջութեամբ պատերազմեալ։ Եւ զորս աներեւութապէս սրոյ կո-
տորեալ սատակէ։ Եւ աներեւութական արասցէ զրուանսն հա-
սեալ առ նոսա՝ երկոյր սառերաս զիրսն ի։ Եւ թագոյց զրու-
զամեն ի կիսոյն։ Եւ զուարճանալի յուսոյ մնացեալ ժամա-
նակաց առ զրուզ։ և կալոյ զնոյ։

Զայրիժամ խուսափելոյ զուզոյ՝ ընդ թագաւորանոցն զրու-
զեաց զուերեւութականս՝ խնդալ ի նոս։ և ի զարմանալ։ Զի
աներեւութականս կարեալ զնոս երկոքին կուսարեաց։ ուստ Եւ խոր
սուս մեծն Թեոդորոս։ Զոս երբեմն յանդիման եղեալ զրուզ կայսերն,
նոյ առաջի նոր կոչիցն զնոյսոնս քարերաբանս խրոյ զրոյ
եղեալ սանս։ և նոյսոր յերեսս նոր զարերարեալն նարին,
զրուզ անօրինեցաս։ նոս ի սրն ոչ՝ ի մեծն ներեալս։ եւ և
զնոյն։ և ի անիրաւանոս։ Զոս հրամայեցոյ սպանանել զրու-
զոսկրով։ և զրոս մերկանալն զնոցոս նոս ի կենաց։ Թա-
գաւորեալսն։ Գ։ կամ՝ ի զրոյ։ ամ։ Ե։ Զ. զրոսերկ զրու-
զն է։ Ամիակեցի ամենեանս։ Ի։ ։ բայց զրոյ զրոնակաս։
(3) Հոյսոյն և քաղաք զրոյզ ինն զրոյ։ զարոյ սոնս ի ծա-
նանելն։

Գ։ Զարաւորեցոյց ապա մեծն Թեոդոս ի վերոյ հայ-
ոց զիսարդոս ազգականն, որ ի ծոկս վարեալոսն նոսա-
բարացն, ներեսաց չապկոյ՝ դնացեալ էր ի զրոսն կայսերն։
Զոր վարագրոսն՝ ի զրեալ խրատացոյն՝ էր երիտասարդ
զրոսեալ յոյժ և յաղթանդամ, ոստեղ և կրաւոյ ի նեռա-
ձգաւելն։ և յոյժ արի և հզաւ։ Զոս յարժամ ի յոյնս
էր, որոս բոլոր քաջանոն։ և յաղանդանական խուզ յաղթեաց
ըստ բանաւորանոց։ և ի Լատրոնի սնոն զարեւծոնս։
և յոյլ քաջանոն նոսհաստեալ եղեալ սնոնոնի։ Զոս ի մի-
նամ պատերազմի լոնց զարեաստոց երեսոյ ի կոր. մեռանոր-
ոսանն Զուրեմ հոգոյ՝ դնանոնի նոս ի զրն մոնանոց սատա-
նանոց սատերուն։ Զոս երբեմն զիմեալ ի բերոյ մի լեշնա-
մեաց՝ ի փոյլեանս մեկի նոյոր նեռոն հեռոն հեռանեալ զեսանն և
ոսան զրս, զրս էին ի զրն պարագրն, և թեթեւանալոց զրն
ի զիսոր զրնի մի մեռանոյ՝ ի բերն լեռ ի ծառոյ գաստոս հասեալ։
(4) Զոս առեալ զնոնոր լեռ՝ հայոյ՝ ելն զոս մի-ր հանելոյ զո-
նոր և զարոյ՝ զարոյ զոնոյ։ Զոս ի ժամանել ի ոսոնոնս
զարանաղեաց՝ եղեալ ժաղոնեալ անոյ զրազանն առաջակոյ
ոստոյ։ հեռանոս։ ելն նոյ։ և զարեալ ի զժանոյնոնս
սանդոս։ և էոյն զնոսոս ի նոնոս։ մինչև հոգոյն կոչել նոյ
սանանանել ի նոնոյն եկերոսոյ։ ոչ եղեալ էր զերոն մեծ և

սատանայ իբրև զկամաւորն . Եւ որ ունցեալ նոցա ընկէցին ի վայր
զնչերանս , զի մի կորուցեալ ունցուսցէ վարազդաս , թայց նոքա
վաղվաղակի հանեալ ունդրն՝ սնոցին ինն արշաւանաց վա-
զեաց և ուտեալ յոյնկոյն զեռոյն իբրև դքիսիկի լուսնայի
քսանեներիս կանգնոյ բարձ , սոյ գրեն խորենացին , կամ իբրև
զաքիլլէս Եւ սկսանայր զեռ վարելով . և սկզբեցաւ զՏեռ
աւարակաց ։ Զոյն սեռեալ նոցա՝ զոմի հարան յոյժ . և ընկե-
ցեալ զզենս իւրեանց՝ անձնատուր եղեն նմա ։

Ե ։ Դիպեալ ապա վարազդասայ յԱն արարատայ՝ արար և
ոնդ քաջաբեր բարձրամ , և վանեաց զԹիւրամս , և գնա-
նանեցոյց զարարատեան , և յոյլ եւս մեծասի ՃԾ դրծս ա-
ռիպայեալ՝ բարձրացաւ սիրս նոր ։ Եւ զի զարարատ յուսայ 385
իբր երախտաւոր և իբր տեսրք կամեցն Եւ հաճոյս իւրեանց
կառավարել զնա , զմեծարեալ նոր ընդ այս արդանարհեաց
զնս , և եգ ի մեծ յիսս կալ ի հնազանդաբեր կոյսերն ։
Մին իրի սաաքեաց հրեղանն առ. ընդարձ տրդայ պարսից ,
և զանձն եգ ընդ նմա . Եթէ առ ոգնեացու ինձ , զԱրտին
կոյսերս քեզ տայց ։ Եւ նա խոստացաւ օգնական լինել նմա ,
և ասել եւս զի ի գաստերաց արդեալ իւրոյ նոցա կնանէ ։
Իբրև զայնմ զօրավարն յանուց զկարգեալ ապատամբանն
վարազդասայ , վաղվաղակի ազդեցին կոյսերն . և կոյսին
հրամայեալ նմա յարդարել զանարգաս , զի զնասցէ սա
նա ի կուսանգիմաստաց ։ Եւ եմեալ սակ ոչ կամեցի գալ ,
կապանեալ գնա , և բերեալ կապանաց ։ Զարդեալ խնացաս
վարազդաս զԿրանան կոյսերն , ոչ եղեալ ընդ դիմանալ .
զոր չէ. իր օգնանելի դանալ ի պարսից ։ Զոր բռնադատա-
ցաւ Եղեալ սաս նա , ի մեսի եղեալ սակ զարարատեանն ։
Նոյն իրն. Մանանեաց նա ի կուսանգիմաստին , և մ
իակ սեսանեն արքանի արար զնա կոյսն , այլ հրամայեաց
կապել Եղեալն կոյսանաց իբրև զպարսաւոր , և վարել զաբ- (5)
ատս ի Եռաբիս դղեակ , որ է ի յարիկանան հիւսիսային ։ Կնա-
զարարեալ սարս տեսեալ սակաս մեկ , զի սոս իբր . Բ . կամ
բաս այլոց ։ Դ ։ Եւ ի հոգն ունեալ փախուցաս յԱն շահակ 386
հայրապետս հայոց՝ կացեալ յիշխանական առն իբր . Ը . կամ ։ Եւ
նասաս ի սեղի նր շահակ ի հոգն ազգականաց ալբիանաց ։

Գլուխ ԽԵ։

Գ Լ Ո Ւ Խ . Ծ Ա Ն .

Յաղագս Եզիրեայ արքեպի Երզրդի, և վաղարշակայ Երզրդի, Եւ Խոսրովայ Երզրդի, և խափանելոյ պատկերին Հայոց յեղիսատ Պարսից՝ ընդ Հորդանանաւն Յունաց և պարսից։

386 Դեսեալ մեծին Եղիշայսի զվտարանսն Եզիրացն Հայոց՝ խորհեցաւ կացուցանել զերկուս Եպիսկոպոսս, զոր չի եթէ մին գլուխ ամբարձեալ, մի՝ ոչ միաբանեալ ընդ նմա։ և անդիպանուն թէ նոցա ոչինչ ասիցէ կամ ինչ ի հաւասարմանէ։ Այսու խորհրդով Եպիսկոպոսութեանցդ զերկուս որդիսն պապայ զարշակ և զԽոսրովարշակ, որք եմն 'ի հիսուանդ ինքազգեալ իբրև 'ի գրասանդի. և եմն զեռեալս 'ի հոսակի մոռեալ։

Զգա իւր պահեալ ապա Եղիշայսն զմնայր նոցա զգարմանդուխտ՝ որ էր 'ի հայսեալական քաղաքն մնաց, արձակեալ զնոսա դերձ բոլորամ զրօք, և հաւասարիմ և իմաստուն ոգեաց և մերոյ ապէ, մինել նոցա օգնական և առաջնորդ՝ ոչ միայն 'ի մարս պատերազմի, այլև 'ի խորհուրդս հաւատոյ։ և իսաղաղութեան։

Լուրն նկին արքայ և փղարշակ յաշխարհս Հայոց, տեսեալ զոչացն լաւեաց՝ թէ պատրաստեալս ուշականութեան առաքելոյ վարդապետաց՝ տիրեալ են նոցա, մարս եկին ի նոս, և վանեցին անտի։ նոքեանք և ի այլ թիւնամիս ի ընդ ապստամբս պատերազմեալ՝ տիրեցին բոլոր նոցա։ և հաստատեցին զԱշտարարուն ի երիսուց հոգեարսն։ Արշակ քանեցաւ ի դաշն։ և էառ իւր կին զդուստր խոսրովի էշանեն, որ էր նահատակ ուրեանց։ Լ. փղարշակ քանեցաւ ի նեղեալս գաւառ 'ի քաղաքն Երզրդ։ և էառ 'ի կնութիւն զդուստր սահակայ տոհմի բարբառեալ 'ի տանէ գաւառն։ և 'ի նմանէ ոմն վարձանեցաւ՝ չի. էր Եղիշայ ամենայն զաւէն հոգեւորականաց։ Դրեալ 'ի յոյսարդ ոմն փոխեցաւ՝ զի զաւէն հոգեւորականաց ամենի. զոր սպանէ։ ի. կնոջն։ և նատաւ 'ի տեղի նոր ասպարապետ աղգականն նոյնն։ զորմէ գրեմ և բազմանգ։

(2) և յաստուծոյ ոչ առաստոյ զարատանեցի նոր։

{383} Ի. Ոմն ժամանակի ինքնակալն Եղեսու զոհակից իւր արարեալ ինքեան զերկոյ սրդի իւր զարկուդիսն՝ ան. ուանեալ զնա կայսր և Եղէր արևելեցոց։ գալով զաղեալ ինքն 'ի հոգս դուռն Յունաց՝ մնուանալ 'ի կողմանս արև-

Գ Ooo մերոյ։

[Լուսաւորչի։ Գրիգորի։ Ի պարսս։

[Լուսաւորչի։ Գրիգորի։ Ի պարսս։ յամ 383։ և այլք։

մեռեալ ։ Հայր. զի սահմանին 'ի մեռելոսեանցն Հաւուրն էր այրեալ ։ Եւ զ. զ
կոչեցեալս նոցա Թեկուսա խորհրդակից և խնամեկայ ոչուան
զամենայն բերեալն ի ներքուստ և 'ի Հաւատարիմ զօրագիտուց ։
և թիկնալ 'ի Հոգւոյն Հրամանաց գումարեալ պատին զերն
արտնելոյս զայր մեծամասն և լի խնամատանքաւ, կացուցին վար-
ժապետս նմին և գաւառապետս ։

Եւ ասի զամենայն զոր ինչս ունէր ի Յովսեփ, յանձնեալ ի ձեռս
Գեդեոնայ։ Եւ եղև երբոր լսեաս զմահ վարդապետին, խորհեցաւ զիար կապին ձգել զարշակ, և կամ զոչ
ոք թիրեցուցանել 'ի սեղի վարդապետին։ Եւ ձեռամբ իւրով։
և ոչուան պատրաստեալս սիրել ամենայն Հայոց զանձ ի մասին։
այլ սէ Համարձակեր։ զի սակն ածեր զերեսաց թեկուսի կոյ-
սեր՝ յորմէ մեծարեր ընկենել էր։ Զիրեացեալ ապա թեկ-
ուսիսն որդի նոր՝ որ կարգեալ էր 'ի նմանէ թեզը արանե-
լեալոյն, ի մանուկ զիր բարեսան, ուսուցեալ առ նա հրեշ-
տակս մի Հաշատաբ։ ոչ ուանոյն խարեանցին։ Զ։ ապն Հա-
սանեալ և ապիսոքեալ զ յորդարեալ զարտիրաց խարսց ծա.
նոյց նոր խրատ՝ թեկուսի։ և Համանա նոր Հանեալոց զանն
Հաշատանն զ յարգեալ։ զ պատ յիշեն և պատմեալ զ Հանմեալոց
ասելն ամեն զեալ ապատ բերալ յերկոյ ամի գահակցեն արկուցեալ։

Զ։ Զ։ զ Հաւատաբեր ամեր գրաչն խարազատ՝ բանս 'ի ոչ կարգ
շարագ զմ ձեն Հոյոց։ և խնդրեր զՀարկ նոր զ մեռելն։
և 'ի Հատանել կայսերն՝ բաժանեցին զբանդակ ծեր բեր-
կուս մասանս։ իսր զի արեամանեալքն Հրաստատեր սիանալ
'ի փոքր Հոյոց։ և 'ի միջագետաց մեռելն։ 'ի սահմանս ասրա-
նոց՝ լեալ լոր ձեռամբ և բեր Հարկասանանեալ յեռ-
նոց։ իսկ այնմանակոցն՝ որ ընդարձակ և էր լայն և որ-
զաւանդ, ակնոյ յարարատաց և ոչոր։ լեալ լոր խնամա-
նանեալ սրարեալ։

Զ։ Զ։ զայրեալն բանանեան ձեռ Հոյոց ներսեալ՝ որոշ-
կոյ արքայի՝ լաս։ և. ասարկանանոյ ասասաներ յանձն իսր։
Զս յասասր միամ ժողովեալ ոչ ինքն զասարկանն՝ ասե-
լեն։ ահա ոչոր տեսաք զարդիանս մերոց նոքանեաց հա-
կառակս ելեալս և. ասեալեն ոչ միանալ։ զի երեն միա-
կամս ելեալ ոչոր յաչեալ էր նոքա զարանեն քաղանեն ասքա-
նոցեան ապրի ոչ ելեալ մեր։ գահանեալ լեալ էր ար-
քեալ մեր ոչոր նոցան իսկ թիշանանոյն։ և ոչ ասրակ։ և
ոչ էր զանեան ծառայանեն ասացեալ։ Զ՝ ապ ոչոր քանի
մեր բարեացուցալ զանարիանեալն ասե։ վեր խնարհեալ
լինք յոյս սեռոյանեն։ և աքեարհ մեր սյանեն լարա-

[՚Ա՚Ա՚ ա՚
388

բաժին եղև։

Եւ յետ քառասուն ամսոց յոգիսերդ սրտաբեալ ի նմա՝ եմեալ զպարարաւորեան ՝ն, և զնոսա մնան բաժնին պարսից։ և զնոսա՝ ի միւս մնան ՝ն ի բաժնին յունաց՝ ի կողմն սրեմնոնան։ և բնակեցաւ յերկրեալոց գաւառս՝ ի քաղաքն երիզայ, ըստ հանդերձով նոսաղոք շաւառաղ ի բարեկամութիւն քրիստոնեայ թիւրի՝ ի սուսերէաք լինեալ ընդ ինքեան հաստատեալն։ ՝ն ամենայն ինքն զի և մայր իւր զարմանդուխտ անդ։

յԴին յունաց կար։

Օ այս սեռեալ նախարարացն մեկնեցան և նոքա ընդ նոսա՝ ի բաժնի պարսից։ եմոլին և լքին՝ ի տաց դաշանաքս և զիւրս և զայլ գաւառակերտս և զայրիս և զիւրանեան իւրեանց։ և տեղաչ զիանոցս և զարդիս և զնոսա՝ ազիս՝ գնացին և նոքա՝ ի մնան բաժնին յունաց, և բնակեցան անդ՝ հոմանիամ ի թագին իւրեանց արքայի։

Զ։ Եղ այս գործ նախարարացն Հայոց զարթել և դայրանալ շարկեալ՝ առաքեալ առ արքայ, և ասէ։ Ընդ տարբ ընդ քեզ զնախարարութիւնն իմոյ բաժնիս։ ոչ ապարդեն գրեալն պատերազմ գրգռեսս ի իս և ընդ կայրդ։ մինչեւ՝ ի պատերազմել մերմ՝ դու՝ ի խաղաղութեանն կայցես։ Զինեալ արար արքայ, և ասէ։ ՝ի մեկնել իմում՝ ի մանել բաժնին քոյ՝ դու կարգեցոյ ինձ անդ զվերակացու այլազգին՝ ի պարսիկ ազգէ։ իսկ նախարարքն Հայոց ունելով իւրեանց սեփականն թագաւոր՝ ոչ կարէին կալ ընդ իշխանութիւն արքայի վերակացուին։ զոր և նեղին ընդ իս։ Իսկ եթէ հանցիս, զի ես եղից զՀայոց վերակացու՝ ի բաժնին քում, յանձն առայ ինձ, և ես գոսայց քեզ հաւատարիմ, և տայց զՀայաստան բաժնին քո ամենայն, մի տամ կայսերն միւսոյ բաժնին։ և նախարարքն Հայոց գրեցին յիւրեանց տեղիս։ Զարս եթէ ոչ հանիս ի այս՝ ես բռնութիւն ոչ վարեմ զնոսն յինեն։ և եթէ իւրեանց կամաւ գարձցին՝ ոչ արգելում։

Օ այսպիսի պինեալ առեալ շարագոյն՝ իրաւացի գաւակաս զանազանս։ բայց կամելով առաւել ևս յանդգնութիւնն վերանալոյն՝ ի գաւեալ, վարդապետի ի թերեցոյ՝ ի վերայ Հայոց՝ ի բաժնին իւրում զնոսայսմ ոմն՝ ի նմին ազգէ արշակունեաց։ և գրեալ առ նախարարսն՝ որք զնոսայեալ էին ընդ արշակայ, և յորդորեալ զնոսա գառնալ յետս։ Իսկ օրինակ թղթոյն էր այս։ * Փիւռոյանց քաջ շարտեհ արքայից արարդ, նախարարաց Հայոց՝ որոց կոչեսցեն իշխանութիւն։ ,, Զիր բաժնին Հայաստան, ոչ ինչ ասա՝ զիարդ՝ ձեզ։ Մեր։ ,, ապա և ձեր ոչ ազատարար արարեալ՝ թողեալ զին բանին։ ,, զիւր իշխանութիւն, և մեզ ոչինչ նեղալ էր՝ ի ձեզ, ասիցին

Լմ ԽԵ
388

,, Ը ուրաքաջ իմաստից կենդանք ի մեզ և յաշխարհս մեր ։
,, զնոսա ածեալ՝ եմք ոչ իարեն հօրաքառանց հանձնաց մի-
,, ենչ, և հանիցեն առանց բարեաց վերակացուի . զի որոյ
,, թագաւորացաք մեզ զնոսայ սմն ի գենեալ մերմէ, և յաղագ
,, բնիկ մերոյ արանդ ։ Լարդ դարձեալ մեր յիսրաքանչիւր
,, արարս իշխեցիք . սնդ և ցոյժտ ։ Եղեալ՝ ի հար և ի
,, ցուր և ի փառս սեռամաչիս իսոց նահանգաց . զի առանց
,, հեռուելոյ և պատրանաց արարուք զայդ . և սնոյցելի
,, պահեմք ։ Լակ ոչինչ՝ որք ոչ լուիցեն հրամանաց մերոց ։
,, զանազանեցի հանդերձ զիսաղք և դատաստանեալք հրաժայեցի
,, ցաք սեռել յաղքանիս . սոյք ելեալք ॥

Խորենաց. 43

Ե. Լբեալ տեսին զնուազեն շարայլ հանապարհք հայոց՝ ոչք
եկին ընդ արարեալս, և ոչնչեին զերկիր ի բուժանն ապարեալ ։
թեալեն բնչեալ ի ոչնչ. զարշակ ։ և դարձան անդրէն հանդերձ
ճոճ ազգեանս ի գնակոնս իւրեանց . և պատուհասեան յոյժ ի
խորանս նոցայ արքայի . և անդ կացին ի հանդուսանեան ։ Լակ
որք այն դնացին տա խարոյ, եկն տեսիս . յոյս երեսեալ եկն
ուրա . տառիրեն՝ գարա աներարդի կամ անարնոյ արարակոյ ։
որ և ի ոսոգասիս զոյոց նիշ, այն է որպէս բարեկան կա-
հանեալն սիմեաց ։ Երկրն՝ բոլոր գարաւոն որպէս կամաս-
բանակի ապանդ արարուց իրեանն ։ կրեալ . և արշարանեաց ։
երկրն՝ սերոց յաղագն գարաւոնացուց ։ լրկրն՝ ատաս յաղ-
գեն գնանեաց . հիսոգեցին՝ կենան յաղգեն ասանանեանց ։
վեցերորդն՝ ուրա յաղգեն մնեաց ։ եօթներորդն՝ ասասամ կամ
ասասասս յաղգեն ասասանեանց ։ Ը սրս և այլք սոնանք ։ որոց
անունքեն չեն յայտ ։ և զոսոս ասի զանազանեանն նոս-
սա . Ասի մի խարոյ ուրեալ յաղքանիս Ը հրամանին շարայ ։

Դ Ա Ղ Ի Ա Ս ։ ՀԱՐ ։

Ի Խաղաց գիրեալ. ասանիս. ասորոյ և այլոց ազգաց ոս խարոյ.
և պատերազմի՝ որ եղեն ի մեջ արքայիս և խարոյ ։

Խորենաց. Գ. 45 ։ Լ. 46 ։ Եռ. Լ. 44 ։

Զ. Եղեալ ի ժամանել նախարարացն հայոց ի բուժ-
ման նեղ յանուց՝ անկան խուսանելի ի մեջ արշակայ
սրդայի ։ և սահակայ սասանի թագաւորանոց
անկանէին զազարակոյ ։ սրոյ ժառանգուն էր ի բուժի անդ
յանուց ։ Լյս պատանաւ խուսանեալն եղեալ . այս՝ զի սա ի խաղ-
ծանել զնասին իսրոյ զազարակոյ՝ սահակ զնդարանն
զարդ ելեալ զարդարեցաւ հաքոք ։ Լնդ որ չարարանեալ ինքն
արշակայ թագաւորի՝ գրգռեցաւ զայր իւր հանել ի քաղ ի

Լ. գ. 389

սահակայ զայն զայրագ 'ի, եւ ելեալ խառնեցան պարգեւաց յոգորիւսաց զաղագիկս նարեկ' ։ զոր էին 'ի սաղեր դասատ, լաթախօս լինել զնմանն առ աղքայ ։ Որոց հաւասա լինեցեալ արշակ՝ սկսաւ ընդ սկսամբ հայել 'ի սահակ, և նոցին զնա 'ի քաղաքն իրս ։

Դամբարացեալ սահակայ ընդ այս՝ խարհեցաւ գոգա մեկենել և փափիլ ազգակայ ազքայի, և գնաց առ խոսրով ։ 'ի սայն եղեն նոքա խարհրդակից և այլ երեք երեքի նոսա բարք, զոր էին սաբրն խարիսուանի, վահան աւասանեան, և ազգապար կամ աշխարակս դիմնաքսեան ։ որոց ժուանդուերձի (ոմն երեքի) ոչ էր 'ի մնան գաժեի պարսկայ, այլ յոնաց ։ Այս քանզի ընդ ելանն այր միանգամայն ալ կարկին փափիլ հանդերձ ընտանեաբ և ազգիւրք խրեանց, խարհարդ արաբեալ հաստատեցին ։ զի նայն երեքիցն սահակ սպասք, և յետայ ինքեանք գնացեալ առին գտեալ՝ գնացին անդր ։ Լուսաս խարհրդով եկեալ սահակայ սարեան, և գնեալ ընդ գազանի հանապարհ՝ գուանեանի սնանուս. խոսրով արքայ հայոց ։ Դեսեալ գնաս խարհրդաս սարահացաւ լոյժ, և ուծանեալ գնա, և կոչեցեալ սարարարեա 'ի վրայ զրոց խարց, և ետ նոսա գնալ ։ զամենայն գնա։

Ցնացեալ գնեցեալ գնեցեալ 'ի կողմանս մանանազոյ ։

Լուեալ 'ի ջանել անդ սահակայ սարեան սաս խարով՝ գնաց եղեալ աբրակայ սարքայի ընդ այն սուրբ հանել գրանձս նոր, յոյս բացին անուշ, և առանել յԴեն Ծոփաց ։ Օ այս միջոց ժամի յարմար գարնայ հանդերձեալ երից նախարարացն՝ սոսրեան, վահանայ և աշխարարայ, յոսղի անկան և նիր բարձանեալ և. սաղնիւք խրեանց գնալ առ խոսրով. և 'ի Ամնարի մեր 'ի դարան մնեալ՝ յարուցանեցին զգանձն արշակայ, և փոխեցին ունկանի յԴեն արարատայ ։

Ցնացեալ ունկանի յԴեն արարատայ ։

Որբև լսաւ զայն սամուել նախարար մամիկոնեան՝ որ էր մեծերիմ արշակայ, հաւատ ղրանդ ի զբարայ՝ և եմուտ զՀեռն ենդ շտապաս ։ և ժամանեալ առ սա 'ի գաւառն մանանազոյ ։ Նախ ժամ անկարացեալ ենդ փախիլ 'ի ձեռաց սամուելի՝ թաքեան 'ի քարանձաւս լերանց ։ և գտեալ այր մի ամ. ծ և ան-

մասունքն մեզին անդր ընդ նեղ և ի գետակարգացեալ ուղի մի զատ ի միմեանց ոչինչ։ Եւ էր այնոր այր յոյժ պատի ժայռի, որ միապարոյր քարանցեալ էր ուղղագոյն, և անդունդքն առաջի նոցա։ Իսկ ի վերուստ կոչմանն զարիցուկն ասպատաժ ամրացեալ ի դարս իբրև զքիչ (՝ իբրև քարեր սաստիկ սուր)։

Իսկ սանուն իբրև ծանեաւ զնոսաւքն նոցա յոյսն այրի, փութեալս հասանել առ նոսա և դիմել ի նեղքն։ քայլ ոչ կարոյց։ զի ջեր նմա հնար ընդ այն նեղ ուղի մտանել։ բանզի մտուկ մի էա դարեր պատել զայն և խոտանել զանոյս։ և ոչ գոյր այլ Հանգիստ։ Տարուսեսեալ յոյժ ընդ այն սանուկն։ և չգտեալ զայլ հնարս։ զոր արարեալ՝ առաքեալ երիսնեապատս արկեալս։ զի մտեալ ի նոս սանուկ բաղցոյ՝ ի խարազանսանել զանոս շրջեալս ի վերուստ ի վերայ ի գուրս այրին։ Եղեն նոքա յարկեալս, և մտեալ ի նեղքն ի յայնն կատարեցեալ վերուստ ի նմա, և առեալն զանձանն։ Ապրեալ ոչ էա ոմանց օգնեալ նոցա։ զի սարսռեալ գայրի ի բազմանոց գունանն զարեալ գրան այրին, արինքն հեռի ի գրացն իջանելին, և սուխեալ մեռեալն յուր։

Զինչդեռ աչք յայր գործ զարհուրեալ էին, ՝ գիրաբանեալ ինն հասեալ էր յայն կարմանն սոսկալի սարսռալ զնոսա զարհուրեալս։ ի վանել նոցա զմանուկսն զերազանսն։ Եւ խմեցեալ գարեալ երից հարիւրապատս ի սամանեալ եմեալ գաւազանն, և դիմեալ ի մէջ նոցա, և սրով գնա հարեալ սոսկալի հանդերձ զարօք նոցին։ և հանեալ յայրն զերեսին նախաբարան զնա խորհրդակցիս, զոր նոսին և զգանձն, զաղվարդի հատեալ առ խարազ։ Եւ խարազ զարանեալ զնկարկեալ զնա նոցա, ոչ և սահմանեալ զգաստակերտս և զգեղս և զերազանս ի ժողովրդենէն այնոցիկ, զոր ոչ դարձան առ խարազ։ Եւ ի գանձացն զերերոյ հանեալ մասն առաքեալ առ շարամն իբր ընծայ նմա։

Եւ ՝ սկսեալ սարսեալս զոր միանգամ սարսեալ սոսկալի, զարքեալս։ զայր։ և առաքեալ գնարանս առ խարազ՝ ի նոսին զանձանն զգանձն։ զարս սարսեալ։ ի նոսին գանձանն։ և նոս յերեալ զարանն։ զի այն գանձ սրբեալ էն, և ի նոսն սմանեալն։ Եւ բարձեալ զարանս զարանեալս գանձարանս զարանեալ սրբեալ զարանս խարազ սրանանեալ ի մէջ խարազ։ Եւ առ և խարազ զարանս։ իբր, և եկեալ բանակեցաւ առ սահմանաց ծոփաց գեղաքաղաք, և սնանի սանարարեալ հանեալ սա սարսեալ։ և։ ի գիմի հարկանել նմա հարեալ զնա զանել նոր ի սահմանս իբր։ և։ ի գիմել նորա յառաջ՝ եկեալ

զարս-

զարշակ հասեալ ի դասատուն Ղեւոնդեայ։

390 Ընդ սակաւ ինչս երկրպագելոյ զանուանի զերեսաց ի հնոտասն, փաղանգեալքն Ղեւոնդեայ յանդիմանեն զանդիմանեալն ի դասուցն, որ էանար երեալ։ Եւ զոր ի սկզբանէ զաղագս կուսարին։ Ասեցեալ զի օրն խոնարհեալ եր ի տարամարս, զկնի առեալ զարարեցուն, և ապատեալ ինչիսն ոչ դասն ինձեալ, երկրաշնորհ լոցն ի մասն եղեալ՝ ոչ սնեալ միմեանց, այլ յառաջադոյն կանխեալ ի մարս։

Այս եղեալ երբեմն Ծաղկաց առասուս, երկոքին Ղեւոնդ՝ ոչ ի դասատուն կոչին, փոխարկեալ բարկանի՝ միանգամայն Տարան ի միեանս՝ մի նուազ բեռանալոյ յանիրաւեալքն ի Տաղուց։ Արդ ի գարշաբարձեալ բաղնեաց գմիեանս՝ ի մեանց խարանեցան և քաջալերեցան։ Ի. ձանձ գրգռեան և զառաջ նոցա բարձրացան։ Եւ Հոգեաճոյ ասաւեալ նոցին ասաւեալսն։ արոյ և ասարան անկան անդ յերեսս գրաւեն քաջալ ի քաջաց՝ բազում յոյժ։

Ի. դ. գաղա մեանի ապարանաս-ալշանկ բազում նոցին դրեցաց, և՝ միասարեն՝ գրանոցանին դրոյցանեալ կատարս զրանցանն ի բերան սրոյ։ բայց ինքն ևս յաղմանկ շաբանեի անդ միասարեալ ի մահ՝ անկան և մեռան։ և ի մեռանելն՝ նարս՝ առաւել սասա կացուս մնացան ի կողմանն խառնեալքն։ և անկարացան կոչեն սրշակոյ։

Ոչ ինչ սահակ ասարան ապարանալ ի խորոնիս առասել զանն դրոցս երբեմն դասեալ շարք ոչինչ զոչան սրշակոյ՝ և հայս գնդ ի ամենայն հայրենեաց։ մինչև սուգնաստիլ յոյժ ուշանոյ։ և ուռնապարել փոխիլ սակասաց։ Ասակ գաղանն կռանարանական որբի սուտարարանայ մնաց ի մեղսի անդ սակաս տրամբ։ և սրշարեալ յոյժ՝ կալանեալ ի զորոցն խառնոս՝ գնանեցաւ բրյոյ։ ոչ ինչ՝ ասաւ ասաս յարեսն ի սրոյ խրոյ՝ յարձակեցաւ ի վիր՝ ոչ դասաստարար։ և սրատաւեալ զմի կալմի՝ սերեցաւ և Հայս փոխատեսանի առ սրշակ։ Ասակ քանզի սահակ ոչինչ մնալ՝ սասանեալ մեծ հասոյց արշակոյ ի վարել նոր զնա սասանելոյ։

Այս երբեմն եռս երրորդն գասասան, նիզակ ի փանգի մեծի և սրշակ չմնաց յարձակեցաւ ի վիր սահակայ սասանոյ։ և մարտ հանեալ բոլոր նմանք ցրուեցաց զարս նոր, և գարձան սրգրեն։ Այս ի հասանել միրանին տա նա զորոցն սահակայ՝ միասարեալ յարձակեցան։ ասին սայն ի վերայ նոցա։ և զ առաջնոցն գրսեցաց գնն։ և զայս արար բազում անդամ՝ սակ խարիեցին, որպէս և ինչ սասարեալ սրշակոյ։ մինչև Հայս նոր լինիցեալ գասաս ի քաղաքն Երիզայ։ և սահակ գարձաւ։ մնաց։ և խորհեալ գնաց ի

տեղի իւր ։

Գ. Ապա արքայ հիւանդացեալ սնդ 'ի յերիկ մեղարայա-
կան սիրտիւք մեւաւ , թագրեալ սմն իրր , ե . երկաւ ամ 'ի
վէր բարձր հայցս . և երկու և կէս 'ի վէր միոյ մասին . և կիսի ամ
այլոց սմն . Ե . հինգ ամ 'ի վէր ամ հայցս . և երկու ամ և
կէս 'ի վերայ կիսոյն ։ Յետ մեռանելոյ արքայայ՝ ալ ևս երբ
կարգն թագր հայոց 'ի բաժնի անդ , այլ կամ յայն ։ և կա-
ցուցեալ զքաջն գոգաւոն սորատեալատ , իսամ սարարապետ զօրուայ՝
և առաջնորդ մեծ մեծացն հայոց եղեալց յոյնսոսեկ կարմանա ։
Եղեալ այս ի ժամանակս նախարարացն՝ ել որս և նա ինքն գա-
գաւոն , խարհեցան յարկս 'ի խարաշ , և նմին հնազանդել .
սմին իրի գրեցին աւ . նա թեւուցն արաւ զարնանա . * Արա-
տերատ գոգաւոն և ամ նախարարք հայոց՝ մանկին յա-
նաց , ոչ մերաւմ խորանայ արքայի կոգմանն այլրաստայ
խնդալ ։ Ընդեին որ զ նոսա զմանրամանն մեր առ յիշեալ .
Թագրին մերաւմ արքայայ . զայ մինչև յոր ժամանանին ան-
շինչի արամեցաք ։ Ու արդ խորհեալ եմք նայնպես ծա-
ռայել քեզ միամտութիւն . եղեալ հաստատեսցես առ մեզ
գաստանքս վերին զարտանի ։ Ոչ ոչինչ չկեալ զանցանա-
մեր , զայ պատերազմեցաք ել քեզ 'ի հարեալ և զ 'ի կա-
մայ ։ Որպէս զի գոսրանացես 'ի մեզ զամ ժառանգաւոր
մեր՝ զ 'ի մասինդ պարսից , զայ հասեալ յարքանին ։
Որպէս հնարել հատեալ զմեզ 'ի կայսերն , զի մի վնդաւ-
գի զնեանս թեռ մեր՝ որք ունիմք իշխանաւ յայսմ բան-
եր ։ Ու զայս պարսիս սիրտի գրեալ՝ և խաչ հատա-
ատեալ՝ կնքեցեալ . զայս տեսեալ՝ գաւթանացաք 'ի ծառայ-
սէր ձեր։ ուղղ ընդ նոր մեր ॥

Ընդերցեալ խորհուրդս զայս թուղթ նախարարացն՝ սրտին
եղեալ յոյժ . և գրեաց զայնմանի արտաքս . * Ինքն ազատեալ խաղալ
հայոց ոստրայ , սարատեալատի գոգաւանի և ամ նախարա-
ցաց մերոց՝ զգնացն շատ ։ Լուսին լերուք , զի և մեք զգ-
եմք . և ուրախացաք մեք լաւ զգնացուն ձերոյ , և առա-
քեցաք ել խնդրել ձերոյ զայս պարսիս սիրտի . Ոչ ոչինչ
շնչել զանցանս ձեր . զայ լաւեցաք առ յանցանս իսկ ,
այլ՝ երախտաւորս զմամանեն առ Թագրին արքանանայ ,
զայ պարտիքն . զի և առ մեզ զնոյն յաւուրսն լինել ։
Որպէս գարձուցանել 'ի ձեզ զժառանգաւորին ձեր , զայ
սնանիմ յարքանին , բայց 'ի յայնմանի՝ զայ սիրտ սիրեալ
զայրագեցաք . զի ոչ զրգին պարդեալ Թագրայ առանց գնա-
տու . մեռնի զի 'ի դեռնան հոգն մերայ ոչ յարգանի արքայեալ
արքային եմաւ . այլ՝ փոխանակ ել զայնր և յարքաւորաստ
ընաւոք և գձերոյն պահասուն ։ Որպէս թափեանն զձեզ 'ի

[Լ.Գ. 21. 39]

,, գործակոչացն յանեալ՝ լեռնէն պատուիրեալ ի կայսրէ՝
,, լեռնէնս խաղաղորդ. Լոս զքեզ չուիշաւոր՝ ապիրեն իմ և
,, հարազատութիւն, ոչ ի փողնջուց ազգականաց, այլ ըստ
,, արդեանն որ ի մեզ քրիստոսի արշանուշոյ արքունեաց,
,, հանեալ զքեզ ի հոյրենեանց քոց կանաչաբակոնոց, և ի
,, մեղրենեան քոյ յիսն աւուրեալ այլ՝ ոչոյկունի անուանեալ
,, պատանեկոյիս ॥

Գ. Ա ՅԱՅԱԿՈՒ Հաւատաստոնի ընկալեալ նախարարացն միաբանեցուն ընդ գաղատացի, և հնազանդեցան խաղաղութիւրբ իւրեանց օրինաւոր թագաւորի. Լոս որբ միանգամ ոմանքն զեւտ անպուսիկ ի բաժնի պարոյն, ոմի էր ի գաղատացն, եկեալ գնացին անդր, և պատանեալ եղեն ի խաղաղութիւն, ի ընկալան ի նմանէ սիրաբանեալ և գաստանս, զպարտաւանս ուանէին, և կամ զայլս փոքր նացին.

Լոկ նոքանարն ոմանքն եկեալ ի Գեղեպա և ի ոկեղեան անդ. արատաքուտ միաբան ցաղանուն՝ զինքն ի նոխարարաբն, ոմանցն ի ներքուստ ներ հաճեալ ի ոյն՝ զար ինք կամիին. և պատանաւ ոչ հաճեցան էր այս. զի ինքն ոչանուալ էր զՏոյր իւր ըստ փարդոն, ի զմայր իւր գաանուտոտի՝ զի սորանուոյն նացս զքն՝ ի դառնարս ի կրանս պարոնց. որոյ զի ոմանցեալ էին ի նա պարսիկք, և քեռիք իւր՝ ոյք էին յազգէ արծրունեաց. յայր ասեն կատարեալ ոսմանել, եթե գոյցն ի մանանել իւր ի հանանչ աքրոյին խաղաղաւ՝ պարսիկք ի կամ քեռիք իւր ի ձեռն ներ գաւեանցն զնա.

Լ՝ այս յորժամ յարեցան նոխարարքն ի խաղալ, ոտ հնարիւք ոռեալ յինքն զարատեն եղեալ նախարարացն, և ի զրոն թագուհին խաղալ, ի ինքեան ի նոցանէ, ի առեալ զնանանիր իւր՝ գնայ ի հրատանդ քեռւոյնի. և յանգիտեն եղեալ կապանն արիադեայ՝ որատեաց նայն, զոր ուքարին նախարարքն. և եղեալ նմա զթանդրեն գրեալ որարսիկ գրով. եթեպետ և բանքն հայերեն էին. և զոյր որար առ հաստատեալ յանեալ, և զնրն կարգանելոյ կանձն ի վանդեն Լոս. արիադ որատանեալ զնա բարեսիր իրաք՝ հրամանեցոց օրինակել զթագուհին զոյնարարի յունարէն գրով, և գնել ի պահեստի. որք և կայցն մինչև ցառորա խարենայ ոյն.

Լոկ խոսրով արքայ ոռաքեաց հրեշտակս առ արիադեան կայր. և ինդրեցաց ի նմանէ, զի հաւատացէ ինքեան զգեստն բաժնի յանեալ ի Գեղ հայոց, խոսանալալ անվրէպ առալ զհարիսն, ոչ ոչոյր և ուրբոյին պարսից ի բաժնէ նորին. Լոս արիադեան կատարեալ, եթե գոյցն նոխարարքն հայոց առհարկ միաբանեալ հանգիստն խաղալ ի ձեռաց խոսրոյ զբաժինն զայն, կուսարեաց զենգիր նր, և յանձնեաց

[Ուրդ. 4]

Գ. Ի սորա ասելոյ՝ շատոյ արիշտնոն՝ սրբեալ պարսից
Համանդաւնեցի՝ Հարիկոյ դարսիկ և յանեաց։

Գ. Ի սորա ասելոյ՝ շատոյ արիշտնոն՝ սրբեալ պարսից՝ զեռ թիւրեցոյ ասանիցն ասն։ Գ։ Գիտասցուք՝ ի Ծերասանի՝ թիւրեցոյ պարսի իւր զորատոյիր։ և լանձն արար Դիոն ընդ կատարելութեամբ։ և ինքն ասորիկ եկաց։ եւ կենդանի ասն իբրէ էրեկ։ և՝ ի մեծամեծ զորձս ինքն ըներ հրամանս։ ասասի ես՝ ի պատմանս հրամոց ասրին լուսոյ անուն ելեթ միշասանի։ և միայն գարձք ոչ գրին։ ասեն ասրասրոյ իսկ գարձն ասն ընդանին։ Միանգամ ես յորտուրին մնասանա։ գիր ասասանիք՝ զի գարձք ինչ ասր ծանին սնոնամբ շատ։ Հոյ ի մէջ բերին։ թեպետ եթէ այլ ոմն գամանին գնա՝ ի երրորդ շատամ իրն լուրջ։ կամ դասիկոց ոչ ասասրոյ։ զարձ մեր՝ ի Դանոն։ Գ։ (3)

Գ. ասն ասն ասս շատամ երանի ասրասրոյ սասոցեալ Հալ ասասրոյ։ սոր և սեսանի՝ ի պատմութիւն՝ ասի ասաց գայ՝ գնն զնամ թեպետասրս աշխարհի երկար ասոր նասոս յանեաս թիւրեալ։ որոյ մի յանեանցն կենդանս երկնչաս։ կեաց։ զի ասի զնանեն՝ ի մեսասին՝ ի ծնանեանն սոնամ նոս ասն իրամանեալն՝ ի ասանարրոյն պարսից։ լոյս մի ասրասրոյ ասասի զայսոցիսն ինչ ոչ ասանեիս։ յոն մասենաղիր։ Գիր։ Գ։ ասասալ՝ ի հին պատանեալն պարսից։ Ասի զնին հոր սարս արմզին՝ ոչ դասս հարազատս։ ասասոյ։ Թեպետ՝ զանանեալ, զոյ հեմ սրդի մի վիրն՝ որ գեսանս չոչանդի մեր էր։ զոյ հեմ սրդի մի վիրն՝ որ գեսանս չոչանդի մեր էր։ և զի ոչ գիտեին նոմոսասրն սրդոյն, սասոր ասրդեաք ծնանելոյ հեմ գասասր։ կոչեցին զմանա՝ և հայրին Լոնգ։ և յասել ենք՝ թեմ ծնանի սրա։ կամեցել իրամանոց ասասդել զգուշանալոյ՝ սասա բերեալ կոչոյցին՝ ի մէջ ասանակ ձեռ մի։ ոչ մերձ էր՝ ի ծնանել։ զի եթեմ սաղել գասանեսցեն զնամ մեզ։ Ոչ մերձ հարանքեցին և զասոցին գասանի։ հացին։ և ինչ ի դասանեալ ոչ գասանեալ ինչ։ Հասասասել։ ասասանալ՝ ի միս։ թեմ նասա Ոմանելի գասասակ ինչ ասրս։ ասեն զնասն ասրդոյ և եկին՝ ի դիրկս թեպետ սյն։ կամեալ ոչասս թիւրեցասանել զնա՝ զոչ թարդանելի սաներ։ ոչ գեսս ծնելոյ մանկան ասասին։ կեցցի։ ասրդոյ։ և կոչեցին զնա յանուն հաստատ իւրոյ շատամ։ ի ասրդի։

Գ. ասն ասկա ասեն՝ թեմ սյո շատամ սրմզանս ծնաս թեպետասրս։ և՝ եկաց թիւրեալ զնամ ասասրս կենաց խորոց։ և սանեալ՝ թեմ սրնասրն թիւրեցոյ՝ ասասրն եկեաց։ (։ զեռ եսիանասանանանոյ ծնեալ իրամասանեալ ենք՝ ըստ հարքն ասասանեալ հայոց հաշրի՝ ի հնգեասասանեալ ասն հասանի հասանի հարսն։ Լոս եղև

Լ.ին 390 ասա ինքն շատագոյն ի ընդարձակութենէ կենաց և ի Թշրուենէ իբրոյ՝ անուանի յոյժ. և որպէս գրեցաս բազումս և մեծամեծս ի՛ զինուորէն Հայոց, և թէ յերկնուն Թշրուենէ՝ մարնաւանդ Հայոցն։

ԳԼԽԻ ԽԾԴ։

Հայոցս սիրն. Դաւոյդ. և Խոսրովիանոսն Դեղին սանեայ. և ուսուցանոց խորհրդոց. և Ներսեհ Վասակայ. և պարտիզպետն Կամսարական։

390 Ապրեալ ընդ այն ամս յանդարձին Հայոց երկու շաւասարեալ զանձրանն մարդոյ, և մեծն սահակ։ Նոքա մեռան ի սարսն գաւառի՝ ի Հայաստանեայս գեղջ, կամ՝ ի Հայոցն առանձ, որոյ անուն բանեալ՝ զարամ մեռան էր վարդան։ Ապա՝ ի մինչեանն ասեն վարեալ հիլենական գաղութն՝ ազգաբանեալս մեծին Ներսեհ Հայրապետի, և եղեալ նոքա։ և յարեամ փոխեալս մեծն Ներսեհ, ի գրան ուղղեալն՝ ի յոյսդրոնեցս հոգորապետին Հայոց առաւանոյ։ և եղեալ գիրս նոյպիր Թշրուեն Հայոց։ զի էր ձարտարս մեռաք, և քաջ անդեակ թշմ ընդունոց, ի յանոյ, աստուծոյ և դպրոցի։ և կացեալ ոնդ. ամն իբր եօթն. մինչև յերրորդ ամ սրբոյն խոսրովայ փոխաւորեցաւ յոյժ։

Ապա սանեան՝ զի՝ ի վասանդի և ի նեղութենէ Հայոց, և. հանապարհ յաղեհոնսն կայ, և զմեռաս ածեալ զանդուանդեանն անցուարոյս՝ եթող զիրաս հոգ. և փոխեալ ի մեռան հոգոյ՝ լաւս զիսի ամենակեցոյ խաչելոյն։ և գնացեալ՝ ի գողգոն գաւառ՝ ի վերին կողմն մեռաղբուսկան հոգ՝ եմեալ՝ ի վանս։ և յետ սոյնորիկ միայնացեալ յանապատս՝ Նիկոյ խոսրովիկ վարուք, և ետ զանձն բոլոր՝ ի հոգևորս։ և ապա ժողովեալ ունէր առ ինքն զաղագսն՝ սիրոյ կրկնել զիս՝ ի մաքուր վարս, և յիմաստս ճշմարիտ գրոց։ և ինքն որ չան զարուսաբերեալ՝ ի արքունեաց, և՝ ի մարմնի անանցիր նաւարար քաղաքավարեալ։ Տրաշագործեալ եղեալ յոյժ յամ սուրբինեանն։

Իսկ ոմն գրիչ մեռաւոն և ընտանի ուսակիցս նորա մեծին Խորենացին։ Է. 67. գրեալ՝ զեկուցանեալ զամ՝ ասէ՝ զայնս ժամանակս էին աստիրիք։ քանզի ամենայն՝ ամենի և մարդահաճութիւն՝ ի նմա վարս անդի գտանել։ երբեք ոչ հարացին, այլ՝ բարեխորհուրդ, հեզ և լաւ

Լեր։ Խոր։ 47։ Յակոբեան։ Գրիգ. Խոր։ Լ. Դեմ. 25։ Սեբեր. 19։ Սեպեոս։ 9. և 17։

,, կամ գալով, և երկնայնոցն զարդարիլ սովորութիւն զինքն բա-
,, ղրեցին յուսացանելոյ, զի գայր ուսուցիչն Հրեշտակական, մեռաք
,, Տեառական, բանիւք պարարտաւ, զորովք ժառանգիլ, մայր-
,, նամ արարածոցն, սարսուռք սնանուտ, խորհրդակցութիւն
,, մեծ, հաստատուն ուղիղ, լաւագոյն համբերող, մկամ ան-
,, հնչաւոր, ասուցանելոյ անանուանելոյն։ Զայն զոր երա-
նելին մեծարոյ գայի մայրաց կամ մարդոյ 'ի բանականաց ըն-
դունաց զարանոնէ կիրանին, և փարեցան ։ նաև խորհուա-
ցին. ասի՝ զի հաստատեալն մեծարոյ անուանեն, 'է Ը. գիրք · Գլ.
Գ · Մեղայ կոչէ ։

Լուսաւ. Գ. 43.
Լուսաւ.
Վարդեան.
Հայոց. հան.
Հանրագր.
Սաղմոս. 9.
Եւ այլն.

Զ · Անաղանակիցս սակն երևեցաւ, յորմէ ծնանի և երանե-
լին սահակ զարմանալի՝ որպէս մեծին նեղանեալ, որպէս ուրախանի
նեղ, որդեայ յուսական, որդեայ վերնանալի, որդեայ զայն գրե-
գորի · զի և յայտնի զոգոն ինքն էր միայն մեռանեալ։ Զա՝ ը
գրեցոյ խորհեալացն և կորեան և զաղաղաւ փարոցեալ, մեմ
առաքինութիւնքն։ Զանոնք գասս ընդունեցոյ Հայոց իւրոց · զայդ գնե-
լոյանոնց ևս եղև 'ի Ձիրանոնս և 'ի Հանապազորդանոնս աղո-
թիցն, և 'ի քաջ վարժանս ոնեցելոցն իմաստից, և Հելլենա-
կան գրոցն, զորս ուսաւ 'ի Կարապետաբնակաց։ Զայն զայ
նեղանելիս յեռ ամենատանոյ, և սնանոյ զրաւոյ մի անայ
անուն, կամ սահմանայ, իբրև վարձանեցաւ ամենարեալ,
հրամարեալ յԾ՝ եռամեան յանուանելի Զիրանոնս խոստմանբ
փարաց · և սաստաւ զուշակերաս փոխանան, ամենաբեղն խոպաղ
նապաղեալ, երկակի ապարաբ և բարեկամաց, մեռեալք յՀայ՝ և
սրինչ։ Զոր հանգերձ Հանապազորդեալ երանելին ան-
գիպ աբ 'ի պարատանանս ամ՝ կեայր յԵմմանուէլ անմարմնոյ ։
Եւ իբրև վարձանեցաւ Հոյսապետն ասորոյ ինչ, յետ կա-
լոյ 'ի կենդանութեան ամ. Ի. կամ՝ ը սոյնց · Ե. խոնարհաւոր 390
Հայոց խորով Հաստատեալ ամենեցուն ետ ձեռնարկել զե-
ղանելիս սահակ 'ի ատրի Ցի յերրորդ ամի ինքնութեան իւրոյ,
յամ. ամ. 390։ Զոր հրաբեր ուրեն սահակ՝ ամ՝ ժողո-
վեալ ոչ պանելն բեմ Հոյնի առարկանութեան և կանոն սեղ-
զանեան, հրամանաբեր մանկանց եկեղեցոյ և պատկառեցու-
ցեալ իշխանաց և մեծամեծաց։ 'ի ձեռն խոնարհանեան և խրա-
տանեան վերոյ իւրոյ, ասեալ 'ի ձեռն պարկեշտանեան արքա-
կրօն ոգաներոցն · որպէս և ասն Հայոց ոչատ զ Եղեցիկ գրոյ-
ցարքել 'ի զարդ ուսանին առաքինանեան, և յերկրիս 'ի Տ-
գեսոր Գիրգարանան 'ի փարատեան։

Փարդեան.
Լուսաւ. Գ. 30.
Հայոց. հան.
Հանրագր.

Ի՞նչ սակայն ինչուան 'ի նախարարան ոչ լինի զգոյշ լինի
զի սանոյ 'ի Հնոցանէ, որք ասեալանեն Կին ։ խոնարհանեան
գաւառին իւրեանց, աւելի ասեալ ազատ, լեռ. նա ասանոյ
Հաւատոյ զաղջոյ նասոյ կանանց զկնոց զիրն սահակ, ժա-

Լ. ԺԵ. զանձեցուն ի մի. և գնացեալ առս զարաւոն ամբարտաւան Խոսրովն առ հրա և ասեր. խաղաղ կարծեցարանդ զինքն քեզ սիրելի և հնազանդ. այլ տիրա իւր և իրարհարդ ընդ թագաւորին յուռնաց է. և միշտ հրամաքանօք և երեմեանի սահմանարոյ խասի ՇՆՈՒ 'ի խաղաղասի. նաև առանց քաջի հրամանի կարգեաց քահանայապետս զարաւոն. * Կարծեին զոր սուրիրդն (ասէ ղազար փարպեցին) ՇՆ իբրեանց խարհրդ. դացն կորսուանել զնոս (ՅՇ զՍՊՀՐՆ), և անձանց և տի' բարեայ իմիք լինուն լինել որաձառ. և ոչ գիտէին, եթէ առ հուսին 'ի մաշանն և 'ի զոր ծառայսն մատնեալ լինին յոյ։ Ի սմեալ շարհոյ ամբարտաւանն Նարսեհ զարաւոն առաքեաց առ խասրով զրագրութիւն, և կոչեաց զնա գալ առ ինքն, ապառնացեալ նմա զարին' եթէ ոչ գայցէ. զի սատիրակ ինն գնացս ասէ ասանեմ 'ի քեզ' վասրանցել յիմիք ՝որոնքէս, և գլխովին ոնչնասուր լինել 'ի ցոյս, և զնամ ինչ ըստ մեր գործել. ոմ և իշխեսկերդ իսկ առանց ծանանցանելոյ ինչ։

Նաև քահանայապետ հայոց կարգել զարաւոն։

Օ ոչրայեալ ընդ այս խոսրովս' իրաւեցաս բարկութիւն, և ասէ. մինեն ծառայ իցէ ինեալ շարհոյ զեր, զի կայ իմ և նի, և սրհանարհնոյ զՀրեշտակն' արձակեաց զնա ամենաձեցոյս։ Լուայ զիտեալդ' թէ սչ ասանի զամ շարհոյ, և մինն սչ կարէ զգեմ ամենի նի առանց մեն մի անմիաբանեան նախարարացն, վաղվաղ կի առաքեաց հրեշտակս առ ազգաց կրսոր յոսանց, և ազգաեցաց զնա, զի լսեցեն զՀայաստանն' որ ՇՆ շարհոյ, և առաքեսցի առ ինքն զոգոս յոգնականսն ՇՆ գեմ նի, խոսանանալ առ նանս միոյն զնամ հարկս ՝ծանն, և սչ շարհոյ. բայց արիւրդ հրաժարեցուս յոգնելոյ նմա։

Ոչնչեաց շարասն ազգայ մեզանեալ զբազաստ զոգս' ետ 'ի ձեռս ազգայ իբրոյ արասրի, և առաքեաց 'ի հոյս 'ի վերն խոսրովս. և այր յասեա 'ի հրապարեալ սանեց 'ի հոսանարաց հայոց' ՇՆ գրելոյ խարհնայուն։ Լաւ խոսրովայ զոկասեալ, յոմ ազնանանանեցեալ անկաւ 'ի վերանս զի առանիկնն պատերազմիլ սչ իշխեր, և 'ի սանարարաց Թիկոնս ոռնել սչ հանարձաներ. իսկ խասարեալ յերեսոց սրարարի անկանելն երևեր. վեր բռնագաստեցաս գնալ առ նար, և ասել

գնա ազգ բանիւք 'ի հրաշարանքն։

39՝ Գ. Լսէ սրարարի ենդանանոյն ընկեցեալ գնա 'ի թագաստանն' 'ի հեռ ելեր ոսի իշխանանն' 'ի, կապեաց զնա 'ի ոչ զնոս։ և թագաստրեցոյց 'ի սեալ նի զեղջոյր սուրնն զանանցասցն, (սր 'ի գիրս Եպիշեի - չբրս։ 6, վրիպանանասարարանն դնի սուրհրաշաբաբ)։ Լ։ զի ոյսր ասի զնամ կարգս իշխանանն' զոր ելեալ էր նարին խասրովայ 'ի մեջ

[Գիրք. Ա. գլ. ԺԵ. 392

հանապարհաց, փոխիրեաց զ պատուոյ խրատանց. զոր որ
կամ ընկնուլ և զքո ուսմամբ յանձնառեսցեն խրատ
առանց տեսանելոյ զնոս։ Այլ զ Հնարկիցն, զոնոսայ ոչ ասել,
ոչ՝ Հրամայեաց առալ նոցա զՀարկ քաջութեանցն։ Զի զի
յոյսն Ժամի քաջանալ զորացեալ էր զապաստան կամաստիսն,
և էր երևելի յոյժ՝ ի գործս քաջութեան, զնա ևս Հնարիւք
ինչ կալաւ և խոպեաց՝ ի շրջեալս, զ նմին և զարդի նոյ՝ որ
կոչիւր Հրահատ։ Զս ի թագաւոր՝ ինչ պատուոյ մի մեծ՝ ի զ-
բանցն պարսից, ետս ընդ իւր զկապարանն խոսրով և զգա-
ղաւն և զունայ՝ ի տիրոջն։

Զի զնաց ապատարի և զարդաց նոյ՝ որ ընդ նմա, շուտ ելն՝
քաջայ գաղատանն և որդիք նախարարացն մինուսանն հանդերձ
ոգեւոր ի բարձ մեռանելն, առեալ զարս հանին Հարիւր զկիր
զարան նոյ գաղուզ. Ամենապարհաս։ Զս՝ ի յոյն հանեալ ստանալ
ուրեք զարդոյն ապատարի ոգոյ, յանկարծակի ինն. զարձակեալ
՝ի մի նոցա, քառան Հարին և կամին յանձնանել զարքայն
իւրանց զիսոյով. բայց ոչ կարացին զերծուցանել զնա։ զի
մեծամեծ շրջապիւռ կապեալ և հարեալ էր։

Զոյսն զարդն խուսանելն մեծ ծաղեալ՝ ի զարս զարդոյն, զոր
ամենայնեանցն յարձակեցեալն նոյ։ շրջեցան յոյժ, և սկսան
մարդանալ զ նմա։ և նոքա ելանեն ասիաս էին, բայց ոչ զեն
գալով ազգ՝ Հզաքն՝ անդնարին կատարածս հասուցին զարդ-
սոյ, մանաւանդ բոլոր շուարել, որ զն կապանաց եղեալ իւ-
րոյ գաղատանն վառեալ՝ ի սրատանելն քարիւքն՝ երբեմն
բոյ Հրոյ զոսանալ՝ ի մարտի ոնդ։ այլ յերկարել գարձն
զանդեալ՝ ի խաղն անիրաւ և մեղաւ։ անկաւ և արքին
պարսկաց մանուկ։ զ որս և այլոյ քաջութ։ և՝ ի յանձ-
նարել զարդեալ՝ ի գնոյնն ընդունեցաւ՝ ի զարսոյ, և ա-
ծաւ ասացի զարսոյն։

Երբեմն գնա զարսոյն, Հրամայեաց տալի Հանել զմարմ-
նոյ։ և զարքայանն ետ տանել զնոսայ յանկիրեալ ասելոյն
զն ի անյայ քերդ, և զնել յանդիման նորա Հանա-
զարդ զմարմնոյ զարդեալ։ Զաքեաց զ խոսրովու և զգա-
զաւն Հանելոյն՝ որդւոյ նոյ Հրահատայ։ Զս գրեաց սա-
զիւաստաշատ՝ առնուլ յարքունիս զնա ասացանոնս զարդ-
ենի, և եկեալ նոր շուարելոյ, ետ և զարդեալ։ այլ զնոս
ասեալ զնոյանն Հաստատել յանձնս իւր՝ Հեռեալ՝ ի նմանոյ
խորհրդոյ կարանալոյն։ և նոքն զարսոյն Հանեալ՝ ի տիր-
ոնն՝ եկեալ մեռեալ զարդոյն Հրահատ, զ նոյն իւր, և Հեռեալ զ ա-
ռանձին՝ ի տեղի նոր։

[Գիրք. Ա. գլ. 55]

Սակ գաղատն կիսանդրական, որ գնաց զ խոսրովու յանդիման
քերդ, կեցեալ մնաց ասիս երբ երկու՝ զարձանեցաւ։ Հրա-

Գ, 14 գլ.
392

մեղեալ յայնժամ պատուիրէ Հանել սնոտի զոյգի նոր զՀա-
գար, և զաղբիւր անոյշ ելս քան զդառասան։ այլ ոչա-
գաւ և այլ կամաւորակոնք, որք մնացեալ էին յայդմ նոր ի
Հայր, ընդ որս և մեզ զոգ ունեալ, յերկիրսի մեծի
լեալ ի գոյն և ի ներքեանք աղաղակեցին, թաքեան յան-
յայտ անելս և յանմատչելի ամենայն։ մինչև հնար ինչի նոցա
զառանել ուստեք զոյցելսն։

Գ։ Ընդ այն ասելս իբր ասաս Փալ յառաջ մեռեալ
նոր ազգանգեան հայոց սահակ ասէիս։ և սրն սահակ ա-
զատեաց զաղբիւրն վասն մոլորելոյ կոյսերանել ի տեղի նորա
զիրեալ նոր զՀամանգաստ, որում ասէաս էր ի վասն ինն
զգաստոյ նոր զատանգաստ։ (զոր յորդ նաղեան։ գրեա. 253։
յանուն զաղբրն վարդանայ կոյսն շաղան)։ [սակ մանուն
պատ ոչ էաս յանձն՝ ասանց ծանանգանելոյ նոցա պատուիրի
զի մի զոյգասցի նա ի մի նոր։

Հանեալ ընդ այս սիրի նոյս. թողի ի նմ, և գնաց նոր-
նին ի նոր սանձանելոյ գասոց իւրոց՝ ասա պատուիրի արքայ պար-
սից, և. մեծարեցաս յոյժ ի նմանէ, զի վասն մի լինելոյ նո-
ցա պարթև յազգին սուրենեանն պահեսցայ՝ որ յոգի էր
ոռաջի պարսից, այլև յասեա զի խոնարհ կերպարանացն։
մանաւ զի ի ՀՐԵԼՈՅ խարեանացն և փարեցն զն։ ՀԱՍԱ-
ՆԷ զի սնահասանից յարգոյ և պատուական ցանել մեծ գնա-
ասայս նոր։ [նոր հրեալ պատուիրի զնոսին վասն ինչ
Հոգ, և սեղեկուցեալ ի նոր սրանանեալ ի նոր
նեալին, կատարեաց զինքն նոր ի կոյսերանել սարդասական հայ-
ազ զՀամանգաստ զեանց նորին։ և զի նա էր յազգն մա-
միկոնեանց, հոստատեաց զՀոգ, զի մանկունանք լիցին
հիանգիդ ի կարգս նախարարացն հայոց։ և զայս նաև ի
դրանի խլատ ետ գրել։

Զնա պարգևի ինդրեաց երանելին, զի և ինքն կամաստ-
կանացն և ամենատեսեաց՝ զոր ասան յարքունիս, դարձան-
զին յեաս։ և պատուիրի հրամանաց ասեալ զանգեա. լայ
պատանիներաց՝ սակայն նոր զոգն կարգ ի նախարարանի՝ զոր
սանեին յաստուն, այլ՝ զատարին։

Այս ասեալ մեծին սահակայ թեսաղի յարքայէն՝ եկն ա-
զանանշապահ։ և մատայ նոր զանուանն, յորում գրեալ էր։
պարսկ։ * Պազդեցուցեալ քան պատուիրի արքայի ասելոյ։
„ զա եղբայր փառանապահ ինքն հոգայ՝ ոչինչ զատ։ Ինչ-
„ կոյսայ ազգեալս ի ինքն, որ ինչ զն եղեալս սահակայ։ և
„ յիւրեցի զերեալս նախնեաց գասա, զոր նին նահանգեալ
„ սարինեան պահեսցայ, և կամաս յանձն սուին զնոսանի
„ իմոյ նախնոցն և հանանանանն պատուիրի։ և այնպէս սի-

[illegible]

[illegible] 393

[illegible]

395 [illegible]

396 [illegible]

Ը.ԺԹ. և ցանկանալ ամենեցուն զՔրիստոսարդ ուղիղ վարուց։ և եղեւ
նա յԿոմն Հայաստանեայց իբրեւ. որպէս նշանագիրդ լուսաւորիչդ առ
ամենեսին։ վասն հաւատոցն ուղիղ հաստատ,
և ցանկալի օրինակ առաքելական։ ամէն։

397 Յայսմանեցուս յայն աւուրսն 'ի գողթնոն գաւառի՝ պարոնդ ինչ
հիմանաւանան և ի բնական, որ 'ի ժամանակէ ունոյ սիրոյ
պագուստս մինչև ցայժամ՝ գաղեալ կայր անդ։ Զոյսն իբրև
գիւաց երանելին մեսրոպ, ապաւեալ զնշանն գաւազանին
այնպիսի պարիսի, (զոր կոչեն կալ՝ շրջանի)։ Յանուանս
լինել բնակեանս։ և նորին օգնականութեամբ՝ հրամայ դրան։
* Եւ և նշանք ճանաչիք լինիցին (ասէ խրատնոցդն և կարգին)։
„ Եղաւ ուրեմն գրիչարիւ, հալածական լեւոնդեանցն մարմնաւոր
„ տեսանելի՝ անկանիցին 'ի կորուստս մարմնոյ»։ Զոյսն ա-
ռաքեալ և յԶոմն ոմանեաց՝ նոպասարեալ իշխանի տեղոյն։ զոր
անուն էր վրդենակ։

Եւ յայսմ հետէ զ գաղարեր երանելին շրջիլ՝ 'ի աեղիս ան-
ղիս՝ 'ի քաղաքս և 'ի գիւղս, քարոզել և ուսուցանել։ Եւ
'ի մէջ այսր ոմն հանապազ ընթերցեալ յանկեալ ժողովրդոյ
զճշմարտութեան գիրս գրեալս յայլ լեզու՝ մեկնեալ նոցա զայն
հոգերին։ զի զերեսս չէր թարգմանեալ ուղղագրեալն 'ի հայ
բարբառս։ Եւ զի լայն գործս մեծապես ուրիշատեր ոչն, և
'ի ձեռն ոչչոց սէ կարեր կատարել՝ ոչ և կարէր, խորհ-
եալս հնարել զնշանագիրս հոյոց, և նոցին թարգմանել
հայերեն զոչ գիրս, և զայլ մատեանս։ ոչ զի-ոչ միայն ինչս
մարմնոյն անաչառս ուսուցանել և լուսաւորել զմտս
վերոյն, այլև նաև իւր ժողովուրդս կարասցեն ընթեռ-
նուլ և իմանալ։

Դ։ ոչն։ սակս հարկ զանձն իւր 'ի ջանս և 'ի վարատակս պա-
տկեր։ փարեալ 'ի գիւտ նշանագրաց։ և ոչ կարաց սատանայն
'ի գործս տանել՝ զոր ինդրեր սոյնքերի։ 'ի լոյս ընծայել։ և
ոչ՝ ոչ ամենայն մեր ազգաբնակեալ ձեռն նշանագրաց, որպէս
զոր անիծեալ բանիարկեալ զՀանգամանս հոյերեն հնչմանց՝
և հեղինակս յարոյ և 'ի սահմանաւոր սուս։ Ա։ Զ։ Ը։ ասելոյ
զարուրս փարպեցւոյ։ * հոգոցեալ յարաժամ՝ որպէսզի հրա-
„ նելի այսն մարդոց։ (մանաւանդ) սեռանելոյ զմ-ծու-
„ ջոնն ծուխս մանկանց հայոցասան տան։ զոր բարս մ թա-
„ շակաց, և հեռագնաց ճանապարհաց, և բազմամարդեալ
„ գեղեմնակաց մարդոյն զուարս 'ի ոչնոց 'ի դարուցս սարի
„ գիսու թե, (և շահեցին սակս)։ Նոսա պաշտօնք եկեղեց-
„ ոյ, ևս և կարդացմունք գրոց սարի սաստիկ վարեցին
„ 'ի վանորայս և յեկեղեցիս հայաստան տարածեցոյս։ յոր-
„ մէ ոչնոյ եկեն կարող լինել և զսակ ժողովրդոյն ոչոյսիսի

,, Մեծն աշխարհի՝ յանկարծ թէ լեզուին առուցմ ։ Եւ յարքանեան է այր փոքր աշխատութեան ։ զի նաև ոչ ասաց զրոյ գիրքին՝ մանաւանդ սարսափանաւ ։ Օ այս գրեն և կալեմն։ և յաւելաւ, թէ՝ ի բազում ժամանակս գմնաւ ածեալ երամեալ առն մանչացի՝ ոչ ինքեանք մի արարայ՝ ոչ գոգարեր՝ ի խնդիր լինել հնարից ։ և կարի ապաւեհեալ ինձ, յանձն առնելով զհոգս իրացն՝ ի խնամն անօրհնեալ։

Եւ ինքն տարա երանելին առ որն սահակ, և յարմեալ նմա պիտանոյ իւր՝ ի դիւտ նշանագրացն Հայոց ։ և եղիտ զնա առաւել քան զինքն զարիաթոզ ոչիմ։ Զ զոր երկնչին և սկսան բազում թանիւք պարարել՝ ի նոցն ։ և իբրև ոչ կարացին առնել ինչ՝ ոչ և դիւրդ զարիաթեինն, յաղթեաց և զնեն տարատոն ։ Եւ ասաւ մեկնեալ՝ ի նոմանէ սրբոյն մեսրոպայ՝ գնաց՝ ի տեղի իւր՝ ի դաղթն ։ և երկրաքանչիւրն անչափաւոր երջանութեամբ և պարծանք խնդրեին՝ ի ձեռն գրագտողութեան՝ ընտիր գտանելոց իբրեանց։

Վ · Լ · Ա · Ի · Ա · Ն · Ի ·

Հնարեցաւ գիրս զամենայնիս՝ ի գիտութիւն, որ՝ ի յայտ եկին
գանիցեն նշանագիրս ։ Եւ՝ ի յաղագս գիտաց հայկական
գրոց՝ ի յեռն ամին մեսրոպայ ։

Խորհ։ 52։ Ա. Ասացեալ էր ընդ այն աւուրս խառնուեն մարմն՝ ի միջ յաճապ և պարսից՝ ի կողմանս միջագետաց։ և սչ ժամանակաւ արքային պարսից վասն կրմանաց գնալ անդր՝ հրեշտակն առաքեաց առ միաբանագուն ալքայ հոյոց, և ազատեաց զնա երթալ ինքնին՝ ի միջագետս, և խաղաղացուցանել զառաջնեանսն յերկրաց կողմանց։ Եւ՝ ի՝ ինքեան անդր՝ ուղղեաց զնա՝ ի բերանն զրանաց, և հանդարտեցոյց զբոլոր զամն այնարհ։

Եւ զի՝ ի նոցն աւուրս մեծաւ փառաւ կրման ազգաց հրաբաց, և ընդարձաց՝ ի անդն նոր յարդիկքա առաջին, կոսկաձեալ փառաւորեալ՝ ի՝ ի գառնալ նոր՝ ի հայր՝ զառաջն վերարձան գրգռեցոյն այն խառնուն միջագետաց, զրեաց ինքեան առ յարդիկքս, և՝ ինքն դարձուցեալ անդ այլ ևս փարս մի մանանակ։ և կարաւ՝ ի խաղաղանանն գնն։ Եւ՝ ի՝ ասեալ յոյ խրենացանն՝ ոչ փարս ինչ՝ երբ այնարհ՝ յարգաս քաղաքաւորարն՝ ի դրեալն զմեռելն պարեկերն և յանարեն։ Եւ՝ կամիլ տարա վասն յարդոյ գառնալ անաի՝ ընտեղացաւ նմա քարանայ ամն հարեալ անուն վանական յարդն ասարոց։

[Գ.] Գ.
400 և 'ի վերանալ զբուրգսդ 'ի վերայ գրոց՝ ապա պարտ նոցա հրամանել,
թէ, ասասցի եղբարս անդրանիկս՝ որ կոչեալ դանիել՝ իւր մերձա-
ւոր, յարմանալոյ և յոգեմոլոյ ի յիւրմէ տառս ինչ հոգոյ ։
և աղաչեալ զնա, զի ասցէ հրամանս ասմանէ զայն և 'ի հայս,
և ասացանելոյ սոցա ։ Իսկ թագաւորն անտես արարեալ զբան-
նդ՝ ոչինչ փոյթ կոչաս ։ և զարձ ասեալ ասաց զայս 'ի հայս ։
401 Զայն աւուրսն եկեալ և սիրն մեռոտալ 'ի գողգոթան գաւա-
ռն՝ եկն միաւորեալ առ մեծն ասհակ ։ և յետ կալոյ առ-
նոցս զիմեալ ինչ՝ վերասին խորհեալ ասաց ընդ նոսին զի-
նս հայկական լեզուն ։ և յոգեմոլոյ զնոսանելն հայ-
լուսեանն՝ ժողով գաւ մարդիկ զնս ասաց ։ և լուսանեցին խնասա-
նոյ զնս խրատն գասանել ։ Զաղաղեալ ընդ այս սիրն ասհակայ՝
402 ապար ժողով եկեալսց և վիրապայ 'ի փոսաղաշտաւ քարաք
յոմեռանն հոգրասեռասկանն ։ Եկ 'ի լինել լաղաւմ բանիդ 'ի
դիր գլուխ գրոց՝ զգայուզին զայնմանէ և առ արարայն հայոց
վասնշարարն ։ և նա եւ ելեալ 'ի ժողով սնարը ։ և յիրեալ զոր
ասացեալ էր նոսա հարել քահանայ մի նշանագրացն զանիել-
ի եղիպի՝ պատմեալ զայն առաջի հարց ժողովոյն ։ Զայն
իրարն լսեալ եղիպացն , ողջունեցին մարդասն զմիմեանս՝ առաքել
զմի զ առ քահանայն , զի տեղեկացի զհանգամանաց այնց
գրոց ։ Իսկ ընտրեալն զայր սմն պատուական և հաւատարիմ
'ի տանէ տարայի՝ աւրարիր քենուեալ բանից՝ վերնրեալ տուն
յարգել խորհունակաց , որ և յետ յօժարութեան սրտի ցանկա-
ցող էր դասանելոյ զգիրս ։
Գնեալ զի զիաղեալ 'ի թագաւորէ և յեղիկաց՝ գնաց 'ի մի-
ջոցեռս , և եկեալ զքահանայն հարցէ ։ և նոքա հանդերձ
զնոցեալ առ եղիպն դանիել՝ մատոյց նմա զիաղեալն թագին
և եղիպացն հարցս ։ Իսկ նոր ուրախացեալ ընդ այն յոյժ՝ ա-
ռաջի եդ երկոցունց նոց զնշանագիրսն , և ասացեալ զնեգնասան-
ն զիսանակ հնգեալոյ զասասն , զոր ասեալ էր ի նոսա
նուիրեալ յանասկան տասից և գրոց ։ Իսկ ելեալ քաջ տեղե-
կացան նոքա ասմի այնպիսի , սուրբ թարգմ 'ի նոսանէ , և գրանան
երկոքին 'ի հայս ։ և մատուցեալ զնուագին առ սրբոյ՝ ծա-
նաւայնն նոսա , զոր ասեալն էին ։ և ասասցին զնոսն ի նոսանէ
անվնաս սուրբն այնն սահակայ և մեսրոպայ ։
403 Զայնժամ երկոքին սրբն նստեալին սահակ և մեսրոպ ի
եկեալ՝ ուշադրեցան մեծապես , զի մարթեացին ուղիղ յար-
մարել զնեղմանս այնպիսի տասից ի մերս լեզուն ։ և
404 ժողովեցին զմանկունս՝ վարժել 'ի նոսանէ ։ Զիսա սակաւ մի
մոգեալոյ սանոյ՝ հրամայեաց թարգմանել՝ ասէ՝ ուրեք նո-
ցին նշանագրաց կրթել զմանկունս , վերակացու կարգեալ 'ի
այն զանձն մեսրոպ ։ և զի նոա դեռևս չէր ընկալեալ զվիճա-

[illegible]

405 [illegible]

[illegible]

406 [illegible]

[illegible] բաց առնել :

Այս եղեւ հաստատ խաղաղ յայս մարզպանին Հայոց, ներքոյ
գնոյ՝ զօրս, և դիմեաց մարզն առ ինքն յամ սրոյն : և առա-
ջնորդաւ յաղթեաց հանապազորդելոյն, ժանալ 'ի մինչ' զգու-
ցանել զփառս իւր՝ ոչ 'ի ձեռն քանից մարդոյ, այլ 'ի ձեռն
սրբոցն տառատութեան իւրոյ : Այս եղեւ նոքա յաղթութիւն
մեծ յաղթեալ, և ամենայն յանդգնեալ իւր մեծ : և ուրա-
խացեալ մի աշխ ձեռամբ, որ գրեր 'ի մէջ մեղաց. և երանեա-
լիւր գեր ընդ կարգի վարդապետաց ընտրեալ 'ի նոսին, որպէս փա-
ռաւորի առա 'ի հեթսս, կամ՝ ... զեր մատեանս 'ի
մէջ ձեռին : Նաև ... 'ի գործարանն սրբոյ Տեր Հանգա-
մանք տառեցին ընդ ձեռն, և ընդ նոր քանի :

Այս եղեւ յաղթաւ յաղթելոյ եղանակին, ծանեաւ յայտնա-
պէս՝ զի յայս եր այն : սրբոյ ... ... առաքել ...
հոգւոյ ... ... զոր ... եր, ... 'ի միջ
... ... եղեւ ... յաւուրս այնմիկ :
Այլ և յաղթ ... գործն ... :
և ... ... :
... ... :
... ... :

(1) Այս այս եղեւ 'ի վախճան ... թուականին 406. 'ի յաւելեալ
... ... , 'ի ...
... ... Հայոց, և 'ի ...
... ... , և ...
... ... , ...
... ... 'ի ...
... ... Հայոց, ...
... , ... :

407 Դ. Մեսրոպ 'ի ... ...
... , ...
... , ...
... 'ի ... ... , ... , և ...
... 'ի ... ...
... 'ի ... ... : ... և ...
... ...
... ... : ... ... Այս ... ...
... ... և ...
... 'ի ... : Այս 'ի ... ...
... ... , և ... ...
... : ... ... և ... ...
... և ... ... : և ... ... 'ի ...
... : Այս ... ... և ... ...

Գրիգոր. Գիրք Բ. Գլուխ ԽԲ. Վերջին Հրամանքն Հայոց Կորստեան

կանգնեալ զորս թագուցեալ էր նարա 'ի գլխոյս · և ինքեանցաժամ
փութեալ քարանցն ուսանել ընծայարգել ասասն ։

Եւ ապա սկսին մեղադրել զնաղդամանեալ զիսն նոցա՝ զնայ
փութանակի առ նոսին զանիկ և առ խորտ , և նոցայ
նոյ զնդեալսն · նշ ոչ ոչ սակաւ ուրախացուն և նոքա ։ Եւ ապա
յայտնեալ սկսին 'ի միջաբերուց ազգակերացն Հանդերձ՝ եկին յա-
Հայոց 'ի միջոտանանելոյ ամի միանգամայն ։ Եւ երբեմն յաւ-
եկն զաղբատ երամեալսն , և եհաս Հանդերձ առ թագաւոր
փառաւորեալ , թէ սկսեալ մեղադրել զնդամանդիրս , և
ասասկի զոյ ։ Լցաւ սեղանատուն ուրախութիւն · և փոխանակեալ
եղ ընդ ասաց նոցա Հանդիսիսն մեծաւ , և պաշտամանեալք և-
կենդանեալ 'ի միասին զ սկսն ասէակոյ առ սկսն ասոյ գնայ ·
և ասեալ զերանելին մեղադ՝ եմեալ փառաւ 'ի քաղաքն ,
երբոյ որդնաւորեալ 'ի բերան առեալ ասեալն 'ի գոնեալ փա-
ռասին սկ ։ Եւ երբեմն դասեալ սկսն մեղադ զնեալ , զոր ապար
ընդ նոս ասեալ , և նոցայ զնշանագիրսն , և դիմադրամանեալսն
յերբեմն , ինչաւանն մեծ եղեալ նոյ , և ասեալն սոր լամանն · և
ասեն մեծ կրաւորեալն զոյն զոյն ։

Յոյսնեալսն Հրամանն առեալ երամեալսն 'ի փառանալոյն · և
'ի սկսն ասէակոյ՝ երաց իկոյն գրոցս յանեալ գաւառս Հայոց ,
որք եին 'ի մեծ բաժնի արարեալ · և ժողովեալ ընտրանքն
զաղբատ մանկունս ազնուս և մատուցին · և ուստի նոյ ընդ-
գրաբանս Հայկական գրոց , և զարանեալս գրեալ ։ Եւ ար-
ջամի ինչ գիրս եգիտս գրեալ յանեալ իսկ ասորոց ասասին ,
յորս բանքն եին Հայերէն , ոչ գրել զայնս Հայոց գրով ,
աշխատեալ 'ի նոսին ոչ սակաւ ժամս · որոյ և բերեալ
ասս մեր Հանդերձն քաղաքն Հոգեշունչ գրեանքն · և յայտնեալսն
ասեն (սակ գալոյ գրագրիցն) յորդորեալ գրագրեալ
յաւուրն Հայերէն գիրսն · և ոչ թէ 'ի խուսանել յասելոյ
ասոյնանալոյն զերծեալք 'ի լոյն՝ ոչնոյնս ինքոցին ։

Զ սանալ սկսն մեղադ և 'ի բաժնին յանեալ բանալ զգալոյս
յաւուրն Հայկական գրոց , ոչ ոչ կարալ · մի զի 'ի ինա-
գաւորել Թեոդոսի փոքր առեալ յոյնք 'ի մեծալ Թեոդոսի
Հոյոց զոյն իւրեանց մասն , և եասեն 'ի մեծս վերոնակա-
ոնալոյ իւրեանց · որոց ոմանք եին յաղէն Հայոց , և ոմանք
'ի յունալոյ · և սոքա ոչ թոյլեն մեղադալոյ ասասնալոյ անդ
զՀայկական գրագրեն ։

Զ · Եւ երբեմն լաւ եղեալ զանազանեալ գիտի գրոց Հայոց ,
իսկանն գրոց բանից , և նոցիանաս նոյ մանկունս առաքեցին
առ սկսն մեղադ , և խնդրեցին 'ի նոսանէ , զի և ինքեանց Հայ-
կական գիրս ։ Եւ նոքա առեալ զ իւր դիմ ոմն Թարգման քաղաքն
ասեն , և զոմանս յաշակերտաց իւրոց , զնոց անդր · և զ

408

409

410

Լ.Խ.գ.

շարիկոյ նմա խնամատարն՝ ստեղծ և նոյն ևս զդիրս ի ի-
նեանց ի ձեռն։ և յուղարկ զդրացոյն՝ ի սոլիկաց զմանկանն
յերկիրս դրան։ և եմատ ոմանք զերկուս յաշակերտաց ի-
նոցա զանիրայի խորհնայն, և զմուշէ ասրմանցի, առաքեցեալ
ի վերայ ի վարժուն զրոցն։

{423} Լբ. յետ Ժամոյ գնացեալ յաղուանս՝ սանդ և անդ գիրս
ի ի ձեռն ինչ, նոքանտ իւր ունելով զանիրանին։ և հրա-
մանաւ Թագաւորն ինչ արտաքսեցեալ, և հանուցեալ հայիւրապետն ինչ
երեմիայ, ի սպանման լինելոց նոցա վասն վարանոյ սանանաց ոմն՝
Յոլոմեայ զաստուծ մանկունս՝ և զնոսն ի դրացոյս։ և Թա-
գաւորեալ ինչ վերստին յաշակերտաց իւրոց զենովք ն. զրանան,
և ասան գաղանսեան, դաքանս ի հայս։ ։ Ինդնաժամ և հրեանս
հայրապետս ուղղանոյ փոյթ կալեալ Թուղմանեաց զնա-
լանչն։ * Որով և անդրն յանան Թանթանի (սուկ կարեն)
,, վայրենամիտ և դատարիստան և անասնատարդ՝ ոն աղ-
,, ուանոյ ուրդարիտիկաք և առաքելանանոյնք և ուռնա-
,, բանաժառանգք լինելն։ և ամ աւանդեալքն ինչ ոչ իրեք
,, ուռեղանակք։ Լբ. Թեպետ յետ ուղղանոյ ոչ էր ի
ինն այլ ի հայոց, բայց ամենեքին փոփոխեալ էր և ստա-
բացեալ, սեղ և աղն գլխովին խոսնեալ է սլոնս լեկոց։
մոյ պատոյ հը զայլ գիր և. յայլագս նոյ կարդել, և ոչոյլ
Թարգմանուածս առնել։ զոր օրինակ ի անանել ի լեզու ս-
ուրուց և երրորդեցոյ, ևս և ի լեզու յունաց և լատի-
նացոց։

421 Է. Լ։ Յոյժամ գնաց սրն մեռաոյ ի վերս, որն ա-
հակ ձեռն Կարի Թարգմանուածն։ և. եՀեղ փաստեալ ի հոյ
լեզու գՀին կանոնսն՝ սկիզբն արարեալ ի գրոցն մով-
սեսի՝ յասարի լեզուի։ վերն զի ոչ գոյին յայնժամ յազգի մե-
նաւոր ընդոյն ունաշանչ գիրք յունաց լեզուաւ։ զի նոքա ա-
քացանէր մերոյ ոչ ունելոց զոսմ յունական գիրս։ ոչ
ասացաք ի գլ. Խ։ և ապա դրել ի Ճանի՝ յարժամ բարձ-
նեցաւ Ն մեր յերկուս, արդեն պարանք ուսանել հայոց
գրոցս յունաց։

412 Լ։ զոր ի Թարգմանել հին և նոր կտակարանաց ի ձեռն երա-
նելոյն ասանոյ և մեծարգոյ լուսաւորչի մերոյ Ն մեր Ներսէսի գիրաւոր։
զոր գիտելիքն ինն նախարարք պանելոյն կարեն։ փոյթս յար-
մարել արամ արանթագոյն՝ սր ի մի լաստ սրուն
ազգին մերոյ առ գրագրեն։ * Յոյժամ Ժամի ասէ երանելի և
,, յանուանալ Ն հայոց անարարանն պանելի լիներ։ յարամ-
,, կարծ ուրեմն օրինաւորոյ մանանն մեր գրագրեանն գրասան։
,, և յաստարանն արարս յարանդակ ասարելանան դեղանի։
,, հանդերձ Ն ասանելոյց ուսուցանանն զրի։ մանդարանոյն

Գ.Մ. ԺԵ
412

„ Եկեալ հասեալ 'ի Յեռն երկաց հաւատարելոցն՝ հայրապետ-
„ քահանայ հայերէն ոճոյնք դոռան։ Լ'ինչ եր ոյնաւհետև ոլ-
„ առլիր ուրախութիւն, և ուրուանվայել տեսել հայելոցն։ Քան-
„ զի՝ սր Համբարձումն անգամ՝ ասար էր կողմանցն ա-
„ նոյիկ ; յարուցեալ՝ ամ՝ ձեռագործ պատելեալարծութիւնքն գար-
„ ծեցան, ուռուանայն վանդաստիի ամենայն իրացն եղե-
„ լոց իսլամուս լինել։ ոչ միոյն ժամանակաւ որոշեցեալ
„ ըստ ; այլև յառաջագոյն յաւիտենիցն, և ասպա նեկ-
„ ըստ։ ակնարեն և կատարածի, և ամ՝ ածառուր աւոն-
„ գաւիեցն։

„ Իսկ երբեմն զարի առեալ զիրայն հաստատուն, և համար-
„ ձակագոյն և առաւելագոյն գաղակերտութիւնն հորագիւտ
„ վերոյնն խմբելին ուստ ցանել և թեքել, և պարարաս-
„ կան քարոզութիւն անկա մարդկոն յորմնել։ զոր և ինքեանք
„ իսկ 'ի կողմանց և 'ի գաւառաց հայաստան աշխարհն յորդեալք
„ և ուղիղքն հաստանեին 'ի քաջել աղքերն գիտաւեն ։
„ Քան յայրարատեան գաւառին 'ի կոյս Թիրայն և քեզոյ-
„ սեռացն քրիստոնեից հոյսց ընարեալ դատաւիրանացն ։ Լ'նդ-
„ եր յինչ և մարդարեական, եղեալ եղբոյր անդ աղուիր
„ ոչնեալ 'ի ոան գաւառի ։ Որ և ուրան իսկ ունեալ նկե-
„ ղեալ միոմանս ձեռամբ զարծ աւետարանական քարոզ-
„ ել ։ դաւանելով 'ի կողմանս, 'ի գաւառս, 'ի տեղիս տեղեա
„ հայոսան աղգին գրոս կրան զաշոկերտեալն Հոնարատեն՝
„ դհատուցելոցս 'ի կատարումն գիտութեան՝ մաւոկանս և առ-
„ 'ի զոյգս զեկուցանելոյ ։ սրոց կանան և ոչնակ զիւրեանց
„ անանուն արգասիս էին, և պատուիրեալ կալ 'ի նոսին
„ կանանի ։ և իւրեանց անդրեն դատելիքերանցոյ ոգրու-
„ նին հանդերձ ամենայն ազատագունդ յանուկիրն՝ ուծե-
„ զն խնասաւելիքն վարդապետաց ։ Օ այսոսիկ զրն
կորիւն՝ սր էր մի յերեսնեն աշակերտաց անուն՝, և ականա-
տես եղերցն ։

413

414

415

Գլխ. ԺԵ.

ոչ ի գրչեան խրախճանաց և խաղաց, և ի զբաղանս սրուց զբաղեցուցեալ դիպեալ տարան, մինչև մուրճացն թաւշագեղ-նել չմիտս և դիտեն նոցա յարենաց իւրեանց.

Եւ Լոյս իրրև լուան նախարարքն Հայոց, անկան ի մեծ վարանս. զի ընդունել զշնչեալն պարսից իբրև զիմաստասէր և կամիցին սահմանել. և մաղանիլ ընդ յոգիերաթ զանոց իւրեանց. զի անասնաշունչքն էին. և վնասակարք էին զանց կիպրացեալ ապարատեան, որ ժողովեցին զոգս Հայոց, և ձանձանալոյ ընդդէմ պարենից. և ոչ նեղեալ նոցա կարէին Ժամին՝ աղաղակաւոր մարտի տեսանել. Այլ առնալուցեալ՝ ուկամայ գնալոյ ընկալան զշնչեալն, բայց ոչ վարեցան ընդ նմա իրրև ընդ ոգեղէն, այլ իրրև զ ուսեալն ինչ ասելոյ ի նիւթեի. և նա զոլորտն և զանաց, ոչ կարաց իբրև հանել զմիտս նոցա, ոչ ի խրախճանս և ոչ ի խնջոյս գաղուց, ոչ ի զբօսանս զրուց և ոչ յայլ ինչ. զի յաճախ ուրիշանարհանաց վարեին նոքա ընդ նմա. Այլ զի գալով նոցա ուրբ մի ծանարանք և քաջք իբրև փոնապի ամն երեքեր առաջագոյն շապուհ լոյս նոցա. Ցնդեալ հանեմատուեալ արքունի թագաւորաց մերոց, որոց հայեցուեան ի ի ինքն պատկառանս արիւներ ի տեսուլս.

Լուեալ եղև երբեմն գնալ ամեն շապհոյ թագաւորի յոյս ընդ նախարարսն. ընդ այս եր և առաջ՝ առնարաց մեկոց. ի տեսանել ի հեռաւոր դիւանանի ցուցց (ցի վայրի իջոց), որոնք գնեան գնեալ նոցա. մինչև ուրեմն գնեն ի խրատարար և ի ինքնամուա անդեր. և յաղանալ նախարարացն անանանանցն ընդունելոյ ընդ գժանարին տեսլիս, երիւցեալ լարեալ՝ գնալ հետ. Լարիցեաց գնա առաջ մեկոյն, և աւեր. արշաւեան և ոչ ամենայնիւ դարձեալ. զի ոչ այր էր, և ոչ կին. Լուեալ գնա շապուհ ցասմամբ. դու արշաւեա. զի գիտաց է յայլ պարսն բարուն տեղիս շահատակել. Ընդ այս բան նոր ինքն մեկնեան դիմանարացաս առաջ, զի ոչ ոչ գիտաց նմանեցոյց գնա շապուհ, քայց լուռ եղև. և ապատեր ուռնի՝ զանան արքունական հանարանաց նոցա անդրին դարձուցանել ի նոս.

Գնա սակաւ միոյ դարձեալ գիշաւ ուցաս գնալ յոյս վարանցեալ (ցի վայրի բազմոյ) ի լանջուան սեղեր. և ի մանաւանանել գնալ ի լամբոն վէ շրջապակեալ սանդեն զվարանս, ոչ հարկեալ լարեալ՝ ի ամենայն անցանել յամանց փոքր մի. և նոցին ուսարանեալ պարարեալ գնա շապուհ. Լոյս մինչև նա այսր անդր արշաւեր երիվարաւն, և զայլ իւր յանձեալ՝ ինքեր էր փախուեան, ասեալ մեկոյն ուռնի գրաեալ՝ ելեալ ուռ նա, և ասէ գնա, ուստ հայր քոյ և ամենայնքեր զանկիսեր. (զայլ ասեր, զի որբոյնիք իբրև գնեն պարանեն զնոսր). Լուսն գնա շապուհ՝ Մինչ այժմ գնա

(Ի՛նչ ան-
417 առակ, և փուքանա անցանել ընդ հուրդ։ զի և ես կարա-
ցից անցանել զքեզ։ վասն զի մի իմ յառաջեալն խրատս։
Յայժմաւ ծուլս արարեալ զիս առանց՝ ասէ ցիս զարհու-
մարհանաք։ մինչև այդ քարինք եղեն։ զի ես յառաջագոյ-
սանի ասէր։ յայժմաւ եկաք ի յոր ցուսաց։ ասացի զնոսա զարա-
շուրել ի քարուսս։ և դու ասացեր ցիս։ դիմաց ի ի քա-
ղաքին շահաստուրել։ զոսկ զանց զմեկոցիս կոչեցեալ։ զիւսաք-
գիս։ իսկ զայ զայժմ անսանես՝ ոչ են քարինք։ այլ հուր։
զոր դա՝ էրքեն զնոսա պաշտես։ ապա ընդդէմ յարուցեալ ի նոցն
երկնչիս։ և զիս յարդուես յուաջիկ։ Լոյս ասաս ասէ ցնա։
* ապրդ՝ եթէ դու զմեկոցիս կալես դիւսագիս։ ես զասուա-
ծոյ։ նեանոգ կոչեմ կիամարդիս։ Լոյս զայս առասեալ՝ մարա-
կեալ զերկնիցն։ և ասեալ ընդ հարս երգեալ ի հայիս ծաղ-
կանց։ և զերծ ոգի զգաղուհ։ Լոյս զիտացեալ՝ թէ ոչ նոքա
ամա լապահ վն նախասանացն։ խոյս ետ և գնաց յոտ իւր։

յերկիրն մանաց։

Յայլսամ նաեւոգ ի եւ դեպ եղեւ խաղալ լաւոյ ընդ նոսա-
բարան զնաղ գնդակաց մանանա։ ի ծիրանեղանանի։ (սր
է. ուն մէրատոր)։ ոչ շաւասոյ նախարարս արծրունեանց եր-
կեցս եկեալ զանգաւոն ի շաղոյ։ Լուսաբարացեալ ընդ ոչս
շաղոյ։ իսկ ի նոսա արդանարհեալ եղեւ պատիճ իւր։
Եաց նամ մանանան։ և ասէ։ * Ծանիս զքեզ ։ Լոյս պա-
տասխանի շաւասոյ քարանեալ։ և ասէ։ * ոչ նանաչեմ
։ ես զնս ոչ զարոյսարդն ի սերմանն սանասարոյ։ և ունիմ
։ ինքանուանեմ։ ընդ եղբարս քոյ զարդանն արքայի հանուս-
։ բեր։ սեղ և սնուցանեսցես զմեզ։ Լոյս ասեր առ ի
դուցանել։ մեզ ինքն ի ազգի ուսանել ի քոնս զնս ծանանալ
յոգոյն։ սենեքերիմոյ սուրբասանանոյց արքայի։ և սնուցամբ
իսկ ի նոցանս պատուելոյ։ սակ սենեքերիմ ունանել։ գնդ։ ա։ գլ։ ե։ երես։
98։ և. 180։ Լոյս նոյն ժամանն մեկնեալ ասեալ՝ խոյս ետ ի՞նչ իւր։
Յաւսեր միսամ դարձեալ յայժմ՝ ի ինքնայս սերախանն եկն
արքայ և նախարարքն։ խորհուրդ հարգմանացաց այլ
կարգի՝ արքեալ փոքր մի՝ սկսաւ շամբեալ ընդ ծիրարանալ
կնոջ միոյ։ ի որ բարեկացեալ լաւոյ հրամանն ետ ընդու-
նել զնս։ և ոչ հանել յառանձին սենեկի։ Լոյս իբրև գիտեցին
՝ի վերն նոր ապատասուլս արքայի։ ասարեալ նոր զազ իւր՝ ի վա-
զանուսին զոր ունէր ընդ ոչ խոր՝ հայեցաւ յերեսս նոց։
և նոր զանի հարեալ՝ ի հայեցուածոյ նոր՝ կասեցան ի սա։
և սկսան՝ ի նոցն համարանկեցաւ մեռեալ՝ ի նոս ձեռն։ զի յոյ-
լոյսն նոցանի զիարձ սանեալ կերեալ զանգուեն առն։ և նա
ունկնալ գնաց՝ ի սան՝ իւր։

418 Ի՛ սոնի ժամանակի հայոց շարհոյ յոգեկրա ոգրայ։ (Մեծոց։ գլ։ ի։ 39։

Եղիշէ 14։ Բ. Մակ. 4։ 38։

Գ. Մակ. 4։ 22։

պարսից լալայց. Հայրենասէր մեծ. Ի մէջ քրիստոնէից. Եղբայր
յիրաւամբ Տի, զգաստանալ ի նոցն յայտնելոյ ինն ասելոյ։ Բայց
զի սէրն արդար. Եղիս այնոցիկ կարգմանց ընդունելոյ առեալոց
յԴի անդ զաստուածն մի, զի ի կրակարան։ Զայս երբեմն ապա
Եղիշէ այն յաղիւսաթ, զայլայլալ նոր ընդհանրեան պատանեաց
Գրամանի եդ ի մէջ նոր, զի միաբանն շինեցէ զայն, և ի
նոսին ապարանսն երկիրպագեն հրոյ և արեգական։ Գ. Մակ.
ընդդիմանալ նոցա զամ՝ եւ պատանեալ զնա առաջի իւր։
և հրամայեցին տալոյ և առնելոյ զրամ՝ եկեղեցեաց քրիս-
տոնեից, զոր էին դիմն պարգեալ։ և զերիսի հաստատեալն
արքայ սատակեցեալ՝ զնա ոնկնալ չարչարանաց զայնոսիկ
սիրի զոր դատանէին։ զԲ։

Եւ յայնմիսի նախարար մեր պարսից դանդանանան՝ քրիս-
տոնեայ։ ի Ծաղոսկ։ և այլ մի Ծաղոսան ոմն ի նոցն ազգի Հա-
խոն երևելի՝ սպանին։ անաւեր։ կոչիսցի և պատա՝ եւ բարձեալ
առնելոյ զի քրիստոնեութեան հաստատեալն։ Եւ զայս կարգս ի ընդ-
արքայութեանն մեր քեռիանին մեռան։ և եղ ի լուսոյ անխնամ.
գոյ։ և զեւ ծիլոց մեռանելի յարդարեալ եւ ապարանք։
Օ. սարեսին զոյանդի ոմանք ի վիրանն։ զարդ կարգեալ տե-
սանել յայտնաբարս։ յաղագ։ ԺԴ։

Եւ հաւեալ սերն տանջանաց հայրենասէրն մերոյ զայրագին զարդ-
յաղիեալն։ և սնեալ՝ թէ զի քան զոր տառեալս բարձ-
բանեն լարի, վասն հաղեալ ի ինեանն՝ հոգ՝ խարեցեալ զարա-
ձեն մեռանելոյ։ և զի աներ հանդարձանալն ու յայ-
կերա։ փիլիպոս եղեալ ու նա։ և պարտանոն արկեալ առա-
ջի զիրոյ զարդս՝ նոր։ յայտ արարեալ նմա։ թէ յերկարել
այդոցիկ նեղանեցէ՝ զիրաքին հանդերձն ոչնչ, զոր միանգամ՝ ի
ոչնչանալն նոր։ ին։ և զայս հանդարձեցայ զնանանալն հա-
լածանացն։ ոչ զբեն պատանիչ արարացոյ և ասորոյ ու-
սանանանալ։ Գործք։ Բ։ Գ։ 42։ և Սաղ։ Գ։ հաղ։ 2։ եւ
Լսակ զիրացարդս. այնր երբայն։ սիրն մարուեալ ենիկս։ Գ. Մակ.
թէ ամ օր էր այս մարտանի, արժան հանարիմ խարել ընդ-
նմանեալ սակասաց առատանոյ։

Հանդիպ։ Հաւատոյ Քրիստոսի։ խոստովան դրեալ արքայաց, և ի
կենդանեան սրբոյն վրեանիսի, մի սեն ի հաստատեալ հոգա-
լարացոյն հայոց եւ զգաստաց խաղ։ սրդ։ անուն էր մարդոյ։
ի կնոջէ հեղեանաս իշխանի միոյ։ ար էր ոգ էրկրորդաստա-
սոց, և կոչէր մարանեան։ զի որ Տի։ Լոս զի էր մարդոյ
կին քարեպաշտ, խրատէր զոնանս սիրոյ սերմանել ի ազգս
ցանել։ Տի անդ զքրիստոնեսն։ մինչև եւ ելել և գնալ և
շինել։ վեկեցիցն։ և ոչնչանի յարգելոյ զայր իւր։ մինչև.
զարմացեալ և վնա ի հաստատս։ Լոս։ ու ինքն մարդոյն ելեալ

մինչև

Է.Ն. ԹՎ. ծախուց բարի փերունք փոխանակէին՝ եթէ ոչ զերիւ ուրիշ. ըստ մի՛ եկաց նշխարն նոցա վկին Հոգին. և նշխարքն կարգեցան ըն_թանկութք. Յետ մեզ նոցա մարմնոյ զնացեն յուխտ յեկեղ և յուղ եպ. անդրէ՝ խնդրեր յոյ արժանի ասենէ զին յարուց կամ՝ ի ժամանց իւրոյ յաւաքման քահանայութեն. և նոյն նոսա նոցա յանզգամնեկ արդարոյ իւրեն. և կոչեաց զնա մեն_րութեամ յանուն հաւատ. որ և բարի վարուք զարդարեալ՝ ձեռնադրեցաւ քահանայ. Իսկ յետ սրբոյն նորա մարմնոյ ի մկրտին առաքն իւր կրթութենիւք ի գիտս հաւատոյ, զոր իւր եր շինեալ. և անդ եղբարց մանկանց փոխեցաւ առ Տէր. Յետ մահուանց որինակ ի բարեն յառաջացեալ և_ղեալ՝ եհաս յաստիճան եպիսկոպ. և իւրով ամենայն վար_դապետութ. աւուրս եւ առաքելոց զհաւատս քրիստոնէից աշ_խարհ. զոր և պատմեալ են ամ բազմութեամբ կարգօքն, եկե_ղեցեաց, վանորէից, ևն.

Իսկ յետոյ զնացեալ յաւարտումն ի տիրապետ. բազում, որ էր անթիւ ժողովրդեան սուրբից, պահելոց ընծայեալ զպա_տիւ յաշխարհի այսմիկ, որ զհնազանդն էր. և զայս սպառ_եալ՝ խնդրեաց ի յաշխարհս ասուեալ եւ զհրաշաբան առա_քինութեան, և սրբութեամբ զհաւատեալս, և համառօտ ասէ և խաղաղութեամբ զնոյ հայրենի յանձանց՝ զնոյ մարմին թելադրեալ. և նա կատարեաց զնոյ. Յաւելեալ ապա մարմնոյն ընծայեալ ի յաշխարհն՝ եկն առ Թեոդոս, և պատմեաց նմա զնոյ. Էր որ աղախնեալ կայսեր՝ հրամայեաց նմա խնդրել մեծամեծ զօր իւր և հասին. և նա խնդրեաց ամբողջանալ՝ զպայման ծովուց աշխարհին, և շինել ի նմա հրապարակ եկեղեցի. զի ընդ հաւատացելոց աւել զնծայելոյ մարտիրոսաց. զոյ և ա_րարիչ իւր. և ժողովեաց անդ զամենայն նշխարս նոյն. որպ_ւսումն թէ եկեալ հոգիս հարիւր ութսուն հազար. զոր որ և զմիաբան սիրոյ բարեպաշտութեան, զոր եդեալ ի հայս, թե_ղեալ նոյ մեծի զանգս Իսկ եկեղեցւոյ յաղագս այն մեծամեծ_ացն, կամ Է ամբ նորհեալ. այն է քաղաք մարտիրոսաց, կամ քաղաք սիոյ. Եւ յետոյ մահուամբ հեղեալ բարի վարուք փոխեցաւ ի հանգիստ ծերութեան. Օգնական բա_զում էր գրեալ ասկետի ձեռնարկ. Գիրք. Է. Գլ. Ց. և բազ_մաւիճ զաստուածային ընծայեալ նմա ի Խոսրովայ մեծ և յաշտանակէլ.

419 Գ. Յեա զաղափարեալ հանդիսատեսն Հոմիոպակեան յաղ_թերգն՝ անցեալ ի մանկունս Իւ զոյն լուեալ ըստ որ ես ու_ր... որ Թեոդոսիոսի ի մի Հայոց աշխ. Գ. փութացաւ զհար_ան. Իսկ յետոյ խոյսեալ եկեալ ի Հայս զգաստ մի առնելի ի զօրացն ազգաց, պատուիրեալ զպայման նոյ փո_

բոյսն, զի կամեալ փոխարարեալս և զիմաստունս Հայոց տարդ
զի 'ի պարսս, և ինքն ուսանելոյ ընդառ վարդապետն 'ի
սիրոյն։ Եւ յայնմ ուսեալ յարատ եկեալ նոր անդ, մեռաւ
Հայոց ենք յաղկերս։ Եմեն սուրբ և ինքն ընդարձակ տարանա
գաւառ 'ի Ծառայիցն յաղկերտի։ և Թարգմանեաց զիրս։

Երկրորդ։

Զբան լուանն նոխարարքն Հոյոց զմահն յազկերտի և զարա
հոյ։ և. Ճանեան զոր միանգամ պատուիրեալ էր զարտա
զրարարքին իւրում, ժողովեալ 'ի միասին՝ ընարեցին իւրեանց
ազգատոհմն Հայոց զներսես Մեհրանայի կամ Մեհրանոյի՝
զոյր ասեն։ և նոր ուսանիցուք զամարեալ զլոյս Հայոց։
Եռան պատերազմ 'է. մեծի գնդին արտաքոյ, զոր խոցեալ
էր շապհայ։ և Հալին զնա 'ի Հարանեան տարանիս ընդ։
Յորմէ վայրի վարոյ զորագլուխ պարսից տեսեալ Թէ կա
ասին զորք իւր։ և զի սատակք ոչնչանն, ասաղեցեալ յա
լանի քաշեալ իւրոյ։ և եմուտ ի մէջ զարսոյն Հոյոց։ և
միոյն ինչ գործեալ էր, եհար առ նոս քաջ սպանդանին
սղոյտ՝ էրեն կայնաին։ և Հատեալ զաջ թիկունսն նոր ընդ
ինչ յերիսարին։ և երկոսն սատոյ տանեալ՝ եանց գնացին։ և
վիրաւորք զրաց նոր սրոյ փախուստն։

Զինա սպարդին ցրուեալ և մեկնեալ 'ի միմեանց տոխարարքն
Հոյոց նոսան յաղթելոյ իւրեանց։ ուրեմն ելեալ մեծարքն
բարեալն ևս ելին 'ի ելիրնս և յանմատոյց տեղիս։ հրա
կանեալք յերկայնոյ վասանոյ ազգալին պարսից։ և այր իւ
բարեանելոյ զանձինս սրբարարանին ընդդէմ Թշնամեաց։ Եւ
այսու աշխարհս մեր սրանոր էր մեծացեալ 'ի բանին պարս
սից։ լցան նոր խաղալեն։ և ասացուցան յոսմ բարեկար
գուանեն ոմն երիս։ և այրեանն անցք նանապարհայ ռա
միկ ժողովրդեան։ և խոսեանեցան առեալս։ Ասեն.
ասանդ զի վասամ արքայ պարսից՝ ի ղրեալ բարեանացուն։ և
լուսանեան կենդանեանս։ 'ի խնդրել զանձն վերիսաց 'ի նախ
բարաց՝ ելեալ զասն ընդ Հայոց։ 'ի ընանկիս։ ոմն։ և մեր
'ի վայր սարս գնամ։ Եւ Թեսեան։ 'ի բանին յանեալ ևս ա
բար ինչ ինչ գնա։ բայց քանզի եղև Հաղասանի 'ի մեջ նոր
և դիպեալ՝ զնի սատակ պնդրի։ զոր մեր երկոր զրեն ոսկ
բատ։ Ժամանեց։ գնդ։ Է։ դ։ Ն։ ոչ։ ևս։ յանել տանել։ ինչ
յայն։ և մա։ պարարիկ ասն խալանացին։ Ա։ ։Տ։ Թեն։ խա
։։ զաղանեն։ ասանելոյ մեր։ յայս (։։։ասանց։ ոչնասիրան)։։

։։ 'ի բանին նոր Հայ։։

Տեսեալ մեծին սահակայ զնամ։ զարիս։ Զին Հոյոց 'ի մեծն բան
նի։ պարսից։ մեկնեցաս։ սեան։ առեալ։ 'ի իւր զանն մեծարան
և։ զիսանանս։ իւր զերեսին։ զմարան։ ոչնանեան։ և։ Զին։

մեր։

[։։ մ։ ։։։ 419

[։։։

[՛, մ. ՀՀ. 120 մեղաստեղեան՝ ղորդիան հաճաղասապոյ մասնիկնեի։ զոր և. ՛ի
փարժ ուսման պարտուղեցուցիալ էր կրունելին՝ ը առելոյ կո-
ղեան։ և գնաց նոքաք յարեմտեաս կոյս ՛ի մանն բաժնիյու-
նոց։ զի խաղաղութիւն էր ունդ։ և սիրեին ՛ի վրայ ոյնոր մա-
ոին յոյն և հոյ վերակացուք։ ՝ոգ ասացաք տերն։ 494։

[՛, ՄԼ նախարարք և իշխանք հոյոց՝ որք կին յայնմ՝ բան-
նի, ոչ ընկալան զերանելիսն ը արժանեալ նոցին։ քայց
էին ասկուք ոմանք ՛ի նոցանն։ զի մանչ էին ընդ իշխա-
նութիւն առաջնորդութեան հոյիանն կեսարիոյ։ ՝ասն վերա-
կացուք յունաց արդեսլին զեն յուսուցանելոյ յոյն յոյնիկ
զերբ հայոց։ զարմինակ և ՛ի սկզբան իսկ ՛ի կամել մեղ-
ոոպայ քանալ անդ դարոյոց՝ արդեսլեալ էին։ [՚ա. ՝ոգ երեսի
՛ի կարգ պատմութեանն, զոր ասեն խորենացին։ ՄՀ։ 54։ Ա
57։ ոյր արգելումն եղեալ էր ՛ի հրամանէ թագաւորին և
հոյիանն յունաց։ կարծելով նոցա թէ այն նշանապիրքն, զոր
հնարեալ էր մեղոպայ, իբրեն անհեթեթ ինչ։ և կամ թէ
դուցէ ՛ի պատճառս այնորիկ՝ հայք լեան կասեցին յուսա-
նելոյ զարարութիւն յունաց։ և զասացին զինուորքն նոցա։
[՚երբ նաեւ սքն ասոհակ, թէ ոչինչ իրիք կարէ հրաման-
յուսյանելոյ զիբարեացուս յունոյ, իարհոյ ըզ արարեալ ը նա-
խարարաց սմանց՝ որք հաճեալ էին ը նա, առաքեաց զսքն
մեղրոյ հանդերձ ուղղեալաք, և զարդ ամ զբերցայ ի թուն
իւր ՛ի կուսանդիանապլիս։ գրեալ թուղթ առ կայսրն թեո-
դոս փոքր՝ պղորեն։ * [սոյնպարերի կայսեր՝ ՝ն իմում՝
,, սգոտաս թեոդոսի, սահակ հայոց եպիսկոպոս, ՛ի ՝ն՝ իրն.
,, գալ։ [՚երեսի, զի համբաւ ներուեցեալ մերոյ հաճոյ է
,, ՛ի ներքոյ լուսեալ թիւրեսկոպիդ։ ոչինչ որոյ յուսալով՝ ՛ի
,, դիմումն քոյոյ ելարարեալ քոյ՝ դիմեալ ապաւիներցայ յոստ
,, ձեր։ և ոչ հանդիսանիցոյ ընդունելութիւն յիմում վիճակիս՝ ՛ի
,, հրամանէ վերակացուացս ասես։ այնպես ասեցելոյ զմեզ
,, մեզն. ինչանոգիրս ունգամ ոչ ընկալան։ զոր եբեր նոքա
,, ոյր՝ զոր առաքեցի առ ձեր բորկոթութիւն։ բայց եմ
,, անգամ ՝ն՝ նեալ դարս յասարուց ՝ն՝։ [՚որ՝ հաճոյ թը-
,, նեցի՝ ՝ոգուն՝ մերում ոչ ունիցեան ասելոյ զմեզ՝ ՛ի մե-
,, ղում վիճակիս։ և հրամայել ընդունել զմեզ և զվարդա-
,, պետութիւնս մեր։ ՝ոգոյ լեր։

[սյնոսկս դրեաց և առ պարարարն կոստանդինուպոլսոյ առ-
ուիկս։ որ էր յանկ ՛ի հայոց ուզկէ ՛ի բաղարքն սեբաստիոյ
(՚ը ՝ոկրոսաց։ Ղ։ 20։ և ը ՝ոլոց)։ և ազաղեաց զնս մեր-
նորդ լինել։ ոս կոյրն։ ե. էր օրինակ թղթոյն ոյս։ * [՝ոս-
,, հակ եպիսկոպոս հոյոց, վարդապետ մեր սուտիկոս՝ եղեալ
,, աշխարհաստուա դրանդ, արդեսն թէ ողջոյն։ [՚ուսուցեալ

«Ի մեր սրբութիւն՝ առաքելի զուսուցող մերոյ ուխտարկեալ
«մարդոյ, և զնոսա իսկ վարդեան։ ոչ պի՛ Ի ընդ քո՛ Ի գա-
«ցանն գաղեսա՝ նեզուն մեզոյ, քարեխօսեալ առ մեծ
«Թագաւորիս՝ ողորմեցես մեզ՝ ոչ արդարեն հզաւոր սի-
«ոնի։ ոՀՀ։

Օ՝ սոքա գրեաց և առ արևելեան գրագիրս յանեալ սնուցա-
ցին։ զրնտանի՝ Ի ջրերն մերմանի՝ ոչի և մնալեմ։ և որի-
նակ թղթոյներ այս։ ՈՀՀ։ Զահեակ եղեալ հայոց։ քանի զարմա-
«ի սնուցանիս ինքեալ։ Շ՝ որոշ ուրեմ՝ յաղագս զրեալ
«պատարանեալ մեզ յաղագս ենի։ Վասն որոյ պարտաւանեմ։
«զի Ի հայնոյելոնս մերոյ նեղանեն առաքելի զուսուցա-
«նողդ մեր զմերոյ։ և զնոսանն իսկ զվարդեան Ի գաւան
«սպանեն։ և ասացեալ զբան բանիւ՝ մեռուցու լինել նա-
«նատրիոյ։ ոՀՀ։

Խոր.գ.57։ Ե։ Զնոսանսն՝ մերոյսդ և. վարդանայ և սրոյ Ը
էրբեն։ Ի մերիսին՝ մնասցին առ սնասելոս զնոսանն սահ-
հայ։ և. ՝ՈՀ սիրալ ընկալեալ զնո՝ բարեսէ մեծապանս սրաբ
գնոյ մարդոյ։ զի և յանապատոյն իսկ չոբ առաքեսեալ
և իսասասելն՝ սարա հրեալ եր յոյժասիկ իրմանս։ Լ՝սրս
գրեալ սնասանոյ թուղթն առ իսրոյն՝ ղաղոյց՝ սամ։ ինանս
զարտասանս սոյնն և զս զիասարութեանն։ ասղանալով ըն-
գենանի՝ ինչ ինչասեալ։ զնա և զվարդան ընդ նմա սիրով։ և
սարսեր սիմանոյ։

Լ՝ և իրբև եառ հրամանն՝ Ի կայսերէ՝ առաքի։ զնոսա առ ինքն։
հաստատեալ զոչն մերոյ թուղթ՝ Ի մերիսին առ հեղինն
սիսակայ զբաշխանի աշխարհաստ Ի բոց հոնդերձ գրեալ։
նոցին՝ որ կարեր զնանալ։ և ապա յանանն սրարքեալ զոչն
մերոյ և զվարդան զնանկան գերեալս։ արամ անսան եր
գինք կամ դնելի՝ յաղագ հայոց։ յաղագ զնոս փառաց՝ Ի
կրաանդիմաստրոյն։

Հասեալ նոցա՝ Ի քաղաքն՝ յանդիմանն հզին առաջի կայ-
սերն։ և մեռուցին նամս զնեալ զոչն սահակայ։ և պատ-
մեցին նամ զնամ սոցա հոնն հայոց։ եւ և զաքանչելիսն որոյ
գաեալ եղեն հրանարդիրք մերոյ հաստատեալ կայսեր Ը բանա
թիւնայ սոչն սահակայ։ և ընդ բանս սոչն մերոյոյ։ ա-
ռաքեաց հրամարանս առ սնասելոս և առ զրի յոչն մե-
ծարեալս յանդանել զոչն սահակ։ և ինչ տալ նամ գա-
բեալ հիշեսնս ինչ իբ Ի մէջ հայոց։ ոչ վարեր սրգեալս
կապան կեսարս։ և սալ բանալ դարոցս հայոց ընդանի
յամ գասեալս։

Հրամայեաց և չինել զարանաբ մի յանանց Ի հոնն հայոց Ի
բաժնի անդ մի ընանկոյ սնդեն կայսերական զարաց ընդ-

[Գ. գլ. 420] գիտ որքանապայն պատուոյ։ Յետ սորա նաև զվարդան կա-
սկայ տարատերեան 'ի մէն հայոց հեղինաց յոգոյ մեռանի։ Մա-
հուանէ և սատիկոս պատրիարգ ընդ նոցանս զիմաստն ելն
սահակայ, և սեղեկացեալ ամ իրաց՝ որք ինչոն ի հայս,
եւ ի իւրում իշխանութեան ինչոյն հրամանն սկսի սահակայ։
և կացոյց զնոսն մերաց բարեբանպետ, կամ լաւ խրատեաց-
ուցն՝ եկեղեցասիրեալ։ Յետ մի ուրուն խնամութեան նա-
ղին գնացին գոտ յոյնք աշխարհաց, որ 'ի սկզբանէ ա-
կուսիս գրի, ոչ թէ գերզգոն ոչիչ։

Զայս ամ ընդ ալեալ սկսին մերոպայ խնդրելոյ 'ի պատ-
ուիրակէն ուստ ինքեան զանգաղիր և զշնորհաւորական օրի-
նակ ամենայն ի թարգմանութեան։ և նա խոստացաւ-
նել և առաքել։ Յետ ինքն մերոպ յեռ կատարելոյ զասե-
գիս հանդերձ վերգանու զարձու զառաքեալ մի ծամ և որ-
քանասուր կարգ 'ի հայս, առեալ թուղթ և 'ի կայսերէ
և 'ի պատրիարգէն ուստ ունն սահակ։ Զորս մի երկուց իրաց
մերոգիր լինէին նոքա։ մի թէ ընդդէմ զառաջինն յաւելու-
թեամբ 'ի քառեն պարսից բնակիչ քան 'ի յունացն։ և միւս-
սն՝ թէ ընդդէմ առ ասորս և առ ոչ ոչ ասագանեցան 'ի
գիտութենէ, և ոչ առանձինս զայս ոչ ասկերեան, զոր վանա-
ծանեցուս 'ի յայտնի ամի գիտի գրոյ, այն է յամի ՌՄԼ.407։

Զոր ի պատճէն թղթոց կայսերի՝ այս։ * Խնդասկալ թեոդ-
դոս ազգաւոր և կայսր հռովմայեցւոց, մեծի սահակայ
եպիսկոպոսի հայոց՝ ինդալ։ Հաստատեալ միք տեսանել զգ-
թեալդս՝ զերահասու եղոյ գրելոյս առ 'ի քէն։ և մե-
զագրեցաք լոյժ, զի մեր սրանչ միտեցար զհնա հեթա-
նոս թագաւորի։ և մեզ և ոչ թղթով բաւականացար
ծանութիւնս։ և ուստեղ յայտ մեզագիր եմք, զի ար-
համարհեալ զնորաստարմիս՝ որ 'ի մերում քաղաքիս, զա-
ստրուց ունեղ խնդրեալ զմեռանոց գիւռ։ զոր ոչ հա-
ղեալ ետ ընդ մեզ ժուռոյեդ արհամարհել զայդպիսի
ուսանելոյդ։ բայց զի լեռոյ պատուոյց մեզ մերոյ, թէ
կատարեալն սրմեանցդ 'ի հնարհայ վերնոյն եղեալ, գրե-
ցաք՝ զի մեր վաղեալ ուսցին, և զքեզ պատուիրել ընկալ-
ցին որոշեալ արդարոն վարդապետ խրատոյ՝ հանդերձ
եկեղեցոն կեսարու։ և գտանիցք և ծանիցք յարքունատ-
ենչցին։ և հրամայեցաք քաղաքս շինել յաշխարհիդ հոյ-
ոց՝ յապահովութեան ձեզ և մերոյ զորոյ։ և մի քա ոչ ոչ-
ոչ՝ յապահովեալն զվարդան զարդիոցեալն զայ։ և բա-
ռաքեալն զարատեան զվարդան զարդիոցեալն զայ։ զոր ոչ
ոչ՝ զանցին վարդապետն զլինցք զմեզ։ ոչ՝ թէր ॥։

Եւ զարինակ թղթոյն սատիկոսն պատրիարգին էր սոյն։
* Սատիկոսն Քրիստոպոլիս Եպիսկոպոս կոստանդինապոլսի։

,, եղբօր սիրելոյդ ի աւետարանի՝ առնիցես ինչսն Հայոց ի
,, ձեր խնդալ. Թագաւոր զոհասիրն ոչ մատաղեսցէ, ա-
,, զգաց քեզ բարեհաճասցէր ի մեզ այնչափ բարեաս-
,, ցուս ազգի. այլ ապուռ ի մեզ գրեսցես զ Եղջերեանս, զ
,, զ կանխաս. յիշատակեցեր զանիրաւսն զ զիրդսն և զեր-
,, սինի եղանելեաց քոց Տարց։ ,, առասել բեր տո զաբ-
,, մանակի, եթե զնոցա թանալ զաղելոցն եկեղեցոյ ըզ-
,, Հայոց մեր ոչ յանձնեսցես, զ զ մեզ սենեկապան
,, մոլորաղարեր, այլ սակաս և ոչ քրիստոնեացք ես ը-
,, հանարք ալեարս ի նեմ մշակաց ասասի. ասասի և ասկի
,, բեղուն կալեցին զնա. և ձեր զանց զնոցս արարեալ կա-
,, մեցարք ի բռնութենէն ոչնց զանազան ծարաւոցն յարգ-
,, ցասցանել, զեզեր ամենաբիսին ուրեանալ զանազան ոչխա-
,, ուեղեն քարեաց ի ձեզ զնուրս Հոգայն։ ,, Ը զ զ զ
,, ազգս եմք։ Լսեալ արդ Հրամանաս թագաւորին զարաս-
,, զի տաճաւ լեցի ըզ ի նշանաւոր զարդարանաց զանդամոց
,, մեր. և զ զանազգ ազգութիւնսդ կամ՝ հաւանել (զ հա-
,, ամենազգասցուն), և կամ Տալանել ի քանին վիճակիդ։
,, և զաւանաբանալ ի քեզ զմեզոյս ձեռանալոցաք զմեզ ենք։

,, զիմաստասիրս ,,

Լսեալ զբեն մեզարարոյ և վարդանայ ստրատելատի ի մի-
զանանի՝ զ զանն անդ զարդարեն անուանիս. զի ընկա-
ղեալ հարս զՏրամատակ կայսերն՝ գնացեալ էր ի կոստանդ-
Հայոց ի մեան բաժնի յաւեալ. և մեռ ի սահմանս յանդ-
սեն ամենաբեալ ոգեսեր գալոսեան զբեն մեզարայ։ Լ-
ռեալ ապա զբեն զարդարանի ազատեցուցանել խարդ զարս թեր.
զեալ էր ի մեզանի, ելն ի Հարս։ և գտեալ անդ զբեն
սահակ և զանանոյնս ծանեալ զնա զնա։

Դանեալ զանդանի մեռն ելարի անուանիս կնաբարել 445
զՏրամանս կայսերն։ և մարդեալ զիշխանս Հայոց, Ը նա-
ռն և զարքունական յանաց, և զերիկանս, և զիրիկանս,
մարդս Հանանանք ես ոչ ընդունել զբեն սահակ երբեմն
զերիկանաց զբեն մեզեն։ և Տրամանեաց նոցա ելարել
զարքաց զբ ուսանելոյ զգիրս Հայոց։ Լս ինչն ը Տրամա.
նի կայսերն զնեաց ի զասանին կարոց զերեսաստանին,
այն և երդաստ։ զարի յերկար զրն խարեանցն։ Ը։ 39։
և պարկանս։ զն։ ասա։ Ը։ 5։

Լ.Ա.գլ.

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ծ Ա Ս Ն։

Հայոց թագաւորութիւնն վասն պարսից ի վեր հարց։ և մարդ
ուրն ոմն մարդապետ դարձեալ հերետիկոսական յայտնութիւն
գեղեցիս։ և հաւատացողացն նոր կանոնագրութիւն
գրելոյն սակայն։

422 Եռն վասնզի արդարոյն պարսից, որ զսուտն և զ-
ամենայն ատելագոյն էր ի հարատարհալուն զանազան
սանդարամետ հայոց ի քաջութիւնս, հասակ
յեսայ վասնակիսաց յետս հոգանելոյս։ քանզի տեսեալ նոր,
թէ ի հարեւանցեալն անդարձեալ ոն ի շինութիւնս, և հոլովք
ազգաւոր լիով ոչ հաստատեն, խորհեցաւ բազմաբարեաց դաշա-
ռել։ Լոյս զի գիտէր, թէ աւանդ ձեւոնտաւ ունելոյ ինքեանց
զանարգագոյն հայոց՝ ոչ իարն զայս առնել, եթէ ի մտի խոս-
սիլ ի նոր ի խաղաղութիւն։ Սկսեալ իրն հրեշտակն առաքեալ
առ սմանս առաքեալ բազմաստուն, յորմէ գնամ միջնորդ
հաշտութիւն լինել։ ուստ նախարարքն, խոստանալով մեռանալ
գայթիւն՝ զոր ունցուցեալ էին նոր ինքն գրոս պարսից։ ի. ս.
ոգեալն միայն։ այլեւ թագաւորանալ ի մէջ հոյոց զորդի
վասնիշապհոյ գրատաշեն։

Հաստատեալ ընդ այս նախարարացն՝ առաքեցին հրեշտակն առ
աստն սահակ, և կոչեցին զնա ստիպու։ Լոյս նոր իրաւացի դա-
սուցեալ զինուորիս՝ եմեալ զաքն մերոյդ ի քաջութիւն յանաց՝ ի
դանն շարաչանք՝ հոգ առնել յորութիւն և ի բիրաւութիւն։ ի.
աս նամ զեկնեսս. Թառանս իւր՝ զնոցանակ և զհամարս
պեան։ և ինքն առեալ զիորդան ստրատեղան՝ գնաց ի ծն
ոգարարանն։ ուր ժողովեցան ամ նախարարք ամենայն քաջութի
ի վարարարան։ և խորհուրդ արարեալ ի միասին հան-
գեալ սահակաս զոր քանի վասնզի սրբոյն պարսից՝ ուստ-
քեցին առ նոս զամենայն։ ապէս և զնոցանն ստրատեղան։
և խոստացան նմա զհնազանդս սէր։

Ինքնաժամ և վասնզի հաստատեալ զհաշտութիւն ի մէջ իւր
և հայոց, ետ թագուն սր յիշելոյ բնաւ զանազանս նախա-
ղարարացն։ և ի խնդրոյ նոց և ըստ խոստմանն իւրում՝ թագեր-
ցոյց ի մէջ հայոց զարքայն զորդի վասնիշապհոյ՝ սր ելս յայն-
ժամ իրր ուսեալ առնոյ։ և փափուկ զանուն նոր յայ-
տարարեալ՝ առ ի յիշատակ նախնեացն իւրոց արքայորի ասա-
նեան։ և հաստատեալ ի նա զաշխարհն հայոց՝ առանց դնե-
լոյ զաք ի պարսից վերակացու։ Ինքն և վերադարձեալ

Խոր.գ.ԿՁ։ Նիկ.գլ.

Եղուկեցաւ աշխարհս մեր, և մնաց յանգաստութեան ժամանակ մի՝ երբեմն մեր։ Եւ Ասէ սոքա՝ որ մնաց ի բանտին յունաց, ասեն՝ զամենայն զաղանութիւնն մանկանց ի գրոցս՝ ուսանիցեն զնա ինքեանք և ի ձեռն աշակերտաց իւրոց։ Եւ ոչ միայն զբերանացին և գրիչն և զաւանութեան գրոցն, զկանոնսն զանց և լեզուին ոչ՝ ոչ ապաքէն ուսանիցեն աշակերտելոցն, այլ՝ ոչ գիտցի։ և զոր խոսքն են, ոչ՝ սաստիկ քեզ ի սիրոյ՝ նոցա երբեմն։ Եւ տարս ԺԵ յանուն ելոյ սատանի դարձուցեալ զիս ակամայ խրատեալ զլոյս աղանդաւորսն՝ ի բաց կոչ ի հնոյս բրելոցն։ և երբեմն չկարցայ ուղղել զնոսա ի ճանապարհ, հալածեցեալս տարագ զամենեսին յանկ անտի։

Խորհրդոյ Լուսոյ։

Զերկրորդեալ ելեալ գրոցն մեր ի պարսկական երկրէն, զոր եկեալ ոչ նոյ, եթէ նայն հեթանոսական ազանդ, զոր և ինքն ի սկզբան բարձեալ էր ի գաւառին գաղեան ձեռնասնութեամբ շաբեթայ իշխանի սեղանոյն, զոր ընդունելեալ էր սոյն ի ժամանակի յայնմիկ անիրաւութեանն, և ի բազումս տարածեալ։ Օրոյս երբեմն լսեալ եղանեալ էր, եթէ ի գաւառն ոմանք զերկուս յաստիրատոյ երբոյ՝ զրնոյ և զնեռիք. և ի գաւառն զերկրորդ զանեալ զեզիր սեղանոյն։ և ի գաւառն նեղի զեռոյ զբանին։ և ինքն փութացեալ գնաց յոյրտարս և ի գաւառն։ և սոքա ազանդեալ զնոյնս գաւառին զիւր ընդ ընտրեալսն՝ ընդ բազմեալսն հնոյ դրոյն։ Օգնական ինքեանք ինքեանն, ձեռնասնութիւնք նոր կարգ սեռոյ զնոյ ազանդին զոյն։

4123

Զեղեցեալ անդ սոքա, թէ ոմանք յազգաբաղանոց անտի ազգացեալ ի կողմանս բաղասականոց և գալդեանացոց՝ որք եկին ի սերնդոյն Հայկայ, յայն ամս ևս սոսնալ են զերբեանցն մոգաբանին։ Ինչպէս զոյրսի փութացեալ գնոյց նախնեաց բազասականս, և նոսա զնոս յանդգնեալն։ իսկ զոր սեռ ազանդարանն մնացին, թեկեանք սակաւք եին, հայածեալ զնոս յերկրէն անտի։ և ազանդեալ զնոյնս գաւառին՝ որ կոչիր մեծ էամ մուրեղ, զոյնի մեծ ուրեղ, զի մի ևս երկրին զոլանացի անդ այն ազանդ։ Եւ ինքն զնոյ սոսան ի կամանս դարձ մեռանցաց։ և նոսա զնոս ևս ի գաւառին՝ հնոյնդ ի հոնդերդ իշխանաց նացին, որ գրեալ բաւոյ։

4124

Լինէաս սա նոս անդ հնչեալն ի ջրեղեին գաւգայանց։ սրամ անուն էր ասեալ, փոքրիկ գալ և յիւր իշխանաւին ի գաւառն սաղոյց յոն գաւգայանց՝ որ ի սահմանակցութիւնն գրոյ և ապրեմիկ։ զի և անդ զեղեալ էր գաղանութիւն մեր մեղրաւորեալ։ Եւ սոքին զնացեալ անդր՝ որքանց

1,5 զ և զայն տեղն յաղագս սնանի։ և ասասցէ՝ ամենայն զաւա-
զանն Ճշմարտութեան՝ առաւել քան զայլս հաստատագոյն
ուրայ զեռ ի վիպասանն Իսրայէլ։ և յանձնեսցէ Եպիսկոպոսի
տեղապահն։ որ կոչիս սամանէ։ Այդեպէս որոշ և յաշխարհն
մարդոց և յայլ տեղիս։ յայս միանգամ ըստ սարգանիլ տէրն
(1) մեղաւորութեան։ Իսկ թէ սրբոյի միջոցաւն եր ոչն։ մի է յայտ։
սակս ի ծանութեանն։

425 Ը։ Կայսրն Մեսրոպայ զգալն առաքելական վայ-
լասիրութեան Իսրայ՝ եկն ի վանդուրապատ քաղաք։ Լոս խո-
սեցեալ ընդ սրբոյն սահակայ՝ խորհուրդ տրալ ընդ նմա ի
մի թարգմանութեան աղգի աղգի մատենից։ և ամենայն ոչ
կարէին ի մի կամն հաւանեալ՝ հաստատեցին առաքել գրանոն
յաշակերտաց խրատուց յոյժ։ ապէր ոչ թարգմանութեան։
Լոս նոսա ընտրեալ վիրկոսս ի նոցանէ։ զոյսնեսի գրոցն։ և
ղեկնիկ՝ որ ի կողմ գեղջն։ ասն՝ որ յանոնց կալն եղեալ
կացցեալ։ որք և քաջ տեղեակ էին ասորոց լեզուի և յու-
նաց։ առաքեցին զնոսա ի միջոցեաս ի քաղաքն Եղեսիոյ։ զի
նոքա դիցեն մեզ մատուցանք ինչ Հայոց՝ զվեալ անդրադ գրելոյ
զրեցցեն զայնս Հոյներն։ նոքա զգիրս հարց ասորոց թարգ-
մանեսցեն ի Հոյն։ և գրեցեն մատեան։ ոչ զի նոքա ի կա-
ռանդիանապոլիս ղրեցցեն զնոսա զոր ոչոր գրեալ։

426 Օ։ Զնոսա ասասցէ զնոս յԵդեսիա՝ ընտրեցին և զալ Երկուս
յուսակերտաց խրատունս։ զՍոմէան եկեղեցոյն։ և զարանոն
արծրունեաց։ և առաքեցին ի կոստանդնուպաւլիս հանդերձ ընդ
նոսա։ զոր զրեալ էին առ սիմոնիա ասորագիրդ գրեալն։ ապա
ելեալ զոր զրեալ էին առ սիմոնիա ասորագիրդ գրեալն։ ապա
ելեալ զնա։ զի ոչոսի ինչ ընտրեալ զրեանդ կայցեն երևելի սի-
հոյ։ ցասցուցի նոցա։ ոչ զի թարգմանեսցեն։ ապա և ասացեալ
նոցա բերել զվեանդ զրինակ ոմանցուն գրոց։ զոր և յառաջն
խորհրեալ էր Մեսրոպայ յասակիսն։ ՝ զոր զարմ գրի և յայտնա-
ւորեալ։ գիրք։ 19։ և սեպ։ 17։

Լոս իբրև մեկնեցան սոքա յՀայս։ սանոնք յայրանա-
նոցն յամենեսին և եղանակ զրեցին թագաւորն առ նոսա։ և
պրդեցին զնոսա՝ ասելով։ եթէ մեծ ատիսկ և մեսրոպ խա-
ղեցին զմեզ՝ խաստանալով ի դարձի ձերում առաքել զձեզ
ի կոստանդինուպաւլիս։ բայց սէ ապատեն։ զի ոչ փոխ
ձեզ առաքեցին զանձան և զարման։ Օ։ այս իբրև լսեան
նոքա։ ոմանք ասացին զոր գրեալ էին յասորոց ի Հայս՝
առաքեցին առ զիրս խրատուց։ և առանց հրամանն խնդրե-
լոյ ի հայոցմէ՝ ասացին ի կոստանդնուպաւլիս։ և մեռան
անդ։ և սկսան թարգմանել զգիրս։ Ընդ այս վառեալ բարի
դարձանեալ և այլոց երկուց աշակերտացոյց ձեզ։ ՝ ՝ եկն զանդ
եկեալ մեծ։ և արանքելին կարիս՝ տեղիակք յանտարան լեգ-

Ի՛նչ ոչ։
426

ոմն, ինքեանք՝ ելեալ գնացին և ինքեանք անդր ի կուռ
ամենիմաստսն։ և գտեալ զնա անդէն՝ միաբանեցան ընդ
նմա, և եղեն Մեռնումեր ի Թարգմանութիւն։

Զինչպես մի յայսոսիսի գործս զարմանալ էին, հարեալ ա-
ղեալն Հարեն անդր և յոլովք. և ապէնն։ զոր ի թեկեալ և յա-
ռաջագոյն առաքեալ էին, քանզի անիրկամ Մնասարդիկ-
դեալ և յուսալեալ գնացեալ սպան և անդր, և ի կեսա-
ցիս ևս յոտեալ, կարի ինն անապատ եկին։ ի կուսանդի-
նուսպան։ Լոյս մատուցեալ զնաղեն սիրն ասելով և մե-
ղուսոյ առ սիրենիս պատրաստեալ, մեծաս պատանով ընկե-
լեալ եղեն ի Նոմն՝ ինքեանք, և ընկերք իւրեանց, զոր յա-
ռաջագոյն մատնեալ էին անդր։ Եղեալն սուրբ. կացեալ
անդէն զի՝ ինչ յաւուրս պատերազմաց սիրենիսոյ, նեա-
ղոյն և մոգեմիանոսի, յոլ ինչ այլ պատասխեն, քանզի նեմ-
թարգմանեալ գրեալս գիրս միանգամայն առաւել ևս տե-
սեալեալ լեզուին յուսոց։ և զչի մեռանիլ գնեն և ուղիղ
լոյսի, բաղում՝ ինչ այսոսիս յոգաւս ապրելոյ աշխատեալ
սան իբր հարեն։

Զ։ Հրամայեալ թարգմանիչս մեր պատրիկ ի կոստանդի-
նուպոլիս էին, ուստի ասէին ընդ սիրն մեղուսոյ զնեղեալ
գրեալ գիրս զնա՝ ի սակաւ կրեսեան թարգմանեալ ի յա-
ռաջ ի Հայս։ և Մեռն ի գործ սրկեալ՝ առաւել ի կարգի
ոչ զամենայնիսն ելեալ։ զոր ի սակաւ ոչ ամենայն
զարմանան գտանեն զնա՝ առաւել քարանալ յանեն կանոնս։
յայս և յաւել զասան օրհնութիւն։ ի մարդասիրեալ, և զա-
լիսին քարոզս հանդերձ. ազօթիւք ի գիշերային ժամու՝ ի
առանձնեալ յոյնանու խնամասիրի։ և զմեր հարսին յա-
ռաստեան ժամու, յաւելեալ ի նոսն և զմեծագոյնն ա-
սալ յաստուր. կիրակի։ յարմարեալ և զամս տարուան
ասալոց, և զասս. սրբ ինչ՝ հանդերձ իւրեանց. ընթերց-
ուածովք և պաշտամունքն։ Լոյս երիցքին ի միասին կապ-
ցին. գաւեն եղանակաւոր ձայնս., և զայլ ևս երկուս սան-
գեն։ Լոյս սարդին զարանանս հոգեբեալ. բանիւք։ սեն սանակ
ի՝ առեալ ունեալ զՀայրն սուտ. շարաւնս, ևս և զորդ-
դոս։ և սրն միոյ զաղուհացին։ և զայլ։

Լոյս եղեն սոքա գրեալ։ ասաւրն հի զիսակ հնգեալոնց եկեղե-
ցեաքն գրեալոց մեզ։ նոսի՝ ժամանգրքին։ զոր յեսոյ ա-
կեալոց նոյ գիւտ. և յոյնան մանարանեալն լայսոյին։ Լոյսի՝
ասանգուցին։ զոր ալլք հեռագիտեալ կոդաստրեցին։ Լոյսի՝
պատարագամատուցին հանդերձ գրեալն։ զոր առաւել
ևս։ զարգարեալ յոյնան մանարանեալն։ Լոյսի՝ ոչ ասա-
ցաք, շարանեցին։ զոր։ խորենացին։ և ալլք Մխիթարեցին։

Ամ. ՌԾ. 426 Հինգերիս պաշարումանց մկրտոնն, ճեռնադրութիւնն և պատերազմ խարիզոնց և Թաղմանն։

Օրդ դիրք լուսոյց նա ինքն ոչն մեռրոց։ զի ժողովեալ ի ձեռն ոգեկերտաց գնահատի հարց աղօթն և սիրոյ. ընդունուածոյ յաւել և ինքն բազմամիտ։ ի հնոյն սիրն ուսանիցուք ծեռամուն պաշարումանց եկեղեցոյն հարց։ և. զի ինքն մեռրոյ մնացուց կոչեր, այն դիրք ևս յանուն նոր մաշաց կոչեցուս և կոչի մինչև սոյաց։ զոր յաւել ինչ ինչ և յանիսն մանգանակոմին, և յեռ ի մեկոց նոսն տիրք։ Վասն որ եկեղեցական կարգաւորութիւնք թեկոյեռ և ի հրկրանն հեռ ասէ, յաւելեալ անուն զրուանարքին կոչին ի հոյս։ քանզի զոր քանաց և ուրոյց, ոչ յայս ի ի բանից կարեռնն ի փարպեցոյն։ իսկ ոչն տոհակ և մեռրոյ ի զոր և ուրակիսոյ ծրցին։ նոյոց էրկն ի կարգ վոյելու։ զոր, և զարարքեալ պաշնաւորոցին գնեցեցին հայուանանց։

Է։ Վասն մեռրոյ մեծին առհրոյ և յոյլ բարեկարգութեանցն ձեռն արկանել զոր ժողով ի վարդապետաց։ և դրեալ թուղթ հրամանի՝ հաստատեցին նոցուց խրոց, առաջի գնելով պետոյն կանոնս վասն քրիստոնեայց նոցուց և քահանայից ի ի վերն նոսիրոց։ զոր երեքն կանոնք ինչ առեալ ի հարանաց կանոնաց ոչ ալ ասասարեցին։ Նոյա թուղթ կանոնական առաջի գնին մեկական ձառք՝ զանազան վերագրեալ։ որք և գրուանին ի կանոնագիրս հարց ի ԿԼ. ԿԲ։ Յառաջնում ձառի առանցին կանոնք վասն քրիստոնեայ։ որք համառոտին յոյլ առան հրամանս։ ա։ խմոռասանք ունի ձեռանարկացին քրիստոնեայ։ Է։ Վասն որոյ ոչ դնին։ զի ոչ ունին խորհրդոյ զարդարիոյ պահոցի։ և անդամ կոչ ինչ աւուրն նոր լոյս Զատիկ։ Բ։ Օր ի մերս։ ոչ ոք կամ լուանալ ոչն ի միասանն։ յորում իցի տասանն միրուանք։ Գ։ Օր կարգեալ ողորմութիւնք ամենուրեք կատարեցին յեկեղեցիս։ Է։ Յամ ժամ հրկեցին ի մի բոլոր պաշարանանց եկեղեցոյ։ և յիր՝ տարաք զարդեցին ի թեմս խորհանց։ ոչ ոք ինչ կատարին ժամերգութիւն ի եկեղեցիս։ և տարեցին։ Դ։ Վասն անացին զոր լեցիցանց կամ ի կղերիկատաց յուրացեալ ի արշաւանաց եկեղեցոյ։ զատ ատանոնեցին։ Է։ Վասն զանոնն յեկեղեցականաց պարգեցոյ որ՝ կամ ոնատուն և կամ պղերգ։ դարձեցին ի կարգն դարձանանց։ Ե։ Օ գաւառցին։ զի պանդիրքին և երկրինք մի եղեն յատանանն կղերիկատուն։ Է։ Ի՝ ի բնեցին կեղեքել զժողովուրդն։ Ի։ Զամենայն գնացեալ վարս ուղիղ բանին տանիցին՝ յորինակ այնոցիկ։ որք ի ձեռամբ նոցա իցեն։

Ամանակ։ Է։ Հարիւր։ Ի։ Դ։

հանապէս ։ որոց հանուրցուանքը քահանայքին ի քան և երեք
հաստատեալ ։ ԺԵ ։ Բահանայք մի լինին ոչինչ դամ ցանը ։
Է ։ Ոչխար ուրցին ասալ ուսուցանել զմանկանս իւրեանց ։
Է ։ Լիսուսոր քահանայն ոչխա կոցցն յեկեղեցւոյ ։ իսկ ոչխար
շարանեալ ի ցանան փոխանակաւ ։ Է ։ Ի մկրտել քահանայքին
մի սարաւարեսայ խորհրդոյն կին ա ։ Է ։ Ի լինել քահա-
նայի սարկաւագանք մի մկրտեսցին ։ Ը ։ Պոյծիկ քահանայն
կոցցէ յեկեղեցոյ ի սուն գլխաւոր քահանայքն ։ Է ։ Ի ըլ-
խաւոր քահանայն երկին սոցէ յեկեղեցական հարկ ։ Ը ։
Ինչ սակ յեւ լասուին սոցին քահանայք չիշ մեռանի ի
մեծ հարատանակ ։ Ը ։ Ի կիրակէ ։ Ը ։ Օ մարդ սարկաւագն
մի յանդգնեսցին սուլ քահանայք յառաջաւոր հոլանեանց ։
և մի զանկոն յանան ընկելոց ։ և որ զայս արասցէ ։ լուծցի
յամ կարգէ ։ Է ։ Բահանայք մի իշխեսցին դարձակալեան
սուսել ի սուրս հանանոց ։ ԺԱ ։ Ի երեկոյանք քահանայքդ
լեցին սուս հանդուսարանի ժողովարանաց ։ և մի լիս սրաս-
ուց ի մեջ եկեղեցոյ ի սեղան սրանեն ։ ԺԲ ։ Բահանայք
մի սարցին զարբանի ի սուրս հանանոց ։ և սոց սա-
ցին ինչ ։ բայց եթէ զս հիմանոցաց ։ ԺԳ ։ Ելուսցին ուս-
զանդարանաց դարանոց ի ցարն ։ և զանուազգայն սարաս-
հասանցին ։ ԺԴ ։ Օ տարոյս մի արասցին ։ ԺԵ ։ Ամենայն և
զարանանաց եթէ չիցեն հաւանեալ ընդ միմեանս ։ ԺԶ ։
Պանեսցին զարանանք ։ զի մի խարդախութիւն ինչ լի-
ցի ։ կամ բանանեալն Սուրբոյ ի պարկիլ արքայ նայս ։
ԺԷ ։ Ամենայն կանանեսցին զարանանն ։ ԺԸ ։ Լինի փիսա-
սին եթէ ոք կիրեալ ինչ իցէ ի սուն ։ և կամիցի հարար-
դել ։ մի հարարդեսցուցին զնա ։ ԺԹ ։ Օ սարա նուիրաց ի-
ծարդեալք քահանայքդ յեկեղեցոյ հանանք մի իշխեսցին բա-
ժանել յիր ինանս ։ Ի ։ Օ հաստ եկեղեցոյ զարս ի սահմա-
նարարեալն նոսանեաց սանք ին հանանք սուս քանցոյ ։ մի
ծանանցին ընդ ինչ ։ ԻԱ ։ Ի ի ինչ սոցին քահանայքդ գի-
նարբաւանանել ի սուրս մեռելոց ։ և կամ կամ դնել և աշ-
խարս սանել ։ ԻԲ ։ Բահանայքդ զանցանցեալս ի ժողովք-
գնեն իւրեանց մի սուանց քանանանի մերժեսցին ի բաց ։ և
մի սրաս հանանցին փանանարարս այլոց քանցի ։ ԻԳ ։ Ամ-
նանարդք և միանանքդ մի խառնեսցին ։ զոր հանանաց ։ այլ
յամ հրաժարանին հնանս ունիցին ։

Գիրք Հրաժարանին հնանս ունիցին ։

Գերարարդ Հանի կարգին բանք ի մի եկեղեցոյ ։ սա-
կանանանք ինի եկեղեցին ինի և ժողով հանանացեալ շինեալ
ի մի միմեն ոչ ասանան ։ իսկ սանանքդ հանանանարար կա-
նին եկեղեցի ։ Ը սրան անարդ ժողովի եկեղեցի ինի ։ և անդ
կատարին խորհուրդք եկեղեցոյ ։ և անդ հաղորդին հա-

{4:1 աշ} աստուածեալ զ'ի շնորհս նոր, Լ։ զի խորհուրդ աւանդեցին ոմանք
յայնմահամ 'ի մեջ եկեղեցեաց եղելոց 'ի վանս և 'ի քաղաքի,
ցասցանեն անդ ամենայն սահակ, թէ ոչ և ոչ եկեղեցի՝ ոչ է,
թէ 'ի քաղաքս իցէ՝ և թէ 'ի վանս։ Ա։ Լարեալ
զամ Ամենի կարգին բանք յաստուածն աս. Անկեալս, զի մի
մեզ սոգաւորանեն Ձեռնադրեցեն զանապատն ոչ քահա-
նայ։ Ի։ Հինգերորդամ Ամենի կարգին գրածեալ բանք առ
Անկեալս, զի մի զտուս եկեղեցոյ ծախեցեն ընդ վայր,
և մի տացեն ազգականաց, և մի ընծայեսցեն խիստոնայ՝
մեր հայոց գաւառն ասացի մեզ։ այլ ծախեցեն 'ի պետս
եկեղեցոյ և եկեղեցականաց, եւ և աբեղց և այրեաց կա-
բասելոց։ Լրա գոնեն զնեսի բանք ընդեմ ասիոյսի՝ որք առ-
նան համ յանիշանին զինչս եկեղեցոյ։ Ի։ Վեցերորդամ
Ամենի կարգին բանք 'ի վրայ ՆաՀիրեաց, զարս մասացանեն
ժողովուրդք 'ի հինգշաբաթի և լամանոց։ ապ ցասցանի նախ՝
թէ այս 'ի լուսաւորչի մերմի կարգեցաս։ և ապա հաս-
տատի կանոն, զի ժողովուրդք մասացեն բահանայիցն զոյն-
տասն երկրի և զերեխայսին։ յասելոյ լինի և այս։ թէ 'ի
պոյլ տեսի մի զրեսցեն տուրհատատանը, եւ և կղերի-
հատանք, եթէ ինչն կարասք։ Նայեն և կանայք երիցանց
այրեացեալք։

Գ. Լ. Ի. Ի. Ի. Ի. Ի.

Հնագոյն մեկնիչք Նոնայ զարդարանաց, զոր ի բաղդատ
ՔԵՂԻՆԻ յաջին աբզմանեաց։ և Թուղթ Կիրա գրէն
ասոյն։ և յորոշումն անարգեան անուանեալոց.
ասորմանայ, Բիրեղոյ, և Հիսէի։

{4:2} Ցասաւոր արդի վաստակաւոր 'ի պատասխանեալ Թ-
ղթոյս ասելոյ 'ի վրայ հայոց՝ յաղի նոն։ 4:2։
Սկսեալ երեկեցցուն յանձն զգործ անվայել.
խրատս թէ զրասցեն, զհետ լինելոյ մարմնասոյ տարեաց ինչ.
մոլորեն։ և ոչ ի ձեռս յանձնեալ 'ի նոցն տարաւելի երե
ազգին, մանաւանդ նոր հաստատեալն։ Լրոյ վրա թեկուզ ան. բա-
զում անգամ խրատեալ զնա սահակ, քանզի նոս անմի.գ
ցասցեալ զինքն՝ ասասել եւ 'ի նոցն վասն խաղաղանալոյ։
{4:7 աշ} Զնսեալ նախարարաց, թէ մեք յոյս ուղղութեան նոր, ժողո-
վեցան առ սրեն սահակ, և յորդորեցին զնա, զի միաբա-
նեալի ընդ նմ՝ բարեխօս լինել զարարարքն առ վասն ոչ ցա-
պարեց։ սակ զի ընկեցեալ նոր զնա 'ի թագաւորութենէ։ դի-

[1:1. Գ.63. 64. և 65. Վարդեցի. Գ.Ա.Ֆոն. Ի.ա.գ.Բ.1. Ի.Ի.1. 9. ԵՒ.

ցի՝ ի սեղն Նոյեան վերադարձաւ զկապարիկ ոգւոյ։ զի ասեն՝ սա հասեալ բարեալ ետ վարձն զիշխանութեան ազգին՝ բան թէ։ ոչ է ի մեզ։ | սակ մեր սահմանք տեսեալ, թէ ինդիր նշ ի թարգի, այլ՝ ի կրծանասեան խրատուց զերգի, խրատ ետ ինձ իւրոցանել, և տարաբերել մի հանգերձել։ մինչև կարասցուք ասել դատել զերգս երգոց։

Պատմեսի ետասն նշ, և ասեն։ այլ ինչ ելս հնարիկ գտանել։ զի ի մոլեն։ քանզի ինչ քաղաքել առ թագաւորն պարս, սից, և առնուլ ի ձեռաց դրան՝ ցի արարքի՝ զիրագասարքեն։ զարամ ինքն իսկ ինքեանք ելեալ ի դատանի ժառանգելոց։ | նա ապա սկսան թարգմանել գրքեր, և ասեն։ զիրամ մեզ զայսպիսի ինչ մեղս խնդրեմք ի քէն, զի գաս միաբանեսցես ընդ մեզ՝ ի խորհուրդս յոյս գնալ ի մասին առ արքայն դարանց։ և ապա շատ է մեզ։

Տեսեալ զոյն սահեալս, թէ նշ ոչինչ խնիք հանդարտեալ, արամ-գաս յանձն իւր։ և ի սահմանէ ոչ էս կամիր զոսանի առանել նշ։ և ասաս զեմ արարասս հնգեալ ասացի նշ արձակեաց զնս ինչսին։ և ինքն արդելեալ ի սենեկի միաժ ելեալ և սղեալս անդ մնացեալ։ քանզի յայանի սեռաներ, թէ հասեալ ի կրծանոն մի թագաւորանն հնցոց, և խոչ-խոչաս կարասեան քաղեալ կոց առաջի։

Զ։ | Ի։ Իբրև վերսին ժաղովեցան ասա նա նախարարքն, և ասիրեին զնս միաբանել ի խրատս, սկսան դարձեալ դատել։ ասելով և արտասանելով յոյսերել զնս համբերել փորձ մի ասս։ և փեսի առ ոգեալն պարսից գնեցոյ՝ զնոցն ասլալել, և ասս։ գնա, կամ՝ գայլ ինչ իրաց յասան հարիանել։ | Ի։ Ի։ էանսալ նշ ասէ զնս սմն։ ես զայլ ինդիր ձեր ոչ կարեմ կատարել։ զի եթէ էր ասանել սա թիրկ աւարգնալաս զեկերգեցայս իմ զանեալս զիրասար, փոխեալի և ոչ յատաղէ։ իսկ յանխանչ ասանս մասանս զարգի իմ՝ հիմանդ՝ ոչ երբեք սանասամ յանէն։ | նա ասդ՝ գնալ ասաբ զնասն, արժան է զանգասամեանն մասանս՝ ի ձեռս ամենասեղ ասնարարանց, կամ զանանուցեալ ոչնար փոխանակեալ ի սասալ գալոյ։ սրոյ ասանգասեալ ասելն ինաս է քան զգնեանգասեալ ասասացելոյն։ քան ձեզ դիտիք՝ մի խորհեք զնարհուրդս զայդ, և մի զնահայք զանիկ տեսաս ձեր կարասանել, և զՇ ձեր՝ ի ասելոյ կամեն սասալաց և բանասարաց մատանել։

Օ սպարիսի բանս լսեալ նախարարացն՝ ի սիրտ, փեսի շահելոյ գժամենեան, և հաճարգեան թէ նա կամ դասս դասարգեցուցանել զնս, մինչև ասցէ ժասնանսի և տեղի խնդասարեն ասասարքի դասարանել ընդեմ ինքեանց։ | Մին իրն սրհանդիսանալ գնա և գասաս նի՝ ասեն։ փոխանակ զի ոչ ասնար

Գ. գ. 427

մեզ, մեք ևս զ այլ իսրեալն զայլ լսել քեզ. և ոչ երեալ է մեր
'ի մեզ մերմիկ զարտասուլն 'ի Թեոդոսոսեմ, այսուհետև
լաւ լիցի մեզ մերմեալ զկոչ 'ի քահանայութեան 'ի վերն Տէր
մերոյ։ Օ այս ասացեալ՝ մեկնեցան անտի։

Եւ ապա միաբանեալ գնացին առ վեսամ՝ սրբոյ պարոնդ։
առեալ զինչ խրատս և զերկոսին սեր սաբանակ անուն 'ի գա-
ւառին բզնունեաց 'ի բոպրին արծկոյ, կացուցանել զնո-
քաշնայարեալ փախանակ սահակայ։ Եւ կոչեալ առաջի
վեսամայ զբզ՝ էարսխասուհիս մատուցին զարտաշեր վ'ի գրոյ-
նէ, յաւելեալ և այլ ևս ամբարտաւանութիւն։ Նոյնպէս զան-
գասուկսն և զանձն սահակայ, սոր ինչ ևս իսկ միանալ 'ի
կոչին յանուն։ Եւ քանզի խրատուց ամենայնի սենեին իրբ
վերայ զարանոյ։

Զ։ Պրեսամ հրամանն ետ վեսամ կոչել զարտաշեր և ըզ-
սահակ 'ի դուռն։ զի ոչայց ասել և բանից նոցա։ վա-
զի չէ մեղ աշէն առանց ընկայ պիտուանս ամբասանանելոյն
ասել դատասան։ Եւ երբեմն ելին նոքա, խոսեցաւ վեսամ
ասել առանձինն զարտաշերի։ և ասէ։ զինչ ինչ իրդ,
յորոյոս պայ ամբասանանն զանձն նասիարարքդ հոգոյ։ Եւ
ևս պատենի, և ասէ։ անարատ եմ ես յանէ, որոյ վ'ի չա-
մարեալ ինն զանձն դարձ առաջի քո։ զի ոչ երբեք պատասանեալ
է իմ 'ի խնամոցդ զաս։ և յասանելոյ խրատս նոցն։ ապ և
դարձ իսկ հանալեն։ բայց քանզի ամենասանի է դոցս 'ի քեզ
ասել և զմեղանելոյ զանարս խրատուց։ վասն յանելոյ ինն 'ի
ընդանասանի, և կամին հասարակ և յեր զիրանոյ սոսա-
բանի կանոն։

Եւ մինչդեռ վեսամ զարտաշերի խոսեր 'ի հանդերձ։ նախա-
բարեք հայոց՝ զոր ելին արտաքոյ։ յորդորեին զանձն սահակ,
զի հրամանաց բանից խրատուցն։ ասացն զամբասանանսն զար-
ասաչն։ զի մի ասեն և քեզ վասն ինչ հասցէ։ այլ կացցես
մեսացեալ հոգոյասան 'ի բուսամ պատասի։ Եւ թոչ սնուցալ նոքա,
ազատեցին զշնորհաբարեան արդոյ զարտաշեր։ սր էր որպիսի և
'ի ցանկ անտի սրբոյն սահակայ։ այն ինչ 'ի սուրբենան պահ-
լուսոյ, հաստատեցուցանել զանձն նրբոն զիւր ազգային։ Եւ
նոյն ելեալ առ երանելին՝ սկսաւ հարցանել զնոս։ և ասէ։
սրմիտեան ազգս իմ ես դու և արիան իմ։ զարդիս քոյ կա-
մեալ ինչ նախարարոն։ և այսու դիրաբանեալ զանձն քոյ յանձնա-
ռանելիցն՝ զարս խոսեցան զանձն խրատք քոյ։ և մեծա-
բանեալս յաղագայ։ և նոս կայսապ զանձն քոյ զանարարան ինչ
բան 'ի զանձ հոգոյ դիրկ ինչ ինապասարի։

Ասէ ցեանդրանելին։ զարդ հեռ ի ինձ վ'ի զառաջ մարդ-

կան և զմ իշխանութիւնն՝ յարիս խոսել զնոսիկն. զի եթէ
ապատամբիցուք մեք տեսեալ ևս իսկ ի նոսա, արդեան ևս տե-
սանեմք զնոսա. խակ եթէ զմ սատակեսցեն վասն նոցա
իսկ բանիս, ոչ դադարցուն առ ձեզ, և ոչ խակ ապատանեսցուք
զոչնչութիւն իրաց յանցասար. և զինչ պիտոյ էր ձեզ զմ այդր
դատապարտել զիս.

Զեռ՝ այսորիկ՝ ի լինել վերադարձն քենասիանն առաջի վրանին՝ 428
թեպետև և քաջալերեալ ինչ խուսեցեալ արասելոր՝ ի ջատագովութենէ
նոցա, բայց քանզի յոժարութիւն վասն բարձեալ զնոցա ասասցեն
յաղագն հոգոց, առաւել սնանայ նոսին ասելարարացն և ուրանա-
կեալ երիցս՝ քան զարատչին. Լսէ զի նախադարձեալ և միաբան-
սան ազգատեսչիւ ասացին. անդ առաջի վրանայ, ինչ բնաս
զի խակ պիտոյ ի մեզ թեպետ. այլ իշխան պարսիկ ընա-
ծանանակին եկեալ վերադարձս. լիցի մեզ, հաճեալ յայժ ազ-
գս վրանայ՝ եւս զպատուն ինադարձեալն յարարոյն, և
ընկեալ զանձն ոտիսկ յոտիսն. և արդեալ զերիսանն ևս ան-
խոր. ես զ՝ զարամ ասեն յամենեսս կոչեալսիկս և ասացեալ
և վարդան, զոնն ոտիսկ եղ՝ ի բանսն, և զարարանիր վա-
բեաց՝ ի խուժասան. ես եւս զնամ՝ ինչս. նոյ յարարանիս. և
կացցէ՝ ի տանի անդր ասնուկս զասարանս. ես կոչեալս մնաց-
սան՝ ի ոչ հոգոց դալ ոմն զարանիս, որ կոչիր մեհենա-
զարդ՝ նամ մեհենազարդ. և ապա մեծապատիս պատ-
գեւոր արձանիցս զնանարարդս զնաց՝ ի Բաբելոն.

Լսա ասա առանիս գազ արեցան արքայական նարանեան՝ ի
հարանանեանց, յամի ՆՌ. 428. բան սանեալ սիամ՝ ի վա- (1)
գարանիս անաի առանիս ցոյնանիմ ասն իբր. ՀՅԸ. Լսէ ա-
ստա յեա ասաց՝ ինչ՝ ի մեռանիր արարարի յԾին խուժասա-
նոց ծաքեցան և անուն ոչիր իշխանանեն. և անկան հայք
ի ծոնր լծոյ ծառայութեան անհաստատց.

Զ. Լսակ ուրանիկ նաստեալ անարժանապես զամ մի յանձն 429
քահանայապետանեն՝ հարանեցան ի նանարարացն. և գնա-
գեալ առ արքայն պարսից. վասամ՝ ազատեսց զնա. ես եւս
ի նանի ազգաս զառաջնարարանեն խրոց զարարեն բանա-
նեաց. ուրանս բան ծանոց ապարարեաց՝ ի զի բանանան խ-
րոց, և եկաց. ամառ հետև՝ ի խուսարհանեն. զարամ. անիմք
յիրեն ես՝ ի ժրդան երդ դրոց. Լսէ՝ ի մեղրել նարարացն
հայոց՝ ի վրանայ զայլ ոչ ուրանակալ ես նոյ. զի ամն յայժ
ասարաց բրքիշ՝ համ՝ աբդելայ անուն. որ. նեկեալ յեա
մեր՝ հանդերձ վարանարարացն ընկերոք, ես և ասանանի-
նամբք. ոչաս յարքանանել զնոսն և զիրենս վարանանեալ
ենդիանն, և վրեալ զիրանս յանձս ասարանանեանն՝ ի քա-
հանայապետական իշխանանեանն.

(1) այս.

Զ՚ի դեռ
43։ Օ այս անեծաւ Դանիապարայն՝ իսարհնայն դիմել վերսային առ
Լուսաւ, և խնդրել ՝ի նմանէ, զի ընդունեսցու յանձնուս զբը-
քեշայ, և դիցէ զայլ ոք ՝ի տեղի նոյ՝ զոր ոք և ինքն կամի-
ցի։ Իսկ կնոջ ՝ի նոցն խնչլինն վերսային զարհասցանել զոնն
սահակ յանձնս խր։ Եւ վերկուս բաժանեալ նոյ՝ յերկուրան-
լիսը կողմանց առաքեցան երկոս երկոս՝ սոխարարքս սա վրաս՝
Ի կողմանէ այնոսիկ՝ սրբ կամէին, զի վրաս ՝ի հանանէն
խարամ կացուցցէ զոր սեղոսակալ, առաքեցան. վասն արծ-
բանեաց՝ որ, և հնոյեսակ աշայայ՝ որ։ Իսկ ՝ի կողմանէ նոյ՝
սրբ խնչլինն զոնն սահակ, ասաքեցան մանուկ ասարհան-
ուրբ խնչլինն զոնն սահակ, ասաքեցան մանուկ ասարհան-
նեաց՝ որ, և սարանդարաստ կամուրական՝ որշարանեաց՝ որ։
Այնպես և ՝ի սրն ժերարայ և յեղիկասն հայոց ՝ի մի խոր-
հուրդ միաբանեալ առաքեցաս սա վրաս սրասանական քա-
հանայ սոն, որ կոչիսր սիրսակ՝ որդի մանսիկանայ՝ ՝ի գա-
ղիշան քաղաքէ՝ ՝ի լեսասանն վանանդոյ։ Այս քանզի յոյ-
ժամ՝ սոսա սանասանս զորմանր յանոց լսեալ էր զմեր-
ժանն սրն սահակայ, նա ևս առաքեաց սա սա վրաս՝ զի
էրեն ոչ կամիցին հոգալ սասասանել զսահակ, յանձնս խր՝ ՝ի
մանն բաժնի պարտից, առաքեսցի զնոս ՝ի բաժին յանոց։

զի մեր սահ յանուանեալ ընդանիմբ գնաս։

Լուրն հասին ոգաս ՝ի պարսս։ Եւ լանդիսան եկեն ՝ի բաղանայ, և
ծանասցին նոնս զնդասեան գալասեան խարհանց, վասն կամե-
լոյ զերկայս կալանեաց ևս հանել զմիս։ Եդ յանձնս եղեալ
կաղասան սանանարք մեր՝ սասրի՝ շինել իսա շա-
մանել կոչեցեալ՝ վասնեսոր քան զորքերս։ Հրամայեալ նոնս
ընկերել մարդպանն ՝ի Մարդարոյ։ Եւ զսրն սահակ ար-
ձակեաց՝ գնալ նասիլ ՝ի բրամ՝ ՝ի մանկի, և ունել զնդասան
վարդապետելոյ, և ՝ի ՝ի ՝ի զանասիկ՝ պարս ՝ի ասայ։

Հրամանն շինելոյ։

43։ Է։ Եւ ՝ի յասարկել վասանայ զսրն սահակ՝ ասել նոնս առա-
ջի քաղաքն ՝ի Լեռնանայ և մոգասոյ և ծառայից իւրոց։ Երբ-
Ամենազարանեմ զրել ՝ի քաղին հասասս, զի միամիտ կացցես
՝ի ծառայութեան մեր։ Ես ևս ՝ի ինչ քեզ իսրհել իրս հնչ
ապառամբանեն, և գնալ յարել ՝ի յոնս զս մոգոյ հաւա-
ատարիցեն։ Եւ այնու լիսել պատանան կարասան հին հայ-
ոց ՝ի ինքն, և փոխել զարարելոյ մնուն մեր ՝ի հարարար։
Յայնժամ յանդիսան կացեալ երանելին հասնասս հայեցեալ
առաջի վասանայ՝ սկսաս ասել բանիւ յարանեալ նոնս, թե՝
արդարն հաւատարմանեն ես իրարանր յարեալ է հայոց առ-
պարակս, և ուրան նոյ երարարանեաց և հարարարեալ և
երդմնազանց լեալ է ասս հայս։ Լասեցաս և մեզարամ՝ ինչ
՝ի վր հայկական բանին։ զար ասաց վասամ՝ * վր մոգայ։

ու Հաստատութեանց ։ Եւ ունայնացոյց զխորհուրդ Հատուածոյն Ամ. Տ.
ԺԲ ամսոցն Հեթանոսական լուծելով նոցին ։ Եւ առաջնորդաց 432
զգան իւր Հրաշալի մեծագործութեամբ ։ Միջոց ամենայն Յու-
ստինիանոսի որք եկին յաւուրս նորա ։

Օրհնեցաւ վասնորոյ ի ձեռն Հայոց սահմանադրութիւն սորա , և
ի պատմել Հայաստանեայց եկեղեցին , Հրամայեաց առա-
ջնորդ ի պատրաստ բազում ժամս ։ Իսկ երանելին այնուհետև ,
այլ առաջնորդաց զՀայաստանեայց վասնորոյ զաւակն զՀայոցն
իւր Հաստատութեան գաղթաւ , զի Հայաստանեայց նոյն զեր-
կուս զայսուհետև ։ Մի զի մեծագործն սորայ , որք մե-
ծել զնոսա Հայոց , մի իշխանացն Յունաց զնոցա
մնացորդացն զարդարել ։ այլ ում երանելեաց յառաջագոյն յար-
կայ Հայոցն , այնպէս մնացի ։ Իսկ մեծն եւ զի գովեալ
զի սորայ զաւակն Հաստատութեանց ի նախնեացն իւրեանց պա-
տիւ , եւ թէ ոչ ի կարգս առաջնորդութեանց ոչ եւ Հայրենեաց եւս
զարդարելին , քանզի յառաջինն առաւ Նախարարութեան ։

Եւ միաբանեալ Հայաստանեայցն մի այս , յաջորդութիւն Հա-
յաստանեայց վասնորոյ Հաստատեաց զնոսա ։ Կարգեաց սոյն եւ զոյժ
մարդոյն զխրատն իւր՝ իշխան ամենայն մեծափառութեանց , եւ երկրին
Հաստատեաց զայսպիսութիւն իւր ։ Կարգեաց եւ զվերջին
ամենայն Հայաստանեայց՝ ի սորայն զօրավարս՝ ի մէջ նախա-
րարաց՝ իւր Յովհաննու պատրիարք մեծագործութեան կամս՝ իւր եպի-
սկոպոսն իւր ։ Եւ այսպիսեաց զնա , եւ զնախարարսն ի նոր պատա-
ռեալ մեծաւ Հայաստանեայց յանձնեալ ։ Եւ յայնժամ Հաւատ զնոյ-
նագործութիւն սորայ ։ խնամոյ ։ զոյն վասնորոյ առաւելութեան ։

Եւ մեծն վերջին վարձը զաւակութեան Հայոց ։

Այսպէս սորայ վարդապետ զդասս իւր զեկեղեցականն ։ ոչ կարկեր վար-
դապետն եւ շաղաւն , եւ ի կնոջ առաքելոյ մեծի գերեզմանն
կենդանի վաղ , որոց նորա իւր վարդապետ ։ Եւ զկնոյնին
որ կայսեր վարդապետաց եւ ի կնոջն առաջնորդ Հաստատեալ ։
Իսկ եւ եղբօրն վարդանայ Հինգերորդ իւր կեանն դարձեալ
վասնորոյ , որ յաւէտ մեծի իշխանին ։ Եւ նոյն ամենայն արքեպիսկո-
պոսն ։ Եւ զերդ Յովհան , որ կայսեր անդրանիկն , եւ իւր
կեանս Եկեղեցւոյ նախնեացն վասն աշխարհ ։ որ եւ նոյն Հովուածն զա-
րդարեալ ։

Խոր. Գ. 66. Յով. Կթ. Զայս հայրն Նոյա ընդ իշխանութեան Հանգստեան ։ Եւ Հա-
ստատեաց զնոսա Գլխաւորաց գործոցն զՔրիստոս . Եւ առա-
քել զնոսա զան վարդապետութեան մասին ։ զի նա մինչ զկի-
ղեկն վարդապետաց եկեղեցւոյ զաղթականացն ։ այլ առ նոյն զկի-
զանեալ ։ Այն զի զօրութեան ի նոյն Հայաստանեայց յանձնեաց
առաջին զնոսա եւ զառաջնորդ նոյն ։ Իսկ ԵԹԷ ոչ , յորժամ
մեծաւ , որ ամայի Սիւնի վասն այնպիսեաց՝ զայն որ ի ամենայն

[illegible]

Գ. Լ. Ո. Ւ. Խ. ԺԲ.

[illegible]

{4:8} ա. [illegible]
428. [illegible]

{4:9} [illegible]

{430} [illegible]

[illegible]

գլխոցքի ժողովին. Հանդերձ նզովիւքն առ Նեստոր։ Լ. յԵ-
ղեսոս անասա գտեալ ասող, ինքն ոչ երկնաւոր նզովս
գրեաց ընդեմ նզովեցն կիրոսի։ և յոնկոյց յինքն գաշակեր.
տակիս իւր զոյնմանեան սրտորիսոց. ոնաիոքաս. զինեաց նաեւ
վնտիոկոսատոնս սատանայ ընդեմ լուսնի կիրոսի. սոյ ընդ-
կիրոնչ. ուրիմբք ջատագովք գաղատիացոցն հերձուածոցն։ Լ.
ոչ այլասաւ միայն, այլև ջանացաս զկայսրն ոմն ի ընդ հոգաս փոքր
շրջել յլեր կողմն, և յարոյց իւրասիրն մեծ։

Ի. Նեստոր կոչեալ զ.ինն ի եկեղեցոյ դրեաց զվարդ- {431}
վաղանն Ամոնի առ կիզիկոսանս պարս, և առ. առաջնորդս
երեսելի ամենայն, և հրամայեաց զամենն գալ Հանդերձ
այլովք եպիսկոպք գաւառի իւրեանց, և ժողով սարեալ
գոռանարկ յերիսուն քաղաքաց ի փաքրն ասիս։ Արքեաց և առ
աջն սահմանք, զոյց քանզի չեր հաճեալ նոցա զգնեալս ի հայր
ապարանս, ոչ ժամանեալ գոլ ընդ հաւատ իրանց կայ-
սերն։ Զաղաղեցան ասան անդ յերիսուս իբր երկու հարիւր
եպիսկոպոսք։ և կոչեցան առաջեաց զիսոդիսարիսան իշխանն՝ ար-
քաբեկամ եր նեստորի, խնամ ոմանք կարծի ժողովին։ Իսկ
ի յոմանց յովհաննու ասիսիքսոցն՝ սկիզբն եղև ժողովին
լսոն ասն։ 431։ յոհաննան յաւետիսն։ յեկեղեցոյն սկիզն մա-
քրեսմեն տասանեալ։ Եւ յառաջին գոռանարան անդ՝ յետ կո-
չելոյ զնեստոր։ նրիցս սուրբ՝ գալ ի ժողովն։ իբրև ոչ եկն
նա, ասան ընդեղ զնա՝ զամ բանս նոր և. սկիզբն։ և ապա գրա-
ստարանացին զնեստոր նրան զնեղարիսոսան։ ոչ գաստ-
ուեցին զգն մի մեղն բնական արդի ոչ, և զոր կրկին ան-
ածին։ Զոր յերկրպագամ ասող գրեցին առ նեստոր զգա-
ստուզմանն նոր այսպիսի հոսոռաստ բանիւք։ * Ամ սենեկ-
,, գոտ ընդ հրաշք ոչ ժողովեալ ի մեղրաքաղաքն եպիսկոպ-
,, ոց ի հրամանի բարեպաշտ և քրիստոսասէր ինքնակալաց մե-
,, ծաց։ ասա նեստոր նոր յուդա։ Ասանիք, զի գոռ զի ամ-
,, սարիշտ քարոզողդ՝ և ընդ ժողովեալ ընդդեմ կամ-
,, նաց՝ ի քաղաքս երկրորդի ասաս ասաւորիկայ ամենասու
,, յուսիսի, ի հրամանէ սրբոյ ոսահանապրոնեցն գա-
,, ստանիքդ՝ ոչ սինհոդոսս ընդեկեալ՝ եւ ի բաց՝ և յամ
,, եկեղեցական ասասնանն զրկեալ։

Ոչ ոչոյ ժողով եղան և վեց կրնանք։ Ա. զի ընդունելոյ զոյ-
նոսիկ եպիսկոպս, որք ընդ Ամիանոս ընկան ժողովին։ Բ. փան
ընդունելոյ զայնոսիկ, որք միաբանին ընդ նեստորականս։ Գ.
զի ընդունելոյ ի կարգ զանազանագոսոս զարդնեալս ի նեստ-
որականաց։ Դ. զի ընդունելոյ զայնոսիկ, որք հանախոհ
լինեն ընդ կեղեռական կամ ընդ պեղագական հերետիկոս։ Ե.
զի անարգեալ ասանելոյ զրոս արդարացոյց նեստոր։ Զ. զի

{431} մերժելոյ զայնպիսի՝ որք ոչ ընդունին զկոնոնեալս ժողովին Նիկիոյ։

Զայլ յովհաննես անտիոքացին, որ բարեկամ էր Նեստորի վասն ուղղափառութեան դպրոցն, անուանս ուրեմն եկեալ՝ արարաւանին ժողով, յորում էհլաս վիճիս կարդացեալ ի մէջ ոմանց կիւրղի, և մեմնոնի եպիսկոպոսի. և ապա զանոնք կարգեաց վիճիս նզովից ի մէջ հայոց աստ ժողովին, եթէ ոչ մերժեցեն զիւրեանս և զմեմնոն։ Այսր իմացեալ հարցս աստ ժողովին՝ կոչեցին զյովհաննես հրիցս ի ժողով անդր. և յոչ գալ նոքա նոր նոնպատուցին զվիճիս ասին, զոր նոքա էր ի մէջ կիւրղի և մեմնոնի. և ասացա ի գլխեղիրոցդ գոնմարման ազգաց եղին ի մէջ նորա, և որոց միաբանեալ էին ընդ նոսա։

Զայլիկ ոմն զոյգ թղթոցն և հատոնքն ի կոստանդինուպոլսոյ առ կայսրն և առ ժառանգաւորն եկեալս, զոյգ խառնիմուն. և այր՝ ի նենգաւորեն կանոնիսանոսի իշխանն։ Յոչ յեւ ոյլեայլ իրոց՝ բան հիմանի կայսերն արձակեցան յերկուց կողմանց եպիսկոպոսքն հրեշտակք ի կոստանդինուպոլիս, և խնայեալին կայսերն և ժառանգաւորացն գնամ եղեալն։ Յոչ կայսրն հաւանեալ ինչուց սնի ժողովին՝ մերժեաց զնեստոր. և ի անդն նորա կուցայց եղեալ կոստանդնոպոլսոյ զմոգսիմիանոս։ Յոչ ապա հաստատեալ յովհաննու՝ զկիւրղի միջնորդութեամբ սնին սիմոնի սահակեցոյն՝ եղև խաղաղութիւն։ Յոչ նեստորաւանութիւն ի մեասոր՝ ի յոլոսիա՝ ոտոր որդնալոց լեռնաւանս ասեալ։

Գ. Նեստորիոս ոմն ժողովին եփեսոսի՝ ուստիք լիրևելի եպիսկոպոս, ելիրն ազգաբանդրացն, մաքսիմիանոս կոստանդինուպոլսի, պարեղ կիպրիանի, և սակայն մերժեցին թուղթ յոյժաւորն հոյոց, յայս ասնելով նոցա զգաստապարտաւորեն նեստորի, և զգուշացուցանելով ի ուսանելոյ բանից նեստորականաց, որք ասա ոնոյ ոտիուեալ վիպերեն գրատուն։ Այսր թուղթ գրեալ՝ յանմեկին ձեռ ամբ մաքսիմիանոսի՝ ի թարգմանիչս մեր, զոր յիշեցուք ի վերոյ, որ են զնանգ երկ, յայնոսն եղեալ, յովանի գրագնացի, ոտեան, եպիսկ, և կարիեն, որք ասկուրն ի կոստանդինուպոլիս էին. և եռուն ասացս նոսա զգաստանեն ի զվիճիս դուստաբերեան ժողովին, և դիպեց կանոնս ասելոյ նոցա ի հոյոց։

Այսմանտ և թարգմանիչս մեր՝ ըստ յառաջագոյն խնդրելոյ ոմանց մեզ ազգայ յաստիկսն արտարարգ, և ըստ իւրմանց իսկ փոխարանոյն՝ դանեալ գրեալ ի ձեռն գարեգինոսայ՝ մեծոյ ի ձեռն մուքսիմիանոսի դուստրիւրգին՝ զանգեպ

Լոր. Գ. 61։ Լոտ. ԺԸ։ Գ. Ի. Ի. Ի

և զսոյդ օրինակ հին կարգաւորութեան ածուցանէր գրոյ ըստ թարգմանութեանն Եւրեմիայեանց, և զընդարձակ օրինակն նոր կարգաւորեալ ի յոյն բարբառս, ընդ նոսին և զոյդ գրեալսն։ և պատուիրանսն եկեալ ի Հնգեասրէն։ Յայս ամենս 432
յայլ սուրբս և լուսաւորիչս սահակայ յԱծն պարսից։ զնդ որ ուրախ լեալ նոցա՝ երկիր փութանելի ի կատարելագործութիւնս։ և դիմեցին ի Նպրա փոփոխեալ ընտանեաւ զանձնակ կարգաւորեալս ցանկալի մեծին Բարեայ։

Ա՛յնպէս հասեալ էր նոցա սիրտ, սէրն սահակ և աշն մեսրոպ ժողովեալ էին քանի մի եղբարս յայնչափս քարոզս՝ որ ի սուրսն, մի բարեկիրթ ուսեալ ինչ առնելոյ ի վերայ սրբոյն Հին յորմէ այնպէս Հոգի հեռացեալ էր սրան։ Յամանեցին անդ և թարգմանիչք մեր։ և Հանդիպեալ միոյց իւրեանց բնակիչոց ի Հոգիս։ և մատուցեալ առ նուռս կենդանի վերադարձեալ երկայնաց, և զկանոնս ոչ ժողովեն եկեալսի, պատուիրեալ զոր ինչ միանգամ սրբեալ էին, Հին յանոյշ։

Օ՛ղին սեռեալ մեծին սահակայ՝ Տրդատայ գասարակ և կայր եղիգարեալ՝ Հայոց և զերիցուսն և զվանականս։ և Հանդերձ Հարքն միաբան ընթերցանէ զգրեալսն եղիգարեան, և գիտասն զոր մանաւանդ ժողովեցն, ինքեանք ևս Հաստատեցին զոր միանգամ ընկալեալ էր ժողովն եփեսոսի։ և դատապարտեցին զդատապարտելոսն ի Նեմ՝ զնեստորն և զիրս մեկնելն նոր։

Լաստեն, Լուսաւորիչ, Դարպեան։

Եւ ապա սուրբն զանձաշունչ գիրսն, զոր բերեալ էր թարգմանեալս։ և գիտակսն զաւանգիրսն լինել նոսին, լցան անպատում ուրախութեամբ։ Յայսմ ժամանակի ժարանեցին, որոնք մեծարեալ ընդ ամենեսեան։ զի քան զանձին զարդ էր նոա ի յոյն լեզուս։ Եւ նոքա սուրբն առեալ սիրով կատարեալ զինքն զարմանալի ունելով զնոսն մեծարող, և զաշակերտսն իւր, յորս յատաքաղեալ էր եղիգիկ կոչեալն ի թարգմանութիւնս։ 433 (1)

Ա՛յս թարգմանութիւնս է, զոր ունիմք այսմ։ որ թէպէտև զատանեալ ինչ, որ այժմս օրինակաց թարգմանութեանս եօթնատասանից ևս հատանեալ, բայց այդ է ի սարքերս մեր այնոր ընտիր օրինակի, զոր գտին յայնմեր թարգմանիչքս մեր։ և զի ոչ երևի սրբոյ այժմ հին օրինակ եօթնատասանից, մերս Համարի հնագոյն քան զայժ։ սրոյ և թարգմանութեանն է արանցին։ Յայս զայս նուռ չեզուապակս մատեանս գիրքս ոչ ոչ ազգայս վկայեն։ լոսս սրբոյ՝ բուսեալ՝ սերունդիս զրկեն անգոյիսն թարգմանիչքս խրատեսցեն ի յառաքելական թերանց։ յերեսս։ 9։ գլուխ Դ 18։ զոր և ես լակրս

[illegible]

(2). [illegible]

434 [illegible]

զՇիմ թեր՝ պարարակաւք ի տեղեկութեան սիրոյն Իսուս. և ան-
տի գործեալ յԵն ելլաւայ ի գուսան ատարկն, մնին ի
յանձինս։ Իսկոյնեալ նոյ անդ զմեռան պան ասիոս ելոյ հրեր
լոյ ընկերս խրենոց՝ Հանապարհորդեցին միաբան ի կա-
սանոյ հեռաւորս։ և ասան հնին՝ ի հայս յեռ մահու վիշապ
իրեանց. ոչ տեսցես ի գլ. Ի. Լ.ԺՄ։ զարմացեալ յաստ-
ծին կարգ պատմեսն ի գործս տեսն մեծարոյ։

Լ. Լրանեալին մեծաւոյ սրև մաշտաց յետ բազումն ոչաստ- 435
տեալոյ մեծին ասկանոյ ի թագաւորութեան Ներոնի և այլ
մատենից, հոս զանձն յանդգնաբար բարգաւել առեւանոնին՝ ոչ
միայն բանիւ, այլև գրով։ և ի ոչաւ աւանդեալ ազգերս ոչ
կորիան, կարգեցաց և յորինեաց բազմաստակ հատս գեղեցիկս
և ընտիրս։ առաջի գնելով զյաղագս առին և հանուրեան առ-
ի գիրքն կոչ ընծայելոյ ոչիրաց, և խրախուսելոյ զնս ի
ժառանգութեան յաւիտենական կենաց։ Ի թեաց և զդեամ
վանորայս։ յորս ժողովեաց հաւատաւոր մանիս։ և զինքն
նախագիծ գրիչակ եղեալ առաջի նոցն մարդեր գնս ի վարս
սրբութեան, միմեանցն և յիմաստս գիտութեան։

Լ.Լ. Զոգաց քանից նոցն ի գրիչութեան հաւաս՝ բազում ինչ
գրի գրիչն։ և հանս մատեալ գործս նոր ընդ գործոց սա-
տարգին մերոյ՝ զանս ապաշնորհեղոսն հանն յայտնեցու-
ցանել։ * Ի ամենայն ժամանակս կենաց իւրոց ակ զամենան
„ և զմեռան զանձ և զգիրս անմեռեր և առանց յապաղ-
„ ելոյ իւրով աւետարանական և աշխատասէր գնացիչն
„ առաջի թագաւորաց և իշխանաց և առ հեթանոսաց, և
„ անընդհատակս ի հաստատելոյ զամենապրիչն յեր ա-
„ նուն կիրակս յանձին։ և զամ՝ սքի քարոզեալ և հոգեղին
„ փառեաց։ և քաջամ քանդիսանաց և կարանաւորաց և
„ ապաստարիչս ի բանաւորաց թագաւորեալ սրարեալ կոչե-
„ լոյ։ զին ահնաւոր զորութեանն քոյ։ և զրամ մեր գնանիկ անմ-
„ բաւութեանն պատառեաց։ և զրամ սգաւորաց և կարանեան-
„ ոց միխիթարական վիճուածեանն զանիկալ յուսոյն ի յայտ-
„ նութեան փառաց մեծին ոչ փիլիպն մերոյ յեր քոյ Նոթ-
„ ենոց։ և զամ միանգամայն յանդգնաբարութեանն սպասման
„ անդ փոխեաց։։

Լ.Լ. ապա խանիրոյ զվնասակոյ եղեալ ի վիր վանարիկ՝ յարու-
գիրն։ * Գրագրամ և անհամար գունչ գանագանանաց ի ձեռս
„ և յանդգնաբարս դաշանանան և լեռնանան անմեռանան և
„ արքեղանան ընակեցուցեալ հաստատեր։ զորս ընդ ժա-
„ մանակս ժամանակս իւրով միայնոյն իսկ օրինակ ցան-
„ կալ։ առեալ զանանս յաշակերտաց գրագրանալ մեր-
„ հաստատեալ։ և նրանեալ լեռնանեալ՝ սորամուտ ժա-

Ի՛նչ ինչ

,, կսկիծս եղեալ, զուսարեալսն զկերակուրն խոտաքաղս
,, Ճաշակեցն մնալիցին, և այնպէս՝ մշտակիսոց ակարութեանն
,, ցանձն տալին. Ուստի սրոց հայեցեալ 'ի վիճակարութենէ
,, աւարելոցն բանիցն, թէ յոլովամ ակոր եմ մի քիչ,
,, յայնժամ զօրացեալ լինիմ. և թէ լաւ ևս լիցի պարծել
,, ակարութիւս, զի թանկեցեալ լիս զօրութեան քրտի։
,, Ի՛նչ էր այնուհետև չարքնալ գինւոյ, այլ առաւելագոյն
,, հպարտ, և պատրանաւ զանիրաս երգս հոգեւորս 'ի փառս
,, և 'ի գովութիւն նոյ։ Ի՛նչ կրկնոյն յաստուածոյ ընթերցս
,, սնանոց՝ հաղեալաւոր գրոց։ Ի՛նչ քաղցրերութիւն յոր-
,, յոլովան վիպասն՝ առ 'ի յառաջադէմ ընտրութեանն պա-
,, կուհաս քնարկի ելեալն։ Ի՛նչ եռալ հոգւոյ ուսանողաց
,, ծուռաբանութիւն։ Ի՛նչ ապիսիք ազերասիրք, և ինքրմանք
,, հաշակեցուցիչք՝ վասն ոմանց կենաց ու մարդասէրն ոսոն։
,, Լու նոյին հայեցիր սրուեսուին հաներ աւարա բաղուն
,, յանուանս տեղիս։ Մինչև ապատ լիներ գիրեցեալ՝ (ցոր ու-
,, ղուչանոք երկրանց մեկնեալ գնայր անապ՝) իրաց ինչ ապ-
,, առեալաց եկեղեցեոյ կաղմանցն ասնոյիկ հատանելոյնս։
,, կանութիւն չարչարանս քրտի։ Լու նոր առանց իրիք զուսանելոյ
,, հանդերձ զարծուկցոք լիցէ 'ի Ի թիկունս դիսպանն պատա-
,, հելոյ, և վճարեալ զօրութիւնն ոյ, և յաղթարարեալս և
,, պարարտագոյնս և անարգ բերանով զլուսակ վիրաբերեն
,, 'Լսիրաս լաստան ծուանցուցանեալ։ Լու զայս առներ ինամ՝
,, ծամանակս իւր վն անդն և վն ազնարի. քանզի ոսկր
,, խակ ես Հնարիս վիրաբ ինանեալ առաքինութիւնս կանոն
,, աշակերտելոյն գնել։ Օ՛ոյսանկ և զայլ բազում քանս
զրկ կորիւն գնամանկ։

Գ Լ Ո Խ Լ։ Ծ Ա Մ։

Ցնաղոգս հերետիկոսին ասնգայ։ Ի՛նչ, զոր ես ոչ կայոց զգիրս ընդ-
գրոսի մ գ ասեալոց։ 'Ելել զորդ ծոցէ պարիզարս։ Ն-
յուսագ։ Զնիսան Նեռ։ ա գրիչանաց։

435 Ամ զիստանոյ մեծի բարբուհանդիսին հայոց Լրբեանս
Եղանելոյն մեր սրագոյ, զորմէ գրեցուք վերս- և այլոց
գոյնք, ոմանք նաստատմանոյց լեալ ոչ մեծին
ասնգայոյ՝ բերիրեցուցաներ զանիրս։ Ս. զանիրս հասանելն
ազգին։ Լու երիրքն 'ի միասին 'ի միմեանց զարդարեալ՝ ան-
գատար զնեա լինելիս հնարիս ծաղկեցուցանել զե-
կեղեցի հայաստանեայց։ ազգի ազգի բարեկարգութիւնք։ Լ. յլ

առաւելագոյն. մինչեւ երանելեացն ի ժառանգակից ոնդ սրբա-
ւոյն զմանկն ի՛ երկ. որեւ սան զգուշութիւն հանել ի՛ վերս հա-
տին և ի՛ վերս աբեղայ սիրոյ գրիչորի ։ զի մի սրտաբեկեալ արաշ-
ուն հայրապետական իշխանաւն ի բռնակալս ի նորին ։ որ
զանազան կիրճկանաւ ոնդելով, և իշխանական նմանութիւն
լինելոյ. խոյանոն ինչ լեալ սիրոյ սահմանի · նաև ապաստա-
տորի զուսով ձեռնասու լինիցի ասասոց ոմանց, որք ընկալեալ
են զոգոնդն նեստորի ։ ||՝ Ինչև սմենք ի նոցն սիրամ ոերա-
մանել ի լսելիս բաղմաց զմեղսուն նեստորականաց, որ
,,տոյն առաքեալ սիսեալ էր վերապին սրմեորիկ,

Լեոնդիոս կարդ. Է. էջեր։ 179 վերև. Ի 1.86։ ԱՌ. Ի ԵՐԵՐՈՍ։ ՎԵՐՇԵՆ ԽՄԲ։ ՎԵՐԱԲԱՐ։ գիրք։ Բ։ գլուխ. Ի Ը։ և այլք Բ՝ Լոնս Ի։ Գ. 61։ և վերջն։

,,Բանդ յետ նր մոլանքն եպեսամ՝ յորմամ կայսր բարկու-
նելոյ պատերազմակաս պատաներ եղաս ի վրայ սամենցուն ի հար-
պելոյ զգրսանաց նեստորի ։ և պատրաստ ոպատանեալս. ոյոց պա-
հեն կամ ընթեռնուն զայնս, սեսեալ նեստորականաց՝ թեմ
իսպառ քոռանեալ լինի ոպանց իւրեանց, յայլ ինն հնարա-
ձեռն արկին։ ոկսան յանեցուցանել այսր մեղր գիրս թեմ-
զարսի մնասանեստացոյ կամ մանկասուցոյ միջոցն նեստորի,
և գլուցուցն սուրանուցոյ միջոցն թեոդորոսի ։ և քաստաց-
վեին, թեմ. ասիոյ ինն բանք ոչ և հանանցն որ հարց։ պուլ ի
գնեսապ. կամեցին. ոչ ապրոցուցանել, իբր թեմ՝ և նոս ոլին
սուար ի նացանց խորհեր։

Այս սա. ի. ասպասեալ զայս կարծիս յոյժ ուրեանն ապաս թեմ-
մանոյ ցին զերս. թեոդորոսի և գլուցորի ի յանակոնին ի
լեռս սուրոյ, Ինոյց և սրանց ։ ||Լսա՝ իբրև իրարանցի եղեն
ամենայն եկեղ. մերոնոյ, և իրարս եկին եղեսոյ՝ որք ընդ-
առանի սկսան բարեկամանալ եմեր. ի ոչն. մերոնոյ յանաբոյ
սուսն. գնասն. գրաց, զաղվազանի ազգ սրարին ի հայս սա
ոգեն. մ. սրոյ. ի սա. ոչն սահակ. լրնդանիլ զայնասին գրեանս
զսորոյ թարգմանեալս յարանդուրոյ ։

Յայնժամ մեծն սահակ զգաստութիւն ջիանալ դիրսն հրա-
ման. ու միտանգամ ժողովն մեծ գասմարել ,,սրանցսա սա-
մանոյ՝ յեղեկաց, յերիցանց և ի վանականաց՝ ասին հայոց. սր
՝ի մեջ ընդունել զգիրսն թեոդորոսի, և գանալ զայն ընդեմ
մեղրասն սեց. հայոց. և հանանցն մնաց նեստորի, և ը սաեալ
հրամանքայ հրամանն՝ ,, սանանալասանս. և ընդանալասնս
սամանդանն ॥ , մեղանն. նղոնք ի վերայ. եղեն. և հեղեցին ի
բաց ։ ես եկամ ոչ ասել նա. ինքն. կարին ,, ի մերոյ ի բաց
,, բարձեալ՝ ուղղարանանալ սրտաբաց խրատանց մերոնցն ։
,, զի մի ի. ընտասար. փոյթ. ասելանն. ծանր ինչ սասանալա-
,, հան յարանցն ॥ ։

Այս սոքա ի ժողովն անդ նա. ինքն հրամանեին սահակ ապան.
ջերն մինչեւ խոսեցան ձնոս. ի վրայ խորհրդոյ մեղանեղեն

Գ. Կ. Գ. 435

բանին, յայտ ծանաւել թէ միւսին պղծին ոչ կամ զնուիր մեր յանապատս կուսին, և ելն մերդ կասարեալ և որդի մարդոյ, անբաժանելի և անշփոթ միաւորեալ միաբնակ ամենայն և մերդ կելին բնութեանց յոմնանալութիւն բանին, ըստ մի յիշատակ զայս զՍահակ ասելոյ ի ժողովն Շիրակաւանայ՝ Հանեալ (սոյ երեսի) ի դրոց, յոմանս ի ինչասարի հայոց հայրապետաց, յանուն տեառն։ Տեառէ։ 172։ * Զոր ասեսցուք ի ձեռն՝ զ յոյժ խոսեցաւ։ մեք խոսեսցուք զքո յերկրեալ բնութենէ մի առանձնաւորութեան։ և մի դեմ և մի բնութեան։

Օրինակ այսորիկ խորհեալ տրայեալ երանելոյն աստուծոյ և հանրին ժողովելոյն գրեցին թուղթ ուղղեալ հանդերձ դրեալն թեոդորոսի մեծաւորացեալ առաքելական, որ նոյնդ ետուել էր պատարագ կուսանդիւրելոյ։ և ինքն բերին ի նմանն ոչ հաւանութեան։ յորոյ ոչ միաբանայնոյ և զինչպէս բանս ինչ դրեալ նորին թեոդորոսի, յորս նա լինին թեոդորոս ենթադրեալոյ բանիւք յերկրորդ գրի նս որոյնիկ զքո։ յայս արարին եւ, թէ մեք հերքեցեալ զբանս դորա ի բաց՝ հանդերձ ապանդաստանի, որք բերին զկիրս դորին յԱռ մեր։ Այս զայս թուղթ առաքեցին ի ձեռն եղբարանց զնոցանց երիցս, և աշակերտացն նորան արքեպիսկոպոսին, որ ի դիրս յաստոյ և զուարճացեալ, յոմանս ապերբեալ կոչի, և յամոնս արել։

Ը. Զ Դ՝ Թերցեալ սրոկդ զթուղթն հայոց, ընդ նոսին և զրանս դրօնեալոյն թեոդորոսի, հաստատեալս յոյժ ի ուղիղ վարդապետաց թեղեցն, և մերժեալ դրանս նեստորոսի, յուսել ասելս և ինքն հաստատեալ ի նեղեալ իսրայ դրել աստուծոյ հոմ նաեմոկ ասելոյ գասուոնոն առ հայս ի արտաքսեալս, յորում մերժեր միանալոյն և զմոլորեալս թեոդորոսի, թեոդորեալս և զանազան նորա ոչ յիշեր։ Զրիոսոկ ապայ թղթեալ կոչ ինչև յոյսոր յաստոյն, որ և նեստորոսական է ի բանին, ի մատնանս ժողովոյ։ ի կարգ։ ե։ յերես։ 422։ գիրս ի 438։ և ուրեմն այսորիկ։ * Ի՝ ճոսիրացոյ և առաքելական։ ոնայ եպիսկոպոսաց և երէցանց և վանահարց՝ որ ընդ հանս։ ոչ ոչ ոչ ոչ հայաստանեայց՝ ուղղափառ նոր եկեղեցեաց։ ոչ ոչ ոչ՝ ի նոր քրիստոս։ Ի՝ ուրուն ոչ խոստովանեցան։ զգալիս և դիմարհարս մեր լալ՝ նոր և պատարագ տալոյ։ զբա ի մոտոյ կուսանաց ուրեմանոյ ենթադրեալ ի յանարգիս ձերոյ ի ինչանին հաստատեալոյ։ և այլն՝ զ՝ ի կարգի։ Զոր և ձոն ոչ դիպաքեալ հաստատ գրեալ, թէ մի և նոյն միածին որդի ոչ է առ զմարդկայինս բնութեանն ի ոչ ոչ ոչ ոչ, ոչ փոփոխելով ոչ ոչ ոչ թէ ի մարդկութեանն, և ոչ

մարդ կայցին յանձանցն , այլ՝ անդիմադրելի և անբաժանելի
միաբանութեամբ մարդ եղեալ կիսաց զամ կիսս բաց ի մի-
զոց · այլ՝ երկու արդի , այլ՝ միասին և մի արդի ։
[,,] Ի դարձուն հաստակին ասէ ։ « Զ պարսակ թարգմանաբ առ-
,, ակրդ. ձեր , շարժեալ՝ ի Թադիոյ՝ ձեր՝ զոր առ մեզ յոգ-
,, ցիր , և յայտ արարիք՝ թէ սանք՝ ի Հայաստաներ և՝ ի
,, յաղանարան մարդկանէ զիսն ալ մեր յայտնապէս ձեր , զոր
,, գրեալ թիւր դրաճանալ ուղարանաւն գիտութիւն յե-
,, զանցիլ զպարզ և զստակ տեսութիւն. ուղիղ հաւատոյ ։
,, [,,] Եւ զիրարանն ազգ առնեմ՝ ձեզ բանիւբ երանելոյն
,, պաղաւի . զրոյց ինչուր , մի՝ որ իսկ՝ որ զձեզ կազապտիցէ
,, ձորարարմարութիւնբ և մեռաի խաբեութիւնբ , որ ըստ առաջա-
,, ակրդ մարդկան աւանդութիւն՝ և ոչ ըստ քրիստոսի ։ Մի հիմն այլ՝
,, ՀՇմարիտ հաւատոյ ոչ որ կարէ դնել բաց զդեռեալն՝ որ է
,, յիսուս ։ [,,] արդ՝ կացէք՝ ի մի շունչ և՝ ի մի հոգի՝ միա-
,, բան ՀՇմարտոյբ՝ ի հաւատս աւետարանին , և մի՝ ի՝ ինչ զան-
,, կանգնիցիք՝ ի հակառակորդաց . այլ՝ պատիցիք զաւանութ-
,, թիւն , զոր ընկալարդ՝ ի սոյն և յերանելի հարց՝ որ՝ ի՝ սի-
,, կեա սահմանեալն ուղիղ հաւատս , և՝ ի՝ դր և յերկանիսի
,, ապանոյ՝ ի բարեղ , ի՝ գրիգորի , և յայլոց միաձայնելոց
,, ընդ նոսին , որոց անուանքն Ա՝ ի դպրոն կենաց ։ Զ ամ՝
,, եղբայրութիւն՝ որ ընդ ձեզ , ես և սր ընդ իսն են՝ ողջ
,, ջուանեբ ॥ »

Զ այս նոսանակ գրեալ պրսկին պատրիարգի՝ առաքեալ՝ ի 436
Հայս՝ ի ձեռն նոյն հրեշտակաց՝ զանուանեալ և աբրահամու ։
[,,] Զբն սահակ հանդերձ եղբաբ իւրովք հաւատոյ ընդ-
հանուր զիսմ բանս պրսկին ։

Զ ։ Զեռաց՝ Զբն պրսկ զարտաձին հաստակին և առ յով-
հաննէս պատրիարգ անտիոքայ ։ և առաքեալ զկոն տարա-
գրել՝ զիսմ հանդերձ եպիսկոպոսաբ իւրովք առ՝ ի պոնտեայ
գիմարանութիւն հաւատոյ ։ [,,] յովհաննու ընթերցեալ զնա-
մակն , հաճեցաւ ընդ այն ։ և կոստանդիանոս կենդանի նէ՝ ի-
բրովքն հանդերձ , դրեաց անդրին զնամակն առ պրսկ՝
[,,] ինքեալ զայս մի ոմն՝ ի սարկաւագաց հայոց , որում անուն
էր բարեղ ։ [,,] երկրորդ անգամ՝ ի գ՝ յովհաննու ։ իբր ընդ
նա եամ սաստիբ ստորագրեալ ։ հաստակին գրակի , և կամ
չի իմանամ՝ թէ այս է ընդդէմ թէոդորոսի ։ զոր թէ ոչ
ասի՝ այլ ստորագրեր զիսմ ։ որպէս գիտեալ չարի զարա-
գան էր նա բանից թէոդորոսի իւրոյ վկային ։ [,,] յետ խա-
հրդոյ մեռելոյդ լեալ յարդոյն սարկաւագի՝ հնարիւբ ինն՝ ի
ձեռս երեքն յանն հայոց զարտաձին հաստակին գրակին ։ և յա-
ւել՝ ի նոյն ինչ ինչ ընդդէմ թէոդորոսի ։ և առեալ զայն՝ գնաց

[գլ. ԺԸ] առ ոչն կիրեղ պատրիարգ աղեքսանդրու. և Յանցց նմա
զեմ, թ թեմ զիարդ հեղինին հոյգ ոչ իւ թեոդորոսի մոլ
առեսաացեալ, և զրեցին առ պրոկ հաւանիլ ալեմ։ և թեմ
զիմոյ պրոկ է մեռաց նց զրեալ ու նա նամակ հաստա-
առեմն ուզիզ հաւասալ ընդեմ հեռաւոցս մոլորեմն թեմ-
դրեսի։ զայս առացեալ՝ եղոյց նմա և փաստեցն. այլ ա-
կոյն գիտասցիր ասե։ զի յոյժ հեռնեն յայլ միտ ասրա-
գրեալ է ուրեմ։ Եւ զի նա ինքն ոչն կիրեզ ևս գրեալ էր
բանս ինչ ընդդեմ դրոյն թեոդրեսի, ասեալ զոյն բարե-
զի սարկաւագի՝ եր առ պրոկ։ Եւ ինքն սկսաւ խոսել
սաա և անդ, և ասել, թեկ ամ մերոյեցին հոյգ ոչ իւ թեո-
դրոսի, նշանակս պատ է և ոչ ոչ մերժել զոյն լանսեն
նորին թեոդորոսի։ և զ լոկ առանց սանեն։

Եւ ի ասրաանել ոչր հանեաց՝ Ծոգեչաս եպիսկոպոսն
ի մեջ ըստոյց դրեալ ասանց, թեն պարտ է յոսեանեն նոր-
ոլել և հեղքել զ ոչ իւ թեոդորոսի. և կիսոց՝ թեկ ոչ։ այլ
հեղքել միայն զանդրոսեն նի՝ առանց ասելոյ զանսեն։ և
ոչոյց՝ թեկ զատ չի սրժան ուրան ինչ ասել։ Եւ կամ
պրոկ մեռոյ սեսանել, թեկ զինչ ասիցի առնել զայսմ լսեցեալ
{438} անարդոյին։ Եւ ի ասել զոյս շարժեցեալ՝ սաներ ի միա-
նակեցաց Հոն հոյգ սեսեալ թեկ յոյժ իրր յանկարծ կոս,
ասեն ի հնոս զմոր զրեան թեկ ոչ ասի։ և ինքն յան-
կիսն ասրաց՝ գնացին ի կոստանդինուպոլիս։ և յամ ասելու
ասր և հասեն ասք նոյ, նոյնն և ի փեսրայ բոլոր բարձեալ
ցուցանելն և պնդելն, թեկ ասեսն և ոչ ասաստանել զոր-
ասեանն զոյն։ ընդ նոսն և զՀեղինակ նարին յանսեանել ի զրեալ
պրոտաքնորդ ոգոնոյն նեսաերի։

Է։ Եւ զրեալ ըստ զոյս յոյնեան սանոնքացն, ի նոսանեան
ոչոկոսեն չարեցաս։ և փոյթզրեցին ժողովոյ զեղեսանս
իր։ և հաւանեցուցեալ զին՝ դրեալ էին թեզոն։ զոնն
առ կոյրն թեոդոս փոր։ և զիսեն առ պրոկ։ և զենդ
առ ոչն կիրեզ։ յոր բարեզ նոն զանեզ թեզ բարեպաշտ-
սանեն։ զնեկոյ պրոս մոսառեաաացին՝ կոչեալ զնա երանելի։
դասելով զնա միանգամայն և ի կարգս նոր հայրապետաց
եկեղեցոյ։ և գնոսն՝ թեկ ի գրեսեանս նորս ինչ ոչ
մոլորեալ, և կամ՝ հանանեցուցեալ զնա՝ ոչոց նեսաերի։ * Եւ ասի
ոչ՝ ոչ՝ ինչ ինչ ի գիրս նի դրեսարանքս, զոյս ոչյաղ բան
ոչ զոր գրեալն է կոյզ ոչ ինանալ, խոսասանեսիմ և մեր
լայց ոչոյսի խրեմանեն ասե լեամ զոյնս ոչ գոս-
նի, ի գիրս աեթանալ, ոչ ոչ ինանալ, ոչ, նոսն
յանեսոյանի իսկ։ զոյս անիսանալ կամակերն։ Եւ յա-
նել ամաանան լինել զանանեկեցացն հոյց, թեկ ոչ ոչ

[Գ.Մ.Ա. 438]

ամբ քանասէր. եպիսկոպոսն զանոնք Թէոդոսոսի, և կաստրիկացուցեալ զկոչ ետուն՝ տերկուն տերկիս յաճին, և վերստին զանելոս պար-
զանուսոց։

Պարոց պատասխանի՝ Եղեն պարկեշտ առ յովհաննէս, և ասէ։ Եթէ զգրամոնս Թէոդոսոսի՝ չոչ մատանին ինձ հոգը, ոչ անոնք սրդիկ դրամաթէ լորիկոպատասանէ. զայ և հեղբեցի ի քաց։ ես չեղն ինձ փոյթ վասն ոնանց Թէոդոսոսի, Թէ ինչն չենն միտս ելն խոտեցեալ զանասիկ։ սասալ և ոչ զանոնս նալին յիշատակելոյ ի հոմանեն։ Այլ կայսրն Թէոդոս գրեալ առ յովհաննէս, Թէ զոս. հանդարտ լեր, և զդատաստանամ լուցոյ զայս. լնուել ինել ի վերայ Թէոդոսոսի ես. այլոց, որք թարգն անուանէաք. դիսիանեալ էին։ Ի՝, յաբ կիւրեղ պիսկոպոսէ առ նոյն յովհաննէս՝ մերոյդիս էգն նամ մն գրելոյ նէ զԹէոդոսոս և զգիրս նէ, լոր նամն և զգիրս զնոյնսի առաքեցայ, և մեն հաստատեալ զնոյ ոչ հայց. ուրեմն ոչ առ ոչ գնելոց ի Թէոդոսոսի զասելոյ մեզ։ սանի ի մեր մարդեալ Թէ միանոսի բանին հայ յուսալս։ Թէ զայն գրեալ * և ի նամակին որ ոս հայս՝ գիշեցիկ ձառէլոյ զլսան
,, Ինչուրասանէ՝ բարգաւոյս քարոզեալոց նոր և ուսարիանոսի
,, եղբայրն մեր ես Եպիսկոպոսի պարկեշտ։ . . . Այլ զարդասանէ
,, կալոնիս, զի խոստանն իմն և զԹէոդոսոսն և զայլոց ոմանց։
,, (զորս զի մի ինչ ծանրագոյնս ասացիս՝ բաւական էր լինել։ որպէսզի զգոյշանալ մնաց լեզուն ընդդէմ փառաց
,, Քրիստոսի)։ մի ոք սոյնպէս՝ ընդդեսակ որ և ուղղափառս հայոց
,, մերոց, աստուծոյ ասեմ, բարոյի, գրիգորի, Թեոփիլ-
,, Լոսի, և այլոց ॥։

Զայս այսպէս գրեալ ոչին կիսրդի առ յովհան անտիոքայ, զի՝ ապա հիւանդք լինն հանդարտանցայ զնա։ Ի՝, մի ոսկին հեռասուսիոնք, որք լիսեին՝ Թէ յանկանել մերկեր բանից և ոնուեան Թէոդոսի մոգասեսուացայ՝ խոտոս ջանքն գլուխ ալանդ խլեանց, յորմեկեն սասանէ Թոսդի մի երբն ի գիսոց կիսրդի գրեալ առ յովհաննէս։ լրսա՝ Ընդեսս ցանեն մեծոյն գրանալ կիսրդի զԹէոդոսոս, զ նանն և զյովհաննէս վն ընդդէմ գրաւելոյ նէ սասիոց Թէոդորոսի։ Լոս զի զիսի սոկասասց զխոնանեցաս սեն կիսրդ։ ոչս սաս հասարաս մեց ոչ սակաս ժամանակ ի մեր յանոց և առաջ, և ոսրեք ոսրեք ընդունելի եղն. Թէոդորս, և ի բոլոր սեղեն ես անեաս խոյզ և. խոսէր ի մի նոր մեկն ի մեջս հիմնելոյդ ժողովոյ՝ որ է երկրդ ժողով կանոնիկոնաց։ յայսմ նոսս ցուցաս յայտնեալ. Թէ այն Թոսդի՝ որ սոսի կիսրդի, կարգեալ է գանասեն Թէոդորոսի, ոչ է հանդարտ գրանան կիսրդն։ և ապա զանասարոր-

Լ՚Մ։ Փ։ աեցաւ. գիրքն Թէոդորոսի և նա՝ ինքն Թէոդորոս։ ընդ որս ի գիրս Թէոդորեանոսի և իրասայ։ յորմէ շարժեցաւ պէտ ինն ուղմունք մեծ յարեւմտեանս։ որ և յետ ամիսց հոգւոյն ոգեաց զարարածս։

Իսկ հայք՝ որք իրոսամիրք հերքեալ էին միանգամ՝ զիրս Թէոդորոսի և զանձն նր՝ ի ձեռն եպանկի հարց մի ոչ սիրեն սահակայ և մեսրոպայ, հոնապարգ՝ ի նմին կոչին հաստատեան։ և քանիցս անգամ՝ ասին։ Թէ ոմանք՝ ի յունաց կամ յոտարաց հոռոմն են։ զի վարդապետաւորեալ Թէոդորոսն, որոյ խորհրդոյն յոյժ ոչինչ։ Իսկ՝ ոչ՝ զոր առացաք՝ զի չիմացան նեստորականաց։ զրեալ կան ընդդէմ յոյժ հոնգերձ բանիցք Թէոդոր խրատանիւ։ անձանց վերոյշտասանեաց՝ բառերն և յաստնեալն՝ ի հաւատամունս ժողովոց՝ ի պատմեալ սրբոյ ժողովոյն Եփեսոսի։ հարս։ Է։ երեսուն։ 379։ Գնչ՝ ի գ63։ Է։ 1179։ Գնչ՝ ի։1186։ Մ։ ։ և։ և՝ ի դիրս լիւրոսոսի։ Դ։ Ճ։ Խ։ Ի։ և գանանոնի։ Դ։ Գ։ Գնչ՝ ի։ Ի։ Յոյսոր՝ Ամի զնագոնն։ սաս խիզ յոսոյսն և կարիս Ռիմանեցի։ և խորհեաց։ Ի։ Գ։ Համանուանի՝ միաբանեալով։ Լ՚Մ։ մեք գորձեցաք՝ ի կորգ պատմիսն մերոյ յաստուա մեծին սահակայ։

Գ։ Ի։ Ի։ Ի։ Կ։

Յայսմ՝ մոգս զմեզ, և խոնարհ անձն ասեցեալ ես գոր։ զայ։ և պեղապարեալ անձն յանիցս։

426 Մինչ՝ ոմանք ասացեալ՝ զոր ոմանք զանուն կամ Թուղիկոսաց, ոչ ասացաւ զորս զոր զնիս Թուղիկոսաց՝ ի իսկ՝ ոմանք։ Է։ մեսրոպ անգնեն լոին հայոց։ Լ՚ոյսոիսոց ապա նոր նորոգեալն ասեն սահակ՝ ինքնբերեալն նախ՝ ի նմանէ նեկուսեալ։ մի մերժելոյ զնա՝ ի ուղղանն։ և յետոյ ազատեցին զնա։ զարգամ։ Թարգմանողաց՝ վիրատանգոյ, ոմանք՝ ուռնոյ հանեալն զանազանորդութեան ազգին։ և խառնեալին ամենեքին առ հասարակ տալ։ ազգաս։ Թուանց՝ նոր զիրս։ նորոգեալն զայն։

Լ՚Մ։ նա ոչ կան։ յանձն ամենեքին։ * Իսկ ինչ ասի՝ ձեզ։ զանանոյսոսեան։ որ գնանաց զձեզ՝ որբեամբ։ և ոչ ազգ։ իմ է ձեզ։ բուսագրեալ համարանաց։ սոյն՝ ի գնանուեն։ կաբգաց։ Դա՝ ազգ գրի փարանցին։ կամելով փոքր մի յանգիմանեալ զառաջին խառնեալն արարեալ։ Եթէ ասէ։ * Դա՝ ոչ։ ասաց՝ մի՝ զերեալ՝ զանանոյսոսեան։ և՝ ի մերոյն՝ քան՝ բարկանալ։ ասաց։

Մեք։

Ասդ։ 66։ Ասդ։ 9։

,, մեք · որ և ի խաչին յաղագս խոստովանութեանն ազգէր [437
,, ոչնչով՝ Հաւանեալ ենք զմեզն · այլ և մեք ցանկ քաղեալք
,, ասելոյ զոչնչեալն զհաստատեալն ինքն, զարքն ապաքէր ասե-
,, լոյս մերոց · ։ Եւ քահանայապետաց ՝ ի վերայ ասիրանեալ ժո-
,, ղովրդոյ մի կարծեր · · · ։ Զոր՝ զոսք մեք մեզ ինչ գիտեք, զի
,, եղեր վրէժխնդիր (ասասցուք) թիկունն մերոյ զարմոց · և
,, զարքացուցչաց նոցա, զոչ հաւատս սխալեալն մերոյ մատնեալ
,, ծայրք եռանգ առնել անարիութեան · ։ Եւ զիս սրդեաք ջա-
,, նուցեալ միմեանցս, և կամ ոչ թախանձեցուցանեալ զիս
,, քահանայապետաց · ոչ զվերուստ ոգեւոր հաւատն ՝ի տեսանելոյ
,, ոչ պատեալ, և ձիրեալ և գինեալ ածեալ զվերն · և եղեալ
,, ՝ի վերայ զլուսոյս, և սասրեալ ՝ի զարեալ սիրի, ոչ լոյսեալ լոյս.
,, ինչ, և սուտի գիշերի, զաղանոց ընկեցեալ լոյսանն ·
,, Լրեալեալք լինեն ՝ի լաց, և թեալ սուտ ինձ սղաղ գիշե-
,, հանալ կրուսա ինչ հայոց · զոր տեսանեմ այլոց մեռոյս
,, ՝ի զարեալեն վերին ցուցուցեալ թեն · մի բռնադատեալ վերի-
,, թարեալ զիս ՝ի վերն ոչնչանն ժողովրդեան իմոց · վասն զի
,, զանոր ասելոցս սպարիկ յուսալ զանս զնեռանալոյն զիս
,, յեպիսկոպոսէ եղոյց ինձ վերին կանխատեսութիւնն ։ ։

Եւ ՝ի սա ղաղարիկ լայր արոյ ՝ ենք, ենք տեսանեմ զուցեալ
՝ի նոսա զնոյ՝ յայտնի ՝ ի տեսանել զարդարել քահանայապետութիւն ՝ ի
ասանն ՝ ի, և թեալ սասրեալեն յոլովին ուրախութեամբ · (՝Զոր
զոր տիրեալ յայտ նախասպասոյն, և յուսասասաս հարեալ, մեկ-
նեցան ՝ ի նոսանն ազգ, ։ Զոր զոսա ասին սրն սանկ ոչ
զարարեր ՝ ի խնամանեալ զնոսա և ՝ ի նեռանալոյն · և նա-
խարարք հնոյց ոչ պատշաճ հանարեցուն դնել զոչ զոր կա-
թեղիկոս, զորչափ եկեղեաց ՝ ի սա ։

։ Զոր զոսանչ սրն սանկաց հանդերձ մեկնութեան ՝ ի մեք
բերն ասան զարարք փարարեալ · և ասե, թեթ զոչս գրով ու-
սումնասեաց նա · ինքն ոչ սանկ ՝ ի հրամանեն հրեաներն
յուսալ քան զնեռանալոյ ինչ ենք · զոր թեսկա և կա-
ղեցուն զնեռանալոյ, բայց զանն եկեղեաց զոչ ոչարար ։
Օրդ ոսեալ հանեռասին լինասանեն ասա · խաղեսցին ,
յասելս · Ֆ · 66 · թեթ ։ պրոտեսաց զանեալն, զոր յուսալ քան
,, զինեն երևելեալսա սոնս ՝ ի քան · ասոգալեն յայտնա-
,, թիւնք ։ ։ ։ Մեշ զոր · և գրիգոր · մոգիսարս ՝ ի թասղեն
սա ասարդին զնոյ, և նեղասս · զնորհայ ՝ ի հանդարանեալ թեն ,
՝ ի հանգ · ցի · և այլք · Օնոյն հասասանն և բանք շարունա-
նոց և ձառնասաց և յայտնասարաց · ՝ ի զորս ասին սանկ-
կոյ սրոլեն ։

Ը · ։ Ասեն մասանանեն մասա արքայն պարսից · զի սամ [439
նիրդոյ · թագաւորեալ սոսն · ինն · և · յաջորդեալ զթագաւո-

յուն թի.

Լ՚ մ։ ՅԲ։ թրուքի նէ որդի նարին յազիզեան երկրդ, որ եղև ոխերիմ
թշնամի քրիստոնէից, և յայնց ամենայնին տառապանս հա-
լածանաց 'ի վերայ ազգին Հայոց։ Լա՚ի թշնել անդ իւրում՚ իսկ
և իսկ գլխաւոր զօրք 'ի կողմանս մեծքսոյ 'ի վերայ յուռայ։
և առ գլուխ ազգին Հայոց՚ առաքեաց անդ զզօրս ստա-
պատակեան։ Զայս գաղանալ 'ի բազբանդ գաւառ՚ հարին
զանազակ իրեանց մերձ 'ի բազբան։ և ասեսկոս առանձին
զերիկն, և տառապեցուցանելին զանազիս։

440 Զայն տեսեալ սիրն տարակոյ՚ զնայ 'ի ս իւրն կալեցեալ
զլոր, կամելով կալ 'ի յանդարձս։ Լ՚նդ հասեալ ելանել
զայն 'ի գիւղ կոչեցեալ, և յլեալ զաւարս կենաց իւրոց զար-
քաւեալ և զարգարեալ՚ հանդիսաւ 'ի ձեռ յիրդ ժամու զարդա-
ման ազգիցդ։ յամի ՆՌ։ 440։ 'Ի վերջանալ տարեաց ամենան
հաւատացելոցդ, այն է ինն հարիւրդ օր ազատութեան։ յորում ա-
ստուած մեռեալ էր։ կոչեալ 'ի Հայրապետութենէ քոյ՚ տա-
ծոյ։ ապեալ վերջապէս ամէն խորհրդոց երրորդի թագաւորին
Հայոց՚ մինչև ցառաջին ամ յազիզեան երիրդի զարքային
զարմից։

Լակ զամարին նոր բարձեալ տարեգրագրութեան նորին զոր գտ-
նիր երեմիս, և այլոց զարձերանցն առ նոսա եղելոց, մեծա-
նոր յուսարիրուրեաւ և բարձրագոյն ազգաւորեաւ զարձեալ
թագեցին 'ի կարգեան ժառանգաւորեանցն 'ի գիւղն զարիչուա,
զոր 'ի տարին։ Լա՚ զամ ծանիս յուսարիրուրեանն զարդ բարձ-
զարա տիկին մանկանեանց, զայն է կնին վարդանայ քուրա-
տեղեան՚ դիտելի կամ գաղրիկ կոչեցեալ։ Լա՚ տարս ի սահ-
ման փարպեցոյն, 'ի սեկուանն ազ թագեցին զանարին զիր,
կանգնեցին եկեղեցի մեծապարծաւ։ զոր և զարդարեցին
պատուական և մեծագին զարդաւք։ և շինեցին 'ի սեղանն
յարմիկ վանս կիսաւորաց։ և սարկաւագանեցին տուն։ զոր և
կատարեցին ամ յամէ 'ի Լ։ աւուր հաւատարիմ։ ամ զքրիստ կու-
բիան։ և գացին 'ի հեռաւոր տեղեաց բազմանիք յաւուր մի-
շատակի նոր։ և զտանեին տարաբնակեալ ի իւրաքանչիւր տա-
տեց 'ի Հոդնարարս զիրն։

Զ։ Լ՚ զամին զիրն տարակոյ մահուանէ՚ մի առաջիկայ
երանելին մեծաց, այն է մեծարդ։ և իրրև լուաւ զրոյն ասէ
կորիսն։ * բարգաւ տնանկարեաց տարանուք՚, և արուարա-
ն, գաւէ ոգեաքք՚, և ծանրաբեռեալ ոգաքք պարարեալ գնեալ։ ||
Լա՚ տեսեալ, եթեն գաղարեցաւ իսարտ իշխանութի քահա-
նայապետութենէ 'ի տանէ Լիւցս երանելոյ զրիգորի։ գրեցարի լու-
սաւորչին։ բազում տիրոջ վարանեալ։ Լա՚ տարս զարարեալ
տերամբ՚ յամամ հնոյ տարեալ։ ևս փոյթ կալաւ զարհրամանն
հասին քան։ և ինքնին ինամեալ զանձառ հայրապետութեան տա-

Յեկ մի, մինչև մարդեսցի գրեցուցիցես. և զ գաղարեր 'ի յարարելոյ, զամենեսին 'ի զգաստութի և յանդարձ փարեալ, մերձաւորացն. 'ի մեծաց զիեցուցանելով զիրենս միջոցեալ, և բացուցանելոյ, 'ի հեռաստ. գրելով ընդ նմա գրաւոր թագաւորն բարեաց խրատանոյս և զգացուցիս։

Եւ այսու օրինակաւ զանարգանացուցանելով զնա ամենայն՝ եկեալ և նոքա կնոջ. երանելի կուսանին հրոյ յԴեն արարածոյ 'ի փաղաքշական քաղաքի։ Եւ յոլովք ժողովեալ էին. առ նոսա ամենք յարակերտաց մի՝ յոլովք, քանիք, և զլեզ. և ամենք միջնոցաց, փոխան ամենասնի, և մինոյ մանկանեն. եղեալք փարդանոյ, և զլեզամենք, սիրեալ սիրէր մի 'ի կուսանս. նոքա. և ամբարձեալ զձեռս իւր յերկինս՝ օրհնեաց զամենեսին, և յանձն. տուեալ զնոսա հաստատեցեալ։ Եւ մինչև ձեռքս սիրն ապրածեալ էին՝ 'ի վերս, տեսեալ աստուծոյն հաւատոնս. լուսաւոր երևեցան 'ի վերս ապարանեցն. և հոյսանանցն առաջեալ էրամեալն զնոցին, 'ի ձիս. առաջ սանեանն մերկեանն, յի. 'ի 19. փետրվարի, 'ի սիրելն թուականաւն քրի. 441։ Ցնոսանց ժողովրդեանն՝ որք իսկոյն հեղեալ. և արտասուք. յայտնի պատերազմեալն. և ծանուցեալ զիսոնամեն սիրն. աքանչացեալ զարմանային, և փառս տային ոչին։ և բնի սանեանց. Հայեցեալ յայն նման՝ գաղանն 'ի հնուստ։

Զ։ Սակ 'ի հանեալ թագաւոր զարատանական մարմին նորա՝ ծանիցուս ապանուն զիրենց 'ի ժողովրդեանն, զի ամենայն ասեին ամենիք. զայն. 'ի սարան. 'ի բանս, գնաստ. իւր։ և կնոք ասեին թագաւոր 'ի գրանեան, ուր նոցա գաղանեալ էր երանելին, և լուսաւորեալ էր զարատանն։ և չինեալ էր անդ. վանք մի որ կոչի մարդեանքն, զի մեռոցալ զանքն։ և ոչք ոմանք հանեցին հանգուցանել անդն 'ի մարգարտարան։ 'ի զերեզմանն։

Գոյն վանան ամենասանի հանգարանքնոց. ամենայնք ասեալ. տարան զայն մեծաս. լուսաւորարարն 'ի գիւղն իւր ոչիսն։ Եւ լուսաւորին նոցան. խաղեն. մեղանա. եղեալ 'ի վերս գրաստանոյն. մինչև ամենայնքն զարմանին նոցա։ և կատարեցին անդ զիրարանն զգրոց։ զոր և ամենայն։

Եւ յետ. եկին. ամենայ. փոխան ամենասանի կանգնեալ, անոնց խաղան ուշիզ և աղաղակեալ. և զարդարեալ զայն ասելով և արքանանով և անամբ գրասանական։ և զայլ և զ տեղ. նշանաց անդ. 'ի մի ամենայնքեալ՝ զնանելնոյ զնոցանմանց սիրն մեծապարդ։ և կարդեալ 'ի վերուկայնոյ. նոցանանն ամենայն զնանելիկ ասելիքս նորին՝ զայր զարատանն. սրբակրոն։ որ և յնոյ. ձեռնադրեցաւ. եպիսկոպոս բանեալ։ և նոցանանեցաւ. 'ի պարանոց յայնն ասելանանն։

Ի, ԺԸ։ 44։

իսկ յետ մահու ոգին մեռելոյ՝ ըստ յանձնմանց նորա եղին
յանձնս Հայրապետութեան անդարձութեամբ զերեկին յաղ-
կերատնոցս զմսխեմ քահանայ զորս Հոգէին 'ի ընդոց ձորց
'ի Հոդոյմի գեղջէ յտեն սիւնեաց։ և զի գիտաւ ոչ էր նա ե-
պիսկոպոս։ բայց՝ սեաց եպիսկոպոսն աւրանակ ուանէր զնե-
նոգրուէ աս. ծ մի մի։ զարիս գրեցեալ մեն կամ զնա։ զայ-
մանակ սոս 'ի ծուռնաձեռ եղարդ գրոց։

Յովհ. Խ։
Ի՝ գրան։

Զ այսու ծիկաս զորձոն աշակերտաց ոգին սահակայ և մե-
ղրոպայ, որք գնացեալ կին յաշուսն հիլիեռոկուն գիաուն,
ի՝ սրաւ գրեցաք 'ի է։ ԺԸ։ Լ։ ոսեսալ գոյնաբերին գոյլ-
ապրան, գլեալ 'ի ի՝ ապաւարաւն, և մեռանեալ 'ի շուա-
ւելոյն ոգին դիմոյսի շաւաւարքին, նոսան 'ի ուրուք սաւեալ
զոգոյն 'ի բերան վասն գրեանեանցդ 'ի ժամ փոխանն եղա-
նելի մարգարէութեանց իբրեանց։ Լ՝ ոյնաւհեան առանձնա-
կեալ նոսան ամենք 'ի վանարաց, և ոմանք այլ աեղս։ և
լուսաւորչն զմերոն ի՝ ամենայն ամենայնի գրոցն։ և ան-
գամ ուրարանին 'ի շարուարքուն։

Խորենի։ Գ։
Կրիթան։
Ի՝ ոդոյ։ Ը։
Գեորգ։ 19։
Ի՝ եկեղ։ 17։
Ի՝ ոդրան։
Ի՝ էրանոս։
Ի՝ Սոսեն։
Ի՝ Գնէշա։
Ի՝ Պարսն։

Ի՝ սոնցն քանի յաղագս ազգերոյ։

Ի։ Ի՝ շակերտաց ոգին սահակայ և մեղրոպայ եղեն բազմ։
ուրոց զամենս յիշեցուս ի՝ ընդ ամենայն ուրուն։ ի՝ մեռանալ ի՝ ինչ
գործոյ ենչ, և զամենս ոչնչեալ ի՝ ինչ ասեն զնի։ այլ կամ-
ցեալ զամենեցունցն միանգամայնի իսկոյ հաստատեսցի։ ասեալ
զի գիտաց ասասնոր գիտոյ ենչ։

Յովհան։ Ի։
Ի՝ ոդրան։
Ի՝ եկեղ։ 17։

Յոգնեալ 'ի վայրս ձորոյ։ սոյ պրեն արդ առասաց՝ կարգեցաւ
յանձնս ի՝ եղեալեն։ և ուրա նահատակեցաւ 'ի ոսարս ընդ
նոցս ի՝ ինանգեանց։

Ի՝ Սոսեն։
Ի՝ Գնէշա։
Ի՝ Պարսն։

Յոգնեալ սարդնացի կամ 'ի դարանեանն ասան։ սա գնաց 'ի
ոգին մեղրոպայ 'ի ասարանեան։ և գարձակեալ եղև նոսա անդ 'ի
ի՝ ինանգեանն։ և ասաքեցաւ ի՝ այլ աշխարհս յիլիոնս։ և
ասա չարաւ 'ի կոստանդինուպաստ։

Յովհան։ Ի։
Ի՝ ոդրան։
Ի՝ եկեղ։ 17։

Յովհան եկեղեցոյն՝ ի՝ յեկեղեցոյ գաւառն, ընկեր յանձ-
փոյ դարձնացոյ, և վարատեսակոյ մեղրոպայ։

Ի՝ Լեռնոյ երեց 'ի գանոնդոյ՝ գրեաց։ 'ի ոգի ապաշերտոյ։
ոգի 'ի Հոգ։ ոսոյ։ սա մանուկն և երիտասարդ եղև։ այսր ի՝ ինչ
Հոգոյ և յանոյ և դարձոյ։ 'ի՝ ինչոյ ինանաուն և Հանա-
ղոյին բանիցն։ զորմն և սյաղոն գրեն գրարոյնցն։ « Ուրոյ
« քանզ սանն քաղցրոն։ ամ զոն բգիսեն 'ի բերանոյ արդ-
« բոյն։ ոգ էր լուսոյն ցնծոն։ և տիրոյ սաքաց գնա ծանու-
« ցանէր։ ինչն ազգեսոյ լուսաւորանաց դարձուցեալ 'ի նանո-
« ներքին մեղրոյն։ և սեռակուն հրեշտակաման երեսայն

Գլ. ԺԱ
44

,, կերպարանի. զի՝ ի հայաստանեայսն ՅԱՄԻ կոչիլ՝ ի քանի սակս,
,, այլն ոչ մանաւանց (այն է մեծագոյն) զիրսն՝ սարին Հանդերձ
,, և ասորեկցուսք իւրովք երամեալեանս կոչեսցեն և ոչ՝ ա-
,, նուս սեռանիցն արիանոցն՝ Հաստատելիս՝ զարդ զինաց
,, ոչ ասասիկ. տպ անդէն և ոչ. Ծանանան երանելի ալրն
,, աբ Հոգաւ զիմանան սիրն, թեւ նահատակաց կատարի.
,, զոր Լեռնանան նոցա ոչ յայսանկսին զքանդեցարծոսանն
,, զտեսան, ասեցին՝ ի քաղաքս՝ ՀՅՈՒԵՆ՝ պատմեալ Հրաշ-
,, ՀՅՈՒԵՆ քան երևմանս զարարիկ ի։ Որոնք ըստ զայսմ դուշ-
կանէ կատարեցան երանելին վանդ ի տարան ի սիրն յան-
ուանի կոնստանդիանոսի. որպէս ասեմք աւանդել երկար ի՝
յաղագս դիրոյ.

Գրեսցեամ կամ ասել՝ սա ՀՐԱՄԱՅ ի՝ զանազան ազգս.
Զանանս. զրան ամենայնագրել սիրն՝ տեսարար՝ ՆՈՅՆ ասանեաց
Լաւագոյն ՀՈՒՆԻ բաւական՝ սա նահատակեցաւ յաստուծոյ.
Հիրոյր կամ Հեր խարանեցի՝ սա կարգեցաւ վարդապետ
պարտաց՝ սամ ի Հայս, և ազգս յԵՒ վրայ.
Ասորեցի՝ սարոնեցի՝ և սա կարգեցաւ ի՝ սամ վարդապետ.
Հրամայեց՝ սա հարկեցաւ ասասցէ յաղագս՝ սա. և ասա՝ ի՝ զուստ-
նի յանուն ի՝ զանազան.
Սանան՝ սա գրեցեալ յամի հինգ ընկեր և օգնական ենայքայ.
Գնեալեան՝ սա կարգեցաւ երկոց գրան արարչին ազգանից.
Գրեալա՝ այր ոչ՝ սա եղև սարկաստատուս սիրն սահակայ.
Ընդան սարդանի՝ սա գնաց ի թարգմանան՝ ի կատարանդի-
ասասրոս ի յաղագս ՀՈՒՆԻ ՀՈՒՆԻ ՀՈՒՆԻ.
Ընձակ՝ սա գնաց ի՝ թարգմանեալեան՝ ի պարսկասին.
Ասորամ՝ սա գնաց ի՝ ընձակայ ի՝ թարգմանանալեան.
Ասորիկ՝ սա գնաց ի՝ թարգմանանալեն՝ ի՝ միջագետս՝ սրոյ
ասանեն կայ և գնաց ի՝ գարարիկ՝ ի՝ այլ՝ ի՝ գաղատաց գարարեցաց.
Լաւագոյն կամ խարանեցի՝ սա գնաց մինչև ի՝ ՀՈՒՆ՝ ի՝
քարաղաքն՝ յայլեալ տեղիս՝ սոյն է տեսանել յաղագս՝ ՀՈՒՆԻ՝ ի՝
Հարիս՝ սա ՀՈՒՆԻ՝ ի՝ ՀՈՒՆԻ՝ գրեցաս՝ սա ՀՈՒՆ սրոյն.
Լեան՝ ՀՈՒՆ սարոյ՝ սա յԵՒ հանաս կաթուղիկոս Հայոց.
Ընդանան մանուսանեն՝ և սա նաստաս կեղեցիս՝ զերկոցանցն զա-
ցանն ի՝ կարգի անուանեալ հասի՝ ի՝ յաղագս գրոյ.

Լուսիկ կաղաւան՝ սր և եղնակ կոչի, մին՝ ի՝ ի՝ գաղատաց՝ և՝ ի՝
պիտաւոր աշակերտաց, քաջ հմուտ ի՝ յոյս և ի՝ յասորի լեզուս
մանաւանդ՝ և՝ ի՝ գրեանս բանից՝ Սա ի՝ ոչ՝ ի՝ գրեանս բանից՝
գանաց՝ սրան՝ ի՝ ի՝ զանազան՝ սա՝ ի՝ ասորեկ՝ ի՝ ի՝ զանազան՝
ի՝ ասորեկ

[գլ. ԺԱ. 441] հանանակիս թիւ։ Այլ այս եղբիկ եղև եկեալ բազմանալոյ և աղաղակեցեալ։ որ և գտաւ ի ժողովն արտաքսաւոր։ զայս ասեալս ոչն յանդիմանի մի պինդ տալոյ հաստատակաց զաղանոյ։ ոչ է սեռանել։ ի գիրս եկեղեցի։ յԵրես։ 26։ և ի գիրս փարիսեցւոյ։ Ը որում և աշակերտակից նոր վերոյշեալ։ Թաղեիկ ասեալ

բանիս՝ գտաւ յայն ժողով։

Զորիւն։ ի հարգն հնագոյն աշակերտաց։ որ վասն իւրոյ ընդգտաւ վարուցն և խնամարկոյ բանիցն կարեցաւ ոչ զանելի։ Զայս բաց ի քէմ գրեալ ոց և ի Թարգմանութեանէ՝ ասաց։ և զգաստանալ սկսին մեռարարք։ զորոնք տարագաք։ ի յարաքնէ։ Եբրայ։ 12։ Զայն այս եղանելոյ կարգին ձեռնադրեցաւ։ ի սկզբն սահմանոյ յեղբարէ մերոյ կոգման վրայ Տէրն։ ի վերայ հայոց եղելոց անդ։ Ը որում՝ յիշատակի և ինքն։ զի յետ պատմելոյ զիրեալ սկզբն մեռարարք։ ի վերայ՝ յայլ։ * Զոր ասէ՝ առ

„ վերայ, որ յոյժագոյն։ ի մոռանալոյ և։ ի բաժանեալ լերգ-

„ ուեցին մոլորիցան վասն ուսուցարան պատգամացն։ մի

„ ոչգ կարեալ՝ փառաբանիլ մեզ ոչ յարիւնէ։ յորոց և

„ իմ՝ անարժանս եղեալ։ ի կարգ եղկաուն վիճակ։ (Ը այլ

„ եղկաուս Տէրն վրայ)։ որոց սաւաջինն ասասել անուն

„ ոչգ զոր և բարեպաշտն եպիսկոպոս կացեալ ասասն որ-

„ քանանեանի։

Զգնչն կամ Եղիշա վերայ՝ ասասանագոյնս սկզբ մեծին վարդապետաց մասնիկանի և ոչգարան նոր։ ոչ արար զարամ։ ի հաստատուն մարդասանց և զանազանեանց։ Զրնաց և կանանց ինչ խրատուցին։ Ը արամ՝ ասասնոյ։ ի կանանարիս։ Ի գլ. Ի։ Զարոյ և զանկեալ ուրարածոյ՝ ցի ի գրոցն Մեղոց։ և զկեռնոյ։ և զդրասուոյ։ և զՀոյրամ բին։ և զՀաստ։ ի վերայ չարչարանաց նոր։ և Թաղեին։ և յարութեան։ և զգաստանալոյ խրատ միանանց։ Զոսկի ինչ սա ինչն է։ և զնչա ենին ասասանեանց։ որ գտաւ։ ի ժողովն արտաքսաւոր։ Ը և յետ փղանեան նոր Հոյոց զամոյսանթիւն ինչերեալ։ բան աւանդելոյ յարանաց բաց ի Է գրոց։ 27։ Ծոծիկեցաւ ի մարդիկանէ։ և իկայր խոտաձարակ յանծանոնի վայրս։ Զոր ունիս։ Զա իրրև ի յոյս եկն նա ասել։ եկեալ բնակիցաւ ի գաստան աբրահանեանց։ ոչ և վարանեալ փոխեցաւ ասաքն։ Զա յետ բարձեալ՝ ասելոյ եկեալ ասանց՝ գոսն զանարմն նոր ասասանեան։ և ոչ դիտեին՝ ինչ ի ինչ։ և ապա ի նշանացն Ծանուցեալ՝ շինեցին զեկեղեցի յանուն նոր։ և փարեցին զանարմն նորին անդ։ Յսկ իշխանն մոկոյ եկեալ անդր՝ հաստ զգլուխ սրին և զաջն։ և տարեալ ելգ ի խուզն յայն՝ ուր յայտնի եղև նա գտաւորին։ և շինեալ ի վերայ

վանեալ եկեղեցի։

Լ՚ոմանս խարեցան՝ զեւաւորդն սեղն մոռասուլ, երբեմն՝ ի մեջ
արակիսուց, այս հանելոյ և քանդաւան, զերեսն կամ քեր.
թողացայր սեռուենոյ։ Եւ՝ ի ներքոյ բանեցուսն սաղանին
հոգակայ քաղաքաւորեալ, (զարդ ունելոյ գոյն՝ ի յաղարդ
գիսոյ), զրեաց մեղ՝ ի ծերուն իւր զարանեալ հեղոյ սիրեալ
զիսաւանն սեղն սեռալոյ։ ընդ նմին և զաշխարհագրելն.
զոր ելեալ առելով՝ լիեալ զրեալս մեզ՝ ի Մուղեան իւրոյ
ճանալ՝ ի թեւելեն առ սարդիս վերս։ Այս գիրս խարեցաւ
ընդ ընթերցեալ հոգակայ այսուրեալ՝ զրեաց առեալ թագաւոր
գոյնն։ ասել։ «Զերեն և։ * Զանչաւակ և սարասաւոր մի ծաղ
«Լեցեալ քան՝ յերկրի երկնայինք գոյանալ։ ասելոյ երկնայինքեալ.
«և լուսաւորիլ խաւարեալքս։ ։ ։ որ աւելորդ մեզ երկրորդ
«սանակ և մեռելոյ յետ գնալոյ նոց առ նոսա։ ։ Զեր և
յետ ապաշխարելոյ զնոսա՝ գալ՝ ի վերադարձական։ Զ, խնդրէ՝ ի
«ոմանսն զրել առ Ցեղն զարամանեալն պանդիսարդն պրա.
«կերն ծանաւորն, զոր բերեալ էր՝ ի հայր բարեաւանիցն ա.
«ւարեալ։ Եւ զրեալ և լեզուանցին զարարանեալն բա.
«նարհանեալեալ։ արդ սկիզբն է։ * Զ. յարեալն առաւելեալ
«ծանցին հեղանցն։ ։ Եւ՝ ի սկզբան սեղ. յարգանեալ
զանի զի զերկուս իշխանանեալն արքանանաց և բաղարաս.
հեալոց՝ զրանցելի բեն զաշակալեալն։ ուռանն ուռեալ առ յիր
զուանալ նոսա։ զայլ զանան՝ ի գեղ ի առանալ կարգել
՝ի վերադարձն արքանեալն ուռն մեծի։ * Զեզ ասեալ ան բա.
«հանգ արքանանաց։ եղայլ ինձ եր։ զի յարգալ զոյ ն.
«բեալ եղանալ զն զանի՝ ի մեռ մանանալ երկանալ արանալ
«վերալ լինեն զրեի։ և մինն վերադարձ՝ ի նոցն՝ և ոչ յարամ
«վերելն։ զն հոգալ ինձ զանանն Թագաւորին մեռելելիանց
«ընդ զարձանցն՝ յերկարանալ յերկրի։ ։ զա.
«բանանալոյ ասեալ։ յերկ ոչ զանն իւր առ արքանցամ,
«եղեալ Թագաւորալ՝ ի բերն նոցն։ և Թագաւորեալ՝ ի գլ.
«ին։ ։ զա այլ ինչ ուսեալ ասել ձեզ։ յարձամ որ ասցէ
«տեսանել։ ։ Զա ոչ գուրարեալն, ասեալ ունելոյ կաստա.
«ելոյն։ յան արեամ ունեալ ուռանալ՝ ի կարգէն պարանա.
«ելեանս յերեալ և՝ ի ընդ գիրս։ Զա յետ այր գուրարելեան
կարգն և զարանելեալն պարակերին։ զարանի գրեալոյ հլ.
ին։ երես։ 297։ Նոց յարանալ գարձալ ուրան խարեցանին
և զգիրս պիտանի՝ ի ներքոյ ելեալոյն ասալ։ զարանի ա.
ի լինել ազանիցս նալեան։ Լուրանց և զանալամ Հաստ և
գնելարանանս։ ընդարս և գնելարան՝ ի արն հանելանի։ Զա.
ալար և զանանալն լարանանս հանելոյ և ոգեալոյն, զնար.
զարանալն ուրանալոյն։ և գիսարդ ծնանգեան, և գնարգան յա.
ելանեան, և զաառանն պատաներ հոգեգալանան, ելարալ.

Լ՚մ ՀԵ
442
(1)

[Գ.Խ. գլ. 44։] վաւերի, և վերափոխումն, և զմեծացուցչին։ Եւ և զմեղ-
պիս։ անդաւաղոյ պարապակաւ ի յորինուածս գրոց և ի թարգ-
մանութիւնս մինչև. ցծերութիւն իւր։ ոչ և ինքն վկայէ մոտ
ի փախմանն պատմագրութիւն իւրոյ։ Ճ։ ԵՅ։ Լ։ զի էր դա-
ի խորին տարեաց, սնուցանողս խրատուցի։ և սրտիցեան
ոչն տան էր յերկրին տարտոյ։ Եղեալ յամանց նման տա-
ղանեցի։ Եւ ինքն երանելին՝ յետ փախմանի եղեալոյ նրա-
ցազգն ասպիտակցին իւրոյ՝ ձերնադրեցաւ ի տեղի նորա
եղեալ գաւառին քարքեռոցոյ։ և երկրին արարչութեանց՝ այն
ի կանոնագանաց։ զաստ պրամ գրի ի կարգս եղեալոյն արա-
շարանեաց, որ գտանի և ի վերջ կանոնագրոց։ զնոյն ա-
նանդ և ասողին տեսանեաս տարեաց։ Ա. Ե. Լ. Ի։
Ա։ հանս սանուել երեց, և կիրակոս։ Եւ ոչ գրեն երեքին
Ա։ հանս սանուել երեց, և կիրակոս։ Եւ ոչ գրեն երեքին
ոչ։ աշակերտ ապա երբոտ անուանեալի՝ ցի լանգեղ տանի։
ուստի գնարարանութիւնի ի հայս։

Ամենեքեան, կրտոնք հոգեւոր մանկանի խարենացոյն, վերնա-
ղաց կոչեցեալ։ ոտ ապաշ գնաստ ի գաղուստ ոտ լեռի կա-
ղաց ազատանեանց։ և այլ ոչի գրուածս։ թանգ գիտարգ-
մանութիւնս։

(2). Խանիանոս։ ասեցեալ մեհեն երիցագոյն աշակերտաւորին ի-
ցոյ ուսանելոյն եղեալ սինանոց՝ ձեռնադրեցաւ։ եղեալ ոյնը
գրի։ որոյ գնի խակ կոչի սանիանոս սինանի առաջին։ Ասա-
գի։ որոյ գնի խակ կոչի սանիանոս սինանի առաջին։ Ասա-
ղաց գրքանցի շարականս ունեն ի յայտնութիւն նոն ի գրի
ապարդ գրքանցի շարականս ունեն ի յայտնութիւն նոն ի գրի
արդարոյ։ զգրքանցի գրեցին սրին ասելի և մեղարոյ։ Լամ-
արդարոյ։ զգրքանցի գրեցին սրին ասելի և մեղարոյ։ Լամ-
ասոյ՝ թէ գրեն ծանոյց գրեան արդարոյ յորինեաց ներանս-
ասոյ՝ թէ գրեն ծանոյց գրեան արդարոյ յորինեաց ներանս-
հարգալի։ գասցե այնր ձոյնի արդարոյ ասելոյ ասարանեալ եր։
Եւ կամ փոխանակ։

(3). Գրուելի։ բեռարդի խարենացոյն, ի գաւառեն հարբայ ի
գեղջին ներգինաց սուս ասանինոր ասարանց։ որ գիր քարքա-
ղեալ գաւառեալ ի գիրքանցոյս ի՝ կարեցաւ սնոյանցի։ Լ.
գրաց սա գրքանցանեն, և զի ոչ սանինոց և հարեց։
և զմեծանի գրոց ինչ ասիտասանի։ և ի թարգմանեաց ընդ-
գիրս հանգանեանցն գրոցիցն։ ասաց և գնեցարանս ի
ծանոյց սոն, և գրարարացուցիչն ի սի խալն հանեալ։
Սանանոյ։ (որ ի գիրս ասանոյ։ Ի. Ա. սնան էս կոչի)։
սա յետ սնոյն սնոյն մեռարոյ բնակեալ գրի գնանեցի ի
սանինոս գաւառեանց մերձ ի կարգանն ի քարանանոյ գր-
գանց ի սեղին գիշարանոյ հրանցեալ։ որ և գարանանոցեալ
ասի։ և սնոյ փոխեցաւ սա ներ։ ասան և սեղին սնանոյ։

Հնգաւ թարգմանի վանք։

Ա ասան հրեց հրգասոյ թարգմանի։ սա զառաջինն գնեալ գնեալ
քանգանն իւրաս։ և յետ ժամանակաց գնացեալ բնակե-

ցաւ. խոսեալաւ կենաց 'ի փապարս մայրի ձոր կարկեցեալ
անկայն · ար գտեալ զնա ոմանց՝ շինեցին զանա զնա · և
նոա ելեալոյ անդ մինչև 'ի խոր ծերութեան՝ փոխեցան առ քն ·
և անդէն ոչ ելեալ գերեզման զանոնք · քան զարեամ անդ գտան
զոսկերս · Ասացեալ նոցանց աշակերտացան և հանեալ այր ելն
և առաքեալ ասէր · Օ՜ զայսոսիկ կարեն անասունք յաղանեալս ·

· Եզեկ · 30 · գլխ · 30 · և Սաղմ · 6 ·

Ողորմ փարեցեալ · ասա թեկուզեալ և ինչ յասեալ ոչ ակերաս
անկն ասեալոյ և մերարարդ · քայլ ուրեալ էր ինքն · և 'ի
ազարեալեն ուրեալ էր ինչ ինչ 'ի գրգռասան նոցա · և յետս մե.
հեալ նայեն աշակերտեալ նոցա երանելոյն ոգոնալ · Լուկ այս
ասեալ զամ գրեալ նորին զուգասալ էր ապաստ արծաս.
նի · արդի ինամեալ ուրեալն երեքոր ուռնալոյ և գասարդի.
և մինչև 'ի ոտս մանկանեն էր · թեղեալ զնա մայրեալ · 'ի
կենդանեալ լցաս յանդարատս · և կեցեալ ընդ ոտս ընդերս
և խնամանեալ ասացաս զնոսա Տիրեալս կոչեն · Լ զ բան ա.
ենչոյն զուրբաս · * ոչ երբեք 'ի կեանս իբրեալ մեռանեալ
ս մամ ուղանեալ · այլ զոսկ և զդիպեր անդանդեան նանա
ս ժամ ուղանեալ էր ॥ · Լ. ոչ ասեալն կենցաղասարեալ կա.
ասանալ զանեալս իսկ · Հանգեալ 'ի բեր · և եղաս 'ի մատ.
ս ան միաւոր յանոնն ասանանեալս · Տեն ասեալ զանեալ · որպ
և յիրատանի արասեալ յիսեր յեկեղեցոյ · Հոգոյ և վրայ և
ասանանեալ · Սա ուշանեալաս ասն ոչ զաղալ · ասացաս
և ինքն զնաս ելեալ · և ասաս 'ի ծերս մարդանանեալ զանա.
ս մանկանոյ կարգեցաս · զի ոչ ասեալ զանոնք զանեալ · Ի
լուր սա զանանեալ Տեր Հայոց ոչանալ 'ի բաժանանալ հան.
գաս ասանեալ մինչև 'ի յանանեալս իսկ · ոչ և յինչոյ 'ի ս.
ասանալ · Եզեկ · 14 ·

Լուսն զա այսոց աշակերտաց չանեմք ինչ ասանալ 'ի գիր.
քայլ գիտեալ · հեռ կարեն և այլոց բազանս յայ · * զարս
ս ինչն բաս ինն (ասն կարեն) ՝ ասանանեալն ուշանալ · Ի
կ ասանանեալ · հեռ · ինչ և ս շարագրեցեն բազանս
մանանեալ · և յարեանեալն ասալն ասալն · ասա գեղեցիկս · Լ
հանգանեալն զարանալ · զոգ հեղալ և · ասանեն իմանանեալ
բաս · յասալ բազանեալն զանանալ զալեն արգասալ գան
ալեալ · Երեքն 'ի մեջն · զի կեաց կարեան · և կենալ յանկեան
ալեալ զանեալ կան · զանալ և ասանանալ · Լարան ընդ
զարս ասալ գանն զանեալ · ասանալ · 'ի հեն ասանալաս · և
'ի ասանալն յարանանալաս · գեր · 19 · և 27 · և · գեր · 17 ·
և 30 · և · Սաղմ · 25 · ոա · և · յայլ գիր գրանանեալ հոգալ ·
Սարա · ամենեալն հաբ · մեր հարանալաս և ծնալ զ հոգալ
յետ ասալն ասանալ կա և ասանալ · երանանալ զինալաս · զա և

Եղանելի աշակերտաց ։ Որոց պատճառեալ պատմեցաք զ
ապին , և փոքր փոքրագոյնս հայոց հայոցասանելոյ եկեղեցւոյ ։
Իսկ զ հաստատութիւն սոցա գրեմ , ի զարդ գեղեցիկ զարդոց
Դարձ սիմոն ։ Դրեցաք սոքա իբրև առանձինս լուսափայլս ,
որպէս ծաղիկքն մեզ վաղագոյն ։ Ի ամենայն ժամանակի ։
յարաժ եկեալ յԾն մի խուսաբ գիրքս ի քանանեանն պարա-
սիս , և սկսաւ սիրել առաքելոյ կրոնագաղտութեան , և լցաւ
սարսափանաց դաւոն ոգեւոր , և հրաշալեցաւ զարեամբ նա-
հատակելոյ ։ Եմ ասեալ ինքն վերայ և հաստատեալ հա-
ստատագրեալ ի խուսաբեանն ասաց թագաւորդ , և ի
նենգաւորեանն բնաւոր թշնամեաց ։ Ի զարդ չհանդարտեալ
խորհեցաւոյն խասիլ բան կորոյլ , ոչ ես յանկար դիպել ինչ ։
այլ զ արտաքոյ սատանայն զգաստանալ ի ։ Լ սակայն յաղագս
անդ զոր ասացեալ ի վերնոյն գրոցն ։ գլ ։ 68 ։ զոմն բանի-
գանել հանդուրժեալ յայս բան ։ * (Մաղաւորք (սատանայ) առ սի-
,, բեալք խիստ և ջարդագոյք , բեռիս բառնալով ժանանոյ
,, և գժանարակիս , հրամանս ստոյգ սատանայի և անաս-
,, հնելս . փրկագոյնս անհարիւրարար անդարմանք . սիրե-
,, լիք գտանեալք , և խիստիք գոգացեալք . հուսաք
,, վանանեալ ընդ ոսոտ կենդանոյս . հնդ հնեալ անհոգք
,, և յարմիկ կարանոց գերիսանն ասոյ , և յանիրաւութեան
,, սատանանոց . կարանն գլխաւորոյ , և բանաք յայտնեաց
,, (Ցն Եղեկիէլ մարգարէ) . յատարեալն վարանն սա-
,, տոց , և անդիմն ենալեալքն ռանոյց . առանն գո-
,, ղարոյ , և քանդանն սմրոյ . ուրանն սառանոյ , և
,, հրդեհանն գիշերանոյ . ամբ ամբաք , և հիմնեալս
,, խիստ և մահք թարգմանեալք ։) Զարմ ասեն զարդ
ընդարձակ գրեն ի ծն Եղեկի ակնարանն , և դոգաբ փար-
պեցի ժամանակակից , առաքի հոյ մեզ խասիլ ի յաջորդ
գիրքդ Երգարդ ։

ՅԱՆԱՊՇՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԳՈՒՏԻ ԽՈՍՔԻ.

Գլուխ գ.

Յանապշութիւնք՝ զարս եւ զբաղ՝ ի վերնոյն առաջ ջրոն զրաց, զարգիալ երկն սա՝ ի մէջ բանհաւատի գոլոյ, բուսոյ, աւանդելոյ ոչ՝ տաքոյ ոչ գլոյ՝ զի սոցոյ պտղոցդ ոչինչ սոսկալ են, և անասոյգք բոզգամ՝ Լակ ծանօթութիւն՝ զարս սանմանք գնել յաւարս այսր. Երկրորդ գլուխ, ընդարձակ առանձին՝ ի հաւատի գոլոյ երկոյն, օրոց սոցոյ պտղոցդ քաղցամ են, և անասոյգք ոսկաւ. այլ՝ և օրք սոցոյգն հանդերձ, անհամ մնացեալ են միմեանց, ընդաւանդելի, և ներգնանոցք։

Օր Թեկնոն՝ յոսի՝ ի ոտ գտանին հարուցաս ընդ Ճշմարտին պատմեցեալ, քոյգ՝ ի հանդուսանոն սրբոյն՝ ն. այս յաւելս ՝ի ժամին, ՝ի առնանց և ՝ի սեղեաց։ Ուստի յոգեամ ընդ՝ նոյն գրոյն սրանցեալ նոյն՝ ի մէջ երկուց ազգաց, երիսարեալ՝ զեր սոյգն պատմեալ ՝ի բեանց գնանի առանդեն։

Գնոյպիսիս ոչ և արտանս Ճշմարտասերին հայիլ յայն՝ սր ինքեան ճանաչի հոնայ, և ազգի երկամ՝ ի պարանաս՝ այլ՝ յայն՝ սր նոյն Ճշմարտոս, զնոս գնոյգ յեամ՝ ՝ի կարի սնաստ դատալեն։ զոր և մեզ կարոք առաքեալ յրմեանցս՝ սոյգ պատուագրեն։ Ուր ելեն կամեալ զանն՝ ի քանուն մատուցանել, և ցանաւաք երկարս՝ բանեց միտանել, աշխատեալք՝ ի՝ և շարեալ տակաս։ Թարամ ասել, լեն գաղեն կարաանեալ՝ զոր գտանեն փաբեցոյք։ սոյ տեսցի յառաջիկայ։

Ի վերայ ոգեկոչ պարենաց, և ելանի սրբոյն պարենի։

Յանայլ ամաւ աւանդին յայլեայլ գիրս յաղագս ծագման սղգին պարենոց, Խրատեցին։ Բ։ Հաստատի ծագեալ յաբրահամեան շուսանիդ ի քեռասուկան ծննդոց։ և ԺԲ։ 65։ գրի այսպէս։ * Յետ մեռանելոյն սուրբի ասէ առեալ աբրահամն զկին զքեռաւրս։ յարեաց մի ծառայի երդման և հղբայրք էր։ զորս ի կենդանութեան իսրաէլ աբրահամ մեկնեաց յիսահակայ արձակելով զերիրն արևելից։ յորոց սերեալ ազգ սպարենոց։ և ի նոցանէ արշակ քաջ։ Սա այսր գրեն և այլ պատմիչք մեր։ ևս և գրիգոր մագիստրոս ի Թասկիս խոր։ Նորս յաւելուս վարդան և զայսպիսի ինչ։ Որոյ սրբի ասէ աբրահամն ի կենսատարայ՝ որ է Հոմանի գիսամանն։ ապան վերկուս յիլբարց ի բոց՝ զնկատն և զմարդն։ և մինչ արձակեաց զնս Հայր խոր։ յարևելս՝ զասասցիսալ ի սահմանս յարդոց խորին։ յորմէ՝ ոչ լեմրնալ՝ սերեցան ապրպարենեաց։ և յանսան արդ։ ոչ ոք ասի զմենցաւ քաղաքն թանգ։ ինչ զանասնիս պարենեաց Թուրքմանք վարդան ըստ Հայկականին, պար ածնալ

դիմեաս Լասրքանակն ի մէջ ազգաց։

Իսկ ի պատմանէ Հոգեսատասոյ զոր և ի մէջ բերի մագաղ սանտիսքացի, և ապէք։ աւանդի՝ թէ սնասար արքայ Եգիպտացոյ (զորմէ յիշեցաք։ Ա։ Դ։ Երես։ 82։) յարձակեալ ի պարս Նաբոնիդեայ ինն, ժամանեաց մինչ ի Թասկիս ազգանունեալ Հոգեսատասն Հայոց՝ ծաղիկաշատակն և վայելչաչք։ և քանիցս զնոսա ի պատերազմսն։ և կոչեցան նոքա ի պարսից պարենք։ զի ի եկք ասորք։ իսկ ինքն կոտորեալ։ Ապէք ևս այլոք պատմեն։ Իսկ դիոն կոտորս։ գրէ։ Ի։ Երես։ 78։ և այլք բազումք հնագունակնագրեալ գրեն։ սոյն և բանք խորենացւոյն ցուցանեն։ Թէ Թէոպիսն ի նոսանեաց էր ազգ նոցա։ բայց էլեն երևելի։ այլ ի ձմեռ որ

ընկեալ առաջոյ Եղեն անուանի։

Այլ յասասիոս զոչմ դարձեալ իրր ի մի յարելով։ և զարսիասանի ազգին մնալ։ հայոց։ և պարսից ընդ անանուանի պարենեաց առաջի ասելով գրի այսպէս։ գիրք։ Բ։ Գլ։ Ի։ Փոքր ի Ց։ * Պարենք ասէ։ յորոց ի ձեռս է ոստիս ի ինանասանի արևելից։ ։ ։ Են վասրանայն հնասունք սկիւթացոց։ և այս ի նոցին իսկ անուանի յոյսին նշանակեն։ քանզի ի թարգման սկիւթացոց պարենք վասրանդիք ասին։ Այս ի ժամանակս ասորեստանեայց և մա-

,, բաց՝ յարձակեալն ապաստաց միջի անծանոթի ինն եկն · Եւ
,, յետոյ՝ յոգւոյ հրամայեցն ասելոյն՝ ի մարդոյ առ. տարս
,, փրկեցաւ (առ կիւրոսին) , երբեմն անոգիս ոսկանոթի ի-
,, նեին յոյլոց · և Գուսակ յետոյ ծառայեցին մանկամարդաց
,, (առ ասկիանոսդրին) ի տիրոջ նոյ ասելոյ · ||՝Գիտի ա-
,, մենայն խակ ի գիտ է զարմանալ · թէ զիարդ յետոյ
,, ուրեմն ամենայնն ասրա քաղաքեցեալ յանդիման քարեբարե-
,, առեալ է , մինչև իբրեալ լինել այնոցիկ ազգաց , ընդ որս
,, հրամեալ կային երբեմն իբրև ասրահ · ||՝ Հասմանեցւոյ
,, Եկեալս և յերբեակ սիրելմանս նեղեցեալ ի ժոգր յաշ-
,, ղարեն նոցա ի Հեռն մեծանուն տարաբաղանաց (լուսա-
,, գեաց , պարոնեի , և սնանեմնաց) · այլ ասեալն զ միայն
,, Հուսասալ զասն նոցա , այլ և յիրաւի յոյժ Հասելոյ.
,, ցան ՝Բ գլուխ ասրա · · ·
,, Լրատարարքն հրամեալ ասրին պարսիկաց , յետ նեղեա-
,, Հեղոյ զանակարծասցաց զիրեանս՝ ընդ ի ոգաս-
,, թոյ եղև · | ,, այսմ՝ Հանգոյն շարեալեան մեծարան-
,, Ի ՝Բրայ և կարգ ժողովրդեան նոյ (յետ ասրարարեալեն զ
,, նայնն) · և ուրեմն ասանելին ասարարս ի պարզմի , և
,, մերակոցաս ի ժամի խաղաղալեն · | ՝Ասրաս նոյ միջին
,, ինն ի ընդ ոկիսեանցն և ընդ մարս · · · ՝Ընդարձակ և նե-
,, ասանոյ լինել քաղաքեանս կրմին · Դեռ և Հարսաս ի
,, իրարանցեալսն ի նոյ (՝Ի նախարարոյ) · մինչև ՝Ի
,, պնդրմի պրասնի տալ ի ՝Բրմին երբեմն · · · ՝Ընդանն յան-
,, կարծեաս պնդրմիլ ի Հանեասն · և կրա՝ պարարել զաս-
,, զաքա և առնալ մնարմի · | ՝Արանցին գիմագրեալ յառաջ
,, մեկեալ զերիմարս , և երբեմն ընդ ՝Թիրանս գարձեալ
,, նեղալ · զարմ և յարմակի կերգեն զիարեան՝ առ ի անդրդ-
,, գոյս գասանել զանոյ եալան զիրեն , և Հարամանել · | ,, ՝Ասն
,, սուն ՝Ի պատերազմի ոչ գրաղալ , այլ՝ ՝Ի մարդս (՝Ի նեպա-
,, բայով) · ||՝Ոչ կարեն ՝Ի երկար մնարանել · | ,, ՝Այլ ասեալն սու-
,, սանելի լինելոն , եթե որպարի ուժգին է նոյ յարձականն ,
,, նարեալ և սակաւեն ուժն լիներ · | ՝Ասալամ անդամ
,, ՝Ի բարբարոս անդ կուռոյն՝ լանեն գնարան · և զիրեն սա-
,, կաուց միաանգամ ՝Ի փարսանեն ՝Ի կուռ գասանն · ա-
,, բով եղա գրեզ յարձեալն լինել կարնես նոցա , յարձեալ
,, Հասցի ընդ վասանգ մեծ · Պահպանեալք անձանց նոցա և
,, երիվարացն են զարմեր պարարակաց (՝Ի խաղաղաց)
,, ազգեն զմարմնոյն պրասեալ · ||Սակի և արձանի ոչ յայլ
,, ինչ , այլ ՝Ի զարդ զիեաց յոյլ ՝Ի ինքն առալ լինի ՝Ի նոյն · · ·
,, ||՝Ես ոչ այրեսան՝ բայց յոյլ եմեր կերակրին · Հա-
,, նապարհ Հիմեալ երեփոյ շրջին · Ընդեմբը վարին ՝Ի գա-

,, տերտզիւնս, 'ի զբաւանս, և յայլ գործս հրապարակս-
,, կանս և առանձնականս. և այս ինչ է խօսիլ ընդ մեզ
,, ծուսայիս և ազգաւոց, զի ծառայքս Հեռիսու՝ և ոգաւոր
,, երիվարաց դնան. ... Հոխաբարբարոսք են և սատմբուկք,
,, ոնոգոլաւիրք և յանդգնք. ... Հանապազ անհան-
,, գարդ են, կիսմ՝ ըստ արտարինս՝ կամ ըստ իրարանցն գրգր-
,, ռեալք. Ի՛նուրք են սակաւաւոր. 'ի գրծել քան 'ի իրա-
,, սիլ ջանարանքն են. երբ վասն խակ գյաքեզս և զձեռեզս
,, թաքուն պահեն. Ընդհանուր հոգաւորին առ սէր, և ոչ
,, առ արտակարանաց ||.

() սկսեալ հրէաց՝ ապա յառնելոյ 'ի գլ. 4. * Օտարաբնոն
* Դասք ոգեսամբեկան այս 'ի հելլենեայ (յորոց թարգման
,, ազգեկայ երբայի). ... Ոչ ոչ ապաւանրութիւն ոչ
,, գրոցս յանիրաւանութիւն երկուց եղբարց թիւրաց՝ ան-
,, գիտեայ և անարբեալ. որոց ջանացեալ երբեմն զմիշտն
,, 'ի միմեանց անփոյթ ուրարին հնասանաց լինել, ապատամ-
,, բուցս. ... Ոչ յայսմ ժամի արշակ՝ այլ յանծանօթ ազգի
,, և տեսեր յանձն. ա քանզի էր տարեալ ասաղանութ և
,, յանշանակութ կնոջ, զոր առեալ թէ հելլենիս 'ի պարս-
,, ատի իսկ մատանէ 'ի դաղանուցեալ յոտիս, անարիւղ կի-
,, նոց ասպատակեալ 'ի պարթևս. և 'ի սկսեն ապար զինչան
,, նոցա զանգրագրաս. և յարձեալ զնա 'ի կենաց՝ ակրեալ
,, ուղղին. և ոչ յետ թէպ 'ի մեկայ հոս և զմիչբուն վիկանաց.
,, և պարոնս զարուցեալ իլխանութ երկուց տոց՝ գաստարեալ
,, զարս բազումս առ ահի հելլենեայ, և թեկուսանալ ար-
,, քայնն բանարարուցեալ. և 'ի մեռանել թեկուսանալ՝ ոգ-
,, ուխա խուզարան ըստ հոմանուն երբայի 'ի թիւդոսեայ.
,, Ոչ զկնի սակաւուց 'ի բարձակել հելլենեայ ուրբայի 'ի վր
,, իր՝ ել ըստ ինքեան, և բարեթուց դանս. և ահա մի այսր
,, ազգն որ փարոսն պահեն պարթևք իրրև զանիրաւն սասարց
,, ազգաւութեան. Ոչ իբրև յետ դարձաւ հելլենիս բարեպ
,, նարաց դրգռելոյ սպասաւորեալ յառեալ, ընդարձակեալ
,, գտեալ ուրբակայ՝ հաստատեալ զպարթևական թագաւոր,
,, և ամրապնդեալ զայն շարքանակին. ... որպէս և զինչ հանուն
,, երեանի եղև 'ի պարթևս՝ քան կիրարս 'ի պարանիս, ազգեր-
,, ատդր 'ի մակեդոնացիս, և հաստատեալ 'ի հռովմայեցիս.
,, և հասեալ 'ի խոր ծերութիւն՝ մեռաւ. Ոչ ետ 'ի պարսիս
,, յիշատակն նոր սպասաւորս եղև առ պարթևս՝ արշակ գրեալ
,, զԹագաւորս իւրեանց ||.

Վասն քանզի յուսահանեալ՝ առեալ 'ի տրամեալ պանդիսեան,
զոր աստիրդ հանարիմ 'ի բնութենէ մասուցանել, այլ ոչ՝ զի
աւել, թէ արշակ էր յանծանօթ ազգի, լանի տեղի, և ոչ

ասասկ ցաւոյնմ ·

Լսակ ի ելիցուսոս Տեարնակ սուկ , Թէ 'ի Յիսկապրանն պրարկոյ գնեն վասն արշակոյ լինել 'ի սերնդոյ խաղիսարանոյ , զի ի կիր բասի · ն. Թէ Հոյր ոչ կարեր կարեր գարեն · յարեն և զնկարա Տեղնակ Հաստերի վրա լինել յազգի գարեն կարանանակ · Լ։ յոյնանեն վալանս յեր։ 3 · Հասանի , Թէ սերնալ իսկ յարդի ազատանակ իշխանին պրարկոյ , զոր կոսեցուսս ազգակ կալեն 'ի Հասանեկոր գրուածն · Յասելս վալանս , Թէ գարեկ սերնալ իսկ ասե 'ի գարեն արդեաց Հասանեկոյ · զի Հայրն Հասանեկոյ արդան հոլեալ բան Հերոդասեալ · ա։ ։ 05։ Ե Է · 2 · Սերնալս յոյս մեր ասի ոչ գարեն սուտ պարեն 'ի գերան սանանեկոյ Լեյան ընդարան 'ի Թարգմանեան մերս ·

յեր։ 214 · Թեկալս 'ի յանս մոր գին ·

Գանուն էր 'ի մէջ բերել ասա և զատես գնդրեցեալ սանեկեցոն , ու զարդակ պարենն Հասանի յարդի գարեկ , և սալալոյ ինն գրի զանանն · յերեր 284 · Հոմ 216 · * Զարակ ասի և ասեցա տես եղբարք 'ի սերի ազատանակ իշխանին պարկոյ կոչ- գեալ էին 'ի կուսանեալսն լուսարարեցոյ լուսարս ասեալ Թագկեալ մանկերանոցոյ կուսանանին տարկոյ · Զարկ ասի և ազգիրասա , Թէ ազատանկ մանարանն ցոյցեալ 'ի վե- րին երեսս ասա մին յեզարալ անալ 'ի ստ ազգասանս , զաստ պարարատեր նման · ալլ ազանաս 'ի 'սանանն և յեզարի նի լուսանայ · և կարաս արշակ զնգրանն պարկոյ · յարմ զնան ի կիսոյ իշխանս գարկոյ արշակունիք սանանանցոյն · և ինչն արշակ լեր երկուց ասաց ազանաս · և լարդարեալ ազգասանս ունի · զի ի · Զ. ոչ պատանի կարան ի սանանեն · և զոր ասե , Թէ արդեաս իսկ եղբայր արշակոյ , և յարդ- գեալ լես նի , սանանեն սանանին ի · զոր զի ոչ միոյն մա- նիկաս , որ քան զնամ պատանի մերձաւոր ի Ամիս , ոչ յեշ զայդ ազգաս , ալլև ու երևանի մատանադիրք ալլոց ազգաց ·

ապարանն , յաստանս , ամիրանս , և այլք ·

Լոս ապա Քեզ՝ ոչ երևի 'ի վերայ ընալոյ , այլապէս շարեալ բանք սաւանին յարտարին մատանադիրս 'ի մէջ պարենաց , արդի մատանադիրք բազմաց դեպիրեալ 'ի Դանին · Դրանաց մատանադիրքն պալեալ բանս գրին · Զ։ մէջ պոց վերին- շատանեալ յարիանան վալանս գաղդիացի շարագրեալ է սատանանին դիրք մի 'ի մէջ յարարեալ թարգարանի պոր- ենեալ , ար 'ի մէջ բերելոյ զարանս դրան նշ · ի. սեան- հանելոյ Թէ յատանանին դոյ անանա ասրակ , ակնոցս գաս- ենալ պեպոս բանս խասի · և ջանալ պասել զնարգարան 'ի դիմարարանեն նշ , 'ի գանգալ կամ յերկնայն գալոյ ոչ- ուանան , 'ի տարբերանեն զարդս գլեսան , 'ի դեղոյ ընալոյ և

բնութիւնն ։ ԱԵ ։ և ասեալ ասէք զԹիւրս Հայոց առանց խնդրոյ պարծիցուք ։ և պարծիցուք առանց խնամայ զարուրեանս ։ Այնպէս և տեսանել և յայլ բաղասմ մնատեղագիրս ։ յորս այս ոչ միայն յայնմանի երեւի ընդարձակ ։ զի ի գրել սոցա զարարածոցս՝ ընտրեցեալ քարտուղարքն զերիս ազգս ՅԵ միանսոնս ։ ՅԵ զՀայս ։ զՊարսիկս և զԱսորս ։ և պարծիցուք սնոմանմ երբեմն ի մէջ բնութեան զարատանի Հայոց ։ և երբեմն զարատանի պարսից ։ Եւ սորա պատճառն է ։ զի Թշնարք երկուց ազգաց՝ սկսեալ յարշակայ և ի վաղարշակայ՝ էին պարծիցք ։ և գարձեալ զի ազգք Հայոց և պարսից յայն ժամն՝ ՅԵ գրեցին կուսանելոց ստեղեասան ։ Դարեէր · ԺԴ ։ 34 ։ մերձաւորք էին միմեանց՝ աշխարհաւ ։ բարքք և ազգակցութիւն ։ զոր և յայնմանի ցուցանեն պատմագիրք Հայոց ։ Եւ ոչ այնչափ ։ մինչև յոմանս ։ Ի ՁԵ ։ գէս · պարեր · Գլ ։ 18 ։ կամ ։ 3 ։ պարծիցուք զարարածս զարարչի ազգաց Հայոց զարդի սեղբանաց ։ և սարկիսոնս զԶՆ Հայոց պարծիցուք անանանք ։ զի դրեն սա սարկիսեղեալ · Երեսն · 22 ։ կամ ։ 7 · Լեռ տարանն Նայի Հանգեալ ։ ի ընդմէն արարածոցս ։ ի պարծիցուք ։ սար յայս և Լեռ պարծիցուք ասեալ խնամայ զՀոգատանն ։ Օ սր և պարծիցուք և սառանչ զնոր կերպիս ։ Երեսն ։ 10 ։ կամ Ի ։ յասելն · Ա զԼերինս ։ արարածոց զիսեմբ լինել ։ ի պարծիցուք Հոյց Ն ։ Խորհեմ ։ ի մէջ թեղել և զանա զայս ։ Եւ ։ առաջ ։ սրբ Թէ զՀայս և Լեռ զարարչին պարծիցուք անանանն ։ յորոց մէջն երեւեալ պատմիչն զբերդար բարեբերեցս լեալս բարձանն զարարեալս ։ ի ժամագրոսն խորհրդ ասեմանեալ ։ Ի ։ 12 ։ և ասէ ։ Լեռ պարսիկք ։ Հայք և Հրեայքք՝ պարծիցուք կոչին ։ Լոկ զոր ասեն ոմանք ։ Լեռ ոչ գոյր յառաջ յառաջակ ազգ պարծիցուց ։ այլ ։ Ես Նոքին իսկ սարարեալք ։ մերք և Հայք ։ զոր պարծիցուք անուն լինելոյն յարշակայ՝ պարծիցուք անանանելոյ ։ զոր լսեալ սեղի ։ Զի անուն ազգին կոչի և նախ քան զարարչակ ։ զի Հերոդատայ՝ զոր իբրեւ երկերիւր տարեաց յառաջ էր քան զարարչակ ։ յիշէ զարարեալս · գեր ։ Ի ։ գլ ։ 93 ։ և ։ 117 ։ երես · 243 ։ և ։ 55 ։ Լեռն՝ գեր ։ Է ։ գլ · 66 · երես · 540 ։ ·

Լ՝ ՎԵ Քահանայի և անոց ԹԷրեցոյ արքայոյ պարեանք ։ և Ի ՎԵ Կոթի յանդրադարձ Դ Մինչև ցարարածն ։

Արարածոցն · Բ ։ 1 ։ և 2 · և այլ պատմագրանք ազգիս զնեն ։ [1.] [2.]
Լեռ յեռ վերեալսն ամի մահնանն ազգաբանդրի թագաւորեաց արշակ պարեանք ։ Եւ սրատանեալ այսպէս գնելոյն է այս ։ զի Թոմին զամն Թագաւորելոյն սեղեկեալ ասացեալ և զսկիզբն Թանուցանէն ազգաբանդրի՝ ամանգաւոր զմեր մեհ-

ամեն նորին ազգաւորդի. ոչ ասեն և գեղջ սիմեկեղու-
թեան, այլ գիտելի է, զի սեղեկիսս յետ մոհամմեդի ազգաւորդի
եկեալ նախ քան քրիստոնեայ ազգաւորդ ցանկալի կին-
դանի իր մանուկն սոքերաբարդ արդի ազգաւորդի. և յետ
երկրորդաւորն ասեալ, սոքդ ելանիս և այլ մասունագիրքդ,
թիւրեալ սեղեկիսս 'ի բարեկամ իրեն յանկարծ ազգաւորդի'
ասն. ելն. և 'ի թիւրելոյ մասի նոր ցի յերկրպագանէ. ՀՇԵ.
աղեանիաթին, երդն սիրելոն թանականին ազգաւորդի, որ
կոչի 'ի գիրս մեկուաքեցեալ ամբ տրուեալ, յանուն. զոր և
ասեալ 'ի կիր առնուն 'սարեան մասունագիրքդ, անանանեալ
զայն երրեանն թանական ազգաւորդի, երբեմն յանուն, ելբ-
բեն սեղեկիսոյս, և երբեմն երդեանցայ. Լա այս համա-
բեալ է. ասելոյ թանական 'ի Գիկոգրասեն թիւրելոյն սեղե-
կիսոյ՝ ցի հասատուելոյ երեալի մատենագրոց. Լա ցի ոչամ
թիւրելն արշակայ պարեն 'ի լինն 'ի վանանանամերոյ ա-
մի թանականին ազգաւորդի, կամ թանականին սեղեկիսոյ.
ոչ, զինն եղանանասան և երկոս ամոյ մեհենեան ազգ-
ասունդի, յերկրդ ասն. ՀՇԵ. ոչ երեկեալեին. ցի որամ և ե-
գաք 'ի պատմագրանեին մերում. այսպէս դնեի և 'ի տա-
մարագիրս ինչ Հայոց՝ զոր թանի ապարեալ անանիայի շինա-
կայոյ. Լարամ հանանանայն դնեի լսոս խնդ և եսոսկոս երբ
երկու ասնք զինն. ցի է 'ի ՀՇԵ. ոչ ասնեալեին. և այլք քա-
նի մի ասնք յասալ կեն յեսոց.

Լսակ ինչք ասոյ թիւրելոն արշակայ պարեն և յաղար-
գաց. նր. նոյնպէս և կարգ 'սարեն մինչև գաղասասան' յետ
պատմագրիս խաղանիանն ասանդին, 'սանա 'ի պատմութիւն
նային. ինչ պարոյց. Լայսմ հեռանաւ լինալ և արդի երեան
լի մատենագիրքդ, և մինչ յոյնկի ընկալեալ 'ի Հանն. ցին.
և դիմանագիս պեռանիս 'ի Համանաւանեն խարում. հա-
ասանն' թե. լի մարթ առուսանեն պատանել զնոսին. ոչ և
մեր բանանն աշխատանք ելանալ թաց 'ի սակաւուց. Լա
զի այս այսպէս է, բաղում դժուարութիւնք ելանին մեզ ըն-
ասելի յրնթացս պատմանեն. որոյ զիւ խորհեալ ելաց 'ի մա-
նաւոր ժանանեն ասեց' գնել սատանոր զկարգ յաջորդութեան նա-
ցին. նման ցի մատենագրաց Հայոց, և ապա ցի այլոց.

Լարշակ պարեն. խարենացին գնեն մի սորա թիւրել սան-
ցն. սոյնպէս գնեն և սամուել երեց. իսկ սանդիկ գնեն. ՅԵ.
թատանչ (սր և արքան կոչի 'ի վարդանայ). խարենացին գնեն
ասեն. ինչ. սամուել. ինչ. կամ ցի այլ արքանակ. ինչ. սանդիկ. ցին.
Լարշակ մեծ. խարենացին, ցի ձեռանագրաց. ՅԵ. սանդիկ. ՅԵ.
սամուել. ՅԵ. կամ ՅԵ. Լարդամանիկ. խարենացին. ՅԵ.
Լարշական. խարենացին և սանդիկ. Ը. սամուել. ցին.

[1] ՝Ընչակ ի արշաւանակ · խարեն · լիս · ասաղ · լԲ · սամս · Շ ·
՝Ընչեղ · խորենացին · ի · սանկակ · ինեն և այլք ·
՝Ընչուխ · խարենացին · խԲ · ըստ այսմ ի և յայլս ·
՝Ընաշէս · խարեն · լԲ · ասաղ · լիս · սամս · լԲ ·
՝Ընարեհ · խորենացին · Շ · ըստ այսմ դինեն և այլք ·
՝Ընակ · խորենն , և ասաղ · ԼԷ · սամս , և այլ ոմն պատմիչք · ԺԷ ·
՝Ընաշէս · խորենացին · ի · նոմնատիս և այլ պատմիչք ·
՝Ինչուշ վաղեկեասս · խոր , և ասաղ · լԲ · սամ · լԲ · այլ ոմն · Ը ·
՝Ալանոր · խորենացին · Ծ · սանոգ ի ուստեղել և յայլս ·
՝Ընաւան · խոր · և սամ · լիս · ասաղ · և այլ սմն · լԲ ·
՝Ամ արարաքին մտանենագիրք յոռնաց և հունական և
հեկ հնագոյնք և ԷԹԷ յեսիրոյ՝ այլ՝այլ գրեն · յորոց՝ ի
մի հաւաքեսս՝ եկիս ասասնոր ·

[1] ՝Ընչակ պարթեւ · ի · (ըստ մանոց · լ · և ապա հոգայոր Ծի արշակ արշակս · լԲ ·)
՝Ընչակ ապոստան · Ի · կամ լԲ ·
՝Ընչակ վրիսարան · ԺԷ ·
Արտաշ կամ բիւրաշ · Ը ·
Ինդրատ · լԲ · կամ լԲ · ԻԷ · Ա ·
Դրասատ · Ա · կամ լԱ · Ի ·
Դրասան · Դ · կամ ի ·
Ի հրդատաս · լԷ ·
Նապրքեր · ԺԲ · (ըստ մանոց ·)
Քիսորիկոս կամ սինաբուսնկ կամ ամնատրուսկ կամ սանդրուք · Ի · կամ Շ ·
Դրասատ · լԱ · կամ Ա ·
Ինդրատ · Ը · կամ Ի ·
Դասիս կամ արքիզ · ԻԲ · կամ Ի ·
Դրասատ · Ի ·
Նարդասատ կամ արդասատիս · Դ ·
Դրասատ վերատին · ԻԴ · կամ ԼԷ ·
Դրասատակ · Ը · կամ ամիասինչ ·
Դրասատ · ամիսոն ինչ ·
Ամն կամ կին · ԼԱ · կամ Ը ·
Դասատան · ԻԴ · կամ Ի ·
Դարատ · ամիսոն ինչ ·
Սրդաս կամ վասիգեասս · Ի ·
Դասատան · ամիսոն ինչ ·
Ասիւր · ԺԷ ·
Սասրոկ · ԻԷ ·
Արթամանասատ · Ա ·
Դասրոկ վերատին · ԺԷ ·
Ասդոս · լԲ ·
Սնեզ կամ մանանչ · ամիսոն ինչ ·
Սլոգիս կամ վաղարշ ԻԷ · կամ Ի ·
Դասատան · ԺԲ · զոր սոքա արտաշիր սասանեան ·

[1] ՝Ամ բերի իսահակ վասիս և զայլ կարգ ի ծագս ազգացն պարթեւ հաց՝ ի ծանանելոցն յուսանենաց · Ա · 5 · ԷԷԲ · ՅՇԲ · ի բան դրոց պարսից առեալ · արամ ·

[1] ՝Շաբան սրդի դարեհի · առաջին ԼԹԲ աշխանանենաց (ԲԲ արշակունեաց) · Ա ·
՝Շան կամ աշբան սրդի ասջանայ · Ի ·
՝Եհրան որդի շաղրայ · ԺԱ ·
՝Շաշ սրդի վերհրանայ · ԺԷ ·
՝Ամնդ սրդի վերոշայ · ԺԶ ·
՝Ընչաս սրդի վնաշայ · ԺԷ ·
Պերոզ որդի սրմնայ · ԺԷ ·

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ոչ աւասիրատ ըստ նմի Ժամկանից էր ոմն Վերջնոց արուեստն-
ոյ , եթէ յերուն ի ոտս էր շինեալ զարուեստս , ոմն ընդ ոտիր
զայն ուեստակիցս , ասէր նրեալ թէ բանք իսրայելացոցն ,
զոր առնու , ինքոց գողեան , հայնն միայն ի նոքոցուն ոչնչ
քաղէսցի ուստ ի ասարաշիսն Վերջնոց ։ ապա թէ ոչ զիարդ
հնար էր ալուսաւորեալ զերոց Ժամի զկոն իրսկ զկաղանի
ինչ պատմել ։ Լ։ թէ ոմն հնար եղեալ ասացիս խոսել , զինչ
սպասս է ասել զի ոչ ոչ հեղինակաց յիշատակելոց ի Վերջ ,
ոչ յառաջ նին ժամանակք քան զուստասարքս և ի ղեր-
ջինն սրուաշեն ։ Լուծին եթէ կամիցիմ ի Հնդուստանի ի-
նին հոյել ։ սիրտ է ասել , թէ արաշաս կարասկոյ զի-
նեալ զաստաստան , և Վերջինն սրուաշեն նոպոգեալ զայն ։
Իսկ թէ ոչ և ոչ ընդ մին հասանեցի , կարի ասել թէ
զինեալ ինչ զայն առաջին սրուաշեն եկեալ ի ետոն վերջ-
ակոյ ։ եւ յետ ժամանակաց նոպոգեալ ինչ զայն սրուաշեն
Վերջին ։

Լ։ սասանոր զրէ յանկր նաչեանն ։ ի գանչոր ։ ծա։ ։ Ը ։ Ի։
էջ ։ 241 ։ թէ սրուաշան քաղաք շինեալն յարուստիսն ինչ
զոմն ։ զոր և կոչէ Խոտիրան խուլոյ ։ սրսկեն դնել և ա-
ստեղոյ ամն ուրսկեն սնուն ։ բայց յայտ է թէ ոչ է զոմն
քաղաք ։ զոր շինեալ յետ ընդ Ժամկաց խորոյ ուրէ սրդա-
ատոյ ։ Ի գրքոյ խորենացոյն ։ Ը ։ 8 ։ ոչ և դուս ինքն յանկր
վերակ էջ։ 298 ։

Ուստ ասա զիտել ուրուն է , զի ոչ սրուաշան քաղաք թէ-
սիկ և զայնկոյս զետոյն հրատոյ չինեցան ի հիսուսանցն ,
բայց մոսն ինչ նոցա էր յայսկոյս զետոյն ։ ոչի և ոչ ոչ
քաղաքն բուսաստ ի մէջ սեղանոյ , և քաղաքն հիսուն ի
մէջ եկիրատոյ ։ Այս թէ յիշատի յայսկոյս զետոյն շինեցան
ասուսանոն , բայց է ի սրուսմանեցոյ յայս գրի , թէ ի գալ
սանոյ յանն պարսից՝ սանեալ ընդ հրամ՝ զետոյն յարուա-
նոն ։ ոչ է սեռանել ի գիրս զուգարս փարպեցոյ և ոչ
ելոց ։ Իսկ թէ մոսն ինչ նի և էր էր յայսկոյս զետոյն՝ յայս
ոնոսի է ։ զի ասի՝ թէ հոսր Վերասն , որ էր յարուանոն կամ
ի գշեկի ձիամ արաստասոն , կոյ յայսկոյս զետոյն ։ ոչ և
ի ոսմկոց աեղէն կոչի սահմանատոն ։

Ի Վէ Վաղարշոյ Բ Ղեն հոյոյ Եղեր Արշակ Հեն ։

Ի գիրս յանիանաս կիրդիսի դնի , թէ առաջին արքայ սար-
թէ եղ թագաւոր ի մէջ հոյոց զերդարդ իսր զնաշար-
շակ ։ Բայց յայտ ասն յայսանի վերիսակ կոյ ի գլուսոյոց սար-
դեալ , և կամ ի հաշուսասոն թէ բանիոյ հեղինակին զանց

Բ
(1)

արարեալ։ և կամ՝ ի հարեւանցիկ պատմութիւն ազգաթան-
գեղոյն ն. խորհեցարոյն։ ՃԻ։ Ղ։ այլապէս ասեալ։ զայս թէ
՝ յարդեալ աւանդեալ այլոց խորհեցարոյն։ Բ։ Ա։ Եւ։ Յա-
կամուսեան մարդի բառայ։ թէ։ թագոն արշակայ պարթեւի ար-
ամի մեծ թագեցոյց զվերդարշակ զեղբայր իւր։ Յոյս հայի
գուցէ և բան յուսալնոյն։ Գիրք։ Խ։ Գլ։ Ա։ թէ արշակ
երկրորդ մեծ։ զոր նա արշակ միհրդատ կոչէ։ թագեցոյց
զվաղարշ զվաղարշակ ի զոր մարաց։ ուր մաղ ասելով պայտ-
ն լմնոյ զՀայս։ և Ծնեալ զնոն ազգնեաց։ ուր եղբայր ա-
թաս տի։ և զնոն փոխարարեալն սր սահմանակցին էր մա-
դրաց։ և վերին մարդ կոչիւր։ ըստ կեղբենեաց։ Եբր։ Ղ։ Ա։
Համ ՅՅԶ։

Ղարձեալ՝ ՝ ասանդելայ խորհնուցարոյն։ Ա։ Ղ։ Եւ։ Բ։ Ա։ և
՝ սոյնց բաղմաց։ ևս և ՝ զարդարոյն։ Գիրք։ Բ։ Գլ։ Ա։
զարդ։ ՝ ։ յասար։ վերարարակ հանարի ընդեր եղբայր արքունեաց
մեծի։ այսպէս զնի և փարգան զարանոյ։ զոր յանէր։ և ա-
ասել սա։ թէ նա իսկ արդի արարեալ։ զի գրի այսպէս։
* Յոյսդ լուանք ասէ։ և սեռաբ գրով։ եթէ արդի էր սա ալ-
՝ ՝ ՝

„ կարգաւ. Եւ աղքեն 'ի ասոյժ պարթևաց՝ որպէս յիրոյ
„ արշակունի ընկալան զանուն, մեծահասակ և քաջակա-
„ բնն (արշակ) գեր 'ի վերայ այլոց երևեալ, սիրասիրեալ
„ կուսաւ զիշխանութեան պարսից՝ այլազգութեան։ Եւ որ երկ-
„ բորդն էր զինի նէ. զհայասատանեայցն ուռնայր ընդ-
„ թագաւորութեան։ Եւ որ երրորդ՝ զՆոգիացն կոչաւ զորուն,
„ որ հպատակ էին սահմանացն պարսից։ Եւ սակ յորոյ 'ի ճանչ
„ զմնաքթացն ընկալաւ զիշխանութեան։ Այսր այս էր կարգ.
„ սահմանն պարթևաց, և 'ի ամենն կացին յաջորդութեան ընդ
„ Ժամս ծիգս ॥։

Որ այսպէս ինչ միայն տեսանի, թէ պարթևական իշխանութիւնն արշակայ 'ի յոլովս կողմանս տարածեալ՝ եկն այս պիտի կարգաւ։ բայց թէ փոքրարշակ էր՝ զորի արշակայ մեծի, այնչ ցուցանի։ Եւ սակ հիմն ոք ասիցէ։ սապա ընդէր փոքրարշակ 'ի Թուղմա՝ զոր գրեաց առ արշակ, կոչէ զինքն որդի նորա։ Պէտք է, թէ նա 'ի Թղթի ոնց. նախ եղեալդ կայն զինքն, յասելն։ * փոքրարշակ կրտսեր եղբայր. քո և
„ նիզակակից, որ 'ի քէն կոչեցեալ արքայ Հայոց ॥։ Եւ ապա վասն յորդեցն զարշակ երբ գտաւ եղբարդ իւր՝ կոչէ զինքն նաև որդի՝ յասելն։ * գտեալ զորդեանն եղբարդ քոյ և
„ որդւոյ՝ բերեալ ՃԵ ॥։ խոր։ *։ 8։

Սակ մի Ժամի Թղթոյնդն փոքրարշակայ գիտելի է, զի սա մանուկ երկոց գոնէ զոյն։ 117։ ամեալ յաւուրս քան զքեզ։ վասն զի զամս ամենայն երկոցի և արշակայ նաւաղ հաշուէ։ և սակայն նոքա չի հաշուեսցաք։ 'ի փոքրարշակայ մինչև 'ի ՌԻՍԱՆԵՐ քան չինին ամք։ 149։ Ը սոյն և Թղթոյն փոքրարշակայ չինի յամի ՃԻ։ 385։ Ը Ժամագրոց։ և։ 5050։ Ը Հօրթանասնից։ որ և դիոլի 'ի ի Հերոդ ամի արշակայ։ Ը սրամ եղեալ 'ի պատմութեան։ Օ այս հաստատեալ և իսկնայն, զի Ը ընտիր ձեռագրաց։ Ք։ 65։ գոնէ, թէ արշակ մեծ Թղթոյնց ասն։ ԺԳ։ և յետ մեռեալ նոր սակ Թղթոյնց սրգի նոր արշական 'ի ԺԴ. հրոդ ամի փոքրարշակայ Թղթին հոյսս։ որով յայտնի ցուցանի, թէ ԺԴ ամեալ յառաջ Ը զմնան արշակայ մեծի Թղթոյնդ։ փոքրարշակ։ և զի հանեալ զԺԳ. ամն 'ի ԺԴ. ամեաց արշակայ մեծի՝ մնան ամք։ իս։ Ը ոչդմ հաշուի՝ Թղթոյնդ փոքրարշակայ չինի անսաստակաց։ 'ի ի հերոդ ամի նորոյն արշակայ։ 149։ կամ։ 150։ ամեաց քան զքեզ։

Ելով և մինչ Ժամին 'ի տիրելոյն հայկայ մինչև 'ի Թղթոյնդ փոքրարշակայ՝ հաշուի Ը Ժամագրոց։ 1958։ ամ. խոկ Ը Եւթանասնից։ 2197։ Եւ յայտնարի և այն վասն սասանեանի երիցս, զոր գոնէ Ը հաշուի երկարեցաց՝ թէ։ * 'ի ապան
„ մանէն թագոյ 'ի հայկայ՝ մինչև զիոքարշակ անցին ամք։

,, 1950. կամ 1942 ։ Ի սոյն հայի Ը խմբի և բուն յովհան-
նու կիթիկիսի յասելն Ը հաշուի եղծմանանից, թէ * ի մե-
ր ,, ջին հայկայ մինչև ցՔրիստոսն վեցարեակոյ գտանին ամք
,, 2293 ։ Ի սոցի Ը խմբի. զի ասա զսկիզբն հայկայ հաշ-
ան յաւուրց ոգոտարոգիշնուն՝ նախ զ զմահն քրիստոսի ։

Ի վերայ ծագման գիրոնեաց.

Ի ոգոտարեալ սրինակս խորենացւոյն. Գ. 7. (ոչ և ի գիրս
սամասելի երիցու) եկեալ և յումանց՝ ասել խորենացւոյն
զմ ազգին գնիմանեաց, թէ ոչ գիտեմ ի՞նչ ազգաւ կոչին
գնիմանիք։ Այլոց այս բան ոչ գտանի լինելիս ձեռագիրս։
և ոչ իսկ նկեր լինել խորենացւոյն. զի որպէսզի նա ա-
սի, ա. 18. թէ ազգն գնիմանեաց ի քանանեիցի քա-
նանացւոյ, այսու յայտնի լինի թէ յանուն ցեղ կոչեցան գրի-
ցառիք, ցի քանանիգանիք։ գորս լուծիցուցին ի ձեռս
ժողովանդաստաց՝ քանանիցիս կոչի։ սոյն և յանուն միան-
գամայ կոչին մանգամանիքն, և յանուն մանգամանաց՝ մա-
միկեանանքն։ Այլ յայտնի ևս ցուցանի ի բանից յովհան-
նու կիթիկիսի, որ զերեալն սնոիին ի գնիմանեաց կոչի քա-
նանիս ցի քանանցի։ սոյն յասելն։ * զարհնակ ամենայնի ի
քանանիս, լոգեալս գնիմանի՝ հաստատ անուն ॥։ և թէ
* քանանիս գնիմանայն վասակայ ॥։

Ի մեզ գիտելի է, զի սուտ քանանիգաս ի ձեռագրի միամ-
խարեանացոյն այլոգ գրի, ցի և՝ քանանգաս, յորմէ սմանք
համարեցան՝ թէ ոչնաս իմացիս լինի խառնեալ ի դասս քա-
նանացւոյ։ բայց մեք ի լուս ձեռագրաց ցերս և. ի սուրբ,
գրեալ՝ գաոր քանանիգաս։ զոր և հաստատակոնագոյն հա-
մարեցաք, թէ ոչ ելոյ ազգային սնոեն միայ՝ ի նոքանարարայն
քանանացւոյ։ և թէ ի նոսա էին գնիմանիք։ Ցի միոյնոյ
խարեանացոյն։ Ոչ այս յայտնի մի գիտաւոր ասողին սան-
գիմանու՝ յասելն։ ։ 6. * Ի զգնացանոգք գնեալս (ցի
զաշնալոյ հանգերձն՝ զոր ձեռաւոր զգնացանելոյ ար-
քայի) ի գասակի քանանացոց և քանիգեայ, որ ի Ծիկ
յնաձայ ի քանանացոց փոխանակեալ ելին ի հայս։ և ա-
նուն նոսա ազգին գնիմանիս ։

Գասաւոր թարգմանչաց խորենացւոյն հայեցեալ ի սոյա-
գրեալ արիւռին՝ գրեն զայսպիսի ինչ։ թէ գիտիս ասեն խա-
ռնեալին խառասիմն՝ թէ ոչ գիտեմ՝ էր ազգաս գնիմա-
նիք կոչին ոչա։ * այլ մեզ սինչ գժուարին է զպատճառ
անուանդ գասանել մեկնարարաց հնից։ քանզի ասեն՝
գասաւ գնիմանիք ելեալ է ի բուռեն գունի կամ գաբանի։

որ 'ի բարբառս գաղղիացւոց և իտալացւոց նշանակեն ձեռնոց։ և զի սաստիկ գնդեցուցանողք կին ձեռաց արքային ձեռնոցս, ուր այն այնպէս կոչեցան։ զնոսա գրի և ընթերցեր։ եբր։ 24։ Լինէ զայս առնելոյ ոմանց են մեղադրելի։ զի ընդ նեղին ընտրեալ օրինակս։ Լսակ մի զոյգ ելիսի երևի լինել լակոտս, որ ի գրելոյ ոչ՝ սաստանակ զնորենացին, թէ ընդ զայսպիսի նարառնոցն և ոչ զպատկառն քառս վարել։

Գ։ Վեր ասէր զոյգս նակատիպն անկեալ տան, և սատանայեալս նախանոյն արքունեաց։

Որպէս խորենացին։ Բ։ 7։ զմի ոտիցոյ հայկազանոյ, թէ բազում ինչ երկնին յառասպելս 'ի մի ուժեղութեանէ նոյ, մինչև գերազանց ցուցանել զ՝ չհերքիւրեալ զորութիւն և զամենազաւրութիւնն, յառէն, թէ բուռն հոլովանքս յարմարոյ միմեանս։ և սիրտ կարծէր լինիցին ոչինչ, ձեռքքն և ներգամքն կոկեալ և փարագիկս 'ի մի զոյգ ինչ և կամքս, զարմանիս, և զայլ կենդանիս։ Լսե թէ երբեմն սեռեալ նոցա զնաւս թիւնանակս յեզս սեաւ ծովուն' դիմեալ ելեալ 'ի մի նոյ։ և 'ի հեռանալ նոցա անտի իբր առաջնորդս ուղեւորսն, առեալ զկինս մեծատարածս յոյժ' այլազեւս, ընկեցեալ ելեալ զկնի նոցա 'ի ծովն։ և 'ի ասասիի պատասխանեալ ջուրս ծովուն յարուցեալ ուղեկոծութիւն մեծ' լնկղմեալ են բազուքն 'ի նաւէն, և այլք բռնութիւնք փարեալ բշտ' մնանք հեռի։ Զայն եղեալ խորհեցարուն' յոտ ելու և առ։ * Լ՝ կարգ է առասպելս, այլև առասպելոյ առասպել։ Լսասկայն միայն ևս անուն խորենացին, թէ թեոդոս և այս բանք առասպել են, ասկայն ոչն այն սուրբ' ոչնչասք եր ուժով, մինչև ոյսպիսեաց զրաւցայ լինել սրժանի։

Լսմին նման և մէս նախնոյն արծրունեաց 'ի մեջ մերոց նախնեաց խորենացին անդանար։ Բ։ 7։ զուսանողութիւն ինչ, զոր խոսէին 'ի վասպուրականի ծի սրծրունիք մնոսկիչք կոչմանց ազգամանէրա քաղաքի։ իբր թէ' միաբանեալ նիրհեր նա 'ի ապրյուլին 'ի բացօթեայս։ նեղեալին զնա արի. և անձրև։ և իբրև սկսաւ նուազել, թան չուն մի արծուենանն հանդիպի եղև 'ի մէջ նորս։ և թէ' ոսոի յոյսանի կոչեցեալ իցէ նա արծրունի, ՝ թ է' յարծուոյ պաշտպանեալ։ Լսչ զոյս բան ևս յոյսանի ընդ առասպելս դասել անդ խորենացին։

Ղ. Վեր պատուական առաջնոյ, և առաքելական 'ի վերայ ոստոյ.
Նորա ոչ գիրանոյ ։

Ի Եմաստեան գրի խորենացին զպարծայ պատուական առաջնայ հայոց սուրբոյն, առեալ զայն 'ի հին գիրանաց յոտս գրին գործք թագաւորացն հայոց։ սեպ. յիշէ։ գիրք։ Է։ գլ։ 9։ զոր և անապատակոս հոմարեալ ՝ այսմ եղաբ 'ի պատմութեանէ։ Ի՝ այլ զոր յայլոց 'ի մեջ բերի՝ ոչ՝ 'ի լսելոյ յոյն մատենագրաց, թէ ասն ոչս արարուշեն մերբասակ որոնաբ իցեն ոչիրեսս լիբերոյն, զայսմանէ ասէս 'ի Գանոն՝։ Ա։ գիրք։ Երեսն։ 197։

Լսեալ պատարին պատմիչք յամանաց և հանգիստ ոչինչ գրեն զարարուածսն, այլ զորոց ոչ սիրեցաց։ զարմի թագաւորեալ և քաջի ինչ ծանուցիս ճառեն, բայց քաջամարտ ինչ և ոչ լաւագոյն կարգեն՝ այսուհետի նոցա ակնարարութիւն, ՝ի ստորագրանս։ գիրք։ Ժ։ և ՝ի յաստուածոսի։ ՝ի։ 3 – և ըստ սոպիանոսի։ Երես։ 128։ Ա։ Տիգրան ասէն արդի սիգրանայ 'ի պատանդի երեսս արարեալ։ և 'ի մեռանելոյ հօրն՝ անուանեալ եղեն հայոց թագաւոր։ ինս և թագաւորեցուցանել, զի անարգեալ եղեն զնոս։ Լսեալ սիգրան կամեալ հաստատել 'ի թագաւորեալ հօրն՝ հոս սրբոյին պարթեանայ եկեալ ասուանուանս յՀայս։ և արարեալ զամենեսեան հանդերձ զարոք 'ի հայս։

Լսելոյ ասելոյն ասել, թէ սիգրան յետ հաստատելոյ 'ի թագաւորութեան՝ անգրէն. յինքն կորդեաց զայն տեղիս, զոր ասեալ էր պարթեանց։ և տիրեալ ուռանդեաց զաստանս հայաստանի՝ 'ի ասիմանոյն մասոյ՝ արևմտից և վերայ՝ մինչի զեն եկեալ և կապադովկիացոյց առ եւրանեան ծովուն։ մի՝ 'ի մերոյսոյ և կապադովկիացոյց առ եւրանեան ծովուն։ Լսելոյ՝ 'ի սերոյսոյ՝ ոչ ասելոյ նոսանանոյ չարտան ծովոյի չարդի զանցուսալ, այլ 'ի հիւսիսակոյն արևմտեայ սահմանս, զնոսն էարկ լինի իսրայելիտանանանեն։ Տիրեալ ասեն սա և առաջարարեալն՝ Տի և կարդանոց։ Հոս զմիջանս և զաստրոն և զմիմանի։ Լ՝, ոչ զոր ասեն սոն։ թէ սիգրան էր պատանդ 'ի պարթեաց, սոնցին զարոյ հրեսն։ զի հայոյ սիգրանոյ ասոյ զան զմեռանելն իսկ թագաւորացոյ զսիգրան 'ի վերայ հայոց արարեալ։ յայս է 'ի բանիկ խորենացայն։ Է։ 10։ Լսեալ զայն թէ հայոցն սիգրանայ էր սիգրան։ և ասեն՝ զի 'ի թիկունս մերոյ ար կանգնեալ յանուն հօր իւրոյ։

Լ՝, ոչ թէ յորմեմ ասի։ արդեսք պարսից, որոյսի իցեն թագաւորեալ սիգրան՝ զիսանելի է, զի 'ի գիրս խորենացայն։ Է։ 13։ 'ի տարս գրեալն զնոսն լինել՝ 'ի խնի ամի արշակայ։ և 'ի ձեռաագիրսն՝ 'ի ութ ամի արշակունի, կամ՝ արշակունոյ։ և վարդան ևս զնոսն 'ի ինի ամի արշակունոյ։ Լ՝ այլ ասս սա՝

բուսի ճեմարանէն անկանիք յանիրաւութիւն ոչ ամենեքեան։
Լոկ յայսոսիկ ասաց Թադդէոսն տիգրանայ գնալոյն է, զի խա-
բեալքն։ Է · 18 · գնէ՝ լեր նա Թադդեայ ասն · Լէ · քանզի
հայեցեալ ի կորդ պատմութեանն ոչ, միանգամայն և ի պատ-
մութիւն հաւատացեալ, հարկ է յաւելուլ և զասն · ԻԻ ·
Մանգի ինքն խորհեալն ի Գէ · 13 · յայս ասնէ, թէ տիգ-
բան յառաջնոյն ասի ոնդ Թադդուսեանն իւրոյ կարդեալ նոցն
զմիտրդատա՝ ի վերն միջերկրեայց, Եա · և · ի դաշտարդ գլուխն
պատմի զգործս տիգրանայ · և ի Գէ · 18 · գնէ, թէ նա ինքն
տիգրան առաքեաց զգորդապետն, ի մէնն տրդ եղև գնե-
ցին հիւրկնատի · և ի Գզ · 20 · գնէ, թէ սնանմենաս ե-
կեալ ի ջամուշատ՝ լուսաւ զանձն տիգրանայ։ Ասդ՝ եղեալ,
թէ հշմարտիւ տիգրան յուսացին ամի իւրում կարդեալ ի-
նչ զմիտրդատա՝ ի վերն միջերկրեայց։ Եա · և · ի դաշտարդ գլուխն
պատմի զգործս տիգրանայ · և ի Գէ · 18 · գնէ, թէ նա ինքն
տիգրան առաքեաց զգորդապետն, ի մէնն տրդ եղև գնե-
ցին հիւրկնատի · և ի Գզ · 20 · գնէ, թէ սնանմենաս ե-
կեալ ի ջամուշատ՝ լուսաւ զանձն տիգրանայ։ Ասդ՝ եղեալ,
թէ հշմարտիւ տիգրան յուսացին ամի իւրում կարդեալ ի-
նչ զմիտրդատա՝ ի վերն միջերկրեայց։

Գլուխ · Ի · Գրոց։

Ի ամի Գ · Ամենեցուն հաւատացելոցն զոյն, թէ տիգրան ինա-
լեալ՝ ամ Թագրեալ՝ ի վերն հոյսոյ՝ ի կողմանս միջագետաց՝ Թա-
գաւորեցոյց զորդի իւր զարտաւազդ՝ ի վերն հոյսոյ յարտա-
ւանն Տի, ոչ միայն ճշմարտի բան խոսեցուցն, քան զոր
սուանանին Թադդուսեանն տիգրանայ հոմարի · Լէ · ամ · այլև
ի իւրում լուանանի անհնարին առաքեալ Թէք, զոր ծագին
՝ի մասնեանոցդ բաւեցին հաւատացեալոց · զի գնեն նոքա, թէ
յայն ճամն Թագրեր՝ ի հոյս արտաւազդ · և. այսպէս հնար
էին միաբանել գնեալ ի իրոյ ինչ զոյգեալոյ կարծիս ։
Ոնդ դոյն, զի խորհուցին զանց առնել յիշել զմէ, կամ զմէ
ամ Թագրեան տիգրանայ նան՝ ի վերն սեղեկնոցաց · զոր եթէ
յաւելցուք՝ ի վերն, ասի Թագրեայ նարա ի լմիք հաւատարին
մերոսան · զի լինին · ծա · Ասացի · մէ · կամ մէ · Ելի ապա-
պանոս գնեն ասա · մէ · և յաւարնան · մէ · Ելա տրայ որ-
ջանն ծանիր, զի տիգրան · մէ · ամ ոնդ որոյ Թագ-
գաւորեաց՝ ի վերն սեղեկնոցաց · և ապա անտրիքաս ասեա-

ցին նոսա. ոնգ իբր թիւր ձեռնասնութիւն զանիրաւեայ ապա-
տանեալին. հանդիպեցուց. ոմն իբր։ Դ։ այլ։ ոչ մեր ոչիսիկ
ինչեալ պատիկի՝ մերմեաց զանտիրոքա՝ ի թիւրութիւն, և զայն
իշխանութիւն էսրկ ի ոստութիւն հանդիպեցուց։ Լաս այսպէս
՝ի ոչգրանն. սիրելոյն սիգրանայ հաշտեալ մինչև ցիսպառ-
բարձանն այնր սերևիկեանն թիւրութիւն՝ լինին. ասէ։ Ժդ։
և ի այսմ գնեմ յաւանիսա։ իսկ լսի թիւրեն սիրանայ՝ ի
վր սերևիկեանցն՝ մինչև ցանահրաս ասիսցին՝ լինի։ Ժդ։
սահ։ և ի այսմ գնեմ ապաշիանաս։

Յ։ Ամ։ Եղիազարն փիրարայ։ Ա։ դրոց։ ԿԴ։

Խորենացին։ Է։ 10. Հանարն զանձն միհրդատ՝ լինել.
գրեալն. ինայ։ և ասի լեալ յաղագն միհրդատայ նախարա-
բին գարեհի արքային պարսից։ Լաս յաւելաս ասել։ * Զա-
հասայ ոմն (արտաքէս. սրբոյ հայոց) զկոմնիանալութիւն
հիւսիսային լերանցն. ի պնդաս ծովու։ ¶։ Իսկ ոչ մա-
սնակցիլ։ ընդ դրս. և յաւանիսա։ Է։ 1։ և ապաշանա՝
հանարն զմիհրդատ. բնեալ իշխան համ արքայ պանասի։ ՝ի
նասիսիանց հեան յանդգուանեամբ ինքեալ։ զնդն ցուցանեն. և
բանք պոդիբիոսի՝ որ նոսա ի զմիհրդատ յիշեն. և զայլ թա-
գաւորս պանասի։ այլ ելի միդրանք սեղ ոչ ինչ զգաստրոս
գոյն ի զիարենացանն՝ որ յարիրիանոսն առեալ։ մեր ըստ
խորենացւոյն. եղայ։ Ջնանալով ոչ ինչ հանիլ և սեղ. և այլոց
պատմեալ։

Դ։ Ամ։ խորենացին։ Է։ 13. Ա։ զանձն միհրդատ կալ՝ քան-
այր. սիրանայ։ և ՝ի գլ։ 10. պատմի՝ թէ որոգայթս հայր
սիրանայ ետ միհրդատայ ինքեալ զանտարս իւր զարուս-
ցանն։ Իսկ որոգայթն պատմիչք։ և յաւելաս յաւանիսա։ Է։
3։ և պաւանարքն կալեն զմիհրդատ անոր սիրանայ։ և
գտանեցան փեսայ նոր։ զի սսեն. լեն միհրդատ առ պարսկա-
նալն դաշինն ի սիրանայ արքայի. ետ նոսա՝ ի կնութի ազ-
գաւորս իւր զկղեոպատրա։ քայլ սասայեան. խորենացւոյն
ձնմարեա։ և՝ ի բազմ գլխոց։ մեր և. մեք այսպէս եդաք։ Լաս
զանոնք. միհրդատայ եդաք ի պատանեաց հանանիցեցաց։ զոր
խորենացին։ Է։ 14։ դեռ լեալ թիսնամ՝ ի ձեռն հօրն պա-
զատանի պանասայ։

Զորս սատ ապաշանաս, լեն ոչն այս միհրդատ մեծ կոս-
կնանալ յուրեայ ինքեն միհրդատայ՝ կալաս և կապեաց
զնա յասկի ղրնեցս։ և յետ ուսերց ինչ ապան զնա։ Իսկ
խորենացին։ Է։ 14։ Ա։ 15։ Ա։ 17, պատմի՝ լեն պոմպեոս
կալաս զմիհրդատ զորդի միհրդատայ։ և ապա գոսքիոնա

արձակեսայ զնա · և թէ յետոյ կասիցես սիրելոյդ զնոսին՝
ոչ նա նոսա զիշխանութիւնն հար նպիսն · Բ։ այլ այս պատմութիւն
փոքուն մի հրաշաւոր խառն է ցոյժ · և իսառն ուսանողի յոյլ
եղոյլ մնասենագրաց · և թէպէտ գրեցեալ ի բոլոր ամին պատ-
նէ ոչոգիսի ինչ · թէ նա գաղա փախեալ ի ձեռն գո-
ղեանոսի · և թէ զրկեցաւ յիշխանութենէ իւրմէ · բայց այլ
եղայլ պատմողաք և այլոքք պարագայիքք · Բ։ սաղմանք եւ
ի մատենագրաց հոմարին զնոս նոցայր թէ զրին պարկեաց ·
և ոսպ ասեն · թէ նենդութիւն ոպանեալ եղև յոքոյսի · Բ։ զ-
ուսի · յիրաւի ոյն որ միհրդատ անծանոթ ոմն եր · և չեր
յայտ թէ որոյ որդի էրն · որոյ վրայ ե. արիգրոնոս հուատաց
ի նա զիշխանութեան քեռուն իւրոյ · ոգ գրէ խորենացին ·
Օ այս պատմութիւն յիշատակն և յոյնեպոս · ի գիրս պատերազ · ա։
ց · Ի Նախն · գ։ · ե · Հոմանուրոյ զմիհրդատ լինել պարթեւ ·
յոր լուսիլս և զարշամ կամ զարշան ոմն · յանէն · թէ
գաբիանոս արձակեսոյ զպատ զանձնոնս զարմ պարթեւս՝ ըղ-
միհրդատ և զարշամ · որք փոխաւցեալ և ապատատնեալ
կին ի նա · հանեալ զոյոյ ի մէջ զարաց · թէ զանիրաւաբար
մեռեցուն նոքա փախատեսուք · և թէ ոչ խորենացին ոչ յի-
շէ նոսա զարշամ · բայց մեք ի պատմութեն եդաք և զոյն ը-
յոյնեպոսի ·

Ի վերոյ պատմեալ և ոչոյ ընդ նմա · և Գէրոնէ և
արքայական հիպիկանոսի ·

Որ նացին · Է · 18 · զպակարտ հոմորի որդի թագաւորին
ոսարաց · և ասէ · թէ նա ծանանի զոլով և ինսարի տնտիզո-
նեայ՝ նկեալ էրն առ բուրդուիրան · և խոսուցեալ նմա բա-
զում ինչ · զի զոնարիկ ոնտ նոտուսցէ ինքն զ փիսկ հիւրիս-
նեայ · վասն զի մի նոնոն ասին ոչնչ և զիմնեսիս ասարի՝ հա-
մորեկով զնոյն պակարտ լինիլ որդի նախարարին եղեսցէ
ոց · զոր նա կոչէ թագաւորաց · Բ։ սայ յոյնեպոս · ի գիրս պա-
տերազ · ա։ · 3 · Ի Նախն · գ։ · 13 · եւ և ափրիկանոս առ որմնկեզեայ
էրս · 307 · կամ 243 · և այլ մատենագիրք առ հնարարակ · Ը-
սոր և ինկիրոն ՝ամակիկ և ակամատեն պակարտի · որ և հո-
պատերազմ ը զօրս նորին որակարտի · ասեն՝ թէ այն պա-
կարտ՝ ոչ և բակուր՝ եր որդի արքային պարթեւ · արշակ · և
նիզակակից բարգարանոց · Բ։ սակ՝ նա · որ ծանոթ եր անակ-
գոնեայ · և վասն նորին սենեկանեայ ազար խոսուանն գարգամ-
բանոյ · ասեն · եր զլեռանիսա որդի արքային ասուրայ պատ-
զոնայ միմնեան զիրիանեերց · Բ։ զի այս նամ հոյի առա-
նել յարաբերին ոլատանն թիկա և յաւեան ի դարատոնի հրեից ·

(յոյն (է)

նեմն ելիւ և մեք հաւասարի հոմարեալ զաւուս յովսեփայ և այլոց ի նմա եղեալ։

Հերոդէի է եւս, զի յովսեփոս և այլ պատմիչք հռովմէական, հան. կիկերոն, զյարձս ոչարս արքայական առն պարսից՝ կամ ելեալ զնոսա պարթեւս։ իսկ խաբենացին ասէ հայոց։ բայց թուի թէ երկոքին եւս շեն հեռի ի միասուցեալ։ զի որպէս տես պարսիկք ի. հայք ի միասին դիմեցին, ի միասին կարեն պարթեւք ամենայնիւ։ ոչ սրոց և թագաւորս վիպ ի գիր։ զրա։ գլ։ ա։ երես։ 14. գիր՝ թէ այն ոչեւ ի ձեռն հայոց և պարթեւաց։ մանաւ զի սրդի թագչին պարսից՝ առան ապարատուեան ամենայն մարթ երյանան ոչգի նոր զբանչնագակ գանցն ամենայնեալ ոչարթեւս։

Ասէն զառանի և այլ ինն ամ՝ ապրբերսն ի բանս խոչենացայն և ի պատմագրս հռովմայեցւոց։ զի խաբենացին դնէ լինել այսմ՝ ի կենդանոսն ամիրանայ և հրամանաս նորա ի թագաւորանի արքեցն։ իսկ պատմիչք հռովմայեցւոյ ոչ գնեն զնոսա, այլ՝ ի ժամս որոտասարդայ ես ի թագրամ արշաւելի, զայ ոչ փրաստ կոչեն։ Այլ թեթեւ շինեալ ամենայնոյ ի ոստ։ զսրա յերկար լինի քանել։

Իսկ զոր ըմբռնման և արձակման հիարկանոսի գիտելի է։ զի յովսեփոս այլազգ պատմէ։ ոչգի գրէ՝ ի գիրս Նախ. ԺԷ. 2. ոչյապէս։ ❊ Հարգանդեան և ուրկարս զորաւորք պարթեւաց ,, ի դերուն վարեցին զՀերոդիանոս։ ։ ։ և տարան առ պարթեւս։ ։ ։ իսկ փրատա արքայ պարթեւաց գիտացեալ, թէ ,, ամեր է նա հերոդէի, մանգասիրեաց ի ետոյ առ նա։ և ,, արձակեալ՝ ի կապանաց՝ թագ նա նմա կալ ի բարձրն, ,, ար եին բազմունք հրէից։ ոչք և ոչի մեծատանաք պա- ,, հեին զհիարկանոս իբրև քահանայապետ և թագաւոր։ ան և ,, ամ հրեայք՝ ոչք ինանեալ եին յոչնաւոր կարգանոս մինչև ,, ցկիպրոս։ ❊ Այս ասոյս յասելոս, թէ լուեալ հիարկանեայ զթագրելն հերոդէի փեսային իւրոյ՝ ցանկրոյցս գաւառոյ առ նա։ զոչս իմացեալ հերոդէի գրեաց ի նա թագուհի առ հիարկանոս ոչաչել զկիպրոսս՝ և հրամանաս նոր գալ՝ ի հայրենի երկիրս իւր, և մնալ՝ ի միասին՝ ի թագրամ փեսային իւրոյ։ առաւեալ ի պատանուանէ վա ոչոյ պատանոյ զարամանոյ հանդերձ պատարագաւ առ քրոտաս։ Այս զայս ոչրար հերոդէի՝ ասէ յովսեփոս, զի կամէր ի խլել ձեռամբ։ ունել զհիարկանոս, և հնարիւք բառնալ զնա՝ ի կենաց։ զոր և աւրոչն իսկ՝ ի գործն նոր։ Զ սոյն գրէ հոմառաւարն և ի գիրս

պատեր։ ❊։ 22։

Վասն յայսմ մեսին պատմեսի խաբենացայն սասանագունն և նրեանի ոստեալ՝ ի գինանայն հայոց։ զոչ և մեք ի նոր եղեալ։

ի՞ թէ թաթարուիսն սա ակդրան կամ զՀիւրկանս . և լա-
ւուրս ասրլամայ հօր ալպարս արքեկեցաւ նա ' ի ձեռն Յոհան-
օն թարգմանուց : Բայց յօվնեքս թուի թէ մի այն այլ-
ազգ գրէ , զի ոչ ասիցէ՝ թէ կորիս ' ի Հայս գաղ-
թականեալք սերեալք ' ի Հոնից : և դիտելով ' ի լոյս ' թէ Հիւր-
կանս ' ի արդեամբ ածաւ , շիտեմ զգաստութիւն . զի պարտ-
էաւք զկորսեալս իմանայ , և փնտիր թուղթատուսեաց ' ի մէջ
բերէ զայնոսիկ հրեայս՝ որք բնակեալ էին յիշխանուն պա-
տերց ' ի Բաբելոն :

Ի՞ՆՉ ԸՆԴՀԱՆՈՒՆ ԱՐՈՒԱՍԱՆՔԱՅ ՅԱՆԿՈՒՆԵԱՆՔ , ԵՒ ԶԻՆՉ ԹԷՊ ԵՆ ԵՒ ԱՐՔԱՆՈՅ .

Լուրբենոցին գնեմ , թէ ուրուասանքդ ' ի պատերազմի ձերբա-
կալ եղև լանատիկոսն , և կորուսն զանս իւր այսպէս .
ասէ՝ գիրս Ա . Գ . ԺԹ . պատմէ , թէ զորք Հայոց գիմեալ ' ի
վրայ հռոմէնցեացց կուսակցին զնա ' ի կողմանս ասորւոց , և
' ի գլ . 20 . գնեմ , թէ զի ոչինչ զբարեալ անասնիկնսն ' ի նեն և
նստ զբանզում տեղիս Հայոց ' ի միջագետաց , և ' ի գլ . 21 .
ասէ , թէ արարաւանդ եկեալ զորք ' ի միջագետս՝ հարանա-
կեն արարք զորս հռոմէնցեացց . Ա . այսուրիկ եկեալ յաւելու
' ի գլ . 22 . թէ զայրացեալ ինանանիսն զէս ոյսր , և առնէ
զաքանիշ զորսն՝ դիմէ ' ի մէջ ուրուասանքդ , և անցեալ
զմիջագետս՝ կուսորեն ինչ զարս հոգոց . և ձերբա-
կալ եղեալ զուրբաքն ինչ (զորուասանքդ) ॥

Ուստ պատմիչքս հռոմէնցեացց գրեն , թէ յետ կուսորելոյ զ-
բանցն հռոմէնցեացց ' ի կողմանս ասորւոց , և յետ անցեալն բեն-
դեկեալսի զարաւարին , զիմեալ անասնիսն ' ի վերայ պարսից
մեծաւ պարարտութեամբ , և յայնս ալիսուանս անասնիսնսի ասեն
զորուասանքդ . որքան Հայոց խառնուրդս ձեռնտու լինել նոսա ,
որովհետև հաստատեն անկեր զ Հռոմէնցիս . զայլ քանզի յոչ
սնեալս ինչ ' ի վասնդ մատնեցաւ անասնիսնս , և Հարաւ լա-
ղուսաբ ' ի պարսից , զիս կուսաւ վիճաս ինչ բերել յարուասանք-
զայ . և . չիարուցեալ բանեալ նոսանել զնա , և երկուցեալ զա-
սանիսնսին զ նոսն , դաւաճանեալ ' ի կոչեալս և ձերբակալ ուրա-
զնս , և առեալ դիմեալ ' ի Հայս՝ ամրեալ եկեալ , Ինչ և
առաջին ուրուասանք անասնիսնսի Համարի ընդդիմ պարսից ,
և երկրորդն զ Հայոց . զորոց զանն յիշեն յոմանս պատմ-
ութիւնս . զ . 18 . և զմիւսն յիշէ Դանիէլ . գլ . 4 . և զայսցանէ մի զ միոքն
և երկուս գրեն պատմիչքս հռոմէնցեացց . ևս և ափրիկանոս
առ ոմանս գրոց . էջս . 307 . խմ 245 .

Ի՞նչ ասեմ եթէ ուրեմն զինեալսի , ոչինչ ընդդիմ ելանեն իսկ .

հայոցն · զի նոա Հաստատասիրեն ապաստան կերպս ինչ ի մի
կարգելով գրե · Լոյս զի չեա պատուիրն զդիմեն արտաքսել
զայլ ի մէջ հասանելեացսոյ՝ ի նոցն շարժարն և զմեռեալ անուս.
նիսուն ի սրտիսոյ՝ ասանց յիրեալ յանսանուն զապարիկս · զի
պատճեառն հոգի ի ուղղեալ մեռանուս եկեն յոյժ ուժ պարոյկ ·
երկպատեալ միանգամայն հասանելով զայն պատերազմ՝ հա-
լեանցի անպանոն · սա ասեն և յանձնեցեալ կամ՝ յասելն զանս-
ասելիսն անպանոն · ՝ եթե * յարձակի՝ ի մի ոչ ի մերն արտաքսել ·
,, զայ · այլն ալեալ ետ ոգեալ և ի թիկունս ասա հասարակ ·
,, անիրաւոն զանիրն թագեալ · ընդ սրն և զմերն արտաքսել ·
,, մերոյսոյ ասեն ի միջոցեալս, սա հասարակ զայս հայոց
,, և պարոյկ կատարելով ։

Զմեր հաշտասիրն արտաքսելոյ և հաստատեցեալ, զորոն
միջոցաւ · գլ · ՃԺ · երես · 267 · գիտելի է, զի պատճէնք հաստա-
տեցելոցս ոչ հանուրքն՝ եթե դարձ. հաստատեալ իցեն այն յա-
սատրս արտաքսելոյ, այլ եթե ի մեմի ոմեսի հաշտասեն սեպ-
ռանալ ի պանիսի իցեն անշարժ մեացեալ, և եթե խաստացեալ
էին հայք միշտ հալա մեալ, և հրամանաս հաստատեցեալ
կարգել ինքեանց եթէր · ՃԽ · Լոյս սակայն հոգեկեալ ի կարգս
պատմանց հայոց՝ միանգամայն և հաստատեցեալ, այլոց ե
ասել, եթե այն հաշտաս եթեսն՝ զոր հաստատեալ արանցեաս,
խոսանեցաս զնոսն մանսանս միջոցաւոյ · և յետոյ ի ժամա-
նակս արտաքսելոյ ի գիսել նոր ի միջոցեալս նպատ հաս-
տատեալ։

Զատեալս ։

Զատանար զայս մի ինչ ևս յիշել արժան է · երբ զի՝ զայն
զայս արտաքսելոյ · զորոն ասի խարեանցին · Բ · II · եթե * զի-
,, մատանի ես զաղոթան ե. զատրի յիշատակաց ամենայն ասա-
,, ղեալ (իցեն) ։ հրամայեցեալ գալին յիմատանե մասին · և
ասին · եթե ուրեկան էր նոա բոյժ ընդունայ · և եթե՝ պարտեալ
էր բանս ուսանասարայ և ազգի ազգի յարենանուն հոսանչ և
միաբանանակ, զոր զարանս ի յայն լինայ · * զարդ մեղանանդ
,, ինչ կան միանգամ ցայժմ՝ ॥, ասի պատասխան ի գրոցն հրա-
սան · երես · 457 ։

Իսկ զի ոմանք ընդունան արտաքսելոյ գիտելի է, զի հարանցին՝
ոչ ի ոչինչ ոչ դնեն զրանն զարանչ ՃԺ · ինչ · բայց սատանել երեկ և.
այլ երկոս անանանոյ պատանիս գնեն ասա · Ճ · այլ մեք ե-
զրաց ասա · Ե · զի՝ ի մանանանեն ակգրանայ · զարանչ ա-
ռանձին ՃԺ-ոյն յանարգեանց նա ինքն արտաքսելոյ · միանգ
ամենեն նարեն յանանանեանն՝ ոչ ասալ հայոցն ասա · Ե ·
ազ յայնմի ցայսանեն Ճանչ զարանցն անանանեան ի երբեր
հանանեալոյ ոչ · զրան դանանան և. Ճանգրանանի երանեալն
ասրեանանան սա սանեանեալ · երես · 308 · գիտ 245 · զի սա

զարձակեալն անասնոնսի դնել ի ձեզ։ ալի մինչեւ ի մեր
յերբ-թարգ ամի ըմբռնեցաւ ոստատագ։ ցոյ։ վայր Հաղբին
հինգ ամի թիզեաւ նը։ Եւ հեթ հաւ գիշերել նարին ամն
ին։ ի վերոյ արարատեան հոլ։ ի Մեկ հոր խոյ տիրանալ
աւցաւք։ ի միանգամ, ընդ՝ սամ լինին ամի։ ԼԷ։

Եսս այսր՝ մերթ ի լուսին և զամն թիզերեանն ուրեմն։ (1,1)
զի արիգեան յրմբռնմանն անսան արարատագ մինուն։ (2)
ցնամրնթաց սամ մնանանն քեր, լարուտ մեռաւ արքամ և
թիզերեաց ոգաթար, անցին ամի։ իսկ։ այլոսի ամի սանեալ
լինին ուրեմն։ թեկոլտ։ ի գլուս խորենացոյն։ Է։ գնի։
գաւցն վիրակ դրագրաց է։ Եր որժան է գիտել և զայս,
զի խորենացին։ Է։ 23։ գնի, թէ արքամ թիզերեաց։ ի վերջին
ամի արքեալ։ հրամանաւ արին։ և թէ։ ինանն ամի։ ի մեռա-
նել արքեալ։ թիզերեաց։ ի վեր գարեաց սրբուին։ և գնել էս,
թէ արքաւիր գալ գնաս տալ, ալ կարաց արքամ ոգ-
նուն սանալ։ ինանակ ընդգիմ հոսանեցոյ։ Իսկ պատ-
միչ հոսանեցոյ գնին գնատել արքաւրի (զոր նա գիրատ
կոչեն։) երկու ամի յառաջ քան զարքամ։ ՅԷ։ ի 3468. ամի
հին յարուն տարուն յորձակնալ անասնոնս։ ի։ ի պարտեալ։
Ալ՝ նա յոյսց երկուց կարծեաց քաղեալ եւաք։ ի պատմեն,
զոր մարթացայն ասասել։

Լ՝ վերանալ պատուեալ՝ ի ձեզ ի թիզերեան արքամ գնալ
ի թիզեալ երանդաց երկրորդ։

Զոր ինչ միանգամ սանեալն պատմիչք հոսանեցոյ և (1,1)
լանեաց, Ել ոչ և յանկարծ մի հայոյ, լեռ ըմբռնեանն որ- (1)
ատարագ ոչ լանանեանք։ ի։ լեռ թիզերեալ արքամ, ամ-
նեանն ոչլագ են և ոչլատարագ քան զոր սանեալ խարե-
նացին և այլ պատմիչք հայոց։ և ոչնարի հեռի և սատ
են։ ի միանգամ։ Ներշանիք, ոչսի հեռի են պատմիչք
անցեալ ոչլի-ոչլագայ։ իբր մանեալաց և ոչամեցաց։ Ել։
Խորենացին։ գիրգ։ Է։ գլ։ 23։ գնա։ գիրգ։ 34։ գնապատեալ
երամեալոց։ զոր թեռդաւարս հայոց սանալն։ գնի։ և հա-
մարի։ թէ ոչ գոյր յանկամ պատերազմ ինչ հայոց Ել հոսա-
մանեցոց։ ոչ։ խորարեալ Ել նոս Ել հարկատուութիւն նոցին։
Իսկ մանանանիրը հոսանեցոյ բարձունի պատերազ-
մանս պատանն ելաւ յանոնի միջոցի ընդ հայս և ընդ հոսա-
մանեցիս։ և յաւելու էս Ել պարսիկս պատանաւ ոչն հայոց,
ի խել նոցա գալն ոչոչ ոչ ի ձեռաց իրերաց։ Եւ յայս
պատերազմանս առաջն առանն զոչմ թիզրս հայոց։ որս
զանանս պարսիկք գնին։ և զամանս հոսանեցոյն։ և ոչն

ոչ միայն յայդմէն Հայոց , այլ և յաւէտ 'ի սրտէից և յայլոց
ազգաց։ Եւ 'ի վերայ այսր ամենի բնաւին ոչ քիչն , թէ զոր
Թէր Հայոց 'ի հոգմանամիջոցեալսոյ 'ի մեծ բեն կիր յեկեղեցի ·
և կոթեալ մատնին միջոցեալսոյ նոցն լեալ յոչնչամամ Հայոց ։
Եւ զոր գրեն սը 'ի վերայ այնոց սրսանելոցն և թէրսոյ ։
Համարին Նշմարիտ ՝ Ե նրոց գրեալ ։ Նախ՝ զի սմանք 'ի ՝ նոցն
սկսանաւոր էին եղեալք ։ սմանք Ժիկոկիցք , և սմանք 'ի ժա-
մանակակից և կամ 'ի գիրնատարուն Ծերասնանց Հրամայ
առեալ ։ Երկրորդ՝ զի սմանք յայնպանի առանց տեսանելոյ ընդ-
գրոնածս իրեանց , և առանց հանդէպ գմիանանս , 'ի միմ-
միս նայն գործոց , միապէս բռնին ։ զայլք յայնմ հրեն թեն
ոչ տիւսանանց են բանք նոցն։ Եւ եթէ զի նոքա զրամանեմիս
բերանց ոչ եմեկ յանիկանս ուրեք 'ի ծառանկ պատիրն , այլ
խակոյն հրամայեալ էին 'ի մեր այնոցիկ , յորոց ծանեալ
էին այն իրք , կամ յորոյ ասեն էին հղեալքն ։ և եմեկ խոսան
սոսաք , և կամ ոչ ասեալ իմն և նարաբար բնաբ գրեալ էին ,
զինքդ Համարանէին 'ի լոյս ընծայել ։ Եւ այս սրբեն չէ սրատ
սուս Համարիկ զպատմութիւն նոցա , այլ՝ առանձ , զսեռ ըստ
երևելի իրաց ։

Եւ՝ զոր զանս սը Համարիմք Նշմարիտս , ոչ նպատ և սուտ
սեր ևս Նշմարիտ Համարիմք՝ զարս սանդղ իսրմանցն · զի
Թեպետ չէ նա Ժիկոկից , բայց 'ի Ժիկակցաց է սահեալ և 'ի
գիմանաց ։ Խորին Մանասեանն · գիրք · Ե · գլ · Գ · Թեկ յաւսրդ-
ոիր պատմագրաւն ոնարիբասայ , նեա այնր առեալ է յարիրի ,
կամաս մինչև ցարգար · և ահա բանք նոր են այս · * Սկիզբն
,, սրատոյգ պատմել քեզ 'ի Հինգերորդ գրոցն ասիրիկանաց
,, Ժիկարի · որում (՝ պատմեն այսր Ժիկն) վկայեն ասեն-
,, պա և Հիւդոքիաս, և այլք բազումք 'ի յանանց · քանզի նա
,, (ինքն ասիրիկանաս) բանանգամ փոխագրեաց և սր · ինչ · 'ի
,, բարակա գիմանին եգեսեայ , որ 'ի տրկայ · սր յայլազգ
,, Թագրայն մերոց պատաներ · որ մատեանք 'ի մեծանայ էին
,, փոխել անոր , և 'ի սինոպայ սրենասն 'ի մեհենական պատ-
,, մանեն ։ Եւ՝ ոչ ունկնաւատապի · քանզի · և մեզն · խոյ
,, սկսանաւոս եղոյզ այն գիմանին · և վկայ քեզ 'ի մեռայ
,, երոշխաւորեալ ենքեսասոյ գիրք եսեբի կեսարացոյ ,
,, զոր ես թարգմանեալ երանելի Մեսրոպ (՝ մեսրոպ)
,, 'ի հայ լեզու · ինքեր արարեալ 'ի գեղարքանի 'ի գաւա-
,, ռն սիսնոյ · և գտցես յառաջին հայոց երգումն յերեք-
,, ասանանցոյ թարգմ , զի վկայն յեկեսայ գիմանին յի-
,, ներ նամ գործոց առաջնոյ թարգմանչացն Մեսրոպ մինչև
,, ցարգար , և զիեր ուրգարաս մինչև զերսանդ · ար և այժմ
,, կարդամ գրանի պահեալ 'ի ոսկեգրաքի ։

Եւ ապա հաստատեալ խորհեսցուք այն զպատմութիւնն իւր մինչև
գոգաւոր, ոկսանի սրատեալ և զոգաւորեալ և պատուարկեալ. և
'ի գլ. 33. յայտ առնէ, թէ զոյն առեալ ի 'ի ղերութեանէ
յանծանաւոր վիպայի. զարմի աեւ 'ի առաջն 'ի Ծանոթ. ԺՇ. (2):
Եւ ահա սոքին զբանքս յայտնի ցուցանի, թէ զոր ինչ առնոցեալ
խաչեանցին յերէրդ գլուխ. 'ի 9. գլխոյն ինչ 'ի գլ. 33. սոգոյգ
են, և չատին աեղի սոքակատառն. |սակ արդ' եթէ հուսա-
մարեցուցեալ եւ աղաչեալ ասոյգ են, զնարդ ասոյ սրբոյն ծա-
գէ. 'ի ծագ. չաս ամի ներհակին միանոյ. և եթէ ոչ թոյլ
նեղհոտին, զնարդ մնալի և միաբանել զասոս. |'զրգարեւ'
զոյ ասոյ սենեալ, * եթէ գաղիս առաջնորդ' որ գիտիցէ սա-
զ զինչ բաժանել, զնչ չաւագաց գիտ երկնայոց ոչ զոյ ||, զնայն
արանն էր ինչ ի հանգաւանն կրկնել ասա, և ասել. եթէ
գաղիս ինձ զոք առաջնորդ, որ գիտիցէ զայսոսիկ ներհական
պատմութիւն ուղիղ միաբանել, զնչ չաւագաց գիտ երկնայոց'
եթէ ոչ ոչ զոյ, զինչ կրկնե զմարդ արեի. Եթէ զի և ասա
'ի միաբանելն առաւել զժուարութիւն է' քան անդ. 'ի բանանելն։
|և ասելոյն եթէ կամիցիս զհամարիչ 'ի դոյն, որոյս
է մեզ հայել 'ի կանոն հմայաւորեալ ի, որ յայտնի իրս
ասիցէ առ կիսոսս. 'ի' կամ համարիչ զմին ասոյգ և զմիւս
սուտ. և կամ եթէ հրկիցին ևս ինչն ճշմարիտ, հանդա-
ճակ ասել, թէ երկոքանչիւրն այլևայլ պատմութիւն են.
և զի յայտ է թէ յառաջագոյն եղեալս երկուց կողմանց զանազ
են ճշմարիտ. հարկիցի անհայտակոյս ասել, թէ այլևայլ
անցեալ պատմութիւնք են այնք յայլևայլ անձանց. վասն։ |'զայլ
թէ զինչ պարտ ինչ ոչնչ, զկնոջ զորս գիտեալս։
Գոհեալն է նախ, զի սոյ յայտնի տեսանի 'ի գիրս խորհեալ-
սին, զոր ինչ գրեն նա յրմնանանել անտի արարածոցս
մինչև զմահն ասնարկոյ, ասն երևի լեալ յայտ մասին
հայաստանեաց' որ սկսանի 'ի մասանէ միջագետաց, զի 'ի մեր մոց
և յեղեսեալ, մինչև զերասիս գետ։ յորում և պարսնանկին
ինն աշխարհք, զի են' ազդանք, զորոյգ հայք, զարդ հայք,
մանք, կարնայք, տուրուբերան, վասպուրական, գարգա-
հայք ը մասին, և արարատեան; ևս և մասն ինչ փոքրաց
հայոց։ |սակ զոր ինչ պատմեն հաստատելիք մի սոքա ամենի
'ի վերայ հայոց, երևի լեալ յայտ մասին հայաստանու, որ
սկսանի յերասիս գետոյ մինչև 'ի սահմանս' կարգ գետոյ. և
մինչ է. զվիրս. և զայս զարս յայտնեալն. իսկ ը երկայնութիւնն
մինչև զարարատ հայոց. յորում և արարատեանին վերայ աշխարհք
զ' սնանիք, արարատ, գուգարք, տայք, ուտիք ը մասին,
և փայտակարան ը մասին. ևս և մասն ինչ արարատոյ.
յորում էր արարատա քաղաք։ (1) զոր մասն' որ սկսանի 'ի մի-

Թաղեստայ մինչև ցԵրասխ , կոչեցաւ 'ի Պտղոմէոսէ առաջին Հայք . իսկ Հայն միւս՝ որ ընդհանուր , յԵրասխայ մինչև ցԿուր գետ , կոչեցաւ Մեծին Հայք . այլ Երկիր , յարևմտեան կողմանց , որ ըստ այսմ՝ բաժանմամբ Հայոց է 'ի միջոցի այսր Ծովին և գետոյ կայ առաջին Հայք , Մեծին Հայք , և Փոքր Հայք ԺԲ նահանգն ։

Վասն որոյ և երկրորդ , զի յորժամ Հռովմայեցիք յետ ընդհանուր զօրաւորութեան տիրեցին բազում Հայաստանեայց , բաժանեցին զայն յերկուս . 'ի մի՝ մասն կացուցին Մեծ զօրքն ինքեանց զօրավարութեամբ . և այս այն է՝ զոր մեք կոչեմք առաջին Հայք՝ 'ի Միջագետաց մինչև ցԵրասխ . 'Ի միւս երկրորդումն Մեծն Տիգրանայ զօրացուցին մասանց . և այս այն է՝ զոր մեք կոչեմք Մեծին Հայք՝ յԵրասխայ և անդր ։ Իսկ զԵրկրորդն՝ ԺԲ գլխաւոր Հայոց յանձնեցին առքային իշխանութեան . Այլ սակայն և ամենայն զայս 'ի պատմութեան Հռովմայեցւոց . յայս ժամանակս ոչ գտանի Առաջին անուն և Մեծին , մանաւանդ զի միայն 'ի Հռովմայեցւոց բաժանեցան , և առաջին Հայոց աշխարհն իսկ բնիկ զՀայաստանեայց , բայց 'ի կողմ առաջին Մեծ Հայաստանեայց բանից հայրենական՝ ԺԲ երկրորդ յաջորդեն . Իսկ Թէպէտ Հռովմայեցիք յայն առաջինն ընդ երկիրն և զօրագլխութիւն , բայց Թէպէտ Թէ առաջնութիւն ասել նախ զայն Մեծ առաջինն Հայկեան՝ այս է առաջ-

Եկեր , Այս կամ թերևս հանև այն սիգմոնական քաղաքն էր
Ի ԽՇԽԱՆԱԼԹԻ ՎԵՐԻՆ ՀԱՅՈՑ ,

Պիտանի է երբարդ , զի գրեն պատմիչք հռոմիոյեցոց , թե
'ի մերին անառնիսնի 'ի հարաստանն , փրատոս ցի արշա-
սիր թագ որարեց փոնեաց գիծերն մոլաց 'ի Հայաստանն ,
և սիրեաց հանն , ցի վերին հայոց . ապին և արշամ թագաւ-
հայոց կատարեալ ՀՀռոմիայ ցիս թագեալս յոնատիանոսէ' սի-
բեաց սիմ էր , ցի սոպին հայոց , Այս սոյա յուսերանս ա-
սել , թե հայք սպանին զարշամ , և խնդրեցին 'ի նոցանէ
կացու ցանել ինքեանց զայլ թագաւոր , Ասեալ յայսմ պատմութեան
(յորսամ է գրեհարսանի մեծ) սպարս ի-սոել , թե զաս սար-
նին հայքդ սէ կայ սոյն ոչ մեզս ոչ ոչամ , այլ ազ ոչ սոսա-
գիտա ունոն , զոր թագուցցի ոչ ամակ 'ի վերին հայս , ոսկ
եղար և մեր ,

Պիտանի է չպարտդ , զի պես արշամ աղբոյ յետ սիրելոյ
սանին հայոց երիտասարդ , թեև դասցէ վերսանին ինանցի 'ի
հռոմիոյեցոց , որք կարի ինն զարդանալ ի ին յայնմ ժամի ,
ինչինն առաքեալ հրեշտակս ասեալ . զարտաս կայսր' հասատ-
սանաց ինչ նոսա գոչ ժամանակաւոր խոսգալոսեն , խոսաս-
նոսյսմ սալ նոսա հարկ 'ի միջոցեսաց , և 'ի ժամանակ կոչմանց
ինչ կեսուցմոյ , սոյ գրի խորհեսային . Ի . 23 . թառանան հա-
սարեալ սիրել խոսգալոս զ մեսին սանին հայոց' զոր էառ .
Այ զարս արարեալ նեն և բնակեցաս 'ի միջոցեաս 'ի սեր-
գեն յանեան խր , Այս ին յայանեան , ինչ գասա ասս հայս-
սանակ հռոմիոյեցոց , սոյ և արդի նարա արդար , ևս և սանա-
սրանակ , սրինչ սնցէ պատերազմոց դասանին լեալ , ընդ նոսա և
ի հռոմիայեցիս . մեկ և սրասանիչս հռոմիոյեցոց ոչնչ 'ի
մանանասի և սանանեանն գրեն զերիլս թագ նոյ և զեն , ոսցին
ի զարդին հոյոց ,

Սասան երբան դասանն գասանի 'ի մի հայոց 'ի գլոս հռոմ-
միոյեցոց յեա սրդ դարանս , այն սոսի դոյն յանեաս վերին
հայոց . իսկ դասանանեանք խորհեցարին , որք սանոցին 'ի
ինդրանեանն արշամայ և սնոյր ևս , հոյին յանեաս սարին
հայոց , Ոչ ոչ երկարին ևս ճշմարիտ ես . նոցայն 'ի մի թա-
գաւորաց' որք կարդ էին 'ի մի վերին հայոց' երբեմն 'ի դրա-
սանց և. երբեմն 'ի հռոմիոյեցոց , իսկ սրդին ի խորհեցա-
ղին 'ի վեր թագոց , որք սիրեին սասին հայասանաս , դ
մեծ ևս էր , և. ինքանք նուսին 'ի ժերին և չ ի գեսիս մեն-
'ի ամիս երանանդոյ , զի տանեալ զինչ գասան 'ի հռոմիոյ-
զին նոս 'ի ենդ և զվերին հայս , ի ոչ դրա և լեսին դասանանք
խորհեցարին զ մեսին 'ի սասին հայս հոյին , դրեն 'ի վերին ,
Լեռ բնս ասեցի զ , զիս դրդ խարհեցարին չեռ. ինչ սչ ելեցոց

յոյնց ունցից · որք եկեն ի վերին Հայս · Պիտեմ · քան-
նապատն զոյնն · այս էր · զի առանձեալ զպարծս և զկարգս
ոչնչակ Հարազատս Թագաւորաց Հայոց · որք ի բնին կարգաւ
լուցուց յորմէ կի՛ն ազգի · սաստ և որք այլազգի ինչ ա-
սասց՝ նմ՝ եկեն · գայթակղի սչ խոսի · Թեպետեւ տրեալ ս-
ուրբ Հոմարի · Թե չեալ են ի Հայս և այլ բազմ ինչ՝ քան զոր
ինքն պատմի · վասն զի գրի ի սկիզբն · Գ · գրոց · Գ · ։ զայս-
սոսի ինչ · ։ ||Ի Հնոյսաբանիկ ասէ եղեալ մերոյ Հին · և
սի ընդ սմենայն յանեանսն ոչցանել առասել (կապա-
ցեալ) ասելս կարծելի ժամանակին ։ ||բան յոյնսի և
ի բնեցս գանել՝ Թե կան և այլ բազում պատմութիւնք ի վերայ
Հայոց ի յունական գիրս · զի ի մատենագիրս հելլենացւոց
և Հռովմայեցւոց · բայց ինքն սչ ժամանեալ գրել զնա չանե-
լոց բառսկոն ժամանակ ։

Զոր արդ՝ յոյս եղանակ Համառնչութեան միտ եկեալ՝ կոչ-
գեցեալ զպատմութիւն մեր · Ը այլ եղեալ սը անհաւան գայի · ոչ
լինելոյ մերոյս իր · այլ՝ զոյս ասելոյ · մեր սպասի ինչ կա-
լացուցը առնել տարժանակոր աշխատութիւնքս · ||Թեպե զայլ
շատիլ խնդրեացն սը Հանուցանեցուցանելոյ · վասն ակեցն
զոյս քաջութիւն · և դարձ սիրոյ · ||տակ եղեալ Հանուցն զերկուց
իսկանեց պատմութիւնս ի մէջ մի և նոյն անցեալ ասելոյ ·
Հայերակ ազգս ամենայն Թէ ինչ գոյցոց · մասանեալ յանուս-
նեալ լաբիրինթոս · բան որոց առեալ է իմ զփոյթ սոյն ի
բազում ժամանակս ի յաշխարհիս մասանս տարժանակեր
սոսկալամաքք զկերանս մոշելոյ ի մէջ սգոր նիս Թոյ ։

Ոչ ազգի ոչքս նոմանութիւն · զի ի Հանանանալ անդ զդրա-
մութիւնն խարեանաց զի ընդ պատմութիւն հին մատենագրաց
Հռովմայեցւոց · սկսեալ յարարատ զգոյ առաջնոյ մինչև զոյ-
ռառոյդ. երկրդ · և յասէս սա ժամանակաք երսնանդայ և ա-
սասչիսն · Թեպետեւ Եբեր ինչ նոնն Հանդ խոնարհ մի-
միոնց · սոյ մեռն այրոյին վերայ փարանեալ · և սարդ-
պետն Հռովմայեցւոց գոմիսեալ կրթութեանն · նարդ շինեալ ի
քաղաքին արարատառ · պարիզ Ը այանոց · սկզբնաւորսի
Հարատոսութիւն Հոյոց ընդ իշխանութիւն Հռովմայեցւոց · ||
լոյոց գանին և այլ բազում ինչ · որք ոնեանն նամ իրք
այլ են · և զայլ ինչ՝ ի մէջ բերեն · բան սեմեանց · Ը սա-
ռանց · Ը տեղեաց · Ը գայոց · և առաւել նս Ը ժամանց ·
որք յայսմանի յուցանեն · Թե այլ պատմութիւն են · և ոչ նոքա ·
սեղ և ուրեմն տեսանել՝ զոր եգեալ նոքա՝ ի պատմագրութիւն ·
Զոր սոյնպես բառական չիցի ասոր առ ի ոչոչեակ տոնեն
ոչ զանձերոցն ։

Զ. Եվ այլ՝ ի ժամանակի մինչև յոթերորդ։

Բաժին է գիրքս, զի ՅԷ կարգի պատմութիւն հայոց յարշա-
կայ պարսիկն առաջոյ մինչև ցարքայ հայոցն ամք · 212 ։
իսկ ՅԺ ժամագրութիւն հաստատեցաց, և յաճառս, եւ և զոր
ասարայ՝ յարշակայ մինչև ցարքայ, կամ՝ որ նոցն է՝ մինչև
ցանարքնեցաց ամ ծննդեանն Քրիստոսի · 246 · ամք · Իսկ զի
այս ամք անիմաստ են ոմանցն, ժամագրութիւն մերոյ՝ ի սա-
փել պատմ Լեգրոց յարշակայ մինչև յարքայ, պակասի · 34։
ամք · և այս յառեալ՝ ի սխալանաց գրագրաց · զոմանցն՝ ի
զանազան օրինակս ոչնչանալ ասարեալ գրագրաց պատմեն։
Սոցա՝ ըստ այս ամք անիմաստ են, քանզի առ ոմ երևեալ
մեռանողքս և առ հոյս խսի՝ որոշ ի. հաստատուն է ժա-
մանակն ոչեբասիոդրի մահկանացոյ, և ծննդեանն Քրիստ ·
և քանզի ՅԺ Լեգրոցն արտաքոյ պարսկաց առաջոյ հաս-
տատեալ է՝ ի 61 · ամի Թեոսիանոսի սոլեքասիոդրի, այն է
72 · ամ՝ լեռ մեհրանն աղեքսանդրի · և ՅԺն Լեգրոցն
որպարս հաստատեալ է՝ ի Նախնեմեայ ամի ծննդեանն Քրիստ ·
մինչև ՅԺն ինքեանս հոմանի ոչնչասի լինել · ՅԷ է՝ 246 ։
ամ · Իսկ զի հարկ էր մեզ զԼեբրայեցոյ Լեգրոյ զՅԺն
ինքեանս չափմամբ կարգել, ՅԺ ժամագրութիւն երեքին մեռա-
նողացոյ, և զարարածոցն Թերեալ · 34։ ամանցն լրա-
ցանել · ուստի և՝ ի պատուիրեն եղեալ · ՅԷ։ ամ սկիզբն
առանցին · և իմ · սոյ եւ ասելի · զարմի խուսեցեալ՝ ի ծա-
նն · Գ · (2) · Երես · 557 · Իսկ է · ամ որպատարագոյ առանցին ։
ՅԺ արամ՝ ասացեալ՝ ի ծան · ԺԳ · (1) · Երես · 562 · Իսկ ինչ ամ որ-
լամոյ · սակ ունիս պատանել՝ ի ծան · ԺԴ · (2) · Երես · 563 · Իսկ
՝ի կարգս Լեգրոյ արարեալ՝ նոյնք արշակունոյ ասն · Ամ · և
արշեալ ասն · յՔ · Իսկ զայս հարկն պարս էր այսոր դնել, ոչ
զի կարգ պատուիրն առն մեծի խորհնացոյն Լեգրոց սակայն ·

Զ. Եվ այլ՝ ի Բ՝ դրի արշակայ և Խաղաղ հոյոց։

Բարեհաճին և այլ՝ ամ պատմեալ մեր դնեն զարգար լինել
արդի արշակայ · և՝ ինքն արգար՝ ի սկզբան Թագաւորն՝ զար
գրեաց առ քն, գրեն զանանկ, * Լ՝ արգար արշակայ ։ ՅԲ է՝
արդի արշակայ · ՅԲ սրուտ մեն ինաբար դնեն և Թարգմանիչք
խորհնացեալն · Եւ և. քարքարեր՝ ի զանանն արամեան · Երես ·
373 · Այնոքես Թարգմանեն և Եբրայեցին հոռոփենոս՝ ի յու-
նական արքենակին Եւսեբեայ · զի որ գրեի անդ, * Լ՝ արգար
ա արշակայ ։ հոռոփենոս Թարգմանեն, արգար արդի արշ-

(1)

(2)

ոչ այլ կամ աշխատիս։ Լու գոյս թէ արգիմանութեան ուսին հա-
մարեալ գեղեցիկն մասնիկքդ, զայնչափս հնարիցս, և
առնուցուս, ասեն՝ թէ սրշամ կամ աշամ ի սնան ծնա-
ղին արդարս։

Լու. սակայն ասեման յանչափ, որ քանայ զնամ գործս ար-
դարոյ թէր ասելոյ ցուցանել, զրկ ի հարցն։ ա. գլ. 30.
երես։ 420. թէ ոչուրա, որ ասարկին թեարդմանի սեաւ
կամ թեսի, էր մանկանուն արքարդ։ յաբ յաւելու զպատ-
հանն զբնանեանս ասելի արարդեարդ յանկարելեանց, թէ
որպէսեան մարմին ոչ ասիանալացեալ էր բարդաս թէր, սեաւ
կանգնաւ ի հանդանսն։ և նեարկակ ոչամ մարեալ ասամանան
արասելոյ արաքանչաց ասէ, թէ զա ոչ սեաւ կանգնաւ։ զի
թեղանգան էր բարդասելն նր։ Դպարդեան ասարդանեան-
թեան հայեցեալ ասանմանեալ՝ սկսալ կամարի զթարգմանանի
հաւանիցն։ Լ. գլ սակայն։ ի հնար զանարդեան հանանեանց
վիպասելն մերժել, մանաւանալ զանարանալն՝ ոչ սանան։ ի
ղեղաբանեալ գիմանագրի, և անասալ ասարդանանելն ա-
սարաց, որք նաև։ ի մի սպրեալ սմանց թեղեաց, զոր արդար
հոչեն, զանչասարարալ մանանանանս գիլեն։ զի գիմն։ ի նոչ
կալեն արդարս ասանելու, որ թեարդմանի ասեն կարմիր։ և

զայլ ամն արդարս գիեիս, որ թեարդմանի հանի, ԿԳ։

Լ. ամ գն արդարս թեարդարին գիտելի է։ զի եւսեբիոս
գեանարայի ի պատ. Բ. գլ. 13. կամ գիս թեարդարս և
գիանիս, և արքայ ազգաց բեանիցեալ առ հրեարասս։ յայնմ ա-
ռանալ և այլ պատմիչք յանանալ՝ կալեն գիս թեր ի նեկեսա-
ւոց, և ասանք արարդարս կամ սանհայեցուս, որ ի նայն։
նաև յայանանարս մեր։ ուրեք արեարեր անանանի ոչ միայն արքայ
հայոց, այլև ասարդ։ ամ ի սեանանել յգարա. ԺԶ. Լ.Դ.Բ. 21.
թէ սա պայ և մեարկել ասարի ասել։ թէ * արքար սաներ ըզ-
,, հայս և ասարին թեարդարանս Հանանեանն։ և ասեր
,, ի մի ազգաեան յանանհայ քաղաքն։ Լու զի ասն եղեսպոյ հա-
ասարարս Եանա ասան արարիայ, սոյ ասանդի սպիկիս։ Ե. 24.
և Ը. 9. ԽԱ. հանարանի արասիլքդ. զանանհայեցեալն՝ Երբ-
բեանն էանն արարացեալ, և հարանն արեան կամ ասանհան։ ինչ
արայ ասանք զարգար և գլաքարքս նի կալեն թեր արարաց-
ուց։ ամ ի սեանանել սա ասանիասի ի գարեբ։ ՃԲ. 12.

Հայարանի բանս և յորդ սոցին նանան դրանեանս հայեցեալ,
վերալեարատեարդ ասանեանն՝ ասելն երկար բանիր, թէ
արդար ոչ է և ոչ սահ թեր հայոց, այլ ասարաց միայն։
Լսակ թէ ոչ աք իցն այս ասանանն, և հրեան գանարանի գարա-
սանեանք ինչ հանարանել, ասասարաք հանանաանանի։ Երբանեարա-
սա ի սեարան այար ասեանարանարդ դարաս, սնանանանալ

Լ. Ա.
(2)

յոյսիդ սիրեն սասեման՝ ապչաս տարի՝ ի մուռանեաց, այլ
երևելի և քաջ անդեսի լեռնէին ասորոց և արարատոց, և
վարեսայ յուսաշն լասինեսան՝ ի գրպատան հաստիկ։ Սա
հրամանս կրեմաց արարին մեռասանիերդի՝ ժողովուց յա-
ռնելոց Թեքեսի և՝ ի ձեռն ոչոց զարանեսի ձեռագրի
մասնոց այլեայլ ազգաց, մեծոց սուրաց • և բազմաքան
վասասիքք քաղեալ զանա նշ՝ յոյնեաց գիրք մեծ՝ մասն
նորոգեսի ասենիսան ասացեալ՝ ի մեծասեծ հասարա, հան-
գերձ բաղարարեն և քանեսի։

Գրիգ՝ ան է հասոն • ա • գլ 30 • երես • 388 • Թվ՝ ՝ է 417 • ՝ ի
մէջ մերոց գիրոց մեր Թեքրաց եղեսայոց, զոր ապարեալ ՝ ի
գիմնեսիս ասորի՝ որ նասաս պատրիարգ ասորաց յոյոցի-
նեանց յամի ՌՌ • 818 • յասորս գասեալ երկրի կեՄՄեսին
հայոց։ Այսպս գրոց Թեքրաց եղեսայոց նախ գրեսի • Թե
յամի հայնան ազարհեսնս նահատեսին • 1880 • (ոչն և • 136 •
ասեաք յասուց քան զքս) սկսաս Թեքրել յերեսիս ասորոց Թեք-
ուսի կամ ասհոյ ամուն ոնն ոչի հեռեայ • յոյոց ամուն կա-
ցեցաս և քաղաքն ուռհայ • և ապա գրեի անդ ՝ ի կապրի՝ ա-
մանք և ասնաք յոգորսեսին ոչոր լեռագասասեսին • ապ և
բաղմոց անուն ոչգոյս յոյրոցին • և՝ ի միջի նոյ հիմնարարդ
հասանելն ազգաց, որ գրեաց Թեազեն ասս քս, և բս չեցաս
՝ ի ձեռն Թեազեն • Այս ինչոսկ ոչն կարգ Թեքրասեսին մեռեալ
քանի ոչրանասին • 2233 • ՝ ի ցամ ՌՌ • 217 • յոգամ ՄՄի
յաստաս վերջնոյն ոչգարաս բարձաս ոչն Թեազարասեսի՝ ի
եղեսայոց։

Օ ոյասոսիկ յաստոյ բնրեալ ասասեանաց՝ ի գիմնիսեաց՝ ընդայ
և ինչն հասասասել զասին վկայասեցք ոչյոց մասնեսոգասց
յասնայ և հասանոյեցաց • յոգս ասրեր ասրեք գասանին յկոս-
ասեկաս Թեքրեք կամ իշխանք եղեսին ոչգար անուանին •
Այս ասրս մեկարեսի • Թե ոչն ոչգար՝ որ գրեաց Թեազեն
ասս քս • Էր լոկ Թեազասր եղեսայոց՝ ի կարգի յոգորգասե
ոչգարդի Թեքրոց • և ազգաս ասոր և Թեքրս ասարաց • և
ոչ Թե Թեքրս հայոց • և հանարի՝ Թե ասանարսեսին հայոց
՝ ի մի ոչգարաս ոչ է՝ ՝ ի հին մասնեսարաց ասեալ • այլ՝ մե-
ասոյ ասրեսն՝ ՝ ի վերասասանեսի նեղրսեսի շնարհալոյ • վեր և
հասանարսոսկ դրե ՝ Ներս • 421 • ոչասրեսս • ՝ ՝ իսկ զոր ասե հաս-
„ ասասկ կեսեցս գասրսասս • Ասա • ՝ ՝ • երես • 7 • Թե ոչ-
„ ոչգար՝ հայոց Թեքրս էին • զոյս խմասցեր ասասցեալ՝ ՝ ի
„ նմանի՝ մեզն ասս շնորհուկս ազգին ոչնարիի՝ հայեցալ
„ յասասնասաս նեղսեսի կրոցեցաց կեՄՄիսին հայոց՝ որ յա-
„ զագս Թեքրոցն հայասասանի • Հանգի ՝ ի ընՄեցեալ չի-
„ նի • Թե ոչ՝ ՝ ի Թեազասրասցն եղեսայոց ասրեալ եցի եր-

,, քեզ մեծին կամ փոքրանս Հայոց, այլ միայն՝ «Քաղաքաց
,, կամ՝ մասին նմին ասելոց երկրին, որ ալ ինչ և իցեարեալ մի-
,, յասելիքդ ոչ Հայոց ॥ » [ա յետ ոչոյ քանից յաղ. սաեմ-
մանն, թեև ոչ սաղիլ սանկ կէ՝ մեր, որ առնալ պրանս ինչ
'ի Ընդհանրոյն՝ * յասելոս. 'ի կապ. ազգանուն չայլ թագա-
,, ոչոս Հայոց միջև 'ի խառամ Հայոցն արդասոց. և զամա-
,, նեանն յանգիպս անուանեն յաղագս աբգարու. վասն զի
,, արքունիքն էին նոքա. և ոչինչ կարգութիւն ունէին ի
,, թագաւորս Եդեսացոց. զի զգաստարարութիւն ոչոս, զրաղ-
,, հեան սարիք էին, 'ի մասնաւորութենէն սարոց քա-
,, ղաքացս մարթ ոչոս յաստաղ բերել զիմանելիս՝ զոր և ինչ
,, ասացն է. (Եդ. Եաժ. ՌՈ. թեր. 818.) քան թե նեբ-
,, սեր կլոյսեցի Հայ. թեպետև այր իմաստասն և սիր, զ-
,, և վարդանեսաս յասի ՌՈ. 1173 ॥ .

( ) այսորիկ բանս Հասոյ՝ ամենայն զրկ ասելոյն. զի Հասարի,
թեզ միայն 'ի Տեղեկան ընդհանրոյ սեղեալն կապեն Հայք. Հա-
մարիլ թարգմանս Թէր զարգաց. և զի Հնագոյն էր զիմանա-
լիս սարի քան զընդհանրին, զբանս ԵՐ Հասասարանագոյն
զասան. [ս սակայն եթե զիտասցեր էր ասելոյն՝ թեզ
կայ 'ի Հայս և այլ գրամիլ Հին և նեռելի՝ երեք Հարիւր ա-
մոք յԹՎ 'ի զրիմնեսիս սարի, հասև զոյ միայ սկանասան
սաքարու, կարծեմ՝ թեզ շիլեն զայդպիսի թիզ զրկ. և
եթեզ զրեալ ես էր, բաս կալեր զայն. սեր սարս 'ի միայ
Հասակ սիրն յանգարոյ մեքանայ Հայրապետի. մի զի ընթեր-
ցեալ սարս 'ի զիկոս զենանանայ Հեղինակի՝ տր. ասելոյ. թեզ
սրն յանգիզ սարս Հասա, ընդարձակ զառնայ, և միմի երկայր
'ի Հարան. ա. զլ. ՀԵ. և սերկի՝ թեզ այն Հասը յանգարոյ սրդ-
ձեցոյն էն, և ալ թեզ սրն յանգարոյ մեքանայ Հայրապետի.
[՝այդ բնաց լսեալ, թեզ զայ 'ի Հայս սարդ զիմանալ. սրնայ
Հասակ, զրեալ թասզեն առ սանանապատն միջեմաբ արքայ-
Հայս մեր, և եռաս 'ի Հանդ զարքնակ Հատիս սրն. և 'ի վրի
Հասեալ 'ի բեմ՝ յայսմանի նշանագ, թեզ. Հասասոեաս զրանածք
սրն յանգարոյ մեքանայ Հայրապետի էն. այդ, բաս կալեալ
զառաջին կարգեսիս. և էս ապեր 'ի վարանան նայն առա-
ջին Հատարն ՀԵՐԵ. 558. վերնագրաս սոսկ սրդարդ Հասա-
ջեալ կալ զառաջնեանն, այլ սրդեմ զառաջ 'ի Հին ձեռագրաց
Հայոց, թեզ սրն յանգարոյ մեքանայ Հայրապետին էն. այդ
Հասաք՝ [՝սա սրն զրիմնեսի՝ եթեզ զտեալ էր. սասեմանեայ
զՀին և զՀարազաս պատմեալն սրդարաս թիզսի 'ի Հայս.
մնասարանս լեալ զայնմանի՝ կամ սլ գրեր, թեզ սրդարդ
ինչ միայն թիզսր սասարոց, ես կամ զգրեալս բաս նայանա-
զելոյ սաղեր.

լուսի թէ որ իսկ այն չին պատմութիւն, ոչխս տեսանել 'ի
գիրս մնալեսի խոյնանալոյն, որ ծաղկեցաւ յամի ՌՌ իբր։
440. Կրկին հարիւր ամիս յառաջ Ք գրիգորեանս սարի։ Լոյս
սոյ ինքն քերդ պատմութիւն ոչ բան թղթոց նի,
և 'ի Ճիմակից վիպեն, որ 'ի գերբանեայ չիշանագրի՝ որ էր
որդի ուշաղդարայ գրչի. որ և այլոց ասեսաց էր գրագրոյ
և գրչի նի զանուն, ընդ որս և զանազանուն ոչ։ և
գրեալ զգրոնս նայս՝ եղեալ էր 'ի գիշանին նդեսիայ։ Լ՚ԷՐ՝
եթէ՝ ու ինքն գերբանա սկսեսաս վիպ՝ զարգարդ կալ
թէ։ Հայոց սրդի ալանաքանայն արշամայ թագրի, և եղ
բարդրդի միջնայ։ տիրդանայ։ երևելոյ, և պատմի գնանել
իբրև գհայոց թագրի, զինչ ևս ասայ։ «ալբաղ ինչ
կարծել, և ասել՝ թէ չիցի նա թագեր հայոց, զի՝ ասաբայ։
Լոյս զիրն՝ նա ինքն ազգայ 'ի Թաղիոն՝ լորս գրեայ ասս. սի-
քեր կայր, և առ արանգեն թագր պարդիր։ և աս որդի
նի ներսէհ թագր ասարեանանայ։ կալ զինքն թագր հայոց.
ոչ յայսմի երևի 'ի թաղիոն անդ։ զորոյ զպատանէնան պա-
հել էր արքայ յիւրում գիշանի։ յորմէ առնել խոյնանայն։
Լ՚ԷՐ՝ եթէ՝ էր նա թագր հայոց։ զինարդ հնար էր նոնա գրել
զանանել իբրմ։ ոչ գրիգոր ինչ՝ ոչ առ սակաւան ոչ։ այլ առ
կայսն և սս. թագրն պարսից։ ուր կալ զինքն նաև ոչգրա-
նոն նմին արանանի արքակնայ։ յասելն։ * Լ՚խորենի 'ի
,, ինձ՝ զանգ ի մանանայ ուղղակնա՝ ընել քեզ մանրիմ հա-
,, ռաջաս և ի հոգաց։ Լոյս և 'ի թաղիոն սու ներսէհ՝
յայսանի սս ցանկ արքայ, թէ երկիրն հայոց իսկ իւր աշ-
խարհ։ Զգի յառնալոյ վն թաղէի՝ * զինանի հասեալ 'ի կողմ
,, մանս հայոց առաքեցաւ։ կողմանիքն հայոց իմանայ զնա
նրաւ իւրոյ, սար առաքեցաւ սրն թաղեան։ սոյ զիպանն և
սարի պատմիչք։ Լոյս ոչ ասալ ևս յայտ է, զի գրի խա-
ղանայցն 'ի գերբանայ, թէ։ արդար յետ լուսաւորչի 'ի
թաղիոսի՝ գրեաց հրամարակ, և առաքեաց 'ի հայաստան
,, ՚Ս թագրաւ իւրոյ՝ ընդ ինքն գրագրաւել թաղէի, ՌՌ։ Լոյս
գրել նաև. նախարարք՝ որք յիշատակին զ ձեռամբ թագրի
իբրեանց ազգարաս, եին 'ի քան երիրն հայոց, ոչի են իշ-
խանն ապահանեաց, իշխանն ոլշենաց, ՌՌ։

Որ թագրի զաւանդաբերն համարին ազգին, զոր 'ի սկզբան
ոչ և այսր հայրենի և վայելի ուսանդաբերն ճանաչի գար-
գար՝ իբր թագր։ և կասարէ զանն նոր ամի ոչի իբրև իբրայ
թագրի։ և հանդիսին յիշատակեն զանանն նոր ուսանչի ոչ պա-
հարարագի՝ իբրև զանանն յասասի թագրի իւրոյ։ Լ՚ԷՐ՝ այս
համարումն ազգին, և այսպիսի հանդիսաբերն դոր հայք
կատարին, յայտնի ցուցանի՝ թէ արդար իցէ ճշմարտին

[illegible]

Այնպէս ասդ ասել, [illegible] ապա այն կարգ [illegible] գեսարդեալ իցեն, զոր բերն դիմեսխոս սարի, զայսմանէ [illegible] երկրորդ սրեալ էր գրել, և զամ՝ [illegible] և զարարողսն ոչ կարէր ի քննութիւն մտուցանել, և [illegible] զանազանել. [illegible] հասատասել ի տարբերութիւն [illegible] ի մեկնչելութենէն, բայց սա [illegible] ասել. սա [illegible]. [illegible] զի՝ ոչ երևի, [illegible] [illegible] զոր [illegible] [illegible] [illegible]

Ի՛ սանան վերջոյն. ԺԷ։ Ի՛ բգոր ոռէրոս. Ա։ 7։
Ի՛ բգոր մասանեաց։ ԸԼ։ Ի՛ առնոս արքայոս։ ԺԷ։
Ի՛ բգոր վերջին՝ որբի մասանեաց։ որ թագաւորեաց յամի աբրա-
համ. 2216։ մինչև 'ի 2233։ ի յամի ամն։ 790։ մինչև 'ի
217։ յորում՝ Ճոկի քաւնաւ թագաւորն եղեւաց։

Ի՛, յո կարգ յաջորդեն թագաւորն եղեալքն՝ զոր բերի դիս.
նեսիոս ուստրի, հաստատեալ ի ոչ 'ի վերայն՝ երեքեալց ա-
յրուք, այլ միայն 'ի բանս 'ստրին դիմեալաց, և եթէ զայսր
ևս որ երևելի միոյ, յետոյ ի ոչն քան զդերաբանս։ զի յո՛
ևքիչ մասանեալքս՝ որք յառաջ եին քան զնա, բնաւ ոչ
յիշատակի որգաւր անուն թագաւորեալ։ Բոկ թէ ասիկոս
դիմեալ կոստիս։ գերբ։ ԺԸ։ յիսն զաբգոր սին յառաջ Ժամկու՝
իշխան յանն ուրանեալ ի եգիպտոս, և սակ թէ խորհրդա-
ւոր եալ 'ա կրուսակ, և հալաւոն խասեցաւ ի ուսանել,
ԱՀ։ Պիտեմ։ առաջնոր ոչինչ ոչդ։ զայդ քան դիմեալ ընդ-
դէմ՝ մերդ։ զի դա երկերիւր ամաց յետոյ է քան զդերաբանս։
իսկ ուրդ՝ դերաբանս դնե, թէ յիւրում՝ մասանեալքն կր առա-
ջինն ուրգաւր, ապա յիշատակեսին դիոնիսի ոչ է աբգար, այլ՝
ոչ զի այլոյ անունոմբ։ և դիոնիս յայն ունուն 'ի մեջ բերեալ
զայն, զոր ոչ զի այլոյ անուանմբ յիշեն։ Ալուսի և յայլ պատ-
միս հնոցմանցեցաց ի այլեալ ձեռագրաց այլ և այլ անուն
դնեն սոդ։ յոմանս դրի մասար աստրի։ սոյ դնեն և. փերրաս
հին հեղինակ։ Գ։ ։։ և յոմանս դնեն մասար կամ մասաք,
ԼԵ։ ոչ է սեռանել 'ի գրոցդն սրինակս ոչքանայ առ փոսի
և պրուսարքեայ։

'Ի մի ոչդոր ոչ ուսանի խորհանալն 'ի ղերաբնայ, թէ հայ-
երեն պատ ոչ ուրանոց զանուանդ առաջ այր՝ իբր անական
նշանակիչ որդիսուն անձին նորա։ զոր ասացիք չիարելոյ ար-
ասանն ի ոչ ոչ՝ տասին աբգարոս կամ ուրգար։ ասելն ոչ
գոյր յառաջ այդ յաւուրն սնուն։ այլ 'ի ետանեն ոկրա։ որպա
և ոչն ուրգաւր անուանեալ։ զարս թանէ դիմանիցս յառաջ
քան զմերս ուրգար։ առաջին դնին հակարանութիւն միայն։ և
ոչ հաստատեալ։

Ի՛սկ թէ ոչն կարգ ետ ունիցի այսպէս ասելոյ։ ասացուք 'ի
ծուցմանէ անտի նոր։ զոր վասն ասելոյն է դիտել։ զի ամ
ուսումն խորհանալն յանդունասես վիպոյն մարդարասոյ ժա-
ամանակագրի ուրշակոյ մեծի։ սահմանն ուրշուանի թագաւորի
հայոց՝ յաւուրս սնուն վիպաբշակոյ եղբօր ուրշակայ՝ ասորա-
ծեր մինչև 'ի կոչմանս Ամիրգեանց՝ ընդ հոլու, և անդրեան դեպ
բուս և ցերեկին ասասուց և 'ի բանան որոցեսումնոց։ և ոչ ամ
թագաւորեն հայոց ուրշակունեաց եր 'ի ժամին քաղաքն ամիրգ-
գեանց։ զորոնք վիպոյն և յանիսոյտ։ նախ։ Ն։ 3։ և դիոնիս։

Գիրք. Գ. և գլուխս. ԺԵ. 7. յասելն՝ թէ մեծքն էր, սուրնն ի ձեռս թեւաւորին Հայոց. Լ՚ որ քանզի վաղագոյն էր թեզեր ոյնոյսիկ կոյսանց Հոմերին, նա ինքն կոչեցեալ դաղենեաց Տին ի վիր եղեալոյ զմի ոմն ի մեծ նախարարաց իւրոց իբրև զդեղն ընդ ոտիսակ իջեալն՝ պայազատել անդ սրբոց յաջոյն.

Այս մեծ հոմարարան արտաքին պատմիչք ոչ յիշոյ են զ՝ զերարքեայ, կամն թագաւորեալսն, զ՝ փոխարքայսն կամ կուսակալսն. և երբեմն փաքրիկ թագուն, և պատուոյն փոխարքային ասեն, թէ սեներ զանազն ուրեմն, սակ և է ձնիոյնս. յորմէ և քաղաքն եղեալս ուրեմն կոչեցաւ. և երկիրն յանուանց ուրոյնեան կամ՝ սարպիս անուանեալս. յոր հայեցիր և պրոկոպիոսի՝ ասէ՝ ի գիրս պատերազմաց պարսից. Բ. 17. թէ սենեն թագուն էր ասելոյն. որ և յաւելու անդ, թէ յայնմ՝ ամենի բնակիչք ոչիր ՀԻ սենեն դաշն խաղաղութեան ընդ պարսից. զոր և Հաստատեալ ասեմեանեայ. տեղ. Գ. 1. ասէ, թէ երբեմն հոյսատակ ևս հոլեն եղեալոյն պարթևաց և հոյոց. Լսոյ զայն, զի և ելեալն Տին ոյնորիկ՝ ի սրամ յիշեցեալ ի պատմուն, էր՝ ի պարթևաց, յոյզ ի վալարշակայ. յորմէ և եղեալոյն բան պիտանի հոյոց ելեալն զանազն պարթևաց ասացան. մեն ոյնորիկ և զբիրոր յարեբերեալ պատմիչ ասորոյ յերեսս բուսանն զպարթևս ի Ամիպրոմեն իւրում առասանմանեալն. 12. Պարթևք են ոչ պարսիկք. դարձեալ՝ պարթևք սուհայեցիք կամ եղեալոյնք. դարձեալ՝ պարթևք հոյք. Լսա որոյ և սահմանեալ հիպոս ասորի մասնեալ ելեալս ուրեմն՝ ի միայնանեն իւրում՝ ի հոյն սղգէ հանարելոյ զարարեալս ի ՀԷՆԷՍԱՅԻՆ և զՀայս. զոյն գրիգոր լուսաւորչին մեր կոչէ առաջեալ սարեալոյ և Հայոց. Լ՚ զոր թէ՝ գիրս ի՝ ՀԱ սրամ ասացաք ի վերոյ, յաւելս վարագուսեալ իցէ հաստատեալ. այն մեծ բանիցեալ սարեալոյ կամ՝ ուռհայեցւոյ, յայտ է նաև ամենի, զի գնե վերոյ. շէոյ գիմեռիս ասորի, թէ էրև այն յոյժ սրբահանն. 1880. այն է՝ 136. ոմանք յաւելուն քան զՀՅ. որ է Ամի թուականն վաղարշակայ. զի ըստ այդմ՝ երեքտասան ամաց՝ ի նաստեալ էր վաղարշակ. որ և չեռ ոչդր թուականն ինչոյ ասն ինն. Լ՚ կամ՝ ասա զրոյ բերի ասեմանն՝ ի ասարեալ՝ ինչ եղեալոյ, նաև այնր առաջնոյ իշխանի յեղանամ՝ հոգ. ի 180. ամի թուականին սելեվկեանց. 131. կամ՝ 129. ասանց յաւելեալ քան զՀՅ. ինչ, մեռ՝ ի՝ երբեմն ոմն թագաւորեալն, փոխարքային, Ը զնամ՝ հարեն.

Լ՚ զոր՝ ոչն ելեալսն՝ եղեալոյ Ը սրամ. թագերին Հայոց էր յաջորդ ի թագ. մինչև ցաւուրս մեծին արտաշես թագերին

հայոց ։ որ լիս նուանելոյ ասն ինչ 'ի մ ծգին 'ի լրմեն անմոռ
ոչ ապանոնի Թիզասն մերոց , Եղուկ. ինոնի ուսմասոգեն գնոգն
զիրգեոնս ջոգաց , ուր նոռեր մեր 'ոսմասոգոն եգեսաց , ոնդ
վոնոսգրեսաց զանեսս Թասասոսեն խոսգ ։ որոց վր խոկ
գիոնեսիոս ուսոն զոգն զոգս ասգաս հոսմոնեցուս նրբն զվի
'ի յաջոգաց ամեր կուսակցուսն ։

Լ։ Յեյեա վանոնեն մեծին սարգարս 'նասաս ամոգ յեկեոնս
որգն նր անասեն կամ ոնսոնեն . զոր գ նոնեոնս՝ մասոնեն կամ
մուսոս կրն ։ բոյց յես մանս նր՝ ոսմասոգեն գեսոգն
ասգասս , որ նասոնեն էր յայրարան , եկեսա լեգեոնա զրն
զնաց զանուսեն ասգասս ։ ն ոնկեսոց բոգոնոգն նրնասեն
սոսգեն հոգոց ։ ն զի ինքն սանասոգոն յես ոսկասոց 'ի մեծ
գրեն վոնոսգրեսոց զանեսս էոգ , գեգեոնս յանձնեսաց վերասեն
'ի ձեռս մեծին նոսիոգասրն սոգուսն յայգեն սոսաքեն նասիսարա
բացն նգեսոնգ ։ և մեսոց այն մեսնն յասոսգս ելուսնգաց սոգ
քոցի հայոց յոգնոգեն ոսնասոգեսոց ։ Լ։ սապա ասն այո էր.
սանոգ՝ էս գասոնեսոգ բասեեն հոյոց՝ սոգ 'ի սեգոգեսոս ։
'ի ձեռս հոսմնեցեցոց ։ Լ։ նր նր սոիրեսոգ՝ հոգոգեցեն անգ ը
ձեռասեն իրեանց զոգ 'ի վոնասգրեսոգն կամ՝ 'ի Թասասոգուսն
եգեսոգոց ։ որգ և իրեն յաջոգոգեն մեսնն գոսմ՝ սոն ։ 217 ։

Լ։ ոսն վոնասգրեսոգ յանսոն մեծին սոգ գասոս՝ սարգսոր էս
կոչեցան , լոսնոգ սասոնեսոգոց ։ որոց գանոգեն՝ ոգանասոգեսոգ
յեկեն ։ զանեն կասոսոս և հերոգ խնոս ժասանասկեցոց ։
գասն. սոյ նր կոգ սոգգեկանոս սա նասոնգեսոգ 'ի ժեսոգրասոն։
Հնգեն և ոսլ իրանոգ նեգեսոգ սարգսոր կամ՝ սասգաս սանոնեսոգ
սոգնգ սոգնգ 'ի գեսոս մեսնն գասուսրս դեսոգեսոնեսոգ ։ որսվ
յոյսոգ նեսոգ ։ Թե սոն նեգն մանկանոն ինչ իրանոգաց սոնն
նրկրն յանսոնն մեծին սարգսոր ։ սոգ և սանոնս գասոսոգեսոս
նեգն իրբ մանկանոն Թիզասն նգեսոգոցոց ։ և սանոնս հոյոց
կամ հնասոր նեգն իրբ մանկանոն հնգեսանոսոցն հոսոնեցեց
ոսց յանսոն յասնեգ կեսարս ։

'Ի վանեան յանեսս մանկն ։ զի սոնգսոգ սասոգ է գասանեԹն
սրգարս. հոյոց Թասաստոն 'ի գեսոս հոսոնեսոգոն , մեսնն զի
Թորգանեսոգնգ նր սոգ գնացնգ հոսոնեսոգ յոյն գեսոս՝ սոգ գասա
մեն գորնգ սարգսոր , գրեն 'ի ծանոԹան յերեր ։ 13 ։ այս
սոգեն ։ * Լ։ հոն սանն ժամանեցաց յոյն մեսն սանոնեսս , զի
,, սասոգ սանն գասասոնԹն սանեսեն արսանն սեգեսնա
,, հայոց , (ասն է գասասոնն սարգսոր) ։ յորոյ 'ի ընդն 'ի
,, գեղ իսկ է գնԹեանոսգ գասանեգոսկ խոսեանոցեն ։ , և յոս
սեգոսն գասասանան ։ զի գնսրն սանն գասգանգեսի և գասոր
ժանեգնգ ժոնարսոԹն այգ ընդ սոյոց բանեց բասոսմ սասե
նասգաց , ոգգ սանեսեն սանասգեսոկ էին սոյոց գասասոԹն

մոլեալսն խոչնոցայն։ Եւ վկայսն այս մեծ է, որովհետև հաւատկեալ է անուն Հաւատարմոյն սոցին, և Հոգաւոր քարոզութիւնն պատմեալ։ Թէպէտ զայն զի մի ընթերցցիս։ Էին նոսա զգլուխս սուսերեալս, սակայն ի ցեղեանէ վկային։ զոր էին։ արդարք Հաւատոյն և սուրբ գրոցն։ ոչ Հաւանեալք ի բանս խորհուրդացն։ սակայն Հոգեւոր ճանաչեցան զոր ինչ վիճակ ամենայնի սեռսանն։

Գ։ Վասն Քրիստոսի երեսեալ հաղորդի յարիցեալոցն։

(Գ) Պատմիչք Հաւանեցուցանեն և յուսոյ գնեն, թէ զեղեսիս զի՝ նեալ սերեալս մեծ։ Եւ ոչինչս։ Է։ 24։ ասէ, թէ յա՛ռաջն սնանիցք Հոգւոյ։ Եւ ասէ ոչ Հաւատալի այսմ, թէ նոքա շինեսցուն զայն արդար։ զի շինեալն ի սերեալսն չէր սիրաւորապէս։ իսկ արդարն ի հիմանց նորոգ կանգնեսցուն զայն ամենայն դրոյցս։ սակայն սուրբն խորհեցան ի զերբուբինայս։ Եւ ասեն վկայն։ Եւ յայտնի առնոցն և ի յանսկան թարգմանեալն կոչեն սկզբնիցդ։ առ վերսին։ հայ։ Գ։ երես։ 292։ ցի թէ արդար եղեալ հիմնարիր քեզ։ Եւ ոչ՝ սակայն և սիրեմնոսին երեսեալ հեղինակ։ հայ։ Ը։ երես։ 279։ Հանեմատեալ զայն բան եկիցուցոյ Ը բանս արտաքին գրոցս՝ Հանդերձ լուսն մեզ, թէ արդար նորոգ շինութիւն առ՝ ցուցցէ զերիսիա։

Եւ ասեցին առաքեալն առաջն, որ ի վերջ սրբոցս զայլ դրոյ՝ ցիս ունիս։ ի հայ։ ա։ գլ։ 30։ երես։ 410։ ասէ, թէ ոչ արդար՝ ոչ հիմանց եղեալսդ քաղաքի եղեն, և ոչ նորոգեալ զայլ քա՝ ղաքս հանուսցուս սրբոցդ։ Եւ յայտնի։ թէ այն բան՝ ոչ գրի ի յանտիսն թարգմանեալն կատակն ոչն եկիցեմց։ ոչ գրոցն յաստի օրինակս։ Ասացց մնրեալ է ասել, թէ սա ինչն սուսերն ոչ է գտեալ զնանէր օրինակ առաջիկին։ Իսկ յունարենն յինանէր օրինակն է թարգմանեալ ի մեզ ծերկայ։ Բնաւոր է այն։ զոր ասեն սուսերն, թէ արդար և ոչ իսկ հա՝ յուսոյ է։ Եւ այլ օրինակաց խասի։

Դ։ Վասն Նոյեանց։ Գրոց յիշեալ։ Եւ ոչ՝ սուս։ սրբոց։

(Դ) Հուրն արդարս գրեալ։ սա չէ, և քոյ սա արդար, այն՝ ոչ և գրանկեցն՝ զոր յիշեալ զն սա։ Նոքա արդարք, Հաւատկեալ են յայտ յիսմ։ ոչ։ քրիստոնեիկ։ և յիշանկեն զայն երեսեալ հին պատմիչն։ զոր ի մեզ բերին ուսանելոյ ի պատմութեանսկան նեռս։ և յուսցանեն զինեալ անասարակսանելի։ և Եմեն կամիս՝ ասասանոյ զնամ՝ վիպարեալ նոյ յաստ։ բերել։ յան Հարիսն եղ։

Գրիգոր մանր մեր։ Բայց ի մեջ նոսի մեծ և վիպասանի սիրոյ
Եվրեմի թուլին ասորոց, որ աշակերտաւոր էր սիրոյ յոգեղոց
մեծ ղեռոց Հոլոպատեան, և էր հայրենաւոր սարկաւագ եկեղեցոյն
Եդեսիոյ, և աշք անուանաւոր զոյն պատկեր, և ընդ երկուսեալ լա-
ցեալսն։ և ահա նոր ինքն յիշատակ զոյնս ի մատենին,
որոյ մատակարարի։ և, գրոյ եկիրեանոց։ Եր։ 292։ ի պատրոն
Հարիանոս։ Այնպէս մեծ է և վիպասանն գրեալ երկրորդի
քահանայապետին Հռոմայ, որ գրեն առ լեռն խաչաւոր
պատկերասիրաց կայոց այսպէս։ « Բ՝ Ինչ ես յեղեմ էր քո։
« ասացար՝ որ յայտնի՝ ինքի սիրոյ և ի-ապատարեր յեղեսիս
« քեզի, լուեալ զքանչելիսն քոյ՝ գրեալ ի-ուղղի առ քո։ և
« ես չկամ առնել զպատասխանի։ Բ՝ Ամեն։ ես զեր և զիրաս-
« ար կենդանագիր գիրսդ։ Բ՝ Ես արդ՝ առաքեալ (յեղեսիս)
« ես սոնս, զինչպէս ասացիր զոր խաղն բարձանք արևե-
« լեան ժողովրդեան, և ոչինչ առաջի այնր անձեռագործ
« պատկերի։ Բ՝ Այս բան բերի ի գիրս լոգանիսոյ։ Կարդ.
Բ։ յամ 726։ և գրեցուցեալ յոնան։ Գլ. Ե։ Երես։ 297։
նամ 255։ և լուրբանեալ ի Հռոմայ։ Ամոր։ Ի։

Երես։ 14։

Բ՝ ոչն գերմանոս պատրիարգ կոստանդնուպոլսոյ՝ ի պատ-
մելոյ գլխիսոյ։ Ռ։ 217։ ի յանդիմանելն զիկոնոսատեալ
լեռն կայոց խաչաւոր՝ յուշ առնելն ասոնց պատկերս փրկչին,
որ առաքանի և ասէ առ ոգեղոց, և պարհեալ կայ յեղեսիս։
Բ՝ Յիշան զանանկացն, որ եր յուսարարելն լեռնի խաչ-
ուցեալ։ ի հաստատեալ զոգոցն պատկերաց՝ գրեն։ Գիր։ Ռ։
զանոնք ուղղիսն հաստատ։ Գլ. 17։ այսպէս։ « Ոչ կոյս ի վաղ-
« ժամանակս ասելոյ մինչև առ մեզ հասեալ կայ, թէ ոգեղոց
« ինչպէս եղեալ լուծեալ՝ զոր միանգամ պատմեալ լինիցին
« զնոսն, և վառեալ ի սեր ուսանելոյ, առաքեալս առ ասս հրեշ-
« տակս՝ ոգեղոց գնա, զի հաճելոցն գոյ և արժանի ասելոյ
« զինքն տեսանիցէ իւրոյ։ և պատուեր ետ հրեշտակաց, զի
« եղիցէ այսր չիցէ հնար զինքն։ զպատկեր նորին ներկալեալ
« բերցին առ ինքն։ Ոչ ոչն իրաւն գիտաց՝ զոր գիտասցէ և ա-
« ռեալցին, և իարոյ զնսին, ետուս զպատուական։ և մերձա-
« յուցեալ զոյն ի դեմն իւր՝ ասասարեաց ի ոտին զկնա-
« դանագիր։ Բ՝ այս զասասարակ պահեալ կայ մինչև զայսոր
« ժամանակի։ »

Եվ ինչն այսր և երկրորդ ժողովն Նիկիոյ՝ այն է Եօթներորդ
ընդհանուր ժողով, որ գումարեցաւ յամի նոին։ 787։ թագաւո-
ր՝ ի հաստատեալ զոգոցն պատկերաց՝ ի մեջ բերելոյ ընդ-
դիմադրելոյ հերետիկ պատմի վրա ամենասուրբ պատկերին քրիս-
տոսի։ առ ոգեղոց։ և հանդերձ հաստատեալ ընկալան ի։

հիմնադրեալ զաւանդեան · Կարգ · ԺԸ · Եր. · 647 · Եւ ի լեռն
ընկեցցէ Երկնչցուն կոստանդնուպոլսոյ, ասաց զոնձն,
թե «յորժամ զնացեալ նիկիոն առաջի մարգարէն իշխանաց,
զնեանու կալայ յերեսաց, և սուտ զոր և գունդանդրոյ
կենդանոյդիցն ի հաւատացեալսդ պատուէր և երկրպագէր»։
Ոմն նիմն և գնոյ սիանկիլա · Եր. · 320 · կամ 1061 · միայն,
թե * մինչև ցայսր մեծաս յարգանս պատուէր ոչն ի քա-
ղաքական բանկաց գաղարին ։ Օ. ոչն հաւատոն և ապ-
ստամբութեան պատ, յոյս աւարա. հոգի ոչն երկոյր ժողով նիկիոյ,
միայ թերեալ և վանաբնեցեալ. պատերազմաց պատն։
Ի. ոչն նիկիոյ պարտիս կոստանդնուպոլսոյ՝ ի գրե-
ալ վիճեանի մարդարտի ի համարն · Ի · ի պիսին զոր ա-
ռաջ ասա լեան կայ · հայ · ասի · * Ի Հրաւեր պատրիարք մեր
Դաւիթ առանձ պատուն և՝ ի ինքնակալ երդասն պատ-
կերաց · Զոր ի սկզբանէ հեան ծանչին մեռանելոնեամբ
Հաստատեալ կան · ոչ և ոչ՝ զի ցն առնոյ նրանն ի
ձեռս իւր դուստրակ ոչ, և եղեալ ի միոյ հրեայ ի
ոչ, առանց ոգոյ Հոգոյ սրբոյ. զոր ամ
իւր ի նոմա ։ Նիզ ոչն պա. դասատակ և ի փրս ոչն
ուրեքանուն կամաւոր ապաստան՝ ոչ. յոյս և ոչ հայ,
թե զոյր ցոյն ուսուցն · Ա. խրեանցն՝ որ պատուն զայսմ
պատատակ յանանուն դիրուրենայ, միայ · Ի · 29 ·
թե. * կոյ յերեսաց զերեկոյ ոչն մինչև ցայսր ժա-
մանակն։ ոչնոյ զոր ի ՝Ցոյդրանի հրաւ։ Ամենայն
Հանոյ ի ինքն ի ինքնոյն առանց յանոյ, թե ոչ պա-
կեր * կոյ մինչև ցայսր յերեսաց քարայրն։ Ոչ. զոր
միայն ի նոր Տիրանակոյ ընդդիմանան այսմ, լուանն
ինչ հաւատան պատանա · զի ոչ առ լարենոյս բերոս
Ոմանցն ոչ պատմեանն · Ի · 6 · * Ոչ. քաւեն ոչ Տիրանոյ
՝Հաստատեալն պարսիկ միոյ դիրեն, միասանոյ՝ միայ-
նոյ, այլ՝ ոչնոյ ինն նախնեայն միոյ թեն և
Հաստատեցն միասին, զոր ոչ զատանին ոչ Հանան-
՝ հրդեհ։
Ոչ ոչ զիտի Է։ զի լանելն պատանի ոչնանդիրն
յունաց և լատինացոց, թե նոսա ոչ զատերն որինակ-
ցին յանոյ գաղափարն։ զոր դուստրակն որ յերեսաց,
և հրայարան Հանոնեցոն։ և մի որինակեալ լինի ոչ ան-
ձանոյդ պատիրն անի՝ նոքին և անձնապարտ ան-
անանցոն։ զոր մի թոկ ուրեք ուրեք խոստեցն պատմա-
թիւ պատրիկ պատանեցոյ ի միոնոն։
Դակ թե զնոյդ բերոյ՝ դեն ոչ նախատեալ պատկեր յե-
գեալ, զրեցոյ ի պատմութիւն։ ոչ։ յայսմուսայ ի ոչ։

ՀԵ · ոչ միայն զարագայիսք պատմի · և դնի անդ պատկերս
քոյ · ։ Ի պատնէշ անաւեալ և ոչ ելոց հրեշտակաց աբ-
դարոս յիշեմ հանդերձ սբ. դատաստանիս վիճեցին, հաստատ
Ի լայնաբ մի կամ ցնի թրեանս առնել Ի նոսա. և ոչ իշխե-
ցին ասանել զարտակերն Ի նեբրս, զի մի գիտացեալ քարդա.
բարոյացն առցեն զոյն Ի նոցանէ · զոչ ոնդեալ կապեցին Ի մէջ
երկուց աղեաց, և եղին Ի պատանան մի Հեռաւոր գաւառի
պարարին · և ինքեանք մնան Ի քաղաքն · ։ Այս Ի մէջ գիշե-
ր ուեանեին պահապանք քաղաքին լոս կամարանն Ի մի
պարարոյ պատարանին · բայց ոչ կարեին հասանեաս կալ
Ի մէջ · զի քաղաքն էր մեծագոյն · ։ Այս անուն յարուցեալ Ի վա-
զիսն, և ելոյ յանդիման եղեալ հաս զոյն, և հանդերձ ընդ-
կերբն գնաց զՇոնդՀ ինք ասպիսանէ · ։ Դասուրս երիտասա-
սան յանեալ ենք Ի Հանոսարարն Հասին Ի քաղաքն ասանայ · և
մինչև ոչ ելեն մնեալ Ի ներս, յանկարծակի ոչն ասպա-
սակի ի Յոսանոց սնկաս գնաքք · յորմէ երկուցեալ ընդե-
ցին զանձ դատաստանն Ի ՅԵՀՏ մի՝ որ մնա առանն կայր, ոչն
գնալ Ի մէջ երկուց կղզեաց · և ինքեանք վազեցանակի
մնին Ի քաղաքն, և մանկանն գրանցն · ։ Այս ասա պատ-
մի, թէ լսեալ զայն ոչ պատ՝ ելեան մեծաս հնոգիսիս
զոր դատաստանն Ի ՅԵՀՏ անտի, ի նմին և զմին լերկուց
կղզեաց · » և Ի կամանն ոչ ասէ մեաց միայն կղզեանն Ի
ՅԵՀՏ ասա. Ի պատՀանս յոսպայ նշանաց · ։ Այս յետոյ
պատմի երկոյ, թէ Ի ՏՐ · Թամանանն Հայոց եղեն ոչ ան-
ջելեալ Ի վրայ ոչնոր մեաց կղզեաց · և քաղաքն յանՀաս-
տից գործեան Ի Հասաս գնի · ։

Այսոր զայս ասասցէ և կասանգին սերբիեասաժին փոքր
մի սարդեսանէ · ։ Դարձեալ ասի ելեան անուն ինչ եղեալ
Հանդերձ սբ դատաստանիսն մեր Ի քաղաքն յերուսաղեմ ·
(զոր ոչ լայնպարերն մեծագոյն կոչեսի · և սասրերն մեծագոյն,
ոչն է Ի Հայոց լեռնագոյն.) ազատ զոչն գիշեր արարեալ
ընդ գնն · և զոչ դատաստանն թաղեալ Ի մէջ կղզեաց ·
զոչ նորոգ շինեալ և դիպեալ կոչեն սոր · ։ Այս Ի մէջ գի-
շերի ծագեաց լոս մեծ զուրեանն · իբրև զՀարս լցեալ լա-
ցով · մինչև ոչ գոյդաքն կարծեալ թէ Հրդեհ կայ ան-
գնեն · նոյն ասասցէ ոչ ասանել · թէ զինչ եղեն · ։ Այս եկեալ
դարձ զանանակ Ի դաշտի · և Հարցին զդատանանս իրացն ·
դասցէ սոսեն Հաս ասեալ լոյն նոր Ի մերձակայ վայրս · ։ Այս
հաս դատանաց նոց, թէ ասասի դաց և յոնբերեաց, և զինչ
գաղեալ իցեն Ի մէջ կղզեաց · ։ Այս իբրև դացին զայն
դասն զի դատեր սբ դատաստանին ասասարեալ էր Ի մէջ
միայ կղզեարն · ։ Այն ոչ ասանալ քաղաքացւոյն յերուսաղեմ

գնացան և զարմացան մեծապէս · և զարհուրեալ առ խլրտեալս զկրկնեալսն զայն հրաշալեաց՝ զրան մի գրաստակն Թոլ հասեալ մեռանեալ ասեին զայր արբեալ · * Եւ. այս զարմիկս „ տարաւորեալ ՝ի կրկնեալն զարմի ազգմ (ասել գրաստակին „ զերբիեռաւեն) , և զրաստակն առ գնասելոյ գրաբարն ազ- „ նորիկ (յերուսաղեմ) ։

Եւ՝ Ք զրաւ զրաստակն զմեռեալս և գրկեցաւ , յաւուրս նեկ- ելեալոյ փոխեալս կայսեր , որ նստաւ յոյր ամեալ կեալ քան զմարդն գրաստակեալ զերբիեռաւեանս , փոխարկեալ ազգն կրկնեալ ՝ի յերուսաղեմ ՝ի գրաստակչիեալսն ։ Լսեալ ասացի ա . ՀԵ . և զարդեան զրաստակն առ գնասելոյն զերբիեռաւեանսն զարդ կրկնեալ զփոխարկեալն զարդ կրկնեալն Ք զարդ զրաստակն ՝ի մեռեալս զարդ զրաստակեալն զարդ զրաստակեալն զարդ զրաստակեալն

Լ՝ Վ՝ Խաչէն առաւելագոյն՝ որ ելն առ աբգար • Եւ նոքա՝ ի Հնդ առաքելոյն Բարթուղիմէոս եւ Թովմայի •

Զիմանալ զնոսն, թէ Թադէոս որ առաքեցաւ առ աբգար, (1)Ի՝ (2)
ինչ մին յեթանասանից, այն է յուսա յակոբեան, որ հո-
գիւր զէլիսա, և անուանեցաւ Թադէոս • պարզն զնի և յայ-
տնաւորս յուսաց՝ ի յաւետ • 19 • Նայեցէք եւ նոքա պարզ • և-
էր • ՉԻ • 13 • և խորհուրդն • Բ • 30 • որք զրեն՝ ի գիւա-
ղացն ազգարու, Ը որս և զնն զորոմիս ենին ուիւրսն՝ որ
ելեալ յաւուրսն դիոկլետիանոսի մինչև զաւրնսն, ի ճառ-
իւր՝ զոր ասաց՝ ի վերայ եղեալ ասանելոյ • ասիոպէս և յայտնա-
ւորքն հայոց՝ ի հոլով • 30 • և՝ ի դէպեմ • 23 • և յանչանեալ
կենդանի, և այլ բազմ մասանուանիք, զնն զայն Թադէոս լի-
նել մի յեօթանասուն և երկու աղուկերատուն քնի • Զայս կա-
ղի ցուցանել յայտնապէս և՝ ի շարադրանէ առաքելոց, յա-
ղագս Թէ մին կարգաւ ընդարձակեն առաքելք • զիարս •
անարիաս • յանչանեա • յակոբոս • բարթուղիմէս • Թա-
դէոս • Թովմաս • փիլիպպոս • յակոբ ալփեան • յուդա յակո-
բեան • շիմաւն • մատթիա • մատթէոս • և զարդաս • Ելս
Թադէոսն զնի զնակ մեր յեօթանասնից՝ որ ելն առ աբգար-
խակ յուդա յակոբեանն զնի զնակ Թադէոս առաքելոյն • ա-
ռաս Թէ ոչ՝ զարդաս է զնիշ երկրորդանիցն Հանդերձ զարդ-
սիշ առանց ընդարձակման • որ է առաս • Զոր Թէ ասիցես դա ինչն
յուզաս Թադէոս ևս ելն՝ ի ասչենոս հայաստանս • զայդ
երբեմն յուսուի առաքելոյ հայոց եղև մին յեօթանասնից • որ
և յանմեղ հանդերձ զնիշ Թադէոսի առաքելոյ • ոչ
զնեն եւ՝ զարդաս • և զարդաս՝ • 22 • հոկտ • 6 • և դէպ • 23 •
Լոյս արդ՝ քննասցն զայս երանելիս Թադէոս եղև յուսուի ա-
ռաքելոյ հայոց • և այն՝ մանաւանդ խոստմամբ՝ զոր խոստա-
ցաւ զրով՝ ոչ մեր ասա արգար՝ առաքել զմին յաշակերտաց
իւրոց • զմեկ և ոմեսա քահանայապետաւն հայոց կոչի ոմեսա-
սին Թադէոս • զարձ է անասանել՝ ի դիւր խորհրդոյն • Ը •
88 • և յանչանաւ կենդանի • և այլոց զարդոց •

Բայց ասա զիտելի է, զի ասարիք զայն Թադէոս ասաքելոյ
անուանեն ադդեոս կամ ադդէ • իսկ զարդէ կերպասաց որոնք
զոր նա Հռոմադրեաց ենին եղեալ, կոչեն ասէ • Ցիերու-
կուց ասարք ասելոյ զնի յայտնասարս մեր՝ ի դէպ • 31 • Թէ՝
Թադէոս * Հռոմադրեաց զարդէ կերպասաց զարդն՝ որ էր մի
ի յեօթանասնից՝ Ը իւր ենիս ։ Նոյնպէս և՝ ի դէպ • 21 •
զնի, Թէ Թադէոս * Հռոմադրեաց և զարդէ կերպասաց
զարդն ենիս քս զարդն, որ էր մի՝ ի Տէր աղուկերատացն Քրիստ ։

Լ՚ուցն ոչ ելիցեսցես ի նոսա. սայնոյ և. այն ասասցես թէ առաջոյ այլազգ է սուտաչ։ Իրապէս են և այն զոյգքն ի մէջ թագէն՝ զոր գնին ի կամանդիրս ի վերջ կամանաց առաջեալ։ Իսկ ոչ զոյգ յասելիսն ինին ասդ ի Գ։ Բ։ Հարցմանքն և պինիք ի քերթանց Երիցանց Եգիպտոս և Թագէն։ Հայնոյ և զոյգ գնին ի Գ։ Դ։ ի քերթանց փիլիպոսի, Թագիմանեալ ին ի գլուցս ասարոյ, և. են ասանգուիկք նոյ. յոգս գաս։

Զոն բոլոր ասելոցդ և անպատեցք։

Իսկ, յոգոգս մարմնոյ այսր առաքելոյ, ցի սոյն թագէն, ել հոգին և ասուլեասոյ կոսոն՝ արժան է գիտել, զի այնք յայտնեցան ի մեղ Դմկոյ ի ձեռն հիլոսոփայ սոցն ճշմարտոյ։ զոր և գրեաց Երկար զպատմութիւն ոչոյ։ զոր պատշաճ հասանիցիք հասանուանել սասանոյ։ Ի՚,ոյ հիրաւոյ էր աշակերտ սոցն գաւեթի հրամասոյի, և ճշնեալ ի ընթիս սոնուտոյ մոս ի շաւորշան քոյ. յարաղ գասոսի։ և ի մուռ՚ դի. ջերի եաես ի սեպեան ի մի ոլոյ միոյ ծոգեալ յայս, և ի մէջ լասոյն սանա սոկի։ յորոյ վերայ նասեալ էր սոն թագէսն։ և ոչ ասեն ենթե սոյն յոսակիցք՝ զոր կին սոյ կերաւք նի, յորոյ մի էր և զաբարոս։ Լինին սոյ. սոս թագէսն գայս մի փառաւոր թագ ի գլուխս պոյծուս սոյ զարեգաղն, սր և էր որբասնին սոնդասքս։ Լս սինչեւ յոսկի և ի զարմանան գայլ կիպտոս, յոյսանեցին նմ սնչեն զասեղն ուշիարոյ իւրեանց։ և նոյ զարթուցեալ ի սասնեն՝ ապդ արար եպիսկոպոսն, որ կոչէր շահին։ Լս սոյս սասեալ կիւրակոսի ընդ իւր գասմասել զանանայն՝ գնաց ի սեղն ուշարոյն։ սոր եղև յոսկիարձակի հնչման, և բարձաց գաս ասեալ։ և զոյգասաղոս գինն՝ յոր սոնիսեալ էր մարմին սոր սասաքելոյն։ և ի գինն անդ գտին զոր մորին նոր։ և մնաս սոս նմին գնչիարս ի գրեալ յայսոսիերուն։ որոյ մեղն ել սասնարկալ էր հրեսոսի թեռ, և միասին ծոսկեալ նին լասեասանք սոցն։ Լս սոյս լուրն մասեան ի մասանդ ըլասն, պասեաց գնոքոք սիդ և մասասոյ։ և յոգոնեալ նոյ յայս գիպելեաց անդ։ և բացաս սասանն սոր նին ուշարոյ սոցն սանդեասոյ։ զայս սասեալ հասաքեցին ի սոյլոյ՝ սոյոն սարոյն։ Լս իբրև եկ հասրաս գիւոյ ուշարոյ սոցս ընդ սամ սոն հայոց, ելեալ ի սեղին բարձանեան ծգիսոն՝ գասանեին զարձիսոնին։ ել սոս և նին սի ի գասասին ուրասեանաց՝ կոյր ի գասանին։

Սնեն՝ լասասարեցուս սասաջոյն։

Օ այս պատմանի՝ որ երկոյս սասնոյ ի յոյսմասոյս ի Մայիսի։ 30. ոչ կարացաք գնել ի կարգի պատմելոցն մերոյ զնա ոչ գիտեցոյ հասասասս, ենք յոյսնա՝ ծոնի ինալ ինչ՝ այս։ Լ՚ենն զիրայնչեալ շահին։ Ինկեն ինչ շահակ կամ զասանն, սոյ

նասան կիմանիս յոչ քան զանձն սահուկ զարթիս, և եթէ այս
կիրսկաս իսկ ոչն՝ զի եղիս նոքա ասոյց, և կացեցաս շահուկ ի
պատուիրս յուսոյնցայ։ Գ. 21. այս գիւտ նշանագրաց լինի քա-
նի մի ամաց յոչ քան զնասել զանձն սահուկս։ Լս. լիցուսի իսկ՝
եթէ ոչ՝ ի հոգն ուսուցան, կամեմ մերձ յոյս Տիկս երեսի ի հաղ
գիւտ պատրիկ նշանագրաց։ Զոր և խարեցուցն ի պատուիրն
զոյսունսն գրեմ, թէ փոքր մի յոչ քան զաղաղս իւր յոյս-
նեալ էին, և զարմանալ ենք յոյսոյ յաղենն։ Գ. 31. * Պատ-
„ նէ զի ինչ առ սեցա մեռնունակս (զ՝ անանատիկս և անա-
„ նեմ որդւոյ ուրկարու) յանապատն դրեալ ապրեաց զդա-
„ լաս առաքելոյն Պաղեմ ի հոգս, և հաւատաց ամենա-
„ արդոյ, և թողեալ զկնուռուն յերկիրսն նոխարարացն
„ հոգոյ, և կատարեալ ուռաքելոյն և որ ընդ նմա ի գա-
„ ասին շուռոյսն, զի այժմ կալի որուզ։ և պատասխանն
„ քարին, և յիրեարս գալ, և ընդունել զմարդին առաւ-
„ ելեալն, և ասեալ անաի աշակերտացն, և Պաղեմ ի
„ դուշանն, և մարդկուսանալ գասանն սրբոյն սանդիրաց
„ հեսաց ի Նանապարհն, և ասատուին (զ՝ ի մոտ ժամանու-
„ ելս) յոյանել նշանագոց երկրանեց, և փոքրելն յանապարհն
„ (զի՝ յաղանանապարհն)։ Լս. նամ՝ ոչ ասացաք։ յայ-
„ ոյ պատուաց յաղաղանն քան զոմ զ, զոմն հարեալ
„ զոյն հանարկեալ երկրորդ ել ոնով։ ॥ Զնայն յիսն և Գ.
7. որպէս յոյսնի երեւի, թէ ի ժամանակս խարեանացոյն
արդեն իսկ գտեալ էին։

Ա. յոյ ուրդեկն։ Գ. 1. զրեն այսոր։ * յաղուրս վահանայ յայս-
„ նեցան նշանագրաց ազգ ուռաքելոյն Պաղեմի, և առնդիսոց կու-
„ էին ॥։ ՀԵՐ վահան ասելով խմնայ զնահան՝ սոմանիկանան
զնկարարգի սրբոյն վարդեանայ։ զի յաղուրս մարդպանաբեմն ենք
պատանի դայս։ զայս հայեցեալ ի վերջդրեալ բանս խարեանաց-
ոյն՝ զայրա և խմնայ զնահան սոմանանի՝ որ հաղարապան
էր հայոց ի վերջին ուրեարս սրբոյն սահակայ և Մեսրոպայ։ որ և
առաքեալս դանարին նորին մեռելոյ յոյանան սոմանն
զնի յաղուրսն զանանի ի ոչ մարմնոյ էին։ Զոր զնի զարա
և խմնայ զնահան վահան ասեանանի՝ որ էր յաղուրս էրոյն
վրեանանի։ Զուայ յոյս հայնալ և յանարայ հուլեան՝ զեր-
կեալ գայուանի հանարի մի՝ „ասելն ի գանի՝ ծան՝։ Գ. 9. է.
էս. 308։ թէ վահան ամանանի՝ որ ասացաս զմարդին սրբոյն
մեռանայ յաղանի, էրն՝ ոչն վահան՝ որ յաղուրս խարեալ
որդայ այդասայ ի հարան յանցեալն իւրոյ ժամանակաց
զանանան։ իսկ Զասանանի մի մին յանցանի՝ թէ այս երկ-
ուրդս էրն մնան ուսանցն։ Զայ ոչն յիշատակարան՝ որ
ոչն յանցանայ ի հարան։ 30. թէ այս գիւտ նշանագոց էրն

յառաջս վահանայ Մամիկոնայ մարզպանին Հայոց և սպարապետի, 'ի Թեոդոսիանէն Հայոց, ՃԿ, և 'ի ընդն · 723 · յայլոց մուծեալ ինչ է · զի յաւաջս մարզպանութենէն վահանայ մամիկոնայ չև էր եղեալ Թեոդոսն Հայոց · Թէպէտ զսոյն, զի խորենացին քշմ ամաց յետ էր քան զԹեոդոսիանն Հայոց, և սպատմէ զայս գիւտս Դիւթարոց լեալ յետ քան զաւաջս իւր ·

Եւ զի վասն բարեհաղորդմանն առաքելոյն Յովհան, զի յայսմաւուրս յոտնաց · 'ի յանէսի · 11 · գնեն, Թէ նա պնացեալ 'ի հոգեկոր կաստուրեցաւ յառուսաստանս քշմրի · Լեռնեն պարտեր գնել, Թէ յետ քայլելոյ 'ի Հոգիկոր եկեալ 'ի Հայս կաստարեցաւ · զի զի ոմ Հեղինակք, նասն յայսմաւուրքն ընտիրացուց · օրուս · 23 · այրոկս առանգն · Եւ զի ժամանակի գալստեան և նահատակութեան նմ Թէ յոսոմ ասի լեալ իցե · ընդմիջ Հաստատուն սուրգոնի · Հաստատանոգոյն երևեցաւ մեզ գնել յամի ՇՌՆ իբր · 50 · Եւ ոնուն քշ քին յոսոմ նահատակեցաւ նա, որ ասոգի ասանդի · Լուսենացին է · 31 · գնեն արևբանոս, կամ ՇՌ այլ օրինակաց · ուրեմն կամ արեկանոս · յայսմաւուրքն · յունիսի · 30 · ոսրանոս · (և լաստի, որ և աղլոսի) · Գրիգորիանոս կամ գնեն · ապաստանոս կամ արաստանոս · ասուլիկ · ապաբիոնի · փարդան · արասլիան · Ճառընտրիչն · ողբանոս · և ոչն դարոնիան · կարբանուպոլիս · նիկեասա · ողբանուպոլիս · սատերբոմի աեւ փոս · ալբան · և սոփանիոս · պարանուպոլիս կամ աղանանուպոլիս · ոչ և յայրանոսս յոտնաց · ասոտնուպոլիս · այլ մեր եղոր ՇՌ խորենացւոյն · արեբանոս · Լիյոսիս և անոն քեռոնանարկոյ · զոր դարձոյց 'ի Հաստատ սրեն բարեհաղորդիչն · ուրեք գրի Թագուհի, և որեք ապորդի, և այլոբ ոգորդի · մեր Թագուհի եղաք · Հեռանեալ բշմ · արինասկոց ·

Եւ զի գիտելի է, զի ըստ Հիեցին զաղոր բշմ ինչ գրե վասն բայլեհոլիմայ և Թագուհի · և յերեւ · 672 · գրի · բան ոմանց ոչապիսի ինչ · Եւ Հայաստան է ասէ * Ճեամանի գիտարդն ,, ոչ, և 'ի ամի ասեամ ներկեալ պոսոն փշոյ · և իւրն սրբ. ,, բաղոյ զարդնեալն 'ի ինքն, զոր էբեր առաքեալն Թադէոս ,, 'ի Հայս · եբեր և առաքեալն բարեհաղորդիչն նրեր մասն ,, 'ի յարդնեալ Հացին, զոր քն ասեցոյց · և եղեալ 'ի հինն ,, եկեղեցւոյ, որ Հայի գնի 'ի գողթան գաւառ ի առ է ,, լատ գեսոյ 'ի սեզրոնն, զոր մաղարանն կոչեն · Կատ. նին ոսցին նման և այլ յանք յայլեալ ամենեսեն գիրս · և ա և 'ի գիրս Հարցմանց տանեանցոյն · Ե · 9 · երես · 549 · և յայսմաւուրս · գեարդ · 16 · զոր ցի տեղոյ քնեալ ·

Եւ զի ոչն Թեոդիսի առաքելոյ Թէ ոչգեոր եկեալ իցե և նա 'ի Հայս, ընդմիջ ինչ գրել · և եմեն եկեալ ևս իցե

հարեւանցիկ, քանզի յայտնուեալ ոչինչ աղբաց ոչ հակառակին ասէր։ Լ.Զ վասն նշխարաց նորա գրի 'ի հին ճառընտիրս, թէ 'ի Ծիրոն մեծին կոստանդիանոսի և յոկոբայ մերոյ Նոյ հայրապետի յայտնեցան այնք 'ի միջագետս, զսի բերեալ էր անդր 'ի հնգկայ աշակերտս նի քոանթիկոս։ Լ.Ս յետ մահուան յուլիանոսի ուրոյցզի իրքև անկոնս այն նըշխարք 'ի ձեռս անհաւատից, ոչր մի յոմեկի անուն յայտնութեի առեալ յերիսից եբեր զոյն յետ հայոց 'ի գաւառն աղձնեաց 'ի տեղի մի կոչեցեալ սաղ՝ մերձ 'ի քերքն ոեմի 'ի գիւղն խոզ կամ հոզ։ և եգ յեկեղեցւոջն, որոյ տեղին կոչեցաւ գաւլնոնա։ և ինքն հրմանուրեալ անդրէն ճառայիր կոչեցաւ։ և ինքն վեց ամաց դրեալ յայտնութեի լեալ նմին է։ Լ.Ս յետ վեց ամաց դրեալ յայտնութեի լեալ նմին է։ քարձ ոնաի; և ապաւ ինչն 'ի բլրակն՝ որ կայ հանդէպ քարձ ոնաի, և եգ անդ։ և ապա նախատարեալ արծրունոնաց կերտի, և եգ անդ։ և ապա նախատարեալ արծրունոնաց շինեցին 'ի ստեղծեն ինքն։ Սմին հանգոյն գնի նի խիզ և յայտնաւորա։ գլուխ։ 22։ Լ.Ս թերեա յետ Ժամանց 'ի տեղեաց ասի ոմանցն մասունքն նշխարաց նորա յայլեալ տեղիս։ Լ.ասանեալ սրժոն ի համառօտիւ ինն նշանակեալ և զայս, նիր զի՝ ոնի 'ի յիշատակարանի միում՝ թէ ոչն թեռնիան եգեալ էին զոմեռս իբր յոգուիս, կամ թէ ապուլիս էին ասեռ ոչն թեռնիոյն։ այլ թէ վիմրդ և ոսկի էին ասապատառաւ։ ոչ ի յայտ։ գաւառի վասն սրբոյ ոչի էին ասայեալ սրգ։

'Ի վերջ անուանի և սահարիոյ յաջորդացն աբգարոս։

Պրոկոպիոս պատմիչ յունաց։ 'Ի Բ։ գիրս պարսից։ պարսից։ գլ։ 12։ գրի, թէ ,Լեա մահուն արքայորս որդի նորա թագաւորեալ յերեսիս՝ բարեսէր քաջարիս հաստատ Ժողովրդեան։ և կոստանդեալ 'ի հռոմայեցւոց՝ անձնատուր եղեալ պարսից։ և ոչինչ յիշէ զամաարկոյ։ Իսկ կեդրենոս զոյլ իմն գրի։ յերեսս։ 177։ կամ 141։ որդի արգարոս սոմ յոմայդեալ հօրն 'ի թագաւորութեի՝ հաւանօրէն գոսա բարեպաշտութեի հոր իւրոյ։ այլ լեա նորա թեռն ոչգարոս նաստոյ յաթոս թագրութեի՝ այլ լեա նորա ինքն 'ի կրմանից ասպարաստ՝ և դարձաւ 'ի պարսսն գրոլեալ։ Լ.յս ոչատմութեի սոցա ելիմ եղանեն ոչնամ, զոր բերէ խորենացին 'ի Ժամակիսն զերուբնեայ։ յորմէ և գոսա և ոչը 'ի պատմագրութեի մերում։

(Խ։) (1)

Լ.Ս յազագս ոանաարկոյ գիտելի է, զի ոմանք 'ի մասանեանցն յունաց և հռոմայեցւոց։ զոմկիանաս։ 'ի պատմ։ խոյսեր՝ ։ փիլիպոս սա. փոտայ։ գիրս։ զ։ երես։ 267։ և ապոլինարիոս։ 'ի պարսից։ գիրս։ երես։ 241։ յիշեն զամաարքուն

ոմն թիզբ պարզեալոց յի տարբից յառաջ քան զմեզ մեկոյս
աղբարս · Իսկ գիրքն · գերբ · Ա · և · յանխաս ի բաւարա-
նի խրատ՝ գնեն զանանարուն թիզն Հայոց քար՝ մեզոյ գի-
ազ քան զաւուրս մեկոյս Հարազատս ամենարկոյ · և մնացեալ
ամենաբացի · գերբ · ԺԸ · յիշէ զանանարուն ունի · և ասէ լի-
նել այսմ՝ ոգբոյ տարբից՝ աղգարիսն թիզբրին Հայոց ի հոյն
ժամն , յարս կարգի տիրոջ ։ Եւ՝ քանզ ամենեցուն տարա-
ճայն. են ի միմանց · և ի յոչել խուն զանանն մ՝ միարի-
նակ , ոչ՝ ոչլատարազ · զի զոսկիանաս գնեն սենայ բարեն-
թիզեան գնեն սենատարանեն · ասպիսանոյ սենգրիկս · և
գիանեն՝ ամենարարանեն · և ամենք սենատարանի · և ոչք ոչ-
ոչոյ · խուն զանանաս և մնացեալ սազարարոյն են գնեն ամեն-
ատարանեն գիանարանեն ։

Եւ՝ այդ յայտ ի թիզ բաւս ոչս ամենարարանի՝ զ ասանարանոյ խա-
բենացոյն · ի դիպուածոյ խմբեն հարս զեռարդոյ արաբա-
նս · ոմ ի դաք՝ ի պատմանեն · գլ · գզ · երես · 277 · Եւ ի-
թե պարզն է , ասանեն · զը ոչ գորեն զոյն ամուն ընծայել
այնպիսի ուժք թիզբրի , ոչ իցէ յառաջ քան զմեզս ամեն-
ատարանի · Զնեն՝ զարդարեն զարդարի մուսանեաղեալ յառաջ զի-
հանին ժամանակս քան զմեզ ամենարարանի · յայնժամ ար-
ժան էր զիպայսանեն՝ ոչ ասաղ · և զի չեն այսոլիսի , յաստ-
պարս է գիաւտաղ խորհուածոյն՝ քան ոչս · որոց քանզ
զիսնի են հն ։

Եւ՝ առ պաղաչառ հանարեմ՝ զիրել ի զարս · զի նասն յանձ-
նելի մեկոյսն · ի գրեալս · Ը · նակ · Ը · գ · զնի բաւս ատենարանի
յասելն · * գա՝ ոչ գանեմն զարս պերճոգեալ պարտեցեալս
,, սանատարանի աղբարի ասարեսանանեալ սուտանեցեալ ॥ · կամ
գոս գարեր՝ · * սանատարկանի ոչլարեմ ॥ · Եւ՝ զոչ ասս երկի մա-
նեալ՝ ի գրագրաց · լեալ զի՝ զիրն գնելոյ սենեքերիմ , ոչ գնի
ի յանարանեն , երկայ ի սանատարանի · սասան և լերլս · մե-
ռարիս՝ ի լուսանանս գնեն սենեքերիմ · խուն յոյլ երկաս · մե-
ռարիս երկարին անանանոյ ի միասին գնեն ոչարեն · * սե-
,, նեքերիմ սանատարանի աղբարի ॥ · ոչ սենեքերիմ · երկայ
ի սա · ի յայս ասանել՝ թիզ բան մնան նոր սենեքերիմ ի · և
սենատարանի ։

Եւ՝ այդ զոչ յանարանի սանատարկոյ թիզբրին Հայոց՝ ի զոչ ներ-
ռանարանոյ երկրի գիտելի է · զի ոչգիտեան մոյս նոր՝ յապաղ
ապրանքանեալ էր և կին աշխարհս և ոչանանի · ի թիզբրի
սրբոյ՝ զոչ երանանոյ՝ հնչեցուս սարեալ ուրեալ հարիրաս · բա-
ռանեանեալ · թիզ կին ունի երարդն անան թիզբրալ իցէ ի
կարմանս զոչս Հայոց · և գայսի ոչս սրբ է , զոր ի լոյս ա-
ռեալ յիշէ սանիսաս · գարեգ · Է · 4 · թիզբրանս սա գոյս կին

Հրէ յեռ տարեանց ազգայի Լերին Հայոց, զարմի խաչեցաւ
ի պատուհասն, գլ. ՃՂ. Եղեռ. ՌՈՀ.

Ի Վ. Հեղինեայ Թագուհւոյ Ինքն ոչ գիտայ. Եւ ի Վ.
Խրատ արիութենոցդ.

Կորնեանցին գ. Բ. 32. յեռ պատմելոյ զՀեղինեայ Թագուհւոյն՝ որ էր կին տրդատայ, թէ մեղ զկնի հուատալոյն ի քրիստոս զնացեալ յեմ՝ օգնական եղև կարողելոյ յաւետարանն, ՃՁ. յուսիս տասն. գ. զուսմ՝ զիրսն և յանեարս։ Որոյ մեր հասն տալ, թէ յանձնաց եւ այնոցիկ պատմեն զՀեղինեայ, ոչ զպատմն ինքն խորհեցին, այլ թէ՝ յանեարս եւ յիշեն զոյն Հեղինեայ, բայց զպատմն տամենին, և առաջ ի խորհնարանն։ քանի նա ինքն յանեարս ի գիրս նախնեաց։ Բ. գլ. 1. 3. և 4. ոչ և ի գիրս պատերազմաց։ Ը. 2. 6. և 8. զՀեղինեայ Հաւատոյ լինել Թագուհի ոչ իարաքնոյ։ Ցի միոյ մասին ասացեալսն։ և ասէ զնոսանէ, թէ գասցաւ ի կրօնս հրէից։ և գնաց յեմ երկիրս պատանել զայ ի տունարն։ և մնաց։ զանել զանձ։ և։ ոչ օգնական եղև ազգատոց ի ազգն։ և։ նոքա քան զայն յաւելան գրել երկրագործաւորքանութ։ թէ։ որպէս արդի նորին Հեղինեայ ի զարգ. մնուն՝ այր Հանուսա։ և գտարտրեալ ՝ամ բարեկարգաւորեալ զարձու ի կրօնս հրէից։ և թեզիասնցաւ։ որ և։ ասէ բազմ՝ ինչս առաքեաց։ աւ կարգաւորեալն։ յեմ։ և։ զի գորդ մի ծիկակեց էր այն խարդ մերաւն։ տարարա։ զբեմ գարձս տրգարու։ այլև այլ Հանդ։ մանաք նուա ընծայի։ ՃՁ. զՀասատաել նորա զարգաչս ի թիրամ սրտրեց։ սրոյ մի տսի։ ես նոնս պատաչեա զերկիրն մծնոյ։ զոր առեալ էր ի Հայոց։ և թէ Հայրն խղդալ ուզեալ էր որդւոյ իւրում՝ զպատանն կուռն։ սր են տսի մասունք նոցանն ասացանին մինչև ցայսօր։ և այլ ևս բանք։ Եւ ի վերոյ յաւելա։ թէ խղդ և Հեղինէ Թագուհին պատանեալ ի վերման։ զարս ընկալ էր Հեղինեայ երեք տապարիզ զաք Հեռի յեմ։

Ի՛, յլ գիտելի է, զի սրսմեանն խորհնացին, ի վկայսն քանից իւրոց գրել առանօր գրեալսա։ ապաս յայտնի ցուցանի, թէ ինքն ընթերցեալ էր զոյն պատմեալ յանեարսն։ և հաստատեալ էր զբանս նոր՝ զի բանս դիմանին հրեսիոց և զանարանոց։ և տեսեալ թէ յանեարսն բանք առ նոցն Հեղինեան Հայնն։ և ասեալն՝ թէ յանեարսն են։ չ առեալ ինչ ի նմանէ։ այլ միայն սպասաւոր ինչ է եղեալ։ թէ ոչամ վկայն և յոլսեսպս։ Ի՛ազգ ՝ի առելոյ որպասի։ Ի. 6. սր և զՀեղինեայ և զկարգայ առանց՝ լինել քրիստոնեայս։ սրսմեանն ինքն

յանկարծ հրեայ կը , յիւր կողմն ասնու չկենալն , նոյնպէս և զայրս ինչ աբգարու ասայ հաղորդայ · զարմանք և ի թագաւորն հրեից բազմազանութիւն զարուսանելոյ գրին ·

Իսկ եւանգելիոն կեռարացի , որ համառապէս ընթերցեալ էր զբարձրագոյն դրամանն նկարեալ և զբանս յանկարծոյն , նախ՝ ի վերնագրի · 12 · գլխոյն · Բ · գրոց · պարտ · ելեալ · կոչէ զՀեղինէ՝ թագուհի ասորեստանացւոց , որք են նկարագիրք , ոչ աւանդեն մանանոգիրքք · և յետ պատմելոյ ի նոյն գլուխ , թէ ոչ մեռանու եղև նա կարօտելոց յաւուրս ոսկանելոյ՝ թէ * Օ սա ։ ապիրաքենաց թագուհի ասեն լինել ՝ · որով յայտնի՝ թէ ոմանք , Ը որս և յանկարծոյ , այնպէս հաստատեցան , և ոչ թէ այնպէս էր ·

Զայս թէև այնպէս լինէր , սակայն ոչինչ մորթ էր ասել , թէ Հեղինէ էր թագուհի նաև այնչ մասին ապիրաքենաց , որ էր Ը իշխանուհի հայոց · զի սլինիսոս · գիրք · Բ · Լ · Ը · չն ապիրաքենայ զնոսն ՝ ի սամոսատայ Ը հայոց , Օ՝ որ ՝ ի ՝ ինքն բերն և կալանեցեալ · ՝ ի ՝ ինն · ՃԽԱ · Բ · 18 · և հաստատեալ , թէ * ապիրաքեն գաւառն ասորեստանի էր և երբեմն մասն հայաստանի ։ Լ՝ եթէ արդարև ոչն մասն ասորեստանի ցի՝ ապիրաքենաց գնոսն Ը մասին եղև երբեմն Ը իշխանուհի հայոց , զայս առաջիկ պարտ է իմանալ զԸ այնր ժամի , յորում՝ կինս դամի էր թագուհին Հեղինէ · որով և Հշմարիտ լինի ասել , թէ Հեղինէ կին աբգարու ոչ միայն էր թագուհի հայոց , այլև թագուհի ապիրաքենացւոց , զոնոսն բան մասին · Օ՝ այս մնրթ էր ասել նաև զուրարն՝ որ էր այր Հեղինեայ · · իսկ թէ՝ և նա ոչ միայն էր թագաւոր հայոց , այլև գաւառին ասորեստանացւոց ։

Ոստայն հնար էր ասարիսուել ՝ ի վերայ գրաճառաց յանկարծոյ · իբր զի եթէ զբանս նոր զարացեալն զկիսագոյ ապիրաքենայ՝ համաձայնացուք Ը բանս խորհրդոյն , զորս գրէ զաբգարէ Ներքին հայոց , զանանունք իւրեք · նոյն · թեպետև Ը պիտոյն հանդամանաց այլև այլ · Լ՝ եթէ զանունդ իսկոյ և քննեսցուք , ուստանեմք մերձաւոր ՝ ի նշանակութիւն անուանն արքարու · զի իսկոյ կամ իսկոյ նշանակէ յաղագուն ասագուն · որով հոլանայ Ը անուան աբգարու Ը ասագայրուն ։

Լ՝ դիմել , սակայն՝ որ ոչ ուրեք յիշէ զանուն աբգարու , զոր վերն իսկայ՝ թէ էր որդի մնուսեղայ · իսկ խորենացին՝ որ ոչ ուրեք յիշէ զանուն խրատոյ , գրի վերն աբգարու · Բ · 25 · Ը · թէ էր որդի արտաշայ · և ՝ ի գլ · 23 · ասէ , թէ * զարս ։ (Ը զարշամ) ունեալ յաղագոյ կրտսերին մնուսեղայոյ (կամ ։ մնուսեղոյ) , ըստ յոյլոց սովորութեանց՝ կրկին ունելոյ սան-

։ ունեալ ։

սեմանն։ Որովհետև երևի, թե իրաւդ և աթգար ու մի ոմն հայ-
ին։ և կամ գուցէ երկոքին թառաց։ և ես անուն մեր։ մին
իբր յաւուրս անուն, և միոն իբր մուկանուն։ զի թերևս
յաւուրս անուն աթգարու իրաւդ էր՝ կամ ի Հայոց ազգէ։ և
մանուանեան աթգար։ զի աւագ էր։

Զայլ՝ ի վերայ ալեր. ՝ամի զանազանութեան խոսելոյ պարտ է ա-
սել։ թե իրաւդ և աթգար այլևայլ անձինք են՝ մեռ ժամա-
նակաւ։ զորս և տակիտոս յիշէ որպէս։ Գրէգ։ գ։ 22։
և 14։ Զի տակիտոս յամենայն որ Ժիկակիին էր իրաւդոյ։ ի
ըստ գրելոյ՝ (ոչ առանցք) խառնեալ է զպարծս և զպարկ-
ուսութիւն անձին աթգարու՝ որ էր փոքր ի յոչ։ Ել զարծս ի-
զաւդոյ՝ որ էր յաւուրս սանասարկայ։ և որ յաւուրս էր աթ-
գարու՝ առնեալ է իրաւդայ։ որոյ յանդրդ տակ լինել զմոռ-
վաղ զերեկոյ եղբայր նի։ զոր և յիշէ Ժիկակիին տակիտոս։
Գրէգ։ գ։ 1։ և 14։

Ի՝ վերայ հաղորդին մեղանոյ։

Ապա ոմն մեղանոյ քաղաքին գիտելի է։ զի սմանք սասուգաբա-
նելով զանունդ մեղրին՝ իբր թե մեղոյ մեղ։ Հասնորին՝ թե՝ ի՝
ժամանակս սանասարկայ հայոց սկսեալ ասելոյ՝ ի կանգնել նի զար-
ձան իբր գլամ մի մեղակէ՝ ի ձեռին։ Զի սակայն սրուագրին չին
գտանիլ յայսմանէ յուցանեն։ թե յաւուրսմէ իսկ մեղրին կո-
չիր այն քաղաք։ և յանունդ եւս սանասարկայ զաս
պաւուագրեալ։ և ՝ի զլինիսոն։ Ղ։ 13։ և ՝ի յանեղասի։ Դան։
է։ 3։ և ՝ի ոգլաց։ Լիսկ զայն։ զի՝ ի պատմի խորենացւոյն։
թե յարամ քաղ ի իցի թագրեալ։ վասարդան՝ դնե զանուն
լինել ի մեղրին։ և զայս առնու՝ ի մոգիքատոյ։ որ էր յա-
ւուրս նարին վասարդակայ։ և ի՝ թե մարիբաս էր գլեալ
պատոյ մեղրին։ այլ՝ եղեալ էր զայլ բան։ ծանուցանելոյ
զայն խորենացին։

Դիտելի է եւս։ զի ոմանք յաստուածին պատմչաց ցուցանեն
զքաղաքն մեղրոյ լինել քաղաք պարսից։ զոր նոքա նիսիբին
կոչեն։ և ասեն՝ թե անկեալ էր այն երբեմն՝ ի ձեռս հռոմ-
մայեցւոց։ և այս մնոյն՝ ի ձեռս սանասարկայ և անդր եւս։
իսկ յամենայն։ Դան։ է։ 3։ Հասնորի։ թե յառաջն էր՝ ի
ձեռս հայոց։ և ապա անկաւ՝ ի ձեռս պարսից։ և նոքա ասե-
նասն իրաւդայ թագաւորին ոսկեաքենոց (զորմէ յիշեցաք՝ ի
նախընթերս ծանօթութեան)։ Իսկ գրեալս։ Գէ։ 7։ ասէ։
թե յաւուրսդայնս էր ընդ իշխանութեամբ հայոց։ և ապա յա-
ւուրս միհրդատայ անկաւ՝ ի ձեռս հռոմայեցւոց։ և զնոսա
պատճառ ասելոյն։ միհրդատա ասէ՝ ի փեռապանայ իւրում՝

(Յ։ ամ։ (3)

յիմէրս առեալ ելք պայն 'ի անդրանայ ։ Խոկ հաւատացեալք պատերազմիս մեզ. մինչդեռ ասէին զայն 'ի ձեռաց նոր ։ Ի՛ սկսանի Ա՛ թե մի՞ թերեն քաղաքն թեպիտ և քաջագոյն սեպիս. 'ի ձեռս ըստանց ։ քայց յաւուրս սանասարկեալ էր 'ի ձեռս նոր ։ և սլ թե 'ի ձեռս հաւատացեալց կամ պարսից ։ զի ոչ յայտնապէս անհնին է քան ասացի. միայն թեպիտ սկսանաւեն զերբանեալ ։ յորմէ քեզի խարեցուցին ։ Ի՛ արեան է և ասել՝ թե գաւազ այն ոչ ելք քաղաքն էրն ։

Զ։ Եր ալլեսոն Թիրոն պարսից ոչ Նոքան յեր ապրարի. Զնեն 'ի գարեն Վրացեն ։

Ի՛ յաջորդութեանէ Թիրոնն պարսից՝ որք նասան զինի սարչաբի ։ քանզի ինչ գասանեմք ։ զարս գրեանարեն ։ մինեալ 'ի կամիսն միաբանել զանոս սարսարին մասանեսագրոց Ը քանս խարեանալ ։ սա որոց Ծոնսիանէ գրեալն է ։ զի խարեանացին յրեանացս պատանեալ թե իս ոչ դիտ։ միայն առաջի առնել ։ թե մեզ արդեաց յարելս ինքն ալլանանեալ 'ի Թիրոնէ պարսից ։ ի՛ ասեալ է անասանել ։ երկիրարդ գիրս նոր ։ գլ ։ ԺԵ ։ Ի՛ սոյց թե արիւնք Թիրոնաց ։ և այլ ամենք ոմն ինչ յասարս խառնեալեն և պատերազմայ՝ ելք ելեն 'ի ՄԷ պարսից և հաւանեալեցոց ։ զանցանեն զոչ թե ինչ ոչ առնեն ։ զի ոչ եղեն նոքա կամք զիշխանաւ պատանեալն պարսից առաջի դնել ։ Ի՛ այլ ինչ հարն ելեալ մեզ յիրել 'ի պատանեալն մերում գրեցեալ ինչ ոչոց Թիրոնց ։ որք կապանեալ են Ը գարձոց Խաղաղարանացն մերոց ։ կոչեսար համարեմք հաւատառանի ծանուցանել ասա ։ թե սոքա են այնք՝ զորս ինչ գանց առնեն խարեանցին ։ և զինարդ ։

Ի՛ որ՝ խարեանցին յեր դնելոց Թիրոնի արշաբի սան ։ խդ. զինի նոր գնի՝ թե նասաւ երից որդի նարին ասացեալ ելք. բայր պարտեանց ։ խոկ 'ի գիրս ծանկանց հաւատացեալցս՝ ոչ ելեն գանց պարսից ։ և 'ի գիրս յոսանապան՝ որ մերձաւորն էր ծանս ։ յետ արշաբի զոր նոր ինքն գրասան ։ դնի և այլ Թիրոնն մնան ։ և սոքա ասացին ։ զոր նոր արասանեն ։ Ի՛ չ ոչ պատանեն նոր ։ յետ մահանս արշաբի էրոն սանարեցաւ մնան 'ի հաւանեալ (ոչ 'ի դասանարն էր) ։ ելեալ Թիրոն 'ի պարս ։ այլ ինչ չինեն. Թիրոն եղեն 'ի մէջ Թիրոնէ պարսից 'ի մի նարին մնանայ. մինչև հասն յետոյ մերեցին գիս արդեաց արշաբի ։ և խարեանցին սկսան խառնել մեզ Թիրոնէ ։ զոր հաւանեալ հայտեցեալ արդեաց ։ Ի՛ չ խարեանցին զայս մնան ելրն զանոնք արասայ Թագաս 'ի կարգի Թիրոնն պարսից ։ և յետ մահ.

արշաւիղ ունէ գործուածէ։

Եւ զբանն է գիտել և զայս, զի խորհուածին հաճառասուն
աչագոռ յորմ անմիջապէս զնեի մնացեան արշաւիղ, թէ
'ի ծագել ոսոր խառնուն' գնոց արգոյ։ խաղալ զին։ բայց
ապուռ ոչ հաճարի խորհուածին, թէ ծանի լիել ոչ կանց 'ի վի-
ճի։ քանզի երեի թէ ասելի քան զեօթն ամ։ ուեհաց ոչն
շինեցանի' 'ի վերին ումոյ օգոստոց կոյսեր մինչև յո-
ռաջին ամն տիւերեաց։ ուստի և նոյ ինքն խորհուածին ա-
ռոյ։ թէ հաւեալ ուրգարու 'ի պարս' եղիս արդեն թա-
գաւորեալ զարուաշէս։ զորդ և զամն թագաւորեն հոչակ 'ի
մոհենանի հայ։ նոր արշաւիղ ասեն։ զի։ ոչ եղաք և մեք։
Լ։ զլանի' թագելս խորհուածին։ Է։ 26։ պատմի զգրծուինչ
ոստուրի և. զամն նոր յեա մահուն զգուեալ, և յաւուրս
տիւերեաց, բայց հաստատեցեալ յաւագ զնեն զամն արշաւիղ։
և ուրեն, թէ լուեալ զգեալ զամն նոր' առաքեաց զվա-
ղան, ոչ։ զբա երկար լինի քնեալ։ բայց այսպիսի լիսեալ
թեր բանիկ թերեա յայնմանն ծագին, զի 'ի վերին երկաւ
ոսն ոստուեալ' աիկեր կարգեալ էր գահանից նոին։

Դրնի' խորհուածին։ Է։ 66։ յետ մահուն ոսուրչաի արտա-
ան կոչեցելոց գնեն ամենիքապիս զրոնեն։ բայց պատուիք
հաստատեցեալ յանդան և զայլ թագեալ 'ի ամի խառնիքեն,
զի են խուսարդ 'ի գաւարդ' և ոչիսոս։ ոչ։ և ապա վաղա-
գեաւ, զի զվարդեցեալ' զոր խարենացին գարեն կալ։ ուստի
և. մեք երկա ամանամբ կոչեցաք զնա։ Եւ թեպեա խարն-
հային մա պերոցոյ ուսի, թէ վաղեգնոս կոչի 'Իյունոց,
բայց այդ ոչ հոչակաւոր ոչում. զի երկարին եւ այնպես կա-
լին 'ի գիրս յանոց. զի ապա նաև վարսոյ նշանագրեալ զոգ-
գեւ զի զի վաղեգեւա կոչի ուս նոր։

Ալ ոչ ոչ գարեն գարեն վաղեգեաց խարենացին։ Է։ 66։ ասէ թա-
գաւորել ամ։ Ը։ յորոյ ուրեն ամի գնեն թագել մերոյս
երանդոյ։ զանց պարեալ գաստ ամոր' յոր եկաց նա
ինքն գարեն յաւուրս շինեալն։ ոչ յայսոսի ասաանի 'ի
պատանեալն երկաց մանակիս մասունարոյ' տասիսոսի և
յանանալ։ որոնք և տամ թագրեալն նոր զի ամ հաշուին։
Է։ և զի ոչոմ' նաև թագելն մերոյս երանանալ լինի 'ի
ժամանալոյ ամի գարեն։ զոր խորհուածին։ Է։ 34։ ոչ տասն-
ոչ' գնեն յանդարդ ամի նոր։ Լոյնել և թագրեն մերոյս ա-
ասանի լինի յերեսունեւերկ ամի նորին գարեն։ զոր խա-
ռենացին։ Է։ 44։ գնեն 'Իքսանեւինանարդ ամի նոր։

Գ. Վասն քանզի նշ մարդասիրաց յոլովք յանիրաւոցն Թիւրքացն հայոց։

Գ. Ա (1)

Որպէս յայտ է յասացելոցս 'ի Ֆանար'. ծե. (1). երես. 563. եւ. դայ միանգամ սուանալն երեքին պատմիչքն հաւանութեանց ժամակիցք 'ի վր Թիւրաց մերոց մինչև ցտիրեալ արշաւանքն պատերազմ ի բանաւորայ, զգուշութիւն քանեալ մեր' եղեալ զոյնս 'ի պատմութիւն. իսկ որ մինչ գրին յետ ամրիթայ 'ի պատմութիւնս հաւանութեանց, որոյ հետև. սբ սանդրն 'ի ժամակից և 'ի հաւատարիմ անձանց, և չի անարաշ ինն են, և ներհակ ևս երանեն հարազատս պատմութեան Թիւրացի հայոց, թողեալք

'ի բաց իրրև զանատոցս և զանարեալս։

Լակ որդի մատենագիրքս ոմանք կամելով յօրինել զկարգ յաջորդաւոր Թիւրացն հայոց յետ ամրիթայ, առանց ուշելոյ զատելութեան պատմութեանց ազգին' յօգնալ միայն 'ի մեացուածս գրեանց օտարաց, 'ի նոցունց հնարին կանոնել զինուածս զոր խորհին, յորս առաւել դասս յանհանեն վայրանս, զոր յիշեցաք 'ի Ֆանար". ե. (1). երես. 546. վ', ոմանք սա բացատրեն, զնոսա լեալ 'ի պատմութիւնս պարթեւաց, և տեսեալ 'ի նոսանէն բազում ինչ վերաբերեալ առ հայս, յորդորեալ խոսիլ ասացք ինչ և 'ի վրն կարգի Թիւրացն հայոց. հատոր. ա. է. երես. 398. մինչև 'ի 405. և նախ 'ի խնդիր լեալ' թէ սա՝ տի ծագ եալ եղեալ ոչ ոչ Թիւրաւեն, զչիոն բանից իւրոց գնեն ոնոր, ասի ոչ դայ սեզի հիման. զոր հաստատեն, թէ նախ արտաքսեալ կուսակալ' (զոր եղաք 'ի պատմութիւն. է. 1. երես. 204.) կանգնեալ զԹիւրաւեն հայոց. և յետ ելեալ ասեն Թիւրեցին և այլք ոչ ասեալ յորիս։ Լոյս կարգեալ բանից վերոյ ասեալ են այս։

„ Լ'բարաշիան կուսակալ մեծին հայոց յաւուրս անուանեալի
„ մեծի ուրայրն ասորեստանեցոց վասանեցոյ, և զայն
„ Թիւրաւեն' անկանեալս ինքեան և բնակեալ իւրոց. այլ
„ յանտիպասն ելիցեալ 'ի պարսուեն մատնեալ' ձերբակալ
„ կալ ելն, և ելաւ 'ի դիտաղ։

„ Լարաւազգ սրի արտաքսեալ յանդգնեալ հոր իւրում
„ 'ի Թիւրաւեն տէն հայոց. սա Ընդեմ ելեալ պատերազմեալ
„ սրշակայ մեծի մեռանելոյ. (Լոյս ասա' ուր պայտ էր դնել զանկիցն Թիւրաւեն հայոց յայլոց ազգաց
կանեալս 'ի մարդարակայ' ի պատմութիւն ակնարանս մինչ
մն մարիրասայ, սա ինքն պարտաս չանեալ բնաւ ծանոթութիւնն գտանեն. Համարի' Թէ յայլոց այսոցիկ կուսակալաց ուրեկան Թիւրքը հայոց յայնմ ժամի. մեզ և շա-

„ բայա-

բայարեր պիտուրդ նոցա պատիւ),
,, Զիարան որդի արաբաւազդոյ յետ մահուս հօր իւրոյ ամ-
,, ենայ թագաւորեաց հայոց . և նեղեալ մեծաբեր 'ի պարթևաց՝
,, եռանդ պատանեդ զորի իւր զտիզբան զիւ հաշտութիւն ,
,, Զիարան որդի ամրամայ՝ որ 'ի պատանդի եր առ պար-
,, թևս , 'ի մեծին արշակայ մինչդատայ կարգեցաւ 'ի թա-
,, գաւորութիւն հայոց , և զարձակեաց զայն մեծամեծ ։ եւ
,, և զիարբն հայք . և սատանա արքայ սրքայիոց ։
,, Գրատաւազդ որդի ամրամայ յաջորդեաց հօրն 'ի թա-
,, գաւորութիւն . սա նենգութիւն մերբոսիոյ եղև . 'ի մարիսան
,, անառնիներայ հուսարեան ։ և յետ այլ գերին տարեալ եղև
,, յաղթանակաւ յաղերսանդրիոյ ։ Զգլուխ որա հատեալ
,, կիլիսորատիայ , յետեայ առ թագին մեծայ առ 'ի յոգնակա-
,, նութիւն իւր ձգեալ գնա ։

Յետ զայսոսիկ դնելոյ՝ կարգաւ թանչ փոլանա զոյնասիկ թագաւ , զի նատան 'ի տան վերին հայոց . զարդ և մեք ե-զաք 'ի պատմութիւնս ։ հին տաճարաց , և համարի թի նոքին եին հայոցաւ թագաւորք բանդակ ։ հին հայոցաս-նեայց . և հաստատեալ մինչև 'ի թագաւորն տիրիթատ որդի-կուանայ՝ առաջ սկսանի որդւոց յարդիս յաջորդեցուցանել զա-թագաւ հայոց՝ մինչև ցայսաւիր վերջին , ասեն ։

* Լրտեսարեն (կամ աշխարհաբար) ասացեալն՝ որդի կամ թոռն
,, աիրիթայ՝ յետ նորա թագաւորեալ 'ի վերայ հին հայոց ։ զաւ 'ի
,, յոց վանեալ խոտրոյ ալբայ պարթևաց , զի կորուսցեալ 'ի
,, վերայ հայոց զինուն իւր զիարթամիսիր ։ (Զայս խոտրոյ՝
զոր սա թագաւորս պարթևաց դնեն , մանաւանդ ամենեքեան ինք-
քեանք թագաւոր հայոց)։
,, Զիարթամիսիր որդի ասկուրայ արքայի պարթևաց , 'ի մե-
,, ռանդ հրոն՝ 'ի ձեռն խոտրոյ ալբայի պարթևաց վանեալ
,, զեքանչարեալ՝ կարգեցաւ թագաւոր հայոց , այլ 'ի ձեռն
,, որայիանոսի կայսերի մեկոյաւ 'ի թագաւորեն ։ Զայս-
,, ատն յաւուրս արայիանոսի ոնեալ 'ի թիւն դաւառաց
,, հռոմիոցոնոյ որոնք ։ այլ թեկ ոչ ոչ յանուն եկայ ոնդ
,, ինչան ('ի կոզմանե հռոմիոցեաց) , զի յայտ ։
,, Զիարթամոսրատ՝ սպիտ Երևի որդի եքսեդարայ ։ սա 'ի
,, արայիանոս կայսերի կորզեցաւ թագ պարթևաց ։ և ա-
,, զար մերժեալ 'ի նորանց՝ նաև յաջորդեցաւ կայսերն ։ Զոյ-
,, ռեանի թագաւորեն հայոց ։
,, Լիսանեանդիս որդի զիարթամազարայ՝ յաջորդեաց հրոն
,, 'ի թագաւորեն հայոց ։ որում եղ թագ անառնիներս պիտ-
,, կայոր , ոչ ուսանիցի (մանուկաբար թագ) 'ի գրատոյ ։
,, Այսեանս որդի ասեանեանգայ նստեալ 'ի հայրենի աթոռ-

„ Թագաւորութեան Հայոց՝ ընկեցաւ 'ի Ձեռն վաղդեանց երկ-
„ բորդի (յն սիրոյն) որոյ ոչն պարթևաց · և ոչոր 'ի բրա-
„ կիսա վերոյ կացանէ վերոյին Հոստատեցաւ յիշխանութեան
„ իւրում · ոչ քաջութեամբ 'ի ստրատեայ նորին կացուցեր ·
„ Անասուրակ սրայն կարծի՝ որպի սոյնմեայ · այլ ոչ ոչ ոչ
„ Թիւրութեան Հայոց յաւուրս կոմարոյ կացեր ·
„ Զաղկեն (այն է վարչաշ) որպի սանուարկոյ · 'ի Ամիրն՝
„ յորում առին Հաղվանեցիք զՇն Ծոփաց 'ի պատանեաւ խա-
„ զաղութեան · յիրոն կապաս զնոսայեալ Ցս Հոյոց Հաւանաս-
„ թեամբ մերոյնոսի սեներոյ կացեր · Զ սուն յետոյ 'ոնն-
„ գաբեր 'ի կապանաւորէ անառնիրաս կուսակալաս կոյսը ·
„ և եղ 'ի բանտի · սար և Հիւանդացեալ մեռաւ ·
„ Տրդատ որպի վաղդեանց ընկարաս զՇապ 'ի Ամիրն կայ-
„ սերբ · և ոչիրանց խաղաղասութեան Հայոց՝ յետ վախճանելոյ
„ Հայն իւրոյ 'ի բանտի ·
„ Ապրանք եղբարս արքաւունոյ վերոյնոյ որոյոն արքունեաց
„ կացաւաս 'ի Ենն Թագ · Ցին · Հոյոց յուռաքնեամ ասի կոյ-
„ սերբեն սեներոյ ոգեքանարդոսի · քաղաքին Ջրգեմ · և կոյ
„ արտաշիր (սատանան) „ որ վերոյոյր Նարա զրկեալ էր 'ի
„ Թագաւորութենէ և 'ի կենաց · և եղն քարեկամ Հաւա-
„ մայեցոյ ·
„ Գրատաւոյ · հոմ արտասարդեաս (գուրդ · տոլն · իմանայ
„ զարտաւոյ · ռանդակարդի զարդարտեան · Հոյոց) · յաղոր-
„ դեաց 'ի Թագրութեան · Հոր · իւրոյ արտակոյ · ոչ ոչ արանդեն
„ Հաւատարիմ եղեալ տուն Հասանեանցիս · Ջոյն Ձեռն Եռ · յաղ-
„ Հոյ արքայի զարտից Ջրգեմ · վարդերիանոսի կոյսեր ·
„ Զարդ զարտաւոյոյ · զոյ անուն չէ մեզ յայտ · յաղոր-
„ դեաց · Հոր իւրում · և եղն մոներիմ քարեկամ Հաւանայ-
„ եցաց · Զաս ընկարաս զարիսանեանսկան · Հաւատաս յաւուրս
„ զիոկդեսիանոսի · և զանակաս եղև զորոյ · իւրոյնք զարդ-
„ բեոյ մաքսիմիանոսի ընդդեմ ներսեհի արքայի զարտից ·
„ Զ'ոյդ մաքսիմիանոս իրքեւ Ասասաւկոյսը · պատրաստ լարժեաց
„ ընդդեմ Հայոց · սրբ 'ի փայլ Հեմոյ բարեկամութիւն եմն ՇԸ
„ Հաւանցիկաց · Զաս որոյնեան զրիսանեայ եմն · Ենք · կա-
„ մելով բռնութիւն 'ի պարսն դիցազարանցանել զնն · ընդ-
„ բարեկամն Թշնամի՝ և զթշնամս բարեկամս արար ·
„ Տրդատ սրդի վերոյգրեալ անանուն Թագրի յաղորդեաց
„ զանտա հոր իւրոյ · յորում ժամանակի ոսխերոյն Հայոց
„ Թագաւ զորեն զրիսանեանութեան · և 'ասա ինքն եղև պաշ-
„ տանոյ դիր · և հրաշալիք · ինն յորդորալ ընկալաս զա-
„ Հաւատս ՇԸ սա մեծն կուսանդիանոսի ·
„ Զ'ոյսի յաղոր դեաց հոյն 'ի Թագրութեան Հայոց յաւուրս կա-

„ ատն,

,, ասանդեալ կոյսքը. այդպէս կոստանդինոսի մեծի. Ապա-
,, յարեկամ Հռոմիցեցւոց զոլով. հրապուրանօք դրսեանս
,, նուաճեան հրաւիրեալ՝ ի զարմից հիւսիսոյ, և մերձարեալ՝ ի
,, խրախճանս սեղանոյ՝ զրկեցան յաղոց, և ոչնչանի լցեալ
,, մինչ կոտորեալ՝ աղաղակեցան՝ ի քեզանն սկսեալոյ՝ ար և
,, ասանդեալ սրամտի մեռաւ.
,, Պարս (զի ի պարս) արքի այլ արշակայ. ոչ եկ սակաւ ա-
,, ղամբք յամուր պղնձեայս արտաքերից՝ ի ապարեալս մարն, և
,, գնաց առ կայսրն վալենս. և նա հրամանս ետ նմա պնդիլ
,, ի Թիւնեպիս ամրոցի ոստանի ուռնիոյ. և ապա սու-
,, սուսս ուռաւ յաչխարհն հայոց՝ ի ձեռն սերենեանց զրոց.
,, զարի առ ի ունել զինչուելն ազգին առ ծմի մի առանց
,, թագաւորական շքոյ. բայց զեռ սոյն էառ զթագ, սպանեալ
,, դուսաբ.
,, Ապրակ յաղորդեալ եղբօր. իւրոյ պապայ՝ ի Թիւրքեն հայ-
,, ոց. յետ մահուն շապհոյ արքայի պարսից. ոչ գաղն ե-
,, գեալ ընդ հռոմայեցւոց՝ վայելել՝ ի խաղաղութեն յաւուրս
,, հոշուեն թագաւորի ընդ պարսից. Լաւ՝ ի մեռանել իւ-
,, բոյ՝ ելեալ կոտակաւ զթիւրքն արքայս իւրոյ արշակայ
,, և սիպրոնայ.
,, Արշակ՝ ելեալ զարքի արշակայ նախարարացն. սա ջանալ
,, կատակաւ հայն զնաւագայն մասին հայոց սաներ. զինչա-
,, նաւելիսն. և եղբօր նորա սիպրանայ զիմակալ եր յա-
,, ռապատիկ մեծ մասն աշխարհին, ի վերայ եկեալ մեր յա-
,, կայրն հռոմայեցւոց. և ապանդ հնարել ընկենուլ զի-
,, ջայր իւր՝ ի թիւրքն. Լ՝ զի եթէ սիպրան եղբայրն ել
,, անձնատուր եղև պարսից հանդերձ թագաւորութեն, սա
,, յայնժամ յանձն առար զթիւրքն իւր ընդ սիրոյն փարս,
,, և եկաց առանձին.
,, Տիրան արքի՝ նախընթաց արշակայ. և եղբայր արշակայ
,, վերոյասացելոյ. նիստ ցեալ՝ ի կայսերին հռոմայեցւոց՝
,, անմնասուն եղև ազգին պարսից՝ թիւրքն հանգ եղեալ,
,, լու հանուրեալ սակաւան դեռոս վարել զարտաքն պար-
,, սից. զան հոշուեն ընդ հարազատին իւրոյ թիւրքն՝ ի
,, հայաստան բարի հաստատել. Լա զայս օրինակ առագիկ
,, անեռոց թիւրքն՝ ՀՈՒՆ հայոց. ընդ սեպհականն թա-
,, գաւորք՝ մինչև ցամ՝ ՇՈՒ ԻՐՔ. 412.

Լ՝ հն ապա ՇՈՒ բանք յուշանուս վերայնասոյ. զոր ուռանեալ
հա ՇՈՒանուկ հանդերձ բազամ մեծութեամբ՝ ի գունն
զնորոք թիւրքայ ՇՈՒ պարսից, զարոց. ոչնչ ՇՈՒ հատ յայսոսանկ
ՇՈՒ՝ Լ՝ թիւրքն զոր դրն՝ ՇՈՒանայ՝ վասն ազգս վերայ ա-
ՇՈՒ, բայց բանք սոյնոցիկ վերայից կամ յայլ ՇՈՒ հայոց, և

կիր ոմարոշ ինն գրոյցս են՝ սաեալ 'ի լոյս։ զոր եթէ աք ի
Հոգոյս սրատմնին Հոյոց Համարատեցի, ոմանք ինչ այլ
աչք տեսանեն՝ քան զոր իմացեալ է վիպասան։ Այս եթէ սա
ոյ իբր ինն 'ի մէջ յեռանոց Հմաստ Հռոմարեալ է 'ի տեղեկան
պարթևական պատմութենց, այսպէս գրէ, զի՞նչ պարտ է
ասել և զնոյն, որք առանց քննութեան գրեն զոր կամին։
Յետոյ ձանձրացեալ և մեր՝ յաւէտ պատուական դ-
հրատարակեան ասել բանից նոց ուրբայն, քան երկայնաբանեալ
մի սա մի 'ի լուծ մատուցանել քննութեան։ Զ այս ես յայն
ասկս ասատ յիշատակեցաք, զի ծանիցեն ընթերցողք թէ զինչ
գրեն արդի մատենագիրքն 'ի խոսել իւրեանց 'ի վրայ Հոյոց. ոչ
և 'ի զի ոչինչ արեւելեանց։

Գ. Գ. Ծամանոյի սէջ տաքիատանց։

Դամանոսի սէջ տաքիատանց թիւ ԿԷ. զ սրոշանի յայա-
նի, բայց զ կարգի պատմութեան զիարաց նոց զ որում ասանք
զի յայտնուրս։ օրագր. 27։ և սեպտեմբ. 19։ կատարուն
նոցին հանդերձ զինել յանի մեռ իբր։ 130։ Զ. ասկայն 'ի
զերս յաշխանաս. կենդանի ասանդի և պապանի ինչ։ * Զ.
„ պանանք սոմեանան (զ սաքիատանց), որք 'ի քո մերտ-
„ ցան... ...բեռ ասնոց բաղմաց (իբրև) ապոստաս թագաւորս
„ Հոյոց խոսրով յանուանեալ, և ոմանք անացաւ երկիրս Հայոց,
„ սարս քառասնեայ ամս. եկեալ յայանոց գրանն, և 'ի խրն-
„ գիր եղեալ գրով զկայսերն (սաքիատանց), և գտեալ զնս
„ 'ի թաքաստեան կուսեցեալ լերինն։ և Հարցեալ գրէ արարեալ
„ զնս վասն 'ի քո Հաւատոցն, սար 'ի վերայ երդեալ կատարն։
„ և լնատն ապա յանմիտեան յանուն սաքիատանի կենաս-
„ ցի սրբոցն սուկաւ անսանի ॥։ Զմին նման դնի և 'ի
Հառնանիս։

Զ՝այլ այս քանք երեսին տալեալք 'ի գրագրաց։ զի պատմիչն
լոտ սանդրեալ սարին լոկ յանմանու կենդանի սուքիատանին
Եղեն յատուր արատաբեան արդեսն սանատրեալ՝ ոչ ակերտեալ
ոսկեանց ազանիրատեցս սնի Թաւրեն։ զնարդ հնար կր նց
գեալ մինչև ոմանն խոսրովու հօր արդատայ։ զնն զի 'ի Ամ-
գաւարեալն արատաչեան մինչև ցայնժամ ունցին ամք։ 170։
Զ. կամ Թեթեւս սոյն այս արատաչեա խոսրով եւ կենդիր։ ըստ
սրամ մնալաղ ոնտիրքացն զնիդրն Հայոց՝ ու Ներսեր յայնմ
ժամանակի յատուրս տրդատիանասի կայսեր, խոսրովիրն։ Թեն-
սեան և պատմիչքդ յանոց Համարեն զնս Թիզ պարսից։ Զ.
կամ դուցէ այլք սմանք եղեն այս սաքիատանք, և այլք
ոմանք ազանիրաք ոսկեանց։ զոյգ լանելիք ինք գրել Հա-

ՀԱՍՏԵԱՆ ·

Ոչ ասելեալ լմնի 'ի Ճառընտիրս , թէ ասքիսանք եկին յա-
ւուրս ոմանց , և այլ ևս բազմ բանք , զորոյք չի հարկ եր-
կար գեղերել , զի անասայգ երևին ըստ ժամին , սեպ և ըստ ան-
ուանացն , զոր յայլեալ տեղիս այլեալ օրինակս գտին ։
Զոր գրեալ 'ի Ճառընտիրս , թէ մեծն Կարապետոս յեռ-
ամիսեալ զմարմնոյ սուրբոյնոյ ասացեալ էր ։ * Յետոյ
,, ժամին 'ի զօրանալ զՀոգին Հայոց , յարեալսցին նշխարք սո-
,, վիայեցն ։ այլ թէ մի սրոյ ժամի եցի ասացեալ զայդ , չի
,, յայտ ։ սակ յայտնաւորեալն յայլ իմն միտս տարածել այս բան՝
զնի ապակ · ՀԵՂԻՆ · 27 · * Զ՝ Ագաթանգեղոսն մի թիւրեն կա-
,, սանգիտոս , թէ 'ի վերջին ժամս 'ի զօրանալ ազգին Հայ-
,, ոց , ոչ ասեալ 'ի կատարածն՝ յարմանեալին նշխարք սրոց քո-
,, ջին սուրբոյնոյ , և յայնմամ նորագտեցի զՀայաստանեայն
,, Հայոց յարժանաւոր ցնծալն սրոյն գրիգորի , և թիւրեալ
,, յապրեն արշակունեաց , և շինեցի վիրապն ՀՀ քարեղոյ ։

,, ՍՈՒՐԲ ՍՐՅՈՆ ։

Զ՝այս բան ասեալ 'ի յայտնաւորն յարկանին իմեալ թղթոյ
պաշտոն · ուր գրի այսպէս · * Զ՝ամ է ինձ պատուհան
,, գալ 'ի աեսիլս և 'ի յայտնութիւն , զոր եցոյց ինձ Տէր · զի յետ
,, բազմ ամաց իշխանքն Հայոց տարագրեն զտունն տրդատայ ։
,, և ինքեանք տարագրին 'ի Հայաստանեաց իւրեանց , և ան-
,, կանին զչծոյ ծնունդն սկզբոյց զամս յետն ։ Զ՝ոչ՝ և
,, ոչ դիտիցին յայնմ ժամանակին , զի ասատարանս տատա-
,, պի ապրին և ՀՀ Հայոց վերին 'ի երս ոգւոյ իւրեանց · սրոյ
,, փրկութեան 'ի ՀՀն Հոգւոյն , և սքանչանալ յայդ տեսեալ
,, իմեալ ։ Բայց այս եղիցի 'ի ժամս յետնոս , յորժամ յայտ-
,, նեսցին նշխարք սրոց սուրբոյնոյ քոյին · զորս էս ամ-
,, փոփեցի առաջնորդութեամբ հրեշտակի ՀՀս 'ի քարգրեանգ
,, գաւառի ։

Զ՝ակ թէ ընդ ընդ կոչին սուրբոյնանք , սմանք տան զայս
սրատնաւ , զի ասեն , թէ իրսն գնացի քաջ կոչին ՀՀ 'ի ին-
բիս , կամ թէ ՀՀ յովհաննու կամ ՀՀ ՀՀ ՀՀ՝ սրոյ՝ գիտալ
ծածկեցան մարմնոյ ՀՀ իրսն գտանին , կամ զի տեղին այն
կոչեալ քոյ · ՀՀ սրոյ այլազգեան գասխ կոչի քաջ գաղ ·
և կամ թեպէս վերարանք սրոյսոնոնեալ ՀՀ առաջնոյ վանքի
հայանեալ սուրբոյ , իբր թէ քաջիս կամ քուշ գոյեցեալ ի-
նին քոյ · սրոյ մի փոքր ասելոց սուրբոյնոյ , եղեալ ի քու-
սանոյ կամ քաջեանոյ · այլ և չեսան սուրբ՝ կամ՝ անուանեալ
քաջ կամ քաջ ։

Լ · Վասն պատերազմի Հայոց ընդ Փոքր Մարքայոց ·
Եղեալ պատմութեան ·

Խորենացին · Է · 52 · զպատերազմիս որոց ասացեալն է Հա-
մարն մինչ յաւուրս Գրամատիանոսի · և յաւելուս ի Հաստատա-
թիւն այսր · թէ « զոյս կամարս երբեմն յատակեցն · զս-
« մեռ զմն ասեն եկեալ · զոր ի նա ինքն կոչեն գրամատիա-
« նոս · ոչ ինքին նիկալ այսր · այլ Վերման նորա և ըզ-
« զարս ոչուրգանելոյ յանուն նորա կոչեն » · Զայս յայս-
քան խորհուրդս ինքն ի նոսանեալ են յոլով ոչ ինչ ոչ ոչ-
բանք · և մինչ զնոսին ասացեալսն՝ եղեալ ի Գրամատիանոս ·
զոր ի Քէրեմ · զի յաւուրս Գրամատիանոսի վերուստ ասացեալ
ոչոչք ելին արդեր ուրուրեան · ոչ և յոլովք ցուցանեն Եւսեբ-
բիոս ի նորին իսկ խորհուրդս զի · 88 · Զի զի ոչ նա դրեն · ասացեալ
նոսաս ի նոսն ընդ ասի ծնեալ ոչ ինքն · և թագաւոր ասի ·
Լէ · և անասուրուն (առանձին) ասն · Շ · և երամանդ ասն · Ն ·
ուրամ յաջորդեաց ուրուրեան · Ի՛ դրդ՝ այդ ասն ի մի զուսա-
գրեալ՝ հաստատեն զամ ասն · 87 · կամ 88 · այն ի սեթ ինքն ·
Գրամատիանոսի կոչեալ · և ոչ ոչինչ ասի ինքն Գրամատիանոսն ասա-
ցեալ · և զի խորհեցան գնեն · թէ յետ Գրամատիանոսն ասացեալ
ծնան նոսն ուրդեր ի ասիանոյ թագաւորեան · ոչ ասի ուր-
դեր ուրուրեան մինչև ի մահն Գրամատիանոսի · մինչ նոր վե-
ցասունս և նոր եօթնասունս ասելոյ · զի Գրամատիանոս մեռաւ
յամի ասն · 96 · Լ · Եթէ ոչ ասիցեն ի զիարդ ասա մարքն կոչ
ասացեալ ասելոյ իբրև զոչ ասաւաք ի մարս ելանել ընդդեմ
զորոց ոչ ամ Գրամատիանոսի · Լուծանի ասելոյ · թէ ոչ յաւուրս
Գրամատիանոսի · այլ յաւուրս ոչ ասիանոսի ելև ասն մարս ·
Լսեալ քանզի ելաւան զոչ ասարս ոչ հայն ի կոչեն ի կոչեն զամ-
ասիանոս · այլ ի կարգաւոր զամասիս ի ասիրական ասելոյն
կոչեալ · որ և ինքն ասանանիս կոչեալս զամասիս ասելոյն · յա-
ւուրս ասիրեալ · Լ · Եթէ զաւեցն զոչ ասաւաք՝ որ ելին ի հայս
յաւուրս ասոչիանոսի · կոչեցեալ ինչ զամասիս · որոյ ի հա-
լանասիան ինանն՝ ասանանս ել ասոչիանոս ի մարս · որոյն
ասանալն և նա ինքն խորհեցին · Է · 52 ·

Զայն ի մի յոչանանն ասոչիանոսի ի հայս և ի խորոս ·
ասն զինչ գրեն ասարն ասասին յանհանեն · ոչ և մասոյ
անասիանոցն · գիս · Ժ · ասաեալ ի մասոնասրանն զանանեն
և յարրիանոսոյ · * Յաւուրս ասոչիանոսի կոչեալ զինն շարժեր
« ասե ընդդեմ հնասիանեցոց ասրոյն ասասին մասոնասեն՝
« ոչ ասաւ ասրեն և · Եղասոյր ընդդեմն հայոց խորասոյ (ի ասա-

,, տալեմ). և զգոյշ ծանեալ վասն սիրելոյ հանգիստ որբեմն ան-
,, նարկաւ՝ պարգևամ քաղաքս և զգուշանալ տարատակեալ ա-
,, ռաջ հարկանելոյ և ազգաց վարեր։ Յետ այնմանէ յաւարի տա-
,, նելոյ և զանազան եղբարացեալ, յանձն ոչ առնուին գլուխս
,, անկանելոյ յերիվարին։ և յարաշալոյ խորհրդակալ՝ զարհուն
,, վախճանեալ։ և ի մոռանալ անդ փոխանակ իւր կարգեր զ ը-
,, ուանարակ։ Հրամայեաց նմա ի թագաւորաւորեալ մեղեցու և
,, նու Եդեմ հրամայեցաց։ Եկ թագաւորն հայոց խորհուրդ
,, լուծեալ գնեռանալ նոցաւ իւրոյ մի վրդովեաց։ զոր բեր
,, առեալ ի ձեռս արքայ իւրոյ փոխեմեռաւորաց (գա-
,, ցի կամի ասել արտաքոյդոյ)։ տաարեր յոգնոն եղբարս
,, արդարդ իւրոյ սուտարկեալ արքային պարսից։
,, Օ այլ լսեալ դիցազնին արքայանոն՝ խակ. իսկ զոր-
,, ժարդ յիներ լուսանեալ յոյժ՝ բարկրեալ սինդիտարին։ և
,, երեալ ի հրամայ՝ լաւ առներ խաղալ։ Եկեալ պարսից ի
,, պատերազմ յերկաստանեկորդ ասի կարեալ իւրոյ։ և
,, հասաներ ի կողմանս արեւելից հրաշ ի սեալ կեալ տարա-
,, ւաց։ Ոչ այն աւարան ամենայն թշնամոնի ի մեջ սահմանաց-
,, կոյ արքային պարսից։ և հրամայեցաց նոր վարանել
,, մեծաստաց որոյ թագերին հայոց։ Օ այն իրրև պիտաց
,, արքայնեաւ, զանարանաւ, ամենի իւր։ և պատրաստ առա-
,, ջեալ սա փոգաթեմեռաւոյ՝ ամենայն գնա յինեն։ և խոս-
,, տացաւ նմա գնալ արքայի։ եկեալ ընդ ինքեանս նոր գլուխ
,, իւր ընդ սահմանակ։ Ոչ նոր հաստատեալ ազգն՝ հարամեալ ազգն
,, հանդերձ գիշերապահաց լիներ առ արքայնոն։
,, Ոչ այս նիրականալեալ նոր դիմեաց արքայնոնս ընդդէմ սա-
,, ռաարկոյ ուղղելոյ զարից։ և ի մնալ մոլորեալ՝ խորհա-
,, կեցան տարբերեալ։ և սահմանալ ի փախչաւ գարձաւ, և
,, ձերբակալ նոցա և տարան։ Ոչ ասա արքայնոնս բան
,, խուսանան հարամ կացոյց թագաւոր ի վրայ զարանց զիպարեալ։
,, մնաբաս զարդ խորհրդակալ թագաւորին հայոց։ և հանգանակ
,, ցան նոցա պարսիկք։ Ոչ սարանեալ ի խաղն ի խաղն
,, ինեալ, զոր գժանալին և համանանկացանել ի պատերազմ
հայոց։ և դիմեալն եւ ի ասել ի գրեալոյ։

Եկ դիմեալ կասելոս հին պատմիչ, որ իւր հարիւր ամաց յե-
ալ է քան զարքայնոնս։ գրէ։ Ի ԹԷ։ գլուխ։ (զոր ի մեջ
աբեր բարեկրեալս յերեր։ 553։ Գրեալ ի 557։) ասեալ։ * Պա-
,, տերազմ, որոյ արքայնոնս ի վրայ հայոց և պարսկաց,
,, պատահեալ ի Թիգրան հայոց ոչ իրրեմ, այլ ի Թիգրան
,, պարսից ընկալեալ էր զթագ։ և ասիցին նոր յուսալ ի
,, փառաբերեալ մեռելոս յայս գործ։ Ոչ՝ իրրև եհաս
,, արքայնոնս ի սահմանս թշնամեաց իւրոց Ը տարի ամ ծով,

,, հոգեւորապէս գուսանաց և ձիգելոյ զամբ ընծայելոյ ի աստուծոյ
,, եղեն նմա ։ և մատուցին առաջի նոցա երիվարս մի հրահան-
,, գեալ, որ 'ի գուռն ինքեալ խոնարհեցոյց զքարտանաց իւրոյ սա-
,, տրոյիմաստի՝ ընծայելովն պատուիր յարգաւն ։ Նկալաւ
,, արքայորդոյն զընծայսն՝ առաւոյ զրդռոնն ինչ մարտի ։ և
,, ապա գնացեալ 'ի սատանայ քաղաք հայոց՝ մեծարեալ պատ-
,, ուով զնոցանէ հնիեմոյ ։ և պատուհասեալ զիարեմամի-
,, սիր զոգեայն հայոց (զոր լամբրոնիս՝ փարեմամուն սա-
,, գուանն ։) և առնէ զհայաստան՝ էանց գնայ այլոր ։ ։ և
,, եկեալ 'ի միջագետս՝ հաս զմծբին ։ և ապա նոսա զիսկան ։
,, Լ։ 'ի մի ելիլ նի յոտաց մատի՝ ապաստամբեցան 'ի հոմանկ
,, հնամբին՝ որպ աիրեալ էր ։ և կատարեցին զգոր նորա՝ զգոր
,, թագեալ էր յոս նոց ։ ուստի և նա փաստատեալ ասաքեաց
,, 'ի մեր նոց զրս կիսս և զմարտիսն ։ մոգարիսն յաղթեցաւ
,, և սնկաւ 'ի մարտի ։ զաւիսս յաղթող գտանել՝ հաս զերա-
,, ամն զմծբին ։ և սգրեաց զեղեսիս ։ Լրկաւցեալ տրվա-
,, նոսի՝ զի մի և զրոնեալ սպասամիկսին ։ հասատեաց 'ի
,, մոր կոցուցանել նոց Ծեր ։ որոյ մեն էիկալ 'ի ախոռն ։ և.
,, կալեալ 'ի մի մեջ զոտրեալ՝ կարգեաց առանն մեծ ։ և
,, յետ բեմ պարծանաց մեծարանեցոյ առաջի նոց մեն զոր-
,, ծոյ իւրոյ ։ զոր արար ։ կայցոյ Ծեր զարքեալ զմոր-
,, թամանարան ։ և եռ լեալ 'ի գլուխ նոր ։ Լ։ առա ելեալ.
,, անոր՝ խաղաց 'ի մեր ոյոց ազգաց ։ ։ ։
,, Օ մեռաւ ածեր ոչոյիոնոս միանգամ խաղալ զոր զոր 'ի
,, միջագետս ։ քաջոյ Նանարայեալ՝ 'ի գիւնանուն ծանուցարն
,, արար յիսարիս ։ Թագեալ լերկրին ասպուոյ զեղեսա սա-
,, ընոնաս հանդերձ զոր զոր ॥ ։ Խաւերս ասել դիոնն ։ թե։
* Լեկեցա և առին հոմանկեցիք զհայաստան և զմեծ մատ
,, միջագետաց ։ և յաղթեցին պարթևաց ։ բայց 'ի ելբերև ելին
,, ոսկեալ ոչխարաւելիք նոց ։ մեն զի պարթևք մի-ոչեալ ըն-
,, դարձանոցաս՝ ապաստանեցան 'ի կայսերն ॥ ։ Լ։ յա
պատանեալ ոչ ինչ ընդհաս ի 'ի վերոյգրեցեալդ ։ զայս և ոչ
խակ մարեալ ի քանուն ուանելոյ՝ մոսամբ եմիք ասասի ։

'Ի մի արտաքոյ , ոչ եղև մերին ինչ պարկանեաց 'ի պոյս ։

(1) 'Ի դիրս ոսոլեմանեցոյսի 'ի յաշնարանն , սեր ընդարձակ
պատմի մերոյ ։ և մեզ պատուանոյ յարտաշրն , այս ապատա
ոսն նոյն ելեալոյր խաղալու թագերն հայոց ։ զի գրի ոնոյ արտ՝
* Լ։ սեր ելեալ առ արշակաւանն (խաղալոյ) արքայ հայոց մեծաց ,
,, թագ արաւելիս արդի սատանայ զարգանալ բռնեալսն 'ի թա-
,, գաւորաւ արքայ ։ և կարգս զեզբայս նոր զարտաւան ॥ ։

և դար-

և գարձեալ 'ի սարեր։ * Եհան զուժկանն առ խաղաղ արքայ
,, Հայոց՝ եղբայր արտաքսանոց ։ Եւ յայսմանէ մեծարիսա-
տակս հաստատի, թէ յիրաւի արտաքսեալ հայրենեաց խաղաղու-
թեան։ Զոյգն գրէ և արքայիս՝ արտաքս կոչելով զնոսա զոյգ։ Գ։
ԺԸ։ յարտ։ Գլ։ 1։ Այնմանէ և 'ի գիրս զնոսաբոյ 'ի Հուսագիրն եկ-
ղեալ կոչի։ * Թէպէտ և քաջ՝ ոչ զամ՝ ասէ եկեալ վիճարդ ա-
յոյն Հնոցագրաց կարգաց գրուածք զմիտս խոսրովու 'ի Հոլաստ։
,, յոյն Հնոցագրաց կարգաց գրուածք զմիտս խոսրովու 'ի Հոլաստ։
,, (Ը արտաքսի), ոչ՝ սոսով և արաք հանեալ զմիտս եղբարն
,, իւրոց (արտաքսանաց), զոր սոսան ազգայն պարսից (արտաս-
, ,ին)։ Իսկ ոմանք ասեն Հին հեղինակ լսեալն, որ զգնոսա
'ի վերջ այսր Հաստատելոյ ազգանունգեղոսի, ոչ միայն եղբայր խոս-
ռովու Հաստատի զարտաքսեան, այլև յաստեղս ասել, թէ վասն
այսորիկ իսկ կամեցան արտաքսիք մերմել զկամ ի զարտաքսեան,
իբր զի ոչ երկոյսդին խռովեսցի, այլ յոյսդին Հայոց։
Եւ սակայն այս բան ընդդէմ Եղիսէի Հոլոսպատ պատմութեան
խոստովանեցն՝ նաև ազգանունգեղոսի իսկ, և ասեն երեքին մա-
տենագրոց այլոց ազգաց, որք առ Հնոյն Հաստատի զարտաքսեան
լինել 'ի յաջորդաց Հոլոսպատ թագաւորին պարսից։ զոր և աստ-
ուածաբանս Հաստատի պատմութիւն ի խոշոր ճիւակիցն։ Իսկ թէ
արտաքսեան եղբայր ասի խոսրովու, ազգ սոչ է վասն բնական
եղբայրութեան, այլ՝ զի Հոլոսպատաւ արքայական ցեղին։ յոր-
մէ սերեալ էին թագաւոր Հայոց և պարսից։ ոչ և կարգ ազ-
գաբանաց բանիցն ազգանունգեղոսի յայսմանէ ցուցանեն։ Եւ՝ մեզ
յաջորդս խոսրովու այլ և սոյն ոչ ինչ արտաքսին պատմիցք։ ոչ
յիշատակեցաք ինչ ի վերջ։
Ասեալ է ևս։ զի 'ի գիրս խորենացւոյն։ Բ։ 66։ և այլոց
ոմանց դնի ինչ արտաքսանայ 'ի Թիւրբասեն ասն։ զն։ Իսկ
Ենոքայ մանուչ՝ նորին անարդիսոյնը սչ տեսանելոյ զայն Համա-
ձայն ժամագրոն Հաստատեցուց, և կամելոյ սաղել։ ինն։
դնեն 'ի վերջին ծանուցանելոյ ասելոյ։ Եպէ։ 392։ Եայլ մի-
ջոց առանձինն Թիւրքայ արտաքսանայ մինչև ցմեռանելն նոր
որ եղև յամի ՌՈՒ։ 226։ մինչ։ կամ ՌԵ։ ուստ հաշուին։ որպէս
յայսմանի ասեսան 'ի բանից գրելոյ 'ի յաջորդս ծանօթութեանս։

Եւ 'ի Թիւրքայ արտաքսեան արքայէն։

Պատմիչք հաստատեցուց և յուռեայ գրեալ առ Հաստատակ։ Բ. Գ.
նաև ասասցուս իսկ՝ Հաստատին զնոսաբարել արտաքսի սատա-
նեան 'ի ջրոյ կամ 'ի հինգերորդ ամի ազգքարանչսի կայ-
սեր մաստեան, ,,ինչպէս ասի։ մնա։ ոչնչանալեն ազն և
յամի ՌՈՒ։ 226։ Եայս յայսմի ասանչ և գրիչն կասիս
մատենագիր ժամանակի, որ 'ի նոյն ազգքարանչսի կայսերէ

կարգեցան. հիսուսոս յանձնիցէ ոսկի կոչեսցուք ։ Պատ-
մէ սա, թէ 'ի լուանել աշակերտաց' մեր ասէ ամենեքին գայ
հարսք. և ընդէ 'ի հաղորդութեան զորոց մեղաց անցին 'ի կանգն
աղաղակի ։ և ընդարձակ սոսկ, թէ պատերազմեալ է ընդ Հայոց, և
յաղթեալ 'ի նոցանէ' գարձեալ է յետոյ վերստին զօրաժողով լի-
նել, և տիրել բաղաքաց ազգաց ։ Եւ յանդգնաբար գրել զանունն,
թէ ինքն յայն ժամանակս ինչան գոլով զայսոց 'ի պանդխտու-
թենէ ելեալ յաղեքսանդրոսն կայսերէ. հրամարիլ 'ի գաղ-
ափակալաբ. ոնոթ իւրեմ. և գնալ 'ի Հայքենիս. իւր 'ի բիւրեա-
նիա. ուր և ոչ ժամանեաց գրել զանունդ ազեքսանդրոսի
ընդ աղաղակի ։ Զայն աւանդեն նաև Հերովդիանոս մատենագիր.
զի զատանի և զյաղթելիս նորին. ազեքսանդրոսի հայսեր 'ի
ժողովրդի ոմն իւրասէր ընդ աղաղակի ։ Զոր ցուցանի յայտ-
նապէս և մեկնութիւն խարենացւոյն. զի եղեալ ոսկիս. 'ի ստոր-
որ 'ի վերս հաշուեալ զոմանս' զորս ասաց նա. թագաւոր զայսմանէ,
թագաւորեալն աղաղակի զինն յամի մեր ։ 226 ։ զի բան հաղ-
ագեցաց է. հինգերորդ աւ ազեքսանդրոսի ։ Լ՚ ստոյգ 'ի ստոր-
որ 'ի վերս հաշուեալ. զի 'ի նատելոյ յայսմ ելեալ վերջին 'ի
նատել աղաղակի. զի զրաքիսաև ժամ. թագրեցին յայսմ ելեալ է
զոր և յայտնի, մարթի է ընդ ասեալ անվրէպ. ցանել ։

Լոգ՚ ը խորենացւոյն. և ըստ աշակերտակցաց նի կարեանն և
եղիշէի և փարպեցոյն՝ թագաւորեալ յայսմ երկրի երկրի եղև
յայսմ ժամի, յամ եղ ոսմեն ։ 43՝ ։ և այս ժամանակ ան-
խոտ է ։ ը զամ ունիս տեսանել 'ի դանոյ ։ ծբ ։ (1) ։ Զայս
ասեն. եղեալ գտանեմք ը. հաշուի խորենացւոյն զանցոյ ժա-
մանակին մինչև ցերկ արտաշիրի տոմս ։ 213 ։ ը զի զոմն թագաց
պարսից զիրս 'ի վերս գնալով թանէ ըստ այսմ օրինակի ։
զամամ երկրդ' ասն ։ լեռ ։ յաղեքսանդրոսն ։ ժն ։ վրոմ կրը-
ցեն ։ ԺԸ ։ արտաշիր ։ դ ։ շապուհ. երկայնակեաց ։ ԺԸ ։ որդիդ ։
ը ։ ներսէհ ։ ԼԸ ։ շապուհ սուսանին. որդի արտաշիրի սասանեան ։
ը ։ ամ ։ խէ ։ պարս գ ։ ժարեն ։ 175 ։ և հասանեդամ ։ 264 ։
յորմէ և անկեր 'ի վերս-մինչև յամ՝ տեր ։ 226 ։ Սեան 'ի վերս-ասեր
զի ։ ։ սրոյ զամանս. սայ խորենացին. ասանեանս. պարզանաց ար-
տաշիրի ը մերոյս խորենացի. ըստ ագաթանգեղոսի ։ և գլուան
և վերս ոսեն տոյ տիրելոյ արտաշիրի 'ի զէր Տիրն Հայոց ։ և այլ
և ։ երկու ասեն 'ի վերս Ժամին 'ի գալ անդ ոնակայ 'ի Հայս ։
սրամ և սիրելոյ թագրեցոյ. արտաշիրի. ասասանեան. անուանեալ Հա-
սանեն յամ՝ տեր ։ 226 ։

Եւ ահա այս հայնեն ասենեն. ուղիղ է և հասանեան այ-
ցս մատենագրաց ։ որոյ յայտնի սեսանի՝ թէ ժամագրութեան
խարենացւոյն. զերկոյն արտաշիրի Ամին 'ի նատել յայսմ ելեալ
գաւառս խր և Ամեղ լարեալ ըստ ժամագրութեան տամ ։ զայ.

Բայց մի՞ թե է, զի՛ մեզ բերէ զանհամբերելիսն մեծ։
Իբրև զի՛ խրոնոցին զկարգ կոյսերացն քան ամենք ի վերս
ելանեն։ Զի՞ զայն ամ՝ զոր մեռանողիցք կոյսերոց համա-
քին հիմնիցէ ամ ապիրատանուն կայսեր մոմեան, իւրենա-
ցին համարի իբր զիր. ամ փիլիպպեան կոյսեր։ Զոգ միոյ ան-
գին ամք։ Ի։ կիբ։ և ՝ զոմ՝ կարգ նոան զմիս զոյց
կոյսերաց մինչև ցմեծ թեւոտ և ցորիւսիս։ Իսկ ի հա-
ւանել՝ ի սկիզբն կոյսերաւնն Թեոդոսի փոքր՝ կարգի հու-
մնայն կոյսերակոն Ժամագրութեանց։

Լուս ուստ է սեռանել և ի գիր սանիմոնոսի առաջիկ։ Ա։
Ն՝։ և յայլ պատմութիւն հայոց։ Զ՝ մոմեան երեց գնկ յա-
ւարս գորգիանոսի կայսեր, բայց սրոպիսի թուականաւ՝ զոր
՝ Ամիին և քան սենին անկանի յաւարս փիլիպպոսի։ Ուստ
յայսմաւուրս։ Դոյնքն։ 18։ դեսի ասելի ևս ի վայր՝ ՝ յաւարս
գեղեոսի և վարդերանսի, այն է յամի ՝ն իբր։ 250։ յար-
մի ծագի շրջանաւորի Ժամագրութեանց ոչ ասեալ։ Ուստ մեք սա-
ի հանմանաւորի իրացդ ցնարացաք ոչ ինչ առնել, քանզ
եթէ զիարդ պատմութեան իւրաքանչիւր ազգի քան իւրեանց
կարգել, հանարեալ զնուրանչիւր գասանութեան Հրամ-
բրեաւ՝ ոչ ՝ Ամեն Ժամին, այլ ՝ կարգ ի գրեալ։ զի ասաս-
նոր ի գասանեն պատարի հարի եղն։ Մեզ յաւեալ յեղեալն
հայել՝ քան ի ժամն։ զրամեան, յայլեալ գիրս այլեալ
Ամեն առաջի դնեն։ Զաղ թե գիարդ, գիցուք առս ասելի։
Ի գիրս աւանդ։ Ժ։ ամք ընդայն թագաւորութեան արա-
ալքի, (գոյր չիմանալով ընդ ոմանցն պատանդ։) և
մահ նարու դնի յառաջ քան զնուրն փիլիպպոսի կայսեր։ և
յետ նարու ոչ ինչ դարձք դարձին, Հոմարին շարունակ ոչ-
ոչ հարս։ զարմ և ասեն ոմանք ի յանդաց, թեև մերբուկալ
արարեալ իցեն զիպանն վերջերմանս։ Իսկ եթէ հարկեալք
և ի պատմութիւն հայոց, և յերկուս կերանայ հանարեալս
ցոչք զբանն։ Հարկ լինի ասել սրոտարի ասելի քան գոյ-
ասն ամ։ Էջ զի՝ ՝ ասանդելոյ մատենագրացն հայոց՝ մա-
հաւանոյ իւրմանացանն, արարաջիր եկաց միանգ յառաջին սամ
դիսկիսիանսի կայսեր։ Զ՝ ՝ ամենայն ժամագրութեան
կարգաց՝ յառաջոյ ամ դիոկղեսիանսի գեպ ի վերջ մին-
գամ ի զիր ամ փիլիպպոսի կայսեր՝ հաշուին ամք։ Ի։ քան
զոր չարիկ իւրանացին գամ արարաջի։ իսկ ի սրդ ամ
փիլիպպոսի մինչև զմինգեղեդ ամ ապիրանդրոսի մոմեան,
յարամ ամ թուականաւորաց արարաջիր։ հաշուին ամք։ Ի։
և ՝ զոյ բանանդակ ամք թագրութեան նոր զինին ՝ ՝ ամ։ ծ։
զոր թարգմանիչք խորենացւոյն հաշուին։ ծգ։ և սամանել
լոյ։ ասասիկ։ Ի։ և։ զոյք զոյացոյ։ Դայաթոսի տարբերու-

Լեհ։ Ժամանակաց հայեցեալ մեր, և զկնի իրացն չգտեալ, զսիրելն թագաւորն արասարի հոգաբ յոմի։ Նա։ 126. սահմանել զ՝ Հաւրեցուցիչ լանից ժամակից մասենագրաց, ասելոյ Հաշոմն խորենացոյն զ՝ վերս կոչս թասնելոյ. իսկ զմահ նորոս ն. պաք յոմի։ Նա։ 264. սոխրեալ զ՝ առնագասելոյ լանից խորենացոյն՝ որ հիմնեալ է զ՝ Ալեքսանդրի քանից հին մասենագրաց։ ոչ աեսցի զ՝ սորա։ Լոս զ՝ միջոցս այսր ժամի՝ գոռանանելերեք ամ ասնաք արարարքն առանձնին։ և հնդեասասն ամ հանդերձ որդասէն, զ՝ վերս շարունելոյ զամին՝ զոր ունեն խորենացին։ և այս յոս պատմանցն. Գորգի պատմութեան հոյց։

Եթե հոյց։

Զ՝ վերս այսր. ասին։ Եթե որ այլազգ առցի զնաւակարգելոյ հաշոմն խորենացոյն զ՝ վերայ ժամին յարամ կալոյն զոր մեր ոչ առաջին և զոր զ՝ նոր շարամն, կարգ ասել։ Եթե զինչ սա էր։ զինչ։ ամ արարարքի, և մի ամ շարակոյ, զարտ. զոր սաեմ ամ արարարքի։ և զինչ։ ամ շարակոյ։ Ը որոյ ոմն զինչ արարարքն զինին։ Ը։ յարոյ զ՝ ժե հարդ ամի պահակոյ էեալ զոր՝ ամ որոյն նորին շարամն յամի ՌՄ՝ իբր։ 241։ իսկ ամն շարակոյ առանձին զինին։ Ը։ և ընդ ամ։ խը։ Լ՝ այս հաշին կարգ մասամն էնիք ոգեալ գալ, բայց հարարար

ոչ և տեղեակ գոյութեան և պարիսպ · սարեալն ե-
թե ՝ ի աղաթիոյ սմանը · ԺԵ · ամ գրեն զոր արարոյրն , մեկ-
մոռահասեալ կարող եմն ՝ ի խրենայսոն դնել ասելի՝ որչափ
կարգ արարութեան դեր սրահանգ-ի՝ սակ զոր ուսանելն սմանք
՝ ի Հին արարչոց , ոմն և Դոս ինքն աղաթիոս · գիրք · Գ · Ե-
գեր · 134 · կամ · 94 · թեև շուրջոտ արքայ պարսից որդի ար-
ատոյրն (լամի ՇՌն իբր · 259 ·) հայաս գիւղերիցառոս կոյսը ,
և մարթեալեալ ուրար գիտս , և նախան արար զգեղուն հրամ-
մոյեցաց , այլ ոչինչ ներկանի կոյրդի պատմութեանն խարն-
նոյ-ին · զի զայդ կարելի առնել շուրջոտ յուսարս կենդա-
նութեանն հօր իւրոյ · արարեալ ոս ինքն խրենայոյն ՇՄ՝ դ ուրծ-
ոոյ արարատոյ ոչ արդեալ , արարոյնի երկրորդի արքայինս
հայոյ՝ լուսարս կենդանութեանն հօր նորա · զոր ենթե ոչ
վերի՝ ի վերայ ընթերցելի , հասնորի՝ թե յայնժամ նա ինքն
արարատոյ էր թագաւոր հայոց , և սկսեալ գործեր զնա՝

Դակ թե խարենայն սասոյ ուրուս զարարութեան ազգ նմի ,
սանիս գտանել ՝ երկրորդ գիրս նի · գլ · 66 · որ յետ պատ-
մելոյ զմահն արարատոյ , և զնասել արարչի՝ յարե զկնի
և ասե · * Դեռ ես Ամենս այսորիկ պատմեալ ՝ ի սարպից և
,, յառաջոց , այլև ՝ ի յունաց · Զոր յ՝ ի սկզբան թագաւորեն
,, զարքեալաց մինչև յոչ արարն ՝ ի հռոմայեցոյ կոչեալն
,, դարձ , Էրբեան հնոյժամաքն , և երբեան պատերազմս ·
,, զոր պատմեալ պարսիցս և սարպիսոր և վիզեանն և այլք
,, բազում · լոյց մեք սահանգաւ ասել ՝ ի մասանեն՝ զոր երբեր խա-
,, ռնհասա զգարարանելն ՝ · Դ՝ այլ թե մի ինչ ոչ խառնեալ
լասա և քարաբանց · խոսի ՝ ի յաջիպ · գլ · 67 · և ասե · թե
ասն այս խառնհասա ուսանողաքն · Էր շարանց արդեալ ան ·
և ՝ ի զարեզմի սարսից ՝ ի լանոց՝ ձիլրոսիոյ եղև ՝ ի զարաց
լուսինանի · և յետ մահուն յուսիանոսի էեսոյ յարևմուտ՝
հնոյց ՝ ի քն , և կալեցաս ելոմոսոր · և ասեալ զնեզաս յա-
նոյ՝ գրեալ զարատմութեան դարձոց շարանց և յուսիանոսի ·
Դ՝ ելեալ էր ընդ խառնհրատոյց և յարաբանելոյ սն զարարեի
լուսնահանս թեմ՝ իրոց · որ ՝ ի զարարեն ասասահան կենդա-
ռահան կալեալ · և էր նորա շարագրեալ գիրք մի ՝ ի մի ա-
ռանցոյ ենթեալն զարարեն և գարձոց նոցա · զոյն դիրը և-
թարգմանեալ խառնհրատոյ ՝ ի յոյն ընդ · Դ՝ յայլ զարարեալ
ասելոյ զարարեն խարենայն զդարձ՝ զոր դարձեալն ՝ ի մահ-
ուանեն սնոյ արարատոյ մինչև · զերիկանանիանոյ շարանց
զարարեալն · զի այս գրաբաձ ասասել սուրգարելոյն էին քան
զայլոյ թագաւոր · Դեռ արս և ՇՄ՝ ինչ բերեալ ՝ ի զարարութե-
թեն զերբեն զերեանոյ հոմանոյ կենդանոյ · որ վարդ մի
ունչ էր քան զիրատհրատ · Դ՝ ոչ զկոյրոն հասասան զնեալ ·

զաք ոչ ։ ապ է աբամանէ 'ի գիկս նոր · է · 67 · ինչ 'է 76 ։
Օ այս յոյն ասկս առաջի եդուք ասա , զի Ծանիկն ընդունեցաք , թէ կրասանը խորենացոյն՝ սոյ յայլ տեղս , նայեցար և ասա Հաստատեալ մեն 'ի վիպագրի հնագոյն և սասագասաստատ մանանդագրաց · ոստի և առասել արքանահասաս հոմարին քան զայլսն ։

Ղ. Վէ Խոսրովի և յաջորդոցն թագաւորի պատերազմ 'ի ցեղն սասանեանց ։

Բակ թէ Ժամանակ թագաւորին սասանեանց ոչ լաւ սեւեաց մինչև 'ի գայսմանն հորին , առ հաստատակ սասանպին լինել աստղն քան զասն · 400 · յաւուրս սնոյ սպէքասնդրայի կայսեր մինչև գ յեսոին սան հերակլի · և զի ամի բաւմանեն ի ամն , յարուցմ տարանաս մերքինս յաշխերս 'ի հոգարարութեան , ոչ. է որպակի յայսոնի , մեզ և զայս միջոց · 400 · տունց այլև այլ մնասեանպիրք այլևայլ օրինակաս դնեն · ունեք հաշամեն ասն · 405 · ունեք · 411 · սանեք · 415 · ամեք · 420 · ամ · ապ և զմեհ յարկնրոյ ունեք հանարին յամի ՇՄ · 632 · ամեք · 639 · ունեք · 645 · ամեք · 651 · ամ · զորսի էր։ կար վիճն սասանեան · կարգ · գ · հան · է ։

Լ. Գ. (3)

Լ՚այս ասարբերասնի 'ի լաւսկ զայն միջոց Ամեկի գոյզն ինչ է · զորմէ և չէ մեղ հարկ երկար գրել · այլ յորոլել զամ խորարանչիսոյ թագաւորաց թէ սրչաւ թագրեսցին , մի ծ ասարանպանսանի աբասանի սա մասեանպիրս՝ թէ՝ հայոց և թէ այլոց ազգաց , մինչեպ մինչև. գաւարս յաղիերաի երկրի հարուածոյն · և զի պատանեաք մեր կարապկնոյ են ոչ կարգ ժամի և յաջորդումն մի , հարկաւոր համարիմք գրել սաս զանանոս խաչանանչիսոյ թագաւորին՝ սկսեալ յարաւորն մինչև 'ի յաղիերս վերջին · և սաղմեանէր նայեն գհաշմանս խորանանչի հեղինակաց ։

Լ՚ասաշիր ասասանեան · խորենացին քան կարգն պատմանի թէ խարդ ասց նոնս սոն իբր · լբ · սուգիին սանիսանոս · ի · սանանդ · երեց · իշ · ի՚ խ · ասլանիսա յոն մասանպիրս , սոն · ժ · էրիս սանաբ պակաս · ը սրպ և գեսրգ սիանկ դա , ն. այլք դնեն · ոչ ։

Շ ապուհ · խորենացին քան կարգն պատմանանեանն · ի՚ սանդրկ · ծ · սանանդ · իշ · ասլանիսա · սմանկերդս , և այլք · լա · ։ Ոչ՚ սոյն շապհոյ արքայի՝ ապատաբին մասեանգիրք դնեն և զայլ ոչ թագաւորս , զոսս սչ յիշեն հայք · պատնեն են ։

Ամիրզ · ասլանիսա · սոմ մի , և առասրս սասն · սմանկերդս ։

ամ մի . և ամենք երկու .

Ի սեւեռն կամ վարարան . աղբեթիա . հինգկնոցեա . ամն . Գ .
Ի սառն կամ ինչպիս . ուղղեա . հինգ . թեկուսնեա . ժ .
Ի նաւան ասպանշահ . որ աղքատ ասպատանի . ալաթ . ամիսս .
4 . հինգ . թեկուսի . ամ մի . և ամենք ամն . Զ .
Ի երեսն . խալիեանին . և ուժեանց . Ե . տասնիկ . ԺԳ . և
ալաթ . Ի . և ամիսս . 3 . հինգ . Թեկուսի . Ը . և ամենք . ԺՀ .
Ի ամիրզ . խերին . տասն . ամ . Ի . ալաթ . Ի . և ամիսս . 3 .
ար և յառիչս ուեր . զոնդիչն ինն դիպեալ ոմն . ուշնչսի ամենք
և ամենք թագրեալ խրիս զնայր իւր . հինգ . և թեկուսի . Ը .
Ի աղուհ երկրիսակոց . խոր . Ե . ամ . ծ . տասն . հինգ .
ուշնամ . հինգ . թեկուսի . Ե . զանամիչ սարաբայոց և ասորոց
. ՀՅ . հինգ . և ամենք . ՀՅ .
Ի բասանի . խոր . Ի . տասն . Գ . աղբեթ . հինգ . թեկուսի . Գ .
յետ սրաբասանեալն . սրուանքին և զայլ ամն . ՅԿ .
Ի սարուհ . աղաթիա . հինգնկնա . թեկուսանեա . Ի .
Ի ռամ կրնան . կամ կրնանշահ . կարին . Ի . խոր . տասն . Ե .
տասն . ԺԵ . աղբեթ . հինգ . թեկուսի . ԺԸ . և ամենք . Գ .
Ի ղարգեան . կարին . ինն . խոր . տասն . ԺԵ . տասն . Ա . աղաթ .
հինգ . թեկուսի . ինն . ամիսս դասակի արուբայեաց . ինգ .
Ի ռամ . կարին . խոր . ինն . տասն . Ի . ուղաթ . հինգ .
թեկուսի . Ի . ամիսս . ԺԸ . բարեբրնեալ տասրի . ինգ . ամենք յա-
ռաքելոցս . ինգ .
Ի Յոշկիրան Հալաձոր Հայոց . հոլիշ և փարպեցի . ԺԸ . և ա-
միսս ինգ . տասն . ինգ . աղաթ . ՌԿ . և ամիսս . 4 . հինգ .
թեկուսի . ԺՀ .
Ի Մարգարան և Ամերոն . որք կոչեցին ի միսն մանի մի թագրոն .
հոլիշ և փարպեցի . ասն իրբ . Ի . կամ Ի . սինքը . Ի . կամ Ի .
Ի Ներսէ առանձին . փարպեցի . և տասնիկ . իրբ . ինն . աղաթ .
հինգ . թեկուսի . ինգ .
Ի աղարշ . տասն . Ի . տասն . Գ . ուղաթ . հինգ . թեկուսի . Գ .
Ի սառան . տասն . ԺԵ . տասն . Ի . աղաթ . հինգ . թեկուսի . ԺԵ .
Ի ամանակ . տասն . Ի . աղաթ . հինգ . թեկուսի . Ի .
Ի սառան վերանին . տասն . ԺՀ . տասն . իրեն . (ի ետ) . աղաթ .
հինգ . թեկուսի . Ի .
Ի սալամ հան չերբանն . (զարմն ասի . թեկ մեռ ի փոխանն իրբ
հան տասն ի . ամ .) տասն . տասն . ինգ . վերդան . ինգ . աղաթ .
հինգ . թեկուսի . ինգ . (յերդ տասնս եր հան ինգն ալաթ) .
Ի ամիրզ . տասն . տասն . ԺԵ . հինգ . թեկուսի . ԺՀ . և այլ .
ԺԵ . կամ ԺԵ .
Ի սարան աբրա Ի . (որ ի հրեայ զիրանչ) . տասն . տասն .
Ի . հինգ . թեկուսի . ինն . ամենք . Ի .

Դաւաւ, որ և զՔրիստոս կոչի, չէ հրամայեաց անուանեալ զնոսա առաքեալս։ ասաց՝ զ։ սամ։ ՝ա։ Թէոփ։ ՝ա։ վանք։ սմիւս։ 8։ և այլք՝ սմիսս։ 6։ 7։ 8։ կամ՝ 9։

Զքարտիզ։ ասաց՝ զ։ սամ։ ՝զ։ սմնակ։ Թէոփ։ սմիւս։ 7։ և առանձն։ 5։ այլք՝ սամ՝ մի և կիս։ կամ՝ մի։ և ասիսս։ 10։

Ուռեմ զոգաթեր։ զգուշարարանս զարմանալի կոչեն կամ՝ զանգիտոց, կամ՝ զոգաթեր, կամ՝ ուղղարարաց կամ՝ շահաբերաց։ սմիսս։ 2։ կամ՝ սամ մի։ և կամ՝ օր մի։

Զբարի կամ բարեսիրի Թադուսին, ՝ա հայոց՝ ասիսս ինչ։ ՝ա այլոց՝ ասիսս։ 4։ կամ՝ 7։ կամ՝ սամ մի։

Յարեալ։ սմիսս ինչ։ զոմ ոչ չարեալ սեմի անկեալ՝ ի պարտ՝ այլ զարարիս հրամանին տիրել Թագաւորեալ։ յաւամ Ժամի փոխս ունոյ ասիսարեալ ժամանս կամ՝ քանի մի սաւաբրը չհնարապայս։

Ի Հրան, կամ՝ տեսան։ Ի Նեղանիս։ Ի Լուանայս։ Ի զատամարգիս։ Ի զարիկ կամ՝ ասանգիսի Թագաւորի։ Ի տարիկ։ Պերազ։ Փարաքայս։ Իրմիրպ։

Հրարիկս վերջին, սմն։ ՝բ։ կամ՝ սմ։ կամ։ ժ։ կամ՝ ԺԴ։ յեր ասայ սմիսս իրմանս ինչ պարսից Ճանաւոր հարգապայս։ Դայանի սեանի՝ ի միջոցի ինարեր, Թէ քանի այնչափ սմիսս ասայ կան՝ ի Բարգաւարս պարսից։ զոր միրսամիրի քանել սերՀնարին տարաւանանք են՝ Թէ՝ մեզ և Թէ՝ ընկերոցին, կամ՝ ասայն հարկ է մեզ տրչանի յայս սանել զամն գամի զանանց, ասել՝ ի յոգեկիրսե հարուածք՝ ի վերս դնուլս մեր՝ ի ապարհ երկրակիսց։ զի պատանիք հայոց՝ որք աւանդին մի զարդոյ երեքից յայն Ժամի կրեսեալ են զարդանց։

Նախ՝ ի սորի սկսեալ յայս է Թէ յարկերս հաստատ՝ որ էր յասուրս մեր վերանանց։ Թէքեայ յամն ՇՆ։ 434։ Ի չի երարդ ասի Թէոդոսի կայսեր փրկս։ զարմանք չունիմք տարակոյս։ ոչ յայսոնի ասիս սեասանել՝ ի ՅՈՀՈՎ։ ՅԵ։ (՛)։ Դայս է ե՛ Թէ նախարարաց ոչ փաստ երկոց Թագրեայ սամ։ քան։ ոչ աւանդէ խարենացին՝ որ Ժամանակս էր նոցա։ զանգ։ յարանի ցուցանել և ըստ կարգանին, որ նախանեա Ժամանակս էր։ Ե։ զանգ սրբ եւ սեսանալ էր զնա։ Զայս հաստատանն և արարանին սասանարարքս յանոյ և բարեկացաց, ուսարաց և սրարարաց։ զի սունք քանի մի ասեալ արանս հաշմեն՝ սան նան սան։ ի։ Ա։ սմանք սամիս ինչ սունն եղեալ սան սամ։ ինչ։ իսկ ոչք այլապէս գրին։ չանին գնաստատեալ։ և ՝ա այսմ սկիզբն Թագաւորեալն վասանայ երկրի լինի յա մի։ ՅՈՀ։ խրբ։ 419։

Այնպէս յայս է և ասեալ՝ Թէ՝ նոսա նախարարացն դարս վերանայ՝ սոն է յարկիցս սաւաղին՝ Թագրեալս սոս։ քան։ զի՝ Թ։ ոչ՝ յայսոնի գնե կերսին։ զնայն հաստատանն գրեալ և

այլ ոմանք ասացին պատմիչք · ոչ խորհեցան ի միտս սա Հաշ-
ամբեալ դնել · ասա · Լայդ թե քան և մի պատմել լինել , ա-
պացուցանել . կրկին պատմելն ցանկալ · զոր դնեն նա ի վերա-
ծան գրոցն , թե յուսեալ . ամ յոյսերուն առաջնոյ մինչ-
և յառաջին ամ յոյսերուն երկրի անցին ասեն · ի ՝ յոյ յա-
ւելեալ և գրառմանցեալ եօթն ամն նորին յոյսերուն ա-
ռաջնոյ , ի սկզբան սնան թագաւորեալ նորա մինչև յոյսերու
երկրի լինին ասեն · խե · յոյսի տասնեալ շրջան և մին վեցամ-
մնան յոյսերուն եղանակս · իսկ · ասեն · քանի ինչ ամանք գրա-
կան · և սկիզբն թագաւորեն նոր լինի յամի ՇՂԵ · 399 ·
Իսկ զոր ասացեալն պատ յոյսերուն՝ ոչ զոր վասն կրմանայ
արժանն է գրանել , զի առ նոսա թագաւոր ի վերայ ՇՂԵ տարեաց ի տիրելն
նայ ասն երբ · Ղ · և ապա ՝ ի վերայ ՇՂ տարեաց ի տիրելն
ասն · Ղ · և յայտնանք ամանք · ՃԼ · կամ ՃՁ · ասն ասն նման
ընդ հանրապէս · և ամանք գրառաքար · Ղ · կամ Ղ · Թող զայն
զի արտաքին մատենագիրք , զոր՝ ոչ սեռանեն ՝ ի վերայ նոսին
քան զոյս վասամ կրմանն զայլ ամն և շարունակ երկ. առաջի
գնեն , և ասն նման ասն · Ե · և. վասն ոչեր զասն կրմանայ
փոքրոն գնեն և տարաբերանք · Իսկ խորհեցան՝ որ զայն
շարունակ ոչ լինի , ասայ կրմանայ ասն · Ա · խմանարով զամ
ՇՂԵ թագաւորեն նոր ՝ ի միասին · Լոյս զոր ասացաք Հաստա-
ատն յանելն կարանն · զի նա հասանելով թե այս վասամ
թագաւոր իցէ ՝ ի վերայ ՇՂ ամաց թագաւորեն նոր , զնոյն ասացեալ
զայն ՝ ի հաշիւ ամաց թագաւորեն նոր , զնոյն ասացեալ զայն
ապիսի ինչ · ՝ թե զոր ոչ թագաւորեաց ՝ ի սմանն յառաջ
քան զյոյսերուն առաջին , եկայ ասն · Ղ · և ապա յայտնել
ասասն նոր , թե ե վասամ կրմանն , Հատեմատն զգորոյդ ամ
նոր . Տիրեցեալ ասի վասամաշրջի թագրին հայոց · և ոմանք մին-
և յառաջին ասն յոյսերուն երկրի եթոնն ասն · խե · լաս
որոյ անշարժ պատեալ զմիջոց ժամին՝ ամք թագաւորեցն վասամ
կրմանայ ՝ ի սմանն լինին · Ղ · և սկիզբն թագաւորեն նորա
լինի յամի ՇՂԵ · 393 · այն ե երկրդ ամ վասամաշրջի թագրին
հայոց , և զերկրդ ամ արքն ասահակայ կեցեալ , և հնգետասա-
նեարդ ամ թեոդոսի մեծի , և մեռանելոյդ ամ գահակ-
ցութեն արքայնոյ · Լոյս զոյս պատմ ե հատարել անմոռան
և հաւատոյ , թեև մի կամ երկու ամաց առ ապրելոյ մնան-
նոցանց փոխանակեալ երևեցի ։

Դարձեալ զոր ասացեալ մեր զժամանակն մեր՝ ընդ ինչ զամ զարշոյ երկ-
կայտարեցի զարձեալ զրանել ։ Զասցն դժամանակն մեր · զի
անդ ասացանք ՝ ի ՇՁԵն հայ առաջի , զոր ոչ ունիք հնար ի ո-
գրանել · մեր զի եթե հայեսցուք ՝ ի պատմութիւնս արտաքին մեր-
ոնեաց գրոց յունաց , հռոմայեցւոց , պարսից և ասորոց

աց, ուստերանցն պարտ է զնոսա զանկեալս Թիւրեցոյն շարադրել երիցանկեցի ի Թիկս մեծին կաստուղիանոսի, և յետ քան լծորդեալս նիկիայ։ Օրդան առաքելն բոլոր իմիք և հաստատեցին մեր, և բայանուրք ամ ապրաց։ Օրդան գրի և սրբն մեր առաքեաց ինքն ուղիղ, որ էր յաւուրս սիրելի սուրբ գրոցն։ Իսկ ասելին վկայեն, թէ ի Թիկս կոստանդիանոսի մեծի մեռեալ առ Թիկոր ժողովոյն նիկիայ, այլ այս շարագրեալ երկայնակոյ յարոյց հաղորդեալ և հաստատեցաք զանբաւարարս ցանն որոյ, ոմանք մեծ ապրեցին ասելանի և ազգիդ շմնան՝ ոչ կարացեալ ուսեալոյ զնա ի ժողովոյն, զայլ ար առաքեալ փոխան իւր։ և գրեալ թուղթս առ կրոնաւորս լաս որ ինոսի զանազանելն մեր, թէ

ոչ ինչ ասիմանալ՝ այլ ժողովի ընդանիմք և մեք։

Իսկ ի սասանիանոյ հայաստանոյն գրեալ թուղթ մեծին կոստանդիանոս առ շարագրեալ, և յորդորեալ զնա՝ քարոզել զայլ ի ընդհանրութիւն։ և զայս թուղթ ի մէջ քարին մատենագրեալ ամ ապրաց։ որ և գտանի յորդի մերում։ Յամ հայոց ՃԼԶ։ ոչ ի յամի ՆԵ։ ՅԼԶ։ որ է յամի ՆԵ։ ՅԼԶ։ ար է յաջոյ տարին ժողովին նիկիոյ։ և ասի՝ թէ առաքեցաւ ոչն թուղթն ի մեռն յամի ՃԼ։ ՁԶ։ զայրն՝ թէ գիրս նու ընդ մերոյն սրբասարեալ ի ժողովն նիկիոյ։ Իսկ ոչն սոքիմքն յայսմանի ցայսոսի, թէ շարագրեալ երկայնակոյ ինանալ էր թիւրեալ թէ ասեալ յեղ քան զժողովն նիկիոյ։ յամի՝ ՃԵ։ ԲԱՐ։ ՅՕՏ։ ԿԻՐ ՅՕՏ։

Լսեալ ենք ի պատմագիրս մեր հայոցաւք, ոմանք արին ելեալ այս։ զի զի ըստ նիզ զերկրին ամ շարագրեալ երկայնակոյն գտանեալ յամ ՃԵ։ ՅՕՏ։ գտաւորին ամ զեռանդոյ հայոց։ և զերիս ամ զիրս ասելոյ պարտեալ։ արդ ասեն թիւրեցոյն՝ զի երկու երեսն յայտ և ասեալն։ Յայամ սեռանդ։ թէ արարքին զասելիքս զերծանին։ զի նիզ յաւաղ եղեալ զմեր շարագրեալ գնեն։ զկնի նարս զարտաշիր։ և ասա բաւական ասան։ զայլ շարագրեալ նիզ։ այլ ի մեր մերձենալ գտաւորին ամ մեր զեռանդոյ։ Լսեալ յայտիսի հնարս ձեռնարկել ալ ի կարելի։ զի զասելիքս մեր զերն ինքն զերկրագրեալն շարագրեալ զնայն արասաշրի հասարանեն զբանիցն թիւրեալ մեռանիցայ։ և ի մէջ բերելոյ զհասանուն հրամարանի ասին շարագրեալ գրեալ առ հարանարս հայոց։ ասելանեն՝ թէ նայն բանեալ երկայնակոյ կենդանի էր զայն ասելոն։ Իսկ զրեալ բայանի ասանելն զասելիքս մեր խանեանին և փարեցին, զոր մերձանալոյն նին ի Թիկս։ թէ հրամանաւ արին շարագրեալ ընկեցան խոսալ ի

[illegible] , և նաև [illegible] , զոր ժամանակն և
անիսաթոն ։

Եւ մեր [illegible] զ [illegible] ։ զի
շապուհ երկրորդակաց թագաւորն ի ծնունդսն իւրմէ
յամի ՌՆ իւր · 305 · Թագաւորեցաւ , բայց մինչ ցՆՂՔ-
սասան սի՛ մի ինքն , այլ զարուքոք իւր և իշխանք կառավա-
լեին զթագաւորին պարսից՝ երեսն յանուն հորին շապհոյ , և
երբեմն , բանս հոր նոր պատգի · և այս՝ թէ՝ ՇՔ գրեալ հրա-
զարտակաց , և թէ՝ լաւ հրամանատարեալ թէ՝ քան դաշ-
նադրեալ լինի ։ ոչ , և թէ՝ քան առաքման [illegible] առ-
այլ [illegible] (և [illegible] յայս [illegible] կառավարաս-
լեն կարգեալ , [illegible] [illegible] , զոր [illegible] ,
[illegible] , [illegible] , [illegible]) ։
Լաւ [illegible] [illegible] [illegible] · 319 · [illegible] 320 · [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] · 389 · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

նոյ և այլոց, յապաշ տարբեալ եղեալս սիրոյ գրիգորի · զոր և
ճանաչեալ մեր բանալ զգուշութեամբ, եկաք Հանդարտիւ 'ի
պատուիրեն · ՀԲԳ · ՅԿ · Իսկ բուն բանիս գիրքս են այս ·
* Օրինակս նոր (սակայն զերեալս գրիգորի բանաստեղծին) ·
,, որոյ անուն կոչիւր տարեն' իբրև պատուն խոյոյ, առեալ
,, զնա մանկաբարձացն և փրփուցին 'ի սանն պուրակ · և
,, մատաւ առ հոյաքեան քերտեմ, որ էր կին (տիրանայ որդ-
,, ոյ) ջուանարիրն թագուրի հիւթալոյ · ||ի իրեն զորդա-
,, ցաւ, զնայ յերկիրն Ասիոյ · և կայեալ անդ ամս ասան'
,, թագեալ 'ի վրն երկրին Ասեայ և դրբանդանայ · և եղեալ
,, ամ ժամանակն թագաւորելոյ Նոյա. ամս · ԼԹ · (կամ ըստ
տարբերելոյն · ԺԹ) ·

Յառնելեալ լինի 'ի բանս զնոսաբայ և այսուհետ ինչ · Օ այս
տարեն ասի * Հարամբուլին, թէ զկնի ասի եղեալոյ գրիգո-
,, ր. յանկոյ · այլ ոչ գիտեին ստուգիւ · զի յանկարն այն հո-
,, բաբանդրի էր սիրն գրիգորի · և անուն մեր նոր խորա-
,, վերի (առ որում մատ տարեն) · իսկ յորժամ մեռաւ
,, մայր նորա (զի մայրն յանիրաւոյ), և գնացեալ ոչ-
,, 'ի հոգի նոր տիրանայ (որդւոյ ջուանարիրի), զի սպան զնա
,, 'ի պատերազմի ոչոյն լինայ ռեգեն, ապա յանկոյ հան-
,, զեալ քերդն իւրով տակեալեան զնայ 'ի կողմանս արա-
,, ռեց · և 'ի գրան արքունի մանի · |ու յետ ժամայ քեռորդ-
,, զի նորա (հարկ), զնայ 'ի կողմանս տակեալեան (կամ
,, գնայ) · և անդ ելիցեալ · զոր լեալ ըստ ընթանալ սրբ-
,, գաւ, զինչ առ արքայն յանայ. էր · զի ասա է' որ եին 'ի
,, պատերազմ 'ի վերայ գիսիգեանսոն կայսեր յանայ · ոչ
,, ապահանգեալս պատմէ · |այլ ինչ առաջին կամիցին գի-
,, տել գայս · որ 'ի Տեմիրաղին գիսանի հնոյ ենայ · զամ
,, և կամ զիրս լինին ճանայ · զոր գոցես յաւհայ քաղաքն
,, առ բարեսեր պատմիցի ॥ · (Յայտնի դրի 'ի ձեռագիր
օրինակս · նոյնպէս և 'ի տպագրեալն · թայց փոքր մի այլայ-
լեալ · տեղիս · ԳԼ · Գ · Գ · 42 ·

Օ այսոսիկ և վերոգրեալ պատմիչ պարզելոյ առաջի գեն այս-
ոքս · * |ուրեմն տարեալ եղեալ ասի առ արարչին · և մատ-
,, առ հոյաքեան, որ էր կին օրդանոյ ջուանարիրի տարբերեալ
,, հիւթալոյ · որ և զարդարեալ բոլոր յերկիրն Ասեայ և
,, գաղանդայ, և թագեալ 'ի վրն նոյ · |այլ ոմանք ասեն'
,, զի ոմն ոմն առեալ կոչեցեալ յանկոյ, թէ նու է եղբայր
,, գրիգորի · թայց յանկոյ (այն է մերոյ հայրապետս) ոչի
,, է քեռն անակայ բոլորովհետոյ, որ էր կիսանդրեալ որ-
,, քոյի · զոր ասան թագաւորն լինայ առեալ · |ու յանկո-
,, բայ առեալ զայր իւր. զանկրին որդւոյ նորա հրամայեալ

,, զինի

„ զինի մահուան ծնողացն գնաց յերկիրն զԹաց · ապ և
„ Թիլեաց հրաչէն (ապ և հաչէ) 'ի բարի պատահմանն ։
Եւ նոյն է ասէ, որ էին 'ի վեր գիսկիլեսիանսակ · որպ ընդ-
դէմ ել ապրատ, և յաղթեաց ։

Իսկ յոյժամուտուրս · Նոյեմբ · 18 · և 29 · ասի, թէ ապրատն
զԹաց հաչէ նը հարաքեւարդի լուսաւորչին, և նոքաւք յա-
կոյսաց մեծինաց · փոխանակ դնելոց քեւարդի յակոբայ հարա-
քեւարդեայ լուսաւորչին ։ Այս պատմութիւնքս համառօտիւ լեալ
միջատակին և 'ի գրեանս ինչ լուսաւորչին ։

Այ վէ հանգամանաց և ճշմարիտ բերելոյն արդարոյ · և 'ի վերջ ասելոց
ոմանց, որք չիշատակեն յայն սուտս նորարարն Մովսէսեանցայ ։

Զիարդն Թէ գրեալ որդւոյ և զգայակն նը 'ի կայսերն, զի
'ի գիսկիլեսիանսակ ունիմք առանդեալ 'ի մեծէ ազատմանք և-
զան ։ Իսկ Թէ յարմատաւի Թագաւորն Է · գրեն խորենացին · Է ·
79 · Թէ « մանրախուզիւք քննեալ պատաք զԹագաւորն որդւոյ
„ յերկրորդ ամի գիսկիլեսիանսակ ॥ » Եւ ասասցէ երեց հա-
ատատեալ զգան խորենացւոյն յաւելու ասել, Թէ ոմանք յա-
ռաջնուրդաւի գիսկիլեսիանսակերն, և ոմանք յիսնեերորդում ։
Այլ փարպեցն գրեն ասել ոմանց, Թէ ալրորդ կայր Թա-
գաւորելոյդ զարգաս · և այս գուցէ վասն ոմանցի ասելոյ, զի
յաւելեալ ալրորդակ բազում քրիստոնեութեան տարագ տրպատ 'ի
գուռն կայսեր ։

Իսկ արտաքին մատենագիրք՝ որք երկու և երեք արդարատ ան-
ուանեալք Թագաւորս Հայոց յիշեն, այլևայլ սրինակաւ. կարդ-
գեն · Զ մանրաս · ԺԲ · 21 · գրի (յամի Ն՝ն · 252 ·) 'ի Ժամ
գաղանի կայսերէ, Թէ « յաւելեալ տրդատ առաւիցաս զիրով
„ պարանց · որք ակրեալն աշխարհին Հայոց 'ի փախստականն
„ զմեզ արդարատ Թագի · և որդիք նր անկան առ Թշնա-
„ մին » ։ Այլ այս բոնք յայլեալ զրուցոց խուռնեալ են,
և չունին ինչ առաքելոն ։ Եւ ասկայն յոյժ հանեսս ստիրանին
նարմատեալ իբր առաւել հաւատալով բանիցն զմարդոյն՝ քան
ազգաթանգիրքն Ժամկիկ մատենագրի՝ ասէ 'ի քննութեան
իւրում · Գ՝ էջ · 316 · Թէ ազգաթանգիրքս զերկուսին արդարատ
Թագաւորութիւնսն · Է 'ի մի · փոխանակ զի այնոր էր ա-
ռեալ · Թէ արտաքին պատմիչք՝ ոչ և մինն զմին քաջատեսեալ
են յերկուս ։ Ինչպէս յոյլ դիրս յաղանդագրին ևս պատ-
նեալն · զի ահա տիրեմոտիս · նաև · Գ · որ · Գ · 'ի վայս մանկ-
ութեան կայսեր, բաց 'ի մեծէն արդարատ, և 'ի տիրեմայ
զոր ալրք արդարատ կային, 'ի մէջ բերն և զոյլ ևս երկուս
արդարատ · զմին զնեն յամի Ն՝ն · 217 · պրոկիեալ 'ի մանկութեան

կայ-

կայսերն · և զմիւսն յամի · 452 · որ վանեցաւ առ ի շապ-
հայ արքայէն պարսից · Իսկ արքունիս դրեցին · յերեսս · 178 ·
յաւուրս ոգեացին անգամ արքայն Եղիշայ դպրապետն և զարդ-
ասաւորն ամն Եղիշէ հոյոց · և յանէրն Եղեալ իցէ նոցա
Լուսոյն ոսկի չքաւոր ·

Դասանին և ոչ ոչինչ նոցանն չգիտեն բանիք յարտարին մա-
սանենասիրսն վերաբերեալ յաւուրս սի ոչին արդասաց · Ը որոշ
և զայս ինչ եւ ի մէջ բերեալ հրեշտակս գարնոս · գիրք · Ա ·
գլ · 4 · Եղեալ յոյն ասացաս ի ժամս Եղիշէի մեծին կոստան-
դնանոսի կայսրի Եղեալ ի վերայ հոյոց ուշադիր մնասն սոսն · և ապայ
հարկս կայսերս · և ապա կայսրն առաքեաց պատուիրս առ
սրբազանս հայոց հայրապետն ամ և պահանջել ի նոսանց զհարկս ·
Այս բան եղեալ ոմանցի ինչ առաքեցեալ ի մնասն, հայոյ ի
կաստանդնուպոլիս կոչեցեալ փաշոն հայոց · ոմն և այն զոր ի մէջ
բերի կայսերն յամի սոն · 355 · Եղեալ ոմանցուն սոն Եղան
կոստանդինոսի կարգեցաս Եղեալ սրբոյն և հոյոսասնոս ·
զինչ առելոյ սահմանաց փոքրն հայոց · Իսկ գրեալ յոմանս
նոցանց գիրս ինչ հայոց որ երևի Եղարգմանաբար հանեալ ի
դրոցն ասորոց, կամ յոմանց, զինչ Եղեալ ի յերկասանդրիոյ
սամ մեծին կոստանդինոսի մինչև ցայսմ ոչինչ հայոց գնաց
ի հեռուստս հղիլն, և կարծանաց զարձանն մեծ պիտի ալ
սարակաւորք շինեալ յոսոն դիսի էմ արդարան ·

Ի վերջ գաղափարի գրոցի ·

19 (2) Լուարք ի պատմութենէ, թէ սասանն եղեալ էմ որ նոցն և
քաղաքն երկ, սոր էր ի հեռանն սոսանիսոյ, սոր և չարչ-
չարեցաւ սի չատասարիսն · ոչ այն քաղաքն որ ապայ կոչի
Եղեսիայ կամ Երդեսիոյ ի գաստասին եկեղեաց սոս · զոյլ գե-
ղաչ · Իսկ ոմանք յայսմանս ծիլին սիրեն ցուցանել, թէ
այն Երդեսիոյ սչ է Եղեալ · այլ այլ ինչ սասն ի գաստասին
դերբեսոս յարեալ ոմանցի Եղեալ գեղոյ · Իսկ սակայն ընդ-
է այլ ասասեցեալն մասանոսդրոց մերոց · զի նոքա քաղաքն Ե-
դեսիոյ ասէլ իսնասն զանոնն, սոյ է այսոր Եղեսիայ ·
Ոմանցի սաղանոսդրոցն · գրեալ · Ա · գիրք · թէ սարտասա ար-
քայ Ե · զոյգ նոցա « Եկին հասին յԵկեղեաց զ սասա ի գեղն
Երդեսիոյ ի սի հեռանն սասանական · զի սանդ գոն մասասա-
ցան · և Երբեմն կասարեցին զգործն անապատանոնն, ի-
ջին բանակեցան առ ամն գեղոյն որ դրոյն կոչեն · (և
սոր պատրաստեցին արդասոյ խորան խրախճանեան)
Իսկ Եկն Եսուս նոս ի խորան անդր և յընդունիս բաղ-
մացաս, և Երբեմն (ասէ օրին) Ը գիսոս սոսին, հրամանն

,, եւ թէ՞ն գրիգորի (առնուլ) պատկեր եւ թէ ոսոր ծա-
,, ւոյ՝ զի՝ ասէր՝ տարցի բանդին անահատին պատկերն,
,, (որ անդ. մերձ կայր՝ ի գեղոյն երիցոյ)։ Եւ գրեալ գրեն
նա ինքն ապաթեանդեան։ Երե։ 352։ Թէ յետ Հուսատոլոյ
Հայոց ի քա՛ երբեւ քանդեր զնն գրիգոր Հանդերձ սրբատաս
զապիրա կուց, ինչեալ յանուց * ի սահմանակից գաւառն
,, յեկեղեաց եղաներ։։։ ի մեծ եւ ի բան մի հինայն ի
,, սեպեա պարտամանցն Հայոց թագրաց յանուհաւան մերհ-
,, նին յիրեն ուսեալ։։։։ (և անդ) զնն գրիգոր թագաւո-
,, բաւն Հանդերձ փղնին զսուի պատերեան անահատան
,, գինն։։։ և անտի ընդ դեռն գայլ յանեկայ անցանելիս,
,, քանզի՝ զնանեսկան մի հեռանն գաւառն արամանդոյ՝ ի
,, թիին ուսանի։։։

Լոգ՝ ոչ ապաթանդեալս, նայնպէս և խորենացին։ Ի։ 13։
և 57։ ի յիրեն գերիցայ՝ զնն մեռ՝ ի թիին ուսան յեկեղեաց
գաւառի։ Փոքրամ՝ ի մեջ բերել զմիայնն զնուարայ և ոչ-
լոյ պատմագրաց և յայտնաւորաց։ զոր Հանմնայն ոգա-
թանդեալի և խորենացւոյն զնեն, թէ երիցոյ քաղաք է
յեկեղեաց գաւառի առ գայլ գեղով, որոյ յանդիման փոքր
մի հեռի կայ թիին ուսան։ Լոգ՝ որպէսզի ասէ զայն քաղաք։
որ ոչինչ ինչիս կոչի, է՝ ի գոնի անդուրջ՝ ոչ յեկեղեաց գա-
ւառի առ գայլ գեղով յանդիման թիին ուսանի, ուրեմն յի-
շատակեալն՝ ի նոցն երիցայ քաղաքն կամ երիցն ուսան՝ ուր չար-
չարեցաւ զոն գրիգոր, է՝ նոցն ինքն ենչկա։

Իսկ զայն երիցայ՝ զոր է՝ ի գաւառին գերջանաւ, այլ է։ զոր
և յիշի զաղար փարպեցի՝ ի պատմագրութեանն իւրում։ զի յետ
ասելոյ նոր, թէ վահան մամիկոնեան չորեր առ սահմանաց
կարգոյ՝ գրե, թէ * գնայր՝ ի սահմանս հարաւանից։։։ և
,, հասեալ քանակեր՝ ի գաւառին արշամունեաց, (որոյ մի
,, մասն է այժմ՝ ի սահմանս գերջանայ)։ ի գիւղն՝ որ կոչի
,, երնէ։ (ուր) կամեցաւ Հանդիպել տաւրա-երիցուս։։։ և հաւա-
,, նեցուցեալ զարան՝ ի գեղջ երիցայ։։։ զգուշաց պարսկացն
,, սահարեմին՝։ Իսկ եւ ստորիկ։ Գ։ 43։ զայս երիցայ զնեն
իրր այլ՝ ի գաւառն արշամունեաց, յասելն։ ։ անցեալ (կայրն
,, վասն) Ը հանդիպեալ եւ Ը թալուս։։։ գայ հասանն՝ ի գաւառն
,, արշամունեաց՝ ի քաղաքն երիցայ։։։ Լոգ երեւի, թէ այս երի-
զայ որ յիշատակի՝ ի փարպեցւոյ և յաստղիկայ՝ ի սահմանս ար-
շամունեաց յարեւելեանսն հիրատաց առ գերջանաւ, իսկ
այժմս երիցայ ասացեալ գիւղն։ և ոչ այն՝ որ յիշատակի
յոգաթանդեալն և յայլոց յաւանցեալ պատմագրացն։ ե-
կեղեաց գաւառի յայտնի հիրատաց Ը արեւմուտս։
Իսկ զայնմ ասելոյ սմանց՝ թէ նոյն այս երիցայ իցէ այն քաղաք։

ուր յորդորեցիր սնոն գրիչդ, ապա և զի գոյ մանր եկեղեցի մեծ՝ այ ասի ընդարձակաց սնոն գրիչդ։ Զոր. հանգայն ոչիւռ ալ ցուցանի, թէ անոյ ընդարձակ էին սնոն, այլ թէ ի պատմէ ընդարձակաց՝ ոչ իսկ կանգնեալ ոչ եկեղեցի։ Եմ գաղտնի մոգ ասարեալ էին գաղտնի ինչ, ընդարձակաց սնոն։ և կամ թերևս ասաց անգ մեսաանէ ինչ, նոյն կրեալ սնոն զարդարեալ։ Թերևս ոչիւռ ընդարձակ եղանեն ոչ՝ այ գրի յայտնուցեալ։ Ի մոտեր։ ԺԱ. Ի գիրս ոչոն Թեոդորոսի։ զի անդ յայտնի ցուցանի։ զասանիցն, թէ չեռ զարարելոյ զանն գրիչդ՝ յայտնի առանեին Ի գաղտնոյ Եկեղեցոյ գրուսան Ի քաղաքն տրոտաշատ, անդրն Ը գրուսան սալ տեսանոյ, որ է ասի ընդ. մէջ Եկեղոյ Ե. դիրքոնոյ։ սրով զայնոր ցուցանեն, թէ նախ քան զեղեալ զանն գրիչդ Ի դիրքան գրուսաւ (ուր դեռ այժմ ան էրիպոյ գիւղն), զարարեալ էր Ի. քարանքս Եկեղեցի՝ ապա և Եկեղեցոյ գրուսան։ Ոչ զոր ասեն սանոնք Ի գիւղակաց անարի, թէ Երբեմն Ի Նիրեալ զերկիր յայժմուն Եկեղոյ գիւղն գտեալ իցեն ոմանք զասասակ Երկաթիս, սրոյնք շարարեցան սնոն գրիչդ, և զոյգք ասացին։ զարոց և Ինչանոր ևս գիտասանն ոչ գիտեն։ Մեզ և չէ մասնի ոչաս։

Հասասատ՝ թէ ոչ անոյ ինչ քան զանն Երկոյց։

Ի Վ՝ Մեսրոպայ ընդարձակն։ ուր և յիշատակի անուանդ
խաչ Եղելոյ Ի նոյն յասանէն Հիմն։

(3) Զամարեանն ասեն՝ թէ անահիտ ընծուհին ելեալ նոյն Ը ամիրդիանայ։ անդ գնեալ Ի գիրս Թուղթատ. բոլոր անուանց մեզ խորասատրոյ։ հար։ Գ։ Տրեր։ 309։ Գրոյց հին պատմիչք մեր ոչիւռ այլ հանդերձն գրատ։ զի ազգաթ անոնցս իւր զոյգ ընծասնի մեզ զարդարեան Ի տրեր։ 361։ և Ի տրեն զոյգ ընծուհի զանահիտ Ի ազգ սեղեալ։ Այնպէս և խորենացին։ Բ։ 33։ և Գ։ 33։ որպէս զարդարեալ յանահիտայ, զոր ասեմք էգեր։ Ամենք ևս հանդերձեան զոյն զայս անահիտ՝ ասի ընդ հանեալ, զարդեալ ազգանունեալ։ տրեր։ 352։ անդ և։ Բ։ Մովսէս։ 1։ 13։ զոյգ ոչ է այլպէս։ զի և զայս ուրոյն յոգնահիտայ ընծան ուրանեն Ի նմին անեղոյ։ Ինչ նման է այն, զոր հոյլ կարեն ասեմանոս։ խոկ ոչինչ թարգս։ և ընդունիք մեկնիչս։ ոչ յոյս է Ի յոգնարեն և Ի ընտանեարեն գրեալս զոյգս ազգանունեալոյն և խորենացոյն։ Բ։ 11։ և 13։ և յայլ անգամ։ զարդ և անանգեն բանասանեցք, թէ ինչ ծնեալ յուղղոյ արամապարոյ սուանց մեր։ և կոչեն զնա ընծուհի գիտասանն։

Խոկ սարգան։ գրբ։ ԺԱ։ հանարն զանահիտ նոր գրատ և

յիշեալն զարդեալ յՅովն հայոյ · և յաւելու , թէ սովորութիւն
էր ծնող 'ի զաւակսն զարդ յիշատակս մեծաւոր ծայ
գաբերելոյն · որք առ ՅՄՆ մի զրուցեալքն ինքեանսիկ , և իբր
թէ յաղթութիւնք վերառեալ , զարդս առեալ զինեալն զարդս ։
Բայց երևի՝ թէ անահիտ ոչ էր ուսանելն յիշեալն ՅՈՒՆ
հայոյ , այլ Հեռագրական , այն՝ որ առ լատինս կոչի սիս-
նա , և առ յոյնս արտեմիս կամ արտեմիդն · և այս ցուցանի
բանիւք ։

'Լայնի՝ զի ուր 'ի մեզ 'ի հայերենն անահիտ դնի , 'ի յունա-
ղէն օրինակս ազամանդ եղուած գնի արտեմիս , և 'ի լատին
մեծագիտնոցն ասեն · ոչ է և 'ի մարդմանութեան խորհ-
նարանին ։ Այլ կարդ՝ զի խորհանացն · Է · 13 · ասէ , թէ ար-
տեմիսեաց պատկերն եղեալ էր յերկրայ ։ և Է · 57 · պատ-
մի , թէ 'ի հիմանդանալ պատանեաի մեծդրեցաւ օգնութի յար-
տեմիդեայ՝ որ յերկրայ · ապ՝ յերկրայ եղեալ գլխաւոր կուռքն
էր անահիտ · ուրեմն արտեմիս և անահիտ են նոյն ։ Այլ՝
զի անահիտ 'ի գիրս ապաքանոնիցն · Է · 16 · ասի լինել
ծնունդ արտաքոյ իրրև սեռական գաւառ նորա · խակ
յառուկ ծնունդ և գաւառ պատանդայ հանդերձն բանա-
ւորեալք զարտեմիս՝ զերկրայ ապաղանի՝ 'ի վերոյ ծնեալ ընդ
նմա 'ի լատանայ հնոցին պատանդայ՝ ոչ դիտի · բայ որպ
կոչի և գիտամ՝ այն է դիտաւորի , կամ գաւառ դիտի · զի
թէպէտ նանի եւս կոչի գաւառ դիտի և պատանդայ , բայց
իրրև ծնեալ յաւանդ · յոր միտ կարի կոչել և սա դիտաւոր ,
ոչ և ոչ զ ամենք կոչեցան ։ Զարդ՝ զի 'ի գիրս ապաքանո-
դեցան 'ի վերայիկ սեղանոջ անահիտ յիշատակի կոչի * մոլ
ոչ՝ զամ զգաստութեան ։ խակ զայս ընդունելն բանաստեղծք
սիսնայ՝ որ և արտեմիս · և ասեն՝ թէ նա զի սիրոյ զգա-
ստութեան և պարկեշտութեան հրաշալեոյ յամբոխի ծնողիսն՝
զարդիր 'ի լերինս և յանտառս՝ ունելով կապարճ և աղեղն , և
այլ բաղում բանք ։ Հանդերձ՝ զի զա անահիտայ ասի 'ի նոյն
երես ագաթ՝ , թէ * ոմ՝ զարտաղաղ պատուեն , մանաւանդ
զ զարտաղն (զոր կոչեն) յունայ ։ և այս յաւելս յորմանէ
սիսնայ՝ որ և արտեմիս · որոյ և մեծահռչակ մեհեան կայր
լեփեսու · ոչ յայտ է 'ի գրոցս սուրբոցս · ԺԲ · 24 · ԼԵ ։
Լա հաւանութեամբ է ասել , թէ յանուանէ սիսնայ և
անահիտ լեալ է լատանաղանի փաղաքուն · զոր ոչ անահիտ
լատանդոյ ընդ երկրիս՝ լինի սիրնայ , այն է՝ սիսնայ և սիր-
նայ զոր ընդ երկրիս՝ լինի անահիտ , այն է՝ անահիտ ։

Այն զայս անահիտ թէ՝ առ յոյնս և թէ՝ առ լատինս ուներ
և զոյլ ունեանս · զի յորժամ բասին զիտանել իրրև յերկինս
գտանիցէ կոչեին երկինս · և այնու խմանային զլուսինն · խակ

ՅԵ որում խմանալին վասն իրին, ինքոյ զանոյ կոչեսցուցեալ, այն է՝ բոցակիզոյ։ տային և զայլ սեռսն ոմանցան և վերասաստեցեալս, զորոց չէ հարկ գրել սաս։

Իսկ ի հայս այնչափ պատահէ՝ եղ ասա՝ ի ժամանակի հեղեալոսն, մինչև նշել փառք և կեցուցիչ ազգին։ ոչ գրի յոգաբանագիրսն։ եղեալ։ ԺԶ։ և գանգեալ եղեն վասն զարանքոյին և գրոնեալս ասեցեալն ոչ միոյն յերեսոյ։ այլ յաշարեալս, և յարարեալս, և յայլ քաղ տեղեաս։ և կոչեին զնա ասկիածայր, ասկիածին և ասկիաչաս, հաս և ասկիածի, և զարդասան։ Իսկ զի սոն նորա կուսարիր՝ ի Ճմկա սասասոն վայ զեց, վարքիւ զարդարեալին զանազին նորա և զանհանին, և զքաղաքն՝ յորս եր պատերազն նորա։ և յայլսդա պարարեալ կոչիւ սոնն այն վարդասան։ Իսկ հեկեալս յայսմասարս։ զեաս։ Ը։ այս սոն սասեալ լինի սերարքեսեալ։ բայց այլ գաւ ազգալ ինչ իցէ։ Ոչ արժան ի գիսակ և զայս, զի յիս քանանեսեալն սա՝ ի հրամանաւն այսր սեսանեսնան սոնի կարգեալսա սոն հրամանաւ պարծասակերպասեցեալն քան։ և մեզ հոյն սոնն՝ այսինքն վարդասան։ յորում՝ ի սոնայ մանկան քանանալն։ ՝ սասարքեսեալն լուսանշաղ վարքիւ և շանաք սոնասիրեն սակեալսոնայ վարդասան գլուխք ||, ի գիսա։ ՁԵ։

Գասանոր հրամեցեալ յերարանել և զայլ կուս։ սոք կային՝ ի հայս, գիտելի է, զի թեկեան և քաղաք եին նոքին, բայց սասանանեն եին։ հանեն ՝ զ։ = ։ Գասանայ, հայոց ընտոց սասանայ։ այն է գրիգոր և գիսս և գլս և հոսիս կամ հասարեալս։ Ը։ Ավանդ։ զսա սերք սերք պատանին ընդ սասանանե հերանեալ ՝ ի հերքելեալ զրգոյ սարանայ։ և սերք սերք հրաս՝ այլ՝ ի ՅՈՒՆ յանան սրգեալն սերքանայ հայկանայ։ բայց հանին գրատանեալ։ Ը։ Գարան սրգի սասանայ, ընտ գասարանանան։ զրում՝ ընտանեանս հասանեալսն զրանս յարարայ, որ եգիտ գերդան։ զքանայ։ Ը։ Հերեանս, այն է մարկանս։ ընտ հոյ հանանայ։ Ը։ Հանիս, այն է գիտանս և սարանին կամ սարանիրգն։ զրգի խասեալսը սրանի։ յորդ։ և՝ ի գլուխն հերարեալ լուսանս։ Ը։ Գանն։ այն է սանանան սր և միներգս և քաղ բան՝ ընտանի գիտանանան։ զրգի։ և յիրեցաք՝ ի վերայ։ Ը։ Գասանի, այն է սերարիան՝ ընտանի գիտանան։ յորդ՝ ի զլուխն հերարեալ սասդ։ սր և սա քանասասեցեալս վերանս կոչի, և հանարի երբ մեկանան սասանանի։

Պատերազ և սրանանք սարդիկ եօթն կաց յեօթն մեկնան սրբոյ սերբոյ կանգնեալ եին՝ ի հայս։ և սանք սերք խասն ի սյլոց։ Գ։ մեր ՝ ի յասանն սասանս՝ ի միասի մեկնեն

գանգեանաց եկն բազմեալ երեցունց վանականաց, յոր մահագ-
նեն, անասիրաց և ստորգեան · և յայս մեհեան մեծ զաղ-
ասն մատուցանեին Հայոց · և գրեալն գտանին ուսեալք պաղ-
ասն՝ իբրև զերազգեալ քան զայլ տեղիս եօթն մեհեանս։
Բազում ի սուսանց կալին և այլ կուռք ի Հայս · յոյ էին զեր-
մեսոս և զիսանոս ի Հայկայ · զեղ և զարշուն յատարանաց
նեաց · նուագս, բազմեղեալս և զարարեալս յարաբաստ և
յասպուրս · ևս և բազմեալս արնեպական և լուսոյ ի պարսից։
Հնագոյն տաճարն վահագնայն էր ի Հայոց · իսկ այլք յայ-
լոց ազգաց առեալ · որոյ երևի, թե մեհեանս ազգին և-
մեռս կուռապատուեալն ի Հայս · և ոչն յատարք ազգաց · զարս
խարսուս մեհեան ազգաց սբ. յուսաւորչին մեր, և նուազ զմեզ
ի պարտուն Հշմարտանն ցոյ։

Ի վերայ ասոյ յոգս եկեալս սբն գրիգոր ի վերային։

Ի գիրս ապաշանգեղեանն · երես · 90 · 96 · և · 101 · ի Հայե-
բեանն և ի յուսարեանն գնի, թե սրն գրիգոր լուսաւորիչն մեր
գրեալ էր ի թոռ վիրապի ասն Հոգեաստան, զոր ասեմ գնի
և ի գիրս գնեալս · երես · 43 · և յոմիանոս կոմեսարիսի,
և ընդհանրացն և վարդանայ, և այլոց · և ի նենգասն խա-
լանացայ ի զէր հովհաննու · ևս և յայսմանաւրս յուսոց ·
սեպտ · 30 · և Հայոց · հոկտ · 5 · ոմն և ի շարականի գնի՝ երիւք
Հնգաց ասեալ · որ է նոցն։

Զայլ դ ոգեալ՝ ի նոցն գիրս ապաշանգեղեանի · երես · 49 ·
50 · և 54 · ի Հայերենն գնի կալ սրն գրիգորի ի վիրա-
պին՝ ասն Հոգեաստան։ Զոր ասեմ գնի և յուսացին Հուսգին
գրիգորի մատիանոսի ասն Հրատեսի · և ի գանանոս յով-
հաննու եպիսկոպոսաց · երես · 308 · և ի պատմութեան Հայոց
ասս Հասմիկեանցս յուսուցս մանիանաց կիթիկեան · հատ ·
ժդ · նե · երես · 1220 · ևս և յայսմանաւրս Հայոց · հոյեմ · 18 ·
Լսեալ ի յուսարանին սրինակն ապաշանգեղեանի, յայսոսիկ երիս
տեղիս՝ ուր երեքասանն գնի ի Հայերենն, ասեալ Հրեքասան
գնի · Զայսոսիկ գնի և ի գիրս ասանիանի հին պատ-
մագրոն լաստիացայ, և ի գիրս մեսոպիրասանի յուսեաց
պատմի, և յոմնանոմ պատմագրոն ինչ Հայոց։

Զայլ սակայն գիրքն և մարանեալ զամենեսին զասս · զի
եթե զամն մոնիցն և ելցին ի մրսոմն սուցաք · Հոգեմն
ասեք · մն · եթե զամն մոնիցն և ելցի ի թաց թեացոյք · ել-
նեն ասեն · ժգ · այլ եթե զերեքասան ասեն ամբոյզ պա-
հելով զնեացանեն ժամանակին յերիսուց ասոց ամսոյ մնիցն
և ելցի պատայաբ ասի մի և յարեցոյք ի նոյն · Հոգեմն

ասէր · Ինչ զի այս ընդ երկուց առաջնոյն բարեաւ ելեալ, նա զի իրաւք ևս երևի այսպէս եղեալ, վասն որոյ և մեք այսպէս եղաք, ի բերս ընդարձակասան ամ,

Լուսի զոր ասեն սմանք՝ առեալ յարինակէ ինչ ի Գալեայ գրանց, ոչ և յարմարապարս · Գլուխ · 18 · և ի վերայնեալ այնմանէ ժողովեցեալ միաբանարար, ինչ երկրաչափաց ուրեք հայրենի գրեալ կային ի վերոյին, և երկուս ասեն զի Նախնեացդ Եմոնի շարաբանաց, այդ ոչ երևի ճշմարիտ · զի ասեալ աւանդեալ գրոյ ոչ ցանանեն, մանաւանդ ի Հայաստանեայս զաստուածս շարաբանացն · Լուսն ինչ ի երկրս ոչ ստորագրեալ զանազանեալ գրիչսդ, որպիսոք անմիջապէս ի դրան ի հնարանեալ յառաջնոյ՝ ուստի ի անդ յերիցս · Ինչ մեզ ժամանակս զինեալ այշանեալս ի սերբին հայս · Ամբէլ բարեբանեալ, այս չէ որոշակի յայտ · քանզի ոչի ըստ հաստատակ ամանագրեալն սրատանեցեալ հայոց զնի անիրաւսիս, մեր ևս այնոյիս եղաք · և ուստիցն մնացեալ էր զինի ևս դրեալ ուստաց ներշնակեալ ոչոց · իբրև զի գոյցէ յետս ոչիրելս որբուրաց բանանդակ հայաստանուս յառաջնասէ ասելոյ ի կնոջ ինչ ևս յերիցս մնասացանեալ չէն անաշխատաց, և չարաբանեալ բրանձն գրիչս ·

Գ · Զ Խոսքերդ ինքն՝ որդեակ ·

Զիրանեան մեր ինն եղև այս պատասխան արդասաց, զքաջանուանաւորատուն երկեցաւ ասս սանան ի ներս հեղինակաց, այլ ի հանդոյ ինքեանց կամեցուն լամեալ զրարդ հոգ ձեռնին ոչ, բայց լուսաւորեալ ի հաստատեցուցանել զասաս վերոյիշեալն երկուց Եմոնակից մատենագրաց, ապաքէ անգիտանալն է զինարաց · Վասանզի ապաքէ անգիտանալն ասենադրեալս նորին սուրբոյ ոգեշունչ ասիանատեսն գրոյ գրէ այսուրեն · Եբրայեցոց 8Ա · Լ. ԺԳ · ԺԱ · Զ՝, յորս ինչ ի կրաս ելեալ Թիւրեն, և կամ մեր ընդ քաջացն սրատրաս ելանել, անդէն վարիչակի սրատանէնս ի վրէ հաստանեալ · ի նոսանէ · և հարեալ զՔիրարն այրեալս ոգեալ ի կոտորեալ · ի վայր կոյսն ասեալ · և անդէն մոլեալ սիրոս, և խրատի սատեալ զիար մարմնոն · նասեալ · Ի. Եռանասանի Նաբատաբանարար սուրբոյն · ասեալ · ասեալ ելեալ յատ մարդկանցն · բնութեան սրատաբ · ի Նեմանաց Դաւանեն խաղաղ · իբրև · ոչ ընդ ինն · ի մեջ նոյ երանեալ բանակեր · Լոս ոչ հանանեն մանալ մեկնչն խոտանարարեալ ինչ անհնարին անդրադարձեալ · ու ոչ զանանն ընդ պատան կանգնեալ · զի ի թեկնանն կամեցուն անդէն · ի գրաքին սրդեալս, ոչ կարացին · մի մն բնակուն ուսանեալ ·

,, և մի մեր զի էր և այժ գիւղացն , որ 'ի Համոն էին հարեալ
,, 'ի սուր եամ մարդիկն՝ որ 'ի բաղաքին էին , նոյնօրինակ գի-
,, ղացոյս մնացեալին . և անհարին կրծանուն 'ի մի տեղի
,, հասանեալ . Եւ եամ բնակեալ Թ ՁԵՐԻՆ՝ ծառայք և սպասա-
,, ւորք ստ. հաստատակ հարուածովք հարեալ լինէին . և ան-
,, հարին սուգ և սգաւորեալ զամն հարուածոցն լինէր ։

Օրոնց միաբանակ և յայլ տեղիս ։

Լսակ զենոբ սպանեցուս սկզբ ազատարարին գրէ այսպիս . Եղեւ .
43 . Ի 44 . * Եւ յետ հանդերձեալ ամենայն գիւղացոյն՝ եկեալ
,, եամ երիցին հայոց . և ինքն թաքաւորս (սպասաւոր) 'ի մեջ
,, վարուցեալ ելեալ գոգաբեր . Եւ 'ի հրամանէն այ և
,, դեալ նախապարքն հոնին (զաքն գրիգոր) 'ի վերայեկ ան-
,, ան . և ընդ երեսով՝ ժողովեալ գնա . . . . և իբրեւ լցան ա-
,, ւուրք պահոց նոցա վանեալն և հիմն. ս , թեմ ասիցան
,, մերիցն վարդենացեալ խուզակերպին սրդաւոր . և զարա-
,, ցան զիւրաքանչիւր մարմինք ժողովրդոց . և ընկալան ըզ-
,, թաշխութիւն ։

Ընդ նոյնակի դարս և զարգար փարաքեցի յասելն 'ի գիրս սրբոյն
սահակայ սարեալ ևն առ նախարարս հայոց . * Ցնչեցեալք զոր
,, հայրն իմ և գներ և զիրան . որ և զիմեալն յանտանա-
,, կան թեռուն դեղարարանաց հաստատանաց և անդարարեալ ինդր-
,, ուածովք զարդ և զիրեալ՝ անեալ 'ի գիտութիւն ասենն-
,, ցուն արարչին քնի , 'ի նոյն հաստատեալ 'ի մարդ կացին
,, քեռութիւն ։

Օրդայ սուրանդ հանդերձն ապաշնորդելոյ և անանիման՝ ի
անանան լատին պատմիչ հին՝ յասելն . Եղեւ . 409 . Էջ . 1 . * Եւ
,, ապա յոնոյին գաստատանաց արժանահաս պատիւ պատու-
,, հասն յանձին ընտեր Լեկրն , նասն՝ զնա ասունանացն՝ զարս
,, 'ի մի Լան Եբանեալ գրիգորի , և երկարդ՝ զնա հաստատ-
,, կան ոգոց կանանց . քանզի յաստ ի միում Եբրև Եկել գնայր
,, հանդերձ ի լայրվան յոյսս , յանկարծուստ ամբանել յայսոյն
,, զարդ՝ յերիկիր կործանեալ 'ի կատաց ոնոտ՝ յոր նստեալն էր .
,, և յայլոյ Լեկա Եզեալ՝ արտաքոյ ինն մարդկեզին քեռութիւն
,, Եղաներ , մինչև Եբրոմի ուստ զմարմին իւր առ ստատիկ
,, կատարուեալ - և Եբրև զանբան կենդանի Եղեալ՝ Եա-
,, փառանն շրջեր յանհարին անդրայուեալն 'ի գաշտս
,, վարս ։ Եւ յոգանք իսկ 'ի զորաց նոր 'ի հոմն մեկի նոյն
,, օրինակ ոկան ակել 'ի դիւն ։ Եւ արգարև Եղատանի
,, լիներ , զի մանանեալն 'ի խաղաղանս դիւն՝ ոչնարեի ,
,, որք արհամարհեալ էին զգաստանալոնս արարչին Եբրեանց .
,, և ցուցցեն զմարմին Եբրեանց լինել քնակութեն ոչնարեի ,
,, որ 'ի վերայ ծիրաց 'ի հոգիս նոց յանձնեալ էր ։

Օրդի Հաստատէ և մեռանիցուստու երկեալ յոյն դասուն
ի վարս լուսաւորչին ։ և ի Հաստատութեանցանել զայսոր
զանազանեալսն զատուգրեալ՝ բերի։ որինակ զրգասուս Հաս հարա-
գոմնատրաց ։ ոչ ուսեալ և աղանեանցեալս ։ Օրդի զրգ
և նիկիբորս Քաղքեստաս յոյն մեռանեալ էր ։ ՃԼ։ ՅՅ։ ՁԽ։
զուսմ առաջի գնել և զլաս Հանդերձ մեռանեալ բանի Հոյ-
ոց ։ ես ուսեալ զասանոգասիրն բանիանդի ապրին։ որ յա-
սաս ասնի նորա երդի ՁՇմ դրդեն ։ * ։ ։ ։ ։ ։ Ի Հանմանան
։։ քարեալացանն բանաստրին ի յանարանեալ փոխեալ կերդաս-
։։ բան յանարանական լուսանթին նուանանելոյ զաղարանն մեծ
։։ արդասս։։ ։ խնեմ * ի ձեռն մանեանանց սիրն գրիգորի ի
։։ մարդիկանին բանին դարձուցեր յանանանելին ի քաղաքն ես-
։։ բասանդանալ զարգանն մեծ արդասս ։։ ։

Օրդ յիշատակին և գրանդան մեռալ յանանաց ։ ես յարանա-
սուցեալ նոյ ։ ԽԳ։ ։ ՅՅ։ ։ յասանին ։ ինչ * արդասս ի մեռանեա-
։։ փանանին ունկեալ՝ սատեր գիրս մեռանին ։ և բեր ինանն ի
։։ երկիս ասանանր ։։ ։ Ի դերդի Հանարանիս յասաս բերել
ասս և զայլ գիրս բերեալ բարանց ։ ապաստան բանական Հա-
մարեցի առ այնասի՝ որդ գիրս անասալ գրեալ գիրս ի բերեալ
երկրաց և երկոյ մարդաց ։

Ի վերջ առաջին գրոց՝ որդ եղ գրիգ գրիգոր ։

[1] Ի գիրս ուգանանդերդոսի, զանս զարանց՝ զոր Հայս ես գրեալ
(2) գրիգոր որանել Հարց ։ գրի ։ Եր։ ։ ՅԼՅ ։ ասարդես ։ * Օ գերնի-
։։ բարեալ ։ և ես ասանալ ի մեր մեռերաց ։ և որանեալ յիսանեն արանն
։։ ասանալս վանանան ։ և ասարդեր երանանելին գրիգորիս անանան-
։։ գիսան և անդանալս զարդ և զբերեալ ոչ ասարդեր ասանալս
։։ փանանանանելին։ խոսել՝ խրատել՝ ասանալանել ։։ Ամանանս
գրեալ և ի մեռանարիս ։ Ի՝ յանանարին՝ մեռանալանին գրեալ
փանանան և։ գրեալ։ ։ * Օ գերնալ եկեալ ասէ բարեալ ։ և ասանալ
։։ ի մեր մեռերաց ։ և իբրև պահելին արանն գասարս վանանանանալ
։։ ես գրեալ ։ խոսել ես ես ուրեն ։ խրատեր և ասանանանալ ։։
Լսակ լալ գրեալ մեր ասանալ ։ թե սրեն գրիգոր հասանգրա-
գրեալ զասարս գրեալ ասանանալ ։ և սարս գասարս վանա-
։։ գրեալ հասարակ արանանալ ։

Օրդ արարեալ երկեալ՝ հասարանեն բարեալ ։ թե պահեր ասա-
գասարաց ։ զոր արանեմն երկս շարանանալ յասաս բան գրա-
։։ ասանարգաց արանեալ ։ ոչիրեն ։ ասա ։ ի գրիգորեալ ասանարանանանալ
։։ ասանալ ։ Ի՝ թե զրանդ ։ գրի ։ ի գիրս գրեալաց ։ Եր։ ։ ԼԼ ։
արարեալ ։ Ինչ ասանալ՝ սրեն գրիգոր ի գրիգորեն ։ ի գոյ ասա-
նան հասանանարանեն և թերեալ՝ * ասարանեալ գրեալ ասա գրեալ ։ և

,, հինգ օր թողու զնա անասնոց առաջի իւր կալով և լսելով
,, զիրս զոր է նոր · ապա առաջին պահքս եղաւ ի ոգին գրիգո-
,, ր զի յառաջին առաքս · · զոր և առաջաւորք կոչեմք · և
,, ի երկրորդ առաքս պահոց ենք՝ վասն զի հինգ օր (ըստ
,, ձեռագրացն) · · ընկալան զոյժ զոյանմ ॥ (Ուստ ոչամ զնի
և յայսմ առաքս հոդեմք · 18 · և 29 · յաւելն · * Զարանգեաց
,, սրն գրիգոր զարմանալ ճանաչի ամենեցուն զաւասրս հինգ ·
,, և նոքա ասանգարեն է մինչև յայսոր ժամի · զոր և առաջա-
,, ւոր կոչեմք ॥

Սմին հնոմն գրի և առաքինանոս ասողին · Է · 1 · * Լսեալ ասէ
,, ի վիրապին սրն գրիգոր՝ լուսաւոր վարդապետն ոգիցն
,, ասեն, և յամենայնի հարանոնդ ոչ հինգ, որ տեսանող
,, մեռցեալ ամ քաղաքեն ոմանք դնելոյ վիրապին սրին գրի-
,, գորի · որ են պահք առաքաւորի յամ՝ ամի պահեալք մին-
,, չև յայժմ · մինչ զալ և մոռեասն օր (պահոց) վերջա-
,, պեսանի նոցա ॥

Օրդ առանդ և շարադրին ի մատեանս առ ասեալս · յա-
ռնեն · * Սին գրիգոր լուսաւորիչ մեր յարուցեալ ի թիվրապէ ·
,, և մեղրեցան առաքն ի՝ ի Եկեղեաց զոր ոչ հայոց ոչ տեսեալ զա-
,, ռաքեալ յոյ ի Եկեղեաց զոր ոչ ասեալ · և ի-
,, խոնջն ամ և զոյգն սրաքարիոյք · ի գ ամենեցուն առ-
,, հասարակ պոչ հինգ օրեայ առաքաւորք · զի մի ինչ հա-
,, ղակեցին՝ ոչ հիմնեցին · զոր եղեալ բանիցն նոցա ի
,, ձեռն նոր · ի · զոյս զարն՝ զոր մի զոյգ զարանոն յառա-
,, ջագոյն եղաւ ի ոգին գրիգորի · նոքա ինքն լուսաւորիչն
,, ասանդեաց յեկեղեցիս հայոց զոյգ զարն՝ ամի զոր ոչ
,, զայսոքեն · ոչ զի մի մատուցին ի սրանոցն ոչ եղեալ առ-
,, ան · Եւ զոյգ զարանոցն խառնել զարն զոյգ · ա-
,, ռաջ հայոց ընկալան զիրսն · ընդ զարանցն նիմանեցուցեալ
,, զոյգ ոչ ոչ ազատեցան ի սրաքաւորի մեղանչանին · զոր և
,, զարն մինչև յայժմ ապէ սուրբոց և եկեղեցոյ ॥
Կրկին զոյգ և յառաջին ի՝ հոգեն առ մեռնել կոչեալ յանքն՝
* Զարանոնեցեալ զարն զարանոն զարն ոչ զարն՝ ի սրանոցն գրի-
,, գորի հաստատեալ · յորմեամ եղ ի՝ վիրապին՝ ասասանեալ
,, կոչ զրիանդրելոյ հարանեալոյն զաւասրս հինգ՝ յաղագս
,, զարանահան եղելոց թեղիան · վեղ և զարգանք ի նախ-
,, նեանցն ասեալսն ծանուցանեն զաւասրան զոյնանակ սեղան-
,, ցանեն · զոր և լեալ զարանոն՝ հանդիսեցան ի նիմանեցու-
,, ցուցն զարանոնց զոյգ կարգ եղ զարանոն ի առաքաւորն և եկեղեցոյ-
,, ոց · սոր և զարանեն ալ զոյգ ॥ Օրդ զարանանք առանդ եղ
և լուսն նամ յեղեալ զանանոց ի՝ Ալ · Նոան ի հին Նաւա ինչ
զարանոց ·

Ի մի այսպէս քանի ծաղիկս հոտաւանաւսի ինչ մերձ ի ծիծաղ
ալեն գլխոցդ նարեկացոյ ի բանդիր ի մեջ սրիմանելոյ (ձկ
գրդեա էլեն սրբոջ պահք կարդեալ ի բուսուարդն . և ըստ
պահքն առաքաստրաց ՇԵՐ ոյնպէս կոչիցի . և ԵՒ սասն
ինչ հասասառեալ ոյն , ||Ինոնք ի ՀԻՐԱՍ՝ ՍՐՔ ԷԼԵՆ ՅԱՅՆԵՍ՝ ԺԱ-
մոնակի , ասեփանոս կոմիքանարեցի , ողջունիսն աշակերա
նք սանսնել կանիքոնարեցի՝ (որ պրասն զայս) , և պետրոս
վիպ , և սնոնիս՝ որ էր վիպ նոսրեկացոյն , ասեցին ԵՒ ոյն
ինչ կարդալ ի սիրն ԷՒԱՆՑԵՍ՝ ՀԱՄՈ ՊԱՍԱՐԱՍԱՍ-
ԵԱՆ ՆՈՐԸԵԾՈՅ ԵՐԷՒԻՍԻՑԷ , |Ասի գէՒՍ՝ ՈՐ ԵՐԷՒԷԼ ԷՐ
ՅԱՅԵԺՈՍ՝ , ՈՅԴԷՒ՝ ԵԿ ՈՅՆ ԻՆՉ ԿԱՐԴԱԼ ի ՅԱԿՈԲԱՅ ԱՌԱ-
ՔԵՑԵՍ ի ՄԻՆ ՆՈՐՍԱՐԵ , և ՈՍՊԱ ՀԱՍԱՍԱՌԵԱԼ ԻՆՉԵ ի ՀԻՍԷՆ ,
|Ոսպ գիաեալն է , զի ոյն սրսնէ՝ սեղ երեւի , կայր յիսմ ազգա
քրիստոնէից պատմեսուս քաւուսարբերական տրանց , զի ասի
ԵԿ յոչն գիաեղոյ պահս ինն շաբաթ . ի գարնէն , և ամենք
ասմանալոյ յասուրս շաբաթուս զն նիս բանէից լսածանին . |Ոսկ
իբրեւ բարձաս ոյն ասկիսանի , և ոչսան եոմն շաբաթով
պահէլ հանդերձ ասասրջ ազգանքս ի նիսրանէն , յասաջ
անպասցին շաբաթասպահս մի . որ յանենոյ կանիսր պահք նիս-
ուեցացոյ , և յանենոյ պահքն գալասեան ՈՐՆ ; |Ոչնոպէս և ի
հոյս ի տեղն ոյսր կարդեցաս ոյն պահք , զոր նոսրս ասհմա-
նեալ էր սրբ լուսաստրին մեր . և նրանցաս պահքն ասաջասա-
ցոյ՝ մի ասաջին լինելոյ ի հոյս , կամ մի յասաջնոյ քան
զպահն ասաջասցեալ .

Ի ՎԵՐ ՆՇԱՆԱԳՐՅՈՒՆ ԶԳԱՐ ԵՎ ԶԻՆՔ ԱԲԵՐ ԳՐԻԳՈՐԻ .

1. Զ. (1) Բան ասասդելոյն զենարայ , և տպանանդելոյն ; և յայսմա-
ռանցաց . օրոս . ԺԱ . և այլոց ; եւ և ըստ բարանեսոյ յասն .
ՅԺ . հոս . Ճ . ԵՆԵՂ . գարեգ . յեռ ՀԵՌԱՍԱՐԵՐՍ ԳԵՄԵՌԱՅ
մարն գրիգոր ի կիսարիա՝ եւ նոսս ՇԵ ԽՆԴՐԵՑ ՆՐ ՀԱՍՍ ԼԻՆԷ
ի ՆՇԽԱՐԱՅ ՍԱՅ ԿՈՐԱՍԵՏՈՒՆ , և ՈՒ և ԳՈՒՆԱՅՆ ՆՇԻՆ ԱՆԵՒ-
ՆԱԳԻՆԱՅ . ՍՈՒ և ԷՀԱՍ ի ՈՐԱՍՈՒԱՆՆ . |Սակ ԵԿ ասասի՝ էր
քերեալ մերմին տրդ կորասեսոն ոնդ , ոյսպէս ասանալ ի
գիրս գենարայ և յայսոնասուրս . |Ոչ՝ յանենոնս ասեասաս-
նեալ սանն ասարեալ էր զայն յեկեսաս ձեռաջս ոչոչկարդալի
աշակերանն խորոյ . և յեռ ԺԻՐԱՅ ԱՊԵՐՆ ԳԻՆԵԱՆ ԷՆԻՍ յասարս
ոչեսան իրայանր ի փոխանին յեկեսան՝ ԷՐԷՐ ի կենարիս , բաց
ի գլխան . |Ի. ի նշխարայ ոնսոն ասանս տրդն գրիգորի . Կա
ԵԿԵՎԵՍ ԱՍՆԴԷ յասասարին ոնսանանդրայ սանն , ԵԿ ՈՒՆԻ-
ՆԻՆ տրդ կարասեսոն ՍՈՒՆԵ ի ԺԻՐԱ յա գլխանսն ԷՐ յոյա-
նեսոյ , բայց զայս ոչ կարեն հասասան վիպասաց ցասցանել ,

Հայաստանեայց զինուոր • էջ • 46 • և յայսմհետս զքեզ, եթե խնդիրս
կենաց՝ եղեալ նոցա՝ զոր գրեցար առեալ է զմտաս նշխարաց
յոգեշնորհս, յայտնեցին խռովեալ մեծ • և նոսիանոցդ Հայոց
առեալ քաղաքագոյնսն ընծայ բազումս՝ խոստացան • և
'ի վերայիդ վերասին զօրացեալ Հայոց և 'ի կամիլ ապրել զքա-
զաքն՝ եւ զանդ և զմնալիսն անձամբ ինքեանց զիշխանն անա-
զեղ սատ • Բայց եթե ով ոք էր որոն անձամբ ինքն, յայսմհետս
'ի յաւիտ • 17 • առանձն լինել նոցին տեղատեղոյ՝ նահատա-
կեալ յուսալս զիսկիսոխանսն |ս 'ի Թուղթն գրելոյ • էջ • •
421 • տես, եթե էր եղբայր մարեմոյ մոր սրբասանեայ և
զբեմանիսն • Բայց ոչ ի. փոյթդան, զի եթե էր եղբայր
մարիամայ սանանոյ նոյն գլխոյ զրն = Մեկնեալ յոգեաց • 11 •
ոներ կոչն նի • փոխանակ զնելոյ անարդի • զի անուն ա-
նեղոյ նի գասեին կոչեալ • Ամ եթե ոչ և ոչ զեսեղեցոյ
ոչն զբեցալ զոյնասիկ ոչ նշանաց, մեք Հանանասիր եղաք
'ի պատմեալն • Եթե կամիս, տես յայսմեանսկեալս • էջ • •
362 • 363 • 365 • և 370 • և 'ի պատմեանն զնեղոյոյ 'ի պատ-
հնեն սաաջին • էջ • 64 • և 73 • և 'ի յայսմանոյսն • փոպ • 11 •

Յ։ Վ։ պատերազմն տրոյոյ 'ի դառնալ սէրն Փրիգիոյ 'ի Կիպարիս։

Եթե զնեռոյ 'ի պատերն • ռ • սպանեալսն՝ ինչ մեծ սարսեալ
քանոյ ի իշխանն Հայոց • զոր զիսարանալ մեր պարոյ ի պա-
տերազմոյ ինչ՝ ոչ երբեք կարացաւ 'ի պատմեալ • բայց ի զանձ
սանելոյ ևս ոչ կարացաւ, Տարկեցաւ զնեալ սատ Հանանա-
սիր • Ամ՝ սան մեզ, եթե յարեամ զարձեալ լուսաւորիչն 'ի
կեսարիոյ, և եկն 'ի սարսն, ամենք զիշխանացն Հայոց ի-
նեալ Տարեալ սարսեալ մեկնեալ 'ի մեծ բանսին նոսիանոցն
գիսեալին յառաջ ի զրիգորի Հանգերձ նշխարաց սրբոյն •
և 'ի յարձակիլ 'ի վրայ նոցն քանայն՝ Ձայն եղաւն սա. այլ ոչ-
իսանս, զոր գայիս զինն • և իշխանն անգեղ սան Ձայնեալ
սա. իշխանն սիսեանց՝ սաաց • սիսեանց իշխան յանգ ընդա-
ցեալ, և սան, այլ եղեն այն զօրք • Ամ նոյ սրսանք երիսեր-
սան յուսաց ապրանաց՝ ոչ կարացաց խոնարհել, եթե այլ ինն • և
զարձան ի նրանն, և սան • սրսարարանանի մեծ սրսան-
լանի ի Հանանասիրաց ի Հանդերձ ի զրոյոյ • զարդ-
նուսոյնք զգրիգոր յարգանս տալն, զի մի գուցէ տանցի 'ի
ձեռս ի Հանանասիրաց, և մեր 'ի ենթարկեն սրսարարանքն •
Յայնմհետ իշխանն անգեղ սան յանձն առար զոնն զրիգոր
Հանգերձ սրաշտանելիք եկեղեցոյ զիշխանն մեծոյ, և ա-
սէ • զուարճ սանեալ Հաստատանել զարս յանձն ոգիան,
մինչև սեռացուք՝ եթե զնոս լինիցի • և նոքն առաքեաց զ-

մանա ոգի ասնել 'ի մեծ քանակն Հայոց' այլ Հանդերձ
գային զնի · Հասանել 'ի տեղն ուրեք 'ի պատերազմ ·
Լաւ եղեալ 'ի գնալ սնձն գրիգորի և որոց ի նոցանէ դեպ յաղթութեան
ոչինչ · Բազան զորագնդեալք կոյց և արք առանին կամաւ-
ապայ զանցս Հանդերձեալ · և սնձն գրիգոր տեսեալ զպանպիսի
դիմանալ · թագաւոր 'ի տեղի ուրեք չունչ ելեալոյն · զոր սնեալ
ընդ իւր · և նշանագրեալ յոտն ոտն ոտարս նոյ · և հանդերձեալ ի-
բանքն գիմեալ Իսանց կամ նրիգորոյ առ կոչառաւ · մինչև և-
կեալ Հասին լուսաբերն · որոց զՀեռ ոչ գիտեալ կոչառացիքն և-
նին և ոչաստեղին զանն · Լ'ալ'ուեալ' իլեանս մեկոց լ զեռց
գիշերապն զանն թեղեալ' ծանուցանել զիրան իլեանին անգեալ
առն · և նու փոլոդակի Հասալ ուս նուստ ոտս լարեր Տու-
բիրլ · որոց եկեալ ոնդալ' զիրեցաս ոտարին զկամաւասցին ·
և Հարածեալ զնն մինչև յուսանն իւրեանց 'ի Հուսաս · ա-
ւելն զանն · և զանուանս նոյ կարգեալեցին ·

Իսկ քանակն Հոլոց առանցաղուեալն մեծի իլեանի ան-
գեալ տուն գիմեալ 'ի վրն քրիստոս · և այնոյ նոյ' 'ի փոխաւա-
գաղանալին զնն · յարաւ մեղրի զոյգաղանեալ · ոգանաց գրգ-
մարեալ' սկսան · Նոխտանալ զիշերուն Հոլոց · * ոչ ի նախա-
ոյ լոյսն ասն · և ուղղալ զՀոլոնեանն · Թեղեալ գա-
ոյ բնիկաւին գնանեալ · ոչ գիտեր · զի մեծն գիտանի 'ի
ոյ սանկեալոյ եղեալ և գրն ձեր · և մոնանելոյ և գնեալ 'ի ձեռս
ոյ մեր · և Հոգիանելոյ և գնեալ կուրանեալ և մահանարա ॥ ·
Լաւ իրեն կարի իմն վանանելուսն քանալեր · Նոյն նեղարձ
գիմեալ ոգրի ոչնանալ · և ասն · Թեղեալ և յաղեալ ոչ գա-
ոնեալ իլեանալոյ · սակայն լաւ · և մեզ մեռանել 'ի վրն ուռանց
Ոչ · քան տեսանել զքեզ կորնանալս և եղեալս սատրի-
մեր · Լ'ալ'ուեալ գաղան ձայնեալ · և ոգանն գրգանալոն · և ոչ-
սն · իլեանալ անգեալ տան · նեղեալ այլ իլեան յառալ մանալ ·
և մեռանարուեալոյ ես և գաս · Լաւ իլեանն զոգ իրեն զարձ-
ոնի · խոլոյանալ զիմեալ զնոյ սուսալ ոգանալ · և արձան ոչ-
Հանալոյեալ եղեալ սատանանեալ գանդն ի բարեն · Լ'ալ
գնաս իլեանն · * գիտեալ ոգանն · զի արձանանալ գանն զնոյ
ոգաց 'ի սեղանոյ յայանել · և · վերացաւեալ գանեալ իւր'
իրոյ դաստ 'ի զրն արձանալ · և · 'ի բաց եկեալ զրանեալ ·
և · յերկիր կարնանալ գանն · և զի · լեալ 'ի ոչ սեղանոյ
Հանալեցաս լիւրանն · լեալն այն յանեալ · նոր կանեցաս ոգանն ·
Լ'ալ ալայրիկ Հոսին · ոչն կոլանալ և այլ բարանանիքն բար-
ոնալ և պատանանիկ կոյց յայլեալոյ բարեալոյ' արիանեալ գնոյ-
Հոգաց և · ոգաց Հոլոնալ · ոգոց Հանալանալ · ոգարանալեալ 'ի
զրն իլեանալոյ' գանանալն · և իլանալն զնն 'ի լեանն անան · և զի
այլ գեղն գանանալոյ գարանանալ · եղեալ · յիլանալ Հոլոց

սարսափարար 'ի լեռնէն՝ զի առաջ եկին, և կայսն զանցս փա-
խուստուն նոցա · և զօրք քրմաց 'ի վերուստ հասեալ, ՝Ն՝ յայնմ
կոչմանէ՝ և սաստ յարամ կոլմանէ 'ի ՝Ն՝ փակեցին զիշխանս
Հայոց Հանդերձ զօրաւ նոցա առ սասրատաւ լերինն · և սկսան
կատարել զնա · Տեսեալ իշխանին անգէտ սան, թէ լՀ Հնար
է զատ 'ի փայրն գնալ, զի հեռաւակ շինակոնքն քարամբք
փառնդեին զնո 'ի սասրն, մնրուկեաց զի բիւր գէպ 'ի
վերս է լեառն · և ՝Ն՝ քեալ զզօրս քրմաց՝ զեղծաւ և Հանց
'ի ըլսալ մի · Ը Նմին ի. մնացեալ զաղթն Հայոց 'ի տեղն անդր

զիմեցին ·

Օ այն սեսեալ դեմեարի սրդաց քրմաղեղին արձանաց՝ սրն-
զեցան խրտիլն Հանդերձ 'ի բլսոն յայն · և սկսան դարձ-
ուել 'ի մնրս · Ի՝ սայ Ը՝ բաղամբ 'ի զօրաց Հայոց յայնե-
այլ սեղս ցրուեալ էին, իշխանքն Հայոց զայն օր դադա-
բեցին 'ի բլսոն անդ · և 'ի վաղն սնդր եկին գրոմեալքն յսգ-
նուեալքն նոյ · յասեալն ի յոսս քրմաց՝ այլ ևս բաղաւմք 'ի
սիրակատար քաղաքն · և եղև Թիւ զօրաս իշխանացն Հայոց
Հինգ Հազար ոսնեասն · և քրմանցն մեկ Հազար մեն Հարիւր
քառասան և մեկ · և Հանսանցան Հանդերձ միմեանց · Լսս
յիսարարձանն արանս Հանեցուցեալ զիսոց սասիրազի դի-
մեցին երկրին Հոկոսոյն 'ի մի իրեարս, և քաղեցան սասա-
նեալքն · և զարացեալ իշխանացն Հայոց՝ Հարին կատարեցին

զաղաբեմն 'ի քրմաց ·

Յայնմ ժամանակի իշխանն Հոլանիոյ ազգասկան դեմարեայ, որ
ակսանց կայր 'ի խասմիս իշխանաց, Հասուսանեալ 'ի գնդն
նոյ Հօրեն Հարիւր սրամիք Հանց · 'ի կողին քրմաց, և սկսան
մարս գնել Ը իշխանս Հայոց · զոր սեսեալ նոյ գրեթէ սա-
Հասրակ լսոն և խասեան և խաղեցան · զի էր սրն Հզար
և յանկեալ, և 'ի գայթ սրամարդի քաղ · սր և գասանա-
բար յարձակեալ անդէն 'ի վրայ իշխանաց խուրալ գնդաւն, 'ի
մէջ փակեալ զնանս 'ի սացանէ · Յայնժամ ասէ ցնս իշ-
խանն սնանեալ · մի արիանարուն դայլ զիարդ դարձար յա-
ռաջին բարս քոյ, և սիրեցեր զաղդակերսն գազանական ·
Իսկ իշխանին Հայաբենից եսկրեալ՝ արձանայ ձայ. կսչեաց զնա,
· ոչ թեւաքդ ասէ Հարարուցեալ ես, և չկարես առնել լեալ ·
Վասդ այս ընանարձեալ իշխանին սիմեաց՝ յարձակեցաս
սնասանեալն մարդ 'ի ձեռին 'ի վրայ սնարիսին, և Հարեալ
ուժգին ընդ սուրասարն՝ վիրասրեաց զգլուխ նոր · և ասէ
պարս զարուցեալ զնա 'ի զնդն խարդ՝ սարաս սաարի խոր
Հարածանան մինչև յանդիսին թեսանեան սեղանն · Ի՝ մինչ
ընկեց զնա յերիրարին · և խիսալ 'ի վայր՝ եՀաս զբլուխ նոր ·
և դարձեալ զմարմին սակ · սեղանն դանդ անդանդ, և գի-

[illegible]

Կոչեցաւ մեռանիլս։

Զայնմանէ սնարս խրատանն արդարանալոյ Եմն 'ի խուզի մանկաստան։ և ասես, զի զեռաւոր զրգռի զարանալոյ զրամարկոսի։ և խրատանն անդէն տան քաղաքեալն զիրեալս սատարեցեալ։ և սա ինքն 'ի վերայ հասեալ ելեալ 'ի թիկունս զաղջ սա զեռաւորեալ, և 'ի վերայ ընդեղ զնա յերեսարին։ և ելեալ զգլուխ նոր։ Զայնմ հնան զանազանալոյ սիրատարն քաղաքն սառաջի խրատանայն հարց։ և անդանն յաւուր յայնմիկ սոքա իբր հաղարս և երեսուն։ և զոչեալ ևս ձերբակալ եղեն։ Զայն 'ի կարմանէ զորուն խրատանայ սահմանս մեռան։ և զրս սարանան 'ի զեռաւորեալ և քաղաքարար սա։ մինն զրգռի խրատանն մեռեալ։ Զայս յեռ մեռանելոյ զեռաւորեալ զրարարկոսն 'ի սա։ սոքա ելեալ։ և Բարձին նեղեցին հողմանն զանանալս խրատանայ։ Զայս զրեցին զիշատակ ոմանք սիրելի յարձանս զերեմնանայ՝ սասրի և Հիշեցնացի զրալ։

Զայնմ սարս խրատանն Հայոց զրոցն խրատանայ։ երեկեցս սահմանել զիմանալեան տան լուսոյ։ և սառաջեալ սրան կրկնելոյն զանն։ զրեցալ և զարս ընդ նոր յանդիսանն զանանալ։ Զայս եղև 'ի զարանալ նոցս 'ի զեղեցի մեղանչելոյն զանանալ։ և սոնա տեսին յանկարծակի ելս սատանի ճարեալ 'ի սա։ նշանալս, զարս զարձեալ եր զրիգորն։ և զարձեալ զայնա 'ի հարան սասրան ի խրատանս մինչև կանգնեալ սատն։ և զայնարանալոյ սանդ օրհնալեալ՝ եղեն 'ի վարեալ անդր գնալ զիմանալեան տեղին։ Զայս մինչև Հասանալ եր սոքին զրիգորն սանդ։ խրատանն Հայոց կարգեալեցին զարանին զեռաւորեալ հասոյ։ Զայս 'ի ժամանեալ անդ սոքին Հանդերձ նշանարն, եղեն գնալ 'ի մերձենալն մարդկանցն տեսանելոյ, և փարեալս 'ի մերձենալ սարդարանալոյ։

և արեն գլխիցդ եւ կիրծեանեալ նոսա զմեռ բազինն գիտանուց ։
Զկնա քանդերդ խոսա զմեսկանն ոչնց երկուց կուց զեռ
մարն և գիտանուց՝ զաքն հայոց հրամանաւ ելին գրիգորն
զմեռն և նիկոլիսն՝ ի սանդեալ բազինն գնեն գրեալ ։ և ՝ի մեջ
գնելոյն առաջ՝ էրն գրիգորն ՝Ի խոր զգնեալ և զոգնունա
եւ գրել ՝ի սերբաւորին սանդարն անդի առաքանաւոն ։ և
հանդարտեալ ՝ի կանգնելն սանդարն անդի առաքանաւոն Հրդ
կրուսանեն , (յն՝ Ամենամեծն հանդիպ սրբոցն , և նոր
Թեն Ամիսոն , և ուրախանան բոլոն ։ և որ մանր սա-
կեալ՝ ՝Ի սանդարն՝ ՝Ի գերեզմանն ։) ՝Ոչնոր և զոյսեն
և զաջ Թեն էին ոմն մեռեալ , և ապա ինքեանց յեղ ։
բանքին գրիգոր ասացեալ սրտեալ ՝Ի նոսին սանդարն գնեալ
ոց , և ՝Ի ՝Ի բարձեալ մի մեռեալ ՝Ի նոսն հանեալ ։ և
եւ կուսարել անգին գան յանձնաւ կոստանդին ՝Ի նու-
սանարդ ։ ՝Ա ։ ՝Ի՛ յոգիս սրանն ՝Ի գերեզմանն ։ զոր լսա-
ցեալ յանձնաւ մանկանն՝ յուսալով ՝Ի նոյն ինչ ՝Ի լսա-
ցեալ ։

՝Ի ՎԷ ԳԼԽԱՅ՝ ՈՐ ԻՆՔ ՆՈՍ ՊՆՈՒՔ ՍՈՒՆ ։

Նշանեցին ոմանք , ասացին Թեմն , Թէ գլակ և գինուք իցեն
ալեալ հանիցեն սակերաւ ալ՝ էրն գրիգոր , և կարգեալ ս
ուսանիցեն ՝Ի նոսանն վանաց ։ ՝Ոչոց գիտանի է , զի ոչ
երկու սուսանոր գնայն անձն նշանակեն ։ վասն զի գինուք ՝Ի
յասակ անեան , իսկ գլակ մոկանան ենք ։ Այլ ոչ յայտնի
գոյանի ՝Ի բանից նոցին գնաւոցդ ։ որ գրի զանձնն ըստ հին
հանգանաւոր ՝Ի վերս էրն անուանի և կանգնեցաք ոչոցն ։
Հ ։ սուսարանն մեր յինանակեան տեղին * հիմարկեալ զնկե-
,, ղեցին ։ զոր ՝Յիմ ուսեալ անուանեալ ՝Ի (յն՝ ՝Ի ՝Ի մոկան-
,, ուանս) եպ գլակոյ վանքն ։ Այլ ՝Ի բերանոյ սուսարանին
,, գրի առ եղոյգս իսկ եկիցալոյ՝ ոչ ասեալ ։ * անդ (յն՝ յիսն-
,, ուհեան տեղին) զոր եղոյգսն եմ ձեռնադրեալ եմիս ։
,, և ըստ կարի ազգանացն զանուն սեզանի գրեալ ։ յիսբ
,, ոնուանն յաւելեալ (յն՝ յիսբ անուանն երկրորդն) հոսանա-
,, սեալք դարձեալ վանքն ։ և այս բան ՀԻՆԱԳՐԱՑ ։ Լուսի ՝Ի
ապագրանն ։ Երդ ։ ՀԱ ։ ՀՆԻ ոչոնց * անդ զոր եղոյգսն
,, իսկ իմ ՀԵՌՆԱԴՐԵԱԼ Է ԵՆԻՍ ։ և ՝Ի կարի ազգանաց զա-
,, նուն սանդարն գրեալ՝ յիսբ ուսեալն անուանն ։ Օ ։ այն յայտ-
առնի և բան յայտնաւորաց ։ ՀԳ ։ ՀԱ ։ Դ ։ յաւելն ։
Թէ այն ՄԻՆԱՍԱՆՆ * կանգնաւ վանքն գլակայ՝ վասն հոգ վա-
,, նեն , զոր կարելոյ ՝Ի գրիգոր գրի ոմն յաղագի բանաց
,, Խորոց գրեալ սուսն հոգոյ վանացն զեղանդն զաղտաբ ։ ։

[Լաստ՝ ոչինչ եթե զնոսա էր եղեալս զաւագութիւն (կամ՝ հանդերձ-
թեան.) , և առաջնոյսդ ամենայն կոչեցեալ ի լատին որջ ·
ուրեմն նոյն է անուանեալն գլուխ · [Լաստի և ի Հռոմ ընտիրս
ունիցեն դնեն ուրեք զլուսոյ գանձս , և ուրեք զենուոյց գանձս ·
զոր ասեն և Լեռնոյն մեծարեցի դնել յայտնագոյնս · * գանձս
զլուսոյ ասացուն զենուոյց մեկնի ։ [Լա՝ ի կարգս առաքելո-
դաց ընտրեցեալն գանձս նախ առաքին դնեն զենուոյ · և ոչ մի
շատուկի զատ ի նմանէ ասել զի գլուխ անուանի ։

[Լասանաւոր դրեն բանեալն · գրոց · Գ · ։ գլ · ։ Լեռ ասվարս ի էր
հոյգրաստասուն հայոց յամին եռամեծիցս դեռաց հանդերձ թեոդ-
պատրոս և իշխանաց անդ յեկեղեցի ոչին յուշանուս ի սա-
բոն ի գոնոն ինանեկեսն , և սնոյգել . ապանի առանին սաս և
յայլ վիպասանս ։ Ոչ ոչ բան ոչ հոմանգանեցուցս դեռ ի հոյսա-
մուն , զի բաց ի քաղաքաղաց սլլուսանք լանեմք առանդել ։

Լ։ Վ։ Հասել զոր Խորենաց ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։ Գ։
Ի դրան · յորմ ոչինչն էին Բալանեաց զինեալ ։

(Ի) Զի ի հանոնագիրս ի հանոն ոչին ասեալ , թեմ ի գաղ-
հոսպանել սնոյն գրիգորի զաս բան ի հոսուսս , և յորմնել զնոս
քահանայ (ասի հոգաց ի պատուն թեմ) ; ինչ բրեն նոյ խրեանց
հասս , և ոչն դրեցոր ասմանեկաց առնալ նոյ ասասանորդս
ի ժողովրդոյ , և եպիսկոպոսաց առնալ ասասանորդս ի քա-
հանայից , նոսա զպատաղ եղեալն և զաւուրն զենելոց ։ Ոչ
Ոչ բան յառաջ քերեալ նեղրանի լիսրմանայ ի թուղթն
առ ինքնագիսս , ասի՝ թեմ ասան ակիրն հայրս բաշխելոյ ապ-
քասանոց զրենելս ։ [Ասի բան շնորհաստոյն է ոչս ։ * Ի գրեալ ի
ասէ ի կիսանասկան գիրս ոչն ասանակաց հայրապետին , եթէ
յետ դառնալոյ աղգիս հոգոց ի կոռ մեղաստ յանուանա-
նալեաց ի ձեռն ոչին զրիչսրի , եկեալ ասացի նորա
քաւրանն հասատուցեալ , և ասեն , եթէ ի հեթանոսասեն
ի ակեղ վերից ոնան ուսեաք զենրակիին մեզ և զգաց
մեզոյ · զոր՝ յայսմ հետ հրամայեսցէ նորան ձեր զպաս-
ճառս կենաց մերոյ , եթէ զամ ուղղուցաք ։ [Ոչ նոս սահ-
մանեաց ոչ ասալ առանապգս ինանի , ոչ զնուացոյ քահա-
նայիցն ի հնասն ։ [Ոչ հրամայեսց ժողովպետին , զի
փոխանոն սեռելոյի կուսցն նոսանոյ , զոր մասուսյանեկին
յուսոգարդն , նոսիրեսցեն միոյն ոչ նուիրեալ յանրանից
կենդանեաց զենանոյ , որ հոսանի ասին խոսանելով ի զաս-
կի յարու եթէ ոնս , և լիարաքանչիւր ասան նրաբանիսոս և
յերեանի ոչին , [Ոչ ասակ հանեցեալն ի քա , իբրև զասաս
ոգորմեալ ի ինքանալ ազգասաց քաղաքաց յանան ոչ ։ [Ոչ

,, Ի զենելեաց ոմանի օրինապրեաց ազգ հանցելոց քրիստոնեից մա-
,, սանց , ոչ միայն զայ այժմս ասեն երբի և մոլեի , նաև
,, այլ ևս յայսոգոյնս , զոր խորհանեալ է յայժմուս Ի յաղ-
,, քաստեցեալ և Ի ժլատաբեր տոհմացն , զոր զարդիս նեղ եա
,, յուսանն քրիստոնեութեան լինել քաջնանայս և ժառանգս
,, երկնեղեցի , և վերայ ընծայիցք ժողովրդեանն , Ի՞ զի՞ ասէ
,, պատանու մերոյ ազգիս մատաղ առնելոյ, և թէ նոյնք և յամ-
,, մի օրինադրեցաւ , զոյս է ասուցեալ զոր զրեցաւ՝ զի ՝ Ի՞ նոյն
,, կոնացն , զոր լիցի , զի՞ զ ասնէ ՝ ՝ Ի՞ , նոյնմ ընդ ալի ॥ ։
॥ Բայց այսանի ցուցանի ընդհանրեալն , թէ ոչ՝ զի՞ հանդերձանք
կարգեցան Ի սոյ լուսաւորչէն մերմի՝ զ իւր զոհ ինչ մասա-
ցանելոյ ՝ այլ՝ զ իւր ասելոյ զարմանալ՝ Ի՞ զոյս կարգեալ
զս՝ նոցեցելոց . սակ և թարգմանեալ զայս Ի լեզուի
անդ . և ասէ , թէ մի՞ զ հանդերձացն զայս ի՞ զարդ պատարագ
հին օրինաց , զի՞ * Ի՞ գալ հանդերձանքն խորհանեցան (սակ
,, զարդիսի) սաստերը և օրինակք ॥ ։ Ի՞ զարդ թէ զի՞ ասէ * լուս
,, հրեշտակն օրինաց առնիցէ զմտաւոր զարդին , կամ զայ-
,, ջառակ հանգուցելոյ Ի՞ քեզ , ոչ միայն խոտելի է , այլև շար
,, և վնասակար . քանզի այնոքանն յայտ առնէ , թէ զիս-
,, ևս չի՞ քան զարեամբն ազգասակ Ի՞ մեզայ , այլ՝ սակաւն
,, սահմերականին ծառայեն օրինաց ॥ ։ Յաւելեալ զրել՝ հարա-
,, հոլին և զայլ բարամ բանս . զորս երկար լինի յոգ քարել ։
Օ այլ զայս կրկին և. մինչեւ կամ Ի՞ պանին , զոր զ բեռց
Ի՞ հոգի՝ առ սրբազան զարդն զոր մեր վայելեզ՝ Հանձայն
հաւանութեամբ նեղապ և վերապան հայոց , որոյս զրի՞ Ի՞ կարգ
ժողովոց , հարոյ , ԼԵ , երես , 1126 ։

Օ նման ինչ այսոր գարձոյ տեսանի՞ զ արարեալ և հոմանուանան
լուսաւորչի՞ զոր գրիգորի սպանն ու. անդ զիրացեալ , ի՞ ան-
ինկիլոյ՝ Ի՞ պառնալ նոր նորոգ յանդարձանի , ոչ՝ յայս է՞ Ի
Լեզի՞ ի՞ նի , զոր յրեաց ու մերիանս արարեալ Ի՞ գերմանեան ։
Ելի գրի՞ անդ՝ ոգ ուռնել՝ զարանինեալ ծանիցի՞ , զ ելի՞ իրբ
առաքեալ և քարոզիչ անդրիցաց , թէ զիարգ պարտ իցն
վարել ը զանուսի նորադարձանն ։ ծանոյ ասէ նոնս , զոյ՝ խոր-
հեալ է իմ կարդ ել զ՝ ի՞ ոնի՞ ։ Ի՞ յետ ծանուցանելոյ ինչ ինչ՝ զ՝
մեհենից նոցին՝ թէ զինչ պարտ է առնել , յաւելու ։ ॥ Եւ
,, քանզի ասէ տոլոր են (անդրիցեալք) բարձ մ նեղնոս զենալ
,, Ի՞ պարտարագ դիմոց , պարտ է և յարգաց այսր փոխանանն
,, ինչ հանդերձից առնել՝ Ի՞ նոս . իրբ զի յաւուր հաւատացեալ
,, կամ՝ սանիս սեց մարարիտաց , որոց նեղնոյք ամենեքն
,, անդանոր , տրարացեն իւրեանց տարգարաց յասոյ ծառայ
,, լորդ զենելոցեան , զարս Ի՞ մեհենեն փոխարկեցին (Ի՞ տանր
,, ոչ) նա պարկեալ խրախնանութիւն կնոցուցեն զանանարանն ։

Ի՛ն ևս զանիրացն սատանայի զանազանս , այլ՝ ի փառս ոչ
սա խրեանց ուսուցանս գնեալս ցանս գնս , և սանգրեն ասի գ-
հաւի մեռուցեն զիս յարդիւացանելոյն , Օ՝ ի յարմատ ար-
ատաքին ինչ (սանգրանան) բարանան ասացին ինչ տարի ոչ ,
գիւրաւ մարիանացին ի նեղքին խրատաս քերել , Վ՝ անգ
ինքուզ ամարելի է զնեմ ինչ միոհաւելոյն ՝ ի բաց հոսա-
նել ի գոգաստեալ մուսայ , զի որ գրանոյ ՝ ի բարձր ասելի ՝ ի
զիր ելանել , Տարի է նամ ուշանինաք և ասա սա ասն զի-
բուանալ , և ոչ ելեմ ընդասս ընդանալ , Ի՝ սանգ և որ
՝ ի յայանել զիանքն ինչ ասեան ժողովրդեան յեղբարան զանգեաց
՝ ի սա ՝ ի բնանոյ յուսալ զարդանանան զիրարանի զոգեաց ,
զարս ասելոյ ելեն ասանիրել կասոյ , զարանանիրեալ ՝ ոչ նանիրել
ինքեանս զարասարոյ զիանդանանին , ոչ զի սրան , զարդանիրելոյ
զանրաս խրեանց՝ ի ոգանին ինչ ինչ ՝ ի զանեոյ , և ինչ մի յոյոյ
զարանեանին , զի ելեն նոյն իրեն գիանդանեալ՝ զարս ասելոյ ելեն
սանիրել , այլ սանիրն զանիանի զանանի զանեալ ՝ ոչ և զանոյ ,
ոչ ևս նոյն զանը ինիրեն ։ Ի՝ զարս բանք են երանելոյն
՝ ի Բարանի , ՀԶ , ի սամ ամ , գրոց , ԺԱ , երբ , 1176 , և 1177 , զարս

զարոյ զարան զանանանի յամ , 1744 ,

Եւ զանն և ծանանանանի ինչ ՝ ի նոյն երեսս՝ ի գասանանիլեալ
՝ ի մի զարս բանի գրելոյ զարանի , և ասի զարանս , Ի՝ զարս
խանանան բարանիզարանն ոչ սանի զարարարանան նանանա-
ձարանանի անանոյ , զարս զիանան և ոգանան բարանալ ,
եթե ունենա զարարեր նանանն (զարարանի ձևս) , և նա-
ասեր բարան զիանի զարանան մանանս , ԽԵ , Ի՝ զարանանա
զարանի զարարոյ բանոյ բարանի եղեն զրեր սանիրել
կրծանեցան ՝ ի զերձանանս և ՝ ի զերանանանանն , զարս
բարանանոյ հարանանանանի գրանեալ էր զարաներ ՝ ի մարդ-
բանի ձոց էին զեցոյ , զարան և զարեր սանգրեն դանանանին
՝ ի զարդ զիանանան , եթե սաներ ՝ ի զանանան սանանոյ
՝ էին ցանանանանալ զանանարարն զարաներ , զի ինչ զարեր
գանանանեն ի զարանն զարանս ինչ (ձերանոյ զարանոյ) , և զարդ ինչ
ձևս զարանանեն . զարեր զանանան և գանանի ինն եղեն , բարոյ
գանան նանանալ հարանանան , և ինչ զարեր զանանարդ զարանի երս
քանանան զանանի , զարոյ յանանանս , զարոյ զանանանի հարեր սաներ
զարանանանանանի և սարոյ զանանանանի , իրեր զի ձեզանանարարեր
զարան ՝ ի սանանի , և ոչ արիանանանարեր , զարանանի զրեր
և ՝ ի զանանանի եանանան զարանանի զարանանի կարան ։ Ի՝ զարանանի
գրեր զանանանանի , զարանի զի կան զի զարանանի , ինչ զարան ՝ ի զարանանի
զանանարարեր ձևս զարաներ զարանի զանանանան , այլ՝ ոչ զարանանի
՝ ի ինանի զարանի , իսկ ոչ անանարեր ՝ ի զանանանի փոխանի , և զարանանի
զարանանի կարանի ։

՝ ի Վ

Դ. Վասն Բարեն Կոստանդինեանի Գրոցէ •

Լ. Բ. (1)

Գրոցս կիսապայծ՝ որ գրեաց զնոսա մեծն Կոստանդին՝ նաև, պատմէ • Գ • 67 • թէ, յետ հաւատացեալ նոցա ի քրիստոնեայսն՝ ի յոյժ սիրոյ՝ ասասցուս բազմ ժամանակս • և ոչ գտեալ միջոց դիպուածի՝ ի վերջին աւուրս մեռ ի վախճան իւր ընկալաւ զնիզակն ի կողմանս սիրամարգեայ • Զոյն գրիչս նաև ուրեմն և ասասցուս և թեոդորեան՝ քաղեալ ի բանից եւսեբեայ • և այլ ինչ՝ որ զնոր պատմեն զնոսա երկնաւոր • Իսկ ասեցին այլք առ հաստատակ ի հակառակն պատմեն, թէ՝ սեղանաւորն, սենատոր գրասցն, դեղրնոս, զնաւարս • Ժ • 2 • գրիչս • Գ • և մասնաւորին եկեղեցական սաղմոսերգուաց՝ ի պատմաւ գրոցս սիրոյ սեղանապան • և այլք ոչ ասեալք • որք միաբան ասացին, թէ՝ Կոստանդիանոս միլուսեալ՝ ի սիրոյ սեղանապան՝ ի հաւատն •

Զանս սիրոյ հաստատակ և խորհեցեալ՝ որ էր՝ ի մեծս սուրբս և աստուածեալս • և գրէ զպատմութիւն գրոցն Կոստանդինոսի և սիրասէր նոր սիրոյն՝ ասասցուս • Ժ • 80 • * Որ յառաջ քան զՔրիստոս՝ միոյն կեսար էր, պատեալ ի մարդոն, և տարմանք մեծաւ հնութեամբ, երկուսեանս հանեալ նոսա ի քանի խաչ աստեղաց՝ ի ներքոյ պարանոցս կեսարի զրամ ասէ • այսու յաղթեսցի • զոր ասասցեալ սիրեցեալ (յիշեալն զրաչին) և յառաջագոյնս յաղթեսցի պատերազմին • Ապայ յետոյ հրապարակեալ ի քաղաքն Բիւզանդիոնի՝ ի զատերին գիտակցութեանն՝ յորոյ հաստատեալ ի զատերին գիտակցութեանն՝ ի զատերին գիտակցութեանն՝ զատերն բարեսիրեալ

,, Նոյեմ ոչ երևեսուց նմ. ոչ հանուսոս ուսուցանել զեզ սա-
,, գուցանելոս։ (Հայ. ի վերջ այսր գրոցս՝ զիրք ես առ ք-
տին հեղինակս, զորոց չգ. մեզ հարկ խօսիլ.
Լսեմ զոր ասեմ սաս խորհեսային, թէ կատարեցիանոս յեր-
քան զիրքսն նեռս զիսոյն՝ իմանայ յառաջ քան զառանձին
թիւրել նոցս։ զի նա թեպետև նախ քան զամենեսեան զիսոյն
յառաջնմէ թիւրեալ էր։ ի սեռի հոր իւրոյ կուսոյ, այլեւս
յիշէ և խարեեալն ի նմին սեռջ, ասէ կայրն և մաքա-
ռեսոիս և ի կիսանոս։ Մինչև յեռ սեռանելոյ զիսոյն։ Ամենայ
զհոգառակարդս։ և տիրեայ առանձինն միոջենան ինքնա-
կալութիւն։

Ի վերջ գիրքս, որպարայ ի սնոն գրեցիցն ի հաւէմ։ Ա. գիրքս դաղն, և յեռանդրեսն պարդիարգանին։

Ի. (ի.) (1) Զմենայն մատենագիրքս մեր գիրսին, թէ նոսն արդաս և
երբ գրիցալ գնացին ի հաւէմ։ (Հայ. Յանդեղոս առեալս
դարձ նորին արդասայ։ Եր. 389։ Գնոյ ի 391։ զինաք Եղիս
աշակերտս սոցին գրիցալոն. լուսաւորչին։ Երես։ 75։ 75։ Խ. 92։
խալեանցին։ Բ. 83։ յոյժ Յանոնեսս կիրեկս։ սոսեիանոս սաս-
գեկ։ Բ։ ։ ։ Ներսես Շնորհալոն ի գիրսասուն ի գոմարն։ յՄ.
Ա. յՁ։ գրիգոր Գիրեկս։ ազգ. կոլոցեաց՝ ի Խուղեն սա ա-
ռեալ էսոն։ գիրսս։ վանական գիրս ի Ձառս։ ինչ հարցմանց։
վարքս գիրս։ գիրսակս գանձակեցի։ և այլք։ Ը. սրս և Հաս-
ընտիրք։ և յայսմաւուրք։ Կարգ։ 18։ Երես։ 248։ Ի սարմանք
և ի գիրս Եղիշեի։ գլ։ Գ։ Երես։ 71։ ,,սաեն հայրապետաց
հայոց ի Թեոդորոս յայս։ * ասոնցէս և Հաւասոս։ ար ի-
,, ընկալեալ (արդասայ) ի Ներ Եկեղեսեսն ի Հոռոմ (զոր
,, յեռաբերս։ հանեալ) լուսաւորեալ զեռաւարայն հայմանս
,, հիւսիսայ ॥։

Ի Նիկասակի զայս յայլոց և նոցին Եռաբերս։ յոյն պատ-
միչ։ Գիրք։ Ը։ գլ։ 35։ * (Ոչ ասէ՝ որք առնուին։ թէ գրիգոր
,, լուսաւորչին հանդերձ տրդատաւ հրամանաւ մեռ ինքնակալս։ կամ
,, ասոնցմանս։ որ և լուսաւոր (ի Ներ) զքաղաքին և զանանդ-
,, ունելի դարձեալ խնդալոց հեղն։ Ի։ Հայրն գրաւնա ի
հարդն։ քարոզեալ գրեն ի պատմութիւնս։ Ման։ Գ։ գլ։ 8։
առ կլեմանն։ Կոր։ Ա։ Երես։ 56։ թէ արդաս։ Ե. գրիգոր
գնացին քարոզութեամբարարաց առ մեծն կոստանդիանոս և առ
սեղբեսարաս՝ ի լսել զպարդ կայսերս։ ի հաւատս։ Ի սոս։ ասամ
և այլք բազմք։ ի նոսս հեղինակաց լսատենացոց։ (Զնեպետ
և բազմաքան էր միայն միայն ոսպիմանդրեալ։ այլ և ինքն
իսկ՝ սոյ երևի։ Ը տրդատայ գնաց։ զի ոչ վայր ի ինչ գիրս

գալանց՝ որ գրկեալ ի Հռովմ՝ մեր ։ այլեւ՝ ի յանարգն
ոգեհանն պատմութեան՝ որոնց ոգեմանկելոյն ի կոնդակ։ Եվ
ի կարգս իշխանաց գնացեալ ի Հռովմ՝ գասի ընդ սնանմոյ
առենապարի յասելն։ * Իշխանն առենապարք ։ այս սա ինքն
է ազանիանդեկաս։ Իսկ թեկուսն անդանօր ի Հայերենն։
էրէս։ 389։ զնոսն * Իշխանն մատեալ թեն սան ։ բայց որոյս
երեւի՝ մասն գրագրաց կամ ի բառագ մատեանսն։ Իբր զի՝
փոխ գնելոց։ մատենագրութեան կամ՝ գրաբար։ հրեալ է մաղ
խաղաղ։ և կամ գուցէ մեն-յերկուց թաղեալ է ի բաց։ սակս
թեն՝ ոչ սիրեմ գնել մատղաշութեան։ ազ՝ մաղեալանեաց։
՝՝մի թեկ էր գնացեալ սգաթանութիւնս ի Հռովմ՝ շատ է
այն՝ զի ի ժամանակին յայնմիկ ինքն էր առենապարն աբ-
բայն՝ զի ի մանանեկին յայնմիկ թաղեալ էր կամ
ՀԵՐՀԵԱԼ ՆՈՐԻՆ Ի ՀՌՈՎՄ։

Իսկ թեկ սոքա գրեալ սր ընկալաս պիշխանեաւ Եպիսկոպոսութեան
կամ պատրիարգաւն ի ՀԱՅՆ ԱՆՂԵՍՏՈՍԷ ի գնալն ի Հռովմ։
այս է առանգաւն ապրին՝ սուտալ ի Եղիշայ գրչանց։ Զայս
յիշէ և գրեալ կենդանի ոգոյ սեռանանուն ի վերայիշեալ Եղիշի
խրատն՝ յասելն։ * մինեկ սոչ խանարհ պատիւ և անկարգ։
՝՝ մնաք հոս՝՝ անանձ (լուսաւորիչն մեր) գնալ ի կեսարիա։
՝՝ և գրել ի Հռովմ՝ և առնուլ ձեռնադրութիւն ի Տրդն անել
՝՝ բնաբարան։ և թեկ իբրեն ամ մի կայեն ի Նայն մեր աստուա-
՝՝ ՀԵԱՆն ։ (էրէս։ 364։ 104։) սար ձեռնադրութեանն ասելոյ՝
յայտ է թեկ խմանայ զմի ծաղայն ձեռնադրութեան և զիշխանու-
թեան քան զոր ընկալաս ի Տրդն զնանգեալ։ որ և ձեռնադրեալ
և իշխանութեան կարգաւորեալ է կամ պատրիարգաւն։

Իսկ զմեկնութեան զիրս ի Նոնա Հարցմանեալ ի բաց ասել։ թեկ՝ ի
գնալ սրբոյն գրիգորի ի Հռովմ՝ * զոյնպիսի սուսանելոյսն
՝՝ այր լուսաւորիչ պասալ կարդեցին ։ որ մեծ հայրապետ։
Իսկ ելիսաբեթ ասել։ թեկ սոքա սի գրեալ սաս եւ սոքա գրիգո-
ր՝ * ասեն. հայրապետութեան սոքա սահմանական պետասն ։
պասալ իմացեալ լինի իշխանութեան պատրիարգութեան։ Զայս
Տայն և բան լուսաւորչին։ սար ասել։ * կեցոյ զարդի ծա-
՝՝ ռայի քոյ։ զար ի Հռովմայ գահիցն վերապատուեցեալ ։
որ Ի՝ կեցոյ զարդարոյ ծառայի քոյ սոքա գրիգորի։ զար (որ
զոքան գրիգոր) վերայն պատասխանի պատրիարգութեան պատ-
սեցեր ի ՀՈՌՈՄ գահին Հռովմայ։ Զայս բան շարակա-
նի յառաջ քան զանական վանական գրի՝ ի այն միա ի մեկ-
նութեանն։ թեկ * լուսաւորչին գրիգոր ի Հռովմայ գահիցն
՝՝ պատասխանեալ է։ Զայն գրի և տանիցին։ հոդ։ Ն։ գլ։
47։ էրէս։ 639։ Իսկ ելիսաբեթ այս սա տանիցի ասել՝ ։ ։ ։
հոդի։ Ն։ գլ։ 9։ էրէս։ 548։ թեկ * լուսաւորչին գնալ ի

՝՝ Հռովմ

,, Հռոմի՝ ոչ մի մեռնադրութիւն, այլ մի՛ միայն և միայն-
,, նութիւն. քանզի և ինքն իսկ յաւելու անգին 'ի Նոյն երես։
548 • ԽՁ • 2 • լեռ * 'ի Հռոմի գնացեալ՝ եկն Հայրապետն և
,, պատ ॥ Որոյ հրամն առեալ, թեմ մեր գրիգոր կարգեցաւ 'ի
Հռոմի մեծ Հայրապետն կամ պատրիարգ 'ի մեզ անդրեանորդ-
ն պատրիկ, որ զարմի գրոնք եկեղեցոյ՝ ուստի ॥Հանուր ե-
խանանիքն կարգեցն պատրիարգ • ոչ գրի և 'ի Թուղթն
գաղանց։

Լամ թեմ երկն գաղն միայ 'ի մեջ արդասաց և հոսան-
գիանոսի, յայնմ ատանկ ապաքինելոյս 'ի կարգի պատ-
ուանդրութեան խրատ։ երես • 39 • յաւելն • * Կայսրն հոսան-
,, գիանոս • • • արդարն արդասաց երբն եղբայր միմեանց սեր
,, ցանկեալ ուրախութիւն ունուն՝ առանձն մի ամենամեծան-
,, նի, դարձեալ առեալ հանդերձ ընդ նմա, միմեանց կալեալ ըն-
,, դունուն՝ որ 'ի ոտ քան երթ • զի ունուցար մինուն 'ի բան
,, պետատարիմ սերն 'ի մեջ թիւրութեանն պահեցին ॥ Բան
զնոսա՝ ի դուռ՝ ասեցի 'ի ձեռագիրս • 'Խաչեանն • Հ • դուռ-
ն գնալ. մինն արդասաց 'ի Հռոմի գնն զաղն • * Խոր-
,, հուրդ առեալ ասէ 'ի մեջ (արդասաց և գրիգոր) գնալ 'ի
,, դուռն կայսերն մի գնելոյ դարձեալ խորհրդութիւն 'ի միջի
,, խրեանց ॥ Օ այս յիշն և մեն վրիմանեա 'ի թուղթն բեր-
ան խոսանդ կայսր • * Զ՝ նոյն յիշի զեզ ասէ պարանն ոսկեայ
,, Տրն քոյ կոստանդիանոսի, որ ասն մերում թիրիմն արդ-
,, գասոյ ॥ Իսկ բանդանդ՝ որոյ վիրանեն յայտնիս մի
մերժելն, պատմի • Ի • 21 • երես • Ոչ • լեռ հրեշտակն ա-
ռաքեալ 'ի Տերոյ առ վարդապետն ազգաբերն օգնել ինքեանց • և
կայսրն հաստատեցաւ * զանազն յիշի զդարանցն կանոնս՝ զերբ-
,, մանցն հաստատեալն, որ միջնորդութիւն 'ի մեջ կայսերն
,, կոստանդիանոսի և 'ի մեջ թիրիմն արդասաց եղեալ էր։
Օ՝ որոյն ասէ և ցարդ հանին • Վարս • յՀ • * 'ի յանիրաւ գաղանց
,, միրանեալ, ենթարկեալ երկոց եղեալ ॥ Իսկ 'ի հին ձեռ-
գրագրէ 'ի փեն լաս ասի, թեմ սեռն արդասաց և գրիգոր և կա-
սանդրեանոս և սեղբեսարս * գաղանս գնեին, կասեն գրեին,
,, երկրանեան սնուցանելն երկրանեին 'ի մի միանանց 'ի կեալ
,, և 'ի մեռանել՝ ազգն յայդ մեռն յանիրաւեանն ॥ Իսկ վա-
ղասանն վերդ 'ի հոսանդիրեալ սեղբոջ գրեն, թեմ ընդ նեն
* զոյն ազգանանն 'ի մերան խոսանեալ գրեցան եղբարդ ॥ Իսկ
վարդան արամի գրոն, թեմ * երբն գաղն ուրանեն, կամ և
,, մեռալ 'ի մի միանանց • զգրեն ուրանեն ասեն 'ի գրեն թեմ
,, զեալ բանեալ զ խորհրդոյն ॥ Իսկ կիրակոս գրոն • * Ինեալ
,, երեն նմա (զի սնեն գրիգորն) ընդ մեծն արդասին արդա-
,, ասաց 'ի Հռոմի 'ի տեսանի նեղեալոյ սնոյ առաքելոյն պետ-

,, բան

,, լսան և պատան , և մեծ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ կոստանդիանոսի , և
,, սէր Հայրապետին սեղբեսարան , ոչնչել ուխտ և դաշինս
,, 'ի մէջ խաչանց ։

ՅԱ կոստանդին կամաւորեցուցեալ 'ի ժէ · դարուն գրէ 'ի Եղիշէին՝ ոչ միայն ժողովոյն վերջնոցանոյ , (այլ և դնեմ 'ի վերջ այնր ժողովոյ · էջ։ · 348 ·) * Օրդան ՀԱՅ սէր Հայաստանի ասէ թէ որ
,, նախին՝ որպէս սէրն գրիգոր և սէրն սեղբեսարան միաբանեցան , միաբանեսցուք և զմեզ մեծ 'ի խաղաղութիւն և 'ի սէր
,, և 'ի բարեկամութիւն · և սոյ ՄԻԱԲԱՆԵՑԱՆ կոստանդիանոս
,, և սէր ՄԻԱԲԱՆԵՑԱՆ տրպատ սրբոյն միաբանութիւն և և-
,, դին դաշինս 'ի մէջ խաչանց , ոչ պակս և զուր հաստատեցեալ զդրծս նոցա ։ 'Ի միութիւն և յարարութեան պատուիկ
,, ՄԻԱԲԱՆԵՑԱՆ խանարհեցուցանեալ զմեզ ։ Յս միրայեալ
,, կիր գեղ 'ի միաբանութեան դարուն , 'ի գրեալն զՀՅՈՒՍԻՆ առ
,, ուսումն ոմիս ջրարդ , յամի ՌՃԺ · 1562 · 'ի մայիսի · 20 · ա-
,, ռաքելոց առ նա զարիանակ եղեալ դարանին , և ինդրեցաք 'ի
,, նմանէ՝ հաստատել նոցին զառաջին միաբանութիւն ։ Յս ա-
,, պա 'ի յաջորդ ամի · 1563 · 'ի յասարիլն · 1 · վերստին գրեալ
,, եղուցի զնոսա՝ ասէ · Ի՞ՍԱՍՏԱՍ եղեալ զմեզ ոչ ուրեքաք
* ինդրելով զի հաստատեսցիք և նորոգեսցիք զմեզ զանգամ
,, մեր , զոր երբեմն ամենայնիցն և բարեկիցատակ պատն
,, սեղբեսարան և սէրն կոստանդիանոս եւ սրբոյն մեծաստ
,, սրբատաց և սէրն գրիգորի և ուսոյոց պատրիարգի և կա-
,, թուղիկոսի մերոյ ։ Օրդ և ոչ ոչնչեցիք հաստատեցեալ , և առ
,, մեզ յուզարկեցիք , նորոգելով զվաղեմին զայն բարեկա-
,, մութիւն 'ի մէջ մեր · ոչ զի եղիցի մի փոփոխ և մի հոգեմ ։

Յս այս գրեալ կայ 'ի կարգս եղեալ քՀՅՈՒՍԱՍՏԱՆԻՆ · զոր և 'ի մէջ բերի հանեալս սիրելիս յամի ՌՃՆ · 1564 · ԺԴ · 51 ։ Գրել և հայրն գրասխնա զարմէ Լիւեցաք 'ի վերայ , գրեր 'ի Տան · ՌՃ · գլ · 8 · եմ * ՌՃՈ՝ զատիկ (Հայոց) միաբան ա-
,, ռանցին՝ եմք 'ի մէջ կոստանդիանոսի , սեղբեսարան և
,, սրբատաց (և գրիգորի) հաստատեցաք բարեկամութիւն և սէր
,, ընտրեալ եմք ։ առ կլեմենտ · Կաթ · ՌՃ · ԺԷՌ · 30 ։ Օրդն
զայս հաստատէ և նոյն իսկ եղուցին գրանց , զոր մինչև
ցայժմ գտանի յապէի մերում · Եղերեան և 'ի տեղիս տեղիս

խանգարեալ · զրամ · ուռ 'ի յաջորդ ծանօթութիւն ։

Յս գիտել արժան է, զի ընդ գիր պատմ ՀՅՈՒՍԱՍՏԱՆԻՆ , որոյ ցուցեալ՝ եմք սրբոյ և սրբոյ գրեալ գնացին 'ի հուսի՝ , և որ 'ի կարգին , գմեանակ ցուցանեն զինքն յոյ-
ՀՅՈՒՍԻՆ ասիրանի նոր մատենագիր 'ի քՀՅՈՒՍԱՍՏԱՆԻՆ զամ · 'ի աՀԳ · 30 · 'ի ԿԱԳ · Ը · 'ի կամարն ոգոմ · 165 · 166 · և
167 · * Ի՞նոյ տրդատայ ('ի հուսի՝ ասէ) գնեմ տարեկա-

,, սուրան պատրաստ էրեալ։ (�іс.) վասն որ ոչ աստուծոյ յեր-
,, սեբեալ ի վարս կապանդիանոսի։ Այս զինչ ասասի. Միթէ
զնա՝ ինչ գրեաց հասեբիոս, զի զայս ևս գրեսցէ. ոչ սարս-
քին նոցն ետեբեալս։ յիշեալ և զմեծահռչակ զայն զիւռ ոչ
խաչին, որ երև՛ ի ձեռն հեղինեայ մոր նորին կատարեալ-
նասի։ զարդ և զվարսն գրեաց, նաև զինչ հորա յեբեմ՝ ոչ
և սեսանել ՝ի Լաս. կոս՝։ գ. 24։ և 43։ և միթէ, յայտմանե
հայրն զբ ցուցանել, թէ պատմութիւն գիւտի խաչին չիցէ
Ճշմարիտ։

[,,Զգրիգոր Մեծաբերանն սեռակի ընդդէմ լոյսոյն կանգնէր։
զոր վարեն վիրաբորոյք և մեծարանք յասեալ նոցա։ թէ լոկ
պահատակն Մեռանարիութիւնն ոչ զօրն ինչ։ յորմէ՝ ի հա-
կառակն զատանին ոչ դրդիցեն ապարդիւք։ որով կամին ա-
սել, թէ չիցեն կամ չգրեալ մեր մատենագրի զարդ ինչ՝
ոչինչ տրեսէ։ յորժամ՝ ոչ հաւատայիմ՝ մատենագիրքն գրեալ
զայնմանէ։ ( )գրեալ ինն։ ոմանք յանբեսոս՝ որ մանրա-
մասն գրեալ զարդս և. զանգս եղեալս առ Հերակլիոս։ ոչ-
ինչ գրի զգաստանեն եղեալ մարդոյն յեմ՝ որով խաչիցս
քարշարն և. բանիւոսկ հրեաստան։]Որպէս ոչինչ պատմի զաշ-
խարհարար և զաստղաբաշխիս հարարծեն մանկանցն բեթ-
զեհեմի որ սրարառն ՝ի նոցն հերոդէ։ և սակայն զիտեմ
անապատեալս ՝ի պատմութենէ ոչ առեսարանին, թէ Ճշմար-
տիւ եղեալ են սրդոքիկ։

[Զոմն սրդեան, պատմագիրք մեր ՝ի շարադրելոյն զպատման
Եսայեսարդոյն հոլոց, ոչ լիշեն՝ թէ սերիեն Ինչար վերին
հոլոց գնացեալ էին ՝ի հռովմ, և պակեալ ՝ի Ներոնէ։ և սա.
հիսն էր սերեն սուրբ ցուցանել, թէ վերսի չիցի սերիեն
գնացեալ ՝ի հռովմ։ զի տեղ պատմիչք հռովմայեցւոց, պլի-
նիոս, տակիտոս, և գիոնն բարոյական սուտգեն զայն։ [Դար-
ձեալ ՝ի պատմել եղիշեի զմեծին վարդանայ՝ ոչ յիշէ զնա,
թէ առեալ ՝ի զբռամանս խոր՝ ել յԾոն հոլոց գնալ յերկիրն
յունաց։ և. ասելոյն այսու ոչ ցուցանի, թէ ելոցն գնացել։
զի զապար փորոցեալ՝ որ ներս էր ժամուռակեանց, յայտնի զրե
զոյդ։ [Այս զրել ընդ հիմն, զապար փորոցեալ ՝ի պատմել
բարամ յերկար զլեռանցեանց ՝ի բարդանիր առնեալ՝ ոչ
յիշէ զնոսա զարդ մոգուեանն, որ էր ՝ի նս, և ոչ զնահա-
տակել նոր, ՝ի։ քանզի առաջ ոչ ցուցանի՝ թէ ելոցն ՝ի Լեալ։ զի
եղիցի յայտնի պատմեալ զայն։

[Մին ոմանք գրանին և այլ լոյս ապարդիւք։ յորոց քաջա-
գայա է, թէ պատմագիրքն երբեմն և զերկեալն ելոցս գրա-
թէ զանց առանն։ սուտ ՝ի չգրելոյն նոր ոչ սակարանս սու-
տասէ պատմեալնն՝ զոր ասեն զրեն։ Ինչ։ ոչասելոս է։ և ՝ի

մեր առաջնիկայ բանդ։ Իբր զի թեպետև Եսեբիոս չյիշէ զգնալ որդւոյն 'ի Հռովմ, քանզի այդպս ոչ տեղեկանայ ասացեալսն ի պատմութենէն։ որոյ հետև, զոր հաստատիմ և մեկնիցի պատմագրանքս գրեն զայն, յոյ ազատմանուզոս և վենադ։ ընդ որս և խարենացին, և ոչք բոլոր։ Ամենայն զայն, զի զանցէ և Եսեբիոս գրեալ ինչ պայմանեալ, քանզի յանդանել մեկոց պատեալ ինչ։ 'ի գրոսմեկոց նոր։ զի սչ ամ գիւրք նախնեաց մատենագրաց ամբողջ հասեալ են մինչև 'ի մեզս մեր։

Լ. Զ. Զինադրեն ոսիլոմին։ այդ միայն սչ է ասել պատճառն՝ որոյ վն տարակասիցք ընդ գնալ որդւոյն և զվիզորի 'ի Հռովմ, այլ գտն ասել և այլ զոյսարդ պատճառս։ նախ՝ զի սնն գրիգոր այնչափ ասել առանձնասէր էր, մինչև և սչ յայրանիս որդւոյն կամէր մնալ։ ապա զիարդ յանարեցաս գնալ ի որդւոյն 'ի Հռովմ։ Երկրդ՝ զնալդ մարթ եղև սակ որդւոյն ոսիլոմի բազմանգիր գնալ անդ։ Երրդ՝ միթէ կարասցէ՞ր ասել միշտ 'ի Հռովմ մնալն, զի որդգատ և գրիգոր գոցին զնա անդր, և խօսեսցին ընդ նմա։ Չորրդ՝ միթէ ի զղջալ կամ գնալոյնքս ոչ կարէին ասել ի միմեանս, և դարձեալ կրկին։ զի՞նչ հարկ էր նոցա 'ի Հռովմ գնալ։ Պատճառաբանութիւնք, որպէս սլանչ ցասցանի։

Լ. Նախ՝ զի՞նչ ընդդէմ էր ուսանելոյն ի գրիգորի գնալ յարմարեցեալն ոչիս սեղբեսարոսի 'ի վերայ դարձի մեծի թագաւորին կարանոչիանոսի։ որոյ դարձին գործոյ ցան հրդեհք հալածանաց յորդեալքդ 'ի վերայ քրիստոնէից յաստարդ սնարն ներսնի, և ի՞նչ ամ տիրոջ ոչաս սարածել ուծ պաշտաման։ միթէ սոքն նման դարձք բազում՝ սչ գտանեցան և յայլոց աշգ։ Երկրդ՝ զի՞նչ ընդդէմ էր այլոցին արդասաց բազմաթիւ սպասաւորաց և գիրկնակաց զորաց և նախարարաց գնալ յայցելութիւն մեծի թագաւորին։ մանաւ զի ի գրիգորի սորին սակրոնիկայ, զՍոնսարդոյհայն՝ ընդ որ սներ անցանել որդւոյն, դոյր կասկած վասանդի յերիտասարդասամենեանն ընկերանսն և այլոց սպասաւորաց։ միթէ՞ սչ ի նախասացեալդ։ սակրոնի բազմութիւնքդ գնաց առ ներսէս ի պատերազմ հեթանոս մասանագրացն հասամանեցելոց։ Երրդ՝ զի՞նչ ի՞նչ գոյնամ էր, եթէ յոյնամ ամի գասանելոյն 'ի Հռովմ կասանդրիանոս։ միթէ զամ սասրս կենաց իւրոց միշտ արտաքոյ մնաց Հռովմայ, ուր էր սեթս իրանասանեն նոր։ Չորրդ՝ զի՞նչ ի՞նչ զեր մոռանար խօսակից լինել որդւոյն ի կասանդրիանոս։ միթէ չէր՞ երբեք այսամ ինչ մոռանալ գնալ սանկարդ, և խօսակից լինելոյ ի նմա՝ զաչն հոստատել 'ի միջի։ Գարձեալ ծանոյս ասանանի են այս բանք։ Բայց զարմանամ ես, թէ զի՞նչդ մարթի ձգել այսպիսի ասան իմաստանոյ այդ-

սիրեսցուք զմիմեանս. զի սէրն ի Աստուծոյ է. եւ զամենայն որ սիրէ զորդին՝ զնոյն սիրեսցէ զոր ծնեալ է նմանէ. զի զոր սիրեսցէ զՍատանայն՝ զնոյն սիրեսցէ զորդին նորա

Եմիսկոպոս · Գ · Գ · Երեսն · 71 · Լոս ասեն նոր նա · » Լոս
,, իրեն յանդիմանեն ելեն (հրեշտակքն հայոց) մեծի Թագրին,
,, և ընթերցան (յոյնք) զգիրս պատարագաց ուղղափառին հայ-
,, ոց, և զկնքատակարանս նախնեաց իւրեանց, բարբառեալ մա-
,, սանաւք ի մէջ եկեալ ընթերցան՝ որ զնոսն ուխտ գտա-
,, նելոն հաստատութեան։ Լսեալ զսուրբ ոգոյն յիշատակարանք
ազգացն ի մեծի հրեշտակապետին, յայրեալ մեծի գրատան կո-
տանդնուպոլսոյ յամի ՌՄԼ · 476 · զկնի մահուանն Թեոդոսի փա-
ղաւ՝ յուսուցս զնոսին հայքս · Թէ զարմ պատմի ինչ բնու-
և զնոսրատ · Գ · Ն · որ և սահ, Թէ հային ի գրատան անդ
հարիւր քսան հազար գրեանք։ Լոս հմ՝ յայլսում հրեշտակապետի՝
որ ելն յաւուրս լեանն հոյսեր խաչագրաց պատկերաստա-
տի, յամի ՌՄԼ Գ · 750 · որ գրգռաստեն մեծ մերձ ի սնն
ասիա՝ ազգեաց հանդերձ եղկատատն կրոնաւորաց · յարամ
հային երեքհարիւր և երեքհարիւր մատեանք · ոմ գրն կոս-
տանդին մանուսն։

Երկարագ արժան է գիտել, զի այս Թուղթ գաղանց յան-
ցանել Յոհան՝ ձեռաց ի մեռս շարիրով բաղում ապաշաւեցեալ
է առեալ, և բազում խնդարարանք մատեալ են յոյս · մեռեալ
յեղանակ խոսիլ բարդաւեն բանից · զարս հիպար լինի քանել ·
ուստանք մեր ինչ ինչ յիշեցուս ծանօթեալն ի մէջ գրելոյ · առ-
արժամ հրեշտակ արանակ առաքի զայս մի ինչ · զի գրի անդ ի
տարագրութեան · երես · 412 · Թէ սատանաալ ինչ ապրատ կոս-
տանդեանսն * Նոսա զմեռանարանին իւր ընդ գոմ-ապարայն
,, գեղաբնեանի ընդ Հնարանաքիք Հարցարոյն ։ Լոյս այս բան
յայտնապէս երևի մեռեալ յայրոց · ոմ և խաղաղարար բա-
ելոյն վիրայն · զի ապրատ յաղթեալոց գեղաբնեանի յետ գար-
ձին իւրոց ի հոգմանց · ոմ յայտնապէս գրե զենոր, որ սեր-
ելոյ էր ըստ ստարարելոյն ի Ծիլի պատերազմին · և ասե գրե-
գեր · 92 · Թէ * այս ոմ գրգռեցաւ ի գալ նմ ի հոգմանց ։
Լիմարեալ և խրեանացին · Գ · 82 · զնոյն պատերազմ գնե լի-
նել, ի գաղեալ անդ ապրատաց ի հոգմանց ի հայս · Լինչ
գայն, զի գեղաբնեան ոչ էր գոնեացի, այլ ապրատ հիւսիսա-
ին ազգին բաղաց. հոգմանցն հնաց · (որ Հարացի և հա-
գին անդ) · զրամ յայտնի տեսանի, Թէ մեռնին այսր քանի
ի Թուղթն գաղանց՝ շրեթ և խաղ է եղեալ զանհանար-
տին ապրատաց ի հոգմանց գոնեացայ, և ի գեղաբնեանի հա-
պանաքիք արքայի բաղաց։ Սակայն նման գաղանն անդ և այլ
լինչ ինչ բանք յանգչատաց յաճախալ։ Լոս գաղեալ յայտնա-
նեն առանձ առանձ ոմանք ապատ գնել բարանաւակ գրանաց
ապրանանգեղոսի, կարծելով Թէ ոմ ի Թուղթն գաղանց՝
նայնմ և ի կարգի պատմեալն էր գաղանիցն քանք ապատ-

ոմանք. բայց որ միանգամայն սնոտաբանեալք ընդհերցցի, անասնէ՝ թէ քանի խոսի կոյ. Ը մեջ հրիաքանչիւրոց.

Զ՝ Զ՝ Ճասն. Խալիֆայի. զորմն ասի ուսեալ հոյց Զ.
Խալիֆէն Ա. Ի պոպն.

Զորմ. Ի սոսպարեալ Լեռնալեն. գաղանց. Երեւ. 410. և 421. և յայսմանէ. Ի Խորն. 2. թէ բայց. Ի նշանին. զոր սաքեալ էր Հրեշտեղեալ Ի Հայս, սու

. Ի Կայսրէն և Ի որպիսի նաև այլ մասն Ի խալիֆայեն. յոյգաս և ցանն գրի գոր. Իսկ թէ զինչ նշան. ինչ. այն, զոր տարեալ էին ոգին Հրեշտեղն Ի Հայս. ասեն Ի Ծանոթութեան. Երրորդ գլուց. Ա՝ սատ զանս այսր խալիֆայեն. որ ասի առնեալ Հայոց. Ի Հռոմ. գիտելի է զի ասի սոսպ Ի Լեռնալեն գաղանց. թէ այն էր մասն. Ի Ինեակ փարսին զոր Երբա գրեալ Հեղինէ, յասէն Ի բերանոյ կատանգիանոսի. Երեւ. 410. * Իսկ եւ Ա. Վշտարարակ խալիֆայեանն ընդ. զոր մայրն իմ բերեալ էր. յեղեմ. Հաստատ զայն. եւ զարգարեալ. ամեն. Եմեն զրի ինչ և յերեւ. 421.

Լեռնէ. Ինչպիսի է այս բան, առաջի. գնի. տարակոյս մեծ. և պատմեսն տարակուսութեամբ է. այս. զի բան կարգի. պատմութեամբ Հայոց, զոր ասանգին ազգաբանգիրս, և խորենացին. Բ. 81. և 84. և այլք առ. Հաստատակ, սրեն. գրիգոր և որգաս. յաստ. քան զգիւտ. խաչին. գնացին Ի Հռոմ. Քան պատմեն. թէ. Ը. ամեն զարձ. կատանգիանոսի. գնացին առնոյ. ոչ եթէ. յետ. բաղում ամաց, այլ Ի նոյն ժամանակին, որ դիպաւ. յամի ՇԺ. 318. կամ 319. յետ եկեղեցասան ամաց գարձին. Հայոց. Ը որում դնի և յայսմանէ. ասեն. 18. իսկ գիւտ. խաչին եղև. ասեն ամաց յետոյ. յամի ՇԺԵ. 326. կամ 327. սուսն և խորենացին. Բ. 84. զինչ Եմիկայ ինչ գրեալ. խաչայ ուստ Ի հռոմայ. գնեն զգիւտ. խաչին. կամ զայն. զի յայտ. Ի. թէ գնաց. Ի Հռոմ. Եղեալ. յաստ. քան զմիկիայ ժողովն. իսկ զիւտ. խաչին ասանգի յետոյ եղեալ. Ը որում գրեն ասկրատ. Ա. 17. սոզոմենոս. Բ. 1. Թեոդորետոս. Ա. 18. եւ ասսիկ. Բ. 6. և այլք բազումք. և կամ գնեն Ի նոյն ամն առ. ժամանակ ժողովին նիկիայ. սակ ցուցանեն քան խորենացւոյն. Ալիք յայտնի. եղեալ. թէ յետ քան զգիւտ. խաչին Ի մեռն հեղինեայ. եղև գտեալ. ոչ գտեալ. և գրիգորի Ի հռոմ.

Զ՝ Զ՝ Եթէ այդպիսի, զինչ Ի խալիֆայեն ասեալ գանեալ ետ գոսանդիանոս. որդւոյ. գտեալ ինչ. Ա՝ զոր որպէս է ասել, թէ զուցէ յետ գտանելոյ խաչին. սաքեալ. իսկ զայն կայսրն առ Հայս, և ոչ թէ յայնժամ. և. գիրուն իսկ, զի թէ յայն

ժամ կամ առնեալ, յորմէ զոյն գինեաց աշակերտաց լուսաւորչին
ի յիշել նոր տրաքակի · գրեալ · 25 · թէ առնեմ սրբոյն գրիգորի
նշխարաց առաքելոց ի պատկեր, և թէ զորս թագաւորն ամոց նշանա-
գրաց վերեալ խորտակեցան զոգբ հիւսիսականաց ի խաչանշա-
նել նոցա լուսաւորչին մերոյ ի վերայ բանտակին · ոչ պրե գե-
գրեա · 84 · Լ. կամ եկեալ յիրաւի ասեալ իցէ, մնրեալ և ա-
ռել թէ ոչ էր այս ի մասանէն զոր եգիտ հեղինէ, այլ սոյն
ինչ մասն ի խաչափայտն ի ժամէն առաքելոցն մնացեալ, ի-
սա թէ ոչ հարկ լինի ասել, թէ գիւտ խաչին ի ձեռն հե-
զինեայ սի. եղև յայտնի ամենայն յորում աւանդին պատմիչք, այլ
յառաջ քան զգնալ արդասոյ և գրիգորի ի հունս, գտա-
ցեալ յամի ՌՌՌ · 317 · և վերապարս խաչ ի պատուոյն սնդ նան
զայս թուականս յիշեցաք · Ի՞սոյց սոյ և խաչ, այս քանք · զոր
գրին մի այսր խաչի յայս թուականս դարանց, ևս և յայտնա-
սուրս ի նարեկ · 2 · երանելի լինել ի յիտանց առեալ, և սլ թը-
ռիլն լինել հարազատ գրուածիք ապաշնանգելոցի և կամ քանք
այլոց նախնեաց մատենագրաց · մերոց ·

Ի՞ւրի և այլ ինչ լրացեալ ի վերայ այսր խաչի ի ձեռագրիս և
յայտնասարս, մնանք · ի նոր նարեկ · 2 · և յայլ գիրս ինչ,
և ասի, թէ տարին խաչանիքեաց սրբոյն գրիգորի ի վերայ քա-
նանկին հիւսիսականաց · և թէ դուռ ուռեալ բնաւ իւր տա-
ղաւ տարն սրբոյն ի ժամանն նիկիոյ · և թէ տարն ներսեհ
ևս · Ը · իւր տարաւ ի կղզին աքսորանաց · և թէ սոյնս պետ-
բաս գնաց դարձ խաչանիքեալ ի գուարն տարեալ զանձ ատ նոր,
զորմէ հաւեցուս գեղարդեալ նոցն · և թէ առեալ զսոյն ի
ձեռս ասան փանաղոյ յերկրին վանայ խաչանիքեաց զգեան
հռոմոնի վանայն · և գեան գիմեալ ընդ լեառն կոյր պա-
տուեաց զոգն, և եղ յայլ կողմն ի գիւղաքաղաքն բնակեալ
ոչ զայն · և այլ ևս բազմ ասեալ · յորս թերեալս և մոռացեալ
ինչ, Հնամարտութիւն աւանդի, բայց խառնեալ ընդ սրբազան պատ-
մութիւն և աւանդութիւն, և այլայլեալ յանգամանաց ոմանց
ուստի և լինուցեալ մեր դարձել զսոյգն յաւելորդ ասել ·
Հնամարտակերպաց դնել ի պատմութիւն ·

Ի՞ Վ. պատերազմն սրբոյն ընդ գերմանիսն ·

Գրեալ է, զի ի գլխ գնոցայ · ի պատճեան · Բ · եպս · 75 · մինչև · ի 93 · զոր պատմութիւն պատերազմին, զոր արար սրբոյ դրա ընդ հիւսիսականս ամենայն ի դառնալն ի հաւանչայ յորում այնոքանչ ասի, թէ արդարս ինքնակոչ արարեալ ի-ցէ զգեղեցիսն սրբոյ · և ասի ևս թէ այս պատերազմ լեալ ինչ յերկնին ասարոյ հանդերձ մանկանան տեղագրութիւն ·

(4).

Օ այլ պատերազմ պատմէ և խրախճանքն ։ Ի ։ 81 ։ Ա 82 ։ և
ասէ զնոսա ի սահմանս ուղղանցեալ ի գաւառին պարսկական ։
Լսեմ զ՝ զայսոսիկ երկուս պատմութիւնս հանդիսաւորապէս ընդ
միմեանս , այնպէս տարբերութիւնք կան , մինչև տարակու-
սել թէ. որպէսզի նոցին իցեն , եթէ այլեայլ ։ Մինչև և Թա-
գաւորքն նոյն ։ Նոյնպէս և օրինակ ուղղանաւ Հարանայ Դիպ-
ուհանի սահմանին նման ։ իսկ ոմանքն այլեայլ , այնպէս
և այլ պարագայք միմեանց անհամանմանք ։ Զոր բարեաւ ընդ-
դուշանամք քննել զգուշութեամբ զնոսայ , և յանդգնեալ
զայն Ի. Հուպիոս ենք և ընդ սիրելիս բանս ասասցուք ։
Պատաք ընդ այլոցմանէ ի նոսա ։ և հանդիսաւորեալ է բանիդ
խորհեցուցն տեսուք , զի նոցն պատերազմ Ի մասին պատերազմի
ի զնոցայ . ի կողմանս ուղղանաւ , և Ի մասին ի խորհեցու-
ցոյն ի կողմանս ուղղանաւ ։ իբր զի այն պատերազմ , որ
եղև յայնժամ ի մէջ Հայոց և Հիւսիսականաց , Եթէպիա և
երկաքուրիքն իսկ զնոսայ , քանզի զնոսա և խորհեցուցն իբ-
ր. մի զանազան ։ զանազանին պատերազմ զնոսա խառն
Ի երկրորդ յարձակմանն ։ իսկ խորհեցուցն զանազանաւ զանց
արարեալ՝ զերկրորդն միայն ի մէջ բերի ։ Օ այս այսպէս
տեսեալ մեք՝ կարդացուք զնոյն պատերազմ ըստ երկրորդմանց
և. ասասցուք ։

Ի Վ Գլուխ. Եթէ զիարդ էր ի ժողովն Նիկիոյ ։

Յիսուսի (1) Զմիտքս սուրբ Հաւատոյս պատմիչ յաւանաց . ԿԷԲԳ . Ի . Գ . 14 .
զնոսն , թէ. սեզ գրիչքս լուսաւորիչն գնացեալ իսկ ինքնին ի
ժողովն Նիկիոյ ։ Որոյ ընդ գրեալ գրոն քարտիսու կարդիցեալ .
և յանդգնեմեն ասէ. Նիկեփորս ի ոսկս յայսմանէ զիրսանաց .
ոչ յանդգնեմեն ասէ. Նիկեփորս ի ոսկս յայսմանէ զիրսանաց .
ոչ իսկ ի ժողովն Նիկիոյ ։ Զոր ընդ գրեալ գրոն քարտիսու
լոյս միտս գրեալ զայս , կարծեալ՝ թէ. յայնժամ գրանեալ
էր նոցն գրիչս , քանզի զայս ասեմ՝ հաստատեալ էին նոցն ա-
ռաքելական գիրքս ի ժողովն անդր ։ Այլ՝ զայս ասանգեն ոչ
միայն հանդիսեն պատմագիրքս ապրիս մերոյ , այլև գիտ պատ-
ուիրակ յաւանաց ի Թուղթն առ զարդարս Կիլիկիոյ ։ և ան-
ուն մեծաւորապէս առ սուրիսն . ՄԳ . 30 . ամ և զա-
ինքն զերկրորդաց քարտիսու յամ . 325 ։ Նոցա զայս , զի և
ոմանք սնգն սրբոյ ասեցեալ գայլ իսկ ինչ ի կերպս ձեզ
հարց ժողովոյն ։ այլ Ի հնգամանս և զայս ասասցուքն
ապաստանեալ ։ ուր զնոսն և Եթէ. իսկ եպիսկոպոսն ։
Հնգերեսակ ինչ գրի ։ ակնարկեալ գիտասցուքն ։ և յայլ սրբ-
ոյսկս ինչ գիտեալ գրի ։ սրբասանելիս գիտասցուքն ։ ոչ. Ի

տեսանել և 'ի նոր հաւատամուն հոմանքին ժողովոյ • հոգոյ •
Բ • ԷՐԷ • 694 • և 699 • յորում ասէ ուղղութիւն վիճաբանիցն • փինկ
գնեալ՝ արիստակէս • զայսմանէ խոսի և միրանել ինքին • հոգ-
ոյ • Ա • ԷՐԷ • 1373 • Լայց յայսմանէ վիճակ է այն որ ասի •
արիստակէս դիտամնասի • և է շիոմանի անուանեալ 'ի պա-
կասութիւնէ ծեռագրոց • Ը որում յայսմանէ ուսանի 'ի Հայերին
զմիակս կարգի անուանեալ ժողովոյն նիկիոյ • ուր որոշ գնի •
* արիստակէս հայոց մեծաց ॥ • և որոշ գնի • * ասորիկէս
,, գիտամնասի , կամ զիկենպաղեայ ॥ • բան զոր և 'ի Ը • կարգն
ժողովոյ • ԷՐԷ • 1136 • ուր լիշին կարգք անուանեալ հայոցն նի-
կիոյ • գնի * արիստարկէս և ասորիկէս հայք ॥ •
Լաստանոր 'ի վէճ գնալոյ և դատեալոյ ոչն արիստակեայ ոչ-
ոչինչ քանզ աւանդեալ յայլեալոյ զիրս մի ր • յայնմս • հոգի • 2 •
և ԷՐԷ • 1 • և 'ի զիրս պողոսի տարանցելոյ , ՚Ա • զորս ՚ի
տեղւոյս քննել •

'Ի Վէճ խանամ՝ որ ասի սէրն գրիգորի և ասկանայ •

Որպէս տուանչեն պատմիչքն հայոց , ապաքի անդ էզոս • ԷՐԷ • 393 • խոլենացին • Բ • 87 • և յովհաննէս կիթիոս , և այլք , Ը որում եղաք և մեք 'ի պատմութիւնի , 'ի ընկնել ոչն արիստակեայ զքաղաքն կանոնս ժողովոյն նիկիոյ 'ի հայս , յաւել 'ի նոսանքն հայոցն մերոյ զգրիգոր լուսաւորիչ սուղ ինչ բանս առաւել կցուցանելի իբրոյ վիճակին • Լայլ եթէ զինչ այնր ի-
ցեն , որպէսզի ոչ աւանդեն , կանոնք ելցեն ապրեալք եթէ բանք
ինչ միպատիանք կամ իրատականք •
Ասանեալք 'ի կանոնադիրս • 'Ի Գլ • Ը • երկուսն կանոնս • յո-
բոց վերոյ եղեալ է այսր • * կանոնք ոչն գրիգորի առաքելոյ
,, հայոց ՚ • կամ Ը այլ նոր զիրս • * կանոնք ոչն գրի-
,, գորի լուսաւորչին ՚ • Լայց ոչ վատահիմք ասել , եթէ այս
կանոնք ելցեն այս բանք , զորոյ ասի եթէ յաւել՝ որն 'ի կա-
նոնս նիկիոյ • մանաւ զի ազատաբեալ են յայլ և խանգարեալ
'ի գլուգարոյ • և ոչ հայոցն այնչափ 'ի վիճակի ժամանակի՝ զոչն
գրիգորի • Լայլ եթէ որպիսի ինչ ելցեն այս կանոնք՝ եթէ բան
գրեալ 'ի կանոնադիրսն յառաջ ընկցուք , գժուարալաւ մեր
ընթերցողաց • այլ եթէ կամիցիմք զանել , հոսանաւորեալ բա-
նին պարակս •

Ա • Ասանայ՝ որ բեմ ճիաւ 'ի յայանի մեր դս կոչեալ ելցէ ,
Ա • ամ ապաշխարեսցէ • Բ • Ասանայ՝ եթէ ասնամասցի ,
Բ • ամ ապաշխարեսցէ • Գ • Ա աշխատու քահանայն մերժեսցի
ՅԵՎ ՅԵՎԵԼԵՍՑԷ ՈՂ • Դ • Ա Էրեցայ 'ի առն ՀԵՔԻԱՆՈՍԱՑ , և ու-

(1)
(2)

ոգ Ը Ոգ զդահեալ , Գ · եամ ապաշխարեցեալ · Ե · Լ,ինկ այրն
Ը կուսի ամուսնացեալ , երկու եամ ապաշխարեցեալ · Զ · Ի՝ ինչ
ցեալ զկին իւր , և առնուացու այլ , (լեռ արձակեալն զնա՝) Է ·
եամ ապաշխարեցեալ · Ը · Ի՝ ուռեալ ինչ յասար անդուստ , այնպես
ինչ սացեալ ուղղաստաց · Թ · Ի՝ զաղտ պատակ դնիցեալ , պատեա-
զեալն լսեցեալ · Ի · Լ,ինկ զի առեալոնկ արասցեալ (զի առնուս-
ցեալ կին իւրոյ ամուսին առանց օրինաց) , պատկեր անխաբեր հս-
մարեցեալ · Ի · Ի՝ Նամանգիսոր երիք եամ ապաշխարեցեալ · ԺԱ ·
Ի՝ պատցեալք Ներք եամ ապաշխարեցեալ · ԺԲ · Ի՝ Լուսինք հինգ
եամ ապաշխարեցեալ · ԺԳ · Ի՝ այս Նուիրեալ եմեալ ապականեցեալ
զկուսանի իւր , Ի՝ եամ ուղղեալ · ԺԴ · Ի՝ Լինկ մուրեալ մա-
նուկ առանց մկրտուելոյ , Ի՝ եամ ապաշխարեցեալ · ԺԵ · Ի՝ Ամենայն
ցաս , Եթէ ծնողք իցեն նոքա , և թէ քոյր և թէ հոգաբարձու ·
ԺԶ · Ի՝ Ամենայն զգերեալն առ ինքեան , Ի՝ · եամ ապաշխարեցեալ ·
ԺԷ · Ի՝ Խուսեալսն հինգ եամ ապաշխարեցեալ · ԺԸ · Ի՝
Կոծի՝ ի մի մուրեալ՝ զկիսն Ներեալ իսամ զնեակա հարկանեալ
ելիցեալ սրիսի հինգամաց , Նղովեալ լիցի · ԺԹ · Ի՝ Տայի՝ ի խուս
նակաւ այլոց , Նղովեալ լիցի · Ի՝ Ի՝ ընտանեկ զկնակ մե-
ռելոյ , նղովեալ լիցի · Ի · Ի՝ Կառաքեալք ի նոր տեղիս մատուա-
ցին , եամ ոգ իցեն նոքանք մարդիցուսաց , ԻԲ · Ի՝ Նապատա-
կանք մի կատարեցեն զԵրիսեարդ Ներսեան , զրոսի , և սրբ-
կի · ԻԳ · Ի՝ Ամենայն Եթէ յոյանեցեալ զմեզ խաբեալեան
թէ , յանդեալ ի կարգէ և որոշեալ ի դասէ պաշտամանէ , և
մեղք խաբեալեանցն ունի հատարեցին · ԻԴ · Ի՝ Ի՝ երձակեալ
զկին իւր վերանի պոռնիկեալ , մի եամ կացի ապաշխարեալ ·
ԻԵ · Ի՝ Ինչս զկին իւր տուեալ նոր հատուսեալ , նղովեալ լիցի ·
ԻԶ · Ի՝ Լիկեցեալանք յարբեցուն գտեալք նոսա ուրեշխարեա-
ցեն , և ապա դրաշանեցեն զԵրիսեարդն · ԻԷ · Ի՝ Ալաշտուեալք
անիծեալ լիցին · ԻԸ · Ի՝ Ընտանեալք (զի որ ձեռաք կախարա-
լեսին ունին) , եամ մի ապաշխարեցեն · ԻԹ · Ի՝ Լիբակի ս-
տուրբ պատուեալին բան քրիստոնեական դրինաց , և մի բան
հրեից · Ի՝ · Ի՝ Ուհանայ՝ որ ժայրապար՝ սպանի , նպաստեալ ե-
ղիցի · Ի՝ · Ի՝ Էլիբեան՝ այ եմեալ ուսանողաց , մերինոցն ի՝
հաղորդեալ եկեղեցոյ · մինչև Խրիկորան քանանոցն և դար-
մանս սարցի ·

Ի՝ այս կանոնք են , որ ընծային ոգին դրիդորիանց սոյ սաղաք
չի հատասան , թէ իցեն նոքա , զոնոն Ը բարարին · ոյլ գուցէ պլոյ
ուրուք դրիդորի · և կամ սպլուդ ինչ · Ի՝ ուս սակայն գասանեալք
ի կանոնս ոգին տնհանալ ընտա ինչ , զարոց մարդի և սուտ
Եթէ նոքանք իցեն՝ զոր յանել ոգին գրիդոր ի կանոնս նիկիոյ , և
ալ Եթէ ոչ · զոգի ի վերոյ կանոնաց ելեալ սահակայ դոր , Եթէ
այլ կանոնք ընկալեալ եղեն ի ոգին դրիդորի , և թարգմա-

հնեցան 'ի յոյն գրաւածոյ 'ի հայ · զի գրի անդ ոչսպէս · * Լ՚ յոյ
,, սահմանաղ բաւթ 'ի կարգաց գրեցաւ հրամանաւ երանելոյն
,, սահակայ մեծ հայրապետին հայոցառան 'ի ընկալեալ 'ի
,, քաջ հաստատեն 'ի ոտն գրիգորէ , թարգմանեցաւ միոյն
,, 'ի յունէ 'ի հայ · եթէ զոր սանդարամետ կանոնիս' նարա-
,, ձեալ կամ սպի զկարգեալ սահմանադրութիւն , մի ընկալցի
,, մասն և վիճակ ժառանգութեան քան ոչ · զոր միաբանեալ
,, կատարեսցէ · ընկալցի զսրհիսոի 'ի սոնէ' հաղորդելով զարա-
,, գեացն և անխախտան հանգաստ ատրաւ ան և երկանելին գրիգորի
,, և հոր մերոյ իսահակայ և նոցին հետեւողաց ॥ ,,

Հայս բան հոյեցեալ մնալթ է ասել , թէ զարգանքն 'ի կանոնեաց' զորս առանդէ ոչն · ոչի , ելին , բառուցս սեռի ոչն գրի-գոյրի · կամ թէ ելին այն բանք , զորս յաւել ոչն գրիգոր 'ի կանոնս նիկիոյ · և ոչն սահակ և ոչ յաւելեալ 'ի նոսին ՚ Ա միմ-ակի իւրոյ ժամանակի և զայլ կանոնս' կարգեալ է 'ի միասին , զոր և եղաք 'ի պատմութ. գլ. ԺԲ. երես. 511 ։ Լ՚ յոյ յոյանի հաս երեսի 'ի քանից կարատանդեայ կիթիկոսի · որ 'ի թուականն առ-արևելեայ վերայս 'ի մեր բերն յայնց չկոնոն մի ոչ ասասա-նարգաց քրիստոսի և հայրապետաց · և ասէ , թէ զոյս գրեցաց սոնն գրիգոր · սրպէս և սեռանել 'ի գիրս պատմութ կիրակոսի գանձակեցւոյ ։

Լ՚ , լուսն է սատ հարանցիկ գիտել և զոյս , իբր զի գասանին և առ ասորիս կանոնք սահակայ կիթիկոսի · զոր սոնոք կոր-ծեցին , թէ նոքին եւ իսկն մերոյս սահակայ · բայց սլ է ասիսլիս · զի այն սահակ կիթիկոս' եր ենկիս սիսրոնի և սղա-հայ կանոնին սրարդ՝ հայրապետ ատրաց արևելեայց' ժա-մանակակից սոնն սահակայ պարթեւ · որ և Ա սանդելոյ գրիգորի բարեբերեալսի ատրաց առ ասասիմանեայ · հարց · Է · երես · 401 · և այլսբ , արար ժողով քառասուն եպիսկոպաց 'ի սղոկ քաղքի 'ի մեռասանեբորդ ամի յայրկերոսի առաքնայ' և 'ի վերջին ոսմի հայրապետութեան իւրոյ , յորում ատաքիկայ եր և ոչն · մարաբա ենկիս · և սահմանեաց կանոնս · ԻԲ · ԷՄ · ԻԳ · տարբեր 'ի կանոնաց մերոյս սահակայ · Լ՚ զ է սեռանել 'ի գաբեռ ժողովոյ , 'ի հոռոմ · Է · երես · 1182 · թարգմանեալ յասորւոց 'ի լատին ։

Լ՚ Զէ գոյնոց ինչ՝ ոչ պարտն ղբաստարելն յայլեալ գէրս ։

Ա՚ զէ ամենայն գրքն յայլեալ գիրս յեռանոց 'ի մէջ սոնոյ հօրս մերոյ ղրիգորի լուսաւորչին մանաւանդ յետ առանձնանալոյ նորա յայրն մոնոնոյ ։ Լ՚ զոնն սամանք , յորոց սուռնա և հանեալ մէջ պ 'ի պատմութ ենքի · գերես · 51 · և 205 · թէ լուսաւորիչն մեր

Լ
(3)

մինչ Ղազարոս ի սեղանոյ լերին, զանկաղաս գնալ յեկեալ յերեսս
ի քաջալ ի մէջ ծնկանցն. այլ երեսեալ սերովբեին արդէն կնա.
և ասա հեռանակ ընդ ոգոյս անդր յերկրպագասն որ դեռ կանգ.
նեալն, և գնա ասա՝ Ղազարոս՝ ասդ՝ ասդ՝ ասդ՝ ի գերեզ.
մանն. և ինքնին գուռնդան ՝ամ կանգնեալ. ես ՝ի՝ ասաց ընդ.
լայս զանարքն. զոր ասեմք ՝ի՝ կիրիակոսեն. ՝ի՝ նոր յասելս նի.
քանս. զ՝ի՝ սեռ ասէ ՝ի՝ կամեալ դանեալ զ՝ի՝ ՝ի՝ զրեալ ՝ի՝
զերեզմանն քոյ. և խնդրեաց յոյ սոյնոյ՝ առանց
զգալի լասոյ լացանել ՝ի՝ առաջ պասեալ ասելն. որ ելեալ
զնեալ ցոյսոյ նշան ॥ ՝ Ով այս գրի կիրիակոս յասանալեալ ՝ի՝

առակաց.

Լսեալ տարեալացն ՝ի գլուխ հայրմանց. կարգ. ՝ի. պ. 9. եր. 548. ոչ լաղագ գրեն դայս. և դնեն ՝ի՝ ելալ ըստ կիրիակոսի յառաջ
քան զգնալ նորին. յայրն մանեալ. ՝ի՝ մէջ բերելով և զասա.
նանն անդեալ եկեալ. * Լասանալիանս և սերգեսարս առ
քառանալ գոր անդեալ սարդենական՝ եռան (հայոց) զոր
յանկարն սարդարիարդարան, և զդարդանն, և զոր կարա.
պանն ի զանարան. և արկեալ զինանկ ՝ի՝ մի յարանն՝ ան.
կան հայոց. և սարանցան սանոր յարդէ նոր. ասա հեր
յանն՝ արն գրիկարդ եռ՝ նոր, զի՝ զոր չինանկն ընարանակ. զի
զեռ ՝ի՝ չինեալ. Լս սահմանեալ զանանն՝ կանգնեալ կան.
լեալ յանան արգարս. և նա խնդրեաց յոյ զինանն լա.
սան՝ ՝ի՝ նշան յարանն զոր։

Լս զանոր՝ յաց ՝ի՝ զիրքն սանելարդ հասանանդն գասանին և.
՝ի՝ ձեռագիրս ինչ գրեալ հարեալ տանոր յասարդ բան գանան.
նակս գրիգորի սարեանացին. յայրս յայրս ՝ի՝ ինչ արդանի գը.
բայրդ սարդեալ արդս անդիրն ուանդանեալ են, հանեալ ՝ի՝ մասին
յարդասան՝ զրիանակ ինչ գանալ գուշանց. յորմէ սանչ ՝ի՝ ինչ ինչ
և նախարդիանդ հանան վարդարան. որ և յասելս գրեալ, ինչ
արդաս և գրիգոր՝ ՝ի՝ զառանալ երբանց՝ ՝ի՝ հասանալ՝ գնասին
յերասարդեալ՝ և ինչ յայամ ժասանանի բարդամ վանարդանդ ՝ի՝
հանեալն ունալ. երկուքն ծանիանք արդասաց, այն և սերարան
վանքն, և արանդաց վանքն. ինչ այլ ՝ի՝ բերանասան ծա.
խիրք մեծասեռ նախարարանդն հայոց. ընդ որս և մեռասան
եկեղեցիք։

Լս դեսանարդանալ և ՝ի՝ այն, զոր գրի քահանայն զաղարա. գլ.
՝ի՝. եր. 674. ՝ի՝ զարդանեան արդարդ. ելեալն կանանաց
յասարդրին կանանեալ առանց չանանի. և ելալ զայն արասա.
նանդ. և վասանցան ինքնին. և մինչև գարանդ ՝ի՝ վասս կոյ սան.
ալն. և յասելս. ՝ի՝ սրանանարդաց մեալն երեալ այն. սան
հանան սան վարդ սին, և կանդեալս սանան հոր սանանանս։ Ով այս
բան հանի ՝ի՝ առեալ և քահանայն յանանանալ Յարդասանի

վար.

քարոզանաց ուրուն, զի գրել, թէ՝ ի կողմանս արարածոց է
* պերեզմանն ակնատես վիճակն, որ ի Տոյգանանէ և ի Խնդ-
,, ՀԱՅԵՑԻ ԵՎ՝ ատարագիս եղանակի լայն վասի՝ ի վր խաչն ։
,, որ զգալի աչօք տեսանի ։ ։ Ապա զարոյցս ասեցուցանէ.

Ասէ Եղիշէ ասացեալ ։

Բայցեալ պատեալ քանից և ի բնաւորութենէն զանազաց մնացեալ
ի սայրի Հառնարիլ զայն ինչ, զոր գրեր վարդապետն բարձրագոյնդ
ի նեղոյզ լուսաւորչին, թէ՝ նոքա գրեցեալ վիճեցեալ Ճշմարտ
ի լայրն մանանայ, գանկալով տեսանել զեկեմ՝ եղ ի Լեռնէ սու-
սի, և կամեցաւ գնալ ի վերոյ ճնչաց ։ սակայն Եղեալ նոցա
Երկուց Հրաշեալ սերոմիէակելով։ զարձուցին զոտ յայրն ինչ ։
յայտնեալ նոցա զիրգանակայ փոխնոնն ։ Լսի սեղին այն՝ ուր
Եղեալսն նոցա սերոմիակելով Հրաշեալ՝ կանգնաւ անարգէր ։ զոր
և միւսն գաւառս սորին փարդանայ և սնարարանայ կոչեր։
Մեկնիչն հնար է ասել, թէ՝ ոչ վասն այդոր եղեալ նոցա նոր
մանն։ այլ յասէ՝ զի բարեաւ անդամ Եղեալն նոցա անդ
Հրաշագործ սերոմիակելոյ։ որպէս գրէ յովհան Երգնկայի ։
Է գիր։ Լոս ։ Եբ։ 294 ։ յասեն ։ * Զոր սանարանին սրալ
,, թիկ մարմնոյս սերոմիէն ի բարձրանալ ի Երկնից՝ ի խոր-
,, բածոյս իջուցանել, զոր առաքեաց նոցա ի պարանոց նոցա
,, զոր տեսանել զանանելն Ճշմարիտ նոր ։ Եբ ։ ։ Լս Եթերեա
վասն այդր պատճառի կոչեցեալ իցէ տեղին այն սերոմիակ ։
Ոչդր կարի Հայել և բան ընդարձակեալն, ուր ասի ։ * Ընդարձն
,, վարուք։ ասդարան Հոգւով, բանիւ Ճշմարիտ, և սէն սրբ-
,, ասիւնոր գրեցարիս ։ որում զանկարան զարքն սրուանիից քա-
,, բանք Հրեղենք Երկնից Երկրիս իրանարհեալ ի տես մարմ-
,, նոյ Ճշմարտն ։ որ և պատիւ տեղոյն սանարանն կոչի ։
Եթէ՝ Եղեալ տեղին պատուհան այսպիսի իրաք սերոբէիք
կոչի ։

Այլ և վասն այդոր տեղեաց մնալ՝ Եղիշոյ յայտնեալ կողմանս ասի
յանանց, թէ՝ ընդարձեալ իցեն զանանց ի գործոյ լուսաւոր-
չին ։ զոր սրոյ գրեն նոր ինքն յովհան Երգնկացին ։ հոլ ։ Լոս ։
Եբ։ 296 ։ իսանեալ Երրեանն սեպուհոյ սանի ։ * Ի՝ քեն Երկ-
,, խեալ աղուր ջրոյն, և տարածեալ աղմիք նոր լուսա-
,, ւորչին զուրանանի, և մերձ առ նոցին Հանգուցեալ ի գաղ
,, մանանանն Ճշմարտեցն ։ յորմէ զարացեալ ջրոյն բնութի՝
,, Հարգեաց սեռուն Հուրին ։ և այսմ լուսոյ սեռնամին մե-
,, ծամոյն (սրբեալ սոյն) ։։։ (և գարձեալ) ։ Ձեռն սուրբ
,, լուսաւորչին խաչանիկք նշանաւն գրանեալ միւս աղբերն՝
,, յորդաւորեալ բնութեամբ ։ զարեհամ և ախորժ ելի փոխարկիր ։
,, որ և Հոյն սեռնամին այսմ ձայնի (բարեհամ) ։ ։ Զ այս
աղբերս յիսկ և յովհաննէս կամենոյիս ։ և Երկն բարեհա-

միկ · յորմէ ասի · և նա առաք ջուր ապուշ և որբն · Լուսա-
գրի տրեալ · թէ զգաւ գրիգոր վասն որդեասոյ ծնեալ ի քեզ խո-
չոմանն · և կամեցեալ ի սեպուհ լերին · ՝ի որոյ գրեն և հե-
ղինակն հագրեալ մարդեան յաւելումովք ի մեզ այսպէս ։ * Ի՝ ծա-
,, գնակ լեռան սեպուհ ասէ, ուր հանգեալ սուրբ լուսաւո-
,, րիչն · ամաչ կայ հուս հալանի թուրն արգասայ · զոր ետ
,, նմա կուսանդ դեռոս թագաւորն · և յորժամ խնդիր որաք
,, որդեայ թիկրն լուսաւորչին, գնացեալ եղեալ գնա ի լեռան
,, սեպուհ · և ուս ասաց նմա զինքն ազգին արշակունեաց ·
,, և առեալ զիմուրն ածեալ ոնդ զնաչ և նոչ անդ քանիցն ոչ ·
,, և ասաց · թէ յերանելի արիական ազգին ելեալ նշոնաց ·
,, զոր առեալ շրջեցուցանեն ընդ ինքեանս ։ ։ Լաշ ասեալ յու-
,, սելոյ գրեալ, թէ * յետայ ալուզ զիշեալ յոյնանեալ շրջեցաւ ի
,, սեղջին, և ել ի գլուխ լերին · զոր այժմ գոչեմանք ա-
,, սեն սեպուհոյ · ծոյրին · և նոյնս ազգ զնշանն զայն · և
,, համբուրեաց ։ *

Ինչ զայս և նա · ինքն յոյնանեալ ալուզ · այն է երդնիացին ·
գով · լու · երեա · 295 · յաւելն վասն լուսաւորչին · * Կանգնեալ
,, զիրկական նշան խաչին ի նշանաւոր տեղիս · և ամենայն
,, զինուք պարծանեաց զնորոց և զբարեանցն բազմութիւն · որ
,, և զգենն արքայական · · · յերկնից ի կենաց գործիս · · և
,, կայ այժմ ի պահեստի ի քեզ ոչ ոմենագով սեպուհ սրբ-
,, բուեալ տեղն ։ ։ Այս հայն Ռեբրն · և բան շրջականին ·
,, ուր ասի · * Լոյս հաւատ խուզելոյն գերոնդաս տեղւոյն գաղգ-
,, թաց ծածկարան ի ամեն լերին սեսանի · զենն արքայա-
,, կան · ոսանանն գործի · կենաց արքային ի կենաց գործիս
,, նոմիրեալ ։ · իբր թէ ասել · զենն արքայական ՝ի սուրն
սրդասայ · որ էր գործի ոսանանն · նայն գործի կենաց ՝ի
է խոչ · և ՝սուրիցեալ արքային կենաց ՝ի ։

Գիտակն է ևս · զի յայտնաւորն · գեղ · 19 · ՝ի մեհեանն
լուսաւորչին (յորում ոչք ՝ի մարդկանէ պատ · ներկայ · ·)
գենն հորցմունք ինչ արարեալ ՝ի նմանէ ցկրեշաւոն · · և
պիտեալ · զի հոգաց յեղ ՝ի մարմնոց · բայց այն քանք անվայել
են հաստարակ մարգոյ · թեզ թէ երդնային հրեշտակի և հոգ-
ւոյ սիրեալ լցեալ լուսաւորչին մարդոյ ։

Ի՝ յլ թէ քանի ամն · կացեալ իցէ սրբն գրիգոր ՝ի ներքին անդ
՝ի մանեալ · այլոն · միոյն · ոմն · յոնի իւր · ոչ է · յոյսն որպակի · բայց
երևի թէ ոչ հկայ աւելի քան զեռեն · ամի · կամ · առ · առաւելն ՝
քան կուսան սամ · մինչև գնաց ոնդ և զան · որդեայ · լուսա որդ-
գնի ՝ի կայքս առաքնորդաց գլուխոյ վանից · թէ զան գրիգոր
՝ի · Լիրքին առանձնանեալ · * գնացեալ ՝ի մանեալ այրն · և կո-
,, ցեալ անդ ամն եռեն ՝ վախճանի ։ ։ Լակ զոր ասի երդն-

կա-

կացին 'ի գով · Լաս · Երկ · 287 · Թէ սեպուհ լեառն * սեղն
„ Եղն երեանամեայ ձգնաւէ սիրն ։ · Այդպէս կամի թուել միայն
զսոն ձգնուելն ընդ 'ի Հաստատելի · Ընդորում նոքա գրիգոր նաև
'ի Ժամի հայրապետութեան իւրոյ բազմ անգամ գնացեալ անդր՝
ձգներ ։

'Ի ՀԷ ՓԻԼԻՊԷ ԵՒ ԹՈՒՄԱՅ ԱՌՔԵՑՈՅ ԵՒ ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ ։

Գրի յայսմաւուրս · Նոյեմբ · 18 · Թէ * Եկաց Ամաց մար-
„ մին (սրբոյն գրիգորի ասեալ) մինչև 'ի Ժամս զենեան կայ-
„ ուրն յոմնաց լանիչնամուեռ Հպատ · և յաւուրսն յայնոսիկ
„ յայլանդաւ ձգնաւորն մինչ 'ի ուսլեանն , որոյ անուն էր
„ գառնիկ ։ Լսեալ պատմեալ՝ թէ ոչ ասպաւ զայն 'ի Թոր-
„ գան , ասէ զինքն · * Լ ոչու աբքայն յոմնաց զենոն - և յղեալ
„ տարաւ զմարմին նոցն գրիգորի 'ի կոստանդինուպոլիս , և
„ եդ անդ մեծաւ սպասաւոր ընդ այլ քաղաքացիսն զոր՝ որ
„ մեզ Հաւատեալ կան · բայց զաղն Թագեալ մեզ 'ի պահպա-
„ նութեան և 'ի պարծանս ազգիս Հայոց ։ Լս 'Ի ԽԷՊՊ · 30 · Ի-
„ բէս · ՌԽԴ · ԺԱԿ , Թէ * լսեալ Կայսրն զենոն , և յղեալ տա-
„ լաւ զգաղոյ մարմին լուսաւորչին 'ի կոստանդինուպոլիս ,
„ Թագեալ Հայոց զաղն 'ի սրբութեան մեր · և զի ինքն զնոյն
„ կամեցաւ ։ ։ Զոյնպէս դեռ և մեզ ուրեք ունիցիք ինն 'ի
„ ոկկաւոր գրոցն · զոր չի Հարկ յաւուրս թերել ասա · Իսկ ասա-
„ զնիկ · Բ · Ձ · զնն զգիրս ոչիարաց ազգն յաւելս փոխանակ մա-
„ սիկնեկի , սր Հոգի էաւ 'ի ժամանակ զենոնի կայսրն ։

Լեալ 'ի Նոռընտիրս ինչ , որոյ լանչ Երկայ ՇԵ և յայսմա-
„ ուրս · Նոյեմբ · 18 · Երկ · 250 · գտանի գրուածք ինչ սրբոյն
„ յոմանեն Հաւաքեալն և խմասասն վարդապետն · յորում
„ առաջի գնին այլեայլ սաւանդութիւնք 'ի վերայ սրբոյ , և զրի ոնդ
„ այսպէս · Ի բրեն եդիս գառնիկ զմարմին լուսաւորչին , և տա-
„ գեալ Թաղեաց 'ի Թիւրքն , * Եհաս ասեն յաւանուս դուռն
„ կայսերական կոյսինն զենանի , ապա քարոզեալ ոչիրով և
„ մեծաւորսաք զենոն կայսրն հռոմիայեցոյց , զոր բազում
„ առաքեր փութանակի մեծաւ պատուսանիւթեամբ աւանիցն
„ հասուցանել ։ Ոչ Եկեալ մեծաւ հոգսաբարձութեամբ ի հրա-
„ մանի կայսեր զիրն կատարել · և այլ ասալ Թագ քանակ
„ ինչ գառաւին և ապրին հոյսց , զերեցին բարիս ասե-
„ լով ոչ ներեալք այլայ լինել ձիրուեանն , ասիրանք և խուս-
„ փեալք լուսինն · Այլ յոմանց այսպէս ասի , Թէ գրիգո-
„ ր սրբասի ապշարանեաց Եպիսկոպոսն , կամ զաղանանկ կա-
„ թուղիկոսն գրիգորիսի՝ ասելաց զինչպես · Լս այլք՝ Թէ
„ զմերայն լուսաւորչի ։

Լսեա՛ ասի բան, զոր ես զարիւն քանանացւոցն՝ որք վասն տա-
ղանդին խորհրդոյ արարեալ երկրպագին գնայիցին, զնոսին
խորհուրդ՝ ի մէջ առեալ յանանձն եղիցի բարեհաճութիւն ինչ-
ազգ. զի ես զուրացեալն երկրիցն պղծասայ, նայն բարի ե-
զիցի. իսկ ես զարտասուքդ խոտորեցայ, ոչ կամաք լիցի՝ ուր
և հաճեցայ։ Լսէ բան այսմ խորհրդի արարեալ երկնաւոր
գանձարանաց ասի՝ ի բարձրագոյնսն վերսին՝ ի բերանի մինչ.
որ և այժմ ջրաբնակիս կոչի անուն տեղւոյն։ Լսէ ասի
ի պատմութեանն զնոսայ՝ մեր նշանագրացն սիրոյ կարապետին
յայտնեալ՝ ի ոտն, զի կացցի՝ ի վերոյ մասայ յիսմ կոչ-
մանց նարի յանալ՝ ի պահպանութեան գաւառին։ այսոր և սիրոյ
գրիչարի՝ ի ջրաբնականդ կոչեցեալ տեղւոյ, ի սոս ասին՝
որք հաւատով նայիցին, ընկալցին խնամարկութեան։ Լսէ
զի՝ ի տոնս որում պատահաւ, և զի՝ որոնս ասի յանունս՝
քան մարգարէութեանն սիրոյ լուսաւորչին մերոյ հաստատեցաւ.
զի՝ ի տեղւոջ յայնմիկ. բնակիցս կենս որք ամենք. Հրեայ,
տղայ, որոց ամենանքն լսէին և սիրեցին պատարի. և՝ ի
կենդանութեանն խրատ նեին առ նոսս սիրն գրիչարի. քան
արգասիաստանաց ապրասն։ Լսէ յորմէ՝ գարձեալ եղև՝ ի
նայանն, նորս. բան լայնից յերկանիկ ձայն բարձեալ ա-
սէր. գրիչարիս, իսկ՝ եթէ եկեսցես առ առ մեզ։ Լսի
նորս պիտեալ զայս ինչ. նեթէ ոչ եկիս, մարդիցս
նեղեսցի առ մեզ։ Լսեն պատարի՝ և զեթ այլ պատասաւք,
ծանուցին զայ. ի յայտնի։ Լսէ միոյ ընդոս. զի հայրերա-
կան. հրամանաւ զինեցաւ՝ ի տեղւոյ բարձրագնդն զարա-
մանալի նեղեցին առ՝ ի պատիս. սիրոյ հօրն մերոյ և լուսա-
ւորչին ոգւոյ։ հաւատոյ յուսոյ և սիրոյ։ քանզի՝ ի փառս

Ալ. ինարարի ասմ։

Լսէ զեթ՝ յուսոյ և զեթ սիրոյ մասնինչ՝ ի նշխարաց սիրոյ լու-
սաւորչին մերոյ տարել եղև առ հայրն զնոսն՝ ի բիւրեղան.
դիս, որ. ի սասանեարոյ՝ ի մեծին կոստանդիանոսի։ Լսէ
իսաւարծումիս եղև յեռ. ծիլ. ասի. կամ՝ ուրդ ինչ ասելի
՝ի ենթանան սիրոյ գրիչարի՝ ի փառաւոր, յինչոսանանեն հայ-
ոց մանկանսն։ և. ի հայրապետութեան տեն քարգեանոյ։ և
յետ նոր սամուելի վերադիտողի, յուսաց քան զգրաւն ինչ-
հանանին հայոց։ ի. ամաս՝ ուրդ ինչ կամ ասելի՝ ըստ գա-
նանանեան գրոցոյ։ Լսէ վերադարձումն ուղիղագոյ սիրոյ
գրիչարի հոյոց լուսաւորչի եղև յեռ երկրիցս։ և. նեմ ա-
նանանանի յուսոյ կամ ասելի՝ ի՝ մեկ՝ ոչ ասի՝ վերջնոյ
ոչոյոյ կամանգասոյ։ կամ՝ սրբ յուսոյ ասելոյ յուսաց քան զնոս
եմն. կոստկեալք. ամենայն հաս։ զի զանանանիսն ոչ
ասելի։

Գրեալ և վերադարձ պատմել զայլոցն ինչ։ * Գիտասցուք զի հոգ
,, ոնաց (զմոգոնն ասի լուսաւորչին) թագաւորն՝ և զիսաբաղ
,, զնա, զոր ցեաց իմացեալ՝ մեծարեցաւ սեղան։ Լեան՝ թե
,, երբեմն թագաւորն զենոն խնդրեր զվանական, ի սահմանս
,, յայտանեցաւ Ազնուական ոմանն, զի սորցի զնա գալոց և
,, ծաղիկեցեալ ի ներքոյ հիմանն եկեղեցոյն թագաւորաց, զոր
,, ինքն զնեալ էր։ և կայ ոմն ոգեղէն։ և զոր եաւեն նոյ-
,, ևարն աւեն, սրբարանաց եղիր էր գրիգորիս անուն։ և
,, յանուն նոր մեծարեցաւ։ ուր և գտանի մասն ինչ։ զի և
,, նա այր ուռարանի էր և յարի։

Լսեալ մի ոմն նմանն գրեն և այլ յեբեն պատմիչքն հոյոց՝ ըստ
այլեալ ասանգաւանեաց։ և ասեն ասեալ հա գրի, թե յեբ
ունելոյ զենոնի զշնորհս լուսաւորչին՝ ի խուսանգինասրա-
նիս, գրիգոր սատրիկ (եղբօրորդի վերնոյ մամիկոնայ, և
կամ միւս գրիգոր՝ ուր յասաս ներսիսի շինողի, զոր ասեն
գրիգոր մագիստրոս կոչեն) նա բերել՝ ի հոյս։ Օրոյ գրի-
և վարդան յասին։ * Օրոյն գրիգորի նշխարս ասեն բերել
,, ի հոյս գրիգորդ մանկունդ, ի գնալն զնոյն ի խու-
,, սանգինասրանիս։ ասեն սմա յասաղաց։ որ ասեն
,, տա իւր։ և նոր գաղա հանեալ՝ ի ծով, և անցեալ գայ բե-
,, ի անդ ասելոյն քաղաքին գաղանն անանց մեծոն։

Լսեալ՝ ի հաւաս ինչ գովեսանց լուսաւորչին գրի սյաւեն։ * Լ-
,, գոյ (զմոգոնն ասի լուսաւորչին) ձգնաւորն ոչ գտանի,
,, և ասրաս՝ ի թագրան։ և անսի տարաս զենոն կայր՝ ի
,, կուսանդինասրանիս։ և յեաց ընդ հաց հանգն՝ ի հոյս
,, ի ձեռն գրիգորի պատրիկ։ որոյ կէսն եղաւ՝ ի ներքոյ ա-
,, ընդ սեռանցն սրբոյն գրիգորի առաջարին։ և այլն մի եկեղեցիս
,, և՝ ի գրիգ անկեալ գտնեցաւ։ և ապրն լուսանեալ և ջարդեալ
,, թաշկ հանդերձ ոգի՝ նշխարաց։ և նորին պատուագանա-
,, ուզոյ ոսկեանցն։ և գաւազանն կոյ յանձն ուրեան իւրոյ
,, յանձանգիտաւոր դղեակ հաստատելոյն կոյեցեալ։

Լանդի գրել և՝ ի Հարանսարս, թե՝ ի ինկ մեքենէն կոյ-
սանք և՝ ի սրաբիսրգաւանք վասայ յարամ՝ ի մեկ սկսաս իշխա-
նաւանի թագաւորանոց, յայանեցան նշխարք սրբոյն գրիգորի
՝ի կուսանդինասրանիս։ Ի նմին և նշխարք սրբոյ հաբիսիմեայ և
գաղանեայ։ Լանդն պատմի ոնք, թե՝ ի յաջորդել վասի կոյ
սեր, ինս մեքենի՝ առաջեալ իշխան մի յանուն՝ ի հոյս ոնկ-
գեոնս անուն, ի թագրիս հոյոց՝ յինչ։ յանդիսանն ելն ասեալ
իշխանաց իշխանի՝ ի գաստաբին ուղարանեալ՝ ի գարնհանդ։
գեղջ։ և յեաս խանեալ Ի նմ՝ պատմեալ ի պատմիչ ինչ։ Ար
իսկ սակաւեան մի ընդ ոնգին՝ ի նահանգն ընկալաւեալ՝ ի
Ծիրք նամբանի ասոյ հոյոց միքայելի պարոյ թագաւորեալ։ ու

ուներ զայս պիտի. զայ փոսն մինչև 'ի սա ջրքեցուցանի ըստ-
նա, զի գայցէ զուժչկումն ի։ Զաւուր միում տարայ զնա յե-
կեղեցի մի, որ շինեալ էր յանուն ամենասուրբ երրորդութեան 'ի
կուսանոցին մեռելոցս, էր յեկեղեցւոջ անդ շինուած ինչ փոքր-
րիկ մարմարիոնեայ՝ առ որում սոքա տանային՝ դրեալ զա-
ծանոթս, զորմէ կարծէին լինել տեղի նշխարաց սրոց։ Եւ ա-
հա մեղեալն առ 'ամին սկսաւ պատանին աղաղակել 'ի յոբ բաղ-
մութեան ժողովրդոց, մինչ մեծդ գրիգորիոս եկեալ 'ի հայոց տեսն
դառնալ զնա 'ի ճանապարհ 'ի տնակուէն յայսմանէ, և զոր հրամ-
ոմն էիր 'ի հայոց նեղել զնա, և զոր ես գայիսանն, և որ
ընդ. մեզ սիրք էն՝ հանդերձ սարգսիւ և բագրատիւ եկեալ կրչ-
ատամիւք զնա։ Եւ անդէն փրփրեալ պատանուոյն՝ անկաւ 'ի
վայր, և ապա եկեալ 'ի միտ ասաց, մի վիսլաս բժշկեցին
զնա։ Զայս հրամանաւ հայրենի բացեալ զոռոնն՝ դաշն չորս
արիւնս, մինն էր ոմն ազգին մարմարիոն, և երեքն արծա-
թեղէն, և մատեան մի ևս 'ի մարմարեղէն արկեալն, զորս մ
գրեալ էր։ * Զայդ նշխարքս սրոյն գրիգորի և յաստուծոյն հայ-
ոց մեծաց։ Եւ էր բարձրք նոր երբուն զհոկայն։ Զերկիրս սմին
կոչին նշխարքս սրոյն հռիփսիմեայ, ձեռն իւր հասեալ 'ի յոգ-
ասարդն։ Եւ այնքան ուներ զմարմն ձեռին հանդերձ եղն-
գամբն և մազովն, ոչ առժամայն հասելոյ 'ի թոլոյն անդա-
մոց։ Զերդումն գոյիսանեայ։ Եւ 'ի լրիգումն ասացեալ և բա.
գասի հանդերձ սրբովք ոմամբք։ Զկն մեղ թագաւորն թեոդ-
ոսիոս և. կայսրն և փոքա պատարիոզն։ Եւ պատասխան կարգ-
եալն տան։ Եւ այս եղև ասէ 'ի հինգերորդ շաբաթին մեծ պա-
հոց 'ի շաբաթի առաւուն։ Զոր յասելեալ լինի 'ի ճառագրութիւն,
թէ յայսմանէ կարգեցաւ կատարել 'ի նմին աւուր զոմն սրոյն
գրիգորի լուսաւորչին։ Զ սոյն գրի և վարդան պատմիչ, եւ
և յայսմանաւրեն, Ա։ Ի. Եղեռ. 28։

Գ։ Զ։ զայս և կիրակոս, և զամենեցուն զառնան հանեալսն
առաջի գնեն այսոր։ * Զուռեալ առ հանիսայն (զմարմին լա-
,, ուսարին), կարկաւ քարի կուտեցին 'ի վերայ նորա։ Եւ յե-
,, տոյ ազդեցութեամբ որ հոգւոյն սմա գաւանիլ զոյր ճշմա-
,, ւոր և 'ոչ ասրեալ հանպայց 'ի թորգան։ Զոր յասուրս զե-
,, նոնի կայսերն տարան 'ի նշխարաց նորա և 'ի 'ոտից հռիփսի-
,, մեանցն 'ի հ. սուանդիանուսայրիս։ Եւ արարեալ տարան ար-
,, ծաթեալ՝ եդին 'ի նոսա զնշխարս սրոյն՝ գրեալով վիրաբամնչիւր
,, զանանուն 'ի վրա։ Ե. եդին 'ի մարմարեայ սասանի, և կրն-
,, քեցին մատանեաւ։ Եւ եկայ ծանիս յոլովս մեծայս։ ոչ գի-
,, տելով՝ այր սրոյ է։ զոյց զոյս միայն՝ թէ սրոյ է։ քան
,, յաւուրս վասրի հայոց և աշոյ բագրատունեայ հայոց
,, թագաւորի յայսմի եղև, Ա։ Եւ 'ի պատմէն զգենոնի և

պատգամեալ՝ ասի, թէ * յաւուրս սոցա հրամանքն գրեսցին և
,, զիւր ընչեսս սիրն գրիգորի 'ի մանանայ պրան, և հանգու-
,, ցին 'ի թագաւոր ॥ ,

Այս եմ հայեցեալ մեր՝ ուսանիցիք թէ ինչ ինչ ճշմարտութիւն
աւուցեալ, և ինչ ինչ յաւանդութիւն ելոյ։ զոր 'ի մի բան-
գրութիւն հատանեցուցանել անհնար է։ Լ։ յԺ 'ի գրի Ժամի
առարկն յայտնութիւն նշխարաց սրոյ լուսաւորչին անապակոյս
Լուսոյ, թէ սը երկն այն յաւուրս վերանի կոյսեր։ այլ՝ քաղաքն
ամենայն յաւուրս քան զնոս, նաև յԺք խակ քան զիրարն թեկուզ-
գաղջ սա Ժամեայ մեծին թեկուզոսի։ սա որ 'ի ոլեալ գոյ և
ոչն բան Ճաղանարոց և յայտնաւորաց։ Նաւեմ։ ։ Ա։ ։ Երբ։
։ Ա։ ։ թէ։ բեռ բերբ յիսուն ամաց փոխման լաւասարքին յայա-
նեցաւ։ Գ։ ամարն և յաւուրս իսկ սրց վերդանանց յաւուրք քան
զԵՐՔեալ վերանի գայրն ոչն սրբ նշխարք 'ի հոյս 'ի կամ սաղիկ
եկեղեցոյ վայրաշաւոտս։ որպէս յայտնի սանդրէ զոգար
փարպեցի Ճիկանից, յասելն՝ թէ 'ի սոյ նախարարացն յա-
ւանդաւորեալ հանդերձ վարդանաս 'ի կամանցն սրարեց՝
,, Եղև՝ սոր ասելոն էր, զի առաջ նոց ելանել պաշամանից եկե-
վեցեալ 'ի վարդարարաս քրքրեն խաչիր և նշխարք սրբոյ գրի-
գորի։ և բանք վարդարեցոյն են այս։ * Լ։ զոր՝ եկեալ հաս-
,, նելն սանաւանարքն հոյոց հանդերձ սեղանքն՝ ոչ ընդ ին-
,, քեանս՝ յաս հոյոց, ոչք և ոչ ոչք, կենդանի կիսա-
,, մեռք։ որ ոչն ուսանիցն բոլոր յաւուրս լուսաւոր եկեցին սո-
,, ղամբ յայտնիսի հնաւոր ճանապարհն, և երեալ (յԺ երա-
,, նել) Լիզ առաջ նոց գոյր պաղանիցն ՇԱՄ՝ բերելոյ ի մա-
,, քանս դիրան կենդանոս խաչն, և վերնայ ասն ոչ սրբա-
,, նան նահատակն գրիգորի, նաՀաղելոյ զձոյն սաղմոսաց
,, ։ ։ ։ այլ՝ անդ էր ընել գնայն ընայ և զձոյնս գուսի, ԱՀ։
ԷԼբ յայտնի երբեմ՝ թէ յայնմ ամ կայրն 'ի հոյս 'ի վաղարշա-
պատ քաղքի նշխարք սրն գրիգորի։ և յայս և թէ յայնմ Ժամի
լև էր նաստեալ կոյսն զնան։ Լեզի քանանեարեալ ամբ անցին 'ի
նահատակութիւն սրց վարդանանց մինչև 'ի նասքի զնոնն։
Զիրեն զայսոսիկ նշխարս նոյն փարպեցին և յաւուրս կանգ-
ղիանութիւն յայնմանէ մանաւանութեան 'ի գրին, յասելն.
* Լ։ եկեալ զորսարն հոյոց որն մանիկոնանց վարդն յա-
,, հայոց՝ ամ սիսուրոյ նախարարքն հոյոց։ պատ ընդաւ
,, երաներ որ այրն ոչ կենդանի հայոց յայնան՝ պատուական
,, նշանաս խաչին, և որ նշխարք Ձկնագրեալ նահատակին
,, գրիգորի։ որոնք և յաղարիկաց խակ 'ի գաւառ գանին ॥ ,
Լ։ ահա այսոքիւբ բանիւք յայտնի քս ցանկ փարպեցին, թէ
'ի վալ Յունանակաց գտեալ եին սոյն որ նշխարք, և ամենա-
փեալ հայոն եկեղեցոյ կենդանարարանին։

Երկրի յուրանի այս հաստատութիւն և ի քանից խորհուրդ-
սին։ Ի. Ցն։ Եւ Ի. Ա. Զ. որ պատմի զգիւս նեղասրաց սիրոյն ի
ձեռն գառնկոյ ձիոնասրի երբ ի վաղուց լուսոյ։ սրդ խորհ-
ուրդսին յայտ ի թէ յաստուց քան զնոսին զնոսին ասարուեալ էր
զպատուիրանսն թէ։ Սպասա՛ ի մէջ բերել և զբանս մա-
զանգոյ։ Ի. Ա. որ էր ի ժամանակս ինչ ներքսեսի և ամենի
թիւոսի։ որ և յիշի յայտնապէս, թէ եկեալ էր մարմին սիրոյն ի
Թագաւոր, (յերկեալ անդր ձեռամբ գառնկոյ։ սոր ասեն զմ
պատմիչքս։ ասելիս սի ի մարմ ասել, թէ յաստուն զնոսին իցէ
գտեալ։ Իսկ սրբ զոգ ասեն, յայսմանի շիմեն զպատմեալ ի
ի իւրանչիւրոց սիրոյ զրիւզմի լուսաստրին ի պատմեն սիրոյ
գրիգորիսի սղանանոյ կիթիսի։ զոր զիւս նիշանագոյ սրս ի-
բրաւի յաստուն զնոսին հայսեր։ եղև ի մ՝ միս փոյակոնալ սա-
քայնոցանից։ որպէս ասեմք սանգել յինոր զկոս։

Օ. այս եգեալ պարտ է ասել, թէ ի գասանդ մայնոյ սիրոյն
ի ձեռն գառնկոյ ձիոնասրի՝ ոչ եղև սարեալ ի կոստանդի-
նուպոլիս՝ և ալ ասեն մի, այլ Թարեցու ի Թարսոն։ և ի-
սայ եկաւ ի կամեռ զիկին հայոց ի վաղարշապատ, և սոպա
ի զանին։ սր և հնոց ի հայս մինչև յեսմենարդ դոր ցա-
սարս կոստանդեայ թագաւորն հերակլի։ զոր դրեն յանիանեն
կիթիս՝ բազ հանն և այլ պատմիչք հայոց, թէ նեղսոս կիթիս
շինող կոչեցեալ, յաղարդ եկոր՝ ի կանգնել զեկեղեցի յոտոն
սիրոյն գրիգորի՝ եր զանասնս ինչ՝ առաջն զմեծատեսն ի հի-
մանս ի զգուշս ի պարհանանի։ և զպատմանան դրսեն
եդ ի ասպանանի մամ՝ ի ձի լուսոյի։ Իսկ յայտնի յա-
յտնի, թէ մինչև յայս աւուրս սանանի ի հայս նիշ այն
որ ինքեալ։

Իսկ որ ասարեալ եղև եղբեն՝ ի կոստանդինուպոլիս, ոչ էր սա-
լաղ մարմնոն, այլ մանն ինչ ի նիշատակ նի։ և թէրեաս յայ-
հոյի վերոյգրեալ պատմեն ի հանանարաց։ և եմի թէ այն
իցէ՝ որ յետ ժամանակ յինոնդ գարան յաստուս միջոցեալի կայ-
սեր։ ի յայս։ Իսկ նիշանակ և զոր ասեն, թէ գրիգոր պատ-
ուրիչ յետս գասանդ իցէ զմարմին լուսաստրին ի կոստանդի-
նուպոլիս։ պարս ի իմանալ ի այլ իրիք մասին։ Սան-
զի ոչինչ ընդ պէտ է, թէ յետ գեսի մարմնոյ սիրոյն, մա-
սունք ինչ նշխարաց նի սան և սոր սիրեալ իցեն՝ ոչ միայն
ի կոստանդինուպոլիս, այլև այլ տեղիս։ որոյս և մասն ինչ
յուսամանս։ Ի որս գրի՝ ի ճանանարս, թէ մասանեան երկոյ
ոն սրանկեալ յանիանան մանդանանոյ առեալ մասն մի ի
նշանաց սիրոյն գրիգորի սարան յեն սղոնանեց, և եդ ի
գիւղն գարանոն՝ ի ինքեալ իւրով մասանեան։

Գրի և գարդան, թէ ի եկեալ հարանել սր թանի լինել

,, կիսդիս ապրանքից) հրամանաւ փոխարկուսոյ ապրանքս
,, նոցա իշխանքն , և ինքեանք զծնօտս լուսաւորչին ասելով
,, եղ ի գլխոյնեանն կոնեցեալ սեղան ॥ Լոյս յանձ քան զարդ
,, պատուն , լիակ գրիգոր մանիկոնեան * զծնօտս լուսաւորչի եւ
,, ապրանքս ի ինոքրոց ջուանշերի , և գնա իւրոց , որ էր ասի
,, կիսն գրիգորի ॥ :

Եմտ յետ Հիմնադրաց գլուխս նոր և ոչ քանի մի նշխարք սակ-
ոոյ ՝ նորին և գրանիք ինչ բարբարանցն սուրբեցան և յուսա-
գրեա , ՝ի ՝ներքուստ և ՝ի ՝նեղոյսս . զարդ իւրոյ և յանձն-
նէս սուրբանի ՝ի քնարէ ազանեանգեղոյս . երեսս . 301 . ՝ի
մէջ բերելոյ զանս յիշատակարանս ՝նեղիսանացոց , յա-
սէր . * ॥ Յանմատնիչ յոյնք ՝ի կարգէ սիրն բարդի ՝ի
,, պատանեաց հարանանաց սատակացելոց յարենիս և ՝ի հայ-
,, ասան բնդդեմ ուղղափառաց՝ փախանոց գնացեալ ի-
,, ցեն ընդ ծով գնալ յիտալիս , բերեալ ի բերեանս և զմար-
,, մին սիրն գրիգորի հայոց (հայրապետի) . և Դավիթ հան-
,, գերձ եկեալ հասեալ իցեն ՝ի ՝ներքուստ . և անդ մարգասի-
,, թանիսանի ընկալեալ ՝ի բնակչաց երկրին՝ տուեալ իցեն ՝ի
,, հարգս երանանաց նոցին ՝ի բերեալ ՝նշխարս անոր պար-
,, գև ՝նեղիսանացոյ զբաղուսի սիրն գրիգորի (ի մասին) .
,, . . . և մնացեալ սակերք սիրն և գործիք ինչ վիպասեն ՝ի
,, յոյլոց կրնաւարաց և ՝ի միանձնուհեաց փոխադրեալ ի-
,, ցեն ՝ի նեղոյսս ॥ :

Լոյս բարանիս կարդիեալ ՝ի ծանօթութեան յայսմաւուրս . յա-
ղագս . ։ ։ . գրեալ այսպէս . Կուսանք ոմանք ՝ի Հիմս ինչ վրդով-
մանս Հայոց արևելից կամեցեալ հոգալոյ զանձիսն ՝ի ձեռաց
բռնաւորաց՝ * փախուստեալ եկին յարևելս , և բերին ընդ ի-
,, բանս զարդուցան աւանդս եկեղեցւոյ իւրեանց զարատա-
,, կան նշանս , ընդ որս և զարդուցան գլուխ սիրն գրիգորի
,, հայոց հայրապետի . Լոյս իբրև հասին ՝ի Հոռոմս կամնա-
,, նիս , բարեաւ պատուեալ ընկալեալ եղեն ՝ի նեղիսանոյ
,, էոյ . և ՝ի ՝ճանգնեալ ուստեալ ՝ի պարսիս մեծի հայրապետին
,, հանդերձ մնացուսանաւ՝ ընդ ինքեանս անդրէն զարդուցեալ և
,, բարեկրօն կուրգրաբ . որոց յաջիրդեալ կուսանաց նեղապալ
,, սեղանք մինչև յոյժ մեծաւ դարդ՝ կարգին ընդ ձեռով և ՝ի կամ-
,, նոք բարդի ՝ազգեցոյ . . . մեծն ինչ կանոնաւոր բնենդեկ-
,, ուսան . Լոյս զայսպիսի ես ասեն (ասի բարանիս) տեղեկա-
,, ցայ զարժամ եմ ՝ի նեղապոլիս , ՝ի հին յիշատակարանաց նա-
,, ին ՝ի ՝նեղիսանոյ ॥ :

Լոյս թէ յարմար ասի ՝ի ինչ ՝ի ինչ ոչ . զարդանի ոչ ասանի .
ՀՆԱԳՈՒ ասեան բանանեանց Համարեալ լինիս յաւուրս կոստան-
գինոյ կարգանեանսն պատերազմաց կարգեալ՝ յանձնիցուն գա-

բան . Որովհետև իսկ , այսուամենայնիվ նշխարք կան այժմ վանքս յայնոսիկ նկուղքիս . զարս և յայլոցն Հանգրկն բանիկիչ ասեալն քաղաքս պատուոյ և մեծահանդէս ոմանք , ոմանք իբրև ի պատգամսն Թագրուեցեալ իւրեանց զոմն Հայրն մեր գրեալ գրիս . Լ՝ այլ թէ աղ լաստասաքէին՝ որ մեր պատիւք ի կաթուղիկոսարանի Հայոց , այժմ ոչ ոք իսկ , ունիմք ինչ յիշատակել ի Մանանաթին վերոյ գրոց .

Յակ յաղագս նշխարաց սրբոյն Հռիփսիմեայ և գայիանեայ , զոր յիշատակին ի նախանկարգեալ պատման ճառքնտրոց , գիտելի է , զի ոչ Հանդերձեալ ենք առանձել ընդարձակ գիրս , կամիսա կիցին եգիտ գաղանն ոչ կիրեալ մատանեսս սրբոյն գրիգորի և տարածեալ . և ինքն վերապին ինքեալ՝ ուսիսի զանազանեցեալ գնս . այլ թէ ոչ գեղեալ յայնց նշխարաց տարեալ ընդ ի կաստանդինուպոլիս , յանիմք ասելոյ ինչ առանձել , Լրմն գիտելի է , զի գրի ի ձեռագրեալս , թէ մասն ինչ ի նշխարաց սրբոյն Հռիփսիմեայ տարեալ եղև յաղանաս յաստուս առանձելի կիցիցի , որ Հարիւր ամաց յառաջ էր քան զկնիսաս , և ի գիրս յովհաննու մատիկանէ գրեալ , թէ տոնեսս առաջնոյդ գլուխ ի վանից գնացեալ ստ կամիսաս կիցիցի էաս ի նշխարաց անտի Հռիփսիմեանց . և բերեալ եդ ի վանս իւր . Լ՝ այլ թէ ոչ տարացաք , ասացան սրբոյն Հռիփսիմեայ սէր քաջեալ յաստուս կամիսաս կիցիցի , նրանք թէ այս մասանք տիրեալք յառաջ քան զկիսիսաս և յաստուս հարս ինչ , իսկեն այլ նշխարք յունկերաց սրբոյն Հայի , կամ թէ գաւազ այլ մասն ինչ . Ամենեքեան ի Տիկն լաստասաքէին ի ձեռս սմանց .

Ի ԷՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ՍՐԲՈՅ ԳԼԽՈՅ .

Ի՛ (I) Զդեմ խարեանցն . Գ . ՝ . Թէ ի ինչս ելեր սկսանցս Հին փայտակարանս և ոգաշնչեալ յաղագէ ասացարանս՝ իբրեանց Հանին , * այսմ Հաստատեալ նիստեալին ապրեալ տայ Վեր ենիկս ,, զմեռանելոն գրիգորիս դերեց որդին վերնանայ . . թեմպեա . և ,, յանդիսանին առաջին Հայելով պատանեալն՝ պարտականն ,, զիրն վարիաներ . այլ տեսեալ զԿապ . մեռանեալն թէ , ,, և զմնաս անձեալ գասլսեն նրկատանամեալ թեր . ընեալ ,, ինչի . առաքէ քաղամ Համարանկանեցիք ։ ։

Լակ քաղաքն դեռ , թէ նա էր լանտամ հնգեանսան ամաց . զի Ծնեալ էր ասի ի վերանանիսի ի Ծերուեանն էր . և գրի ոչ պակաս . գրչ . Գ . գլ . ՝ . * Ա՝ բեմանս էր ոմանանցեալ ,, և անորդի . և ի բոլոր Ամիս ինչ ելեր նա յոյ . զի մի զրկեսցի ,, յարհնուեանն գաւակի . այլ ի ոտքդ նոր կացցն առաջի՝ նոր ,, ի պատանն ծոն . Լ՝ . ի Ծերանանն նաև լանա ոչ ուշանեց ,, նոր ։

,, նոր։ յղացաս ամենասին նոր, և ծնաւ երկուս սրբոյս երկուսոյ։
,, հոգւոյ։ և կոչեաց զանուն երիցոն յանուն հոր իւրոյ գրի-
,, գորիս։ և երկրորդն յուսիկ։ ոչք մեռեալս զուարթեսս թիւրեն
,, հոգոյ։ և սատանն գլուց տրոյնի 'ի վերայ կարան սասուցանել
,, զնոսա։ '|'զա երեց սրբոյն գրիգորիս Հիսուսլենպատրուան կաղ-
,, մանց ուղանանից և վերայ վերոյ հոգեկիր աստուածեան արդասեաց
,, և բարեհաճակ լինելոյ։ և զգիտութիւն ոչ լանելին կրելոյ'
,, ոչ ամենայացաւեալս։ այլ 'ի հնգեասանանունեանց եկեալս յաս-
,, տիճան եղեկութիւն ծին վրայ և ուղանանից և ոսկենանայն
,, մարգարեաց ॥։ '|'այսմ քանի բասամանդոյ սուեալ սմանց' ե-
,, դին հոստատութիւն, թէ որն գրիգորիս յիրաւի հնչեասան-
,, ամենայ ի գեր ձեռնադրեալ 'ի կենդանութիւն աղանանից։ սոյ ի
,, սեանանել յայտնաւորս։ Ծոր։ 6։ և գրէր։ 1։ և 'ի գովեալս
երգնկացոյն 'ի վերայ թեսոնոյ ասասարին։ Երես։ 327։
|'Ոգ այս սարկաւեալ երկոք։ և սրաձեռ սարակաստութիւն
հայս։ զի կարգք բանից խորհեսոցանն և ոչ ասեալ մասանանգ-
լոյց մերոյ ցայտանեն, թէ զինի սատանեսոյ բանասարին
և զինի կատարման արիստակեաց' յասարս կենդանութիւն սրբոյն
վերանիսի ձեռնադրեալ էին որպէս նոր գրիգորիս կենդանս ապ-
ամանից։ սոյ համարի և բասանք։ քան որոյ գեն յայտանապէս
և յայտնասարս։ գէր։ 1։ Երես։ 287։ թէ յասարս վերա-
հոսի եղև սոյն։ |'ա այս յիրաւի հաւանականն, զի թէ չէ էր
յայնժամ ոչն վերանիս նոստեալ կենդանս հայոց, զոր ցեր վեր
տոյր ձեռնադրել ուրդասս 'ի վերայ ազգանանից, և ոչ հարիսա-
րեալ կարգել զգրիգորիս զարդեն։ '|'այն զի դատանանիցեալ
հոյոց յայտնի ցայտանեն, թէ 'ի վերջին ասարս ասրանաց
ձեռնադրեցաս գրիգորիս։ և զինի սակաս ամոյ 'ի վանանա-
նել արդասաց' ասանասնա յաղանանից, ոչ ոչ յերկարեաց 'ի
հայրապետութիւն իւրոյմ։ '|'զդ' զայս ասասցեն նոքա, ոչ ի
հնար ասել ի բուանդոյ, թէ 'ի հասակի։ ԺԵ։ ամոց էր
ձեռնադրեալ նա կենդանս, ոչ' գոնե 'ի հասակի։ ամոց։
|'ս զի զայս հասակ' հայնոյ յոյնանիսի ժողովարդս, յոյոց վեր
կենդանս կարգեցան նոս, նանոգ հոմարիւր, զնոսկ և խորհա-
զին մանկահասակ համարի զնա' առանց որոշելոյ զամին։ սոյ
և մեք 'ի զատանանիցն սակասհասակ եղաք։

|'սացի՝ ոչ է հնար։ զի թէ յիրաւի ըստ քաղանդոյ։ ԺԵ
ամեայ ձեռնադրեալ էր որն գրիգորիս, կրասեր եղեալոյր նոր
նոն, լասսի գոնե 'ի նոյն ամն զարս էր ծնանել զանանա-
գինն, և ոչ թէ քանի ամեր յառաջ։ և զի ամենասգինն ևս
ոչ կարեր ծնանել զբան ներսես յերանելոյդ կամ 'ի սաս-
ներորդ սմի հասակի իսրոյ, այլ' գոնե 'ի։ ԺԵ։ կամ 'ի։ ՀԵ։
ամի։ հալոկ լիներ սրբոյ ներսեսի նստել կենդանս 'ի հասակի

[illegible]

[illegible]

Նա և տակաւին այս ոչ գտանեալի պատմեմ Հայոց։

Լուսաւորչի և եւ, զի ամ տեսանի 'ի վերոյգրեալս բոլոր քառասնից, եւս յայսմեռաբս 'ի Նարեկ։ Ե։ և 'ի Հաւրնախս, զրկ-զրեալս ասի չինել կամ ուրեմն նաև վասն և աղուսանից, մինչ-չեալ ազ. Ամենայ։ և ասի յայսմանէ՝ ասեմն։ Հաւ։ Ֆ։ Փլ։ Ը։ Ա։ Երն։ Ն։ Ն։ Հարատան, թէ յաղարդուեցի կամ-ցիկ-առեալ։ պատ. ի զրիգորիսի։ այլ մեր զասորդն շանիմ գրել։ զի խորհուրդն ցուցանէ գնա ելիցիս կամանն փա-տակարանս։ և ապրեանիցէ, որք 'ի սիրակոյ Հոգեւոր՝ ազա-ատեսանելոյ՝ կոչեցեալ ելեն ուրեանք։ զարս և մինչ-ի ամ կա-լեալ ուրիշս ազանեալ սատարարանն։ 'ի նոյն ազանեարարն սիրակոյ։ Լ։ ոչ առանցք 'ի գլուս մեր, 'ի ելիցիս ուրին մեզ զրիգորիսի։ Հարուցցու։ 'ի նմ։ առանմն ելիցիցուսն։ այն և աճեսն։ գանանարարոյ։ ուր և ցարդ նաանն կամա-զրկուանք։

Լ։ զ. 'ի մի կատարեսն։ զրիգորիսի զրի բուզանդ։ այս-պիսի ինչ։ յետ սրբոյն ազարարոյանցեալ ելեալ սակ գիսոմանս ազ-ուանեալ։ ելհարարարարի մինչև յշանանարքեցոյ։ ուր ելիցիս սանեսան։ յազարիանուն։ արշակունեաց։ և երկեալ յանդի-մանն։ ելեն ի գրին և ի ինչանարին հնոյ։ և ելիցիս գնա։ և 'ի լսել՝ ելեն։ ապ և։ աւարաւելիցն։ մարդասարանելեն՝ պատնիկաւն։ ու։ [illegible] զիսանարարարեալ՝ անեն։ այս և հնարք ազարարոյ։ զի մի այնուանեցաք յաւար։ ինչն հայոց։ ելիցիք ազարեցաք։ զաս։ զի մի խոսանեն։ ինչի մեզ իրարին։ յանդիմա-նանք։ [illegible] Եազար յայս։ ելարիցեն։ ելեն։ լուսան զմինչն տարարոյ։ գնան որոյ։ կալեալ զարն։ կասցիցեն։ յանն։ Մի։ Մոյ ասի։ և։ ի ազիցն։ 'ի գանանարարան դաշանն։ որ հարաս։ 'ի բարս և։ 'ի ելեանս։ և ազիցեալս։ կատարիցաս։ 'ի զրի։ [illegible] ասս պատ-մի բարեբարեալ զանանարարոյ զարանի։ ամեն։ Ցանան։ ելեն։ (3)։

Լուսոյ։ զիսանի և։ զի այս ամենասան։ ի զրի։ սատարեալն։ 'ի։ ազիս-նարարարարի։ ելեանի։ ազարարանի։ 'ի։ Մեն։ որոյ։ ազարարեալ։ ազար-դասս։ զրիգորիս։ 'ի։ գիսոյանարարան։ ուր և։ ելեանս։ միազանեցաս։

զի ապրեսցի Լեմն ոգին, և Լեմոգ կապեսցէ զնոսին, և ապա գա-
խանաւ յիրեսաց խաղաղութեան զի ոչ ոչ ոչ զրեմ զքեզ խորհուա-
ցին։ Գ. 3. Լ. 6.

Զ. Զ ԳԼՈՒԽ ՀԱՌԷՆ ԱԶԳՔ ՅԱՆԻԵՍ ԾԾԻՆԱՅ ՓԱՐՈՊԵՆ։

Եղեալ զի ապատանէ, Լեմ Երն յանոթ ի խնդրոյ ոգին վերա-
նելոյ յԵրուսաղեմ նա զիւր հոգեկի Հառան, և զայս գոսանեմք
ուսանել նաև զի զիւրոցիս։ սաբ Լեմպեա արիասակիս
գրի, բայց յայանի տեսանի Լեմ վերնակաւ դրեալ վոխեալ է
առաւն վերանելոյ։ Զոր ասի անդ, Լեմ յետ անցանելոյ ոգին
յանկարծ գտանելոյ սաղմանի և գնալ, զի հառանել գա-
ռուհանի՝ * ապէ է զի սրանելիցն ուստ սրիասակիս հա-
ղորդեաց իւր։ թերի պարտաւանս արձակեր (առ Երն յանոր)
զանս Հին սրդանեալ՝ լուծանել զի կապանաց։ և ըն-
դիրն ասել զինեցրնելն (զի գնաւան՝ զոր խնդրեալ էր), զոր
ինքնահաս սրարկեալ դպան կանգնեալ։ ։ Այս յան ահա ոգ
երեւ՝ փոկ ոնանանս վերանեն՝ Եղեալ է արիասակիս։ և կամ
զինեալ գնելոյ, առ վերանեն հարաղաս արիասակեայ։ եկեալ է
արիասակիս հարդաղաս իւր։ Լ. Հարկ իսկ է այսպէս ասել։
զոր բայաւ Լեմ յեա մանանն արիասակեայ եղեալ այն՝ որ գաս-
զի զ՝ ի Հառանեանն անդ, զի ոնանանս Հին սրդանեալ։ և
նաև ինքն զրն վերանեալ՝ որ ասացեալ գնելոյ յանոր՝ լուծա-
նել զ՝ կապանաց զայն Ծ։ սոյ սաանչ է խորհանացին և այլ ամ
պատանեալ։ սարա և Լեմոգոյ Հառանի գասրանի վերանել վերա-
նան։ զ՝ օրուն դեմ և զ՝ գիրս ինչ՝ Հար Հեղինակաց։ վերի և մեր
զ՝ սրատանեն յառաւ ոգին վերանելոյ վերանելոյ զայս։

Լ. Յլ ասա սրժան է գրեալ։ զի զ՝ սեղանն Հառանի ոգին յա-
կարդեալ եղեալ կայ Լեռանդի ինչ զ՝ գիմանայ խնդրելոյն գայնոսիկ
Հառաս զ՝ ոգին։ (որպէս և այլ Լեռանդի մի զ՝ գիմանայ նորին առ
խնդրելն)։ բայց այնպիսի սրմանիս, զոր չէ մարթի ան-
ծայրել ոգին վերանելոյ կամ ոչնչաւ սաժուք երեւելի հոյրա-
գեսոյ։ զոր զ՝ զոգ Լեղինայն գաղանան զինեն չինել իբրև նորոգ
զ՝ Հառաս Հասատանալ, և փափաքոյ ասանելոյ զգործ
զրկանանելոյն Հաւասոյ։ զոր սոյ ասէ զ՝ Լեղեկ անդ։
* Բ՝ այս յառաջ քան զնամ ինչ՝ որ կարի պիտոյ է ինձ, զրեա
ցեն և խնդանեա ոչ սայեա զիս մեր Հաւանոյ մերոյ, Լեռ
զինարդ իսկ, և ոչ է Հին՝ ոչ, և ոչ զ՝ Հինանոյ լեռի նա, և
ոչի իրոք Հասատասի նա, և ոչի զարդեր պիտոյ են նմա։
Լ. Յլ ես ոչ ասեցեալ եմ Հաւասոյցեալ, զ՝ Լեռ միայն իսկ ասա՝
զի սարար զերկինն և զերկիր զ՝ սկզբանէ։ ։ և նա առա-
քեաց զնա ինձ։ ։ Հայրամարի Ինքեանք ես ասացիս Հաւասոյ-

,, ցեալ՝ ոգեալեմ զքեզ , զի գրեսցես և խելացուսցես զիս
,, վերս , թէ նրպիսի գործ պիտոյ է ասել հաւատոյ մերոյ .
,, և հանգուսցես զիս ||

[,, Եղանակ խոսիս յայսմանէ , թէ այն թուղթ ոչ է հարապատ գրուած մեծի Հայրապետին մերոյ Գրիգորի՝ զոր մինչեւ ուսան և անտարակոյս պարտ է ասել , թէ զայդ թուղթ յորինեալ է իմաստակ մեր անապալ առանգաւեթեաց ասողաց՝ առ ի յարմարել գրեմն Ճառիցն առ այսր գրեալս . | այլ զարմանալ արժան է ոչ այնչափ զ այսպիսի ոգեւոր յորինուածս թղթոցն , որչափ զ վերոգրեալս՝ որ դնի ի վերայ այնչափ թղթոց յոյժս ոչինչաց ոչնչաց * Լուսոյ գրիգորի մեր , զոր լուսաւորչին առ Գրն յաւոր մերոյ Եղիկոն || . Զնրաւ այդ վերոգրեալ յոգոյ առնէ գլխաւոր ընդհանուրմանէ յորմէ . Նոսին թղթոցն . Քանի պիտոյ ուարեալ իցէ ասել , թէ զայնպիսի գեղեցիկ գրեալ բանս գրեալ էին զոր լուսաւորչին մեր , և ինքն լեալ էին զոյնպիսի ճառս , զարմանալի և ինքն իսկ ոգեւոր գրիգոր յորինեալ էր . սակ Եղեալ ի պատմութեան . գլ . ի . երես . 419 . յայտնեցանգեղեալ . զոր և դրամատանոցս յիշեն զոր գրիգոր նարեկացին՝ ի մի կնոջէ երդեալ էր զոյն , և գրիգոր մատ

զնարտս ի թուղթն իւր , և այլք .

Լուսոյ և ոչ սոպագրեցին ի Հաւոյ զպարս զայն յանկարգ ծանուցանեն ընթերցողաց , թէ այն ոչ է լուսաւորչին . զի անվայել է ասեն կարծել , թէ այսպիսի եղանակաւ խնդրեալ էր զոր լուսաւորչին գնոցա վարդապետութեան յայլմէ . ի՝ ասն որպ և յուսիլսն , թէ զուցէ ի՝ ոմն ի՝ վարդապետաց գրիգոր անուն խնդրեալ էր զայսոսիկ Ճառս . և ապա անուսեալ զի ոչ եղեալ էր ի վերոգրի զլուսոր լուսաւորիչ , ասի գրել մեզ , թէ գուցէ գրիգորիս աղանանից կիսի էր էր

խնդրող Ճառիցն .

[,, Յլ՝ ի՝ մէջ ոչ զայն յանկարգ մերոյ հայրապետի բեմ՝ մեր կայր մեզ ուսանել , քանզի զանգի այն էր ոչ հայրն ուղղակի առ հայս , զանց ոչ ապարաք գնել ի պատմութեան . | Իսկ ինչ յորմէ ասի զխնդանեալ էր զոր յակոր , ոչ է յայտ սպասակի . առաջնումն ի՝ ուսանելոյ ժամանակագրութեանցս գնեալ յամի ՇԵ . 338 . սմանք յամի ՅԵ . 340 . կամ 342 . քանզի հարկ է զանոն մի ամ ևս լեալ գնել՝ ցամ ՇԵ իբր . 345 . կամ 346 . զի յայն ինչպես եղեն այն ունայ պատուհասիկն մանանդրի յանցնիցի զբոյն յանկարգ յաւուրս խոսոյս . զոր ասի ասելոյ , և կուսանդնայ զոր ուղ կուսանդիանոսի . զորմէ ասեն՝ ի պատմութեան . գլ . ԽԵ . երես . 428 . ու՝ ի Ծանոթ՝ . ԽԵ . (1) .

Ի Գ մասն և թողման մեղաց արդարոյ, և պատգամն
մեղաց վերնոյիսկ։

Զ մահ ոչինչ արդասոյ եղաւ ի պատմութիւն ըստ առանձնոյդ խորհրդոցդն. Բ. 89. ոյ թէ յառանձնանալ նոքա նախաբարդ հոգոց * զիւրեա առաքեալ կամին զնա՝ որ լինել ըստ կամաց նոցա, և ասել զիմբրսին. խակ ի չհաւանել սոցն՝ ասեն նմա արքայութիւն (մեհիս) ॥ և զարձեալ պրկ ի ասելս. * այլ պատմութիւն յայտնի՝ զոր նոքա ոչ մեղքիս է. քանզի որ թաղեալ նոցա զեղ մահն զրկեցան ի լուսոյ ընդհակ ծնաւայլեցեալ նոքա ॥ Ի, յայտ սատանէն և ոչ պատմիչ մեր, Լոյս սակայն ի մեռապիրս մեղ խորհեալոյն փոխանակ դնելոյ * ի հաւանել զոգն ॥, եղեալ է * ի հաւանել զոգն ॥. և յայտնանեն կարդեալ են սոնոքա զոյ ի մեր պատմութիւն խառն. ըստ որոյ պրկ և ի իրական այսպէս. * հրամեալ ուն զարդոն արդասոյ՝ ուրանալիս զնա ունել զիմաստասրոն. . . և նոքա հաւանեալ կամաց նոցա՝ պատանոյ յանձնեն իւր. և նոքա կորոյ և ապրեալ ինքն լինելոյ արքեալ. Լոկ նոքա սատանայոյ ի բարեպաշտութիւն՝ խորհեցան ոնեգութիւն ապանանել զնա. յորս զրաստանայ ուղղաւ հարեալ նեանի իրացն ինս իրք անգիտութ. և սեանալ թէ ոչ մեռանի յայնմանէ, ասեն՝ զեղ մահս. և այսպէս լուծին զնա ի կենցաղոյս ॥ Լատ այսմ՝ պրկ և յայտնաւորս. Գրիգ. 29. Լաղ այս յանէլեալ բանի յոյս ի մեկ ընդ ինքեամ՝ ի յանից խորհեալոյն և այլոց պատմողաց մերոց.

Լոկ թէ ուր թաղեալ մարմին ոչին արդասոյ. խորհեցին ալինչ յիշել ասա. բայց գրկ նա այլուր. Գ. 10. մի խորհիր արդասոյ արդասոյ, թէ * բարձեալ զնա թաղեցին յանի (ՅԵ ի կատարս) ասա հոգն ॥. կամ՝ լաս այլուամ օրինակի՝ ասա հոգոյն ։ Լբ թեկուա յօրինակս ինչ գրեր, ասա հարս, բայց ասացիկ և վարդան բան առաքեալն ընդ ենանուն, ասա հոգն, կամ ասա հոգոյն։ Բանզի ասացիկ. Բ. 2. գրկ այսպէս. * բարձեալ զնա ասարան յանի ասա հոգոյն ॥. և յայլսամ՝ օրինակի զրոյ նոր գրի, ասա հոգն։ Լբ վարդան գրէ այսպէս. * կատարեալ խորհրդոյ զիմանա՝ թ ասցի ասա հոգ իւրում՝ ի կամ՝ մեռ ॥ Ինչոյ յայտնի լինի, թէ ասելն և գրելն Հոյր նորա տրոյատ՝ ի կամանէ թաղեցաւ, այն է ասուրն անի. պ. Ի. էր անդ գերեզմանաց թաղաւորացն արշակունեաց ըստ ասանելոյ ոսկեան, ասէ ի ապամանգելոյն. Ղեր. 391.

Բ. յս ցաւոցն և անաի, զոր գրէ խորհեցեալն. Գ. 27. թէ յաւուրս արշակայ որդւոյ տիրանայ՝ ի դարձուցանել նախա-

քարոզ զանկիցս թշնամեաց հայոց, զոր ասացեալ էին պարսիկք
ի յանուց, թեսդիին ասէ յուսանն ասելս յասան արարածնոյ.
զի ասացեալ էին ի վերանս ոսկիսք հաստատացեալ թշնամեաց
ոսկերս հեթանոսաց. Լ՝ «Զոր՝ բայց ի նմ ցայն աւուրս նոր-
նոց միոյն հաստատեցէք թշնամեաց մարմինք կարկեղեն թանգեալ
զմնաց ի յանդ; զ՝ զոյն արդարոց և արդարոց նոր խորհուրդ.
իսկ տեղեան որպէս խարանիլ ի գրեալ խորհրդոյն. Գ. 22.
թեսդիոն յուսանն կոչեալ. * ոչ արարանի եղեալ ասէ հայոցն
«զերեզմանաց» (որ յանդ) ॥ և մեզ բան ոչինչ եղեալ ի
պատմութիւն.

Լ՝ «Յլ դիտելի է, զի աւանդել յայտնութիւնս. Նոյեմ. 29. երեք.
283. և յոգագրութիւն վարդանայ ուրումն, ինչ մարմին ոչինչ
արդարոյ՝ զ՝ մասունքս ինչ ոսկերաց՝ ի՝ մարմնոս ոսկեղեն
ոսկեղեն և խորանիկոյ փոխարկեցան՝ ի արքաւանիս՝ ի հոգ-
ւոյ վանքն նոր Ծառայնին. խսկ թէ զինչ, որոշակի ոչ գրի.
գուցէ յետ Մոկոց անուանեալ զարանելոյն՝ ի վերայ յատուկ ոսկե-
ղաց՝ զոյն արդարոյ՝ որ՝ ի յաղագս, սարսան ինչ ունի՝ ի հոգ-
ւոյ վանս. Լ՝ Եւ կամ թէ՝ նոր յաւանդեալն խսկ նոր քան զիս-
խորհրդել զնոր յաղագս՝ բերեալ էին զմասունս՝ ի յանուն՝ ի հոգ-
ւոյ վանս, և լաւ մասունս մեռելոց՝ ի յանուն.

Լ՝ «Լ՝ որ դրեն՝ ի նոյն յայտնութիւնս, թէ՝ ի մեռանելոյ զոյն սուրբ-
դասաց՝ թեսդիոյն վնա՝ ի թեսդան, այս թեսդի առեալ յանուրոյ
բանից քաղանդոյ. գ. 14. երեք. 55. և կամ՝ ի բանից յայ-
տանեալ կամ ուղիղի, որ յետ ասելոյ, թէ դասանիկ էր ըղ-
մարդին նոր լաւաւարելոյն * ի գեղջն թեսդան յիւր նոր՝ ի
«զրուանոյ պարտիզանն», զրեալ և վասն մարմնոյ սրբոյ սուրբ-
դասաց՝ այսպէս. * զոր ասացեալ Տանդարանն զմարմին սրբոյ
«ի նոմին ասանի՝ ի նոյն արարիկան՝ մերձ եղեալ՝ ի գետ-
«բանս սրբոյն գրիգորի». Լ՝ «Լ՝ բայց քան կամ վերնոյն գրեալ
գոյ, և կամ՝ ոչինչ՝ զի՝ փոխանն սրբոյ եղև բեղ-
ամբ յասաց քան զգիտ մարմնոյ գրիգորի լուսաւորչին, յա-
ւուրս ոչն ալեն վերանոյ. ապա չեր գնար առ զերեզմանն նորին
թեսդոյ՝ ի թեսդան.

Ոմանք ի և ոչն, զոր գնեն յոյժանեալ կամ թեսդոյն զանս
մարմնոյ՝ ոչն վերանոյ՝ յասեն. * ասացեալ հանդուցանեն
«զանս ի՝ հոսոն նոր՝ ի գեղջն թեսդան». Ուր եթէ չգտցէ վերա-
պակ գրոյց՝ ասելն՝ թէ՝ այս եղեալ է՝ զ՝ բանիցն բուսան-
գայ. Գ. 18. ոչ գրեն ասելոյս. * զոչն վերանոյ. . . ՝ ի գեղջն
«թեսդան՝ ի դարանանոյ գուսաւոր յաղագսն. և անդ
«առ մեծի հայրապետին գրիգորի զարդ զանձերան հան-
«դանեալն». Լ՝ կամ՝ պարտ է ասել, թէ՝ յոյժանեալ կամ
թեսդոյնոյ՝ ի՝ հոսոն ասելոյ՝ իմանալ, յաւելուս առ հոսոն նոր.

'ի Հոր։ Եվ ոչ թէ Հայր նորա նոցն զանիրաւ թողեալ կամէր անդ։ 'ի Հոր-
դան։ զի յետ մեծաւոր նոցն վիճաբանութեանն ինքն ամենայն բերեալ
անդ մանկանն Տէր նորա։ ոմն գրէ խորենացին։ Գ։ ԺԱ։ յաստեղն
վառն նոցն։ զիրն ասիսի։ Էնէ։ * 'ի Հրամանէ նորին սարեալ։
,, Հանդուցանեն (զմանկանն նորան սրբոյ վիճաբանիսն) 'ի գետոյն
,, Թարգան։ իսկ մեծագարեանին ասէսկ Հայեցեալ։ որ զինի
,, բարգաւ ժամանակաց և Հոգի 'ի նոցն սուրբոյ Հանդուցանն
,, Նշխարքն։ ,,

Որոնք յայտնի սիրալ գրեցաց է և այն՝ որ դնէ 'ի գլխոյ ասողիսյ։
Ը։ Ի։ թէ։ յեկեղեցոյ գաւառի։ 'ի գիւղն Թարգան Խաղ-
ցոյս մանկանն սրբոյն արիստակեայ։ ոմն է և։ 'ի գիրս վարդանոյ։
յոյս փոխանակ դնելոյ։ 'ի Թիլն ասանի՝ եկեալ է։ 'ի Թարգ-
ան։ զի արիստակէս ոչ էիցէ 'ի Թարգան Թաղեցաւ։ այլ՝
'ի Թիլն ասանի՝ և ոչն յեկեղեցոյ գաւառի։ ոմն գնոն խորե-
նացին։ Ը։ 88։ և ոչ գաղանք իսկ։ Ֆ։ Ի։ Որոնցպէս և վարք
Թանէս սրբոյն է 'ի Թիլն ասանի Թաղեցաւ։ այլ՝ 'ի Թարգան։ (4)
և այն 'ի գրանանալեայ գաւառի։ զարդս գնոն սանենայն
պատմիչք։

Ի։ Յ։ գիտել արժան է սոսա և զոր պատմեսն սոցն վիճանն-
սի։ զի բազմագ 'ի պատմելն զոյանանն։ Գ։ Ֆ։ փաքր ոչ
պլատոգ գրէ։ Որք վիճանգամ ասեն։ զՏին կուսաքաղաքն տանջ-
նուն 'ի ծանաւանէին։ 'ի մի ժողովեալ տրք երկու Հայարք
գիմեցին 'ի վրն սոցն։ զրգռեալք յոյս 'ի Հրամանէ տիգնոյ
Թագրին։ Քանի յանդիմանելոյ գնոս տէս։ Յոր իրրև Հասին նոքա
յեկեղեցին աղաղիսասս։ ոչ կարացին տեսն զանոնս զանոնց Հաբդ ոչ-
սասոյգ։ կարեցան անեղեալն զոյանն։ և յետս ընկրկեալ
զոյգսն զգեանսի։ և կոյին անդարձ և անդարձս։
Իրրև Եկ նոքա արտաքս և Եկեալ գնասս սոցնայ։ Հարց գնոն
Թէ ոչ գիտեն և զինչ խնդրեն։ Յն նոքն ասեն։ մեք Հրամա-
նաւ Թագաւորին եկաք այսր կոչեանել զեկեղեցիս։ և սոցա
նոսանել դքեզ։ զայդ զորս Թին ոչ յայտնեալ 'ի մի մեր՝ կա-
նեաց զմեզ։ և մեք ահա Հաստատացաք։ Թէ զմոլորեալ նոս է
ոչ։ և այժմ կամիցուք կարդանալ։ և չկարեմք գնաս շար-
ժել զմեզ։ Այսպէս ամբարեալ նոցա նոքա երկար քանի ի-
մի Հաստատեալ։ և յուսաշնարեալ Թի յոյսդրեաց գնոն։ և ապրեա-
սարեալ։ զերծեալ 'ի պատասխանոյն։ Յն նոքա անկեալ յոտս սոցն
ապաչին տալ։ Ներեսցիս դեզ ապաշնարեալ Թէ։ Յն ասեն նոս
ասասցանեալ նոքա զոր պարտ էր Հաստատել։ Սիրտեաց գնոն Հան-
գիրգ Հանամբ և որգեալ նոցին։ և ապանեցեալ գնոն։ Նոյն
յաղ բաւանեալ Թեկեսն։ և գտանի ինչ Հանանայն քանի
պատմեալ Թէ խորենացին։ զոյգ այլապէ և խորդ Հանապամա-
նոս։ զարս և ոչ իսկ պատշաճ վարկաք գնել սոս սասաւաղի։

ԳԼԽ ԺԱՍԱԳԼԽԻՆ ԱՌԱՔԵԼԻՈՅ ·

Զ՝ որոմանքն զոր ասացուն մեզ ասենարարքն ուսանիմ։
զոր ոչ ինքն ակամասոն և ակնդարձաբ՝ վասն ոչ ոչոյ և վասն
ոչ ասացեալն մերոյ և վասն հրամանացն, այլ ասոյ ի
մեզանէ համարձակ մատնասիրեալ՝ որք ի սկզբանէ հնոյ գրեա-
ցին զայս ի մեզ հոգոյ մեզոյ, զայն անասարակասելի հոմարե-
լով հոմանացն ամենիմաստելոցն։ որով և իբր ինքոյ զասու-
զանքն ներին հաստատեցին։ ։ Զի և քաջալերիչ լոցցի մե-
զաւ, մեզդ կոչիմ՝ այր ոգեմտելի, և քրիստոնեական մոմ-
սեալ խորհրդակցի։ և զաղագս փոխարկելի, որք մերձաւորք էին
Հիլիրս, զաւանգաբանի պատուականի հորին։ և յայտնի
լայանանի ինչ յուսալոյ։ նի հնագունեալ էր այն գրեալն իրեն
ամենասաստ։

։ Բնանկ կոչիմն իբրև յանուանարկելոյն գրեալոյ առնու
անուն հաստատեալոյ ինչ քանից ի բազմամարդս ազգաբանեալս
և յորմանցանեալ իրարու՝ պատուական՝ գոն զայնս ի փաս
ալիր ուղղարարոյ՝ զան նոմանամ ինչ գործոյ՝ որք ելանն յայսմ
ոմանի։ զոր հիմն ալ հանարեր ճշմարիտ, և առանցարաներ։
Լուսաւոր թանգ՝ ալ ընդի քեզ ոգիոսն ոչն, զոր գրեալ ապա-
լամանգիրս։ ։ Գրեալ 350 ։ Լ 351։ վասն լուսաւորչին։ ։ Զանալ
,, ասէ զիսաքարոյն՝ ։ ։ ։ հրամանաց հաստատեալ։ ի բարձրանալոյ
,, գաւառն։ զի և ոնոյ զանձանկոյ ուստ ածոց զասաքիսն
,, կարեանելոյն ։ ։ ։ Իսկ երամանին գրիգորիոս վարդապետի
,, պատասարանական արանեան։ ի մեջ առնոյր։ նոնալ սրբ-
,, կեալ զգաստասոն։ Հանգերձ վասնիս ասասարաբ ենքրին։
,, զիրքս կարանն ի Հայրենասոցն ասասդեալոյ։ ի անկանան գրի-
,, Հարեալ սուսասարարանին։ ի հնազանգաբանի ծառարոն
,, ընդ մասաբանեալ։ և յարեալ՝ ի հոն զանն կենալ սերու-
,, նոր։ և զանանց։ յանդարձանի գրեալ։ որ և յարանի իսկ
,, քանգոյց գասարանն։ նանք մեծանանք հրանալ։ ինքարա-
,, կեալ նանանանքն գիսոցն փոխասարանն լինելոյն անկանալ
,, ի կորանարարանց ॥ ։

Լսեաք՝ ասա։ ասան և կորիսն գրեալ պահմանքն զարարարանքն
բանարեցն։ վասն ոմանանքն այնր գործոյ։ որ ելն յասարս իւր։
յանէն։ վասն սկզբանարարայ՝ պարոյ։ ։ Լուսաւորանանն և-
,, բանանցն։ զնանանանանաց։ իսկ գիմանալ հրանանքն յանկարգ
,, ի։ յանարարանն անգիս գարանանն։ այլև ի ասաց լինելոյ հանան
,, ի։ իրանանն գարանանն։ ոգոյ երկրանան և ոնանանք բան աշանքն
,, ասաց։ կարասանն։ ։ Լուսաւորանի։ ։ Լուսաւորանի գարանանքն զան։
,, տարանանան։ արանանան։ ի մեջ առնալ։ նանն։ ոգանանքն զան։

,, զան։

,, գաւառումն Հեմոլեան միմիոսասարբերութիւն ի նոսա
,, բեալ զամենեսեան 'ի Հայրենեաց աւանդեալս և 'ի սասա-
,, նոյսկան գիրս ուղղագրութիւնն 'ի Տիրանդեանցն ՝ զի
,, մեռանիցեն . և յորժամ 'ի նոսա զանազան կենաց երամանոյ ,
,, յորմէ իսկ ընտիրս գտանումն նշանք մեծամեծք եղեն
,, էին , կիրակերոյ նամանութիւն գիրացն փոխուելն լինե-
,, լով՝ անկանելիս 'ի կարգանս մարդոց ։

Այս չի մարթի կարծել , թէ ոչ բանք մոռեալ իցեն յայլոց 'ի գիրս կարելի առեալ յաղագս Թուականաց , և կամ 'ի միս ա-
գաղանանալոցն առեալ 'ի կրկնութեան ոչ ասելն և խորհեալն
իւրեանց աշակերտաց հրամանն վայր , թէ հանգչեսցի՝ որ
եղեալ յաւուրս յուսարարին , նայեալ և յաւուրս մեռոցս վերին
իբրոյ փոխուելս գիրոց , ՝ Ա՝ յուսիս գ. 47 ։ * Լրութիւն (մեռ-
,, բորոյ) 'ի գաւառն դրեալն քնաւի՝ զմիացեալ կրցուելեան
,, տեղս ասացեալ ։ և որ 'ի նմա գրեալ ազգանն հեմանա-
,, տեսակն թարգմանեալ յաւուրցն արդասոյ մինչև ցայս ծանիս ,
,, և ասոյ յայտնեցուս 'ի գաւառեալ թագաւորեանն արշակու-
,, նեաց , զոյն եղարձ օգտականութիւն իշխանի գաւառին , ո-
,, բոմ անսան էր շամբեան . սար և նշանք ուծեալիք լինելին
,, ոչ սա ոչ ասելն գրեալ , Հոլանդական նաև գեղն մերոյ
,, նուսոյ անդեմամբ անկանելիս 'ի եղեմանա մերոյ ։ ։ Այս
բան ոչ ոչ յայտնի հանեալ և գրեալն կարեանն և ուրա-
թեղեալսն ։ ։ և ոչոյ ինն , թէ զմարդ կարելն վն նամանու-
թեն գրեալ եղելոյ՝ պէտ դիպաց շարադրեալն ազգանա-
գեղոյ ։ ։ Որպէս և անտարակոյս հաստատ , թէ կարելն ան-
թերցանել էր ցկիր ուղղանդելոյն , և հաւանեալ էր ընդ
այն իբր ընդ հուսաստեղաստեամ գրեալն , մանաւանդ զի ոչ
շարել և հնոյ ժառանգաւոր նաև յուսանդեալն դիտեր ընդ-
հաստատեալն գրեալն նպէս ։ Այս մարթի իսկ ասել , թէ
սա ինքն կարելն իցէ թարգմանեալ զգիրս ազգանագեղոյն 'ի
հայկ 'ի յէն , և կամ 'ի յանդ 'ի հոյ ։

Սակայն և յարանցեալն աշակերտակիս կարեանն քարանք հաստատ զարուս ասելն գրեալն ազգանագեղոյն ։ Զի նոսա 'ի բազում առիթս զանազանեցուցան 'ի գիրս նոր , յաղագս , գիրք ։ Բ ։ գլ ։ 64 ։ 71 ։ 76 ։ 77 ։ և 80 ։ թէ պայծանոն ասացանն կամ՝ արանելոյ ազգ քարտուղարն արդասաւոր ։ Այս զոր զոր միանգամ դրեն իրարանցին հաստատելն բանից ազգանագեղոյն , 'ի նոցն անգիս նաև յայլոց ծանիս մասնագրոյց 'ի մէջ բերի զոյնպիսի բան , որ ասիցէ հաստատեն գրարարեալն ազգանագեղոյն ։ Եղ կարեանն , Բ ։ 77 ։ ասր բնիկ գրեալն թէ Մանդեան և Մանդեան լուսաորոյն և երդեցեալ 'ի Թագիոյ ուրանելոյ ենիսի , որ էր մեն

յորդաց մնալն լրմամբ՝ ոչ ձեռնադրեցուն ի սկզբանէ
ինչն ինչիս Տէր Հայոց · և ասէ այն բանք ասելիսն եպիսկ
ամենի սուտ գրեցեալ պատմութեան ապաստանելոսն ի վերայ
սկզբն գրելոցդն և որոշեալ · և ասաս ի վերայ. իբր ի լրումն
ոչնչ. բանից առ ապաստանելս սուտքն բարեմտին զան-
խերգոյս. ։ Գլուխ Ա. Է · 72 · Քան՝ ի 76 · թերն խորհուս-
ցին բարեսէր ինչ ի պատմութիւնն պերճանաց ինչիսն , որ
ի աշխարս արարչեաց , և ի միակից արարածոց · և ահա նաև
այն բանք բաղկեալ հատատեն՝ զարս մեռանելոյ զին ապա-
ստանագիրս զարդարոյ և զբաշխանիկ նորա , և զ-
ուանկ հոր նորա խորհրդս ։

Եւ յառեալս զենոյ խորհրդոյն · Է · 72 · Քան. ոչ միայն՝ ի ա-
յուրեաց , այլև յայլոց գիտնականաց մատեանս արարեալս պատ-
մութիւն զարդարոյ , յաղագս · ։ Ոչ ինչ՝ ի Ամբրոսիանէ որդ-
„ ասայ և յետոնէ՝ ոչ հիշեցեալքն և անդրադարձեալ վիպեալ ,
„ և ոչ կարեալ գնալոյնոցն՝ ի սոցա յարմարել բան , այլ՝ որ
„ ինչ՝ ի գիրս առեալոց գիտնականացն մատեանիցն յանոյ · նակ ։
„ նմանեացն ասելս և որ ինչ՝ ի Հաճարեանց արանց խմբասանց
„ և Հեղինոս պիրոքանիկ ասուղարեալս տեղեկացեալ՝ որդ-
„ բարեալ զեկ գրեցեալքաւ ։ ։ Զոր՝ զարմիեան խորհրդոյն սյա-
լոյն զարդարոյ քննութիւնքն գրեալ զարդարոյ · և զանարդ-
ելն մեզմի , նեղն անանոյ էր ինչ՝ ի գրելս ապաստանելոսն
անհամանայն ի լրումն հետաքննութեան , ոչ առաւելս ոչնչեր-
յոցմն՝ ընդ ենանոյ զգիս նոցն , և զլուսաբեր տեղեկանոյ՝ ի նմանն
նեն · ։ Ապասա՝ ի մէջ բերել զանոյնքանիս ինչս նորին խորհ-
հանոյս , զոր յօրինեալ նա՝ ի բանից ապաստանելոսն և լաս
պատմութեանն նորա՝ ի վերայ ոմանց հոգեխոհեալ · և բուսանալ
զանոյ. առաջի զաղանութեան վերապանս հայոց յառաջ ասելն նորին
հոգեխոհեալ · ուր և յոչ առանց , թեն ոչ ամ * սանենալոյն
„ յայտնի է ։ ։

Ապաստ մասոյնցն և Միակից խորհրդոյն բաղկեալ զոմն
զարդարեալանդերձս և զպատանեալքութեան նորա · և կոչի զնա
սուտ գրեալ՝ ի գրութեան · և որ մեծն է , նաև զիարս պատ-
մութեան նոր հատատեալ՝ բարեալ · և գրի այսպէս · * Սիրելս ա-
„ ռաջին գրոց պատմութեանն հայոց · զորս մի ինչիցն արարեալ
„ պատմեալ. առաջին այնն երանելի ապաստանելոյս , ՝ի
„ մեծանուն արանանայ յայտնոյնի զարդարոյ , առանայ. քանաստ
„ սատրացելոյն · և զարդարեալ Տաճարս հայոց յանոյ խոսեալ է կա-
„ պարատեալ գանձ գիտեալ Հանդարտեալ՝ ի ձեռն ոչ նու-
„ հատանին գրիգորիսի · յորոյ անուն և զիրքն անուանեալ
„ կոչեն գրիգորիսի · · · ։ Զոր զարդարեալ հաւս մատեանիս ա-
„ ռաջնոյ պատմագրոցն հայոց անոյն · յորոյ բան յերկայնն ։

„ թեր-

,, թերցուցուլեալ գտի 'ի նոցանէ զժամանակաց և զոչարաց նախ-
,, հայոց բազմակամ ելեալ թիւնն , յապաշ և յանոխաշ
,, կարգաւորութեանէ առաջին գրոցն , զոր յարմարակս պատ-
,, մեալ ծանոյց մեզ երանելին ապաշանդելոյ , այլ բանի-
,, բուն գիտութիւն , և ի նմա հրահանգիչ , սուրբ գրոցն 'ի
,, կարգադրութեան ճառից , և յարմարագրեալ 'ի պատմութիւն
,, ասացուածոց իւրոց ։

,, Իսա զնաճարանն թերութիւն արքունական տրաւանաց , և
,, զարանեանն ատահրաւոյն ապատարի որդոյ սորանաց ատա-
,, գասկս յարմնանաճեալ կարգեալ գրոցեաց · զբնամեղրու-
,, թիւն խորհրդոց , և զատարկանոն գուազացեալ ատահրաց-
,, ուցն · զնորհուրդն և զիտասանանն գրոցն հնարս յարգաս
,, ուհաեն խորհրդոց · զխորամանկութիւնն զմտաբուութիւն ա-
,, նուկայ , և զպատանանն 'ի նմանէ գնարուն խորհրդոց նենգաւոր
,, խաբեութիւն · զմանանանն յոյսմ հեան զնա հայոց 'ի ձեռա-
,, թիւրութիւն ատարի · զիմաստուցանելն զայնեկայն զոր զիա
,, խորհրդոց յատարանի ատ 'ի յապրանն · Օ հնկարարար միա-
,, անգամ գգորձն սրդանաց , և զպարիզոց մարմնի ուենին
,, զիւրոյին զնամենացն քարարար զմիութիւնն · զվանին 'ի
,, նոնս սիրն գրիգորի · զնեղս սրդանանն անենչիս զնահա-
,, տակութիւն նորին սիրն · և թէ զարդս տարուս անպատանանն
,, և անբաս բնիմ չարչարանացն · զատաւեալաց զնանա-
,, նութիւնն թէ , որ յուցուս 'ի վերայ սիրն 'ի հնացանն գեանս
,, մոլորեալ մարդկան · զհամարեալեալ ատարութիւնն այնչափ
,, սան 'ի միրապին ։ ։ կանխագիս ատատանութիւնն վերնոյն , որ
,, պահեալ զնահատանին 'ի գործն հայոց · Օ եկ ոգ կուա-
,, ճանն 'ի հարանոցեալոց քաղաքին , և զնեալանն մարմարդ-
,, տանին արանն 'ի վարարչապատ քաղաքի յուսարանն գա-
,, լարութիւն գատարելոյ գիրոց մարգեան · Օ եկն սիրն գրիգո-
,, ին 'ի խոր միրապին , և զհանանն հայատանն աշխարհս 'ի
,, խուսարն անգիտութիւնն յանծանին ուրարանն լոյս · զարդ-
,, գարանն յոյսմ հեան միրութիւն կենաց հայոց · լու-
,, կատակ մկրատութեան քաղաց , զոր երրիցն ըս 'ի ձեռն մեծի
,, հնահատակին գրիգորի քարեխոսութիւնն ի ոգ կուանանցն
,, ճաւանեցոյց յեկա մերում · զնեռն եկեղեցեաց · զպայծա-
,, ռութիւն քահանայից · զմուտս բազմանչելս ժաղովրդոց 'ի
,, տանս վերին և 'ի ժողովուրդս յիշատակաց սրբոց · Օ այս նամ ,
,, և սուտ ել քան զոյն գիտութիւն , յիւրում հաստատուն և
,, անսխալ կարգաւորեալն պատմեալ մեզ երանելի սրին հայ-
,, ատութեանն ॥ ։ Այս են բանք զարարս փարպեցւոյն
քաղեալ յապ սանդիզոսն 'ի ցոյց ատուգութիւն բանից նոր ։
Այս զրեալ սա ինքն փարպեցին 'ի մէջ բերն զանեալ սրին սահա-

կայ պարիսպ, յորում մշտապահ և տեսիլ լուսաւորչին. և ապա յերեսաց քանից իւրոց պարզելով առաջի դնէ ինչ 'ի տեղեաց լուսաւորչին՝ հետևելով պատմութեանցն։ Զ՚դէ եթէ 'ի ծիկս փարպեցւոյն կայր տարբերութիւն 'ի մէջ գրոց ազատանգեղոյն, ոչ ինքն փարպեցին ոչ միայն ոչ հետևեալ գրուածն նոր, այլև պատարակիր իսկ ոչինչ։ ոչ պակաւորակն գրուածոցն, քանզի բարդաւորեալ 'ի մէջ բերել զգրուածս երկսայնչիւրոցն, զազատանգեղոյնն զամ՚ զարուքանս կանելով։ իսկ մեր բաւականայն առն, թէ զերիս նոր տալուածոցս ի տպիրատաց և յանհաւատարիմ մարդոց։

Զ՚յոյժիկ հանապազորդ երկոց մերոց վկայութիւնք յայտնի ապացուցանեն, թէ զբուն ազատանգեղոյն է մեր մատեան և անաղարտն։ զոմանք՝ ոչ ասացաք, զի մերձաւոր էին ժամանակաւ նմին ազատանգեղոյն։ մանաւ զի սեռեալ էր էին՝ գանձ հրոյն և խալանացին՝ զարդարեալ ոմն, ձիոն, որք ակամասեռ լեալ էին ազատանգեղոյն և որպատոյ։ քանզի 'ի մահուանէ արդասոյ, այն է ամ՚ ոմն։ 34։ ՝ՍՆ, և 'ի ծիկս դիւոյ Հայկական գրոց անցին ամբ իբր գոնեաւն և հինգ։ յորս ի ծիկս ակուռ ծագեալ հորեան, և յետ նոր աշակերտաւոր հորին խորհեցան, և յետ նոր փարպեցին։ Զ՚յայս է թէ յոյն ինքն կայնոյ 'ի հոյսատան ուղղութեանց և. ինքնամեայ մարդոյ բարոյ՝ 'ի ուղղի և հարիւրաւոր այ էր։ որք 'ի արտաքնակոյսն իբրև անց սեռեալ էին զոգաղանգեղոյս և զարդարս։ Զ՚դ՚ եթէ որ այնպիսի մեռ էին ինքնա, ապա 'ի գալել ոչ զբրութիւն՝ ազատանգեղոյսի և 'ի սաս գնչ զայն՝ հանարին հաստատուն վկայք հնանարուն է բանից հոլին։ ոչ սա մեռանեալ իրս յանոյ՝ հաստատուն վկայ հանարին բանիցն։ եւ ի քեզ կենարարոյ ոսկրոս, ոսկանաս։ և. թեոգորեան։ որք նոյնոսի ծիկս մերձաւորք էին։ Զ՚ԵՆ է գրել վկայութիւն այդոցիկ գիրս մերոց, զի էին որ ազատանգեղոյն՝ սահակայ և ոչիչ մի որոյայ։ որք ինան յետ իբր քառասանց մահուանէ տրդատայ։ և վախճանեցան 'ի Ծերուն է։ և էին քաջ խելամուտ նոքա որք անցին յաւուրս տրդատայ և լուսաւորչին։ Զ՚ առանցէլոյ յոյսոն-ոնդ եղան։ և չի մարթ ասել, թէ ապրագ ինչ ասնոգեալ եղև 'ի ոչի։ քան զոր ասեմ։

Զեռանն էր յոգ ազատանգեղոյսի։

Զ՚ուղաւ և զոյր մասանասարիս հոյոյ։ որք միաբերան հաստատեն զասուգաւիր ինքն նորին ազատանգեղոյսի։ յորոց մինչ երեքն են յոլովանա կնքեցեալ յիմանիդ գրուան։ ասեմ՚ սասանեալ և ոչ զրիդոր նաբեկոցի 'ի տասանիդ գրուան։ զրիդոր մարիտորս 'ի մեսասանեցիդ գրուան։ և ոչ ներսես ՀՀորհոյի հերիդասասանեցոյդ գրուան։ Զ՚ուղաւ՚ 'ի մէջ

բերել զաղանդի մի Հնագիտիս, ևս և զայսմանաբար հայոյ։
Գիրք. II։ և 14։ և Հոյնի։ 18։ և 29։ Նոռ գրեցի։ I։ և ութ։
30։ մա։ և զոյլ երբա շարականաց։ Ընդ որս և անուանեցն Հռիփ-
սիմեանց յորմանալ՝ ի մեծն կոմիտասայ կիմիլիսի յեսիմոն-
յալոյ դրամն յաւուրս Հերակլի կայսեր։ Իսա սոյա և զնոսա
նոցին սարի ժամակոչ սարանանգելսի՝ մեծարանաց խասելոյ
զնոսի՝ առ, թե սրայ յաւաղ քան զնա զրատանելն։ սրդա-
սոյ։ և բնաս խնիք կասկած ոչ սոյ զդրաշանց նոր։

Իսա գրել՝ ի մեկ սրոց վարդանայ՝ ի գրել նեղեսայ և նախա-
բարաց Հայոց թանգեն սա կոյսին թեկուզս փաքր՝ սուսի զնեն
յապանանելսն, թե զնայոյ տրգաս՝ ի սարյուրեն փա-
խաս գան՝ ի Հասամ։ և թե զնարդ՝ ի Հեռն կայսեր կարգեցու-
թեղը։ և թե դիմարդ գնոց սուրն ուզրնեստոս։ մեն։ լսոտ
սրատ աւանդեն տրն եղելի աշակերտակեց կարեանն և խորե-
նացայն։ զոր ոչ Հանարանեին գրել։ եթե ոչ սնանապոյս
Հանարելին զբանն ապուհանդեսսի։ ՝ի մի սայ՝ ամի նաև
սրատաշիր երեկ արբայ զարանց սրպի շարկեց երկանանելի՝ ի
թեռ զեն՝ զոր գրեաց սուրբ Լուսաշխարհ ոչ սայ Հայոց՝ Հանա-
սանի՝ ի մեջ բերի զրատանեն թեզ։ զոր գրեն ապ սեմանա-
գեղոս՝ մի սրանանելոյ սանակայ սրպեն ի զասրով։ և վան
ոչ սրնանանելոյ սիրն գրեցրի Հայոց՝ ի Հասաս՝ թեզ՝ բանչեն-
լով զարգաս։ սեղ ի սեսանել՝ ի ոչ երս Լուսիանացոյն։ Գ։ 51։

Իսկ յայլոց ազգաց թեկուզ ոչ գասանելն զայ (Հայեցլ յայժ-
մս մեռելոց գերս մեզ)։ որ յանկան յանուանեն ինչեաց գա-
զանանելոյ։ բայց սեռոնեամբ՝ զի ՝ի ոսի Հասանանայն հանն
սաղանանելոյ գրեն՝ ի մի սրոսայ և յասասարքին մե-
նայ։ յորոց մեջն երևելի է սանանն մեռասիրասոյ։ զոր սասա-
նայեր՝ Հաշանասոր սրասանի վարսայ ՝ի ՝ի։ յրսի սառնալ գրեն
լասանեանս սասրիս լաւոն սանանանի սրասանի ՝ի ՝ի Կարսն։
Ե։ սեռ։ 30։ Գրասանի և սա բասանս հին Հեղինակ սմն սանա-
նան՝ զոր ՝ի՝ սանանանս էրանն՝ երևեալ ինք յինանեղ գա-
բոն։ որ և բան սա բաս Հանանայն ապանանայ եղոսի գրել։
սրայ հին օրինակ գրանն գրեալ՝ ի մեռալանեանս գասանի՝ ի
Հանսի՝ ի գրասանն սարանանանայ։

Սա գասանսոյ բանիս՝ ոչ Հասասանեն նաև սոյն ի ազգի յայսմ-
սոս զր յանաց, և զանանան վիպասանանանի՝ սասրաց, և
գ Լիսասոյաց, հիմնանանցաց, քարանեանցաց և սրսրացաց,
և գրեն՝ նամ սոյգաց գրիսասանեն։ Ոչ սրանանն Հանանի Հարիսանեն
սանանանի գանեանք և երբ սրսրանանք յայնանց ազգաց՝
մեն՝ ի սանաց և՝ ի լասանանաց՝ ի մի լասասարքին մեր։
բեր գասի և գանեանն սրն՝ սր ասի սրարեալ լասանեանս
նանի յանարքն, և թարգմանեալ՝ ի Հայս։ Ոչ սոյ՝ ի՝ մեջ բեր-

քեզ զգամանս նոր հեղինակաց · որոց մին թարգմանեալ իսկ է ի հայս, արարեալ յանուանէ երանելոյն քանանէեանց ի ենդ-ոյց բնաստրիկեաց ուղղասահեայ վանիկ սեղն գրիգորի որ ի նեղասրիս · զոր գրատիս հատուցեալ, և վկայութիւնք բազմաց առաւել զրգռանմանն ի ապաշաւանդեղոսի, որ ի վերայ արդասաց և բուսաբերին և հոգեխնամեանց ·

Լսեալ ոմանք մարթեալ վկայս կրել և զյանձնեալս առիւրեանն, (զոր յերեցաց ի ծնունդ · ՃԾ · ԺԵ) · Եղեալ · 639 · զմին ի զոյգ անանունց, և զմնացեալսն ընդունեալ ոչ առնուլ ի ձեռին իւրք փոխ յայտարար հաստատեալ բանից ապաշաւանդեղոսի · զոր սա ինքն ասիրսեալ ենդեղեալ և յանձն իսկոյ սնոտեան գայլանի զինքն ընդ բանս ոչ, բայց նոցին իսկ վկայիլ ձնարարութեանն նորին · և ասէ զնոսա, սուտագոյնք ինչ սատանայ · Դարձեալ սորա գրանորին գրիչսն գրեալ ապաշաւանդեղոսի ի տին ձեռագրաց, հերարքանեալ ի յաստիս · և ապա գանալ և գրաստեալ ենի անուանիսն մատենագրի, զոր վերագրեալ յերանելոյնքեանց, և հանեալ ընդ ի զրանեալ զ զրանեալ մեռանելոյ և ոչ զոյց հերետիկոսաց և ոչ զոյց հերետիկոց և յայտնաւորաց այլոց ազգաց, և ընդ բազմապատիկ բանս գանձեալոց, նոսին զարմանալ յոյժ, և ասցա սորանոնոր յանձն իւր · Ի արամանայ ընդ հանանայնութեանն այնպիսի բանիցն ընդ բանից ապաշաւանդեղոսի · Հարանդ-ան · զի ի մէջ այնչափ վկայից ոչ գտանեմ ասէ զոչ մերձաւոր ճանաչեալ նեմին ապաշաւանդեղոսի, * և էի՛ բանի մի դարձեալ ընդ-հանրի · որոյ գրէ ի համարն · 90 · Եթե զոմանք, թնաւ իսկ յաստուածաբեր ի վկայս գրեալ ապաշաւանդեղոսի · որով ոչ յայտնի ցուցանի և հաստատեալ ի վկայսն, իսկ ինքն հաստատեալ է զայս, զոր ասէ զոչ մերձաւոր ճանաչեալ զ գրիգորի յայտնի սուտ ի վկայս, ոչ մի ասեմ, այլ բազում վկայք գտանին մերձաւոր ճանաչեալ սուտ ասելոյ քան զոր դա պատմիցէ, և բանիւք իւրովք հաստատեն նմին, զի բանեալ ապաշաւանդեղոսի · ուրեմն այսուհետև սուտարանիցս մեզ սատանայի ընդ-մեզ · և իւրով սնոտարանութեամբ զինքն և ինքն վկայ սատ-գանանեալ բանից ապաշաւանդեղոսի ·

Ասացեալ ոմանք սատանայի և այլ սուտարանիս · զի ասէ ի բազմ սուտս, թէ զայդոսիկ գրոս գրեալ ապաշաւանդեղոսի ոչ գտանեմ ի գիրս հաստատեալեցս և յանուանս · Այլ ապահ սուտարանութեանս ինքն սաց լուծումն · զի ՝ի ՝ի · 310 · գրոյ և խաստանանի, թէ որպանիցս հաստատեալեցս և յանուանս ոչ մերձաւորն գրել · որ ինչ գրածն-ցուս յանուանս յանուանս և ապրանաց · աւասրեալ և բանիս · * Զի ինչ մինչդեռ անցք անցին ասէ ի մեծն հայս յերրորդ և ,, ի չորրորդ դարուն, տակաւ փոքր կարգս ի գրիս ապաստա-,, ցուցանել մատենագրիցս յանուանց և լատինացոց · զոր ասեալ

,, զբանք Հանապատիւ եկեալ յիշատակեցին զիմաստուն Հայ-
,, ասատեաց, ի պատերազմն ինչ Հայք Հանդերձ Հռոմէացոց
,, ելանէին պատերազմ՝ Ելիսէ՝ պատմեալ, և ասէր ընդ-
,, դէմ պատերազմ. և կամ թէ երբ ընդ սուս մատաւեալ՝ ելիցէ
,, Հռոմէացեաց զենիցն. և կամ՝ թէ թագ՝ ի կայսերաց
,, ընդունելիս։ Ի սոցա պատերազմս առեալ դէպ լինէր նմա առ-
,, նել զեր երգեանս յիշատակս զՀայոց. այլ զատանին գործս
,, Հայաստանեայց Հարեալ երգեալ յիշատակէին. և այն կարգ
,, ի կարգաց։ Իսկ ասասի յայտնեալ մնալիս է իմանալ, թէ ի
,, գրաբէ լեզուս Հայոց ի Հաւատս բազում գործք գոր-
,, ծեալ լինին երգեալք և տրաստեալք. զոր ոչ յոյսք և ոչ լա-
,, տինք ի գիր անցուցին. նաև ոչ իսկ գիտասի եղեն ոմանց։
,, Իսկ զոր պատմասի մեզ նոր ինն և անուսաս և անհաս-
,, տալի երևին այնպիսի յառաջին տեսուածն ոմք. որոց ի
,, գեալ է լինել Ջամարիտ։ Իսկ ոմն՝ Լեհոտ և այսպիսի ինչ
,, թարգմ գաւառաբնակաց գտանին ի պատմութիւնս գոր-
,, ծոց սիրոյ գրիգորի, զոյց ոչ պարտ գրեալ, թէ իսկ և
,, իսկ զայն ոմն արժան իցէ ճանաչելոյ գտանել։ Իսկ զայս պատ-
,, քանիս ինչանին կոչի լուծանել սակաւինն և զայն միւս ևս
զիւր տարակոյս։

Ի, Ս. Ջոն՝ ի գրեալ նին գլենոսի եւ՝ չեմ եր լուծեալ զատարա-
կուսանն, քան զամ տարակուսանաց գրեալ զոր ինչ և կա-
լոյց։ Ի սէպտ։ 30։ Հոտոր։ 3։ յերէս։ 295։ Գիրք։ Ի 413։ Իսկ
սակայն՝ ոչ յայտնի երևի ընթերցողաց, ոչ երկնի զչինանան
ինչ պատմեալ ի ձեռին ունելոյ, այլ միայն զանազանա-
գրաստնեան մեայ խորոյ առաջի գնելոյ, յասելն՝ ի բիբ ան-
գիս, թէ կնոջ ոչ երևի ոչք Հաւանական. և թէ՝ ոչ կարելի
ասելոյ Հանելոյ. և թէ՝ յիրաւի՝ ի գեալ եր լինել այդպէս, ա-
հայն երեք այսորիկ ինն օրինեալ լիներ՝ գիւրագոյն ևս լի-
ներ։ և թէ՝ միթէ այլապէս ոչ կարէր լինել։ ԵՁ։ Իսկ յայտ
է թէ այսպիսի բանք ոչ են փոստոյ ինչ, և ոչ իսկ իշէք զ-
գոնեն Հայկի ձեմարանեալ։ ապրանք ոչ՝ մնրեալ եր քան այդպէս
գնեալ՝ ոչ ինչ պատմի՝ ի գիրս մերոյ։ ասելոյ, թեռ ոչ թեռնի
Հաւանական։ ԵՁ։

Ոչայց կարեր այդ ոչ ի բոլոր սակրոնի։ զի միանգամ պարա-
բեալ՝ ի տարակուսանաց ոմանք՝ նոքա աւաջնորդի։ որոյ վա-
փանակ գրեալ պարզելոյ՝ զարարան մեղանոյցան։ և
միոյ գանոյս բանն՝ ի ասոյ միտ միտանելոյ, պարեալ ի
ասելոյ գնելոյ ոչանել՝ ի միոյ գրանեալ նոսանեաց, սա գրեալ
բանն գանոյ եղիցայ սուցանել։ և՝ ի վեր ունելոյ ելոյ
գնոնելիս առանել առ՝ ի գեալ զարդ պարանան իւրոյ։ ՁԲ,
յասել ապահմանելոյ՝ ի յանարեն գրիոնեն։ ի գանոյ։ 7։

[illegible]

,, [illegible]

,, [illegible]

,, [

ի հեղինակն կրկին ընդարձակուելիք առ ուշիմութիւն իւրում՝
,, համանգամանքն զհակասակոնս բարբառի ։ Զ՝հս ասասցեն
զոս ինքն ուսումունք ևս ընդարձակուելի կամելով ասել իւրում
սեղմութեամբ՝ ընդդէմ ճանաչմանն իւրոց բարբառի ։ զի ինքն
գիտէ՝ թէ ոչ նոցն բան ի հանդերձից և այլեկեաց ։ զի սոքա
հանդերձք անիմաստք ։ ի մեզանէ զոր ունեին հոգիք ։ զոր
անպատշաճ վարեալ աբ լուսաւորիչն ։ իսկ արկեալ մեզն
ուրաքանչիւր պահարանք ։ Զոր զայն ։ զի և ինքն իսկ ասելոյն
չառնուս յոմանց ։ թէ լուսաւորիչն ինքնին հիւսուն ա-
բարեալ՝ չինեսցի զարկեալն ։ Զ՝այլ թէ պատմեալ ի ազգա-
թանդեղաս, թէ լուսաւորիչն ինքնին զինուց յայնմ սակ-
ամիսն ։ զկրաւն ։ զ համարն զաշաթ ուղեալս հանուրան ։ և
սակայն ոմանեքն անասելի համարելով զայսոսիկ ինչ խոսու-
անհաւան գաղանք ։ Զայսն նոսին ես և այլ ամ՝ քննութիւնքս ա-
լա ։ զոր ձանձրոյթ ինի յաւուրք բերել ։

Զ՝այլ գիտելի է, զի ուրեք ուրեք սոյնագրեալ ևս առնու ասելիսն
զանուն սպաթ անգ զասի ։ Հայեցիր միայն՝ է յոռնարքեն ։ զի
ոչ ուներ զհոյներեն ։ և լսոյ այնմ՝ ի ուղղակոյս ոչկանե
զանին ։ և՝ ի սիրոգեն զնասելս դուռնայ ։ զոր ոչ ոյնի՝ ի հայ-
երենն՝ թէ լուսաւորիչն կարգեաց ընդ ոչ դասս կրօնաւորաց
և անապատաւորաց՝ նաև * քարանձաւորանաց ։ կամ՝ լսա կո-
ղեոնն՝ * անձաւորանաց ։ ասիլոնն՝ ի յոյնս կոն օրինակն
իւրում՝ թարգմանեն * սիւնակեաց ։ ։ Զ՝ հոմարն ։ 134 ։ և ընդ
այս ասարկուսի ։ ի քեզ՝ հոգ ոչկանե զանեն ։ զի ոչ դա-
նելոր ասի սիւնակեաց ոչ նոյն բան զմիոյ աչքն սիրելոն սիւ-
նակեցոյ ։ որ զոր ամեն յեւոյ երևեցեալ քան զաչ լուսաւո-
ղին և քան զոսպ ասեցեալս ։

Զ՝ որմ՝ ։ զ՝ դեր՝ ի հայերենն, ասել դիտղեսիանոսն՝ ի թղթի
իւրում՝ թէ * սչ գոսաւեանն նամ (յի հաւիսիանոյ) ի մեջ
ն յանեաց աշխարհիս ։ զոսոյ իմանալոյ ինի անդ Ն՝ զոսաւեանն
հաստանեալեաց ։ ասելոյն՝ թարգմանեն ։ ։ * ոչ գոսաւ նման
,, նման՝ ի բանդակ ինիսայ դաւառի ։ Զ՝ հոմարն ։ 68 ։ սոյն
պէս թարգմանեն և՝ Զ՝ հոմարն ։ 77 ։ և սոյնոյսի ընդ սոյս և
զարմանալ ։ իմանալով սոյսս. զինիս՝ մանաւոր դաւառ ա-
ռանձնաւորն ասելոյ ։ Զ՝ սակ՝ Զ՝ հոմարն ։ 72 ։ սոր՝ ի հայերենն գտնի ։
* թարգաւոր յանուց՝ թարգմանեն ։ թարգմանեն և ուղիղ թարգմանեն ։ * ոչ գ-
,, գոսաւեանն ։ քանզի՝ ի քեզնէ մեռանեն ։ թէ սիրելիք սա՝ որ
թիւրք յանուց կոչի ։ զի ուռանեն թիւրք ոչ զոյր ասեն՝ ի վերայ
յանանանեալ ։ բայ՝ ի կայսերին հաստանեցեալ ։ բայց յոյսս ի
յանմ մասանեալ բայց մեղոյ՝ թէ թիւրք յանուց ասելոյ՝ պարգա-
ոնն՝ ինքն խմանալ ինի՝ ի հայաստան ինքն կայսրն հաստանեցեալ ։
Զ՝ սարմանալ՝ ուր՝ ի հայերենն գնի, թէ սուրբ լուսաւորիչն

* աս-

„ առնցն ոգեուշեան և զարշահոտեանցն ասէին զնեալս , 'ի
„ փարս ՀԷՐՈՍԻ զրաստեցեալսն ॥ , ասիրանեկ 'ի յանան-
„ կանէն Թարգմանեալ այսպէս • ՝ ինքեալ սիսու Հեռեա Հրամանս
„ եւս ապրին (կամ ասէին) ստրատիոտաց զրաստեալ 'ի փարս-
„ ՀԷՐՈՍԻ ॥ • ՝ ՝ ՝

ոչիւ բանի, զոր կամ ոչ իմանայ ի քէն եղելոց, և կամ գործ-
մուցեալ տուցա կուրի։ Լոյս զի՝ սնոյ ապուեանգէ զոս բնու-
պայսիոյ հանաւասնէ և զամ ձեռ և. գերաբանցական։ մեր զի
նա կամելով լուցա տանել, թէ սրբոյն մեծաւորն եմն ոչիւ ինչ,
սրբ զոյն եղան՝ ի հայր՝ ի սիրոյն զուլեր եղայ՝ ի կրոն հան-
դարանն, զորս և ինքն ոչաց առնելոյ էր, զմեծսն իրացն ոչ
կարելով յանդիման առաջի դնել՝ զպակս կամ էր, ձեռնարկ
և սասակոսեալ սակս բանից կամի յաջանել զոյն։ ասասի և
զոր ձեռնարանն՝ ի՝ սէր կարգի առ՝ ի ցոյց մեծութեն եղելոցն։
Լուր արս մարդեր երդմամ ոգ՝ միայն ոչդաս արիանիս ձեռնա-
յանցանել գնուանաս զրաւի իւր, ոչ և բաղում՝ ա մեծաւոր
մասանս յօրինել գերապանծ յանդամ։ Զի գերապանծ և
հրաշալի եմն և այնք զարոյ գրեաց։

Ի՝ ՀԷ Բաղմանն արդի մանաւանքեան, գրանեայ, և ի ընդանեայ։

Գիրք յաւանդ։ Գ։ 4։ Եթէ բարձուցի աստիճան մանաւա-
գեանց և գանեաց կամ ոչգանայ՝ եղն գեան թիւրելոյն իրարու-
գաս - և կարգել զանն իար ազգանի ինն արիանիս։ Լեգեան
մանաւագեան աստիճն և. Եաղանեան արդանց աստիճն կրա-
ունեցան՝ ի՝ մեր մանաւ մեծաւ պատերազմաս։ և եղեն կատարած
բազում մարդկան։ Ասացեաց տա՝ նի խոսարել թիւրը և ոչն
գրեանն զմեծ ինչն սրբոյն՝ ճաշանանի՝ առնել՝ ի մեր
ինչ։ լոյսն նի՝ մեսարդեցին զնա, և. Եռանանանաց գարձուցին
յետս։ և ապա սկսան յաւուրի առնալ զտանն արքանի, և
առասել ասասարուցանի զպասանարազ՝ ի մեր խրեանց։

Օ՝ այն սեռեալ արքանի առաքեաց ցասանանք մեծաս՝ ի մեր
ինչ զմանի զարդ՝ ի արտաքոյ գնաչանաց մանիկեան ասչ-
մի։ յազգ և սարդանանն Հոլոյ զմեծ զարանար զարաց խրոց՝
նրարանել զարդ ոն գերկանն։ Յարանանաց վերեի՝ ի մեր ինչ՝
ասասկեաց գոմանն գնա, և ալ Լեզոզ՝ ի ինչ՝ ապա. զատակ։
և գարձաւ առ ապաց։ Լոյս արքայ ետ ալբանաս Եղիկն
զմանասարակերաս հանգերամ սահմանաց՝ հարքն սա կոմանալ
եղիրասաց։ Նայնպէս ետ նոնա և գասանն սրկանոց զարդարաս
հանգերամ սահմանաց՝ գերկրին բասանաս։

Օ՝ այս Եղեալ բա զանդայ՝ ասա խոսն և գնա Ցնրեալ սահմն
գրանանաց։ բայց ալլապարագանս։ զոզ գեան պասանալ գան-
նիսն սանանանաց։ Ի գլ։ 7։ գարմ գրեասաց՝ ի ՅՈՆՈՔ։ խե։
(5)։ գրե՝ ի գլ։ 8։ Եթէ գարձ ասա՝ ի խոսարանն էր ՅՈ հոլոյ։
գանկարծանի գասանան և հան առ խոսալ։ Եթէ ասնա գի-
մ ալ գան՝ ի հայա սանանար զոյա արարոց՝ ի գասան հեր
և զարանանց։ Լա արքայ հանանն ետ գասարանոյ հասնա-

զինեալ հաղորդեալ զորս յՀոյսն։ Եւ զոր ասեալն քան զորս զարմն, և զնաց հաղորդեալ զորս ամենեցուն ընդ զորայ՝ մի ամենեցուն ընդ զորայսիկս։ Ի ծածուկ, և ոչ ոք։ տարել զորս քիւր զորս Հոյսն։ Ի. փոխեցեալ Հոսանեալ և Ի մի խառնիս։

Զ այն ամենայ խորհուրդս Թշնամին յարձակեալ ոգի ապատանի Հանել երդ վիճակեալ։ և ապա զոռոմարեալ զորս։ Երկոց թիւրսայ բաղայ, և ասեալ ի իւր զիսկի և զայլ նախարարս՝ և. Հաս մերձ Ի Դանն բնակեալոց։ Ի. ահեալ անոնք զորս պարոնց, զի եկին իրեն զարաղ ծանոթ բարձանեալ, և փիղք անթիւ ընդ նոսա։ զարձի Հարաս։ և ոմանք առ Տերն ասեալ՝ զոր զանազանեալ զորոցն ասա՝ Ամ։ և դիմեալ Ի մի պարսիկ կուսակալին զանազանեալ։ և ա Թագուն Ի ոգի Ի. սլ։ Եւ մինչ ապարանեալ և փախեան ասեալսն մերոցեալ։ զարձեալ զրաստեն։ ուծիս ասաջի խաղալոս։ և քարկոծեալն գնա։ և ապա Հրամանեալ ապարանի գնացեալ մոցն Ի կոյսն ազիսանարոյ՝ կոտրեալ գարդեան զարդեան զրաստանեալ։ և զարդ. Ամ ցեղ։ Ամ։ և զարդեն բարձեալ ազգասանցն Հուսարարաթեան ոգնարեն։ Եւ զայնմ Հեռի ա զիսասանեալ ոգնայ։ Հասատալ, զայլ իշխանն ոք։ բայց մերոցն Ի ծերանանն փախի Ի բան սարարանեալ իսր։ և Ի քաջն փախան ասեալսանի։ Զ այս պատմանի բազաւոր բանիւք ընդարձակեն բանալ։ սրոյ Ի գիրս։ եղեալ։ կարգ պատմանեան խարեանացանն։

Զկա զրանանեալ բազմանալ զիրարդ բնակալ։ յասելոս։ Թե։ յայնմ հետ խորհրդացաւ երկիրս Հոյսոյ Հարաւայ։ ի Ծիկ։ և ապա Հրամանն եղ ասել Թշնամին Հոյսոյ խորհրդ առալ զարդեալ արանցն բաղոց։ ոչ վատանեցին նմա։ և փոխանակեցին զանձինս խարեանոյ ընդ Հոյսն։ ոնծոյ Ի զարդրին։ և եղ վաղեն զարդանց բանարանեցին և զչարաչարեալ։ և զարդանալ՝ զասատանեալն Հանալերդ։ և Հրամայեցաց նմա՝ բերել զարդեալ զարդեան բազում։ և ոմանք լուսարարին զարդասանց Ի քաղաքին զատեալ մինչև Ի դրան ոնծանանի։ զարդանի՝ զարդանի՝ որ անուշանի դանն՝ Ի Հիսանոյ կազմանն արարաստ թշնամի մինչև Ի գնան։ և կոչեցաս այն՝ ասանալ ոնայի։ Եայնդեն և Ի մնաս կալանեան անկեալ սիսասանալ ընդն զարդանն։ որ և կոչեցաս խարարանիկրա։ և զերկանն գնն զարդանն արանալ։ Ի. Թանին Ի միջի Հնչ։ և ժողովեալ զերկ բնալ՝ ընդն Ի Թիկրա։ որոյ և զարդասան ցաս։ այն՝ ասելն զրասանի։ բրոյ Ի Թիկրա։ Եայնդեն խարարանս։ Ի՝ այս այն ոնասա Ի։ զայ յերկն խարնանանին։

Ի. 8։ Լսեալ յարդանս վաղեալ ոնա Ի ոնասա։ գանան։ Խ։ (4)։

Ի վերջ գրոցդ մահաձրկի, և երկնաւորին Տաղիոսոյ.

Գ՚ի բազանդ. Գ. 10. Եթէ մահաձիրդ խոյեալ և կապկալ
էր չարեն հարիւր այր ի մի՛ մարդոյ, իսկ խերենացին. Գ. 7.
դնէ՚ ուրեն սարկաւագասէս սրոյն յակոբայ. Գոյա (աւագ բազանդ.)
յուզալով սրոյն յակոբայ զմահաձիրդ՝ արձակէր ի քաջ
զիւղաբեան, ծագոյ ուրուրեաւնի զբեն՝ առաջի աչաց նորա նոր
ընկենուլ զնոս ի ծով, և աւէ յոյն. * առ քաւեմ բարիատա-
,, ցուելիդ ուսանիս զիմաց մեծապանի զբեզ. զիբ արարիս հոս-
,, ցա ի կապանեան, և ի ծովս զեռ զուրեն ॥. Յոր սոցն ա-
ւեէ զերկիր նոր, և ըստ բանի հորին՝ * ոչ եղև ապ խաղաղութ-
,, ի ի յերին յայնմիկ յօրն յայնմանէ ॥.

Ուրեմն յորմանուրբ. գեղ. 15. զարեալ ի բունից բազանդայ՝
յաւեր լինուրեալ ուրաջի գնի պատուելի անիրաւութեան մանա-
ձրդի ուռ ուրեն յակոբ, ուցապան ինն որինուրեան. ॥՝ մահաձիրդ
իշխանն ուրբանեաց, որ եկեալ էր ընդ զբոցն չարդոյ, ա-
ռեալ զիրմ զերիս յաւուրսոյ, և աւրեալ ի ուրբանեան՝ նեղէր
զնուսա. Յոր ի գալ առ նոս յակոբայ՝ ասան ի մանուկիրս զին,
որս. յորոց ուրեն սարկաւագ եին նոր. և ծագոյս արմակեաց
զնս. և ուրեն ելեալ ի լեռան՝ ուսեալ զերկիր նորս. և յետ ե-
կեալ աւուրց մեռուս եին նորս նոցանն որդոյսն. Յոր ուրեն գնայ
ի դանդաս ուս խաղալ ասպուրն հայոց. և ուռ ինքանեալ,
որք յայժմս՝ ի վանս գրեկոյ եին. և նոսս քան զիւսիլ ի ա-
գուրերին ինքեն առնուլ ի մահաձրդի՝ նս ուծասաս բար-
կեալեանուն որդնալոյ չեալ աւուսակեցաս. և ասեն յակոբ դաս-
ձաս ի ուեղն իսր. Յոր գեղուսն մանանիերսի մնոյ զերիս ուսն
ընդ ուսիրեալ. մինն և քարն մահաձրդի և սլեր ընդ նոսս ե-
կեալ ի գերեզման ուրեն՝ պուղասեին. և ուրն յակոբ ենոնս
ի գերեզմանն զկոր և ուրեն մուսն ի թաշկուելիսն և
լուսնուելիսն երկրին ուրբանեաց. զոր առեալ զերին և ե-
կին ի վանս ընծուրեալ. սոր և յետոյ շինեցաս ուն ծուսաս վանք.
Ինչուսկի պատուելիս ի՞նչ՝ ինչ կամ, ուրբ սուտ եին ի հա-
ղարաս գրուելիք իսրենացոյն.

Գասանար գրի բուզանդ և զայս, Եթէ մահաձիրդ ի ապանա-
նելն զլսակաբ քանչն աղճնեայ՝ ապրեցոյց զգուսաս նորս. և
ասաս յակոբս. Գ. 9. Եթէ զայն աղքիկ խուսալ ուրբայ հայոց
նս վաղնեանայ սիեռայ. և կուսոյց զպաղնեակ քանչն աղճ-
նեայ – և յետ ծնելոց՝ արդեն բանս բայ հնոյ կամ՝ խնայ նոս
զայն իշխանուելի՝ Գասդ ի ուրենացին. Գ. 24. ար ասուսցուս
զայնս գրեալս, զնե՛ Եթէ վաղնեակ սիեռի զբարեբեր սրեալեան
գնդին. և ապեռաս ի նեմն գրուելոս Եթէ ի փառանձեանայ.

Լ. Վասն Պատերազմին Իսրայելացոց ·

Լսեցեր (3) Պատերազմին զոր հաստատեալ է Սատանայն ի սատրելոյ առանապարհս, ամենեքին ազգաց պատուէր բան զանազ · Գ · Դ · և զանազանութիւն Հանապազ թշնամի մարդոյ, և կամէ զնա սատանայն ։ Զայսմ Ցանկ ասէ թշնամի մարդոյ սատանայն արդ։ իսկ ի յանհնարելիս պատմեալ ի վերայ խոստովանութեանցն՝ դատապարտեալ զնա՝ զոր հնարաց · և փոխեաց · թեւաւորեաց · հեծեալատակաց · իմաստասիրաց · գանձաց · և գրագրաց · շքաց և հզրաց · և քաղաքաց · և եկեղեցաստանացն · և այլոց · որս ոչ դրդի թիւ · և անցեալ ելանք ընդ կարգ դեռ ։ Զ։ Ի դիպել անդ ի Ներքս հրամանքեաց գրագրն՝ զի առեալցուն զ բանքանիւր մեն զի քան · և ի հրամանել ի դուռաւորացս ընկենուցան ի բաց · որում գանդ՝ անցան · և զքաղաքացս քարանց երբև զերկիրս սու ։ զ ոչոց բաղանիքն ։ Զարձանիցեալ ոչոց ի մէջ Սոն մինչև ։ զ դաշտեալ քանդեցին զնա երկիրս · և ապա ելեալ ժողովեցան զ · Ն · արարատայ · և · սոսին զվաղարշապատ ։

Զայն անեալ խաղաղով՝ փոխեաս լերկիրս կոչեալ յանուն բերդին զ արենիկ · Ը · Ունա գնաց և սնոն զերանեան։ Զ։ զի սէ էր վանքն ի հոգոյ, այլ երկնեալ էր ի վերս յուռաց, ասէ մի կանան թիւռաձեր զերկիրս։ Զ։ Իբրև եկն փոքր, ժողովեաց զնա՝ զարս հոգոյ · և յանկարծ ակի հասեալ ի մէջ թիւռաձեր, մինչև դեռ յանարեալ էին ի լերինն՝ որ կոչեալ գլուղ-լուսն, կատարեաց զանկին ի բերան արդ · և ինքեալ-սնան ի գաղան արարատեան՝ էին ի մէջ վաղարշապատոյ, որ հատեր ինչքն սահեանան · և հատ գրաղալ ։ Ոչ զոչքն սանեանայ փոխաց, ցեալ ի գաւառքն՝ գնացին ի կողմն սրանան բերդին · և · անկան յարարատ-սեան տեղիս · ։ Զայնժամ բարբարոսունքն, և մեհենեաք և գարեկին աշխանք, և վանքն հանգանեան սանատանանայ, և վարդ կամենան հանգելոյ վանքն՝ հասանալ սա հոռոմ՝ հարին զանին, և ելին դարձա սուսարարացն գնուկանցն մեռելոց · և սրին ինչ խրթև գնայ · և լցաւեալ ձեռացեալն հաստատեն արարին մինչև յին բարձանայ · Լսեալ ապա զդրան սանեանայ՝ բերին սու սրոյ · սանեալ զդրն արքայի՝ ասեալ · զի × եղայր իմ՝ էր ասէ՝ ոգ։ զա արարատեան ։ Զնա արարիկ էին թիւրն և մեծն վրեհանեալ ի տեղի Ասկանազ · և սանեալ զդաղանեանն գրանկանց՝ զարմանալոյ · և զի մի ինքեանցի երկիրս · հրամայեցին ծառայել զնա քարանցն · և դ ապ արձակ երկիր ի խաղաղութիւն սոն բերն · Զ։ ապա յանելս բարդանք · × և արդ ասէ մեր

«Սիրելիս զիրարս։ Զի Աստուծոյ է սէրն։ Եւ ամենայն որ սիրէ՝ ի Աստուծոյ ծնեալ է՝ եւ գիտէ զԱստուած։ Զի ոչ ճանաչէ զԱստուած՝ զի Աստուած է սէրն։ Յայսմ յայտնեցաւ սէրն Աստուծոյ ի մեզ՝ զի զՈրդին իւր զմիածին առաքեաց Աստուած յաշխարհս՝ զի կեցցուք նովաւ։ Զայսմ է սէրն՝ զի ոչ մեք զԱստուած սիրեցաք՝ այլ նա զմեզ սիրեաց՝ եւ առաքեաց զՈրդին իւր զիւր զոհ մեղաց մերոց։ Սիրելիս՝ եթէ զայսպիսի սիրեաց զմեզ Աստուած՝ պարտ է եւ մեզ զիրարս սիրել։ ԶԱստուած ոչ ոք երբեք տեսանէր։ Եթէ սիրեսցուք զիրարս՝ Աստուած ի մեզ բնակեալ է՝ եւ սէրն նորա կատարեալ է ի մեզ։ Զայսմ գիտեմք՝ եթէ ի մեզ բնակեալ է՝ եւ մեք ի նմա։ Զի ի Հոգւոյն իւրմէ տուեալ է մեզ։ Եւ մեք տեսեալ եւ վկայեալ ասեմք՝ զի Հայր զՈրդին առաքեաց՝ Փրկիչ աշխարհի։ Զոր եթէ խոստովանիցի՝ զի Յիսուս է Որդի Աստուծոյ՝ նա ի նմա բնակեալ է՝ եւ նա ի Աստուծոյ։ Եւ մեք գիտեմք եւ հաւատացաք զսէրն՝ զոր ունի Աստուած առ մեզ։ Աստուած է սէրն՝ եւ որ բնակեալ է ի սիրոյն՝ ի Աստուծոյ բնակեալ է՝ եւ Աստուած ի նմա։ Զայսմ է սէրն՝ զի կատարեալ է ի մեզ՝ զի զատկանիցուք զի զարդ է մեր ի դատաստանի։ Զի որպէս նա է՝ մեք ևս զայսոսիկ աշխարհի։ Զի սէր չիք զարհուրանս՝ այլ զատեալ զարհուրանս՝ զի զարհուրանս տանջանս ունի։ Զարհուրեալ՝ չիք կատարեալ սէր։ Զի զարհուրեալ՝

կիր գուցէ ոմանք ասէ որ։ այլ թէ զիարդ ասէ զնոսն լինել սարա-
կրաւորեալ իբրև հայրենիս իշխանութեանէ ազատելոյ գոյն, անպիտանէն
է։ կիր թէ զուցէ զայլոցն խօսի բուսոյն։ և կիր թէ նշեցեալ այլ
ընդարձակեալ կարգեն լաւանն։ զի՝ ի բնէ ուրեմն կամ։ զնա արդի
ոլորատարածեալ մուսիկոսեանի ասարանոցն արդարոց։ քանզի
յոյսս է թէ ոչ արտաքոյ մեր էր մուսիկոսեան։ այլ՝ մոնոգա-
կոսեան։ ոչ յայնմի առանձն ազատեանոցս և խորհեալին։
և ոչ խոկ մեաց նորա ոչոչ զաւակ։ զի ոչոչիր սասանեան
կոտրեանց ոչոչն նորա։

Լուայց ոչ ակայն յաւելեալ սաս բաղմանգ գրոց։ թէ մեաց միսնէի
ոչդի մի, որ յանուն հաստատ իւրոյ արասաւոյ։ կարիր։ զնա
ասէ կոցացին սպարապետ՝ ի տեղի հոր իւրոյ։ այլ՝ նոցի ոչոչ
մանուկ էր։ զարդ սպարապետութեանն յանուն ունկին տաւ։ ոչ մի
ոչաւորի կոտնարանեան և անգարիոյ իշխանին սիանաց։ որք
էին սասի փեսայացեալ սասն մանկունեաց։ Լ՝ այս պատմութեան
ալեալդ է՝ քան զոր աւանդէ խորենացին առաջութիւն։ քան
որոյ նգեալ է և մեր՝ ի պատմութեան։ զի քան զոր փաստանեալ
կոցոյոյ զօրաւորն զանդուոյ. զհայոյ իւր։ սպանեալ զկարգնակ
սիանի։

Գ։ Զի։ Էր յաւելն, և յոչ գրեալ։ Եւ գոչեաց նոչ պիրանայ։

Գ։ Պատմեալ քուզանդայ գլուխոյ՝ գրի նախ։ Գ։ Հ։ Թէ՝ ի
ապայութեան նոր մասանցն զնա պիրան սրդի Թէրին։ խոսա-
գիս։ և նա նոր զգաստոր իւր՝ ի գնալնն։ և յետ մերձենալոյ
՝ ի տա մեռանելոյ՝ նոսա յուսիկ՝ ի տեսլեան, զի՝ երկու ման-
կունք նոցա յարգանդի կնոջն, և երիցքին նա անհանգոյ այ։
գնել ոչ նա մերձեցաւ նոա՝ ի կնոջ իւր։ այլ՝ ոչ երկուսամանե-
ա նոցա և՝ ի մէջ ոչ առաքիւնոյր։ Լ։ Եկեն յետ ծնանել-
լոյ զմանկանսն զարգ և զանանգիսն՝ մի ուռ։ և զոչ կայ
ուրամ՝ ի մէջ նոցա։ Լ՝ պատերազմ նոր հրեասայ այ մեսիա-
ցեալ զնա, ասելով թէ յարգաց քոց. ծնանելոյ ի զուսակ մի
(ոչոյ ի ներսես)։ որ կոսանելոյ ի զնոր գնամ այ, և հա-
հանելոյ ի նոմա։

Լ։ ասայ կամոցկոսալ քուզանդայ իսոսիք զՆերսեսդրսի յաս-
կոսն հարսարի։ թէ՝ էր հոս ասկաս՝ ի մանկութեան հասակի։
և գրէ զՀոռոմիսից նոր այսպէս։ Գ։ Լ։ Հոգոմիսոն ասէ նա-
խարարք մեծամեծք, վարարք իշխանն անձնայ հայաստանեան
ասանն հայոց։ զարեն իշխան մեծին ծոցոց։ վարազ իշխան
շահանի փարսան ծոցոց։ գնիթ իշխան հայանոցի՝ ի կամ.
նահան ասէն։ վրոյթ իշխան վանանդայ։ շահէն իշխան ան-
ձևացեալ։ ասամ իշխան գաղթան։ մանուազ իշխան կոչ-

բոցաց. զոյսն թշնամն հարաց հին. մանաւանդ խարխուածի
իշնան մաղթաւանեան սան. որոյ իշնան գիտնեաց. և ի-
իանն ահեղանեան, Լ. Սեռ ոչ զանգ սուրիկ' տարան 'ի կե-
սարիա, և եռան ձեռնարկել կիթիկ. հայոց. և 'ի դառնալ
ոչ յետս' եկ լիդուսաք սիրոն ոլորոյ բազմութիւն 'ի դուշան,
որ յայնկոյս գետոյն տարեին կոմիջի. և եռան յարաւաստ քա-
ղաք, և ատոյց զուսարկյանիանն հայրապետական.

Լ. Զոր յառիկ ասէ զկնոտ հոգն իբրոյ վերանոյ զառաքեալ.
,, կանն լուրդեր. հայրապետն ջուրոյն հոնանաց մնանոց.
,, ամենեին զնամ յնոմի հրեշտակերն ղանձն ցուցաներ.
,, զնամ ի պարգեւոցն ոչ զիարհոցն կատարեր. Ցանական բա-
,, նաւոր խաչանոցն հանեալ սահմանական դարձուցան.
,, տրաքն խրատելով ընձեռեցաւ. Զ ի տուրբր մանուկ' տիրոջ
,, տաւրգ' և բարձր հատակաւ. գնդոյ երեսաց սրանելի և
,, ջնջաղ. զի այլ ոչ գտաներ տրեր նոնոն նոմ 'ի վրն երկրի.
,, սի և պարծառ հաբաւոյ ոսկենեին սիմեալ զտոգնալ ի ատիս.
,, երբոն զբաց ապառաղեն ընդ, իբրև զարդարեան նոհատակ
,, 'ի տղարաբեն տիոց' ուղիտիր ասերեալոյ. Թշնամեան յոյ-
,, թառեր տարաձայեալ. ոսկի ոռնաւոր կամ ուղաւոր մրկոն.
,, քնաւ ամենեին ոչ գիտեր. այլ զբան հոգեայն սեղ սուսիր
,, ուծեալ լեզ ոնկ իւր երեր. իսկ ընդհատեր հաբաւոյ լցնել
,, դնա գիտաւեքն եր աղաչարարոյ, զնամ սեղեկացն ցոյս ա-
,, կոնոցայն և սրսիցն ցայնր ||

Յնեա տյասրիկ պատմն և զմեհնոնն նոր այսպիսի ինեատեքն
լեալ. տրանեան ասէ Թշերն և մեծամեծք զկնոտ եին ոնոյ-
ժան գործոց, հանուպաղ յանգիմաներ զնոր սնն յուսիկ. Լ.
ապա յառաւ ինաւ" յորժամ էր սնն 'ի ծոփաց գաւառին 'ի
ներոն բնաբեղ, և մատուցաներ սուրոնն յեկեղեցոյ ոնգ.
ընեալ' թե դայ տիրոն ոսրայ հանդերձ առաքանեալն, և
ընդդիմեն, և ասրեալ զնա 'ի մոնանեալ. Զ զեն ասէ արժանի.
,, Տիրոջ զաս. մի գոր 'ի ներքսն. Զ դայս ընեալ ոսրայի և սա-
ղոց իշնանաց' բարկացան 'ի զրն նոր. և անոնեն քարշեալ զնա
ոսրասարգաց ոսրայի' բարձեն ոսրարին զնա. և թաղեն կի-
ռանեալ. զոր լարձեալ սարաբանեալ նոր' ասրան 'ի դարանա-
զնաց գաւառ 'ի ներոն թարդան. ապր իսպեալ նոր զաւուրս
քանի մի առանդեալ զնոգին. և թաղեցին զնա առ գերեզ-
մանի հաւուն իբրոյ սնոյն զրիդարի. Լ. Յայնս պատմէ յա-
զանդ զպատմառս և զարիանոյ մանրա սնոյ յուսիկն. և զնաւ
հանել զգան պատկերն յուլիանոսի, զոր գրն խորենացին ըստ
վայելչ ակամատեսից. Լ. Ուստ սա ինքն բաւարար, և կի-
սր եմոյ ձեռն 'ի դիրս նոր. սիոնի 'ի գլ. 13. յերես. 48. գիր-
ք. 'Է 53. Նախատեալ զոգին բազոր ունարանն բանիւք. սրոյ-

յայտնի ցուցանեն, թէ յաստուածութիւնէ գրի՛ գրչի։ Յուսալով
ապա, թէ կամելով Հայոց ի՛ն լուսաւոր յայտնոյ աստուածորդ ա-
նի՛ խնդրեմն ընտրել զանարժանս, զարիսն ելին ապաշ և ա-
մենապինդ։

Լա՛ւ ի՛ յաշխարհ գրուին, այն է. 14. գրեն, թէ հուսկ յետոյ
ընտրեցին զդանիէլ. զարդ բազում գրեալս գրի՛ հանելով
աստուծոյ բանից. և ապա պատմէ, թէ զնորոգ յանդիման
հեռոց նոա զիշերն և զիշերանն. և հրամանաւ Թագաւորին անդէն
խնդրուեցեալ եղեալ։ Յա՛ ազգակերտաց նոր, շարեալ՝ ոչ էր կար-
գեալ ի՛ նմանէ վիճակ կարգաւորաց հոգի, և ենդիրեալ՝ ոչ էր կա-
գաղեալ միոյ ազգնոց և մեծին Դանիէլ, տարեալ Թագաւորին
գնա։ Յա՛ ասաս. ՝ Գլ. 15. պատմէ զպատգամ և զանձանագի-
նեալ. զասա ասեն մեռանագրեցին սարկաւագ. բայց երկոքին
ևս առին կանոնս զոգոյս Թագաւորին սիրոնայ. զոգոյ կաս-
գիսարգաւորս. իսկ ամենապինդն զդանիէլ. յորմէ ծնան
ասեն հերետիկ։ Զոր և կրկին. ՝ Գլ. 106. յաստեղ, թէ մեղք
հերետիկ էր. բանիցն անուն քոյր ազգային ակնարկայ։
Ի՛սկ այս անմոռանալի լինի՝ նոքա՝ զի մեզն ի կորուստ պատմեն
զարսն բարգաղայ ոչ նոքա. և երկիր՝ զի ինքն գնան, թէ ա-
մենապինդն Թագաւորն էր սիրոնայ. ազգայի՝ ի գաղտեր նորին.
ապա անուանի լինի ասել, թէ նա էրան զքոյր սիրոնայ հա-
ւասն իւրոյ։

Զ. պատմի հեղեալ բառ զանգոյ՝ յաստեղս՝ Գլ. 16. թէ ան-
ակնայ իշխանացն Հայոց զանիկարդ գնացս պատայ և ամենա-
գինեալ Թագաւորն գնա. և ընտրեցին կիզիկս զնաւանն անն նշեց
(այն է. գրատեղեաց) ի միաբանից սարանոյ. և սիրանարդ-
քոյ սուրբեալ գնա հրամարակս խորոյ՝ ի կենարիս. և ելին
որք սարան գնա, մեծ զօրաւորն Հայոց գնասակ մանկանոն
մի հնգեակ ոչուանի, ոնդոմի սինի, որդաւիր կանոնարա-
նեն, և այլ ևս սուտ խիստք։ Յա՛ գրուեն յետ նուաստ
յանձնս Հայոցասանեաց ոչ այլ ինչ առանց սուտ, բայց երեմ
զանձն սրբ պահեր. ուր յանձնեալ լինի և այսպիսի ինչ բան-
ք թէ գրուեն * ընկերեր սնարեն նիշերն, և բան նորինիս.
,, մինչև երթեալ հնադանդեալ՝ ի՛ սեռ՝ ասիս. և ապա պատմի,
թէ իրեն մեռաւ նոա, տարեալ Թագաւորն՝ ի՛ սարան։ Ի՛սկ
այսորիկ՝ ի՛ Գլ. 17. գնեն բառանալ՝ թէ ընտրեցին զանգակ. և
ասացին՝ ի՛ կենարիս մեծաւ պատմով, և նոաս մեռեալ-
գրել՝ կենդիս. և յաստեղս գրել գոյեալ ինչն կամ այլոք
Թշնամանս՝ ի՛ մի ազգին. նոյնպէս և՝ Գլ. 18. զարանք բան-
ուոր և զանց առնել։ Յա՛ ապա՝ Գլ. 19. պատմի զանարդար
մեռ պատայ և ամենապինդն, և ասի, թէ պատայ մեռայ զդի
մի՝ ի Հայաստանի վերի անուն. զարդի քանիմբ գրել ինչ։

Պատմող պիտէ ասիցէ և վասն տիրանայ արքային Հայոց ։
Դի ասէ խորենացին ։ Գ։ ԺԳ ։ Թէ ասէր ապ տիրան վոնեալ
զգօրս պարսից՝ որք զգուշանային առ նիրատաս, ունայն խու-
զուլուք զյոլիանոս ։ խակ մոռալ անսիրացուն այլսամ ասայ
զայս ։ քանզի պատմի ի գիրս ։ Եթէ յոլիանոս ի խուզուլ
իսրատ՝ ի գրոցս՝ ոմանք ասեն թէ զգոսկիոնոս կոմս զայլ քաջ
զրատերուզմոզ ։ և սա ասէ վանեալ ցրուեաց ի կողմանսն եփ-
բրատայ գետ՝ պահպանս պարսից ։ Ոչ այս ոչ հակառակի
բանից խորենացուն ։ իբր զի գուցէ ի վանեալ տիրանայ զպա-
սիր և յանկարծակի նոցա զյոլիանոսն գրգռեալ ի ցեր լինել
Նոսա և զուսիանոս կոմս ։
Ելիտելի և ասէ ։ զի սոզոմենոս ։ գիրս ։ Ը ։ գլ ։ Ա ։ ի յիրել ա-
ստուծոյ զնիզրն Հայոց ։ առ որ գրեալ ասէ թուզրի յոլիանոս՝
զալ յօգնութիւն իւր ։ ոչ կոչէ զնոս պարսս ։ այլ ապրակ (կամ
ոտրիկ) ։ ոչ երևի ոչո և ի թագրի անդ յաւելիանոսի ։ զոր ի
ձիգ քերեն լսանիք՝ ի կորպոս յանուանն մոռանեալ զուանց տա-
գնոս ռիկեայ ։ կամ ։ Ը ։ Եբէս ։ Ցճ ։ ի Լսոս ամմիանոս ։ գիրս ։ ԺԴ ։
գլ ։ Ա ։ Ե ԺԴ ։ Ա ։ դրգռամուն գործոյն ։ փոնայ և կուրոն նգ
առացն ։ նոն յանոն արշակայ ։ զորոյ զգանոն ասուցան ։ ի Ծանօթ։
նոյ ։ (Ի) ։ Լսոս ասիպն ոչ արշակ ասելով՝ զասցէ ոչ խնդան ո-
ղարշակի իբր յաստուն անուն ։ այլ՝ իբր հնարակ յարգոյցանն աղ-
ջայական պատուոյ ։ ի զրոյ և զոյ թագրս պարսկ և ազգանս
արշակ անուանեն յանուն առանցն արշակայ ։ ոչ գրի իսկ
և ոչ ի՝ ամմիանոս ասելոյ զ՝ սոնեն ։ ի Նոյն գիրս ։ ԺԴ ։ գլ ։ Ա ։
Եթէ զոր ասիցուն յանանանուն է ստ հաստատ գէրս անոնոս օգ-
ատոս՝ իբրև ցանկալի ինչ լսոյ գիրատոսոն ։ նոյնպէս և ասա պա-
Եթէ ասանոնք արշակ ։
Լսոս ասիցուն՝ եթէ ապրս արշակ ասելով՝ ոչ խնդան զարիրան ։
այլ զայլ ի նոնս զարշակ ։ ոչ զոր ոչ ։ Եթէ խաղանեն զ՝ միանոս
զգ արծս տիրանայ և արշակայ ։ Լսոս զոր ոչ՝ զ՝ ի ցեր ։ ի Թագ-
թայ յոլիանոսի՝ զայդ դնեն զ՝ կարգի պատմոնէ իրեանց ։ ոչ
զ՝ ի՝ ուրեալ զատոն Թագաորին Հայոց ։ ասցա Եթէ ոչ՝ ի ձեռին
ոմանք և մեք ի գիրս խորենացուն՝ ոչ ։ ի՝ ինքնուրն էր ։ ասա-
մանուհաւ՝ զՀնագոյն օրինակ Թ զՀայոց նորին յոլիանոսի գրեալ
՝ ի Թագ։ Եթէ խ լսոսի ոչ ասա ։ ոչ՝ ։ ասա տիրան ։ ոչ՝ զոր
Հայոց ։ զոյ և յոյնանի ցուցանեալք ։ Եթէ այն ասրդայ՝ զարիկ են
ասա զոնոք մեր ։ ոչ էր ։ ոչ՝ ։ այլ՝ Հայոց նի տիրան ։
Բազմաց է ասա Հայոսոնցին ։ ելիատակեալ և զոյ ։ իբրզի ոմանք
՝ ի նոյ մատենագրաց՝ ոչ Հայելով՝ ի պատմութիւն Հայոց ։ այլ
միայն յոնորոյ գրաբուծո նոսիատանոց ամմիանոսի և ։ ։ ։
մեանսի՝ իսպաս չիսոնեն զդատաս Եթէ տիրանոյ և արշակոյ
և ոչ խորենացոյ զոյ ։ ։ ։

ցուցանեն զնոցա մի արարչի ուսուն՝ որպէս և յայլսդ հրամայեալ ։ ապ է առեալսդ 'ի գիրս բանիսոյն ։ հապար · Գ · լամ · 31 ։ և 'ի գիրս յովհաննեայ վայրանաց · զոսմէ ասա ։ 'է ծանօթ · ԺԶ · (1) ։ տէր · 596 ։ ա 597 ։ Խոշ սմանք ներհակ ոչամ գրին յելիս բաժանեն ։ զորոց չէ ապեմ անհրաժարելոյ ։

Գ։ Վէ Եղուրդի՝ զոր պարսի բռաստանք լեալ 'է գրին ուղղանեցաց և ապիբոնեցաց ։

Յոր (2) Գուրդեղ · Գ · 18 · լիս լուսաւոր լանեց ։ զորս համարատ-
լեվլեցեալ 'ի նոսիբոնեաց ծանոթանեն ։ յաւելեալ գրել
պատմեի ինչ այսպիսի ։ Լ՝զգր հայոց սակ 'ի միմեանց քան-
դեալ աներեցան · այլ քան զոմանն առնի գուսա այլ սմ՝ որ
ասեն՝ զոլատի մարգարեանն է ։ այլ 'ի ներքին լարաակիս ։
որամ հայր կոչին ։ Բայ գրգռ եալ զոկրանս արքայ՝ զաղաանս
'ի նախարարացոյ նոսիբոնեաց և կուսրեալ ։ և նոյ 'ի սուր հանեալ զնիսա-
սոմն յանուագ՝ զարքանիս և զարծրուսիս ։ զոր առանց
վնասու կուսրեցին 'ի ծերոյ մինչև ցատգիսա զոյսս և զեղ-
ուս հաստատակ ։ միայն երկու ազգաց սակ պերծան մեռամբ
պարկոյ ի ընեանց ։ ի Եռ առնեալ արդի մի հնգակայ ուսանու-
ցայ ։ և շաւասալ արդի վանքի սրբոյնաց ։ Զոսա կալեալ
ոսին ուսանի սիրանայ ։ և սիրոն հրամայեալ փոգաեալ զնա ։
բայց սնոյ դիսեալ սրատուզդ և վասակ ազգ մանկանանք ։
զոր կին զրաւարդ ուն՝ զարոց հայոց ։ յաւիրատեցին զգ-
ոդայն ։ և մինն մի յանեի հորեալ՝ մի կնեցան անուն ։ Յա-դի
ընդդեմ գալանն սմանս ։ ելաս զին վիրապուցեալ վանեցին
'ի լուս ։ և երեալ գեղոցին յոնոնեն յանուրս ոսոյց ։ և
նասոն ոսոյ ամ բարուսն՝ յուսանանք իրեանց ։ և սուսցեալ
զերկուին մանկանսն՝ նասոն ազգս գլուսեալս իրեանց ։ յորոց
վերատին ուրեցան այն երկու ասմամբ ազգանանց և այսպա-
նեալ ։ Լ՝ զատանի երեսի հիսանանք ինչ զոյց ։ և. կամ
սուսոյգ գալեի ռանեաց · զորս առեալ գրի բաղանդ · ելի այլ
ազգ է սայգ պատանեի եղելոյգ ի ռանդեալ խոսենացոյն ։
Գ · 15 · ի որոյ եղաբ և մեր · Բ։ · 436 ։

Գ։ Վէ ընթանան և գարոնէ սիրանայ ։

Յոր (1) Լ՝ մինեանին այսոգ պատանի զայսմանն բաղանդ · Գ · 20 · և
21 · Մենեկաբանն սիրանայ սակ փիսակ անուն սիրանի՝ գնա-
գեալ դեսպանս 'ի առ վրաց չարաչ իշիսն պարսից ։ որ եր
ասկմենարգ ասոյպատանանի , գրդ ուեաց զնա յիգիտ ան-
յանայ ։ Լանգի ուներ սակ սիրան մի մի ։ գունալ Հայաստանի

,, Հանձինն ॥ , կամ խոյանաբերեալ և մոլորեալ (այն է խրոն ձի),
,, նեղեցեալ և մեծ · որպէս և քաղաքս մեր խօսեալս փիսակ առ
,, վարաց · և ձայն ինոր ըստ գձին 'ի սիրունայ · Լսեալ սիրան ։ ասէ
,, զայլ ձի՝ որ փոյթ մի նոնոն էր նմա , զայն առաջեւոց առ
,, վարաց · այլ փիսակ քաւաքն ծանոյց զայս փարաղոց · և յաւել
,, ևս քաջս ի մեր լայանանել առ նա զանրանայ · իբր թէ նա
,, միտրանալ կամի ընդ յոյն , և բառնալ զԹիբերն 'ի սասա-
,, նեանոց , առեալ թէ հայոց իմոց արքայանոնաց է այն Թիբեր։
,, Այս բուեալ վարագայ գրեաց ամբասանս թի զորիրանայ
,, առ Նեղանի արքայ սլոպոնց · և նեղանի հրամանեայ նմա գա-
,, ռանուն ընդառնել զորիրան։

Այսմ ինչ գեսարան յոլոց վարագ առ տիրան , և ասէ · Լեմ
հրամանեալ կամիմ գոլ յայսոսի էջուանաղ , և իսպիլ ընդ
քեզ · և սիրան ։ բրսոյ · էեալ թէ այն · պատարաստեաց նմա սեղն
յերկրին սարսանանոց , և հանդերձանս զոսոյ · այլ ոչ մեծ ·
զի մի ասէ զարանեանցին պոլսիկք թէ զրաս մեր։ Լսեալ սնդր
փարոպշասոյ Հրեք հաղար արամաթ սլատուեցեալ մի սիրանայ ·
և յաւուր միում կոչեալ վարագայ զսիրան 'ի խնջոյս կոչաւ
և կարգեաց զնա յերկրորդ կարգն · և հաց · զնա 'ի գլուխն
դաշարեն , և անդ ջեռուցեալ զերկաթ յաճուոյ խոսրեաց զաչս
նոր և կուրացոյց · Եւ առեալ սարան զնա և զընտանիս նորա
հանդերձ բոլոր սատրաւ 'ի գարաս առ Նեղանի արքայ · Լսեալ
'ի հոռնեալ զնա 'ի դաշտին զեղջի , յոյսոց ելեալ , բարբառե-
ցաւ և ասէ · * զինչ զի՛ խնի՛ երկու աչքս լուսոյ տրբս խաւարի ·
,, ցան յայս աեղուս , սպրդ · փոխանակ գոլարանայս անսնան ·
,, ածաղ անուն լիցի սմա սիրեալ զյաս խոհանս ժմեաց · և այս
,, երեսցեալ նշանակս ինաց զի՛ զերաստանի ॥ ,

Օ այս պատանի և վարագոյ՝ առեալ 'ի սոսին բուսանոյ · * Լսեալ
,, ասէ զարանայն սարսեալ մեծ ամբոխիւ · և խաբեանեաց առ
,, ինքն կոչեաց զորիրան · և խաղաղեցոյց զայս նոր 'ի գաւա-
,, ռն ապատանեանց՝ 'ի դիւրն , որ արծուն կոչեցաւ 'ի պա-
,, տատեանն գործոյն ॥ · Հիշատակեն և ասացեալ · Է · Ի · յոյ-
ոեն , թէ զրարանայն սարսեալ * խաբեանեաց կոչեաց առ ինքն
,, զորիրան՝ խաղաղեցոյց զայս նոր յապահանեաց գաւառն՝ 'ի
,, դիւրն , զոր որդեկոչն կոչեն · ոչ պատանի բիւրանդ ॥ ,

Հաւանեալ սոյս նա ինքն բուսանոյ · Լսելն ասէ լանան զայս
ասիաբարքը հայոց , ժողովեցան 'ի մի , և սիրեցան զնի պար-
սից · առաջ հայրն զբաղամ ասէրս , և գարձան յետս · Լսեալ
առաջնոյն առ կայսրն վարդն զանդամի իշխանն սիրնեաց , և
գաղաբիր կոմատրապան · զի նա ինքն վարդն ալիսեալ ինքն
զանց , և այն ինչ էր գարձեալ նոց , նոքն յետս հայոց 'ի կաղ-
մանս քառանց նեղանի արքայ սլոպոյ ամ զգրաք · և 'ասխարարք հայոց

փոքր Լեան։ Ի յայս։ Լու գայրն եկն զօրաք ի Հայաստան։ և. թագաւոր զանազակ իւր զաստուդ քաղաքաւ հաստ ը իւր ազանդ ոմն մեծն և զարաւ իւր կամ արանն։ և ի կերպարանն կամ զամբարտաւանութեանն եղեալ եկն հեռաստ ի բանակն պարսից։ գիտաց դեսամ գարան։ և ապա ելեալ անաւ հաստ զանազակ իւր։ և յանիարծակի յարձակեցաւ ի վրն պարսից։ և նոցա զանազիս։ և գերեաց զարաւան։ միայն ներսէհ միայ ապատ փրկեաց։ և կայսրն կացուցեալ իշխան երկրին Հայոց զանազակ և զարաւ։

Գլուխ Գ. Զանազ թանգի իւր։

Լսակ ներսէհ հրամանաց հանել զանազն զարաւազգէ, և գնալ խառամ։ և կամիլ ի հրապարակի՝ զի մինչ։ ի նոսա ոչ ուրեաց տարանցն։ և առաքեաց զեսպան առ կայսրն խաղաղ գնալաւ մեծի։ և զարձուցանել զչերսն։ և կայսրն գրեաց առնուս։ զի և նա զարձուցցէ զգերիս Հայոց։ և զարս և զորիսն։ ի մանկաց նոցանէ զարիան։ ի կապանաց և գամելոյ առաքել ի Հայս և թողեցուցանել։ բայց տուաց ոչ նա սիրելոյն։ զինչ սգաս։ և ինձ կաբուցէ թողել։ եթէ կամիս թագաւորեցուցանել զարքայ դրոյի իւր։ և նա ասաց այնպես։ և գաղանց զոր զեսպանն դրոյի։ և նայսրն ոչ զերեսն կամեցաւ։ նայնպես և կայսրն

դարձոյց զչերեալսն ի պարսից։

Զայս պատմեալք բուզանդայ զոր իւրոյ ասար ես ի հաստատութեանէ պատմութեանէ Հայոց։ զոր առանձն խորհեցայն յանմոռանալոյ և. ի հաւատի թղթոց։ ասայ ես և ի պատմութեան ամենաստի։ [illegible] եթէ երկու այրուստրաց ծիրագրուն ոչ լայրել։ ասա բուզանդ զգանա իւր։ մի զի հանարի թէ յոչնանալ ինքն։ զոր ոչ պարսից ներսէհ էր։ որ ի առանձնէ պատմեալ ամ ազգաց գաղտ մանր ինքն մեռեալ էր։ և միայն էր։ զի խառնի զգրոցս։ ասաց ոչ ոչ։ զի Հայոց ընդ նիզակաբերն։ յորոց միջն անցն։ ամենն իւր երկու հարիւր։ իբր զի լսեալ։ զի եթէ տիրան առաջին։ ոչնոր երկուս ձիս գեղցիկս և արագ։ ոչ։ Եղաք։ Գլ. Ի. Դ. 353. ի խորենացւոյն։ Գ. 59. ասայ զայնասիկ երկրորդ տիրանայ յերիզմանք գաղտնագրեալ պարագրեալ։ և այսուհետև ամենեքեան այսուհետ գրեն զգաս։

Նուա կարուէ այսր տիրանայ։

Լսատեալ հարեանցեալ արժան է գիտել և գալ։ զի յորմեանէ մինչ վիպասանքն ընդհանրացան։ Համար։ Ա. ուր պատմի զոր։ [illegible] զի այսպես։ * ինքն յայնցն խառնարեալ։ ասաղ։ [illegible] մարդիկ մեռեալ։ բայց յայս է թէ զիր[illegible] [illegible] ասեկուս և ասա քանի մի ինչ ասել բանից։ և խառնեալ ի գրոց ասելոյ ի զարձս տիրանայ։ զի թէպէտ խառնարեալն [illegible] տիրան էր։ այլ այն։ զի ասաստարար զիրարի [illegible] քաջ՝ զոյի ի նոր ասղակ էր։

Գ. Վասն սրբոյն.

Որոյ հայր է 'ի Թագիոյ Հարիսնոյն, պատանի վարուց [Խ՝.
սիրոյ սարդոյ զուսանելոյն յաստուծմէ ոչ գասանիւր, բայց մի- (2)
բում վասն ի կարգն աւանդեալ, այլ սպասուի ինչ միջոցն էր
յայտ, թէ ի նա վկայ մի-ի նահատակեալ 'ի պարսս հանդերձ
որդւովք խարսի։ Եվ էրն գիտէր վիրդ տաւաջիսրդ հոգեաւոր
գրեալ թուղթ ուր. նեղեալ չարչարանս յուսոյ քան զնասիլ 'ի
կենցաղս. ապաշեալ զիս գոնիլ զատրդ և զանարգակ պատ-
ուանի սիրն։ և նա ինդրեալ 'ի միոյ ասորւոյ անկնկա-
յուս՝ թէ կան 'ի հին ձեռագիրս ոչ վասն սրբոյ սիրոյ սարդիս
ոնոնեալ։ սրոց մին էր սրբոյ ընկեր բաղասի։ զորմէ
ասեն քանիցս՝ թէ նահատակեալ էին յոգաստիս եպիսկոպ-
ւոյ։ և ասարիք՝ թէ 'ի ասնուսի։ և հայրք՝ թէ 'ի յլուսոս-
տիան։ ունիցեն 'ի նոսա։ 7։ երկրորդն էր սրբոյ սարդիս զարանիոր՝
նահատակեալ 'ի Սարաս։ երրորդն էր այլ ոչ սարդիս նահատա-
կեալ 'ի յամիս։ չորրորդն էր միւս Լաս սրբոյ սարդիս նահատակեալ
'ի Լորտա։ սոքա ի և ոչ սարդիս ոչ նահատակեալ 'ի արդիա-
նոսէ ընդ այլ զանազան։ Լաս զի զոր ասեն հայրք (բայց 'ի սարդիս յընկերն բաղասի) էր ոչ զորաւոր
սարդիս, 'ուրեմն չնորհալիս լոյս զգաստանալ ետ Թարգմանել
զվարս նոր։ և առաւել 'ի յայս ընծայեցոյց զայն։

Լ՝ սակայն յոյժ՝ որ ոչ գիտէին, թէ որպիսի ոչ սիր է՝
զոր ասեն հայրք։ որպէս առասպելս յուրեանց։ մինչև ասել
ասանց, թէ այն սարդիս իցէ ուրեմն ոչ հայոց։ և սոնոց
թէ ենիր սոն։ և այլ ևս բազմք։ և զի ասեն զայն սարդի յա-
ռաջ առասպելաւոր պատմեալ կատարիւր։ զորմէ և այն պարզ՝
զոր սարդի ևս կոչիւր։ նոսա 'ի վերայ ոչ զուսանելս իսանէին։
և գայթակղէին և զայն պարզ անսանանէին՝ որ զիրաւոր պարզ
սարդի։ սրդ վասն։ և չարչարանս 'ի Թուղթն՝ զոր չգիտոց ասա-
նանալ կոյսր։ գրեալ զոյանանս ինչ ինչ։ սա 'ի զգուշանի։
* Լուսոյն ասել ի. վասն ուսանողացն պարսոյ աւանդելոյ
,, 'քանանի 'ի ձերոյ ազգի յոչեալ վասն սրբ։ Լարգիս ասեն
,, հրամայեալ՝ ելանել և սկսանք։ և ոչ զի նորոյ յաւանչն
,, Թաց լինելով 'ի անդրն՝ սաւ հանդերձեալ լիներ ընդ ոնոնեալ
,, սարդիսն, աւանս սասրոյ գալստեան նոյ, զի Լաստաց ի-
,, նանոյցին նոսա։ և 'ի չանանորին անոնէ՝ զի սաւաղաւոր լի-
,, նելոյն ելիցեալ սանն սրբ զանան պարսոյն 'ի սարդիսն այն
,, որ ինոդրաւէ։ սրբ վերագոյն է այս զարդարանն՝ ասացուցեալ
,, զանանք քան զհինանանանանոն սարսպելեալ ասանս
,, նաև։ Լ՝ յայսոսի է ծնանանի սանելուն՝ զի հանդերանց

,, քանոնաց յոյլաց ասելոյն խնամն պահել, և առա-վայլա-
,, նին. և առանձ և առասպելեաց լանջեց բանան յաժարաբեր,
,, և Հշմարիտ հաճարին. ոչ միայն այս է ասասանել, Օ՛ի ինչ
,, ասելիս. 'ի խաստարի անդիտանե նասակաց՝ ոչ 'ի կիսատաշ-
,, ուսեն, ընդ հնար ստրպիսում նինդաղական առանձեց հա-
,, ասանել. Թանչ թե յայժմիս, մինչ լցեալ է երկիր ամ՝ գի-
,, տութեամբ նոն, և լցան իմաստութեամբ ծանօթալ ի յա. (Լու մեր-
մելոյ զառաջնուս պատմն զարդ խոսեցաւ 'ի Ֆանմ. Լ.
(Նշ. Գրեա. 6Հ5. յարն զինի) ... Իսկ այն զի յետ կատար-
,, մանն պահոցն ոչ ընդ ստրգաթ զրգաթքի կատարելոյն ընդ-
,, տակ, այս է պատճառն. ընդ զինի ամենի 'ի նոցն թիւ ամ-
,, ապ. Լ. յանելոյն կատարեցաւ նա. վիպական ասելոյ վան
,, քեր. վեկ սարմանեցին յաւար. ընդ ամենն այնպիսի ինն.
,, լայն ասելի կատարել զինուսակ. ոչ յաստին. շարունա-
,, զատանարգեալն զիրն. թեկաբաթի ասելոյն զոր ինչ-
,, ասելիսն հնարեալ 'ի ինքն. Լու. եր. ոտ՝ բան պատմելն
,, նորին՝ ինչան. նյուն էլ ինչն գաղթեալ (ՅՈ-կապադովկիացոյ)
,, յաւուրս կոստանդիանոսի մեծի, քաղաքապետի զրկեալ
,, 'ի պնդրմանս բարեբարոյոց, և բարեպաշտութեան հաւա-
,, տալ գայլաբանել 'ի քո. և 'ի թերել յանցաւորին յոյլաս-
,, նան փարեալ 'ի պայս, և անդանոր պասկեցաւ 'ի քեզ
,, հանդերձ որդւովն. իրով 'ինչեալ, աստի ոչ զարանն պար-
,, ոց շարակոց զարանաց չասանելի հաստատն հասանել ըստ-
,, զլանն սուտերաս ॥ Օ՛ այնորդի ընդհանրն և 'ի թուղթն
սոս ասէր ॥

Լ դիտելի է, զի պատմեն վարուց այսր ոչ և այլոց երից սարգիս անուանեալոց՝ երեսի չիմիք իմիք խառնեալ ի միանս՝ ինչպէս սա, յայտնի սա ասելոյս. Նոյնպէս և տեղի թարգմանն ոչ ի նշանաբանելն. սասի և անանունք ինչ ինչ ընդարձակ տիպն սարգսի ընկերին գաղտուն, զոր պատ էր սաղ սիկնարդսի զգաստերի. որպիսի է և անուն քեզ զին սարգ-սարդեալ. զոր իրն եւ ապրիլ. Գ. 28. յասելն անորոշակի, թէ անդ նին նշանաբ սիկն սարգսի անդաղի վկայեն, յորոյ վի արժան համարիմ ծանուցանել ինչ մի-սասանաց. իրարի այս քեզ սրամիտն ասելոյ հասարակ ոչ միայն ակն անանունց, յանանց արդի մասնաբանելոյ հասարեալ. Եղն. Թե. ինչ. սպասելս. և ի մասանի՝ ոչ ասի նահանանեալ սարգսի ընկեր քաղաքի. սոյ գրեն սասանանի՝ 'ի նայն միայն ոչ ասելոյ. զանարաբ վկայա-թեն եւ ապրիլ. Լ դիտելի հաստատակոնաբանն թանի ասել, թէ այլ քիչ է այն սարդասարդոյն մեր. յերեսի. յերկրին սարդ-սոյ, առնալ զանանն 'ի ոչն սարդեն. զրա. խարեն. վն զեղեալ ինեալ անգամ մարմնոյ նորա։ Լս թերեալ ինչ հանման քեզ,

սեր բան աւանդելոյ յայտնաւորացն Հայոց։ յանվ։ 32։ Թեր-
զեցաւ մարմին ոչի։ իսկ եթէ այր հաւիանս չիցէ անդ, այլ
յերկրին։ լորսեց։ առնել է։ թէ։ անան վերադարձոյ եղեն նոքա
խաղք ոչի յոտորիս։ ոչ եղև և ոչինչ ապա։ յարեալ և սուրբ-
գոյն գաւառ ոտ սորիս պատմութի զայր ոչի։ և թերի թէ
էրամեալին մերոյոգ անան իցէ առեալ զմնոն նշխարաց ոչին։ ի
գալ իբրաամ անդ յերկիր սասուց։

Յս թէ յիրաւի սոյն այր է նա ինքն սէ սարգիս զօրավարն, և
ոչ սոքն սորգիս ընկեր բոգոսի, ցուցանի ասել, զի ի գիրս
հին մատեանդրաց յունաց։ երբ ի անյոյսն վիճ պարսից կամ
ոգարակուսանի, և սգնորոն նեղելոյ յաշի։ որպէս գրի թեոդ-
ոիկիլակոս-պիմոկատան։ սոյն պատմիչ։ էջ։ Ե։ գլ։ 14։ եղեր։
137։ կամ 132։ ոչ։ յայտ է թէ միայն սգ ոգարիս զօրավարն
է՝ որ ասի վիճոյ դարից։ որ և հուլոիեաշ է յարևելեցոյ, թէ
և երաշոնոս օգնական։ մինչև բոռ դրեալ նորին ոմանք։
տոյ։ Ե։ գլ։ 120։ կամ 219։ դարերիք իսկ տալոր եին պատանել
լոնան սգ, և կորոյալ յաշանի՝ ի սեզուն։ Յսկ միաս ոգ ոգ-
գոն՝ որ էր ընկեր բագոսի, ոչ կոչ վիճոյ դարոյ, այլ՝ հռոմ-
մայեցոց։ զի հռոմայեցի էր և՝ ի հռոմայեցւոց կոտորե-
ցաւ յուրս մերգիմանոսի։ ոգ աւանդեն ոմ դասագիրք և
յայտնաւորք յունաց և լատինացոյց։ ի գիր։ 7։

Յս դրեալ գրեն դասագիրք յունաց։ և ալայոսիոն ինչ։ ոչ։ թէ
հոռոմով երկոք ոգրեալ դարսից՝ ի միաբանին յերեսաց սարսամ-
լեն զի բնութիւն՝ սարակուսեալ, թէ յո դիմեալ, երբ ի հոյն
և ենեալ գնալ ուր և կամիցի։ և կորդոց տոս ոմն հնամարտ,
և կոչեաց, յոգնութի զոգ ոգրդոս վիճոյն։ ցուցանել ինքեան
ձեռն։ լարի և յանդգնել, ուխտելով զերեալն ընծայս և ընդ-
նուիրս մոտանել՝ ի տաճար նորա։ զի ընդեալ էլ թէ նա
օգնական է մերոյոցն։ վրանգելոյ։ Յս ապա ելարն յաղ-
ղեցաւմ յաղթել վարդ։ մայ, և գառնալ՝ ի թեղուսի հրա,
յսեալ մեծոյին ընծոյս՝ ի տաճար ոգին՝ ի սարգանալոյն։
գրեաց և թեոդ՝ ի հրատարակել գաղանելոյն ոգին։ ուր ասա-
ուսանդելոյ ոգիկաստոյ ծիկոկցի։ Ե։ գլ։ 13։ եղեր։ 136։ կամ
23։ տոս նա ինքն հոռոմով ոգրդ։ Ա։ ասահացեալ՝ ի ձեռն
տուն թեոդ՝ օգնականաւ մեծապատիւ և գերարհեստ ոգին
սարգիս, զոր ի լուսեղ էր ոգ՝ թէ նա ասար է լաղ հոռոմ-
ոնածոց և ուխտից, ուխտանցաք նոր եղ։ Ի. սասամ ան-
գին։ թէ գիրոգ կատարեցաւ այն ասեմ։ Զոյն կ. տեսանել և
՝ի գիրս եւսեբի։ Ը։ գլ։ 21։ որ և էր ժամակից։

Եվ չանք ամենեքին հանանայն էն։ զիմ, զոր ասին այս ոգ
սարգիս զրաւոր խնդրեաց յեր՝ ի ժամ կատարման իւրոյ,
յասելոյ։ Ո՞նորհնեալ։ զոյ յիշին զանուն իմ, զի ոգուլեմ

,, մեզաց , և յիւրաքանչիւր վասանփոյ զիրկունսն Հոգւոյ և
,, մարմնոյ ։ ։ ։ ի պիտղութեան յաղթութենէ , ի բանից և ի
,, կապանաց զրուանքսն , ի ծեղանէ զրուանսն , ի
,, խորհրդեանց զիաղագանսն , ի նեղութենէ ոնգրաթենէ ,
,, ի հանապարհի զուռոցնդաքսան ոյսդանսն ։ ։ և սրբ
,, նամիրեան ընծուրիսք և սրբութեամբ զիրաստակ մեր կա-
,, ստեցին , ընկալ ի Տէր անուշիկ , և փարատեսոյ զիր-
,, բոլորտի զարուն ॥ ։ զոտ սրտմ է տնտեսել ի տէն Հաս-
ընտիրս գրեալս առ ծմեզ Հայրապետն և լուսաւորչին ։

Նայսմանիկ մարթի և անասարակս ասել , թէ ոչ բանք և
գրեալք խորհրդոյս աստուծոյ , եւ և բանք նոյնիսկ սրտա-
մոգութեան բանաց՝ մանդ թէ սիրելեաց սիրելեաց , Հոգոյն
ի ոչ սարդիս զարամբ անյաղթ վիպոյն ։ ուստի և քաղաքն
արդարաշունչ յանուն՝ նոր նկ կանգնեալ այնպէսկ թէ յայան-
ասոսա չտանեալ ոչ գնա ոգոյն սորդսի ընծայի անուն այսր
քաղաքի , սոյ նոյնի՝ նշանաց ասեալ , ասա թէ ոչ պորա
էր գնել սրդի և յայտնատրա յանեալ , բայց ոնդ սոյսիսի
ինչ ոչ լինի ։ ՝Ամ թէ նաև ունիք՝ ի նոր մասանանագրոց լա-
սանանացոյ սրպակս գնեն , չի զարմանք , զի ոչ ոչ սանկին և ոչ
սանկն սրուշանի անդիկուն ընձեն սոդսն զրաւմարն և գրար-
ծաց՝ նոր , ի՝ թէ ի՝ նեալ՝ ի գեսարիոյ կուսդանկայոյ՝ գնացեալ
ի՝ դարան , և սոդ կասարեալ . զի սոնուն՝ ոչ ոչ էր Հոգա-
կեալ՝ սրանանեալս , սոյ յորանեալս ։ ՝Ասոյ սոյսս սանին գասա-
սանսն զիրաստակսանի ինչ սոդն սոյն՝ ի նոյն յայտնատրա լու-
սանանացոյ ։ ի՝ թեպ ։ ԺԴ ։ յասելն Հասանասանի , թէ յիրաստակ
է ։ սոյն սարդսի սկսելն՝ ի գեսարիոյ կուսդանկայոյ ։ որպ
,, են սրանելի գործք ॥ ։

Ի՝ ՀԵՐ ՍԼԱՄՆԵՐՈՅ ՆՈՒՐՈՒՆՈՅ՝ ԵՒ ՓԱՍԱՆԷՄՈՅ ։

(1) Ի՝ Հերն ամիսանուն մարկեղիոս ։ փրկ ։ է ։ թէ կասանդ որպէս
մ ոչ նոյն կասանդիանոսն կրկնայ զորդակ առ ինքն ։ ի՝ Հաս-
ասանասոյ զոն միաբանեալ ես նոյ զրաստանիոյ՝ ի՝ գնալ ։
և բանք ամիսանսի ինն սոյս ։ * Կասանդրա (կրկնն) միա-
,, գեռ էր՝ ի կապադովկիս , կալեալ առ ինքն զորդակ ինքեր
,, Հոգասանեալ ։ և բրամ մորդասիրսանքն ընկալեալ զնա՝
,, ոչդ որոշ և յարգոյ եղեալ նոցա , զի Հասասանն կոյսն Ը
,, մեզ՝ ի բարեկամանքն և՝ ի Հասասարանանն ։ ՝Ելն լուեալ
,, էր , թէ յայլ անդամ գասն զորնն արքայն պասոյ սաս-
,, բանք և նեղեալ ինչ և բանիք սարանալոյ՝ ի բաց ել-
,, ել գնա՝ ի բարեկամանքն Հասանանքն , և ՝Ը ելաց միա-
,, բանել ։ ՝Նոյնասամ և նա (զ՝ սրդսն) երդ մանգալ Հասաս-

,, սեաց՝.

,, ուեայ կամեցիար զանձն 'ի կարգաւոր մնամանել՝ քան յեսայեայ
,, 'ի մանրամն Լեռ (կայսերն) · զոր և զոր՝ սուտ Լեռ մեծա-
,, ղեալ հանդերձ նախարարացն՝ զոր ի իւր կին, դարձան. յա-
,, ղարեալ Լեռ ոչ ի՛նքն յանձնեալ զասս առ 'ի զարատա-
,, ցեալն կուսակալ, բազմապատիկ ելոյծասպարտուելոյ
,, կապեալ ի կաստանդեայ · յորոց միջի մեծ էր ոգն էր, զի
,, տանելոյ էր նոցա զանազանիարգս զրաստաւ աբլուկեայ զրե-
,, ազարիան հաշտարարեան՝ վերբերեն հարանացեալն ելեալ
,, խարամ կուսակալ (զիմանանելոյ) ։

Յոկ խորենացին · գ · 21 · գնե՝ Լեռ ղայս ասարս վարդեստա-
նաս կոյսը՝ յետ զրել՝ ասելոց · զի 'ի ելիսմեր Հրամանաս՝ ոչ մեծին
Լեռոյսի զորաւորի 'ի Հոյս · * զարհասրի առ արշակ · և ա-
ռաքեալ ընդ առաջ նոր զմեծն ներսեհ · · · սրոց երթեալ և 'ի
հաշտութեան զրեցին (յոր զկայսրն) շարժեալ մեծարի 'ի նոցն
,, լոյժ · և զզուանանդն խորհրդեալ առնոյ և զառնոյ · և կոյս
,, մի տանան ոչ ամենայնիւ զարդի կոյսեր նին ուրեք արշակայ ։

Յուսանդ. խոր · գ · 15 · այլազգ ինչ պատմի · իբր Լեռ արշակ
հաստ ստանալ իցէ զիրառանձնի՝ · (և մեռեալ 'ի նոցն զարդ), և
սոր առեալ իցէ զսանանիարգս · զի 'ի գաւակ զիրառանձնեալ
ընդ նոս · * առաքեաց ուր արքայն սարշակ ելիկիրն յուռնայ · և
,, ինարքեաց հոգ մեռոյ նին 'ի կայսերական տոհմէն ազգաս ·
,, զի ոնոն էր նոր սիրելի ։ · զորմէ սանիս ասասնել և 'ի յա-
ջորդ ծանոթանալոն ։ Լրս մեռոյ երեց · գլ · Է · ասի · Լեռ
Հաս զբոյր վարեսի կայսեր զիրարիս · սայնակս և յայսմա-
ստարս · Նշեմ · 19 · ասի · Լեռ այն այս ելարիս էմ՝ սրինակս
իսկ զբոյր վարեսի ։

Յոյսարեսի ոչելանալեն բանից Հայերեալ մեր՝ Լեռոյեա և
լաս խորենացոյն նպաք 'ի զատանան · բայց ելի մեծ և սա-
ատանար վկայուելեն տոհմանոսի՝ որ ծանիսկեց ասի լինել · ոնոլեն
Հասեմատելով ընդ զատանելեն խորենացոյն ասել · Լեռ
գասցի լատ իմիր յոսասրս կատանդեայ կայսեր իցն լեալ այս ·
իրր զի՝ 'ի գնալ սրոյն վիլիանոսի Հանդերձ տիրանաս 'ի գա-
ատանդինասպալիս · կոստանդ. կայսր տանեալ իցն զանանիարս ·
ատանել 'ի Հոյս 'ի Հարանանեն սարշակայ արքայարայ · (զոր
ատանիանս միացուցանել միջա ընդ Հոր նոր տիրանալ) · և Լեռ,
բեռ այս սաւանիարս զատանանս իմիր գնայեալ լեալ 'ի
կոստանդինասպալիս զան ատանելեն ոչ գնալ լեալ ։ զի
զնալ ոնոր սրոյն ներսեհի՝ ընդ հոն զարձալ իցն վերարին 'ի
Հոյս · Լ. Մ. զայս ասելիցեալ մեր յոյսանի Հասատանել բարաք
Լեռ սանեցաս մեր զ ի՛ քանից խորենացոյն զնել · Զեզի հոս գաղալ
ասանիերս մեծին սահակայ արքայ ներսեհի · և մեծին մեռ-
բարայ՝ Հաստինարան ներսեհի · արդ այլք տեսեալ նին զանցս

այլոմոյ և պատմիչդ , առուգագոյն անդեկատեալ է ի նմանէ · մեկ ասեալ քուզանդայ ոչ ինչ ապէն · զի զկրկ ՝ ի անարատ · յերուսի՝ խանգարեալ ենոյ միոյն պատուելիք Հայոց , այլև սպրոց ուզեալ՝ մեանք կայսերացն ։

Եկ այլ՝ զբ սոկ քուզանդ՝ և ելլեալ ՝ ի նմին քուզանդայ առեալ , թէ՝ ի փառանձնոյ էրն մնեալ պապ , այլ եթէ ի անկարելի · զի զոսկիներն փառանձեմ ՝ ի մեր թեզրուլեն ուրեկայ և , յառուրս փարեանանսի կայսեր էրն ։ ինչ գնեալ , և յետոյ ուզեն հատ գնս արշակ , եթէ՝ արգարև պատ ՝ ի նմանէ ծնուսէր , ՝ ի մեռանիլ Հօր իւրոյ՝ ինքն պատ թեզրեալոց էր · իւր հնգեսատանասանեալ դիմ պակաս եւ · և ՝ ի նոյն ամն ծնանելոց էր զապրակ և զմաղարշակ , որք զինի ուսաւորոյ թեզրեցին · և , յայտ է թէ՝ ի թեզրելն ոչ ելեալ զի ուրեանոյ և տասնամեայ զի երկոքին էր յառաջեալ ամի թեզրուլեն առին խրիմոյ կանոյ , և պոզրզի ցան ընդ թեզամիս խրեանց , ՝ ։ Եւ այս հաշիւ թեզրեցա և ոչ ընդդեմ երգեալ քուզանդայ , զի ինքն այլ ինչ ասասէ , զոյց ՝ ամ՝ իրոք ներհակն բանենալ պատուս թեզ հայոց՝ զբ աւանդի խրիմոցին և այլք · և ոչ այլ զկարդ ։ Խամանակաց ։

Ի Եզ · մեհան գնելոյ սրբոյն պատանաս քաղաքին՝ զոր ասացեալ պիտի ։

(1) Ի մեհենանն գնելոյ սրբոյդ սրատի բուզանդ · գ · ԺՁ · Հիրիմի Հօրեղբօրորդի էր ասէ ցանկայր կնաք նարին փառանձնոյ · ուրոյ զոր Հայոցն ՝ ի մահ մատնել զգնել · ուստի և զմիլսոյ ամբաստանելոն մատոյց առ արշակ ոգոյ , մինչև կամիր ոտրքայն սրանանել զգնել · Եւ յորժամ գնաց ուրշակ յամենեն նառատոյդի ՝ ի շուշանիան , առաքեաց անտի զկարգանս մանեիանան՝ կոչել առ ինքն զգնել , զի ՝ ի մատոն կամ՝ ասասելոն զամն ասուրոյն · Հաւատացեալ դնելոյ՝ եկ ՝ ի Ծարհ զկնեալոյն Հանդերձ ինու իւրով և ծառայիւք՝ զաչ առ արշակ · Եւ ներ յառուրն ասն մեծ յոյնանու կարապետն կարգեալ ՝ ի ըստասուրն ՝ ի քաղաքանի · ոչ և մեզ ելեալ կին քաղանեալ՝ եպիսկոպոս և մեզ զիրոյ · որոյ մէ առաջեալ անգ ոնն ներեն զնագ եալ , ընդ նմին զաղանակաստանեալ իւր զմանրնի · և ինքն ՝ ի ՝ ընդ եալ՝ ՝ ի Հանապիսան ։

Յորժամ մերձ եղեալ գնել ՝ ի քանանի արքունի՝ յառաջատուն պարտ , Հրամայեաց արշակ ըմբռնել զնա և ապանել , յայնմամ բարձեալ ՝ ի պարսկաստանեաց և առաքեալ ընդառաջ եկեալ նմ՝ ընկենին զնա , ՝ ի երիվարէ · և ՝ ի ձեռս յեռս կապեալ՝ տանին զնա ՝ ի մահ · Յորժամ հասեալ զոյն կին նոր փառան

ձեռ՝, դիմեալ առ մեծն Աստուած՝ որ յայնմ ժամու խոտարկ
զարուրան առ ուսանուն ոգոմիկ։ Եւ ապաչեալ զնա հասանել
յոգնութիւն սոսն իւրում։ Եւ նոքա թագաւոր զպաշտանն՝ եկն ի
խորանն արշակայ։ Գնեալ ուղղակայ՝ ի մէջ բարեխո-
սելոյ դէպ սնոն, նաև զգլուխ իւրով զասելոյն, սոյ թէ հնչեալ
եղեն։ Ասեն հնար դնեմանէ սնոն, և յարդարել զնոսա ի
զնել, և փութեալ խոսիանել զմանն։ Սակ արշակ ասէ
թէ ազգն զգալով՝ զ ապայ բնաւ սիրոյ։

Եւ ի վերսանն խօսել՝ ուղարկի՝ եմուտ ի ներքս դոսհասանն,
և պատմեալ արքայի՝ թէ կատարեալ զհրամանն քոյ։ ասաբ
զգնել ի սնս, և սոսանի զնա, և ելանեցի անդ։ Կայմեալ՝
սկսաւ սրն հնարեալ անմոռանալ զարշակ, և զոգի նոր զարշա-
խունին, անձնս յուսարկին, և մեկնեցաւ անտի։ Եւ ալ և
յաւել բնաւ սեսանել զերեսս արշակայ։ Սակ արշակ զնա-
ցեալ ի գերեզմանն գնելոյ՝ կոծ հառ ի վերն նոր, և հրամայ-
եալ՝ զի անկին կոծեալքն։ զնա։ Եւ յլ կին նոր փառանեմ՝ զն-
չոսի լոյր, զինչ զնանին լացուցանել։ Եւ մինչեւ նա ի
լացն էր, զգեաց առ նա սիրելի պատգամ՝ մի կոծել զն-
չոսի զգնել, այլ ասասել զինքն վերակ նոր։ զի ես ասի վերակ ե-
զեալ պատճառ սպանելոյ ասն քոյ։ Զայն լուեալ փառան-
ձեռոյ՝ լոյրք երբարձ առ ասնին։ և սկսան սրալ ձայնարձ-
կանքն ի վերս կոյնոյն։

Իսրեալ խոնարհ զայս արշակ, գարմացեալ և սարսեալ։ քայց
զոգի և ինքն առ փարեալ էր ի փառանեմ՝, խարեցեալ սպա-
ռանել և գսփրեմ։ և մինչեւ յայս խորհուրդս էր, զգեաց
առ նա սիրելի ոգեալն։ զի սարդ ինչեան զփառանեմ՝։
Ասեալ զի յուսարկեալ՝ ուղարկայ՝ ես վարչապետի բառնալ ըն-
կեանս սիրելոյ։ և էառ ինքն ի գնալեն զփառանեմ։ և
զոգի սիրեալ նա զփառանեմ՝, այնչափ ասելոյս ի նեմանն։
Որպէս ազատեալ զ Դանիել արշակայ՝ առաջեալ և երեք լրկ-
ուն յանեալ ի կայսերական ասանի զայլ կին։ զոր ասեն էր
ոգմանի։ և ասեն ասելոյս։ Ես նոնա (սկզբնեալ ի նախընթաց
ճանաչուն)։ Ասեալ զի նախանձեալ փառանեմ՝ ես սար-
նանել զնա ի ձեռն քաջի միոջ խոսնեալ խմբ ի խորհուրդն
սր։ և ես վերձ քահանային զգեղն գամիանք կաշեցեալ ի
գուսարն տարանալ։

Եւ զի սրն ներքս մեկնեալ էր սլաբ։ և ոչ կարէր սեսա-
նել զերեսս սրքայի և փառանեմ՝, ընդ ասեալ արշակ զայլ
սր ի ասղիներ լանալ ի մէջ սակ անսն։ քայց ելեալ ինքեան հայ-
ոց ոչ սարն յանձն ձեռնադրել։ խակ ելեալ ինքեան սլանեալ
և կրկնեալ ձեռնադրեցին զնա կանոնիկոս։ և նա յետի
դարձեալ ի կատարել զերկրին և փառանեմ։ Զայս և այն-

կածեալ ինն դրամս ։ ասասցեալ ի գիրս թուականագրոյ. զոր չէ մարեալ անքսլի հաստատմանէ ։ ի հաստատեալս մասնաւորապէս խորհեցարանն ։

Ի սասանոր գիտելի է եւ ։ զի փոքրագոյն դրամ ։ ի թուականս հայոց ։ ռե ։ զարմանալի ինչ ։ ի վերայ մարդոյն գտնելոյ ։ զի սիրելեաց և փոքրանոց՝ որ և ինքեանց սասանան ։ ի վասակայ զի խորհեսցայն ։ * Հաստատս յոյսասին (սակ ։ զի ։ ի ։ թ սմին հայոց ։ ռե ։ և յասի տեր ։ ։ ։

Հանդերձ վասանքս ։

Եվ այն տեսեալ զայսմ՝ ասէ · ուրեմն սասանեցէք խորհուրդս զիս արքայի · և զոք քահանայապետ միայնոյ եթէ նոքա, զի ոչ կամիցի խուզարարի անել ի իս · այլ է հաստատեցուս ձեր ընդ յոյսս ։ Լսէ զիսս մարի բ՝ մեղ. (տես զրի բուսանդ տալուց · Գ · 54) ։ Եվ ձեր արդարութեամբ տոնաց համա երդնուլ · բայց եկիցէ նա ,, ասեաց , նոցն ուսեալսանն ոսկի զիս առ առս ձեր ։ Լսէ ասիցին զարարչի Հաստատեալ քանիցս ինքն երդուանս յարեալսին և 'ի ջուր և 'ի հուր , և ասէ · յայսմ հետէ ոչ թողցուս մեզ դիպոյն միայն օտիցք , որ ունիցի զանազան քրիստոնի · և անդ ինն Հրամայեցաց ապրանանել զմարի և զընկերս նոր · և տարեալ մոգաստեղին զեօթնանասուն ոչիս 'ի գուր մի · Իսկ զանազանանն յայս երդուանս արքայի , դիպեալ և պատեալ երկանեի ջանչիցիք , և ելեալ իւրով մատանեաւ՝ եդ 'ի գանձատան խրատն · Լսէ ապա յարքայ Հալածանս մեծ , և Հրամանս եկեալ իսարանք զմոգ երիտասարդս՝ որք եին յիւրում խնդրանսն · և

Դատաստանս ասէ Հաղարք Հոգարաց և բերեալ բիւրաց ։

Լսեալ զսարանեալ յարայնոյ յարքայէն՝ առաքեաց առ նոսա զարքիարդան Հանդերձն Հրամայեալս · և ոչ ինչ եղև ասէ 'ի փոխ ,, ի մեզ զա" այն ահա Խոյանալ ընդի վեռան · բայց զաս յայսմ հետ ,, ան կոց յանարեն քանի , և մի անցանիք ի բան երդմանցն ,, բան զարքայ յոր երդուար ։ Հաստատեալ ընդ այս արքայի՝ Հաստատեաց զբան ուխտին · և վարդան դնաց 'ի գաւառս ինք 'ի ասայս · Լսէր անդ վասակ 'ի գաղն վարդանայ երդար իւրոյ · և իրրև խնդացաւ՝ եհան սնդր , և սկսաւ գրել զարդակ ելեալ մեր , ասելով՝ Եթէ նա իսանեցիս և չարայցէ , և կամի մատանել զքեզ 'ի ձեռս նոր · Լսէր ապա և փաստանեմ միտհաստատ էնալ ոնաս յարդարելարդակ վն ասանատ Ն փարդանայ · Զի՝ ոչ ուներ ի նա · զարդ Հետս նա եղև՝ որ դատ ։

Հանդերձ իրանայ զայր նոր զինեալ առ արքայ ։

Լսեալ զատանեալ վասակորդոյ՝ զոր 'ի ներքուստ զինեալ նոր և 'ի վեր Հանդերձն ոսկեալ , գնայ 'ի վերայ վարդանայ , որ նստեր յիւրում գաւառի 'ի բնչեն երեսանի կոչեցեալ · Լսեալ տեսին զարանն զարանայ զանազան զարանեալ , զինչ երկիրն և ոչ զարարչայն · զի չանեին զինչ կասկած զարանայ , զարդ Հետս եղայլ էր վարդանայ · Լսեալ վարդան 'ի նոմին ժամս ընտանայր զչարարեալ · յոյսս զի Հրամայեալ զարանն վասակայ՝ ,, զինչ եւ նա կայր խնդարհեալ , զի արիցեն զարդ 'ի զի նարա ։ , բարանեցին և ասացին զնա անդին · Լսեալ զի կին նոր յոյն էր , 'ի Հասանել առ նա գաւաժնանն ծնաւ զարդի , և

Կոչեաց զանունն Հայր վարդան ։

Լսեալ զարանեալ զայս բանս զանոյս , և յիսա գրեալ 'ի գլ · 29 ։

[illegible] զամենայն [illegible] Հոյոց · զոմանս
զբանս եմք 'ի գլ· Գ· Գ· Գ·Գ· 457 · զսա իսկ[illegible]այսն , ասա-
ղեանսի Գրիգորեանցի. ձեռս բարձեալ և պատմել զարձակս ա-
տերազմանս 'ի գլ· 20 · գիրս 'ի 49 ·

Եւ յուզիլ ասէ ի 'ի ուստակմանալ մարտի (գլ· 20) 'ի մեջ յա-
ռեալ ի պարսից զարշակ և ոչ 'ի մի կողմն լիներ ձեռնասու , զել-
ապատեր , զի բոլոր կողեալն գինքն բանանեմի իսրեանց • բայց
իբրև ոչ կողեցին զինքն , շուրջանց հրեշտակս առաքեալ առ նոս'
ուղարկեր զոնեալ ինքեան • Ընդ այս սէրվանացեալ արքակոյ
հրամայեաց վասակայ պատրաստել զբան , և նա զոսմարեալ
* լորեալ հայիրդ հալոր զբան կրան վասակայ , զի ընտիրք և
պատերազմեալք էին 'ի զորսնքն արաշեանից 'ահեստա-
կան , կամենն , հիզակասարք , սաւերաւորք , ազի զնասարք' ան-
վնեալք , կարմիրք , մարդեալք , ասիրաւորք , որք ոչ զի-
սեին զերկիր զոնոյ բանալոյ յուրանց յախոյեանց , Հաճակ
հեծելազորքն , գրահաւորք , պատուանգինք , սուրասարու-
սարք , գրոշասարք , և կրակ նշանասարք' բազմութեամբ ի-
ղարքն ։

Եւ զբան զիմեալ արշակ յՕն աղեղեալ՝ զապանդ անգ զրանցն
շաղկոյ , բայց զբան հայոց ի կամեցեալ մեալ գալասեան լուս-
հոյ՝ դիմեցին 'ի վերայ բանակին բանալոյ , և կռուարեցին զոմ-
* ոյեալ ։ զի ոչ ապրեցուցանին 'ի նոցն և ոչ զմի ։ և ա-
ռին զուսար նոցն , զոր * ոչ գոյր լասի կրթիմ ։ Դարձեալ եկեալ
անդ շարուն , ուեռեալ զնդեալն՝ կարմեալս , և գաղեալ զարա-
շակ և զվասակ , և հարցաներ զիշնանս իսր , լեռ զինչ պարս-
գեան զարան իսկ սալ՝ ոչ փոխարէն արարիսի յարձեալեն , զար
մեր չկարեալ առեալ առանցն ։ Դա 'ի պինեալ նոց , նեռ զանձ
բեմ ։ ի զա , տար նոց զրաստ ինչ կուտիս , ասէ զարաշ • զոչ
չի ինչ • ապէ ասա զիսի մեծ , ելեալ ասց զարշակայ զգաւառ իմ ,
և զբարիս զնս բարեիսամ անքաւոնեալ • և ասաց նմ և ա-
ղանս յերկրի իսամ զի ելեալ և հաձոյ եղեր նոս , եկեալ զնա-
հեացի անդ ։ և 'ի Ամրի և ա մնալ և 'ի սիսրան զիրեցիս զնոս
զարշամանեանս , իսկ վասակայ ասց ասի և արձակեմ , ։ Դա
'ի հանգիր ընդ այս զարաւարացն պարսից՝ շարաշ հրաբերեալ
զարշակ գալ զրոնք ի իսր յարարեալան , և անարի 'ի սիսրան ,
զի անդ փեսարացասցէ զնա-ինքեան , իսկ զբոնք հայոց ոչ կա-
մեցին , զի ցանկացին դառնալ փոսքոյ՝ ի իսրեանց խրաքան-
չիսր 'ի տանն իսր ։

Աշեալ զայս անդրանիկ անեալն արշակայ՝ ընդարձեցաս , գաս-
ցէ 'ի խնամանալ արշակայ ընդ շարշոյ՝ ոմանալոյն գասոր
իսր փառանանեմ , զոր մնասցեալ առ իրեանս հայոյ՝ և յու-
սեալ առ 'հասակ՝ ի ոնցա կարգաւորելն • և հաստանեալոյ զնա

արիանոսք լինիցեն մեզ՝ ի մեջ արշակայ և շապհոյ, և մի լիցի զարշակ գնալ ընդ շապհայ։ Այս իբրեւ հաճեցան գնոցա, մատեան և առ մեծ իշխան ոմն դրդիոց, և ետ նմա թագաւորեալ ինչ, և ազատեաց գնոսա գնալ առ արշակ, և ասել ցնոսա, թէ զգոյշ լերուք անձին քում, զի շապհոյ խաբել կամիցի և սպանանել։ Օ այս միայն ասա գոնեա՝ և ես չցասցից զասածս քոյ։ Եւ իբրեւ գնացեալ իշխանն առ արշակ, և ասաց նմա՝ թող զանիցն անդրանիկս, զարմացուցեալ զնոսա՝ կամեցայ զմեծամեծս իսր գնամ, և յայսմ դարձ նոցա զոր լուա՝ ի պարսկի իշխանէն։ Եւ զի՝ զոր առեալ էին հաշտութեամբ՝ ընել դրդիոց։ Ընդունելեալ, ասասն՝ ի մի բերան ասել։ * Մեք զայդ գող բնաւք, զգեղ ընչեցուք ասել։ Այլ իրաւ այդ հաստատ էս։ Յայնժամ արշակ բազմ պարգևս ասմեալ իշխանին զարմանս՝ ի յայսմանէ ոչ ելանել զիրն։ Գիտասցեաց նմա զօրսայ խարդ պատրաստել՝ ի փախստական։ Եւ յարուցեալ ասիցն՝ ի գիշերի՝ հեծան՝ ի ձիս և փախուցան, թողեալ անդ զամ կաղ և զիորասի խարիսնոյ և զբազմոնս և զպատմածս և զնամ ինչ։ Եւ ոչ՝ որ խնդրեաս՝ ի քանանկն պարսից զփախստականն։

Իրրև տեսաւ եղէ, եկին առ շապհոյ իշխանք պարսից առ՝ ի յարգանսն՝ ի սանդարամետն, ընդ որս և թագեալ այնպէս զարշակ՝ զոր եկեալ էին ընդ նմա։ Պատեալ յարգանդ՝ զի և արշակ եկեալ, սեղ ուտիր էր։ Թայց յարգամ հանեալ՝ ի նմանէ գնալ՝ ի քանանկն հայոց և հարցանել զոչ ինչ ասելոյ։ Եկեալ պարսից և տեսեալ զալեր քանանկն դասարդ, զարմացան։ Եւ եկեալ պատմեցին շապհոյ։

Օ՛ոչն ասեալ շապհոյ՝ ինչն էր զարմացար, և ասէ։ զի՞ ասարիք, զի այն փախստատ՝ ի նենգաւոր պարսից եղեալ է։ Ես վաղվաղագոյն յղեալ զմեր արարակայ գեսարանս՝ և հրամայեալ զայսոսիկ՝ թէ քանի չանգիմ ինչ խնդի՝ ի սրտի մեր քս։ Մի հաստատ բանարկուք ոչոյ։ Թայց արշակ ոչ տեսաց՝ սի՛ զ։ և։ գնաց առ նոս։ և ասաց զայս զարս։ Մեծի պատրաստի՝ ի մեջ պարսկայ և շապհոյ ասելի զանս զամս երեսուն։ (գտաց ասելոյ զոմիսս։ խմենայ կասպանդ։) Այլ շապհոյ ոչ ասաց (սոյն գրքի՝ գլ։ ՀԲ։) զոմն ոչ՝ թէ սղաքեր և ազատեր զարշակ հաստատել՝ զՀայաստանեայսն՝ ի մեջ, և լինել ինքեան օգնական ընդդէմ յանցաց ուրեք արշակ ոչ զնոսս, և ոչ իսկ ոչինչ ասարար։ Այլ՝ որպէս իրրև ճշգեալ հայտնեցին՝ ի մեջ պարսկայ և յանցաց, գրեաց կայսրն առ շապհոյ, թէ՝ տամ քեզ զմարդիս։ և ասիցես՝ զնոսա զչեռնա իմ՝ յՀայոց գալոյ։ և չանսիմ ինչ ընդ հայս։ Յայնժամ ժողովեալ շապհոյ զօր բազմ՝ գոյր՝ ի վրայ արշակայ՝ զոր լսեալ ասահանայուհիցն արշակայ։ որք նստէին յՀայս ասորապատանի՝ ի գունակ (յ՝ ի դա՛ ի՛ ի՛) ուրբ պարսին նեղ։

Լոյս արշալոյսի հրամանակաց վասակայ զօրս գումարել իշխիմ պատ-
սից. և 'ի Ժողովել նոքա զզօրս գասան. 'ի Հայս վանեցուն բնակ-
ք մեց Հարիւր հազար հեծելոցդ կուս փառաւոր նեղսիս-
ուրք. Տաճիկ միասիրտք՝ միաբանք և միտիրք. 'Լիմեալ ա-
ռաքս վասակայ 'ի վերայ զարանն արտաքոյ՝ եհար և տատապեաց զա-
մենեսին. և մեծին շապուհ արքայ կրկին միտն հոգալոցն
գանան 'ի կոտորածն.

Զ Եղեսեան ժողովեաց շապուհ զզօրս անթիւ. և անհրատոյ (սեպ
գիր. 'Տ Գ. 22.) իբրև զառատ աստ ոմն ծովու, և փերք չկան-
և յերիս բաժանեալ զայնս՝ զառաջին գունդն ինքն էառ.
զերկրորդն նա սպարապետաց. և զերիցն հազարապետաց. և
խաղայ 'ի երիս ասկեանս յԾն Հայոց. Զայն լսեալ արքա-
կան՝ և նա ժողովեաց սնհրամանք և անթիւ զօրս. և յերիս բա-
ժանեալ զնոսա՝ զմի գունդն էառ 'ի մեռա փառակայ. զերկրորդն
'ի մեռա բազոսի հրամանատարն. որ ի Խիկար քաղաքէ էր. բայց 'ի
պատերազմանն քաջ. և զերիցն ինքն էառ. Լսեալ 'ի խոսրով
ազգս ի երիս առաջս յայլեալս առեալս. փոյթ դիմեաց 'ի վերայ
հազարապետաց. որ առաջակէս զերկրորդս մեռանեալս. և
հարեալս և յաղթեալս զնոսա զրաս ոչ. և զՀայոսն ամենեսեան կոտ-
րեալս զամենեսն. Այնոքիկ ոչաւ և բարս 'ի նմին առաւ ընդ զրաս
անդ ի մեռանեալս. զոր բանակեալ էին 'ի վերայ մեռանեալս առա-
ջակայ. պատուհել զարս բազուսի և 'ի գունդս փլաց. և սո-
սեալս զիրեղ մի զարշարանաց՝ հանեալս. ի մեջ զարդուն՝ 'ի վերայ
նորա նստեալ. և՝ յերկնչելն. և հանեալ 'ի միջոցն նոսա 'ի ներքոյ
ոտս. և նստեալ. և միոյն մեռանալ ոմեսաւ 'ի վերայ զարդուն և Հրամ-
ինաց զնոսա. Լսեալ և արքայն 'ի նմին առաջ. 'ի գունդ նիզակ-
ք 'ի գաղտնի քարանալ 'ի ոտիցն ոմանս առանցեալ. և 'ի վերայ սա-
կեալ՝ զոսոր ելանն զնոսա՝ զայլ միոյն զարդուն զերծուս միոյն.
Լսեալ զսոսա պատանեալս միմանց ելելոյն զունդն Հայոց՝ ոչ թաս-
լանելն. և դիմեալ 'ի կողմանս դարձեալ՝ յաստուն առնելոյն ըն-
գաղտնի ոչոյն.

Զ Նոսա ոչ ասելի պատանի քաջանալ 'ի գլ. 23. և 24. թիւ մի ոմն
'ի նախարարացն Հայոց մեր ամենն արիւնեալ ապատամբեալ
քաջալեալ՝ ելքս առ շապուհ. և ուրացեալ զՀաւատն՝ եկն
զարաքար շապհայ. և Հրամանաւ Եղեսեաց ժողովեալ զզօրս ասելի
զան զոր յաստուն դիմեաց յԾն Հայոց. մեռցեն ոչաւ 'ի
կողմանս անգեղ տան էր. և ոչ ելեալ զանդ տեղիս. և կոտ-
րեաց զանդն. և զարք ոչ քանդեալ-սաեալեալն զմինս վերայն
Լսեալ 'ի վերայ նոյ վասակ առան Հայոց. ոչ ելեալ. և ոչ ա-
ռաքաքեալ զկերեալն զանհրամանս ոչիս. և անկան 'ի փոխուստ.
և իբրև եհան առ նոս վասակ 'ի կողմանս ասորոյ ոչ. Ոչ
ի գալեալ զկերեալն փախեան 'ի ասորս. և վասակ առեալ զզ-

գնելոյն՝ սրանակնոց ի սեղան իւրեանց. և ինքն գնդերեալ
անդ. ուր եկեալ է արքայն՝ պահելոյ զկողմանսն զոյնսակ։
|Ոչ զայլ պատերազմ՝ որոց ոչ ունայր. և օր սահմանն, առաջ.
նորդ սա եղեալ իւրեանց զմերուսեան՝ գնացին անդրէն ի Հայս
ի այլեալ Ճոնասարն Ը ուղեցիս, Ը ծոցս, և Ը գաւառն
ոնոնաց և Ը ոյլ. և յուսարի ասին զնա. և հրամիր տարին
գրեալ՝ անդէս. և քանդեցին զրկեր ամենայն. և հարին ի սուր
պարտ անձինս. և ի գերուն վարեցին զանհամար մանկունս.
և առերեցին զանդրանակերս. տուին և զանի, և յարիշաւակ
ցին անան զոսկերս թագաց հպատ. բայց չկարացին քանալ
զգերեզմանն սանասարեայ արքային * վասն անհնարելի ոկայա
պրն հաստատեան Ճարտարապետն արարածոցն ||. և անուն
նիկոլ գեղեցին ի վերս արքայ.

Հասին գունդքանը առ ուրուսկ, և սանն. զոր սուտոյ սպասեալ
թշնամեաց. իսկ թշնամիքն զմիմեանսն անկեալ՝ քանդեցին
զնա. Օ ոչի հարան ուրուսկ և զոյսիարն վասակ. և Հանդիս
արարեալ զորոց իւրեանց՝ զանին մանանն հաղարապետ ընտիր
պատերազմիչ. Ի՝ սեալ զնոր վասակայ՝ խուզոց ի վերս պարսից.
խսկ ուրուսկ ՇՄոց յամենայն աեղոջ յերկրին մարաց. Հասեալ
զորացն Հայոց ուստ յարարատ՝ գտին սնդ բանակեալ զգօրս
պարսից. սնկան ի վերն նոց և կատարեցին զանանն. սակն զնա
ոսարն և զսակերս թշնամեաց. միայն շատագոհ և մեծաժան ապ.
բեցան.

Յետ այսորիկ սկսանէ պատմել զանազան զրոյցս պատերազ.
մանցն. Ի՝ զոն հոյր (տես ի գլ. 25.) ազատ եմի ի հոնաց և
յաղանաց. և դիմեալ յասորուստանն՝ կատարեցին անդ զնոսա
զօրս պարսից, որք գային ի Հայս. և քանդեցին զբարդ նոն
ասորաստանեան, և փարեցին ի գերուն * քան զասասելս բաղ.
մեալ թ ||. և զայլսն ընդ սար հնանին. |Ոչ ասա զօրավարն
զարանց ոչ ունայր հարիւր հազարաց. ի Հայս. և ոչ ոչակ կա.
տարեալ ոչն ասա հասարակ. սոյ գրի ի գլ. 16. |Ոչ ասա սոն.
գիկոն զարանար նոյնչափ զարդ՝ քառասուն բիւրաց. և վա.
սակ երկասուսան բիւրաց եհար զանանն. սոյ գրի ի գլ. 17.
|Ոչ ասա բարձոյ հաղարապետս. և վասակ մեասուսն հաղա.
ր սասանեան ասանեանց ասին. սոյ գրի ի գլ. 28. |Ոչ ասա գնանոնգ
վանանական՝ ինոնոն բիւրաց. և վասակ եհար զանանն. սոյ
գրի ի գլ. 29. |Ոչ ասա փարեցի՝ ընդ հարիւր բիւրաց. և
վասակ քառասուն հազարաց կատարեալ զանանն. զոր գրի
ի գլ. 30. |Ոչ ասա գանանոգ հազարաց ինն հարիւր հազարաց
առաջնորդեալ մերս ժանոյ. և վասակ կալաց զանանն և
սպառեալ, սնանի զարարեալ. * բայց մեկոն ինչ զարարածն մե.
ր. բազմաց մեռանի Հազարաց փախչեր անկաներ յերկրին պար.

սից ։ որպէս գրեալ է գլ. 31 ։ Իսկ ասա նոցա Լեփովն զսրտիս հա-
ղիւր զերեսս նիւանասրտիս՝ Հանդերձ մի բարեմանաւ ։ և վա-
սակ եհան առաստաս հաղարաւ ։ Հայր զարուն ։ և զիմացեալսն
սրտար Հայածեալսն Հանդերձ մի բարեմանաւ։ ոմ գրեալ է գլ. 32։
Իսկ ասա սարեն սարեն սարեալ զնոսա և անեղեալ փոսս ։
և վասակ երեսամբ Հաղարաւ կուսանաց զեն բաց է մի բարեմա-
նաց ։ որպէս գրեալ է գլ. 33 ։ Իսկ ասա սարեալսն վասակայն
զ անեղեալ բաղմութեանն և անեղեալ զոսա ։ և վասակ Հայր զամ-
ենեսեանս ։ * և զլի է ի նոցանէն ոչ սարեալսն ։ բայց միայն
զմանչեր չարաչարեն մերոյսն ։ ոմ գրեալ է գլ. 34 ։ Իսկ
ասա զեկ նախիրապետն զանգոյ անեղեալ չէ իսր * զամենա-
սակ բազմամբ զարաց ծանր. բազմանեալ ։ և վասակ
զեկս նոր կուսանաց ։ և զեկեսն Հայածեալսն սրտար ։ զնա սրա
զեկս նոր կուսանաց և մի բարեմանաց ։ ոմ գրեալ է գլ. 35 ։ Իսկ ասա սարեն
սարեալսն՝ զանեղեալսն բերան ։ զեռեաց վասակ ի մէջ նոցա սուտ
Հաղարաւ ։ և Հեռանան նեղեալ կուսանաց զնոսա ։ և զարեալսն
կալեալ էած սա արշակ ։ և քարակոխեալ արարին զնա ։
* բայց միայն սարեալսն զարեալսն զանեղեալ ։ ոմ գրեալ է գլ. 36 ։
Իսկ ասա հրեշտակ արշակայնի զեռեաս բերան ։ և վասակ
Հայածեալսն ասաբ զեն ։ ոմ գրեալ է գլ. 37 ։ Իսկ ասա սարե-
նասաբն սանդրա չարեալ բերան ։ և արշակ Հանդերձ
վասակաբ ։ և այրոջ՝ սարեալսն եհար զեն ։ և զիմացեալսն
սրտար փոխասակեն ։ ոմ գրեալ է գլ. 38 ։ Իսկ ասա բանեկան
քարասան զերեսս բարեպատակեն ։ և վասակ եհար զամենին ։
և մնեալ՝ ի ոմանցն՝ զլեռաց զարաբանս ազբանն սրսանց ։
և զարեալսն զեն նեռանեալ ։ * բայց միայն փախչեալ մի-
բարեմանն ։ որպէս գրեալ է գլ. 39 ։ Իսկ ասա վասակայն զարա-
սեալ ամենեսեանս բերան ։ և վասակ կուսանեաց զեն ։ * բայց
միայն սարեալ սակաստ զարեալսն մերոյսն ։ որպէս
գրեալ է գլ. 40 ։ Իսկ ասա մնեալն եղեսեան և զեռեալ բերան ։ և
վասակ զանեն կուսանեաց ։ այլ մի բարեմանն զեղեսան ։ ոմ գրեալ
է գլ. 41 ։ Իսկ ասա մնալեալ կամ մարանեանն զարեսեան բե-
բան ։ և կորեան բարեալ զեն Հանդերձ ։ * բայց միայն փախչեալ մի-
բարեմանն ։ ոմ գրեալ է գլ. 42 ։ Իսկ ասա զեռեալսն զեռեալսն բե-
նեսեան բերան ։ և վասակ զեն ասաբ եհան ասա Հասարակ զամենին ։
* բայց միայն մեղաբրեալ սարեալ զարեալսն մերոյսն ։
ոմ գրեալ է գլ. 43 ։ Իսկ ասա սակաստն չարեալ Հարեալ Հաղաս-
բան ։ գնաց ի մի ոմն արշակ ։ այլ նոյնարանեալ Հայաց զեն զանեալսն
նոմա մանանել ի պատերազմ ։ եկ զանասակ Հանդերձ նոսանաբ-
բաբ ընդ էամ պատոյ ։ և մնալեաց զեն սրամ ։ * բայց միայն
սարեալսն մի բարեմանն արեամանի փախաբ ցեղ ։ ոմ գրեալ է գլ.
45 ։ Իսկ ասա շարասան սակաստասան հեռ. Հարեալ բերան ։

և վասակ կատարեաց զնոսա։ * բայց միայն ապրեր մերոյժանն
,, փախուցեալ։ ՝Ի գլ. 46։ Եւ ելին ասան մեղայոց հան-
դերձեալսկիզբ մեր և ասան թիւրա։ և վասակ հալածեաց զնոսա։
և եհասու զանձին * ուրուրեաց։ բայց միայն մերոյժանն
,, ի սաձիկ ձի նստեալ փախչեր։ ՝Ի գլ. 47։ Եւ
ասան հաւաքեալ ամենայն շարժեալ ի մեծասան թիւրա։ և վասակ
ասան հալածեաց զարքունականսն ելեալ, և ի գիւղին ոմանք ի
վերնոյ զանձին կոտրեաց։ * բայց միայն մերոյժանն ասան-
,, քոյլ գնդին զիրեալ փախչեր։ ՝Ի գլ. 48։ Եւ ապա
մի ինքն քաջասուն ի միասն։ և վասակ առեալ զոյժեալ ծանեալ
զանձին։ * բայց մերոյժանն և այն ոմանք փախչեր։ ՝Ի
գլուխ ՝Ի գլ. 49։

Եւ զինի ոչոր ոմն մասանեալ քան զանդոյ ՝Ի պատանեալ զաս-
պիսիս, ապա յառեալ ՝Ի գլ. 50։ Մեք երեսուն և չորս ամ զարքա-
տանեալ հայոց ՝Ի զարքունիս՝ ձանձրացան։ և չոյժ նախապարգ
Թողեալ զիմեր խրոնոց զարշան՝ գնացին առ շարաւ։ և թշնամ
ևս գնացին առ կարգուն յանոցա։ Այնմանեւ զահան նոցայր վասա-
կայ հրամարեալ՝ ի մերոյժանոց՝ որ ելն ընդ արդի խոր, գնաց ՝Ի
պարս։ և արքայեալ զհատատ եհատ զբայր շարժեալ զարիեալ
դասիս։ և գրգռեաց զնա առասել ևս ՝Ի չարս, որչափոյ և վա-
սակայ։ Եւ ոչ զ՝ոխարարն և մեծամեծք՝ որ մնացեալ էին,
գիմեցին ասս մեծն ներսես։ ՝Ի գլ. 51։ և ասեն ցնա։
մեր սչ ես կարեմք ծառայել արշակայ և օգնել նմա ՝Ի պա-
տերազմանս։ զի լքան անձինք մեր։ * զի ոչ մի ամենի զհան-
,, գիստեալ ՝Ի պատերազմի։ և հաւանակ սրսել ես առանչոյ և
,, ՝Ի պարս։ և ՝Ի սեպս նեղակոյց զքրիստոնս նրեսոց մերոց
,, ՝Ի ՝Ի՝ՀՕՐԵՅՍԱՔ։ լաս ևս ես մեզ ասեն ծնեալ արքային պարսից՝
քան ամենս։ Եւ սքեն ներսես խրատեալ զնոսա կոչ ՝Ի հնազանդութ-
արշակայ։ բայց նոքա այնչ սիրասցին նոցա, այլ՝ ոչ ինչեալ գնա-
ցին յերբաքանչիւր տեղս։

՝Ի՝ ԿԷ՝ ՈՒԵՐՄԱՆ ՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԱՅ։

(՝Ի՝) այսմանակ ամենեքին այլազարաղ ՝Ի գլ. քառասուն։ Բ։ 3։ [՝Ի՝
և 24։ յորմէ և մեսրոպ եղեալ։ ՝Ի գլ. Բ։ և կիրակոս, և այլք (1)
սոնանք։ քանզի հաճանքի՝ թէ զայն քաղաք ՝Ի՝ՇՄԻՄ ազարարեալ
ներսիսի զնոսա արշակ։ և ՝Ի՝ՇՄԻ սքեն ներսես ՝Ի ի արդին խրատ
խմայեալ զկրոն ՝Ի խապայ փ՝խանարդեն ի ոմն՝ գնաց առ Թա-
գաւորն։ և յորդորեաց և սպասնուցեալ խրատեաց զնա քան-
նոյ ՝Ի ՝Ի՝ՇՄԻ զնեռակերսն։ և ցասեալ զարքայորդ ընդ ոկիկս
նոքա։ * ասեն Թ՝ագրն ծաղր առներ ասէ զբանն ՝Ի՝ՇՄԻ՝ և
,, մեկնայր մեր սասցերոյ։ ՝Ի՝նդ որ զարքայորդ՝ սքեն՝ ասեն՝

զարշանան. Եւ զկնի երից ամսոցն սնանիս՝ ի բնակիչս նոցա
սիրոտ հաղորդեցեալ. * զոր լուսակիր ինքն կոչեն. իսկ կեցոյց
ժողովս սնանմանն ։ Եւ հարեալ յոմանէ անտի մարդ. և սնա-
սան. Եւ ի միոյսի երից տարուց մեռանն ասելի քան զքսան
հազար. և տունք քանդեալ կործանեցան. Զայն տեսեալ
որշակոյ գնաց առ ոգն ներսիս, և ասացաց զնա ոչ ոչնչել
զի խոր. քանզի երկիրս ՝ի ՝ի կեց գայի և ինքն պատուհասեսցի.
Լոյս ՝ի ՝ի իրաւունսայ զնա ՝ի ՝ի ՝ի

զ սահմանեալ, և Թեոդոսի ասեալ՝ ունի մեծագոյնք, մինչև
զ հուսան ուսուցեալն ի ժողովի և ժողովիցն. ՌԾ. հոգեւ-
զ կոպանք ॥ ։ Ոչոյ յայս քան սակրատայ ի բնագիրս յա-
նաց ոչ յիշի ներսես. ուստի յայսոսկ Թէ յայլոց մուծեալ է այն,
ոմն և այլ թղթի մեջ։

Իսկ Թէ ընդդէմ սեռն ասայ մեծի սեղ. Հայոցսեռի ոչ ի ք-
Թերցեալ լինի ի կարգս հարց ժողովոյն ի սատապարեն,
ասել է, Թէ զուցէ այլազգեալ իցն սեռն որ ի սատանայն ի
կարգս սեռնունց, մինչև ոչ արարել, Թէ ոչ իցէ։ Զատեսոր
զայս միմիայն և Հարեւանցեալ զիրատակել ապրեալ է։ Իբրև զի ի
յետին գիրս գրեալ Հայոց ասի, Թէ ժողովն կոստանդինուպոլ-
սոյ լեալ իցէ նուազ Հրամանաւ արքայի Թէոդոս Հայոց. և նա
սուրբքեալ իցէ զրան ներսես ի ժողովն. քանզի չեղև այսպիսի
ոմն յայտ է ի պատմութեան։

Ի ՀԷ. Մարտնէ արքայ ի յեռա զրգիր, և արարեալ ի բիւրոն
սիրոյ, և Տանդ ՆՂ։

Զուրգիր յեռ պատմչին զրեալ պատերազմունս արքայիս ընդ
Հայոց, և յետ գրելոյ՝ Թէ նախարարք առ Հաւասակ Թագաւոր
լուս։ ոմն յիշեալք ի Ծանօթ. Կ. (1). ապա սկսանի պատ-
մել. զոր. Գ. Հլ. 52. մինչև ի 54. Թէ ոմն անկաւ սրտակ ի
ձեռս աշուհոյ, և զինչ պատահեաց նմա։

Զոր ժամ եռեսուն տարի շրջեցեալ, զի նախարարքն Հայոց Թագաւո-
ր գեցան յարքայէն, յոգեաց Հրամարտակ, առ արքայ. Հանդերձ
պատարագաւ, և ինչեաց զնա սիրով առ ի Հաւատաւոր ընդ-
ունելութեան ի միջի։ Իսկ արքայ Թագաւոր և կամէր տակա-
ւին պատերազմել, քանզի զի զրեալ Հայոց ոչ կամէին, դիպն ա-
ռաքեալ. ապա (ասի գրեալ ի Էլ. 53.) ինդրեաց զիրդ ասեն ի
նազիրն. և նա ի պարանոց գինեն եռ երդուն մեծ։ Զոր ար-
քայ ոչ Հաւատաց ոչինչ։ Չի սակայն տեսեալ Հայոց զեռակաս
ի բրմանն շարեալ՝ ուրեմն զարքայ փուտեալ գնաց առ նա.
և արքայ բանդարկեալ ի ներսն՝ ակամայ կամաւք. և գնաց
Հանդերձ զնազակաւ։ Իբրև Հասին ի դարան, կալան զնոսա
սպասաւորք շարայի. և զարձեցին ի բանտին զարդ։ Կրեցեալ
ապա շարայի առաքի ի զարդակ Թբրև զնաւոյ, և յանդի-
մանեալս զնա։ և նա խոնարհեալ առաքի շարայի՝ խոստովա-
նեալ յանցանս զանձն առ նա. և մեղադրեալ։ և տարան
զնա դրեալ ի բանտակ զարդ։

Հրամանն ետ յանՀետ շարայի, (ասի գրեալ ի Էլ. 54.) Է. կո-
ղեցին զդրիլ և զմնալ։ և պատուեալ նոցա՝ զոր ինչ անցք ա-
նցեալ էին ի սկզբանէ հետէ ի միջի իւր և ի մէջ արքայի։

պատուեալ եմ ոգոյս, թէ՝ երբեմն նա ինձ 'ի նեռն ելիցուն
յաւելուածոյն իւր. և իմն երկրպագեալ հոգոյն ցանցի երից սիր-
թոնն, և նուազագոյն դիս, թէ՝ մեք ոչ սրուեցիք առնալ սմա
դերբուանն. իսկ եթէ նոյն ստեալ, զոյն աւելուածոյն ոչ գնա
առ սոսա ձեզ, և ոչ ևս պիտի լցուս քան զոր. Լաւ ես եթէ գի-
տիցէ, թէ յայսմ հնարս մեզ նոյն, զիարտ սիրոյն, իսպառ դուիք
ուրանակիցս ինչս. դուք զինչ խորհիք 'ի վերայ այսր։

Պիտի եասուն ոգոյն, և ասէ. Լիցի ամ զայսոր, և վաղինն
ասասցուք քեզ զայր դարան է առնել. Լ՝ այս իրաւամբ ունիս ժա-
ղովեալ ինձ ոտ շարաւն հարցին. զինչ ասէն իրսոն այսմ ընդ-
քեզ ալիսան, և զիարդ հրամայի զանձն. Լ՝ սի ասիցուս. խսան
իրանպհանիցէ, և հրամանի զանձն իբրև զնոյն սանչ. Լ՝ սրբ-
հուրդ եասուն նմ մեզ, և ասէն. ամբ բերել 'ի սանձնասցն
հոյսոց երկու բեռնեալ հոգոյ, և կանգներ միջոցս (զոր կոչիցեմ
մի ջուր). և հրամայեսցուք, զի սիրեսցեն զնոյն զայն 'ի կեսս
յաւուրսի զրուանն քոյ. և զկարն ցանեսցեն 'ի միջոցս նոցն. և դաս
առեալ զարդարակ ընդ քեզ ասացցես 'ի վերանն. և զրկեսցիս ընդ-
նեան նոսա 'ի վերն հոգոյ պարսից, և ասասցես 'ի վերն հոգոյ երկրին
հայոց. ես տեսս, թէ զինչ խասի. և իմասցիս զնոսա. զոր ասեսցես
նոսա. իսրարի. զի զոր ինչ խասացի սոսա 'ի վերն հոգոյն հայոց,
զայն ասեսցես 'ի սրտի, և զայն արասցէ՝ յարժամ հոգոյն յերբ-
կիր հոգոյս։ . . . . . .

Զայնժամ միոգիսպակի ասաքիաւ շուսհայ զեռասցս իւր 'ի
հայս՝ ետ բերել զհոգն և զարդն. և ասաբ ՅԲ. զանի մոգասցն.
Լ՝ յաւուր միում ետ ուծել սա ինքն զարդակ. և զձեռսանէ
առեալ նոր սիրաս զրել և ՊԵՏՐ 'ի վրանին. և յարժամ եմն 'ի
վերն հոգոյն պարսից, ասէ շարաւն. զարդակ. ընդ ելեալ իսի թագ-
ուոր սրդակ. և ասաց զարդն սիրելի. զքեզ. կարեցուլ սաս. քեզ
զդասաբ իսի 'ի վասանն. և. զոս սրհշարանդիցեր զիս. և այս
երկուսն ոսի 'ի զն սրդրվեցար ընդ խս. Լ՝ սկ արդակ. մեզայ
քեզ և. լուցեցայ. ես. զարդաբ. վասանցի զձեշանարս քս, և. ասէ.
ունի առնալ. զարդաբ. 'ի քեզ. բայց ասասցիս իսի՝ ՆԵՆՕՆԻՆ
զիս, և սրիցին խսնի զքեզն 'ի սիրս. իսի՝ ՝ զայ. և յայսմ ունիցի
փոխուցեսցեալ սա. 'ի բեն՝ զարդն զասանն զարդարդի ընդ քեզ. և սա-
զայն նոյնսանն զարդարդայ քեզ, սա եսամ զիս. զարդարդայ քեզ
և սաւանիկ կամ ես 'ի ձեռս քս. զարդ ընդ իսի՝ տա և հանիս.
և եթէ կարիս իցեն քեզ, սպան զիս. զի ես ծառայ քս եմ, և

ընդ զաւարդ ասասցի քս։

Իսկ շարաւն ՊԵՏՐՈՍ զարդն ընդ զարդակսն՝ եամ զիս 'ի վերն հո-
գոյ հայասանանս. և ընդ կամսն ազգակայ յայն հոգ՝ սկսաս
իրանն խասասդիս. և ասէ զշարաւն. 'ի ամոյ կաց զիսեն ծա-
ռայ զարդարդի, զի սնանիցուս տիրոջայ 'ի վերն սեալանց

քաց · ոչ լեռ ոչ թողից քնչ և ոչ զատակի քուամ դրկեմ նախ-
նեաց իմոց և ղկեմ մեռնի. ապուսանաց ապքոյն · ոչ ոք ծնեալ
եկեք պորեմ և ապանցո , և այժմ կուլեալ ունիք զարձ մեր ·
ոչ եռ դարձոցից զանկիս մեր առ մեզ ·

Ասեցին դիմեն առնեալ նմա՝ շապուհ՝ ակաա շրջել ընդ նոսա վերա-
ստին , և եկաց 'ի հող պարսից · ունիս ունք արշուկ յասս շուտ-
հոյ , և աշխարհն զատացեալն · և խոնարհեալ խնդրեր զթա-
գորեն · Ցարաւ գնոս շապուհ դարձեալ 'ի հոգ հայոց · և նա
սկսաս քան զատարիին ամ՝քարուսանունս քարչուսիլ · Լոյս յար-
ժամ վերանպատ ելոց 'ի վեր հոգոյ ոպարից , վերանպատ խո-
նարհեցաս պլուկ · Լայն ոպաս շապուհ ընդ ոպշակ յայգոնն
վենն գերեկոյ ·

Դրդոն ժամ եկն ընդ քնաց , հրամայեաց սպարապետ ոեզան պատ-
ռոսուել · և յարժամ բացեցան ի շարհոյ և այլ թիւքք ապ-
գոց՝ ոչք կոյին առ նմա , ոչ նասաս գրչակ առլնեմեր շարշ-
հոյ՝ սեղ, բան աչն եր տանջանն, այլ 'ի խոնարհ քան զայլս , ոբ
եր ոգոնեալ հոգ հայոստանս · Ընդ բացեալ ապտեղոյ՝ ե-
կաց վայր մի սուռոցեալ , և խոժոռ նոյեցուածով · և ասա
յասին կացեալ՝ առ ցշապուհ · նմա ոչ ունի , ոբ գոգ ես
բացեալ · յոռն կաց ասի · Ընդ ես բացեցոյց ոպգ · զի գոգ
լեալ է ոեզն ոչպի նոց · ասա թե ոչ ելցես , յոգ ասի հոտոյ
յեռ իմ, մեծասեռ զլեռն ընդ բեսկոյ 'ի քեն · Յոյժամ հրա-
մոն ելա շապուհ , և բերին ընդոյո երկոքին · և կոպեցին
զնոսա և զոսս ապշակոյ , և արկին զոնսոր շրթայոյ 'ի պա-
ռանոյ ներա · և վաղվաղուքի առեալ ասուսն զնոս 'ի յրանմն
կիրյանցեանս , այն է՝ անյոյս բերոյ , զի անցնասակեալ · իսկ
զի որ միանգամ ոչանցեալ լիներ անդ , անուն նի՝ ոչ ելս լիներ
բնաս ընշասակեալ · և եթե ոք յիշեր զոյն , մոհնս լիներ
պատասխան · ըստ սրտամ գրեն և պատկոպիս · գերբ · ա · պոլ ·

Գլ · ն · ոսկեալ 'ի բարգանդայ ·

Լուսն 'ի վաղնն հրամայեաց շապուհ ածել առաջն խոր գնա-
ոակ ապարատեսս , և ասէ գնա բարկոնեն · ամրանեմ դեռ նիր ,
որ ոնանաք ուշնասս ոբարեր դմա , և գանեալ սրեան հեղեր
պանաց · հեղեց այժմ և ես գորիոն քոյ՝ մասանեալ զբնկ 'ի
մեռ ոգաշեսոս · Պինեի ես վասակ , և ասէ , այժմ ամոնեալ ք-
զնս փոքրիկ անձամբ՝ մի կարձոնեն հասանեն փոքր հոտա-
նեցարք զնս · ոեզ թե չի ուսեալ քո գլաք մեծանեն խնդ · ես
մինչև ցոյժամ սանոն եմ քեզ , և այդ ասանեն · յարժամ վա-
սակ նի , ես հանայ եմ · մի սուռս 'ի վեր մեյ լերնն կայր , և մեր-
ոանս 'ի մէջ այլոյ լերնն · յարժամ յոգ ոանս յեռուն , զոգ լեռանս
ընդ գեսին տանեի · յարժամ 'ի ձորս սանս յեռուն , զձոր լեռանս
ընդ յատակս վարեի · և գնս այժմ 'ի դաշտ հոսանս ընդ սոս ·

Ասեն Հայոց։ Ոչի՛ զանազանութիւն ինչ գիտեմ, ոչ ինչ այլ լերկնի՝ զոր
գուցե ընդ ունիս։ Պէտք եւ ասասցուք։ Մի՛ ի միտսն գալ ելիր, և մի՛ ի ցնորսանայ։ Յորժամ ընդ մեզ ուրեմն
Հայրապետին մերոյ Ներսիսի, Հաստատեալ ելին առ քեզ - այլ
զի այժմ պակաս գտանի ոմանի, անկաց՝ ի խորհուրդսդ։ Զայդ
զինչ և կամիս տալ ինձ։ Դիմեալ հրամանն եւ Հայոց։
և քերեցին զմորմոքն պատկոյ։ և զկնոջ զայն խոտոր առ-
նուն՝ ի նեղն բերին զերդ։ ուրուանա արքայ։

Լսեալ ասեալ զայս պատմեալ զոր ասեցեալ բերին, և զոր գրեալ
գտին ի նոսա պատարագ և զգաստութիւն մուրեցայ, ակնարկեալ պատմել
զմոգեսանեան արքայի։ Ի ե. դրոց։ գլ. ։ զ։ Կնոջ։ զանազան։ ասեն
զարդեն՝ ի զարդայ և՝ ի մուրեցայ՝ իրրև խոտաղուեցին։ Եղեն՝ ի
մեջ հարց և զարդից, Ինչպէս քաջանաց՝ զոր նուաստք՝ ի բաղեն
կամ՝ ի բանի քաջ ասեցեալ արքայիս։ Զարդ զարդեալ՝ ի մէջ
զարդեալ։ և շարժեալ զմոմ զոր իւր՝ գնաց ընդ նոսին։
Նոքա ընդ իւր և զնայր զոր դերեալ էր յայնչափ զարդ-
բազմանա։ ընդ զոր էր և նեղքինին արքային, զրաստատանն
վերակացու։ տան նի։ զոր և՝ ի մէջ տեղեանց կարգեալ էր ինչ-
բան զրաստանն մանեղ տան։ և վերակացու զանձուց բնակեալ
քերդին։ և բարձ նի՝ ի վերայ էր բան զայրոց նախարարաց։
Եղեն՝ իբրև զարտասուեցան երկրին մանկանն, Հարին քա-
ղանք զոր զարդեալ զարդեալ։ և դերեցին զգոմն։ և հայա-
նեցին զմանկանն։ Հարին և՝ ի վերայ հայոց։ և մերձ եղեն հոգ-
կանել գնոյ։ յայնմ վայրի ընդ մեջ մանեալ զրաստատանն։ և
հար զգոյն ընդ։ և ուղեցոյց զնարարն։ Լսեալ յորժամ եկն գա-
զանն հարարանն, մնաց զրաստատանն մեծ զարհուրա-
կարգեալ։ և ասէ զնա - ինչ ընդ զոր գոյ ինչն զարին։ և կամիս։
և ասս ոչ արդեցեր։ Լսեալ զրաստատանն։ * ասէ՝ ի քեզ այլ ինչ
,, ոչ պիտի՝ բայց ասեալ ինձ հրամանն։ զի երեցայ տեսեալ
,, զանազան ոչ իմ զարդարեալ զարդս հայոց։ ։ և թէպէտ զայս ասեալ՝ ինձ՝ ոչ
մի ինչ զարդարեալ գնա՝ ի կամանայ։ և ոչ զայն ասանել գնա։
Ընդ այս խնդիր զրաստատանանայ զ Ժուանարացս զարդեալ զի
յորմէ՝ գնան ցինանել զերդն անդաւ։ եմ՝ ոչ զարդարել ինչ
ոնդ՝ ոչ տուցաք։ ոչ զ կարգ ինչ։ զաւրն ինչ՝ ինչ՝ զմանուրն
զանան զարդեալն։ զայս ինչ։ զ։ զաւ ինչ՝ ինչ՝ զարդեալ
ինչ՝ զարդ։ և այս էր զարդեալ զարդեալն։ Լսեալ զայս զարդեալ
զրաստատանն։ զարդս խնդրեցին։ և՝ ոչ քանի՝ անդեն։ զայս
զարդեալ՝ ի տունն զարդեալ։ զարդս դիս։ մեր՝ ի մեր զարդեալ։ զարդ-
զարդեալ՝ ի զարդ։ զարդեալ՝ ի զարդ։ և զոր ինչ երեցեալ զարդ-
ինչ զարդ՝ ոչ և խնդրեցեալ։ Լսեալ եւ նոքա զարդարեալ մի՝ կամ
զարդեալ մի հաստատելի՝ և հրամանեալ զարդեալ զարդեալ
մնացեալ։ գնաց զարդեալ զարդ։

Պնդացին զբաբասանուցս անդր՝ ի բրբ. եաեւ զարբակ, անկաւ յետս նոր։ ապանեցաց զնա՝ ի կապանս ոտից և ոտից և յանդոյ ոչխարոց պարանոցի նորա։ ընդաց զգլուխ նորա, և արբեաց և կոծ զմարմին։ զբեցոյց ենչլուսանէն ապնիշ։ հուսոյց զնա՝ ի վր վայելու թագաւորութի։ ելս ուռաքն ենչ խորհիս համադամ, անչ վարել ի ինքն։ մասոյց ամ գինի պատաւոկան։ սարեաց զնա, և ոչ ոչ արար զնա։ կատ և գուսանս, և երգոք նուագարանաց բերկրեցոյց զանձրա նր։ ! Եւ ասէ՝ զարբակն՝ մատուցին սարաւոյքն զմիրգ՝ ինձոր և վարունգ և ոսպն՝ և բերին գինակ, զի ը հանցէ իւր հատոցն և կերիցէ՝ ի գաղտնի։ և դրատաւանուն յանն կ։ տանուն ճանիկաման դիրի։ և մինիաբեր զնա։

Եւ յերժամ արբեցաւ սրչակ մինչեաց զկառաւնիդրուանն իւրոյ։ յինչուց զմանանի իւր։ յինչաց և զոր դրծեալ էր՝ ի կերանն իւրում։ յերեւց հնան, և ասէ ցառաջին։ մայ մեռ՝ մայ մ ծի արբուանեցս։ զի յայսմ՝ ի ոչն ընչիս՝ այս անոյ ունին զնոր։ Օ այս ասացեալ՝ հայեցաւ յայլ մեռն իւր, յոր կանեալ էր զդանակն հաւանել զմիրգ։ և դառնացեալ յանձինն՝ ասեաց զլունակն՝ ի սիրտ իւր, և անգամն փչեաց զգրն և մեռաւ։ Իբրև եաեւ զայն զբաբասանան, ուսուցանեաց և եհան զգանակն՝ ի բրան նր։ և հարեալ ետ զգն՝ ի կուրծս իւր՝ մեռաւ և ինքն։

Օ այս պատմեալն՝ ի վր զարբասարեցն արշակայ հնաբիւրք մեծաց, և զարարանաց և մեծաց նր՝ ի մեջ բերին և պրոկոպիոս հաեաբ՝ զրատիկ յոյն։ գիր։ ա։ յաղագս պերզայոց պատերազմ։ գլ։ ։ զարս ոռ զարս սրինուկեալ՝ ի բազանոյս։ զորս ընդ գրբն կալն պատմեալն՝ հայոց։ որ մինչեաւ՝ ի յայնս ևս կալեալ ոչն պատմագիրք։ և մինչ չուրջոյ գնե մակաբ՝ յաւելեալ ինչ հնոգանան։ Լուկ մեռ պատրիարգ յաւեաց՝ որ համառոտաց զպատմեալն՝ որ ի կարգ՝ հայոց։ զամարի զայս առանձինչ։

Ինչ։ ոչ և ի ի, եմեկ ոչ ը բարդին՝ գեղի ը մասին։

Գաւնոր գիտեալ արժանի, զի ը պատմեալն հայոց՝ զոր ասացեալ գրբնայնն և այլ՝ ամ մատեանսոյ իրն մեր, եւ և բազանոյ։ նաեւ պրոկոպիոս, ոչ և ասեաց, թեպետեաւ արշակ անանուն զանանն ապան յաւանաստեալ, ասեալն կրեանք պատանուս համարի։ թեպ ասեն այս սրչակ չարչարեալ ի կայրանուն ասրացոյ՝ և նուհատակեալ եւ՝ ի չուրջոյ մն հաստոյ ընդ այլ բրիանեանս։ ՀԶԼ ԿՐԵ։ գիր։ ա։ գլ։ ։ ։ ։ գՁ։ այլեր։ * Մինչև հայոց պատմիչն ոչ զարբասանաց բերան։ ,, խորեն պրբայն ի բնանց որդանոյ յեղուց։ մինչեաւ գոր։ ,, ծանն ներին, ասեալն պատմիչն գիտանկաց յայ գանեալ։ ,, նեն գնեն արշակն գոր պատանուն ի հաստոյ։ ՀԶԼ յաղագս

,, ասեմ՝ զոր իրաւ էր գնալ ածելն մեծ և զբաղեալս
,, յոլով ի ներքոյ յուսիւնսն ուրացեալ թիւրն , և շարունակ
,, անհաւատս արարին զերծ , հաս առաւել զի յայժ էին
,, հաւատարիմ և սիրելի բարեկամ հաւատակիցս։ Եւ մի-
,, բան ։ 50 ։ յուերս ։ * Լաւ՝ զի թէ միայն թիւրն արտաքոյ , այլ
,, եւ անհաւատս բազմանիցն հայոց քրիստոնէից քանիսք մեր,
,, ծառայ ջանարանացն և անապատանութեանն ի սաղ-
,, հոյ աղաչէն պարելոյ մի խառնամանութեանն քոյ։

Լիեծ էր արդարոյ ուրեմն , և երանի ասի նմա , եթէ
ուրախութիւն յուրանալոյ չարաբերել էր մեզ հաւատոյ և նախա-
ասելոյն ի քաջ , այլ զի ինքն ասացեալ , Նոքին եղեալ մեզ զանել
աւանեալ , թէ ասուրի ասէ զայս դիմս։ Պատասխանի գիտա-
ցուցեալ՝ այսպէս ասեն , և զարուն մեր փոխանակ առնելոյ խնա-
նոյ ասա զամենասոյ գերեալսն ի մեռեալս բարեխնա-
ւոյ , և զաղաղեալս անասնոյ սրտոյն յանուց։ զի զաւակ և եթ
ի մեջ բերեն։

Եւ ասեցին ի գերս ասելոյ զասանի ոչ բարեկամ ինչ։ Եւ նոքա
գրաւեցին ամենասոյ յայլ ինչ հայի , զի ի թէ շարաչ նոքա
գաւեր էսլեալ զբաղի՝ աքարանոց ի հեռաւոր աեղս։ և յաք-
ասարանն անգ ասանուս նա ասալ։ Եւ հա և քանդեն ամենասոյ ,
զոր գրեն ի մեն գեր։ * Լաւ թիւն՝ սարակոյ՝ երկրպատիցն այն
,, քաղաքն , որ անդ ասէին՝ Իւրեանն Հարանն թագ դամենեալ
,, յամենեցն էր յաւար և յաւեր , ոչինչ մի հնաւ յուլեալ
,, դարեր՝ հաստատեալ գնացաւեն խաղալոյ՝ ոչ ասեն
,, ինն էր (յաւաց) , ասա փարը մի յարիկամ երանեցաս մեզ՝
,, ինքն և իւրայիցն , բայց ունդէն խակ առ ասն հարեալ
,, զանասն յաւարս յամենասոյ՝ ձեռն միոր յան հայոց . ոչ զի
,, յեռ դարանեցեալ զնա ի հաստատութեանն անարար բաղա-
,, զութեանն (զոր ընդ յոյնս ասեն) , արդեն ընդ հարանեն հա-
,, ղարդ։ Եւ նոքա զարանարին՝ հանգաւեցեալ խարեալեն զանա-
,, հնաս լեալ՝ զանգն ոչինչ ուրիանոր ը թեթեն առանոր .
,, և ինդեր զանանս ի մեծամեծաց և ի նախարարաց . և
,, զայլոց զի ևս ասարարաւեալ յամենարդ հաստաներ։ Եւ
,, ասա բանիւ հրապարականոյ՝ հանդերձ երգմամբ առ քեզն
,, ասա բերել զնոցն արշակ , և ի անցան բաղմեցուցեալ
,, ասա հրամանն ասալ ի անդն ինչ ծառայ ի ինքնուրանան
,, ասանել զնա , և քրեալ զայլ ենչ , և իսպառեալ զնա ի ընդհանրա-
,, արծանեն , զի առ առաջ ենչ համարի միմեանսանեն ինչ
,, ընդունայն ի մեջ զասանի զրաւեալոյ , զբարեալոց զնա
,, ի բերան ահաւոր (այն է անցուլ , ուր փարեցաս արշակ ,
,, կենդանեալ , ուր փարեցաս ամենն) . Եւ անդ ուսուցանեալ ենչ
,, ասանեմ զոր մեռաս։ Եւ նոքա քան զհոյ զասանի հան-

զեռ նոսհատակեան , այլ միայն ուռաչի դեռ մեսանիլ արշա-
կոյ որով 'ի յաջորդեան , ոչ դեռեն պատմիչք մեր ։

Այսպէս և բանք ազգամեծաի ամենեին այլ ինչ են , և յայլ
ինչ հային ։ և ոչ քնաւ ասեն նշան ցոյցմանէ , 'ի պատմել
նոր , գիրք · Ղ · գլ · Ի ։ թէ յոսիանաս 'ի գնալն 'ի սիրոյն 'ի
մի պատից' * գլուխ թուոց ասա արշակ արքայ հայոց , որ
,, բարեկամութիւն էր ընդ հռովմայեցոյս , ճշտագոյն լինել ին-
,, քեան մեր 'ի սահմանս պատից ։ յորում' թագեալ յանչափս
,, սանձագանաչ անձամբ զանձն մեծացուցաներ , և ցաղաներ
,, զինքն արժանի կայսերական' զոր 'ի դիպն խորոց ասեր ընդ-
,, կանուց , միանգամայն հոգեբերով զիսորութեամբ իսր զկաս-
,, սանդ' երբեմն զայր վատ և անիրաւս · և ապա ժամ բա-
,, նիւք անդադրանց ուսանողս նմա (զի թագաւորն հայոց , և.
,, թէ ոչ լիցի ինքեան ձեռնաս) ։ և զի գիտակ ևս էր'
,, թէ քրիստոնեայ է նա , զոր թագաւորն կոստէր 'ի մի-
,, նոյ · մինն. հայկազունս անգամ սա ։ զնել , յորոյ բա-
,, նիւք սանձաղանաւանս բարբառս ելոյ , թէ ասեն այն' զոր գոն
,, պարանս , սչ երբեք ոգեանի լինի քեզ , եթէ ոգոյնս
,, պատանս' զնրամայեալսն յիսեն 'ի գլուխ ասանել , (ոչ ա-
,, պատուէրս յիսեալ կոսա զեզրս հռովմայեցոյս , և. Ճանապարհ
,, ուրայ ընդ ասարեասն ։ ։) Զհա այս են բանք ազգամեծա-
,, ան ։ ասր ոչ միայն նոսհատակութեան արշակայ , այլ ամենայն ։ ոչ
և. հայի 'ի ուրանալ 'ի հայրն ոչ արշակայ · ոչի են և բանք սա-
դիանոսի ։ զի ոչինչ ևս հային 'ի սիրոյն դիանոսի և յայ-
լակ ։ զի ստոգիկ երկրին պատմիչքս զգործոն սիրոյնց և
արշակայ յարեն 'ի մի ։ սակ յիշեցաք 'ի ԺՀԱՆՕՆ · Խ. (ի). Երեսն. 687 ։
Ասեալ սր զարմանալին է , սոն' թէ պարանս նոր հնարանս
ոչ ասելոյ զիսորութիւն ազգամեծոսի զինչ զրկ ։ Հռոմայի' թէ
անոգնն արշակ ուսանողն , կամ թէ լաստոն հնչման' արքայէս ,
իսկ ոչ թէ արշակ թագաւոր , այլ արիստակես հայրապետ ար-
զի սնոն գրիգորի , զոր նա ստրատանէս սնանոնք , (շնո-
թեալով ընդ պատուհանս վկայեալ նոսհատակեաց 'ի պատա) ։
և գրէ 'ի Ման ։ Ա ։ գլ · 8 ։ պապէս ։ * Զ՝ ասասանեալ (հայրա-
,, պետ հայոց արգի լաստաարլին) գրատոյ սնոհանմբ կա-
,, ատարեալ զընեանս պանդիտանեան կենդանոյս ։ զի դրան
,, պատանք ասանոնս , յաստոյ յաստիանոսի թագաւոր խոշան-
,, գ կեալ գր քեզ , և 'ի շանգն այրգանն պատոկ նենգասնեալ
,, ձեր բանակ եղեալ , պանծալի ուսնանոնք գրատարեցաս ։ ։
Օ սոյն գոյս գրուած գրատրեալ յաստաղ բերեալ հիլեանի 'ի
գլ · 3 · Երեսն · 43 ։ գրի սյոպես · * Զ՝ յդպիսի բանքդ սնք կա-
,, ր են գալ Ճշմարիտ · ։ ։ և Ճշմարտեն տրոլեաք' ոչ թէ 'ի մի
,, ս բրատակս կամ ազգեն , այլ 'ի մի արշակայ ազգեն հայ-

,, ոչ ունեցաց զարմի պատմի ասծումնոտ ի գիրսն զ. ի գրքի
,, քուրեն զ. ի ներքոյ յուրմոնոտի կնոջ զՏաքուծանն
,, մեծ մի ասուանն քան զ. և կարեալ ի պարսիկ շապհայ մե-
,, ուս ի ոչ ինչ քիչ՝ զարշապոնաց զ մեր մեք կոչեցեալք, եթե
,, պատուական հոյրն կոչիցիս արար բայաձայնութիւն ան-
,, ունոյն չինեալ ընդ անունն ուրուանկեան զանունն
,, որչակայ զորմի ոչրարեր Ն. մեք ձուռեցոց եմք յեռաց ի
,, աեղի իւր (թե ուրուն նուհրատուկեցաս. մի ՝ քան) ։ ։ Զայ-
ոչ զրն կրնամ ի հայերէն ։ իսկ ի քարտիներն յասա-
լու հրատարակ, թեև զ ի գիրս ասղմնոսի չգտանեմ զրնա-
պիսի ինչ ուռացեալ (զոր ի մեք բերն դրաբիսա), բայց
եթեթ մի այշակայ հոյոց ոչքայն եթեթ ։ ։ Ասիայն որպէս
առեալ ի մեջոց ի հոյոցաղատ քանոն ասղմնոսի, դրեալ ածք
նոր ոչ զգաբանեալ Ն. ոչ զկնեմեսի քանոն հատատանն ։ ։ Յե-
մեալ մի հարկ ի մեք ոչարանի իսոց երկար խասել. արանչեան
ապոքրի մասնանոգիսք ոչ ուեալ ի մեռեալ զՏին պատմա-
գիրս հայոց՝ ոչ մարթացաս ուեալ ինչ գրել։

Ի՝ Զէ աստրոնոմ և գեղանի պ։ Խաղոց զուգակ յանկանն հայոց՝ յեա ընդանեալ պարզակ։

Ի՝ Նուազոնդ. ։ Զ ։ գար. յետ պատմելոյ զպարարանացն այ-
շակայ և գանանչանի վասակայ, յաւելու ի գլ. ԽԽ ։ և որ
զնի, գանանչանի հարուածս ։ զարս թեռեալս նուռ խարենա-
գին առանգն, քանց ոչ այլոք պարագայիցք և անհաղորդն
բարբարանք ։ Ի՝նա այսարիկ ասի արձակեաց զարարս ի վր
հոյն հայոց զնիկաս զարարայս, որոց անուանքն կին՝ գիկ և
գայանի, առնեալ ի ձեռս հոգա զարս հինգ հարիւր բիւր (որ
է հինգ միլիոն) ։ Ի՝ խաղալ ասցա ի հայս ի կարգանն նախ-
ճանակաց, տիկինն ոչարակայ զարարանանի առեալ ընդ իւր մե-
ռաւոնն հոգոյ ասպառալինն՝ գնաց ի բերդն արարագերից
յերկիրն ոչարարանայ ։ Զայ ընդեալ պարսից՝ եկին և պա-
հարեցին զամենայն ամրոց երկրաստանն. և լիարարցին առնուալ
մեր ասպարան սիրեալ ի հայս ակոն քանդել ցան ։ Իսկ
զրաց զոչն արշակայ՝ ելս յոյժ ամ՝ ի հոյս ։ այլ՝ ելս ի պա-
ատանի ոտ կայսերն. Ն. ելս ձեռնհաս առնել ինչ. բայց հոգ-
խարարեալ՝ զոր ինանցեալ էին ի հայս ։ զիրեցին առ կայսրն՝
օգնել ինքեանց. և կայսրն խոստացաւ կատարել զանդիր նոցա.
ամենն իրի ոտարբերին բոլոր անդամ զարարանաւորս առ ինա-
ռանանոյ՝ գտանելոյ սանչաթիկ մի, և մի մնանել զանմրոցն ի
ձեռս պարսից։

Ի՝ յետ ի կատարել հրամարանն ոտնաց՝ ոնդուս մահ յոյժոցի

ոնք · զի մինչեւ յան հուպ կոյին նոքա · Հայիւր 'ի նոցանից
կարծանեն մեռան 'ի միում ժամու · և 'ի միասամ ասուր
երկիրքն · և ոստս հինգ հարիւր · և սրոնոր ասասկացուլ
ոնդոնն' 'ի միում ամենան մեռան մեռան հազար ոստ ·
և մեր հազար հանոցք · և ինոց միոյն փառանեմ երկա
նաւաջոք · ։ Յոյնեմամ նկեալ ոս նա գայլ 'ի բերդ անոր
մարդկան' յանդիմանեալ գնա · ինքն լեռ մեռաց նոր ինչ
լեռ հարանեն ոչն · և ասա մեկնեցուս 'ի ինքն ։

Տեսեալ փառանեմայ' ինչ ալ եռ ի հնարս պահել զամբոցն ·
երաց զդասն · և ետ զքոշքն 'ի նեռա դպրոց · և նոքա յա
սարի առին զքոշքն · և յարիւրակեցին զնոսա գանձս թիկրաց ·
զոսա և ինքեանք յամբոցն զոսասրս ինն · և ոստ առեալ
ոտրան զոչն հոնգերն դառանեմամ · ։ Լոս հասեալ 'ի վր
ոտրաշատում կոծանեցին զոչն մինչև 'ի հիմունս · և ուրն
գոմ զոր ինչ և զանն 'ի 'նեմ · և զերեցին անոսի քառասուն
հազար ոտն հոգս · և ինն հազար ասոն հրեայս քերեցաս
ոնոգր 'ի տիրանոց · ։ Լոսն և զիմարարարոտա · և քանեցին
'ի հիմանց · և զերեցին անոր ինն հազար ոտն · ։ Լոսն և զերատոնոց շուտ · և զիրեցին քոսն հիր ոտն հայ ·
և երեսուն հիր ոտն հրեայ · և զքոշքն ոտարաբեցին · ։ Լոսն
և զոտարեհոսան քոշք բարբեանդայ · և զերեցին հինգ հիր
ոտն հայ · և սանն հիր ոտն հրեայ · և երեսն զբաղարքն ·
։ Լոսն և զքոշքն զարիշոս 'ի զատանն յարգեսիսի · և զե
ռեցին ոտն հիր ոտն հայ · և յարիքառան հիր ոտն հրեայ ·
և զքոշքն ոտեցեցին · ։ Լոսն և զիրն · և զերեցին հինգ հա
զար ոտն հայ · և սանեանան հիր ոտն հրեայ · ։ Լոսն և
զոյլ-քոշ մի ծանոծ քաղարն · և զոսի քանդեցին և ոտրա
կանեցին · և զամենայն զդերեսն անն 'ի զատանն ոտոս
ոնանայ · զի անդ էր մեծ բանակ ոնց · ։ Լոսն ոտոս և զքոշքն
նախարանն · և զերեցին ոնոսի երկոս հիր ոտն հայ · և մեշ
ատասն հիր ոտն հրեայ · ։ Լոս ոտոս թոգեալ սատիկանս և
մինակացուս 'ի մի ծին առին զոսի գերեսն և զատարն ·

և փակեցին 'ի զարան առ յոգոյն ոտրքոյ ։

։ Լրբի. Եանս շատանն զմուռանեմ' հրամայեաց ոտարի բաղ
մուռեն իսկ զյանոսի կարուատանել զնա 'ի գարլանս · իսկ զչի
զիսն հրամայեաց ոտանել և բնանիցացանել յատրեսատան և
'ի իրատուատան · ։ Լոս ն գերեցեալն և երեց մի յարտուչատոյ
գոյ'ին ոնոսն ոտանիերա մեհին ներսիսի · (սոյ գրե 'է գլ. 56 ·
և 57) · զոս ոտրանեցին զատանալ յեռա · իսկ նոս ոչ գարա
նաս · ոտեալով · յո գիտոյինադ ոտանիք և զնուիրա ոտրայք ·
։ Լոս էր հեր գիսոյ նր ապիատակ · իսկ մերուան սեռս · ։ Լբրև և
սեռս գիսա շատոյ ոտանի մի նարտ · երեւի գա 'ի հերաց իսկայ

կամարգ լինել։ Պիտեն ի՞նչ զանիցի։ Հէր գլխայս սահմանուցն
է և Ծերագոյն գլխոյդ հանգեաստան ամենը։ Զի այն սպասա-
կաւորեալ է։ Արդեաւ ընդ այս շաւղաւ։ և ապա հրաման
տայ նոցա նոյն պաշտել զորդին մեզաւորն։ և յոյժ ուսուցանէր յանձն
հաստատն զգլուխս նոցն։

Զինչ ասասցիս (ոչ գրի ՝Ի գլ. 58։) խաղայ ինքն լապտերն
ի հայաստանս ամենայն զարդն եկեղեցոյ ուսուցանելոյ ի
դարանացն մերոյ։ Զի զինչ մանիկանն։ Լիսան յայնմ ժամ զարդ ասասցուն ասպատան սիրոյ յանդ։ զինչ
ինչ հայոց, և յաւարիսուն զերկիրն, և գերեցին զայս միտ-
գամ։ Այն սեռեալ սահմանաց թիւրին զասուն և
զնուանիս իրանց, և փոխեան յայլեալ տեղիս։ և ապ-
ատանակաց դալեալ զկանայս նոցն բերին առ լապտերն։ Զամենն եկն
յանդ զատուս յաւերեալն զարեհաւանի։ Զամենն եկն
շաւղաւ կախեան առնել փղոց գամ այր ի բան հասեալ։ Իսկ
զկանայս և զմանկունս զնամ հանել ի ցից սայլից։ տրամ և
սպանան հաղարաց հաղարաց և բիւրք բիւրաց։ պոյ ու գայր
թիւ։ Զի զկանայս նոմանայաց և սլոյց ոգուսաց։ յայլ
անարեան գործս մանկեր։ և ասա ՝Ի գլ. 58։ գայրապի ինչ
համարձակի պատմել բառանգ, զայս և ոչ բանել իսկ արժան ի
լեզուդ թեւ։ գրել։ իսկ զաղագս հրամանաց ներքինին առնել։
Զոչ ասա հրաման։ Ամենայն տեղիս զինել բերայս բարուս
և կոչցցի ի նա զբերդակալս։ և նա տանիլ ՝Ի նա զկանայս
սահմանարարաց։ զի եթէ եկեալն արք նոցա, ասացին կանայքն ի
Ձեռս տանին։ իսկ եթէ ոչ եկեալն, սպանցեն զնոսա բերդա-
կալք։ Զոչ ասա եթէ զաղագս վերադարձու Հոն զղեկ և
զկարեն, և գործակից նոցա զկնոսն և զմերուժան, ի սպանաւ
յաղագս իւր։

Յայնմ ամուրացեալ վանան և մերուժան (սոյ գրի ՝Ի գլ. 59։)
ձեռն արկեալ սիրան քանզ զկնեղեցին հայոց և գաղթեալ
անդրան։ և ներգին զնամ միւկ Հոն թեղալ զրանս դրիսա-
նեալսն, և դառնալ ՝Ի սիրանս մտոյց։ և ապա հրաման
սպանակեցին առ բերդակալս։ զի և զկանայս նախարարաց
տարեալսն ՝Ի կրծս սայլից։ և իբրև ոչ ասին զերանդն,
բարարար մանանամբ սպանին զնոսն։ Իր յայնմամ և սիրին
սին համոզասարուն։ զոր վարդանայ մանկանն, կին դա-
լեալն ՝Ի ոգաւանեաց։ և զի գարեգին ՝Ի գայ յաղագս թեղեր-
զնամոզասարն ՝Ի գնա։ գնամուցեալ էր։ բերկն իրամ, լուն
գանայ և մերուժանայ։ Ինչ ՝Ի միջոցաբերին վանայ ի համա-
զասարն։ զի գայրագամ յղեցին առ բերդակալն։ զի ասիցեն
զնա դուռանայ գրեցին մարդ եղանց։ և իբրև ոչ եառ հա-
յանն, կամեցին զնա զարդի գլխի գլխի զաստրն ասա-

բանէ, որ հաւէր 'ի կոչն Ծովուն աղիաձերայ · և այնպէս կատարիցաս նա 'ի քո։ Ուստ ելն մի բարեպաշտ՝ որ և գայեսակ եր նոր, յետ Ինկոց ժողովուրդ զոգիդ նորին՝ ասելոս յԴեն մանկանէից։

Օրդ եմ առաքի եղեալ բանգանդայ յաւերս ասել, թէ իրրև սիրաս ուրացողն վասն մանկանուն առաւել քարքաշել զալիս յԴեն Հայոց, և ընդ ուսմանէ զպարեցս, և յանձնել կրանաւորս, որոք նոր ասմունք՝ ի հաստատուն էր 'ի բլրփաւորեալսն, ենչոր և սատակիցս զնա և զմոյր իւր զբարիպգոնս զբոյր չարչիս։ և ինքն փախուստ յԴեն խաղուսաց։ Արդեսն թէ այս ոչն ասմունք է, զոր ասէ խարեցայն։ գ։ 48։ յասելն, թէ ասմունք մանկանուն սպանեալ եր զՀայր իսր զանդրդ ոն մի ուրացաւ, և զմոյր իւր տանուտէր։ և ոչ իշներ գոսոյն 'ի կոչմանցն յաւնաց։ զարմն դրեալ նոր և մեր 'ի գլ։ ծբ։ երեսն։ 48։։ Արդ եթէ սրպոյն սա նոյն ասմունքն է, ասա կարդ ընթերցողն իմանալ, թէ ում ապրքեր է ուստ պատմի զուգանգայ 'ի խարեցայսն, ոչնպէս և վերոգրեալ ուսերոն Հայոց և այլ նոմ պատմութիւն։

'Ի Վ. Թերեսն պապ։ և պարերազմեալ նոցանն։ ԺԸ պարագ։ և ԺԸ ոչ։

Ասեմն զուսանդ, թէ 'ի Թերեսն պապայ օրն նոր ելն 'ի Հայս եր։ և թէ ոչ ձեռամբ նոր ելեալ։ այլ՝ մուշկայ եղև։ զանն նոր։ դպ։ Գ։ գլ։ ԽԶ։ թէ զապարիկ արշակայ և 'ի ապրանոնէ վերակոչ նախարարք Հայոց գիմեցին առ կայսրն՝ թագաւորեցուցանել զայսոսիկ։ և ուստ պատմի զարարմանալի ինչ Հարուածոց՝ զոր յիրեցուք 'ի վերոյեալ Ծանոթութիւն։ և յետ բազում թշնամանաց՝ պատմի։ դպ։ Գ։ գլ։ Ի։ և որ զինն, թէ մեծ ոչ ոչ մանկանուն զրգի զարակայ զորոշիրդ անցեալ 'ի ուղղի հոր իւրոյ՝ ժողովեաց զնոմ ազգատոհանդս Հայոց, և հանդերձ նոցանն զոր ի նոսանն թերեցեալանել զայսոսիկ, որ եր 'ի կուսանդ զիրեալ 'ի պատանդի։ Եւ կոչեցին կուսարանք զնոսիկ՝ թերեցեալ զայսոսիկ, և յանձն արար զնա ազգնոսանց զորբանելոսի և ասելի կոչի, և առաքեաց յաշխարհն Հայոց զնոսա

Հարիւր թիւոց։

Եւ իբրև հասին մերձ 'ի պարանոցաց գաւառն Հանդիպ մանչեանն և ելելոյ նախարարքն, ժողովեցան առ նոսա զայրն միանգամ դրոնեալ ելին 'ի Հայոց։ և ոչա 'ի հնդիր լեալ զնոսա մեծին Ներսեհի՝ ասելոյ զնոս լինել ոչ ինքեանս։ և հանդերձ կարացին հաւանեցուցանել զնոս։ Ցայնժամ կարգեցաւ մեր-

[illegible] ոչ ոչ ոչ [illegible] Հայոց, և [illegible] [illegible] [illegible]

սիրեանց ընկալեալ էր միանգամ զայն դարձ մարգարեաւն։
Եւ ասացեալ սկսանի պատմել բուրգնաբ Դ։ 4։ Ե։ 5։ զայն
պարզեալ, զոր և պատմի խորհնային։ Ի։ 37։ բայց սոյնազգ
առնեն ։ Գարձեալ զգաստասալ լեալ ասէ շարունակ՝ խուզաց
նմա զարս։ Ի՛ Ա։ և եկն յարդարատեան։ Ընդ որս զարունոյ
գոտեւ և արքայն աղաչանիցս։ առնայր։ և մատուցեալ առ շա-
գոտի ասայ։ Եթէ դամբ իցեն ընդ։ դու զորոք սրեաց պա-
տերազմեսցիր զի։ զրս յանուն։ իսկ ես զի զրս հայոց։ Պիտի
ես նմա մերաժան։ և ասէ։ * արկեր զյազիր։ (փշոյ) գիրկս։
։ բայց թէ ժողովել կարիցես։ մեծ դարմանք իցեն ։ և
ապա ոգի արար մերաժանն զոյանման առանուրեալ։ մի իսկ
առաջակիցս զանուայր։ Եւ ի խաղալ անցեն ի հայոց խասեցան
առնայր զրս իւր։ և ասէ։ ուշ դեղաբ՝ զի ի զորոցն հայոց
և յանուանց զպատանեանն արդեսցիցէ՝ տարցուք յաղանոնա
ի դարձ ժառայուն։

Ի՛ որոն ազգ եղև դարձեալ պարսից։ զորոմարդ յանուանց՝ որք
կին զի սպարոյ, դու հաստին մեռ ի լեռան նոցան։ և հանին
զայսոյ ի լեռան հանդերձ նեբրանիր։ Եւ մեշեզ զորանայ։
ժողովեալ ինեանն հոգար այր՝ պատրաստեցաւ ի մարս։ և.
եկեալ առ սէն նեբրանս՝ եդ առանցն ոգի զաւոր իւր և զգեն,
զի որհնեսցի։ Օ՛ոմն տեսեալ պատարագ յիշեաց զոր ամբաս-
ատնեալ էին զիմանի։ և ասէ։ ոչ այդ ոգի մեշեզ է, որ փա-
ռաց գարձեալ լեալ զկրանայս շարանց։ մի մեղ դա ի պարզամ։
Լուսի մեշեզ ուղարկեր զնեբրանս՝ երաշխաւոր լինել հանն իւր։
բայց սրաց ասեր։ դու ի մեռանել ի մարս ենդանեի՝ ի կրանն
դարձիս։ և յուղարկել զնա սենի՝ խնդրեսցս պապ երգանն։
Ա՛ստուցեալ մեշեզայ՝ բաւական եհար զաղայ սենի, և երդ-
ունաւ։ նոյնեն կարեալ և զմեռս պարսից՝ երդնայր, և աղաչեր՝
մի ոնաստ չարարիսասց։ Եւ պարդ նա նմա զերկնաւոր իւր։
այլ նա ասէ։ ես խնդրեր դարձեցիցէ։

Ի՛ պա իբրև դարձաստեցան զորք յանուանց, մեշեզ հանդարաջ
կոյսն Ղանիասան զորք լուրսը։ Եւ եկն ի խաղալ նոցա
ի մի դարձից՝ յառաջ հանեց մեշեզ, մինչև անդայա լինել
յարաց Ամորեն։ Եւ որ կոտորածեալ դարձայ՝ մեծ գուցի մեռան-
ան լեալ ի Լոտարս, ասէ ցնեբրանս։ դու խլեցեր զնս։ զնեսաս-
ցի քեզ՝ մի յլեր զայնն։ ահա նա մնեալ ի զրս դարձիս,
և դարձեցեր զնաս մեծամեծս։ Ի՛ նեբրանս։ մի արքայ՝
մի կարեր զայդ։ այժմ տեսցես զարձեալ դարձոյ նի։ այլ
սրաց տարեալեր և տարեալեր դարձն զարձացուցանել զա-
զոնեն իւր։ Իսկ սենն ասէ։ եթէ արքանցես զսիրա քոյ։ ա-
զոներ իմ՝ ոչ՝ ոնեսցեն քեզ։ ապա թէ՝ ոչ՝ մի եմ ես։ զի աղա-
չես զնս։ զայս ասացեալ՝ եկաց յաղանոնս։ Եւ ապա ի յար-

[illegible]

Գլուխ ԽԷ. Ողբերգութիւն

Ցնծա յաղթեալ ամենասուրբ եկեղեցի՝ զանազանեալ առ պատկա՛ռ սոսին նեղոցսդ. Է՛ լ՛ ողբ՝ այս քանի՛ սնդաս՝ ի՝ զի ար՝ հակէ զիրեանս ընդ՝ ամենայն ազգ՝ արեանցդ՝ զոր՝ զոր՝ զոր

Դայլ գնել՝ որ անձնասցեալ և ոչք ունեաք գիտուցեալ զմիտս
զդ գրեալ՝ ազգ ազգերն գրագոյ · և նա յլեաց պատգամ՝ առ
զկոյակ, յանձն առնել զոչոքն ի ձեռս գնելոյ, և գալ վասն
վաղակի · զի գիտայ և ինձ ասել յոլով զքեզ ու թագաւորն
գրոցից · քանզի հաճայ թագաւորն ինձ ունանել ի ծանրաձի-
նք · Զնդ ոչս զանձարանաւոր գրգռակաց · իբր թե առուել ես
զիբրաս յաշաղեացն նոսա՝ զոր խորհեալն էր, եկն փութով առ
գրոյ · և սպասեաս զգիցուցանել նոսա՝ գրամունանն և վարձս ·
և էր գրամունանն այն մեծ յոյժ և լայն · մինչև խարշից նի
ծածկել զաւուրն՝ զոր էած ի վերև բերեալն գնա ի սենեակն՝ սպ-
պասել լինելոյ թագաւորացն Հայոց · անդ կամելոյ սպա-
նանել գնա · և թեկեալ դղեակ տարաւ զձեռն ի ջեն իբ ·
բայց ոչ կարաց գտանել · զի ծածկեալ էր ի խարշից գրամուն-
ճանին · ապա սկսաւ խասել և ասել · ասացեալ ցարքայ · Եթ գի-
տաս զայսմ ճանչս արժանի կէ, բայց քեզ չէր արեան սատ-
սանանել զնա · և զքոյ թագդ տրեսարք խոսով շարտանել · և
յանէ՛ր զոչս՝ հատին գրեալն, և հարեալ ի նիզակ կոնգնե-
ցին ի հրապարակի ·

Զայս գրամունի թագրեալն պատգամ և սպանման դգրեակայ
ներքինապետին մեջատակ և ամիսնաս · Գիր · Ն · Ա · Բոյց
այլոք պարապարեաց · որք ոչ խորհնացան և ոչ քուանդայ
հոմանայնին ուղղակի · կարդելոյ զնոսն յաւուրս վաղեոի
իսանն ի ոչ գրամունիս · զոր և հանուասին ինն քաղեցուցեալ
սատին · Զեռ արտարեալց սան շուրջոյ պարսից ոչպայն զար-
շոյ թագաւոր հոգոյ՝ յանձն արար գնոն ի ձեռս երկուց ներքի-
նեաց յարգելոց հոգոյ · ոչոց անուանք կին գրակէս և արտա-
ւան · և հրաժան եան նոցա երթալ մարտ գնել · զի մեծի ամ-
բոցին սրտաբեկեալ · ուր ի գրահետի էին գանձք ալքուանի զ
գրոյցին գրամունի և զ թագաւորն ·

Դ պարարել նոյ գրամունի՝ խոր եան անուն գրամ · և սանուպանի
գնաց ի կուսանդիանուրոյս, առաւ ինանալ լոչնուն կայսերն
վաղեսի · և կայսն մեծարանաց գնոն, և հրամայեաց նոսա մնալ
առ ժամանակ մի ի Եդեսիայիա արքունի ռանկաք · Իբրև
լուան երիգելն ներքինին զմորգատիրոն կայսերն առ պատ,
ինքեանք ևս խարհեցան յարքի ի նոս, և կանգնել զթիրաբ թի
հայոց · որոյ վրն առաջեցին առ նա, և ոչաջեցին թագրեցու-
ցանել զպատ ի վրի հայոց, և յուանական զորոյ ընդդեմ կալ
գրոյցիս · Եթ կայսն խոհարհեալ յարքայանա նոյ առաքեաց
զոնարենոսն զորոյ, և զպատ ընդ նոսա՝ թագաւորեցու-
ցեալ գնա ի վրի ազգին · Զի ոչ զորոյ բազմն թե, զի մի ե-
բեւեցի ընդդեմ դաշնաց բանին գրգռեալ ի հայս ·

Իրրև ասդ եղև ոչ յահանջս շարժեցս, բարկացաւ յոյժ · և
եկեալ զբանս ծանաւ՝ ասաւ ուղղակիսել և տեսեալ զկիրեան
Հայոց · յոյժ երեսաց զանձի Հարեալ պատոյ՝ և. եկեցուցանել
ներքինեացն, զարդեալ զդրեանս յանապատսիսեան և յանմոռ-
գութեան վարս ամենս հնոց · Զայն թագաւորն շարաչն ամ
զարմացեալ պատասխան զմեծ ամենայն պատուիրակաց՝ մարտ եղ
ի նոսա, և. հատ և հրամայեալ արար · և բազմեալ անտի զգունեան
արքունի հանդերձն թագաւորական՝ տարաւ յԱ իւր · Զ այս
իրրև բանս կատարեալ, առաքեաց զգրաս ի Հայս ի մեան տարին
թեմսան զգրասարին պատասխան բերել Աթոռ, զի մի մեռանիցեմ
լեցի յանապատ թագաւորեալ · Իսկ շարաչն առաքեալ առաջ
հրեշտակս բանիւք խաղաղական, և ասել · զգաս առանց իմ թագաւ-
որեցեալ, և մեռեալ ի հիացուցանէ երկուց վասն ներքինեանց · ապաքէն եթէ մեռ թագաւորեալ, զնա զնոյն քեզ ունիցի · արդ, քարոզ զգաստս, և զաւ թագաւորեալ տիրեա երբ ուրեմն · Լսեալ
անասելոյ պատգամ խորհրդոյն շարաչայ կալաւ և տարան զեր-
կամն ներքինին · և տարաւորեալ զգալեալս ի ՅԱ շարաչ ·

Լսեալ պատմեալ ասիմանաւն ի մասին Հայի ի բանս խորհուրդ-
ոյն, և. ի մասին ի բանս զանազանեալ՝ տարբեր ամենեքեան ·
ի որ զարմանալ արժան է, և տարակուսել իսկ · բայց մարդ
է և ասել, թէ ասիմանաս զայն ի բան առեալ այսպէս կարդ-
գէ զբան իւր · և կամ զի թերեալ գրուածք բազմանայ, որ
և ինքն յայն աւուրս էր, նոցուն ի մեռս իսկ անկեալ ասիմանաս-
նոսն, և ի ոչինչ կարգեալ իսկ նա ի պատմելն խրատ մեր
մեր ի բանիս Հայոց ·

Լսեալ յոյսդ մանչեալ զոր յիշեցաք ի վերոյ յաւելեալ զառ-
զանդ գրել և այլ բան՝ ի գրեալ ի գրեալ · Զ · Ի · Զ · Ի · Ի · Ի

և նշանաձեաց զերկիրն Հնդանդուսի որոգայ · ոսկեբերս ա-
բար և զ երկիրն սնանուց և մեծի ծովոց, և զ ասկինսն սն-
գեալ սուն · բայց ասե 'ի գլ · 18 · որովհետև այն 30 անգեալ սան
սասան ազգաւորի լիալ էր յառաջագոյնսկիզբ սեղբաջն կայցն 'ի
Հարկի ծիրսն · Եւ ոչ ոչ յառելու քաղաքաց 'ի գլ · 20 · իբր
յոմանս ասիցեալ զրան իւր, թէ մաշել զամ առաջս կիսաց
իւրոց հաստատմամբ ծիրանոց ոչ ակունսն թագրսն · Եւ յա-
ղագս մանրք բաղանիս ոչ ասի ասելոյ ինչ 'ի բանից իսրեանց
ասի, նոյնպէս հեռի երևին և 'ի Հնդանդուսէ ·

'Ի վերջ Ռեզէն ներբոսի, և ասոյանոց նշ, և մահան ·

Բառգանք · 'ի գլ · Բ · գլ · 3 · Եւ ոչ գնի · ասեցեալ և մեղադ
երեց նորին հետեւազ ոչիալ զրին զեռեն ներբոսի' զի ասելս
հանդ ասեանս կարդեալ 'ի զի գործոց և կենաց ներ 'ի սկզբանէ
մինչև 'ի վախճան · զարոց զանան մերթ ի հատուցանել այս-
պես · Եթե առաջին ասե մեղադ երեց, թէ զնեներբոսս էաս
զբուսոր վարդանոց մանիկոնեիայ ոչ ոչ ասցէ · զի խրանեա-
գին' որ էր ազգակցս որդւոյ մեզն ներբոսի' զոնե 'ի Բ · 16 · թէ
հաս էսոս 'ի եկեղեցիս զբուսոր ասպիսնեաց իրանի ·
Դեռ ոչ ասորիկ սկսանի պատանել քաղաքն' յորմէ և մեղադ
թէ զարձ ազգարեոր սեզն ներբոսի յառաջնուն նանաղ 'ի կե-
ատրիոյ' եղև սենեկապետս ազգարեն ազշանոյ · և էր ասե
մինչև քարձրհայոսկ և ցանկալի ուեսոյց և զեզեցիկներ ·
որոյ ենանն ոչ գտանիր · ահաւոր ճոր սեռազոյ · և քոջ 'ի
կիսեռաբանն կարգի · մարդասէր, ազգանան, խոնարհ, իրա-
ազոյ, և կատարեալ սիրոմբ նոյ ·

Եւ իրբև մեռաւ հանգակ (կամ փառնեղակ) կենդանի, իշխանք
Հայոց առ Տնկ ժողովեալ առ արքայ ազգայ խնդրեին կարգել
զոր Հոգիոյ 'ի զարմէ սեզն գրիգորի · և կամեցան ընտրել զներ-
սես · և ուրեալ զնա 'ի ժողովն առաջի ազգայն միաբան Հրա-
մայեցին զնոս, և ասեն · դու ելր զայս Հեռաւ մեզ Հոգիոյ · այլ
նա Հրաժարեցաւ · Եւ 'ի ստիպել նոցա' սկսաւ, խոսել զանձնեկ
իւրոյ ծանր ծանր բանեսոս · մինչև յուսանել թէ չէ նոսա
ապաստան ելանոյ 'ի կարգ քահանայութեան · Եւ ոչ ասեն · ա-
ղուրեաւ քոյ ելիցի 'ի մեր մեր · բայց միայն դու յանձն առ
քահանայութեան մեզ · Հիսեալ նոյ' թէ զինչ քանզասելով
լիարաց Հաւանեցուցանել, սկսաւ զնոս քարիսասել և նախա-
ատել · թէ դուք քաջք էք, ես · ես ոչ կարեմ զինել զձեզ Հոգիոյ ·
Ոչ զի ոչ դժուարանոյ ազգակայ' ընկեր զնա 'ի պատուոյ իշխա-
նութեան նորին · և ես Հաստատել զնոս ոչ 'ի նախարարնա-
լուն, և քանզի ես ձեռնադրել զնոս ասրիսասոյ' ծերունի

նեցեալ միասնի, զորս անուն էր փոխարան. և զարմանալի ելեալ 'ի
նոցանէ կարգի, զի ոչ սուեալ զնա զայսմ ինքն պատանոյ տարժանի.
|Զոր տեսեալն իշխանքն Հայոց հաստատեցին զերկոսին զանուն
նոցա դրել Հրեշտակաց, և առաքեցին զնոսա 'ի կեսարիա
սահմանս Նիկիոյ, զի մեռանողացն կենդանեաց. գնացին ընդ
նոսա և մեծամեծ իշխանքն ընդ նոսա. Հայոց իշխանն մարդոյ
առնէ. բարձրան իշխանն ապրատարեալն. գունդիկ իշխանն
Մասիսոյ մեծաց. ամենայնակ իշխանքն ոչ սուտանեաց, (զորս Յու-
ստինիանոս պատմեալ էր քոսպանդ. Գ. 18. Մեր ասան զնա
տիրոնն ապրատան հանդիպեալ). ամենայնի իշխանքն սիրեցաց. ապրա-
սիր իշխանն ոչ ապրատեցեալ. պարսկն իշխանն ոչ հաստատեցաց.
|Իբրև հասին մեր 'ի կեսարիա, մատուցեալ առ ի սեբբիս
նիկիա' նոսա 'ի Հրեշտակաց ազգեալ, և ելին առաջի
նոր զարատարոս իշխանաց. Ընդ ինքեան ժողովեալ ի սեբբիսի
զասպանսն նիկիայ' մեռանողացեալ զնոսա կենդանի Հայոց.
|Զոր 'ի մեռանողացանէն ոչ ոք ապատան մի թաղեալ 'ի սեղա-
նայն' ելին և նոսան 'ի վերայ քարանի քշեցին. և ապա ելեալ
սնարի' Հանդերձեալ 'ի վերայ գլխոյն նոցանի. |Զոր յետ մեռան-
ողքս ինեան մեծաս պատարագի ուղարկեցաց զնոս նոսանդիս 'ի
Հայս. |Սնանալ Թորգոմին ազգակից զգաստատ Նոյանի'
եկ զառաջ նորա մինչև 'ի լուսն' որ կայր առիսն. և ա-
ռեալ զնա էած փառաւք յանձնեան Հայրապետական. և նա
սկսաւ խնամել զնոսին իւր ըստ ամենայնի նախնոյն իւրոյ սիրոյ դրեալ որի.

Զինուորսարի գրեն ըստ սանդ և մեծարոյ, մեկ ուերոնս վասն
արդարեալ զդասն հրշեալեն զնոսա 'ի կոստանդինապոլիս տա-
գիրս. փոխին ընդ նոսին իշխանքն ընդ. վասարան իշխան
մանիկոնեից. վասակ սպարապետս եղբայրն վարդանայ. մեկ
ոչ ոք նահատակս զաստանեալս. մեկ ոչ նահատակս ամենայնայ.
զարդարեալ մարդասէր նահատակս խորհրդանեանց. մեռեալ նա-
հատակս սաղարանեանց. գեղեցիս նահատակս գնդրանեանց. կիշ-
կեն նահատակս բարձանց. սարեալ նահատակս հրամանոյ. վեր-
կեն նահատակս Համբարձմանց.

|Զս ապա յանդգնաբար, մեկ վասն մեծարեալ զանն և զարս ի
նոսանէ. (Մեկոնեան ի խորենացանէ' վասակ առաջ տեսա-
նելոյ զանն ոչ ապատեալ). և զի արդի նոր սանն հիմնեալ էր.
ապաքեալ նոս զանն ոչ օգնեալ ոչ ինչ. |Զս ոչն ապանեալ. եմեկ
թանալ զանդգ արիսի. և հաստատեալ ի կանոնագրեալ եկե-
ղեցոյ, առաջնայի մեծանգ - որոս մեկ սչ յետ հանդեալ
սուտ սուտ մեռի. |Սարիսարեալ մարդեան ընդ ոչ' ետ կա-
սել զնոս ի. զնել 'ի բանս. |Զս իբրև մեռաւ մեռեալն, կա-
ցեալ առաջի իւր զնեալս, և ասէ. զաս ապանեալ զարդի իմ.

և նա ետ պատասխան. պղծի քո փառքով և մեռանիս. բայց հանգիստ կայցիս, զի մեք ազատեցաք, և մի՞ ազատեցիս մեր ոչ ոք պահեսայ զնա զայսպիսի աւուրս. այլ եթէ այժմ հաւատասա, կեցցէ գրել պղծի քո։

Դառնացեալ Ը այս վարդեան՝ կամէր ապանանել զնոսն. այլ մեծամեծք միջնորդ լեալ՝ ոչ թոյլն տան՝ և նա վարդեա աքսորել զնա ի կղզի մի անբնակ հանդերձ երկու ասպետաւքն. Յեռասին և այլ եօթն ասասուն ագիք. որոց կերոք ինչիսք էին, և կերոք իկնիկաքն։ Լուր իբրու նիզն նէ՝ ի կղզին, Պատրեցան՝ ի տոյլ և՝ ի ծարաւոյ. և յաչէ առնել նոցա սիրն՝ այս ինչ ելիցս ծաւար կրինեցին, ընդեռ հոգի, և ընկեց՝ ի կղզին՝ ի ծովն. մատի ձեռնս բուզաւոն, Ը նոքին և փայս. և՝ ի խնդրել նոցա զնոսն՝ ինչոնն վաւերեցաւ փայտն. և ապա՝ ի փայտն սիրն զաւարն՝ ելն ջուր բաղցր. և յոմ՝ աւաւր հաներ ծոցն գնաւին. և նոքա յերեսայնիւր երեկոյի ելեսակեին. ինչ սքեն կերպակեն՝ ի կերպասակ միայն ձայնք։

Սին հանգոյն պատմեն՝ քաղեալ՝ ի բաւականաց նոսա կերպաս և վարդան։ Կիրակա գրեն, թէ՝ ի գնալն նոքանչ սուրբն՝ զանազան՝ ոմն տեսալ զնա թեռլին՝ ասէ զնա. քանզի՝ դորդի իմ, որ էր մերձ՝ ի մահ՝. և ասէ սքեն. եթէ՝ ի բաց կոչցես՝ ի մոլար աշխարհն, բժշկեցից զնա. և՝ ի խոստանալ նմա՝ ազատեսս սին, և առաքեցոյց զմանուսկն. բայց յետոյ՝ կամաւոր վարդեան վերադարձն յանդ իւր՝ ոչ ասաւ մանուսկն. պոյ զ՝ բարկացեալ նմա՝ աքսորեաց զանձն։ Լսեալ վարդան գրէ։ * Նէ, սեաչ (ասէ նոքանչ) զնոքն՝ քարոզէ նոցա սեզգարանաւն. և՝ ի՝ հաւատանն՝ մեռանեք պղծի նոր. և քարոզեցէք աքսորեալ զնոսա՝ ի կղզի ոմն՝ անբնակ։ Ի. ոգեսք ॥։ Դաւերեան քաղաքն և մեռաւ, թէ ապրակ մի ամ՝ զանգ՝ ելեալ ի՝ մեսյոր Ը ելանաց. և թէ՝ մեջեսնա տոկաւն թեռլն ապրակ, գարձաւ նոքանչ։ Լ. Յէ ապա նամ՝ նոքանչ են հայոցսոս պատմեն՝ խորենացէն։ Իսկ կրեմ գաղան։ Ա. 6. պրպոդ ինչ ևս գրի։ Ը թէ՝ ասէաք՝ իցէ սքսարեալ զնոսա՝ ի կղզին յոյն։ բայց յայտ է թէ ապա ոչ է սուտ։ Իսկ՝ ի պատմեսս յանուանց՝ զնոսա՝ աքսորանաց՝ նոքանչ յանուանեալ՝ ինչ՝ ոչ գրի։ այլ այլոսք միայն առանցք՝ ի գիրս սուրբոյ։ Ի. 16. և սպանեալ։ Ղ. 14. թէ՝ վարդեա սեմ ասն արս եկեղեցականս, որոց գլխաւորք էին արքանաս, Թեոդորոս, և մենանդեմոս, որք և էին կրաւորք՝ ինչ՝ ապանդոյն արիանոսաց և կարսեցոյ, հրամայեցեալ սպանանել. իսկ իշխանն՝ պատմ յանձն նոցա մահ՝ նոցա, նա ասանել զնոսա՝ ի խորս ծովու, և հրամայեալ առնել զնոսա. և հրամայեալ զնոսա՝ ի տեղի մեր։ սուր կատարեցան՝ նոքանչ։ Ա. Լսի՝ թէ՝ թէ՝ սքեն նոքանչ ի՝ սուտ էր, նա զերծաւ հանդերձ ամենայն

'ի կղզին, և ուստ գարմուրուստ լնան 'ի Ծիկս Թեկուսոսի։
Եւ մեկ մարդոն Ծիկ կոչի՝ իսկ սքն 'ի կղզւոյ ոնդ, գիտեցի
է, զի խալեանացին։ Գ։ 30։ Եւ թամանեանս կենցիս գնեն ա-
միսս ուսեն։ ոնգ եղուրդ և ոնգ։ և փորդան և կիրուանս գնեն
ուսիս ինն։ ոնգ և քաղանուրդն 'ի նարմ։ 19։ Եւ ծարպ։ ։։
ոսկ բաղանդ։ 'ի վերոյիշեալ տեղին։ Գ։ 6։ գնեն ոսն ինն։
և յայսմ միջոցի ընդ մարտս պատահի՝ զի յառաջին եղեալ էր
կորդն զրաղարանս նարին։ Եւ սրամ գնեն և մերուզ հրկց,
և ոնոնանոն ոնն պատահի։ Եկեղեաց յորինակս ինչ մեր պրոպ-
գին գրեցս։ Եվ։ գրի։ Գ։ ոգի այս կրարդեք զ հինգ ծնունդսն։
Եւ դրեպս և բազագս դրագնի սքն Նեղոսին այլազգ գրեն բա-
զմանգ։ Գ։ 15։ Եւ դրեն մեռաս ասն վրդեն, գրուցեաս սքն
յաղագարանաց 'ի Հոյս, և գնացին ընդ առաջ նոր ամբոն։ և
նոս եկեալ խնամեր գնեն ոսմ ուղղեալ, ոնգ։ և զ յիշեն ամե-
նեքին, թեկ երեր նս ընդ խոլ դարդ և թեր բեցոյ։ ոն։ 'ի
հանուրի' ինն ուրշակ դնս թեղրեր, և նեբերեալ էր գնոնդ
խոր։ և վրկ սիրաս ասն խրատեալ գնս՝ մոնդ մեր քեզ քեր ար-
շակեսանոց։ և թեր յեսս Ծիկոյ մեռելոն թեղեկոյց գալոց։

Ա։ ոգ միլատակեցաց 'ի վերոյիշեալ Ծանոնեանցիս։

Եւ տուտար արծանն և գիտեալ և դրդա, զի յաղանատարս 'ի հայկ։
29։ միլատակի ընդ դ արձեալն յաղանանաց յատարս թեկ-
դասի և խուտակ ուն, ոյսպիսի բանիւք։ Եվ։ խատակ ա-
լեցոյ էր 'ի հուտանդ լարեալեցոյ Ծնն։ Հոյ ազգաս՝ 'ի Ծիկ
վաղեսի դեղոներ, որ արիստանն էր։ գնանդ առ նոս 'ի կուտան-
գիտուպոլիս, և ասաց նոնս։ բանդ գեկեղեցիս ուղղափառաց։
և նոս զ լուսաս։ Եւ 'ի գնալ վաղեսի ընդ գեմ գնանդ՝ էր ը-
ուռաջ էր, և ասաց։ մի ազգդ՝ բանդ գեկեղեցիս սաղարիա-
ռաց։ և գանդս գրանեցեալ դարձել գնա յարդ նշանս, մինչև
ինքն դարձցի 'ի սիրդմն։ և արկին գնս 'ի բանս։ Եվ գա-
գնս 'ի պարտուն մատեալ՝ 'ի գլեալ՝ հուրդ կիզաս 'ի ոսն
գնաս։ և սքն 'ի բանսի ոնդ առեալ գնոս ինչ գաղ՝ ասաց։
ահա դիզեալ լինի դարդս։ և հոս գարշանեն բուրդ 'ի ներն։
Եւ նրդն ենթարեալ թեկոդաս ոնն, եթաց զ նկ զնդս։ ուղղա-
գիտուն, և նհնոն գաղանարդեալն գնս։ Հաստատ։ Եվ սրս և
գիտարկն արձեալն։ որ եկեալ ոնոնաս Ծիկանեն մինչև 'ի մահ
իսր։ Օ այս դարանեն և սարանեաս։ Ը։ 40։ և խեղդարն-
ասս։ Գ։ 34։ և կիդրենաս։ և գ գիկնս։ Գ։ և գանարաս։
ԺԳ։ 16։ Օ ամենն շանեալ մեր գատագանեն թեկ Հոյ իսկ։
ոչ եկաց 'ի պատանեն։

Ա։ Յաղագս մեհեանս սքն Նեղոսի գիտելի է, զի աստուանդ
որ Երկրին գրի դանեանն, գիտեր մի ոյսպիսի կարգի։ քանզի
յետ պատանեցոյ սքի՝ լարին և գանեցեալ բանս պարագայ թեա-

գաւառին 'ի Գրք · Գ · Գլ · 44 · ՝ 'ի Գրք · Ի · Գլ · 22 · զարմանալ
եկ արժան ես դու 'ի զիր ունցս ցանել, զի յայնմի առաւել
են, զոմանք ոչ ի բարեացն 'ի Գրք · Ի · Գլ · 25 · Լ 24 ·
ինչ ոչն ներգոն յանդգնեցեր զնա վասն չար վարուցն, և առա-
կումն ցնա ասացեալ զնա · և զի ոչ իրիկ յայտնի, բարձ-
ցաւ 'ի ծովակի և գաւառանալ 'ի կատարել զկամն իւր · և
զեռալ լաւելու, և ասէ · աղաչեաց զնա զամ հաշա լինել
ի ինքն խառնուելոյ 'ի մարդեղութեն ·

Լոյս զնացեալ ասա յեկեղեաց գաւառ կոչեաց զանն, և ա-
ղարտ նմ 'ընդ զիս · և հաւատեալ զնա 'ի զարթայական գրոց
իւր 'ի ինքեան լաւն կայր, և ապատարանն նոցա 'ի ուրանի · և
մնայցս նոցա բարեկամս զանել մարմնոյ խառնեալ ընդ կատարդ ·
'Ի բարեսէր կորդ ոչն, խնայս ոչն · և ոչուս գտանել և
ասել · * (Գտանեալ և ասի մեր, որ արժանի արար զիս
,, ընդել զարտուկս զայս, և հաւանել մարմնոյս մարմնոյ ես ·
,, զամ և ցանկացեալ էր 'ի մանկանէ խիզ · այդ զաս-
,, ժամս փրկանէ ընկալաց, և զանուն ինն կարգացից · զի
,, և ես հաստատեցեալ հաւատալ 'ի սուրբ ժառանգութենէ ոչն
,, 'ի լոյս · Լ'ալ բեզ ամ ինքեր արարեան էր իւրն զայր ինքեր
,, յայտնի հրամանս ասալ և ապառնալ · զի ամ կամ որ ապրե-
,, լոյս զքեզ · կամ ամ կամ որ զարդեր զանուն քո 'ի դրախտ ·
,, զոր ինչ կամիցիս զարդել · Դայց ոչ թող ասալ զայս
,, գոյնս զոր ինչ գործեցին, մա · և ընկալ զմարդ ծառայս
,, զս, որ Տիրոջոյդ · ես ամ ուրախանալոց, և կատարիս ամ

,, քարոզեալոց ·

Օրհնեալ բան խոստացեալ զանն 'ի վանս իւր · գնա-
ցեալն ի նմ և մեծամեծ նոխարարք հայոց, ի սա և մուշեղ ·
և 'ի բաց առեալ զպարեզս իւր ելցոյ կապաւանեալ լա-
կերդն, ի լարս նկանակի զոր · Դառացին նոցա մարդ-
զայս · բայց ոչ էան աչս · ոչ զգնանալ զնոյ · և յորդորեալ
զնս զգալ կալ 'ի պատերազմաս ի · Յայնժամ ոչուս հանել
աբիսն զանդ գոնդ ի բանան իւրն · մուն երկա · և ապա
կոչեալ յայրեան 'ի ընդարձ ոչոյ ոչուսնի զս ամենն · համ-
բարձեալ զոչ և զնեալ իւր, երիկնա ասաց · որ ի ինքեալ
զհոգի իմ · և ասեալ հաւատացս ·

Ի գրել բազմապէս գայսոցիկ ցանցեան, զմեզ զերն ես ներ-
կեց էր, 'ի զի զի բերելոյ զրան անաւ իւր, ի ի փոստս ·
զի ոչ, զմեզ * առեալ զնուրանն զայն 'ի զանուն ոչ պա-
,, ոնանք նեկեցեալ ոչն, և փոստս ենկ, (զ ոչ ոնանքն,
,, զի ոչն փարանուելոյ էր) և պաշտանեալ գիտաւոր ոչ-
,, գոս, և ուշեղ ոչարանան, և հայր մարդեան, և նոր
,, ապաւանաւոր բանանի ոչարան, բարձն բաւանն 'ի բանս

,, գեղ-

,, զնոցն՝ ուր գործն կատարեցաւ , և տարան 'ի Լեռն աւանն
,, յետ գիւղն ։

Զնոս պատուոյն զոր բուսանիցեն յուսերս 'ի գլ. 30 · և 31 ·
թէ բոլոր հնոյն Լեռնոյ պարզ եղարձ զամ քարեկարդութիւն
մանեալս 'ի սիրն ներսիսի , Զայս թէ որպէս և ամենն կա-
ղեր ճանաչուն թէ ասել , բայց քանզի սոյ՝ գիտ ոչ պատասխանեաց
զիրս որ ,, յետ միոց իր անկանի կարդէ զանոնս իւր 'ի թանամ-
նեն զապրն , ոչ պատմէ այնոր՝ սոր լեռնէ , զոր ,, ի բուսամանոյ
անհնարին չարիազանցութեան , զոր ոչ տանին լանիք մեզ ։

Ի՝ ՎԵՐԱՊԱՐՏՈՒՆ ԿՈՒՍԱՒՈՐԻՆ ՀԱՅՈՑ , ԶԻՆ ԱՅՍՈՄ ԱՌՆԵԼ
ՊԱՏԱՐԱԳԱՒՈՐԻՆ ԴԻՏՈՂԻՆ ։

(Գ
(2) Գիտելի է , զի 'ի դիպս խաղենոցն , և յանկանոս կրեն-
դիկան , և ազգաց տանց արդարեալ ոչ առանդի , սոր և զ մեր
արարեալս , թէ արդեանց յոլովքս աջոյ դրիդոյն յուսատարին
ինչն և 'ի մեծն Ներսէս ասասի առաւելն զմեծատարութիւն կրե-
թանարիւրեալ , յեղիշայ իւրեանց՝ թէ յեղիշատեանն ցն-
ատարեալ , Ի տրիատանեայ ասէ ազանինանելոս · Եղ · 383 ։
թէ սոյն գրիգոր լուսաւորչայ արդարոյ * Հռոմանդրեայ
,, (զնոս) յենիսանեն փանանակ իւր ։ ։ և յետ նորա կարա-
,, (նոս ինքն արիստակես) զառ զի Հայրենեացն , և անդէն
,, նոսան յանանս կենդանանեն Հայոց մեծոց ։ Զ ասն զոս-
ցանն և զոն խաղենոցն · Բ ։ 88 ։ ԽԳ · և յանկանոս կրե-
թանարիւրեալ , և շնարհաւոր , և ոչ զոր լուսանոյ ։ Լսեալ լուսաց
սոյն վրեանեան ոչ ասի , թէ գաղարեալ զինի արիստակես զ յանանս
լուսաւորին ։ առանց յիշելոյ՝ թէ սատի Հռոմանդրեայս ։
Ուրեմն դրեն և զոն յանանս և փոսանեարանն ։ Լսեալ զնոս
մեծին Ներսիսի ոմ պատմիչք միոյոյ սանանին , թէ 'ի Կա-
ղարիա մեռանոյ դրեցաւ ։ Լոյ ապա 'ի դրատանէ զյաղարդեալ ենք
զանանեալ ամենն միոյանն դրեն , թէ յետոյոյ Հայոց Հռոմ-
Հանրեցաւ ։ ոչ և յետ ենք ոմ Հայրապետքս , ոչ նասանս յայն
աթոռ ։

Ի՝ ԱՌ ԲՈՒՍԱՆՈՒ · Գ ։ ԼԱ ։ և 16 · գնեն՝ թէ յանանիկ և փոսանեարանն
անդ 'ի գնանանիս Հռոմանդրեայն · զնոսն ասէ և ասողիկ · Ի՝ ։
։ զոս արիստակեայ և յանանն ։ ասելոս և զարդանն զոս նանանն
արիստակեայ ։ Ասելոս՝ զոս և 'ի բանս խաղենոցանն և
զ զնանանս զոսն ։ զի զարանեալ 'ի նոսա Հանանոյն թնդ-
հարեալս սոյ ։ զի խաղենոցն · Ի ։ 39 · 'ի պատմէ զ զանանն
Հայ յանդարձն Ներսիսի ասէ , թէ * ասանոյ մեծի ոգեարիարին
հեսարու ։ Կարդեցաւ Հայրապետաս ։ ուր այս յանանեալն զանանն

յայս առնել, թէ ուրմն նախնիսն ասցէ՝ նորա ձեռնադրութիւն
կնոջելոյ Լուսաւորչին ի Հայրապետաւն Հայոց։ Եւ յովհաննէս
կնքիցէ՝ ի սլաւմանն վերոյ շարադրեալ՝ զոր ասեալ։ * Եւ ես ՝՝
՝՝ սոխրութիւն առաջնոյ առաքեալ զնոս՝ ի կնոջելոյս, այլ՝
՝՝ լքեալ՝ ի քաջ զարդին առաջին, բան սրինդ պատրիարգաց
՝՝ կալան կարգ՝ ժողովով եպիսկոպաց ձեռնադրիլ։ ՝՝ սրով հա-
մարեալ յովհաննէս կնքիցէ, թէ ինչպէս ցոյն ծանի՝ ի կնոջելոյս
ձեռնադրելն։

Եւ սպա գուցէ զի ասիցէք, զի աստ ասեմն՝ ի կանոնսն իւ-
րեսն՝ զոր գրեաց առ արդասս, այսպէս հրամայեր, զի առան-
դնոյ ազգանդանդեղսն։ Երբ։ ՝՝ Հաստատեալ կայցեն
՝՝ ասէ զիպարութիւն՝ ի մէջ երիցունց կաղմանցս, զի զարդեալ
՝՝ բաշխեալ նոցանց քահանայութիւնդ՝ ձերոյ նահանգի՝
՝՝ ուստ՝ ի մէնջ կայցեն ուղղութ յեկեղեցւոջս կեսարիոյ, ուստի
՝՝ և հանդերձեցաւ ձեզ պատարագութիւն շինութեան ձեռ-
՝՝ նադրութիւնդ։

Եւ ըստ ոյսմ կարգի և պայմանի երևի թէ փոքր մի ժամ՝ ի
կեսարիոյ առնուին հայք զձեռնադրութիւն հայրապետութիւն,
բայց առանց այլոց իրիք կախման։ Եւ զոր հաստատութիւն
գրեալին, թէ յաւարտելն մեր ընկալեալ էր՝ ի սեղանատու-
ն զիշխանութիւն ենկեսարիացոցն կամ պատրիարգութիւն, ի
դիպել լրմանն տարի և ի հասանել պասաղ ժամի՝ քա-
ւոսական հանրութեան ցոյն վայր լցուցանել զնախատուցեալ պա-
մանն սքոյն զևանդեայ, և ոչ ետ կամեցան գնալ՝ ի կեսարիա
վասն ձեռնադրութիւն։ Եւ յայս խոկ ժողով մեծ գումարեալ
եպիսկոպս ՃԼԸ հայոց՝ ի վաղարշապատ հանդերձ թագրոս աբ-
ուսկաս և նախարարքն՝ Հանոյ խորհրդոցն և հաստատեցին յաղ-
գին զայն պատիւ, կարգելով պատրիարգ զոյն ներքոյ յա-
լեռս սքոյն գրիգորի։ սահմանեցին միաբանութեան և զայս, զի
յայնմհետ յերեսանց եպիսկոպս առնուցուն զնդիկոսունք հայ-
ոց զձեռնադրութիւն։ սեղ և արարին խոկ զշարակ և ընդ ոտ
յաջորդս նոր։

Զայս երկրորդ ե. ջուցուցեալ գրի յովհաննէս կնքիցն՝ ի դիւանս
նոցն կնքեցեալն հայոց։ զի և յետ այսոր բանից յաւելուն գրել։
* Եւ այսպէս ասէ սպա հանգանութիւնդ խորհրդոյ եկեղեց-
՝՝ ոյ՝ ի մերումն՝ ի լցուս բանականաւոր, ինչ միաբան-
՝՝ մանն գաստիարգութեամբ պատուեալ։ զոր լուսաւոր սրբ.
՝՝ եպիսկոպն վրաց և ապրանոյ արքեպիսկոպն ընդ ձեռամբ նորա
՝՝ կարգեալ։ խոկ՝ ի սերասատրս և՝ ի մելքիսեդեկ և՝ ի մարան-
՝՝ բասայ քեղքին մեծապատիւ կացուցանեին։ խոկ էպիսկո-
՝՝ պոսանք ասպա՝՝ սրոյնք զիշեալոյն իբրաքանչիւրոյ հան-
՝՝ ատանին։ և քահանայն և սարկաւագունն և կնոջ սարկաւա-

,, գաց և ՀԷրմոնեաց և սաղմոսերգուս։ Յայսմիկ ցանկացեր
,, ընդ բոլոր եկեղեցիս Հայաստանեայցս վայելչացեալ յարդ։
,, ընդ լինելն ի գլուխս։ ,,

Վասն սասանոյ ի պատմել սասանայ։ Գ. Լ. Եթէ ընդ ինքն ա-
սաքեցին զանազակ ի կեսարիս, զոյլ ինն պատմեսցեն ոմանք ի
մէջ. բաներ սան Հայաստանեաց կեսարացոյ բարոյն զարա-
նանելի ներքսեն ի պարսիս ելանելոյ զրոյցս, և Հաստատեաց
ոչ ես Մեռնապրոն ինքնին Հայոց ի կեսարիս։ Իսկ սան։ ա-
սանց Մեռնապրոնեանն ազգ ոմանք եսասս շահակ։ Զայդ
ոչ ասեն ասողքն սան ի բաղանդս։ Գ. Ի. որպէս զարա-
նանելին Խոսրովայ յարքայ մեռելոյ ի Զանեցի. զինս ասելով
ոչ ասել զրեալ զայս և յաստեղանեն, և նոքա զպատմանեն իսր ա-
ստուծոյ կարդն։ Զի փոխանակ միոյ շահակայ երիս անուն-
ի մէջ բերի։ զմին կոչէ շահակ։ Ֆ. 17. և զնոսն բազում քան
զանազան ներքսեաս ոչ ի յայտնի սասս։ Նոյնպէս և զերկրդն կոչէ շա-
հակ։ Է. 3. և զնոսն զմիոյ զասանոն։ Իսկ զերրորդն կոչէ շա-
հակ։ Ի. 29. և զնոսն յետ մեծին սենեքերիմ՝ ի սենեքերիմ շահակայ։ Ի ս-
սանէ՝ թէ նոսանս ես գրատուիս զպատոյ։ և յետ երեսն ոչոր գրել
զանձանոնս։ յԵրեմ. 333. և Լ. 334.] սանաց սան Հայաստանեայ-
կեսարս՝ (զոր զանոնն ոչ յիշէ), Եթէ զոյ ազանեալ է
զնեքսես, ի՝ ի սենեքն նոր ասանոյ խոյսս Մեռնապրոնեն կայ.
գեղ և զլուսիկ յանեսան Հայոց, բարեկամս, յոյժ։ և գա-
մոսեսանեալ մեծ յեղերսոյ նանդիս խարսի զրեաց Մասքն
ցասանամբ ասս զոյոյ արքայ, և եղեալ զիրեանսնի կամեա-
զիկանն։ ասս ի չլինելոյ կարող ձեռնադրել զայ, ենեկուսեն։
Լ. զայրանեանն սան բարձաս իկեսանս ի Հայաստանեանն Հայ-
ոց ձեռնադրել զայ Ինեկ։ զոր զոյ կամեին ձեռնադրել ինքս-
կոպոս Հայ ի յայմանոյ Հայոց, երթալոյ ի կեսարիս, և ոչոր
ձեռնադրեսցեն։ Զոր զ ասեն եկեղեցոյն Հայոց՝ ցի կանոնականն՝
ասեն։ այլ ի փոխանակեն։ բայց * ի վերայ մեր նասեր,
և Հայ օրենքն ընդարձակեն ॥ Օ զայս ոչ դրեն բարձանոյ ոչ,
սա ի զնշանակաստեն պատմանեն ասասդելոյ, այլ սա ի
սաս բանիս զարձն արհամարհ յաստանելոյ։ սոյա թէ ոչ
զայս պատմեն այլ ինչ է, և յայլ ինչ նայլ յարհամարհան
անեին ի բաղ. զրեալ նոյն է Գ. Խ. Եբեր։ 447.

Զայս որպէս և լսէ, որոմիհան. զայս ազատաց գրեանսդ բա-
զանդուոյ տարածեալ էին ի մէջ յունաց խրթն. պատմեն ի ինչ
Հայոց, զայն ընթերցեալ նոյ սանանք ի նոյն նոսին ազգ գան-
գին ինչ սանանս ելեալ։ ազգին։ սոյ է սեասանել ի զիրս ինչ
յունաց։ որք և գրգռեալ յաստեղանեն՝ պատասարանիին գնայ,
յունաց գնա ընդ անոյսն։ Եթէ չանիք գոք զինարդ, և ոչ զայ-
լասեալ գնա ընդ անոյսն։ ինչ զոյ ասեալ։ Զի ոչ զայ
զայսն ինչ։ զոյ ասեալ զոյ ասեալ։ Զի ոչ զայ զոյ ասեալ։

Եղեալն կրկին մեռանոցին · ընդդիմ զոց բեղմ ինչ պրեսոց
լատիրանացին, մեռանէ ի Թասպին առ սակաս Ճգնասաց · ար
յուանդն. և զայս · * Խանդ ոսկի (գաղանեալ), թէ վա՞ զի ի
մեջ ոչ սանիք զուստրարկանէ մեռանողքսն, ի վրկ խա-
սելն է) · Ծագաս արժանի այս կոչանիք · զի թէ իսկ ըշ-
քնասան ոչ ի մեջ, ի դեռ կր զայս կարել · իսկ ոչա թէ
սին գրիգոր ի կնասրիա էսա գշնորհն, և սին նեղասա, և
սիսաս եկող յաստարիկին գնայ, անկարող մեացին վերս-
ամն ուս մեալ ի մեռնողասանէ գասանաց · զի նիկիոյ ժո-
ղովն սահմանն ցուցանեն, որ երեք եպիսկոպք կարգ են
զեբեռանց եռիսկոպոսն մեռանոցել · և ի սիրիսկոսն, յա-
ղասի կարգ եպիսկոպն սահմանի, գրեալ է՝ որ Հայոց կա-
թողիկոսն ոչ առաքեցն բառնարաց · և յերուսաղեմ եպիսկոպն
եպիսկոպն մի առաքեցն բառնարաց · և յերուսաղեմ եպիսկոպն
առնան աղաղեկոքն գնեռնարքսն · և զայս ի մեր գրոց
սնիմք հաստատել, և ոչ ի Հայոց ։

Եալ մի եպիսկոպն, զոր յիշն ասա լուսաւորչին գիտեցն է, զի ասէիր թէ սա երրորդն առնայր զմեռնաղ-
բանի յանարիրաց սրբոցն · և ապա պարտաւոր ինչ յեան
կացեալ՝ յիսաց եպիսկոպ մեռնաղ գրեր · և յարժամանաց գրն.
ախաք ազգքանց գրոցերիցդ, ջանաց վերսին ոչ ել, ընդ-
բարձեալ յայն ասեալ, և գրեաց զնոսս այսր խնդրեալ առ գրոն
հաստանց իններորդն առաջին · և ապան գրեալ գրդ-
բեաց ի առաջին ուղղաբանն ասանէ · բայց ի լինել ժողո-
վանն եղիսոսի սարաստան եղեն եպիսկոպք, թէ ազգ-
ատանգ ասանէ գրեալ էին առ դրան՝ կամելով բարեսարկել զն-
ասանա մեռնողասանն · Այս յետ բեղմ բանից հաստել լեռնն
ասա ժողովին, զի հոյդասարանն եկարոսի ի ասանաց լեռն
բաց եպիսկոպ առնայցս զմեռնաղասանն · Այս ոչ ասա եղև յեռանն
եղեալ զարձ ժողովին · ոչ է անասանել ի կարգ · Գ · Գլ · 1466 ·
Դեղ՝ ի 1470 · Ի ազգանանն ի կարգի գրոց բաղանանաց
սիրանանգեան · Գիր · Ա · Գլ · 18 · Երես · 167 · ոչ ինչոգայն
գրն և զոյցս երկրի ասանաց և զարարարարոց յայն գիրք ·
Հարանոց ազգան է գիտել և զայս · զի՝ ի այն ժողով ի՝ ելն-
նել զայս քանանն՝ բաղանք ի Հայաստանաց եղելոց անգ՝
ինչ Հոյդասարան կնարիոց կապարդարեցաց գիրս ա-
ռան՝ զի մի էր ի Հոյց ոնան ժողովոց, գիտեին · Թէ նան
Հայք ի դարձի իբրեանց առեալ էին զմեռնարարանն՝ ի հե-
սարիոց, և թէ՝ յեռոյ ի՝ ոչ ել՝ յիբրեանց եպիսկոպ առ-
նան · բայց ինչ ոչ յիսիցին զայնմանն, և ոչ իսկ իմիք ընդ-
գրեանցն · զայն ի՝ յայս է՝ թէ հաստան եղեալք ի այն · ապա թէ
ոչ՝ զոնչ ընդանանի ինչ առանցն ի վերն այնր · Լասան և յեր

քան զարս ի ժամին յորս ի սնն սահմանն զնոսանց առ փոքրն
Թեոդոս, և ոչ արտաքսարին կատարելիապես առանկար
զանն Տանուտեան բաժանին յանդաց, ոչ կարարն և ոչ պատ-
ուիրարն. ինչպէս ինչ զայսմանէ, այլ Թէ՝ զոմանցեան զայ Թա-
զին առնուլ զձեռնադրանն Թէ ի գեղարդոյ, ուրք ետ ի նայել
առանք ձեզ հոմանել զարամին մեր, ԱՄ · զայ՝ Հաստատեալ յանձ-
նեցին ամենայն զՏանուտեան Թէ անոր բաժանի · ուստի և Տայք՝ որք
մատուցեալ էին ընդ ձեռամբ Հայրապետին կեսարիոյ, մանին անա-
ռին ի Տանուտեան ոչիր ուստանայ Տրամանուս կայսեր և պատ-
ուիրարին · Ը արարեալ ի տեսանել ի գիրս խորհրդոցն · Ֆ · 57 ·

որ և ի վերոյ ակնարկեսն ·

Ի՝ առանց զայս մի ինչ և պատուիրեալ մարդանիմ՝ Տանուցանել
ինչ զի ի Ժամս Լեզուրս Թէ Հայոց յորմէ կենդանի մեռանելոյ
ինչ, Տանուանեալ Թէ՝ զին ետ պիտոյ էր, գնացուցեալ Թէ նո-
ցին · իսկ Թէ զարդ, յորս ուրեմն զայս մեռեալս կենդանի ի
զնոցն, զար գրեաց ի Հարեմ ի չորք քառասունեանցդ զարուն
յաստուրս Թագաւորեալ ասորեանց, յաստեն · * Ցիա ուստ
,, կոնդակեալին մարդին Տրանանաս, այրոյ. արքերիսանա-
,, պատանք, ենդիրանք, ոչիրոք, վանահարք և ասորեցիքանք ·
,, Ն. իսրաքանչիր լոք ի ինչ պոյ զանուն մոյ ուրուք յանիսոր-
,, պատաց, հիմ ի ոչիրոյ, հիմ ի վանահարց և կամ ի կրօնաւ-
,, քոյ · և զանուանանն գրարք ասան Թագրին ի կերալ իսրեանց ·
,, Ն։ Ի՝Թէ քաղաքն իցեն զիմարկեալքն, Տրամայեն Թագրին
,, զի մնաքանեսցին ի՝ վերջ երկուց կամ երից · և ապա Թագրին
,, Տանդերձ ժողովեալ իսրով ընտրեն յոմանց ի՝ ոչոչ զանն զանն
,, ին · Ի՝ յաստուր ասուածն անդ՝ Թագաւորն ինքնին ծանոր
,, կրկնեալ զնոսանսին ի ձեռս նոր՝ Տանդերձ զաջ
,, նորին · և գրառեալ ի՝ տեղի իսր · Ի՝ չայնեալ առնեան ըն-
,, նա առաջնորդք, և ասանեն Ը որիսի կենդանեալ · Ի՝ մի
,, ասեցին Տանուանեալ Թագրին ընտրուելոյ կենդանի ոչ լինի
,, արդարեալ, արդեր ասի՝ առանանեալ էին ընդարձակ չՏարց
,, ան Տանանցեցին · Ը որում ասանդի ի կարգս ժողովոյ · Նա-
,, ար · Ֆ · Երեսն 1258 · ՌԾ ·

Յանուրս ապա մեռեալոյ կենդանի գրել և գրեալ մի ընտրան
եղեալ յոյսն Ժամի, Թէ նաև * Ի՝նկանանչ փոքրն Հոյոց ի՝
,, կրան Թագրին ընտրին և կարգին · և ապա և ասի ասանանն ·
,, զի վանարքք Տանդերձ Տանիք իսրանանց են ի Տարրանի
,, ժուանգանանի Թագրին · և զի Թեանն եղեալ և վանարքք
,, Տանդերձ Տանիքն իսրան են ի մարդոյ · ուստի և ասանց
,, Տանանեալ Թագրին ընտրի · Ի՝, մը Լեմ, երբեք կենդանի ոչ
,, արարեալ գանանցի գրնտրանեալ (ուրուք ինչպիսի), բրա-
,, Տանեալ ոչ ասոյ առանց (Թարգմանչին) ·

Գ. Վերջանցէալ և մոկան պատմ.

Գ՝ գրել բուզանդայ · գլուխ · Ե · գլ · 32 · Թէ զինչդ վասրան-
թեաց և պատաւ զրոց, զոյժոյիսի հանդուսանոն ուսոցի առ-
նել, որ Լեգեմ եղեալ զատմուն խարենացոյն · Գնա մատուն
ներսիսոսի շինեաց ոստ զիտաս իւր 'ի Թիզբոն յաւեաց, և
միաբանեցաւ Ի արքային պարսից · Առաքաց հրեշտակս առ
Թիզբոն յուեաց, և ասէ · կեսարիա և այլ ոստան քաղաք մեր
լեալ են, և զուարթայ շինեալ է նոցանեաց մերոյ, արդ՝ եթէ
ոչ կամիս իսանգար ինչ ոստնել, ասէր զնոսա 'ի քաղ, ապա
Լեգեոն՝ կամ՝ մի՝ կալ յեսու յորքային յաւեաց՝ ՝ի
կայսերին, քաղաքս ոնայ նոցա ·

Եւ Քան ասիոսին յերկրին հայոց եկեն տեսին և ասէ զրոս-
վարք յաւեաց հանդերձ իւրեանց զորաք 'ի սահմանս բաղրևան-
դայ, զլեաց պատգամ առնոյ Թիզբոն յաւեոյ՝ ոստանանել զը-
պաս · Եւ նոքա սոյասեին պարսից ոստ 'ի կասարել զհրամանն ·
Վասպ եղև ընդ այն ուստրս գնալ պարսից 'ի դաշտն բաղրև-
անդայ, և բանակել 'ի ոտպին՝ որ կոչի Խոս, մնա 'ի բա-
նակն յաւեաց · Զայն ասեսեալ տեսին զորավարին յաւեաց՝
հրամայեաց պատգամ ելանել մեծ · և պատրաստեալ Թագաւորա-
վարիչ ընթերցիս՝ հրամայեաց զնա · Զոսպայեալ պատգամ ան՝
ետուա 'ի իսրան սերվինտայ, որ կայրն հուրբ 'ի ներքայ զոր-
մոզ խաղանին լեռնն հեռաւակ զորք՝ վասան 'ի ձեռին և սակ-
ղաբաւ սաստկաբ և պատուրբ կայրն կարգ աւ սպասաւորք ըզ-
գենեալք վայելուչս՝ սնուցեալ 'ի ներքայ զի հասուց զինուն զոր-
ոսակ 'ի պատերազմ իւր հոմարնայսա Թագն պաս ·

Եւ ինքն նստոն յընթաց, և մանն Ի գինի, մատուցին ուս-
պայ բաժակ սրոտիսաբ · և սկսան նստուցել Թմբկահարքն, սրնի-
զահարք, քնարահարք, և փողահարք · Եկաց պոսպ սեներ ըզ-
բուժանն 'ի ձախ ձեռին, և յեղեալ էր յաղմունին · Իսկ զաջ
ձեռն եդեալ էր 'ի դասասպան ներանին, (Ի՝ 'ի խաղալ պա-
ղային) · Եւ յորժամ սարսու զբաժանն 'ի յերան՝ և կամէր
ըմպել, 'ի հոլիս ոստոյ՝ 'ի լաղմանանն, երկու սակրաւորք
արք կային 'ի Թիկանց՝ ոսկեարիսաբ սերենան հարին զպաս,
մին Ի սաբն, և միսան Ի աջ Թաթ ձեռին, և ոստպես ասանին
զնա 'ի սերանն սոդ · Իսկ գնել որ անձնացեաց՝ որ անգ էր,
յոան կացեալ՝ ելոան զուրն, և ելար զոն յերկուց անսի ·
և 'ի կամել որ զմեան ևս հարկանել՝ սերկեաս զորավարն ելոր
զգրուի՝ որ սրալ, և ելան զոկաուսուսի՝ որ 'ի վերայ ոստաց · և
մնացեալ ջն ցրուեցան · Եւ սոյա՝ ոնգ գրե 'ի գլ · 33 · Նախա-

լարեալ հայեալ ի մի մարդեալ խորհասդ սատանին , եթէ զինչ
արասցեն · և հաստատեցին ի մեջ խորհանաց լուսս լինել , և
զոր ինչ հրամայեսցէ Լեդին յանուն Հոգւոյն Սրբոյ ։

(3) Պատասխան զինուորս , ասասանիին նպատակ յիշէ և ամենեսեան
գիտէին դէպ ։ փոքր մի տարբեր · իսկ զի յետ ասելոյ , եթէ պատ-
ասան դերկաս անբիծիս , զարդ յիշեցաւ ի Ծանօթ · Եր · (1) ·
լաւելոյ թէ յայնմահ մի ՝ զարարիցն յոմանց անբիծանս ,
և այլ ևս բնդեալ ՝ նման , գրեցին զպատգամ ամենասանուն թի-
ւս կայսրն վաղնս , և զչաղուցին նման զոմանցն ապառանին ,
զոր տարար տարդ · և ասեն · ոչ է արժան այսպիսի տուն լինելոյ
ի մէջ ազգի , որ յոմանց սիսուանին է · քանզի ոմանք զարբ-
ասուցեալ մերի ի սարսանին անապատ ասրեանց , և խորհի յա-
պատանեսան · մինչ ինդրեալ յոգեսատիս սիրեդ զոյլ զբ
կարգել Լեդի ի մի հայոց Տէր · Լա կայրն զարդացել յայժ ՝
այն՝ հրամայեաց արարչանսի արարելոն զօրս մարմ քանոյ.
ի կենաց զարաց արքայ հայոց · Լ · Եթէ ոնդան պատուեսուլ որ-
քայլի ի տան իւրում՝ հրամարեաց գնա զոյլ ի Ծոյ իւր · և
պաս ունդետ զարդ իրայն՝ գնաց անդր առանց ինչ կասկա-
ծանաց · և նստեալ պատուոյ՝ եկեր և խմեր · և յորժամ
զանարեցանել եր նա ՝ ի դինայ , մինն ի զարարարանսի
արարչանսի մերկեալ զուսր իր՝ մեռաց · ի սկրա նր անդին
ի մէջ սեղանոյն , և ասան ։

Լ՝ այս պատմեն ամենասան ի ջեռ առեալ ՝ ի քաղաքանդ , զ-
ամենեսեան հանարի ուռ · և կամ բազանդեալն ի նմանեն · և կի-
մեր ի վերայ անկեալ գրեալ ի լոյս տարածելոյ ի լոյս · և
ոչ զ ասասարանեն կարգ պատմեալ նոցուց , զոր ասանդ խա-
ղանացին յուսանանելոյ , զ՝ ի սկրա մեռարարդ և յոյլոյ · Լսոյ
զայն , զի խարեանացին ընդերեալ էր զասանեն · և եկեալ ա-
նեալ էր , եթէ Նշանարիս · են այս քանք և նանք ասացին ; լուս
Նոցին գրեր՝ և ոչ այլոգդ ։

Լսէ ասողեն · Բ · ։ զարատանելոյն վարարդասաց յայնեալ ՝ ի
պատանի մանկանն պատայ՝ գրէ , թէ մի ծն ընդեսոս * և ոչ
ոսեատն ասրանեն ասաց զնա · (զ՝ զայսոյ) , այլ՝ հրամայեաց ի
Ծայրանկանայ ։ ։ զնոյն գրէ և վարդան , որ ելեալ ի լոյսն զնեա
եկեալ ասողեայ · բայց յայտ է թէ խառնեալ է այս բան · Ը
այլ պատանեալեն · զարդ մի լի Հարդ քանանանի ասանել ։

Լ՝ վ՝ վարդատ , և ասանեն հանելոյ ։

(4) Զեռ պատանելոյ քաղաքայ զլիսն պապայ՝ գրէ և զթա-
գատարիցն վարդապետայ ՝ ։ դդ · Ե · գլ · 34 · և յատելս ինն
ունեալ և այլ ասարարարանք խնդրելոյն ի Լեդիին յոմանց զնեալ

յիւրաքանչիւր դասասն մի մի կամ երկու երկուս քաղդէս ա-
ռուրս մնան. ի զաղրեմ՝ ի զգաստութեան զանգուածեալ Հայոց
Հայոց, ըստ ուսանելոյ սպասելոյ, և զամ՝ աղատս Հայոց պիտանոցել
կայսրութեան թագաւորք, և ինքն, ըստ ինքեան թագաւորն
Լատ զայս՝ առ ի Հաստատուն մնալոյ Հին։

Օրէնք սպասիկ ասէ բանդուդ ի գլ. 35. թէ սեռեալ նա-
խադասեալն, չի վարագաս * մանուկ բանսերթեսակ է ։ Այ
թենթաւիա է, և խորհրդով իմաստնոց ոչ կարաւորէ զմտ,
ոչ՝ բանին իւր Հաստատելոյ ընկերացն, ինքեանք նա ի Հա-
ճոյս խորհեաց վարելոյ։ Վ.Ա. բաս նահապետ ոչ ինն ան Հա-
ստատեաց՝ ոչ մնացեալ լեալ ելս վարագաստ, ի կամ նի
գնալոյ։ և կամելով ինքն առնոյ զիրքանսանի ոստրակ-
ատեն մուշելոյ քան մի մատոյց պնտնի առ վարագաս։ ի
սկզբանի հնան ասէ մանիկանեանս թիշատի եղեն արդանս-
նեացդ, և հրասանն զիրիկս Հոյայ։ ոչ և ոչ՝ ահա մա-
ղեալ ոչ ինի կատանցից է թիշատաց։ զի զշաղոսն քանցս
կոպեր ձերբակալ առնել, և չարաք։ զկանայս նի ոսկանցոց
խոստացուցն։ և զատանայ։ Լեմ գնալ ։ Ի։ ։ Հրասարս մ-
ոց և զգաբաձոս, լուանց ասանանել զարաս։ և այլ ոչի՝ բանք։
ոստիք յոդարեալ վարագաստ՝ ենդ։ ի մոի ասանանել ըզ-
մնացեալ։

Լ՝ պա յասաբ միասի ընթրիս մեծ գարձեալ դիպեալոց զմեծա-
մեծս, ի ոչ և զմաղեր։ և ետ ընդել մնացեալոյ գինի յա-
ղանս։ Երբև եղեալ վարագաս, թէ յարեցուբ է մնալեր,
կանգնեցուս յասին, իրոյ թէ կամիցի գնալ ուրուաքս վն հար-
ելի։ յասն կայնն ի մեծամեծք՝ ի ուրասիս ոլորոյի։ Դիպեալում
ալեք երկասասան՝ վեց ասան և վեց անան կոսն զանգեալոց
մնալեալոյ։ Լ՝ սնարա նոյեցեալ յերեսս ազգալի՝ ասէ։ * այս
ինչ։ է ։ ամենի ետ թագն։ * Երթ առ պասալ ոստայոյ։ Հնգց և
ոնա, թէ ելեր է այդ ։ Օ՝ այս ասացեալ՝ ել վարագաս ոս-
տաբաս։ Ցոյ սոց եհան մանալ, և սուտ։ * Ի՛ մի թեր՝ ինոյ
վասանոյ՝ արեան և ըստան, և պարոք զանկան ընկալոյ,
ոչ Հասաս ցանն եղն վեռ։ բայց իպե՛ և Հաս ինձ մանս՝ և-
թէ ի մի ձեզ ի խաբեալ եր ։ Լս յասել նորա զոյս՝ մնալ-
ն սասրուեալ էր զանոն, անդեն բան իշխանն սահան-
նի Հանեալ զերանն՝ զոր ունէր յապրեր խրատ՝ անցոյց ընդ
փոս մանալոյ և ի բաց Հանաս զանսանս։ զոր գրել սասրան
ի գիրսն իսկ։ Լսի ուսանել զնս ընտանեաց նորին՝ ոչ Հաս-
ասայն, թէ կիսաւ ի ունել ինչ ոչի Հոգ։ բայց սանել թէ
գասաեալ է գլուխ նի ի մարմնոն, ոմանանելով թէ յարեցի,
կարելիս զգլուխ նի ի մարմնոն, և եղեն ի վն սանանոյ աշ-
ապանի մեց։ գասդ ասեն ասելոյ ինել ապասացեն։ և իբրև

նեղեցաւ մարմին նոր , առեալ թաղեցին զնա ։ Իսկ փարաղ-
գաւ կացցէ ի տեղի մեծագոյն զգաստ ։ Ե. ի մէջ մոմիկոնեանց
կոչեցեալ Նահապետ զիմաքն մոմիկոնեան ։ Լաւագոյն գրէ. բրբ-
նոյն ազգ պատմաբան ։ որ թէպէտ իրաւ յայտ է թէ հիասա-
ծոյ լինի ։ զոր և ոչ ուրեշոյ յիշատակեցէ ի բռնազանդ-
մարթ ։ արդեւ յաստէրոյ ցանկ և ի սատրապն վերածեալ ։

Զի ի վերայ Տիկի Թիւրեանն վարագաստաց՝ եթէ ի պատ-
մութեան բռաշնոյց Հայոցաւոյ , ոչ ինչ գտանեմք ասեալ . զի
նա ոչ յիշեալ թէ ։ էր կիսր ի նմին ժամի , Տարաբանակ գրէ
սնոյաշանի՝ զոր ինչ և կամի ։ Սակ եթէ յոյլ պատմեցին Հայ-
ոց Հայեացս , ասի՝ թէ թաղուցեալ էր նա ի գրանե.
բարդ ամի Թէոդոսի մեծի , ոչ է տեսանել և յայտնի. զի-
նեալս զոյն խորենացոյն ։ Գ · 40 ։ Օգոստ Հարկն եղեալ ի ը-
նդանուր թէոդոսի թոռնեացոյ , ասեցեալ , իսկ եթէ ի
նոյնոյերոյ նոր , ասեցեալ և առուցեալ՝ ոչ ոչ կարգի պատուոյ թէ-
կոյանոյց , ոչ ոչ կարգի բանից խորենացոյն ։ Զի խորենա-
ցին ասեալ ։ Գ · 33 · Ա · 36 · Թէ յորժամ Թիւրեաց ենկոյս ,
դարձեալ հանդէր յաղագս զանձն ներսէս լեզուի Հայոց ,
պատս , և պահեաց զնա ի կաստանդինուպաղիս մինչև ի գա.
մարտութիւն ժողովոյ ի քաղաքն անդ Ճգեմ մոնիկոնի . և ի
վճռելոյ ժողովոյն թիւրեանցդ զարոյ , և առաքեաց ի Հայս
Հանդերձ Ներսիսիւ ։ Լաւ ապա գնոյ՝ թէ պատ թիւրեաց ասն
եօթն , և յաջորդեաց ասն վարագաստ ։ Լեզ՝ յոյս է առ
ասելն , թէ ժողովն կոստանդինուպաղսոյ եղև յետոյ ամի կայ-
սերոն թէոդոսի , կամ միով ամաւ յառաջ կամ յետոյ , ոչ
յայտնի ցուցանեն զոյս և բան խորենացոյն . և եթէ ինքն
ամի թագաւորեաց պապ , ի թիւրան նոր ասեաց ասն եօթն ,
Լոկ
զ՝ ասասելոյ ամի թէոդոսի լինի թիւրել վարագաստաց ։
Լոկ
եթէ բան այլ Հաշտի Հայոցաւոյ , և գիտաց թէ երեք ամ՝ և
նէս թիւրեալ էր պապ , թիւրելն վարագաստ ասոյ լինի ի վե-
ցերորդ ամի թէոդոսի ։ Լոյ զ՝ ամենն պապայ և վարագաս-
տայ տես ի գլուխ · ՃԷ · (1) ։

Ղ · Վասն Ներսէսի ղեկուցեալ և ղարձեալ , և
ասասանելոյ զնոր · Ի գլուխ ։

(1) Զոր պատմէր բանագիրդ զասանասնի մուշեղայ Հրամա-
նեալ վարագաստայ՝ գրէ ի գլ · 37 · Ա · զոր զնոյն՝ զի մանուկն ա-
ղա ի թագաւորի , զոր ինչս ոչ յիշեն խորենացին ։ Լաս՝ թէ
յոյսն՝ Տիկի ի ասեալն ի գերս թէ ոգորոյ երկու եղեալքդ ի
մանկանանն ասէին , զարս գերեալ էր լսուէն · սնուցանէր
մանուկ , և սնուցն միասին կոյս՝ կամ կոյս , զարդեալ սրբուած.

նայ մեծիկանն։ և էին աղբ քաղք։ ոչ և քաղաքն յաղ-
թեսցին պարտուել էին ի խաղալ պարտից ընդեմ քուշանայ։
և ի միւսմ նաւագի յարսամ կասարեցան ամ զոքք պարտից։
*և բանքեր անգամ ապրէր։ Վասն երիսքին աք հեռիսոս
փախուցեալ եկին առ թագաւորն պարսից։ Ինչ-որ հանան-
ձեալ թագրին թե զնարգ. ամ պարսիկք կասանքեցան, և եր-
կպին ընդ ելեի ապրեցան, մեղեաց զնոր յերեսաց իւրոց, և
հալածեալ յոնե իւրմէ։

Այս ամ դեմ եղեալ էին հեսիոսս յկիլիր իւրեանց ի հայս։
* Ի մն ասէ երկաքեանն մեծք անհեթեթեքք, երկաքեան անձ-
ն նեալք սեպ սկայաբանք։ Ինչգեռ պարին ղանդարն մա-
նաւել ու կարէր ընթանալ։ զի սաթք յուռած էր։ ապա կամ
եղապայ իւր ընտանեալ զնա ասան ասան խրատաց երեր և
հասայ ի հայս։ Զրև եռես զմանուել զաչէ նահանգա մա-
միկոնեան ապրին։ եա ի նա զպատաբ տանուտերական իշխա-
նաւեն։ զոր յառաջն առեալ էր ի վարդապատայ։ զի նա քան
զինքն երեց էր յաղագին։ ա ինքն եղն էլեգ նոմա։

Լակ մանասէլ զորոյնալ յուրշանակեաց և ի ձեռաց լատաց
գնչանաւել ապարատեառն առանց հրամանի թագրին։ ասե-
լով թե ոչ իշխանութիւն ի նոգնեաց հեռն ապրին մամիկո-
նեան։ և յղեաց լանս մերապրաբ առ վարդապատ։ ապրդ ա-
ղարին նոմ զերաքոշս ապրին իւրոց առ արքունիս և զմի-
ռանին վասակայ ի մէջ ուրշակոց։ և զապերախատութիւն արշա-
կունեաց առ մամիկոնեանս։ և զոչ ան՝ թե զնարդ ապան նա
զմուշեղ – և ապե՛ դա ասե՝ որ համարիս զքեզ թագր։ ոչ ես
ոչնայեալ։ զի չեն արքանանի։ ար ոչ ծանեաց զնարտանկաս ամ
քա։ և մեք ընդ լակ լեալ ձեր ծառայք, ապ՝ ընկերք ձեր և
ի վերայ քան գանդ։ զի մեր նախնիք թագրալք ձենաց եկին։ և
մեք իրբ ոչխարի պատանեալ կաք ի թագրացն հայոց։ և որպ՝
ասեմ քեզ, ել զնան յոնե ասան, և մի մեռանիր ի ձեռաց իմոց։
Պինն յլեաց առ նա վարդապատ, և ասե։ ես թե ընդեմ
արքունի ի քոյ բանիցդ։ քանց ոչ՝ եղեալ եմ՝ ի գլուխ իմ
գթոպ արարեսնեաց, և ունիմ զնա՝ ի ձեռին իմում։ և ինդ-
ռեցի զնրեր հարեալոր իմոյ պարոյ յաղագոյնցն քաջանել մա-
նեզայ։ քանց զաս զի էս յոնե յայտանան, զքեզ քեզի լակ ա-
սացեր՝ թե յոնե ձենաց եմ և պանդխատացել եմ առս, զնանարդ
յերկիր քոյ։ և ոնդ թագրանարդ։ և մի մեռանիր ի ձեռաց ի-
մոց։ որիանակի մահուն մուրեզայ։ Լա յետ բազմ պատգա-
մաստաբանաց՝ սրոց մի քան զմի խոստացին եկին, ժամանիլ ե-
զեն պաներարզանու աեսանել զմիանոն։

Ի՛, դա ժողովեալ երկցանոց զոր ոչամ եկին ի մարա ի դաշանին
կամոց։ Ալա ի մէջ ամիսանէ վարդապատայ։ և աեսանալ

զմանուկն, զարմացան և սոսկացան՝ ոչ միայն ի հոգին, այլև
ի յոտքերանս երկրաբնակաց զարմացին, որով վասն էր յաճախ
միջնէ ցրուին, եւ սա յերիվարն նիր որ ահեղ քան զնա։ և գա-
ղիրեցան վասն երկրի զլուսն մի բաւեր և առնուագոյ։ և ժա-
ռանգէ՝ թե ոչ կարկ ապրել ի ձեռաց նոր, յարձակեցաւ լեզուն
նոր - և զի գիտեր՝ թե ոչ ներքոյ գրեալ ինչ ի զրաւն նոր։ կրկ-
ան գիրքն իւր և ի գիրս։ Ի քերան մանուկի։

Իսկ մանուկ բան ունի հարիւր զիրկանն։ ի նոցանէ ի քերանոյ
հանդիպեալ առանձանքն իրարք։ և դիմեալ ի վերայ միմեանց
վարեր զնոս առաջի իւր ասպարէզս երեք՝ ծեծելով զկա-
ռանն նոր ի հիշատակութիւն։ Լոյս ի թողուլ զնա մանուկն ելա-
կու որոյին նորա հմտիկան և որատուն ոնդեցան զնոս։ և
կամէին ապանանել զվարդապետ։ Ապայ մանուկ ձայնեաց
զիրկն նոյ ասել։ * այ։ մի լինիր ոչիրատարանուն։ Լոյս յայտնի
աւուր կոտորեցան քեզնէ ի զրաւոյ և ի նոսիրատարացն հայոց։

զոր վարանեալ հին ի զարտարատոյ։

Ի խուռն յարձակման ոմք ասէին՝ ոմանք յերկրէն։ ի գե-
ղոյն գաւառին նուհայեան ուղուանեաց։ որոյ էր առեալ կին
զհամարապետն՝ որ նահատակեցան յաւուրս դերեալն
զաղջոյ ի վան քրիստի։ զոր որում գրեցաք։ ՝ Ն՝ ՝ (2)։
յերբ։ 7 16 = Ի՝ նոյ եղև։ ի նմին ժամու։ ի սմանէ զլուսոյն մա-
նուկն զնոս փոխանակեալ՝ զոմ ոչ եղաւ համարապետեալ
որոյ անուն էր համարապետ կամ համարապետան։ ի սոսկ մա-
նկունէ։ Ինչ իրքն ասեն զնոս գարնիկն, ոգեղանկաց և
սոսկ։ ոչ համարապետն հոգեալ գոս։ և ոչ ոք երկիւղ մա-
ռանչանն՝ թե՝ հեծայ։ Ի՝ ոչ գնոս համարապետն։ ոչ ոչ
գոս։ և նա ասէ։ ես եմ զարնիկն ուղարկեալ։ Գրաւանեցաք
յայնժամ համարապետն վասն առանորոց իւրոց։ և ասէ։
ինքն ի զիր զվասնոյ։ Ձեր՝ ի ՝ ի՝ ՝ ՝ և պատերազմ։ և ինքն
անցեալ գնաց։

Ինչ՝ ինդանել ոչ զգալոյն՝ ելեալ անդ մի ամի՝ ի զարուանցաց
մանուկն զոնոն ասուն։ և ասեալ զնա ոչինչ՝ ելանց զնոս
և ասէ - ոչ է այդ։ և դարձ հիմ ինքեալ կոյսք յայլ տեղ։
ասեալ։ Դրան ասեն։ աս գարնիկն ուղարկեալ նոր է։ և մեզ
հրամայեալ ես համարապետն ինքնել և պահել զնա։ Ի՝ դեռ այս
մանուկս զասուցեալ դանանոյ՝ ասէ։ որդ ուրեմն զիրարանն
կամի համարապետն զնա իւր փոխոյ առնել։ և զմանուա-
գոյն զգոյր իւր (զվարանանան) տալ ոչ ոչ գնաւ։ որոյ զնա
ինքայ։ և վարդապետի ինքեալ յերկրէն՝ ելեալ զկարգեալն
զարդ։ և ի ՝ ՝ ՝

բանէ և զարդն ՝ զոր իրրև չկերան ածելին առանձն մնա-
նալին . և մանուկ նոքա ետ փայտակ զորդն քանուց առանձ
ալոց ՝ ուստ զվանանաց և զգաստ . զոսն և զայլոն ՝ ամենն
օրինակի . Զոյս արարեալ մնանալի՝ Հայ ածեաց յԾին Հայ-
ոց զկարապետս . և նա * շրջաւ գնաց յերկիրն յանուց . անդ
ի եկաց՝ զլանդ և եկաց . ի. անգին մուրաց ։ Իսկ ապա յինքն
յանիրացեալ մնանալի զիրս ՝ ամ նոքոցարաց . և խոպա-
հանեալեալ զԾն Հայոց ընդ իւրում իշխանութիւն ՝ եկաց . ինքն-
իշխան փոքր թագաւոր , մինչև ամենայնն արդիք պատուոյ արշակ
և փաստաբակ . զորս մուրացաներ խոսի զայրացայրքիս Հան-
գերձ մարք նայեն . որ կոչիւր զարմանազաւոր . ի. աներ զնա
՝ ի մեծի պատուի . (զոր ՝ խարենացոյն ՝ ի կատանդիմանաց-
լոս եմն , և ոչ ՝ ի Հայս) *

Զեռ պատմելոյ քաջանդայ զպատոսի՝ յաւելու ՝ ի էջ . 38 . ա. ոչ
զինն . բդմ ինչ . Տեսանէ ասէ մանուանէն , թէ զոր ինչ գայծեալ՝
ՀԶԵՄ ԵՐ ՈՅՆ ԹԱԳԵՐԻՆ յանուայ , խոսեցաւ ընդ ամենեսին զոր-
մանդիայ՝ սանեալ եւ ընեանց ի ինչանս զարքոյն պատուոյ . ամեն
իրքն առաքեցին առ նա զգաստ՝ մանիսոյ . ի. զոր բզմ նա-
խարարս Հանդերձ պատարագաց . և խոսացան ծաւալել
նոքա Ինդ որ ուրախացեալ արքային պարսից՝ պատուհայ մա-
ծանոյն զգարդս և զոր ՝ ի նմա՝ և առաքեաց ընդ նոսա զմի ամ
լեալ ՝ ի ամենայն ՝ ի ամենայն ՝ ուրեն մանանի՝ Հանդերձ ատան
Հազար . Հնձեալ ՝ ի ամենայն , ոչ նանկան լինել Հայոց՝ և
պատեալ զԾն և գոսիկին ՝ ի ամենայն ։ Հնձեաց և առ ոչ-
ինչին և առ արքին նոր ՝ ի ոչ . և պատուեցին ։ այնոքիս յինաց
և առ մանանէ թագաւորին թագուհիքն և առ ազգ նոսա-
բարս ՝ ի ոչին պատուոյն . և ի ոչի ոչաս տանձալին ։

Տեսեալ զարմանալոյ և մանուանէի զոյս դիսն արքային
պարսից՝ ուրախ եղեն . և յանմեղեցին զԾն ՝ ի Ձեռս ասարեանոյ
իրքն . մարգարանն . և կարգեցին նմա զորաց նայս ուանիկս . և
եղեն Հարիւրաց արարեալ . և յայնմ Հետ ասեալ գայլն և
ճանալին գեղանոյն թագրին արարեալ յԾն Հայոց Հանդերձ մա-
ծանեալ գոյգ և ոչ . զոյս յղեալ արքայ առ ոչինն . և առ ոչս .
Լսեալ ուրացոյն մարդ Յանարդրանի (որ ՝ խարենացոյն մա-
ռեալ ՝ ի պարսկին պատոյ .) ասեաց զի՝ ոչ ամենայնն
մանուանէի՝ Հանդերձ . և նոսա . և խնդրեր Հարս ինքն լինել ՝ ի ասելի նոր .
և զի ոչ էր ՀԵՌԵՏԵՍ ՈՅՍ՝ ակաս ՆԵՆԳԱԼԵՆ՝ մոերմա թագ-
ցուցանել՝ առ նա . և կարծեցուցաներ՝ թէ ինքն իցէ՝ նոր Հա-
գածու . և խոստանայ առալի արքային պարսից . Իսկ իրրև
Հաստատացոյց նոքա մոերմութիւն ՝ ի իւր . ելին առ նա բազում վիսամ ,
և խոսեցաւ ՝ ընդ նմա ՝ ի քանոյ իւրոյ . և ասէ . զի՝ ոչ ասաքեալ է յարքայէն պարսից , որ բերեալ է Հրա.

մեն առ աւարն մի քո։ Զի զքեզ կալեալ կապեսցեն և ապան-
դեսցեն, և կենդանապէս ձեռք և տոիք տայցեն առ թշնամն։ զմ-
սեան ապա և տես, թէ զինչ գործեսցես։

Օ այս կրկին լուեալ մնասուն, զարմացաւ, և ասէ։ Զինչ իմ
քնաւ յանցուցեալ առ պարսիկս։ Եթէ ազատաւ զայս առնիցէ
արքայ ընդ իս։ Իսկ մերոյսիան։ Լուս Հոգւոյն։ զի կրկին
ապրեալ ես։ և ես մի մերոյ քոյ գուսակ եղէ քիչ։ Օ այս
առացեալ՝ ինքն շրջաւ առ թշնամն պարսից, և բարձաւ նոցա
զմանուելի։ Խաբեցաւ մնասուն։ և հաւատացեալ բանիցն
մերոյսիանայ՝ ժողովեաց առ ինքն զոր ընդ։ և մինչև լու-
հայս քանանիեալ կայր ուրեմն, յանկարծակի հիսս մնասուն
՝ի վրայ նոցա։ և կոտորեալ զամս հիսգաբան՝ որք ընդ նմա։ բայց
խնայեալ՝ ի տարին՝ ասէ ցնս։ զքեզ վասն արդարեկամանն
սրմանկեմ՝ զիմանալ։ երթիցես զառ զՀոգի ընդ։ բայց-եռ
զայլ զգեաս՝ ի իսարս մանկայ՝ ի պարսկաց։ Լոյս յայտնեցեալ զի-
ատացեալ մնասունի՝ թէ բացաւ գուսն մեծի պարսկի, զկնա-
եալն զորս ժողովեալ՝ պատրաստեալ՝ ի մարտ։

Լուս. առաւ տիսանի բառանդ պարսիկ զքեզ՝ պարսկանեան՝ ի 39։
տիս՝ վերջ՝ ի 43։ և 44։ Հրամայեաց լուեալ ասէ թշնամն զարմն
մնասունի, առաքեաց՝ ի հայս զդուսանդ զարդս Հոգւոյն։ և
ուրեմն հաղարաւ՝ առեալ զ. աւանդ զերկիրն հայոց։ Լու-
ցեալ մնասունի քանն հաղարաւ առ հրամանի պարսկաց
կանի, և եկեալ գնացին։ ապան և զգուսանդ զարդս։ և
գարձաւ յետս։ Լուսոյցեալ ապա (տես գլխ՝ ի 41։ 40։)՝ ի
թագին պարսից գնալ ամենասուն բիւրու։ և մնասուն,
ասան հաղարաւ եկեալ՝ ի վրայ նոցա կոտորեալ զանանի, և զա-
ղարդ։ Եկին ապա (տես գլխ՝ ի 41։ 47։) մինչև քաղաքն
սուն բիւրու։ և Հոսն զկայսն մի երկրին հայոց։ գնացեալ՝ ի
վրայ նոցա մնասունի, և՝ ի սուր եկան զանանի, և զարս և զամենեսն։
* և զ մի գրաւ ազգեցուցանելոյ՝ ի նոցանէն։

Հնեան պատմիկ (տես՝ ի 41։ 42։) զ. ևս Հասանդուխտեանցն զոյգ
պարսից խաղալ, զՀոն հայոց։ և եկեալ խուրասանի մեծ ասն
հոսանն։ և ժողովեցան զոյգ միանգամայն գրաւեալ եկեն՝ ի մեծ
պատերազմն։ յայլ ոչ տեղիս։ Լեկին ապա և մեսոպոտամ՝ ի տանեն
սիանեաց գաղանեալ եկեալ։ ապրեալ՝ ի հրամանի պարս-
կաց՝ առ մնասունի։ որոց անունքն եկեն՝ բարեկ, սամ՝, և գա-
զանակ։ Լոյս մնասունի զարձոյցն առ նոսա զ. իւրանց։ և հրա-
ցոյց զաւարին իշխանն նահանգաց։ և զեղջարս նոցա՝ ի խ-
ոնանց լուսոս։ Նոքին և յամ գաղանս հայոց մնասունի՝ ա-
հասեալ։ և սեսոյս։ և սարարդեալ անկան խուզարարն։ և
էր։ ամ՝ երկիրն զամարանգեալ գաղանս՝ ի գոյն կնոջն սոյ։
Լոսի ուրացող մերոյսիան՝ որ զանդրան չարին հաղարեալ էր

յեր-

յերկիրն Հայոց, տեսեալ՝ թէ ոչ յաջողեցաւ զոր ինչ և կամէր, վերատին դրդեաց զարքայն պարսից՝ խաստանալով նմա գրաւոսանել զմանուկն, և մի՛ լինիցեն բերել զնա առ արքայ։ Եպա առեալ զորս ի պարսից բազմայոյս՝ եկն յանկարծակի ի վերայ Հայոց։ և զի կամէր միայն սանմարդ առեալ զանուն յաղթութեան, եթող զանասին ի գաւառսն կոյսեցիս։ և ասէ ցգլուխսն պարսից։ Եռնարդ գնացէք ի նեղբս ի Հայս, և լատեսցիք։ և ձեզ ապէ ասարից։

Եղեալ ապա մերուժանայ զեղջուկսն գունդ իւր՝ եկն ի կոյս գաւառս, և առաքեաց լուսաս ի վերայ մանուկին։ և նոր յայնժամ մանուկն բանակէր ի բարձրեանդ գաւառի ի բազմանս տեսանի մոտ յաւերակսն զարմհարան քաղաքի։ Օրայն իրրև գիտաց մերուժան, խնդալից եղեալ պարծէր առ իւրսն։ Ի վաղիւ յայս ժամ՝ առ կալեալ և կապեալ իմ զմանուկն և զկին նորա զնարդամարդ տայ ձեզ յաղթանակ կոչնել։ Եւ եկեալ ոմանք ի Ղարի յարժամ անցաներ ընդ լերինսն, որ կոչիին Եղջերք, գիտեցան նմա՝ ողբ։ Եհարց զմն և ասէ։ Զի՞ որ և զնաս՝ ի բարկանդ։ և նոքա ասեն։ Զ Եղջերք և։ Օ՛այս պիտի բօթ համարեալ նմա՝ եւ գանել զմն զարարս։ և ասեցեալ զնոսն՝ սիրաս հմտել՝ ի ձեռն մոգուց։ և ոչ գտեալ յաղագս ասածս կսխարդանաց՝ բարկացաւ, և դիմեաց դառնալ զմն ի կոյսն ի բարբանդաց։ և չեգիտաս ասել զոր։ զի՝ ի նոսին ժամս յայլ կողմն արշաւեալ էր մանուկն, և կամէր գալ Եղջերք։

Եղեալ սեռեալ ասեալ զգոյս մերուժանայ՝ ազգ. սարարն մանուկն։ զի զի շնաչեալ նի և որպէս Ը նմա, զարձան ի բարբանան, և մոտն դարձուցեալ առաքն ասելոց սրբոյ, յանկանան՝ որ կայր յայն գիշեր։ և ուխտս եդեալ առաքն ոչն՝ խնդրելոյ յայ օգնանի։ Եղեալ ապա գորիկեն արշականի զարարանն գաւառ։ և զարդիս նոր զարքակ և զիպարշակ։ և զայլ սրեր նայս։ Յուղարկեցին. յանուր սեռին՝ որ կոչիս վանայ։ Ը նոր գրեցին և գրանուին սրտաւորդ զարդի վանքն։ բայց նա ոչ կաս. յանձն. գնալ։ Հրամայեաս զմերի գլուխս նոր մանուկ, և ասէ, Էրեթ Ը նոր, և մի՛ դաս ի սրարդ։ և նա Ը՝ պէտ և գնաց յայնժամ, բայց յետոյ դարձաւ յետս։

Լսեալ ապա մանուկն զայսոսիկ իւր՝ նոյ արտարդ զեկոյն Ը կոյսն արև մանուկ։ Շուտաց եկ նոց մերուժան հանդերձ գորաւն։ յորոց բարձեալ զեկուցեալ նի ինչսն և զոգոյ խոյ։ և ինքն յայլ կերպարանս էր մանուկ։ զի խարեցեալ զմանուկ։ Դիմեաց մանուկն՝ ի վերայ զորաց նոր։ և գունդքն երիցուն խառնեցան ընդ միմեանս։ և Հայքն ուշ եղեալ սարսանեին զորս միանգամ սեռանեին նշանաս մերուժանայ։ և իբրև գիտաս

ցին, թէ և ոչ մի 'ի նոցանէ մերոյժանս, զամէ մանուել զաստուծոյ · անկանիցի, քանզի խաբեաց զմեզ կոխատուն մերոյժանս · ապէ
ես գիտեմ զնոսա զի նոքա · Եկ այսմ հրամանս ուղղիցուք ·

Պիտա եկեալ ասացս երիցանցդ, և անուանեալ զիսոս հրամանս զմերոյժանս, ասացեալ առ նոսա զամանել, և ասել · այլ թերեալ զանձս զմեզ, և զիս զոյսս ևս ասաս կոխատուել · Օ այսր
լուեալ մերոյժանոյ՝ խորհեալ ընդ առաջս և ել անդրանդեան մանուելոյ · և 'ի հարկանելն զմիանանդիրսն՝ անկան երիցքն
'ի ձեռսն յերկիր · և հայր ամբ, և քարքի ոմանք · և հարեալ զերեսս ընդ հրամանսն զերկիր · հարեալ և կարեալ զիսոս զեղանն · և հարին զմոգն զգրաքանդ · և զորոց հրամանս զանանան
ասան · բայց զորոն մանուելոյն զանգալ զչեռ նոցա կատարելոյն զնամ · և զի 'ի հրամանս զ ասացեալ զանանն ։ Զ։ Զ 'ի ժամ
մարտին հաստատ և սրատաստ զմանուելոն զանգաստ 'ի մանուելոյն և հայր զանգանն առ սրանն հրամանս գեղոյ · Զ։ 'ի գիտեալ 'ի զանանն
հրամանս զանգ 'ի հրամանելոյն մերոյժանոյ, յաղեալ մանկան զանգանն իսկ՝ և հարկանելոյ զանգանն նեռանն, և կարեալ 'ի կոխան
։ Եթէ հանեալ զանանն զանգանս ընդ հրամանս զանգ ։ Զ։ զոր մանուելն մեծ եղև յամենայն առաջ զանգ մանկանն և զորոյ մոգքոյ զանգանալ 'ի դեռանքեան և
բնակաստ մերոյժանս ։

Զ։ ասեալ զոյս զանգանն մերոյժանոյ՝ դարձան առ տիկնին զարմանալաբար · զոր 'ի հեռաստ սեռեալ կանգնեալ՝ զոր նմին
ընդ տիկնանն, ձիս բարձին հանգանանալ · զի հանգարեցան՝ թէ ինչ գյուտ սանանելն մանկանոյ զոգոյ զանգանոյ · զի նանան
եր նմա զոյզ իրրն գիտացին՝ թէ մերոյժանոյ ուրացեալն է · զանգանեցան · Զերին յայնանամ և զանգանին զանգանն և զորոյ ի բանանն, և ուղղացեալն 'ի մի եղոյս · Լաց այս
զոյզ զարանց՝ զոյս թանգանոյ էր մերոյժանս 'ի գաստանս · կոչանեալ, իրրն բանս զերգանան՝ զանգանան ասան և գնացին յա
իրանանց · և եղև խաղաղութիւն յերկրին հայոց ։

Զ։ յանգանանանեալ են բանանդայ · զոր հրեսան նա յայսմ հրամանելոյ՝ թէ հայոց զանանանանեալ իցէ · բայց յայս է թէ
այս ամենայն զոյզքն են բանանց · և 'ի այսոսիկ ասացեալ, մնացեալ են · զոր և խորհեացուցին ընդ հրեոցն՝ խոտան թանգանալ է 'ի բաց
նոյնպէս և զանգան զանգանն · Զ։ մեր յայն ասեն եղաց ասան, զի և ընդ հրեոցն զանգանալ ասեմ՝ մի խոտորեցին 'ի հա
բանգան զանանանանեալ խորհեացուցին ։

Զի վասն քեզուն ամենայն ի մեռանիցն ի մարմնոյ ։ և ի քա-
խանան ՀՕՐ կայցէ ։ ասէ և ՝ի ՀՐ մեռանն մեռուցեալ ։

Զ. Զրանակ բաժանման Թագաւորացն Հայոց ։ որ եղև յառաջ
ազգացն ուրարայ և յաւարս խոսրովու յամ ԵՆԷՆ ապայգ ապա-
ուկ բռուանք ։ գրք ։ Ե ։ գլ ։ 44 ։ և Ը ։ 1 ։ Զրանգի յետ ոգա-
մելոյ նՀ գլուխս մոնոսելն ի զապանոսն ի ուրուժանայ ։ զոր
յիշեցաք ՝ի նոխելեթոյ ծաՀօքն ։ գրի անմիջապէս ՝ի կինն ։
Թէ մոնոսել ապրապետ յետ ոյոր ՝ոմի ոտ նոսալ զպղանոն-
գոռխա ակիկեան և զպրգիս նՀ զարբուկ և զմարաշուկ՝ գնայ
՝ի գոտաան կարնոյ Հանդերձ ամ՝բանոկաան Հայոց և մեծա-
մեծ ասազանոնն և նոմարարաբ ։ Ամբ հաՀանոսել զ՝ոտաբ
ի ի զմարգոնդուխա ՝ի ՀՀանոսել ապրակայ մոնկոնն ապրա-
կոնաց՝ որպէս դրապայ ։ և էտ եղբօր նՀ վաղարշակայ կին
զգուսարբ ոպարարգնոն բարդաատանոյ ՝ի ապեր գաւառն ։ և
արար Հարանեան մեծ ։ որով և ցնծացեալ լինէր ուռ նՀկիկն
Հայոց ։ Լոր ապա ՝ի մի վայր ժողովեալ մանուկն զՀոմ ունա-
ոիկ ոյր ՀՀն ԲԱՐԵՑԻՑ ԳՈՐԾԱԿ ՝Ի ՎՐ ՀԱՅՈՑ ։ և կոչեցեալ ԸՆ-
ԴԱՂԱՐԱԿ ԵՐԿՐ ԱՆՈՒՆ ։

Լոր ինքն մանուկ ոգորոպատ յետ այսոցիկ հիմնադրեաց
հիմնադրութիւն մեհեանս ։ և կոչեալ զարքն խոր զարքաւիր՝ նա
նՀ զիշխանաՀԹիւն ամենաՀրաշէն մանկանեանց ։ զոր ոմանք
նոցանն և զարքաւիրանՀԹիւն ։ և պրատՀիկեաց նՀ Հայ-
ատակ կալ ։ զարքայն որդեակոյ ։ և պՀոչեալ ՝ի վրն ազգին ։ Լոր
ապա գրեաց Հրովարտակ առ ԹԷՈՒՆ յունոց ։ և նամա յանձն
ուրար զՀա Հայոց և զարշակ արքայ ։ Լոր յորմամ ժողովեալ
լինն մեծ առ նա արքայ և ՝ի մեծամեծք Հայոց ։ մի ելեալ
մանուկն առաքի նՀ ։ և եցոյց նՀ ։ զի ՝ի մարմին իւր չեր մեա-
գեալ տեղի ոչ ։ այլ Հոմանն ոպի էր վիրաց ։ զոր ընկալեալ
էր ՝ի պնարպանոն ։ ապա ասէ ՝ի մի ազգէն Հայոց ոյուսափ վիրա-
ընկալեալ է խոր ։ և ոյժ ցան է ինձ ։ զի մեռանիմ ՝ի մոՀնՀի ։
և ոչ ՝ի պնարգմի ։

Լոր ։ յետ այսոցիկ աղաչեաց զարշակ արքայ ։ զի ՝ի մեռանել
իւրում մի Թագել ասցէ կամ դնել ՝ի վրն իսր ։ Ի ՀՀնանասաց
անդաստանն ։ և մի ևս ՝ի վրն ոչոյց ։ այլ միայն ասէր ՝ի ՀՀն-
ոգորմանն ։ զի ոչնչ պատասխանի ։ մեզ մեծ Հոյրասանն ՀՀն-
ոս ։ Լոր զկնի լոր խոսասկան բանից ՝ի նմին ժամու բաշ-
խեաց ինքնին լաստամ գունն աղգատաց և կարօտելոց ։ և
բամ ՝ի ՀՀ յինքն խորց նա յեկեղեցին և ՝ի վկայարանն և ՝ի
ՀՀցն ։ ՝ի ինքն մի ուստ ։ Հայրաժամ Հայք ամ Հարկ մնաս-
ցեալ զարատանէր նՀ կոծ մեծ ՝ի վրն նՀ ։ զի ՀՀմ ՀրԷն ։

հոյլ ուանէին գնաւ և հաս ալեին զիսի նի կանգնէին գնեալ։
Լուրթ մեռաւ մանուկ՝ ոսկ քաղաքն · գար · ՇԼ · գլ · Ի · խարտ-
ուեալաւ Թէ՞ ու Թէն արշակայ · Ձոյ ինչք ի նախարարացն
հայոց զատեալ զեղանի առ Թէլրն պարսից · և մատեցին
նմա զՅն · և խնդրեցին ի նմանէ զայլ Թիր արքայութիւն · Լսեալ
յանձին կալեալ մեծաւ խնդութեամբ զայսոց Թիր հայոց զմա-
նուկն սմանդի արքունականաց ի տունէն Թէլրաբնակ խոսրով
անուն · և ետ նմա զԿՊ գլուխ իսկ զքաջանգուրուս անուն · և
սահեալ զոր ըստ ի մեռաւ նի՝ առաքեաց ի հայս զՅն արքայ-
ապէս · յորեաց ընդ նմանէ զմի ինչանացն իւրոց · զրաստանուն եր
զնիկ , մեռանուս և զրաստիրակ լինել նմա ·

Օրն ի քրիստոս եռես արշակ արքայ , խոյս եռ ի կոստանդնէ եկե-
ղեցւոյ գան առի , և ոգի արար կայսերն · և կոստանդ առաքեաց
առ նա զոյս յոգնականսն · Լսեալ առաքեցան զնոսանք նեղ-
կոյ կոստանդնոյ տուն մեռանու · և խարհուրդ մեռանուն արա-
բաց՝ լաւ հանդերձեան երիսարեն Թիրք ի Թէրն պարսից և
Թիրն յունաց՝ բաժանել զՅն հայոց մերկաս · զի ասին , Թէ
զ ի մեջի մեռաւ ընդանեալ ի այս հրոյ և հարուսաս Թիրուն ·
,, լաւ է զի զիրս եղծանել և խանդարել կարապետք զայս
,, Հաղուստսն · նախ ընդ երկուս բաժանել երկու Թիրս
,, ազգակոնեալք , զրս մեր կոստանդ · ապա և զնն ջանաս-
,, ցուք աղաղակաղանել , և մեզ ազատել ի ծառայութենէ ·
,, և մի կոստանդն առաքեսցուք զբանեսն ։

Օրն խորհրդոյ հաստատեալ՝ զբաժին կոստանդն պարսից և-
ասէ խոսրովա արքունական , և զբաժին մասիսն յունաց՝ ար-
քայ · Նա ասացն յոյնս երկուս բաժնել հասին քաղաք մ
ուեալն · և տարն զի ինեան Թէրն պարսից և Թէրն յունաց ·
բայց մեծ էր սահ բաժին խոսրովու · Լսեալ գրի զուգանդ
զբաժանմանն Թէրուն հայոց · որում՝ ի ինքն հասանելոյն , և
բան բուզանդ իրաց ընդեմ երանի պատմութեան խորհնալոյն և
դիարկեալ ոչն ։

Լսեալ արքունական զայն պատմել՝ զրոյ ընդ երդեալ ի դրանարքն
օրինակ գրոցն քաղաքաց , ոչ լինն օրինակս՝ ընդ բերն ըն-
պատանեալ բաժանմանն Թէլրան և Ամն հոյոց · գԼԲ · գ · յա-
ռաջ ընդանեալ տասն խնամ · գԼ · Ի · Լսեալ ունն Թիրք հայոց
ունեալ ոսկ զերիսան պոյիս , անուն միանն ոսկրան , և մի-
սանն արքայ · և իրրև մերձ եղեալ ի մահ , բաժանեաց նոցա ըն-
փառանոգութեան Թագաւորս ամն ունեցուցեալ · զի ամենայնայ
Լաս քաղաքաց ունեալ սահմանեալ · և ինքն մեռաւ · Լսեալ
արքայ զոյն ի տարս , որում՝ Սանուրագոյն անուն բաժին մա-
ռանալոյ Թէ , գիտեմեալ յայ ի այնմ ժամայ զերան կայսեր՝
փրկան Թէոդոսի , ոչնանեն յայ հնարիք ինն ընկենալ զեղ-

բայր իբ՝ ի Լիգարան, և ինքն իշխել ոմիրաքար։ Լոյծ եղ-
բայր նոր սիպրան խնացեալ գիսարհարդ նոր՝ սանձաստար եղև
յաթքայն սրաթից, և ի նոս յանձն սրար գիգերասանի իր։
Լոյնարիս և սրբոյն կասկածեալ գլնասչեան յիզբարեն՝ սանձ-
նատար եղև ի փոքրն Լեհաստան։ Ես Նոսիս Եարկ գիր իշ-
խանաց։ Լայ՝ ի գլ սրար ոչ սակաս ՀՆՉ անեան՝ ի ՀԷՉ սար-
սակ և յանոսոյ գիր Լիգրան Հայաստանի։ Մինչև բաժանել նոյ
գՆն յիսանս։ զի յոյնք մասին սրշակոյ, և սրարիկ մա-
սին սիպրանոյ իշխեցեն։ և այնոյիս վՀնարեցան իշք երկաց
եղբարց։ Լայ յոյնց Ամիրաց Հեան կայրն ՇՆ կան իսր զի որ
և կասէր՝ գներ իշխան ի վի Հայոյ կան անուանմբ։
Լոկ եւագրիս։ Ի։ 7։ ՇՆ նամն և զնարաս։ ՆԷ։ 19։ ասանե-
սին ոյլ ինն սասանին։ Եթե Լեհ բաժանումն Հին Հայոց լիսալ
էր։ զատաւոր փիլիպոսեայ առաջնոյ կայսեր՝ այն է ի Ժամա-
նակս խասրովու Հօր սրբասոյ։ զի յայնմ Ամիի ասեն փորրն
Հայք սնեան՝ ի ձեռս Հասվանեցւոյ։ և ինացեալ մասն Հին
Հայոց՝ ի ձեռս սրարից։ Լոյոյ յոյս է Լեհ ոչ սասանար սահ-
մանեալն անաեղեկութ խասին։ զմամիկալ գրարն՝ սրք սրծն-
ցան յասաբս սրասարքն սասանեան։ և յայլ ժամս։
Պիտանի է ես։ զի ոչ բաժանեցք յանոյ և սրարեալ գՀն
Հայոց՝ ի ներքոս բաժնեալ։ զիսա Հեան յոյնք գիսրեն բաժնի խա-
ղանց Հայք սանսանեն։ և Երբեմն՝ փոքր Հայք՝ էր փոքր ի-
նեալ։ նորա գան զիսս մասն բաժնի սրարեց։ խակ գայն մեծ
մասն՝ որ էր ի ձեռս սրարից, կալեին պարսկաՀայք։ Եթե Լեհ
առել։ Նոյն սր են ընդ ձեռամբ սրարից։ սոյ է տեսանել սա-
մասանասդիրս յանոյ։ Լ։ յլ ՇՆ խրիմեանցն՝ սրարկոՀայք էր
մին՝ ի Հնգեսասան Հայ Հայաստանի։

Լ։ Վ Ի ԲՈՍՈՅ ԲԻՍԿՈՊԱՅ, ԱՅՆ Է ԲՈՍՈՅ ՊԱՊԻ։

(1) Սանան խասեցաք ինչ մեր՝ ի յայս աջաբանսն։ յԵրես։ ։ ։ ։
Եւ՝ ի կարգի սրասանեան։ ԷԼ։ ԽԵ։ Եր։ 447։ զարդ զգրսամն մն
՝ ի գիրաեղես սոյս վայր քաղեալ էդաբ՝ ի նախարարանի Ծա-
ռանանց։ Բոսեացուք ոչ ժամ գարդի սրբոյ և զգրս։ ՀԷ սա-
բին։ Լայս և սաբարն սանարարկայս Համարիմ, Եթե իսկ սա-
յոյզն, բանայ կամ Հաստանց։ ||՝ ի զի ինքն կալի բուսանգա-
սի Երբ յոյս ոչ։ ոչ ցուցանեն և բան զարարս փարարեցուն։
Լարկդ՝ զի՝ ի վերջ։ Գ։ գրք։ Եր։ 88։ կոչի ։ Ամիարդիս յոյ-
նաց ||։ սարկեն յայն էր։ Ես սոյ յոյս է՝ ի բանից սրարկարանի՝
կայր՝ ի սկզբանն Հեան և յանարանն օրինակ գլայ նոր՝ ի մէջ
լուսոյ։ Լարդ՝ զի՝ ի կանխարանան։ Ը։ գրք։ Եր։ 382։
զեռ սանրց։ ։ սասրաս ՀԱՄ պատանանեցն՝ յարգաց իմ սեղն։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

թեր գոլի զամենա, լոյս նոցին գոլիսէ ծանկուսի.գիսկ.նա-
հատակ զոյն ի այլ և այլ կրոց. և որոք որոք, ոչ և 'ի Գ.
13. Յեղեն. 50. զպահարուկն վն. միոյն ոմանեայ նշ. ուսանել
երգոյ զլիսոսանոնիս, զոր. կոչն առաւուլեր. * զիսոնեանց
,, երգոյ առ.առաւոյելոց. զլիսոսանունն սիրեալք 'ի փոյթ
,, կրնեսոնեդ, ի նմին հոսանայեսոյք, և 'ի նոյն հոնաոյա-
,, զարգ եալք ॥ Լուսոյ. վն այնպիսի ինքն շարադրեալ զայս
իոր. պատմագիր առաւաքելաբոյս. բանեալ. սոս 'ի խուրանել
զնուրոյն. Եւ ոյս դիրք 'ի ոկսբանն. հեան զրգիալ 'ի մեջ յու-
նաց. ասելն եցոյց զուլչն առաջի 'ից. զոր այլք յետոյ առա-
նել ևս գրգռեցին.

Պատուոր գիտելի է, զի. բուզանդ 'ի գիրս. ինք. համարի
նախ, թէ յառաջ քան զնոքն. կային. գրեալ երկու որսամա-
կոն. գարոնեն հոյոց. և ինքն յուսնալու լոյս դիրք եւ 'ի մէջ.
զառաջինն. 'ի ջրոց գրոց իորոց ելեալ' երրորդ ոպրոնեն.
* Գ. յս. ինչ է (ասէ 'ի յուսաքարանոնեն). զորուն երրորդ
,, զարամոնեցս Հեմրոգիր կանոնք մոաեանց. և առ նմին զոր-
,, բոլեանք երեք, այսինքն են ոչ ջոք մոաեանք, և լորեքին
,, մոյ իրաց յիշատակարանք են' յիշեցուցիչք պատմոնեանց
,, ազգացն. հոյասանն Հայն' զոր ոց թարգմանց. ցի. կարգ
,, ունիցուց նոցա. զաբանք և զարք. մինչև ցիորաքանչիւր էլ
,, Յայն յառնեալ զարեալ ոչ ոչ ասոց ոչ, և ինքրաց ուն.
,, բանց. Հոց ոչ զանոնեաց. ։ մի ի միոջ կարգաց' ինոնք
,, և հանգարք կոնոնեալ զարանեալ. նեարեալ իորաքանչիւր
,, գիրոնք. և. լոր. իոսանանեն. ջրոց. լորեցունց գարգոնեանց
,, յիսարարանչիւր. զլուխս պատոնոսանեի. մինչև 'ի կատա-
,, ցոնեն սրբոն, սոս 'ի զարոան ժամանակ ոչք միանգամ
,, կամին զոյն մեզ հասու լինել ունին' զոր առնցոս եմ
,, խոսանոն ։

Լոս զիրդ գիրք իոր կոչ ջրարարք զարարք. և զրի 'ի սկզ-
բան. նարին. զարանց. յեղեն. 89. * Նարարդ գարանք բա-
,, զանգոյ. Նորարդ խոսանանեանեն. զոր. ասելոյս եմ,
,, կարանեալ զրարարն, կանոնք և գարք. պատմունց զարանց,
,, խոսանանն խոսանացելոյս. ॥ Զոյնպէս և զիրդն. կոչն. հինգ.
բարդ, և զարարդն. կոչ. վիսկարդ. Այլ թէ. զիք. եկն. ոյն
երկու նորիրեանց գիրք, ոչ է յայտ. գուցէ սա ինքն. բա-
զանոյ, և կամ այլ ոք նմանն. սոս. արարեալ է զայս 'ի մէջ նախ-
նեաց. ազգին. հոյոց. առ որ. հոյն. ոսայեալն խորենացոյն.
գեղ. Բ. Գ. գլ. 21. Բ. որ կոչ զայն' գրոնած. անհնարաւոր մար-
զոյ. զարոյ. զբանն եկաք. 'ի ծանանեանոնեն. առաջին զրոց. ծն.
(2). Եղեն. 84. Լոս. ոչ երևի' նաև յայտագիր նախկին գրոց
մի ոտանաւ սրարարոգիս ինչ ինչ. զի. յառաջ. ՁԻ. 12.

Գանձիր և դիր, զի ի մեծս խորհեսցես այս զիրք զոր գրեալ
բուսանեալ հրամայեալ եր ի մէջ աղբիւր • որպէս յայտնի
վիպեն փարեցիքն • և ինքն խորհեսցի՝ որ թէմ զդուռն
գրեսց զրատանն եր ։ զմեռեալ և անեռեալ ։ եմ սուրբ են այն
բանք բուսանեալ ի հարեալսն պատանեաց հոգոյ , եմ զգեալ և
զնա ի բոց • զարմացեսն ինքն նոր ոգւով խորհիր յաւերժոյ • և ի
պանդուխտ բանից և յանհաստատն գրուածոց • ել որում ան-
ասանս ի վկայսն նոր , զոր ի մէջ բերեալ ի սասանք՝ ։ Երբա-
։ Զ ։ Այնպէս և նոր պատմիչք մեր թերեալ զնոր հարիւր ու-
ինն ուրեալ են ինչ ի նմանէ , առանի , ասանել , վարդան ,
կիրակոս • եւ ։ Այնոյն անձնանան ոմն մեծագոյ երկոց՝ զոր զրեալ
զրգասանն մեծին Ներսեհի ստ Գիմք առանցիս , զրինանեալ
է զնոր բանս բուսանեալ ի գնալս իւր ։

Դիտաւոր է զարձեալ , զի այս յուսանեալ պատմիչ զերկու եղբարս
փոսոս անուանէ ի մէջ բերեալ • զուսանիսն • ՃՊ • Ը • Հ • Զ •
զոսի փոսոս ծերունոյ • և ասէ՝ թէ նա ծեռնադրեաց սարգ-
կաւոր զմեծն Ներսէս • զերիտասարդն յիշեր ի նոսանեալ ա-
սելոյ • ՃՊ • Ը • և ասանի՝ թէ ինչ զրեալ պատմիչն • որ
յուսանս զիմեցեալն սրգն Ներսեհի զրուցանեալ եր ասել ի հայ-
ոսանիսանցին • Այսպէս ինչ բաւականասցի զնոսն բուսան-
զայ փոսոսի ։

Ի էր ժամանակն ընդոսն , սասանեալ ոմանք զնոսն զերիս
և զնոսորս • Եսաս ի էր ժամանակն կարաւորեցեալ
ի զիրսն Ներսիսի զնոսն ի մեծ սասանի ։

(ՀՐՄ. (ՀՐ)) Զ սան թագրուսն ասասանեալ զերիցեալ • եղբօր փաղաքշական ,
նոցանց և նոսանիսանցին՝ վարագաւոր , զասայ և արքական
զիրսոց , ընդանանն պատմիչք մեր • զնան զի ոչ որ զիրս զեմիր
սանանալ ի նոսանեալ սասանական զիրսոց զնանն գնասել նոսանեալ
զերիցոյ հոգաբանն լինել սանս • ԱՅ • Այնպէս ընդարձակեն և
զանս սասանական կիրսիկան և նոսանիսանցին • Եմ • զանանի •
զանհակոյ և մեծին Ներսեհի • Հարանելով սանս ԱՅ • քան ԱԸ • ի
նոսանեալ անուն Ներսեհի զնանն ի նոսանի մեծին սանհակոյ • Ի սա-
սանն հասանանանն • զարձանանն և զանս դարձեալ , եղեալ ի
նանին հանի • Այնպէս եմ սասանան սանս առանանանն սանս • ինչ • և
յեան նի զրգաց նոսանն արարանոյ սանս • ինչ • Որոց սասանանանն
զանանանական Հանդարանն , զարան է սոյ զանանանն սանս • Ժ •
(զարս և սասանի խոսի • ՃՈ • գնան) • և նոսանանանն • Ժ • • ա-
սանանանն • կիր • Ժ • և սանան ինչ • զանանանն զանանանն զանանանն
յասանանանն զանանանն • Հոր նոսանն սանս • Ժ • •

Իսկ հինն սասանան զանարձանանանն զարս զանանանն հանի և սան , զի

զկայսրն փիլիպպոս՝ որ ապնակեան եղև մեծին խոսրովու հոր
արքասայ ՇԷՀՄ պատաշրի ասասանեան , քան զոմանք 'ի վերս
ասացեալս • քանզի զեկս պատաշրի եղեալ ուղղութիւն յերկրամ
ասի , մեծաս • սլեմանվանեին , ՝ի յամի ՆՌ • 226 • փոխանակ հա-
մարելոյ պայն լինել հինգերորդ ամ ազգաբանդրական կայսերք ,
համարին հինգերորդ կամ ընդարձակ ամ փիլիպպոսի • ոմն ասացեալ
'ի ՅԱՌՕՆ • ԶԱ • (2) • ԷՐԷ • 604 • Լ 605 •

Բարդ՝ 'ի դնել , թէ յայնմ ամի հինգերորդ ամ էր փիլիպպոսի
կայսերի , մեծի կայսերացն՝ որք յաջորդիցին նմա մինչև 'ի թեոդ-
ոս փոքր , ընդարձակին ամն իբրև • 20 • Լոյս զի կարդալ թագ-
աւորաց և եկեղեցւոյ հայոց՝ նաև կարդ թագրացն պարսից
մեր զի պիտակս իրաց կապակցեալ են ընդ ժամի հայկազանց , ոմ
ինչ ընդարձակին պատմիչք մեր զմեզ մի , այսպէս ընդարձակին և
զմեզ նոցա • Լոյս 'ի յերկարձակել այսր այսպէս ոչ միայն ժամ-
այլև պատմութիւնք որք ուսանիցին յառաջս ասցու , զեր 'ի զայլ
ասացեալն • Լերեսն պարտ է ասասել 'ի Հշմարտութիւն պատմու-
թեան հայոց հայերալ զասացեալ ժամ նոցին ընդ են յարմարեցու-
ցանել , և զայնպէս զմեր պատմութեան հաստատեան պահել , քան
զի ջատագովելոց դոնհաստատ թիւ ժամ պատուգուն պատմու-
թեան 'ի բաց թողուլ •

Զարդ՝ ասա 'ի դիւրաս և Հշմարտութիւն ասացի դնել մեզ
զայս , հարկ է նախ զերկուց ծայրից զմիտոսիա ժամեան և
զարդ պատմութեան հաստատեան ունել , և ապա զմիջոց
ժամին պարբերաս ասացի դնել • 'Ի վերին ծայրն սկսեալ՝ ասացի
հաստատի պատմութեան , զոր ասանցին հանդերձիք մեր
թէ , թէ 'ի մեռանել յուլիանոսի ուրացողին՝ 'ի նոցին ժամի
թագրեաց 'ի վրն հայոց միջին ապրակ արքի սկսանալ • քանզի
պատմեն , թէ 'ի ՏԷՌԵՍԱՍ լինել սկսանալ առ յուլիանա՝ բարբ-
կացեալ շարունկ՝ կրաս և կրաբարոյ զարքաս 'ի ՇԷՄին՝ յո-
լովամ դնացս ՇԷՀՄ յանիսանան հայոց թագրեալն յուլիանոսի •
և թագրեցոյց զարքան • Զարդ՝ ասա տնարկ ՇԷՄ պատմիչք կայսե-
րաց , և վիճաբանութիւնք զանազան ազգաց՝ յունաց , լատին-
նաց , ասորաց • ՇԷ , և քրիստոնէական մատենագրութիւնք
զՇԷՄ , և վիճաբանիք ազանատեսն հեղինակաց գնեն զգնալ
յուլիանոսի ընդդէմ պարսից և զանհ նորա յանդգնեան ժամի՝
յորում էր երրորդ ամ • ԺԲ • սլեմանութեան • այն է ամ ՆԱ •
363 • (Զեռ զմիջ մատենագրաց՝ զոր գրեալն 'ի վրն մերոյ ասա-
ցայ , և 'ի վրն ասոնց և ասոնց) • Լոյս զի այս անտարակոյս է ,
հարկաւորապես ՇԷՄ պատմութեան հայոց թագրելն արշակայ սի-
լամանեան լինի 'ի սիսիանան այնր ամի • այն է ամ ՆԱ • 363 • Լոյս
սոյն ասա հարիւր ժամի է անխոտոտ •

Սոյնպէս և 'ի ասացեալն ծայրն սկսեալ՝ անհարատ է նաև այն

Ամն, յորում Թագրատայ վերամատոյն եղեալ խորհրդոյ մկրտեալ, զոր Ամն Թագրատայ նոր յաւելի 'ի պատմութիւն. Հայոց 'ի նորաբերելս. սկիզբն տոհմակայ. զի պատուն խորհրդոյն Թէ խորհրդով յերրորդ ամի եղեալ եւ կենդանի զոչն տոհմակ. և Թէ շարագոհ արքայ պատրաստ՝ զոր Ծերոցեալ էր, և զնա ոչնչեր առ խորհուրդ, առեալ տոհմակ յայտնեսցի՝ ընկեալ զիրսոյսն 'ի Թագրատայ նոր 'ի հինգերորդ ամի նորին. և կացուցեալ 'ի տեղի նոր զվերամատոյն։ Եւ ասեալ և ըստ այսմ Թագրատայ վերամատոյն լինի յերկրորդ ամի սոյն տոհմակայ. այսինքն ամ՝ ՇՂԲ. 392։ Եւ այս ոչ միոյն ամենեքեան խորհրդոյն հաստատեալ, այլև բազմիցս կրկնեալն, զոր երրորդաբար էր քան զնոսա և բազմեալ վերամատոյն. զանազն տա. 'ի մեհենական սոյն մեծարգոյ և տոհմակայ մինչև ցհինգերորդ ամ վերամատոյնդ դնայ 'ի վերս. Թուականն. ամ՝ ՄԴ. 45։ Յոսկ մահ սոյն տոհմակայ. մեծարգոյ եղեալ. յամի՝ ՇՂԵ. 440. և 441. Եւ միայնոյն յարեալ ոչ ամենեքեան նոցին. ոչ տեսեալս 'ի տարին. ապա 'ի վերս դնեալ մահուանն. 45. հինգերորդ ամն վերամատոյնդ լինի՝ յամի՝ ՇՂԵ. 396. և առաջին ամ նորին լինի յամի՝ ՇՂԲ. 392. հաստատեալ բանիդ խորհրդոյն։ Զայս հաստատեալ և պատմութիւն փարատեցեալ, զոր Ամենայնի էր սոյ.

Թեկուսն. գրեալ։

Եւ զորս սնանեալս հաստատեալն Ամն Թագրատայն խորհրդոյն. զի Ամն ոչոր կարեալ է Ամն վերամատոյնդ և տոհմակայ. զարեալ յայտնի եղեալ 'ի նախագրելոցդ. իբր սնոյս խորհրդով վերջին Թագրատայ ասեն. Ե. Եւ զրուցն խորհրդոյն. և ինդ ամի երրորդ եղեալ զկենդանի զոչն տոհմակ՝ Եւ նորին խորհրդոյդ. և ասալ զոր իբր տարբերեալ. և կեցոյցն 'ի հինգերորդ ամ Թագրատայ նոր. ընկեցեալ յիշատակն. և զանարդեալ նոցա վերամատոյնդ։ Զասին Եւ զայսմ հաստատի Թագաւորին խորհրդոյն. լինի յամի՝ ՇՂԵ. 388. և այս Ամն եւ ն. սնանեալս. ոչ ասացեալ Եւ ստուգելոյ պատմութեանն խորհրդոյ, կորուսեալ և փարատեալն։

Եւ արդ՝ քանզի զայրերի ժամանակս. երկուց ծայրից հաստատեալն էին. միոյ սմանցն՝ զոր տարածի 'ի 363. ամն՝ յորում հաստատ արքայն. մինչև 'ի 388. ամն՝ յորում նոստատ. խորհրդոյ լինի. 25։ Զոբենն զայսպիսի ոչոչ միայն մեան. իշխանութեանն՝ զորոց Թագաւորաց. մեղաց՝ զայրակայ, զարդայ, փարագրատայ և զարդակայ. եղբօր փոխարարեալ՝ մինչև. 'ի նոսին խորհրդոյ։ Զայս զարդարեալ. եղբօր փոխարարեալ՝ մինչև. 'ի նոսին խորհրդոյ։ Զայս զարդարեալ. զարդարեալ՝ մինչև. 'ի նոսին զարդարեալ։ Զոր զարդարեալ՝

Թիկնոցոսին Ժողովն կատարեցին՝ ուրախացեալ եղև յամի ՌՄԽ։
381 · այն է երբ ամն կայսերութեան Թէոդոսի, երկու ամաւք յետ
քան զմահն Գրիգորի պատրիարքին։ Եւ զի արշաւակ ուղղութեան Թա-
գաւորին յամի ՌՄԽ։ 363 · յասացս զվիճաստի՝ սա ասացուք
զ վերոյ, զ վերջն ՌՄԽ ամն։ Զի։ սրբեն այնչափ ամն Թա-
գաւորեալ է արշակ։

Յամի միոջէ զ Դատել խորհրդոյ ՌՄԽ ամն։ Է։ Եւ յայսմիկ
եօթն ամաց երեք ամ. կամ տուն՝ չինին ուղղել, զ. սչ-
ելն։ ասացին ամն՝ առնալ ելն զիթիրն և գալ զ Հայս, և
զարդարին զ սրարքն։ Երեքն ամն՝ հանդարտեամբ լինիցին նոր։
Եթէ ամն՝ ապրանուել նոր զանձն նեղոյս։ և յետ իբր կամ տարոյ՝
զ դրեալ ասի վարարանիլ նոր զ կայսերն։ և զանազ զտերենարա-
նում։ և Մուրանել հրամանաս կայսերս։ Այլ նաև հարց
պատմեալ խորհնարարքն յայսմանէ զուցանեն՝ մանաւանդ յասելն՝
Թէ տերենարանս ապարատեալ՝ որ բերեալ էր զպարս զ Հայս։
դեռևս անաչ զ Հայս նատեր հանդերձ զնդաս խարալ։ և սչ
զուցանեն խորհնացին՝ Թէ ասելի քան զնրիս ամն նատեալ իցեն
զ Հայս այն գանդ։ ապա զ պատ հաշուին սչ է մարելի տալ
Թիրանին պարտ։ քանզի եՀեն երիս ամն։ և կամ երեք ամ և
կես։ Զոնս այնմահեան Միոջէ զ Դատել խորհրդոյ ասի։ Զ։
երիսքն վարուզարտաց։ և մի ամ արշակայ ընդ վաղարշակայ
զ Փառին։ և մի ամ ասանիին։ իսկ յետաց զ բանանել Հին
երիցս մատուցեալ նոցա խորհրդոյ զ քաջիկին պարտիզ։ և յա-
տարս հոգին խորհրդոյս նկատ արշակ զ բանիին յանձնաց ամս
երկու։ և կէս։ զ խորհնացսցն։ սոյ երեքն և միոջ։

Զոնոցաւ ոչամ զ կարգս կիթիրաց մերոց՝ ուսեալ զ մե-
ծէն Եղիսէի միոջէ զ մեծն սահակ սրբոյն ասի։ զոր սա ան-
սարակաց սուտ գրոց՝ ասա ևս Հայեցուք յերկուս ծարս ան-
խաչաս ճանաց ըստ կարգի պատմութեան խորհնացսցն։ Զ։ վի-
ճաստա ուսեալ անհնարս և ժամանակ նասելոյ սոցա ներսիսի։
քանզի ոչ պատմէ խորհնացին և ոչք, յեռ գաստանին սոցա
յուսեան՝ զոր ասան տիրան յերկրի ամի յայսմանուն։ հրաս
կիթիրս փառնարեր։ որ միոջէն լուցուցեալ էր զերիս կամ
ոչաս ամն՝ ի ասանդելոյ խորհնացսցն և յուշանեսն կիթիրի
և ոչոց։ նաստաս սոցա ներսիս յերկրի կամ կիթիրաց ամի տիրա-
նեանն արշակայ։ Զ։ զի ոչ ասացուցս վերագոյնս՝ ժամանակ
ունի Հան յուխանալ և հասանելոյն արշակայ և ամենեսն։ նասել
սոցա ներսիսի զ կիթիրասանէ զնեի յամի ՌՄԽ։ 364։ Զ։ սոյս
Մեկ սպանի Հասատատան։

Ապացաւ ոչամ զ սասի։ յայտ է զ սրատանիսն Ձեռաստան
ուշակերտաց սոցա սահակայ՝ զ կարգանն և խորհնացսցն։ Թէ
զոն սահակ վարդանեցոյս յաստանաստ ամի յարգերաց երկրի

հաղորդեալ, կամ 'ի սիրելն երկիր ամենայնում · զարդ յաղագիրս հոգաւոր կերպարանեալ ասի · յԺ · ամենայնումին · ՅԻ յաւելն ՌՈ · 439 · և զոյս ուսանելն առանձին պատմիչքս մեր, ասելս, զարդարելս, և զայլս ազգս, զորս ասելի քան զմի կամ զերկուս սահմանս զարդարելով · զոր և հաստատեն երկու ժամանակաց

զոր պատմիչքս մեր՝ հոլչեն և փարպեցին ·

Զանազի հոլչեն յետ թ ամենայն կաղդեաս զամս յաղագիրսի՝ զերկուսասանեակսդ ասեն զոր դոն 'ի զերկրին ասի թ հեղեալսի փարս, զի յայնմ ասի յարաւ մեռաւ նա, և յաղագրելոյ մարկիոնաս · զարդ անխոսիսս է ձեզ մեղանս թեղեալսի, այս է երիցդ ասի · ՅԷ · զերեմիասին · զի յասի ՌՈ · 450 · ասասի և զոյն ասասնէ 'ի վիրսին, և նաեղին հանդերձ երիցասանն ասի յոգ երեսնէ · զերեմիասն թեզրուն յաղագիրսի լինն յասի ՌՈ · 439 · և մեղ զոյն ասնիսդ 'ի զերդ առաջեալ ասի սարաս յաղագիրսի · զի յասի ՌՈ · 440 · Զ այն հաստատոն և փարպեցին · զոր յետ մեղանս զոյն ասնիսդ մինչև 'ի նոսրընթաց ասն կաղդեաս փարդասնոյ դեռ ասն երիցասանն · և իւրայ պատուիրեն յոյսն, զոր գաղեն սա ինքն փարպեցին՝ ընդ ոմն և հոլչեն · թեզ կաղդեասն փարդասնոյ նեղն 'ի յաղագրդ ասի մեղանս թեղեալսի · այն է յասի ՌՈ · 451 · ասթեն և զի փարպեցն այն երիցասանն ասի յոգ երեսնէ, լինն մեղ զոյն ասնիսդ յասի ՌՈ · 440 · Զ. այս

ժամ և ասն ասնեսին է սնիսարան ·

Զարդ խորհեալին աշակերտ զոյն ասնիսդ դեռ, թեզ զոյն ասնիսդ հեղաց յանձն հայրապետաւելն ասի · ԺԸ · (քանի մի ասնիսդ գրեալ) · Զ. զոյն ասղացուցանեն ասեն ժամանակս գրս թեզ հրամանն զոր էր մի յերեսելի աշակերտաց զոյն ասնիսդ, 'ի թեզ ելն զասն փարսանդց զոյն մեղարդոյ և զիւսի գրոց · զարդի ասնիսդ գրել և 'ի յաղագրդ ժամանակելոյ · և զասնս կարեսն ասասել և հաստատել ժամանակսդ ասղացն փարպեցին · ոչ ասելս ասասնել 'ի ասնիս ասելոյ · Զ այս ասասդեն և այլ ասս պատմիչքս մեր · ասնիսդ · ԺԸ · և ասնիսդ · Ծ · ասս ասղոյ ասնիսդ · Սակ յամենայն կիրդեն 'ի քաղաքսն կիրդեալ 'ի զաց ասասել զասնասնսդ ասղասնեալ, բայց զոր և զասնելն, զոր էրբ ասն ասան նասան յաւուրս զոյն ասնիսդ · զնն ասասնիսն ասն · խՌ · զոր և ասղոյ · Պսիսն և 'ի կամասդեալս մինչև 'ի ասրեան հայրանելոյ յաւուրս ասղասնոյ մեղ ասնիսդ · զի · զնն · և ասասի մինչև 'ի մեղ դեռ · ասղ · զասղ 'ի սկզբանն մինչև 'ի զերկրին ասն հայրանելն ասիրդ · ասնեսդ · Ծ · քանի մի ասնիսդ ասելի · Կի, ԺԸ · ասս, քանի մի ասնիսդ ասեսդ · ասղ 'ի զասնս եղ և գասղասեալ թեզ զոյն ասնիսդ, թեզ յասղն խոսեն լինն յետոն ասս կիսոյ և կնդեալսի 'ի հոյս ·

Զ. այսոսիկ ասղասեալս ·

Լսեա՛ ոչա՛ կարգել ի վերս կոչս հաշտեցեալ՝ սիրելս կիրիկատեղ
ամենայն սահակաց լուսոյ ճանաչեալս։ 390 · յիրոց ամի բոլորապատ վերջ-
նոյ · և զի ըստ նախակարգութեանէ հաշտեցիր ոմանց դատելոյ սրբոյն Ներ-
սեսի՝ է յինչ ասի արքունեաց միջոց , ոչ է առ նոսա։ 364 · զիարդ
ասեցեալ երիցուսանց հաստատագրեցուցեալ՝ որ ի դատելոյ սոսոյ մեռոյ զի ծիս
հերետիկոսի վերջն. ի դասոյ սրբոյն սահակայ ընդեն ասէր։ 26 · ու-
բեմն ազգաւոր ասէր զիարդ նոցա հաստատեալ յարոյց կիրիկոսաց , այ սրբոյն
հերետիկ և երից սահակասէրիկեան յաղագս նոցա։ Օ այս ոչ ոչ
եղեալ՝ զի է հնագոյն ասել զրկելոյն ուրեմն զանազան քան զքոսն ասի ·
իսկ զինարարեալ վերոյ ասեն քառասունել ի վերս յաղագս նոցա։
երկուս ամ շահեալոյ։ ամ մի զաւելոյ · և երեք ամ ասպա-
տարակոյս։ դասամ յաղագս սրբոյն սահակ։
Լոյս աչեր ոչոց հաշտեցեալ զիարդ

հաստատեն մեզ պատուիրեալ մեր - տալա մեզ յայսմ հաշ-
ուոյ խոստիացաւք ։ խոսիսն ոմ - հասարելով մեզ Յոգա-
պրելիս այլոց ազգաց ։ Ասեալ. կայսերաց և թագաւորաց
և բնակչանաց ժողովրդ նցին անպիտոյ ։ իսկ եթէ կայցէ ի ծո
վերոյակ ինչ ի բնութենէ մեռանոյ մեռեալ ։ զոյն ոչ մեռ ։ ոյլ նոյ
ինոյ վերատնել յուղարկելին ։ ||՝Եր զոյն հարիւր ենեն կալաց ։
որոմանքն ի սուտ զանցեն զարատանելոն՝ զնոցն և զոյ-
ցոց ։ զոյցոց գնարդն ունիս դատանել կերեալ ազգասակի մերում
ի վերոյ գործոցս ։ ||՝Այլ ծանիր , զի թեպետեն մեր որոշակի
ազատ հարիւրն կարդեցաք զսոսն թնդրաց և կնճիռոց մե-
ռոց , բայց կան լոյսի յիշել և գասն շարս տուն այլ պատմիչ
մեր , յարիցոյ և զոյնս զլինն , յասելն վրա ազգակայ՝ ասն ։
ժբ ։ կմ ։ ՚ի ազգայ , ասն ։ Շ և վա մեծին ներսեհի՝ ասն ։ ի ։ կմ
։ ազգ հարիւրն ։ ՚ի ։ ՚ի ։ ||՝Ս զոյս յոյն ուսա ազգն նոյնպ , զի
մի յայտնիսն ծանոյ իրս խոստիացաւք ։ ի ժամանակագրելն
ազգաց ։

Ոչ ոք թէ ոչ հաստատեսցէ զայս՝ ազգայ կամեցն յանել ,
և յոյլոն կոչմանէ ուղիղ հասարելով զժամանակագրելն կոյսե-
լոց , լաստ ասի ՚ի ազգանակեալ զասն կնճիռոցն և թնդրաց
ոչ ասեալ՝ ՚ի ներսեհի և յորդակայ , ոչ միայն հարկի ՚ի ազանիս
պատմանելոն խոսոիլ , այլեւ քանազատն ասել , թէ մեր
բարձեան թնդրաց ազգանեալոց՝ յաւուրս հաղարամեայ
յայտնիցն և ՚ի նեղութենէ փոքրագանց թնդրաց ասելոն ա-
յլոց հոգոց ոգոյցդ , և միոյն յաւուրս ազգին զնի ժողո-
վրդն քաղքեալ մեր ասկաւեն նոանց կնճիռոցն ասելակ ։ զի ասի
թնդրաց և կնճիռոց ասելոյ յարիցոյ և ՚ի ներսեհի՝ ՚ի ազգայ
հարիւրոյ կիսանն միոյն ազգն ժամանակ ։ որ չի կարելի ։
||՝Եթէ կամ հարկի գեղ ՚ի վեր շարժել զնոյն ՚ի մեկնիս , և
ասանել զարշակ զոյն ասելոյն ՚ի միոյն աւուրս ազգասոյ ,
և զկնճիռսն մեր յաւուրս ազգասակոյ ։ որ ի
սատակն ։

Ոչ ոյսանիսն ասեալ զասանարելիս ընդունեալ ասանց ՚ի պատ-
մագրոց մերոյ՝ ասելոյն խոսիսն զամիս հաստատեսն զա-
ռանդեալս յանանանակ ։ և զնոյ ընդ ազգս պատմեալ ազգ-
եալ ՚ի մեկնարելիս ընդել ։ ||՝Սակ ասելոյն և վարդ ան չգտանի
զնոյ իրսն , զասն վերամարդոյ՝ զոյսն երկրորդն ասանանաս
վիպոյ , խորենացին և փարպեցին , ինն ։ ասն ։ ՚ի ։ ՚ի , ՚ի , ասա-
նեն ։ և ապա դերեալանեալ պարսոյ ժամանակն ասելոյն
գասանոյ հասն ՚ի խորենացոյն յաւուրս իւր , ՚ի , կարդեն ։
հեղուսմ միջոյ և զոյլ ։ զի ՚ի նեղկան ինին ։ ||՝Այլ ասամանն
երանց՝ ոչ յարիւանակագրելն իւրում պարդմանելիս զարդանակ
ասն ընդունելոյ ՚ի ներսեհի և արշակայ , զայնպիսի գասն զանայ

ՇԷ որ անցնիս, է ունիք երանել. Զքի լայն և ընդարձակ ժամանակագրաբանքն զարանակեալ զարն Թիւրքաց և կիժիկաց, զնոսա կանխագոյն ասասարի 'ի Թիւրասանէ, յամի ՆՌԽ. 453. յորում ամի հրաման ժողովն քաղկեդոնի, և նահատակեալ վարդանանց, զոյց յայտ է Թէ. Ինչ. ամենայն ոչինչ հոգն ունկանելն արասարի։ Այլոյն և զվախճանն սիրն սահմանոյ և զսկիզբն կանխագիտասէ զոյն յամենիցոյ զնոսա յամի ՆՌԽ. 468. որ է անցնարին. զի այս է երկրաստանեաց ամն կայսերսն զեմնի յաշարդին մարկիանոսի, զարէքսասն ամաց յետոյ քան զկատարումն մեց զնանգեանոյ յորոց մի էր և սքն յամենի կիժիկս։ Բաս այսմ և զսկիզբն Թիւրքերին պերոզի զնոսա յամի ՆՌԽ. 485. յաշարդ ծիրի 'ի ՆՄ պատմագրաց ելն մահ պերոզի յեռ Թիւրքաց ամն. ԼԸ. ԷՄ ԼԸ. և ԼԸ. Ինչպէս Կիւնիպաք՝ ՇԷ պատմանն գաղարիցոյն որ ակնարանեն էր, այն ամ. 485. էր էրնիզ ամ վաղարշայ, և երկրաստանեաց ամ զեմնի. յորում ժամանակի ընկալաւ զմարգարանն Հայոց զՀաճան մամիկոնեան։ Իսա ասէ այսոր օրինակաս յԻՇ երեխեալ սատանէլի 'ի Հաշիմ խոր, և ցանեալ զերլ՝ սկսանի ասալ կարդալ զամն կայսերաց յետանոյ, զի հաստատուցեալ և բանակոսցն զարի ժամանակն. ոստի և զնանի տոյ ասն. ԺԸ. փոխ դնելոյ ՇԷ պատմանն կարդալոյ. Մէ. և սնանասանոյ ասլ ասն. ԺԸ. փոխ դնելոյ. ԼԸ. սանդրեն ասնն և այլոյ ոմանց։ Ասաջուց 'ի մէջ քեզեալ ասա զՀաշիմ ոչոյ, զի մի ձանձրացի լեցի ընթերցողաց։

Գ. Ի ԼԸ 41-ոյ հայոցն գրոց։

Յայտ է առ ամենեսին, թէ զիրանագիրս Հայոց՝ զոր վարքեալք, եղիցս սմին մեզարայ, ՇՆՄ՝ ելեալսն և զեց ասաց՝ յայրքէն մինչև 'ի քր. 'ի բաց առեալ զմն և զՊեն, որք 'ի յետին ժամանակս ասեալ եղեն յայլոց ազգաց։ Իսա զարամ զեզ ասարակայս, հաւելեալ 'ի զանս երից ախոռոսս վիպոյց, կարեանն, խորենացւոյն և փարպեցւոյն, և այլոց հանդերձ մանանագրաց ազգիս մերոյ։ զոր և գեղեցիկ լեալ բանիս 'ի մէջ քերեալ ՇԷն ներսէս շնորհալի 'ի վիրատանաւ խարամ 'ի կոմսն. ՇՆ. Նա ՇԷ. յաստեն մեզ սքն մեզարայ։ * Բարեաց պատանաւ հայոց եղեալ, զիմաստասէր գանն հնոցքեալ. զոր ասաց եղեց մասամբ գաեալ, հոգեայն մասամբ ապատրեալ։ Ի մանեսի արժանացեալ, զնեալագիր աստս ընկալեալ։ Երիր ասասամբ վիցիսք յանպեալ (՝ի ՀԸ. տասն), արեւ գոկան ելիր ՇՀ չափեալ։ (լրան. ՀԸ. տասանց ասաց տարոյն)։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

՝՝ այլ ձեռագրի՝ վերջանաքն) եւ զրեալ Հրաբիմոսի սամա-
՝՝ տասցաց ։՝՝

Զայլ սրբոյ Թէ քանի անհիմն է այս աւանդաւն ասողաց , զի
հարկ բնի՛ բանիւք զիմաստասել , այլ՝ պահանջեսցես վիպից և
զոսկերաց հարիւն մեսրոպայ զգրաւածսն դասաւորաց կանոն-
նել , և նոքին՝ զ՝ նոքին ասել . զի Թէ լեալ էր երրեք գիր՝ ի հայս ,
և կամ Թէ կէս մի՝ ի դանիէլեան նշանագրաց՝ և կէս մի՝ ի
տեղեկ ուսանիցն , անհնար էր լուել իւիր զոյն կարեմն ,
կամ խորհեսցցն , և կամ փարեցցն ։ Իսկ նոքա ոչ՝ կարեմ
այսմ՝՝ սէ միայն լուեալ զոյն , այլև զրեալ յայանարար , Թէ
քանեալ ոչն մեսրոպայ զդանիէլեան նշանագիրս , և ասեսցէ
Թէ լեալ՝՝ էր յարմար՝՝ ի յոգեալ զուարթաւ մեր , նա՝ ինքն մեսրոպ
նարպ. ասեցէ զնոյն նշանագիրս ։ և այն հրաշիւք ։

Զ՝՝ անոյն կարիւնանա՝՝ ի տիրոջն գրոց իւրոց խոստանայ յայտ-
ուանել ։ զաստուածեան ազգին և հայասան՝՝ տին զանազանար-
՝՝ գեն գրոցն , ելեալ Երդ և յարեալ Յիսի մատակարարեցաւ ,
՝՝ և արարեալ ոգամբ սրբոյն հոգոյսբ՝ ուսեալ՝՝ ուսեալ՝՝ ինչ՝՝ ։
՝՝ բեցաւ ։՝՝) ։ ուստ յեռ գրասեալ՝՝ զուխասանս սրբոյ մեսրոպայ՝՝ ի գիւտ գրոց , և Թէ զի՝՝ ազգ՝՝ զանազ՝՝ ։ ։ զ՝՝ գանիէ-
՝՝ լեան նշանագրաց հանիրեալ ուսնիցեալ , յաւելեալ ։ ։ ։ Իսկ ի՝՝ բրեւ
՝՝ ի՝՝ զ՝՝ հասեալ՝՝ Թէ՝՝ չեն բաւական նշանագիրքն (գանիէլի)
՝՝ այլ՝՝ ածել զանազանս և զնոցա հայերէն լեզուն , ՝՝ ՝՝ ՝՝
՝՝ Թէ և (այն՝՝) նշանագիրքն խոնարհեալ գոյանեցն (զ՝՝ ի՝՝ յուեալ-
՝՝ կոն ասուցց) Թարգեալք և յարուցեալք զիսեցան , յետ այ-
՝՝ նորիկ զրձ՝՝ կրկին սնդամ՝՝ ի՝՝ նոյն հոգս գառնալին (՝՝ ի՝՝ գիւ-
՝՝ նոր՝՝ նշանագրաց) . Եւ նոքին՝՝ ելս խնդրեցին՝՝ Յիսի՝՝ ինչ՝՝ ։

Զ՝՝ զրեալ ասեալ՝՝ եղեալ՝՝ Թէ՝՝ իրեալ՝՝ մեսրոպայ՝՝ ի՝՝ միջագետս , և
ոչ՝՝ ինչ՝՝ ասեալ՝՝ Հեղեր՝՝ խմեսանն՝՝ արամբ՝՝ սէ՝՝ Հայս՝՝ խնդրեցին՝՝
մինչ՝՝ , ՝՝ ՝՝ սոպանեալ՝՝ ՝՝ ՝՝ ՝՝ ՝՝ ՝՝ ՝՝ ՝՝ ։ զ՝՝ զ՝՝ զ՝՝

քարշ ասուսանալս կրէր վս գրոյ, և զանազգ չասանել, իսկ մեկ
գիւղ եղեալ, զրի պարեալ. * Ի՝ սեղանն Հայոց աշ կեցեալն
,, ուսնեալս և երանելի՝ առն մարգարէ (ոչի և մարգարէ) ան-
,, խաղեալ դիշերապիսի (գանիելի) ի Տրգէի՝ ասարեալ զի-
,, ներին, զայդ ասել զիարացին ոչ լինել քարոզիան
,, սպասս զանազգոց ասելոյ. Հայսմանէ զՏէրունայ բառից Հայ-
,, կականաց Հոգեկրթութեան մարդասիրութեան պիտանի գտա-
,, գրոցն, Օ՜ զինի այսարիկ ինքանին մարգարէ եղեալ է՝ ի միջոց
,, գեռս Հանդերձ ազանիերուք առանցն դանելոյ. և ոչ ասել
,, զի ինչ գանեալ քան զասացիոն՝ ունչանէ զկարեալս առ պրա-
,, տարանն Հարանան Հիմունս իսկան գինուիս, և այլ իրաս
,, զուգ ընկալեալ, և զար ինչ միանգամ՝ ի միս առնելոյ քան
,, Հայերին՝ զինչ առեալ, և շատ ջանացեալ, և ոչ օգտեալ
,, զոչիասն խուռամենաց Հոգեսին, և զայլ ոչ ասելոյ
,, յայտ Հասանելիս իր ինչ յատուցանն, և ասաս ասելոյ
,, զանատարացն գրեան՝ ի ոգի դիշանին եղեալս, և զնա-
,, ցեալ՝ քրիստանելոցն Հաստատեալ, սրոյ անուն եղիցեալս.

,, զար ինդրեալ զոցոս լցուցանել զիսաղարդ քո՝

,, Հայնիսի մեղարեալ օգնականսն ի բաղելոյն (գամ՝ ի
,, ընդելասի.) հոգեան գտեալ, և անցեալ ընդ ինքանիկ՝ ի
,, ասանոյ պիտի՝ քանզի նպիսանս զնարարեալ զնենալոյ թա-
,, զեալ՝ ինչ ասպիսիս ոչ ասանանալ Հաստատեալ Հրոյ
,, ի ստրանանսին Հիլանն գրեալն՝ որ՝ ի ասանս էր միջոցեալ՝
,, Ի՝ ս ասելեալ մարդասեալ, և՝ բոլորեալ ս անարդ մեռեալ,
,, յոգոյն ապառնի. և տեսանել ոչ՝ ի բանելոյ, և ոչ յոյժ
,, նանել տեսել, այլ՝ ի սրան դրդռանան երևանելոյ,
,, Հաղարան թանգ ձեռն աշոյ գրելոյ՝ ի մէջ ինի. զի արդեն՝ ի
,, ձեան դիրքն գծին ուներ քոյն, և ոչ մեղն երևանելոյս,
,, այլև Հանդարանք ասելոյն ոչ յանան ինչ՝ ի միս նորոյ Հա-
,, ասարելոյս՝ Ի՝ յոյսելոյ, յոգոյնեն՝ առեալ զիշանանգիրս
,, մեր Հանդերձ Հա՝ գանանսն՝ ինքարանեալ զիրքն առեալն
,, պատարաս մարդասեալ՝ զիսանարելոյ զՀայերին ասելոյ
,, թայսն ը անապարանելոյ սիրարելոյն՝ ի Հելլենացոյն՝
,, Ի՝ սայսիս գիրեալ գիտան Հնոյանգրացն՝ ձեռն՝ ի գործ
,, արիանոյ երանելին մարդեալ է ։

Ի՝ յս էն բանք գարեցեալ. և թեսի ինչ զայս Հանեալ է՝ ի
բան դիմանագրոց. մասնագիտի արդարին Հայոց, յոյս ա-
ռաջս ելեալ գիտա գրոց. քանզի և ի տրանացին գայն. բան բան-
առ բան՝ ի մէջ բերի՝ ելեալ գանիս, ոչ՝ ի գիրս. Դ. և.
ՀԵ՝ և ՀՅ՝ Ի՝ ՀՀ՝ չի մարթի ասել, թեզ փարոնին՝ ի խորենաց-
ոյն առեալ օրինակն զայս բան՝ զի՝ ի ոյրմ բանից փարոնց-
ոյն յոյսանի ասեալն՝ թեզ չինչ ընդ երրեալ զիրս գրա-

մեռեալ խորհեսցայն , ոչ և ոչ զեղջիկին · սիրոյ դրամանքն 'ի նոցա
աւուրս 'ի լոյս ընծայեցան · Սոնանք զի' փարպեցին 'ի Թոնել
հրաման զնոցա ազգաբնակ պատմագրութիւն · զոր կոչին 'ի Մին խոր ,
ուստանին կալեալ զաշխարհագրութիւն , և երկրագրութիւն , և
ապա զիւրն երկրորդ անգամ լինել , և դիրքագիրս հարեալ ան-
ոչ ինչ կարէր զիրաբեանցայն , և զոչ զեղջիկին · զոր ի ինքն
ցաղագս Հանաչեր քան զիրն · Մինչ զայն , զի պատմի հա մեր
ինչ , ոչ ի անհաւանայն եղանեն բանից նոցա · զոր թէ բներ
գիտել էր նոր , անուանակոչս ի նոցա դներ · զամ գանեալ զեղջիկ ,
Ա՛յլ թէ որոց ասէ զ , թէ զարբեցին 'ի խորհեանցայն ան-
նոր զարամանէ գիւտի գրոց , ապա առուել և հաստատի
բան մեր · ի թէ ուրեմն և ինքն , անանապատանալ հումարեր
զայն , իբր զի' գոլ զիանոգամ հաստատաբար գիտեր ինքն զի-
լոյց 'ի մեր բանապ 'մեկ հոլեալ , համանայն նմին գտեալ և
զբանս խորհեանցայն , զլինելն ի նմին և եղեալ առանց ի-
ր ինքն նկարագրեալ ,

Ա՛յդ' եթէ ոչա նրանքն մանանուկանքք՝ ի ն կարեն լոյ-
ցեանցին և փարպեցին՝ մոգակն ուսանեն , թէ գիտա գրոցն
հայոց եղ. ջանիւք և սեպհեսարք 'ի ձեռն ոչն մեր պատոյ ,
սարեմն ոչ է հնար ասել , թէ կոչին յատաքագոյն նշանագիրք
հայոց , և 'զրն մեր պատոյ զպակուն լոյոց գանն մի ասելիս ։
Ա՛ոյց եղեալ ես , թէ կոչին , այսա ոմանք բուսարձանկանակ
վկոյեն զի , թէ այն նշանագիրք հրապարակ և իսկն թէ՝ ի ինքն
իսկն սահմանեալ՝ և. թէ 'ի ձեռն գտանիցի , իբր սանիսան 'ի
լոյս թարգեն , և. 'ի ձեռն ապրեալ քանիք ոչն մեր պատոյ
այլ նոր նշանագիրք նորոգ ստեղծան ։

Լ՛ս զոր ոչ ինչ մեծ ինն եղև ստ հոյս , մինչև 'ի ոչ թեզիսն
վերաշարեալ՝ էին մեր պատոյ ոճոտասար ընարեալ գրեալ զի էրն՝
զոր 'ի հոյս , Լեզիրքանն հանդիսի՝ ոչ չարաց 'ան մինչև 'ի
ուսն գեան · և. զոյն որ ուսանիցեն կատարեցին հումարե-
լոյ գիտարար դրեցեն իբրև զերիդ մեզիս ոճոտասի սարա-
կոք ինչաւ 'ի լեռնն , ոչ դրն կրկան , զոր ն հաստատեն շար-
հալեն և շարակոյս ։ Լ՛ս ոչ ոչոյսի միայն՝ այլև եղկանեալ
երկրին սարաց , որք նախ ոճնանան լեալ 'զայն մեր պատոյ՝
չկարացին վերարկել ինչ , ասանալ յեռոյ՝ թէ դար նշանագիրք
պարանեալ են նմին յոյն , ինարակիս եղեն զայն · ոչ ասան-
պե խորհեանցին և. փարպեցին և. կրկին ։

Լ՛ս դրեալ պատմի խորհեանցին , թէ մեր պատոյ 'ի ոչնալ հրատ՝ 'ի
կատարելագոյնն , յանուշիման լեալ կոյսերն թեարոն փա-
քաս , և սատիրսի պարարիարգին՝ յոյս արարոյ՝ թէ զիարդ
ապրատ ի կն 'ի գիտա գոյոյ սատարեալ թարգեալ , և 'ի չեմ-
հանն ձեռնհատ՝ ոճոյին սարանալ ինք պարդանեցան այնք · զոր

զ գրատարէն ասել՝ եթէ չէր այնպէս • և կամ եթէ գոյին դարձեալ քանի մի նշանագիրք ի Հայս • այլ մի իսկ մի ծանրաբեալ եղև յայտ՝ որոնց մեզ գրոց կրօնքն և ի պատրիարքն • զոր և ի թուականս իբրեւ ասեալ զրեալս ասա՝ որպէս տոհմակիցն զոյս • Լիսոյ գայն • զի յետ ոմանց ոչ բաւական գիտայր Հայոց ուսեալ յոյ մեզ գրոցս՝ նորոգ յաջորդսն ի գրեան այլ ևս նոր նշանագրաց մի գրոց և ազգանանց • և եթէ չնացայն նոր կարգս ստեղծանել՝ քանի առաւել և կՀայոցն զոր ըստ փափաքանքն անեցեալք և ասեալ ապաստիւ ինոգրեալ եր ցոյ •

Գալ վասն դանիելեան նշանագրոց չունիմ ինչ հաստատուն ասելոյ՝ յեւ բազմ տարբերք հնարեալ իսկ զանս • եթէ յայլոց ասեալս Լանոյ կրօնեանն և խարենացոյն և փարպեցւոյն զուցունն՝ եթէ զատա՝ ասնոց յայլ ձեւ եր փոխեալ՝ և հնչմանց հայոց յարմարեցուցեալս՝ զոյս անդրատասան և անպիտան համարեցուս նոքն մեզ գրոց • Հայոցդ՝ չունիմք հաստատուն ասանոել • զի բանք երեցելոց մեր գրոց ի մէջ դանիելեան նշանագրաց անորոշ են • և թերեւս ասողիկ և փարպոս զայն անուղղ ասեալ ասեն կամ լոյ որոնք յարմարեցուցեալ են զնոսին

առանձնաբար ասելոյ •

Լուսի դար ասեն մարդոն վասն գրանցն գաղտ՝ ի կիր լինիս • եթէ հայերէն գիր կայր ի մէջ նոր ու՝ այլ չէ՝ ինչ • զի այդու այլապի ինչ միայն գուցանեն • եթէ կոյսն գրանք եթէ բաց մի բարի գրանքս ասելոյ՝ ասոնք գրեալ՝ զոր յառաջն մարդիկն հայք • և այն կամ նանան գրանքն ասելոյ • և կամ մեռնոյ հանդերձ գրանց յանուց՝ փոքր ինչ այլապ ձեւացեալ • ոչ և զարդ իսկ գտանեն բիւր գրանքս ասշանանի եթէ բաց ասելոյ գրեալ յանուանեն գրանք • զարս և չէ՝ հնար քանզ արանել՝ արդեօք հայոց ասշանանեալ էին • եթէ պարտիս • Ա՝ ի՝ և ի քանիս վերոյ անաց չի մարթի կարծել • եթէ այն գրանք՝ որշանի իսկ չեալ գրանք հայոց՝ և կամ եթէ հայք յառ ասնանի անեղեն գիր հանդերձ ասելոյ մեզ • Լաբ զարս յայտնի գուցանեն խորենացին ասելոս • զոր գրեն ի ՝ ա՝ • եթէ յառաջին մեկ յաւուրս հաստատեալ եթէրեալ մերոյ ոչ գոյր գիր և գրանքն հայերէն • այլ՝ յանանեան և արարեալան գրանք վարեին • Լաբ. ի՝ ՁԵ՝ ՁԵ • ասեն՝ եթէ մինչև յաւուրս գրանքն գրոյ՝ գիր գրանքն հայոց չէ եղեալ՝ և յանանեան՝ նաւեն վարեին • Լ՝ յասեալ գնեն և այլ ոմ արարիչք մեր • զոր և հաստատեն շարադրեալն ի մեր հնումն թարգմանչաց գրեալն • ի յառաջագոյն • ասեն՝ • մինչև ի ոչն ասեալ և մեռելոյ • • • ,, ՀԷ գիր հայերէն լիզուն՝ այլ յոյն և ասորի գրանք վա-

,, քեին ,,

Լաբ արարեալ՝ եթէ ասաց սոյնը գրանս՝ զոր յիշէ փարպեան՝ հայերէն էին՝ ոչ դարեալ էին այդեօք՝ զոր կարացեալ իցեն մեք

ընթերցանել. եթէ ոչ այժմս, ապրեսցուք մեռանելոյ գաւառ
տարան էին հոգին՝ ի քրիստոնեայ թագաւորաց դրաստակաւ. և ոչ
թէ՝ ի կուսակալաց. զի զոր մահապարտ ի է. Այլ թէ ալ եր
նման այժմս առաւեցս, զարմանք մեծ են, զի չեռնուք կա-
ցուցեալ էն զանտակ տառս հեգել և ընթերցանել. նակ ոչ
մեռարդ և սիրեն սահակ չեն կարացեալ զայդ առնել. սրոյ վի
ի բաց թողեալ զանպիսիսի՝ զհեռ մոռեալ իցեն զիւսի ոչոց
տարեց. Ի՝ վրայ այսր նոր մարթեն ասել՝ թէ այն գիրք գուցէ
լինն յատուկ տաս. այլ՝ նշանագիրքն ինչ, զոր հնարել էին
վոխանակ սոգոյ քասեց. զի կան և այժմ՝ ի հին ձեռա-
գիրս ոյրպիսիսք աւելի չի գերկու հարիւր. զոց սմանք ցարդ
գիրս ոյրպիսիսք աւելի չի գերկու հարիւր. զոց սմանք ցարդ
նակ՝ ի գրոց ածին. ՝ռնի էն, ԵՐ. ՝Ց. ՝ԵԲ.

Ի՝ սոսանոր գրեն ոմանք յարոտաչոց, որոց չիք ընթերցեալ
զոյատանուն հայոց, թէ յոյնցան ոսկերերոն նակ գոռալ ըզ-
գրատանուն հայոց, թէ յոյնցան ոսկերերոն նակ գոռալ ըզ-
գիրս մեր. սոր հանարի և անգեղոս ոսքեան՝ ի մասանոգրու-
թիւն վարդիկանաց. բայց որ, ամանգնիսի ասի. զի որպէս
յայտ է՝ ի հոռոմագրէ լոյդ. կորիւն և խորենացին ձեռաուն
ոչոսկերքաք մեռարոյ, ընդ սրս և զաղաք փարոսեցի Ղազարեց,
դիայն մեռարոյ տան.

Ի՝ թէ յիրար ի չեր հնարեալ զոյնս մեռարոյ, զինքդ Յարեն
եր սոյ զայս որպէս վկայել, ն. գրալ ասանց ելաս աշակերտա-
գիրս սոյ զայս որպէս վկայել, ն. գրալ ասանց ելաս աշակերտա-
գիրս՝ ի ինքանց, և ընդարձակ առ մեծամեծս հեն. սոյ կորիւն
առ յաղեսի գիրգ սոս հրեց աշակերտակից իւր. և խորենա-
ցին սոս սահակ ասորս մեծ. և փարոսեցին սոս վահան ասոս-
թասեան և մարդոյն հոյոց. Ի՝ զոյդ զայն. զի այս մեռանեալ
գիրք՝ երեքիցք ոմանք էին՝ ի մեկս իւրեանց, ի ոչ հոյոց և
յասորոց, մեծեր կարիսն ոչոր արանելի, որ յասոր ոչ սոյ ժամ-
գոյն. եթեռան՝ ի կատարանուս պարս չոյոյ՝ պատասեալ լինի
՝ի յասորոց իրոն զոյ թարգմանն. Ի՝ զ թարգմանք զայն, զի և
ասորիս պարարոգ կատարանուս պարոյ գրեաց սոս մեր ոա-
հակ, թէ ՝ի՝ ոչ ելիք սոս մեր, յոյնցան ոսկերերոն մեր գրեալ
գրոց, այլ՝ սոս այս ոմանս գնացեալ. արդ՝ եթէ ոսկերերոնին
էր գտեալ գրոն, յայտ է թէ ոյնդ ոչ գրեր ասորիկոս.

Ի՝ ԱՍԼ յայտագ ս ասելոյն՝ սոր եղև գիտս գրոց՝ ի ձեռն մեռա-
ոոյ, գիտելի է, զի խորենացին. Գ. 53. և փարոսեցին գնեն
լինել՝ ի սահմ. այլ սոյնն ոչ իմանան զասոնս կոյնն, որ է
հանգեալ եթեռան, այլ գաղաքն սոսմասիս կամ սահմասան
սոս. ոոն եերոսոյ. և զայս յայտնի ասանելի կարիսն՝ զիմ
ոնգամ երկնեալ գրաւոր սահմասան, կամ սահմասացաց գա-
զաք. Դանիել գնեն և յայտնասարս. Դանիէլ. 25. ՝ Կամ զի և այն
Հասանոն՝ որ եղև. դարձակիչ մեռարոյ՝ ի ոսմասիս գնա-
կեալ. էր՝ ի նոմին քաղաքի. և եղև. յետոյ նոյնպէս սահմասացոյ.

ոչ է սեպատեալ ի գիրս արարածոց մեռանելոց ։

Եվ սկսցէ ի վերնապրի, յայսմանուրոյ ի նմին սեղանի։ Դանդ-
ՀՏ · դեռ լինել ի բազում · և այս սովորեալ է ի գրոց փոքրանալ
զամենի · զոր յաճախեալ լիցի զքո, թեթև սուրհանդ եղեալ նա-
նապիրք ոգոյն մեռորաց՝ և ոչ ամենեքեան ի լեռան սի-
նայ, և սուս ի լեռան քարուցաց · զորոց սահանեալն յուզանի
զարդեն ուծանիցն վիմին, և նեղալք գրելոյն · և զաստուծն
անկեալն խնդրեալ և ջանիցեալ միայն ի սանձիայ և ի քրիստոնեից
բնակեալ սեղանոյն ։ Զայս ասեն վարդապետք՝ զի իբր ձեռամբ
ոչ իբր յաստուծոյ ասեալ։ Զի ասեն թեթև զայն զարդ
դրոշմեալն սառնն մեռորաց՝ կոչ վիճեն զայսոսիկ, և երևին
ի նոսա նեղալք գրելոյն · որ ի գրոյն անտեղի · զի ոչ վիճ՝ ի
անդեղեան նշանաբանաւ առաքն մնաց սիրն, և ոչ թեթև էր
քարն թանձրացեալ մերկիցս · ոչ և յոյժ է։ Զի սրբարան եղեալ
իրուսան վիճ՝ լինեալ ; զչ թեթևոյն դեն մեռորոյ զայն անդանար,
այլ՝ ասայն բառնալ և տանել և պարհել ի նեղ գիրսանեն · և
զի արարչին վերանալոյն ասայն բնեալ և զնել յարքունեն պա-
լատանս յանդիպելն թիշատակ ոգոյ գրոցդ։ Զի զարձեալ նեղ
ասեալսն վիճ՝ էր այն, զորիբն՝ որ նմանեցուցանեն զոգն մեռ-
ոյոյ մեռեալի, և զատանոյսն արարածոյն գրելոյ, ասելոյն
նմանեցուցանելոյ և զբարեալն վիճն զայն քարեղեն ասեալսն
կոյսն։ Զի զայսոսիկ առնելոյդ էր և այլազգի ինչ գրել։

Եկայ յաղագս Ժամանակի՝ յորում գտաս գիր Հայոց, զիտ-
ել և, զի ասացիկ գնեն լեռն գիտա դանիելեանս զրոց եկն ի
Հիմնադրելոյդ ամի վերանջուցեալ ազգացին Հայոց, և յերկրորդ
ամի արարելոյն սրբոյն դպրոցն։ և գիտա մեռորեանս զրոց
եկն ասն ի միջնորդելոյ ամի մեռելոյն վերանջուցեալ, և յառաջ-
ուստ ամի վերամ կրկնեալ արքային դրոցն։ Զայնպես և վար-
դան զրան գիտա մեռորեանն զրոց գնեն ի Հիմնադրելոյդ ամի
վերանջուցեալ, բայց յառաջուստ ամի արարչին արքային դրոց
սնոց։ Լոկ յորմէսի գրոց գիրանեն՝ զոր ասիցք առ մեզ, դնի
նոսա, թեթ՝ է։ Ե։ ամի վերանջուցեալ եկն գիտա դանիելեան
նշանագրոց։ և յետ առնելոյ՝ թեթ ասն երկու նոսին զրոյ վա-
ղեցան, ասա դնի՝ թեթ՝ է։ Ե։ ամի վերանջուցեալ գնեալ մեռ-
ոյոյ ի սահմանս՝ ի գիտա նոր գրոց։ և ասա ասի՝ թեթ՝ է։ Ղ։
ամի վերանջուցեալ եկն մեռոյոյ ի Հայս Հանգիրդ ուծանարար
գրոցդ։ Զի երբէք թեթ ասացիկ և վարդան յայսոսիսն զրիանակս
Հայոցիցս, մինն զՀիմնադրելոյդ ամի վերանջուցեալ եղեալ և զասն
դանիելեան նշանագրոց, և միւսն զնոցն Հիմնադրելոյն ամի և-
գեալ է մեռ քան գիտան զրոց, զոլորդ կարգելով միանգա-
մայն և զասն թեթրոցն արարեալ։ Զոյնպիսեաւ ի գիտա ասեալսն

երիցս ՝ի այլեայլ օրինակս , զիւտ զանիրեալսն նշանագրացն զնի ՝ի Ը • կմ. ՝ի Ե • ամի վեամշապհոյ , և յաւուրս շարունակ կամ՝ ապատրել , և զմի մեկ ամի զնի զիւտ բուն գրոց։

Լաւ ասեցին յայտնի վիճաբան զրագրաց դոյ ՝ի գլուխ անգիտոյ ՝ի ՃԵՌԱՊՐԻ անդ կորեանն • զի յետ ասելոյ ՝ի • Ե • ամի վեամշապհոյ • և յետ գնելոյ երիս ամ եւ ասելի, ոչ էր մերթ գնելոյ զմի եւ ՝ի • Ե • ամի • այլ պարտ էր գնել զմին ՝ի • Հ • ամի • և յետոյ զմեկ • Է • գնելոյ • գնել • Ը • Թէպէտ և ոչն էր ասելոյ • Լ՝ այլ թէ զիարդ , մարթի է զարդել ՝ի ուղղագրութիւնն ՝ մանաւանդ զարդարու փարաքեալս , որ ՀԻՄԻՆԻՑ հանարի կորեան • որ և ասէ թէ՝ թէ յանախ ընթերցեալ է իմ զդրուագս նորին կորեանն • Լ՝ զոր ոչ ՀԷՆԳԵՐՈՐԴ ամն վեամշապհոյ ոչ տայ գիւտի զանիրեալսն գրոց , այլ՝ երանելոյ ՅԱՅՆ մեղրոյ յաւանաւոր նոնագ՝ի յանապատն և գալոյ առ Ծերն սահակ • յետ զոյց զՇՄ՝ ամաց անցեալ մինչև ՍԳԻՒ գրոց • և զոյց զնոն փարաքեալն վկայութիւն ՀՈՐԵԱՆՆ՝ յառեալն , թէ՝ ՆԵՐՆ մեղրոյ՝ որ և մեղրոյ * կայր յանապատս՝ ՝ի ՄՇՄ՝ տեղիս քարանձաւս մեծ

,, Ծոյ առաքիլուք և խառամբեր փարուք , ՄՇՄ՝ և այլ ՆԵՐ.
,, կրանաւորք և աղօթասէր եղապարք , մինչև յամն հինգե-
,, ղոյ՝ ալբայնն հայոց վեամշապհոյ եղբօր խորհուրդ ։ Լաւ
,, զոյր թէ կամիցի որ գիտել հաւատաւոր , ՝ի սրատմութիւն
,, գրոց ասեն յանկարգ կորեան՝ ոստակերաի նորին երանելոյն
,, մանչեցոյն Գրիգորոյ՝ տեսիլքացն՝ զկարս կենաց նոր , և զիւր
,, հայրենի նշանագրոյ , թէ՝ երբ կՊՀԷ և կամ՝ յոյր ուրուք
,, ՀԵՌԵՆ գոտան • ՀՅՀԷՐՆ հայոց վեամշապհոյ ՔՆՔՄՈՒՆՆԷՆ
,, մնարքելոյ • զոր կարգեաց գրելոյ Զամարաստանայ յաստա-
,, գրեալ՝ ոչն հոգևոր հորիւն • ուստի և մեր բազում անա-
,, գամ կարգալոյ տեսիլքացեալ հաւատաւոր ։։ ։

(Իսկզբ յայտնի ցուցանի զոգոյ փարաքեցին , թէ՝ ՅՈՐԵԱՆ ոչն հինգերորդ ամն վեամշապհոյ ոչ էր ամ գիւտի գանիկելոն գրոց , այլ՝ ամ գալոյն մերոյդ ՝ի հայս և սկիզբն բանարարութեան • զոր կորիւն մատեանն համար հաւատոց ՆԵՐՆ մերոյդ • ոչ և յետ ոչնոր՝ ՀԱ գրոյ՝ գրեն ասելն ինքն կորիւն և փարաքեցին՝ նաև խորհեսցին , ասն բերն ուշիւտ եղև ՝ի քարոզութիւն բանին ՀԷՆԱՑ յՀՅՈՅ • և ապա յետ սոսան ամանց ըստ ուսանելոյ կորեանն՝ եղեալ զդիրան ։ (Լաւսի դարս ի ասել , թէ՝ ՝ի գիրս կարեան՝ զիրն գնելոյ նախ , թէ՝ ՝ի • Ն • ամի վեամշապհոյ եկն մերոյդ առ սահակ , և ապա թէ՝ ՝ի • ՄԵ • ամի վեամշապհոյ եղև գիւտ գրոց • ոչն Ի • ՀՈՒԱՔԳԻՐՆ՝ որ գնելի էր ՝ի վերոյ , (ըստ օրինաւորն եղեալ կայր յորինեալս եղեալս յաւուրս փարաքեցոյն) , եղեալ է ՝ի յետին գրագրաց՝ միայն ՝ի ստորև՝ առանց • Ժ • տառի • ոչնակոր և

զինեալ զնեալս 'ի ձեռ • ամի եօթն մեռուսայ զնոր գիրս , եղեալ Ի առանց ժեմ՝ միոյն • Ը •

Եւ զոր ասացաք Ը բանիս գիտասիցուք , ասացուցանեմք և բանիւք նորին իսկ կարգանեն • Ոչի ասելն կարիւն 'ի վերնոյ բանեալ իւրեամ գնեն , լեմ հանար հաւատոց սիրն մեռուսայ՝ ի սկիզբն քարոզութեան նոր՝ 'ի գարձուցանել զպանդարան և զմի գաւրս , եղև • իսկ • ասելք յետ Ը զմահ նորին ասեն՝ 'ի ընդ ամի վերամ կրնեանայ սրբոյն պարսից , (որ և Հինգերորդ ամ վերամշակեալ) • և գրեն գրեալ , եմ գրուեմ հայոց՝ ի Ը և գիւռ գրոցն , յորմէ սկիզբն եղև նոր գրուեմ հայոց , Ի զեղ • ի • ասելք յառաջ քան զմահ սիրն , յուեմերորդ ամի յաղկերտն առաջնոյ , (այն և Հնգեւասանեղբ ամ վերամշակեալ) • իսկ զմահ սիրն զնեն յառաջնում ամի յաղկերտի նենգի • Եւ Ը այսմ՝ եմեմ 'ի և • ամի վերամշակեալ նոցա հաւատոց սիրն մեռուսայ՝ ոչ մեկեն փարատեցին , ուրեմն գիտեմ ասելն ասելք 'ի ժեմ • ամի վերամշակեալ լինի գիւռ գրոց Ը կարեանն • զի յայսմանէս ասեն ամ միջոցս զնեն կորիւն 'ի հաւատոց մեռուսայ մինչև ցգիւռ գրոց •

Եւ ահա հարցարան քանի կարեանն • * Եւ արդ՝ լինի հաւատոց հաւատոց եղանելոցն ասեն • Ն • և • Ե • 'ի գարձեմեն հայոց մինչև ցգիւռ գրոցն սիրն ասի • Ը • զոր հանարին այսպէս • թիւ գաւառաց դիտանոց արքայի արքայի (յ վերամ կրնանայ 'ի սահման) ասեն • Ը • և յաղկերտի՝ ասեն • ԹԻԵ • Եւ յաւանեանն ամի երկրորդ յաղկերտի արքայ վերամշակեալ ճանեցաւ երանելին • Եւ առնու հանոյ ասեալ նոցա հաւատոց 'ի լարերորդ ամի կրնանայ սրբոյի՝ մինչև գառաջին ասեն երկրորդ յաղկերտի արքայ վերամշակեալ • և գալանեն հայոց զգրոցն հայոց՝ մինչև զգիւռ գրոցն հայոց •

Ի սա ասեմ՝ անհաւատ հաղորդի՝ անուանակոչս գիւռ գրոցն հայոց լինի յամի ՌՈՆ • 406 • (՝ի վերջին ամիս այնր սաղարի՝ յ յամենանն նոյեմբերի , Ը ասելս՝ յայսմանուրայ) • և զայս յայսմանի գուցուք յայսրդիկ բանիկ կարեանն • Ոչի յայս և եմ այն ամ՝ յորում վերամշակեալ սիրն մեռուսայ , էր առաջին լրացեալ ամ թիւ բանեմ եկեալ յաղկերտի • իսկ թիւրել այս յաղկերտի ՌՄԹ • 'ի վերանն • 439 • ամի ՌՈՆ • և զայս ոչ միայն ասասցին , զոմանք ասելսայ ասելսայ աւանդեն , այլև վկայութիւնք ժամանակի մատենագրաց մերոց • որպէս եղեալ 'ի Տարեգրութեան • Ա • (3) • և ՅԺ • (1) • Իսկ այդ յայս կարեանն ասեն՝ 'ի վերջ • Ը • ասելք յառաջ եղեալ գիւռ գրոց՝ յուեմերորդ ամի յաղկերտի առաջնոյ , այն ի ժեմ • ամ վերամշակեալ • ուրեմն լինի այն գիւռ գրոց յամի ՌՈՆ • 406 • Եւ 'ի յայսմանէ ամի • 407 • այն է • ՅԺ • ամ վերամշակեալ , և վերջին ամ կայանանեմ

արկանէաց , առեալ եկեր զայն սկսն մեռանել ի Հայս ։
Օրոյս Հասուատն յայսմանագոյնս և բան խոլենացւոյն · Գ · 53 · և 54 · որ նախ պատմէ զգիւտս զայնս , և զպարապմունս մեռուցեալ մանկանն ի նմին տեղւոջ վանականի ի Թարգմանասէր ։ և ապա անմիջապէս զնոսա զանգ ուրկացեալ , և զնուիրեալ Թէոդոսի փղշաւ · և ասէ նմին յարել , Թէ ի նոյն միջոց ժամանակի յարեալ մեռուսն ոսկեդ և նոսաւ Թէոդոս , եկեր սկսն մեռանել զիրսն ի Հայս · զոր իբր ամուսի մեռեալ դանուալ էր · և զոր ի հայերենական ձեռագրութեան գիրքին սմ արկանելոյ է սմ նոսն · 407 · ապա նաև բան խոլենացւոյն ի նախընթացեալ սմին · ՅԽ · 406 · յիսն գլուխ գրոց սմենեքին հանմանցն կարդանեն · Օր ոչինչ հանկարագրեալ էս գրել հասատաւ բան խոլենացւոյն , զի ի սասրի ի միր հուլանի ի մահանէ նէ ոչն մեռուցեալ և ոչինչ սրբոյ սոն ասոյ ժամի կրեցեալ և Թեղրոց հայոց , ՅՈՒՄ յառաջ երթեալ հնդեասանքարդ սմ վանականերդ սմ նոսա · 406 · և վերստանեարդ սմ նոսա լինի յամի ՌՆ · 407 · ի վերջին սմի արկանելոյ ։
Լս գարձեալ , ի հին յիշատակարանս գրոց առաջսն մեռանոցն՝ երրորդ սմ Թարգմանութեան կամ գրոց Թէ սոցա մեռանոցն քաջդասի ՅՔ քանեմ միերորդ սմ կրեցեալ Թէ ոչն սահանոյ · ուստի և սկիզբն Թարգմանութեանն հումանաի ընդ սեթեանանկարդ սմ նոսա · և այլ սկիզբն Թարգմանութեան ոչն մեռարդոյ հալմի ի գիրոյ դրոց , մեռեալ ի սկսանելոյ յաջորդ ամին , այսու իսկ յայտնի ցուցանի Թէ ի ԺԲ · կամ ի ԺԴ սմի ոչն ուսանոյ եղեալ գիտ դրոց · և քանզի ՅԲ խարեանացոյն յերրորդ սմի ոչն ուսանոյ կամ ի վախճան եկեալ՝ նոսաւ վերստին ոչ ։ ի մեր · ամն նորին վերանորոգեալ հաշուի ժամանակ գիտոյ գրոց ։

Ի ՎԲ ԿԵՆԱՆԱՍԱՆ ԱՂԱՆԴՆ՝ ԶԳԼ ԸՆԴԵՍ ԱՇԽ ԴՈՅՈՒ · Ի ՎԲ ԱՅՆՈՒՀԵՏ ԵՒ ՊՍԻԼԻՈՆՆ ։

Եկ ուսիցիս ոստոգիս ի գրոց , Թէ երգիսի մեղրաբերն էր այն , զոր Եբարձ Եղն մեռուցեալ ի ասկմանոց դասեցան և յայլոց տեղեաց ։ Լարիւն կոչէ սատանայական աղանդ · իսկ խոլենացին · Գ · 47 · և 60 · զնոսն լինել մեղրաբերն հնարանսն , որ երկիցս ընդեցաւ առէ բարդանի ոչն մեռուցեալ ։ Լս Եբեւ ի ինչ այս մեղրաբերն նոյն է ՅՈՒՄ , զորմէ գրեաց ատրիկոս առ Թրն ուահակ կոչեալ զայն՝ աղանդ բարբարիանոց · (զոր և բարբարիանոս մասնանէ կարիեն) · և խնդրեսոց ի նմանէ բառնալ զայն յոգեն հայոց ի մասանէ յաւեալ ։
Լս այս ուղանդաւորք բան ցուցանելոյ լանկոյ խոլենացւոյն էին

Օրոս Գ · (1) ·

'ի հեթանոսաց և 'ի կռապաշտից մեացեալ յանիրաւս հայաստանեաց յաւուրս յաւարաց՝ ոչ 'ի հայոց, այլ՝ յաստուծոյ ազգաց. ոչ զրկեալ մեծի և կիսեալ 'ի տիրոջն առ հասանելեալս. տեսեալ • 1266 • Ի որս խառնեալս էին յեղբայր և ոմանք 'ի հայոց • յորոց կիսաք զատեցին պաշտօնին, և կիսաք զարդ. յոյսդարձալ 'ի զրադեցաստիան աղանդոյ տրեալ ապրեալս մեղաւոր • յորմէ և ոչ բաւարիք կացին •

Զոմանք 'ի ոստանէ յեռ ճանապարհի ընկալան զոհուն քրիստոնեութիւնն 'ի մանիքեցւոյ, և 'ի հոգեսատիանոսայ՝ կամեցան ոչնչանալոյ, և 'ի հեռաւորագոյն պարսի ասիանոսայ • և խառնեալ զայն ընդ սրբոյ ազգաւորութիւնն՝ յայլ տարաբարգանոց գայթակղութեան • և նոքա յիրենն նոյն զարքաքարոյրեան • Զոմանց 'ի ոստանէ էին, որք յաւուրս ներքսէսի շինողի երեսնամեայ 'ի հայս • Ի որս՝ զրկեցան յոյսնանելոյ խնամատարութեան • և իբրև նուաստացան 'ի նմանէ, յեռ մեծամեծ սիրոյն ապրեալս ոչ ինչ զանազանեցան ընդ ամենայն • յորոց էառ ինչ ինչ և տարեալս աղանդոյ մանիքեցւոյ •

Մայրաքաղաքացիքն •

Մայրաքաղաքն 'ի ոստանէ կոչեցեալ, պարիսիանոքն. կամ պարսիկանոքն • և այլ՝ կամ վն հեռաւորագոյն 'ի տարածութենէ երկրագործաց ազգաց մանիքեցւոյ, որոց սովորութիւնք էին պարսս և յոյնանեաց • ոչ յորոց և ոչս կոչեցեալ էին որպիսի, ոչ պարսիկանոքն • ոչ ինչ պարսկանոքն • Զոմանց էին ոչ ոչ քան զայլս • այլ զանազան գրիչանոցի. ուստեն, և զոմն՝ գրիչս գրիչաստեղծ ուստեն հաստատեալս. արարածաստ. թարեպարտ. ծանուցին, իսկ 'ի ներքուստ. ոմն պղծութիւնք ունեալ էին • և մանուածարարեալ ինչ մեծամի էին պատկերի իրաց • զոր ունեն 'ի ձեռս. ներկին, խաղաստիին • քանզի 'ի ժամանակի հիշանդութենէ ոտ ի ինանս պարտեին • պատանեին զաւանարանն արտարաստ, քանզի ոչ յոյնսի կոչմանն՝ ուր հոգի խաչ • Զոմանք պարսիկանոքն ասին զառեալ կնքեալս ընեամբ. 'ի փոքրն. ասին. և նոքաստ ընկալեալ յանանց. 'ի կայսերացն յանեալ՝ տարաբանեցին զանազանեալ 'ի իրարանց հեթանոսաց և յանեալ գարան • և էին խառնեալ յանամ ազգաց • զորս և յիշատակեն պատմիչք յանեալ, հեթանոսաց • տեսեալ • 463 • Համ 366 • Ե. 541 • Համ 425 • Մեհրոսանեան • երբեմն • տեսեալ • 413 • Համ 328 • Ե 419 • Համ 333 • Ամ • զոր և ասեն՝ թէ զանազանեցին պարսիկանաս կոչեալք • զանազան • Ամ • 2 • երբեմն • 156 • Համ 122 • զ զիրսս • Ամն • Ի • երբեմն • 209 • Համ 161 • Ի զիրս ոչ էր 'ի գիրսն ասէրսուս • Ամ • երբեմն • 356 • Համ 450 •

Զոմանք 'ի ոստանաւորք 'ի զանազանս հեթանոսաց ոչ ունեալ էին, զոր ունեալ էին և 'ի հայս 'ի փոխանակ հեթանոսաց զարան • ընդ որսն՝ որոց զրեալ յոյնանեաց խնամատարն կամ ոչ հոգոյ յաղագս

եղիպտի Ճառա արանքի վիրուքեն։ և ուստիոսոյց խոսաս-
գեմ՝ սկզբանս հերետիկոսաց նոր գծուսոր և գիրեցեկ պատ-
Ճառաց։ Ինչատակեն զանոս և գրիգոր մագիստրոս ի Թուղթն
առ Հեթիլեն ասելոց, յասելն • * Լուսեկ պրիկեանքդ,
,, որք ի պօղոսն սատանայեալ գիրեալ։ . . . ասեն։ զպօղոս
,, ոչիրեմք, և զպետրոս մերժանեմք ॥ Լու ապա յիշատակ-
անդ և զարևորդիսն յասելն • * Լ՝Հա և այլք ոմանք ի զաս-
,, գաստ մոգն մոգք պատրիարանք • և այժմ՝ ի նացունց գե-
,, ղեալք որիդանգեասպաշաք, զոր արևորդիսն անուանեն։
Օ սոսա յիրն և ՀՈՐՀալեն ի Թուղթն որ ի սատասիա • և ա-
՝ն՝, թէ՝ ոչ են պրիմոնեանք (՝ի պօղիկեանք) ի մէջ յուսոց,
սանիպես և արևորդիք ի մէջ Հոյոց։ Լրեալ են ի գառն ար-
մուսոյ սոցա եղ ամբառն այս (զոր չամբուշ բորբորիս կոչեն մա-
գիստրոս), որ և եղև սկիզբն և գլուխ չար ապանդպն Թանգ-
բանեցոց • գրոց տեսցես ի ՀՇԳ գիրս։
Օ՝ սկզբնաւորսն՝ ոյսոցեկի սշանդաւորաց ՝ամն, ՝՝ քորբո-
բիսոսոց, պրիկեանք, արևորդեայ և Թանգրանեցոց, կա-
մեալիրը ի Ծոգանեն խսալ կիսեանի գայանասի, գրե • կա-
ՀՇ • գլ • 15 • էջեր • 196 • այսպիսի ինչ • * Պատեալ էր ասէ (՝ի
,, Հոյոց) մի ոմն մանիքեցի Հայոց ազգաւ, որոյ անուն էր սա-
,, դրա • և ՝՝ Ն՝՝ փախեն էր երկաւ որդիք նորա Թեոդորոս և
,, Հէնեոխոս • իսկ Հենեոխոս՝ որ յայլ անուն ասացեալ էր սի-
,, մեոնոս, կոչեցեալ՝ ի լեռնն արարատեան՝ գնաց՝ ի կոստանդ-
,, նուպոլիս • և իբրև հարցին զնա՝ ի մէջ բանին հաւատոյ,
,, խոստովանեալ եղոյց զինքն ուղղափառ • վասն Հաստատեալ՝ ի
,, յանէն անուանաւ, և առեալ՝ ի Թագաւորեն զվուրդ Հաստա-
,, տելոյն, դարձեալ՝ ի գիւղն իւր հոլիսպատ • և մեղմեալ
,, անդ զանազանեցուս իւրեանն՝ փախեալ Հոմպերդ գնացեալ առ
,, ասորիսն՝ ի մանանալ, որ ի քաղաքն մանիքեցւոց • յորմէ
,, հրեալ էր սկիզբն կոստանդինոս գլուխն նոցա • և անդ յետ
,, ամաց քանի ապաՀարեալ, և առեալ զպատիժ անօրինու-
,, Թեան իւրոյ՝ մեռաւ ասատակեալ՝ ի բարկութենէ ամենակա-
,, լեն աստուծոյ։ Լ՝այս տիմոթէոս ուսցոյ զաշակերտս յոլովս ասեն
,, երկուսն • և յետ գրեանցն ի բեռնն գնոյն ասացին զա-
,, բարեն զոգի նոր և յոլովք ծառայ ॥
Լ՝այս պատմութիւնս՝ զոր բերի կլեմէնտ • ի գիրս մեր գնաւ ոչ
յիշատակի • այլ միայն առ բարսեղիոսի • գաս • Բ • յամ • 722 •
ի գրեալսն սիմիլիանոսոյ • իսկ այն զոգոն՝ զոր յիշի սասա, ոչ
կայ ի Հոյոց • այլ յայլոցն ազգէ գնասին՝ յՀին փարեն Հոյոց •
և զի զայն ՝՝ պատմիչք յունաց կոչեն Հայասատն, վասն թե-
բեան և այն զոգոն Հաստատեալ էին Հայ՝ նոյնոն և զոյգքն՝ ՝՝
Լ՝այլ ոմն և էին՝ այս բանք խառնեալ են ՝՝ պատմութիւն Թանգ-
բանեցոց

բանիցդ քեզ ի գաւառն մանաւանդ. զոր կենդանի մանաւանդ կոչի։

Ի Վեր Ծիսապանի հայոց, որ խոչ մարդոյ։

Ի պատասխանի մերոց յայսմանէ ունիմք, թէ զանկարգութեան գիրս մեր կարգեցին զ Հայկազան զրոցն ոչին սահակ և ոչին մեսրոպ՝ այն է մեսրոպ, կամ մի յաւանդեալս ի լատինացի մերմէ, և կամ մի յայլոց նախնեաց հայոց թարգմանեալ. և կամ մի եւ յիւրմանց յարմարեալ. զարս լրացան, թեպէտ ազգերաբոյ՝ լաց ի մանաւանդ թէ ի ոչինչ արար, առաջին չիանէր զայս, զի ոչին սահակ գրածակցաւ թէ ոչին մեսրոպ ազգս գոնացոյցն հայոց զ ոչիսմ կարգի, որ այժմ գոյանի. ոչ է տեսանել. ի հին յիշատակարանս ձեռագրաց. թէպէտ և ոչ տրցալի ինչ. կարդեալ զանս ոչի ի ջաւ առաւ թարգմանիչս եղեալսն, ի քաջ առեալ զառաւելս յարեալ զարեալ և ուրբանալ, և զանս լաւ բաւականացեալ է յիմանալ. և ոչինչ զանի մի շարամեալ՝ բայց յաւելեալ շարանալ։ Այնպէս գիտեմք ասելոյն, զի և դժուանալիս մեր՝ նաև զպատարագամատոյցն զ կարգի հրամանեցին ոչին սահակ և ոչին մեսրոպ. զարս յիւրաց ոչիք լրացուցին. ոչ ասացեալ է մեք ի պատմութեան։

Երես. 510.

Ի՞նչ վասն Ծիսապանի՝ որ կոչի մեծաց, գիտելի է, զի զայն ասացաւ նշան ի ոչին հրամանաւ. ոչին սահակայ և նորին հանուրդի, մինչև թէ երկարեալ խոչ ի միասին. ոչք և աւանդեցին գաշակերտս իւրեանց յայլեալ երկիր՝ քարոզել ի լատինաց և յասորաց զիմաստս ոգեշունչ ոգեւորեալ ի ոգեղենաց ի մի ոգեղէն իրաց. Զանոյն գաւառանէ ոչիք. ի հին մատեանս հայոց գրուածք ինչ, յայլ մի ինաբերի գնեն ոչոչիս. ※ Լարս, գաւառաց ի ոչնուրեթիւրեաց ցաւցանի։ և. ասաս ասեմ, թէ՝ նշան սահակ և նշան մեսրոպ հայոց նեղեցեալս արշնուրեցէ՝ զարս ինքեանք կարդեցին, նաև բերեալ յայլեալս ոչեղեալ և զայլ բաղ. Ի ոչնուրեն՝ ի ոչոց նախնի ոչոց հայոց. ոչ թէ զի ոչ ոչ ոչնարիկ, և ոչոչ հին՝ ոչք բերին, ոչոչիս առանց ասեմ։

Զ կանոնս աերիմարշնեալքն, ոչոչի և ոչնանեմ. զոր արարին ի ոչնոչ ոչ ուժանանի, նոքա՝ ի նոպրեանս զոչ ի հոյս՝ թերոչ ասի թարգմանեալ թէ մեսրոպոչ, և՝ ի ինն. ասի կենդանեալ սահակայ՝ մոչանեալ թարգմանիչ, որ էր գրիչ՝ ասելոն ոչոչ սահակայ. զասի ունիմք խասել՝ ի Ֆանոն. ի. (1). Զ կանոնս ինչ ոչնարշնեալսն՝ զոչ արարեալ է ոչոչ բարոչի. նոքա յեկեալս հասարակ թարգմանիչս. Զ կանոնս ասարիարանաց՝ զոր արա-

լնալ է կիսրդլ եչմացայ , բերին կոլիւն և ընձակ թարգ-
մանիչը · Օ կանոն ապատից սկսեալ զանգատի է զքննչութիւն-
զլիս՝ զոր ուրարեալ է եպրեմի ասորոյ , եթէ զոչիկ (կամ՝
զաղարիկ) թարգմանիչ ի ժէ ոմն եղարգմանեալն է · Ը որս
և զմոլորդնէքն՝ ոչ զկանոն օրէնքն զկասոնս , ‘Այսպէս և
զաղարդնէքն և զրբեմարդնէքն բերին այլք ·
ոսկ զՍ կանոնաց սատիանոի և այլ իրաց ինչ կրի անդ այս-
ոքս · * (Կանոն) Զ զրակարդացայ և կիսասարկաւագաց ,
,, և նկարեալ եկեղեցոյ , և յեռաց գասն եկեղեցոյ զնել ,
,, և զնշխարս սրբոյ ի հանգիստս փոխել · այս յիշատակ սիրոն
,, զրիգորի է առ մեզ · Լակ զքահանայարդնեան սիրոն սահ-
,, կոյ է զարձեալ յեռ քահանեմ ամի արքեպիսկոպի խրոյ ·
,, և ի քահանայութիւնս այլ յասել եօթն աւետարան · նոցն-
,, սիս և զՀամիաղն (սրաք) ի քաղաքաւարդաղն ի միայ-
,, բանարդց հրիսիմեանց · (զի) յեռ սիրոն զրիգորի · Ահա ·
,, ամ մինչև ցայն վարս հնգին փարիսին ॥ Հետ պարդիկ զնի-
նոդ , թէ մանգաիանեին յասել բարաւ ինչ ի մեշացոյն , յա-
սին · * իսկ զՀիմնարկեալ և զեկեղեցոյ օրհնեալ և զարբեալ
,, սուտարի և ժամանարի և ոչի և մաղանցի և հանարերձի
,, ապատոս , և աւարան և միրասեցի առնել , և խոչ արհնել ,
,, և պատ զնել , և պահոց զարդանին և ապօթանին · զայդ
,, մանգաիանին է սրարեալ ॥ ·

Հայսանք իմանալի , թէ ի ԺՄա սրբոն սահակոյ և երանելւոյն մեշացոյի՝ ի մեսրոպայ , և աշակերտաց նոցա՝ մերոց թարգմանչաց , կարգաւորել էին զիրքն եկեղեցական արհնանսանեաց , և կոչեցան յանուն մեր մեշացոյի՝ ի մեսրոպայ մեշացոյ ·

Զմեր ջանդիլեան ՝ենիկաց ի վանանն ԻՄեսրոպ դարձեն նասաուայլ սին ՝ի ՝ի մեշացոյ անսան , գոյժ և նա այլ երանելի՝ սմանք համալեցան , թէ ,ամանն նի իցե կոչեցեալ այնոր · իսկ թէ նա կարգասարեալ իցե զայն գիրքն · Ը արդ՝ ի սնանել յայտնասարս · ՝ի հոդ · 13 · ասր զարանոյսկ գիրքն մեշացայ նոնա ընձայի դրօղ , սչ սանելալ ի ՀՀուին գրին յիշատակարանս և զդրանանս հարգարան ուղակերաց · Լս ասոի սուրիթ առեալ սանոց՝ կարծեցին , թէ մեշացոյ գիրքն մեր ՝ի ՝ինանանեաց մեզոյ , այլ՝ ի յեռաց իցէ յարիանէ · Ընդ ի՞սրց գրեաց նեարեա չհարգալն ՝ի թարգմանն առ մեքանանս ասելլ , թէ սուտ է այլ · և յառեալս ասել Ընդեմ հիմնարդաց , թնարգեան յեռանայս մեշացոյ իցէ կարդնել գրին , բայց ասի քանզն սչ են նի , այլ՝ նախնեաց ·

Զ. Զ. Զիրքն առաջին։ Գ։ 1։ Թէ թագաւորութիւնն արքայականաց հայոց տեսեալ էին ամն։ 5591։ Զոր պատմեալ զանազան զանազանս ոչ ասաց։ զի զանգիրքն Եղիշէեայ վասն շաւանցոյ հաշուէն։ ի ժէ ամի Երկրի, եւ Երեքտասանից արքայի և թագաւորաց։ իսկ զանազանն արարալն։ ի Լիմբրոնէ դնեն։ ի ԺԸ ամի թագաւորի հոյոցն փոքու։ Ոչ ասասցէ զնոսա զանազանս։ ի ԺԴ ամի պատմեալ, այլ և ասէ։ ի Ի։ ամի, ՀԺԸ (կամ ՀԺԹ) զանգիրքն։ իսկ զնոսասածն։ ի ԺԶ ամի թագաւորի փոքու։ զոր մինչեւ զիրքն իսկ։ 539։ ամ։ Ոչ զնոսասածն։ 568։ յոյսն առնու և ցաւնկեցին։ գլ։ Ը։ ԷԷԱ։ 568։ և այլն։ ասաց։ Ոչ զոչ զանազանն զանգիրս։ զոր հաստատեալն զանազանս զանգիրս։ ի բազմանդրոյն ամի զորոյսիս։ մեր։ զոր սկսաւ թագրել հոլանցն։ ի զանազանն զանգիրն։ ի մի հոյոց։ (այն է ի Ի։ ամի՝ ՀԺԸ։ զանգիրն։ զոր ամ։ ի մի հոյոց։ զոր ամ։ ի մի հոյոց։ զոր ամ։ ի մի հոյոց

հայս։ Զ. Զ. Ժողովրդի երկնասոյ։ ուր ի հոգևորական իշխանաց
Հաճեցեր զԺողովրդոյն յաստուծոյ շնորհել։ և զիրսն մինչև
գլխոնձան իւր։ զի եղև յաստուծոյն ասի յաղթեցուցի երկրի
իբրև ինն տունք զինի ոչ ժողովեցն։ Իսկ կրեցիս գալանս։
Նոտ. ա. գլ. 7. եբեր. 61. զինի՝ ի մեն ասեն ոստոյ, յարբուցանեն
անոգ մեռաս։ և յանծանօթ պատմեցեր իբրեզ յաստեղս։ ի՝ թե
յաստեղս ասիերանցն էր աքսորումն ոչն ասհարայ։ Ով այս
պիսի հիմն եղեալ երկրեալ՝ այնպես ի վեր շարեալ զոչն ասհարայ,
միոյն հաղիւ հասանել յաստեղս ժողովոյն երկնասոյ։ և
անմիջապէս վախճանիլ զիրսն այնորիկ։ ուստի և ՝ի գլ. 8. ե-
բեր. 68. զայն ամ ոչ ոչ ոչ ոչ ոչ զանց ժողովոյն
հայոց ընդդեմ Թէոդորոսի մարտիրոսացոյ պատմի յա-
ստեղս ոչն յոմանեցոյ և գիրսոյ։ ի՝ մեր կատարման վարդա-
նանց՝ հանդերձ ոչոյն պարագայիւք և մակարեղեալ։
Ապայ այս ամ յայտնի ընդդեմ երանի ակնարատես մատենա-
գրաց մերոց, երրեանն, խորենացոյն և փարպեցոյն։ զորոց
պատմեն զի հարկ երկնել առաւելոց։ զի լիագոյնս ասանցեալ
եմք՝ ի պատմելոն։ Ընդդեմ Մեղմանն ասեն հարցեալ նորին կրե-
սիսն։ զոր ետ գրել նոցա հանձնոյն հայոց։ Թէ ժ-ՃԼ ներ-
սիս հայր սոցն ասհարայ յետ ժողովոյն կրատանդինուպոլսոյ
զարձեալ սեպեալն՝ ի հայս։ ոչ և տեսանել յեբեր. 57. և ապա
յեբեր. 60. յետ մահուն նոր տոյ երրեց յաքարգայ նորին՝ շահա-
կայ, դաստեան և առաքարեկայ՝ ասեն։ Ժ. Զ. ՝ի պատմելն իբ-
րոյ։ և ոչոյն ասհարայ ասեն։ Ժ. ոչոյ գուանեն ոչոյանեն
քան զնեղեալսն։ և քան ոչոյ պարտ էր անցանել ասելոյ ոչոյն
ասհարայ բան զԺողովն երկնասոյ ցաւարս նամանիցն պարտիլ
և ժողովոյն հայոց ընդդեմ մոգաւեղոյացոյն։ և անդր էս։
որոշիցեալ՝ ի ժողովոյն կրատանդինուպոլսոյ մինչև՝ ի ժողովն
երկնասոյ ոչ անցին ասելի քան զնոսան։ և ոնարի մինչև
՝ի ժողովն հայոց ընդդեմ մոգաւեղոյացոյն ոչ անցին ասելի
քան զոսոս։ ոչ և զնոսն ինքն իսկ կրեսիս որոշիցն։ յե-
բեր. 68. ՝Ի՝ մեզ չի հարկ երկար դեղելոյ՝ ի քննելոյն
քանից սոցա։

Գիտելի է դրեալ, զի ոչ հնարաւ՝ ի պատմելոյն ոչ ասանցելոյ
խորենացոյն և փարպեցոյն և այլոց։ յորմէ՝ ոչոյն ասհարայ
արարեալ՝ ի պարս։ զեռամ եղ՝ ի տեղի ոչ գուրմամբ քանա-
նի։ և յետ սարեալ միոյ ոչոյնոյ սարի՝ որ և կոչի աղգիրոյ,
ասեն։ Գ. և ապա զանեալ, ասեն։ Ե։ ՝Ի՝ սակայն սարդիկ։
Ի. Ա։ լիոյ հակառակն դնեն։ ոչ թէ՝ ի սեղն ոչոյն ասհարայ
հոգոյ կարդ ելցու սարդիցոյ սարդն։ որ ոչ սեռեալ ասէ սամ մինչ
և յետ ոչ շնորհել՝ ի ոչոյն ցեղէ ասեն։ Ը. և ապա սուրմակ բազ-
հուսեն ասեն։ Է. և յաւելու, թէ ոչ սա սեռեալ՝ ի թիւ հայրս-

,, պնառայ • իսկ ապրիլոյ և շնչել ոչ թողեալսն ։ Զոմանս այն սին յիշատակէ ինչ և չատրանացին 'ի Ձեռաս ժառանգաւորաց ։ Եւ մեր Թանկ ինչ երեսի զիսիսակ գրագրաց գոյ ասու , և կամ ոչ հանեալսուն ։ զանց առնեմ ասացեալ , միայն չասացին հարկն սարանոյ ասմ մ • իսկ ինչ հատել ։ ի ոչ էր կամ ինչ կանն նիրանուն ։ , այլ՝ գրոցոնկ յիշելով մեզն այնչ յանկ- գոյ • զրոնն ունիմք խօսել 'ի ծանօթութիւն ։ ինչ գրոց ։

'Ի վերայ բանից քարոզողաց և այլոց դիւրաքանչիւր ինչեանց ։

ՀԱՐ (1).

Զ ապրոյ փարոցեցի 'ի պատմել զԹարգմանութիւն ասողացոյ գրոց այսպէս ։ ,, Հոգելոյ ասէ ոմն ուսոյ զանգանոյ զ ,, ՀԱՅՈՑ Հանդերձ երանելեաւ մարգարէիւ , և ասմ նա- ,, խապարաք ՀԱՅՈՑ և մեծասքն ասանուանքն՝ առ Լա- ,, զարոս Հայոց վարագոյսն , և Հանգեալ Թարգմանեն ,, ակռան ապաչեր զրբ կիսիրեն ասեակ , որկոնեն զանձն յաշ- ,, խատութեան հոգեւոր , և Թարգմանեալ զՍաղոմոնն կոչակա- ,, ռանս 'ի յոյն լեզուոյ 'ի հայ բարբառս ։ ... զոր ոչ ունեաք ,, այլ՝ մ՝ 'ի հայատառն ազգարանին մարդկան գոյ հիսաբ ձեռն ,, որկանեն յայլոցեալ գործ մեծ • փառն զի և ոչ կարացեալ ,, հմուտ լինել և ուղղեկանալ այդչափ որոնեանուս ասա- ,, մանդ • ոչ և քեզ տուեալ զոյութեան ճարտարութեան 'ի վեր- ,, բին ազգականութեանն՝ յազգս քո առաքինասէր • և պարզ- ,, կերս հոգեւոր • որ նոմանեալ Աղգարարոյս որինակեցեալ 'ի

,, քեզ զիարս երանելոյ հոր քո նեռանաք ։

,, Այս ըմբռնալ զարս ասմ բարեպարտս կիսիրեան հայոց ազգս ասա- ,, հակ 'ի Ամիրեն հայոց փառասիրեայ , և յերանելոյն մաշ- ,, թոցի , և յամ սահուն քարոզանիցն , և ասացեալ յաւար- ,, տանաւորացն և յամարտարարացն հայոց , զանարձանացու- ,, յոգի իւր՝ փառաւորելով զիրիկեն ամենեցուն զոր գր քո • ,, և կամաւոր յաժարութեամբ ետ զանձն 'ի գործ , արանձայնել ,, յոր չարձակցութեանն , որ ետ նմա զոյութիւն ինչ հանուս- ,, ակաչաց գիտուն • և անանիցեր ջանասիրով զարդ և զանելոյ ,, Թարգմանեալ զիարսեցանս ասմ՝ զիասանելոյս Աշխարհս ,, մարդասիրութիւն 'ի որ հոգւոյն • և հասատատեալ ինքեաց եր- ,, ջանիկ առաքելոյն զնորոց կամակարարացն զարարար և

,, զիմաստս քարոզութեան նոցին հոգւոյ ։

Օ պրոսին գրելոյ փարոցեցոյն՝ ոչ կամի ցուցանել , թէ զեն մեկնող ինչ գարձանելոյ Թարգմանեալ , այլ թէ զիարս Թարգմանելոյ ասացեալն յերկրաբար նուազագոյն անգ ծրն ասէակ եղեալ ։ Եւ զայս հարկ էր և զայսպիսս ասել • զի զի այլ ասմ ապատելոյ մեր , և մեզնեալ խարեալսն՝ որ էր մեն յանասեն ա-

շուկերտաց, ուստերն թէ նախ սուտքն երբ ունիցին թարգ-
մանեալ զ մասին զլիս առուցեալ, եւ եւ զնոսա կատարեսցեն
ի սահմանս · և երբ սահակ թարգմանեաց զկին կատար-
ցեալ, և ապա յարժամ բերին թարգմանիչքն մեր
ի կատարելագործեալ զյանձնարեն ընտիր արիւնակ ուսուցչաց
զրոց, երբ սահակ զուսանքն թարգմանեալն ուղղագրեաց
կամ նարդ թարգմանեաց զարմատկացն մեկն մեծագոյն և
աշակերտաց իւրոց ·

Բ. Հա և. զանք խորհուրդս · Գ · ԽՅ · Ի դարանել անդ սակ-
մին մի սրբոյ զշնորհաբերն՝ * խնդրն ի թարգմանութեն
,, ձեռն արկեալ, քարշեցուցեալ սկսանելով յառաջագոյն, ու-
,, վանդակ զքարանեալքս զոյգանեալս · և զոր կատարեալ ի-
,, զուշ ի Հայ բան · նոսա աշակերտաց նոր յանձնեալ ելեղեցու-
,, սին և յանձնեալ սարկաւագի · մինոգամանն և զարձեալս գրը-
,, ջանք սատարանել առաքելոցն մանկանցն աշակերտացն ։ ։
Լ. յետ զարանելոյ ի գլ. 54. զգնալ նոցա զոյգանց և ազգանանց
և զատեղեանս նոցա զգրոց, յաւելու · * ինքն ասէ զուռնոյ ի
,, Հայս · և զատանի զանձն սահակ թարգմանութեն պարա-
,, սիոյ բնագրացն յաջ լեալ ։ ։ Լա յետոյ ի գլ. 61.
գրի՝ թէ աշակերտաց նոր դարձեալ ի Հայս ի կատարելոյ-
,, ցոյ բերեալ * զաստուծ արիւնակ զրոց · զոր սուրբ ասէ մեծին
,, սահակայ և մեսրոպայ դարձեալ թարգմանեալ զիմանա-
,, զամ թարգմանեալն փութեցուցեալ հանդերձ նորոգ (ՅԻ
,, աշակերտաց) մերոյսն յօրինեալ նոյնպանմամբ ։ ։

Օ այս բան խորհուրդս մատամբ ելիք հաստատակ և գրաւ-
իրքեանն · այնպես գիտ՝ թէ այն մի սրբոյ թարգմանեաց զգիրս
առուցեալ · և ասեն յաւելու, թէ հին և նոր կատարեալք ի
ձեռն երկոցունց ելանելեաց ի լոյս ընծայեցան · զարդ ը-
զանեան հեղուք ելանին ի պատուիրեն · յերեսս 496 · Լա յետոյ
սրբոյնն իսանալ զերեսանն թարգմանութեն յիսկ միայն զի-
սահակ և զաշակերտս նոր զիզնիկ կարգացի · և սկսեալ մերոյնն
ոչ ունի սրբոյ · և ոչ սկսեալ մեկ · զի որպէս ասացաք յայսմ վերոյն
թարգմանութեն զրն սահակ միայն եղև գլխաւոր զործաւորեալ ·
սա և ի մանկութեն իսկ ի մէջ յաստուծոյ ուսեալ · քան զոր ոչ եղեալ
և վարժ ի հելլենական ուսմունս ։

Գ. ապա սոսա ի մէջ բերել զիարձիս սմանց յարտաքին նար-
մանանալոյց, ընդ որս և պանդեղոսի ասելոն ի ուսանող-
դրան վարեալ ասալոյ, թէ յոլովն սակեմբրան ինչ թարգմանել
զնծայանեալ մեր, առեալ առաջ յայսմանէ՝ զի նա ծաղկեալ
յորմէ դարաս, յոլովամեալ թարգմանութի Հայերին · ինչ և ոչ
մանաւ ոչք ասեն, թէ զիրն գրիգորի լուսաւորչի արարեալ
ինչ զրն · Լ. յետ ի թէ ոչ գրիգորի ասենն անաւելեալ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

,, Ժողովեալ, նոր գրաւեալ սիրոն վարժեալ. զոր թարգմա-
,, նիչք հոգւոյն եղեալ, ի պատմեալս 'ի նոցն շարժեալ. յա-
,, ինչապէս զի ոչ ի բերանոյ, զմեռեալսն ծանիցես առ՝ ալ. սոյն
,, մեզս թեւոք բարձեալ, ի երկնիցս հայոց քերել. այս է մոլ-
,, ան դաւանիւ եղեալ, և մանկանցն զոր ի հեռուն ॥ : Զնոյն
գրեն նա ինքն հորդորն և 'ի մեկնաւոր բարձրացուցիչն։ [յա-
'ի գրատն արիստոտելայ դնել զմն աշխարհաց. ։ յանեն նաև

,, Նոյնոգն վարժեալք ॥ . ԽԲ ։

Իսկ այլ պատմագիրք հայոց ոչ գրեն ինչ 'ի վերայ. զորս. խորե-
նացին՝ որ էր մին և զվերոյն յշնորհալոյ անուն 'ի գնալ յա-
ռաւեն, նոա ինքն պատմելոյ զայսմանէ զոր ասացուն ինչ մեր-
ի. 61. * [Ոչ ոչ մի ծիրն սահակայ և մերոսիայ զմի առա-
,, քեցին յոգեքանդիրս 'ի քերոյ սրմնոյլ՝ 'ի ստոյգ յոգա-
,, նալ ձեռնարանին վերադարձան ։ - Ի յաւանել առ զոգաս
և լեռանս զայսմանէ քերոյ և զիրսաբ յանեալ 'ի գարեստան
աշխարհանդիպոյ՝ ոչ յերկրորդս։ [Յե ասաց 'ի յոյիրդ. գլ. 62.
պատմեալ զմանասարհոյդ՝ ասել, թէ նկաք յերեսոյս.
և ոմանք ելեալ յեռ պարեարիացոյ՝ ծնացաք անդ առ ձեռ
մի 'ի հրոյ-ոգաս նոցին. և ասա ասել մոսք 'ի հանգաւանեն
ան եղեալ՝ յոգեքանդիրս յանեալ մարդոյ սեռաստան
էլ. զոր բազանք գոլի, և յոյս առեալ՝ ելեալ ինքն անդ ոչ ասաս զա-
սաւեն. ասր և 'ի մեզ բերել զասաւելն եր՝ նոր պարատն սա-
ռանալ գնա. և յարել զմեր. * [Ոչ ոչ անկարասար վարժանոյ յան-
,, գիր ապրեալոյ, ինքնոցաք, (ոչ կատարեցաք զասաւեն), և
,, եղաք, նոաեալ յերկայս կամերով՝ յեռալս զանուրք գոլոնց
,, անիրաք. և ոչ ասանեալք 'ի հանդիսաս սիրոյն պարտան և պա-
,, զոյն, ոչ բաղաւ՝ 'ի հաւանեցեալոյն կոցեալ քաղաքն, սա-
,, ցանելով ընդ հրաբաց յաստուծոյ՝ ասեալ ինչ ինոցաք յա-
,, ինքնս. և 'ի կատարման ձեռոյնոյն՝ գիտ՝ եղեալ 'ի բրա-
,, զանիսն եղանել, փարեալով մերոց հայրենեաց ॥ ։

Հայոսանի բանս խորենացոյն հայկեան, միանգամայն և 'ի
բանս շարադրելոյն և ոչոյց, ուրիշ թուենցաս մեջ ասել, թէ
ամենք բարեկիրթաց ուսեալ իսկեն յոգեքանդիրս, և ոմանք
յանիկնս։ Իսկ եթէ վասն ամենեցուն ասացեալ էին այս յա-
մանց. այ թէ ամենայնին յանիկնս ուսան, կրկնակի մարեի և
խմեալ. մի՝ զի ամենին 'ի մերոյ յանիկնայ դարձան 'ի հայս.
ոչ զրն և խորենացին. և միւս եա՝ զի որոշիցուն ամենին զար-
ժանել նին յասաւն գեղեցացոյ, զանս այն 'ի դեպ եղեալ ասել.

զնդ՝ մարդի ոչ յաստուն ամենեանս։

Ոչ մեր գիրքս ասելոյս թէ յազգս հայոց յաստուն կամ
յեռոյ ասաքել մանկունս 'ի քարոզելն ամենեցուց, յայտ է
նան 'ի բանից գրիգորի ԾՁ տարոնի. զի ասէ նոա՝ թէ յաստ-

իսկ ելին անդ ամենեքն ի Հայոց՝ ուստերք · և պատմեն զայսպիսի
ինչ. ի բարբարոսական ազգն, այլ ի Հոռոմ՝ զոր ասին ի մի աշխարհ
բազմալեզուաց, զեռ մեռեալ ոչ է · այլ ի Հռոմ քաղաքին ։
Զոյժ ամենայն ես յաղթեալս ելի ի մանկանէ, ելին անդ և բազմանդ · Եւ զոյժ դարձեալ իսկ սիրով վասն այնմիկ բարեաց նոր և առնեմ մեռելոյն՝ փոխեալ կալոյց վաղվաղակի ի մեր բարեբարեալս։
Զոր ասէ անդ և ամենեքն ի Հայոց յաւուրսն · զոր յանձնարարեալ էր գրել ։ Զոր ասէ անդ և ամենեքն ի Հայոց յաւուրսն · զոր յանձնարարեալ էին

սաղմոս ծանրն գնալին սանդ ի Հայոց յանձինս յուսումն · նաև
յուսոյ հոգ ի յաջողելոյ ի Աստուծոյ ·

Գլուխ Ի. Մովսէսի խորենացւոյ · ի այլոց ոմանց աշակերտաց ·

Օ կարգ աշակերտաց մեր սահակայ և մեսրոպայ մանրեմ և
ի լսելս դասս սրբոյ · մի այնոցիկ · որք էին աշակերտակ յա-
ռաջ քան զգնալս գրոց · ոմանք էին յանկէ պանդայի · յանկիսն
եկեղեցայի · եւ · Արդեաք այնոցիկ · որք յասասս գիտէին գրոց
աշակերտեցան · ոմանք էին կորիւն · արամն · եւ · Այլք այնո-
ցիկ · զոր ի ծաղկիլ մեր դպրոցացն սարկիս ուսեցան · ոմանք էին
խաղեանցն · ատեփանոս · եւ · Զոմք այնոցիկ · որք ի լիսոնն
սասարս սեց-թարգմանչաց աշակերտեալ յետ մահու նոցա առ-
ուս երիցապէս աշակերտաց կամ այլոց ունոց վարժեցան ·
յորոց մին Համարի զաղար փարպեցի · Այլոց մեր ելեալք
յայսմանէ սարկիս զիւրաքանչիւրսն · զոմն հեղգեան կորդեցաւ
ի զարամոն · Այլ ի մի ոմանց ի նոցանէ սահակ խորենացի ասա,
Ամենայն ի վերայ խորենացւոյն և ատեփանոսի և դաւթի ·

Եւ ասեն մոսէսի խորենացւոյն նախ առաջին կարգաւ հա-
մարիմք քանզի · թէ նոցա գրեալ և ասարսակեալ էին զպատմութիւն
իսր · ի ենդրոյ սահակայ ասպետի զարդարաւորեալ · Զի թէ
հայոցաւք ի ոմանց կարարանն արին սահակայ բարգաստան-
ութ · զոր նոհաստակեցաս ի պիրգմի · ի վերջին ոմն պերոյ
պարսից արքայի · յաստուր յովհանու մեծարանաց · զարդ
և համարիլ քանզի մի ոմանք յաստուր քան զայնմ · յամի ոմն իրոյ
470 · յաստուր կիմիկաւորեալ գիրսաց · զոր և ելեալ ոմանք
զմի փոխանակ սիրոյ · ելեալ և զամի հաստակի խրոն-
ոտացոյն զայն պահանջէ · զի ինքն իսկ ասանդ · Զ · Ճշ · Թէ
ի ծերութեանն լսեմ զարդ զպատմութիւնս · նայնոյ և ի թարգմանի
զոր ի նոյն ոմն գրեաց առ սահակ արքեպիսկոպոսն · ասէ զանձնէ
ինքն · Զոր · Եղեալ թէ հոգեռանաստանայ կամ
ինչ ամենայն որ ի յայնժամ խորենացոյն · ի վերանոնի վերապա-
հարց ինքն · իբր ելեանաստայ · և · ի զանազանս յաստուածայ-
նիցաստուածիս ինքն · իբր զանազանիցաստի · և այս նամ · ի
գնալ զայ նաև դարձի պատմութեանն խորենացւոյ և այլոց
պատմագրաց մերոց ·

Օ այս ազգիս հայոց գիտելի է · զի ի հին վիշտասիպանս
կանգնաւորսն մոսէսի յիշատակի մոկաս թարգմանիչ · որ
կոչի նաև գրիչ սրբոյ սահակայ պարթևի · զարմի ասարակա-
սեալ եմք · թէ սա ինքն խորենացին ի՞նչ ազգ ոչ ասէ · թէ զի
որ ելեցապէս քան զնա · Վասանդի զնի անդ սրբոյ թարգմանչաց
վերայ ասելոյ · թէ · և ասի · թէ այս Լազ · Հրամանաս

զնոսա տեսակաց և մեռուցեալ ի ձեռն մանկանն գրոցի, զոր ասի
թարգմանեալ զնոսա մեռուցեալս, ի քեզ · զի քեզ հայրապետս ամենեցուն
զնոսա տեսակաց, զեռ ձեռս · զի զանազանեալ զնոսա զրիգորի ·
Իսկ զայս երեքին հաշիւնք ճանիս անանուն առաքի գրեն · և ոչ
ոչինչ հաստատեալ էրեքեանց գան հաստատեն զամ ՄԻ · 410 · (կամ
411 ·) Իսկ է անդրանիկ բան երրորդ ասի զնոսա տեսակաց, և ինչ զամ
թարգմանեալ զնոսա մեռուցեալ, ըստ հաստատեալ կարգի պատ-
ուական խորհրդոցդեր, կարգեանն և փարպեցոյն · և ի թուականս 110 ·
կամ 111 · զամբ յետոյ քան զելս ծերն զրիգորի ի վիրապէ, որ
նկնեալ զամ ՅԻԵ · 301 ·

Գ · զոր · ի գնիլ զայր զայսպէս, եթէ հանգիստ, թէ յոյժ
ինքն ծանրեալ էր զայն մանկան զգիլ և թարգմանիլ իբր ընդ-
ունան ասեալքն զրոն տեսակաց, ոչ յարմարի զայս · ի մեկ
խորհրդոցդեր · զի նա ի նոցն տմն զրեալ նոցա, էր ծանեալ
բան ասեալ զարդարեալ հաշուիցդ · ապա թէ զ՝ իբր յանանուն
զրոցս էր ասեալ զնոսա յետոյ ասասին հնչեալոցդ · Իսկ բան
զարդ հանել լինի ասել, թէ կայր և այլ ոչ մանկան անուն գրեալ
խառնեալ ուղղեցուցեալ զրոն տեսակաց, որ և էր քարտուղար նոցա ·
և թերևս այս ոչ է, զի նախ քան զերանելին զիտնատուն
հանդարտիկս յոյգդ մանուցիչդ ասեալ, զ՝ աստուծոյ փար-
գեցուցն · և կամ ի՞նչ մարդ ասասցին, զի էր ի կարգ ե-
ղեալ զարդոցն ուղղեցուցեալ · և փարատեալ հրամանաւ զար-
ատանդեալ դրեանն և խորհրդոցդեր · զ՝ սրտով ասասցեն մեզ
նայն է զ՝ ասասցեն մեզ ի՞նչ մանկան, ոչ եղիցի ընդ եղ-
ելի · և զի մանկան խորհրդոցդեր ասեալ է, յերկրին ասասցուն, զ՝
զայ և ասասցեն զրոն յառաջագոյն և յետոյ, թերևս շփոթեն
զնա ասասցեն զ՝ մանկան ասասցեցոյ ։

Դ Յոյսդիսի շփոթեն ասացանեալս հայրն և բան գրիգորի ասացեալ
ասասցեան ասասցեն, յասել էր · ի Հաւրի խարսամ · զոր խոսա-
զան լինի՞ իբր · ի միջերդոյ զգալոն, թէ մանկան խորհրդոցդեր
էր քարտուղար սահակայ ասասցեան բարգարասանայ · ասէ ոչ
միայն ասասն մանկան քարտուղարն, այլև ասասն զայն սահա-
կայ կիսիկի խառնեալ է զ՝ ասասցեն ասասցեն սահակայ, ասասցեն
և ոչ իմիք ասասցեն զի այն բան · զոր յոյս է թէ խորհրդոցդեր մ-
իբր քարտուղար խասի զ՝ սահակայ ասասցեան, այլ՝ իբրև հայր
զանազ ասասցեն ասասցեն զնասահակայ իշխան · թէպ զայն, զի սա-
հակ յոյգ ունայր, և խորհրդոցդեր յոյգ, և միմիարանեալ
զ՝ զնոցս խասին ասասցեն միմեանս · և ոչ իսկ տեսանել էր նոցս զի-
ասասցեն · զի գրեն ասասցեն զ՝ զարդասանան խրատ ·
զ՝ յառաջ բան զամենայդ. ասէ զ՝ հայրապետ զնոսա զ՝ ասասցեն ։

Թարգմանն ։

Բարս եթէ մի մայն իցէ մանկան ասասն ուղղեցոյ և քարտու-

զաւ սահակայ հայրապետի, և այն ինչ խրատեացին, պարտ
է ասել՝ թէ, զանազ վերպատասխան յիշատակարանին պլաղդ
խանցեալ լինին ... ի՛ թէ՝ Թէոդիա և Ղազ սահակ և մեսրոպ ի
սկզբան գլուխի գրոց և թարգմանութեան յորմեանալ ենն զ
հայրապետութեան մաշտոցի, ապա՝ զինի իւր քան ասաց յ
ամ Ծմկի սեպհ ծաղկիլ խորենացին մեծ յաւուրս գնալ
իւրոց յաստուն, քարտուղար լեալ կիթղիատոնին, նարդ
գրեալ նոցա զկարգաւորութեան մաշտոցին։ Ապ այս ընդդեմ
նշանակ ազգի՝ որ ասի մեղանոր, թէ մի՝ ի քեզ զաց զնաս
արդեն թեզ էր նոս ինքն մեծին գրիչ և թարգմանիչ։ Ի՛ սոց
սակայն առեալ ասացին։ կոչ։ Ն։ գր։ 56։ երես։ 658։ արիւն
կեալ զանս նախնասացեալ յիշատակարանին վերոյհանութեամբ
իբրև՝ առանց տարակուսանաց սրոշ զայն՝ ի՛ վերայ մոկեսի խ
ռենացւոյ։ այլ մեզ չեկն հնար դասդն սպանել։ զի ոչ ասան

Ցարձակութեան Ծմկին։

Սասանոր գրէ և ստեփանոս սեւուելեանց՝ Գ։ ԺԴ։ սպ
ասիսի ինչ։ ի՝ Ծմկս ժողովոյն քաղկեդոնի ասի՝ * մոկեսի քեր
։ Թեոդ (ի՝ խորենացին) ինչ դասաւոր հայրապետանցին։
Լ սակայն եթէ չնորհս իցէ այս, սչ յանսիրի մոկեսի խ
ռենացւոյ։ այլ՝ մուկի ասրունեցւոյ, կամ՝ ՇԵՆԳ մոկեսի մա
հուանկիրացւոյ՝ որ զինի ուսուս ասաց յետ ժողովոյն քաղկե
դոնի հասաւ կիթղիս հայոց։

Լսեալ ուրն՝ զոր ստանիսի յայտնաւորս։ գիրք։ 19։ երես։ 499։
լեալ՝ ի Ծմկի զնասելն Թէոդոսասոյցոյ կամ կարդալ * ինչ վե
։ բանեալս գործուածոցն և խրատասուս զնուանեալ մեղ
։ սեպ խորենացի զեռոյրն մեսրոպայ զիրդն։ զոր յիշն և
յանոր նուանեն՝ Ի գաւ։ ։ ։ ։ 8։ երես։ 275։ յանկեալ
՝ի նոյն իրս գործակից և զրաւիթ անդաղիթ, այս առեալ է
յանդունեան Հաղրանեի վերգանայ ուրուն։ և յայս է թէ
ամենեքին անդնին։ և նենգոկ պատմութեան նոցին մոկեսոր
խորենացւոյ։ զի՝ ասկայ ոչ՝ լինելոյն թէոդոսոպոլոյ և
ալ՝ է ՇԵՆԳ պարոյոյ և խոսովն։ Ծին հայոց՝ ՇԵՆ զԹրեալ
արուաղի։ և զիսոյդ մարդ էր խորենացւոյն, յայմ՝ Ծմկի իւր
չափաշատ ոչ վերակոցաւ կարդիլ ոչ՝ զարձայ։ որոյ հիան
նա՝ ի նոյն ասն իրդ սասանսիոյ մանանկ էր։ և զինի Ծմկայ՝
ՇԵ է յետ իւրդ հնչեցասան ասաց գնայ նա յաստանն։ սարդ
գանանեն և քանդ յայտանաւորաց՝ ի՝ նոյն աեալսդ։ երես։ 501։
Լեռնդ զայն։ զի թէոդոսասարդս վերակոցութեան մնասուկոյ
զարուանդին յուսնայ զնեցաւ։ Լեր արժան է հարանանցիկ ծա
նաւացանել և զայս։ նոյ զի՝ ի գլուս ասուցեալ։ Ի։ ։ ։ և վար
գանայ՝ Էրեմ՝ մանի վերկանոր գրարդայ եղեալ է։ թէ յա
սալա պարայ և ամ ծին ներսեհի և մեծին թէոդոսի զինեցաւ

[illegible] զգուշանալն յուսոյ. զայս խրատ-
նայն. Գ. 59. իբր Տիրոջէ ոչնչ յաւելու մեզ ի սա, և սա-
հակայ՝ ի հրամանէ փոքրուն թեկնոցն. ոչ դնեն և նրանք
դատապարտեսցուս.

Դրանք ապա՛ն է գիտել. զի բայց ինչպէս մանկան խոցե-
նայոյ՝ որ մանկանամանք քերթողահոյզ ի՞նչ քերթող ան-
ուանի, կամ ոչ ոչ մի՛ մեկ սիրեսայ նոցա՝ քերթող ասացեալ,
առ Տիկնոջ յերկանս իմաստասիրի՝ ի սիրոյն ուրեմն գա-
լուն. զայ գոն գրուանք. ի սակաւ. [illegible] ոչ
ուրեք գրուածիք մեր երկոցուն խառնեալ են. իբրեայ սոնի
է և այն հանուռաս Տիկագրոյն է, որ ինքանն մինչև ցերկնիրդ
դաշ յաւուրս հիրաւոյն հոյսեր. և աւանդի լինել բան ան-
ալ քերթողն. որ յայտ է նոր ինչ ասելոյն՝ ի խրատասցոյն,
այլ՝ երգիցն. Այնոր գան և գրանուք մեր քերանականանք և
հանարարանք, զոր չի՞ հնար ասել գրել. թէ որպէ՝ ի
սոցանէ իցեն.

Լ.

Ամ՝ յաղագս մանկանն վերծանողի. և զգոր խրատասցուցն
գիտելի է, զի գրի՞ գնեմ սամանել երեց, ամ՝ ոչ. 531. յաս-
ուրս նեղելոյն աշտարակեալ այսպիսի ինչ. *Ի՞ սմանն հոգ-
ոյ՝ բայց մանկանանդ՝ ի հոգի, զորոյ ասեն հրաշագրել
զվիլիսոնոն. զոնդ գրի և կիսարար՝ առանալ՝ ի սամանեալ.
[illegible] զոր աւանդեն. զի այն թա-
ղանգոն ի խնամուն ամաք յնոյ՝ ի զանոյ ոչն սահակայ և հա-
ղորդայ. ասաւ՝ և զայս զանն առանց ինչ թանանանն պրա-
ղանի՞ գնեն աղաղին. [illegible] մանդանուն
ոյ յասելոյ. *Յայսմ՝ Գ՝ մանի՞ մանի՞ գնդայոյ մանկանի՞. զոր մի
ասեն երկոյգ գանալ՝ ի վիլիսոնոյ, գանալոյ՝ ի հոգ. Ա.

Ի՞ վ՝ սոնանոն ինչեցոյ սասանոն.

Պատ սանանանանի՞, որ գնալ ունենայ գնդիս, գնանի՞ ի՞,
զի՞ աւանդի յայսմ՝ ասելոյ և յայլ գիրս, թէ ոչ նոյ՝ ինչ-
ունի՞ ոչանկանալ. բայց զի խառն գրի՞, սրոյ ի՞ սա ընդ-
ունի՞ քանի՞ յայսմ՝ ասելոյ, նոսա՝ կիսարան՝ ի՞ մեջ քերի՞, և
ընդարձակ զասոյն. *Ի՞ սոնանոն. Ա՞. եբեր. 94. զնի՞ այսպիսի՞ ինչ.
*Ի՞ մեր երանելի գրանուանը յաշակերտաց ենք (զի ասեմ՝ և
մեր որոյ) այսուրեմ. սոնն յոյսեմ՝ և ոչն զանոգ երեց.
որոյ՝ ի՞ պարսս զիպանեցին. ոչն ունի՞ զիրոն. և մանկան խո-
ր ընդունի՞. և ի՞ զրանի՞ մանկան՝ մանդոյ՝ ի՞ վերծանող. և ի՞ ե-
նան կոչեցին. և ասեցին՝ ասելոյ. խրատ. և զա-
զոր պատանի՞ զի. ոչ՝ զան. և կոչեն. դասեցին՝ ասելոյ՝
զիրիլիսոնոյ. Ոչ որ և զոյգ բարեսանի՞ Ա.

(2)

Թուականն · 25 · երես · 270 · գնի · թէ ազգն սահակ և մեսրոպ
* ուսուցանէին մանկունս յունական 'ի մայրն իմաստասէր · զմանկ
,, սէս խորհեսցին · որ առ' Ոչ քաղաքացի էր մեսրոպայ ·
,, և զչարս ինչ նեղչեսուցն · որ եղև անցանելի փիլիսոփայ · զեղ
,, նակ կուսասցին · և զմամբրէ վերծանողն · զղաղար փայ
,, փեցին · և զստեփանոս ասորնկին սարատաբիր · և զայլ
,, ազգակերասն ॥ · Ի թիւ · 19 · երես · 501 · գրի արպէս · * Ի
,, յետ փոխման երանելոյն (մեսրոպայ և սահակայ) երկին ազգ
,, կերազն ազգ յունական՝ ձեռնարկեալ և փարեցանցեալ ուս
,, մամբ · մանկան քերթողն · և դաւիթ սնարազի փիլիսոփայն ·
,, մամբրէ վերծանողն · եղիշէ պատմագիրն · ղազար փար
,, փեցի · և եղեսայ · և (ստեփանոս) ասորնկի · և այլք ս
,, մանք ॥

Զայսպէս և կիրակոս պատմի 'ի կարգի ազգակերասաց սահակ
կայ և մեսրոպայ գնելոյ զստեփանոս գրէ այսպէս · * ար
,, ձան · խոսով · ղազար · և ստեփանոս սիւնեաց եպիսկ · որ
,, եթող ամէ բիրմ մեկնութիւն որ գրոց · յոբայ · և սաղ
,, մոնայ · այլև դանիելի · և եզեկիելի · և պատասխանիս
,, թղթոյն գալատացոց սարարիարքին կոստանդինուպօլսոյ ·
Զայսպէս և թարգմանիչն մեծաբեր զոստանիկ գրէ ընդ այսոսիկ
(թարգմանիչս · Զոր մի ասցին նմանս գրել և շահիցին 'ի գլ · ի
յերես · 624 · և 625 · ուր 'ի ազգակերասն թարգմանիչսն զարս սաղ
փանոսն · յաւելու ասել · թէ էր նոյ ազգակերաս մանկան քեր
թողն · և գրամ յարակցուս' զարս սարարեալ ի խորհրդոյն ·
սմն սայ · և այլուր այլոց ասայ · և զդրուն թղթոցն ասա գեր
մանաս · ասրա հատորի ·

Զասրս սահ սնի յայանի ասեսնի · ասրս քանզ յանհնարին խաւ
նեալ են · սա սրայ սրայանն գիտելի է · զի սաղ ստեփանոս սիւ
նեցի ոչ է մի կի' երկս · այլ' բազում · ॥ Զի է ասն ասս սաղ
փանոսն · զոր յիշին ոչ · որ և եղև սիւնեաց եպիս · սրսամ և
բարգեաց մուշ · և յետ 'ի սա պեարս քերթողն կոչեցեալ ·
Զրեկն էր յաւուրս յսվհանու իմաստասիրի · որ 'ի դուռն
կիրակոսի ձեռնադրեցաւ եղեալ սիւնեաց · ոչ գրէ կիրակոս · և
բայանի ասեանն 'ի հին յիշատակարանս գրիգորի նիւսացոյ · զոր
թարգմանեաց նա ինքն ստեփանոս · և այսն սա էր ազգակերա
մոխսի քերթողն երդիր եղբարն սիւնեաց · և ոչ թէ մոկ
սէսի քերթողահոր խորենացւոյ · Զորոշ էր բաւարս ամենայն
նոցանն 'ի ժողովն հռոմկլայուս · սրպէս և յիշատակն սնդ
'ի կարգս հայոց · և սա էր սրդի գրիգորի ծաղիկաց բաւարա
էրանելի իշխանացն զարարեալ և իմանալ · և սայն այս ստե
փանոս զգայր իւր հոս եղբկուանց ուրբեանց · յարմ ծնաւ
լիսարիս · և սրդի քարարանաց ասարայնի · և սրդի սաղ

[illegible] ասեփանոս , ոչ ի տեսանել՝ ի պատմութիւն [illegible]
[illegible] • ԺԶ • Զոր ինչ էր ասէր այս որդի ասորապետին ա[illegible]
[illegible] ՝յաւուրս գրիգորի. կիթղիսի անուանաբերեալ • Հա[illegible]
[illegible] էր յաւուրս կիրակոսի աւագանի կիթղիսին ի[illegible]
[illegible] ՝ի փոխադրութիւն աթոռոյն ՝ի սոսդ ամուր • որ և էր մին
՝ի միաբանելոց անտի ՝ի ձեռնադրութիւն կիրակոսի • Լայնին գրոց
ի և այլք , որք չէին մեր յայտ • Լաց ՝ի ասասան երգ և այլ
ասեփանոս վիշտ սին երգելի , ոչ սիրելի , այլ ատելի ,
որ մանկանամբ առանիկ կամ առանիկ կոչի • որ և արար
զպատմութիւն հայոց յաւուրս սարգսի առաջնոյ կիթղիսի ասա

Ճմիրաբանին գրիգորի նարեկացւոյ •

Լուր՝ յոյսանաւորքն և կիսանոս և այլք ամենք յանկեալ խառ
նեալ զասա ՝ի միմեանս , չգիտես երկիցն ասա ասողացն , և
զգործս առաջնոյն սին երգիս • ոչ և կիսանոս զալանաս ըստ
գործս չիրին ասայ երգեն • Լաց զի՝ ոչ ասողաց , ասեփան
նոս ասասանեցն պատմագանն երգելի եղև , որ և մանկանամբ
առանիկ կամ ասանիկ կոչեցաւ , զայս մանկանամբ ասա ա
ռանցն , և կոչին ասանիկ • որ ի յայսմիկ պատ • զի պատմիչ
մեր ասանէր և վարդան՝ որ ՝ի նոցանէ ասանիկայ , կամ և գրի
գոր մարդասիրաս՝ ասանիկ ասելով՝ կամանաս միոյն զասեփանոս
ասասանեցին զպատմագանն • ՝ի որոյ և ՝ի վերոյգրի պատմու
թիւն նոր գնի այսպէս • Պատմութիւն Ղեկայ՝ ասասեալ ասեփան
,, նոսի ասասանեցոյ՝ ասանիկ կոչեցեալ ՝ • Լաց զայս ոչ ասա
ՀԵՎՈՎ յայտնութիւն , զկամ ասելոյ զի սուտ ասեփանոսի
սիանցոյ՝ ասեփանոս ասանիկ , յաւելաւ և զասաց զասա
մանիր • որ ՝ի կրկին սիրոյ •

Լուր՝ ոչ երեւի ՝ի կարգի պատմութեանց հայոց , սուտ ասե
փանոս ասասի զասասանոն սուտ օրհնութեան , և զոյլ ծառա
ին • Լրկիրն ՝ի ծարդմանեալ զգերս , և արար ՝ի ներ կնութիւն • և
գրեաց ոչինչ սուտ գերմանոս • զարմի ունիմ խոսել յերդ
գերս • Լրդն և հինգերդն չունին դրոշանս , և կամ չերևին
այժմ ՝ի միոյ • Լակ չէրն ասասի գիրք մի • յաղուն ասաւանի դնե
պնապես ՝ձեռնարին դիմախասութիւն • գրոս կիսանոս գոյանաս
երկրին ասալ՝ բերեալ յայնց բերմ բանս , և վերն ՝ի վերայ ոչնոցիկ •

Ի՝ վերայ գրանի անդանի , և յոյնանոս խոսովանողն •

Ա՝ սան գաւառի սիրեալ բանք են • Հայոյանաւորն ոչ տեսեալ
՝ի ենթակարգութեան բանիս , զնի՝ թե երբ մին յայնց՝ ասասիրը
տաց , որք առաքեցան յաթենս • և թե երբ քեռորդի խոսի՝
հաստատն • ասնոյ գնի և ՝ի գիրս մարգանաց • և կիրսիսոն • և
այլոց սանոց • Լաց ՝ի գիրս գրեալն ՝ արիստակեաց գնի , թե

(13)

էր նա * մին ի վանականաց , որք ընդ Եսայեան ‖ առաքիչ յանձինս ։
‖ մանաւանդ և զնոսա՝ ասդի և ասասցի . Է . ։ Թէ էր ուշակերտ խու-
ղեցեալոցն , և Ծաղկեցաւ՝ ի Ժամս վանականաց մատիկոնեաց ։
Այս յոգ քեզ և ընդհանրին՝ ի յոգեբանասէ մեկնութ բան-
բասուցեալին՝ ի խսկէն զգաւեալ . * Դարի ասէ յորմեանակ հիմ-
,, մերամ առ թարգմանութիւն դրեալ , նեղեալ էր սա աշակերտ-
,, անուն մեծին մանեսի քերթողի ասեալն գրոց՝ ի հարք գա-
,, լատէ՝ ի հերթն (կամ՝ հերեան , կամ՝ հերգին) գեղջ , որդի
,, սուն բարեկրոնի և սիրողն ոգ , մի յայնցանէ՝ որ ընտրե-
,, ցուն յաշակերտութիւն հեղինակեան գրոցս ։ ի Ժամս վա-
,, հանայ . . . և՝ ի հայրապետասէ սոն գիւրոց , և զկնի՝ յա-
,, հան մանդիկանայ ‖ ։ Որով երևի , թէ դու ինքն էիր՝ ի
չորդ դասակ աշակերտաց սոցն մեծարգոյ . որ և յետ մահու
սոցն աշակերտեալ էիր խորենացւոյն ։

Լոկ ցահկեցին՝ ի գլ . Է . երես . 648 . յետ գնելոյ զ այսմ , թէ
դասին էր աշակերտ մանեսի քերթողի՝ ասի յաւելս յետին՝ թէ
աշակերտ դու թէ նոցա եղիր , և մանրքի աշակերտ եղև զոգաբ
փարպեցի ։ Զ. յետ այս և յետ սատմանեցեալ , թէ նեղեալ էր
մին ի փարպեցւոյն աշակերտաց սոցն սահակայ և մեսրոպայ . ոմն
ասանչի և խորենացին . և դրել՝ զ ասելոյ կրկին մեկ առաջ-
կոյ՝ էր նա գլխաւոր գարդարիչ սոցն սահակայ՝ ի թարգման-
ութեան ծանուցելոն ։ Յոյնոյ և փորոտեցին՝ ի էր աշակերտ մանա-
ղեի , ասել՝ ասանայ արդարասոյ . ոմն ինքն գրի ։

Զ. Այլ թէ ելիցէ լոկ ոչ սոյն եղանակս դու ինքն զնոսա
բարձրագոյն ցեղին՝ ի ոգ խուն ոճ ընդեալ , գրի հարկանելոյ՝ ի
նախագիտելոյ տեղիս , թէ սղեալ զոգոյսն ։ Ի՞նչ
ասանդի ասի , թէ զոր սահակ և մեսրոպ * առաքեն յունաց
,, ասայ անուն՝ ի դղեամանս յունաց յուսանն իմաստասէ՝ ի սոյ-
,, յունաց , յոմանս . որք ուսանելոյ և սեղեալ կայեալոյ՝ թարգ-
,, մանիչք եղեն հելլենական լեզուին . զի ոգոյս էր նոցա հրա-
,, սանալ զամ՝ իմաստասիրութեան՝ բառիս և օրինաց , և
,, ոչ ոք հանդգնիցէ՝ ի թարգմանութիւն ։ Զ. որ ասացին ա-
,, մենք , եթէ զի՞նչ էր անձնասացն՝ որ զիրգոյ ելեալ իմաս-
,, տասիրեն՝ հոգ սանդիրալ աշակերտացն զնոցանն սամ՝ . և յոր-
,, ժամ կատարեալ լիներ սահման կիսոն եղելոյ , էր նշանա-
,, որ ինչ տեսի կայմանալ , ի. որ փարեալեան էր՝ հրամայեր
,, ելանել աշակերտին՝ ի բարձր գիտութեան , և խնդալ բանս
,, հանդարտեսս՝ ի Ժամին և՝ ի պիտոյից լսողացն ։ Լինի և նայն
,, ինքն երանելին դասիցեն՝ մի յայնոսիկ աշակերտացն հա-
,, սեալ յաշտիանոն՝ էլ եկաց՝ ի վերայ աշաւորակին տեղոյն՝ ոչ
,, դադանին . զի յայն վայր կարգանեալ կուսցն պատկեր՝ պատ-

մանկանուն խուզին յառաջանալոյ, ի մէջ ամենեացուցն, ա-
սեն, թէ անդ աւաց (զնոսն բարձրացեալք) լուրախուն
լուսացոյն և ի պատուն խաղին։ Իսկ այլք ասեն, եթէ ի
գառնասէր յարենոյ ի քաղաքն կոստանդինուպոլիս՝ ի գրի-
նաց, ոնանկանացն ընկերութիւնքն նիմն-ծարեցին զնչ աւուրս
տանի խուսափերացին, ի պատուհասարարութենէ ոսանարմաս-
թեն է առացեալ։ Եւ այլք ի թի յեկեմ առաջի փրկեան
խաղին։ Եւ ոմանք, յետ դարձին ի պարենից։ Եւ կնաք,
ի տեղի ինչ անապատ գրեալ։

Եւ ապա յաւելուս հարցելին։ * Ասայ զինչ ասէ պարսիկ ի
ծոգի և. ի խնդրի ծարեալ զմեզ վիպասանի առոյգ պատ-
մութեան։ Եւ ինքն հաստատեալ, թէ գան ի տիս արիանոյ,
զի հրամանաւ հայրապետին (գաղտ յայտնեալ մեռանելոյն
ասոյ) արարեալ։ զայս։ Ես սրբ ի սիրելի քանից ոչն։ տիս ո-
ղորմանի զոյր ասէ պարսիկն ինչ ի քեզուսոյ դուսեի ասա-
ցեալ։ * Ես առ ի յոնեաս պատուիրեալ էր քահանայապետ-
ոյն։ ի մեծանանալեն ընկալեալ զհրամանն։ ես։ Ոչ այս
յիրն և կիրարս։ և դեռ ինեալ։ ի ինոցոյ ելանելոյն զիսաս։
Ասանոյ զիսոնչ արժան է և զայս։ զի ի առանց ի ոչ ասալ-
կոյ։ կայր և այլ ոմն դուսեի։ փիլիսոփայ յազգէ հայոց։ ի օրն-
ենից պատուն յաւելս ներսիսի զիսոցն։ և զան։ և զյաւանա-
ստոս զիսոցն։ կիլիկիս գաղան ընդ առաջնոյն գաւառի ունէր

Փիլիսոփայի։

Ի յաղագս վանեցոյ։ որ ինչն ի գիրս գրեալ արիստո-
կեայ և այլոց սանոց։ ուսի՝ թէ ոչ յաւուրս փիլոսոյ և յսկ
հանեալ։ մանաւանդ ընդարեալ էրեն և առաջնոյ յանենա-
այլ թէ պանդարիանալ լեալ ինչ էր։ շանմոն ինչ սասպ-
ասել։ վասն զի յայնոսիկ մատեանսդրեալ մեր յոյսանի պատմեալ
գասաց զայս։ և աւրաբանեալ ինչ։ զի յայնմ ժամի վիպասանեալ
էր յաստուածոսն ելեալոց առաջնոյ։ և մանաւանդ գաւառն
աստանի։ յայտնի էր ինչն։ Ասին ի ասել։ թէ գա-
ղեցեալ էպոնեանն և կամ ի կատարելութենապին առաքեցոն
յաստանի ինչնանան դարանեն։ զոր և մասանի եմեր ինչ
ընդհանալին ի հանանարարեալ բանեալ։

Ընդ ապահանոս գասն ելրիան ի կարգի երիցսանոց և դրամ
հանն սեն ինչ գաղանին նոցն յանեանալ կեթեղեի սիեն։ սանոն
ելցն ասանկայ և մեռանալ։ և գրեն զնանեն ապոյ։ * Ոչ ինա-
ասոր վերանացուցան անանապանն յոյս ապարանի ելրան կատա-
թեալ ի բանանալ ինչ։ սանոն ասանին յանի
ինչ։ (կեղեկս) գնանարդանին։ և ելցն ասի աշանի-թանի
հանն ասանն։ ապր իսկ սանրբ մինաներ և ինանանանանան։
գրեալ։ զեկ ինչն յեան գանանանի սինի։ (մեռանալ) բանալ

,, և ապրի ապրի փոքունեց և կատարուար վերայոց մեռամարդ
,, ոմկ երկպատական բռնասեն 'ի ոմոզքն բնէրն մի՞ քնի յաղ-
,, թեալ ասելի համբերեալոց . զի որոց և զնատարանարարկան
,, մասն մասանդեալոց . և 'ի ոյն վերակացութեն գոռնայր
,, յերկիրն Հայոց ॥ .

Օ այս յովհան ելեալ մեզ սրուակի գասանել , թէ ո՞ իցէ . մերթ
'ի խմանալ ոյսս զյովհան եկեղեցացին . որ գասդ կարգեալ
նչև ձեռնասու սիրն յանեփայ , և կրեալ զոյնարիսի անցս յա-
ռաջ քան զնահատակեալ վարդանանց և զեմնեանց . զի կս-
լիեն՝ ոչ ասանդ զայս , յառաջ քան զսոյն գրեալս զպատմանի
ինք , 'ի կենդանասեն սիրն յանեփայ ՝ ի ենդրոյ նորին . սոց և
ինքն իսկ ասի զայդ 'ի յառաջաբանսն խսաեն ։ Իսկ թէ ի-
մացաւ այսու զմանպանիանին՝ որ յետ ժամանակաց 'ասասա-
կեալ՝ 'ի ծերսն իւրում , սիրտն է ասել , թէ նա , յերկնա-
ստրգական հասակի կարգեալ էին զորձանեց սիրն յանեփայ .
և 'ի սկզբնաւորել հայրանանաց յաղիերսն գնացեալ էին 'ի
սիսան . և անդ վիրեալ մի ՀՇմարտան հաւատոյ՝ եկեալ
էին ապա 'ի հայս . որ և զմեր ամոյ ինչ նատաս կենդիս . Իսկ
թէ այլ աբյովհան էին՝ ոչ գիտեմք ։

Լաւ գիտելի և՝ զի ամեն նման անցք անցին և ընդ երանելին
գեան 'ի ՀՇմիս կենդիսան՝ որ յատարս սերեալի սրդեալ յաղիերս-
ուի . սոյ սենեմբ առանցել յերբարդ գիրս՝ ՝ ի ՀՇրեալ գիրս-
ևայն . իսկ կերեալս զատամ՝ 'ի մի յարե և ՀՇմեն զայսասիկ .
և ասե , թէ զայս անցս կրեալ յովհան մանդակունի յատարս
գերեալի . որ ոչ կարի ՀՇմարեալ .

Տեսել սէյն ասեակոյ պարենի .

Օրովհետև առաջ այսր գրոց պատմեսն Հայի 'ի բարձանն
Լեզրուն արշակունեաց , և քահանայապետութեն ցեղի մերոյս
լուսաւորչի , և 'ի վերջոյնն Տրդն Հայոց , պատշաճ լասեցաք
ուրոյն առանձի առնել աստանաց իբր յայտարարս ոչոյ ասի ըստ-
ուսալ արքայն սահակայ - զայն զանց արարեալ դնել 'ի կարգի
պատմանն՝ վասն լինելոյ զնեղութեան բանին .

Օ այս տեսիլ եաս սրն սահակ յառաջ քան զքահանայանալ
ինքն , յարեամ՝ պարարեալ էր ասկաստեն՝ , Հայոցեալ՝ թէ ինչն
միայն մնացեալ է 'ի ցեղն լուսաւորչին , և ոչ սենի զատակ ա-
ռաս ։ Իսկ թէ սեր և գիսարդ էտեռ զայն , գրի ինքն այսպէս .
բան արեամ առանդի 'ի գերս զաղարան փարեցայ , և 'ի հին
երկանեալ ՀՇառ-բանիրս . Գնաւոր ուաղ հինգշաբաթեալ
ասե՝ մինչդեռ կայի յեկեղեցւոյ 'ի վերարարապատ քարանքի ,
խորհանարք անհարիք նեղեին զիս . և հարկանեալ էր՝ 'ի

ժամ երեկոյին հաւրբ և մեղապատիժ խորհրդոյ կենարարին, ոչինչ ճաշակեցի բայց հոց և ջուրբ և ապ միայն, և ի գիշերի յորժամ կատարեին պատմութեանքն զամարդուբենն, ես նստեի մոռ ի լուսն ոչ։

Եւ ահա յանկարծակի բացաւ հաստատուն վերին, զի որ ծագեալ լոյս հաւասիկ, և ելից ի ներքոյ ոտն երկրի։ Եւ կանգնեալ երևեցաւ քեզ երկրի բեմն շրջեալ ամենայն, որոյ բազմութիւն հաւաներ մինչև յերկինս, և լայնութիւն տարածեալ ընդ զամ երկիր։ Եւ ի մի բեմբեն երևիր տեսարանեալ յոգոյ ոչ խորանարդ՝ ի որմանի ապրատաղուելեն՝ ծանկեալ ցամ երանգ կատարեալ ազնուակ, փոյլ գանոյ։ Եւ ի մի խորանանն ծոմիկ լեռն յայտնաստակ ոսկեղեն ամրաստակ խարսին երևիր։ որոյ երևեալն ի դեր լեռնեն, զոյ լոսեցեն ցանկաներ։ Եւ ունկարձանի եղեն ինչն խաղաղասիոյ. ոչ։ և բացաւ ինեղ մի ծոմ. կանեն կանաչոյն։ Ի՛նդ ոչ հոգեկեալ տեսն, և սկսաւ կայր ի մի բեմբեն ոնդեն ոսկի ջրեկուն ակնանակոյ ի քաղ. մանանի ապանց պատուակոյոց ընդ երեսեղեալ։ Եւ ի մի ուրեմն կայր հեղ մի սեղ, և ոչինչ ի հաղորդ՝ ի պատ.

«ՈՒԱԿԱՆԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԵՐԿՈՒՈՍՈՐ ՓԻՒՐԻ.

Եւ ահա ի՛ օր խորհրդոյն երևիր ծառ մի ձիթենի վերուստ պաղաչիցեալ։ զորոյ ոչ կարիցի առնուլ զանգ բանն և ընդունել։ զոր բերն էր բոլորանուագ և ուռ։ և տեսանի և գեղեցկութիւն անարատաւ և զանգեցն։ Եւ ոչ ոչ ոչ

,, ինչ եղծեալք ինչագիրք։ որոց ոչինչ բնաւ երևէր տեսիլ
,, դրէին և կամ կերպասին։ Եւ հուսկ յետոյ մեզ մեղադրեին՝
,, հեռի 'ի ինքոգիր կարդացն՝ դարձեալ անուանեի ոչ եւ
,, կարգ մի և կէս կարգի գրել սկսեալիր գրավ ուսուցեալքուն
,, ինչոպէս՝ բան աեւոյ ուսորին կապպան գրելոյ 'ի սկզբան
,, մատուցանիին։ Եւ կիսագիր կարդն մինչև ցմիջոց գրոյն և
,, ետ առաւելագոյն երուսկով։ և ոչն մինչև ցկատարումն
,, կիսամագեալ երևեր։
,, Եւ կոյին շուրջ զենաւիք սկսանի սանթիմ լուսոնիմիք
,, աղոյլ արուեաց, և ոչ լուսու և իգոց։ և սանեանքուն
,, պոյծուսացեալ լուսազգեցիկք կին։ Ի'ոյց ծառայելիք
,, փոյլոնն լուսամեանաց ենք եր որ կամարաւոր ուռանկիկն
,, նշոյլ, և էր՝ ոչ ոչ երին երին՝ և գոյնս ազգի ազգիս։ Եւ
,, գնամ ամենեցուն 'ի օր ուրի հեղունն հոյրին, լգարձեալցնէ
,, բնաւ և ոչ ուրեք զաչս իւրեանց 'ի հոգոյ ոչն փոխուն։ Եւ
,, ոկեաւ. ոսկարծուկի լուսոկապեր գոլորդմամբ շաբեալ ա-
,, ղեռոն։ Եւ ոնանքարուկի լուսոկապեր գոլորդմամբ շաբեալ ա-
,, առ ժամանակն վերջիվանակի փոխոնուլք 'ի հաւակոր երիտա-
,, սարդուն՝ կուսարեալք լինին։ և եղեալ թեւանդեցիկք։
,, 'ի վեր 'ի ոչ հեզանն՝ որ էր ընդելուզ 'ի քաղմոգունի ու-
,, կոնց։ Թոռ.ցեալ բնուկին։ և զոսրոց ոնոն երդին։ Եւ
,, Համրարձեալ աչք հեղոնն հանդերձ նոցոք 'ի վերս քան զրարձ-
,, ուսի հաւատոնէ երկնից՝ ծածկեր։ Եւ ոչ ասեն ուղեալ ան-
,, ելանելի աեւին ասիսիկն։ Եւ. եռ 'ի մեծ զարհուրումն
,, ընկղմեալ ուրեկի։
,, Եւ ոչ հոյ յանկարծակի 'ի կերոյորոնս մարդոյ երևեր ինձ
,, յերկնից՝ ոչ ելանելն։ ուրոյ աեւուն ասասկեան լուսոյն
,, մանոյանոյ ցեալ ծուծկեր զարեգուկանն զեպս։ Եւ ոչ զոյեալ
,, ոչին հուսաներ 'իւեղին՝ ուր եան կուրի։ և իմ առաւել եւ
,, հեռցնեամ ապրեալ 'ի փուլոկնոցայտ երևանեն ուանն՝ ոն-
,, կալ փեղոնակի գոլուլ 'ի վրն երեսայ իմոց յերկիր։ և նե-
,, բուան հոտեալ կոնգնեցոց ինո։ և. հասասանեալ հոգոյց 'ի վր
,, ասից իմոց։ և ուսի։ քոջուլերեաց։ զոբացիր.ն. ոչ 'ի երկնքիր։
,, ոչ՝ հաւատասեա զերիս զոր յանուն հեղոնի։ որ ուրար զնամ,
,, և ընդհեալ եղոյց քեզ զմեծ խորհուրդ յառաջասեն ա-
,, ռոպանն իւրոյ։ Եւ իմ ուշարերեալ զոբացոյ 'ի բանն նոր։
,, և ուսի ցիս։ ինչ ես ես տրաուս, և կամ ընդեր զրատրուանք
,, նանուանն ուրատեն զիտրհուրդ քս։ վասն զի յանգիտասկոն
,, խորհուրդ. յաջեցուցեալ զմիառդ՝ խուսեալիր։ լեան։ լինելոյ
,, քեզ ասաս որդի։ որ քաղծանանի հիր կոմաց հեղոնն։ որ
,, զիտանուն բաշխեն զիւրաքանչիւր օգուտ։ և. ոչ զանցանեն
,, արդիւս յանմեքն զարժանն։ Եւ արդ՝ գիտասցի 'ի քեզ

բարձեալն վասն սիրելոյ զքեզ կամելոյս հեռացուցանել 'ի
քէն զայլազգիսն ի նեղեալն մոռանալի . և մեկնիցուսցէ զքեզ
անարգելոյ զայլազգիսն , որ յոգւոյս քեզ յոյսնուն մեծ , ոչ
միայն յոգոյնիկոյս' այլև ոչ յապայ եմ իրաց՝ զոր լինելոց
են մեզ 'ի վերանալն ժամի , ծանոյց քեզ և եմ հաստատեալ
'ի քան զոր . զի և Հնդիկս նոմանցի քո առն ոչ գրկիցի .
իսկ քեզ և մեզ 'ի կոստաբուծ հայր ոչ ինչ մոռանալ մեր
է , ցոյց զնա՝ [զ արդ՝ ընդ և պատուեցից քեզ զմեր
նուն մեծ յայտնեալ , որպէս ինձ հրամայեցաւ 'ի վերին
գրեալ . և դու ուսանիցես զբանս գրեալս
'ի ոսկեայսն որոն քո անմոռաց . զոր և 'ի մագազանի
դրամեալ թաղեցեր հաստատեալ ժողովրդոյ անախտ մեն-
զ և 'ի վերանալն ժամի .

Զանազ հաստատուն երկնից՝ զոր տեսեր , և զսաղարծել
լուսոյն ոստիկ ի ամենայն երեսս երկրի . քանզի ահա 'ի
գալանան հենգեանի լրգալոյն ոչ զոցեալ է զաւուն ինարկի
ոստրանի՝ առ ոստենեանս , որ սիրեն զնա և պահեն զբան
հրամանի նոր , յոր ծանեալ լուսաւորի ըստ հուսաց վար-
դապետին նորա . [զ] բեմն զարեքիսոսի հրամանով՝ զոր է
ոչ եղաւ քեզ՝ ընդ երկրի մինչև յերկին , հաստատ ան-
մատուցեալ է , որով վերանալն արդարքն 'ի ծանրութիւն տես-
զ ճնոց 'ի ընդունելութիւն երկնից մտանելոյն .

[զ] սեպուհանի ոսկի՝ որ 'ի վրէ բեմին , զորս էր ար-
կեալ մանուր կատան բարակ , զորս ծանիցեալ էր զոր ոչ
գանն , և որ 'ի հոնս խարհուրդն , փեսեալ և ծանիր , զի
ծանուկ և անպարտ է խորհուրդ ուրեմն գիտելոն պատ-
ուանութիւն և մեքրութիւն բան պատուանութիւն ակ-
ան և լուսոփայլ մեքրութիւնն կատարն . [զ]որոյ վերայ
տեսանիցի գանգնեալ զիշան կենդանացուցիչ խաչին , որ
երևիր . որով կենդանացիչ գանգնեցան հարուածք դր-
ռեալք մեղաց . և դրվիչ զի ոչ ինչ բանն երևի 'ի գաղտեանն
քոի . և ոչ ոչ յայտնի խորհուրդ գոտաստանին և հաստա-
մանն քի իբրաքանչիւր գործոց . [զ] զի եղեալ ոչ բաղդաս-
ղունչ , ոչ երդոց գնեան ինչ կատարն , 'ի միս առ , զի գա-
ցաւ քեզ՝ որ հարեալն զարդոյ խաղացմանէն , որ յայտնեալ
ոչ ցոց իւրոց զարդարդ ծանիցեալ ոնծութիւն իւրոյ . [զ]նդ ո-
ւրոյ կայր ուրեն ոսկի 'ի պատանեանն ոսկանց ընդունելեալ՝
զոր էրդ ուրդութիւն ծանուցանել զմիտեանանութիւն . զ և
զնարտ և զնգնութիւն արդարոյն ոչ զարատանական ակունս
զանազանեալն տարբերեալ տարբերեալ զանարգացուցանել ,
որ զնարալ կենաց զմարմնոյ և զարիան փրկին արարանոյ
ծնանելութիւն բարձրելոյ ի նոր հաստատեալն 'ի նոր ուսանելոյն ,

,, Լա երևերս քեզ հայն և ոչխարն 'ի վերայ սեղանոյն' օրի-
,, նակ մորմոքն և սրեան կենարար յարչաւանաց մեռ գլուխ.
,, Իսկ երևելոյն քեզ պանդիտաբերկ ձիթենուն, որ էր հեռ-
,, ատ. Հրամանեան խորհուրդն, թարմ և վարսաւոր' բաղ-
,, մնաթոր և պտղոյն, դոռոր և զողորմելիս և զեր մարդ-
,, կան' որ առ միմեանս' եկելոյ քեզ ընդունողն. Ընդի մեռ և
,, առատել ևս որոտանալոն ի ծծուռն' ոչ և աղբատիրոսն
,, յամ բարեպտղութիւն. զրվիկ առաջին արդարոյն' ապրհամ,
,, լոթ, կուռնիլիս և նոմանք նոց ընդոր երևեցան. առանց
,, որոյ և հեռանոցն արհամարհեալ. վասակք կուռուն'
,, արտաքոյ հորանուցն ընկեցան. Լուիս ճանապարհն մեռ
,, մարդկան ինքն բարոզութեան ճշմ. ոչ ասացն, թե. յայտ
,, ծանեցին Շամն, թե խոնարհեցաք ոչ, եթե վերոյեցք ըն-
,, դիմանս. և մեռանոնդ ոչ առատապէս գոնութիւնաւորք
,, կամաս կատարեսցէ զերոյն պատմիրոն' ոչ միոյն յաղ-
,, քաս, ոչի. լինիցի և յերբար և յանմեռ. որոյ հաւատոյ
,, խոստացեալ ճշ. և սրն փառաց քեզ 'ի մեջ նոց չարին-
,, ըմբոնիցեալ և զառատութիւն որդոյ բերելոյ. սոյ
,, տեսանելիս բարձր ղձիթենին դեղապաղ և վերաւոր.
,, Լոս ասաք չորք ձիթենոյն, որ 'ի խոնարհ կոյս երկրի
,, ձգուելն երևելոյն, երեք ուաք հատուցանելոք ջանալ,
,, և ոմոռուել միանգամ պաղոյք. և զարարոյն 'ի նե, զոր
,, կիսոյսի լոտ հատարակեալն երկոյն' և տրկաւաւոր բան
,, պաղալիքերեն ոմանք. որոց լոտեցեալ պտուղն վախաք
,, կամ և Թուրմք, և ընկոյն տակաւ և ոմանք ի զոյլ
,, սաքաւանալ պտուղ ձիթենեաց. Լոր' ասիոքիակ զուն-
,, գիդրելիսն մեռ քոց' չեր և առաջիս ընկ, ոչ ինչ
,, սահմանեցաց բարձրեալն' յայսմիսանէ մինչև 'ի վախճան
,, ոչ. երեք ուաներեալք և կեր ուաներեալի համառա-
,, ասեցան 'ի վերայ նմ ոչ, մինչև յերևելոյն պղծոյն, զոր
,, զանիել մարգարէ ասացեալ է 'ի որ հոգեայն. Լոս լինին
,, զի յայտնապէս թուեալ ասէ, զե. ի միաբանդ պտղոյ երկոց
,, ուսոյն և կիրոց. Լոս զի անոնք զոյսեալ ասացն թաւաան
,, և ծանկարս, և ոչ մեր բնաւ նմանս այլ պաղոյն' ոչ 'ի ձի-
,, թենոյն էին, աթս ձիգրատուիս և ծանկիր, զի բարձեալ
,, է ուր և տրտուրութի յամ մարդոյ. զոր ասուցեալ և ոչ
,, ասուգութիւն կարեցուցանեն զանմինս սիրեալս և պատ-
,, հիրանապահս. և այն յայտնի գրեալ կայ, և կնքեալ 'ի
,, դպրութեան ամենագիտին նոյ. որ նորէ երկայնամտութիւն, և
,, տատուցանէ անուշաբանութիւն.
,, Լոս ոչ ասեկն թեմբին որ ցուցաս քեզ սեռս. չոգեկոյսի
,, ծեմոգոյն ասանակերպ, ոստոնն գահաս քանդեալեալն
,, և

,, և թագաւորութիւն ծանաւ քանի զոր արդարև քանի՝ ինչ կատ-
,, սատ։ Այսպէս մի՛ կայր սկսուցեալ ասացեալքն։ Քանզի իբրև
,, զարմանալի ընտիր և փոքրիկ լուսատուք՝ յիսուս ելանոցդ
,, սիրելի՝ աստուծոյ բանն։

,, Լոյս զի երևեցաւ քեզ ծագեալոյն սատանանն տեսիլ ոմեն-
,, ոայն, նորոգեալքդ ցուցանի զնմանէ ինքն։ Զոր
,, հայրս Լուսանցն և թագաւորն թագաւոր կուսանն ծնողքն՝
,, զարմանալի բերեալ զիմանդրամեծ աւրդն, որ ունելոյ է զնո-
,, ռամ։ զի զի անվերջ՝ ի վերմանն է։ Լոյս հոգորոն բերն-
,, գնայ զոր սահմանեալ ծագեալ և երևեալ՝ ի միոյ սիրելոյն,
,, և գանելոյն ասի՝ որ կայր առ նախորդանն, նորոգեալ մին
,, գրագիտանոյն, և միւսն զինքերուն։ և զի ոչ որ երբ ոչ-
,, կեաց զին բեաւ զնախորդն, և ոչ այն որ երբ՝ որ զկարգն ա-
,, ներ՝ ի մեզն։ ,, Լոյս գոստագոյնն, և՝ ի միտ առ, զի
,, լուեալ մերդ լիցի մերդ թագորութեան յաղագս որդեկա-
,, նեաց, և քահանայութեան՝ ի ցեղն արժանաւոր քենեալ-
,, ոին գրիգորի։

,, Լոյս մանաւանդ հաստատեալ, որ ցուցաւ քեզ՝ գրեալ
,, ի սկզբանն կապոյ ին՝ ոսկեղէն գրով, զմեռնագրութեան
,, որանց որ եղայ քեզ շնորհք հոգւոյն սրբոյ, որք՝ ի զատ-
,, կէ երանելոյն գրիգորի յոգեղէնին արժանաւոր զու-
,, թաւ քահանայութեան, նք են ասոր ընտիրք գրեալք ասկե-
,, ասեալ գրով՝ ի գարաբեթի կիսոց։ Լոյս զի երևեցաւ՝ ի մի-
,, ջոյ կոյսն մարգարէին հնոյ յոսկեղէն կորդացն կապ-
,, ին խանդարեալ և ցասագիր, գիտեալ, զի նասելոյ են
,, քահանայապետք ոմանք, յանթառ ոչն գրեալքն (ոմն՝ եղեն
,, գրիգոր, շմոել, և նոմանք նոչ,) որք ոչ ի հրամանի սրբ-
,, աւաքելոյն, և ոչ լսոր կանոնի՝ զոր ժողովոյն երեք հարիւր
,, ութեասանանցն զիմեն ձեռնադրեալք՝ ընկնուտոր պաշտօնն,
,, այլ՝ ի գաւառ. Հայ ձեռնն՝ ի ոտանէ՝ յանդգնութեամբ, որք
,, և արծարեալ՝ ոչ առաւել՝ քան ի ծառայք։ և զի ասար
,, ի քեզ՝ ոն, և ոչ՝ ի հանդիպ բարձեալն, ընդեալ են նոքա
,, ի գրոցն երկնից բարեալն, ասելով գաստատան գե-
,, հենի այրեալոյ զանմոռաց և զանարգեալ կոյսանան։

,, Լոյս այլ կարգ մի և ինչ կարգի, որ երևեցաւ քեզ՝ գրեալ
,, արանցեալսն ոսկեղէն՝ ի առաջին եղեր մանաւանդ ին,
,, ծաներ հաստատեալ, զի մերդ երևանն անապատին պրդ-
,, ծաւ՝ գրի, յառնն թագր յաղագս արդարանանց։ և որոգի
,, ասեալ հայրապետութեան՝ ի շատ ունի սիրն գրիգորի։ Լոյս
,, ին զի ոչ եկն արհամարհեալք և ընկեցեալք՝ գրիգոր՝ ի կա-
,, հանն, այլ՝ յոյսանան երևանեալ կոյսք զանեն, և ծա-
,, լեալ արասանանութեամբ ցուցաւ նախորդն։ որ ի ա առ-

,, ել Հաւատոյն ելոյց քեզ և ծանոյց վերին ուղղեալին'
,, ազանդաւորեալի սկզբանէ կարգաւն և կարգակիսաւն · որ
,, 'ի Ճիշդ գուշակելոյ լեզուամեղն արդարութեան տի քշոյա-
,, պետ ապրեալ 'ի Հնմարիս վիճակեալ ցեղին գրվեալի · և քա-
,, հանայեալ առաջինն կատարի զուսարս իւր կրեալ
,, Հգնութիւնս զուգեալ 'ի սուտ առաքելոյ խրատանին կերա-
,, աեան · և ինքնանի խաղաղարար հանդարտեամբ · և ոչ
,, ոմով · և միւս և զուսակ նորոգն յանդգնեալ զանիծս քշոյա-
,, պետանին' բիրն և ապրի ապրի համբերեալ քարանաց և գա-
,, նից · ասից և հրաժանաց և դուռն նեղութեան ծակս բերեալ'
,, յանարին իշխանին զոհնաց երաժշտելոյն զվարձան մար-
,, տիրոսաւն · Այլ զի ցուցաս քեզ 'ի կարգին մեան մի 'ի
,, գրելոցն կրոնիաւորեալ, սասագեալ Հաւատոյանուն դաս-
,, նեաց զկիսատրուն մարմնոյ բասն, որ գիրգելոյն է աբեն ·
,, Եւ որ երևեցաս քեզ բարեկամ տղայոց շուրջ կալալ 'ի վի-
,, արուսթեանեին ելանեն, զուսարանացեր ցնծալոց ուրա-
,, խաւեալ · զի ոչ յորդեանի զուսակիս' ել ուսաս քեզ յա-
,, ղորդին, եղեն բաղեամ շուսակիոք ապա ընդիրք զերութիւն ·
,, Ի որ մարանեալ և ոչ բացանեալիք լաւ ուրանց յաղի
,, նախարարուցդ հոյց · երբ զորացեալք սերբ բանիւն ոչ'
,, զարարացեալ թիւրաց և զարանալոս իշխանոց առ ելին ·
,, Հանարեալ արհամարհեցեն, միացուցեալ զանանին Ի յան
,, յաղնալի երկնաւոր կրմանն · Հայելով 'ի մեծութիւն ան-
,, ոնու · և ոչ 'ի սրեաս ուսաստանայնս · ընդ որոց վանեռեալ
,, սանեոյ գիւրս անեղծին ոչ Ի սուտ և ասրանանացաս կե-
,, հաց Հին' սարայալք լինին · զի զի մեր է առ դուրս վո-
,, ՀՈՒ թեզլոցելոյն 'ի հրաւաս · և Հուեալ կոչ Հեղ

,, ազնութեան զարարելոյն 'ի փրկութեան ·

,, Ոչ բեր և դեռ հրեցեալ տեսեր շուրջ զնեցեալն սեղա-
,, նանն ուրեալով զաղայն · Հայելով բնաս 'ի ապիթարանն
,, սուտի հեթանոսական դրաստանոնց · յորոց սանիք կատա-
,, բելութեան Հառելք' մարանրաւեալեթեն պանին լինին ար-
,, ժեսուցք · և յայլ ուրանց քաղանց · և ոչ ինչի յուրանց ·
,, ոչ գասանին և 'ի կենանց · որք թեկեալ և ոչ ասալ · այլ 'ի
,, ինդիրս որ Հոգոյն զարարեալ' բազում բարեկարգութեան
,, կասարին · Եւ երևեցին քեզ լուսաւորեալ նշոյլք արձակեալք
,, 'ի մեծեսոյն · յորոց կարմրագոյն փայլմամբ երփներ
,, գլին' ոլորաարեալն ուրեսամբ ցուցանեն գեղեցկեալ զնա-
,, հատակութեան · և զայլոցն պիսակս Հառաջայթիւք ծա-
,, նուցաներ զարդուն ոչ և զարգմարեալ գոյնս լուսաւորեն
,, ուրաքանի մարդոց · վասն զի ցիմ և ունեմ են Հգնութիւնք և
,, վասանք արանց արդարոց ·

792 Գ. Ա. Ի. Ա. Ի. Ա. Ի

Ց Ա Ն Կ

Գլխոց առանձին և երկրորդ անգամ հարեալ։

Գլուխ.		Էջեր
	ՅԱՌԱՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ։	3
	Պատմագրաց Հայոց։	10
	Պատմագրաց այլոց ազգաց յիշեալք ի մէջ։	20
	Յոստոսէ Նախնի պատմութեան Հայոց։	33
	Ցորդոր քաջելոյ պատմողի պատմութեանց։	40
	ԳԻՐՔ ԱՌԱՋԻՆ։	40
	ԳԼԽՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ։	
	Յաղագս երկուսեան Նախնի հայրապետաց։	
	Սկսեալ յարարչութենէ մինչև զամ 3754. ի ծնունդս Քրիստոսի. և համ ցամն. 4953. ի հոգեմատաստանից։	51
Ա.	Յաղագս արարչութեան, և ստեղծմանն ապատնայ, և ամենայն ինչ մինչև ի ջրհեղեղ։	52
Բ.	Յաղագս սերնդեանն Ադամայ նոյի, և ազգաբանութեան և բաժանման աշխարհ։ Սէր և յիշս ծագման հայկազունեանց։	58
	[illegible]	60
	Սերունդք որդւոցն Ամամայ։	60
	Սերունդք որդւոցն Յաբեթեայ։	61
Գ.	Յաղագս որոշելոյ Հայկայ ի հնագանդութենէ բելայ, և յաղթելոյ նմա, և շինելոյ նորա քաղաքս։	62
	Հանգամանք անձինն Հայկայ, և տոհմն նորա։	65
	Սկզբն եղջերացն Հայկայ։	67
	Մահագործութիւն որդւոցն բելայ և մեռանելն։	68
Դ.	Յաղագս նահապետացն Հայոց, արամանայ, արամայսայ, ամասիայ, գեղամայ, և Հայանայ։	69
Ե.	Յաղագս արամայ և յարդութեանց նոր, ուր և յիշս փոքրն Հայոց քանք։ և և յիշս նիներսի։	73
Զ.	Յաղագս արայի, և մահուանն նորա ի Լիւսմիրամայ։ և յաշխարհելոյ կարգասն և անուշաւանայ։	76
Է.	Յաղագս նահապետութեան արիսայ, արայակայ, և այլոց մինչև ի Հարայ։ ազգաբանելով ի նոյն ինչ ի։ և յերեսնի ելոյ։	80

Լ. Յաղագս պայազատութեան զարմանալոյ. և պատիւին տոհմիկ, ուր անկան զարմանք. 84

Լա. Յաղագս պայազատաւորաց շատագոյն և տիրական և այլոց նահապետաց Հայոց՝ մինչև ցսկիւթիսն. ուր և յաղագս հռոմելոյն. 92

Յաւելուած (վասն յաջորդաց հռոմելոյն). 94

Լբ. Յաղագս պարապոյ, և թիւրելոյն նմի ի վերայ Հայոց՝ ի բռնանալն թիւրուն ասորեստանեայց. 96

Յաւելուած (զանազան յաջորդաց բեղեսեայ և վարքանկեայ). 98

Լգ. Նիգս մեհեան տարագրոյ, և թիւրելոյն ի վերայ Հայոց հրաշքի և յաջորդաց նմին մինչև Խոսրովայ առաջին. ուր և յաղագս ծագմանն և թիւրուն հիւրասի. 101

Լդ. Յաղագս գասիոնանաց և հնարից տէրունական, և պատուեանց նոցա, ներեանց տիգրանայ և հիւրասի. 107

Լե. Յաղագս ձեռնարկելոյ տիգրանայ ի հիւսիս՝ ընդեմ հրեանաց. ուր և յաղագս մեհենի հիւրասի. 111

Յաւելուած (վասն յաջորդաց հիւրասի). 114

Լզ. Նիգս մեհեան տիգրանայ, և թիւրելոյ յաջորդաց նմի մինչև ցվահէ. և բառնալոյն թագաւորութեան Հայաստանեայ յարևելեանսն ընտիրոնացւոյ. 120

Լէ. Նիգս իրաց թիւ՝ ուր գործեցան յետ մեհենն ազնաստերի, ի հարկիլ ի վերայ տան Հայոց ինքեանց ունեաց, նախապատանաց, արդուանդայ և հրանայ. 127

Յաւելուած (վասն շարունակաց յաջորդաց իշխանութեանն ազգականաց). 130

ԾՐԱԳԻՐ ԱՌԻՐԹԻՆԻՆ

Յառաջին գիր. 142

Ա. Ի վերայ արարչութեան Տի, և տեղւոյ դրախտին. 143

Ի վերայ Եսայեայ հսկողի. 145

Ի վերայ անդրանկաց յարանցի. 146

Ի վերայ երկրորդ ինանց ասիանեաց. 148

Ի վերայ երրորդ արարատեայ. 150

Ի վերայ Նոյի յետ ջրհեղեղին. 151

Բ. Ի վերայ Թիւրասայ, ոստանեայ և կայքանայ. 151

Ի վերայ բանից զանազանութեան. 153

Ի վերայ ընդանին Հայոց, թէ ինչ ասացին. 153

Ի վերայ մասնեկայ, և աշտարակաշինութեան. 164

Ի վերայ շինութեանն նիներանի. 166

Գ. Լ. Մ. Ն. Շ. Ո. Չ. Պ. Ջ. Ռ. Ս. Վ. Տ. Ր. Ց. Ւ. Փ. Ք. Օ. Ֆ.

նոյ, և արտաքսի ասումն, և անդրանայ երկրորդի։ և գարձոց նոցա։ 218

Ե։ Յաղագս գործոց միհրդատայ և զօրացի հայոց։ Ընդ հռովմայեցւոց։ և թագաւորելոյ տիգրանայ տոհմ 'ի վերայ սելևկեանցւոց։ 222

Զ։ Ընդդէմ դիմելոյ ամպրանայ 'ի կապադովկիս։ և վանելոյ միհրդատայ զհռովմայեցիս։ 226

Է։ Ընդդէմ վերստին պատերազմելոյ տիգրանայ և միհրդատայ զհռովմայեցիս։ 231

Ը։ Յաղագս արձակելոյ տիգրանայ զմիհրդատ 'ի վերայ հռովմայեցւոց։ 236

Թ։ Յաղագս յարձակելոյ պոմպեի 'ի վրայ միհրդատայ, և հաշտելոյ ընդ տիգրանայ։ և մահու նորին միհրդատայ։ 240

Ժ։ Յաղագս պատրաստելոյ կրասսոսի յերկուց պարթևաց, այսինքն հայոց և պարսից։ 246

ԺԱ։ Յաղագս վերջին պատրաստելոյ կրասսոսի յերկուսին պարթևաց։ և մահու նորին։ 250

ԺԲ։ Ընդդէմ յարձակելոյ պարթևաց զ՝ պարսից և հայոց 'ի վրայ հռովմայեցւոց և Եկմայ։ և այլ ևս գործոց ինչ։ Նաև ընդդէմ մահուն տիգրանայ։ և հաստատելոյ սրտաւորդայ 'ի թագուն։ 254

ԺԳ։ Ընդդէմ յարձակելոյ անտոնիոսի 'ի վրայ պարթևաց։ և վտանգելոյ 'ի նոցանէ։ 261

ԺԴ։ Յաղագս ամբաստանելոյ անտոնիոսի պարսաւորդ։ և թագաւորութեան արշամայ։ և մահու նորին անտոնիոսի։ 267

ԺԵ։ Ընդդէմ վանելոյ արշամայ զհռովմայեցիս։ և ապահարիելոյ զ՝ նոքաւք։ և թագելոյ 'ի վերին հայոց արտաշիսայ և տիգրանայ փոքր։ ոչ և յաղագս արձակմանն հիւրկանոսի։ 272

ԺԶ։ Յաղագս թագաւորութեան արքայութեան։ և աղաչելոյ զարտաշիսն օգնութեան կայսերէ։ յորում ելեալ ինքն զ՝ նոսա։ Իսկ և յոգս թագելոյ տիգրանայ կրտերոյ։ և ապրեցեալոյ 'ի վերին հայս։ 276

ԺԷ։ Ընդդէմ դնելոյ ամպրարու 'ի հռովմայ։ և ապա 'ի պարսս։ Ի պարտութեանէ, և գնելոյ զ՝ զեղեսիս։ Իսկ և յաղագս թագաւորելոյ արշակայ։ և զեռանի 'ի վերին հայս։ 281

ԺԸ։ Յոգոյ հաւասարելոյ արքայութեան 'ի քս 'ի ձեռն թագաւորի, և գրելոյ նոցա թագաւորս։ 286

ԺԹ։ Յաղագս թագելոյ տիգրանի և ասանորկայ, և գրելոյ

ծոց նոցին. և թողլոյ նոց զկնուսատ քո՝, և նահա-
տակելոյ զառաջեալսն։ 294

ԼԻ։ Յաղագս թշնամեաց ի վերին հոյս արդարոյ և հիմ-
գաւորոյ։ և յիշս փոփոխելոյ թագաւորացն պարսից։ 299

ԼԻԲ։ Յաղագս բռնանալոյ հռոմիկացւոյ վրացւոյ ի վերին
հոյս։ և տիրելոյ անդ տիրութեան եղբարս պարսկի։ 304

ԼԻԳ։ Յաղագս դիմելոյ կարբուղենի ի վերս տիրութեան, և
կարգելոյ թագաւորս զսիդրան կրտերադոն ի վերին
հայս։ 308

ԼԻԴ։ Յաղագս պատերազմելոյ պարսից և հոյոց ընդ հռոմ-
մայեցիս ի սակս ՀՀին վերին հայոց։ 314

ԼԻԵ։ Յաղագս հրկիզանելոյ պարսից առ ներսես։ և դի-
մելոյ կարբուղենի վերստին ի հայս։ և հաշտութեան
տիրութեան ընդ հռոմայեցւոց։ Ուր և յիշատակի հրա-
կիզումն հռոմայ։ 319

ԼԻԶ։ Յաղագս գնալոյ տիրութեան ի հռոմ։ և սպանելոյ
ի նենգութեան թագն ի վերս վերին հայոց։ 324

ԼԻԷ։ Յաղագս մահու ամասարկոյ։ և թշնամելոյ ելուզանդ-
պոյ նրկդի։ և դերծանելոյ տրդատայ մանկան։ ուր
և զԹագս առման ԵՀԷի։ ի ախոռսն։ ևս և վերծանելոյ
տիրութեան։ 327

ԼԻԸ։ Յաղագս տիրելոյ երուանդայ ի վերս տմ հոյոց։ և
զմնուանցն նմա։ և վանելոյ յերկրաց արտաշիսի, և
մեռանելոյ։ 332

ԼԻԹ։ Յաղագս հաստատելոյ արշակունի երկրորդի ի թագ-
գաւորութիւն հայոց։ և սրբելոյ նմա։ և ոգեմանելոյ
դերոնաղ։ և նորոգելոյ զարտաշատ։ և վանելոյ զա-
լանս։ և բարեկարգելոյ զաշխարհն հայոց։ 339

ԽԹ։ Յաղագս սարսանան արքայի և որդւոյ նմա ի նաս-
խանանութեն տրդատապայ։ և դարձոյ սմայատոյ ի
դարս և ի կասպս։ և պատերազմելոյ հայոց ընդ
հռոմայեցիս։ և վիճանանին տրդատիսի։ 345

Ղ։ Յաղագս թշնամելոյ արտաշապոյ երկրի։ սիրոնայ
առաքնոյ։ տիգրանայ երրորդի։ և վեղարշայ։ և
գոյանոյ նմա։ 352

ՂԱ։ Յաղագս խոսրովու առաքնոյ։ և պատերազմելոյ նմ
ընդ սասանեանն արտաշրի։ և ոյլ ևս գործոյ նոցա։
Ուր և յաղագս ծագմանն գրիգորի լուսաւորչին
մերոյ։ 359

ՂԲ։ Յաղագս գայսանէսն տրդատայ ի հոյս։ ուր և յիշս
որդեասայ և գործոյ նոցն յաշ քան զԹագնեն։ 368

ՂԳ։ Յաղագս թագաւորելոյ տրդատայ։ և սիրելոյ նմ

հայրենի աշխարհին իւրոյ • ուր և յաղագս լաքրա-
մանաց սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին • 373
լԷ • Յաղագս նոր կուսանացն հուիսիանեանց • 378
լԸ • Յաղագս պատուհասելոյ տրդատայ և իշխանացն
հայոց • և ելանելոյ նոյն գրիգորի 'ի վիրապէ • և
լուսաւորելոյ զՀայաստան • 385
լԹ • Յաղագս գնալոյ սոյն գրիգորի 'ի կեսարիա 'ի ձեռ-
նադրել եպիսկոպոս • ուր և յիշէ զնշխարաց սրբոյն
յակոբայ կուսապետի և աշխատագործեալ • 390
լԺ • Յաղագս մկրտելոյ սրբոյն գրիգորի զարտաշատ սար-
քայ և զայլս • և սրբոյծառայութեանելոյ զՀայաստան
ՅԵ քրիստոնէական կարգաւ • 394
լԻ • Յաղագս ատրճանաւ քրիստոնէական հաւատոյ 'ի
դանդաղան ազգս • և հալածեալոցն շարչարեալ • 401
լԻԱ • Յաղագս գնալոյ մեծին տրդատայ և նոցին գրիգորի
'ի հռոմ • և և յիշէ զսպանելոյն նոր ՅԻ հիւսի-
սականս • ուր և յիշէ մոմիկոնեանց և գասնոյա-
կանաց բանք • 407
ԻԲ • Յաղագս սրիսոի և ժողովոյն նիկիոյ • և և յաղագս
վերջին ոստանձնութեանն սոյն գրիգորի և վախճանի նոր • 417
ԻԳ • Յաղագս կանգնելոյն ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ ՅԵՐՈՒՍ արիստակեսոյ և
վրթանիսի • և վախճանի սոյն արիստակեսոյ • 421
ԻԴ • Յաղագս կոստանդեայ սոյն գրիգորիսի • և վերադա-
ռնելոյ սանասարիոյ և քաղաքացոյ • և ՅԵՐՈՒՍ խաչ-
վաճ երիցուոյի • և անիրաւելոյ մանասնելի 'ի սաւրմա-
յակոս • 426
ԻԵ • Յաղագս ՅԱՌԱՔԱՍԵԼՈՅ սիրանաց երկրորդի • և
կոստանդեայ արքայ յաւելեան • և արդոյն դանիելի • և
կոմիսարիկասաՅՆ փառնեղոսեի • 431
ԻԶ • Յաղագս կուրացեալոցն շարչարելոյ զարտաշատ
զաւրեղեալոցն զարշակ • և սա յաղագս կոմիսա-
ռիկասաՅՆ մեծին նեղսեռի • 437
ԻԷ • Յաղագս սրբանկելոյ կոյսեր զՅԱՌԱՔԱՍ 'ի վրայ արշա-
կայ • և գնալոյ մեծին ներսեհի առ նա • և դարձու-
ցանելոյ զպատանդսն • և յաղագս ապանաւ տրդա-
տայ և գնելոյ • և մահու ՅԱՌԱՔԱՍԻ ուղղամիտ-
դայ 'ի ձեռն փառանձեմայ • 443
ԻԸ • Յաղագս գիմելոյ շարչարի 'ի յոյնս • և կարծանման
սիրդանակերտի • և ապանաՅԵ սիրիմայ և վար-
գանայ • 448
ԻԹ • Յաղագս շինելոյ արշակայ դարշակաւան • և պա-
տերազմելոյն նոր ՅԵՆՈՒՍՊԱՆ • և պատրանաց մե-

Տէն Ներսեսի 'ի վաղնեսէ, և Ժողովին կոստանդինու-
պաշայ։ 453

խԸ. Յաղագս առաքելոյ շարկոյ զոչաեղան 'ի հայս, և
գերուն ալշակայ և փառանձնոյ, և ցրուելոյ նա-
իսարարացն, և այլ բազում չարեաց՝ զոր գործեցին
'ի հոյս սուրացողքն մերուսան և վանան։ 460

խԹ. Յաղագս թիւրեցուցանելոյ թէոդոսի զպապ, և ա-
ռաքելոյ վնա 'ի հայս հանդերձ 'ներսեսիւ, և վանե-
լոյ հայոց զոչարուիկս օգնութիւն յանեաց։ 464

Ծ. Յոդագս միսկիսմուն պապայ և 'նոյնարարացն, և
ապա սպանանելոյ նոր զմեծն Ներսէս, և կաթուղի-
կոսութիւն շահակայ, և ապաստան նարին պապայ 'ի
թեոդոսէ, և թագաւորելոյ վրուսդատոյ և աքսո-
րանաց նր։ 468

ԾԱ. Յաղագս թիւրելոյ սարկոյ եղբրի, և վարարշակայ
երկրորդի, ի.ո և խոսրովու եղբի, և բժնելոյ զնս
հայոց յերիսս տերուէս՝ 'ի հարկատուս յանեաց
և պարսից։ 473

ԾԲ. Յաղագս գիմելոյ տահակայ տասիոն և այլոց սմանց
առ խոսրով, և պատերազմն որ եղև 'ի մէջ արշա-
կայ և խոսրովու։ 476

ԾԳ. Յաղագս սրբն մեսրոպայ և կանոնադրութիւն մե-
ծին տահակայ, և աքսորանաց խոսրովու, և թա-
գաւորութիւն վռամշապհոյ, և տարաբերութիւն համա-
զասպայ։ 483

Ծդ. Յաղագս դնելոյ վռամշապհոյ 'ի միջագետս, ուր 'ի
յոյս եկին դանիելեան նշանագիրք։ և և յոգի գի-
սի հայկունոն գրոց 'ի ձեռն սրբն մեսրոպայ։ 490

ԾԵ. Յաղագս մահու վռամշապհոյ, և թագաւորելոյ վիրա-
տին խոսրովու, և յետ նր շահրի պարսկի և վրդո-
վութիւն ոչխարքին հոյոց։ և գնալոյ սրբն տարսոնայ և
մեսրոպայ 'ի մնան յաւնաց, ուր և 'ի լեր սրբն մա-
տթուսալայ քահն։ 497

ԾԶ. Յաղագս թիւրեցուցանելոյ վռամայ զսպարապետ 'ի
վերայ հայոց, և մնարելոյ սրբն մեսրոպայ զարանդն
հեղինոսաց յայլևայլ տեղեաց, և բարեկարգու-
թիւն և կանոնադրութիւն մեծին տահակայ։ 507

ԾԷ. Յաղագս մերժելոյ նախարարացն հայոց զարտա-
շիր, որով և թարձաւ թիւրուն թէ յազգն արշակու-
նեաց։ և թագաւոր նոցա զուարսն տահակ, և յայտնի-
ութիւն անարժան աթոռակալաց, սուրմակայ, ըստի-
շայն, և շմուէլն։ 513

ԺԸ. Հաղորդա մոգոյին Եվխարիստիա և պատրաստութիւն Թարգմանչաց՝ ի Հ. սամանիսոյպոլսոյ, և մոգոյին աշակերտաց, և Նարսէ Թարգմանութիւնն ՅՈՒՍԻՆՆ, և առաքմանն աշակերտաց յաւուրն. ուր և յաղագս Շմանից սիրն մեսրոպայ։ 519

ԺԹ. Հաղորդս հերձելոյ սիրն սահակայ և մեսրոպայ և ամենայն հայոց ղեկիս Թեոդորոսի մասուեսացւոյ՝ ի յիրրորդ ժամին աղօթիսառ, և յաղագս շինութեան նախարարանաց։ 525

Կ. Հաղորդս մոհաս շմաւելի, և փոխումն սիրն սահակայ և մեսրոպայ, և անդաստանն սիրն յովսեփայ։ 531

Լ. Ուսանիցն քանք յաղագս աշակերտաց։ 533

ԾԻՐԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

Հիւրոց գրոց։ 542

Ա. Ի վերայ ազգին պարսկաց, և երկոցն արքայից պարսից։ 543

Ի վերայ Ժամկի և ամաց թագրելոյ արշակայ պարսից։ 547

և ի վերայ կարգի յոյնսարդոց՝ ոչ միանալ ցարտաւանս։ 550

Ի վերայ շինութեան սրբոյն քրիստի։

Բ. Ի վերայ վաղարշակայ թագաւորին հայոց՝ եղբօրն արշակայ մեծի։ 551

Գ. Ի վերայ ծագմանն զնիւնեանց։ 554

Ի վերայ ուժոյ տոքրայ հաղորդութեան անձնեղ ասան, և առաքելոյ նախնեաց արդարութեան։ 555

Դ. Ի վերայ արարչութեան առաջնոյ, և առաւել ևս ի մարդոյ սրբոյն ՆՐ ոգեղանոյ։ 556

Զ. Ի վերայ երևելեանն մեհրդատայ, և սրբոյն ՆՐ։ 558

Ժբ. Ի վերայ պատնարտի և սրոց ընդ նմա՝ և գնդեան և արձանանն հիւրկանաց։ 559

Ժգ. Ի վերայ ըմբռնմանն արտաւազդայ յանտանիկոսէ։ և ժամանակի թագրոյն նՐ և տարեանց։ 561

Ժդ. Ի վերայ ալանացիսն պատմանէ՝ ի մեկ թագաւորեալն արշամայ մինչև՝ ի թագաւորել երամանուայ հրեղդի։ 563

Ի վերայ ալեանցն թե մեկ մինչև ցարքայ։ 569

Ի վերայ տրդատայ թե հորդի տրդատայ և թագաւորեցոյց։ 569

Ի վերայ տրգատայ՝ թե հորդի տրդատայ։ 578

Ի վերայ հեղեսայ, և ալանաց՝ ի յարքայ։ 578

Ի վերայ թագաւորաց և դասակերաց, զոր յոյժ քան զառ արդար։ 583

Ի վերայ թագաւորն առաքելոյն՝ որ ելեալ առ սրգայ։ և՝ ի վերայ ուսանելոյն զարքաւորութեան և թագաւորի։

ԺԹ. Յ ՎՐ ոմանների և սոնատրիկայ յաջորդացն արգարու։ 587
Յ ՎՐ Հեղինեայ Թեագուհւոյն կնոջ արգարու։ և և Ի ՎՐ իշատայ ոգիաբենայցոյ։ 589
Յ ՎՐ քաղաքին Մծբնայ։ 591
Ճ. Յ ՎՐ արշակունի Թագրացն պարսից, որ նստան յետ արշաւրի մինչև Ի դարեկ վերջագոյն։ 591
ԽԱ. Յ ՎՐ քանից նոր մատենագրաց յոլոց յաջորդումն Թագրոյն Հայոց։ 594
ԽԲ. Յ ՎՐ Ժամանակի աջոց տուքիսանոց։ 598
ԽԳ. Յ ՎՐ պարզին Հայոց ընդ Հ. սվմայեցիս առ Ժամիք որայիանսսի։ 600
ԼԱ. Յ ՎՐ տրտաւանայ՝ որ եղև վերջին Թագր արշակունեանց Ի պարս։ 602
Յ ՎՐ Ժամի Թագրոյ սասանեանն արտաշիրի։ 603
Յ ՎՐ Ժամի և յաջորդումն Թագրացն պարսից Ի ցեղէ սասանեանց։ 608
Յ ՎՐ սուլթանայ Եղբօր սոյ լուսաւորչին։ 613
ԼԳ. Յ ՎՐ հանգամանաց և Ժամի Թագրեցոյն արդուստայ։ և Ի ՎՐ պլոց ոմանց՝ որք յիշատակին յայն աւուրս, յարաարին մատենագրաց։ 615
Յ ՎՐ քաղաքին Երիզայ։ 616
Յ ՎՐ անահիտայ յանձուհայն։ որ և յիշատակին անուանաք կուսաց Եղեալց Ի Հայս յառաջին Ժամին։ 618
Յ ՎՐ ամայ՝ յորս Եկայ սքն գրիգոր Ի Վիրապին։ 621
ԼԵ. Յ ՎՐ խոշակերայ մինչոյ արգասայ։ 622
Յ ՎՐ տուաջին պահոյ զոր եդ սքն գրիգոր։ 624
ԼԶ. Յ ՎՐ նշխարաց՝ զորս Եհան ձեռն վերագ սքն գրիգորի։ 626
Յ ՎՐ պորոյին քրմոց Ի դասանալ ոգին գրիգորի Ի Կեսարիայ։ 627
Յ ՎՐ գլակայ՝ Եթէ իցէ՞ Հնդն ինքն ղենսք սատրի։ 631
ԼԷ. Յ ՎՐ Հասիկ՝ զորս Կարգեաց սքն գրիգոր սալ քաւ Հանալոյ պորոնեցոյ Ի քրմոց։ յորմէ ոկիզքն եղև բաշխելոյ ղենսքն։ 632
ԼԸ. Յ ՎՐ սքն Կոստանդիանոսի կայսեր։ 635
ԼԹ. Յ ՎՐ գնալոյ տրդատայ և սքն գրիգորի Ի Հռոմ և Հանսուն և դաշին և ձեռնադրու Եպատիարգ։ 636
Յ ՎՐ Թագեոյ դաշանց։ 641
Յ ՎՐ մասին խուշափայրի։ զորմէ ասի ասեալ Հայոց Ի Կայսերքն և Ի պարսն։ 644
Յ ՎՐ պատերազմին տրդատայ ընդ գնդեհոնն։ 645
Ի. Յ ՎՐ գնալոյ սքն արիստակեայ Ի ժողովն Նիկիոյ։ 646
Յ ՎՐ կանոնայ՝ որ ասին սքն գրիգորի և սահակայ։ 647

Յ։ Վ։ դարձաց ինչ։ որք պատմին զ։ սասուրբին յոլովս գիրս։ 649
Յ։ Վ։ գիտակ և փոխադրասեն ուղղագրաց անցն գրքոյն։ 653
խա։ Յ։ Վ։ գրիգորիսի թասին սնցն գրիգորի։ 660
Յ։ Վ։ գրան հասից սնցն յանիրաց մեր անաց Հոլովսի։ 663
Յ։ Վ։ մահու և թաղման սնցն արդարոց։ և պատարամն սնցն վերնանոյ։ 665
Յ։ Վ։ սուրբ գանձ պատմանն աղանանգեղոյն։ 668
խգ։ Յ։ Վ։ բարձման տանցին մանասեանոյ։ դաւանաց և գրանանոյ։ 679
Յ։ Վ։ գրոնոց մանանցն։ և լեզուն սանուն վարդանայ։ 681
Յ։ Վ։ պատերազմին կամրջանաց։ 682
Յ։ Վ։ պարզին խոսանս է պարսից։ և ի վերն մեհան վանքին զորոշիսի։ 683
խդ։ Յ։ Վ։ սնցն սանան։ և յաղորդաց նոցա։ և զ։ բրոց ինչ սիրանոյ։ 684
Յ։ Վ։ հուսարանցն զոր պատանի գանգանք լեալ։ ի սանցն ուսանելոյ ի սարդարանոյ։ 689
խդ։ Յ։ Վ։ ընդունման և գարան սանցանոյ։ 688
Յ։ Վ։ սնցն սարգսի։ 691
խե։ Յ։ Վ։ սրանցիանոյ հոգոսանցն է գանանանանոյ։ 694
Յ։ Վ։ մեհան գանցոյ յանցանոյ պատանանաս գոնանանոյ, է սարդանոյ սիրանոյ։ 696
խզ։ Յ։ Վ։ գնալս սարգսի սանցոյ։ և սոցա սոցանանոյ նոր զանգանս։ և պանցանոյ է յոյս։ և ընդ սարսիկս։ և գարանոյ մեր սանանոյ։ 698
խէ։ Յ։ Վ։ սանցանն սրբանանոյ։ 705
Յ։ Վ։ սանցիկաց ինչ։ սնցն նեղանի։ ի Հոլանի։ հանանդիսարարոյ։ 706
խը։ Յ։ Վ։ մանանան սարգսոյ։ ի ձեռս գանցոյ։ և սրան։ բերոյ։ ի բերն սնցոյ։ և մանանարս։ 707
Յ։ Վ։ ասերանոյ ի գերան։ զոր հարայ շանցն հոյսոյ յանանանոյ։ 714
խթ։ Յ։ Վ։ թանգերոյն պարոյ և սնցանանոյ մանանոյ ընդարարանս և։ է։ սոյ։ 717
ծ։ Յ։ Վ։ մեծ ինն նեղանի։ և պարարանաց նոր և մանանս։ 723
Յ։ Վ։ ձեռնադրանն կնանանի հոյսոյ զարանանան։ 728
Յ։ Վ։ դարանանանոյ և մանանս պարոյ։ 733
Յ։ Վ։ վարարդարոյ։ և սարանանն մանանոյ։ 734

Յ։ Վ։

Ի վերայ փնտռելոյ Մեմուելի չփառաւորութեան զաւակացն, եւ սպանանելոյ զՄեգրանտն ։ 736
ծա. Ի վերայ Թէոդոսիոս ազգականաց եւ վերակացուաց որդւոյն պատարագ ։ եւ բաժանման աշխարհին Հայոց ։ առ եւ Ի վերայ մահուան Արշակունի ։ 743
Ի վերայ փառաւոր բերանախօսութեան, այն է քաղաքական պատմիչ ։ 745
ծբ. Ի վերայ մահու Թէոդոսի՝ յազգականաց միջնոյ մեծաւ զօրաւ վերջին եւ կտակով ։ եւ եւ Ի վերայ մահու հեթանոսաց ՚ի մեծ մեծ նախարարաց մեծաւ ՚ի մեծ հայկ ։ 748
ծգ. Ի վերայ գիւտի Հայկական գրոց ։ 755
ծդ. Ի վերայ Կեսարուն աշխարհին զօր ցնծաց նոյն մեծարաց ։ Եւ ՚ի վերայ աշխարհ[illegible] ։ 765
Ի վերայ ծիսապատճէն Հայոց, որ եղև մեծաց ։ 768
ծե. Ի վերայ [illegible] յորում մեծաց Թէոդոսի արքայիւն ։ եւ ՚ի վերայ յաւելեալ թէ՝ որք Հայոցն յաջորդեն է ՚ի նոյն աշխարհ ։ 770
ծզ. Ի վերայ ժամուց վարդապետացն զվերաքննութեան նախարարացն ։ 772
Ի վերայ դիւանց աշխարհաց թագաւորաց ։ 774
ծէ. Ի վերայ Մաշտոցի քարոզութեան՝ եւ նորոց աշխարհ կարգաց ։ 777
Ի վերայ առաջնորդութեան սրբոց աշակերտաց ։ 780
Ի վերայ դասելոյ անդրանկին, եւ յաջորդութեան քահանայից ։ 782
Ցանկ պատմական գրութեան ։ 785

ՎԵՐՋԱՆ

Առաջին Հատորիս ։

1580 S
13 F 56

[illegible]
[illegible]

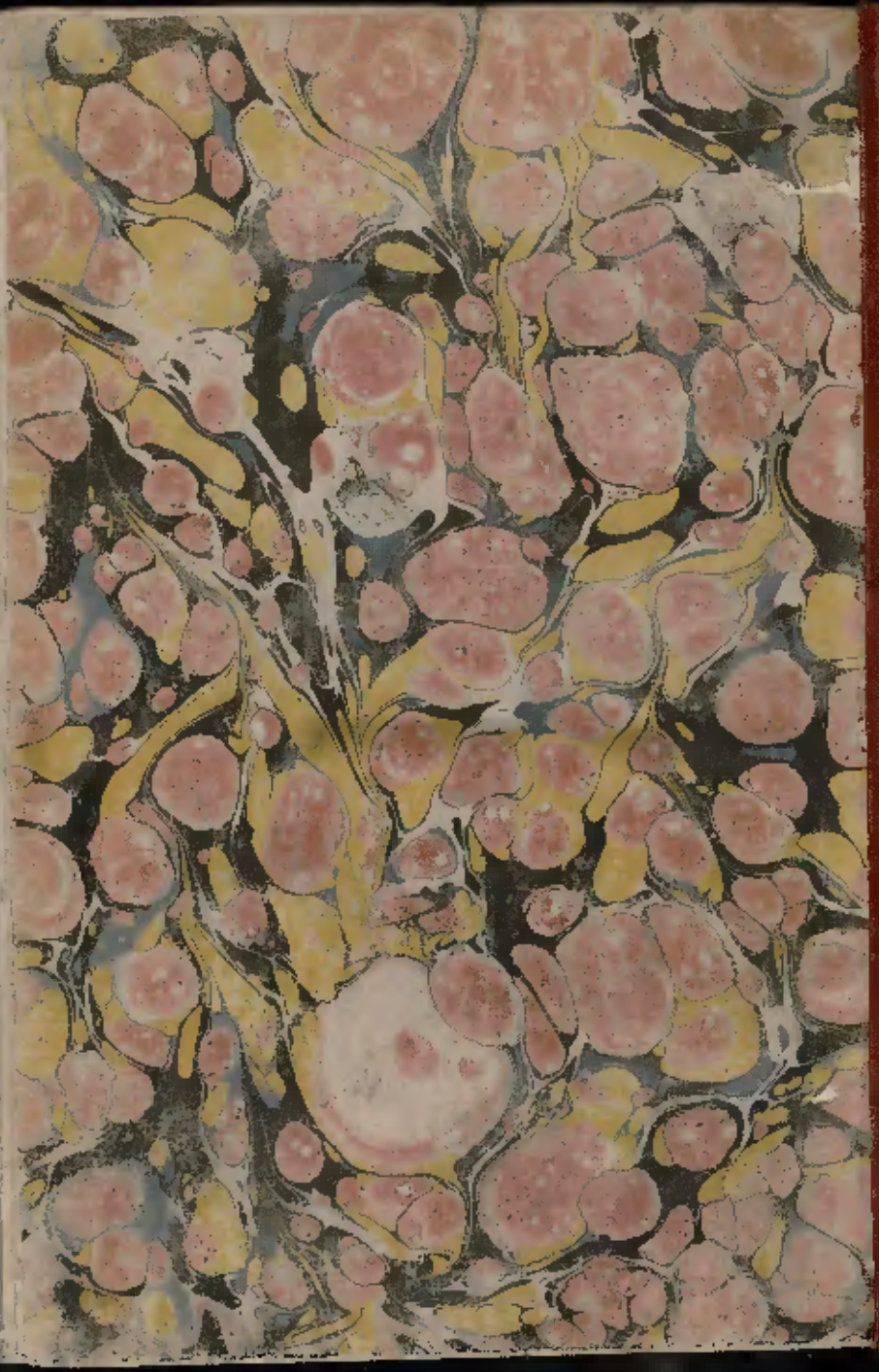

DS
175
C43
V.1